

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

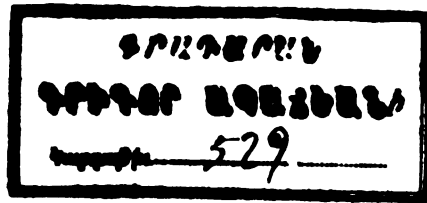
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,170,719

Handwritten text on a small label, likely a library or collection identifier, possibly reading "B 1,170,719".

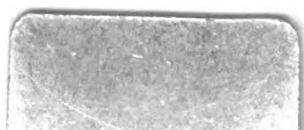
ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

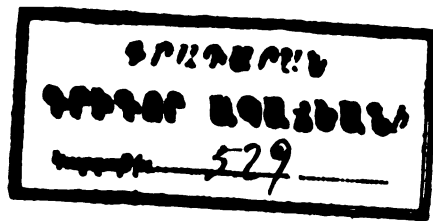
ՏԻԵՂԵՐԵԿԵՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

Ե Վ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ

ՈՐԲ ԾԵՐՆԵԼԸ ԳՈՒՄԵՐՆԵՐԵՆ

Ի թիւս 78 Դ.Բ.Դ.Դ. ԴԻՄԻՏՐԻՍ
ԴԻՄԻՏՐԻՍ ԴԻՄԻՏՐԻՍ ԴԻՄԻՏՐԻՍ
ԼԵՂ ԴԻՄԻՏՐԻՍ :

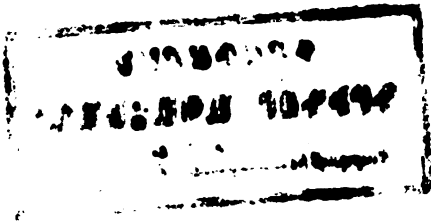
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԻՒՆ

ՏԻԵՂԵՐԵԿԵՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

ԵՎ ԵՂԵՑԻՈՅ

ՈՐԳԱՆԻԶԱՄԱՆ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐՆԵ

ԻճԵՆ ԳԻՆԵՆԵՆԵ ԳՐԱԳՐԱՐԻ
ԳՐԱԳՐԱՐ ԶԻՆԵՆԵՆԵ ԳՐԱ
ԼԵՆԻՆԵՆԵՆԵ

Digitized by Google

60 GRAD
EREN
113
02/24/98

Horneneants, 1847
Horneneants, 1847

ՊԵՏԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՏԻՆՔԱՐԵԿԱՆ ԺՈՂՈՍՈՑ

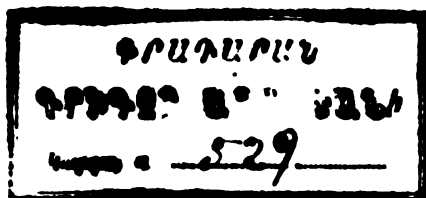
Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ

ՈՐԲ ՅԵՐԵՒԵԼԻ ԳՈՒՄԵՐՆՑԱՆ

ԶՈՐ ՅՕՐԻՆԵԱՆ Է

Հ. ՊՕՂՈՍ ՎԵՐԴԵՊԵՏԻ ՅՈՎՆԱՆՆԵՆՑ

Ի ՄԻԹ. ՈՒՍՏԻՆ

Ի ՎԻԴԵՆՆԵ

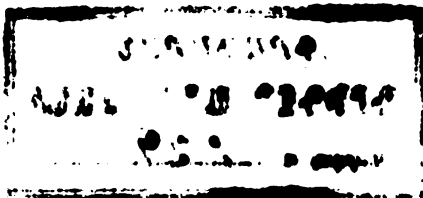
Ի ՎԱՆՍ ՊԱՇՏՊԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

ՌՄԴՂ. 1847

Դրած
(ԸԵՆ)
112
ԲԱՆՈՒՄ

Ժողովենք, սուրբ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՀՐԱՒԻՐՄԱՐ ՀՈԳԻՈՅՆ ՍՐԻՈՑ,
ՎԵՐՍՑԻՆ ՀԱՍՑԱՑԵՑԻՆ ԶԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՔԱՐՈՋՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՎԵՐԱՑ
ՎԻՄԻ ՀԱՒԱՑՈՑ ՀԻՄԱՆ ՍՈՒՐԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԱՐԱԿԱՆ

Յ Ե Ռ Ե Ջ Ե Բ Ե Ն

ՂԱՄԱՐՏԱՀԱՅՈՒՄՑ փառաւորչաց եւ մանաւանդ սպասաւորաց եկեղեցւոյ Վրիստոսի չիք ինչ այնպէս հեշտական եւ ցանկալի՝ իրրեւ զմեծամեծ նահատակութիւնս առաքինի նախնեաց իւրեանց, առաջնորդաց եւ պաշտօնէից եկեղեցւոյ տեսանել ի նկարու։ Այսպիսի զարմանալի պատկեր նկարեցին մեզ որ զպատուական հարց եկեղեցւոյ Վրիստոսի զուղղութիւնն մատենագրեալ թողին մեզ, իրրեւ աւանդ անգին կրտսերագունացս ժամանակաւ եւ արդեամբք յանձն արարեալ, մանաւանդ զի եւ ինքեանք ի նոյն հանապազ նայեցեալ՝ նոցին օրինակօք յառաւել պայծառութիւն հասին։ Արչափ այնք են զորս եհան ի ճակատամարտ պատերազմի ընդդէմ թշնամեաց՝ համբաւ կամ ընթերցուած անցից նահատակացն եւ հսկօղ հովուաց քրիստոսեան հօտին։ Այլ յիրաւի իսկ զի եթէ որդիք աշխարհիս այսորիկ լուեալ եւ տեսեալ զօրինակս արանց մեծամեծաց եւ լուսաւորաց եւ երեւելեաց քաղաքային կարգօք՝ ի տէր եւ ի նմանութիւն նոցա քաջութեանն յորդորեալ վառին, ոչ պարտ եւ պատշաճ իցէ որդւոցն լուսոյ առաւելագոյն քան զնոսա գտանել, եւ ունել փոյթ ի մօր ընծայեցուցանել յանձինս զերեւելի երեւելի գործս հարցն իւրեանց առաքինեաց։

Այլ յայտ իսկ է եթէ որք միանգամ ի գիտութենէ աստուածահաճոյ վարուց նախնեաց իւրեանց զրկեալ են՝ ոչ կարեն եւ ոչ իւրիք իրօք առաքինանալ ուղղութեամբք նոցա, վասն որոյ եւ կարեւոր պէտք են ամենեցուն յաճախ ընթեռնուլ զանցս լուսաւոր վարուց եւ գործոց նոցա։ Այլ թէպէտ ամենայն աշակերտելոց ճշմարտութեան վայել է այսպիսի փոյթ եւ յօժարութիւն, բայց առաւելագոյն այնոցիկ՝ որ արժանի օծութեան քահանայութեանն եղեն, ի դէպ է ի սոյն թեւակոխել. քանզի ոչ դուզնաբեայ ինչ պաշտօն յանձն առեալ

է սոցա, այլ երեւելի քան զամենայն եւ դժուարին. այս ինքն լոյս լինել ըստ քրիստոսական հրամանացն, եւ աղ համեմիչ աշխարհի: Այն սակս իսկ միշտ խորհել եւ յաճախ ընթերցմամբ պարտ է նոցա տեղեակս լինել եթէ որպիսի առաքինի արանց զտեղի ունին. զի այնպէս կրթեսցեն զանձինս առ ի պայծառացուցանել զեկեղեցի Աստուծոյ սրբական վարուք եւ քարոզութեամբ աւետարանին:

Եթէ վասն այնոցիկ՝ որ ըստ աշխարհի քաղաքավարին, անցեալ հնացան այն ցանկալի ժամանակք եկեղեցւոյ Վրիստոսի, յորս ի սիրտս համօրէն հաւատացեալոց հօւր սիրոյ նմանութեան սրբոց վկայից եւ հարց վառէր, եւ վասն այնորիկ արհամարհեալ զդառն հալածանսն՝ ստէպ ստէպ ժողովէին ի մի վայր ընթեռնուլ եւ լսել զպատմութիւն զարմանալի գործոց նոցա, օսկայն պաշտօնէից եկեղեցւոյ չէ արժան ըստ օրինակի որդւոց աշխարհի գնալ, այլ ի նախնիս իւրեանց ի հարս հաւատոց ճշմարտութեան նայել առ առաքինանալոյ յամենայն ուղղութիւնս օրինակօք եւ վարդապետութեամբ նոցա. զի մի յորժամ անտես ոք զայսու առնիցէ՝ ըստ արտուղի անկեալ թիւրիցի ի լուսաւոր պողոտայէն զոր աստուածուսոյց վարդապետք ճշմարտութեան հորդեցին:

Այլ թէպէտ եւ ամենայն իսկ համօրէն գործք եւ օրինակք աստուածածմերձ արանց լոյս տան շաւղաց մերոց. սակայն այժմու հանգամանք ժամանակաց թելադիր լինին մեզ՝ յայն գործս հարց եկեղեցւոյ առաւել ուշ ունել, որովք ընդ դասս դասս ոսոխաց ուղիղ հաւատոց արութեամբ քաջութեամբ մարտ եղեալ կռուեցան. որ յայտնապէս երեւեցաւ ի գումարել նոցա միաբան բազմութեամբ ի ժողովս: Ի սոսա կամ ընդ բուն իսկ ընդ ծնողս աղանդոց եւ հերձուածոց եւ կամ ընդ աշակերտս նոցա ի ճակատ ելեալ հարց մերոց, եւ երկնաւոր վարդապետութեամբք զւար ուսումն նոցա մերժեալ, երկդրումքք ի մեր հրահանգս առաւելապէս փայլեցին: Առաջին՝ վառեալք սուրբ նախանձու ի պատսպարութիւն հաւատոցն Վրիստոսի եւ աւանդութեանց սուրբ եկեղեցւոյ, ոչ ինչ զանգիտեալք յերեսաց բեր վշտաց: Երկրորդ անդամ՝ պատերապմեալք քաջութեամբ բանիւք բերանոյ եւ անհնարին ճգամքք հակառակ

այնոցիկ՝ որք նորաձեւս ինչ ժպրհէին նորոգել ի կործանումն ճշմարիտ հաւատացելոց:

Այսոց կրկին լաւութեանց նոցա զգեղեցիկ պատկեր ի մէջ բերեն նկարք համաշխարհական ժողովոց եկեղեցւոյ, կամ պատմութիւն անցից նոցա՝ զոր ի մերում մատենի աստ հաստատուն բանիւք աւանդեմք ճշմարտասէր մերազգեացս, յորոց միջի, որպէս տեղեկացեալ գիտեմք, ի բազում ժամանակաց հետէ գտանին որ փափաքեն այսպիսի պատմութեան մատենի, որ արդարեւ կարեւոր եւ օգտակար է յոյժ: Վնանդի թէպէտ եւ յամենայն մասունս պատմութեան եկեղեցւոյ յայտ յանդիման տեսանին զտրմանալի առաքինութիւնք զինուորելոցն ի նմա քաջութեամբ, սակայն ի պատմութեան տիեզերական սինհոդոսաց, յորս ի կողմանց կողմանց աշխարհի ի մի վայր եկեալ բազմութեան իմաստուն հարց եկեղեցւոյ, միով պնդութեամբ ճգնին ի քարոզութիւն առողջ վարդապետութեան, նոր իմն փայլէ հաւատոց մերոց ճշմարտութիւն: Ամին իրի ամենայն իսկ համօրէն ճշմարտասէր հաւատացելոց պիտոյ եւ օգտակար է գիտել՝ եթէ վասն որոց իրաց գումարեցան երսնելի հարք եկեղեցւոյ, զինչ ինչ ի կշտամբութիւն թշնամեաց եկեղեցւոյ սահմանեալ հաստատեցին, եւ որպիսի հնարիւք կարօղ եղեն զտաամբակութիւն սոցա սանձահարել:

Առ ի քաջ ի վերայ կացուցանելոյ զընթերցանելին՝ ամենայն անցիցս այսոցիկ՝ գուն ի վերայ գործեալ զամենայն տեղեկութիւնս ճշդիւ գտակաւ աւանդեցաք, զամենայն հնարս հերետիկոսաց եւ հերձուածողաց, որք ուսմամբք խոտորութեան իւրեանց պատճառս ետուն ընդ ժամանակս ժամանակս գումարելոյ տիեզերական ժողովոց, ի սկիզբն պատմութեան միոյ միոյ ի ժողովոց անտի համառօտիւք ծանուցաք:

Ի ողն երկու ինչ առաւելապէս յօժարեցոյց զմեզ. առաջին՝ ուղիղ կարգաւ եւ անթերի տեղեկութեամբք խելամուտ առնել զընթերցողն ամենայն անցից՝ որք յառաջ քան զգումարել իւրաքանչիւր ժողովոյ անցին: Երկրորդ յայտ յանդիման ցուցանել զօգտակարն լինել համաշխարհական ժողովոց յեկեղեցւոջ Վրիստոսի: Եւ եթէ ուրեք երեք բանք մեր ըստ չափ համառօտութեանն անցեալ թուեսցին, յուսամք եթէ ոչ

որ մեղադիր մեզ լինիցի, քանզի ցայժմ յազգի մերում կարի սակաւ են մատենա՝ որ զեկեղեցւոյ պատմութիւն աւանդիցեն, ուստի եւ մեզ պարտ եւ պատշաճ էր ի հանդարտութիւն մտաց ընթերցանելացն չժողովու ի բաց զկարեւոր անցս, որք կարող էին ի լուսն ծանօթութեան տիեզերական ժողովոց բազմապատիկ նպաստ լինել :

Յայտմ ամենայնի զոր ի մատենի աստ մերում եղաք՝ դիւաւոր առաջնորդ եւ օգնական եղեւ մեզ նշանաւոր մատենան՝ որ անուանեալ կոչի Գործք տիեզերական ժողովոց : Վանգի զգլխաւոր անցս համաշխարհական ժողովոց, զգործս, զսահմանս եւ զկանոնս բազում ուրեք համառօտելով, եւ ուրեք ուրեք բան առ բան առաք ի գրոց անտի՝ յորում գրեալ կան մի ըստ միովէ այնպէս որպէս ի ժողովին խօսեցան եւ ընթերցան այր իւրաքանչիւր, զի զամենայն անդէն դիւանադպիրք մի ըստ միովէ ի գրի հարկանէին : Այս գործս կամ զԱրձանագիրս տիեզերական ժողովոց բազումք կարգաւ ի մի ժողովեցին. բայց յամենեսին երեւելի են Վաղուածոյք ամենայն ժողովոց, զորս ի մի բովանդակեաց Փիղիպպոս Վարբեոս ի կարգէ Յիսուսեանց Եթ. Գործ, զոր ապա բազում յաւելուածովք, տեղեկութեամբ եւ քննութեամբ նորոգ ետ դրոշմել Յովհ. Գաւմին. Սանի : Ի քաղուածոյս յայտոսիկ ոչ միայն բուն արձանագիրք ժողովոց որչափ ինչ յերկարութենէ ժամանակաց առանց մնասելոյ կացին մնացին, ի մի ժողովեալ են ի Յունաց եւ ի Հռոմայեցւոց բարբառ՝ հանդերձ առնթեր կարգեալ տեղեկութեամբ այլեայլ օրինակաց կամ ընթերցուածոց, այլ եւ բազում այլ եւս բանք պատշաճեալք ի մի մի ի ժողովոց անտի, մանաւանդ տիեզերականաց : Այս մատենն, որպէս ասացաք, է գլխաւոր աղբււր յորմէ հանեալ առաք զնիւթ պատմութեան մերոյ : Բայց բաց ի գրոց աստի ունէաք ի ձեռին բազում եւ այլ նշանաւոր հին եւ նոր մատենս¹, զորս մի ըստ միովէ յակն

1 Անուանք այլոց եւս գլխաւոր մատենից ցւոց հայրապետի ի Գ. Գործ, Գիրք պատմութեան ձեռք, այսորիկ են :

Ե. Եւսեբեոյ Պամփիւղեոյ եպիսկոպոսութիւն Արիստոսաց. ճառք չորք ընդգէմ ապետի Կեսարիոյ Պաղեստինացւոց, Պատմոց, եւ Խօսք ժառն ժողովոցն Արիստոս մութիւն եկեղեցւոյ Բրիտանի անդոսին եւ Սեղիւկիոյ, որպէս եւ թուղթք եւ այլ իսկզբանէ հաստատութեան նորա ցամ. 324. եւս ինչ գիրք :

Վաղք օրոյն Թեմի Կոստանդնուսի, եւ Գ. Սրբոյն Եպիփանու կիպրացւոյ ի Ժամանակական գիրք :

Բ. Սրբոյն Աթանասի Ալեքսանդրացւոյն ձեռնագրք :

արկեալ եւ ընդ միմեանս համեմատեալ, ապա այնուհետեւ յիւրաքանչիւր գլուխս պատմութեանց մատեաք: Ուր ուրեք չմիարանութիւն ինչ կարծեաց եւ բանից կամ երկեւան երկմատութեան առ մատենագիրս զանցից պատմութեանց ընդ ա-

Դ. Ազմարեանի պատմագիր Զբարդ Սարգսի ի Դ. գարու, Պատմութիւն գարնի Հայաստան աշխարհին:

Ե. Սոկրատեսի եւ Հերոփոյ Սոզմանի, Եկեղեցական պատմութիւնը յորս յառաջ մատուցանեն զպատմութիւն Եւսեբեոյ կեանքացայ:

Զ. Թեոփրաստի կերպացայ ի Ե. գարու, Պատմութիւն եկեղեցայ, եւ Գիրք ռաւադեանց կամ մարտ ռաւանց աշանգարաց:

Է. Գեղարտիոսի կերպեցայ ի Ե. գարու, Պատմութիւն ժողովոյն Նիկիոյ, զոր ըստ վկայութեան իւրայ (Ի Յատմութ. Եւսեբ. Գորգուս.) եհան ի բուն արձանագրաց նորի ժողովոյ:

Ը. Արքայի Գրողերի աշխատանքացայ ի Ե. գարու, Պատմութիւն ժամանակաց ցամ 856:

Թ. Ռուփինոսի երկցու ի սկիզբն Ե. գարու, Յաւելուած եկեղեցական պատմութեան Եւսեբի կեանքացայ յերկուս զերս, յորս զպատմութիւն անցից եկեղեցայ ի քաներորդէ առ տերութեան մեծին Կոստանդինոսի փնչեւ ցամ 313: Թեոփրաստի պատմ.

Ժ. Մովսէսի խորհանցայ ի Ե. գարու, Պատմութիւն Հայոց:

ԺԱ. Թեոփրաստի ընթերցողի եկեղեցայն Կոստանդինուպոլսի ի Զ. գարու, Մատեն եկեղեցական պատմութեան, յորում յառաջ մատուց զպատմութիւն Սոկրատայ փնչեւ ցամ 518. այլ այսր մատենագրութեան նորս քաղուածայք եւեթ գրանիին այժմ:

ԺԲ. Եւսեբիոսի ի Զ. գարու, Պատմութիւն եկեղեցայ սկսեալ առախ՝ ուր Սոկրատ եւ Թեոփրաստոս կառարեցին զիւրեանց զերս:

ԺԳ. Ղլիքերատոսի սարկաւադի եկեղեցայն Կարէնդանացու ի Զ. գարու, Քաղաւանդք անցից Նիսոսի եւ Եւսեբեոյ:

ԺԴ. Աբրահամի Մամիկոնէից եպիսկոպոսի ի Զ. գարու, Պատմութիւն տիեզերական ժողովոյն Եփեսոսի:

ԺԵ. Մարկինոսի ժամանակագրի եւ զորպոյսի յաւաքո Յուստինիանոսի ինչնակալի ի Զ. գարու, Պատմութիւն ժամանակաց սկսեալ յամ 856: 379 փնչեւ ցամ ժամանակ ուր Ս. Յերոնիմոս զիւր զպատմութիւն ժամանակաց կառարեալ էր:

ԺԶ. Մ. Աւերգիւսի Կոստանդինոսի Պատմութիւն եկեղեցայ:

ԺԷ. Ղլեոնդիոսի Բիւզանդացայ ի Զ. գարու, Պատմութիւն ժողովոյն Բազիլեոսի, եւ Գիրք յաղագս աշխարհ:

ԺԸ. Անատոսայ սինացայ յէ. գարու, Պատմութիւն աշանգաց ժողովոց ի սկիզբնէ անոր եկեղեցայ Բերիտոսի եւ Ժո-

զովոց զուարեաց ընդդէմ պնոցի՝ ցվեցերորդ տիեզերական ժողովոյ:

ԺԹ. Պաւլոսի սարկաւադի եկեղեցայն Ագաթիկայ յԸ. գարու Զառք եւ վարք որոց, քան եւ յորս զգիրք Խառն պատմութեանց եւ վեց գիրք պատմութեան Գոնգարացայ:

Ի. Թեոփրաստի յէ. գարու, Պատմութիւն ժամանակաց սկսեալ յառաջին առ ինքնակալութեան Գրիգորիանոսի, որ էամ 856: 855, փնչեւ ցամ 813:

ԻԱ. Նիկիեփրոսի Հայրապետի Կոստանդինուպոլսի յԺ. գարու, Քաղաւանդք անցից անցից ի մահուանէ Մարտինոսի կայսեր ցրաներորդ իններորդ ամ անիւրիսեան Կոստանդինոսի Կոստանդինոսի եւ Համառոտ պատմութիւն ժամանակաց յԱգամայ փնչեւ ցամ Միկայէլ Թովմով եւ ցմեւտիկոս որդի նորս:

ԻԲ. Կիրիլի փոյնակեցի յԺ. գարու, Վարք մեծի Հորն Սարայ եւ այլոց:

ԻԳ. Նիկիեայ յԺ. գարու, Վարք սրբայն Խնատարիսի Կոստանդինուպոլսի Հայրապետի:

ԻԴ. Անատոսայ զիւրեանակալի ի Համ յԺ. գարու, Վարք Հայրապետացն Հառմայ, ի որոյն Պետրոսէ փնչեւ ցմեկուպոյս Ս. Քաղաւանդք պատմութեան անցից Միտակաւոյց. Գործք կամ Արձանագրք եւ իններորդ եւ ութերորդ տիեզերական ժողովոց. Պատմութիւն եկեղեցայ, այլովքն հանգեր:

ԻԵ. Փոսայ Կոստանդինուպոլսեցայ յԺ. գարու, Գիրք յաղագս եւ ինքն տիեզերական ժողովոց:

ԻԶ. Գերգայ Կեդրեանոսի, Միք. Կիլիկասայ, եւ Կոստանդինոսի Մանասէի եւ Յովհաննէս Զրնուրացայ ի ԺԱ. եւ ԺԲ. գարու, Պատմութիւնք ժամանակաց իսկզբանէ արարեանց ցաւաւս իւրեանց: Չոնորս ունի եւ Ղլեկնութիւն կանոնաց ժողովոց:

ԻԷ. Թեոփրաստի Բաղնամանի սարկաւադի մեծի եկեղեցայն Կոստանդինուպոլսի յԺԲ. գարու, Մեկնութիւն կանոնաց ժողովոց, եւ Համառոտ պատմութիւն եւ ինքն Համալիտարական ժողովոց:

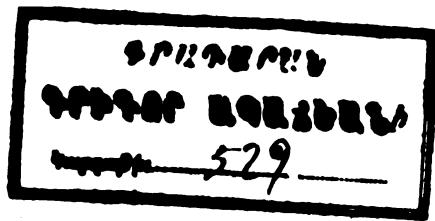
ԻԸ. Սամուէլի երկցու յԺԲ. գարու, Համառոտ պատմութիւն ժամանակաց ի սկիզբնէ փնչեւ ի ժամանակս իւր:

ԻԹ. Նիկիեփրոսի Կոնստանդինոսի ի ԺԳ. գարու, Պատմութիւն եկեղեցայ:

Լ. Կեսարիոսի Բարեկոսի ի ԺԶ. գարու, Պատմութիւնք սարկաւադ եկեղեցայ Բերիտոսի, իսկզբանէ Հաստատութեան նորս փնչեւ ցամ 1198, յորդ բանիւք եւ բազում վկայութեամբ, զոր բազումք յառաջ մատուցին:

ԼԱ. Բերիտարիոսի Ղուպոսի կամ Վարդիոսի յԺԷ. գարու, Մեկնութիւնք ի վե-

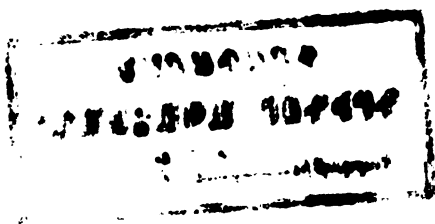
ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՏԻԵՂԵՐԵԿԵՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ

ՈՐԻՑ ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Ի ՏԵՂԵՐԵԿԵՆ ԺՈՂՈՎՈՑ
Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ
ԼԵՂ ԴՐՈՒՄ ԵՍ

संस्कृत-महाराष्ट्र-1947

60 GRAD
EREN
113
02/24/98

Hornemann, 1847

Handwritten text, possibly a name or title.

ՊԵՏԱՌԻԹԻՒՆ

ՏԻԵՋԵՐԸԿԸՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

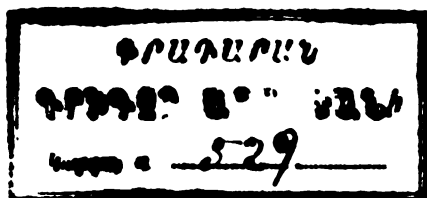
Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ

ՈՐԻ ՅԵՐԵՒԱՆԻ ԳՈՒՄԵՐՆՑԸՆ

ԶՈՐ ՅՕՐԻՆԵՆԷԼ Ե

Հ. ՊՕՂՈՍ ՎԵՐԴԵՊԵՏԻ ՅՈՎՆԱՆԵՆԸՑ

Ի ՄԻԹԻՐՈՒՄԻՆ

Ի ՎԻԴԵՐԸ

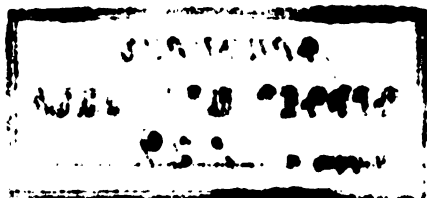
Ի ՎԱՆԱՍ ԳԱՇՏԱՆԱՍ ԵՄԻՍՈՒՄԵՆԻՆԻ

ՌՄԴՊ, 1847

1788
1800
112
1800

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՒՐԻ ՀԱՅՐԱԳԵՑԻ ՀԱՅԻՐԱՄԱՐ ՀԱՅԻՐՈՅՆ ՍՐԻՈՅ,
ՎԵՐՍՈՅԻ ՀԱՍՏԱՑԵՑԻՆ ՋԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԲԱՐՈՋՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՐՈՅ
ՎԻՄԻ ՀԱՒԱՑՈՅ ՀԻՄԱՆ ՍՈՒՐԻ ԵԿԵԼԵՑԻՈՅ

ՀԱՐԱԿԱՆ

ՆՇՄԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄՍ փառաւորաց եւ մանաւանդ սպասաւորաց եկեղեցւոյ Վրիստոսի չիք ինչ այնպէս հեշտական եւ ցանկալի՝ իբրեւ զմեծամեծ նահատակութիւնս առաքինի նախնեաց իւրեանց, առաջնորդաց եւ պաշտօնէից եկեղեցւոյ տեսանել ի նկարու։ Այսպիսի զարմանալի պատկեր նկարեցին մեզ որ զպատուական հարց եկեղեցւոյ Վրիստոսի զուղղութիւնսն մատենադրեալ թողին մեզ, իբրեւ աւանդ անգին կրօսերագունացս ժամանակաւ եւ արդեամբք յանձն արարեալ, մանաւանդ զի եւ ինքեանք ի նոյն հանապաղ նայեցեալ՝ նոցին օրինակօք յառաւել պայծառութիւն հասին։ Որչափ այնք են զորս եհան ի ճակատամարտ պատերազմի ընդդէմ թշնամեաց՝ համբաւ կամ ընթերցուած անցից նահատակացն եւ հսկօղ հովուաց քրիստոսեան հօտին։ Այլ յիրաւի իսկ զի եթէ որդիք աշխարհիս այսորիկ լուեալ եւ տեսեալ զօրինակս արանց մեծամեծաց եւ լուսաւորաց եւ երեւելեաց քաղաքային կարգօք՝ ի սէր եւ ի նմանութիւն նոցա քաջութեանն յորդորեալ վառին, ոչ պարտ եւ պատշաճ իցէ որդւոցն լուսոյ առաւելագոյն քան զնոսա գտանել, եւ ունել փոյթ ի մտի՝ ընծայեցուցանել յանձինս զերեւելի երեւելի գործս հարցն իւրեանց առաքինեաց։

Այլ յայտ իսկ է եթէ որք միանգամ ի գիտութենէ աստուածահաճոյ վարուց նախնեաց իւրեանց զրկեալ են՝ ոչ կարեն եւ ոչ իւրիք իրօք առաքինանալ ուղղութեամբք նոցա, վասն որոյ եւ կարեւոր պէտք են ամենեցուն՝ յաճախ ընթեռնուլ զանցս լուսաւոր վարուց եւ գործոց նոցա։ Այլ թէպէտ ամենայն աշակերտելոց ճշմարտութեան վայել է այսպիսի փոյթ եւ յօժարութիւն, բայց առաւելագոյն այնոցիկ՝ որ արժանի օծութեան քահանայութեանն եղեն, ի դէպ է ի սոյն թեւակոխել. քանզի ոչ դուզնաբեայ ինչ պաշտօն յանձն առեալ

է սոցա, այլ երեւելի քան զամենայն եւ դժուարին. այս ինքն՝ լոյս լինել ըստ քրիստոսական հրամանացն, եւ աղ համմիչ աշխարհի: Յայն սակա իսկ միշտ խորհել եւ յաճախ ընթերցմամբ պարտ է նոցա տեղեակս լինել եթէ որպիսի առաքլինի արանց զտեղի ունին. զի այնպէս կրթեսցեն զանձինս առ ի պայծառացուցանել զեկեղեցի Աստուծոյ սրբական վարուք եւ քարոզութեամբ աւետարանին:

Եթէ վասն այնոցիկ՝ որ ըստ աշխարհի քաղաքավարին, անցեալ հնացան այն ցանկալի ժամանակք եկեղեցւոյ Վրիստոսի, յորս ի սիրտս համօրէն հաւատացելոց հօւր սիրոյ նմանութեան սրբոց վկայից եւ հարց վառէր, եւ վասն այնորիկ արհամարհեալ զդառն հալածանսն՝ ստեպ ստեպ ժողովէին ի մի վայր ընթեռնուլ եւ լսել զպատմութիւն զարմանալի դործոց նոցա, սակայն պաշտօնէից եկեղեցւոյ չէ արժան ըստ օրինակի որդւոց աշխարհի գնալ, այլ ի նախնիս իւրեանց ի հարս հաւատոց ճշմարտութեան նայել առ առաքլինանալոյ յամենայն ուղղութիւնս օրինակօք եւ վարդապետութեամբ նոցա. զի մի յորժամ անտես ոք զայսու առնիցէ՝ ըստ արտուղի անկեալ թիւրիցի ի լուսաւոր պողոտայէն զոր աստուածուսոյց վարդապետք ճշմարտութեան հորդեցին:

Այլ թէպէտ եւ ամենայն իսկ համօրէն դործք եւ օրինակք աստուածամերձ արանց լոյս տան շաւղաց մերոց. սակայն այժմու հանգամանք ժամանակաց թելադիր լինին մեզ՝ յայն դործս հարց եկեղեցւոյ առաւել ուշ ունել, որովք ընդ դասս դասս ոսոխաց ուղիղ հաւատոց արութեամբ քաջութեամբ մարտեղեալ կռուեցան. որ յայտնապէս երեւեցաւ ի գումարել նոցա միաբան բազմութեամբ ի ժողովս: Եւ սոսա կամ ընդ բուն իսկ ընդ ծնողս աղանդոց եւ հերձուածոց եւ կամ ընդ աշակերտս նոցա ի ճակատ ելեալ հարց մերոց, եւ երկնաւոր վարդապետութեամբք զչար ուսումն նոցա մերժեալ, երկզունքք ի մեր հրահանգս առաւելապէս փայլեցին: Առաջին՝ վառեալք սուրբ նախանձու ի պատասպարութիւն հաւատոցն Վրիստոսի եւ աւանդութեանց սուրբ եկեղեցւոյ, ոչ ինչ զանգիտեալք յերեսաց բեր վշտաց: Երկրորդ անգամ՝ պատերազմեալք քաջութեամբ բանիւք բերանոյ եւ անհնարին ճգամք հակառակ

այնոցիկ՝ որք նորաձեւս ինչ ժպրհէին նորոգել ի կործանումն ճշմարիտ հաւատացելոց:

Այսոց կրկին լաւութեանց նոցա զգեղեցիկ պատկեր ի մէջ բերեն նկարը համաշխարհական ժողովոց եկեղեցւոյ, կամ պատմութիւն անցից նոցա՝ զոր ի մերում մատենի աստ հաստատուն բանիւք աւանդեմք ճշմարտասէր մերազգեացս, յորոց միջի, որպէս տեղեկացեալ գիտեմք, ի բազում ժամանակաց հետէ գտանին որ փափաքեն այսպիսի պատմութեան մատենի, որ արդարեւ կարեւոր եւ օգտակար է յոյժ: Վանդի թէպէտ եւ յամենայն մասունս պատմութեան եկեղեցւոյ յայտ յանդիման տեսանին զարմանալի առաքինութիւնք զինուորելոցն ի նմա քաջութեամբ, սակայն ի պատմութեան տիեզերական սխնհոգոսաց, յորս ի կողմանց կողմանց աշխարհի ի մի վայր եկեալ բազմութեան իմաստուն հարց եկեղեցւոյ, միով պնդութեամբ ձգեն ի քարազուլութիւն առողջ վարդապետութեան, նոր իմն փայլէ հաւատոց մերոց ճշմարտութիւն: Սմին իրի ամենայն իսկ համօրէն ճշմարտաւէր հաւատացելոց պիտոյ եւ օգտակար է գիտել՝ եթէ վասն որոց իրաց գումարեցան երանելի հարք եկեղեցւոյ, զինչ ինչ ի կշտամբութիւն թշնամեաց եկեղեցւոյ սահմանեալ հաստատեցին, եւ որպիսի հնարիւք կարօղ եղեն զտաամբակութիւն սոցա սանձահարել:

Եւ ի քաջ ի վերայ կացուցանելոյ զընթերցանելին՝ ամենայն անցիցս այսոցիկ՝ գտն ի վերայ գործեալ զամենայն տեղեկութիւնս ճշդիւ գտակաւ աւանդեցաք, զամենայն հնարս հերետիկոսաց եւ հերձուածողաց, որք ուսմամբք խոտորութեան իւրեանց պատճառս ետուն ընդ ժամանակս ժամանակս գումարելոյ տիեզերական ժողովոց, ի սկիզբն պատմութեան միոյ միոյ ի ժողովոց անտի համառօտիւք ծանուցաք:

Ի ողն երկու ինչ առաւելապէս յօժարեցոյց զմեզ. առաջին՝ ուզել կարգաւ եւ անթերի տեղեկութեամբք խելամուտ առնել զընթերցողն ամենայն անցից՝ որք յառաջ քան զգումարել իւրաքանչիւր ժողովոյ անցին: Երկրորդ յայտ յանդիման ցուցանել զօգտակարն լինել համաշխարհական ժողովոց յեկեղեցւոյ Վրիստոսի: Եւ եթէ ուրեք երբեք բանք մեր ըստ չափ համառօտութեանն անցեալ թուեսցին, յուսամք եթէ ոչ

որ մեղադիր մեզ լինիցի, քանզի ցայժմ յազգի մերում կարի սակաւ են մատեանք՝ որ զեկեղեցւոյ պատմութիւն աւանդիցեն, ուստի եւ մեզ պարտ եւ պատշաճ էր ի հանդարտութիւն մտաց ընթերցանելեացն չթողուլ ի բաց զկարեւոր անցս, որք կարօղ էին ի լուսն ծանօթութեան տիեզերական ժողովոց բազմապատիկ նպաստ լինել :

Յայտմ ամենայնի զոր ի մատենի աստ մերում եղաք՝ զլիաւոր առաջնորդ եւ օգնական եղեւ մեզ նշանաւոր մատեանն՝ որ անուանեալ կոչի Գործք տիեզերական ժողովոց : Վանգի զգլխաւոր անցս համաշխարհական ժողովոց, զգործս, զսահմանս եւ զկանոնս բազում ուրեք համառօտելով, եւ ուրեք ուրեք բան առ բան առաք ի գրոց անտի՝ յորում գրեալ կան մի ըստ միովէ այնպէս որպէս ի ժողովին խօսեցան եւ ընթերցան այր իւրաքանչիւր, զի զամենայն անդէն դիւանադպիրք մի ըստ միովէ ի գրի հարկանէին : Ոչոյս գործս կամ զՆրձանագիրս տիեզերական ժողովոց բազումք կարգաւ ի մի ժողովեցին. բայց յամենեւին երեւելի են Վաղուածոյք ամենայն ժողովոց, զորս ի մի բովանդակեաց Փիղիպպոս Վարբէոս ի կարգէ Յիսուսեանց Եփ. Գործ, զոր ապա բազում յաւելուածովք, տեղեկութեամբ եւ քննութեամբ նորոգ ետ դրոշմել Յովհ. Գոմին. Սանսի : Ի քաղուածոյս յայտոսիկ ոչ միայն բուն արձանագիրք ժողովոց որչափ ինչ յերկարութենէ ժամանակաց առանց մնասելոյ կացին մնացին, ի մի ժողովեալ են ի Յունաց եւ ի Հռոմայեցւոց բարբառ՝ հանդերձ առնթեր կարգեալ տեղեկութեամբ այլեայլ օրինակաց կամ ընթերցուածոց, այլ եւ բազում այլ եւս բանք պատշաճեալք ի մի մի ի ժողովոց անտի, մանաւանդ տիեզերականաց : Այս մատեան, որպէս ասացաք, է զլիաւոր աղբււր յորմէ հանեալ առաք զնիւթ պատմութեան մերոյ : Բայց բաց ի գրոց աստի ունէաք ի ձեռին բազում եւ այլ նշանաւոր հին եւ նոր մատեանս¹, զորս մի ըստ միովէ յակն

1 Անուանք այլոց եւս զլիաւոր մատենից ցւոց հայրապետի ի Գ. գործ, Գիրք պատմութեան ի ձեռին ունէաք, այսպիսի են : Եւստիւսի Գալիլէական պատմութեան ի յանգիմանու թիւն Արիմանաց. ճառք չորք ընդդէմ սուրբ Գեորգիոս Գալիլէականացւոց, Գաւ. նոցա, եւ թուք վասն ժողովոյն Արիմանաց մուկիւն եկեղեցւոյ Բրիտանի անդոսին եւ Սեղիւկիայ, որպէս եւ թուղթք եւ այլ իսկզբանէ հաստատութեան նորա ցաճ 334. եւս ինչ գիրք : Վարդ արդյ մեծին Գոստանդիանոսի, եւ Գ. Սրբոյն Եպիփանիոս Կիւրացւոյ ի Գ. գործ, Գիրք ի յանգիմանութիւն առ ժամանակական գիրք : Բ. Սրբոյն Աթանասի Աղեքսանդրացւոց :

արկեալ եւ ընդ միմեանս համեմատեալ, ապա այնուհետեւ յիւրաքանչիւր գլուխս պատմութեանց մատեալք: Ուր ուրեք չմիաբանութիւն ինչ կարծեաց եւ բանից կամ երկեւան երկմտութեան առ մատենագիրս զանցից պատմութեանց ընդ ա-

Դ. Ազատեանդէպ տանապարհ Զըր-գասայ արքայի ի Դ. դարու, Պատմութիւն գարնի Հայաստան աշխարհին:

Ե. Սոկրատեսայ եւ Հերոփայ Սողոմոնեայ, Եփեզեցական պատմութիւնք յորս յառաջ մատուցանեն զպատմութիւն Եւսե-րեսայ կեսորացայ:

Զ. Թեոփորոսի կիւրացայ ի Ե. դարու, Պատմութիւն եկեղեցւոյ, եւ Գիրք առաքելաց կամ մարդ ուսմանց աղան-դաւորաց:

Է. Գեղեթորոսի կիւրեղեցւոյ ի Ե. դարու, Պատմութիւն ժողովոյն Նիկիոյ, զոր ըստ վկայութեան իւրոյ (Ի Յաւա-Նոյն. զպատմ.) էջան ի բուն տրմանագրաց նաքին ժողովոյ:

Ը. Արքայն Պրոսպերի աղուիտանիե-ցւոյ ի Ե. դարու, Պատմութիւն ժամանա-կաց ցամ Յետան 455:

Թ. Ռուփինոսի երէցու ի սկիզբն Ե. դարու, Յաւելուան եկեղեցական պատմու-թեան Եւսեբի կեսորացւոյ յերկուս գիրս, յորս զպատմութիւն անցից եկեղեցւոյ ի քսաներորդէ առ տերութեան ձեռնն Վոս-տանդիստոսի մինչեւ ցմահ ձեռնն Թեոփորոսի պատմ:

Ժ. Մովսէսի Խորենացւոյ ի Ե. դարու, Պատմութիւն Հայոց:

ՅԱ. Թեոփորոսի ընթերցողի եկեղեցւոյն Վոստանդիստոսի պիտի ի Զ. դարու, Մոս-տան եկեղեցական պատմութեան, յորում յառաջ մատուց զպատմութիւն Սոկրատայ մինչեւ ցամ 518. այլ այսր մատենագրու-թեան նորա քաղուածայք եւեթ գտանին ոյժմ:

ԺԲ. Եւսեբիոսի ի Զ. դարու, Պատ-մութիւն եկեղեցւոյ սինալ անտի՝ ուր Սոկրատ եւ Թեոփորոսու կատարեցին զիւ-րեանց գիրք:

ԺԳ. Ղերերատոսի սարկաւազի եկեղե-ցւոյն Վարդեգանացւոց ի Զ. դարու, Բա-ղուածայք անցից Նեստորի եւ Եւսեբիոսայ:

ԺԴ. Արքայամու Մամիկոնիցի եպիս-կոսոսի ի Զ. դարու, Պատմութիւն արե-ղերական ժողովոյն Եփեսոսի:

ԺԵ. Մարկելինոսի ժամանակագրի եւ զորպոսի յաւուր Յուստինիանոսի ինը-նակոյ ի Զ. դարու, Պատմութիւն ժամա-նակաց սինալ յամ Յետան 379 մինչեւ ցամ ժամանակ ուր Ս. Յերոնիմոս զիւր զպատմութիւն ժամանակաց կատարեալ էր:

ԺԶ. Մ. Աւրեղիպ Վասիլափորոսի Պատ-մութիւն եկեղեցւոյ:

ԺԷ. Ղեւոնդիոսի Բիւզանդացւոյ ի Զ. դարու, Պատմութիւն ժողովոյն Բազիլեդո-նի, եւ Գիրք յաղագս աղանդաց:

ԺԸ. Անատոսայ սինացւոյ յԵ. դա-րու, Պատմութիւն աղանդաց Եւսեղեց ի սկիզբնեւ անտի եկեղեցւոյ Բերիտոսի եւ Ժա-

ղովոց գումարեաց ընդէմ՝ պնդելի՝ ցմե-ցերորդ արեղերական ժողովք:

ԺԹ. Պաւլոսի սարկաւազի եկեղեցւոյն Ազուիգէպ յԸ. դարու նաք եւ վարք որոց, քսան եւ չորս գիրք Խառն պատմութեանց, եւ վեց գիրք պատմութեան Ղեւզարաբոց:

Ի. Թեոփանեսայ յԵւ Ը. դարու, Պատմութիւն ժամանակաց սինալ յառա-ջին առ ինքնակալութեան Գրիգորիանոս-սի, որ է առ Յետան 385, մինչեւ ցամ 813:

ԻԱ. Նիկիեփորոսի Հայրապետի Վոս-տանդիստոսի յԵ. դարու, Բաղուածք զանցից անցից ի մահուանե Մարտիրո-սի կոյսեր ցըսաներորդ իններորդ առ առ-բութեան Վոստանդիստոսի Վոպրանդիոսի. եւ Համառու պատմութիւն ժամանակաց յԱրամայ մինչեւ ցմահ թաղմով եւ ցթեոփիգնոս արգի նորա:

ԻԲ. Նիկիգի մայնակեցի յԵ. դարու, Վարք ձեռն Հոն Սարայ եւ ուրոց:

ԻԳ. Նիկիոսայ յԵ. դարու, Վարք որոյն ինքնատիոսի Վոստանդիստոսի Հայ-րապետի:

ԻԴ. Անատոսայ գիւսանապետի ի Համ յԵ. դարու, Վարք Հայրապետացն Հառ-մայ, ի որոյն Պետրոսե մինչեւ ցմահ յայտն Ս. Բաղուածք պատմութեան անցից Միա-կառայց. Գործք կամ Արմանագիրք եւ թներորդ եւ ութերորդ արեղերական ժա-ղովոց. Պատմութիւն եկեղեցւոյ, ուղղված հանդիմ:

ԻԵ. Փոսայ կոստանդնուպոլիսցւոյ յԵ. դարու, Գիրք յաղագս եւթն արեղե-րական ժողովոց:

ԻԶ. Գեորգայ Վեդրենոսի, Միք. Վիլ-կասայ, եւ Վոստանդիստոսի Մանասի եւ Յովհաննու Չնարատայ ի ԺԱ. եւ ԺԲ. դարու, Պատմութիւնք ժամանակաց իսկզբա-նեւ արարանց ցաւուրս իւրեանց: Զո-նարատ ունի եւ զՄեկնութիւն կանոնաց ժողովոց:

ԻԷ. Թեոփորոսի Բազիլեդոնի սարկա-ւազի ձեռն եկեղեցւոյն Վոստանդիստոսի յԺԲ. դարու, Մեկնութիւն կանոնաց ժա-ղովոց, եւ Համառու պատմութիւն եւթն համարեցական ժողովոց:

ԻԸ. Մամուկի երէցու յԺԲ. դարու, Համառու պատմութիւն ժամանակաց ի սկիզբնեւ մինչեւ ի ժամանակ իւր:

ԻԹ. Նիկիեփորոսի Վազիտոսի ի ԺԳ. դարու, Պատմութիւն եկեղեցւոյ:

Լ. Կեսարիոսի Բարսիմոսի ի ԺԶ. դարու, Պատմութիւնք տարեւորք եկեղե-ցւոյ Բերիտոսի, իսկզբանե հաստատու-թեան նորա մինչեւ ցամ 1198, յորդ բա-նիք եւ բաղում վկայութեամբ, զոր բա-ղումք յառաջ մատուցին:

ԼԱ. Բերիտոսի Վոստանդիստոսի կամ Սի-գիոսի յԺԷ. դարու, Մեկնութիւնք ի վե-

ռաջ ելանէր՝ զայն մէք ինքնին ի խոյզ արկեալ քննեցաք, եւ որ առաւել հաւանութեան թուէր եւ բազում վկայս հաստատութեան ունէր՝ առանց ինչ երկայն տարակուսանաց ի կարգի պատմութեանս եղաք, որպէս զի որ ընթեռնուեն՝ մի յօտար բանս դեգերեցին, այլ դիւրաւ եւ պատրաստագոյնս ամենայն պատմելոցն ի վերայ հասանիցեն: Սակայն եւ ուրեք ուրեք ոչ դանդաղեցաք զայսպիսի շմարանութիւնս ի հարեւանցի իմն ծանուցանել, մանաւանդ ուր կարգ պատմութեանն ոչ խարխալէր:

Արդ զայս ամենայն այսպէս կարգեալ յաճախ երկիւղիւ եւ մեծաւ զգուշութեամբ ձեռն արկանեմք ի գրել զպատմութիւն տիեզերական ժողովոց սրբոյ եկեղեցւոյ. յորում չեք մեր առաջի աչաց մտացս այլ ինչ բնաւ՝ բայց զյաղթութիւն ուղիղ հաւատոց զոր ի վերայ մոլար ուսմանց կանգնեաց՝ ի հրահանգս եւ ի մխիթարութիւն ուխտի մանկանց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մատենագրել: Յորոց կամացն քաղցրութենէ ակն ունիմք ոչ բամբասանաց հանդիպել մեզ, եթէ իւիք իւիք վրիպանք ինչ ուրեք առ ի մէջ սպրդեալ իցեն: Ստն որոյ եւ իբրեւ որդի հլու եւ հպատակ՝ իմաստուն եւ անսխալ դատաստանի աստուածուսոյց մօրն մերոյ հռոմէական եկեղեցւոյ սրբոյ զայս մեր մատեան, եւ զայլ եւս սոյնպիսիս եթէ յետ այսորիկ լինիցին՝ առնեմք ապաստան:

բայ պատմութեան եւ կանոնաց ժողովոց, ԼԳ. Անտիոքի Կոստիոյ յԹԷ. Գարու, Գառնութիւն եկեղեցւոյ իսկզբանէ աշխարհելոց ի ժողովն Եփեսոսի եւ Քաղկեդոնի: Հի Թիւղեւ ցկատարած Թ. Գարու: ԼԸ. Ալեքսանդրի Նաառնիկոյ ի կէս ԼԹ. Ղուգոթիոսի Սերաստ. Ն. Յիկոյ թի. Գարու, Գառնութիւն եկեղեցւոյ Գեմնիկոսի յԹԷ. Գարու, Գիբք յիշատակաց պատմութեան վեց առաջին Գարուց եկեղեցւոյ: ԼԺ. Բերդոս Բերկառնիկոյ, Գառնութիւն եկեղեցւոյ Գրիգորի, Գառնութիւն եկեղեցւոյ Գրիգորի, Գառնութիւն եկեղեցւոյ ի հաստատութենէ նուազ 1414. զոր ապա այլք յառաջ բա Թիւղեւ ցած Ծեառն 1721: մատուցին:

Տ Ի Ե . Օ Ե Ր Ե Կ Ե Ն Ի Ո Ղ , Ո Վ , Ո Ց

Ե Կ Ե Ղ , Ե Ց Ի Ո Ց

Ժողովուրդ սր յունական անուամբ Սիւնհոդոս եւ յորջորջի, ըստ աւանդութեան եկեղեցւոյ է միահամուռ գումարումն ուղղահաւատ պաշտօնէից եկեղեցւոյ, այս ինքն երիցանց կամ քահանայից, վարդապետաց, եպիսկոպոսաց եւ հայրապետաց առ ի խորհել եւ տեսանել վասն գործոց եկեղեցւոյ:

() րինաւոր ժողովոց եկեղեցւոյ չորք են . Վ իճակական, Պաւառական, Տոհմային եւ Տիեզերական կամ Համաշխարհական:

Վ իճակական ժողովն այն է զոր գումարէ եպիսկոպոս վիճակի իրիք, ժողովեալ ի մի զամենայն երեւելի վարդապետս, աւագ երէցս եւ քահանայս որք ընդ ձեռամբ իշխանութեան նորա են, առ ի տեսանել նորք հանդերձ վասն իրաց եկեղեցեաց վիճակի իւրոյ:

Պաւառական ժողովն գումարի յեպիսկոպոսաց գաւառի իրիք՝ յորում բազում վիճակք եպիսկոպոսականք են, զոր թղթովք հրաւիրանաց ի մի խմբէ եպիսկոպոսապետ կամ գլխաւոր եպիսկոպոս՝ այս ինքն մետրոպոլիտ նորին գաւառի, եւ ինքն գահերէց լինի նոցա ի ժողովի անդ:

Տոհմային ժողովն խմբի յեպիսկոպոսապետաց եւ յեպիսկոպոսաց բովանդակ ազգի կամ թագաւորութեան իրիք, յորում գտանին բազում նահանգք եւ գաւառք ուստի եւ վիճակք եպիսկոպոսականք, եւ այն հրամանաւ հայրապետի կամ եպիսկոպոսապետի այս ինքն մետրոպոլիտի ազգին, եւ կամ կաթողիկոսի, որ ինքնին գահերէց նստի ի ժողովի անդ: Հայսպիսի տոհմային ժողովս բազում անգամ թագաւորն կամ իշխան ազգին եկեալ բազմի ընդ սիւնհոդոսական եպիսկոպոսաց ի նշանակ մեծարանաց ժողովոյ նոցա:

Տիեզերական կամ համաշխարհական սիւնհոդոսն է համարէն եպիսկոպոսաց կաթողիկէ եկեղեցւոյ Վրիստոսի ինքնին կամ ի ձեռն տեղապահաց իւրեանց միարանութեամբ եւ առաջնորդութեամբ առաջին եպիսկոպոսապետի, այն է հռոմէական

քահանայապետին, ժողովումն վասն հասարակաց օգտի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ :

Առ ի կատարեալ ուղղութիւն տիեզերական սիւնհոգոսաց՝ կարեւոր պիտոյ է առաջին՝ զի հասարակաց օգուտ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ պահանջեսցէ զայն : Արկրորդ՝ զի ըստ ուղիղ օրինաց հրաւիրեսցին համօրէն եպիսկոպոսունք ուղղահաւատ քրիստոնեայ աղգաց ի սիրիւս տիեզերաց եղելոց կամ երեւելայց ի նոսա : Արրորդ՝ զի քահանայապետն Հռոմայ առաջնորդ լիցի կամ հրաման տացէ եւ կամակար հաւանեսցի գումարելոյ ժողովոյն : Չորրորդ՝ զի նա ինքն քահանայապետն գահերէց լիցի ժողովոյն անձամբ կամ տեղապահօք իւրովք : Հինգերորդ՝ զի սիւնհոգոսն բարուք սկսեալ ուղիղ կարգօք յառաջ մատչիցի եւ ի գլուխ ելցէ առանց ինչ անկարգութեան, կամ տագնապելոյ սիւնհոգոսական եպիսկոպոսաց ի բռնութենէ իմեքէ :

Օչայսմ ամենայնէ որ յուղղութիւն տիեզերական ժողովոց կարեւոր են, խօսեսցուք աստէն յառաջնում հաստածի խօսիցս, յաւելեալ ի նոյն եւ բանս ինչ թէ զեարդ մարթիցի զկատարեալ ուղղութիւն տիեզերական ժողովոց ճանաչել, եւ թէ տիեզերական ժողովք՝ որ օրինօքն իցեն, առանց սխալելոյ են : Ապա յերկրորդումն խօսեսցուք թէ երբ եւ յորում ժամանակի սկիզբն եղեւ յեկեղեցւոյ ժողովս զսւմարելոյ, եւ եղեալ զժողովս առաքելոցն, ապա ի համար արկեալ թուեսցուք համառօտիւք կարճառօտս զհամօրէն տիեզերական ժողովս :

Հ Ա Տ Ա Ն Ե .

ՎԱՍՆ ԱՄԵՆԱՅԻՆ ՈՐ ՅՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ ՅԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ ԳԻՑՈՑ ԻՅԷ. ԵՒ ԹԷ ԶԱՐԴ ԻՄԵՐԹԻՑԻ ՃԱՆԱԶԵԼ ԶԿԱՑԱՐԵԼՈՒ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ ՅԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ ԵՒ ԴԱՐԵԼԵԼ ԹԷ ՏԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՔ ՈՐ ՕՐԻՆՕՔՆ ԻՅԵՆ. ԱՌԱՆՑ ՍԽԱԼԵԼՈՑ ԵՆ :

Ա. Տիեզերիւն յուղիղ բռնաբան լուս հասարակաց օգտի իմեղեցի եկեղեցւոյ :

Այկեղեցի Վրիստոսի ժողով է հաւատացելոց, յորս ոմանք օտարաձայն ուսմամբք եւ խոտորնակ բանիւք ի հաւատոց սահմանս եւ յուսմունս ուղիղ վարուց բազում անգամ ի գնդէ ուղղահաւատ եղբարց իւրեանց օցտեալ մեծամեծ խռովութիւնս եւ հերձուածս ծնանին : Ալ քանզի մարդկեղէն բնութեանս հանգամանք, որպէս հանապազորդ փորձ իրացն հաւատարիմ առնէ, առաւել դիւրաւ ընդունի զխռովութիւն քան

զբարւոյն խաղաղութիւն, նմին իրի այսպիսի անարժան հերձուածք եւ հերետիւութիւնք արագ արագ փութանակի յառաջ ընթացեալ իրիւ արդարեւ ակտք ապականիչք ի սիրտս բազմաց հաստատին, եւ զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ վեր ի վայր հարեալ կործանեն:

Եւ առ այս զինչ դեղ դարմանոց: Տքնութիւն հովուաց քրիստոսական հօտին, խափանումն անարգել բարբառնմանց հակառակորդաց ուղիղ ուսմանց եկեղեցւոյ, եւ պահպանութիւն օգեացն, զի մի գայլքն յափշտակիչք՝ որք զոգիս արդարոց գիտեն յօշ յօշ պատառել, համարձակութիւն առեալ եւ ի փարախ նոցա սողոսկեալ, վարատեսցեն զնոսա: Այսպիսի հովիւք ի ճգնել հերետիկոսաց խախտել զհիմունս ուղիղ հաւատոց, կամ զանարատ վարս հաւատացելոց եւ որդւոց եկեղեցւոյ այլ ընդ այլոյ ուսմամբք ապականել, ակոյեան յառնեն ի տան Աստուծոյ վառեալք զինու սուրբ հաւատոց:

Եւս քանզի, որպէս ամենեցուն յայտ է, ազգի ազգի հնարք չարաց եւ ոյժ պնդութեան նոցա բազում թիկունս օգնականութեան գտանէ յաշխարհի աստ եւ հակառակ կայ բարեաց, նմին իրի բազում անգամ չէ հնար հովուաց եկեղեցւոյ առանձինն ընդդէմ նոցա զհաւատոցն պատերազմ մղել եւ յաղթել նոցա: Այա եւ ոչ իսկ սակաւուց ոմանց առաջնորդաց եկեղեցւոյ հնար է ի մի տեղի ժողովեալ սպառապուռ բառնալ զչարիսն. զի սոցա փոյթ պնդութեան ի սակաւ ինչ տեղիս եւեթ մարթի գործել արդիւնս. ուստի հարկ լինի այնուհետեւ զի համօրէն եպիսկոպոսք որ ի սփիւռս տիեզերաց գտանին, որոց եւ միաբանութիւն զեկեղեցւոյ Աստուծոյ լրումն յանդիման կացուցանէ, ի մի վայր ժողովեալ, այս ինքն ի տիեզերական ժողով գումարեալ միաբան խորհրդով զուղիղ հաւատոց ուսմունս հակառակ նորաձայն բանից մոլորութեանց հռչակեսցն, զյարուցեալ յոյզս տարակուսանացն ի բաց պարզեսցն, եւ եթէ իցեն ինչ պէտք՝ կանոնս ի բարւոք քաղաքավարութիւն սահմանեսցն: Արնթեռնուլ մեր զպատմութիւն միոյ միոյ ի տիեզերական սիւնհոգոսաց տեսանեմք թէ միայն իրիւ պականէին ամենայն հնարք՝ յայնժամ քահանայապետք Հռոմայ եւ այլ առաջնորդք եկեղեցւոյ կամ ճշմարտահաւատ իշխանք խորհէին գումարել համաշխարհական ժողով, եւ սովմբ միայն լինէին ձեռնհաս զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ նորոգել:

Եթէ Հոգին սուրբ ամենազօր աջով իւրով եւ շնորհօք պահպանիչ է հանապաղ եկեղեցւոյ Վրիստոսի, եւ եթէ, ըստ գեղեցիկ բանից Ե. Անդեստինոսի Հռոմայ հայրապետի, “Սողով քահանայից զառնթերակացութիւն Հոգւոյն սրբոյ

յանդիման կացուցանէ», . ապա ուրեմն չիք ինչ երկեւան երկմտութեան եթէ համաշխարհական ժողովն պահպանիչ եւ փայլեցուցիչ է վայելուչ կարգաց եւ օրինաց եկեղեցւոյ եւ բազում ազգի ազգի շահուց պատճառք :

Օչասացեալն՝ ի գործոց բազում հարց եկեղեցւոյ մարթի հասատեւ, որք ի յառնել չարեաց եւ հերձուածոց ի ձեռն մոլորեցուցաց՝ ինքեանք գլխաւոր եպիսկոպոսունք յիւրաքանչիւր տեղիս եւ ի վիճակս ի մի վայր կոչեալ ժողովէին զեպիսկոպոսունս իւրեանց եւ նորօք հանդերձ ջանային բացէ ի բաց զչարիսն մերժել : Այլ ի չօգտել ինչ սովեմք՝ ազգառնէին զայնմանէ առ նա՝ որում արժանն էր զտիեզերական ժողովն գումարել, եւ սոյնպիսի իմն դարմանաւ՝ որ բազմապատիկ զօրագոյն եւս քան զառանձինն ջանս եւ դարմանս է, որպէս ոմն անդրստին ի նոցանէ ասաց, զբուսեալ չարիս հաստեալ ջնջէին :

Վիտէին զայս եւ ինքեանք հերետիովտայքն, որք վասն ամենեցուն պատուական զիւրեանց պիղծ ուսմունս ցուցանելոյ՝ ի մի վայր ժողովեալ ամենայն բազմութեամբ աշակերտաց իւրեանց, գուն գործէին պէսպէս օրէնս դնել ըստ իւրեանց մտաց, եւ ժողովով իւրեանց ի պատրանս ըմբռնել զպարզամիտս, ածեալ զմտաւ թէ հզօրագոյն եւս են բանք՝ որք ի բազմաց իրրեւ ի միոջէ բերանոյ ելին :

Օչայս ասեմք՝ ոչ զի ցուցցուք՝ եթէ անհնարին իրք էին եկեղեցւոյ եւ հաստչի նորա անարատ պահել զիւր ուսմունս եւ օրէնս առանց տիեզերական ժողովոց . այլ զի յայտ արասցուք եթէ կարի իսկ օգտակար է կաթուղիկէ եկեղեցւոյ գումարել հոփուաց նորին ի տեղեաց տեղեաց ի մի ժողով առ դարման տանելոյ այնպիսի չարեաց եւ ախտից, որք համօրէն որդւոց եկեղեցւոյ կարօղ էին պատճառք կորստեան լինել :

Բ. Օչլ ոչ որեւէ իջէ իբրեւ գաղափարս երաւելլէ ի տիեզերական յուզմ :

Յառաջին բանսն մեր ասացաք՝ եթէ ի համաշխարհական սիւնհոդոսս եկեղեցւոյ ամենայն եպիսկոպոսք եւ հայրապետք պարտին միաժողով գումարել : Վրանպի եւ ըստ բարբառոյ ճշմարտահաւատ մատենագրաց՝ տիեզերական ժողովն, թէպէտ եւ ոչ ամենայն առաջնորդք եկեղեցեաց ի նմա իցեն գումարեալ, զամենեցուն նոցա զգումարութիւն եւ նորօք զըրումն կաթուղիկէ եկեղեցւոյ յանդիման կացուցանէ : Ասան այսորիկ ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսունք ունին իրաւունս նստելոյ դատաւորս ի տիեզերական սիւնհոդոսս եւ միաբանութեամբ այլոց տալոյ վճիռս վասն դատից որք ի նոսին ի քնին մատուցանին :

Նմին իրի ըստ կարգի արդարութեան եւ ըստ իրաւանց եկեղեցւոյ պարտ եւ պատշաճ է զամենայն եպիսկոպոսունս հրաւիրել ի տիեզերական ժողովս: Եւ այնր պատճառք են նախ՝ զի սահմանք տիեզերական սինհոդոսաց եւ բազմագոյնք ի կանոնաց նոցա կարգին վասն համօրէն եկեղեցեաց՝ որք ընդ ամենայն տիեզերս են, եւ նմին իսկ իրի կոչին նոքա տիեզերական ժողովք. ապա յայտ է թէ առաջնորդք եւ հովիւք այնց եկեղեցեաց իշխան են՝ մանաւանդ թէ պարտ իսկ է նոցա ըստ կարի գալ ի նոյն ժողովն առ բառնալոյ յեկեղեցւոյ զհերձուածսն եւ կարգելոյ օրէնս վասն խաղաղութեան եկեղեցւոյ:

Եւրորդ՝ քանզի երկնաւոր քահանայապետն (Իսուս զեպիսկոպոսունս զտեղակալս առաքելոց իւրոց՝ առաջնորդս կամ պահապանս կարգեաց հարօին եկեղեցւոյ, եւ ետ նոցա իշխանութիւն եւ շնորհս ուղիղ համառօտելոյ զբանն ճշմարտութեան հաւատացելոց իւրոց, նմին իրի որպէս ինքն նախ քան զվերանալն ստէպ ժողովեալ զերկոտասանսն, առաջի նոցա խօսէր զաստուածեղէն բանս իւր ի յանդիմանութիւն դպրաց եւ փարիսեցւոց եւ ամենեցուն որք յայնմ ժամանակի սերմանիչք անկարգութեանց էին, նոյնպէս եւ այժմ՝ այն իմն կամք են նորա զի տեղակալք առաքելոց իւրոց ըստ պիտոյից ի մի վայր եկեալ առաջնորդութեամբ յաջորդի մեծին Պետրոսի ընդդէմ հակառակորդաց եկեղեցւոյ միաբան յայտ արասցեն զխորհուրդս իւրեանց, եւ միաբան պնդութեամբ ջանասցեն առաջնորդել հօտից իւրեանց ի կենարար արօտս ուղիղ ուսմանց:

Եւրորդ՝ ոչ գոյն շահ օգտի է եկեղեցեաց ուղղափառ քրիստոնէից երեւել առաջնորդաց իւրեանց ի տիեզերական ժողովս. քանզի ի սոստ զանկարգութիւնս վեճակի իւրեանց առաջի մեծի բազմութեան հոգեկիր հոգելից եպիսկոպոսաց ի մէջ բերեալ՝ օգնականութեամբ իմաստուն խորհրդոց նոցա զիւրաւ եւս հնարս դարմանոյ նոցին գտանեն:

Չորրորդ՝ քանի՞ն ամուր սանձ զնի արձակ համարձակ բարբառնջելոյ թշնամեաց եկեղեցւոյ ի լսել նոցա՝ թէ բազմութիւն հովուաց այլ եւ այլ աշխարհաց գումարեալ միաբան մերժեն եւ նզովեն զուսմունս իւրեանց:

Ս) ասն այսց պատճառաց ասեմք եթէ համօրէն ամենայն եպիսկոպոսք եկեղեցւոյ իշխանութիւն եւ իրաւունս ունին գալ ի ժողովս տիեզերականս, եւ պարտ իսկ է հրաւիրել զնոսա անդր: Եւ այց զասացեալսն չէ պարտ այնպէս իմանալ եթէ չէ լեալ տիեզերական ժողով կամ չմարթիցի լինել մինչեւ ոչ եկեսցեն ի նոյն ամենայն եպիսկոպոսունք համօրէն աշխարհաց. այլ յոսպէս իմն՝ թէ արժան է կոչել ի տիեզերական ժողովն զերեւելի եպիսկոպոսունս եւ զեպիսկոպոսապետս զաւառաց արեւե-

լից եթէ ժողովն գումարի յարեւելս, եւ զոմանս ի գաւառաց արեւմտից՝ որք բաւական իցեն գալ անդր. ապա եթէ յարեւմուտս ժողովն գումարիցի, հրաւիրել զերեւելի եպիսկոպոսունս արեւմտից եւ զոմանս յաշխարհաց արեւելից՝ որք լնուն զտեղի այնոցիկ որք ոչն կարեն ի սիւնհոգոսի անդ առննթերակաց լինել :

Վարձեալ՝ քանզի եպիսկոպոսունք ընդ իշխանութեամբ են առաջնորդի եւ հայրապետի իւրեանց՝ ի գնալ սորին ի տիեզերական ժողովն առեալ ընդ իւր զոմանս ի նոցանէ, համարին ամենայն եպիսկոպոսք վիճակի նորա իբրեւ առննթերակացք ժողովոյն յանձին նորա : Ամին իրի իսկ յորժամ ի ժողով տիեզերական յարեւելս գումարեալ առաքէ քահանայապետն Հռոմայ ետեղակալս իւր առ ի կալ գլուխ, եթէ այլ եպիսկոպոսունք արեւմտից վասն ստոյգ խափանաց ոչ կարիցեն գնալ յայն սիւնհոգոս՝ սակայն եւ այնպէս ժողովն համարի տիեզերական :

Թէպէտ եւ եպիսկոպոսունք միայն ունին իրաւունս գումարել ի ժողով տիեզերական իբրեւ դատաւորք եւ տալ վճիռս, վասն զի նոցա յանձն եղեւ առաջնորդութիւն եկեղեցեաց, բայց բաց յեպիսկոպոսաց սովորութիւն է տանել կամ առնուլ ի ժողովս տիեզերականս եւ զերիցունս եւս կամ զքահանայս, որք ըստ կարգի պաշտաման իւրեանց օգնականք են եպիսկոպոսաց ի խնամն հօտին Վրիստոսի, որպէս երբեմն եւ զսարկաւազունս : Այլ սոցա ըստ աստիճանի կարգի իւրեանց հրաման է ի ժողովսն միայն իբրեւ խորհրդականս եպիսկոպոսաց կամ իբրեւ օգնականս երեւել, որով չեն իշխան վճիռս տալ իբրեւ զեպիսկոպոսունս : Օայս՝ յամենայն տիեզերական ժողովս է տեսանել :

Ի յետին ժամանակս իշխանութիւն տուաւ ծիրանազգեաց երիցանց Հռոմայ՝ որք չիցեն տակաւին եպիսկոպոս, աբբայից եւ վարդապետաց, որք դնեն ի գլուխս իւրեանց զԹագ եպիսկոպոսի եւ հարց վանաց, ի տիեզերական սիւնհոգոսս վարել զեպիսկոպոսական իրաւունս եւ վճիռս տալ կամ քուեայս արկանել յաղազս առաջի եղելոց իրաց :

Բազում անգամ ի հին ժողովսն տիեզերականս եւ ի յետինսն եւս քահանայապետն Հռոմայ եւ հայրապետք կամ եպիսկոպոսք առաքէին փոխանակ իւրեանց երիցունս կամ սարկաւազունս, տուեալ նոցա զկատարեալ իշխանութիւն անձանց իւրեանց. եւ վասն այսորիկ այն տեղապահք ըստ ամենայնի իբրեւ զառաքիչս իւրեանց լինէին դատաւորք, տային վճիռս եւ ըստ աստիճանի պատուոյ յղելեացն իւրեանց նստէին ի բարձրագոյն գահու քան զեպիսկոպոսունս :

Յայսց բանից յայանապէս երեւի՝ Թէ ըստ իրաւանց եկեղեցւոյ եպիսկոպոսունք եւեթ են սիւնհոգոսական հարք եւ դատաւորք ի տիեղերական ժողովս, իսկ երիցանց եւ սարկաւազաց շնորհին իրաւունք կցորդ լինելոյ նոցա յայն պաշտօնս:

Նոր հերետիքաւք՝ յութերականք եւ յաղուինականք՝ բաջաղեն Թէ ի տիեղերական սիւնհոգոսս հարկ է կոչել յամենայն դասուց մարդկան զարս ոմանս գիտունս, եթէ յեկեղեցւոյ պաշտօնէից իցեն այնպիսիքն եւ եթէ յաշխարհական կարգէ, որոց եւ ի դէպ է միաբանութեամբ եպիսկոպոսաց դատաւարան առնել եւ վճիռ տալ: Այս բանից ոչ միայն կաթուղիկէ եկեղեցւոյ սովորութիւնն եւ օրէնք ժողովոց հակառակ կան, այլ եւ այն՝ զի քննութիւնք եւ դատաստանք ժողովոց չեն աշխարհական գործք կամ մարմնաւոր խորհուրդք, այլ հոգեւորք եւ եկեղեցականք, յորս չէ իշխանութիւն եւ հրաման աշխարհական մարդկան միջամուխ լինել եւ տալ վճիռ:

Գ. Ո՛ր ուրո՛ւ հրամանս Ինքեղեցւոյն խնդրէ:

Ի հասանել վշտաց ինչ ի վերայ մարմնոյ եւ անդամոց՝ գլխոյն անկ է զօգտակար դեղոցն խորհել, եւ զախտն ի մարմնոյն մերժեալ՝ վերստին յառաջին առողջութիւն հաստատել: Ապա ի ծագել ախտից մոլորութեանց ի հոգեւոր մարմնի եկեղեցւոյ Վրիստոսի՝ գլխոյ նորա, որ է առաջին եպիսկոպոսական չառմայ՝ յաջորդն մեծին Նիփայի, հասանէ խնամ տանել առ բառնալոյ զլարն, եւ զպատշաճ դեղ դարմանոցն՝ որ ի մեծամեծ չարիս եկեղեցւոյ է ժողովն տիեղերական, ի վերայ բերել. այս ինքն է կամ ինքնին բանիւ հրամանի իւրոյ, եւ կամ ի ձեռն այլոց եւ հաւանութեամբ իւրով գումարել զհովիւս եկեղեցեաց ի մի վայր:

Երկրորդ անգամ՝ չիք բնաւ տարակոյս եթէ գլխոյն է զամենայն անդամոցն միութիւն ամենայն հնարիւք պահել. եւ քանզի ի պահպանութիւն միութեան անդամոց եկեղեցւոյ եւ հաւատացեալ ժողովրդոց յոյժ նպաստ լինին եւ կարեւոր եւս են համաշխարհական ժողովք, վասն այնորիկ եւ գլխոյ եկեղեցւոյ գործ եւ պաշտօն է յորժամ պէտք ինչ եկեղեցւոյ խնդրիցեն, գումարել այնպիսի ժողովս:

Երրորդ՝ զեւրդ մարթ էր եպիսկոպոսաց՝ որ յեկեղեցիս ուղղահաստ քրիստոնէից հաւասար իշխանութեամբ առաջնորդեն հաւատացելոց, յորդորել ի հրամանաց այլոյ ուրուք եպիսկոպոսի, որ նոցա հանգիտապատիւ է եւ ի նմին պաշտաման կայ, եւ կամ աշխարհական իշխանի ուրուք, որում ինքեանք են հոգեւոր առաջնորդք, Թողուլ զեկեղեցիս իւրեանց եւ գնալ

յօտար աշխարհ ի ժողով տիեզերական: Ապա արժան է նոցա ի յայտնի հրամանն կամ իմացեալ զհաւանութիւն կամաց զլիւոյ եկեղեցւոյ, որում պարտին ամենայնիւ հնազանդ լինել, ի մի ժողով եկեալ զեկեղեցւոյ Աստուծոյ դատաստանս դատել:

Այլ մի դը գայթակղեսցի բնաւ՝ յորժամ ի պատմութեան տիեզերական սիւնհոգոսաց ոմանց ընթեռնուցու եթէ ոմանք յինքնակալաց հրաման առաքեցին առ եպիսկոպոսունս գումարել տիեզերական ժողով: Վնանդի քահանայապետը հռոմէականք՝ մանաւանդ ի սկզբան քրիստոնէութեան, մինչ դեռ եկեղեցի ի հալածչաց եւ ի՝ հերետիկոսաց հալածէր, չհռչակէին ինքնին զգումարել համաշխարհական ժողովոց. մի՞ զի ի վերայ հասեալ գիտէին թէ անօրէն հակառակօրք խիզախեալ ի հնարս խորամանկութեան իւրեանց եւ երբեմն յաշխարհական իշխանութիւնս, զորս բազում անգամ պէսպէս կերպարանօք յիւրեանց կողմ յանկուցանէին, բաւական էին խափանել զժողովն, գիտելով զի ի գումարել բազում ուղղահաւատ եպիսկոպոսաց եւ ի մերժել միաբանութեամբ զուսմունս իւրեանց, ինքեանք առ ամենեսեան խայտառակին: Օայս խափանումն չէին ձեռնհաս առնել անօրէնքն եթէ հրամանն ի նոցունց իսկ յաշխարհական իշխանաց կամ յինքնակալաց ելանէր. եւ այնպէս գործն բարի՝ բարւոք յաջողութեամբ առնոյր կատարումն: Սմին իրի եւ քահանայապետը Հռոմայ ի սոյնպիսի ժամանակս եւ ի զայրանալ հերձուածոց եւ խոտորութեան ուսմանց յարեւելս՝ կամ բանիւք բարեկամութեան հրաման տային ինքնակալաց եւ կամ հաւանութեամբ հաւասարէին կամաց նոցա գումարել ժողով տիեզերական, զորս յետոյ ինքեանք իւրեանց վճռովն կամ առանձինն ժողովով հաստատէին:

Վարձեալ՝ առ ի գումարել սիւնհոգոս տիեզերական՝ յոր բազում եպիսկոպոսունք ի հեռաւոր աշխարհաց գալոց էին՝ բազում ծախս անկ էր առնել, բազում զգուշութիւնս ուղղոյ զգուշանալ, եւ ըստ պիտոյից գրաստս եւ կառս պատրաստել. եւ այս ամենայն դիւրագոյնս կատարէր ի ձեռն աշխարհական իշխանաց, որք ի սոյն առաւել յորդորէին եթէ հրամանն գումարելոյ եպիսկոպոսաց հեռաւոր վիճակաց ի նոցանէ ելանէր:

Օայս ամենայն զտիեզերական ժողովոց ինչ յարեւելս գումարելոց իմանալք. զի գումարեալքն յարեւմուտս համօրէն հրամանաւ հայրապետաց Հռոմայ եղեն:

Գ. Ո՞ր գործ է գահերէց լինել ի պիեթրուս խաչել:

Օոր օրինակ ի լինել հոգեւոր հովուաց զատեալ ի միմեանց՝ առանջին հօտապետ կամ գլուխ նոցա եւ հօտից նոցա է մեծ քահա-

նայտպեան Հռոմայ, նոյնպէս եւ ի ժողովել նոցա ի մի վայր՝ Զնայ ինքն գլուխ նոցա: Նմին իրի իսկ եւ ամա անկ է ի ժողովի նոցա գահերէց եւ գլուխ նստել իբրեւ իշխան եւ հրամանատար առաջին: Եւ արդարեւ իսկ որպիսի մեծ խանգարումն կարգաց եկեղեցւոյ լինէր, եթէ նա՝ որ ըստ հրամանի կամաց երկնաւոր հօտապետին կացուցաւ յաջորդ գլխոյ առաքելոց իւրոց՝ որով եւ գլուխ եւ առաջնորդ եկեղեցւոյ սփռելոյ ընդ տիեզերս ամենայն, ի ժողովել ի միասին առաջնորդաց եկեղեցւոյ ոչ վարէր զօրէնս գլխաւորութեան իւրոյ:

Եւս՝ ամենայն եպիսկոպոսունք, որպէս վերագոյնն ասացաք, ունին իրաւունս, նա՝ պարտին իսկ ըստ կարի գալ ի տիեզերական սիւնհոգոսս. սոյնպէս եւ հայրապետն Հռոմայ իբրեւ առաջին եպիսկոպոսապետ իշխան է երթալ ի սոյնօրինակ ժողովս, զորս, ըստ այժմու ճառեալ բանիցս, հրամանաւ կամ հաւանութեամբ իւրով տայ գումարել: Եւրդ՝ յետնոյ անմտութեան է ասել՝ թէ չվայելէ նմա գահերէց լինել ի ժողովի անդ, եւ զգործոց եւ զանցից նորա զառաջին հոգ ինքնին վարել: Իսկ եթէ ի գալ երեւել հայրապետին Հռոմայ իւրովի ի ժողովի անդ՝ զգահագլուխս ունի, իբր զի է գլուխ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, ապա եւ ի չգալ իւր ի նոյն եւ յառաքելն կամ յանուանել իւր տեղապահս, սոքա լնուն զնորա տեղին եւ նստին գլուխ ժողովոյն: Եւս յամենայն տիեզերական ժողովս յայտ յանդիման տեսնի: Արպէս յերրորդ ժողովին առաքելոց Աշրուս սահմանացուց քաղաքին, որոյ առաջնորդ եւ եպիսկոպոս էր սուրբն Յակոբոս եղբայր Տեառն, առաջակացն առաքելոց Պետրոս սկիզբն արար գործոց ժողովոյն եւ խօսելոյն, եւ զիւր վճիռն նախ ետ: Եւրդ՝ եթէ չէր նա իբրեւ գլուխ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ գահերէց կարգեալ ժողովոյն՝ պարտ եւ պատշաճ էր երանելոյն Յակոբոսի իբրեւ եպիսկոպոսի Աշրուսահեմի, յորում գումարեալ էր ժողովն, սկիզբն խօսից եւ գործոց ժողովոյն առնել, կամ նստել յառաջին գահու:

Թուրեւս ասիցէ դը, իսկ այն զինչ իցէ, զի ընթեռնումք եթէ ինքնակալք ի մտանելն ի ժողովս ինչ տիեզերականս՝ յառաջին գահու նստէին, եւ ամենայն հարք ժողովոյն զնախաթոռ տային նոցա: Եւս՝ արդարեւ ինքնակալք ի տիեզերական ժողովս յառաջին գահս բազմեցան եւ եղեն առաջին յամենսին գահու եւեթ, այլ ոչ իշխանութեամբ դատաստան առնելոյ եւ վճիռ տալոյ: Սոյն զայս հաւաստեալ խոստովանի որ միանգամ միտ դնիցէ ամենայնի՝ զոր արարին եւ խօսեցան քրիստոսասէր ինքնակալքն Արստանդիանոս, Մարկիանոս, Արստանդիանոս Պոգոնատոս, Վասիլիոս եւ այլք, ի մտանելն ի ժողովն. զիարդ հնազանդեալ ամենայն օրինաց պատուոյ՝ որ

եպիսկոպոսաց վայել էր, չկամէին եւ ոչ փոքու իւրք առնել ինչ ի ժողովն իշխանութեամբ իւրեանց:

Յաւել եւ զայն՝ զի ոչ դժ յինքնակալաց անտի՝ որք աթոռակից լինէին հայրապետաց ի տիեզերական ժողովս, յանձին կալաւ նախ արկանել զիւր ձեռնագիր ի կատարել զործոց ժողովոցն: Եւ այս եւս յայտնի նշանակ էր չլինելոյ նոցա գահերէցս հարց, ի դատաստանս զորս դատէին սոքա ի ժողովս անդ:

Ե. Իւրեւս միջոց, յառաջագոյնն եւ իսկուրեւս համալսութեան խորհրդ:

Եւ ի լինել տիեզերական ժողովոյ ինչ օրինաւոր, չէ բաւական գումարել նմա վասն կարեւոր պատճառաց եւ ըստ պահանջելոյ պիտոյից կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, հրամանօք կամ հաւանութեամբ քահանայապետին Հռոմայ, առնթերակաց եւ գահերէց ունել զնա կամ զտեղապահս նորա, եւ հրաւիրել պատշաճ կարգաւ զերեւելի եպիսկոպոսունս աշխարհաց եւ դաւառաց, որպէս վերագոյնն ցուցաւ: Եւս եւ պարտ եւ պատշաճ է նախ՝ զի սիւնհոգոսն, որ գումարեցաւ առ ի հաստատել զուղիղ ուսմունս հաւատոց եւ զեկեղեցւոյ օրէնս, զնոյն պատշաճ բանիւք եւ սահմանօք միաբան հաւանութեամբ ամենեցուն՝ որք դատաւոր նստին ի նմա, կարգեսցէ եւ սահմանեսցէ:

Եւրկորդ՝ պարտ է ամենայն գումարելոց՝ ազատ կամօք, բարեք կարգաւ, միաբան հաւանութեամբ զամենայն ինչ ի գլուխ հանել. զուղիղ կարծիս իւրեանց մի առ երկիւղի կամ առ ականէ ի սրտի թագուցանել, իսկ զվրիպականսն մի յամուել պնդութեամբ ջատագովել, եւ այնու այլոց սիւնհոգոսական հարց հակառակել: Եւս մի առ ահի եւ ոչ առ ականէ կամ շնորհս ինչ հզօրաց աշխարհի եւ խոտորելոց ոմանց առնել կամեցեալ, այնմ հաւանել՝ որ չէ ըստ ուղիղ աւանդութեան եկեղեցւոյ եւ ուսմանց հաւատոց: Սի անձամբ ընդունել զվրիպականս, եւ մի զայլս բանիւք խրատու կամ որ չար եւս է, սպառնալեօք եւ սաստիւք յընդունելութիւն այնոցիկ բռնադատել:

Եւթէ ի ժողովն ուրեք որ ըստ ամենայն օրինաց ուղիղ կարգօք սկսեալ իցէ, այսպիսի անարժան շփոթութիւնք կարգաց երեւիցին, եւ գահերէցք ժողովոյն կամ տեղապահք հռոմէական հայրապետին ամենայնիւ հակառակ կայցեն, կամ եթէ եւ սոքա ի սաստէ չարեացն ստիպեալ եւ չսիշեալ զհրամանս այնր որ առաքեաց զնոսա, միաբանիցեն ընդ կարծեաց խոտորելոցն, չէ ի դէպ համարել զայն՝ տիեզերական, օրինաւոր եւ ընդունելի ժողով, եւ ոչ զգործս, զսահմանս եւ զհրամանս նորա արժանաւոր օրէնս սրբոյ եկեղեցւոյ: Ոչայս ամենայն հաս-

տատեալ գտանեմք ի ժողովն Ղ-էոսկորոսի յԱփեսոս եւ Փոտայ ի Կոստանդնուպոլիս :

Երբորդ՝ պարտ է համօրէն ժողովեալ եպիսկոպոսաց ճշմարիտ տեղեկութեամբ խելամուտ եւ տեղեակ լեալ ամենայն եղելոց եւ կարգելոց ի ժողովի անդ, եւ առանց բռնութեան յօժար կամօք ընկալեալ եւ հաստատեալ զնոսա, կամաւ արկանել ձեռնագիր եւ ծանուցանել ամենեցուն, թէ զամենայն սահմանս այնր ժողովոյ ըստ ամենայնի ընդունելիս եւ օրինաւորս համարին :

Զ. Որչեւ հարկ է վարդապետ ազգութեան պիղծութեան յազնոյ ճանաչել :

Վրանդի բազում ինչ յուղղութիւն տիեզերական ժողովոց պիտոյ է, եւ կարի իսկ յաճախ յոգք տարակուսանաց մարթէ թէ յառնիցեն զուղղութենէ նոցա, կամ թէ արդեւք ամենայն կարեւոր պայմանք պահեցան յայտմ կամ յայնմ տիեզերական ժողովի, նմին իրի հարկ է լինել կանոնի իրիք եւ ստոյգ նշանի առ ի ճշմարտութեամբ ի վերայ հասանելոյ :

Եյս կանոն եւ նշանակ է ընդունելութիւնն՝ որում արժանաւոր դատի զայս կամ զայն ժողով տիեզերական եւ զսահմանս նորա կաթողիկէ եկեղեցի Վրիստոսի եւ գլուխ նորա : Վրանդի ըստ ասացելոցս համաշխարհական ժողով եպիսկոպոսաց իբրեւ ետեղակալ եւ երեւեցուցիչ է կաթողիկէ եկեղեցւոյ . նմին իրի յորժամ ինքն եկեղեցի զամենայն գործս եւ զսահմանս նորա հաւանութեամբ պատուէ, եւ միաբանութեամբ գլխոյ իւրոյ հաստատէ, ծանուցանէ եթէ այն սահմանք ուղիղ են, կամ ինքն եւ գլուխ իւր ուղիղ համարի եւ քարոզէ :

Ենվրէպ կարեւորութիւն այսր հաստատութեան եկեղեցւոյ եւ գլխոյ նորա անտի առաւելապէս իմն յայտնի երեւի, զի հաւատացելոց բազմութիւն եւ առաջնորդք եկեղեցեաց հաւաւոր աշխարհաց՝ անգէտ լինալ անցից միոյ միոյ ի տիեզերական ժողովոց, գիւրաւ մարթին ի տարակուսանս կալ, եթէ արդարեւ ըստ ամենայն ուղիղ օրինաց կարգեցան սահմանք նոցա, եւ թէ ոչինչ՝ անպատշաճ ի նոսա գործեցաւ : Եւ ահա այս տարակոյս միոյ միոյ յեկեղեցեաց բարձեալ մերժի ի յայտ առնել կաթողիկէ եկեղեցւոյ ի ձեռն գլխոյ իւրոյ զուղղութիւն գործոց եւ սահմանաց համաշխարհական ժողովոց :

Եյլ ասիցէ դք թերեւս, միթէ տիեզերական ժողովք ըստ ամենայն ուղիղ օրինաց եւ Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութեամբ գուժարեալ չիցեն ազատ ի վրիպանաց, կամ չիցեն առանց սխալելոյ սահմանք նոցա, ըստ բանի Տեառն, թէ “Ուր իցեն երկու

կամ երեք ժողովեալ յանուն իմ, անդ եմ ես ի մէջ նոցա,¹ ԼՂԻ, հաւանեալ եմք ամենայնիւ ուղղութեան բանիցդ, եւ մեք իսկ զնոյն ասեմք, թէ տիեզերական ժողովք գումարեալք հաւանութեամբ եւ հրամանօք յաջորդի մեծի առաքելոյն Պետրոսի, որում անզեղջ խոստումն առաջի եղ երկնաւոր քահանայապետն տալ նմա շնորհս հաստատելոյ զեղբարս իւր ի հաւատս ճշմարտութեան², ըստ ամենայնի պահեալ զեկեղեցւոյ Լստուծոյ բարւոք օրէնս, ոչ սխալի բնաւ մոլար կարծեօք, եւ ամենայն սահմանք նորա եւ հրամանք ի բանս ուղիղ հաւատոց եւ վարուց սուրբք են եւ ամենեցուն ընդունելիք, որպէս փոքր մի յետոյ ցուցուք: Բայց զայս ինչ եւեթ ի յայտնութիւն այսորիկ կարեւոր համարիմք, զի կաթողիկէ եկեղեցի բանիւ հրամանի գլխոյ իւրոյ առեալ ծանօթութիւն զկատարելութենէ տիեզերական ժողովոց, ազատ լիցի այնուհետեւ յամենայն վարանաց: Այլ թէ այս հաստատութիւն ոչ ի վերայ գայր, զուղղութենէ սահմանաց ժողովոց արդար իրաւամբք գոյր հնար հաւատացելոց յերկրայս լինելոյ. վասն զի ոչ գիտէին ամենեքեան թէ տեղապահք գլխոյ կաթողիկէ եկեղեցւոյ ամենայնիւ ըստ նորա կամաց կարգեալ եւ սահմանեալ իցեն զամենայն, եւ թէ այլ ամենայն կարեւոր պայմանք պահեալ իցեն ի նոսա:

Յայս սակս որ միանգամ ոք յստակ ակամբ նայի ի պատմութիւն տիեզերական ժողովոց արեւելեայց, յայտնապէս տեսանէ զյաճախ բարբառ երանելի հարց ի նոսա ժողովելոց, որք ազգի ազգի կերպարանօք ցուցանեն պատուել եւ ընդունել եւ առնել զամենայն՝ զոր միանգամ կարգեալ կամ հաստատեալ է հռոմէական քահանայապետն այնց ժամանակաց վասն իրացն՝ որոց սակս գումարեալ են ինքեանք ի ժողովսն, կամ զորոց բան ճառի: Տես, որչափ բանս ասեն հարք եփեսոսականք՝ զՊեդիստինոսէ քահանայապետէ, հարք քաղկեդոնականք՝ զմեծէն Վեռնէ, հարք վեցերորդ ժողովոյն՝ զՎգաթոնէ, հարք ութերորդ ժողովոյն՝ զմեծէն Նիկիոյայոսէ եւ զՆորիանոսէ երկրորդէ, եւ այլք զայլոց քահանայապետից. բազում բանիւք յայտ արարեալ զմիաբանութիւն իւրեանց ընդ այսց հայրապետաց: Լպա ուրեմն յոյժ կարեւոր գիտէին հարքս հոգեւելիք զմիաբանութիւն գլխոյ եկեղեցւոյ ընդ ամենայն բանս իւրեանց:

Եւ որպէս յրեթերցուածս միոյ միոյ ի համաշխարհական ժողովոց տեսանիցեն ընթերցողք, ի կատարել ժողովոց՝ առանձինն գրով աղաչէին ժողովեալ հարքն զոր յայնմ ժամանակի յաթոռն կեփայեան նստէր՝ իւրովք հաւանութեան բանիւք ընդունել եւ հաստատել զամենայն սահմանս իւրեանց եւ զգործս

Ժողովոյն: Վաջ հմուտ էին նորա ղի առանց հաւանութեան գլխոյն չեք հնար ի պէտս համօրէն անդամոցն հրամանս տալ եւ օրէնս դնել:

{Եսպամ ամենայնէ դէմ յանդիման տեսանի ղի ժողովք տիեզերականք ուղղութեամբ սկսեալ եւ բարւոք կատարեալ՝ առանց սխալելոյ են ի կարգելն զսահմանս ուղիղ կրօնից եւ վարուց. այլ վասն ստուգութիւն ունելոյ ամենեցուն՝ անկ է ի վերայ գալ հաստատութեան եւ յայտնի միաբանութեան գլխոյ եկեղեցւոյ ի նոյն:

Է. Օրինակ դիւրեւան խալի առանց սխալելոյ էն:

Մենայն սահմանք եւ վճիռք տիեզերական սիւնհողոսաց՝ որք դնին ժողովելոցն հաւանութեամբ զերաց հաւատոյ եւ ուղիղ վարուց առանց սխալելոյ են եւ ամենեցուն ընդունելիք. եւ որք միանգամ ի նոցին ընդունելութենէ հրաժարին, կամ այնմ սահմանի եւ վճռոյ չմիաբանին, յուղիղ հաւատոցն ուրացեալ են: Վանզի ապաքէն այսպիսի օրինաւոր ժողով յանդիման կացուցանէ զհամաշխարհական եկեղեցի միաբանեալ ընդ գլխոյ իւրում. եւ որովհետեւ եկեղեցին գլխովն իւրով հանգերձ առանց ռասանելոյ է ի դրանց դժոխոց, այս ինքն՝ ղի ոչ տիրեսցեն նմա ուսմունք մտորութեան, եւ կացցէ անփոփոխ ի բանից ճշմարտութեան եւ անսխալ ի հաւատս ուղղութեան, ապա եւ օրինաւոր տիեզերական ժողովն անվրէպ է եւ անսխալ ի հաստատել զսահմանս հաւատոց:

Այլ անսխալ սահմանս տիեզերական ժողովոյ զայնս եւեթ իմանամք, զորս նա յետ առանձինն քննութեան, կամ իբրեւ գլխաւոր եւ բուն գործ իւր եւ վճիռ սահմանէ: Համարիմք բնաւ սահմանս համաշխարհական ժողովոց զայն բանս, զորովք վեր ի վերոյ իմն յիշատակաւ միայն անցանէ, եւ վասն որոց ոչ խնդիրք ինչ զայնու ժամանակաւ յուղին, եւ ոչ հերձուածողք հակառակութեամբ զընդդիմակացն կարծեն:

Եւ այսպէս՝ զոր ինչ տիեզերական ժողովք իբրեւ սահման հաւատոց եւ յԱստուծոյ յայտնեալ, կամ իբրեւ կանոն ուղիղ վարուց որ ի յաւիտենիցն փրկութիւն հոգւոյ կարեւոր իցեն, կարգեն եւ սահմանեն, այն անսխալ է եւ անփոփոխ, եւ չէ որ բնաւ ամենեւին իշխան բանս տարակուսանաց շարժել վերացն զայնցանէ: Իսկ զոր իբրեւ կարծիս իմն վարդապետաց եւ աստուածախօս մատենագրաց յիշատակեն կամ ի բանս իւրեանց խառնեալ գրեն, զայն չէ պարտ իբրեւ կանոն եւ սահման հաւատոց համարել, զոր ի չընդունել ուրուք թէպէտ եւ ընդ մեղադրանօք է, այլ ոչ է ի կարգս անկելոց յուղիղ հաւատոց:

Այլ արդ՝ խոստովանեալ է յամենայն հարց եւ ողջամիտ մատենագրաց եկեղեցւոյ, զի ի ժողովս տիեզերականս չսահմանին բնաւ նոր մասունք հաւատոց, այլ որք կանն յառաջագոյն, կամ սրբ յԱստուծոյ յայտնեալ են եւ յերկնաւոր վարդապետէն մերմէ Յիսուսէ Վրիստոսէ իւրոց առաքելոց աւանդեալք, հռչակին կամ առաւելագոյն մեկնութեամբք առաջի դնին: Այլ եթէ ումեք կամք լիցին զայս մեկնութիւնս յաւելուածս իմն ի նախնի մասունս եւ սահմանս հաւատոց ասել, յաւելուած իմասցի ոչ այնպիսի ինչ՝ որ առաջին եղելոցն ընդդէմ զհակառակն քարոզեսցէ, կամ ի նուազումն եւ յայլայլութիւն ինչ այնոցիկ կարգեսցի: Հաւատք ուղղութեան զոր Աննարարն մեր աւանդեաց, զոր եւ առաքեալք եւ ըստ նոցանէ աշակերտք նոցին ուսուցին, ոչ յաւելուածս, ոչ նուազումն, եւ ոչ իսկ փոփոխումն ինչ ընդունին: «Թէ մեք, կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ եղիցի», ասաց որ Վրիստոսիւն խօսէր Պաւղոս¹: Աւելի իմանայ աստէն աստուածեղէն առաքեալն զոր ընդդէմ, ի խափանումն, կամ ի մերժումն հոգեպատում առաքելական քարոզութեանցն է, որպէս երջանիկ հարք եկեղեցւոյ՝ Հերոնիմոս, Աւգոստինոս², Թէոդորոստոս եւ այլք միարան աւանդեն: Իսկ՝ յամենայնի որ ոչ ի սահմանս հաւատոց հային՝ իշխան են կաթողիկէ եկեղեցի եւ ժողովք տիեզերականք ըստ պահանջել պիտոյից առնել փոփոխութիւնս կամ յաւելուածս պիտանիս, եւ ի պէտս բարւոք կարգաց նոր կանոնս սահմանել:

Հ Ա Տ Ա Ն Ո Ւ

ՔԷ ՅՈՐՈՒԹ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՍԿԶՐՆ ԵՂԵԻ ՅԵԿԵԼԵՑԻՈՋ ԴՈՒԹԱՐԵԼ ԺՈՂՈՎ. ԺՈՂՈՎ. Ե ԱՌՈՒԲԵԼՈՑ ԵՒ ՀԱՄԱՐՈՑ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ՑԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

Ա. Յոր՝ Ժամանակ մէկէ ելի յիւրեղող Բնութիւն:

ՈՋ գուղնաքեայ ինչ եւ ոչ մարդկեղէն մտաց հնարք, կամ յետին ժամանակաց գիւտ են ժողովք եկեղեցւոյ, այլ աւանդեալք բանիւ հօր խոստովանութեանս մերոյ Տեառն Անտուսի: Այսն զի ինքն իսկ այնու՝ զի խոստանայ ինքնին գտանել ի մէջ երկուց կամ երկից ժողովելոց յանուն իւր, ուսուցանէ մեզ զեկեղեցական ժողովոց զմեծ եւ զաստուածասուր պատիւ: Այսպէս սկիզբն ժողովոց եկեղեցւոյ գուցես զոյգ եւ միաբան է ընդ սկզբան քրիստոնէական հաւատոց: Այս՝ յորժամ կենարարն մեր Վրիստոս ի մի վայր գումարեալ զերկոտա-

¹ Գալաթ. Ա. 8:

² Բան ՂԼ. Եւսեմ. Եւդէ:

սան առաքեալս, խօսէր առաջի նոցա զաստուածեղէն բանս իւր, կամ փրկագործ ուսմամբք աւանդէր նոցա կարգս եւ օրէնս ի պէտս հաւատացելոյ յանուն իւր եւ վասն բովանդակ եկեղեցւոյ իւրոյ, յիրաւի մարթեմք ասել՝ եթէ այսպէս ժողով գումարեալ գլուխ նոսէր նոցա: Ար միանգամ ոք մտադիրութեամբ զաստուածապատում աւետարանօք գայլէ, բազում ուրեք զընծայութիւն բանիցս գտանիցէ:

Ապա յայտ իմն է՝ թէ քրիստոսադիր կարգք են ժողովս գումարել յեկեղեցւոյ Աստուծոյ: Այլ յիրաւի իսկ յայսպիսի կարգաց յորդորեալ եւ Հոգւոյն սրբոյ ազդմամբ՝ գային ի մի ժողով եթէ որ ի հինան առաքեալք եւ աշակերտք Վրիստոսի եւ եթէ որ առ յապա հարք սուրբք եւ հայրապետք եկեղեցւոյ: Օսոյն զառ ի Հոգւոյն ընկալեալ ազդումն եւ զնորա գործակցութիւն յայսպիսիս՝ յայտ յանդիման ծանուցին մեզ առաքեալքն յերրորդ ժողովի իւրեանց՝ յասել անդ իւրեանց. «Նաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն սրբոյ եւ մեզ»¹:

Այլ բուն իսկ յայտնի սկիզբն եղեւ ժողովս գումարելոյ յառաջին դարու եկեղեցւոյ յեա համբառնալոյ Անարարին մերոյ յերկինս: զորս գլուխն առաքելական դասուն եւ եկեղեցւոյ Վրիստոսի Պետրոս իւրով հրամանօք խմբեաց: Այլ երեքին իսկ ժողովք առաքելականք յիշատակեալք ի դործս առաքելոց², զորոց աստէն գրեսցուք, եղեն համաշխարհական ժողովք, զի ի նոսա լրումն եկեղեցւոյ կամ բազմութիւն առաքելոց եւ աշակերտաց Ցեառն միաբանութեամբ եւ առաջնորդութեամբ զլնոյ իւրեանց գումարեալ՝ կարգեցին սահմանս եւ հրամանս վասն եկեղեցւոյ Աստուծոյ:

Յեա այսց առաքելական ժողովոց ոչ եւս այլ յաճախ ժողովք եկեղեցականք գումարեցան յերկուս առաջին դարս եկեղեցւոյ: «Ախ» զի վասն յաճախելոյ ի ժամանակին յայնմիկ հալածանաց եւ վասն խափանելոյ կռապաշա թագաւորաց բազում սպառնալեօք եւ հրովարտակօք զհամարձակ կատարումն քրիստոնէական պաշտամանց, ստիպէին եպիսկոպոսունք մնալ թաքուցեալ. եւ չէր բնաւ մարթ նոցա թողուլ իւրաքանչիւր զՏօա իւր՝ զի գումարեսցեն ժողովս:

Արկորդ՝ եթէ լինէր ինչ առ վայր մի դուլ եւ դադար ի բուն հալածանաց, սակայն եւ այնպէս չհամարձակէին եպիսկոպոսունք միահամուռ ի միում տեղւոյ գումարել, զի ժողովն նոցա այնպէս տայր պատճառս թշնամեաց նոցա կասկածել զնոցանէ, թէ ի խորհուրդ ապստամբութեան հակառակ թագաւորին ժողովեալ են, եւ այնպէս զհրդեհ հալածանացն որ առ փոքր մի շիջեալ իցէ, միւսանգամ բորբոքել:

Եղեն եղեն եւ յառաջին դարս եկեղեցւոյ բաղում հեր-
ձուածք եւ աղանդք, սակայն յայնմ ժամանակի ճշմարտահաւատ
քրիստոնեայք ի ծագել այսպիսի չար ուսմանց ամենայն փութով
խորշէին փախչէին ի նոցանէ եւ չներէին նոցա մուտ ի միտս եւ
ի սիրտ իւրեանց, զի մի ինչ փնաս անարատ հաւատոց իւրեանց
ի վերայ հասանիցէ: Բայց իբրեւ ժամանակք ի վերայ անցանէին
եւ բազմանային գժտութիւնք եւ խոտոր վարդապետութիւնք ի
հաւատացեալս, պահպանութիւն ուղիղ հաւատոց ստիպեաց
զառաջնորդս եկեղեցւոյ երբեք երբեք՝ ի լռել աստիկ հալածա-
նաց՝ ժողովս գումարեալ զֆնասակար ուսմունսն մերժել: Այն
իրի, որպէս աւանդեն մատենագիրք եկեղեցւոյ, յետ առաքելա-
կան ժողովոց ի կատարած կոյս երկրորդ դարու սկիզբն եղեւ ի
պատճառս երկպառակութեանց՝ որ վասն տօնի զատկին՝ ժողովս
գումարելոյ: Յետ այնորիկ ի լինել զեւր եպիսկոպոսաց եւ ի
պահանջել պիտոյից եկեղեցւոյ՝ բազում ուրեք միաբանեալ գու-
մարէին առանձինն ժողովս մինչեւ ցսկիզբն չորրորդ դարու, յո-
րում գումարեցաւ առաջին տիեզերական կամ համաշխարհական
ժողովն ի Նիկիա Բիւթանացւոց:

Բ. Ժողովք երեւել Առաքելոց:

Որպէս յառաքելոց ուսաւ եկեղեցի Վրիստոսի զամենայն
վայելուչ կարգս, նոյնպէս եւ ի նոցին օրինակէ հմտացաւ
ի բերել պիտոյից կամ ի ստիպել հարկին, միաբանութեամբ
կամ ժողովով իւրոց հովուաց յիւր ամրութիւնն եւ ի քան-
ցումն մոլորութեանց սպրդելոց ի միտս որդւոց իւրոց ժրանալ,
որպէս յառաջ գրեցաք: Այսոցիկ ունիմք վկայութիւն զժողովս
սուրբ առաքելոց, զորոց ի գործս նոցա յայտնի բանիւք ճառի:
Եւ թէպէտ ընթեռնուով առ ոմանս, որք գրեն զառաքելոց՝
թէ գումարեցին բազում ժողովս, սակայն քանզի գիրք աստուա-
ծեղէնք զբազմացն լռեալ զերից միայն առնեն յիշատակ, նմին
իրի եւ մեք զերեցունց զայնցանէ միայն գրեմք ի ճառի աստ յայս-
միկ ուրոյն յայլոց տիեզերական ժողովոց, զի մի աղաւաղել երեւ-
եացուք զկարգն զոր ունին առ հասարակ ամենայն պատմագիրք
եկեղեցւոյ, որք զպատմութիւն համաշխարհական սիւնհոգոսաց
յառաջին ժողովոյն Նիկիայ սկսանին, եւ կոչեն զայն Առաջին
ժողով տիեզերական:

Այս մի ինչ եւս յայտ առնեմք աստէն, եթէ ոմանք ի
պատմաց եկեղեցւոյ մի միայն ժողով առաքելոց յիշեն, այն է՝
զգումարեալն ի պատճառս այնոցիկ որ կարեւոր զհրէական կար-
գացն պահպանութիւն քարոզէին, իսկ զերկուս առաջինս ոչ
համարին ժողովս: Այլ քանզի եւ ի սոսա երկոսեան, որպէս

յերրորդումն, միաբանեալ առաքելոց եւ խորհուրդ ի մէջ առեալ հաստատեցին ինչ վասն եկեղեցւոյ, սմին իրի մէք զերիս ժողովս առաքելոց դնեմք պատմելով զնոցա պատճառս եւ զգործս:

Ե. Ժ Ո Ղ Ո Վ,

Ե Ռ Ե Ք Ե Լ Ո Ց

Պատմաբեալ յերուսաղէմ առ առաջնորդութեամբ որոշոյն Պետրոսի եւ առ եւրութեամբ Տիմոթեոս կայսեր Հռոմայեցւոց առ ի կացուցանել զք յառաքելութիւն փոխանակ Յուդայի:

Յ Ը Մ Ի Ց Ե Ը Ռ Ն 34

ՅօՅ անորէն մատնութեան եւ սատակմանն Յուդայի նուազեցաւ միով թիւ առաքելական դասուն, որում պարտ էր դարձեալ ընդ: Նմին իրի աւուրբք ինչ յետ համարձման Փրկչին մերոյ յերկինս եւ նախ քան զգալուստ Հոգւոյն սրբոյ ի դասս առաքելոց, որ որպէս հաւանութեան թուի եղեւ ի հնգեասանն Մայիսի, առաջակացն առաքելոց երանելին Պետրոս զպաշտօն առաջնորդութեան եւ զահերէց գլխաւորութեան իւրոյ ի կիր արկեալ իբրեւ զլուսն եկեղեցւոյ եւ հովիւ մեծ, որպէս Յովհան Ոսկերեան ասէ¹, խորհցաւ զպակասութիւն թուոյ իւրեանց նոր առաքելով ընդ: Վրանգի հմուտ էր նա ի բանից աստուածեղէն վարդապետի իւրոյ², զի ոչ միայն ամենայն հաւատացելոց՝ այլ եւ առաքելոցն հոգ հաւատացաւ նմա իբրեւ գլխաւորի նոցա:

Եպա յամի Տեառն Յի այն ամ իննուտասներորդ էր Տիբերի կայսեր Հռոմայեցւոց³, յետ հինգերորդ աւուր ամսոյն Մայիսի, իբրեւ ժողովեալ էին երանելի առաքեալք եւ աշակերտք Վրիստոսի հանդերձ տիրամայր կուսիւն Մարեմաւ եւ այլ եւս բազմութեամբ հաւատացելոց, արանց իբր հարեւր եւ քսանից, սկիզբն խօսից արար ինքն մեծն Պետրոս յայտնել ժողովելոցն զկարեւոր պէտս եկեղեցւոյ վասն այնր ժամու: Եւ խօսեցաւ նա այսպէս զսոյն ձեւ. “Եղբարք, պարտ էր կատարել գրոյն, զոր յառաջագոյն ասաց Հոգին սուրբ ի բերանոյ Ղաւթի՝ վասն Յուդայի, որ եղեւ առաջնորդ ունելեացն Յիսուսի. զի ի թիւս մեր էր ընդ մեզ, եւ հասեալ էր նմա վիճակ պաշտամանս այսորիկ: Սա ստացաւ գեւղ ի վարձուց

¹ Ժառ. Գ. ի գործս առաք.:
² Ղաւթ. ԻԲ. 23:

³ Եւսեբ. կեսար. ի քրոնիկոնի, մասն Բ. յիջին 264:

անիրաւութեան, եւ ուռուցեալ հերձաւ ընդ մէջ եւ հեղաւ ամենայն փոր նորա: Եւ յայտնի եղեւ ամենեցուն՝ որ բնակեալ են յԵրուսաղէմ, մինչեւ կոչել գեղջն այնմիկ բարբառովն իւրեանց Եփեղիաւմա, այս ինքն է՝ գեւղ արեան: Օ՛ի գրեալ է ի գիրս սահմոսաց. Եղիցի բնակութիւն նորա աւերակ, եւ մի ոք իցէ որ բնակիցէ ի նմա, եւ զկարգ նորա առցէ այլ,»:

Օչայսոսիկ յառաջագոյն խօսեցեալ երանելոյն Պետրոսի, ապա զըտն իսկ զպատճառս խօսից իւրոց եւ վասն որոյ ազգ առնելոցն էր ժողովելոցն՝ ի վերայ բերէ զայս ձեւ օրինակի. «Եւրդ պարտ է յարանցս յայսցանէ եկելոցս ընդ մեզ յամենայն ժամանակի, յորում մոռտ եւ ել առ մեզ Տէր Աստուս, սկսեալ ի մկրտութենէն Յովհաննու մինչեւ յօրն՝ յորում վերացաւ ի մէնջ, վկայ յարութեան նորա ընդ մեզ լինել միում ի սոցանէ,»:

Իբրեւ այս բանք մեծին Եփեմի լսելի եղեն յատենի ժողովոյն, եւ ամենեքեան հաստատութեամբ ի վերայ կացին կարեւոր գործոյն, եւ ինքն երանելին Պետրոս՝ միաբանութեամբ ընկերաց իւրոց մետասանից՝ ի հարեւր քսան հաւատացելոց անտի ժողովելոց անդէն, կամ ըստ Եղեմայ աղեքսանդրացւոյ¹, սրբոյն Եպիփանուս² եւ Եւսեբի կեսարացւոյ³ յեւթամասուն եւ երկու աշակերտաց անտի Տեառն՝ անուանեաց եւ կոչեաց ի մէջ զերկուս, որք առաքինութեան վարուք զամենեքումք անցուցանէին եւ արժանաւորագոյնք էին յամենեւեան ի նոսա՝ առնուլ զվիճակ պաշտաման առաքելութեան:

Ի սոցանէ առաջնոյն անունն Յովսէփ Ծանաչէր, որում Բարսաբայն կոչէին, թերեւս որդի Սարայ, եւ յորջորջէր Յուստոս, զոր ոմանք եղբայր կարծեցին կրօնոյն Յակորայ եւ Յուդայի ոչ իսկարիովտացւոյ, որք յերկոտասան առաքելոց անտի էին որդիք Եղիփեայ եւ Սարիամու, եղբարք՝ այն է ազգականք Տեառն մերոյ: Ժամանակական գիրն աղեքսանդրեան համարի զսա նոյն ընդ սրբոյն Յուստոսի որ յամի իբր 107 Երուսաղեմացւոց եկեղեցւոյն երրորդ եպիսկոպոս եկաց: Եւ չէ ինչ հաւանութեան, եթէ այս Յուստոս Բարսաբաս աշակերտ Տեառն մինչեւ ցայն ամս բաւեալ իցէ: Չէ սա զարձեալ նոյն ընդ Բառնարայ Յովսէփ կոչեցելոյ, զորմէ սուրբն Վուկաս ի գործս առաքելոց⁴ խօսի:

Երկրորդին անուն կոչէր Սատաթիաս, զորմէ համարեցան ոմանք ըստ սրբոյն Եղեմայ աղեքսանդրացւոյ⁵ թէ իցէ Օւքէոսն այն մաքսաւոր, որ արար ընդունելութիւն Տեառն մերոյ

1 Աւ Բեզայ երիցու:

2 Բան յԷ. Գրիստոսի. Գլ. Դ:

3 Պատմ. եկեղեց. Գիրք Ա. Գլ. ԺԲ:

4 Գործք Դ. 36:

5 Ի Յանիստ. Գիրք Դ:

ի տան իւրում: Այլ այսմ կարծեաց չհաւանին այլք. քանզի սոքա երկոքեան՝ Յովսէփ եւ Պատաթիա յայնց աշակերտաց Յիսուսի էին՝ որք ի սկզբանէ անտի յայտնելոյ նորա՝ ընդ նմա եւ ընդ առաքելոյ շրջին, որպէս երանելին Պետրոս ասէր¹. Իսկ Օսրէոս մաքսապետ սակաւ աւուրբք յառաջ քան զչարչարանս Տետռն մերոյ ընտանեցաւ ընդ նմա, որպէս յայտ յաւեւ տարանին բանից² է:

Արդ զսոսա երկոսեան զՅովսէփ եւ զՊատաթիա զատեալ մետասանիցն յայլոցն ամենեցունց իբրեւ արդարեւ արժանաւորս առաքելական աստիճանի, առ չերեւելոյ սեպհական ինչ ընտրութեամբ գործել իմաստուն խորհրդով խորհեցան զբուն իսկ զկարգել միոյ յերկուց անտի յառաքելութիւն այնմ թողուլ, որ միայն է գիտակ համօրէն ծածուկ խորհրդոց մարդոյ: Ապա կացեալ յաղօթս առ Ամենագէտն, ասեն. «Իսկ Տէր սրտագէտ ամենայնի, յայտնեա զմի ոք՝ զոր ընտրեցեր ի սոցանէ յերկուցունց, առնուլ զվիճակ պաշտամանս այսորիկ եւ զառաքելութեան, յորմէ անկաւ Յուդաս գնալ ի տեղի իւր»:

Յետ այսց աղօթից ընկալեալ սրբոց առաքելոցն զպտուղ սերտ հաւատոց եւ յուսոյ իւրեանց յԱմենատէրն, նորին յայտնութեամբ արկին կամ ետուն վիճակս երկուց ընտրելոցն, առ ի վերայ հասանելոյ այսպէս եթէ ո՞ ի նոցանէ լինիցի առաքեալ: Եւ ելանէր վիճակն Պատաթեայ. վասն այնորիկ եւ երանելի ժողովեալքն ի կամաց Բարձրելոյն զնա ընտրեալ գիտելով՝ կարգեցին զնա երկոտասաներորդ առաքեալ յիւրեանց կարգի. եւ այնպէս լցաւ պակասութիւն թուոյ նոցա: Եւ երանելին Պատաթիա ըստ յայտնութեանն առ ի վերուստ կոչեցեալ վիճակաւ ի հասարակաց կամաց մետասանից յառաքելութիւն անխտիր իբրեւ զմի յառաքելոց անտի ընտրելոց ի նմին իսկ ի Ղենարարէն մերմէ պատուեցաւ յամենայն դարս առաջինս եւ յետինս, եւ համարեցաւ արդարեւ ըստ բանի աստուածեղէն գրոյն ընդ մետասան առաքեալսն:

1 Գործք Ա. 21:

2 Ղուկ. ԺԲ:

Ե Ռ Ե Ք Ե Լ Ո Յ

Վաճառեալ յերուսաղէմ յաւարտ առաջնորդութեան որդոյն Պետրոսի եւ առ տէրութեամբ Տիրերեայ կայսեր Հռոմայեցւոյ առ ի լռեցուցանելոյ զարտունջ Յունաց զՀրէից վասն արհամարհ լինելոյ այրեաց նոցա ի պաշտամունսն:

Յ Ա Մ Ի Տ Ե Ա Ռ Ն 34

Ի բաղմանալ օր ըստ օրէ հաւատացելոց դարձելոց ի Հրէից եւ յանհաւատութենէ ի հաւատս Վրիստոսի, յոլովք ի նոցանէ մեծ եւս առաքինութեանց եւ հոգեւոր կենացն սիրով վառեալ, հաստատէին ի մտի միաբանութեան կենօք առ հասարակ զաստուածահաճոյ կեանս ցուցանել: Իբրեւ ոչ բազում ժամանակք ի վերայ անցանէին, անդէպ իմն վեճմունք յառնէին ի մէջ Հրէից եւ Յունաց հաւատացելոց. այս ինքն է՝ ի մէջ այնց Հրէից, որոց ծագումն եւ բնակութիւն էր ի Հրէաստան կամ ի Պաղեստին, ի Վաղիլեա, յԱսորիս եւ յայլ մօտաւոր տեղիս, եւ բարբառ նոցա քաղեացի եւ ասորի, որք ընդ այն ժամանակս կոչէին բարբառ երրայական, եւ ի մէջ այնց Հրէից, որք միայն յունարէն բարբառով վարէին, որոց եւ ծագումն եւ առաջին տեղի էր ի Հոնիական կղզեի եւ ի փոքրն Ասիա:

Յետինքս ընթեռնուին զգիրս հնոց կտակարանաց ըստ թարգմանութեան եւթանասնից ի յոյն բարբառ, եւ ի նոյն բարբառ կատարէին զաստուածեղէն պաշտամունսն: Ըստ վկայելոյ ուրումն մեկնչի ունէին առանձին ժողովրդանոց յԱրուսաղէմ եւ ի Կեսարիա: Ընուամբ Յունաց իմանան աստէն ոմանք ի մեկնչաց զեկեալս յանհաւատութենէ ի հաւատս Վրիստոսի. եւ չէ ինչ անհաւանութեան եթէ ի մեծի բաղմութեան անդ հաւատացելոց գտանէին եւ եկեալք ի հեթանոսութենէ, որք վասն յունական բարս եւ բարբառ ունելոյ՝ Յոյն անուամբ յորջորջէին: Ըսլ զոր յառաջագոյնն եղաք՝ այն ստոյգ կարծիք հասարակաց է:

Ըրդ խռովութեանց եւ գժտութեանց սոցա այս պատճառք էին: Ըռաքեալք վասն չխափանելոյ ի քարոզութենէ աւետարանին եւ ի հոգեւոր պաշտամանէն՝ զբաշխումն կերակրոց եւ այլոց պարենից եւ պիտոյից կենաց յանձն արարեալ էին ոմանց ի յառաջագոյնն հաւատացելոց եւ աշակերտաց Տեառն: Եւ քանզի այրեաց եւս իբրեւ երիցագոյն կանանց պատշաճ իմն էր հոգ յանձին ունել պիտոյից կենաց եւ զգետուց այնո-

ցիկ՝ որ միաբանութեամբն կեանս կէին, յայտ է՝ թէ առաքեալքն ոչ միայն արանց՝ այլ եւ կանանց զայսպիսեաց խնամս յանձն արարեալ էին: Հետեւելու բազմութեան հաւատացելոց եւ ի բերել ամենեցուն զինչս եւ զստացուածս իւրեանց ի հասարակաց պէտս, Հրեայք Հոյն անուանեալք տրտունջ եղեն առ առաքեալսն՝ եթէ այրիք իւրեանց ի պաշտամանն հանապազորգի արհամարհեալ լինէին, այս ինքն է՝ ի բաշխման կերակրոց եւ ըմպելեաց եւ զգեստուց յետնեալ գտանէին քան զայրիս Հրէից Պաղեստինացւոց: Կամ թէ այրիք բուն Հրէից զամենայն անարգ եւ զծանր ծանր սպասաւորութիւնս՝ այրեաց իւեանց, այս ինքն իշունաց՝ տային, եւ դուն ուրեք թոյլ տային նոցա յերեւելի պաշտամունս միարան հաւատացելոց հաղորդ լինել ընդ իւրեանս՝ անփորձս եւ անվարժս համարելով զնոսա յայսպիսիս:

Իբրեւ որ ըստ օրէ յաճախէին այս տրտունջք հաւատացելոց առ սուրբ առաքեալսն, եւ նովաւ ոչ սակաւ խափանումն քարոզութեանց նոցա եւ վաստակոցն ի դարձուցանել զՀրեայս ի քրիստոսական հաւատս լինէր, երանելին Պետրոս առաքելակից ընկերօք իւրովք ի մի վայր եկեալ, խորհուրդ ի մէջ առնոյր եւ սահմանէր՝ ի ժողովի հաւատացելոց խաղաղարար իմն կարգաւ զայսպիսի խռովութիւնս բառնալ ի միջոյ: Ըստ այսմ խորհրդոյ յամի Տեառն Յի ժողովեցին սուրբ առաքեալքն միանգամայն զաշակերտսն, այս ինքն զեւթանասուն եւ զերկուս եւ զայլ երեւելիս ի դարձելոց անտի, յորոց բազումք յառաջին ժողովին իւրեանց վկայք եւ ականատեսք եղեալ էին ընտրութեան սրբոյն Մատթեայ:

Ի ժողովել սոցա ի միասին ի միում տեղւոյ՝ խօսեցան առ նոսա առաքեալքն կամ մեծն Պետրոս յանուն իւր եւ մետասանիցն, եւ ասեն. «Եւ է հաճոյ թողուլ մեզ զբանն Լսատուոյ եւ պաշտել զսեղանն: Ընտրեցէք, եղբարք, վկայեալս ի ձէնջ արս եւթն, զորս կացուցուք ի վերայ պիտոյիցս այսոցիկ. եւ մեք աղօթից եւ պաշտաման եւ բանին հպատակ լիցուք»¹:

1 Վասն քով ի մի առնել զբանն կարծել նոցա եթէ երանելի երկոստանքն որ վերադրեն գրեցան, յայտ առնեմք նախ ըստ կամս անանց իւրեանց արարին ինչ: Թէ առաքեալք իբրեւ առաջնորդք եւ հոգեւոր խորհրդարար՝ զսեղան առաքելոց, «Ոչ է վիճակ հաւատացելոց կարող էին, ըստ հանդիմանելու մեզ զբանն Լսատուոյ եւ ազգացութեան շարհաց Հոգւոյն, ինքնին կարգել սպասուարս եւ վերակացուս ի վերայ պիտոյից հաւատացելոց առ ի կարմնելոց զամենայն խռովութիւն: Այլ իմաստուն խորհրդով թողուն ընտրութեան ժողովոյ հաւատացելոց, զի ի կարգել այնր յամենեցուն կամաց՝ ամենեքին հաճ եւ հաւատաւորութիւնս՝ բաշխել զկենարար մարմին եւ զարին Տեառն հաւատացելոց, արտաւելք լսելի լիցին յամենց ամենց ի սեղան քանդի երկոստանքն զքարոզելու»:

Հաճոյ Թուեցան այս խաղաղական բանք սրբոց առաքելոց ի լսելիս ժողովեալ բազմութեան աշակերտաց. եւ վաղվաղակի ի խորհուրդ մտեալ յիւրեանս, ընտրեցին ըստ հրամանի առաքելոցն արո եւթն, զորս կացուցին առաջի նոցա, զի հաւանութեամբ իւրեանց հաստատուն եւ ընդունելի գործեսցեն զիւրեանց ընտրութիւն: Եւ ընտրելոցն այնոցիկ եւթանց անուանք էին Ստեփանոս, Փիղիպպոս, Պրոքորոն, Նիկանովրոս, Տիմոթէոս, Պարմենա եւ Նիկողայոս: Սպա եւթանեքեան եւս էին ի Հրէից անտի Յոյն անուանելոց, այս ինքն ծնելոց ի կողմանս Յունաց աշխարհին, որպէս եւ անուանք նոցա յայտ առնեն: Երդարեւ իմաստուն խորհրդով ընտրեցին աշակերտք Տեառն ի սոյն պաշտօն միայն ի Հրէից յունական բարբառով եւ սովորութեամբ վարելոց, զի սովին քաջ լռեցուցեն զարտունջ սակաւուց Յունաց զբազմութենէ Հրէից, ի կարգել գաւառականաց նոցա ի վերակացութիւն սեզանոյ, որոց աղքատաց եւ այլոց պաշտամանց, որոց աղագաւ գծաութեան բանք լսելի լինէին: Սուրբ Լպիփան¹ կարծէ եթէ եւթանեքին սոքա էին ի Թուոյ եւթանասուն եւ երկու աշակերտաց Վրիստոսի: Եւ մեծին Լագոստինոսի² ընդ տարակուսանօք Թուի այն, թէ արդեւք սոքա յաւուրս Տեառն մերոյ աշակերտեալ էին նմա՝ թէ յետ գալստեան Հոգւոյն սրբոյ: Ըստ յետին կարծեացս երեւի գրել մերոյն Սամբրէի³, թէ սոքա ըստ օրինակի սրբոյն Պաւլոսի յետ յարութեան Ղենարարին մերոյ քարոզութեամբ առաքելոց դարձան աշակերտեցան աւետարանին:

Հասեալ երանելի առաքելոցն ի վերայ առաքելինի եւ ընտիր վարուց եւթանցս այսոցիկ, եւ թէ ի կամաց ամենայն բազմութեանն են որոշեալք յայլոց աշակերտաց ի գործ պաշտամանն, իւրեանց հաստատիչ բանին եւ վճռով ընկարան զընտրութիւն նոցա: Եւ քանզի ըստ հրամանի Տեառն Աստուծոյ վամենայն գործս իւրեանց աղօթիւք սկսանէին, վասն այնորիկ չեւ ձեռն եղեալ ի վերայ եւթանցն կացուցանել զնոսս սարկաւագունս, կացեալ յաղօթս խնդրեցին ի Տեառնէ վասն նոցա կարեւոր շնորհս ի պէտս անարատ կատարման գործոյն՝ զոր կամէին յանձն առնել նոցա: Ի կատարած աղօթիցն եղին ձեռս ի վերայ նոցա, այս ինքն կարգեցին զնոսս սար-

Թիւն բանին կենաց վերադարձն քան զայն քն Տեառն, եւ ապա ուսեին փառանքս գիտելն, ուսմանեցին զպլույ ամենայնի Թեմբ զԱգապ, այս ինքն զԵր կամ զԵր զհոգ օտարաց Թողուլ, իսկ անձանց պարկուրն հաստատուաց փառան սիրով. նմա զն զգործ քարոզութեան աւետարանին, իրի եւ այս մարմաւոր սեզանն գրեթէ զոր Հոգին սուրբ հաւատաց նոցա: Զայն փշտ իսկ կապեալ ընդ հոգեւորին եր: կարեւորութե հաստատուցայն այնու գործ 1 ի Գիրս յանգիմ. հեր. Հեր. ԻԱ: ինչ զի ի ժամանակս առաքելոց եւ առ 2 Բան ՅԺԶ. յաղ. պէտքեր իրաց: հինսն եկեղեցւոյ հաստատուելք ի ժողով 3 Ճառ Ա. ի գալուստ Տեառն յերուս վել ի փառն նախ հաղորդելն ի հոգեւոր օսով: օնգանայն՝ ընկալեալ զհացն կենաց, զմար-

կաւազուենս եւ սպասաւորս եկեղեցւոյ, աւանդելով նոցա զհոգ-
պաշտելոյ զամենայն պարէն կերակրոց եւ սեղանոյ ի պէտս որոց
միարանութեամբ կէին ընդ միմեանս, այս ինքն է աշակերտաց
եւ այրեաց, խնամելոյ զպահպանութիւն տրոց բարեպաշտից,
եւ բաշխելոյ յայնցանէ աղքատաց ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից:
Արտաքոյ այսց մարմնաւոր պաշտամանց կարգեցին սուրբ առա-
քեալք զեւթանեսին զսոսա ձեռնադրութեամբ իւրեանց սպա-
սաւորս Աստուծոյ եւ օգնականս անձանց իւրեանց ի բաշխման
հացին կենաց, եւ յայլ հոգեւոր պաշտամունսն:

Ոմանք ի հարց սրբոց եւ ի մեկնաց՝ յորս են Ոսկեբերան
եւ Յերոնիմոս, համարին՝ թէ առաքեալքն եւթանց այսց ըն-
տրելոց ոչ այլ ինչ ետուն գործ պաշտաման, բայց սպասա-
ւորել սեղանոյ եւ մարմնաւոր պիտոյից հաւատացելոց. վասն
որոց եւ պաշտօն նոցա ամենեւին այլ ինչ ի պաշտամանէ
այժմու սարկաւազաց էր, որք յետ քահանայից զառաջին տե-
ղի ունին յեկեղեցւոջ: Բայց այլ հարք եւ մեկնիչք առ
հասարակ իմանան զձեռնադրութիւն առաքելոց ի վերայ եւ
թանցս ըստ ամենայնի վասն կացուցանելոյ զնոսա պաշտօնեայս
ոչ մարդկան այլ Աստուծոյ եւ Յիսուսի Վրիստոսի, եւ ձեռն-
առ լինելոյ նոցա ի կատարումն պաշտամանց հոգեւոր սեղանոյ
եւ սոյնպիսի պիտոյից: Եւ այս յայտ անտի է՝ զի Փիղիպպոս
մին յեւթանց անտի՝ ըստ պատմելոյ սրբոյն՝ Վուկայ՝¹ մկրտեաց
զներքինին Կանդակայ տիկնոջ Եթւովպացւոց, եւ շրջեալ աւե-
տարանէր ամենայն քաղաքացն: Վարձեալ ըստ բանի սրբոյն
Յուստինոսի վկայի՝² սարկաւազունք յայնմ ժամանակի տա-
նէին զմարմին Տեառն առ որս ոչ կարէին յաւուրս կիւրակէից
միտքան ընդ այլոց հաւատացելոց ի կատարումն խորհրդոց ի
միում տեղւոջ գտանել: Եւ երանելին Իգնատիոս աստուա-
ծազգեաց հայրապետ աշակերտ սրբոյն Յովհաննու աւետարան-
չի՝ գրէ՝³ զսարկաւազաց լինել պաշտօնեայս խորհրդոցն Աս-
տուծոյ. Վանգի ոչ են, ասէ, սպասաւորք առ ի դնելոյ առա-
ջի մարդկան զկերակուրս եւ զըմպելիս, այլ պաշտօնեայք եկե-
ղեցւոյ, եւ Յիսուսի Վրիստոսի տեղապահք, իմա՝ բաշխմամբ
մարմնոյ նորա առ հաւատացեալս, մկրտութեամբ եւ քարո-
զութեամբ աւետարանին: Այս բանից միտքան գտանին համ-
օրէն եկեղեցիք, որք զսուրբն Ստեփանոս զմին յեւթանց աս-
տի կոչեն՝ Վախասարկաւազ, իբրեւ առաջին ի նոսա, յայտ ա-
րարեալ թէ սա եւ ընտրելակիցք նորա էին ճշմարիտ սար-
կաւազունք:

1 Գործք Ը. 38. 40:

42. եւ 45:

3 Ի Գոտտիստանութեան Ա. ԳԼ. 3 ի թշնիս առ Յրովիտիո:

Երբ այսպիսի իմաստուն տնտեսութեամբ, այս ինքն է՝ ընտրութեամբ եւ լին սարկաւազաց՝ վերակացուաց պիտոյից հաւատացելոց՝ բարձին ի սոցանէ սուրբ առաքեալքն զամենայն շփոթս եւ զտրտունջ։ Սակայն որպէս յանցից առ յապայ ժամանակաց յայտ է՝ այրիք կացին մնացին իբրեւ եկեղեցական սպասաւորք ի պէտս կանանց յիւրեանց պաշտամունս ընդ ձեռամբ առաջնորդութեան այոց սարկաւազաց եւ այլոց վերակացուաց իւրաքանչիւր եկեղեցեաց, որք եւ ըստ սովորութեան անուանէին Սարկաւազ կանայք։ Ի սոյն պաշտօն կարգէին սոքա ձեռնադրութեամբ եպիսկոպոսի. սակայն այս ձեռնադրութիւն չէր կարգ իմն ի տուչութիւն հոգեւոր իշխանութեան իբրեւ զկարգ սարկաւազացն, այլ միայն օրհնութիւն եւ նշան արտաքին, որով համարէին նոքա սպասաւորք եկեղեցւոյ, նմին իրի զգեւորին հանդերձս պատշաճս պաշտամանն իւրեանց։ Ոչպսպիսեաց են բանք Պաւլոսի առաքելոյ առ Տիմոթէոս¹, որում գրէ. «Եւրի ընդ այրիս անուանիցի որ չիցէ պակաս ի վաթսնամեանից», Պատճառք ի ծերունի հասակի՝ այն է վաթսնամեանիւր ուրեմն ընտրելոյ սոցա յառաջին դարս եկեղեցւոյ ի սոյն սպասաւորութիւն այն էր՝ զի մի ի լինել նոցա ի մանկամարդութեան տիս կասկածք ինչ զժուժկալութենէ նոցա ծնանիցին, եւ զի դարձեալ առ հաստատուն լինելոյ յայրիութեան կարգի հաստատուն տիք պիտին։ Վանզի յետ միանգամ կարգելոյ այրեաց ձեռնադրութեամբ եպիսկոպոսի ի համար կանանց սարկաւազաց՝ չէին իշխան այնուհետեւ ամուսնանալոյ օրինոք աշխարհի, եւ որ այսմ հետեւէր՝ նզովս ընդունէր յեկեղեցւոյ, զոր օրինակ է տեսանել ի հնգետասաներորդ կանոնէ քաղկեդոնեան ժողովոյն։ Սինչեւ ցաւուրս ժամանակաց սրբոյն Ռարսիլ կեսարացւոյ այս կարգ հաստատուն պահէր, որպէս գրէ նա ուրեք²։ Բայց ի յառաջել ժամանակաց թողութիւն արար եկեղեցի՝ եւս եւ զքառասնամեայ այրիս առնուլ ի կարգ կանանց սարկաւազաց, որպէս ի յիշատակեալ կանոնէ ժողովոյն Վաղկեդոնի իմանամք։

Պործք պաշտաման կանանց սարկաւազաց համարին ի սրբոյն Աղեմայ աղեքսանդրացւոյ³, յապիփանոսէ⁴ եւ յայլոց այսորիկ. առաջին՝ պահապան եւ վերակացու լինել դրան այնր բաժնի եկեղեցւոյ՝ որ սահմանեալ էր վասն կանանց. վասն այսորիկ եւ կոչին ի սրբոյն Իգնատիոսէ⁵ Պահապանք մտից։ Ըստ այսմ պաշտաման սարկաւազ կանայք էին յայնմ կարգի, յորում վասն արանց էին դռնապանք։ Երկրորդ՝ ի ժամանակս

1 Ա. ՏԻՄ. Ե. 9:
2 Ի կանոնական թղթին առ Ամփիլոք.
Կան. ԻԳ.

3 ԹԳ. ԳԻՐԱ Սահմանադր. ԳԼ. ԺԵ:
4 Ի ԳԻՐԱ յանդիմ. հեր. ԷԻՐ. ԷԷ:
5 Ի թղթին առ Անտիոքացիս.

հալածանաց յորժամ առ կանայս վասն բազում վտանգի եւ առ ազատանալոյ ի կասկածանաց եւ ի բամբասանաց անհաւատից չէր մարթ առաքել զսարկաւազունս, առաքէին սարկաւազ կանայք առ իմացուցանել կանանց զբանս խրատու եւ զհրամանս եպիսկոպոսին եւ քահանայից, այցելու եւ միտիթար լինել կանանց ախտացելոց, եւ աղքատաց եւ վշտացելոց օգնութիւն տատարութեան մատուցանել, եւ զայլ սոցին հանգոյն սպասաւորութիւնս պաշտել: Արորոգ՝ ի ժամանակի մկրտութեան եւ գրոշմի կանանց սպասաւորէին սարկաւազ կանայք մերկացուցանելով զնոսա եւ ջնջելով զգրոշմեալ տեղիս: Վարձեալ կրթէին զերախայ կանայս ի կարեւոր ուսմունս հաւատոց: Արտաքոյ այսց պաշտամանց՝ կարգեալ էին սղբա ի վերակացութիւն ժողովոյ աղքատ այրեաց՝ որք ի գոյից եկեղեցւոյ ընդունէին զպարէն կենաց իւրեանց, յորոց սակա եւ յիւրաքանչիւր եկեղեցւոյ գոյր առանձինն գիր յիշատակի առ ի գրել զանունս նոցա: Սակայն չէր հրաման իշխանութեան այսց կանանց տարկաւազաց ի մէջ եկեղեցւոյ բանս ինչ ի խրատ եւ ի քարոզութիւն խօսել հրապարակաւ, զի այս՝ ամենայն կանանց առ հասարակ արգելեալ էր, որպէս յայտ ի բանից Առաքելոյ¹ է: Ի կարգէ այսց կանանց՝ սարկաւազաց էր Փիրէ, զորմէ գրէ առաքեալն Պաւլոս առ Հռոմայեցիս². «Էջանձն առնեմ ձեզ զՓիրէ զքոյր մեր, որ է սպասաւոր եկեղեցւոյն Անքրացւոց», սպասաւոր իմանան աստէն Արոգինէս եւ Սսկեբերան եւ այլք զսարկաւազ, որպէս եւ ի կատարածի այնր թղթոյ առ Հռոմայեցիս ի մերում ի յոյն եւ յասորի թարգմանութեան գրի. «Առ Հռոմայեցիս գրեցաւ ի Արորնթոսէ ի ձեռն Փիրեայ սարկաւազի, կամ կնոջ միոյ սարկաւազի», Առ եւս ի թուոյ սոցա էին այն կանայք, զորոց գրէ կրսերն Պօլինթոս կուսակալ Բիւթանիայ առ Տրայիանոս կայսր. «Այրեւոր համարեցայ յերկուց արախնաց, որք սպասաւորքն (այս ինքն սարկաւազունք) անուանէին, ի ձեռն տանջանաց ի վերայ հասանել իրացն ճշմարտութեան»,:

Օ կանանց սարկաւազաց գրէ Միսիթար վարդապետս մեր Գօշ զայս բանս³. «Առ ի կանանց սարկաւազունս ձեռնադրել, որք կոչին Սարկաւազուհիք, վասն քարոզելոյ կանանց եւ ընթեռնուլ աւետարան. զի մի մտցէ անդ այր, եւ մի նա արտաքս քան զվանն ելանիցէ: Բայց յորժամ մկրտութիւն առնեն՝ գան յաւաղանն, զի զկանայսն նոքա լուսացեն ջրով քաւութեանն ներքոյ վարազուրի: Աքեմ է նոցա ամենայն ինչ հաւատաւորաց, բայց ի ճակատն խաչ լինի եւ քաւչկէն (կամ

¹ Ա. Կոր. ԺԴ. 34. եւ Ա. Յիմ. Բ. 18: ³ Ի Դատաստանագիրս ԳԼ. ԺԶ:

² Հռոմ. ԺԶ. 1:

քուշկէն) ի յաջմէ կողմանէ ի կախ ունելով: Սի ինչ նոր եւ անկարգ վարկցիս զայս. քանզի ի սրբոյ Առաքելոյն աւանդութենէ ուսանիմք: Վանդի ասէ թէ Յանձն առնեմ ձեզ զՓիրէ զբոյր մեր, որ է սպասաւոր եկեղեցւոյն¹:

Եւ իստ ժամանակաց ի բաց բարձան յեկեղեցւոյ այս կանայք սարկաւազունք, յարեւմտեան եկեղեցիս կանխագոյն եւս, իսկ յարեւելեանս յետոյ ուրեմն: Բայց չիք ուրեք գտանել առ պատմագիրս եկեղեցւոյ ճշդիւ զժամանակ բառնալոյ սոցա: Թէնդորոս Բաղնամոն՝ որ ի սկզբան ԺԲ. դարուն յօրինեաց զմեկնութիւն իւր ի կանոնս ժողովոց, ի մեկնելն զհնգետասաներորդ կանոն քաղկեդոնեան ժողովոյն, յորում լինի բան զկանանց սարկաւազաց, ասէ զայս ձեւ օրինակի՝ «Վր ինչ ի սմին կանոնի՝ ասի ամենեւին արտաքոյ է այժմ ի սովորութենէ. քանզի այժմ ոչ եւս ձեռնադրին կանայք սարկաւազունք, թէպէտ եւ կրօնաւոր կանայք ոմանք ըստ ոչ ուղիղ սովորութեան կոչին այժմ սարկաւազք»²: Եւս յաւուրս սորա՝ այն է ի ԺԵ. դարուն՝ ոչ եւս գտանելին կանայք սարկաւազունք յարեւելեան եկեղեցիս:

Գ. Ժ Ո Ղ Ո Վ.

Ե Ռ Ե Վ Ե Լ Ո Յ

Պաւստոսյան յերուսաղէմ յառաջնորդութեան երանելոյն Պետրոսի եւ առ ինքնակալութեամբ Աղաւթեայ կայսեր Հռոմայեցւոց, ի յայտնութիւն ազատ լինելոյ հաւատացելոց քրիստոսի ի թլփատութենէ եւ ի մովսիսեան օրինացն խորանաց:

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 51

Հրեոք դարձեալք ի ձեռն քարոզութեան առաքելոց եւ աշակերտաց Տեառն ի քրիստոսական հաւատս թէպէտ եւ յաննախանձ սրտէ ուրախ լինէին ընդ գալուստ հեթանոսաց ի խաւարէ կռապաշտութեան ի լոյս հաւատոցն Վրիստոսի, սակայն յոլովք ի նոցանէ բազում պնդութեամբ խռովութիւնս յուղէին՝ առաւելապէս յԼնտիդք քաղաքի՝ յազագս չթլփատելոյ նոցա ըստ հրէական սովորութեան եւ անցանելոյ ընդ բազում խտրութիւնս մովսիսական օրինացն, զորս ինքեանք՝ ըստ մասանց իմն թոյլ տալովն առաքելոց՝ պահէին:

Սուրբ Լսպիփան³, Փիղիստորիոս⁴, Յերոնիմոս⁵, Էւգոստիոս⁶, եւ բազում այլ զիպապատում մատենագիրք գրեն միա-

1 Հռոմ. ԺԶ. 1:

2 Ի յանդիմ. հերձ. Հեր. ԻԸ:

3 Ի Գերս. յաղ. հերեմ. ԳԼ. Ը:

4 Թուղթ 2Թ:

5 Ի Գերս վասն հերեմ:

բան, թէ Կերինթոս հերձուածապետ՝ հանդերձ իւրովք աշակեր-
տօք գրգռեաց զգժտութիւնսն զայնոսիկ. քանզի յառաջ քան
զգալուստ նոցա յԱրուսապէմէ յԱնտիոք՝ հաւատացեալքն մեծաւ
խաղաղութեամբ եւ խնդութեամբ ընդունէին զլուր տարածելոյ
աւետարանին քարոզութեան ընդ ամենայն Հրէաստան եւ դարձի
հեթանոսաց ի հաւատս Վրիստոսի: Այլ իբրեւ աշակերտք
Կերինթեայ եկին մօին անդր՝ ոչ լռէին ի գրգռելոյ կռիւս եւ
հերձաւածս: Սղբա եւ յԱրուսապէմ եւս բազում պնդութեամբ
հաստատէին թէ զհեթանոսս եկեալս ի քրիստոնէութիւն պարտ
է ստիպել ի պահպանութիւն օրինական խտրութեանց եւ ի
թլիպատութիւն: Բայց այլ պատմիչք նախ քան զԿերինթոս
համարին ծագեալ զայս գժտութիւնս: Որպէս եւ է՝ զայսպիսի
մուր ուսմունս սփռեալ ծաւալեցին սղբա յԱնտիոք, ուր յայն
աւուրս երանելին Պաւլոս, աշակերտաւն Բառնաբաւ հանդերձ
պայծառանայր քարոզութեամբ:

Տեսեալ հաւատացելոց Անտիոքայ եթէ օր ըստ օրէ յաճա-
խեն չարիքն, միաբանութեամբ բան եղին եւ խորհուրդ հաստա-
տեցին ելանել երկոցունց երանելեացն այնոցիկ՝ Պաւլոսի եւ
Բառնաբայ յԱրուսապէմ առ որս անդն էին առաքեալք հան-
դերձ գլխաւորաւն Պետրոսիւ, եւ խորհուրդ ի մէջ սուեալ
զայսպիսի գժտութիւնս խափանել: Օայս ճանապարհ յանձին

1 Կերինթոս է քի ի կարի յոյժ գառն
հերձաւածապետաց, որ բազում մուրու-
թեանց զապ լեւալ զխաղաղ զեկեղեցի
յաւուրք անի սրբոց առաքելոց: քանզի
ըստ պատմելոյ երանելոյն Աւգոստինոսի
(ի քիւր. հրէք.) աւեր, թէ արարիւ աշ-
խարհի ոչ է Աստուած՝ այլ հրէշտակ:
Չհետեւ համարէր ոչ որդի Աստուծոյ՝ այլ
որդի արարչին տիեզերաց եւ մարդ լոկ մեծաւ
ի Մարիամայ եւ ի Յովնայ, յորոյ վերայ
էլ քրիստոս, այն է Հոգին սուրբ ի նմա-
նութիւն աղանւոյ: Եւ թէպէտ Յիսուս
մեծաւ, մարտեալ, չարչարեցաւ եւ մեռաւ,
բայց քրիստոս՝ որ ի ժամ միտութեան էլ
ի վերայ Յիսուսի՝ անչարարական եւ անմահ
էր: Չմոգթոական օրէնս ասէր առեալ ոչ
յԱստուծոյ՝ այլ յարարչին տիեզերաց, սա-
կայն զպահպանութիւն այնոցիկ հանդերձ
աւետարանական ուսմամբ աննեւին կա-
րեւոր ի յախանելոյն քրիստոնէութիւն քարոզէր.
եւ անգործ ստիպէր զքրիստոնէայն աւանդ-
ութեամբութիւն եւ անորառ պահել զամե-
նայն խորութիւնս մոգթոսեան օրինաց:
Ասան այնոցիկ մարդեր զԹուղթան Պաւ-
լոսի, զի ի սոսա բազում ուրիշ անողոստ
քարոզէ Աստուծոյն զգործ քրիստոնէանն
քրիստոսի վասն այնոցիկ որ զԹլիպատու-
թիւնն կարեւոր ի քրիստոնէութիւն քարոզէին:
Խառեր եւ զգործն առաքելոց եւ զաւետա-
րանն բաց յաւետարանէն Մատթէի, յո-
րում փայլ զբանն որ վասն առ ի կուտ
մեղքեանն քրիստոսի ի բաց ջնջեաց: Եւ
ասէր եւս զանձն բազում յայտնութեանց

եւ տեսեանց ի հրէշտակէն արժանի եղեալ,
եւ ուսուցանէր հազարամեան իմ թագաւո-
րութիւն քրիստոսի ի վերայ երկրի յետ
համաշխարհական յարութեան մեռելոց եւ
հազար ամբ նախ քան զտիեզերականն զա-
ստանս: Եւ ի ժամանակի այսր հազարա-
մեան թագաւորութեան քրիստոսի, ասէր
անորէն, արդարք զպաշտեցն յամենայն
ցանկութիւնս մարմնոյ ու որովայնի. Երու-
սաղէմ եւ տաճարն նորոգեալ կանգնեցնին,
հրամանք օրինացն Մովսէսի ըստ ամենայն
մատենցն ողջկիւղոցն եւ պատարագօրն նո-
րոգեցնին փրատեցամ, եւ ամենեղեան թը-
փատութիւն առնուցուն: Ի պատճառս այսր
մուրութեան աշակերտք Կերինթեայ ա-
նուանեցան Հազարամեանք, զորս չէ արժան
համափառ համարել ընդ ոմանց ի հայց
եւ մատենագրաց առաջին գարուց, որք թե-
պէտ եւ ոչ ուղղութեամբ քարոզէին հա-
զարամեան թագաւորութիւն ինչ քրիստոսի
յերկրի. բայց բնաւին յայլ փառ ի պնդելն
Կերինթեայ: Ահայն սուրբն իրենեոս (յ. ք.
իլիւ. Ըրդրի՝ աւելոյ. Գլ. Գ.) ըստ աւան-
դութեան երանելոյն Պոլիկարպոսի զգլու-
նացոյ թէ մեռեալ երբեմն սրբայն Յով-
հաննու աւետարանչի ի բազանիս՝ իբրեւ
իմացաւ եթէ անդ է եւ պիղծն Կերինթոս,
իսկոյն ի բաց եւ ի տեղւոյն ասելով ուրաց
փախիցուք առաի, զի քի բազանիք յո-
րում թշնամին նմարաւորութեան Կերինթոս
գտանի՝ կործանեալ ծանկեացն զմզ ընդ
աւերակօք իւրեանցն:

կալաւ քանչեւ լին Պաւլոս սիրով յօժարութեամբ հատանել՝ ոչ միայն առ անապոյ խորհրդոյ հաւատացելոց, այլ զե եւ երկնաւոր յայտնութեամբ, որպէս ինքնին առ Վահագնացիս վկայէ¹, ի նոյն առ ի վերուստ ընկալեալ էր հրաման: Ըռ ընդ իւր Ըռաքեալն բաց ի Բառնաբայ եւ զաշակերտ իւր զՏիտոս, յոր թուի թէ ձգէր առաւելապէս իմն բարկութիւն այնոցիկ որ հրէաբարն խորհէին, քանզի Պաւլոս ոչ կամէր թէ թլփատեսցի տա՛ն:

Հասեալ սրբոց ուղեւորացն յԱրուսաղէմ՝ գտին անդ յառաքելոցն Վրիստոսի զՊետրոս, զՅովհաննէս եւ զՅակովբոս զեղբայր Տեառն, որ էր եպիսկոպոս տեղւոյն, եւ զայլ երիցունո եւ զեղբարս եկեղեցւոյն Երուսաղէմացւոց, որք սիրով խնդութեամբ ժողովեցին զնոսա: Յետ յայտ առնելոյ Պաւլոսի առաջի սոցա զոր Տէր ի ձեռն նորա արարեալ էր քանչեւ ի հեթանոսս, յանդիման արար նոցա զանցս խռովութեանն յուզելոյ յԸնտիոք, ոյր վասն եւ ինքեանք ըստ ազգեցութեան եկեղեցւոյն որ անդ՝ եկեալ էին յԱրուսաղէմ՝ առ ի դարմանս գտանելոյ խաղաղացուցանել զայսպիսի խռովութիւնս: Եւ քանզի մեծ էին այս խռովութիւնք, եւ մեծամեծ եւս յուզմանց մարթ էր անդատին ծնանել, նմին իրի ի դէպ թուեցաւ երանելի առաքելոցն ի մի վայր ժողովեալ խորհել՝ թէ որպէս բարձցին զայն ամենայն յեկեղեցւոյ:

Ըպա յամի 51 ծննդեան Կենարարին մերոյ որ էր ամ վեշտասաներորդ վերանալոյ նորա յերկինս կամ առաջնորդութեան երանելոյն Պետրոսի, եւ յիններորդ ամի ինքնակալութեան Կիլազեայ կայսեր Հռոմայեցւոց ժողովեցան ի միասին առաքեալք եւ երիցունք, այս ինքն՝ սուրբ Պետրոս գլուխ առաքելոցն, որ այն ինչ եկեալ էր ըստ հրամանի նորին Կիլազեայ կայսեր ընդ այլոց Հրէից ի Հռոմայ յԱրուսաղէմ³. սուրբ Յովհաննէս աւետարանիչ, սուրբ Յակովբոս եղբայր Տեառն առաջին եպիսկոպոս Երուսաղէմի, սուրբ Պաւլոս առաքեալ, սուրբ Բառնաբաս աշակերտ Տեառն, Տիտոս աշակերտ Պաւլոսի՝ որ եկաց եպիսկոպոս Լրեւտացւոց, եւ երիցունք ոմանք՝ եկեղեցւոյն Երուսաղէմի: Եւ ինն անդր եւ ոմանք յաշակերտաց Կերինթեանց կամ այնոցիկ որ հրէաբարն խորհէին, թերեւս եւ Կերինթոս իսկ ինքնին գլխովին. որպէս ի կարգէ պատմութեանն եւ ի հրապա-

1 Գաղատ. Բ. 3:

2 Գաղատ. Բ. 3 — 3:

3 Գործք ժԼ. 3:

4 Ճշմարտիւ իմն մարթ է առնուլ ի մի առաքելագործ գրոյն թէ ի ժամանակի ժողովոյս պատրիկ արտաբայ առաքելոց՝ զորոց յԵրուսաղէմաց, ոչ գառնէր զք յերկոստանից անտի յերուսաղէմ, զի ամենեքեան ծրուեալ էին ընդ տիեզերս ի բարոգութիւն բանին կենաց: Սուրբն Կիլեմէս աղեքսանդրացի (Ի Զ. Կիր. սահմանագր. ԳԼ.

ժԲ.) կարծէ՝ թէ Համբրէն երկոստանքն դասն յայսմ ժողովի: Սակայն զՅակովբոս մեծ զեղբայրն Յովհաննու կանխագոյն իսկ սրով ապանեալ էր Հերովդէս արքայ, որպէս յայս ի բանից գրոյն է (Գործք. ժԲ. 3.)։ Յովհաննու Ոսկերբարանի (Ճառ. ԼԳ. Ի Գործք.) հաւանութեան թուի՝ թէ բաց յԵրուսաղէմաց անտի ի կարգի պատմութեան՝ դասն եւ այլք ոմանք յերկոստանից ի ժողովի անդ:

բախտաստութենէ մեծին Պետրոսի զոր խօսէր նա ի ժողովի անդ առ որս զթլիպատութիւնն եւ զօրինական խտրութիւնս գովէին՝ յայտնապէս տեսանի։

Երգ՝ յետ միաբան ժողովելոյ ամենեցուն՝ երանելի առաքեալքն սկսան ի հարց եւ ի քնին մատուցանել զյարուցեալ խնդիրն, զբանս իւրեանց կողմանն եւ զհակառակորդացն երկայնամիտ աւնինդրութեամբ ի միտ առնուլ, եւ զսասցեալսն յերկուցունց կողմանց արդար կշռութեամբ նկատել։ Եւ իբրեւ յետ բազում խնդրոց լինելոյ ի վերայ կացին ստուգութեամբ համօրէն բանից, յոռն եկաց երանելի առաջակացն առաքելոց Պետրոս իբրեւ գլուխ համօրէն եկեղեցւոյ եւ գահերէց ժողովոյն, եւ խօսեցաւ այսպէս. «Եւք եղբարք, դուք ինքնին գիտէք, զի յաւուրոցն առաջնոց ի միջի ձերում ընտրեաց Մատուած բերանով խմով լսել հեթանոսաց բանին աւետարանին եւ հաւատալ։ Եւ սրտագէտն Մատուած վկայեաց նոցա, տալով նոցա զՀոգին սուրբ որպէս եւ մեզ. եւ ոչինչ ընտրութիւն արար ի մէջ նոցա եւ մեր, հաւատովք սրբեալ զսիրտս նոցա։ Երգ՝ ընդէր փորձէք զՄատուած, զնել լուծ ի վերայ պարանոցի աշակերտացն, զոր ոչ հարբն մեր եւ ոչ մեք կարացաք բառնալ։ Եւ շնորհօքն Տեառն Յիսուսի Վրիստոսի հաւատամբ աւրել, զոր օրինակ եւ նոքա»։

Մանայն ժողովեալքն՝ եւս եւ որք կանխագոյն յօտար միտս էին՝ հաճ եւ հաւան գտեալ ընդ հզօր եւ գեղեցիկ բանս մեծի առաքելոյն, լուութեամբ իւրեանց իբրեւ դրուատեօք պատուեցին զվճիռ նորա։ (Յայնժամ ի հաստատութիւն այնր՝ թէ Մատուած բազում պանչելեօք եցոյց զհաճութիւն կամաց իւրոց ի հեթանոսս ի դառնալ նոցա ի հաւատս Վրիստոսի առանց ինչ բնաւ կարօտելոյ թլիպատութեան եւ մովսիսեան խտրութեանց, դարձեալ միւսանգամ երկրորդեցին Պաւղոս եւ Բառնաբաս երանելիք լու ի լու ամենայն ժողովելոցն զպատմութիւն նշանաց եւ արուեստից՝ զոր ի ձեռն նոցա գործեալ էր Մատուած աննախանձ շնորհօք իւրովք ի դարձեալս ի կռապաշտութենէ յաստուածգիտութիւն ըստ Վրիստոսի կրօնիցն։

Յետ դադարելոյ սոցա ի խօսիցն պանչելին Յակովբոս եղբայր Տեառն՝ ի գրոց մարգարէականաց վկայութիւնս ի մէջ առեալ, հաստատեաց զվճիռ մեծին Պետրոսի այսպիսի բանիւք. «Եւք եղբարք, լուարուք ինձ։ Եւ մաւռն պատմեաց որպէս յառաջագոյն Մատուած այց արար առնուլ ժողովուրդ ի հեթանոսաց՝ անուան իւրոյ։ Եւ այնմ միաբանին բանք մարգարէիցն. որպէս եւ գրեալ է. Յետ այսորիկ դարձայց եւ շինեցից զյարկն Վաւթի զանկեալն, եւ զկործանեալսն նորա վերստին շինեցից եւ կանգնեցից զնա. որպէս զի խնդրեցեն մնացորդք մարդկան

զՏէր. եւ ամենայն հեթանոսք՝ յորոց վերայ կոչեցեալ է անուն իմ, ասէ Տէր. որ առնէ զայս ամենայն յայտնի է ի յաւիտեանցն: Ս ասն որոյ եւ ես իրաւունս համարիմ, մի նեղել զայնոսիկ՝ ոյք ի հեթանոսացն դառնան առ Աստուած: Այլ տալ թուղթ առ նոսա, խորշել ի կերակրոց կոռոց եւ ի պոռնկութենէ եւ ի մեռելութեւ եւ յարենէ: Ս ի Սիմէա յազգացն առաջնոց ըստ քաղաքաց զքարոզիչսն իւր ունի ի ժողովոն ըստ ամենայն շաբաթուց ընթերցեալ:»:

Արանելին Յակոբոս որպէս եւ այլ առաքեալք ընդ նմա ի դէպ համարեցան հեթանոսաց հաւատացելոց առ ժամանակ մի հրաժարել յուտելոյ զհեղձուցեալս եւ զարիւն շնչաւորաց, զի սովին փոքու պահպանութեամբ օրինական խտրութեանց ինչ չրէից, որ ուղիղ հաւատոց եւ վարուց չէր ինչ բնաւ մնասակար, յորմէ եւ Աստուած ինքնին հրաժարեցուցեալ էր զՎոյ՝, դիւրաւ միաբանէին սոքա ընդ դարձեալսն ի հեթանոսաց, որպէս գրէ երանելին Ագոստինոս¹:

Օյս այսպէս կարգեալ առաքելոց, զամենայն իսկ գժտութեան բանս ի բաց բարձին, եւ ցուցեալ յայտ յանդիման եթէ հաւատք Վրիստոսի եւ շնորհք չառնին կարօտ թլփատութեամբ եւ օրինական խտրութեամբ, վճռով հաստատեցին մի բնաւ ստիպել զդարձեալսն ի կռապաշտութենէ ի պահպանութիւն կարգաց հրէական օրինաց: Հետ այսր վճռոյ հրամանաւ առաքելոց եւ հաւասար հաւանութեամբ բազմութեան ժողովոյն սահմանեցաւ որոշել արս ոմանս ընտիրս եւ աջողակս եւ ընդ Պաւղոսի եւ Բառնարայ առաքել յԱնտիոք, զի զսահման եւ զհրաման ժողովոյն հռչակեցեն առ որս անդ եւ այլուր քրիստոնեայք էին: Այլ ընտրեցան երկու ոմանք, Յուդաս անուանեալն Բարսաբա, որ կարծի լինել եղբայր Յուստոսի, զոր ընդ Սատաթեայ որոշեցին առաքեալքն իբրեւ արժանիս առաքելութեան, որպէս վերագոյնն գրեցաք, եւ Շիղա, որ եղել գործակից Պաւղոսի ի քարոզութիւնս նորա, եւ ըստ ոմանց համարի նոյն ընդ Սիղուանոսի, զորմէ յիշատակէ առաքեալն ի թուղթս իւր², որում եւ երանելին Պետրոս աւանդեաց զիւր զառաջին թուղթ գրեալ ի չառմ, յորում «Հաւատարիմ եղբայր», անուամբ պատուէ զնա³: Սուրբն Վուկաս կոչէ՝ զերկուեան զսոսա զՅուդա եւ զՇիղա «Այս գլխաւորս», յոր սակս կարծեն ոմանք գնոցանէ լինել յեթանոսանից անտի: Լամաստուն խորհրդով կատարեցին առաքեալքն զսոյն ընտրութիւն. զի որովհետեւ Պաւղոս եւ Բառնարաս բազմապատիկ օրինակաւ ջատագով լինէին ազատութեան հաւատացելոց ի Վրիստոս ի հրէական օրի-

1 Երանելիք Թ. 4:

4 Ա. Պետր. Ե. 12:

2 Գորբ. Բ. Գլ. ԺԳ. Ընդգէմ Փաւսա:

5 Գորբք ԺԵ. 22:

3 Ա. Թեոս. Ե. 1. եւ Բ. Թեոս. Ե. 1:

նաց, հակառակորդք նոցա յԱնտիոք եւ այլուր ոչ հաւատարիմ համարէին զբանս նոցին զհրամանէ առաքելոց: Իսկ Յուդաս եւ Շիլա ցայնվայր չունէին բնաւ մասն յայսմ բանի, նմին իրի ի միարանել սոցա ընդ Պաւլոսեանց յիրան յայնոսիկ՝ ամենեցուն բանք ընդունելի լինէին:

Յետ որոշելոյ առաքելոց զսոսա ի սոյն պատգամաւորութիւն, գրեցին ըստ առելոյ լուսոյ Հոգւոյն սրբոյ գիր առ հաւատացեալս յԱնտիոք եւ այլուր յայտնել նոցա զսահման ժողովոյ իւրեանց: Եւ էր պատճէն թղթոյն այս:

«Առաքեալք եւ երիցունք եւ եղբարք, յԱնտիոք եւ ի Սիւրիա եւ ի Նիւիիկիա՝ եղբարցդ որ ի հեթանոսացդ էք, ողջոյն: Վանդի լուսք՝ թէ ոմանք իբրեւ ի մէջ խռովեցուցին զձեզ բանիւք, խախտել զանձինս ձեր. ասին թլփատել եւ պահել զօրէնսն՝ որոց ոչ հրամայեցաք: Հաճոյ թուեցաւ մեզ միաբան ժողովելոցս, արա ընտրեալս յղել առ ձեզ ընդ սիրելիս մեր՝ ընդ Բառնաբայ եւ ընդ Պաւլոսի, արք՝ որք մատնեցին զանձինս իւրեանց վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի: Երդ՝ առաքեցաք զՅուդա եւ զՇիլա, եւ նոցա ի բանից զնոյն պատմել: Զի հաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն սրբոյ եւ մեզ, մի ինչ աւելի բեռն դնել ձեզ. բայց միայն ի կարեւորացս յայտոցիկ ի բաց կալ, ի զոհելոյ կոռց եւ յարենէ եւ ի հեղձուցելոյ եւ ի պոռնկութենէ, յորոց պահեալ զանձինս բարւոք գործէք: Ողջ լերուքո:

Եստէն ըստ սրբոյն յՈւկայ պատմութեանն, եղեւ կատարումն սորին ժողովոյ առաքելոց: Բայց պատմէ սուրբ Սիլվես աղէքսանդրացի ի գիրս սահմանաց¹ եթէ առաքեալք յետ առաքելոյ զսիւնհոդոսական թուղթ իւրեանց յԱնտիոք, մնացեալ ի ժողովն անդ զաւուրս ինչ՝ սահմանեցին եւ զայլ օրէնս վասն եկեղեցւոյ: Սակայն հմուտ քննիչք զայս գիրս ընդ թիւ ոչ ճշմարիտ գրոց ընծայելոց սրբոյն Սիլվեսայ համարին: Ի կարգէ բանից երանելոյն Պաւլոսի առ Վաղատացիս² երեւի թէ ի ոմին ժողովն ծանուցեալ գլխաւորաց ժողովոյն, այս ինքն Պետրոսի, Յակովբու եւ Յովհաննու զամենայն վաստակս Պաւլոսի ի հեթանոսս, միաբան հաւանութեամբ սահմանեցին այնուհետեւ Պաւլոսի եւ Բառնաբայ չըջել քարոզութեամբ առաւելապէս ի մէջ հեթանոսաց, իսկ երեցունց այնոցիկ ի մէջ Հրէից. բայց միայն զի ամենեքեան անմոռաց պահեսցեն զլիշատակ աղքատաց երկոցունց կողմանցն, տալով նոցա մասն ըստ պիտոյից ի տրոց անտի բարեպաշտից:

Յետ կատարածի ժողովոյն առեալ Պաւլոսի եւ Բառնաբայ զթուղթ ժողովոյն Յուդայիւ եւ Շիլայիւ հանդերձ չու

1 Գեղե 2. Գլ. 6Բ:

2 Գալա. Բ. 9 — 10:

արարին յԱնտիոք: Անդէն ժողովեալ ի մի վայր զհաւատա-
ցեալս, պատմութեամբ անցից ժողովոյն միութարեցին զնոսա
եւ աւանդեցին նոցա զԹուղթն, զոր ընթերցեալ եւ տեղե-
կացեալ ամենեցուն հրամանի կամաց առաքելոց, մեծաւ խնդու-
թեամբ ուրախ եղին ի լուր ազատութեան իւրեանց յօրինական
կարգաց: Այլ Կերինթեանց ոչ հաւանեալ այսմ քաղցր հրա-
մանի, անդադար հերձուածս առնէին, եւ քարոզէին զԹլփա-
տութիւն եւ զօրինական պահպանութիւնս: Իսկ ողջամիտ հա-
ւատացեալքն հրաժարեալք յայսպիսի խռովարար մարդկանէ
հաստատուն ունէին զպատուէր առաքելոց եւ զսահման ժողո-
վոյ նոցա:

Գ. Համարս Բովնդոկոնիս գլխաւոյն թուղթը:

Պատմագիրք եւ ատուածախօս վարդապետք եկեղեցւոյ
քսան եւ երկու տիեզերական ժողովս թուեն, արտաքոյ ժողո-
վոց առաքելոց, զորոց վերագոյնն ճառեցաք: Այլ զվիշտառա-
ներորդն, այն է՝ զՊիսայեանն եւ զութուտաններորդն, այն է՝
զՍիէնեանն ոմանք ոչ հաշուին ընդ համաշխարհական ժողովս:
Նոյնպէս եւ Բասիդեան ժողովն միայն ըստ սկզբան իւրում,
կամ ըստ առաջին գումարմանց իւրոց համարի տիեզերական
սիւնհոդոս: Օչայսցանէ այլուր ճառեսցուք:

Յայսց ժողովոց ոմանք Արեւելեան կոչին, զի ի քաղաքս
արեւելեան աշխարհաց գումարեցան, եւ զի ժողովեալքն ի
նմա եպիսկոպոսունք ըստ առաւելագոյն թուոյն արեւելեանք
էին եւ յարեւելեան աշխարհաց: Իսկ ոմանք Արեւմտեան կո-
չին, քանզի յարեւմտեան քաղաքս ժողովեցան, եւ սիւնհոդոսա-
կան հարքն էին առաւել արեւմտեան եպիսկոպոսունք: Թիւ
արեւելեան տիեզերական ժողովոց է ութ, ընդ որս ոչ մտանէ
ի համար սարդիկեանն, որ թէպէտ եւ ըստ ամենայն հանգա-
մանացն հանգիտապատիւ է համաշխարհական ժողովոց, սակայն
մատենագիրք եկեղեցւոյ ոչ կարգեն զնոյն ընդ այնոսիկ, այլ
ընդ Նիկիական մեծ ժողովոյն գրեթէ մի եւ նոյն, կամ նորա
յաւելլուած համարին: Իսկ արեւմտեան տիեզերական ժողովք են
չորեքտասան: Օչամենեսեան զսոսա ըստ կարգի ժամանակին
աստէն կարգեսցուք:

Առաջին տիեզերական ժողովն գումարեցաւ յամի Տեառն
325, ի Նիկիա քաղաքի Ռիթանացւոց, յորում նշովեցաւ Արիոս
որ վարդապետէր՝ թէ Որդին Աստուծոյ ոչ է հաւասար եւ բնա-
կից Հօր, այլ արարած: Արկրորդ նշովեալ մերժեցաւ Մեդի-
տոս որ յարուցեալ էր հերձուած: Արրորդ սահմանեցաւ կա-

տարել զտօն սրբոյ զատկին ի կիւրափէի՝ որ զայ յետ չորեք-տասաներորդ աւուր լուսնոյ Սարաի:

Ժողովն Սարգիկեայ գումարեցաւ յամի Տեառն 347, ի Սարգիկէ քաղաքի, ուր նզովեցան դարձեալ Արիանոսք եւ միւս-անգամ հաստատեցաւ սահման հաւատոց սրբոյ ժողովոյն Ղիկիայ:

Երկրորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ ի Թագաւո-րակաց քաղաքին Կոստանդինուպոլիս յամի Տեառն 381, յորում նախ նզովեցաւ Սակեդոն Հոգեմարտ, որ զՀոգւոյն սրբոյ զաս-տուածութիւնն ուրանայր: Երկրորդ Սաքսիմոս Շնական սուա-անուն եպիսկոպոս Կոստանդինուպոլիս մերժեալ յաթոռոյն՝ կացուցաւ սուրբն Վրիդար նազեանզացի, բայց իբրեւ նա հրա-ժարեցաւ՝ ընտրեցաւ՝ Կեկտարիոս: Եւսարձեալ նզովեցան բազում հերետիկոսք ժամանակին, Արիանոսք, Կեսարիանոսք եւ Ապո-ղինարիոսք:

Երրորդ տիեզերական ժողովն եղեւ յամի Տեառն 431, յԵ-փեսոս քաղաքի Եսիացւոց: Ի սմա դատապարտեցաւ նզովիւք Ղեստոր, որ զՅիսուս Վրիստոս յերկուս անձինս եւ յերկուս որդիս բաժանէր, եւ զսուրբ կոյսն Լստուածածին՝ ասէր լինել մարդածին կամ քրիստոսածին եւ ոչ աստուածածին:

Չորրորդ տիեզերական ժողովն եղեւ յամի Տեառն 451, ի Վադիկեդոն քաղաքի, յորում նզովս ընկալաւ Լաւիքէս հեր-ձուածապետ, որ խառնակութիւն եւ շփոթումն յերկուս բնու-թիւնս Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի ուսուցանէր: Ի սմա նզովեցաւ եւ Վեոսկորոս եպիսկոպոս Աղեքսանդրիայ, որ թի-կունք օգնականութեան լինէր Լաւիքեայ:

Հինգերորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ ի Կոստան-դնուպոլիս յամի 553, ի խափանումն մնացորդաց աղանդոյ Որո-գինեանց եւ ի բարձումն հակառակութեանց յարուցելոց ի պատ-ճառս գրոցն Խէնդորոսի մոպսուեստացւոյ, Իբասայ եղեսապոյ եւ Խէնդորեստոսի կիւրացւոյ:

Վեցերորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ նոյնպէս ի Կոստանդինուպոլիս յամի 680, եւ ի գլուխ եւ յամի 681, յո-րում նզովեցան Միակամայք, որք ուրանային լինել ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս երկուց կամաց եւ երկուց գործողութեանց աստուածեղինին եւ մարդկեղինին:

Եւթներորդ տիեզերական ժողովն եղեւ ի Ղիկիա Բիւթա-նացւոց յամի Տեառն 787, առ ի մերժումն աղանդոյ Պատկերա-մարտից, որք զպատիւ եւ զպաշտօն պատկերաց սրբոց արհա-մարհէին:

Ութերորդ տիեզերական ժողովն, որ է յետին համաշ-խարհական սինհոդոս արեւելեան, գումարեցաւ ի Կոստան-

դինուպոդին յամի 869, ի մերժումն փոփոսի հերձուածողի յաթոռոյ Լիստանդինուպոդոյ եւ ի հաստատել զսուրբն Խզնատիոս բուն հայրապետ տեղւոյն :

Իններորդ տիեզերական ժողովն ժողովեցաւ յամի Տեառն 1123, ի Հռոմ ի մայր եկեղեցւոյ սրբոյն Յովհաննու կոչեցեալ ի ատերանեան, յորմէ այս ժողով որպէս եւ չորս այլ համաշխարհական սիւնհոգոսք գումարեալք ի սմա՝ անուանեցան ժողովք ի ատերանեան : Երկուց պատճառաց վասն գումարեցաւ այս ժողով . առաջին՝ առ ի բառնալ յաշխարհական իշխանաց զերաւունս տալոյ զիշխանութիւնս եպիսկոպոսաց եւ որ ի կարգին : Երկրորդ՝ առ ի խորհել հնարս ազատելոյ զՊաղեստին եւ զՍպանիա ի լծոյ անհաւատից :

Տասներորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ յամի 1139 ի Հռոմ ի նմին եկեղեցւոյ ի ատերանու, նախ՝ առ ի բառնալոյ զհերձուած Պետրոսի ի եւոնի սուտանուն քահանայապետի : Երկրորդ՝ առ ի դատապարտելոյ զմիլար ուսմունս Պետրոսի Բրուխսեան, որոյ աշակերտք կոչեցան Պետրորբուսեանք, եւ Եւնոիդոսի Բրեսկիացոյ աշակերտին նորա . որք ուսուցանէին թէ մկրտութիւնն տուեալ մանկանց նախ քան զհասանել նոցա ի չափ եւ ի բան՝ չփրկէ զնոսա . թէ չէ պարտ շինել եկեղեցիս եւ զկանգնեալս արժան է կործանել եւ զնշանս խաչի բնաջինջ առնել . թէ ծաղու իմն է ասել՝ եթէ յամենասուրբ խորհրդեան հաղորդութեան գոյ ճշմարիտ մարմին եւ արիւն Տեառն մերոյ . թէ աղօթք, պատարագք եւ ողորմութիւնք չեն ինչ օգուտ ամենեւին ննջեցելոց . եւ որ այլ եւս սոյնպիսի պիղծ ուսմունս :

Ստասաներորդ տիեզերական ժողովն եղեւ յամի 1179, ի Հռոմ դարձեալ ի նմին ի ատերանեան եկեղեցւոյ : Նախ՝ առ ի սահմանելոյ կարգս ի պէտս ընտրութեան քահանայապետաց Հռոմայ : Երկրորդ՝ առ ի մերժումն չար աղանդոյ Վադդացի եւ Եղբիւացի հերետիկոսաց : Վադդացիք զամենայն կարգս եկեղեցւոյ, զպահս, զնշան խաչին, զպատկերս սրբոց, եւ բաց ի տէրունական աղօթից զամենայն մաղթանս անարգէին : Օկրկուս եւեթ խորհուրդս ընդունէին՝ զմկրտութիւն եւ զհաղորդութիւն : Օկեկեղեցին Հռոմայ առ առակէ կոչէին վարդապետ ամենայն մոլորութեանց : Իսկ Եղբիւացւոց ընկալեալ զսոցա եւ զՊետրորբուսեանց ուսմունս, յաւելլուին ի նոսա եւ զիւրեանց մտաց շաղփաղփութիւնս : Ինէին երկուս աստուածս՝ զմին բարի եւ զմեւն չար՝ զհին կտակարանս մերժէին ի բաց . զհարս հնոց օրինաց համարէին դատապարտեալս . զՅովհաննէ Մկրտչէ ասէին լինել մի ի գլխաւոր այսոց չարաց . հայհոյէին եւ զՏէր մեր Յիսուս Վրիստոս եւ զՏիրամայրն պիղծ

բանիւք . զամուսնութիւնն պոռնկութիւն համարէին, սակայն ասէին թէ՛ չիք բնաւ մեղք յամենայն գործս՝ զոր գործեմք ի միջոյ եւ ի վայր: Թող զայլ եւս բեր անպատեհ ուսմունս:

Երկուսասներորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ յամի Տեառն 1215, ի նմին՝ լատերանեան եկեղեցւոյ Հոռմայ, առ ի սպառսպուռ քանցումն աղանդոյ Նիքիգեանց, եւ ի յորդորումն քրիստոնէից գնալ պատերազմաւ յազատութիւն Պաղեստինացւոց աշխարհին կամ երկրին սրբոյ:

Երեքտասներորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ յամի Տեառն 1245, ի՛ յ՝ ուգդոն (Վիոն) քաղաքի Վադիայ, որ եւ է առաջին համաշխարհական սինհոդոսն յ՝ ուգդոնեան. նախ՝ վասն օրէնս կարգելոյ յուղղութիւն վարուց առաջնորդաց եւ պաշտօնէից եկեղեցւոյ: Երկրորդ առ ի խափանելոյ զհալածանս՝ որով տառապեցուցանէր Փրեղերիկոս Ի. կայսր զեկեղեցի: Երրորդ ի գտանել հնարս սատարութեան արեւելեան քրիստոնէից հարստահարելոց ի Սարակինոսաց, եւ ընկնելոյ զյարձակումն թաթարաց ի բաղում տեղիս Մսիայ եւ Եւրոպայ: Չորրորդ առ ի հնարելոյ դարմանս վասն հերձուածոցն Յունաց:

Չորեքտասներորդ տիեզերական ժողովն, որ է երկրորդ համաշխարհական սինհոդոսն յ՝ ուգդոնեան, եղեւ յամի Տեառն 1264, ի նմին յ՝ ուգդոն քաղաքի Վադիացւոց, առաւել առ ի միաբանել զեկեղեցին Յունաց ընդ արեւմտեան եկեղեցւոյ եւ հաստատել զուղղափառ ուսմունս հակառակ հերձուածոցն Յունաց: Երկրորդ՝ առ ի հոգալ թիկունս օգնականութեան երկրին սրբոյ: Եւ երրորդ առ ի սահմանել կանոնս ի կարգաւորութիւն վարուց:

Հնգետասներորդ տիեզերական ժողովն, որ է համաշխարհական ժողովն Վիեննական, գումարեցաւ յամի 1311, ի Վիեննա քաղաքի Վադիայ. նախ՝ առ ի քննելոյ զերս կարգին Տաճարականաց, որ էին կարգ ինչ ասպետաց հաստատելոց ի մուսս ժ.Վ. դարուն, զորոց բազում ամբաստանութիւնք լինէին վասն անկարգ գործոց: Երկրորդ՝ առ ի սրբելոյ զեկեղեցի ի մոլորութեանց, զոր յայնմ ժամանակի սփռէին հերետսիփտայք ումանք, Բեգարդեանք եւ Բեգինեանք, որք չարաչար յիմարեալ ուսուցանէին, թէ կարողութիւն է մարդոյ ի կեանս յայսմիկ յայնսպիսի սրբութիւն ժամանել, մինչեւ անմեղանչական լինել, եւ չկարել այլ եւս զարգանալ ի բարութեան, եւ այնուհետեւ անկարօթ լինել պահոց, աղօթից եւ գործոց ուղղութեան, եւ կարել կատարել զամենայն ցանկութիւնս մարմնոյ առանց մեղաց: Վարձեալ բարբաջէին՝ թէ մարթ է մեզ ի կեանս յայսմիկ ի կատարեալ երջանկութեան վայելել՝ որպէս ի հանդերձելումն: Ի սոսա յաւելուին եւ մոլար ուսմունք Պետրոսի Յով-

Հաննու Ուփերիայ, որ ասէր թէ կող Վրիստոսի խոցեցաւ մինչ գեռ ոգի նորա առ նմա էր. թէ ի մկրտութեան ոչ հեղանի ի մանկունս պարգեւ հաւատոց եւ առաքինութեանց: Արրորդ պատճառ գումարելոյ այսր ժողովոյ էր խորհել ինչ վասն օգնականութիւնս յազատութիւն Պաղեստինացւոց աշխարհին առաքելոյ:

Վ եշտասաներորդ տիեզերական ժողովն գումարեցաւ յամի Տեառն 1409, ի Պիսա քաղաքի Տուսկիացւոց կամ Տոսկանայ, առ կացուցանելոյ զորոշ ոք քահանայապետ յաթոռն հռոմէական:

Աթենետասներորդ տիեզերական ժողովն, այս ինքն է համ աշխարհական սիւնհոդոսն Ղոստանդիայ, գումարեցաւ յամի 1414, եւ ձգեցաւ ցամն 1419. նախ բուն իսկ առ ի բառնալոյ զխռովութիւնս յուղեալս վասն աթոռոյն Հռոմայ. եւ երկրորդ՝ առ ի մերժելոյ զուսմունս մոլորութեանց Վիկիփեայ անգղիացւոյ, որ անհամար մոլար կարծեաց լինէր քարոզ, մանաւանդ զխորհրդոյն գոհութեան, զիշխանութենէ հայրապետին Հռոմայ եւ առաջնորդաց եկեղեցւոյ, զազօթից, զողորմութենէ աղքատաց, զխոստովանութենէ մեղաց, զկարգաց կրօնաւորութեան, եւ որ ի սոցին սակի: Օայս ամենայն գովութեամբ քարոզէին եւ Յովհաննէս Հուս եւ Յերոնիմոս պրագացի, երկոքեան եւս բոհեմիացի յազդէ, որք եւ դատապարտեցան ի ժողովին յայնմիկ ընդ Վիկիփեայ:

Աթենետասներորդ տիեզերական ժողովն եղեւ յամի Տեառն 1423, ի Սիէնա քաղաքի ի հաստատել զմերժումն Վիկիփեան եւ Հուսեան հերետիկոսաց, ի լռեցուցանել զհերձուածս որ վասն աթոռոյն Հռոմայ, եւ ի գտանել հնարս միարանութեան Յուսաց ընդ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ:

Իննետասներորդ տիեզերական ժողովն, այս ինքն՝ Բասիզեանն, գումարեցաւ յամի 1431, ի Բասիզիա քաղաքի Հեղուետիացւոց: Սա երկրորդեաց զնզովումն վերադոյնն ճառելոց հերետիկոսացն եւ ած ի միութիւն եկեղեցւոյ զոմանս ի Բոհեմիացւոցն մոլորելոց: Այս ժողով միայն ըստ սկզբանն կամ առաջին գումարմանցն համարի համաշխարհական եւ օրինաւոր, որպէս գրեսցուք:

Քսաներորդ տիեզերական ժողովն, որ է համաշխարհական սիւնհոդոսն Փղորենտեան, եղեւ յամի Տեառն 1438, ի սկզբան անդ ի Փերարա եւ ապա ի Փղորենտիա, առ ի միաբանելոյ զեկեղեցին արեւելեան ընդ արեւմտեան եւ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ:

Քսաներորդ առաջնորդ տիեզերական ժողովն, այս ինքն հինգերորդ համաշխարհական սիւնհոդոսն Վատերանեան, գումարեցաւ յամի 1512, ի Հռոմ ի Վատերանեան եկեղեցւոյ,

վասն անհետ առնելոյ զմոլորութիւնս զայրացեալս յայնմ ժամանակի, առ ի բարեկարգութիւն եկեղեցւոյ, առ ի խաղաղական միաբանութիւն քրիստոնեայ իշխանաց, եւ առ ի յորդորելոյ զքրիստոնեայս զնալ պատերազմաւ ի վերայ Հաղարացւոց:

Վասնելորդ երկրորդ եւ յետին տիեզերական ժողովն, այո ինքն՝ Համաշխարհական սինհոդոսն տրիդնետեան, ժողովեցաւ ի Տրիդենտ քաղաքի Տիրոյի յամի Տեառն 1545, եւ ձեռնարկ զամս իննեւտասն: Պատճառս այսմ ժողովոյ ետուն մոլորութիւնք Վաթիկի, Վաթիկանոսի եւ աշակերտաց նոցա, որք բեր մոլորութիւնս կարկատէին զխորհրդոց եկեղեցւոյ, մանաւանդ զխորհրդոյ Հաղորդութեան, զկարգաց քրիստոնէական ուղիղ հաւատոց եւ զօրինաց բարւոյ վարուց. ուսուցանէին՝ թէ մարդիկ յետ պատուիրանազանցութեանն Նդամայ կորուսեալ զազատութիւն կամաց իւրեանց չգործեն ինչ յօգուտ կամ ի վնաս յաւիտենիցն փրկութեան ոգւոց իւրեանց, եւ արդարանան միայն հաւատովքն Վրիստոսի առանց գործոց բարեաց. նմին իրի վայրապար են, ասէին, ամենայն գործք բարիք, պահք, կարգք վանականաց, խորհուրդն խոստովանութեան եւ վերջին օծումն, պաշտօնն սրբոց եւ պատիւ սրբոց պատկերաց, վարք սուրբք, աստուածանուէրն կուսութիւն, խորհուրդն պատարագի, այլովքն հանդերձ: Նշովիւք մերժեալ սորին տրիդնետեան սուրբ ժողովոյ զայս ամենայն շաղփաղփութիւնս՝ բազում սահմանս եւ կանոնս առաւել քան զհամօրէն առաջին տիեզերական ժողովս վասն ուղղութեան վարուց հաւատացելոց եղ:

ՈՒՐ ԻՑԵՆ ԵՐԿՈՒ ԿԱՄ ԵՐԵՔ ԺՈՂՈՎԵԱԼ
ՅԱՆՈՒՆ ԻՄ՝ ԱՆԴ ԵՄ ԵՍ Ի ՄԷՋ ՆՈՑԱ

ՄԱՏԹ . ԺԸ . 10 .

ՈՐ ՁԵՋ ԼՍԷ՝ ԻՆՁ ԼՍԷ, ԵՒ ՈՐ ՁՁԵՋ
ԱՆԱՐԳԷ՝ ՋԻՍ ԱՆԱՐԳԷ

ՂՈՒԿ . Ժ . 16 .

ԱՊԱ ԹԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՈՁ ԼՈՒԻՑԷ՝ ԵՂԻՑԻ
ՔԵՋ ԻՐԻՆԻ ՋՀԵԹԱՆՈՍՆ ԵՒ ՋՄԱՔԱՄԱՌՈՐ

ՄԱՏԹ . ԺԸ . 17 .

Ե Ռ Ե Ջ Ի Ն

ՀԵՐԵՐ, Ի ԵՐ ՀԵԿԵՆ Ս. ԺՈՂՈՎ,

Ն Ի Կ Ի Ե Յ

Ա. Վ. վասն Մեղիտոսի հերձուածապետի եւ հերձուածոյ նորին. եւ վասն երեւելոյ Արիոսի եւ որոշելոյ յեկեղեցւոյ բանիւ Ս. Պետրոսի հայրապետի:

Բ. Աբիւշաս հայրապետ Աղեքսանդրիայ ձեռնադրե զԱրիոս յերիցու թիւն: Աղեքսանդրոս կարգի հայրապետ յետ Աբիւշայ, ընդ որ նախանձեալ Արիոսի սկիզբն առնէ խոտոր վարդապետութեան:

Գ. Ս. Աղեքսանդր իրատէ զԱրիոս, ապա յերկուս ժողովս նշովէ զուսումն նորա եւ զնա եւս գլխովին:

Դ. Արիոս գնայ յաշխարհն Պաղեստինացոց. գտանէ իւր բազում միամտեալս յեպիսկոպոսոսցն:

Ե. Խուսովութիւնք եւ գժտութիւնք ի մէջ աշխարհական մարդկան վասն հաւատոց, որոց սատարէ Արիոս գրովք իւրովք:

Զ. Ս. Աղեքսանդր գրէ վասն Արիոսի առ Ս. Սեղբեստրոս քահանայապետ Հռոմայ, որ առաքէ զՈսիոս յարեւելս:

Է. Եւսեբիոս նիկոմիդացի պատրէ զմեծն Կոստանդիանոս ի բանս ուսմանց Արիոսի: Եւ վասն ժողովոյն Ոսիոսի:

Ը. Անմիաբանութիւնք յեկեղեցիս Ասիայ եւ Եւրոպայ վասն աօնի զատկին:

Թ. Սեծն Կոստանդիանոս հաւանութեամբ Ս. Սեղբեստրոսի առնէ ժողով տիեզերական, եւ առաքէ բան հրաւիրանաց առ եպիսկոպոսոսն:

Ժ. Իմիւ համարոյ ժողովեալ հարց եւ սակաւուք յիշատակութիւն ականաւորացն ի նոսա:

ԺԱ. Արիոս գայ ի ժողովն հանդերձ բարեկամք, ընկերօք եւ փիղիսոփայիւք սմամբք:

ԺԲ. Կոստանդիանոս գնայ ի Նիկիա, ուր ոմանք յեպիսկոպոսաց մատուցանեն նմա գիրս ամբաստանութեան:

ԺԳ. Եպիսկոպոսունք բազմին ի ժողով, հրամայեն Արիոսի յանդիման կացուցանել զիւր ուսումն եւ վիճին ընդ նմա:

ԺԴ. Սարգեն սիւնհոդոսական հարք զանունն Համադոյ կամ Իմիասին էական կնիք ուղղափառաց:

ԺԵ. Սեծաշուք մուտ Կոստանդիանոսի ի ժողովն:

ԺԶ. Անանախոսութիւն Եւստատիոսի հայրապետի եւ մեծին Կոստանդիանոսի:

ԺԷ. Ս. Իժմունք երկուց կողմանց առաջի ինքնակալին:

ԺԸ. Սահմանեն հարք զպատճէն ուղիղ հաւատոց, եւ նշովեն զԱրիոս եւ զուսումն նորա: Եւ վասն հնարից Եւսեբի նիկոմիդացւոյ:

ԺԹ. Վիճնի եւ լուծանի հակառակութիւնն որ վասն աօնի զատկին եւ վասն Մեղիտոսի հերձուածողի էր:

Ի. Խորհուրդ հարց վասն նովատեանց:

ԻԱ. Խորհուրդ սմանց ի ժողովելոց վասն արձակելոյ ժառանգաւորաց զկանայս իւրեանց :

ԻԲ. Կանանք սուրբ ժողովոյն :

ԻԳ. Վննութիւն ճշմարիտ թուոյ կանանց ժողովոյն :

ԻԴ. Վրեն ժողովեալքն թուելթ առ եկեղեցիս եւ թուելթ մի առ Ս.

Սեղեւորս :

ԻԵ. Մեծն Կոստանդիանոս փութայ սփռել զսահմանս ժողովոյն :

ԻԶ. Ինքնակալն յետ մեծարելոյ զհարս շքով եւ պատուով արձակէ զնոս յիւրաքանչիւր տեղիս :

ԻԷ. Վարձ Ս. Արիստակեայ ի Հոյս :

ԻԸ. Չար հարբ Արիանոսաց ի մեծանել զԱրիս յեկեղեցի ուղղափառաց :

ԻԹ. Չարաշար մահ Արիսի :

Ե Ռ Ե Ջ Ի Ն

Ժ Ո Ղ Ո Վ, Տ Ի Ե Ջ Ե Ր Ե Կ Ե Ն

Ո Ր Է

Ե. ՀԵՄԵՐՇԽԵՐՀԵԿԵՆ Ս. ՍԻՒՆՀՈԴՈՍ

Ն Ի Կ Ի Ե Յ

Գումարեալ առ քահանայապետութեամբ որդոյն Սեղեւորոսի Հռոմայ հայրապետի եւ առ ինքնակալութեամբ որդոյ մեծին Կոստանդիանոսի, առ ի բառնալ զաղանդն Արիստի եւ քարոզել զժշանջենաւոր առաստածութիւն Որդւոյն Առաստծոյ եւ զմիասին էութիւն նորա ընդ Հօր - դարձեալ ի բառնալ զհերմանաւ Սեղեւորոսի եւ Չորեքասաներորդեայցն:

Յ Ա Մ Ի Տ Ե Ե Ռ Ն 325

Երբեք լուսաւորութեանն եւ աւետարանին բարբառ ել ընդ տիեզերս ամենայն, եւ հաւատք կենարարին առ ամենայն ազգս եւ լեզուս ի ձեռն առաքելոց եւ աշակերտաց նոցին ընդ հանուր տարածեալ՝ զանբաւ մարդիկ ած ժողովեաց ի մի գաւիթ ընդ միով հովուաւ: Սեծապատիւ փառք բարձրացոյց եւ պայծառացոյց ինքն քահանայապետ խոստովանութեանս մերոյ Վերիստոս զիւր կրօնս՝ ի կոչել անդ զմեծ տիեզերակալն Կոստանդիանոս ի խոստովանութիւն ուղիղ հաւատոց, եւ ի բառնալ ի ձեռն նորա ի կողմանց կողմանց զամենայն իսկ համօրէն պղծալից պաշտամունս հեթանոսութեան: Երբին ամենակալ աջոյն զօրացեալ վկայք հաւատոց խաչին եւ պաշտօնեայքն որ օրինացս յամենայն ժամանակի ընդ թշնամիս եկեղեցւոյ եւ ուղիղ ուսմանց նորին քաջութեամբ մարտ եղեալ կռուէին: Օայս ահա ակն յանդիման տեսցուք յառաջին անդ միաժողով սինհոդոսի նոցա ի Նիկիա, յոր ի հրաւիրելոյ Հոգւոյն սրբոյ եկեալ ժողովեալ, զնոր թշնամիս ճմարտութեան հաւատոցն Վերիստոսի ի նոր ճակատամարտի միաբանութեամբ վանեալ մերժէին:

Ե. ՅԵՌՈՐՈՍ հալածանաց եկեղեցւոյ առ ինքնակալօքն Հռոմայեցւոց Վիփոկիւտիանոսիւ եւ Մաքսիմիանոսիւ Սեղեւորոս ոմն անուն եպիսկոպոս Վիկոպոկեայ ի Թեբայեցւոց աշխարհին չհանդուրժեալ սաստիկ տանջանաց՝ ի հաւատոցն ուրանայր եւ զո-

Հէր կռոց, որպէս գրէ սուրբն Աթանաս¹: Այլ ի լինել զիւրի եւ հանգստեան ի հալածչաց անտի՝ միւսանգամ դարձաւ ի հաւատաքրիստոնէութեան. բայց ոչ ինչ լաւութեան բարս յանձինցուցեալ անկարգ վարութն գնացից զբաղումն գայթակղեցուցանէր: Իսկ երանելին Պետրոս խոստովանօղ հայրապետ Աղէքսանդրիայ քաղաքին Լազիպտացւոց, ընդ որոյ իշխանութեամբ էր Մեղիտոս՝ խրատեալ զնա բազում անգամ եւ ոչ ինչ օգտեալ, յամի 305 արար ժողով եպիսկոպոսաց, եւ դատեալ զՄեղիտոս մերկացոյց ի նմանէ զպատիւ կարգի եպիսկոպոսութեան եւ յեկեղեցւոյ որոշեաց: Այսպիսի խրատ յորդորիչ եւ սոյնպիսի պատիժ պատուհասի չետ Մեղիտոսի միտս զգաստութեան, քանզի փոխանակ խոնարհելոյ եւ զգնացան ի լաւութիւն փոխելոյ, եթող արհամարհեաց զհայրապետ իւր եւ սկսաւ բանս զրպարտութեան կուտել ի վերայ նորա եւ որոց ընդ նմայն էին եպիսկոպոսացն: Արի ներելով, ասէր, զնայ ընդ անկեալս ի հաւատոց, եւ այլ եւս նոյնպիսի բանս յաճախէր խօսել: Այսպէս յայտնի հերձուած յարդարեալ ստացաւ ջատաղովս եւ աշակերտս իւրոյ կողմանն, որք յանուն նորա Մեղիտիանոսք կոչէին. որովք զօրացեալ ըստ կամի կատարէր զպաշտամունս հայրապետի, եւ ըստ քաղաքաց քաղաքաց ձեռնադրէր եպիսկոպոսունս, երիցունս եւ սարկաւազունս, որպէս պատմէ սուրբն Լպիփան²: Բստ ճշգրիտ հաշուի պատմագրաց սկիզբն այսց խռովութեանց եղեւ յամի 301:

Բնդ այն ժամանակս երեւէր ի ՚ի իրէացւոց աշխարհին չար եւ անօրէն Արիանոսաց աղանդոյն առաջնորդ Արիոս, ըստ ոմանց յԱղէքսանդրիա ծնեալ, իսկ ըստ այլոց ի կողմանս Աիւրենացւոցն: Սա ըստ արտաքին կերպարանաց բազում խստութեան կրօնիւք եւ ճշնութեան ձեւովն երեւելի լինէր յաչս ամենեցուն, մանաւանդ որոց ըստ արտաքին երեսացն զառաքինութիւն ներքին մարդոյն եւ զողւոյն լաւութիւնս բարձրացուցանէին: Եւ նա ճարտար եւ զարմանալի ի հրահանգս արտաքին աշխարհական դպրութեանց, սիրօղ վարժից իմաստութեան եւ յորդ ի բանս: Այլ ի բարուց կարի յոյժ ամբարտաւան էր եւ սնոտի փառասիրութեան կարեօք կուրացեալ. եւ զի կեղծաւոր եւս եւ խաբերայ էր, յամենայն գնացս իւր ջան եղեալ պէսպէս հնարիւք աշխատ լինէր փառս ի մարդկանէ որսալ:

Յայսպիսի ցանկութենէ սնապարծիկն տենչանաց զրդեալ եւ գնաց յԱղէքսանդրիա Լազիպտացւոց. քանզի յայնպիսում բազմամարդ եւ ի փառաւոր քաղաքի զիւրաւ եւս կարծէր պատիւ առնուլ յամենեցունց իւրով ճարտարախօս լեզուաւն եւ խաբերայ կեղծաւորութեամբ: Եւ իբրեւ ետես զկողմն Մեղի-

¹ ԹԲ. Պատմութեան. առ կոստան. ² Ի գիրս յանդիմ. հերթ. 2եր. 4Ը: Ինքեակ. Հա. Բ. ԷԸ. 777:

տոսի հերձուածոգի կարի փառաւորեալ, գնաց անկաւ ի նա, քանզի ակն ունէր ի նմա զփափաք ցանկութեան սրտի իւրոյ ընդ: Լաց ոչ որպէս կարծէրն յաջողեցին խորհուրդք մտաց իւրոց, եւ ոչ ըստ հաճոյս ամբարտաւան կամաց իւրոց մեծարեցաւ ի նմանէ եւ յորոց ընդ նմա էին: Ասան այնորիկ զնա թողեալ, յարեցաւ ի սուրբն Պետրոս հայրապետ Լիւքսանդրացւոց քաղաքին, որ բազում մարդասիրութեամբ ժողովեաց զնա, եւ յետ ոչ բազում աւուրց ձեռնադրեաց ի սարկաւազութիւն: Եւ նորա տեսեալ միւսանգամ զպայծառութիւն օկողմանն Սեղիտոսի, չոգաւ երկիրորդ անգամ միաբանեաց ընդ նմա: Ընդ այս ցասուցեալ սրբոյն Պետրոսի, զնա իբրեւ զայր հերձուածոյ ընդ բանիւ արար, եւ թէպէտ եւ նա յետ այնորիկ դարձեալ բազում բանիւք զղջումն ցուցանէր, բայց երանելին ոչ եւս համարեցաւ զնա արժանի ընդունելոյ. քանզի ճշմարտութեամբ ի վերայ հասեալ էր կեղծաւոր եւ յեղձեղուկ լեզուի անօրինին: Եւս եւ վերին յայտնութիւնն եցոյց նմա յետ աւուրց ինչ զհանդերձեալ չարիս եկեղեցւոյ զոր ունէր նիւթել նա ինքն այրն չար. որպէս ընդ բազմաց այլոց պատմագրաց գրեն մեր Հայսմաւուրք եւ Ղաուրնտիրք, զայս ձեւ օրինակի բանից:

“Եւսեալ Երիտսի, որ որոշեալ էր ի սրբոյ հայրապետէն, մի գուցէ վկայութեամբ կատարեցի, եւ մնացէ ինքն ի կապանս առանց թողութեան, ժողովեալ երիցունս եւ սարկաւազունս նենգաւ աղաչէր զնոսա, զի աղաչեցեն զհայրապետն սուրբ, լուծանել զնա ի կապանաց եւ յորոշմանէն: Եւ նոքա բարեպաշտութիւն զայն վարկանելով, չոգան ի բանդն վասն Երիտսի աղաչել զսուրբն Պետրոս: Եւ անկեալ առաջի հայրապետին ասեն Եղաչեմք զսրբութիւնդ քո վասն Երիտսի զի լուծցես զնա յորոշմանէն: Եսկ սուրբ հայրապետն ասէ Երիտս որոշեալ լիցի ի փառաց Արդւոյն Եստուծոյ յայժմու յաւիտենիս եւ ի հանդերձելումն: Եւ յասելն զայս սրբոյ հայրապետին Պետրոսի ահ կալաւ զամենեսեան: Եւ տեսեալ երանելւոյն զժառանգաւորսն տրտում եւ տխուր, աւնոյր առանձինն զԼիւկիւզաս եւ զԼիւքսանդրոս երիցունս ծերս, եւ ասէ ցնոսա Հայտնեցաւ ինձ, եւ դու, Եբիւդաս, զկնի իմ կայծիս զաթոռ հայրապետութեանս: Եւ զկնի քո եղբայրդ Լիւքսանդրոս ըստ փոխանագրութեան քո ժառանգէ: Եւ մի համարիք անդուծ գոլով զիս եւ անախտակիր, զի ոչ ես յինէն նդովեցի զԵրիտս. այլ յԵստուծոյ որ երեւեցոյց ինձ զնենգութիւն նորա: Հայսմ գիշերի . . . տեսանէի լուսաւոր եւ շքեղաւոր մանուկ մի ահաւոր անսութեամբ, ամաց իբրեւ երկոտասանից . . . եւ էր զգեցեալ պատմուճան կտաւի, եւ ի պարանոցէն եւ ի լանջացն առաջոյ

կողմանէն մինչեւ ի խոնարհ յոտան պատառեալ էր յերկուս մասունս...: Եւ իմ զարհուրեալ ի տեսութենէ նորա... ասեմ. Տէր, ո՞վ պատառեաց զպատմութեանդ քո: Եւ ասէ. Երիտս պատառեաց զպատմութեանս իմ. արդ տես, մի ընդունիցիս զնա ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ: Վրանզի ահա հանդերձեալ են աղաչել զքեզ վասն նորա, տես, մի հաւանեցիս լուծանել զնա ի կապանացն: Պատուիրեա Եկեղեցւոյ եւ Եկեքսանդրի երիցանց որ ըստ փոխանադրութեան քում հանդերձեալ են ունել զեկեղեցի իմ, զի մի զնա ընդունիցին...: Օայս ասելով աներեւութացաւ տեսիլն այն ահաւոր եւ սոսկալի: Եւ ասացի ձեզ եւ զհրամայեալսն պատմեցի,,: Յայս վայր բանք Ղառընարին:

Բ. Յոս վկայական մահու երանելի հայրապետիս, յաջորդեաց զաթոռ հայրապետութեանն ըստ նորա բանին Եկեղեցւոյ երէց այր ընտիր վարուք եւ լի գործովք բարեօք: Եւ սա մատուցեալ Երիտս պատիր բանիւք խաբէութեան խնդրեաց ներել թողութեան: Եւ նկեալ երանելի հայրապետին ի ծուղակս խորամանկ բանից աղուեսուն չարի, եւ չիշեալ զբան պատուիրանի սրբոյն Պետրոսի, ընկալաւ զնա ի կցորդութիւն հաղորդութեան իւրոյ: Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ եւ ձեռնադրեալ զնա յերիցութիւն, կացոյց առաջնորդ ի վերայ միոյ յինն գլխաւոր եկեղեցեաց Եկեքսանդրիայ, քարոզել զբանն կենաց եւ մեկնել ժողովրդեանն զաստուածաշունչ գիրս: Սակայն չար ցանկութիւն ամբարտաւան կամաց նորա զայսպիսի եւ զայսչափ երեւելի պատիւսն չհամարեալ բաւական, զաթոռոյ հայրապետութեան թէկն ամէր:

Ոչ յետ բազում աւուրց իրեւ Եկեղեցւոյ յաշխարհէ փոխեցաւ, Եկեքսանդրոս աշակերտակից նորա վասն իւրոց վարուցն լաւութեան սիրելի գտեալ յաչս համօրէն ուխտի եկեղեցւոյ եւ ժողովրդեան, կացուցաւ հայրապետ Եկեքսանդրիայ: Եւ որ կարի ծանրացասունն լինէր Երիտս եւ ի չար նախանձուէ գրգռեալ տրտմէր յոյժ. զի իւր կամք կարծեաց այն էին եթէ յետ վախճանին Եկեղեցւոյ ստուգիւ ինքն յաջորդէ զաթոռ հայրապետութեանն: Եւ թէպէտ եւ սուրբ հայրապետն Եկեքսանդրոս առ ամօքելոյ զնա, ի մեծ փառս բարձրացուցեալ իւր երկրորդ առնէր, սակայն եւ այնպէս չար ախտ նորա օր ըստ օրէ ճարակեալ զայրաւնայր, մինչեւ ոչ եւս այլ թաքուցանել կարացեալ հաստատէր ի մտի յայտնի չարախօսութեամբ աղարտել զբարւոք համբաւ սուրբ հայրապետին ի միտս ամենեցուն եւ հանել զնա յաչաց ժողովրդեան: Եւ այց քանզի ոչ կարէր անարժան ինչ գործս ի վարս նորա գտանել, զի դնիցէ բիծ առնն Եստուծոյ, խորհեցաւ զվարդապետութենէ բանից նորա չարախօս կալ եւ այնպէս անուն չարութեան ի վերայ նորա դնել:

Յաւուր միում իբրեւ ժողովէին ի մի վայր ուխտ եկեղեցւոյն եւ ժողովուրդն, երանելին Աղեքսանդրոս իմաստուն բանիւք ճառ արկեալ զՆորորդութեանն խորին խորհրդոյ, ի գրոց վարդապետութենէ եւ յաւանդութեանց հաստատելը եթէ յերիս աստուածեղէն անձինս՝ մի միայն բնութիւն է, եւ թէ Արդի մի է ընդ Զօր եւ ի միասին էական եւ հանգիստապատիւ զուգականութեամբ ընդ նմա։ Յայնժամ Արիօսի պատճառ դիպօղ զայն գտեալ, յիմարեալ բարբառնջէր, եթէ օտար է այդ ուսումն վարդապետութեան յուղիղ հաւատոց, եւ բուն իսկ մոլորութիւն Սարեղի։

Չայտ ասացեալ, ինքն անհնարին հայհոյութիւնս սկսա-
նէր ուսուցանել, զառաջինն ծածկութեամբ եւ լռելեայն եւ
ապա յայտ յանդիմանութեամբ: “Այ, ասէր, Որդի հաւա-
սար Հօր, եւ ոչ ի բնութենէ եւ յեութենէ Հօր, ոչ միասնա-
կան եւ ոչ հանգիստապատիւ նմին, եւ ոչ ծնեալ ի նմանէ յառաջ
քան զլաւիտեանս, այլ օտար ոմն եւ արարած եւ կրտսեր, եւ
յետ ժամանակի գոյացեալ որպէս զարարած բնութիւն, եւ ան-
դրանիկ ամենայն արարածոց, եւ նովաւ արարեալ զամենայն ա-
րարածո: Եւ երբեմն յորժամ ոչ էր Որդին, եւ ի չգոյից եղև:
Բայտ ազատ կամաց իւրոց կարօղ է գործել զբարի կամ զչար,
եւ փոփոխել է եւ այլայլել: Եւ դարձեալ, Բանն ի լինել
իւրում մարդ էաւ մարմին առանց հոգւոյ, եւ զտեղծ հոգւոյն
ելից աստուածութիւնն”, 3: Եւ բարբաջ հայհոյութեան էին
պղծոյն Արիստի, զոր եւ փոքր ի շատէ յիշատակէ սուրբ Մովսէս
Խորենացի⁶:

Գ. ԼՐԱՏԱՆԼՍ Լ՛իքքսանդր ոչ իսկ եւ իսկ յանդիմանեաց զմո-
լորեալն որոշելով զնա յեկեղեցւոյ, այլ ըստ իւրում քաղցր եւ
հեղ բարուսն ջան եղ ազգի ազգի կերպարանօք եւ հայրական

Տ Երեւելի ծնեալ էր Պաղատային Ղիրեա-
ցաց, եղև աշակերտ Նսիմանոսի զգուհա-
ցայ, եւ իբր թաւ 200 զնորա մուտրութեան
կարծիք՝ որ զարգի Երրորդութենէն, ընթերի
նորագեալ սփռեաց առ այլս: Արգ սա ու-
սողցաներ թէ յառուածութեան չիբ ընա-
սորջուած սննտէն, այլ նշն եւ փ սննն է
այնչապէս անուամբք յարտրեալ: Պատն
որպ զուորք Երրորդութենէն տանք, թէ փ
սննն է երբց անուամբ յարտրեամբ, որ ի
Հնն օրէնս իբրեւ չարք օրէնս եւս, իսկ ի
նորումս իբրեւ Արքի մարմնի զգեցուս եւ
իբրեւ չարք սուրբ եւ յաւապեալս: Որք
զնաւ օտար խառնութեան ապշմանք գնա-
ցին՝ Ստրեղցիք կամ Ստրեղիւնսը անուա-
նեալ կոչեցան:

Տ Ի բունիք մասնազգի ուրաք, որ առ
սրբայն Աթմանոսի կայ, ի թզիւյ անոր սոր-
բան Յովհաննու զամուրացւոյ առ Պաղատ-
ի խառնիկիկեցի, եւ ի վկայութենէ թեւգո-
րոսի Բաղնամանի (Ի Դր. Ե. Լա. Բ. օրէն-
իւ.) երեւի թէ Արիստ եւ ի Հորգւոյ որպպ
առառածութենէն յարաստ լինէր: Եւ այս
կարբ իսկ Հաւանութեան է, զի ի թէ բաւա-
նայր եւս յորգւոյ զառառածութիւնն, այնու
զի ծնեալ էր նա ի Հօրեւ, յայտ իսկ է թէ
պարտ էր նմա եւ զՀորգւոյն առառածու-
թիւնն ուրանալ, զի եւ սա ի նմանէ լեւնէ:
Իայց ի ժողովն Նիկիոյ չգաւանեմք յիշատակ
ինչ զայսմանէ լեւալ, եւ ոչ առանիկն վնիւ-
նազիկցի ի կշառմարութիւն այսր վարդապե-
տութեան Արիստ: Այսմ պատճառ ապայ
կարծեմք լեւալ զի որպէս եւ երանելին Սար-
փանէս (Ի Էփես յովհրդ. հրք. Հնք. Հնդ.) զրեւ,
օրհնէմքս Արիստ ամենայն հնարեք ընդ-
դէմ առառածութեան Որգւոյն պատերազ-
մք, նմին իրի եւ սուրբ ժողովն զամենայն
փայտ զնորութեան յսնեմ առ Հաստանալ
զուղիզ ուսումն եկեղեցւոյ զառառածու-
թենն Բանին:

Տ Պատմ. Հայոց, Գիրք Բ. ԳԼ. 2Թ:

խրատուք ի Թիւր կարծեացն՝ յուղիղ վարդապետութիւնն դարձուցանել: Այս հայրական խորհուրդ երանելոյն ոչինչ շահ գործեաց յԱրիոս, որ խոտորնակ բանիւքն իւրովք անդադար խռովութիւնս յուղէր ի տեղիս տեղիս: Այ միայն յաշխարհական կարգէ խնդրէր եւ գտանէր իւր ձեռնտուս եւ աշակերտս, այլ եւ ի գրկաց իսկ եկեղեցւոյ բազում նուիրական կուսանս, երիցունս եւ սարկաւազունս յափշտակէր:

Այսմամենայն իբրեւ ստուգութեամբ ի վերայ հասանէր սուրբն Աղեքսանդրոս, ոչ եւս այնուհետեւ քաղցրութեան կերպարանօք ընդ նմա գնայր, այլ նախ հրաման տայր նմա եւ այլոց կզերականաց իւրոց ժողովել առաջի իւր, եւ յայտնապէս շնորհէր Արիոսի ապատութիւն ցուցանել վպատճառս հաստատութեան ուսման իւրոյ: Այ իբրեւ բազում ինչ խօսեցեալ ոչ կամէր մոլորեալն անսալ առողջ վարդապետութեանն, այնուհետեւ բան ի գործ արարեալ սրբոյ հայրապետին յամի 320 ժողովէր զբազմութիւն եպիսկոպոսաց եւ երիցանց Աղեքսանդրիայ ի մի վայր: Առաջի սոցա զմոլորութիւն հայհոյութեան բանից, զոր հակառակ աստուածութեանն խօսէր անօրէնն, յայտ յանդիման խայտառակեալ, կարդայր ի վերայ նորա եւ ինն կզերականաց որ ի նորա կողմն միտեալ էին, զվճիռ նզովից, կտրեալ եւ հանեալ զնոսա ի բաց ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ: Այ վաղվաղակի գրեալ գիր առ եպիսկոպոսս կողմանցն արեւելից, եւ առանձինն, ըստ պատմելոյ Խէնդորեւտոսի կիրացւոյ, առ հայրապետն Բիւզանդիայ իմացուցանէր զնորաձայն վարդապետութիւն Արիոսի եւ աշակերտաց նորա, եւ յայտ առնէր զնոցա մերժումն յիւրում ժողովի, նա եւ դնէր առաջի զեկեղեցւոյ սրբոյ ուսումն զաստուածութենէ Որդւոյ: Բայց սակայն արդիւնք այնչափ հոգաբարձութեան հայրապետին սակաւ եղին յոյժ. քանզի Արիոսի բազում հնարս հնարեալ զօրացուցանէր եւ բազմացուցանէր աւուրց յաւուրս զձեռնտուս իւր, յորս յաւելան եւ Սեկունդոս եպիսկոպոս Պաղոմայիդայ Ասորւոց, Խէնդիւսս եպիսկոպոս Սարմարիկեայ յԱփրիկեցւոց աշխարհին եւ Աւսերիոս եպիսկոպոս Բերիտոսի կամ Աիկոմիդեայ, որ եւ եղեւ հզօր ախոյեան եւ նեցուկ ամրութեան Արիոսի եւ աղանդոյ նորա: Այ Թուի ինձ Թէ չէր այնչափ վիշտ վստանգի հասուցեալ եկեղեցւոյ Վրիտտոսի ձախող ապանդ Արիոսի, եթէ չէր ստացեալ իւր ձեռնտու եւ օգնական զոյն զայս Աւսերիոս:

Իբրպէկ լեալ սրբոյն Աղեքսանդրոսի Թէ այսպէս բազմացաւ ճարակեցաւ ախտ ժանտութեանն, առ աղղոյ եւս դարմանօք խափանումն առնելոյ վշտաց եկեղեցւոյ, յամի 321 գումարեայ յԱղեքսանդրիա ժողով հարեւր եպիսկոպոսաց Ագիպտոսի, Վրիայ

եւ Պենտապոլեայ, յոր եւ կոչեցաւ անօրէնն Արիոս: Եւ իբրեւ յետ բազում խրատու եւ թելադրութեան յամառեալ մտօք կրկնէր այրն առաջի միաբան բազմութեան եպիսկոպոսաց զիւր չարաչար հայհոյութիւնս զԱրդւոյն Աստուծոյ, եթէ հաւասար արարածոց է նա եւ այլայլելի, ամենայն ժողովեալքն միաբանութեամբ շնորհէին զնա եւ զերկուս եպիսկոպոսսն, որ յառաջագոյն յիշատակեցան, զՍեկունդոս եւ զԻւէոնիաս:

Այս արարեալ սրբոյն Աղէքսանդրի, յետոյ համաշխարհական թղթով ծանուցանէր եպիսկոպոսաց համօրէն եկեղեցեաց արեւելից զխոտոր ուսումն Արիոսի եւ զիւր ուղիղ հաւատս: Ի սմին յայսմ գրի յիշատակէ զխոտորել եպիսկոպոսաց ոմանց զհետ օտարոտի ուսմանն. ծանուցանէ զնորովել երկոցունց ի նոցանէ, այն է Սեկունդոսի եւ Իւէոնիայ, եւ սարկաւադաց ոմանց, որք էին Ափրիկաս, Լազղոս, Ալիթաիաս, Վուկիոս, Սարմատաո, Զուդիոս, Սինաս, Արիոս ոչ հերձուածապետն, Հիզիատիոս, Կարպոնիաս եւ Վայիոս, յորոց զոմանս յիշատակեալ էր յառաջին գրի իւրում: Դարձեալ յայտ առնէ երանելին ի սմին թղթի, թէ զայսչափ չար գայթակղութիւնս եկեղեցւոյ լուելեայն իմն դատաստանաւ վճարէի արդեւք, այլ քանզի Լաւոերիոս եպիսկոպոս յետ թողլոյ զեկեղեցի եւ զաթոռ իւր ի Բերիտոս յարհամարհանս եկեղեցական հրամանաց, եւ ձգելոյ յինքն զեշտանութիւն աթոռոյն Նիկիոմիդեայ, զամենայն հնարս հնարի լինել թիկունք օգնականութեան Արիոսի եւ Արիանոսաց, եւ թուղթս ընծայութեան գրէ վասն նոցա յամենայն տեղիս, նմին իրի ինձ այսպէս պատշաճ թուեցաւ ազդ առնել ձեզ, զի պահեջք զանձինս յառնէ այտի խոտորելոյ: Բազում եպիսկոպոսաց ընկալեալ խնդսութեամբ զայս թուղթ երանելի հայրապետին, ի հաւատտիս միաբանութեան իւրեանց ընդ նմա յայն գործարկին ի նոյն գիր զձեռնագիր իւրեանց:

Վ. Իսկ Արիոսի յետ երկիցս ընդ բանիւ լինելոյ յիւրմէ հայրապետէ, բազմագոյն եւս չարիս եւ խռովութիւնս յուղեալ յԱղէքսանդրիս, եւ ապա անտի իւրովք ընկերօք եւ չողաւ ի Պաղեստին: Ընդէն եգիտ իւր ձեռնտու օգնական զեպիսկոպոսունս ոմանս, յորս էին Պաւլինոս եպիսկոպոս Տիրոսի, Լաւերիոս Լիեսարիայ, Իւէոդոտոս Վաւոդիկեայ, Աթանաս Ընարկաբայ ի Նիզիէիս, Վրիգոր Բերիտոսի եւ Այետիոս Վիզիայ կամ Վիոսպոլեայ որ է Արմզդական քաղաք ի Պաղեստինացւոց աշխարհին: Ընտի գրեաց հերձուածապետն գիր առ հօր պաշտպան իւր Լաւերիոս Նիկիոմիդացի, յորում բազում ամբաստանութիւնս յօդէ վերանելոյն Աղէքսանդրէ, պարսաւէ զնորա ուսումն եւ գովէ զիւր կարծիս: Ի սմին գրի ըստ սովորութեան ճշմարտակորոյս թիւրեւոցն անձամբ անձին հակառակս խօսեցեալ

ասէ զՍրբւոյն Աստուծոյ՝ եթէ իցէ Աստուած կատարեալ, այլ պնդի եւս թէ էր երբեմն յորժամ ոչ էր Որդի, եւ թէ յետոյ արարաւ: Այս պարծանօք իմն յիշէ, թէ եպիսկոպոս զոր վերագոյն յիշատակեցաք, նա մանաւանդ համօրէն իսկ առաջնորդք արեւելից ընդ իս ի սոյն կարծիս միարան են. եւ միայն երեք եպիսկոպոսունք, այն է Փիլիպոսնիոս Անտիօքայ, Հեղինիկոս Տրիպոլիայ ի Փիւնիկաստանի եւ Մակարիոս Երուսաղեմի, զորս ժպրհի անօրէնն անուանել հերետիկոսայս, որոշեալ են յինէն օտար կարծեօք: Աստի համարձակեցաւ գրել թուղթ մի եւ առ երանելին Աղեքսանդրոս յԱղեքսանդրիա, գաւն գործելով գրով ընդունելի ցուցանել նմա զիւր աղճատանս:

Իսպառ խնդութեամբ ընկալեալ Եւսեբեայ նիկոմիդացւոյ զթուղթ Արիոսի, հրաւիրեաց զնա առ ինքն ի Նիկոմիդիա: Այս հրամանօք իւրովք գաղտ ժողով գումարեաց ի Նիկիթանիա համօրէն միարանեոց եւ բարեկամաց չար հերձուածապետին, ըստ կարծեաց պատմապետց, ինքնին նստեալ անդէն բարձրեց, իրրեւ զի ընդ իշխանութեամբ արքայն Նիկոմիդեայ էր այն գաւառ: Ի սմին ուղիղ ցուցեալ ժողովելոցն զուսուսն Արիոսի, գրեցին թելադրութիւն առ այլ եպիսկոպոսունս միարանել ի նոյն: Աս եւ առ Աղեքսանդրոս հայրապետ համարձակութեամբ թուղթ յղեցին, զԱրիոս իրրեւ զայր մի որջամիտ միւսանդամ յիւր հաղորդութիւն ընդունել: Յայնմ ժամանակի, որպէս գրէ Սոկրատէս⁸ միարանեցին ընդ Արիանոսաց եւ աշակերպք կողմանն Մեդիտոսի:

Օւռարթացեալ զուարճացեալ Արիոսի ընդ այնչափ յաջողել իրաց իւրոց, մատուաւ առ Պաւլինոս տիւրացի, առ Եւսեբիոս կեսարացի եւ առ Պատրոփիդոս սկիւթուդոնացի եպիսկոպոս, եւ աղաչեաց զնոսա հրաման տալ նմա եւ աղեքսանդրացի երիցանց ոմանց եկելոց ընդ նմա անդր հրապարակաւ քարոզել եւ ուսուցանել յեկեղեցիս վիճակաց նոցա, զոր օրինակ արարեալ էր յԱղեքսանդրիա իրրեւ վերակացու եկեղեցւոյ կամ ժողովրդապետ: Չէր ինչ զիւրին կատարել զայս խնդիր. նաեւ զի Արիոս եւ որ ընդ նմա երիցունք՝ բանիւ իւրեանց սեպհական հայրապետի ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ որոշեալ էին. ուստի եւ ամենայնիւ հակառակ կանոնաց էր մտանելն նոցա ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ ի ձեռն օտար եպիսկոպոսաց, նա եւ մեծ եւս պատուիրանաւանցութիւն լինէր՝ եթէ եւ հրաման թողութեան ընդունէին յայտնապէս քարոզել ի ժողովրդեան իրրեւ ամենեւին արդարք եւ անպարտք: Երկրորդ անգամ, զի որպէս ոմանք ի պատմագրաց համարին, եպիսկոպոս ցայնժամ զգործ հրապարակախօս վարդապետութեան անձանց եւեթ պահեալ էին. եւ միայն

⁸ Պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. ԳԼ. Դ:

յԱյնքանգործիս հրաման էր երիցանց վերականգնուաց երեւելի եկեղեցեաց քարոզել ժողովրդեան: Այս ամենայն զմտաւ ածեալ եպիսկոպոսացն վերագոյն ճառելոց, եկին գումարեցան ի մի ժողով, կոչեալ ի նոյն եւ զայլ եպիսկոպոսունս ոմանս Պաղեստինացւոց աշխարհին: Ընդ խորհուրդ ի մէջ առեալ հրաման ետուն Արիոսի եւ ընկերաց նորա ըստ ցանկութեան սրտից իւրեանց հրապարակաւ քարոզել ի ժողովրդեան: Զանդերձ այսու պատուիրեցին նոցա Զանալ ամենայնիւ ի հաշտութիւն ածել զԱյնքանգործս զիւրեանց եպիսկոպոս, եւ ի ձեռն նորա եւս մտանել ի հազորդութիւն եկեղեցւոյ, որպէս ուսուցանէ Սողոմոնոս⁹:

Բնկալեալ Արիոսի եւ խորհրդակից ընկերաց նորա զայսպիսի ցանկալի հրաման, սկսան յայնմհետէ համարձակ քարոզել ի քաղաքս քաղաքս Պաղեստինացւոց եւ սփռեալ ծաւալել զնորաձայն ուսմունս իւրեանց: (Յայսմ ժամանակի փոփոխեալ Արիոսի ըստ մտաց մոլորութեան իւրոյ զփառատրութիւն սրբոյ Նորորդութեանն, որ յաւուրց անտի սրբոց առաքելոց այսպէս երգէր յամենայն եկեղեցիս, «Փառք Զօր եւ Որդւոյ եւ Զօգւոյն սրբոյ», ինքն ուսոյց երգել զայս ձեւ օրինակի, «Փառք Զօր ի ձեռն Որդւոյ Կամ Որդւոցն ի Զօգին սուրբ»,»

Եւ ՍՅՅԳԵՍ ածէր եւ զօրանայր անօրէն ուսուցին եւ ոչ միայն յեպիսկոպոսս եւ յամենայն կարգս պաշտօնէից եկեղեցւոյ զայրանային հերձուածք եւ շփոթք, այլ եւ աշխարհական մարդիկ առանին եւ հրապարակաւ խնդիրս յուզէին, թէ արդեւք Վրիստոս արդարեւ յաւիտենից Աստուած իցէ եթէ արարած ժամանակեան: Պատմէ Նաւեթիոս կեսարացի¹⁰, եթէ ի քաղաքս եւ ի գեղս, մանաւանդ յԱյնքանգործիս, բազմութիւն մարդկան արուեստաւորաց եւ ռամկաց համարձակ ի պայքարս բանից գային յաղաքս հաւատոց եւ հերձուածոցն որք նորոգապէս ծագեալ էին, զխորհրդոց քրիստոսական հաւատոց ըստ իւրաքանչիւր մտաց վճիռ բերէին, եւ խօսէին որ ինչ հաճոյն էր առ ի պարտել զհակառակորդս իւրեանց: Եւ յանդգնագոյնք ոմանք առ չժամանել գաւառութեան բանիւք յաղթել միմեանց, ի զէն ընթացեալ բազում հարուածս եւ արեան ճապաղիս յերկոցունց կողմանց գործէին: Այսպիսի եւ բազում այլ ազմուկք շփոթից յայտնէին յամենայն տեղիս, ուր Արիոս զլծոյն չարութեան իւրոյ թափեալ էր: Այնչափ սաստկացան անկարգութիւնքն, մինչեւ հեթանոսք¹¹ որք այն ինչ սկսեալ էին պատկառ կալ սուրբ հաւատոցս քրիստոնէութեան, ի պատճառս այսպիսի հակառակութեանց քրիստոնէից՝ դարձեալ միւսանդամ ժպրհէին զնոյն հայհոյել եւ անարդել: Եւս եւ ի հանդէսս թատերացն իւրեանց առ առակէ հաւատացելոցն Վրիստոսի զխորհուրդս կրօնից մերոց

⁹ Պատմ. եկեղ. Գրիգ. Ա. ԳԼ. ԺԵ:

¹⁰ Ի վարս Նոստանդ. Գրիգ. Բ. ԳԼ. ԿԱ:

ընդ խաղ արկեալ այսպանէին, եւ ասէին. Տեսէք տեսէք զքրիստոնեայսդ, որք թողեալ զաստուածս, զոր պաշտեն ամենայն ազգք, եւ կամեցեալ իմաստնագոյն եւս քան զսոսա երեւել ընկալան զՎրիստոս իւրեանց Աստուած, եւ ահա ոչ գիտեն եթէ ո՞րք նա իցէ զոր պաշտենն:

Իսկ Արիստ վասն առաւել եւս գրգռելոյ զայնպիսի չար կռիւս բանից եւ զվնասակար զոյցս ի քրիստոնեայս, ի թելադրութենէ սատանայի յօրինեաց երգո իմն կամ գեղօնս զոր Խաղիա¹¹, այս ինքն Խնջոյս կամ Խորախճանս խնջոյից անուանեալ կոչեն, ըստ օրինակի երգոցն Ստադեայ վատանուն յոյն պեւտի¹², առ ի յաճախութիւն անառակութեանց եւ պիղծ ցանկութեանց. յորում ոչ միայն զիւրոց ամպարշտութեան կարծեացն զուսուսմն պէսպէս բանիւք պղծութեան գրեալ աւանդէր, այլ եւ ամենայն դարշտութեամբ զայն ընյոր առ զարանց պղծօց եւ վկանանց լկտեաց միտս հաճելոյ: Այլ զայսոսիկ պատշաճեալ կարգէր առ իւրաքանչիւր կարգս աստիճանաց մարդկան, ճանապարհորդաց, նաւորդաց, ձկնորսաց, հացարարաց եւ որոց ի սոցին սակի: Այլս եւ կարգեաց երգել ի պարս, զի իւրովք խաղուք ընդդէմ մարտիցէ Վրիստոսի ասէ սուրբն Աթանաս¹³: Ար եւ զնովմբ ածեալ ասէ. Արիստ բաղում անգամ հարց եւ փորձ առնէր ռամիկ եւ տխմար կանանց, միթէ ոյոյնն ոցա որդիք մինչ չեւ ինչ էր նոցա ծնեալ, եւ ի տալ նոցա պատասխանի թէ ոչ, ածէր թափէր վաղվաղակի եւ ասէր. որպէս նոքա նախ քան զծնանելն չունէին որդիս, այսպէս եւ Արդին Աստուծոյ ոչ էր միշտ, քանզի ծնեալ իսկ է: Այսպէս ի բնաւ իսկ ի յատակս չարութեան ձգեալ տանէր զթշուառականն հերձուածոցն խոտորութիւն, հնարեալ նախանձու հակառակութեան ի քակել զսահման հաւատոց եւ զլաւանդութիւն վարդապետութեան սուրբ եկեղեցւոյ:

Ա. Իսրեմ այսպէս սաստկացեալ զօրանայր չար հերձուածն յեկեղեցիս արեւելից, երանելին Աղեքսանդրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց, ի վերայ այլոց վաստակոցն առ ի խափանել զյաճախութիւն չարին, գրովք վասն ամենայն անցիցն անցելոց տեղեկացուցեալ խելամոնեցունէր զսուրբն Սեղբեստրոս, որ զայնու ժամանակաւ ունէր զաթոռ քահանայապետութեանն Հռոմայ: Այսմ վկայէ՛ իբրերիս քահանայապետ, որ յետ սակաւուց կա-

11 Թաղիս է անուն փոյ յինն Մուսայից, կիսյ, որ հարեաց նոր իմ ազգ չափով որ յառապելս հեթանոսաց վերակացու բանից զոր ի նորա անուն Ստադեան առ ձաղութեան արուեստին համարի: Չէ յայտ՝ նուանեալ կոչեն: Գնացք վարաց եւ գեթէ Արիստ ի սորա անուն Թաղիս զիւր զօրք նորա բազում պղծութեամբ լի էին: Երգան անուանեաց, եթէ առ ի յայտ առնել Չոս ծովամայն արարեալ եռական Պատրութէ պարտ երգել զոյն յաւրախութիւնս կէս ծովակալ Պաղոմայ Փիլագիպիսայ ինչոյից:

12 Ստադէս էր ի Մարմիւս քաղաքէ Թրա-

13 Խոսք Բ. ընդդէմ Արիստոսաց:

լաւ զնոյն աթոռ, ի Թուղթն իւր առ Կոստանդոս կայսր որդի մեծին Կոստանդիանոսի: Իբրեւ այս ամենայն հասանէր յունկն երանելոյն Սեբեասարոսի, յոյժ հարեալ խոցէր սիրտ նորա, եւ առ ի խափանել զայսպիսի չարիս՝ առաքէր յարեւելս զՍսիոս եպիսկոպոս Կորդուբիայ կամ Կորդովայ քաղաքի Սպանիացոց, զայր սքանչելի աստուածեղէն գրոց դպրութեամբ եւ ամենայն կարգօք առաքինութեան: Սմա պատուէր ետ տեսանել վասն բանիցս այսոցիկ ընդ մեծին Կոստանդիանոսի եւ ընդ Եղեքսանդրոսի հայրապետի, եւ ազաչել զքրիստոսասէր ինքնակալն զի իւրով իշխանական հրամանաւ զառաջս առցէ այնպիսի կորուստախառն չարեաց:

Լ. Յետ իբր 323 դարձ արարեալ մեծի ինքնակալին Կոստանդիանոսի յաղթութեան փառօք ի պատերապմէն ՚ի իկիանեայ ի Նիկիոմիդիա քաղաք, լուաւ անդէն ի կարեւելք ցաւս սրտի իւրոյ զաղմուկ շփոթի խռովութեանցն, որում եւ եպիսկոպոսն Եւսեբիոս նիկիոմիդացի ըստ կամս անձին իւրոյ պատմեաց եւ խօսեցաւ ոչ ուղիղ բանս վասն Եղեքսանդրոսի եւ Արիոսի: Հաւանեցոյց նմա անօրէնն այն եթէ երկպառակութիւնք եկեղեցեաց ոչ յայլմէ իմեքէ պատճառս առին, բայց միայն ի դատարկ խնդրոց յուզելոց վասն բանից ինչ, որք չեն ինչ հակառակ բուն իսկ վարդապետութեան ուղիղ հաւատոց: Եւաջին եւ մի միայն պատճառք այսր ամենայնի ոչ զայլ ինչ է իմանալ, ասէր, բայց զատելութիւն ոմանց ընդ իրեարս, մանաւանդ առաւել Եղեքսանդրոսի եպիսկոպոսի ընդ Արիոսի երիցու: Օայս ամենայն բազում անգամ երկրորդէր ի լսելիս Թագաւորին չար բանասարկուն Եւսեբիոս: Հայսպիսի պատիր բանից խաբեալ Կոստանդիանոսի, որ գեռ եւս նորընծայ ի քրիստոնէութեան հաւատս էր, ըստ խրատու նորին եպիսկոպոսի գրեաց Թուղթ մի առ Եղեքսանդրոս եւ առ Արիոս միանգամայն: Հայսմ գրի գերկոսեան եւս յանդիմանեալ կշտամբէ, բայց առաւել ի հայրապետին կողմն զկշտամբութիւնն արկանէ իբրեւ յուզել անպիտան խնդրոց համարեալ զնա: Ի վախճան բանիցն աղաչէ զնոսս հաշտել ընդ միմեանս միաբան հաւասար կարծեօք եւ պատճառք խաղաղութեան լինել: Օայս Թուղթ առաքեաց ի ձեռն Սսիոսի, զոր տեսանէր աջող ի խաղաղել զայսպիսի խնդիրս:

Հասեալ սորա յԱգիպտոս, յետ աւանդելոյ զԹուղթն առ որս գրեալն էր, փոյթ յանձին կալեալ խնամել զխաղաղութիւն այնց կողմանց, գումարեաց յԵղեքսանդրիա ժողով բազմութեան եպիսկոպոսաց Եգիպտոսի, Պենտապոլիայ եւ Իւբադացոց աշխարհին: Եւնել Սսիոսի ժողով եպիսկոպոսաց յօտար աշխարհի եւ ի վիճակ այլոյ հայրապետի ի բաց տունի յամենայն մտաց զամենայն երկեւան երկնոտութեան զլինելոյ նորա

առաջեալ ի գլխոյ համօրէն եկեղեցւոյ իբրեւ հրեշտակ եւ տեղապահ նորին յամենայն արեւելս: Այս ժողով կոչի առ երա՞նելոյն Աթանասի¹⁴ տիեզերական, զոր չէ պարտ իմանալ համաշխարհական սինհոդոս ամենայն եկեղեցեաց, այլ միայն բովանդակ Նաբիպտոսի եւ կողմանցն այնոցիկ, իբր զի ամենայն եպիսկոպոսունք գաւառաց հպատակելոյ իշխանութեան Աղեքսանդրիայ հայրապետին միահամուռ էին ի նմա: Չունիմք ասել հաւաստեալ եթէ զինչ ինչ յայնմ ժողովի գործեցաւ, զի գործք նորա ի նենգելոյ Արիանոսաց անհետ եղին: Այլ ի բանից սրբոյն Աթանասի իմանամք, թէ Առիթունոս երէց հերձուածող, որ յանդգնեալ էր զօրէն եպիսկոպոսի քահանայս եւ օտարակաւագունն ձեռնադրել, հրաման ընկալաւ կալ մնալ ի կարգի սոսկ երիցանց, որպէս եւ էրն իսկ. ձեռնադրութիւնք նորա գրեցան յօշինչ, եւ ձեռնադրեալքն ի նմանէ ընդ աշխարհական համարեցան¹⁵: Բազում ինչ ծառեցաւ ի նմին ժողովի եւ հակառակ աղանդոյ Սարեմացւոց, որք ոչ քարոզէին երիս անձինս ի մի աստուածութեան, եւ սահմանեցաւ ասել, մի էութիւն ի սուրբ Երրորդութեան եւ երիս անձինս, որպէս վկայէ Սոկրատ¹⁶: Իսկ առ ի բառնալոյ զեռօրութիւնս Արիանոսաց, եւ հերձուածոյն որ վասն կատարման տօնի զատկին, զորմէ ի յառաջագէտ կոյս պատմութեանս ունիմք գրել, ոչինչ կարաց վճարել ժողովն: Սակայն յանցից իրացն հաւաստի իմն է թէ ի նմա Արիոս եւ որ ընդ նմա միաբանեալքն էին նզովիւք նզովեցան: Վանդի սա ինքն հերձուածապետն գիր գրեալ առ Աստատնդիանոս տրտունջ լինէր վասն արգելոյ սորին ժողովոյ ի նմանէ եւ յընկերացն զկատարումն պաշտամանց կարգի իւրեանց:

Յետ վախճանի ժողովոյն դարձ արարեալ Ոսիոսի առ Աստատնդիանոս, զգացոյց նմա մանր զամենայն իրս արեւելից, յայտ արարեալ եթէ այս ամենայն չարիք առաւել ազդոյ գեղովք կարօտին: Բայց յոռաջ քան զգալուստ Ոսիոսի թուղթ առեալ ինքնակալին ի սրբոյն Աղեքսանդրոսէ, հասեալ էր ճշմարտութեամբ ի վերայ թէ բանք երանելի հայրապետին ոչ եթէ զանպիտան խնդրոց ինչ են, այլ զկարեւոր եւ զերեւելի իրաց քրիստոսական կրօնից: Բստ պատմելոյ սրբոյն Նապիֆանու կիպրացւոյ¹⁷ եւ Արիոս գրեաց պատասխանի թղթոյ ինքնակալին,

14 ՅԲ. Պատմութեան:

15 Առիթուն էր երէց, վերակացու հազ Զան յԱստուծոյ ի վերայ մարդկան: Կարգեալ ի վերայ փոյ յերեւելի եկեղեցեաց Առիթունք օտար կարի ստեղծ եղին եւ ոչ Աղեքսանդրիայ. որ ի տեսանելի գերանելին ընդ երկար Թաղին առ նմա. քանզի յետ Աղեքսանդրոս զի խկզբան անդ ներելով իմն Թաղելոյ նորա յԱղեքսանդրացւոց ժողովին, զնոյր ընդ Արիոսի, մոլեկան մազ յան զգնեցաւ ձեռնադրել երկուսն առ ի յարու ընդ Արիանոսաց:

Ծանելոյ, որպէս ինքն տէր, օրդեան ընդ գէմ նորմայն վարդապետութեան հերձուածոյն: Ուսուցանէր եւս սա թէ ոչ-

Ինչ բնաւ չարիք կամ աղեքս եւ պատու հազ Զան յԱստուծոյ ի վերայ մարդկան: Կարգեալ ի վերայ փոյ յերեւելի եկեղեցեաց Առիթունք օտար կարի ստեղծ եղին եւ ոչ Աղեքսանդրիայ. որ ի տեսանելի գերանելին ընդ երկար Թաղին առ նմա. քանզի յետ Աղեքսանդրոս զի խկզբան անդ ներելով իմն Թաղելոյ նորա յԱղեքսանդրացւոց ժողովին, զնոյր ընդ Արիոսի, մոլեկան մազ յան զգնեցաւ ձեռնադրել երկուսն առ ի յարու ընդ Արիանոսաց:

16 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Գ. Գլ. Ե:

17 Ի գիրս յանգիմ. հեր. Հեր. Կթ:

այլ այնչափ ամբարտաւանութեան բանիւք որպէս զի կարծիս տալ՝ եթէ ամենեւին մեռացօնք լեալ իցեն նմա բարձր աստիճան անձին ինքնակալին: Այլ ընդ այն զինչ զարմանք իցեն. զի այր որ առ Աստուածն իւր եւ փրկիչ անարգու գտաւ, զաստուածութեանն պատիւն ի նմանէ կողոպտել խորհելով, սւամ ումեք ի մարդկանէ մարթէր զարժանի պատիւն տալ: Իսկ երանելի Թադաւորն խնամա քաղցրութեան ցուցեալ, ի ձեռն այլ թղթոյ սիրով թելադիր եղեւ նմա սակաւիկ մի զփքացումն մոռացն ի բաց թողուլ:

Այլ յաղաքս անցից աղանդոյն Արիոսի որ յառաջ քան զգումարել նիկիական ժողովոյն իբր յամէ 319 ցամն 325 անցին, այսչափ ինչ խօսեցեալ, անցցուք ի բանս որ զհերձուածոց զայրացելոց ի պատճառս տօնի զատկին:

Ը. ԱՅՅՈՒՈՍԵՅՈՒՐ Հրաման էր առ Հրեայս, որպէս ուսուցանեն մեզ մովսիսեան մատեանք¹⁸, կատարել զտօն զատկին ի չորեքտասան ամսոյն կանխոց կամ առաջնոյ, այն է ի բուն իսկ յաւուր լրման լուսնի Սարտի ամսոյն, յոր օր եւ հաստնէր ժամանակն միջնալուսնի: Այլ ի կաթողիկէ եկեղեցւոջ Վրիստոսի յարեմուտս իսկզբանէ անտի սովորութիւն եղեւ կատարել զտօնն զայն զմեծ ի յիշատակ յարութեանն Վրիստոսի յաւուր կիւրակէի, որ կից զհետ գայր չորեքտասաներորդ աւուր լուսնի Սարտ ամսոյ, զի եւ ի կիւրակէի եղեւ Տեառն մերոյ ի մեռելոց յարութիւնն: Չայս կանխամուտ սովորութիւն ընկալաւ եկեղեցի սուրբ յաւանդութենէ անտի աւաքելոց: Այլ կայ այսմ ունիմք զսուրբ Պրոտերիոս եպիսկոպոս Ալեքսանդրիայ, որ ի թղթի իւրում առ Ս. Գեղեոն քահանայապետ¹⁹ ասէ, թէ Ս. Պետրոս յառաջակացն աւաքելոց իբրեւ կացուցանէր զաշակերտ իւր զսուրբ Մարկոս աւետարանիչ յաթոռն Ալեքսանդրիայ, Հրամայեաց նմա այսպէս զգատիկն տօնել: Այլ կայ եւ Աւետիքիոս կեսարացի²⁰, թէ եպիսկոպոսունք որք յաւուրս Սկիտորի քահանայապետի ժողովեալ ի Հռոմ սահմանեցին չտօնել զղատիկն ընդ Հրէից, որպէս արդ ունիմք ասել, յաւաքելական տըւածութեանց ցուցանէին ընկալեալ զայն: Դարձեալ վկայէ Սոկրատէս²¹, թէ բնակիչք Հռոմայ եւ այլ կողմանց կողմանց արեւմտից, որք յաւուր կիւրակէի կատարէին զտօն զատկին, որպէս ասացաք, աւանդէին ընկալեալ զայն կարգ ի սրբոց առաքելոց ի Պետրոսէ եւ ի Պաւլոսէ:

Իսկ եկեղեցիք Ասիացւոց եւ արեւելեան ազգաց ոմանց հրէական կարգաց զհետ գնացեալ ի չորեքտասաներորդ աւուր լուսնոյ Սարտ ամսոյ, այն է ի բուն իսկ աւուր լրման լուսնի, յոր օր

18 Եւք ժԲ. 18: Գեղեոնի ԻԳ. 5: 20 ի պատմ. եկեղ. Գրք. Ե. Գլ. ԻԲ. ԹԻԿ. ԻԸ. 16: Եւ ԻԳ:

19 Ա. Բեդայ ի գիրս յԷ. հաշուի ժամ. 21 ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ե. Գլ. ԻԸ. Ժանակ. Գլ. ԻԲ:

եւ դիպէր այն, կատարէին զտօն զատկին: Այս անմիաբանութիւն եկեղեցեաց ի կատարել զայն տօն առ ժամանակ մի առանց իրիք փնասու եւ ազատ ի հերձուածոց էր, քանզի որ այնց ժամանակաց առաջնորդք էին համօրէն եկեղեցւոյ, թէպէտ եւ չհաւանէին ընդ այն, սակայն թողութիւն առնէին այնմ, զի մի ինչ խափանումն լիցի դարձին շրէից ի տեսանել նոցա թէ բնաւ ամենեւին արհամարհեալ լինին կարգք իւրեանց: Բայց ըստ յառաջեւ ժամանակաց զայրացաւ յոյժ հակառակութիւնն, եւ Ասորիք որպէս եւ բնակիչք Սիջագետաց կամակորութեամբ խոտորեալ պնդէին, թէ ըստ օրինակի շրէից արժան է կատարել զտօն զատկին ի նմին իսկ աւուր լրման լուսնի. եւ թէ մէք ի նախնեաց սովորութենէ ունիմք առաքելական աւանդութեամբ՝ որ տուաւ մեզ ի ձեռն սրբոյն Հովհաննու աւետարանչի, յայնմ աւուր զգատկին տօնել:

Յետ ժամանակաց Պիոս Ա. քահանայապետ Հռոմայ յերկրորդ դարու առանձինն վճռով հրաման արար ի կիւրակէի՝ որ յետ միջնալուսնի Մարտ ամսոյ, կատարել համօրէն եկեղեցեաց զհանդէս զատկի կամ զտօն յարութեան կենարարին մերոյ: Այլ առ բազում արեւելեայս իբր ոչ ինչ յարգեցաւ այս վճիռ, նա աւանիկ բազում խռովութիւնք յետ այնորիկ յարեան ի նոստ ի պատճառս այսր հրամանի: Ամին իրի եւ սուրբ Պողոսկարպոս Օմիււնացւոց հայրապետ եւ ի Հռոմ խօսել ընդ Անիկետոսի, որ յետ Պիոսի առաջնոյ կալաւ զաթոռն Հռոմայ, զկատարմանէ տօնի զատկին, քանզի ինքն իսկ ընդ Ասիացւոց ի նմին աւուր լրման լուսնի տօնէր: Սակայն եւ ոչ այնպէս միաբանեցան կարծիք երկոցունց կողմանց:

Յամի 198 Վիկտոր քահանայապետ ի ժողովի իւրում ի Հռոմ սաստիկ սպառնալեօք նզովից պատուիրեաց մի ումէք յայնմհետէ ընդ շրէից կատարել զգատկին արտաքոյ կիւրակէի, որպէս գրէ Բեդա երէց²²: Սակայն բազումք յԱսիացւոց եւ այսմ հրամանի ոչ հնազանդեցան: Շատք եւս յամառեալ մտօք զհետ հրէական կարգաց երթեալ քակեցան ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եւ անուանեալ կոչեցան Չորեքտասաներորդեայք, զի պնդէին թէ պարտ է ի չորեքտասաներորդ աւուր լուսնի զտօն յարութեանն Հիսուսի տօնել: Այլ աւուրց յաւուրս յաւելուածս բնկալեալ այսպիսի գժտութեանց, ի վերայ անհնարին խռովութեանց Արիանոսաց աղանդոյն ոչ փոքր աղէտս յեկեղեցւոյ Վերիստոսի յաճախէին, որպէս ուսուցանեն երանելին Աթանաս²³ եւ Աւսերիոս կեսարացի²⁴: Այլ թէպէտ ի ժողովն Այգեքսանդրիայ առ Ոսիոսիւ հրաման եղեւ յաւուր կիւրակէի կատարել զտօն զատ-

²² Ի գիրս յԷ. հասարակ. գործպէս:

²³ Ի թուղթն յԷ. ժող. Արիմ. եւ Սեղէւկ:

²⁴ Ի վերս Կոստանդ. Գիրք Գ. ԳԼ. Ե:

կին, սակայն եւ այս հրամանն ինչ ոչ վճարեաց: Սիւսյն երեւի թէ եկեղեցիք Լօրիպտացւոց խոնարհեցան յայնժամ ի հաւանութիւն այսր սահմանի. բայց առ այլս յաճախէր հանապաղ հերձուածն:

Թ. Ը. Իբրեւ այսպիսի չարաչար խռովութեամբք բառնայր խաղաղութիւն եկեղեցեաց, ի մեծ տրտմութեան լինէր ինքնահալն Ղոստանդիանոս: Հայէր եւ տեսանէր թէ այնուհետեւ անցեալ է ըստ հնարս դոյզն ինչ ջանիւք կամ ժողովովք եպիսկոպոսաց ոմանց համօրէն բառնալ զչարիսն ի միջոյ: Ը. պա անսացեալ խորհրդոյ Ոսիոսի եւ Լղեքսանդրոսի հայրապետի եղ ի մօտի յամենայն եկեղեցեաց Վրիստոսի որք ի սփիւռս են՝ ժողովել ի մի վայր ղեպիսկոպոսունս, զի միաբանութեամբ գուն ի վերայ գործեսցեն կարծել զչար հերձուածսն: Ի սոյն յորդորեցաւ Ղոստանդիանոս եւ ի խորհրդոյ ի եւ հրամանաց Սեղբեստրոսի Հռոմայ հայրապետի: Վանզի Գեղասիոս կիւղիկեցի յետ ասելոյ²⁵, թէ «Ոսիոս սպանիացի անուամբ եւ համբաւաւ երեւելի եւ նշանաւոր . . . զտեղին ունէր Սեղբեստրոսի եպիսկոպոսի հնոյն Հռոմայ», յաւելու գրել²⁶ այսպէս. «Ուրբ եւ մեծ եւ տիեզերական ժողովն հարցն սրբոց գումարելոց ի Լիկիա ժողովեցաւ ի ձեռն երանելոյ եւ սրբոյն Ոսիոսի», Իսկ եթէ ի ձեռն Ոսիոսի խմբեցաւ այս ժողով, եւ Ոսիոս զտեղին ունէր Սեղբեստրոսի քահանայապետի, յայտ իմն է թէ ի ձեռն սորին Սեղբեստրոսի, այս ինքն է հրամանաւ եւ հաւանութեամբ նորին ի մեծէն Ղոստանդիանոսէ գումարեցաւ: Ը. ա այսոքիւք ունիմք եւ զանընդդիմակաց բանս վեցերորդ տիեզերական ժողովոյն, որ յովութուտաներորդ նիստն ասէ յայտնի բանիւք. «Լքիոս Լերորդութեանն յառնէր բաժանիչ եւ քակտիչ, եւ վաղվաղակի ծիրանափառն Ղոստանդիանոս եւ երջանիկն Սեղբեստրոս զմեծ զերեւելի ժողովն ի Լիկիա գումարէին», Իարձեալ վկայէ Ուուփինոս վիպագիր²⁷, թէ մեծն Ղոստանդիանոս գումարեաց զայս ժողով « ըստ վճռոյ քահանայից», յայտ է թէ նախ ըստ վճռոյ առաջնորդի համօրէն քահանայից կամ քահանայապետին Հռոմայ եւ ապա այլոց եպիսկոպոսաց: Լք միթէ ոչ գիտէր աստուածապաշտ ինքնակալն թէ ոչ կարէ զանդամս եկեղեցւոյ կամ զհովիւս նորա ի մի ժողովել, մինչ չեւ ընկալեալ զհաճութիւն հաւանութեան գլխոյ կամ առաջին առաջնորդի նորին: Սա աւանիկ, որպէս ի Ոկրատայ գրոցն²⁸ իմանամք. «Դպեղեցական կանոնն արգելոյր սահմանել վճիռս», ընդ նմին եւ համաշխարհական ժողով գումարել, յորում սովորութիւն է վասն համօրէն եկեղեցւոյ կանոնս եւ վճիռս կարգել, «առանց հաւանութեան եպիսկոպոսին Հռոմայ», Լք կարծիցէ ինչ որ թերեւս թէ սքան-

25 Ի պատմ. ժող. նիկ. Գեղբ Բ. ԳԼ. Ե.
26 Ա. Գ. Գեղբ Բ. ԳԼ. Ժ. Գ.

27 Ի պատմ. եկեղ. Գեղբ Ա. ԳԼ. Ա.
28 Ի պատմ. եկեղ. Գեղբ Բ. ԳԼ. Ը. եւ Ժ. Գ.

չելի եւ մեծանուն թագաւորն Վոստանդիանոս որ ազգի ազգի կերպարանօք ջան դնէր մեծարել ղեպիսկոպոս եւ ղեկեղեցւոյ օրէնս, զայսպիսի կանոնաւ որ ամենեցուն ծանօթ էր, անփոյթ իցէ արարեալ:

Հաւանեալ սրբոյն Սեդեստրոսի գումարելոյ տիեզերական ժողովոյն, քանզի ինքն վասն բազմաժամանակեայ ալեացն չկարէր իւրովի գնալ ի նոյն, իւր փոխանակ տեղապահ կարգէր զմեծն Ոսիոս. եւ պաշտօնակիցս նմին առաքէր զՍիկտոր կամ զՆիտոն եւ զՍինկենտիոս կամ զԲիկէնդ զպատուական երիցունս Հռոմայ: Սկայէ այսոցիկ մասամբ իմն եւ Մովսէս Խորենացի²⁹. «Եւ հրաման, ասէ, յինքնակալէն Վոստանդիանոսէ ժողով լինել բազմութեան եպիսկոպոսաց ի Նիկիա Բիւթանացւոց: Եւ ժողովեցան Բիտոն եւ Բիկէնդ երիցունք ի Հռոմ քաղաքէ, ձեռնարկութեամբ սրբոյն Սեդեստրոսի»,:

Եւ քրիստոսասէր ինքնակալն Վոստանդիանոս այսպիսի հոյակապ ժողովոյ՝ որում հանգոյն չէր ուրեք ցայն ժամ երեւեալ, տեղի սահմանէր զՆիկիա³⁰ քաղաք Ասիացւոց, գեղեցիկ դաստակերտօք զարդարեալ, ի գոգ Բիւթանիայ, առ եզերք մեծի լծին Նսկանեայ, սակաւիկ ինչ հեռի ի Նիկոմիդեայ, ուր էին ընդ այն աւուրս արքունիք ինքնակալին. քանզի յետ երկեամ մի ամաց շինեաց զՎոստանդինուպոլիս: Եւ առ ամենայն եպիսկոպոսունս քաղցր բանիւք գիրս եւ հրաւիրակս առաքէր զալ ի Նիկիա ի ժողովն: Պատուէր հրամանի արձակել եւ առ ամենայն ոստիկանս իւր ի գաւառս գաւառս առատութեամբ տալ եպիսկոպոսաց եւ նոցին ճանապարհակից ընկերացն զամենայն պէտս ուղւոյ, արքունի ծախիւք հանդերձել վասն նոցա զբաստս, կառս եւ երիւարս, եւ մեծաւ շքով յուղարկել զնոսա, որպէս ուսուցանէ Եւսեբիոս կեսարացի³¹:

Իսկ վասն օրինակի հրաւիրելոյ մեծի ինքնակալին զմերսն, այսպէս պիւէ Մովսէս Խորենացի³². «Հայնժամ, զայ հասանէ հրովարտակ ինքնակալին Վոստանդիանոսի առ մեր արքայն Տրուդատ, զի զսուրբն Վրիգոր առեալ ընդ իւր ի ժողովն երթիցէ.

29 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Բ. Գլ. 28:

30 Նիկիա անուամբ բազում են քաղաքք: Առաջին՝ ի հին Գալիա, ու կարի հեռի ի պիտի հնարիւք, այն է նովին նմանակից յոր վար կամ վարոս գետոյ, զոր կառուցին ջրբնման բարձեալ ի միջոյ զբուն հանգա- Մարտիկացիք. որ այժմ Նիոս կամ Նիցոս կոչի, եւ է ի Պիեմոն գաւառի ոտքի: Նիական թագաւորութեան յերկրորդ՝ երայլ քաղաք սովին անուամբ ի հին Յունաց աշխարհին: Երրորդ՝ է քաղաք յԵւրոպի թորակիւ, ըստ նախնեաց Ուստոգիոն անուանեալ, յորում Սերնոսք առ տերութեամբ Վոստանդիանոսի թագաւորի որդւոյ մեծին Վոստանդիանոսի յոր ժողով գումարեալ, նոր գիր գաւառութեան յօրինեցին, երկեալ ըստ կարծեաց պիղծ աշակաւ իւրեանց, եւ սահմանեցին

զայն ընդ բնաւ տարածանել Պատմէն Նիկիա կան գաւառութեան անուանելով, զի այս- կան գաւառութեան անուանելով, զի այս- յոր վար կամ վարոս գետոյ, զոր կառուցին ջրբնման բարձեալ ի միջոյ զբուն հանգա- Մարտիկացիք. որ այժմ Նիոս կամ Նիցոս կոչի, եւ է ի Պիեմոն գաւառի ոտքի: Նիական թագաւորութեան յերկրորդ՝ երայլ քաղաք սովին անուամբ ի հին Յունաց աշխարհին: Երրորդ՝ է քաղաք յԵւրոպի թորակիւ, ըստ նախնեաց Ուստոգիոն անուանեալ, յորում Սերնոսք առ տերութեամբ Վոստանդիանոսի թագաւորի որդւոյ մեծին Վոստանդիանոսի յոր ժողով գումարեալ, նոր գիր գաւառութեան յօրինեցին, երկեալ ըստ կարծեաց պիղծ աշակաւ իւրեանց, եւ սահմանեցին

31 Ի վարս Վոստանդ. Գիրք Գ. Գլ. 2:

32 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Բ. Գլ. 28:

զոր ոչ առ յանձն Տրդատ: Վրանդի լուեալ էր զինամանան Շապհոյ ընդ Հնդկաց թագաւորին...: Եւ ի կասեածի եղեալ, զի մի արդեւք պայմանին ստիցէ ըստ սովորութեան հեթանոսութեանն, վասն այնորիկ ոչ եթող առանց իւր զաշխարհս: Բայց եւ ոչ սուրբն Չարիգոր հաւանեցաւ երթալ, զի մի զառաւել պատիւն վասն խոստովանողական անուանն ի ժողովոյն կրիցէ. որպէս զի այսպէս փափաքանօք եւ մեծաւ փութով կոչեն: Եւ Նոքա առաքեն փոխանորդ իւրեանց զՍըստակէս, հանդերձ ճըշմարիտ խոստովանութեամբ երկոցունց՝ գրով,,:

Ժ. Եւստորոսոսէ իբրեւ ընկալան զհրաման եւ զգիրս աստուածասիրին Աոստանդիանոսի, յորդորեալ ի հրաւիրական բանից նորա եւ ի սիրոյ խաղաղութեան սուրբ եկեղեցւոյ, անյապաղ վաղձադակի յուղի անկեալ մեծաւ բազմութեամբ ի քաղաքաց քաղաքաց գային ի Վիկիա: Եւսերիոս կեսարացի ասէ³³, եթէ թիւ նոցա անցանէր զերկերիւր յիսնիւ. այլ ըստ սրբոյն Ղթանասի³⁴, որ ի ժողովն անդ էր, ըստ սրբոյն Եպիփանու, Հիգարիոսի, Մովսիսի Խորենացւոյ³⁵, Սեւերոսի Սուղպիկիոսի եւ այլոց հին պատմագրաց, ամենայն հարք ժողովոյն էին թուով երեքհարիւր ութեւտասն. յորոց բաղումք բերին ընդ իւրեանս զընտիր ընտիրս ի ժառանգաւորաց իւրեանց ինեւ նոցա օգնական ի կարեւոր քննութիւնս: Եւստէն ի տեղւոյն ի դէպ է մեզ ի բազմամբոյն հարց աստի զնշանաւորաց ոմանց կարծ ի կարծոյ ասլ տեղեկութիւնս:

Եւստ քան զամենեսեան կարգեմք զմեծանունն զհռչակաւորն Ոսիոս եպիսկոպոս Աորդուբայ քաղաքի Սպանիացւոց, ըստ վերագոյն ասացելոցս հրեշտակ սրբոյն Սեղբեսարոսի քահանայապետի յարեւելս եւ առաջին տեղապահ նորա ի ժողովն Վիկիայ. այր մեծ եւ անուանի ի մէջ բազում եպիսկոպոսաց վասն առաքինութեան վարուցն եւ պնայելի իմաստութեանն եւ խորհրդական խրատաւութեանն ի գործս մեծամեծս, որ եւ վասն հաւատոց խաչին բազում չարչարանաց համբերեալ խոստովանող անուն ժառանգեաց: Սեծն Ղթանաս համառօտս հատանէ զգովութիւն իմաստութեան սորա, յորժամ ասիցէ³⁶, թէ “Սիոս առաջնորդ էր յամենայն մեծամեծ ժողովս, որ ի նորա ժամանակս գումարեցան”,³⁷:

³³ Ի վարս Աստան. Գիրք Գ. Գլ. Ը: Ի ժողովն անդ իբրեւ փոխանորդ սրբոյն Սեղբեսարոսի: Եւ ասէ Յիզկիմնդ թէ ծնող

³⁴ Ի թուղթն առ եպիսկ. Ագրիկեայ:

³⁵ Ի պատմ. Հայ. Գիրք Բ. Գլ. Դ:

³⁶ Ի Պատմութանոս. յաղագս փառքս

սեան իւրոյ:

³⁷ Յիզկիմնդ գովիցի ի չորրորդ տեղեկութեան ի ժողովն Նիկիայ եւ այլք ոմանք ըստ նմանէ անհաստատ եւ անհիմն համարեն զկարծիս վասն գահերկցութեան Ոսիոսի մաքրաց զհեա չորս նորա յետոյ ի սփն:

Յետ սորա անուանի է Աղեքսանդրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց քաղաքի, ախոյեան քաջ ուղղափառաց ընդդէմ Արիանոսացն, եւ թշնամի հակառակորդ Արիոսի իսկզբանէ անտի բուսանելոյ աղանդոյ նորա. գովեալ եւ մեծարեալ ի բազում մեծամեծ արանց: Առանձինն ջանիւք եւ յորդորելով սորա, որպէս ասէ երանելին Նպիփան³⁸, յօժարեցաւ մեծն Վոստանդիանոս գումարել զնիկիական ժողովն: Տարաւ ընդ իւր ի ժողովն երանելիս Աղեքսանդրոս զաշակերտ իւր զսուրբն Աթանաս, որ դեռ եւս ի ծաղկի հասակի երիտասարդութեան էր եւ զպաշտօն մեծի սարկաւազութեան ունէր, որ եւ իւրում հայրապետի յոյժ նպաստ եղեւ ի ժողովի անդ, եւ առաւել քան զամենեւեան բազում արութիւն քաջութեան եցոյց ի բանս ընդդէմ Արիոսի եւ որոց ընդ նմա էին, որպէս վկայեն եւ մեր Վայսմաւուրք³⁹:

Յայս ժողով եկն եւ Նւստաթիոս հայրապետ Անտիոքայ, առաքելագործ քարող եւ խոստովանող, որ վասն արութեամբ մրցելոյն ի սէր հաւատոց ճշմարտութեան՝ յետ ամաց ինչ վախճանի սորին ժողովոյ հալածական վտարանդի եղեւ, եւ յաքսորս անդ կատարեաց զընթացս իւր անուշահոտ վարուք սրբութեան: Սա ինքն վասն մեծի իմաստութեանն արժանաւոր գտանէր յա-

Բայց օն առեալ բննեցուց զիարծիս ի մասուն վարդապետս, ք թէ էշմարմ որ անշուն քաղաքի գահերէց կարգել բարեւթ իցէ, որովհետեւ բազում ինչ է զում եւ երեւելի եպիսկոպոսաց արեւելից: որ մեզ եւ ամենայն իսկ այլոց մասնադրաց զհակառակն հաւանեցունէ: Բանդի նախ ամենայն ուրեք ի գլուխ հարց ժողովոյն զտանեմբ զտնուծ Ոսիոսի եւս եւ յառաջ զան զանուանս Բիւսոնի եւ Բիկենդեայ փոխանորդացն Սեղքեսարոսի հայրապետի: Երկրորդ անգամ, որպէս վերագոյն ի կարգի անդ պատմութեան տուցաւ, Ս. Աթանաս առեալ ցուցանել զբարգաւաճանս Ոսիոսի ասէ. «Յոր ժողով մեծ եւ երեւելի չեղեւ Ոսիոսդ այդ գահերէց»: Երրորդ անգամ զինի ջատն եւ երկուց ամաց զարձակալ փլատեւ զամ անանեմբ զնա գահերէց նստեալ ի ժողովին Սարգիկեայ, որ որպէս ասացաւք եւ ցուցցուք, հանգիստապառն է արեղերական ժողովոց: Արդ չգիտեմ զիարդ կարէր լսի եպիսկոպոս որ Կորգուրայ ինքնին իւրով ընարութեամբ զգահազուլուս ունել ի բազմականի անդ եպիսկոպոսապետաց եւ եպիսկոպոսաց համբին արեղերաց եւ յառաջ անշունել քան զհրեւոսայն քահանայապետին Հռոմոյ եւ քան զհայրապետս Ալեքսանդրեայ եւ Անտիոքայ որք առանթեւ բովոց էին ժողովոյն, եթէ յունէր եւ ինքն զտեղապահութիւն մեծի քահանայապետին Հռոմոյ:

Գեղատոսի հաւատարմութիւն յայն քան զոր ասէ յայանապետ թէ Ոսիոս ընդ Բիւսոնի եւ Բիկենդեայ ունէր զտեղին Սեղքեսարոսի եպիսկոպոսի մեծին Հռոմոյ, շմարթի լինել անհաւանութեան եւ երկրպայութեան ի սփն, վասն զի Յայն է այրն աղգաւ եւ զրէ զանցեղ եւ զչործոց Յունաց, եւ ընդէր բնաւ կամօքի առ շնորհուկս

ինչ կամ ըստ մաի զարեւմտեայ եպիսկոպոս որ անշուն քաղաքի գահերէց կարգել բարեւթ իցէ, որովհետեւ բազում ինչ է զում եւ երեւելի եպիսկոպոսաց արեւելից:

Գարնեալ ի ժողովն համաշխարհականս, որք զայն զայս զմեծ ժողովն Նիկիոյ իբրեւ առաջնորդ իւրեանց ունէին, անանեմբ զհրեւոսայն եւ զտեղապահս քահանայապետին փշա յառաջին գահս կացեալ առաջնորդել ամենայն գործոց ժողովոյն: Եւ են սպաս բազում անգամ եպիսկոպոս քի եւ երկու երկրորդ, կամ երէց քի եւ սարկաւազ քի. որպէս անանեմբ ասա ի նիկիական ժողովն, զի եղին զվեռնադիր իւրեանց նախ Ոսիոս եպիսկոպոս եւ ապա Բիւսոն եւ Բիկենդ երկրորդք. սոյնպէս եւ ի ժողովն Սարգիկեայ նախ Ոսիոս եւ ապա Արեղաւմոս եւ Փիղղքեսնիոս երկրորդք: Եւ զի փան զամայն իսկ վաւերական վկայութեամբ յայտարարեալ ցուցցուք զհաւաստիս բանիս, ահա Սեղքատեւ վիպադիր յառաջ ընդ զԲիւսոսոսական գիրս որդայն Աթանասի, որ առ մարմէք ժամանակը կորուսեալ են, ուր վկայէ թէ կարգ արկանելոյ ձեռնադիր հարց ժողովոյն Նիկիոյ այսպիսի էր. «Ոսիոս եպիսկոպոս Կորգուրայ այսպէս հաւատամ»: Բիւսոն եւ Բիկենդ երկրորդք եկեւ զեղւոյն Հռոմոյ, Աղեքսանդր եպիսկոպոս Եգիպտոսի, Եւստասիոս մեծին Անտիոքայ, Մակար Երեսուգիծի, այլովքն հանդիմ: Ապա ըստ բանից սրբոյն Աթանասի Ոսիոս առաջին էր յամենայն ժողովաւուն: Այսպէս գնին եւ մեր հին մասեանք կանոնաց, յայս եւ թէ առաջ ի գորց որդայն Աթանասի եւ յայլ եւս հին յայն մասնադրաց:

38 Ի գիրս յանդիմ հեր. Հեր. ԿԸ:

39 Ի Յունուարի ԺԸ:

տենի անդ սուրբ ժողովոյն հրապարակախօսութեամբ ճառաւ գովութեան խօսել առ ինքնակալն, որպէս ի յաջորդան տեսցի:

Ընդ էր եւ Մակարիոս հայրապետ Երուսաղեմի, այր առառածամբն, կարգեալ ի սրբոյն Աթանասէ⁴⁰ ի թիւ երեւելի վարդապետաց սուրբ հաւատոց, զոր նոքին իսկ Արիանոսք՝ քաջ ախոյեան նիկիական հաւատոց եւ անհնարին թշնամի իւրեանց կոչեն:

Ընդ սոսա գտաւ երանելին Աղեքսանդրոս, որ յետ սրբոյն Մետրոփանոսի կալաւ զաթոռ եպիսկոպոսութեան Իււզանդիոն քաղաքի եւ ապա Սոստանդնուպոլսի, զոր եւ փոխանակ իւր առաքեաց ի ժողովն նա ինքն Մետրոփանոս, զի ինքն ոչ մարթէր երթալ վասն ալեւորեալ հասակին: Սոյն այս սքանչելին Աղեքսանդրոս ընդ Մետրոփանոսի յիշատակաւ պատուի յեկեղեցիս Հայաստանեայց: Աշորեսին զայս հայրապետս յանուանէ յիշատակէ եւ Սիմէս Խորենացի, ասէ⁴¹. «Սողովեցան... Աղեքսանդրոս Աղեքսանդրի, Եւստաթիոս Ընտիրոյ, Մակարիոս Երուսաղեմի, Աղեքսանդրոս Սոստանդնուպոլսի եպիսկոպոս»,:

Աթոռակից սոցա եղեւ, ըստ վերադոյնն եղեալ բանից Խորենացւոյ եւ ըստ Ագաթանգեղոսի⁴², եւ սուրբ Արիստակէս իրրեւ փոխանորդ սրբոյ հօրս մերոյ Գրիգորի Առաւարդի. հայրենական առաքինութեանցն ժառանգորդ արժանաւոր, հօր սքանչելոյ որդի զարմանալի առաւել քան զառաւել, որպէս ի դէպ եւ վայելուչ ասէ զնմանէ Խորենացի⁴³. վասն որոյ եւ աստուածեղէն իմն ընտրութեամբ արժանի լեալ զփոխանակ պատիւ բարձրութեան հօրն յայնպիսի մեծ ժողով հայրապետացն ունել: Ասքանէ բաց յայլոց պատմագրաց այսպէս գրէ Բարոնիոս վեպագիր եկեղեցւոյ⁴⁴. «Ի վերին Հայաստանէ եկն ի ժողովն մեծն Արիստակէս եպիսկոպոս: Սա յաջորդեաց զԳրիգոր հայկազն՝ որ զՀայոց մեծաց արքայն դարձոյց ի հաւատսն Վերիտոսի, այն՝ որ հասարակախառն փութով ընդ Սոստանդիանոսի աշխատութիւն յանձն առնոյր ի ծաւալել զհաւատս քրիստոսականս եւ ի խափանել զմոլորութիւն հեթանոսութեանն: Վրանզի ի գործսն նորին Գրիգորի զայսոսիկ բանս է ընթեռնուլ. Եւ եկին սղբա, Սոստանդիանոս եւ Տրդատ, իրրեւ աստեղք մեծապայծառք, որոց մին, այս է Սոստանդիանոս... զարեւմուտս, իսկ երկրորդն զարեւելս լուսաւորեալ պայծառացոցանէր: Եւ էր Տրդատիոսս այս մեծապէս վառեալ աստուածաշտութեամբ, որ եւ աղօթիւք եւ պահովք պնդութեան ոչ ումեք եւ ոչ վանականաց անգամ, որ

40 Խօսք Ա. Ընդգէմ Արիան:

41 Ի պատմ. Հայ. Գրք. Բ. ԳԼ. 2Թ:

42 Ի պատմ. յիշ 659 — 655:

43 Ի պատմ. Հայ. Գրք. Բ. ԳԼ. 2:

44 Ի ժամանակագր. եկեղ. ամ 86 առ 325. համար ԻԷ:

45 Ըստ Մետափրաստեայ առ Սուրբօրի Ի Թ. Սեպտեմբ. եւ առ Արեղոմանեայ Հառ. Զ. Վարդուց որբոց:

ի վանորայս ի վարժս այսպիսի կարգաց զանձինս կրթիցեն, տեղի տուեալ խոնարհագոյն ինչ գտանէր: Եւրդ յայսմ սուրբ ժողովի միմեանց թիկունք օգնականութեան եղեն իշխանքս այսոքիկ...: Եւսկա եկն եպիսկոպոսն Հայաստանեայց Արիստակէս ի կոչել զնա ինքնակալին Կոստանդիանոսի, եւ եղեւ մի ոմն ի հարց անտի ժողովոյն սրբոյ⁴⁶,:

Իսկ զհանգամանս երթալոյ մերոյն Արիստակէայ ի սիւնհոդոս անդր այսպէս ուսուցանէ դարձեալ նոյն երանելի Խորենացին⁴⁷. Սուրբն Գրիգոր եւ Տրդատ արքայ «առաքեն փոխանորդ իւրեանց զՈւրստակէս, հանդերձ ճշմարիտ խոստովանութեամբ երկոցունց՝ գրով: Որոյ երթեալ հասանէր մեծին՝ Էւոնդի եւ հանդիպի յայնմ ժամու, զի մկրտէր զԳրիգոր զհայր Գրիգորի աստուածաբանի, որ իբրեւ ել ի ջրոյն, լոյս շուրջ փայլատակեալ զնովաւ, զոր ոչ ոք ի բազմութենէն ետես, այլ միայն՝ Էւոնդիոս որ մկրտէրն, եւ մերն Ուրստակէս, եւ Լաթաղ Լադեսիայ, եւ Յակոբ ՍԾբնայ, եւ Յոհան Պարսից եպիսկոպոս, որք նոյն շաւղօք ուղեւորէին ի ժողովն»,⁴⁸:

Ինչ ի ժողովի աստ՝ Էւոնդիոս սուրբ հայրապետ Դեսարու, Սիւն եկեղեցւոյ կոչեցեալ ի սրբոյն Աթանասէ⁴⁹, որ յառաջ քան զգալուստ իւր ի Նիկիա ի ժողովն բազում քրտունս վասն կաթողիկէ հաւատոց հոսեաց, զբազումս ի հաւատացելոց Վրիստոսի խրախուսեաց ի մրցումն վասն նորին հաւատոց, եւ ի պարտութիւն Արիոսի եւ աշակերտաց նորա բազում արութեան վաստակս եցոյց: Սա եւ զմեր սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ ձեռնադրեաց ի հայրապետութիւն Հայոց աշխարհին:

Հայսմ ժողովի զարմանալի երեւէր եւ երիցս երանեալ սուրբ հայր մեր Յակովբ ՍԾբնայ հայրապետ այր սքանչելի, որպէս գրէ փառաբանս պատմագիր⁵⁰, «վաստակասէր ի գործս ճշմարտութեան

46 Նիկեոսիոս Կոնստանտինոպոլսոյ պատմա- գիտի (ի պատմ. յէլ 653 — 658.) Թէ գիր, չգիտեմ ուստի աւետար, գրէ (ի պատմ. «Մեն արքայն Տրդատ եւ սուրբ կաթողիկէս Գրիգոր Գրիգորի Գրիգորի հոռն Գրիգորիոս հանգերակցին եւ արձակելուսուրիչ Հայաստանեայց իւրով եկն ի ծին զմիջատակէս», ի Նիկիա ի ժողովն, յայտ ույն ժողով Նիկիայ: Իսկ Բարոնիոս յան- առնէ նախ՝ Թէ երանելի եւ երկունի հայր գիմանեալ զայս վրեպս նորա ասէ. (ի յիւ- մար Գրիգոր Լուսաւորիչ, քանզի անձամբ փոխաւ յարկին.) «Յայնմպէս սիւնհոդոս կեփորոս յասելն, Թէ ի ժողովն Նիկիայ եւ զիւրայոցն զբարւոյ գաւառութիւնն եւ զառա նախն սորին Արիստակէայ Գրիգոր, զփառանութիւն կործեաց ընդ ամենայն ժո- յոր յայտ իսկ է Թէ բազմոյ յառաջ վախ- մարիս հաւատացեալն ի կործանել զԱրիոս, ճանեալ էր»: Այլ մէջ զերկոցունց ոտոց որպէս վիպել եւ երանելի Խորենացին: Եր- զմիջատակէս, զայն՝ Թէ սուրբ Գրիգոր ինքնին եկն ի սիւնհոդոսն, եւ Թէ նա յառաջ սուրբիչն ընդ որոյն Արիստակէայ յղեցին սորին ժողովս յայնմպէս աստի փոխեալ եւ զպիւրս եւ զբիւր ի գրել ք ըստ փոյն էր, եղծեալ գտանեմք ի վաւերական վկայ- զամենայն սահմանն եւ զկանոնս սիւնհոդո- ութիւնէ պատմագրաց մարց եւ յուղիղ օրինակ եւ համարեն երեւելի հարց ժողովոյն ունէին երկոցունն եւ զպիւրս ի օղն եւ յայլ պետոս:

47 ի պատմ. Հայ. Գրիգ. Բ. Գլ. 28:

48 Կարեւոր համարեմք աստէն ի սփն տեղւոյ ծանուցանել, զի ասել Ագաթան-

49 Խօսք Ա. ընդգեմ Արեան:

50 ի պատմ. Հայ. Գրիգ. Գ. Գլ. 6:

... ընտրեալ յԱստուծոյ ... լի շնորհօքն Վերիստոսի, որոյ նշանադրութեանցն յիշատակ եւ սրբական վարուցն պատմութիւն զհամբաւի հարեալ է յազգի մերում. եւ առ այլս, առ որս եւ խոստովանող անուամբ պատուի բոստ արժանի ջանիցն եւ վկայական մարտին վասն հաւատոցն Վերիստոսի առ Մաքսիմիանոսիւ ինքնակալաւ: Այն եղեւ պսակ ամենայն գործոց սքանչելեաց երանելոյս, զի արժանաւոր աղօթիւք նորին եւ սրբոյն Աղեքսանդրոսի Առաքանդնուպոլսի հայրապետի հասին արդար դատաստանք պատժոց ամենակալին ի վերայ պղծոյն Արիոսի, որպէս ի կատարած պատմութեան ժողովոյս պատմելոց եմք⁵¹:

Ի կարգի տկանաւոր հարց Նիկիայ է եւ սուրբ Վիկտորոս սքանչելագործ հայրապետ Օմիււնացւոց, որոյ սքանչելի վարուց կարգացն եւ առաքինութեանն համբաւ մեծապէս հռչակի յամենայն եկեղեցիս Վերիստոսի:

Հատենի անդ ժողովոյս մեծի էր տեսնել, առէ, թէ ոգորեալսն⁵², զազմութիւն քաջ նահատակաց վկայից Վերիստոսի ժողովեալ ի մի վայր, որք ի նուիրական մարմինս իւրեանց բարձեալ բերէին զառհաւատչեայս յաւիտենական փառաց պատրաստելոց նոցա յերկինս, այս ինքն զերաշխէպս եւ զսպիս վերաց իւրեանց: Ի սոսա երեւելի էր երանելին Պատամիմն եպիսկոպոս Արակիկայ յազգիպտոս, զորոյ յաւուրս հալածանաց Մաքսիմիանոսի բրեցին դահիճք զմին յաչաց նորա վասն անշարժ կալոյն ի հաւատս, որպէս վկայէ երանելին Նախիմիան⁵³: Հետ վախճանի ժողովոյն Նիկիայ եւս քան զեւս վառեալ սրբոյն ընդդէմ Մեղիստոսի հերձուածողի եւ չար աղանդոյն Արիոսի, հրամանաւ ուրումն արիոսեան դատաւորի վկայական մահուամբ ինքեաց զատուածահաճոյ կենան իւր:

Հետ սորա անուանի է երանելին Պապնոստիոս եպիսկոպոս վերին աշխարհին Թեբեացւոց, մի ի նշանաւոր աշակերտաց սրբոյն Անտոնի անապատականի, զորոյ հանին կուսպաշուք զաջոյ ակն նորա եւ զձախոյ սրունս յօղակոտոր արարեալ ի դժնդակ արգելանս փակեցին զնա: Արանելոյն Առաքանդիանոսի յաճախ յարքոմիս իւր հրաւիրեալ զոյն կենդանի նահատակ Վերիստոսի, մեծապատիւ մեծարէր զնա եւ համբուրէր զակն նորա զըրեալ:

51 Պատմիկ Յայմուսը մ.թ. (Ի Կաղոյն) Եւստատիոսի Փաւստոսէ, (ԱՅԳ.) եւ յայլոց բանեացն բուրձ զբեցեալ, եւ զայն եւս յայտնեաց սուրբն Յակոբ ժողովոյն: Եւստ. եւ ի Նիկիայ վասն անիծեալ աղանդոյն Աթաղաւորն նոյնպէս զհրեշտակն Աստուծոյ բնութիւն տեղեանդարացւոյ, որոյ առեալ զնք զաւել յերեհհարիւր եւ սլօնեալսն հայրապետացն յորոց եւ մի էր սուրբն Յակոբ. Թաղաւորն թէ երեք տուր են յաշխարհի, մանաւանդ զի սորին բանիւ ստանկեցաւ Արիոս գարն ի գարնի մեղաւ. . . : Եւստատիէր սուրբն Յակոբ զհրեշտակն անմարմն որ կայն ի սպասու արքային, եւ յայտնեաց տիւնհոգեւորն: Եւ զի էր առ-

անածաւերն Առաքանդիանոս ի ներքոյ Եւստատիոսի Փաւստոսէ, (ԱՅԳ.) եւ յայլոց բանեացն բուրձ զբեցեալ, եւ զայն եւս յայտնեաց սուրբն Յակոբ ժողովոյն: Եւստ. եւ ի Նիկիայ վասն անիծեալ աղանդոյն Աթաղաւորն նոյնպէս զհրեշտակն Աստուծոյ բնութիւն տեղեանդարացւոյ, որոյ առեալ զնք զաւել յերեհհարիւր եւ սլօնեալսն հայրապետացն յորոց եւ մի էր սուրբն Յակոբ. Թաղաւորն թէ երեք տուր են յաշխարհի, մանաւանդ զի սորին բանիւ ստանկեցաւ Արիոս գարն ի գարնի մեղաւ. . . : Եւստատիէր սուրբն Յակոբ զհրեշտակն անմարմն որ կայն ի սպասու արքային, եւ յայտնեաց տիւնհոգեւորն: Եւ զի էր առ-

52 Ի պատմ. եկեղ. Գրեք Ա. ԳԼ. Ե: 53 Ի զերս յանդիմ. հեր. Հեր. ԳԼ:

«Եւ եւ յաշխարհաց որ արտաքոյ քան զհռոմէական տէրու-
թիւնն էին, եկին եպիսկոպոսունք ի Նիկիա ի ժողովն. Յովհանն
եպիսկոպոս Պարսից, զոր եւ Խորենացի յիշէ. Թէոփիլոս եպիս-
կոպոս Գլթաց, եւ այլք: Ի Հայաստան աշխարհէս մերմէ ոչ
միայն սուրբն Արիստակէս, այլ եւ այլ եպիսկոպոսունք ոմանք
չոգան ի ժողով անդր, որք եւ յանուանէ կարգին ի թիւ հարցն
այսպէս. ի Հայոց մեծաց Արսափիոս ի Նոփաց, Հերակլիոս
ի Մաղուհից եւ Նիդուիդիոս ետոնիացի. իսկ ի փոքուն Հայոց Նի-
գիդիոս սեբաստացի, եւ այլք: Յայսոսիկ անուանս եպիսկոպո-
սաց եւ քաղաքաց թերեւս ի հեռաւորութենէ եւ յանծանօ-
թութենէ մերոյ աշխարհին զայնու ժամանակօք, եւ կամ յան-
տեղեկութենէ գրչաց սխալմունք ի ներքս սպրդեալ են. որպէս
եւ յանուանս սրբոյն Արիստակէայ տեսանեմք, զի ոմանք գրեն զայն
Աբրիթէս, այլք Արիստարկէս, եւ կէպ Արիստէոս կամ Արոս-
տանէս:

Արդ ողբա ամենեքեան եւ այլ սոցին նման քաջ ախոյեանք
հաւատոց եւ կենդանի վկայք Յիսուսի Վրիստոսի, յարգեալք
եւ գովեալք լիով բերանով յիմաստնոց եւ ի սրբոց, լոյս աշ-
խարհի քարոզեալք, եւ ի նմին իսկ յԼսեբեայ կեսարացւոյ՝⁵⁶
«Պաշտօնեայք Աստուծոյ, անուանեալք, եկին ժողովեցան յամի
փրկութեան մերոյ 325 ի մի ժողով ի Նիկիա առ ի քարոզել զաս-
տուածութիւն Որդւոյն Աստուծոյ: «Ա՛ճ, ասէ սուրբ Ներսէս
Ամբրոնացի»⁵⁷, ի ձեռն բարեպաշտն Սոստանդիանոսի՝ նոր մեր
Սոփոմոնի, ի չորից եղբրաց աշխարհի զճարտարապետս իմաստունս,
եւ շինեաց նոքօք զտաճար հաւատոյ եկեղեցւոյ իւրոյ վայելուչ,»:

ԺԼ. ԻՅՈՒ իբրեւ երանելի այս հարք ի միասին ժողովեցան,
առեալ Արիոսի զետրհրդակիցս իւր՝ եկն նմուտ ի ժողով նոցա: Եւ
որք ընդ նմա եկին անդր բարեկամք նորա՝ են այսօրիկ, Լսե-
բիոս Նիկոմիդեայ, Պաւլինոս Տիւրոսի, Լսեբիոս Սեսարիայ,
Թէոդոտոս՝ Վառդիկեայ, Աթանաս Անարզարայ, Գրիգոր Բե-
րիոսի, Այստիոս՝ իւդիայ, Մարիոս Վաղկեդոնի, Թէոգնիս
Նիկիայ, Մենոփանտէս Իփեսոսի, Նարկիսոս Երեսուպոյեայ կամ
Ներոնիայ Նիդիկեցոց, Պատրոփիլոս Սկիւթոպոյեայ Պաղես-
տինացոց, Սեկունդոս Պտղոմայիդայ, Թէոփլաս Մարմարիկեայ,
եւ այլ եւս եպիսկոպոսունք, ամենեքեան թուով քսան եւ
մի: Ի սոցանէ երկու ոմանք ի հալածանս անհաւատից յահէ
տանջանացն զարհուրեալ ի հաւատոցն ուրացեալ էին: Հան-
դերձ այսօրիւք էած ընդ իւր Արիոս ի ժողով անդր եւ բազում
փիղիսոփայս, զի նուրբ եւ խաբեբայ բանիւք վասն աստուա-
ծութեան Բանին եւ վասն այլ եւս սահմանաց հաւատոյ ի պայքար
մտեալ ընդ ժողովեալ հարցն, զորս այրն անօրէն առ տղէտս

56 Ի Վերս Կոստան. Գիրք Գ. ԳԼ. Ժ. 57 Ետեմեաբ. էջ 24.

ունէր, յաղթեացեն նոցա: Վրդա ի կամ մտադիւրս ընթացան անդր, հաստատեալ ի խորհուրդս իւրեանց յայնպիսի մեծի սիւնհոգոսի զհանձար մտաց իւրեանց ի հանդիսի անցուցանել եւ զանուն քաջութեան ժառանգել: Բայց ի ժառանգաւորս եւ յաշակերտս անդ հարցն ժողովելոց՝ էին ոմանք ոչ միայն ի խորհուրդս քրիստոսական հաւատոց մերոց վարժեալ, այլ եւ քաջք յարտաքին իմաստութիւնս եւ գիտութեանց տեղեակք:

Սինչ չեւ էր սկիզբն լեալ գործոց սիւնհոգոսին՝ բազում զոյցք եւ խնդիրք եղեն հարց եւ աշակերտաց նոցա ընդ նանքախորհուրդ փիղիսոփայիցն այնոցիկ: Սի ոմն ի սոցանէ յանդգնագոյնս պանծայր մեծարանութեամբ իբրեւ կանգնեալ իսկ գնշան յաղթութեանն ի ձեռն նուրբ եւ պաճուճազարդն բանից եւ յրնչաց քերեալ արհամարհէր զաշակերտօք հարցն սրբոց իբրեւ այն թէ ընկճեալ նոցա ի զօրութենէ իմաստութեան իւրոյ զամօթ պարտութեանն յանձին կալան: Բնդ այն ժպիրհ բարբանջմունս նորին չհանդուրժեալ ուրումն յաւազագունից ժողովոյն⁵⁸, որ ցայն վայր ունկն դնէր մեծաբան լեզուի նորա, աղերս արկ առ ժողովեալ հարսն հրաման տալ նմա, զի միայն ի ճակատ ելցէ ընդ անօրինին ընդ այնմիկ եւ զնորա յանդուգն լեզուն կարճեսցէ: Օտառջինն խռովեցան երանելիքն, քանզի գիտէին եթէ այրն սուրբ չէ բաւական ի պայքար այնպիսի բանից մտանել ընդ հմտացելոց յայն վարժս, եւ խորհէին մի արդեւք տկարութիւն միամիտ ծերունւոյն պատճառս տացէ առաւելապէս ժպրհութեան ամբարտաւանիցն, եւ այնպէս անարգանք զկնի հաւատոցս մերոց ձգեսցին: Եւ մեծարանս արարեալ բազմաժամանակեայ ալեաց սուրբ ծերոյն, եւ զելս իրացն խնամոց Բարձրելոյն ապաստան արարեալ շնորհեցին նմա զինդիրն:

Յայնժամ յոտն կացեալ ոգելից ծերունւոյն, եւ դարձեալ ի փիղիսոփոսն կոյս, բարբառեցաւ առ նա ըստ բանիցս ըստ այսոցիկ, զորս գրէ Սողոմոնոս⁵⁹. «Յանուն Եիսուսի Վերիստոսի ունկն դիր բանիցս, ով փիղիսոփոս: Սի է Եստուած երկնից եւ երկրի եւ ամենայն երեւելի եւ աներեւոյթ էութեանց արարիչ, որ զայս ամենայն զօրութեամբ Բանի իւրոյ յոչնչէ արար ինչ, եւ սրբոյ Էոգւոյն աստուածեղէն շնչմամբն հաստատեաց: Եւ որ այս Բան զոր մէք Որդի Եստուծոյ անուանեմք, արար մարդասիրութիւն ազգի մարդկան որք անասնոց գնացիւք վարէին, յանձին կալաւ ի կուսէ ծնանել, ընդ մարդկան շրջել եւ վասն նոցա զմահ ճաշակել: Վալոց է միւսանգամ դատել զիւրաքան-

58 Մեափրոսէս (Ի 30 դի.) Նիկե- իբրեւ զաշխարհկան ոչ ըստ մարդկեղէն փորոս (Ի պատմ. Եկեղ. Ը. ԺԵ.) եւ Գիլկաս վարժից անաղիւս գիտութեանց ընծայ- (Ի Ժամանակագր.) ասեն եթէ ծերունիս այս եցուցանեն: Եր սուրբն Սղոմոնոս եպիսկոպոս Յրեմ- 59 Ի պատմ. Եկեղ. Գիրք Ա. ԳԼ. ԺԵ: Թունանայ: Իսկ այլ հին պատմագիրք փոյն

չէր ըստ գործն իւր: Այսոսիկ առանց ընդվայրախոյզ խնդրոց ճշմարտութեամբ հաւատամք: Այս դու մի ինչ տարապարտ խռովիք եւ խնդրովք ժառանգիս մերժել զայնոսիկ, որք հաւատով եւեթ ստոյգ ծանաչին, եւ մի ի քնին արկցես թէ զհարդ այնք լինիցին: Այլ տուր պատասխանի բանիցն զոր եսն հարցանեմ. հաւատամ արդեւք: Յապուշ հարաւ փիղիսոփայն, խցաւ բերան նորա եւ հատաւ բան ի նմանէ, զի ընդ հասանել ձայնի խոնարհ ծերոյն ի լսելիսն, հասին եւ ամենազօր շնորհք Վարձրելոյն ի սիրտ նորին եւ գերեցին զնոյն ի հնազանդութիւն հաւատոց: Այսն որոյ ամենայնիւ յաղթեալ զայս միայն մարթացաւ ասել. «Հաւատամ»: Յայնժամ ասէ ցնա սուրբ ծերունին. Եթէ զայդ այդպէս ճշմարտութեամբ հաւատաս, արի եկ զքնի իմ, եւ մտեալ յեկեղեցին ընկալցիս զայս հաւատոց զինիք: Անսաց բանից նորա փիղիսոփայն, եւ նախ դարձեալ առ աշակերտսն իւր, որք ընդ նորանշան դէպս իրացն պանչացեալ արիւնքսն կային, ասէ ցնոսա. «Առարուք ինձ, վարժեալքդ իմաստութեամբ. ցորչափ բանիւք վճարէին ընդ իս, բանս՝ բանիցն ընդդէմ դնէի, եւ զասացեալսն արուեստիւ բանից եղծանէի. այլ իբրեւ փոխանակ բանիցն զօրութիւն ել ի բերանոյ խօսողին, ոչ բաւեցին բանքն զամագիտ լինել, եւ ոչ մարդ հակառակել զօրեաց Աստուծոյ: Այսն այսորիկ եթէ ոք ի ձէնձ եհաս ի վերայ բանիցս զօրութեան, որպէս եսն հասի, հաւատասցէ Վրիստոսի եւ զհետ գնասցէ ծերունւոյս, յորում խօսեցաւ Աստուծոյ: Այսպէս զսուրբ հաւատոց կրօնս ընկալեալ փիղիսոփային, գոհութեան բանիւք շնորհս մատուցանէր ծերոյն սրբոյ վասն անկապուտ գանձուն որում արժանացաւ. եւ ապա մկրտեալ յաւազանն կենդանի, յաւելաւ ի թիւ հաւատացելոց յանպատում ցնծութիւն հարցն ժողովելոց:

ԺԻ. ՅԱՌՈՒՄՍ յայնոսիկ կատարեալ մեծին Լոստանդիանոսի զտօն ուրախութեան յաղթութեանն՝ զոր տարեալ էր ի պատերազմէն Վիկիանայ, չու արար խաղաց գնաց ի Վիկիա առ իւրովի մեծարելոյ զժողով հարցն եւ հրաման տալոյ վասն ամենայն կարեւոր պիտոյիցնոցա: Անդ մեծաւ պատուով մեծարանաց եւ սիրով պատուէր եւ պատուական ընծայեցուցանէր պաշտօնէից իւրոց զամենայն հարսն: Այլ մեծապէս երեւեցաւ զարմանալի հանդէս խոնարհութեան եւ աստուածապաշտութեան նորա յայնմիկ զոր յառաջ քան զսկիզբն առնել ժողովոյն գործեաց: Վանդի ոմանք յեպիսկոպոսաց, զորս վեպագիրք արիանոսս համարին, անդադար գային մատուցանէին նմա գիրս ամբաստանութեան զեղբարց իւրեանց զճարտահաւատ եպիսկոպոսաց, բազում գործս պարսաւանաց զնոքօք արկանելով, զի կամէին յաչաց հանել զնոսա ինքնակալին: Իսկ նա հայրական սիրով զա-

ամենեցուն զգիրս ընկալեալ եւ ժողովեալ կնքեաց մատանեալ իւրով, եւ հրաման ետ նոցա միանգամայն զալ երեւել զառաջեալ իւրով ի միումաւուր, զոր ինքն ժամանակեաց, զի ի նմա իւրաքանչիւր զիւր իրաւունս ընկալցի: Եւ իբրեւ եղեւ օրս այս, ամենայն ամբաստանք եկին ժողովեցան առաջի Թագաւորին: Յայնժամ առեալ նորա ի ձեռս զգիրս նոցա, հեղութեամբ բարբառեցաւ առ նոսա եւ ասէ. «Եւս ամենայն բանք ամբաստանութեան ունին զժամանակ զոր տիեզերական ատենին, եւ դատաւոր զնա որ յայնժամ դատելոց է զամենայն մարդիկ. այլ ինձ որ մարդս եմ, չէ արժան զայսպիսի դատաստանաց քննութենէ. բռնն հարկանել. այն զի եւ ամբաստանեալքն եւ որք ամբաստանենն՝ ի քահանայից կարգէ են: Եւ վասն զի զձեզ Եստուած քահանայս եւ գատաւորս կարգեաց ի խաղաղել եւ յամօքել զգժտութիւնս ժողովողեան, եւ իբրեւ աստուածս ոմանս երեւեցոյց. որպէս սաղմոսանուաղն ասէ⁶⁰. Եւս ասացի թէ աստուածք իցէք կամ որդիք Բարձրելոյ. եւ դարձեալ թէ Եստուած եկեաց ի ժողովս աստուածոց, նմին իրի եւ ձեր թողեալ ի բաց զայնպիսի անօգուտ բանից յուզմունս, եւ աստուածանման գթով միմեանց թողութիւն շնորհեալ, գերեւելի խնդիր հաւատոց, որոյ վասն յայս տեղի եկեալ գումարեցայք, զգուշութեամբ առջիք ի քննութիւն: Եւնձ քաւ լիցի զյանցանս եպիսկոպոսի յայտանախատ առնել. նա եթէ լինէր ինձ տեսանել զեպիսկոպոս ոք ի շնութեան ըմբռնեալ, արքունական ծիրանեաւս զայնպիսի անօրէնութիւն ծածկէի զի մի արտաբոյ երեւեսցի, որով եւ ի լեզուս աշխարհական մարդկան դարովեսցի ուխտ քահանայութեան եւ եպիսկոպոսութեան», Եւս ամենայն խօսեցեալ աստուածասէր ինքնակալին, հրամայեաց բերել հուր, յոր արկ զամենայն գիրս ամբաստանութեանն, երդմին լեալ յԵստուած, թէ չիք իւր ընթերցեալ յամենայն եւ ոչ բան մի: Եւ այս ոչ ոք համարձակեցաւ բանս ինչ ընդդէմ բարբառել, եւ ոչ քրթմնջիւն ինչ ուստեք լու եղեւ. այլ ամենեքեան լուութեամբ յարգեցին զդատաստան ինքնակալին, որպէս աւանդեն Սողոմոնոս⁶¹, Հռուփինոս⁶² եւ Խէոդորետոս⁶³: Յայսվայր պատմեալքս ըստ Սոկրատայ⁶⁴ եւ ըստ այլոց պատմագրաց գործեցան յառաջ քան զգումարել հարցն ի բռն իսկ ի համաշխարհական սիւնհոդոս, եւ յառաջ քան զձեռն արկանել ի գլխաւոր գործս իւրեանց, զորոց յետ այսորիկ ունիմք գրել⁶⁵:

60 Սաղմ. 22. 6. եւ 1:

61 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. Գլ. ԺԶ.

62 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. Գլ. Բ:

63 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. Գլ. ԺԱ.

64 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. Գլ. Ե:

65 Բագրւմ տարակոյսք կան վասն հան. բունն նոցա եղեւ յետ ընդգրկելոյ ամսոյն գումանաց ինչ ժողովոյս. որպէս վասն Թուղ Եւանի, կամ յինեւտան նորին ամսոյ.

Ե.Գ. Իսկ ինքնակալն յարքունի ապարանս անդ ի Նիկիա կանխագոյն պատրաստեալ էր սրահ մեծ զարդարեալ վայելուչ հանդերձանօք, որպէս ինչ յայն հանդէս պաշտօնէից երկնաւոր թագաւորին պատշաճ գիտէր: Եւ ի վասն երեքարեւր ութեւ տասն հայրապետաց եւ այլոց պաշտօնէից եկեղեցւոյ եւ ժառանգաւորաց եկեղոյ ի ժողովն ի քննութիւն բանիցն ասացելոց եւ յօգնութիւն հարց ի նոյն, յաջմէ եւ յահեկէ կարգեցան աթոռք: Ի միջին վայրի սրահին հաստատեցաւ զարդարուն գահ, յորոյ վերայ եղան մատեանք սուրբ աւետարանաց: Եւ ի հանդերձել այսր ամենայնի ամենայն պատրաստութեամբ եկին մօտն սուրբ հարքն ի տեղի անդր ժողովոյն, եւ իւրաքանչիւր ըստ պատշաճ կարգին բազմեցաւ յիւրում գահու: Եւ ի նոյն հրեշտակք սրբոյն Սեղենատրոսի, Սսիոս, Իիաոն եւ Իիկէնդ եւ յետ նոցա Աղեքսանդրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց քաղաքին, որ յայնժամ առաջին էր յարեւելեան հայրապետս, կալան զառաջին գահսն ի ձախակողմանն: Իսկ ի գլուխ աջակողմեան կարգին նստան Եւստաթիոս Եւստիոքայ եւ Սահարիոս Եւստասիոսի հայրապետք. եւ ապա այլք ըստ կարգի իւրեանց աստի եւ անտի: Եւ յայ կարգ բազմականին հաստատուն պահեցաւ զամենայն աւուրս ցորչափ յերկարեալ տեւէր սուրբ սինհոդոսն:

Իբրեւ ամենեքեան բազմեցան եւ եղեւ հանդարտութիւն, կամեցեալ սրբոց հարցն բուռն հարկանել զգլխաւոր գործոյ իւրեանց եւ զուսումն Եւստիոսի ի քննութիւն մատուցանել, հրաման տան նմա անցանել ի մէջ եւ յայտ առնել զիւր կարծիս: Եւ նա յառաջագոյն զիւր խոտոր ուսմանս ընդ գրով արկեալ, սկսանէր համարձակալայն բարբառով ի լսելիս ամենեցուն ընթեռնուլ: Իբրեւ յայն տեղի հասանէր յորում գրեալ էր այսպէս. «Իրգին Եւստուծոյ ոչ եղեւ ի յաւիտեանց, այլ է արարած, զոր Եւստուած յոչընչէ իւրով կամօք ած ի գոյութիւն զի նովաւ հաստեցէ զամենայն արարածս», այլ յայլմէ լինէին ամենայն հարք, եւ առ չսեղոյ այլ եւս զամպարիշտ եւ զաստուա-

իսկ կատարած ժողովոյն կամ յետն գուլութիւն ճշմարտութեան, ուրախ լինէր անմարտեալ մարտի քանեքորք օր Ազատանի: ճառ ինքուրեանք:

Դարձեալ թեպէտ եւ չիք ընաւ երկ- Դարձեալ կարծէ Առիւստոս (Ի Բիւլ- մասթիւն թէ մեծ ինքնակալն զուսումն- Եւստի- Ի Եւստիոսի Գիւր Գ. Գ. Ժ.) զիստոս ինքնին եմաւ ի ժողով հարցն սր- թէ առաջին գումարմանք ժողովոյն եղեւ րոց ի Նիկիա. սակայն չէ մարտ հաւա- ի մեծ եկեղեցւոյն Նիկիայ: Իսկ վերջինն՝ առաւ գիտել Թիւ յառաջին գումարմանն յորում առնիթեքական գաւա ինքնակալն, արեւել եղեւ նոցա աթոռակից, եթէ ի ժողովեցաւ յարքունի ապարանս անդ: Չայս վերջում: Առաւել հաւանութեան այն է այսպէս առ Առիւստոս. բայց ըստ այլոց թէ ի յետն գումարմանն Թայն եկն մ- մասնեագրաց երեւի թէ մեծ ամենայն ծարել երանելի թագաւորն զսուրբ ժողով գումարմանք ժողովոյն ի մեծի սրահի ու հարցն. բայց եւ այն առանց երկարու- բեք արքունի ապարանիցն գումարեցան: Թեպէտ եւ թէ օր ըստ օրէ կուշաւ նորա Արդ թեպէտ եւ տարակոյրք են զայս առ ինքն զամենա ի ժողովեցն հարցմամբ պիտի հանգամանայ ժողովոյն, բայց այն ոչ առեկանայր զամենայն օր ինչ ի սուրբ ինչ խափանում իմացուածոյ անցից նորին ժողովն անդ գործեր, եւ առեալ զսուր առնեն: Թարան պնդութեան հարց ի հաստատու-

Ճամարտ բարրառ նորա, ամենեքեան առ հասարակ խցին զականջս իւրեանց: Բայց քանզի վայել էր նոցա ըստ ուղիղ կարգի կատարել զամենայն, վասն այնորիկ յառաջին խռովութենէ անտի սրտից իւրեանց առ փոքր մի պթափեալ, միւսանգամ հրաման ետուն Արիսի եւ որոց ընդ նմայն էին՝ զպատճառս իւրեանց մի ըստ միովէ յանդիման կացուցանել. եւ իւրեանց երիցանց պատուիրեցին բան առ բան պատասխանի առնել նոցա:

Եւ վիճումն Արիանոսաց ընդ ուղղափառաց ոչ եղեւ համառօտ, յորում բայց յայլոց սուրբն Աթանաս ի զարմացումն եւ ի ցնծութիւն սրբոյ Ժողովոյն երեւեցոյց զհանդէս աստուածատուր գիտութեան իւրոյ, զի անընդդիմակաց բանիւք զդէմ ունէր զամենայն պատիր հակառակութեանց մոլորելոցն եւ ճարտարութեամբ յանձուկ արկանէր զնոսա, զյր վասն եւ յայնմ օրէ եւ անդր անհնարին բորբոքեցաւ ի սիրտս նոցա հուր ատելութեան հակառակ երանելոյն: Եւ յայնպէս եւ Սնկարիոս եպիսկոպոս Անկիւրեայ Վաղատացւոց երեւելի լինէր ի վիճելն իմաստութեամբ ըմբերանեալ զԱրիանոսս: Եւ սուրբն Յակոբ զբան չեղագործ մծբնացի համարձակութեամբ եւ լուսաւոր աստուածախօսութեամբ ըստ խորին գիտութեանն իւրոյ՝ յամօթ արար զհերձուածապետն եւ զնորայսն: Իսկ այլ սուրբ հարք մեծապէս զգուշութեամբ քննէին զբանս աստուածաշունչ գրոց, եւ ընդ այն ի համեմատութիւն ձգէին զասացեալն յերկոցունց կողմանց. եւ առաւելապէս իմն ջան դնէին չհնարել նորոգ ինչ մեկնութիւնս բանից գրոց սրբոց, այլ հաստատուն եւ անյեղեղուկ ունել զաւանդութիւնս եւ զմեկնութիւնս առաքելոց եւ հարց առաջնոց: Բայց հակառակորդք խորամանկ հնարիւք գուն գործէին նորոգ մեկնութիւնս աստուածաշունչ գրոց ընծայեցուցանել, զի այսպէս սնտոի իմն նրբութեամբ ըստ իւրեանց կարծեաց կամակորեցեն զգիրս: Եւ եւս պնդէին՝ թէ մինչ չեւ ինչ արտաբերալ հակառակ Արիսի պարտ եւ պատշաճ է քննել զուսմունս հարց առաջնոց թէ արդեւք արդարեւ ճշմարիտք իցեն: Իսկ երանելի հարքն զսորին հակառակն յայտ արարին՝ թէ առ ի տեղեակ լինելոյ օտարութեան եւ ամբարշտութեան ուսմանցն Արիսի, շատ է լսել եւեթ զայնս, եւ ահա յանդիմանի ամենայն թոյն չարութեան այնոցիկ:

Եւ յայնմ վայրի անհնարին զայրացեալ Լուսերի նիկոմիդացւոյ, յոտն եկաց եւ ամբարտաւանութեան բանիւք համարձակէր մեծաւ պնդութեամբ ջատագով Արիսի եւ չար ուսմանց նորա մտանել: Ի նորին անամօթութենէ համարձակութիւն առեալ եւ որոց ընդ նմա էին ընկերք հերձուածապետին զնոյն եւ ինքեանք առնէին: Ինդ այսպիսի յանգուզն լրբութիւն նոցա յապուշ կրթեալ Ժողովելոցն, եւ զառաջինն կամեցեալ քաղոր

բանիւք շահել զնոսա, թելադիր լինէին հանդարտութեամբ զողջմտութիւն վարդապետութեան իւրեանց, եթէ կարող ինչ են, առաջի առնել: Բայց իրրեւ տեսին թէ այնու ոչ ինչ նըշմարանք օգտի երեւին, մանաւանդ թէ եւ ի նոսին իսկ հակառակորդս հերձուածք լինին, ի կամել ոմանց զդայթակոյնցոյիչ բանս իւրեանց փոքու իւիք ամօքել, եւ ի դիմադրաւ լինել կիսոց հաստատել զամենայն հայհոյութեան բարբաջն, վառեցան այնուհետեւ եւ նորա մեծաւ նախանձու փառացն Աստուծոյ: Եւ ի բաց եղեալ զքաղցրութեան խնամս, հրաման ետուն ընթեռնուլ զամենայն որ ինչ միանգամ յառաջ քան զգումարել սուրբ ժողովոյն յայլ եւ այլ հայրապետաց վասն Արիոսի եւ որոց ընդ նմա էին, արարան: Հայնժամ ի մէջ մատուցան գործք ժողովոյն Աղեքսանդրիայ, զոր սուրբն Աղեքսանդրոս հայրապետ տեղւոյն ընդգէմ հերետիկոսացս գումարեալ էր, որպէս վերագոյնն պատմեցաք, յորում եւ գայր վճիռ նգովից ի վերայ Արիոսի: Հետ ընթերցուածոյ ամենայն եղելոցն, գովեցին հարքն սուրբք զդատաստան երանելոյն Աղեքսանդրի: Ապա ընթերցեալ եւ զանարժան գիր Եւսեբի նիկոմիդացւոյ զգրեալն, որպէս կարծի, առ Պաւլինոս եպիսկոպոս Տիւրոսի որ ի նմին ազանդէ էր, ի ջատագովութիւն Արիոսի, եւ գտեալ զայն լի թուանօք մոլար ուսմանց, մեծաւ ցասմամբ հրամայեցին պատառել յամօթ եւ յանհնարին ցաւս այնր որ զայն գրեաց:

Այս ամենայն իրրեւ տեսին ընկերք նորա, ի ծածուկ խորհեալ զամենայնէ զոր ինչ կայր առաջի առնել, այլ ընդ այլոյ բանիւք խոստովան եղեն, թէ Բանն է Աստուած յԱստուծոյ: Եւ հարքն սուրբք ճշմարտութեամբ ի վերայ հասեալ առագաստեալ մտաց նոցա, շտապ տագնապի ի վերայ նոցա հասուցանէին ասել, թէ այնմ եւս հաւատան, եթէ «Որդին Աստուծոյ է զօրութիւն Զօր, ճշմարիտ իմաստութիւն նորա, մըշտընջենական պատկեր նորին, ամենայնիւ նման նմա, առանց փոփոխութեան եւ այլայլութեան, միշտ ի նմա, եւ միով բանիւ ասել, ճշմարիտ Աստուած»: Եւ որքա նշանացի առնելով եւ գաղտուկ հծծելով, որպէս վկայէ սուրբն Աթանաս⁶⁶, յայտ արարին իրերաց, թէ «Այս ամենայն կարող եմք ըստ մերոց մտաց ընդունել. քանզի նա թէպէտ եւ լոկ մարդ իցէ, նման է Աստուծոյ, զի գրեալ է⁶⁷, թէ մարդն Փառք եւ պատկեր Աստուծոյ է: Եւ միշտ. քանզի կայ իսկ ի գրի⁶⁸. Միշտ մեք որ կենդանիքս եմք, կամ Մեք որ կեամքս, միշտ եմք: Եւ ի նմա. զի ասեն գիրք⁶⁹. Եւովաւ կամ ի նմա կեամք, շարժիմք եւ եմք: Եւ առանց փոփոխելոյ եւ այլայլելոյ. վասն զի գրեալ է⁷⁰, թէ Ով մեկնեսցէ

66 Ի գիրք. յ. 45-օր ժող. նիկ:

67 Ե. Գորն. Ժ. 7:

68 Բ. Գորն. Դ. 11:

69 Գորն. Ժ. 18:

70 Հռոմ. Ը. 35:

զմեզ ի սիրոյն Վրիստոսի: Ի զօրութիւն Աստուծոյ. քանզի բազում ուրեք յիշեն գիրք աստուածեղէնք զբազում զօրութեանց. եւ ուրեք⁷¹ ջորեակ եւ թրթուրն կոչի զօր մեծ կամ զօրութիւն Աստուծոյ. եւ այլուր բազում անգամ, որպէս է եւ այն⁷², թէ Տէր զօրութեանց ընդ մեզ է: Ի մի բան ասել չհակառակիմք բնաւ թէ Որդին Աստուծոյ իցէ ծշմարիտ Աստուած. որովհետեւ է նա Աստուած իրր զի արարաւ Աստուած⁷³:

Եւ. ԱՅՍԳԵՍ յարմարեալ զայսոսիկ ըստ իւրեանց մոլար մտացն, յայտնեցին առաջի ժողովեալ բազմութեանն: Բայց քանզի չծածկէր ինչ յամենայնէ զոր զաղտն հնարէին անօրէնքն յերանելի հարցն, վասն այնորիկ եւ զայն հնարս նոցա խայտառակեալ երանելեացն, միաբանութեամբ խորհուրդ արարին այնպիսի ինչ զէն գտանել, յորմէ չդուցէ հակառակորդաց տեղի փախստի, որ եւ զաղանդ նոցա ամենեւին կործանեացէ: Եւ լուսով Հոգւոյն սրբոյ գտին բան ամենայն իսկ. կեղծաւորեալ հնարից հերեսիովտաց խափանիչ, եւ համօրէն պատ ի պատ մեկնութեանց նոցա լռեցուցիչ. այս ինքն թէ «Որդի է ամենայնիւ ՀԱՄԱԳՈՅ Զօր կամ Ի ՄԻԱՍԻՆ ԷԱԿԱՆ ընդ Զօր»,⁷⁴ Զայն զայս բան անտի մանաւանդ յորդորեցան հարքն սուրբք ի մէջ բերել, զի յիշէին թէ Եւսեբիոս նիկոմիդացի ի թղթի անդ իւրում վայրիկ մի յառաջ պատառելոյ գրեալ այսպէս էր. «Դթէ զՈրդին Աստուծոյ անարար խոստովանիցիմք, ստիպիմք խոստովանել թէ ի միասին էական իցէ ընդ Զօր»:

Եւ զայս իբրեւ այսպէս հաստատեցին ժողովեալքն, խրատելով ազդ առնէին հակառակորդաց՝ առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ անկեղծաւոր խոստովանութեամբ այնմ միաբան լինել: Իսկ Արիանոսպ ոչ իւիք իրօք խոնարհէին զկամս իւրեանց խոստովանել զմիասին էութիւն Որդւոյ ընդ Զօր կամ ասել զնա Համագոյ Զօր, պատճառս պատճառելով թէ նորահնար եւ նորաձայն է այն բան եւ յաստուածեղէն գիրս չիք, թող զի եւ զանդէպ միտս ականարկէ: Վանդի որ միանգամ յէութենէ եւ ի բնութենէ ուրուք է, երեքումք օրինակօք մարթի յառաջ դալ ի նմանէ. բուսանելով, արտաքս բղխելով եւ բաժանմամբ. բուսանելով, որպէս տունկն յարմատոյ անտի. արտաքս բղխելով, որպէս որդիք ի հարցն. եւ բաժանմամբ, որպէս երկու կամ երեք սկաւառակք ոսկեայք յամբողջ զանգուածոյ ինչ ոսկւոյ: Այլ

71 Բով. Բ. 25:

72 Սաղմ. ԽԵ. 12:

73 Բայն է ՕՄՕՍՏՈՍ զօր Թարգմանիչք մի յեղուն յաճախ Ի միասին էական կամ Միասին էական Սիբիրիւ. Ի- ԱՒԼԸ. Ետէպ. (որպէս եւ ՂԷՏԵՐՕՍՏՈՍԻՑԻ Արիանոսաց Օտար էական) Սիբիրիւ. Թէպէս եւ երբեմն վարին եւ այլովք եւս սոցին անուանակից

անուամբք: Արդ թէպէտ եւ անութիւն սոցա ստիպէր զմեզ այնպիսիք միայն վարել որովք նորս վարեցան, բայց քանզի եւ առ յետինս ի նախնեաց յաճախագոյն է Համագոյ, Համագոյական, Համագոյակից. վասն այնորիկ չսանգապեցաք խառն երկդումք վարել:

երանելի ժողովեալքն ըստ աստուածատուր գիտութեան իւրեանց զմիտս այդր բանի այնպէս գեղեցիկ եւ ի դէպ թարգմանեցին, որպէս զի ամենեցուն յայտնապէս ծանուցաւ թէ այն բնաւ եւ ոչ մի մարմնաւոր միտս ի մէջ բերէ յԱստուած, եւ զի ոչ ցուցանէ բաժանումն ինչ էութեան չօր, որ աննիւթ է եւ ոգեկան. ուստի եւ աստուածեղէն եւ անձառ պարտ է իմանալ զայն:

Հանդերձ այսոքիւք եւ այլովք եւս պատճառօք յամօթ արարին զընկերս Արիօսի ասելով. Այլ դուք ճշմարտութեան անհաւանք. զիմօր կարէք մերժել զայդ բան, բարուրս կցելով թէ այն յաստուածաշունչ գիրս ոչ գտանի. իսկ արդ՝ ոչ դուք ինքնին զամենայն զձեր բանս խօսիք առանց բնաւ վկայութեան գրոց, որպէս յորժամ ասիցէք եթէ Արդին Աստուծոյ յոչնչէ արարաւ եւ զի ոչ էր միշտ: Սակայն զի մի ամենեւին նոր ինչ կարծիցէք զսոյն բան, լուարուք, ահա երկղբին սուրբ հայրապետքն Վիոնեսիոսօք Հռոմայ եւ Աղեքսանդրիայ, զայդ բան ի մէջ մատուցին ի կշտամբել զհակառակորդս իւրեանց, որք ասէին թէ Արդին Աստուծոյ է արարած արարչին եւ ոչ միասին էական կամ Համագոյ ընդ չօր:

Վարձեալ այլ իմն սուտ պատճառս ի մէջ մատուցեալ Արիանոսաց ասէին. ի ժողովի ուրեք յԱնտիօք որ ի յանդիմանութիւն Պաւլոսի սամոստացւոյ գումարեցաւ, զքանզի զայդ ի միասին էական ի բաց մերժեցին հարք: Պատասխանի ետուն ժողովեալքն թէ Պաւլոս սամոստացի յայլ իմն եւ յանդէպ միտս առնոյր զայն բան եւ իմանայր այնու անջատումն իմն, որպէս, աւեր, բազում մասունք միոյ դահեկանի, ի մի եւ նոյն քրէականնիւթոյ են: Ինդդէմ Պաւլոսի խնդիրք էին թէ Արդի է յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս եւ զի Բանն մարմին եղեւ. իսկ Արիանոսաց խոտորութեան ուսումն այն էր՝ թէ թէպէտ եւ Արդի յառաջ քան զամենայն ժամանակս է, բայց եւ այնպէս արարած է եւ մի յարարածոցն Աստուծոյ: Եւ հայհոյէին եւս թէ նմանութիւն եւ միութիւն նորա ընդ չօր ոչ ըստ էութեան եւ ոչ ըստ բնութեան է, այլ ըստ հաւասարութեան վարդապետութեանն:

Թէպէտ եւ երանելի ժողովեալքն այսպիսի հաստատուն բանիւք յայտ յանդիման ցուցին զուղղութիւն մօտաց ի միասին էականն բանի. բայց քանզի հակառակորդք չկամէին զմոլորութեան միտս ի բաց մերկանալ եւ յընդունելութիւն գիտութեան ճշմարտութեան գալ, միաբան հաւանութեամբ յայտ արարին, թէ ամենեւին ոչ առնումք յանձն զայդ բան, եւ բնաւ իսկ ոչ խոստովանիմք զԱրդի ի միասին էական ընդ չօր: Սովաւ ճշմարտեալ գիտացին հարք թէ այնուհետեւ չեն ինչ այլ եւս պէտք բազում բանից. վասն որոյ եւ միաբան սահմանեցին զմիասին էականն անուն կարգել իրրեւ սոդոգ նըշանակ ուղղահաւատ քրիստոնէից յորոշումն յԱրիանոսաց:

Յետ այսորիկ գաղարեալ յամենայն գործոց, խորհուրդ հաստատեցին յայտ առնել մեծի ինքնակալին Վոստանդիանոսի, զի ժամանակեսցէ օր մի, յորում ինքնին եկեալ ի ժողով անդր յականջալուրս լուիցէ զհաստատութիւն ուղիղ հաւատոց ի ձեռն միաբանեալ եպիսկոպոսաց ամենայն աշխարհաց:

ԺԼԶ. Եւ իբրեւ գայր հասանէր օրն սահմանեալ, որ ըստ հաւանութեան կարծեաց էր առաջին օր Յուդի ամսոյ, ընդ առաւօտն կանխեալ գումարեցան ամենայն հարք յառաջին սրահ անդր ժողովոյն: Եւն խոնեցաւ ընդ նոսա եւ բազմութիւն յոյժ մարդկան ի տեսանել զնորասքանչ տեսիլն: Եւ թէպէտ եւ այսպիսի մեծաժողով բազմութիւն էր անդէն, սակայն ամենեքեան հանդարտեալ կային ի խոր լուութեան, իբրեւ թէ ոչ ոք գոյր ի մեծի սրահի անդ: Եւ յայէս միայն ակնկալութիւն գալստեան ինքնակալին զամենեսեան ի հանդարտութեան ունէր: Իբրեւ ամենեքեան ժողովեցան ի միասին եւ ամենայն ինչ պատրաստեցաւ, եկն եմուտ ի տեղի ժողովոյն մի ոմն ի մտերիմ բարեկամաց Թագաւորին ի հանդերձս փառաւորս, եւ երթեալ բազմեցաւ ի վերայ աթոռոյն եղելոյ ի թիկանց արքունի ոսկեղարդ դահլիցն, զոր ինքնակալն վասն իւր ի բարձրագոյն երեւելի տեղւոջ սրահին դէմ յանդիման մոից նորա ի մէջ դասուց եպիսկոպոսաց աստի եւ անտի բազմելոց ետ պատրաստել: Յետ սորա եկին մօին ի սրահ անդր մի զմիոյ կնի երկու այլ պատուական իշխանք յարքունի տանէ, եւ բազում մեծարանք կացին առ զահու ինքնակալին յաջմէ եւ յահեկէ: Եւ իբրեւ սակաւ ինչ ժամանակ ի վերայ անցանէր, անտի գայր մտանէր ի ներքս Գեղեցիկ կարգաւ գունդ երեւելի բարեկամաց արքայի արանց ազնուականաց աւագանին շնորհօք նորոգ լուսաւորելոց: Յետ այսորիկ իբրեւ լսելի եղեն ի հեռաստանէ հրնչիւնք փողոց եւ ամենեցուն յայանի եղեւ թէ մերձեալ է գալուստ աստուածապաշտ ինքնակալին, վաղվաղակի յօտն կացին ամենայն հարք եւ մնային գալստեան նորա: Եւ ահա երեւեցաւ ի հեռաստանէ ինքնակալն շուրջ բոլորեալ աղատադունդ սպայիւք պահապանաց իւրոց, որ մեղմ ընթացիւք եւ վայելուչ շարժմամբ գայր մերձնայր ի սրահ սիւնհողոսին, որպէս ճարտար նկարէ Լուսեթիոս կեսարացի⁷⁴: Եւ յայէս շքեղութեամբ անցեալ ընդ ամենայն սրահս իւրոց արքունեացն, իբրեւ ի գուռն սրահի ժողովոյն հհաս, հրաման ետ պահապանացն կալ մնալ արտաքոյ, եւ ինքն ընդ արքունի աւագ որերոյն եմուտ ի ներքս, եւ գնացեալ եկաց առաջի գահուն իւրոյ, որ թէպէտ եւ էր ի բարձրագոյն տեղւոջ սրահին, որպէս վաղ իսկ ասացաք, սակայն ի նշանակ մեծարանաց զոր եպիսկոպոսաց եւ առաջնորդաց եկեղեցւոյ մա-

74 Ի վրոն Գոռոսեան. Գիրք Գ. ԳԼ. Ժ.:

տուեցանէր քրիստոսասէր ինքնակալն, հրամայեալ էր աթոռ խոնարհագոյն քան զաթոռս եպիսկոպոսացն դնել: Այնոյ ըստ իւրոց քաղցր բարուցն մեծարանօք ամենեցուն ողջոյն տուեալ, ի տալ նոցա մեծարանօք նշան բազմելոյ, սքանչելի զիջմամբ հաւանեալ նստաւ յաթոռ իւր, եւ սիրով ազդ արար եւ նոցա բազմել:

Եւ իւրեք ամենեքեան զիւրեանց բազմականն կալան, յոտն եկաց Լուստաթիոս հայրապետ Լստիդբայ, եւ կարճառօտ բանիւք հրապարակախօս եղեւ, զդէմն բանիցն առ ինքնակալն դարձուցեալ: Բազում գոհութիւնս առ Լստուածութիւն անդր մատուցանէր վասն պարգեւելոյ նորա ինքնակալին յաղթութիւն ի վերայ բազում բռնաւորաց, որ բառնալով զկռապաշտ ազդս երարձ յաշխարհէ զպաշտօն գիւացն, որով եւ յայնմհետէ մշտնջենաւոր աստուածութեան Հօր եւ Արդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ երկրորդ պառօթիւն մատչէր: Եւս զարդի ծնեալ մոլորութեանն զլաութիւն յանդիման կացուցեալ նմա, օրինակաւ իմն յորդորեաց, զի որպէս զսնոտի պաշտամունս բազմաստուածութեան իշխանութեամբ իւրով անհետ արար յաշխարհէ, նոյնպէս զնորոգ թշնամութիւնն զոր չարակամ հնարիւք ի ձեռն հերետիկոսաց ընդդէմ աստուածութեան Արդւոյն Լստուծոյ յարոյց բանսարկուն, ըստ իւրում ճշմարիտ աստուածապաշտութեան եւ արքունի մեծութեան կարճեցէ, օգնական եւ պահապան լեալ որոց քարոզեն զաստուածութիւնն Քրիստոսի եւ ազատեալ զեկեղեցի Լստուծոյ ի ձեռաց անագորոյն թշնամեաց նորա: Աստարեալ երանելի հայրապետին զբանս իւր, նստաւ յաթոռ իւրում: Այնմ վայրի ամենեքեան որք ի ժողովն անդ էին, սկսան հայել ի յոստանդիանոս, զցանկութիւն սրտից իւրեանց ի դէմն ածեալ լսել զբանս նորա:

«Այնմ ամ աստուածասէր ինքնակալն, որպէս գլխ Լուսեբիոս կեսարացի⁷⁵, զուարթագին գիմօք զքաղցր հայեցուածան շուրջ յածեալ զամենեքումք, եւ մտախորհ եղեալ յանձն իւր, հանդարտ եւ համեստ բարբառով խօսել սկսանէր առ նոսա զայս ձեւ օրինակի բանից:

Վանդի մեծաւ ցանկութեամբ փափաքէի, բարեկամք իմ եւ սիրելիք, միաբանութեամբս այսուիկ ձերով ուրախ լինել, այժմիկ իբրեւ կատարեցաւ լցաւ ցանկութիւն սրտի իմոյ, խոստովան լինիմ թէ պարտ եւ պատշաճ է ինձ շնորհս մատուցանել թագաւորին եւ խնամակալուին արարածոց Լստուծոյ, զի ինձ ի վերայ այլոց ամենայն պարգեւաց շնորհեաց եւ զայս պարգեւս, որ վերագոյն եւ բարձրագոյն քան զամենայն բարիս է, այս ինքն աչօք իմովք տեսանել զձեզ ի մի վայր գումարեալ, որք եւ զմի միայն կամս հանդերձեալ էք ունել յանձինս ձեր: Լստուհետեւ մի լեցի նախանձու ինչ դառնութեան, որ մերոց

իրացս յաջողութեան թշնամին է, զսոյն բարի եւ օգուտ աղաւաղել. եւ ոչ դարձեալ յետ լռելոյ աստուածեղէն կարողութեամբ դժնդակութեան բռնաւորաց յարուցելոց ընդդէմ Աստուծոյ, բանսարկուն սատանայ զաստուածեղէն ուսմունս եւ զկրօնս Վրդիստոսի, նախանձու չարասէր արանցն տացէ արատել: Վրանդի ինձ այսպէս թուի թէ առտնին խռովութիւն յուզեալ յեկեղեցւոյ Աստուծոյ բազմագոյն եւս տառապանս եւ դառնութիւնս ծնանի, քան թէ այլ ամենայն պատերազմունք մարտից, այլ եւ սոյնպիսի իրք որ ի հոգիս անդր հային, դժնդակագոյն եւս ցաւս թուին ծնանել քան զմարմնոյ ցաւս:

Արդ հրամանօք եւ օրնութեամբ ամենակալ եւ ամենաբարին Աստուծոյ մերոյ կանգնեալ իմ նշան յաղթութեան ի վերայ թշնամեաց, համարէի ոչինչ իւրք պակասել եթէ ոչ զի գոհութիւնս մատուցից Աստուծոյ, եւ միաբան ընդ նոսա որք յօգնականութենէ սրարչին ձեռամբ իմով յազատութիւն անդր հաստատեցան, զճաշակ հասարակաց ցնծութեան առից հոգւով: Այլ իբրեւ լուր գժտութեան ձերոյ յանկարծ եհաս յականջս իմ, ոչ անտես արարի բնաւ զհամբաւն գուժեալ զայնմանէ, այլ մեծապէս ցանկացեալ հնարիւք իմն դեղ դարմանոյ այնմ գտանել, ածապարեալ կոչեցի զձեզ ի մի ժողով: Այլ աստէն ի սմին ժամանակի թէպէտ ուրախութեամբ մեծաւ խնդամ, իբրեւ ի ձեր միաբան ժողովդ հայիմ, սակայն ոչ իւրք իրօք համարիմ զերսն ըստ ցանկութեան սրտի իմոյ վճարեալ, բայց յորժամ տեսանեմ զձեզ զամենեսեան միաբանել հոգւով, եւ զարդանալ ծաղկել յամենեսին միոյ միայնոյ եւ խաղաղական միաբանութեան, զոր ձեզ նուիրելոցդ Աստուծոյ արժան է եւ վասն այլոց խնդրել ի Տեառնէ: Այսն որոյ աղաչեմ զձեզ, գեր ի վերոյ սիրեցեալքդ, ոգեկիր ոգելից պաշտօնեայք Աստուծոյ, եւ մեծապատիւ ծառայք հասարակաց Տեառն մերոյ եւ փրկչին, չղանդաղել յայսմհետէ զպատճառս գժտութեան որ ի միջի ձերում յուզի, ի մէջ մատուցանել, եւ նախ քան զամենայն ինչ հնարս խնդրել, զի ամենայն կնճիռն որով պնդեալ կան խնդիրք բանիցդ, օրինօք խաղաղութեան լուծցի: Այսպէս խնամակալին ամենայն արարածոց Աստուծոյ գործ հաճոյական գործեսցիք, եւ ինձ ձերում ծառայակցի կարի մեծ երախտիս ցուցիք: Այս ամենայն խօսեցաւ ինքնակալն Հռոմոնց բարբառով, վասն զի զայնու ժամանակօք ամենայն իշխանք եւ դատաւորք ի դատաստանս եւ յերեւելի երեւելի գործս սովոր էին ի պահպանութիւն վայելչութեան հռոմէական իշխանութեան յայն բարբառ խօսել: Այլ քանզի ի ժողովի անդ ոչ ամենեքեան իմանային զայն լեզու, նմին իրի մի ոմն յատենադպրաց ի յոյն բան խօսեցաւ զնոյն հրապարակախօսութիւն:

ԺԻ. Ի կատարել այսր ամենայնի, գլխաւորը ժողովոյն համառօտ բանիւք կարգեցին եղին առաջի ինքնակալին զամենայն զոր յառաջ քան զմուտ նորա անդր արարեալ էին, եւ զոր վասն հաւատոց դաւանութեան հաստատեալ էին սահմանել: Եւ ահա անդ էր տեսանել միւսանգամ զշտապ տագնապի եւ զյոյզս խռովութեան հակառակորդացն ճշմարտութեան: Վրանդի ստուգութեամբ ի վերայ հասեալ Արիոսի, որ ըստ հրամանի հարց եւ ինքնակալին եկեալ էր ի ժողով անդր, եւ ամենայն բարեկամաց նորա, մանաւանդ առաջնորդի նոցա Աւսերի նիկովիւացոյ, թէ ի լռել իւրեանց առ փոքր մի, այնուհետեւ չեք բնաւ յոյս յաղթութեան, գուն գործէին զուսումն խոտոր կարծեաց իւրեանց պէսպէս օրինակաւ ունել յակաստանի, եւ կամ զվճիռն զոր կարդալոց էին հարք ժողովոյն ի վերայ նոցա, այլով իմն հնարիւք խափանել: Այլ սրբութեանցն պաշտօնեայք առաւել եւս խրախուսեալ ի զօրացուցիչ իւրեանց՝ յԱստուած, առննթերակոց ունելով զաստուածասէր ինքնակալն, ընդդէմ կռուէին նոցա բազում զօրեղ բանիւք, եւ զուսումն աստուածեղէն գրոց եւ հարց սրբոց ջերմութեամբ դովէին: Եւս խաղաղասէր ինքնակալն ամենայն բանիցն ասացելոց երկայնմտութեամբ ուշ ունէր եւ բազում ջանիւք ի վերայ հասանէր. եւ իբրեւ զայրանային հակառակութիւնք՝ հնարս խնդրէր բանիւք խաղաղութեան ամօքել զհերձեալսն: «Վրաղոր եղեւ եւ հեզ, ասէ Աւսերիոս⁷⁶, ի ջանայն զմանս ի հաւանութիւն ածել, զայլս բանիւք հաշտեցուցանել, զիսոցն զըստ պատշաճի բանսն գովել, եւ ամենեցուն ի միաբանութիւն առաջնորդել»,։ Բայց յամենայնի դուն գործէր խաղաղարար ինքնակալն, զի կողմն ճշմարտութեան բարձր ի գլուխ պարծեցի:

ԺԲ. Եւ իբրեւ վախճան հակառակութեանցն եղեւ, հասարակաց հաւանութեամբ կարգեցին երեքհարեւր ութեւտասն հարք զուղիղ հաւատոցն դաւանութիւն կամ զհանգանակ հաւատոց առաջնորդութեամբ Սիոսի, զոր Հերմոգինէս, որ յայնժամ սարկաւազ էր եւ ապա եղեւ եպիսկոպոս Աեսարիայ, ի գիր աւանդեաց, եւ ամենեցուն լու ի լու ընթերցաւ ի ցնծութիւն մեծի ինքնակալին: Եւ էր պատճէն խոստովանութեանն ըստ սրբոյն Աթանասի այս⁷⁷:

«Հաւատամք ի մի Աստուած հայր ամենակալ ամենայն երեւելեաց եւ աներեւութից արարիչ, եւ ի մի տէր Էփսուս Վրիստոս յԱրդին Աստուծոյ, ծնեալ ի Հօրէ միածին, այս ինքն յէութենէ Հօր: Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնունդ եւ ոչ արարած. Համագոյ Հօր, որով ամենայն ինչ եղեւ յերկինս եւ յերկրի:

76 ԱԳ. ԴԸ. ԺԳ.

77 Ի ԹՂԹԻՆ ԵՂ. ՆԻԿԻԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ:

Որ վասն մեր մարդկան եւ վասն մերոյ փրկութեան էջ եւ մարմնացաւ, եւ մարդացաւ, չարչարեցաւ եւ յարեաւ յաւուր երրորդի, ել յերկինս եւ գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս: Եւ ի Հոգին սուրբ: Իսկ որք ասեն թէ էր երբեմն զի չէր, եւ յառաջ քան զծնունդն չէր իսկ, եւ թէ յոչնչէ եղև կամ յայլմէ գոյաւորութենէ կամ յէութենէ ասեն լեալ կամ արարած, փոփոխելի կամ այլայլելի զՈրդին Աստուծոյ, զայնպիսինս նզովէ կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցի»,:

Ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոս ի կամս ազատութեան արկին զիւրեանց ձեռնագիր մի ըստ միոջէ այսմ պատճենի ուղիղ դաւանութեան հաւատոց, եւ հաստատեցին թէ «Այս են հաւատք եկեղեցւոյ», (Յետ այնորիկ կարգացին նորմս ի վերայ ձախող ուսման Արիոսի. եւ վնա եւս յաղագս անդարձութեանն յահ եւ ի գողումն այնոցիկ որ յաղանդոյ անտի նորա էին, նզովեցին յայտնապէս:

Իսկ Լաւերիոս նիկոմիդացի եւ որք ընդ նմայն էին դարձեալ միւսանդամ ընդունայն խորհրդով հրաժարէին ի միաբանութենէ երանելի հայրապետացն: Բայց իբրեւ յայտնի ծանուցաւ ամենեցուն թէ որք այնուհետեւ հակառակ կան վճռոյ սինհոդոսին, չեն ինչ ազատելոց ի վճռոյ նշովից եւ հաւաստեաւ յօտարութիւն ունին վարել հրամանաւ ինքնակալին, նոյնհետայն առաւելագոյն մասն մոլորելոց յակամայ կամս հաւանեցաւ ըստ կամաց հարցն ընդունել զամենայն սահմանսն: Լաւերիոս եպիսկոպոս իեսարիայ թէպէտ եւ զառաջինն երկմիտ էր վասն բանին ի միասին էական, որպէս է տեսանել ի թղթոյ նորա առ իւր վեճակն ի իեսարիա⁷⁸, բայց ապա յորդորեալ կամ ստիպեալ ի բանից հարցն ժողովելոց ընկալաւ զնոյն ձեռնապրաւ իւրով. այլ թուի թէ ոչ հաստատուն մտօք:

Տեսեալ Լաւերի նիկոմիդացւոյ թէ յլովագոյնք յերեւելի ընկերաց իւրոց տեղի տուեալ զատեան ի նմանէ, ի տազնապ տարակուսի մտանէր: Եւ խորհուրդ ի մէջ առեալ ընդ սակաւ ուց ունանց եպիսկոպոսաց, որք յամաւութեամբ յառաջին կարծիս մնացին առ նմա, հաստատեաց՝ ինքնին զայլ պատճէն դաւանութեան երկդիմի բանիւք յօրինել, ամղբեալ սակաւիկ մի զառաջին մոլորութեան բարբաջսն: Օսոյն պատճէն կամէր ընդունելի հարց ցուցանել, յայտ արարեալ թէ այն բուն իսկ գիր դաւանութեան սինհոդոսին է, միայն այլովք բանիւք մեկնեալ, յորմէ ոչ ինչ խանգարումն ուղիղ հաւատոց լինէր: Եւ ոչ եհաս յերազելոց կարծեացն, քանզի ճշդիւք քննեալ հասին ի վերայ հարքն, թէ ի պատճենին յայնմիկ թէպէտ եւ ի

⁷⁸ Աւ սրբոյն Աթանասի ի գիրս յշ. ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. ԳԼ. ԺԳ. / վճռոց Ժող. Նիկի. եւ առ Թեոդոր. Աբել.

վերին երեսս թուէր նա զուղիղ փառաւորութեան միտս ունել, այլ ի ներքոյ խորհուրդք նորա ոչինչ բնաւ զգաստացեալ են յառաջին կարծեացն: Սնանականդ զի ոչ գտանէր ի նմա բանդ Համագոյ, որ զամենայն կասկած ի բաց մերժէր յամենեցուն մտաց: Սնան որոյ դարձեալ միւսանգամ բորբոքեցան երանելիքն սուրբ հրով քրիստոնէական նախանձու. եւ միաբան ասելին բարձր բարբառով թէ ընդ երկդիմի բանիւք այլ իմն հնարք նենգութեան ծածկեալ կան: Սնան այսորիկ պատառեալ եւ զայս գիր՝ զմտաուցողսնորին ապստամբս յԱտուծոյ, ուրացեալս ի ծրշմարիտ հաւատոց եւ արժանիս նդովից յանդիմանեցին: Սասանեցան ի բանից աստի սպառնալեացս չորք ի մտերիմ սիրելեաց Նաւերի, եւ իսկ եւ իսկ լքեալ զնորա կողմն, ձեռնադրով իւրեանց ընկալան ըստ հրամանի հարցն զուղիղ դաւանութիւնն: Եւ այսպէս թօթափեալ ի նմանէ ամենայն բարեկամաց չորք միայն եպիսկոպոսք գհետ նորա յամառութեանն մոլորեալք կացին Ձնացին առ նմա. որք էին Խէովզնիս Նիկիայ, Մարիոս կամ Մարիոս Վաղիկեդոնի, Խէովզնաս Մարմարիկեայ եւ Սեկունդոս Պոլոմայիդայ:

Յայնժամ յանհնարս մտեալ Նաւերի, լի նենգութեամբ նոր իմն խաբէութիւն խորամանկեաց առ ի չլատահելոյ ցասման ինքնակալին եւ չանկանելոյ ի մեծէ պատուոյ իւրմէ: Վաճառի որովհետեւ, որպէս վերագոյնն ծանուցաք, հարք ժողովոյն ոչ միայն գհանգանակ հաւատոց յօրինեցին, այլ եւ նդովեցին զՄարիոս եւ զաղանդ նորա, եւ զերկոսին զայսոսիկ վճիռս հրամայեցին ամենեցուն ընդունել. նմին իրի Նաւերիոս չորիւք եպիսկոպոսք հանդերձ զորոց յիշատակեցաք յայտ արար, թէ այսուհետեւ չհակառակիմք ինչ հաւանել միամիտ սրտիւ խոստովանութեան հաւատոց զոր սահմանեաց սիւնհոդոսդ: Իսկ երկրորդումն, այն է դատապարտութեանն Մարիոսի, ոչ կարեմք միաբանել, ոչ եթէ զի զայլ ընդ այլոյ ինչ միտս զուղիղ հաւատոց ունիմք, քաւ լեցի. այլ վասն զի անհաւանութեան թուի մեզ թէ ամբաստանեալն ի ձէնջ յայնպիսի կարծիս մոլորութեան իցէ վասն որոյ զնդովսդ ընկալաւ: Եւ իսկ ինքնին ի թզլոց նորա գրելոց առ իս ի վերայ հասեալ է, ասէր Նաւերիոս, թէ կարծիք նորա բնաւ ամենեւին օտար է յայնմանէ վասն որոյ նդովեցաւն:

Ոչ եւս այլ հանդուրժեցին սիւնհոդոսական հարքն երկայնաբան լինել ընդ նմա եւ ընդ բարեկամաց նորա պայքարաւ. այլ որպէս հովիւք քաջք կամէին բացէ ի բաց մերժել զգայլս ի հօտէ գառանց եւ նդովել եւ զսոսա հնդեսին: Օչայն իրրեւ լուան Նաւերիոս նիկովիդացի, Խէովզնիս նիկիացի եւ Մարիոս քաղկեդոնացի, եւ հաւաստեալ եւս գիտացին թէ ինքնակալն եղեալ է ի մտի անխնայ հալածական վտարանդի առնել զամենեսեան

որք այնուհետեւ ընդդէմ կան հրամանի հարցն, կեղծաւորութեամբ խոնարհեցան ի կամս ժողովելոցն, զի ապրեսցին ի մօտալուտ պատուհասէն: Ուստի նախ պատիր բանիւք ի ձեռն արքունի պաշտօնէից, մանաւանդ ի ձեռն Ղոստանդիայ քեռ ինքնակալին, զոր ի վաղուց ջատագով իւր ստացեալ էր Նւսեբիոս, ջանացան յաղերս ածել զինքնակալն մի թողուլ զի որոշեսցին նորա վճռով ժողովոյն ի հաղորդութենէ ճշմարիտ հաւատացելոց եւ անկցին յիշխանութենէ աթոռոց իւրեանց: Եւ ինքնակալն պատրեալ ի նենգաւոր շրթանց նոցա, կարծեաց զնոցանէ թէ ճշմարտութեամբ ի զղջումն եկին, վասն որոյ հաճեցաւ զնոցա խնդիր կատարել: Այս արարեալ կեղծաւոր արանցն ապա բազում խոնարհութեամբ բանիւք յայտնեցին հարցն ժողովելոց ընդունել զբանդ ի միասին էական եւ ըստ ամենայնի միաբան լինել բարւոք դաւանութեան նոցա. եւ յայտ եւս արարին թէ յորոց իրաց յորդորեալ ոչ ունէին յանձին ցայնվայր հաւանել նզովից Արիոսի: Յետոյ ապա յաւելին զայսպիսի բանս. «Ապա եթէ սուրբ ժողովդ ձեր ճշմարտեալ է վասն նորա, այս ինքն վասն Արիոսի, լինել ստուգիւ ի կարծիս մոլորութեան վասն որոյ կշտամբի իսկ, զամենայն որ դատաստանաւ ձերով սահմանեցաւ ոչ եթէ դիմադարձ լինելով մերժել, այլ հաւանելով ի միտս մեր հաստատել կամիմք: Ի սոյն յորդորեցաք ոչ վասն ծանր համարելոյ մեր զաքսորս, այլ զի կամակար մտօք ըզձամք խորշել ի կասկածանաց հերետիկոսութեան...: Հապա մի ինչ ծանր թուեացի ձեզ վասն այսց իրաց յորդորել զաստուածասէր ինքնակալն, եւ զմեր խնդիր նմա առաջի առնել, եւ զամենայն ինչ որ ձերում իմաստութեան վայելուչ թուի, սահմանել վասն մեր»,⁷⁹:

Յայսց բանից շարժեալ ի գութ հարցն, որոց ոչ ինչ այնպէս ցանկալի էր որպէս ի միութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ տեսանել զամենեսեան, հաւանեցան ընդունել եւ զերեսին զսոսա, կարծեալ այնպէս եթէ միամիտ սրտիւ ստրջացեալ ուրեմն են: Եւ միաբանեալ ինքնակալին եւ հարց ազատ կացուցին զնոսա ի նզովից: Յետ այնորիկ մնացին ի մտերմութեան Արիոսի անդարձութեամբ երկու եպիսկոպոսունք եւեթ՝ Խէնդիւսա մարմարիկեցի եւ Սեկունդոս պտղոմայիդացի. զորս նզովեալ եւ ընկեցեալ հարց ի կարգէ իւրեանց, զարս ընտիրս կացուցին յաթոռս նոցա: Եւ ետ ինքնակալն հրաման առաքել զնոսա Արիոսիւ հանդերձ ի յիւրիկէ յաքսորս, կամ ըստ Խորենացւոյ⁸⁰ ի մետաղս:

79 Սօդրատի պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. Գլ. բանդ Մοισούσιος համուսխոս որ է Ի փառքն Ժ. Փիլիստորգիոս մասնագիր յԱրիոսն էական, յաւելեալ ճարտարութեամբ ի մօտաց ազնուոյ վիպէ Ինքնի գլխովին. (Գիրք շնչեռագիրն է, որով լինէր Մοισούσιος հաւ. Ա. Գլ. Բ.) Թէ Եւսեբիոս եւ ընկերք նորա փութիոս, որ է Նման յեւթեան, այնպէս հարա խորեութեան ի ձեռնագրի իւրեանց արկին զձեռնագիր իւրեանց ի գիրն: հարեցան, եւ ի գրի գաւանութեան իւրն 80 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Բ. Գլ. Դ:

Յետ այսորիկ կրկինն զողովեցին սուրբ հայրապետքն զԼուղոս սարկաւազ որ յետոյ եկաց եպիսկոպոս Անտիոքայ, զՊիստոս երէց որ ապա յիւրոց անտի տնկեցաւ յաթոռն Աղեքսանդրիայ, եւ զայլ եւս ընկերս Արիոսի զնղովեալսն կանխադոյն ի ժողովն Աղեքսանդրիայ: Եւ քանզի զմիասնական սուրբ երրորդութեանն փառատրութիւն, որ ի սրբոց առաքելոց կարգեալ ընդ ամենայն դարս ի համօրէն եկեղեցիս այսպէս երգէր. «Փառք շօր եւ Որդւոյ եւ շողոյն սրբոյ», աղաւաղեալ Արիանոսաց, ըստ ձախողակ ուսմանց իւրեանց երգէին. «Փառք շօր ի ձեռն Որդւոյ ի շողին սուրբ, կամ Որդւով ի ձեռն շողոյն սրբոյ», որպէս վերագոյնն պատմեցաք, երանելի հարքն նորոգեալ զառաքելական փառաւորութիւնն, յետոյ ի յայտնութիւն աստուածութեան Որդւոյ յաւելին եւ զայս. «Որպէս էրն իսկզբանէ, եւ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից», Եւ եւս վճռով նղովից մերժեաց սուրբ սիւնհոգոսն զամենայն գիրս Արիոսի, առանձինն իմն զգիրսն որ անուանեալ կոչի խաղիա կամ Խընջոյք, եւ արգել ամենեցուն սաստիկ պատուիրանաւ բնաւ մի ու մեք յակն արկանել:

ԺԻԻ. ԻՌԻՅԻ դատաստանն Արիոսի ի գլուխ ելանէր, ձեռն արկին երանելի ժողովեալքն ի քննութիւն խնդրոյ վասն տօնի զատկին, որ ըստ յառաջագոյն գրեալ բանիցս էր երկրորդ պատճառ գումարելոյ սիւնհոգոսիս: Այ փոքու աշխատութեան պատճառս ետ երանելեացն եւ այս խնդիր, քանզի բազում եկեղեցիք խոտորեալ էին տգիտութեամբ զհետ հերձուածոյն Չորեքտասաներորդեայց: Սակայն քննեալ հարց զամենայն կարեւորսն, միաբան խորհրդով սահմանեցին զտօն սուրբ զատկին յամենայն եկեղեցիս կատարել յաւուր կիւրակէի որ գայ զհետ չորեքտասաներորդ աւուր լուսնոյ յետ գարնանային հաւասարութեան աւուրց, յորում աւուր կիւրակէի յարեաւ ի մեռելոց Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Բայց յայսմ մասին այլ իմն դժուարութիւն ի վերայ կայր, այն է՝ սահմանել զուղիղ շրջանս զատկի, առ ի գտանելոյ անվրէպ, թէ յորում կիւրակէի յիւրաքանչիւր ամի պարտ է տօնել: Վրանզի ոչ ամենեքեան միաբան էին ի հաշիւ շրջանի ժամանակաց. նմին իրի թէպէտ եւ ամենայն հաւատացեալք հրաման ընդունէին ի սիւնհոգոսէն յաւուր կիւրակէի տօնել զգատիկն, սակայն գոյր վտանգ յայլ եւ այլ կիւրակէս տօնելոյ նոցա: Արդ որովհետեւ ամենեցուն յայտ էր թէ Նագիպտացիք ի վաղ ժամանակաց վարժք էին յաստեղագիտութեան, ի զննել զժամանակս տարւոյ, եւ զարեգական եւ զլուսնին ընթացս եւ զշրջանս, հաճոյ թուեցաւ սրբոյ ժողովոյն յանձն առնել զայն գործ սրբոյն Աղեքսանդրոսի հայրապետի Աղեքսանդրիայ Նագիպտացւոց եւ որոց յետ նորա յաջորդն զթոռ հայրապետութեան նորին,

Հրաման տուեալ յօրինել զշրջան լուսնին եւ ամի ամի կանխա-
գոյն ազդ առնել զօր զատկին մեծի հայրապետին Հռոմայ,
յորմէ ապա ուսցին եւ այլ եկեղեցիք: Օայսոսիկ ուսուցանեն
մեզ մեծն ՚ի եւուն քահանայապետ Հռոմայ⁸¹ եւ սուրբն Նիւրեգ
հայրապետ⁸²:

Աստէն ոչ անդէպ համարիմ գրել ինչ մի ի սրբոյն Աթա-
նասէ⁸³, որ ծանուցանէ թէ սուրբ ժողովն ի հաստատելն զսահ-
ման ուղիղ հաւատոց եւ ի կարգելն զպատուիրանն վասն կատար-
ման տօնի զատկին ոչ նոյն եւ մի ձեւով եւ պայմանաւ բանից
վարեցաւ. քանզի ի հաստատելն զհաւատս ուղղութեան ասաց.
«Այս են հաւատք կաթողիկէ եկեղեցւոյ. այսպէս հաւատամք»,
եւ որ նոցին նման իցեն: Օայս առնելով ցուցին եւ յայտ արա-
րին թէ այս սահման չէր ինչ նոր եւ վարդիս հաստատեալ, այլ
աւանդութիւն առաքելական. վասն որոյ եւ առ այս դաւանու-
թիւն եւ սահման հաւատոց ոչ եղին հարք զթիւ տարւոյ եւ
զաւուր իրրեւ առ նոր ինչ կարգս: Իսկ ի կարգելն զպատուէր
վասն տօնին զատկի, այսպէս զոյն ձեւ օրինակի խօսեցան.
«Ղամ եղև մեզ հրամայել», այլովքն հանդերձ. յայտ արարեալ
սովաւ թէ յայնմ հետէ պարտ եւ պատշաճ էր ամենայն հաւա-
տացելոց ի Վրիստոս հնազանդել այնմ հրամանի եւ ըստ այնմ
զտօն զատկին կատարել, ապա թէ ոչ ընդ հերձեալսն յեկեղե-
ցւոյ համարէին:

Ամին այսմիկ հրամանի կատարելոյ յաւուր կիւրակէի զտօն
զատկին հնազանդեցան Ասորիք, որպէս վկայէ սուրբն Աթանաս⁸⁴,
եւ այլ ազգք: Այլ Զորեքտասաներորդեայք կամադորեալ հե-
տեցին, եւ յառաջին մոլորութեան ճանապարհէ ոչ զարձան յետս:
Ինդ սոսա միարան էին եկեղեցիք ինչ Միջագետաց, զհետ խո-
տորեալ աշակերտաց Աւտիոսի կամ Անտիոսի հերետիկոսի⁸⁵, որ
թէպէտ եւ յառաջագոյն յուղիղ հաւատս բազում ուղղութիւնս
վասն եկեղեցւոյ Վրիստոսի արար, բայց յալիս ծերութեանն ի

81 Ի Թուղթն ԿԴ. կամ ԳԴ. առ Մար-
կիան. կայսր:

82 Առ Պետարիոսի Ետաաֆառնի գրոցն
յղ. ուսմ. ժամանակի— Հաւանելի Թուրքոս
ընդ սրբոյն Աբրահամի միգուցւոյ, (ի
Բաղթն ի Դ. — Եղ. — Եղ. —) Թէ սուրբ
ժողովն առ ի գիրաւ եւ պատրաստա-
ւոյն գտանելոյ զառաջին օր լուսնի եւ ըստ
նմանէ զարեքտասաներորդն եւ, հրաման
արար ի կիր արկանէ զշրջանն իննետա-
ներորդաց, քանզի ի շրջանի իննետասն ա-
մաց նոր լուսնին կամ ծնունդ լուսնին գիպի
գրեթէ ի նմին աւուր տարւոյ արեգական,
մասնաւոր ըստ հաշուի այնք ժամանակաց:

Չայս շրջան օր առ Յոյն եւ առ մեզ
իննետասներորդ անուանի, հարեալ էր
իւր եւթհարեւր յիսուն ամբ յառաջա-
դոյն Միտան աստղագետ ամենացի, զոր
յետոյ Ռեկեգիր անուանեցին բազումք. վասն

զի սովորութիւն կալաւ առ հինս ոսկե-
ղէն նշանագրովք նշանակել ի սոմարս եւ
յօրացոյցս զաւուրս ծննդեան լուսնի: Այս-
պիսի ինչ կարծիք են՝ թէ սուրբ փռնհո-
գոսն ի իննամեա Եւսեբեայ կեանքացոյ յամեն
արար զկարգել պար շրջանի. քանզի յայտ
է ի բանից երանելոյն Յերոնիմոսի, (ի Կէր-
յղ. Եղեց. Ժողովոյ. ԳԱ. Ի Զեղուցի-
ն) արար թէ սա ինչն Եւսեբոս յօրինեաց զպատմո-
ւոյն ինչ, զոր եւ յետոյ եղ ի գիրս իւր
որ վասն Չատկի էր եւ ընծայեաց մեծին
Կոստանդիանոսի ինքնակալի. զոր ընկալեալ
սորս գիր շուրհակալութեան առ Եւսեբոս
գրեաց զովելով զօգուտ գրոցն:

83 Յղ. ժող. Արիմ. Ե. Սեզեկ. Էլ. 873:

84 Ի նմին տեղւոյ:

85 Ս. Եղեկ. ի գիրս յամգ. հեր. հեր.
Զ. Թեոփորետ. ի գիրս առաւոյ. հեր:

բազում մոլորութիւնս զառաժաւ, յորս յաւել ուսուցանել թէ պարտ է քրիստոնէից զտօն յարութեան Վրիստոսի ընդ պասեքատօնի Հրէիցն կատարել: Աշակերտք սորա մնացին ի կողմանս Ասորոց մինչեւ ցՀինգերորդ դար, եւ յետ այնորիկ ապա անհետ եղեն:

Ի կատարած խնդրոյ տօնի զատկին յատեան մատուցին սիւն-հոգոսական հարք զգառն Մեղիտոսի եպիսկոպոսի՝ Վիկոպոնայ, յորոյ հերձուածոյն բազում շփոթք խռովութեանց զարթեան եւ զամս քսան զաշխարհն Խեբացոց եւ գրեթէ զամենայն իսկ աշխարհն Ագիպտացոց դղրդէին, յորմէ եւ Արիանոսաց ազանդոյն ոչ սակաւ օգնականութիւն լինէր: Յայսմ դատաստանի բերեալ յանձինս երանելի Ժողովելոցն զկերպարանս հեղոյն Վրիստոսի՝ գթութեամբ ցուցին մարդասիրութիւն ի Մեղիտոս: Աւ որպէս ի Թղթոյ անտի սբոյ ժողովոյն առ եկեղեցիս Ագիպտոսի տեղեկանամբ, հրաման պատուիրանի ետուն Ժողովեալքն, զի նա ի սեպհական քաղաքի իւրում մնացէ եւ չունիցի բնաւ իշխանութիւն ձեռն ի վերայ ուրուք դնելոյ, կամ կարգելոյ զոք յեկեղեցական աստիճանս, եւ կամ վասն նոցին իրաց յայլ գաւառ եւ քաղաք անցանելոյ, այլ միայն զպատուոյն եւ զպաշտամանն անուն կրեսցէ: Աւ մի ոք համարձակեսցի իշխանութիւն ինչ շնորհել նմա, գուցէ թէ յետոյ միւսանգամ նորորիցէ զառաջին հերձուածսն եւ զլարիս: Իսկ որք ի նմանէ կարգեցան եպիսկոպոսունք, երիցունք եւ սարկաւագունք յետ ընդունելոյ զսուրբ օրհնութիւն եպիսկոպոսին զնելով ի վերայ զձեռս, (զոր չէ պարտ իմանալ զձեռնադրութենէ օծութեամբն հանդերձ եւ այլ կարգօք,) մնացեն յիւրեանց աստիճանի եւ ընկալեալ լիցին ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ, բայց կացցեն զինի ձեռնադրելոցն յԱղեքսանդրոսէ հայրապետէ: Աւ եթէ գտցի ուրեք եպիսկոպոս ձեռնադրեալ ի Մեղիտոսէ, եւ ի փոխել ի կենացս օրինաւոր եպիսկոպոսի տեղոյն, Ժողովուրդն խնդրեսցէ զնա յիւր հովիւ, միայն յետ հաստատելոյ հայրապետին Աղեքսանդրիայ զընտրութիւն նորա, իշխան լիցի վարել զպաշտօն եպիսկոպոսութեան իւրոյ: Աւ եւս հրամայէ սուրբ Ժողովն Մեղիտոսի տալ ի ձեռս երանելոյն Աղեքսանդրի վայտարարութիւն անուան եպիսկոպոսաց ի նմանէ ցայնժամ ձեռնադրելոց, որպէս զի մի լիցի նմա յայնորիկ ծածուկ ձեռնադրութեամբք զթիւ իւրոց եպիսկոպոսաց առաւելուլ, եւ զի մի սղբա արդարացուցեն զանձինս պատճառելով թէ նախ քան զսուրբ Ժողովն ընկալեալ են զկարգ աստիճանին, նմին իրի եւ իշխան են իրաւամբք մնալ ի նմին: Բստ այսմ գրի գտան ձեռնադրեալքն ի Մեղիտոսէ քսան եւ ինն եպիսկոպոսունք, յորոց բազումք հպատակեցին պատուիրանի Ժողովոյն: Աւ ոչ նա ինքն հերձուածապետն իսկզբան անդ հակառա-

կեցաւ սահմաններոցն վասն իւր ի հարց անտի: Բայց յետոյ միւս-
անգամ յառաջին գնացս իւր դարձեալ, ի նոյն հերձուածս մինչեւ
ցօր վախճանի իւրոյ եկաց մնաց. եւ ի ժամ մահուն կարգեաց փո-
խանակ իւր դուռն իւրայոցն զՅովհաննէս զոմն եպիսկոպոս ձեռ-
նադրեալ յիւրմէ: Ասան այսորիկ մինչեւ ցմուտս դարուն հին-
գերորդի ունէր սոյն հերձուած օգնականս իւր յազգիստացւոց եւ
ի Խեբրացւոց աշխարհիս, որպէս յայտ արարեալ ցուցանէ
Խէորդորեոս⁸⁶:

Ի. Յստայսորիկ առ չգանդադելոյ սրբոց ժողովելոցն ամե-
նելին ի վաստակելոյ ի դարձ մոլորելոցն յողջմտութիւն, փոյթ
յանձին կալան զՂովատեանս⁸⁷, որք զառաջինն հերձուածով եւ
ապա մոլար աղանդով ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ հատուա-
ծեալ էին, անդրէն յառաջին ուղիղ հաւատոց խոստովանութիւնն
ածել: Այլ ի սմին ոչ հասին երանելիքն ի կատարումն բարւոյ
կամաց իւրեանց, վասն Ղկեսիոսի նովատեան եպիսկոպոսի հակա-
ռակասէր բարուցն: Վնանգի հաստատուն մեզ Սոկրատ⁸⁸ եւ Սո-
զոմենոս⁸⁹, թէ տենչացեալ երանելի ինքնակալին Սոստանդիա-
նոսի միակրօն միարանութեան քրիստոնէից, կոչեաց զՂկեսիոս
գլխովին զառաջնորդ Ղովատեանց, եւ ըստ Վեդասիոսի կիզե-
կեցւոյ⁹⁰ եւ զընկերս եւս նորա եւ ցուցեալ նմա զսահման
ժողովոյն որ վասն ուղիղ հաւատոց եւ վասն տօնի զատկին,
եհարց զնա թէ հաւանիցի՞ արդեւք եւ ինքն վճռոյ հարցն ժո-
ղովելոց: Այս պատասխանի Ղկեսիոս եւ ասէ. «Տէր իմ ին-
քնակալ, ժողովդ չսահմանեաց նոր ինչ իրս. զայդոսիկ ի
մանկութենէ ուսեալ է իմ. յաւուրց անտի առաքելոց սրբոց
սահմանեցան այդորիկ վասն հաւատոց եւ վասն տօնի զատ-
կին»: Ասէ ցնա ինքնակալն. «Եթէ ի կարծիս այլոց միարան
ես, ապա վասն որոյ իրաց օձտես զքեզ ի նոցին հաղորդութե-

86 Ի գիրս յղ. առասպել. հերետ:

87 Ղովատեան կամ Ղովատիանոսաց ա-
ղանդայ հայր եւ գլուխ եղեւ ի կէս երրորդ
դարու Ղովատիանոս կամ Ղաւատիանոս
երէց հռոմայեցի, որ ի Ղովատոսէ կամ
Ղաւատոսէ հերձուածօղ երեցուէ ավրիկե-
ցւոյ ի հակառակորդէ որքոյն Արարիանոսի
եւ յայլոց ոմանց գտեալ օգնականութիւն,
յեկեղեցւոյ անգրեցու եւ յարոյց հերձուած
ի Հռոմ հակառակ որքոյն Արարիանոսի քա-
հանապետի, եւ կացուցաւ յիւրոցն հա-
կառակութեւ նմին, յորմէ ոչ փոքր չիթիք
ծնան ի Հռոմ եւ յայլ տեղիս յեպիսկո-
պոսունս: Այս Ղովատիանոս ի վերայ հեր-
ձուածոյն իւրոյ յաւել եւ մոլար եւ չար
կարծիս. բանից ռուսացներ թէ յանցու-
ցելու ծանր կամ մահու չափ մեղք չիք
այլ եւս յոյս թողութեան. սմին իրի որոց
յես մորտութեան մեղքնէն, անօգուտ է
ապաշխարութիւնն. եւ չէ արժան զանկեալ
ի ժամանակի հալածանաց ի կապաղառու-
թիւն, ի գառնալ զբառասանալ նոցա, ընդու-

նել ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ: Դար-
նեալ զԽորհուրդ գրողմն ի բաց մարտէր.
Հաստատ քարոզէր, եւ զեկեալն ի միարա-
նութիւն աղանդոյ իւրոյ ապր կրկին մըր-
տել: Աշակերտք սորո սուտ անուամբ յօր-
ջորջեցան ի յոյն բարբառ. Բաթարիս, (Աա-
թարս) այն է սուրբ կամ մարտէր, զի ա-
մենայն սուրբ քարոզէին զանձինս մարտէրս
եւ սուրբս ի մեղաց, վասն այնորիկ եւ չըր-
ջէին ի հանդերձս սպիտակս ի նշանակ ներ-
քին մարտութեան իւրեանց: Ջոռանէ խա-
սին Եւսեբիոս կետարացի (Ի Եւսեբիոս. Բ.
ԷԼ. 298.) ուրբ Արարիանոս (Թաւրի Խթ.
առ Արարի. Գառնի. Գառնի. Գառնի. Գառնի.
(Գիր. ԾԹ.), Թեոփրոստոս (Ի Գիր. Եւ-
սեբիոս. Գիր. Եւ.) Սոկրատ (Ի Գիր. Եւ-
սեբիոս. Գիր. Եւ.) եւ այլք:

88 Ի պատմ. եկեղ. Դար. Ա. Գլ. Ժ.

89 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. Գլ. ԻԱ.

90 Ի պատմ. ժող. Նիկ. Գիրք Բ. Գլ. ԻԳ.

նէ», : Յայնժամ սկսաւ պատմել Լկեսիոս զամենայն որ ինչ եղեւն յաւուրս Նովատիանոսի զլսաւորի Նովատիանոսաց աղանդոյն եւ իրոնեղեայ քահանայապետի : Եւ յա յիշեաց զկանոնէ իմեքէ զոր ինքեանք կարգեալ էին յաւուրս հալածանաց Վեկոսի կայսեր իրոյ յաստուածաշունչ գրոց հանեալ, թէ զորս յետ աւագանին սրբոյ լուացման մեղանչեն զմեղս առ ի մահ կամ մահու չափ, արժան է յորգորել յապաշխարութիւն, այլ չէ մարթ շնորհել նոցա թողութիւն. քանզի միայն Լստուծոյ է արձակել ի մեղաց եւ ոչ յիշխանութեան քահանայից : Եւ այսպիսի բանս նորա ծիծաղեցաւ մեղմով ինքեակալն եւ ասէ. «Պանդնեա սանդուղս, ով Լկեսիէ, եւ դու միայն ել ընդ այն յերկինս», : Սովիմք թէպէտ եւ ետես եւ ծանեաւ սուրբ ժողովն զկապութիւն եւ զանդարձ միտս Լկեսիոսի, սակայն ոչ փակեաց ընդդէմ Նովատիանոսաց զմուտն յուղիղ հաւատս, այլ կարգեաց վասն նոցա ուրոյն կանոն. որպէս ի յաջորդսն տեսցի :

ԻԵ. Յետ այսր ամենայնի կամ եղեւ ոմանց ի հարց անտի ժողովոյս սահմանել, զի վիճակաւորք բարձրագոյն աստիճանի որք յառաջ քան զընդունելութիւն սուրբ կարգաց կամ ձեռնադրութեան մտեալ են ամուսնութեամբ ի կարգ աշխարհի, հրաժարեացին ի կանանց իւրեանց : Յայնժամ սրբոյն Պափնոտիոսի ճգնաւորի, որոյ սրբութեան եւ մաքուր վարուցն անուն առ ամենեսեան համբաւեալ էր, յոտն կացեալ մեծաւ նախանձու զդէմ բանից նոցա կալաւ եւ ասէ. «Եւ խոնարհագոյն կարգի վիճակաւորաց եւ ոչ երիցանց արժան է զայսպիսի լուծ ծանր ի վերայ դնել : Պատուական է ամուսնութիւն եւ սուրբ են անկողինք : Եւ ամենեցուն տուեալ են շնորհք հրաժարելոյ յամուսնական կենաց : Եւ եւ գոյ իսկ երկեւղ մի գուցէ ի լինել կանանցն մերժեալ յիւրեանց օրինաւոր ամուսնոցն, փորձեսցին ի չարէն արատել զիւրեանց ժուժկալութեան վարս : Եւ առ է զի որք յառաջ քան զմտանելն ի կարգ աշխարհի ի վիճակաւորի աստիճան ելին, ըստ կանխակալ սովորութեան եկեղեցւոյ ժուժկալեսցեն յամուսնութենէ : Եւ չէ պարտ մեկնել ի կնոջէ իւրմէ այնմ որ մինչ դեռ աշխարհական էր ած զնա», : Եւ յամ խորհրդոյ սուրբ եպիսկոպոսին եւ ճգնաւորին հաւասարեցին ժողովեալքն զկամս իւրեանց ըստ պատմութեան Վեղապիոսի կիզիկեցւոյ⁹¹, Սոկրատայ⁹², Սոզոմենայ⁹³, Կասիոդորայ⁹⁴, Նիկեփորոսի⁹⁵, եւ այլոց⁹⁶ :

ԻԲ. Ի վերայ ամենայնի այսորիկ միաբան խորհրդով սահ-

91 Ի պատմ. եկեղ. Գիւրգ. Բ. ԳԼ. ԼԲ :

92 Ի պատմ. եկեղ. Գիւրգ. Բ. ԳԼ. ԺԱ :

93 Ի պատմ. եկեղ. Գիւրգ. Բ. ԳԼ. ԻԲ :

94 Երեւթ ամուսնեանն. պատմ. Գիւրգ. Բ. ԳԼ. ԺԲ :

95 Ի պատմ. եկեղ. Գիւրգ. Բ. ԳԼ. ԺԲ :

96 Ոմանք ի նոր պատմագրաց եկեղեցւոյ

յորս են Բարսեղոս, Բեզլարմիոս եւ չեն

բնիւս Առիւսիոս, Համարին Նմարիւս զայս

մասն պատմութեան ժողովոյս եւ ի Սահարայ հարեալ ասեն :

մանեալ եղին երեքարեւր ութեւտան հարքն երանելիք կանոնս քսան, եւ կամ ըստ Խորենացւոյ⁹⁷ «Բսան կանոնեալ զլուխ», վասն համօրէն քրիստոնեայ ազգաց ըստ պիտոյից ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ, աշխարհական մարդկան եւ դարձելոցն յանհաւատութենէ եւ ի պէսպէս աղանդոց: Եւ է համառօտ պատճէն կանոնացս այս:

Առաջին, եթէ դք ի ժառանգաւորաց ի ձեռն խուժադուժ մարդկան բռնարար, կամ ի պատճառս հիւանդութեան ի ձեռն բժշկի ներքինացուցի, մնացէ յիւրում աստիճանի. ապա եթէ դք անձամբ անձին զայնպիսի ինչ գործեսցէ, լուծցի ի կարգէ իւրմէ. եւ եթէ աշխարհական դք ի սոյն մտարբրեսցէ, մի լիցի ընդունելի ի կարգո վիճակաւորաց⁹⁸:

Երկրորդ, մի դք ի դարձելոցն ի հեթանոսութենէ վաղձաղակի մկրտեսցի, եւ մի անդէն իսկ եւ իսկ զկնի մկրտութեանն ընկալցի աստիճանս, այլ յետ բազում եւ երկարագոյն փորձոյ եւ քննութեան:

Երրորդ, մի ումեք յեպիսկոպոսաց կամ ի քահանայից եւ կամ ի սարկաւադաց օրէն լիցի պահել առ իւր զօտար կանայս, բայց ի մերձաւոր ազգականացն կամ յորոց ոչինչ կասկած չարեաց յայլ ծնանիցի:

Չորրորդ, թէ հնար ինչ իցէ, եպիսկոպոսն կացուցի կամ ձեռնադրեսցի յառնութեաւկացութեան ամենայն եպիսկոպոսաց գաւառին. իսկ եթէ վասն արդար պատճառաց այն դժուարին իցէ, ձեռնադրեսցի յերկից եպիսկոպոսաց, ունելով թուղթս հաւանութեան յայնցանէ որք ի բացեայն են: Բայց զելիանութիւն հաստատելոյ զընտրութիւն եպիսկոպոսին արժան է տալ եպիսկոպոսապետին այն է մետրապոլիտն⁹⁹:

97 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Բ. Գլ. Դ.

98 Մետրապոլիտ անուանի ի Յունաց

98 Այս կանոն երաւ, որպէս թուի, առաջաւ եպիսկոպոս զլուսւոր քաղաքի, աննիկն ի կործանումն վաղնիստիսնաց այս ինքն է մայրաքաղաքի գաւառի իրի: աղանդայն, որ ծագեցաւ ի կէս երբորդ Զկարգ եւ զթիւ գաւառաց հառաւան դարուն եւ այն առաջնորդ եղեւ, ըստ տէրութեան որպէս ինչ բաժանեալ էին փկայելոյ սրբոյն եպիսկոպոսն (Ի քիւր յանդիմ. Եւ ինչ յաշխարհական պետաց, այնպէս կարգեր հր.) Վաղէս ոմն անուն արարացի: Սքառ զամենայն զաւակերոս իւրեանց, որպէս եւ զամենեւեան որոց զէպ լինէր հիւրանալ առ նոսա, առնէին ներքինիս, առապելս եւ առաջին եպիսկոպոս գաւառին զիւր առ կցեցելով թէ սօփաւ միայն հնար իցէ մարդոյ մտանել ի կեանս յաւիտեանց: Առ ինքն զլուսւոր եպիսկոպոս կամ եպիսկոպոս անունին զբանն տէրունական խոտորանակի մաք. Են ներքինիք որ զաննինս իւրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան երկնից. (Մատթ. ԺԲ. 12) Եւ առաջին զիւրեանց զաննիս, ժուժկաւ լինի ի մայր համօրէն անասնոց. բայց յետոյ յանիտեալ ուտէին զամենայն: Այսպիսի ուտումն եւ զարծ թիւրութեան ոչ միայն թեան եկեղեցւոյ հրամանաւ, այլ եւ աշխարհական օրինոք՝ հանդերձ սպառնալոք մահու աստ, ասկայն պատիւ անուան թուի լինալ: ասկայն վաղնիստիսնոք ոչ կացին նեւ հնազդին եւս: Իսկ անուոք հայրապետ ի պիղծ աղանդայ անտի իւրեանց: պետ յետոյ եւս է քան զայս ժողով: Եւ

Հինգերորդ, մի որ յեպիսկոպոսաց ի հաղորդութիւն իւր ընկալցի զմերժեալն ի հաղորդութենէ այլոյ եպիսկոպոսի: Եւ զի մի լեցի եպիսկոպոսաց վասն զոյգն ինչ իրաց կամ առելութեան աստիւ վարեալ ընդ բանիւ առնել զիւրեանց կղերականս, ամի ամի երկիցս ժողով արասցեն եպիսկոպոսունք իւրաքանչիւր գաւառի, յորում դատեալ քննեցեն զոյնեպիսի որոշեալս, եւ եթէ հաւաստեալ ցուցցի որ յանցաւոր, հաստատեցեն զվճիռ եպիսկոպոսին ի վերայ նորա, մինչեւ դարձցի յողջմտութիւն: Եւ ժողովք գաւառականք եղեցին նախ՝ յառաջագոյն քան զաղուհացից պահս, եւ երկրորդ անգամ յաշնայնի:

Վ եցերորդ, Եղեքանդրիայ եպիսկոպոսն ունիցի իշխանութիւն ի վերայ Լազիպտոսի, ՚ի իբիայ եւ Պենտապոնիայ. վասն զի եւ Հռոմայեցւոց եպիսկոպոսին այս սովորութիւն է. սոյնպէս եւ յԵնտիոք եւ յայլ գաւառս իւրաքանչիւր եկեղեցի ունիցի զիւր իրաւունս. եւ իւրաքանչիւր տեղւոյ եպիսկոպոս կարգեացի հաւանութեամբ եպիսկոպոսապետին¹⁰⁰:

Եւթներորդ, եպիսկոպոսն Երուսաղեմի ըստ առաջին տփորութեան երեւելի պատուով մեծարեացի. բայց պահեալ զկարգ պատշաճ իշխանութեան եպիսկոպոսապետին իւրոյ¹⁰¹:

Ութերորդ, եթէ որ ի կղերականաց ՚Նովատիոսեանց դառնայ յուղիղ հաւատս, յետ կատարելոյ զպարտս իւր եւ գրով խաստանալոյ պահել զամենայն սահմանս կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցւոյ եւ յետ ձեռն դնելոյ եպիսկոպոսին ի վերայ նորա, այս ինքն յետ ընդունելոյ զարձելոյն զօրհնութիւն եպիսկոպոսին կամ զհաստատութիւն ընկալեալ ձեռնադրու-

անուանի հայրապետ առաջին մարապոփան ի վերայ եկեղեցեաց յարեմուտս եւ յարեւելս դէմ յանդիման քարոզեն, եւ յայտ իսկ է թէ եւ ոչ յերանելի հարց ժողովոյս ծածկեալ էին այս իրաւունք եւ պատիւ մեծութեան քահանայապետին Հռոմայ: Ի սոյն հայեցեալ եւ ուրբ Երեմեա Ընորհայի՝ զնոյն հայրապետն Հռոմայ «Առաջին ամենայն եպիսկոպոսապետաց», կոչէ (յՈ. Բազիլն առ Մանսիլ [այսր Եւսեբաց]): Իսկ Միթիմար վարդապետ Գօշ՝ առեալ իսոյն զկարգաց պաշտօնէից եւ առաջնորդաց տին զերական եկեղեցւոյ, յետ գրելոյ հայրապետաց այս ինքն զպատրիարքաց եւ զկաթուղիկոսաց ասէ. (Ի Դոստոսոսմոսիքի Գլ. ԾԶ. ըոր այլը Միե.) «Իններորդ գաս վահագոյն քան զամենեւեան Փանկ Պապն, կամ ըստ այլոց զառաքալաց. «Իններորդ գաս վերագոյն քան զամենեւեան Պապիս»:

101 Եկեղեցի Երուսաղեմի ըստ հնութեան ժամանակին առաջին եւ մայրէ ամենայն եկեղեցեաց. բայց զկի աւերելոյ Երուսաղեմի, Վեսարիա Պաղեստինացւոց եղէւ մայրաքաղաք (μῆτροπολις): Իսկ իբրեւ նորոգեաց Ագրիանոս ինքեակալ զԵրուսաղեմ, միւս անգամ հաստատեցաւ ի նմա ամենայն եպիսկոպոսական, որոյ եպիսկոպոս Թագ միշտ ընդ իշխանութեամբ մարապոփան Վեսարիայ:

թեանն, եւ ոչ զնոր կամ կրկին ձեռնադրութիւն օծութեամբ հանդերձ, որպէս վասն Սեղիտիոսեանց ասացաք, այնպէս մտցէ եւ մնասցէ ի մէջ կղերականացն: Եւ եթէ ի քաղաքին կամ ի գեղջն յորում էր նա յառաջագոյն, ոչ գտցին այլ ժառանգաւորք, պահեսցէ զհւրոյ կարգին զաստիճան. ապա եթէ գտանի եպիսկոպոս կամ երէց, յայնժամ եպիսկոպոսն դարձեալ ի մալար աղանդոյ զպատիւ երիցութեան առցէ, կամ հաւանութեամբ եպիսկոպոսի տեղւոյն կրեսցէ զանուն եպիսկոպոսի. ապա թէ ոչ կայցէ զտեղի երիցու կամ քորեպիսկոպոսի, որպէս զի երեւեսցի լինել նմա ի կարգի ժառանգաւորաց եւ զի մի ի միում քաղաքի երկու եպիսկոպոս իցեն:

Եւստասիորդ, եթէ դք առանց քննութեան ընկալաւ զկարգ երիցութեան. կամ ի քննութեան անդ յայտնելով զմեղս իւր, այս ինքն զմեղս պոռնկութեան, ընդդէմ կանոնաց ձեռնադրեցաւ, մերժեսցի յեկեղեցական պաշտամանէ:

Տասներորդ, եթէ դք ի ժամանակի հալածանաց ՚ի իկիանեայ պակասեալ ի հաւատոց, ձեռնադրի յեպիսկոպոսէ որ ոչ գիտէ կամ կեղծաւորի չգիտել զայն, ի յայտնի լինել իրացն, ընկեսցի ձեռնադրեալն ի կարգէ իւրմէ:

Մետասաներորդ, ուրք ի ժամանակի հալածանաց ՚ի իկիանեայ անկեալ ի հաւատոց, կամին յանկեղծաւոր մտաց ապաշխարել, զամս երիս իբրեւ հաւատացեալք կացցեն ի կարգի ունկնդրաց, զամս եւթն գետնատարած լիցին իբր աղօթականք եւ զերկեամ մի առանց մատուցանելոյ զընծայս՝ աղօթից կցորդ լիցին հաւատացելոց¹⁰²:

Արդ սուրբ Ժողովն հրամայէ ի կանոնի յորում պահու խառն ընդ երեկայից արտաք քան զեկեղեցին առաքելն: Երբորդ տիւս երեւելիս ընկալի վասն առաւելել անկեալք, զոր զարմանալի յորինեաց զնորարն մի կրիւք մարմաւոր կային անդ առ ընթեր երթալից, այլ տեսլութեանն իւրոյ, զոր ի նմա կրեաց. աղօթս առնէին յերես անկեալ: Արդ առաւելելով զնաւ զրկանս իրաւանց իւրոյ շարքեալ ընաւ զրկանս իւրաւանց իւրոյ կարգն էր ի մասին կացելոց, որք իբրեւ փոքու յանցանաց Զատապարտք միասն ընդ այլոց հաւատացելոց կային առաջի սուրբ պատարագին. բայց չէր նոցա հրաման մասնել ընդ այլոց ի հաղորդութիւն խորհրդին զօհոթեան. որում արժանի լինէին յետ կալոյ յայտմ կարգի զամս երկուս: Արդ ըստ ծանրութեան յան եւ խորագնդեաց, մեծիւր զլիւրդ եւ ի ցանցն յանցուցելոց յետ միատուցեան զեմին անկեալ, արտառուտեալն հաւաչանք ինդէին ի հաւատացելոց՝ աղօթս առ Աստուած վասն նոցա մատուցանել: Երկրորդն էր կարգ Ունկնդրաց, որք թեպէտ եւ ընկալեալ լինէին յեկեղեցին, այլ կային մերձ ի դուռն, եւ անդէն ունկնդիր լինէին ընթերցուածոց սուրբ գրոց եւ բանից վարդապետութեան: Տեղի սոցա ոչ զայն ի անգղիէ երթալից որոշեալ էր, եւ իսնարհադոյն, ուր եւ կարէին լան. Հիւսիսայն զհանգերէն: Ի այն տեղի մալ յժամ բերելոյ ընծայից պատարագին, պատշաճին բանք պատարագամատուցին մա-

102 Թառաւ ժամանակաւ յեկեղեցի քրիստոսի շորք կարգէ էին հրապարակաւ ապաշխարողաց: Առաջինն էր կարգ Ողբացողաց որք իբրեւ պարտաւոր մեծի յանցանաց կացեալ յարաքին զաւթի եկեղեցւոյ իբրեւ արժանիք մտանելոյ ի ներքս՝ սեւազգեստ եւ խորագնդեաց, մեծիւր զլիւրդ եւ ի ցանցն յանցուցելոց յետ միատուցեան զեմին անկեալ, արտառուտեալն հաւաչանք ինդէին ի հաւատացելոց՝ աղօթս առ Աստուած վասն նոցա մատուցանել: Երկրորդն էր կարգ Ունկնդրաց, որք թեպէտ եւ ընկալեալ լինէին յեկեղեցին, այլ կային մերձ ի դուռն, եւ անդէն ունկնդիր լինէին ընթերցուածոց սուրբ գրոց եւ բանից վարդապետութեան: Տեղի սոցա ոչ զայն ի անգղիէ երթալից որոշեալ էր, եւ իսնարհադոյն, ուր եւ կարէին լան. Հիւսիսայն զհանգերէն: Ի այն տեղի մալ յժամ բերելոյ ընծայից պատարագին, պատշաճին բանք պատարագամատուցին մա-

Լքելուսաներորդ, որք ի ժամանակս հալածանաց զառաջինն պինդ կացեալ՝ ապա ի կռապաշտութիւն դարձան, զամս երիս կացցեն ի կարգի ունկնդրաց, եւ զամս տասն ի մէջ աղօթականացն: Եւ եթէ զնշանակս անկեղծաւոր ապաշխարութեան բանիւք եւ արդեամբք ցուցանիցեն, եպիսկոպոսն, յետ կալոյ նոցա զամս երիս ի կարգի ունկնդրաց, վաղվաղեսցէ բաժանակից առնել զնոսա աղօթից ժողովրդեան. նա՛ որպէս ինչ նմա լաւ եւ բարւոք թուիցի, փոքրկացուսցէ եւ եւս զժամանակ ապաշխարութեան նոցա: Եւս եթէ վերին երեսօք միայն կատարեսցեն զպարոս իւրեանց. լիովի ապաշխարեսցեն ըստ ամացն սահմանելոց:

Լքելուսաներորդ, ի հասանել ապաշխարողին ի դուռն վախճանի կենաց, մի զրկեսցի ի յետին թռչակէ. եւ եթէ յետ ընդունելոյ զկենարար խորհուրդն ապաքինեսցի յախտէն, կացցէ ընդ այնոսիկ որք միայն աղօթից կցորդ լինին: Եւ հասարակ ամենեցուն որ ի վերջին շունչ հասեալ իցեն եւ խնդրիցեն զհազորդութիւն, եպիսկոպոսն յետ քննելոյ զնոսա՝ շնորհեսցէ:

Չորեքտասաներորդ, եթէ սք յերախայից անկցի ի հաւատոց, ի դառնալն իւրում յողջմտութիւն, վերստին զամս երիս միայն կացեալ ի կարգի ունկնդրաց՝ միւսանդամ մտցէ ի կարգ երախայիցն:

Հնգետասաներորդ, մի սք եպիսկոպոս կամ երէց եւ կամ սարկաւազ իշխան լիցի այսուհետեւ քաղաքէ ի քաղաք փոխել. եւ եթէ յետ այսր սահմանի սուրբ սիւնհոդոսիս այսպիսի ինչ դիպեսցի, կշտամբանօք արգելքի յանդգնութիւն գործոյն, եւ ելեալն յեկեղեցոյ իւրմէ դարձուցի ի նոյն:

Վեշտասաներորդ, որք յանդգնին ի բաց ելանել յեկեղեցեաց իւրեանց, մի ընկալքին յայլ եկեղեցի. եւ եթէ խրատեալ ոչ զգաստացին, պարտ է հատանել զնոսա ի հազորդութենէ: Եւ եթէ յանդգնեսցի եպիսկոպոս սք զեկեալն յօտար վիճակէ ընդունել եւ հակառակ կամաց եպիսկոպոսի նորա ձեռնադրել. անզօր եւ անգործ կացցէ մնացէ՝ ձեռնադրութիւն նորա:

Եւթնետասաներորդ, եթէ սք ի վիճակաւորաց ընդ հակառակս ելեալ բանի գրոյն, որ ասէ. «Չարծաթ իւր ի վարձու ոչ տայ»,¹⁰³ վաշխս առնուցու, եւ կամ տոկոսեացն դաշանց եւ անարժան շահու զճետ լինիցի, լուծցի ի կարգէն իւրմէ:

Ութեւտասաներորդ, եթէ սք ի սարկաւազաց համարձակիցի

բայ. «Մի սք յերեւոյից, մի սք ի թերաւ սրբութեան, եւ որք ոչ էք կարօք հաւատոց եւ մի սք յապաշխարողաց եւ զորքել տատուածային խորհրդոյս, առ յանմաքից մարտից յաստուածային խորհրդուն ելէք եւ աղօթեսցէք»:
հարգա: Ողջոյն առք փմանց ի համար 103 Սաղմ. ԺԴ. 5:

տալ հաղորդութիւն քահանայի, կամ յառաջ քան զեպիս-
կոպոսունս հաղորդել, կամ նստել ի միասին ընդ քահանայից
ի կարգի նոցա. եւ կամ դարձեալ զմարմին Տեառն ոչ ընդու-
նիցի յետ քահանայիցն ի ձեռաց եպիսկոպոսի կամ երիցու, ի
սարկաւագութեան պաշտամանէ ընկեսցի:

Ենեւ տասներորդ, եթէ որ ի Պաւլոսեանց կամ Պաւլի-
նեանց դառնայ յուղիղ հաւատոս, մկրտեսցի միւսանդամ: Եւ
եթէ որ ի նոցանէ յառաջագոյն ժառանգաւոր լեալ էր, քրն-
նեսցէ զնա եպիսկոպոսն, եւ եթէ արժանաւոր զտցի, յետ
մկրտութեան միւսանդամ ձեռնադրեսցի: Եւս եթէ ի քննու-
թեան անդ անարժան ցուցցի եկեղեցական կարգի, ընդ աշ-
խարհական կարգեսցի: Եւս օրէնք կացցեն եւ վասն Պաւլո-
սեան կանանց սարկաւագաց եւ ամենեցուն որք ի նոցին կըրա-
կանացն կարգի իցեն: Եւ քանզի կանայք սարկաւագունք չունին
ձեռնադրութիւնս ինչ, ի կարգ աշխարհականաց կարգեսցին¹⁰⁴:

Քսաներորդ, հաւատացեալք յաւուրս կիւրակէից եւ յի-
նանց մի արայսցեն աղօթս ի ծունր իջեալ, այլ յոտին կալով:

ԻՎ. ՄԻՍԵՆ այս քսան կանոնք կամ գլուխք կանոնաց
սահմանեալք ի նիկիական սինհոդոսն գտանին առ հասարակ
յամենայն քաղուածոյս ժողովոց եւ կանոնաց նոցին: Ի քա-
ղուածոյս ինչ ժողովոց, որպէս եւ ի քաղուածոյսն Փիղիպեայ
Վաթնոսի տեսանեմք արտաքոյ այսց քսան կանոնաց այլ եւս
ութսուն կանոնս յանուն նորին ժողովոյ, զորս Փրանկիսկոս
Տուրիանոս յուխտէ Յիսուսեանց ի Հռոմայեցւոց լեզու փո-
խեաց յարարացի ձեռագիր օրինակէ, զոր ի վեշտասաներորդ
դարու երկու ուխտակիցք նորա բերին յարեւելից ընկալեալ
պարդեւ յԱղեքսանդրիայ հայրապետէն: Եւս համար Նիքեոնեան,
յալղէ Մարոնացի ի Վիրանան լեռնէ, ուսուցիչ ասորի եւ արա-
բացի լեզուայ, ութսուն եւ չորս կանոնս եւ բաղում այլ սահմանս
նորին ժողովոյ յարարացի բարբառոյ ի Հռոմոնց լեզու փոխեալ

104 Պաւլոսեանք էին աշակերտք Պաւլ-
գեւ ի մէջ եկեղեցւոյ: Աշակերտք նորա
գործքէ փորուն Հայոց, եւ եկաց յաթոռ
զնա հրեշտակ իջեալ յերկինց: Սորա գլու-
խաւոր մտքութեան կարծիք այս էին.
Յիսուս Գրիստոս է լոկ մարդ որում աշու-
տեմանիք լինելոյ մտք ուսմանց, ի ժո-
ղով ուրք յԱնտիոք, որ վասն նորա դու-
մարեցաւ, պատժապարտ նորովից գտաւ:
Աստուծոյ եւ ոչ յաւիտեանական, այլ ի
Բայց քանզի խոստացաւ ի բոց կալ ի իո-
տոր ուսմանցն, ետուն նմ թողութիւն
հարցն մեալ յիւրում պաշտամանն: Այլ
իբրեւ խոստման ստեալ յառաջին կար-
ծիսն կայր հաստատուն, միւսանգամ յայ-
լում ժողովի Անտիոքայ ընկալաւ նորոյս եւ
մարտեցաւ յեկեղեցւոյ եւ յաթոռոյ իւր-
մէ: Ի բաղում խոստումն զորոց անտի
վասն այնորիկ կանոն եզ սուրբ ժողով
նորա, եւ այս փ ինչ էր՝ զի նուագս ինն
սողմնաց յիւր գովութիւնս օրինեալ հրա-
մայեաց կանոնց յաւուր տանին զտակի եւ-
թի. իւրաք. ի Ժառնալ. Բ. էլ 300:

դրոշմեաց ի Պարիսացւոց քաղաքի: Սա ինքն ի Հռոմ ի մատենադարանի վատիկանեան պաղատան եւ յայլ մատենից դարանս բազում խոյզ ինչորոյ արարեալ եգիտ զնոյն կանոնս ոչ միայն յարարացի լեզու այլ եւ յայլ արեւելեան բարբառս գրեալ:

Ի վերայ այսոցիկ, ի գալ ուրուք խուզական մտաք զգրովք հարց նախնեաց եւ մատենագրաց, գտանէ առ ոմանս ի նոցանէ բանս եւ վկայութիւնս հանեալ ի սահմանաց այսր սիւնհոգոսի, զորս ոչ տեսանեմք յայժմու մնացորդս նորին: Յեւթներորդ գումարման սրբոյ ժողովոյն Եփեսոսի յիշատակ լինի զիշխանութենէ կամ զերաւանց շնորհելոց եպիսկոպոսապետի Սիպրացւոց ի ժողովոյն Նիկիայ: Բայց յայժմու գործս կամ ի քսան կանոնս նորին ոչ գտանեմք այնպիսի ինչ: Ս. Յերոնիմոս¹⁰⁵ ասէ զգրոց Յուդթայ. «Ընթեռնումք թէ ժողովն Նիկիայ զսոյն զայս մատեան կարգեաց ի թիւ սուրբ գրոց», Յորմէ յայտ է թէ նիկիական հարքն սահմանեալ են ինչ զթուոյ դրոց սրբոց: Ս. Լմբրոսիոս ասէ¹⁰⁶. «Հարք ի ժողովն Նիկիայ հրամայեցին թէ չէ արժան ումեք լինել ժառանգաւոր, որ յերկրորդ ամուսնութիւն անցեալ է», Լյս ամենայն սահմանք կամ կանոնք ոչ երեւին այժմ ի գործս ժողովոյս:

Ղարձեալ փոտ մատենագիր հմուտ անհնարին, վկայէ¹⁰⁷ զանձնէ, թէ ընթերցայ զգործս ժողովոյն Նիկիայ յերիս ամբողջ գիրս բովանդակեալ: Իսկ Վեդասիոս կիզիկեցի գրէ այսպէս¹⁰⁸. «Օւամենայն ինչ որ ի հռչակաւոր սուրբ սիւնհոգոսի անդ ասացան, եղեն եւ սահմանեալ կարգեցան, զդուռութեամբ ընթերցայ մինչ դեռ ի տան հօր իմոյ էի, գտեալ զայնոսիկ ի մատենի որ հին յոյժ էր, ի կատարեալ զուլիս բաժանեալ . . . : Ի պատահել իմում այսմ նուիրական մատենի, աշխատութեամբ բազմաւ մտադիւրութեամբ յամեցի ի նմա, բայց ոչ եղէ բաւական շտեմարանել զամենայն գրեալսն յուշի իմում: Վրանդի ոչ ումեք ի մարդկանէ հնար է զանունջ ծով ամենայն բանից՝ որ ի նմա ամբարեալ կային, ի մտի իւրում ժողովել: Այլ բազում ինչ ի բանից անտի ողջամիտ հարց մերոց սրբոց որ ի կշտամբութիւն Արիանոսաց գրեալ են, առի ի միտ»,:

Եւ եւս ի հայերէն կանոնաց մատեանս նախ դնին քսան կամ քսան եւ մի կանոնք յանուն սիւնհոգոսի Նիկիայ սակաւիկ ինչ այլայլութեամբ մտաց բուն իսկ օրինակին: Յետոյ կարգին այլ եւս հարեւր եւ չորեքտասան գլուխք կանոնաց, այսպիսի վերնագրով. «Վանոնք երկրորդ նիկիականք, զոր եդին երեքհարեւր ութուտասն եպիսկոպոսք, կրկնաբանեալ կարճ ի

105 Ի յառաջար. գրոց Յուդթայ:

106 Ի Թղթին առ եկեղ. վերգեղացւոց:

107 Ի մատենագրանի համ. 2Ը:

108 Ի պատմ. ժող. նիկ. Գիրք Ա. Ի յառաջար:

կարծող,»: Նայց սակայն կարծիք հասարակաց իմաստնոց եւ պատմագրաց այն է, զի թէպէտ եւ բազում ինչ գործեցաւ ի սուրբ ժողովի անդ, որոց պատմութիւն հնարիւք Արիանտաց եւ այլովք արկածիւք կորեան, բայց թիւ կանոնաց նորին ոչ առաւելոյր քան զքսան: Վանդի նախ, հասարակաց թարգմանութիւնք ազգացն առաջնոց քսան եւեթ կանոնս նիկիականս ունին: Երկրորդ, Ատտիկոս Կոստանդնուպոլսի եւ սուրբ Աիւրեղ Աղեքսանդրիայ հայրապետք առաքեցին յԱփրիկէ ըստ խնդրոյ եպիսկոպոսոց Վիրէացոց աշխարհին զգործս սուրբ ժողովոյն Վիկիայ գտեալս ի դիւանս եկեղեցեաց իւրեանց. եւ յերկոսին եւս գտան միայն քսան կանոնք նիկիականք: Երրորդ, Վեղասիոս կիզիկեցի, որ ինքնին ընթերցեալ էր զգործս սուրբ ժողովոյս, որպէս յայտ նորին բանքն առնեն զոր վերագոյն նշանակեցաք, ասէ¹⁰⁹. «Վայս քսան օրէնս այս ինքն կանոնս գրեաց սուրբ ժողով հայրապետացն վասն տեսութեան եկեղեցւոյ առաջի աստուածասէր եւ մեծանուն ինքնակալին Կոստանդիանոսի», Զորրորդ, Խէնդորետոս եպիսկոպոս Աիւրեայ, որ իրեւ հարեւր ամօք եւեթ յետոյ քան զսուրբ սիւնհոգոսն Վիկիայ զիւր պատմութիւն եկեղեցւոյ եհար ի մատենի, ասէ այսպէս¹¹⁰. «Վպիսկոպոսունք դարձեալ միւսանգամ միարանեալ ի ժողով անդր ի Վիկիա ի պէտս տնտեսութեան եկեղեցւոյ սահմանեցին օրէնս, այն է կանոնս քսան»,:

Յաղագս այսց պատճառաց համօրէն հմուտ մատենադիրք զամենայն կանոնս ի մէջ բերեալս արտաքոյ քսան նիկիական կանոնաց, եկամուտ յաւելուածս ի գործս նորին ժողովոյ համարին. եւ ասեն զնոցանէ թէ յետ ժողովոյն Վաղիկեդոնի գրեալ են. քանզի գտանին ի նոսա բազում ինչ անծանօթ ի ժամանակս նիկիական ժողովոյն, եւ ոչ պատեհ այնց ժամանակաց իրաց: Աւր թողցուք եւ զայն զի ոմանք դնեն բաց ի քսան կանոնաց այլ եւս ութսուն կանոնս նիկիականս, ոմանք ութսուն եւ չորս, կէսք հարեւր, եւ այլք բազմագոյն եւս. եւ այս իսկ չմիարանութիւն նոցա ի թիւս, նշանակ է արդարեւ օտարութեան նոցա:

Այլ զստուգութիւն քսան եւեթ լինելոյ ճշմարիտ կանոնաց սրբոյ նիկիական ժողովոյն առաւելապէս հաւատարիմ ցուցանէ մեզ այն՝ զի հին պատմագիր մեր Մովսէս Խորենացի յայտնապէս ասէ¹¹¹, քսան եւեթ լինել թուոյ կանոնաց ժողովոյս, զորս եբեր սուրբն Արիստակէս ի դառնալ իւրում ի Վիկիայ ի Հայաստան: Արդ անհաւանութեան թուի թէ չեցէ նորա բերեալ ընդ իւր զամենայն սահմանս եւ զկանոնս ժողովոյն

¹⁰⁹ Ի պատմ. ժողով. նիկիայ Գիրք Բ. ԴԷ. ԱԱ.

¹¹⁰ Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. ԴԷ. Ը.
¹¹¹ Ի պատմ. Հոյ. Գիրք Բ. ԴԷ. Զ.

յաշխարհն իւր: Եւ չէ ի դէպ ասել, թէ երանելին Արիստակէս իսկզբան անդ զամենայն զսահմանս եւ զկանոնս ժողովոյն ըստ կատարեալ թուոյ նոցա բովանդակ երեւ ի Հայս, բայց յետ այնորիկ մինչեւ ի ժամանակս Խորենացւոյն Արիանոսք հնարիւք իմն աղաւաղեցին եւ զայն, որպէս յայլ տեղիս արարեալ էին: Վրանգի գիտեմք հաւաստեալ եթէ շնորհօք Աստուծոյ ոչ կոխեցին ոտք աստուածամարտ հերետիկոսացս զսահմանս Հայաստան աշխարհիս. վասն որոյ եւ կանոնք ժողովոյն բերեալք առ մեզ անեղծ եւ անարատ մնացին յապականիչ հնարից նոցա ըստ ճշմարտութեան մտացն եւ թուոյն: Օչայս բանս վասն կանոնաց նիկիական սիւնհոդոսին ճառեալ, դարձցուք անդրէն ի կարգ պատմութեանս:

Ի՛. Սահմանեալ սրբոց երեքհարեւր ութեւտասն հայրապետաց զկանոնս զայսոսիկ, եւ կատարեալ զամենայն գործս իւրեանց, արկին իւրաքանչիւր զիւրեանց ձեռնագիր ի ներքոյ: Յետոյ միաբանութեամբ գրեցին թուղթ յեկեղեցիս Աղեքսանդրիայ, Եգիպտոսի, Վիրիայ եւ Պենտապոլեայ, յորս առաւել քան յայլ տեղիս սփռեալ էր Արիոս զիւր խոտորութեան ուսուցն, ուր եւ զայրացեալ էր հերձուածն Մեդիտոսի: Ի սմին գրի յայտ արարին երանելի ժողովեալքն կարդ ըստ կարգէ զամենայն զոր սահմանեալ էին ի յանդիմանութիւն երկոցունց սոցա եւ վասն տօնի զատկին:

Ի կատարել ամենայնի, քանզի ճարտար գիտէին հարքն եթէ պարտ եւ պատշաճ է ամենայն բանից զոր ի ժողովի անդ սահմանեցին, եւ ի մեծ հայրապետէն Հռոմայ ի սրբոյն Սեդեքստրոսէ առնուլ զիւրեանց հաստատութիւն, միաբան խորհրդով առաքէին առ նա զամենայն կանոնս եւ զսահմանս իւրեանց, գրէին եւ թուղթ մի ի խնդրել զնորա հաւանութիւն կամաց ի նոսին եւ զհաստատութիւն այնոցիկ: Յայսմ թղթի խօսին հարքն այսպէս զսոյն ձեւ. “Հրաման տացէ առաքելական վարդապետութիւն ձեր եպիսկոպոսաց համօրէն առաքելական քաղաքիդ ձերոյ ի մի ժողով գումարել... եւ հաստատեսցէ զմեր սահմանս. զի օրէնսդրութիւն մեր միաբանեալ ընդ հրամանի սրբութեան քոյ, մարթացի ունել զհաստատութիւն...: Եւ արդ հաւասարութեամբ բերանոյ քո հաստատեսցես զոր ինչ ի սիւնհոդոսն Վիկիայ սահմանեցաք,”¹¹³ Ընկալեալ սրբոյն Սեդեքստրոսի զամենայն գրեալսն առ նա եւ ուրախ եղեալ անպատում ցնծութեամբ ընդ յաջողութիւն իրացն ամենայնի, ժողով արար եւ ինքն ի Հռոմ երկերիւր վաթսուն եւ երկու եպիսկոպոսաց Խաաղիայ եւ Խորուարձանեայ աշխարհացն: Եւ յետ ընթեռնւոյ ի նմին զամենայն որ ինչ եղեւ ի Վիկիայ, հաւանութեամբ եւ

113 Ի Արեւիկեան գումարու. ժողով. առ Բարոնիոսի, յամ. 335:

վճռով իւրով հաստատեաց, նզովս սպառնացեալ որոց ընդդէմն յօժարեցին դառնալ սահմանաց նորին սրբոյ ժողովոյ: Սմին վկայէ եւ ժողովն Հռոմայ առ Փեղեկաւ Վ. քահանայապետիւ, յամի 483 ի թղթին առ կղերան եւ առ վանականս արեւելից այսպէս. Որպէս ասէր իսկ Տէր ցերանելին Պետրոս թէ Ղու ես վէմ եւ ի վերայ այգր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ. զորոց բանից զհետ երթեալ երեքհարեւր ութեւտասն հարցն որ ի Նիկիացւոց քաղաքին գումարեցան, խնդրեցին ընկալան զհաստատութիւն իրաց եւ զճոխութիւն սրբոյ Հռոմայեցւոց եկեղեցւոյ:

ԻՆ. ԱՅՅԳԻՍ ի գլուխ հանեալ հարցն երանելեաց ի Նիկիա ժողովելոց զամենայն զկարեւոր կարեւոր գործս, ի քսաներորդ հինգերորդ աւուր ամսոյն Ազոստոսի սիրով խաղաղութեան եւ բերկրալից խնդութեամբ արձակեցան: Հայնմ ժամանակի մեծն Վոստանդիանոս լի լինէր մեծաւ ուրախութեամբ, եւ փառաւորէր զամենապարգեւիչն զԱստուած վասն քակտելոյ հերձուածոցն եւ հաստատելոյ խաղաղութեան: Եւ յայնմ հետէ ապա զամենայն հնարս հնարէր զի առ ամենեսեան սփռեալ ծաւալեացին սահմանք ժողովոյն սրբոյ եւ անարատ պահպանութեամբ մեծարեցան: Ի սոյն պէտս գրեաց գիր առ ամենայն եկեղեցիս յայտ արարեալ եթէ մերժեցան ամենայն կարծիք հերձուածոց, եւ յորդորեաց զամենայն հաւատացեալս հնազանդել զմիտս իւրեանց վճռոյ հարցն, քանզի որ ինչ ի սուրբ ժողովի եպիսկոպոսաց սահմանի, այն ի կամացն Աստուծոյ է: Վրեաց եւ երկրորդ գիր առանձինն առ Աղեքսանդրացիս, յորոց միջի նախ սերմանեալ էր Արիոսի զիւր որոմն չարութեան. եւ յետ բազում բանս պարտաւանաց զնորա ուսմանցն խօսելոյ, թելադիր լինի նոցա դատապարտել զայրն նզովեալ եւ միամիտ սրտիւ միաբանել ընդ երեքհարեւր ութեւտասն հարցն, որոց ուսումն, ասէ, աստուածեղէն եւ անմոլար է: Ս'եւս եւս թուղթ յղեաց առ ամենայն կուսակալս իւր եւ ժողովուրդս, յորում պատուիրէ կոչել զԱրիոս եւ զմիաբանեալս ընդ նամ Պորփիրեանս, այն է նմանօղս Պորփիրի անօրէն փիլիսոփայի, որ վասն գիրս հակառակ ուղիղ կրօնից աստուածալաշտութեան ընծայեցուցանելոյ՝ ժառանգեաց անուն թշնամանաց առ ամենեսեան: Հետոյ հրամայէ հուր մաշել զամենայն գիրսն Արիոսի. եւ ապա յետոյ մահու պատուհաս սպառնայ ամենեցուն, որոց ոչ տան հրոյ ճարակ, այլ պահեն զգիրս ինչ ի գրոց նորա: Այս յետին թղթոյ հայերէն թարգմանութիւն գտանի ի մատենա կանոնաց մերոց:

ԻՕ. Ի քանպի յայսմ ամի յորում սուրբ ժողովն գումարեցաւ, անկանէր քսանամեակն ինքնակալութեան մեծին

Ղոստանդիանոսի¹¹³, որ բաւ սովորութեան մեծաշուք հանդիսիւ կատարէր, հրաման ետ նա ինքն ինքնակալն՝ ի մօտաւորութեան անդ հարց սիւնհոլոսին առաւելագոյն եւս պատրաստութեամբ, հասարակաց մաղթանօք, ըմբշամարտ մրցութեամբ, կրկիսօք, եւ այլ եւս խնձոյիւք զնոյն տօն կատարել: Հայնմ ամենաժողով տօնի առաջի միաբան բազմութեան հայրապետաց եւ իշխանաց խօսեցաւ Նաւերիոս Պամփիւղեայ կեսաբացի գեղեցիկ ճարտարխօսութեամբ բանս գովութեան զքրիստոսաւեր ինքնակալէն, յորում զառաքինութիւնսն նորա, մանաւանդ զՅեմ նախանձն աստուածպաշտութեանն գեղեցիկ յանդիման կացուցանէր: Իբրեւ այն տօն ի գլուխ ելանէր, յօրինեալ պատրաստէր Ղոստանդիանոս սեղան ամենալից ի պաղատան իւրում, եւ զամենայն հարս ժողովոյն մեծաւ պատուով իբրեւ արդարեւ զհաւասարիմ պաշտօնեայս երկնաւոր թաղաւորին հրաւիրէր ի նոյն: Օջրականք աստի եւ անտի ճակատեալ ընդ երկայն, մերկացեալ իւրաքանչիւր զուսեր իւր կային ի հրապարակի եւ յարքունի պաղատանն մինչեւ ի մեծ սենեակ անդր, յորում բազմեալ էր ինքնակալն, ուր ի մօտնել սրբոց հայրապետացն բազում մեծարանօք ընդունէր զնոսա, եւ մեծաւ սիրով համբուրէր զսպիս վիրաց կենդանի նահատակացն Վրիստոսի: Հետ հանդերձելոյ ամենայնի բազմեցան ի սեղան ընդ ինքնակալին հրեշտակք հայրապետին Հռոմայ եւ գլխաւորք ի հարս սիւնհոլոսին, իսկ այլ հարք բազմեցան յայլ սեզանս: Նամերձ ի վախճան կերակրոցն, զմի մի իւրաքանչիւր ի հայրապետաց մեծապարգեւ մեծարէր Ղոստանդիանոս: Հետոյ ապա վանս սքանչելի եւս զաւուրն ուրախութիւն յօրինելոյ՝ պատուէր ետ

113 Հինգամեակ, Յամնամեակ, Հնգետա հասարակաց բարեկարգութեան տպին, ամնամեակ եւ քանամեակ ինքնակալաց զհալածում քրիստոնէից նորոգէին կամ սկիզբն առին յԱզոստոս կայսեր, որպէս սասակացուցանէին, զհարկս ժողովրդեան վայել Դիօք Սաբոս (Ի ԾԳ. Բիրս Գործ. Նուաղեցուցանէին, բազում պարգեւք զՀռոմայ): Քանզի Ազոստոս կայսր, վանս բականին եւ ժողովրդեան բայելին, եւ սիրելի ազգին Հռոմոց լինելոյ, ոչ կալաւ զազգի ազգի խաղ կրկիսից. կոնոց եւ յանձին, զի ինքնակալութիւնն, զոր հասարակացն հրամայէին կատարել, յորս եւ բակաց հաւանութեամբ ամենեցուն ընկալեալ էր, կոցցե առ իւր մշտնիկաւոր, նէին ի գովութիւն ինքնակալացն. եւ հասլ Բոյն վանս տաննամայ ժամանակի ընկալաւ զայն, եւ ի կատարել այնց ամաց միւսանգամ հաւանութեամբ ծերակուտին (Եւ Պաւլոսի Որոսիոսի (Ի Գործ. Եւ. Գլ. Ե.) Ներոն կայսր յամս տաներորդի տէրութեան իւրոյ, վանս մաւսաց: ՁԱզոստոսայ զհետ երթեալ եւ ծապայծառ զտօնն յօրինելոյ յարոյց զասլոց ինքնակալաց զհինգամեակս, զտաննամայն հալածումն ի վերայ քրիստոնէից ի մեղա, զհնգետանամեակս եւ զքանամեակս ինքնակալութեան իւրեանց, այս ինքն զօր մօտնելոյ իւրեանց ի հինգերորդ կամ ի տասներորդ եւ կամ ի քաններորդ ամ տէրութեան իւրեանց մեծաւ շքով կատարէին: Քանզի ի սմին աւուր նորսկէն զտօն ուրախութեան հիւստատուութեան իւրեանց, մահանս ի պատիւ կուց կրօնից քրիստոսի առնէին, կանգնէին առ շինէին կամ կրկին նուիրէին, հրովարտակս ի սփռումն զիցն պաշտաման կամ ի պետս

առատապէս բաշխել պարգեւս եւ արծաթ ամենայն ամբոխին որ ի քաղաքի եւ ի գիւղս էին, որպէս զի առ հասարակ ամենեցուն լիցի խնդութիւն՝ մեծատանց եւ աղքատաց:

Եւտ այսորիկ իրեւ հանդերձէին սիւնհոդոսական հարքն դառնալ իւրաքանչիւր յաթոռ իւր, դարձեալ միւսանգամ երկայն երկայն բանիւք թելադրութեան աղաչեաց զնոսա ինքնակալն աստուածասէր յամենայն ժամ պահել զհաստատեալ խաղաղութիւն եւ զմիաբանութիւն, մտերիմ սիրով յանձն արար զանձն, զարքայորդիան, զիւրսն ամենայն եւ զհամօրէն տէրութիւնն յաղթս նոցա: Եւ նոցա թուղթս տալ ի ձեռս ոստիկանաց իւրոց ի քաղաքս քաղաքս. որոց հրաման պատուիրանի տայր ամի ամի բաշխել ռոճիկս ժառանգաւորաց, կուսից եւ այրեաց որք ի պաշտօն Աստուծոյ են նուիրեալք: Եւ այսպէս բերկրեալ սրտիւ ողջոյն տուեալ նմա ամենեցուն, եւ սերտ սիրով արկեալ գիրկս միմեանց յուղի անկան, առեալ իւրաքանչիւր ընդ իւր զպատճէն սահմանաց եւ կանոնաց սուրբ ժողովոյն՝ քարոզել եւ ուսուցանել հօտից իւրեանց:

Ի՛շ. Եւ սոսա դարձ արարեալ եւ երանելոյն Արիստակեայ մեծաւ պատուով յաշխարհս Հայոց, երբ եւ նա անդր զսահմանս եւ զկանոնս ժողովոյն, որպէս յԱգաթանգեղոսէ եւ յերանելոյն Սոփիսէ Խորենացւոյ ուսանիմք. զի Ագաթանգեղոս գրէ այսպէս¹¹⁴. «Երանելին Սարստակէս գայր հասանէր պայծառ ծագեալ հաւատովքն, եւ հաստատուն աստուծահաճոյ նիկիական կանոնօքն երեւել ի Հայաստան երկրին, առաջի գնէր թագաւորին եւ կաթողիկոսին սրբոյ զքերեալ աւանդութիւնսն որով սրբոյն Վրիգորի ի նոյն լուսաւորական կանոնսն յաւելեալ „այլովքն հանգերձ: Իսկ Խորենացին ունի այսպէս¹¹⁵. «Դարձեալ Սարստակեայ արժանահաւատ բանիւ եւ քսան կանոնեալ գլխովք ժողովոյն, գայ հանդիպի հօրն եւ արքային ի Վաղարշապատ քաղաքի: Եւ որ ուրախացեալ սրբոյն Վրիգորի, սուղ ինչ գլուխս յինքնէ ի կանոնս ժողովոյն յաւելու, վասն առաւել զգուշութեան իւրոյ վիճակին»,:

Զէ մարթ մեզ գտանել ուրեք հաւաստեաւ թէ զինչ ինչ Ս. Վրիգոր Լուսաւորիչ մեր ի վերայ բուն սահմանաց եւ կանոնաց ժողովոյս ի պէտս իւրոց հաւատոյ որդուցս յաւել: Վիտեմք զի ի հանգանակն հաւատոց սիւնհոդոսին յաւել բանս ինչ առ ի մեկնելոյ զհաւատսն որչափ ինչ վասն իւրոյ ժամանակին կարեւոր գիտէր: Սասն որոյ պատճէն դաւանութեան հաւատոց զոր Լուսաւորչեան անուանեմք երկայն եւս քան զնիկիականն է, յորոյ ի կատարածին եղ նա ինքն սուրբ հայր մեր զԻսկ մեք փառաւորեցուքն, որ յեկեղեցիս Հայաստանեայց ի սուրբ պա-

114 Ի պատմ. յէջ 653 — 654:

115 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Բ. ԳԼ. Դ:

տարազի յետ հանգանակի հաւատոյ պաշտի անխափան: Արտաքոյ այսց բանից չգտանեմք ինչ առ հոյակապ պատմագիրս մեր, առ Ագաթանգեղոսի, առ Խորենացւոյն եւ առ այլս վասն իրացս այտոցիկ: Թներեւա յաւելուած սրբոյն Վրիգորի իցեն եւ այն կանոնք որ ի մատենա կանոնաց մերոց կան յանուն սրբոյն Սահակայ. յորոց կատարածն յաւելեալ կայ այսպէս. «Այս սահմանադրութիւն կարգաց գրեցաւ հրամանաւ երանելոյն Սահակայ մեծ հայրապետի Հայաստան աշխարհի, ընկալեալ ի քաջ նահատակէն ի տեառնէն Վրիգորէ. Թարգմանեցաւ միայն ի յունէ ի հայ»,:

Այսչափ ինչ վասն այսր աշխարհաքարոզ մեծի սիւնհոգոսիս ճառեալ, ի գլուխ հանցուք զպատմութիւն նորա գեղեցիկ նմանութեամբ սրբոյն՝Ներսիսի Ամբրոնացւոյ, որ գրէ զայս ձեւ օրինակի¹¹⁶. «(Արպէս Սողոմոն զգիւրաշըջիւ տաճար խորանին կանգնեաց, եւ յարձանաց տուն Աստուծոյ հաստատեաց, այսպէս եւ բարեպաշտ արքայն Սոստանդիանոս զայսր անդր տարաբերեալ տուն հաւատոյ եկեղեցւոյ Վրիստոսի, ի ձեռն տինգերական ժողովոյն՝Նիկիայ, անխախտելի ամրութեամբ պնդեալ հաստատեաց. եւ գրեթէ նոր ձեւացեալ պայծառացոյց զաղաւաղեալն ի պանդխտութեան հայաժանացն անապատի առաջին գեղովն շքեղազարդեալ: Այլ շինեցաւ այս տաճար մեր ճշմարիտ հոգեւոր՝ առ Սոստանդիանոսիւ ի ձեռն սուրբ երեքհարեւր ութ եւ տասն հարցն, որպէս նոցայն զգալի առ Սողոմոնիւ, իսկ ճշմարտութիւնս ի նոյն ձեւ երանգոյ անվթար գեղեցկացաւ: Այլ խորանն վկայութեան շնորհացն Վրիստոսի զոր առաքեալքն կանգնեցին, եւ հետեւօղքն շրջեցուցին, առ սովաւ անխախտելի պնդութեամբ ի ձեռն սրբոյ ժողովոյն՝Նիկիայ հիմնեցաւ»,:

Ի՛՛՛. ԱՅՏԷՆ կատարեալ զպատմութիւն սրբոյ ժողովոյս, մինչ չեւ իցէ մեր յայլ գլուխ անցեալ, կարդեսցուք կարճառօտիւք զանցս իրացն, որք յետ վախճանի ժողովոյն անցին ընդ Արիոս: Սինչ դեռ անօրէնս այս յաքսորս էր, երէց ոմն որ ի ծածուկ միաբանեալ էր ընդ նմա ի կարծիս մօլորութեան, ընտանեցեալ ընդ Սոստանդիայ քեռ մեծին Սոստանդիանոսի, պէսպէս խորամանկ բանիւք անմեղ եւ արդար ընծայեցոյց զԱրիոս ի միտս նորա: Արոյ ըմբռնեալ յորոգայթս չար Թելադրութեան նորա մինչ դեռ ի մահիճս մահու անկեալ դնէր, յանձն արար զնա եղբօր իւրում իբրեւ արդարեւ այր արժանի սիրոյ եւ մեծարանաց: Սոստանդիանոս՝ որ յոյժ խանդակաթ էր ի սէր քեռն իւրոյ, վաղվաղակի յետ մահու նորա լցեալ զճան աղաչանաց նորին՝ առ յինքն զխաբեբայ երէցն, եւ անսացեալ խորամանկ

116 Ներս. Լաթ: յատենաբ. յԷջ 141

բանից նորին, խոստումն ետ զի եթէ Արիոս ըստ ամենայնի զհաւատս սրբոյ սրենհոգոսին՝ Վիկիայ յանձին ունիցի, մարթ է նմա ելանել ի տեղւոջէ օտարութեան եւ գալ առ նա, զի պատրաստ եմ, ասէ, սիրով ընդունել զնա, եւ ջան զնել մուծանելոյ յեկեղեցի Աղեքսանդրիայ:

Բայց իբրեւ ոչ իշխեաց Արիոս առանց յայտնի հրամանի ինքնակալին գալ առ նա, գրեաց սա գիր նամակի առ կեղծաւոր հերձուածապետն, բանիւք սիրոյ հրաւիրեալ զնա առ ինքն. որպէս պատմէ Սոկրատէս¹¹⁷: Համի իբր 330, այն է յետ հնգից ամաց արքորանացն, եկն առ նա Արիոս առեալ ընդ իւր զԼուգոյոս սարկաւադ զմտերիմ իւր եւ զնորհրդակից ի հերեսիութեան: Արիոքեան եւս ետուն առ ինքնակալն գրով զայս պատճէն դաւանութեան հաւատոց:

“Հաւատաւմք ի մի Աստուած, Հայրն ամենակալ, եւ ի Տէր Յիսուս Վրիստոս Որդին նորա, ծնեալ ի նմանէ նախ քան զամենայն յաւիտեանս Աստուած, Բան, որով ամենայն ինչ եղեւ յերկինս եւ ի վերայ երկրի: Որ էջն եւ մարմնացաւ, չարչարեցաւ, յարեաւ եւ համբարձաւ յերկինս, եւ գալոց է միւսանդամ ի դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս: Եւ ի Հոգին սուրբ, ի յարուսթիւն մարմնոյ, ի հանդերձեալ կեանսն, յարքայութիւն երկնից, ի մի կաթուղիկէ եկեղեցի Աստուծոյ, որ ձգի ի ծագաց երկրի մինչեւ ի ծագս նորին: Օսոյն հաւատս ընկալաք ի սուրբ աւետարանէ անտի, ուր ասաց Տէր ցաշակերտսն իւր. “Վնացէք, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս. մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ”, եւ զայս այսպէս ոչ հաւատաւմք, որպէս կաթուղիկէ եկեղեցի եւ նուիրական գիրք վարդապետն, որոց եւ ամենայնիւ հպատակիմք, Աստուած եղեցի դատաւոր մեր այժմ եւ ի հանդերձեալ ատենին”, Ի վերայ այսոցիկ յաւելին աղաչել զինքնակալն զի ի բաց սրբեալ յամենեցունց զկարծիս չար կասկածանաց զնոցանէ, հաշտեցուցէ զնոսա ընդ եկեղեցւոյ: Վրանիօն անհանձարութեան չիցէ այս գործ, առանց հաւանութեան եպիսկոպոսաց եւ առաջնորդաց եկեղեցւոյ խորհրել յաշխարհական իշխանէ զհաշտութիւն ընդ եկեղեցւոյ կամ զմուսն ի հաղորդութիւն նորա:

Եւ այսպիսի պատիր խոստովանութեան հաւատոց, մեծաւ ուրախութեամբ ընկալեալ Սոստանդիանոսի զԱրիոս ի Սոստանդնուպոլիս, ըստ խնդրոյ նորին հրաման ետ նմա գնալ յԱղեքսանդրիա ի սկիզբն ամին 331: Եւ յայնժամ հայրապետ տեղւոյն մեծն Աթանաս անհաշտ թշնամի Արիանոսաց եւ Եւսեբեանց, որ յետ կատարածի սրբոյն Աղեքսանդրի ըստ յառաջագոյն պատմելոյ նորին եւ ըստ խնդրուածոց ճշմարտահաւատ

¹¹⁷ Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. ԳԼ. ԻԵ. եւ ԻԶ.

ժողովրդեան յաջորդեալ էր զաթոռն: Այդ քանզի սա յայտնապէս գիտէր զանդարձութիւն Արիոսի յառաջին հերետիկոսութեանէն, ամենեւին ոչ շնորհաց նմա մտանել յեկեղեցի եւ ի հաղորդութիւն ուղղափառաց: Վանդի, ասէր, ցորչափ չմիաբանէ նա ամենայնիւ կանոնի հաւատոց սուրբ ժողովոյն՝ Նիկիայ, դաւանելով զԱրդիի միասին էական ընդ Հօր, ընդ Նորվիւք է: Իսկ Արիոսի իբրեւ ի բարեկամութիւն եւ ի սէր ինքնակալին խիզախեալ, աներկեւղ քարոզէր զիւր զառաջին ուսմունս յԱլեքսանդրիա, որպէս պատմէ Սոզոմենոս¹¹⁸:

Տեղեկացեալ Լւսեբեայ նիկոմիդացւոյ¹¹⁹, որոյ գործակցութեամբն դարձեալ էր այսրէն Արիոս, եւ համօրէն ընկերաց նորին եւ Արիոսի, եթէ սուրբն Աթանաս ոչ ընդունի զԱրիոս յեկեղեցին, ցասեան ի վերայ նորա մեծաւ սրտմտութեամբ եւ միաբանեալ ընդ Մեդիտիոսեանցն, որք յետ ժողովոյն Նիկիայ ըստ առաջին զնացից իւրեանց ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ ձեռքէին, սկսան բազում չարախօսութիւնս շնչել զնմանէ առ Թագաւորն: Այլ երանելի հայրապետն ի վերին խնամոցն զօրացեալ, ջրեաց զամենայն չարաչար զրպարտութիւնս նոցա. եւ ի յաճախել առաւել եւս սուտ ամբաստանութեանցն, ինքնին չոգաւ առ ինքնակալն կոչեալ ի նմանէ. եւ արդար գտեալ առաջի նորա, դարձաւ ի տեղի իւր փառօք փառաւորեալ: Սակայն եւ ոչ յետ այնորիկ պապանձեցան չարախօս լիզուք Թշնամեաց նորա, մինչեւ ի կատարածին ի նոցա բանս ելեալ ինքնակալն, կամ որպէս հաւանութեան Թուի, առ ի ճողպրելոյ զնա ի չարաչար հալածանաց նոցին, առաքեաց զնա ի Տրեւիր, որ էր յայնժամ մայր քաղաքացն Վաիլիայ:

Յետ այսչափ ժանտանալոյ անօրէն Արիանոսաց եւ Լւսեբեանց ի սոյն ախոյեան ճշմարիտ հաւատացելոց, իբրեւ ժողովեալ էին ըստ հրամանի ինքնակալին յամի 335 յԱրուսաղէմ ի նաւակատիս նոր եկեղեցւոյ ջարտութեանն՝ Վերիստոսի, մատուցեալ առ նոսա Արիոսի ընդ Լւղդոսի ետ նոցա զնամակ ինքնակալին եւ զպառ-

118 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Բ. Գլ. ԻԷ:

119 Վերագոյն ի կարգի պատմութեանս յայտ արարաք թէ որչափ հնարս ինդրեցին Եւսեբիոս Նիկիոմիդացի եւ ոմանք յընկերացն քունական պատուոյ. եւ կացոյց յաթոռս Արիոսի չմիաբանել զԵւոք որոց սելեւոքոսին, եւ ի կատարածին առ երկիւղի ի կորզէն անկանելոյ կեղծաւորեան ընդունել զամենայն: Եւ քանզի կեղծաւորք ոչ կան ի ճշմարտութեան, նմին իրի Եւսեբիոս Նիկիոմիդացի՝ եւ ընկերք նորա անգէն վաղ-վաղակի յետ վաթնանի ժողովոյն չար դաւանանութեամբ ընդնցին զանուան իւրեանց ի կորզէ վաւերական ձեռնագրացն, զոր իւրաքանչիւր ի վճիռս ժողովոյն եղեալ էր, որպէս պատմէ Սոզոմենոս (Ի Վոպ. ԻԷԷ. Գիրք Բ. Գլ. ԻԷ.) եւ ապա սկսան գէտ յանդիման չատագով լինել Արիոսի: Եպիսկոպոսն ոչ եւս անոացեալ ինքնակալին ժողովեան նոցա առաքեաց զնոս վտարանդիս ի Գալիս, գտեալ յԵւսեբիոս եւ յանցան ընդգէտ՝ արեւելեան պատուոյ. եւ կացոյց յաթոռս նոցա զայլ եպիսկոպոսունս. որպէս ունիմք առ Թեոդորեոսի (Ի Վոպ. ԻԷԷ. Գիրք Բ. Գլ. Ի.) եւ առ այլս: Սոյնպէս արեւելեան եւ այլք ոմանք անբանագրացիք, որք յետ ժողովոյն Նիկիայ զԱրիոսի աղանդն արտաւայն: Բայց յետ երեց ամաց յորդարեալ ինքնակալն յաղաւանաց քեան իւրոյ Արիանոսիոյ եւ այլ աւագանիոյն դարձոյց զԵւսեբիոս եւ զընկերս նորա յաջորանացն, ընկալեալ ի նոցանէ յառաջագոյն, որպէս հաւանութեան երեւի, պատիր իմ գաւառութիւն հաւատոց:

Ճէն դաւանութեան հաւատոցն, զոր ի դարձին իւրում յաքսութանացն տուեալ էր առ ինքնական, որպէս վերապոյն պատմեցաք: Հայամ գրի յայտ առնէր Վոստանդիանոս, թէ գիր դաւանութեան Արիոսի եւ Նազդոսի երեւէր նմա ուղիղ. վասն որոյ եւ յորդորէր զժողովեալ եպիսկոպոսունս ընդունել զնոսա ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ: Այս բանք կարի հաճոյ եւ ցանկալի թուեցան գումարելոցն ի ժողով անդր, յորոց միջի գրեթէ եւ ոչ մի ոք ի ճշմարտահաւատ եպիսկոպոսաց գտանէր. վասն որոյ փութացեալ ընկալան ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ ոչ միայն զԱրիոս եւ զՆազդոս, այլ եւ զամենեսեան որք ի պատճառս արիոսական աղանդոյն նդովեալ էին: Արաժեմ ոչ ինչ է մեզ պիտոյ ծանուցանել աստէն ընթերցանելեացն, թէ այս ընդունելութիւն յեկեղեցի, որում արժանի համարեցան ժողովեալքն յԱրուսաղէմ զնդովեալսն ի մեծ եւ ի տիեզերական ժողովոյն՝ Ափիկայ, չէր բնաւ վաւերական. նմին իրի եւ առ ուղղափառս ոչ համարեցան բնաւ Արիոս եւ նորայքն ամենայն ընկալեալք ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ:

Ժողովեալքն յԱրուսաղէմ գրեցին թուղթ սիւնհոդոսական առ ամենայն հաւատացեալս, յորում յայտ առնեն, թէ քանզի դաւանութիւն հաւատոյ Արիոսի եւ որոց ընդ նմա՝ ողջամիտ էր, ընկալեալ եղեն նոքա յեկեղեցի, եւ խրատ տան ամենեցուն մանաւանդ Աղեքսանդրացւոց սիրով եւ ուրախութեամբ ժողովել զնոսա յեկեղեցիս իւրեանց: Խնդացեալ Արիոսի ընդ այսչափ բանս գովութեան, եւ իբրեւ ստոյգ ակնկալեալ ընդունելի լինելոյ առ ամենեսեան, վաղվաղակի դէմ եղեալ գնաց յԱղեքսանդրիա, ուր նախ մերժեալ էր ի հաղորդութենէ ճշմարիտ հաւատացելոց. մանաւանդ զի անհնարին թշնամի եւ հակառակորդ իւր սուրբն Աթանաս հայրապետ քաղաքին վաղ իսկ մեկնեալ էր անախ: Բայց ոչ եհաս ի կատարումն ցանկութեան իւրոյ. զի ամենայն ողջամիտ հաւատացեալք եկեղեցականք եւ աշխարհականք յԱղեքսանդրիա եւ յամենայն եկեղեցիս ընդ իշխանութեամբ հայրապետին Աղեքսանդրիայ, քանզի հաստատուն էին ի հաւատս ուղղութեան եւ ի սէր պքսութեալ ցանկալի հայրապետի իւրեանց, ունչս արարեալ սահմանի չար ժողովոյն Արուսաղէմի, բացէ ի բաց մերժեցին զԱրիոս յիւրեանց, որպէս պատմեն Սոկրատ¹²⁰, եւ Սողոմոնոս¹²¹:

Այսպէս եւ անտի հերձուածապետն ամօթալից եւ գնաց խայտառակեալ ի Վոստանդիանոսպոլիս առ ինքնական. քանզի եւ սա բոս գրելոյ Սոկրատայ, առեալ զլուր խոսովութեանցն զոր յուզէր նա յԱղեքսանդրիա, կոչեաց զնա առ ինքն պահանջել ի նմանէ համարս: Իբրեւ եհաս նա ի Վոստանդիանոսպոլիս, ջան եղին

¹²⁰ Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. ԳԼ. ԼԵ: ¹²¹ Ի պատմ. եկեղ. Գրք. Բ. ԳԼ. ԻԲ:

ընկերք եւ խնամակալուք նորա ժողովով իմն ընդունել զնա ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ, զոր օրինակ արարեալ էին յԱրուստակէմ : Բայց երանելին Աղեքսանդրոս որ յառաջագոյն եպիսկոպոս էր Բիւզանդիոնի եւ ապա Աոստանդնուպոլսի, որ ի մեծէն Աոստանդիանոսէ շինեցաւ ի տեղւոյ առաջնոյն, ցուցեալ զառաքելական նախանձ իւր վասն ուղիղ հաւատոց, քաջութեամբ կալաւ զդէմ նոցա : Ի նանիր ճգնէին Աւսերեանք ստանալ զնա յիւրեանց կողմն . եւ իբրեւ ամենայն տարապարտ հնարիւքն ինչ ոչ կարացին վճարել , սաստիւք սպառնալեաց խորհեցան խախտել զհաստատութիւն երանելի հայրապետին : Եւ ասեն ցնա . «Աթէ յաւուրն զոր մեք ունիմք ժամանակել , ոչ զիջանիս ի հաւանութիւն բանից մերոց ընդունել զԱրիոս , ընկեսցուք զքեզ յաթոռոյ իշխանութեանդ , եւ կացուցուք ի նմա զայր մի, որ կամաւ յօժարութեամբ ընկալցի զնա ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ» :

Յաւուրն յայնոսիկ ըստ տնտեսութեան աստուածեղէն խնամոց եկն ի Աոստանդնուպոլս սուրբ հայր մեր Ասկովբ մօթնացի . որ քանզի քաջ գիտէր զաղօթից եւ զպահոցն զօրութիւն ի կարեւոր դէպս եկեղեցւոյ, խորհուրդ ետ երանելոյն Աղեքսանդրի զաւուրս եւթն կիներականօք եւ ժողովրդեամբն հանդերձ կալ յաղօթս եւ ի պահս խնդրել յԱստուծոյ օգնականութիւն վասն տաղնապին հասելոյ : Եւ մինչ դեռ ժողովուրդն առաջնորդան իւրով զայնու էին, կոչեաց Աոստանդիանոս զԱրիոս զառաջեաւ իւրով եւ եհարց զնա՝ թէ արդարեւ սրտի մտօք եւ միամիտ սրտիւ պահէ եւ դաւանէ՞ զուղիղ հաւատս սրբոյ ժողովոյն Արիկիայ : Համարձակութեամբ ետ պատասխանի չարադեւն եւ ասէ . Եւ ի փարատելոյ ի մտաց մարդկան զկարծիս հերետիկոսութեան զոր ունին զինէն, խոստովանիմ ընդունել մի ըստ միջէ զամենայն սահմանս եւ զհանգանակ հաւատոյ ժողովոյդ այդորիկ : Ուրախ եղել յոյժ ինքնակալն ի լուր այնր խոստովանութեան . այլ կամեցեալ եւ եւս ճշգրտել զհաստատութիւն մտաց եւ զուղղութիւն հաւատոյ նորա, հրամայեաց երդմամբ յայտ առնել , թէ միամիտ մտօք եւ առանց ինչ երկմիտ բանից կամ այլ ընդ այլոյ խորհրդոց խոստովանիմ զամենայն ճշմարտութիւն հաւատոց : «Բայց զգոյշ լեր, ասէ, եւ ծանիցես ստուգութեամբ, զի զսրտագէտն Աստուած ունիմ վկայ ամենայն բանիցդ քոց, եւ աղաչեմ զնա ոչ արձակել զքեզ առանց դատապարտութեան ի ստել քո երդմանդ» :

Բնաւ իսկ ամենեւին ոչ հրաժարեցաւ Արիոս հաւանել հրամանի ինքնակալին . քանզի իբրեւ իմացեալ իմն յառաջագոյն զերս որ դիպելոց էին, ի գնալ իւրում առ նա գրեալ զիւր չար ազանդոյն դաւանութիւն ի գրի, եղ զայն ի ծոց իւր որ-

պէս պատմեն Սոկրատ¹²², եւ Նիկեփորոս¹²³։ Եւ իբրեւ սափ-
պեցաւ յարքայէ երդմամբ հաստատել զուղիղ հաւատս իւր,
ասէ. «Հաւատամ ի սերտ օրտէ եւ միամիտ մտօք ամենայնի
յորոց վերայ եղի զձեռնագիր իմ», . զայս ասէր եղեալ զձեռն
ի վերայ կրծիցն, ուր էր պատճէն մոլար ուսման իւրոյ։ Յայն-
ժամ ասէ ցնա Սոստանդիանոս. «Եթէ հաւատք քո ուղիղ են,
հաւատարիմ է եւ երդումնդ. ապա եթէ հաւատք քո չեն միա-
բան հաւատոց սուրբ սիւնհոդոսին, ընկալցի ի Տեառնէ զպա-
տիժ պատուհասի անօրէն երդմանդ», . Օայս ասացեալ առա-
քեաց զնա առ եպիսկոպոսունս, պատուէր տալով ընդունել
զնա ի հաղորդութիւն իւրեանց։ Եւ յաւուրն շաբաթու կոչե-
ցեալ առ ինքն զսուրբն Նիկեքսանդրոս հայրապետ, շտապ տագ-
նապի ի վերայ հասուցանէր ընդունել զՄարիոս իբրեւ զայր
ճշմարտահաւատ յիւր հաղորդութիւն եւ յեկեղեցի։ Սեծա-
պէս վիշտ վտանգի ի վերայ երանելի հայրապետին հասոյց այս
հրաման արքունի. քանզի գիտէր նա առանց ինչ երկբայութեան
զնենդաւոր բարս Մարիոսի, եւ եւս ստուգեալ էր թէ դիւրա-
հաւան եւ խաղաղասէր ինքնակալն անմեղութեամբ խաբեալ է
ի խորամանկ բանից նորա։ Սասն այնորիկ բազում խրատու
յայտ առնէր նմա ճանաչել զպատրանս յոր անկեալ էր. եւ
իբրեւ ոչինչ օգտեցաւ, այնուհետեւ յայտնապէս ծանոյց նմա,
թէ չէ եւ չէ ընդունելոց զհերետիկոսն յեկեղեցի եւ ի հաղոր-
դութիւն ճշմարիտ հաւատացելոց։ Օայս ասացեալ մեկնեցաւ
յինքնակալէն մեծաւ տրտմութեամբ, քանզի ետես զնա զայրա-
ցեալ ընդ այսչափ դիմադարձն լինել։

Օձանապարհայն ընդ առաջ եղեն նմա Մարիանոսք եւ Եւ-
սեբեանք ընդ իւրեանս ունելով եւ զՄարիոս, զոր բազում պար-
ծանօք ածեալ ընդ հրապարակ քաղաքին տանէին մուծանել
յեկեղեցի։ Իսկ երանելին ոչինչ թուլացեալ ի հաստատութե-
նէ մտացն, արգել զմուտ նոցա յեկեղեցի ուղղափառացն։ Եւ
քա յանհնարս մտեալ այսպն առնէին զնովաւ. եւ ապա ասեն
ցնա, որպէս պատմէ սուրբն Մթանաս¹²⁴, «Օր օրինակ ընդ-
դէմ կամաց ձերոց գտաք հնարս յետս կոչելոյ զՄարիոս ի ձեռն
ինքնակալին, սոյնպէս հակառակ կամաց ձերոց մուծցուք զնա
վաղիւ ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ։ Եւ օրն յորում այս բանք
լինէին, էր շաբաթ։ Օայն լուեալ Նիկեքսանդրի դառնացեալ
ի սուգ ծանրութեան եմուտ յեկեղեցի, եւ առ Մատուած զձեռս
տարածեալ եւ յերեսս անկեալ գետնատարած, յողւոց եհան
... եւ եկաց յաղօթս այսպէս. Եթէ Մարիոս վաղիւ ի հաղոր-
դութիւն մտանելոց է, աղաչեմ զքեզ, Տէր, արձակեա արդ»

122 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. ԳԼ. ԻԵ.
123 Ի պատմ. եկեղ. Գիւրբ Ա. ԳԼ. ԵԱ.

124 Ի Թղթին առ Սրապիան։

զժառայա քո, եւ մի կորուստներ զարգարն ընդ ամբարշտին: Այս եթէ խնայես յեկեղեցի քո, որպէս գիտեմ զե խնայես իսկ, նայեաց ի բանս Աւսերեանցն, եւ մի տար ի կորուստ եւ ի նախատինս զժառանգութիւն քո: Արձ զԱրիոս, զե մի ի մտանելն նորա յեկեղեցի, ընդ նմին եւ ուսումն խոտորութեան գտցէ մուտ, եւ զի մի յետ այնորիկ ամբարշտութիւնն բարեպաշտութիւն համարեսցի:» (Յետ բանիցս այսոցիկ զորս Սահարիոս երէց հանդերձ այլով եւս երիցաւ լուեալ յեկեղեցւոջ անդ, մի ըստ միոջէ պատմեաց յետոյ սրբոյն Աթանասի, թախածեալ անձամբ միայնացեալ երանելոյն մնայր ելից իրացն եւ ընդունելութեան ազօթից իւրոց:

ԻԺԹ. Ոչ ապախտ արար Ռարձրեայն զգառն արտասուս եւ զեռնարճ պաղատանս հաւատարիմ ծառային իւրոյ եւ զսրբոյն Յակոբայ որպէս եւ զբազմութեան ողջամիտ ժողովրդեան, եւ ոչ եթող անագորոյն գայլոյն ապականել զհօտ իւր. այլ արդարապէս իրաւամբք դարձայց զամենայն չարիս նորա ի գլուխ նորա: Վանդի յաւուրն երկրորդի որ էր կիւրակէ, վաղ քաջ ընդ առաւօտն ժողովեալ Աւսերեայ նիկոմիդացւոյ զպաշտօնեայսն իւր, չոգաւ յառանձին սենեակ Արիոսի յապարանս արքունի, զի անդ տուեալ էր նմա Արտանդիանոս տեղի բնակութեան յետ կոչելոյ զնա յԱղեքսանդրիայ: Աւ առեալ զնա անտի բազում ամբոխիւ եւ շքով ի տեսիլ բազմութեան մարդկան խոնելոց, ասնէր մուծանել ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ: Իբրեւ յերեւելէ հրապարակ մի քաղաքին հասանէին, յանկարծ ահ սաստիկ պատեալ պաշարէր զԹշուառական այրն զԱրիոս իբրեւ ի խղճէ անօրէն երգման իւրոյ: (Յայնմ պահու այլագուսնեցան երեք նորա, զողուցն սաստիկ կալաւ զնա, եւ գրգռեցան եւ պայրացան բնական կարիքն: Աւ խնդրեալ առանձինն լինել ի պէտս որովայնին, մեկուսացաւ ի տեղի մի, որ անդ մերձ էր ի նոյն պէտս: Անդ հասին ի վերայ նորա ահեղ դատաստանք Ռարձրելոյն. քանդի ընդ պիտոյսն գարշութեան արիւն յորդարտաքս հոսեալ, միանդամայն ամենայն ընդերք եւ աղիք նորա ի վայր հոսեցան. եւ այսպէս առ ետեզ ճաշակեաց զմահ դառնութեան եւ մատնեցաւ ի տանջանս յաւիտենից:

Իբրեւ ընդ երկար մնացեալ Աւսերեանց գալստեան նորա, տեսին թէ ոչ դառնայ, չոգան ոմանք ի տեղին եւ գտին զնա յայն ահագին կերպարանս, եւ փութացեալ պատմեցին ընկերաց իւրեանց: Որոց զամօթ պարտութեանն ժառանգեալ, առ զայրուցսն սկսան բանդադուշել թէ դիւթութեան արուեստիւ հասոյց Աղեքսանդրոս եպիսկոպոս զչարիսն ի գլուխ Արիոսի: Սողմաղակի սփռեցաւ ընդ քաղաքն ամենայն լուր իրացն դիպելոց. եւ անդ էր տեսանել զմեծ ցնծութիւն ճշմարիտ հա-

ւատացելոցն, որք յայտնապէս քարոզէին թէ աջ Տեառն եհար զայրն անօրէն, լուեալ ձայն ի խնդրուածոց սրբոյն Աստուծոյ մ'ծընացելոյ, երանելոյն Արեւմտեանդրի եւ համօրէն ժողովրդեանն: Եւ միաբանեալ ամենայն ուղղափառացն յեկեղեցի անդր, ուր մտանելոց էր անօրէնն, բեւր գոհութիւնս յաճախէին Աստուծոյ Աարձրելոյ, որ զթացեալ յեկեղեցի իւր՝ եբարձ զթշնամի հակառակորդ Սիւսանի իւրոյ յերեսաց երկրի: Այս եւ մեծն Աստուծոյն, որ թէպէտ եւ կարծէր թէ Արիոս դարձեալ է յուղիղ հաւատս, սակայն հանապազ ի կասկածի կայր զմտաց նորա, ուրախ եղեւ յոյժ ի տեսանելն յայտ յանդիման զդատաստան ծածկագիտին Աստուծոյ ի վերայ նորա, եւ գոհացաւ զնմանէ:

Ամամանակս բազումն հեռացեալ փախչէին ամենեքեան ի տեղւոջէն յորում սատակեցաւ գարշելն Արիոս: Այլ յետ ամաց ինչ գնեալ զայն ուրումն ի մեծատանց քաղաքին, որ պնդութեամբ ունէր զուսումն Արիոսի, կանգնեաց անդէն շինուած հոյակապ վասն սակաւիկ ինչ զնախատինս վարդապետին ջնջելոյ:

**ታሰባሰቢ
ሀይማኖታዊ ፍቅር**

Ա. Ս. Աթանաս դառնայ յաքսորանայն: Թշնամիք նորա բարրանդ չարիս նիւթեն նմա:

Բ. Աստանդոս բռնաբար անկէ զԳրիգոր զսճ յաթռն Աղէքսանդրիայ, որոյ արքանեակք բազում չարիս ընդ ուղղափառս անցուցանեն:

Գ. Ս. Աթանաս եւ այլ եպիսկոպոսք խոյո տան ի Հռոմ, ուր Յուլիոս քահանայտայեա ժողովով սրբէ զնոսա ի յանցանացն զըպարտութենէ:

Դ. Ինքնակալքն ըստ կամաց երանելոյն Յուլիոսի դաւմարեն ժողով ի Սարգիսկէ:

Ե. Արեանոսք գան ի Սարգիսկէ ի պատճառս ժողովոյն:

Չ. Հարք ժողովոյն սրբեն զամբաստանեալն ի զըպարտութեանց:

Ի. Ժողովեալքն լուեալ եւ քննեալ զանարժան գործս հերետիկոսաց նշովեն զնոսա:

Լ. Նշովի փոսինոս հերձուածապետ:

Թ. Ասնոնք ուրբ ժողովոյս:

Ժ. Ժողովեալքն թղթովք յայտ տանեն զգործս իւրեանց:

ԺԱ. Չար հնարք հակառակորդաց ժողովոյն:

Ժ Ո Ղ Ո Վ

Ս Ե Ր Դ Ի Կ Ե Ը Յ

Գումարեալ առ քահանայապետութեամբ Յուդիոսի առաջնորդի եւ առ տէրութեամբ Առաքապոսի եւ Առաքանդոսի ինքնակալաց, ի հաստատութիւն մեծի սիւնհագոսին Նիկիայ եւ ի սրբել զսուրբ Աթանաս հայրապետ եւ զպապականութեամբ ի բարբառաց Արիմանոսաց:

Յ Ա Մ Ի Ց Ե Ա Ռ Ն 347

ՅԵՏ վճարելոյ Առաքանդիանոսի մեծի աստուածապաշտութեամբ ի կենաց՝ երեքին որդիք նորա Առաքանդիանոս, Առաքանդոս եւ Առաքա ըստ հրամանի կամաց հօր իւրեանց բաժանեցան յիւրեանս զտէրութիւն ինքնակալութեան նորա: Բայց ոչ ամենեքեան ժառանգորդք հայրենի առաքինութեանց եւ լաւութեանցն եղեն: Վանգի Առաքանդոս իբրեւ առ զթագարեւելաց թագաւորութեանն, ձեռն արկ պաշտպան լինել աղանդոյն Արիոսի եւ այնոցիկ որ զհետ աղանդոյն նորա էին, որք եւ յաւուրց անտի սրբոյ մեծին Առաքանդիանոսի, որպէս վերադոյն պատմեցաք, անօրէնութեամբ գլուխ ամբարձեալ, պէսպէս նենդութեամբ վիշտ վտանգի ի վերայ ճշմարտահաստ հոգեւոց հասուցանէին: Այլ չեղեն նմանօք չարին մեւս երկու որդիք Առաքանդիանոսի, եւ զհետ երթեալ յամենայն սրտէ ուղիղ հաւատաց՝ թիկունք օգնականութեան ուղղափառաց լինէին:

Ա. Առաքանդիանոս ի չարաչար կատարածէ անտի Արիոսի քաջ տեղեկացեալ անարատութեան սրբոյն Աթանասի, զոր ինքն անմեղութեամբ պատրեալ ի թշնամեաց նորին վարեալ էր յաքսորս, ի մեռանել իւրում պատուէր ետ շքով եւ պատուով դարձուցանել զնա յաթոռ իւր: Իբրեւ այսմ հրամանի հօր իւրոյ ի վերայ եհաս Առաքանդիանոս, որ բազում մեծարանօք ժողովեալ էր զերանելին ի Տրեւիք քաղաք յաքսորել նորա անդր, փութացաւ յուղարկեաց զնա բազում սիրով յԱթէքսանդրիա: Այս ի ձեռս նորա եւ թուղթ առ Աթէքսանդրացիս. յորում ցուցանէ նոցա, թէ երանելի հայրապետն վասն այնորիկ վտարանդի եղեւ ի Գաղիա, զի յերեսաց մոլեգնութեան թշնամեաց իւրոց եւ ի յայտնի վտանգէ մահու ապրեսցի: Աւ դարձեալ թէ Առաքանդիանոս եղեալ էր ի մօր ինքնին դարձուցանել զնա յեկեղեցի իւր, բայց վասն օրհասին

մահու կանխելոյ ոչ ժամանեաց կատարել զկամս իւր¹։ Ընդ սրբոյն Աթանասի դարձ արարին յեկեղեցիս իւրեանց եւ այլ եպիսկոպոսք ոմանք աքսորեալք վասն այնորիկ զի միարան էին նոքա ընդ նմա։

Ղոստանդոս² որ սրտի մտօք զհետ երթեալ էր Արիանոսաց եւ Լաւերեանց, ի լսել անդ իւրում զուր դարձին Աթանասի թշնամոյ նոցին՝ կարի իմն ծանրացասումն եղեւ։ Սանաւանդ իբրեւ զմտաւ ածէր թէ բնաւ առանց հրամանի իւրոյ եկն եւ մուտ նա յերկիր տէրութեան իւրոյ՝ անհնարին զայլաւայր յանձն իւր։ Բայց քանզի տեսներ զի թէ այնմ ընդդէմ դառնայր՝ երեւէր հակառակել հրամանի հօր իւրոյ, որ ամենեցուն ծանուցեալ էր։ Հանդերձ այսու եւ հակառակորդս անձին եւ տէրութեանն յարուցանէր զերկոսին եղբարս իւր՝ որք կաթողին սիրէին զսուրբն Աթանաս, նմին իրի ի ժամուն ակամայ հաւանեալ լռեաց ի հակառակելոյ։

Ընդ դարձ Աթանասի առաւել եւս սրտմտեցան թշնամիք նորա՝ Լաւերիոս նիկոմիդացի եւ որք ընդ նմայն էին։ Լնօրէնս այս գրէր եւ յորդորէր զԼիզիպտոսի եւ զԼիզբասանդրիայ եպիսկոպոսունս Արիանոսաց աղանդոյն յուզել անգաղար կռիւս եւ ամբօխս հակառակ երանելի հայրապետին։ Լա որպէս Սոկրատ ցուցանէ³, “Ուր ի քաղաքի անդ Լիզբասանդրիայ զԱրիոսին մոլորութիւնն ախտացեալ էին, միարանեցին ընդդէմ Աթանասի։ Յայնմ հետէ ստէպ յուզմունք խռովութեանց ի վեր երեւէին, որ կողմանն Լաւերեայ պատճառս տայր զԱթանասէ առ ինքնակալն ստութեամբ ամբաստան լինելոյ եւ չարախօսելոյ՝ թէ նա ըստ կամս իւր առանց հրամանի ժողովոյ եպիսկոպոսաց՝ վերջատին եմուտ կալաւ զիշխանութիւն եկեղեցւոյն Լիզբասանդրիայ”։ Բայց Ղոստանդոս, վասն պատճառաց որ վերագոյն ճառեցան, ոչ ինչ հրաման տուեալ յայն գործ, խրատ ետ եւ ուսոյց նոցա այսպիսի ինչ հնարս զի երթեալ ոմանց ի նոցանէ յարեմուտս առ եղբարս իւր եւ առ Յուլիոս հայրապետ Զոռմայ, մի ըստ միջէ մերկացին առաջի նոցա զտրտունջ եւ զամբաստանութիւնս իւրեանց զԱթանասէ։ զոր եւ կատարեցին անօրէնքն։

Եւս ամենայն չար հնարից Լաւերեանց ի վերայ հասեալ ճշմարտահաւատ եպիսկոպոսաց Լիզբասանդրիայ, փութապէս եկին ժողովեցան յամի 339 ի մի ժողով առ ի սրբելոյ զհայրապետ իւրեանց ի բամբասանաց թշնամեաց իւրոց։ Յետ կատարածի ամենայն քննութեանց գրեցին թուղթ սիւնհոգոսական առ երանելին Յուլիոս եւ առ ամենայն եպիսկոպոսունս կաթու-

1 Յաղագս գործեց ինչ մեծին Ղոստանդոսն - տես ի վարս նորա. ԳԼ. ԼԸ. ԻԲ. ԻԴ. նոսի որ վասն Արիանոսաց եւ եպիսկոպոսաց ամբաստանելոց եւ հարստահարելոց ի 3 ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. ԳԼ. Բ. ոցանէ մանաւանդ վասն մեծին Աթանասի.

գիկէ եկեղեցւոյ, յորում ճշմարիտ բանիւք խայտառակեալ զամենայն դաւաճանութիւնս հակառակորդաց հայրապետի իւրեանց՝ զազգի ազգի սուտ ամբաստանութիւնս նոցա ընդունայն առնեն։ Սովեմբ ոչ շատացեալ արձակեաց սուրբ Աթանաս երիցունս ոմանս հաւատարիմս առ երանելին Յուդիոս եւ առ ինքնակալս արեւմտից առ ի կենդանի բանիւք եւս ցուցանելոյ նոցա զանմեղութիւն իւր, եւ ջրելոյ զանիրաւ բարուրս Աւսեբեանց։ Հասեալ սոցա առ ինքնակալն ճշմարիտ պատճառօք մերժեցին զբանս ամբաստանողաց հայրապետի իւրեանց։ Այսպէս ամօթապարտեալ նոցա՝ մերժեալ լինէին յերեսաց բարեպաշտօն ինքնակալացն. եւ անդէն իրք երանելոյն Աթանասի յաջողութեամբ առնուին զկատարումն։

Դաման եղեալ ի Հռոմ պատգամաւորաց հերեսիովեացն երկրորդեցին առաջի Յուդիոսի քահանայապետի զամենայն ամբաստանութիւնս ոչ միայն զարքոյն Աթանասէ, այլ եւ զՊարկեզեայ անկիւրացւոյ եւ զԱսկիւպեայ գաղացւոյ զճշմարտահաւատ եպիսկոպոսաց։ Յետոյ առաջի արկին նմա բանս զՊիստոսէ ումեմնէ, զոր Աւսեբեանք էին ձեռնադրեալ եւ կացուցեալ յաթոռն Աղեքսանդրիայ. եւ աղաչեցին զքահանայապետն յղել առ նա գիրս ողջունի առ ի զիւր հաղորդութիւն ընդ նմա հաստատելոյ։ Օպնու ժամանակաւ հասին պատգամաւորք արքոյն Աթանասի ի Հռոմ, եւ ստուգութեամբ զեկուցին երանելոյն Յուդիոսի թէ Պիստոսն այն՝ զորմէ բազում գովութիւնս խօսէին առաքեալք Աւսեբեանց իբրեւ զառնէ ուղղափառէ, մոլար աղանդոյն Արիոսի է աշակերտ, նմին իրի եւ ի արքոյն Աղեքսանդրէ աղեքսանդրացւոյ եւ ի ժողովոյն Նիկիայ նկովիւք մերժեցաւ։ Այն զի եւ զաստիճան եպիսկոպոսութեան ընկալեալ է ի Սեկունդոսէ եպիսկոպոսէ, զոր ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ ի բաց կտրեաց նոյն սուրբ ժողովն։

Առեալ երանելոյն Յուդիոսի զայս ամենայն ամբաստանութիւնս, կամեցաւ առաւել եւս հաստատութեամբ տեղեակ լինել անցից եւ հաւատոցն Պիստոսի։ Սնն որոյ առաքեաց կոչեաց զնա յԱղեքսանդրիայ ի Հռոմ. որոյ եկեալ անդր յայտ յանդիման ամենեցուն խայտառակեցաւ ի հրեշտակաց մեծին Աթանասի, եւ յանդիմանեցաւ ճշմարիտ աշակերտ մոլորութեանցն Արիոսի։ Այլ թէ զինչ յետ այսորիկ պատգամաւորք Աւսեբեանց արարին, յայտնապէս ցուցանէ ինքն երանելին Յուդիոս ի թղթի իւրում, զոր առ Աւսեբեանս գրեաց. «Այն ինչ լուաւ, ասէ, Սակար երէց առաքեալն յԱւսեբեայ՝ թէ երիցունք Աթանասի հակառակ կօն Պիստոսի, եւ թէ միք ոչ հաւանիմք զալ նմա զառաջեալ մերով, թէպէտ եւ հիւանդացեալ էր, սակայն ընդ Սարտիրոնի եւ ընդ Հեսիքիոսի գիշե-

րայն ել եւ գնաց ի բաց. որպէս զի յիրաւի խելամանկ մեզ թէ չհանգուրժեալ նորա ընդ ամօթ կորանաց Պիստոսի,, եւ միանդամայն ի վերայ հասեալ՝ թէ փոքր մեւա եւս եւ ահա՝ ի յայտնել եւ եւս գործոց իւրեանց եւ նենգաւոր զըպարտու թեանցն ի ձեռն երիցանց Աթանասի, առակ նշաւակի լինիցին եւ աշակերտք Արիոսի քարոզեցին, «ի փախուստ աճապարեաց»³,

Այն դեռ այս իրք ի Հռոմ այսպէս վճարէին, յարեւելո հերետիկոսայքն փութային ձեպէին ծաւալել զմոլեկան ուսմունս իւրեանց եւ հալածական առնել զուղղահաւատ եպիսկոպոսունս յաթոռոց նոցին։ Եւսերթոս նիկոմիդացի իշխանու թեամբ եւ ձեռնառուութեամբ Աոստանդոսի մերժեաց յաթոռոյն Աոստանդինուպոլիսի զսուրբ Պաւլոս խոստովանող, զոր ուղղափառք յետ կատարածի սրբոյն Աղեքսանդրի կացուցեալ էին ի նմա. եւ հոգացաւ ընկենուլ զնա իրեւ զնաստկար յիրս եկեղեցւոյ ի հեռաւոր օտարութիւն. նոյնպէս եւ զայլ բազում եպիսկոպոսս։ Եւ ինքն անպատկառ դիմօք անց կալաւ փոխանակ երանելոյն Պաւլոսի զաթոռն Աոստանդինուպոլիոյ. եւ յաթոռս այլոց եպիսկոպոսաց աքսորելոց տնկեաց զիւր ընկերան։

Իբրեւ զայս ամենայն այսպէս կատարեցին մոլորեալքն, խորհուրդ ի մէջ առնուին այնուհետեւ յայտ յանդիման եւ առաւել իմն անարգանօք ընկենուլ եւ զսուրբն Աթանաս յաթոռոյն Աղեքսանդրիայ եւ զայլ ոք ընդ նորա յիւրեանց ընկերացն կացուցանել. եւ այս չար խորհուրդ նոցա բստ դիպաց իմն յաջողութեամբ գտանէր եւս։ Վանգի յամի 341 կատարեալ Աոստանդոսի զգործ շինուածոյ եկեղեցւոյն յԱնտիոք՝ զորոյ զհիմունս եդեալ էր հայր նորա, որ եւ վասն իւրոյ վայելչութեանն անուանեցաւ Տաճար ոսկեղէն, ցանկացաւ մեծաւ պատրաստութեամբ կատարել զնաւակատիս նորա։ Ասն այնորիկ գրեաց առ ամենայն եպիսկոպոսունս գիր հրամանի վալ ժողովել յԱնտիոք ի նոյն գործ նաւակատեաց։ Եւկին հասին անդր ի քաղաքաց քաղաքաց Ասորոց, Փիւնիկաստանի, Երաբիայ, Սիւրաբեայ, Կիլիկիայ, Վամրաց, Բիւթանիայ եւ Բարսիկայ իննսուն եւ եւթն կամ ինն եպիսկոպոսք, յորս երեսուն եւ վեցք կամ քառասունք էին յԵւսերեանց կամ յԱրիոսեանց. իսկ այլք յուղղափառաց։ «Չէ պարտ ումեք զարմանալ, ասէ Բարսնիոս⁴, ի լսել անդ՝ թէ ուղղահաւատ եպիսկոպոսունք ընդ Արիանոսաց միաժողով լինալ՝ ի միասին ի հանդէս նաւակատեաց հաղորդեցան եւ միահամուռ ընդ նոսա ի միում ժողովի բազմեցան։ Վանգի Եւսերեանք բնաւ ամենեւին ոչ ցուցանէին յայտնի՝ թէ ընդ Արիանոսաց ունին հաղորդութիւն. նա աւանդիկ ի նմին ժո-

3 Ի քաղուածոյս ժողովոց, Հաս. Բ. 4 Ի Ժամանակագր. ամ Տեառն 341. էջ 523.

Համար Դ. եւ Ե.

գողի Արիստեան անուան գրող հակառակ եղեն։... Վոյնպէս եւ ի լսել ուրուք թէ բազում անիրաւ վճիռք սահմանեցան ի նմին ժողովի, մի համարեացի զայն ամենայն ուղղահաւատ եպիսկոպոսացն հաւանութեամբ կարգեալ եւ նոցին ձեռադրաւ հաստատեալ։ Վանդի յայտ է զի թէպէտ եւ սղբա հակառակէին եւ դիմագարձ լինէին այնպիոի բանից, սակայն Լաւերեանք զամենայն ի գլուխ հանին օգնականութեամբ Առստանդոսի, որ բնորութեանց նոցին հաւան եւ միաբան գտանէր,։ Յայս բանս յաւելլումք եւ մեք առել. թէ այն եւս հաւանութեան է՝ եթէ զինի տօնին նաւակատեաց ի մեկնել բազմաց յուղղափառ եպիսկոպոսաց ի ժողովոյն, հերձուածօղքն միւսանգամ ժողովեալ արարին զամենայն ըստ կամս կարծեաց իւրեանց։

Աղվաղակի յետ ի գլուխ ելանելոյ գործոյ նաւակատեաց եկեղեցւոյն, մատեան Լաւերեանք յուամուռնս հաւատոց։ Վախ յայտ արարին՝ թէ չունին բնաւ մասն ընդ Արիոսի եւ չերթան զհետ ուսմանց նորա. քանզի չէ ինչ, ասեն, վայելուչ՝ եպիսկոպոսաց զհետ երթալ զլոկ երիցու միոյ։ Վախ յօրինեցին նոր հանգանակ հաւատոց, յորում կեղծաւորութեամբ դաւանէին զուղիղ հաւատս. այլ չլինել նոցա յուղղութեան կարծիս անտի յայտ է՝ զի ի նմին պատճենի ոչ խոստովանէին զՈրդի Ի միասին էական եւ մշտնջենաւորակից Զօր։ Յետոյ փոփոխեալ զսոյն զառաջին դիր դաւանութեան յօրինեցին մեւս եւս երկրորդ. եւ իբրեւ սա կարի երկայնադոյն թուէր, մատոյց նոցա Թէոփրոնիոս եպիսկոպոս Տիւանացւոց քաղաքի Վամրաց զերրորդ պատճէն դաւանութեան, զոր եւ հաւանութեամբ ընկալան։ Վախ սահմանեցին քան եւ հինգ կանոնս վասն ուղղելոյ զվարս, յորս գուն գործեցին եւ ոչ բանիւ միով յիշատակ առնել զուսմանց իւրեանց, որպէս զի ժողով իւրեանց մի եւ մի իւրեւ կասկածելի երեւեցի եւ այն կանոնք առ ամենեւեան ընդունելի լիցին։

Եւ քանզի յամենայն գործս իւրեանց ուշ ունէին սղբա ի կործանումն սրբոյն Աթանասի, յօրինեցին ի սոյն պէտս կանոնս ինչ, յորոց մի եւ այս էր. Եթէ եպիսկոպոս ոք ի ժողովի եպիսկոպոսաց ընկեցեալ յիշխանութենէ՝ միւսանգամ առնուցու զիշխանութիւն ակթոռոյ իւրոյ առանց հաւանութեան այլոյ ժողովոյ, լուծցի ի կարգէ իւրմէ։ Օայս այսպէս կարգեալ դարձուցին զքանս իւրեանց ի վերայ սրբոյն Աթանասի եւ ցուցին զնա գործեալ հակառակ այսմ կանոնի, այնու զի անկեալ նորա վճռով անօրէն ժողովոյ իւրեանց ի Տիւրոս յակթոռոյ իւրմէ՝ դարձաւ առ զնոյն առանց ինչ նորոյ սահմանի այլոյ ժողովոյ։ Յետ այսորիկ կրկնեցին զամենայն զսուտ եւ զանիրաւ ամբաստանութիւնս իւրեանց զերանելի հայրապետէն. եւ ապա հատին ի վերայ նորա զանօրէն վճիռ որոշման։

Չգիտեմ արդեւք զարմանալ արժան իցէ մեզ եթէ ողջս առեալ արտասուել ի վերայ կուրութեան թշնամեաց եկեղեցւոյ եւ երանելւոյն Ղթանասի, որոց անհաշտ ատելութեամբ բերեալ յայլն սուրբ յամենայն ինչ անխտիր ձեռնամուխ լինին առանց ընտրելոյ զիրաւունս՝ միայն զի կարասցեն սոնանել նմա։ Օ՛խնչ անհանձարագոյն եւ անիրաւ քան զայն կայցէ՝ զոր յայսմ ժողովի գործեցին սղբա։ Սահմանեն կանոն՝ եւ տան հրաման զի եթէ եպիսկոպոս ոք, որ վճռով ժողովոյ իրիք անկեալ է ի կարգէն՝ առանց հրամանի այլոյ ժողովոյ յիւր աթոռն դառնայ՝ լուծցի ի կարգէ իւրմէ. եւ ի նմին պահու ցուցեալ զերանելին Ղթանաս հակառակօղ այսմ նորոյ կանոնի, մերժեն զնա յաստիճանէն։ Ո՞րք ի մարդկանէ լուաւ եւ ասաց երբեք՝ թէ արդար իմն է զնախկին գործն իբրեւ հակառակ եւ պատուիրանազանցութիւն զհետ եկելոյ սահմանին ցուցանել եւ զնորին գործելի պատժապարտ յանդիմանել։ Եւ զհամարեալ թէ մարթ է այսմ լինել, զեւրդ ոչ ամաչեն անօրէն թշնամիք երանելոյն դատակնիք վճռոյ ածել ի վերայ նորա վասն յանցանացն յորոց նա ակն յանդիման ամենեցուն հաստատուն վկայութեամբ հաւատարիմ արանց, նա թէ եւ նոցին իսկ դատախազից իւրոց անարատ ցուցեալ էր։ Բայց աղէ թողեալ զայսպիսի խորհուրդս տեսցուք թէ զինչ ինչ արարին ճմարտակորոյս մոլորեալքն զկնի լուծանելոյ զերանելին յաստիճանէ պատուոյն։

Ի ժողովի անդ սակաւ ճմարտահաւատ եպիսկոպոսունք սոսկացեալ յանհնարին անիրաւութենէ Լուսերեանց, ազգի ազգի հնարիւք ըստ կարի իւրեանց դիմադարձ լինէին անօրէն վճռոյն եւ գուն գործէին յանարժան խորհրդոյ անտի ի բաց դարձուցանել զնոսա. այլ ի նանիր։ Վրանգի Առստանդոս, որ ինքնին եկեալ էր անդր, իւրով հրամանաւ զօրաւիգն լինէր հերեսիովտացն։ Եւ յնու առաւել խրոխտացեալ սոցա, ընտրեցին փոխանակ երանելոյն Ղթանասի յաթոռն Լիւքսանդրիայ յիւրեանց ընկերաց անտի զԼուսերիոս եմեսացի՝. այլ իբրեւ սա հրաժարեցաւ յընդունելութենէ կարգին, կացուցին զՎրիգորիոս զոմն կապադովկացի զայր չար եւ ի բարուց կարի խուժադուժ։ Եւ քանզի քաջ գիտէին՝ թէ ընտրութիւն նոր եպիսկոպոսի փոխանակ Ղթանասի ոչ բնաւ կարէր ընդունելի լինել յաչս Լիւքսանդրացւոց, ուրք ցանկ հաստատուն կային ի սէր նորա. նմին իրի աղայեցին զԱռստանդոս իւրովի հաստատուն գործել զընտրութիւն իւրեանց։

Ի. Լիւքսանդոս խնդրոյ Լուսերեանց, վաղվաղակի

Ե 24 ու Եւսերիոս որ եւ Սեբերիա առ մը զգեցելի ճառս Թարգմանեալ է նա կամ Սեւերիանոս եմոացին ուղղափառ յունէ ի ձեռն սրբոց հարց մարց։ Եպիսկոպոս Գաբազուցւոց, զորոյ ունիմք

յետ ժողովոյն առաքեալ Թուղթ առ Փիղադրիոս կապադովկացի այր վատթար, անօրէն եւ անհնարին թշնամի ուղղափառաց, որ էր ոստիկան Եգիպտոսի՝ հրաման տայր նմա պատրաստել Ղլիքսանդրացիս յընդունելութիւն եւ ի հնազանդութիւն Վրիգորի։ Օգոյշ լեր, ասէ, մի դանդաղեսցիս յայտ առնել անդէն զքան հրամանի իմոյ, եւ այնպէս իմն կարգել զամենայն, զի ի հասանել Վրիգորի անդր, անխափան նստցի յաթոռ իւր. եւ որ ըմբոստացեալ ընդդէմ դարձցի նմա, ընկալցի զպատիժ պատուհասի անսաստութեանն։ Այսպիսի խռտութեան հրամանաւ յուղարկեաց ինքնակալն զնա եւ զՎրիգորիսս, տուեալ նոցա զօրս յօգնականութիւն եւ զերկուս յերեւելի իշխանացն՝ զԱշակ սենեկապետ արքայի եւ զՎահակ առաջնորդ կամ հազարապետ զօրաց, զի ի յուղել Ղլիքսանդրացւոց ամբոխ շփոթից, անարգել ի գլուխ տարցին զհրամանն արքունի։

Յառաջեալ քան զամենեսին Փիղադրիոս չողաւ Ղլիքսանդրիա եւ իմացոյց յունկն ժողովրդեան զմօտ հասանել նորոյ հայրապետին իւրեանց եւ զահագին սպառնալիս պատժոց օրոց ոչն կամիցին հպատակել։ Ի հնչել այսպիսի գուժի ի լսելիս բարեպաշտօն ժողովրդեան՝ ամենեքեան առ հասարակ սուգ զգեցեալ եւ յարտասուս հարեալ, մեծապէս մորմոքէին ածեալ զմտաւ՝ թէ վաղվադակի կորուսանելոց են զքանկալի հայրն եւ զհովիւն իւրեանց զերանելին Աթանաս։ Եւ ի յաճախել դառն լրոյն ընդ քաղաքն, ի կողմանց կողմանց դիմեալ գային բազում մարդիկ յեկեղեցին մեծ, եւ դառն արտասուօք աղաչէին զամենաղօր թագաւորն երկնից փոխել զխորհուրդն զայն ի նոցանէ, եւ խափանել զմուտ օտար հովուին, կամ լաւ եւս ասել պատառօղ գայլոյն ի հօտ գառանց։ Այլերն եկեղեցւոյ, վանականք եւ զգաստասէր կուսանք ի կուսաստանացն արտաքս ելեալ, տարածանէին զանձինս յեկեղեցիս առաջի սրբութեանցն եւ խնդրէին ի Բարձրելոյն մի հեռացուցանել ի նոցանէ զհովիւն արթուն։

Յետ սակաւուց հասանէր սուտանուն եպիսկոպոսն Վրիգորիոս ընդ իւր ունելով ոչ վեճակաւորս եւ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ, որպէս վայել իսկ էր հոգեւոր հովուի, այլ զօրս արքունի եւ զիշխանս։ Իսկ եւ իսկ մեծաւ խնդութեամբ շուրջ լինէին զնովաւ Արիանոսք աղիքսանդրացիք, զորս եւ ընկալաւ նա իբրեւ արդարեւ բարեկամ՝ նոցա։ Այս տեսեալ Փիղադրիոսի եթէ ծշմարտահաւատ ժողովուրդն ոչ ընդունի զՎրիգոր, հրաման ետ խառնադանձ ամբոխին եւ ստահակ պատանեաց գիւղից եւ ագարակաց ի շրէից եւ ի հեթանոսաց ի մի վայր գումարել։

6 Այս պի Փիղադրիոս է, որ եւ յափ ի Մարիովո յանաբժան հնարս նոցա ընդ-
335 մեծապէս մեռնաւ եղև եւսերեանց գէմ որդոյն Աթանասի։

Ստոյա սուսերօք եւ բրօք եւ այլովք նոյնպիսի զինուք վառեալ յորդորէր յարձակել յեկեղեցիս եւ ի նուիրական անգիւս եւ անխնայ կոտորել զամենեսեան զորս եւ կամիցինն:

Եւեալ նոցա զայնպիսի հրաման, ամենեկեան առ հասարակ զազանաբար գրոհ ետուն ի մեծ եկեղեցի արդոյն Աուիրինոսի վկայի. եւ ի հաւատացելոց անտի որ անդ էին զոմանս վերաւորեցին, զոմանս սպանին եւ զբազումս կալեալ բանտարգել արարին: Օ եկեղեցին բազում մասամբք խաթարեալ աւերեցին եւ զամենայն զարդս եւ զկահս նորա, զգինին, զձէթն եւ զմոմեղէնս յափշտակեալ առին, որպէս ինքնին թոյլ տուեալ էր նոցա եւ անօրէնն Վրիգորիոս: Օ ահաւոր խորհուրդն գահութեան արկեալ յերկիր առաթուր կոխէին, զմատեանս աստուածաշունչ գրոց հօւրք մաշէին, եւ որ յետնոյ ամպարշտութեան է ի վերայ սուրբ սեղանոյն զոհս կռոց իւրեանց ըստ սովորութեան հեթանոսաց մատուցանէին: Վարձեալ բեր բանս հայհոյութեանց զՎանէն մարմնացելոյ խօսէին. զայրիս եւ զկուսանս առ ոսն կոխէին եւ կռփահարէին զի ուրացին զՎիսուս Վրիստոս: Օ քահանայս, զվանակոնս եկեալս յանապատէն Եգիպտոսի եւ զեպիսկոպոսունս չարաչար տանջէին, եւ զկուսանս մերկացուցեալ խայտառակէին եւ տառապեցուցանէին: Եւ որ միանգամ վասն այսպիսի զրկանաց եւ լկանաց բողոքէր եւ տրանջէր իբրեւ մեծաց յանցանաց փնասապարտ՝ պատիժ պատուհասի ի Փիղագրիոսէ կրէր:

Օ այսչափ անօրէնութիւնս ժպրհէին անցուցանել խաւարանէրքն ընդ ողջամիտ ժողովուրդն յաւուրս աղուհացից: Իսկ յաւուր մեծի ուրբաթուն իւրովի առեալ անօրինին Վրիգորի զժանտագործն զՓիղագրիոս եւ ընդ նմա ամբոխ բազում անհաւատից եւ կռապաշտից եմուտ յեկեղեցին սուրբ: Եւ իբրեւ ի վերայ եհաս ծշմարտութեամբ թէ ժողովուրդն խորշի եւ գարշի ի նմանէ, հրաման եա Փիղագրիոսի անդէն իսկ ի տան Աստուծոյ զերեսուն եւ չորս անձինս ի ժողովուրդենէ անտի ձերբակալ արարեալ յանդիման ամենեցուն սաստիկ ձաղկել եւ յարգելանս բանտի մատնել: Եւ ի նմին իսկ աւուր մեծի զատկին շատք ի ծշմարիտ հաւատացելոց արկան ի բանա:

Գ. Ի ԿՈՒՅԸԼ ԹՇՆԱՄԵԱԿ ԵԿԵղեցւոյ զայսչափ չարիս ի վերայ հօտին, միտք եւ խորհուրդք նոցա նկատեալ հայէին ի հոգիւն բարի ի սուրբն Աթանաս: Եւ քանզի տեղեակ էին թէ նա ի տան ուրեք առնթներ եկեղեցւոյն թագուցեալ կայ, փութացան մտանել անդր զի կալեալ զնա կտտամահ բարձցեն յաշխարհէ: Բայց երանելոյն ածեալ զմտաւ՝ թէ չեք այնուհետեւ հնար ազատ լինել յերեսաց հալածանաց թշնամեաց իւրոց մնալով ի քաղաքի անդ իւրում եւ ի գաւառի, հաստատեալ էր զմիտս ի դիպօղ ժամուս խուսել ի հեռաւոր օտարու-

Թիւն: Եւ վերին խնամոցն սատարութեամբ առաջնորդեալ զերծաւ յամենայն հնարից թշնամեացն. եւ յուղի անկեալ ընդ ծածուկ ճանապարհս հանդերձ երիցամբք ոմամբք եւ աշակերտօք որոյց հօրն Անտոնի անապատականի, յորս ականաւոր էին Ամոն եւ Խիբորոս, յամի 341 ողջամբ եհաս ի Հռոմ, յոր հրաւիրեալ էր զնա երանելին Յուդիոս ամաւ միով յառաջագոյն: Անդ մեծաւ պատուով ընկալեալ եղեւ ի նմին քահանայապետէ եւ յազատանւոյ քաղաքին, որք եւ զամենայն ժամանակս բնակու թեան նորա մեծապէս հոգ խնամոյ տանէին ունել ի խաղաղութեան զնա եւ զորս ընդ նմայն էին:

Արդարեւ կարի ի դէպ ժամանակի հեռացեալ եւ մեկնեալ էր երանելին Աթանաս յԱղեքսանդրիայ եւ յաղեւելից. քանզի Եւսեբեանք ի բազում հնարամտեալ պատուէր հրամանի ընկալան յաւուրսն յայնստիկ ի Սոստանդոսէ առ Փիղագրիոս, զի ուր եւ գացէ զԱթանաս՝ հատեալ զգլուխ նորա կործնացէ ի կենաց: Բայց թէպէտ եւ նա ինքն երանելին փախստեամբ իւրով զերծաւ ի մահուանէ եւ ի ձեռաց Եւսեբեանց, սակայն սոցա գողցեա ամենայնիւ աղատութիւն գտեալ արկին ընդ ձեռամբ իշխանութեան իւրեանց զամենայն եկեղեցիս Աղեքսանդրիայ: Եւ այնուհետեւ բարեպաշտքն ի ժողովրդենէն զրկեալ եւ մերժեալ յեկեղեցեաց իւրեանց եւ ի նուիրական պաշտամանց, յառանձինն տունս՝ արօթից հպատակէին եւ այն եւս բազում ահիւ եւ դողութեամբ. քանզի ազդումն ընկալեալ զայնմանէ չարադիւին Վրիգորի յամենայն տեղիս լրտեսս առաքէր: Եւ զորս միանգամ գտանէր քահանայս եւ զայլ աստուածասէր մարդիկ ի պաշտամունս սրբութեան ի բազում վիշտս վտանգի եւ ի չարչարանս մատնէր զնոսա:

Ի սմին դառնութեան ժամանակի եւ այլ ուղղահաւատ եպիսկոպոսունք ըստ նմանութեան սրբոյն Աթանասի հալածեալք եւ մերժեալք ի ձեռն հերետիկոսաց յաթոռոց եւ ի հօռից իւրեանց, այս ինքն են Պաւղոս կոստանդինուպոլսեցի, Սարկեղոս անկիւրացի եւ Ասկիւպաս գաղացի, գաղթական ելեալ չոգան ի Հռոմ. եւ մի ըստ միոջէ ցուցին Յուդիոսի քահանայապետի զամենայն նեղութիւնս իւրեանց:

Ժողովեալ երանելոյս այսորիկ հայրական սիրով զամենայն հալածեալ եպիսկոպոսս, խորհեցաւ առանձին ժողովով ի Հռոմ դադարեցուցանել ըստ կարի զաղմուկ շփոթի արեւելեայց: Ի ոյն պէտս զրեաց թուղթ սիրոյ եւ առաքեաց ի ձեռն Աղեպիդիոսի եւ Փիղոքսենիոսի երիցանց Հռոմայ առ Եւսեբեանս գալ ի Հռոմ ի ժողովն, զոր ինքեանք իսկ յառաջագոյն խնդրեալ էին: Օայսմանէ վկայէ ինքնին երանելին Աթանաս:

Դ Ի ԲՂԹԻՆ առ վանական:

Լըրկոբին այս պատգամաւորքն Յուդիոսի չոգան յԱնտիոք, ուր ժողովեալ էին դեռ եւս Լուսերեանք եւ ետուն նոցա զԹուղթ հայրապետին սրբոյ: Այլ սոքա թէպէտ եւ յառաջագոյն վեր ի վերոյ իմն բանիւք խնդրեալ էին գումարել ժողովոյ ի Հռոմ, սակայն արդ զմտաւ ածեալ թէ անդ ամենայն ինչ ըստ ուղիղ կարգաց եկեղեցւոյ վճարելոց է, եւ ոչ իշխանացն բռնութեամբ, ոչ ինքնիշխան հրամանօք Սոստանդոսի եւ ոչ վինուորացն սաստկութեամբ, որով ինքեանք սովոր էին յաղթօղ լինել, ոչ հնազանդեցան բանից քահանայապետին եւ արգելին զհրեշտակս նորա առ իւրեանս անդր քան զժամագիր ժամանակն:

Օչամ մի եւ զամիսս վեց մնացեալ Յուդիոսի գալստեան Լուսերեանց, իբրեւ ետես թէ ոչ դք ի նոցանէ երեւի, գումարեաց ի Հռոմ յելս ամին ՅԿԶ ժողով յիսուն եպիսկոպոսաց: Ի նմա հարց եւ քնին արարեալ ժողովելոց զգործոց չար ժողովոյն Լըրիանոսաց ի Տիրոս եւ այլուր հակառակ սրբոյն Աթանասի հնարելոց, գտին զամենայն ամբաստանութիւնս նոցա զնմանէ լի ստութեամբ: Ամին իրի եկեղեցական իրաւամբք յայտ արար սուրբ քահանայապետն զանմեղութիւն նորա եւ վճիռ ետ թէ արժանի է նա մնալ յիւրում իշխանութեան: Սոյնպէս յետ ստոյգ քննութեան անպարտ եւ անմեղ քարոզեցան եւ այլ եպիսկոպոսք ամբաստանեալք եւ հալածեալք Լուսերեանց, այս ինքն է սուրբ Պաւլոս Սոստանդինուպոլսի, Սարկեդոս Անկիրեայ, Ասկիդպաս Վաղայ եւ Ղուկիոս Լըրիանուպոլսի եպիսկոպոսք: Օյայտսիկ պատմէ մեզ Սողոմոնոս⁸ այսպիսի բանիւք. «Իննեալ եպիսկոպոսին Հռոմայ զդատաստան միոյ միոյ յայոց եպիսկոպոսաց եւ գտեալ զամենեսեան ըստ հաւատոցն միաբան ընդ նիկիական ուսմանց, ընկալաւ զնոսա ի հաղորդութիւն իւր: Եւ քանզի վասն առաւելութեան աթոռոյ իւրոյ հոգ ամենայն եկեղեցեաց նմա անկանէր, վասն այնորիկ դարձոյց յիւրաքանչիւր դք ի նոցանէ զիշխանութիւն եկեղեցւոյ իւրոյ, թէպէտ եւ զամենեցունց զսոցանէ վճիռ եհան Յուդիոս ի ձեռն ժողովոյ իւրոյ ժառանգել միւսանգամ զիշխանութիւն աթոռոց իւրեանց, բայց նենգութիւն եւ դաժանութիւն թշնամեաց նոցին ոչ թուլացուցանէին դառնալ նոցա վաղվաղակի յեկեղեցիս իւրեանց:

Յետ արդելոյ Լուսերեանց զհրեշտակս Յուդիոսի աւելի քան զամ մի, որպէս գրեցաք, թողին զնոսա դառնալ անդրէն յաշխարհն իւրեանց, տուեալ ի ձեռս նոցա թուղթ առ նոյն քահանայապետ: Հասեալ սոցա ի Հռոմ, պատմեցին զանցս նեղութեանցն՝ զոր հերեսիովայքն անցուցանէին ընդ ուղղա-

փառս եւ ընդ եկեղեցիս նոցա, եւ ետուն զգիր նամակի նոցա առ քահանայապետն: Ի ոմին գրի բազում պատճառանս յօղէին ստութեամբ վասն չղալոյ ի Հռոմ, բազում եւ ազգի ազգի բանիւք բարձրացուցանէին զյառաջահաս պատիւ ակթոռոյն Հռոմայ, զոր ասպարէզ հանդիսի առաքելոց եւ մայր տառուածպաշտութեան կարդային, բայց եւ պարծանօք իմն յայտ առնէին՝ թէ ծագումն աւետարանին եւ կրօնից քրիստոնէութեան եղեւ յարեւելից: Ապա յայտ արարեալ ցուցանէին զցասումն սրտամտութեան իւրեանց ընդ գործս ժողովոյն Հռոմայ՝ զի արդարացոյց զարս որոշեալս յեկեղեցւոյ: Անա ինքն զՅուդիոս կրտսամբէին անպատկառութեամբ իրրեւ արծարծիչ հրոյ խռովութեանց յարեւել վասն ընդունելոյ ի հաղորդութիւն իւր զԱթանաս, զայր մի որ ի ժողովի եպիսկոպոսաց դատանիք նզովից ընկալաւ: Հետոյ նորոգ ամբաստանութիւնս կուտէին ի վերայ սրբոյն Աթանասի: Եւ ի կատարածին յայտ առնէին քահանայապետին, զի եթէ միարանի ընդ իւրեանս ի մերժել զեպիսկոպոսունս յակթոռոց իւրեանց, որպէս ինչ նոքա վճիռ տուեալ էին, կան մնան ի հաղորդութեան նորա. ապա եթէ ընդդիմակաց լինի նոցա գործովք իւրովք՝ յայնժամ եւ ինքեանք ստիպին զայլ հնարս խորհել:

Անդունել անդ իւրում Յուդիոսի զսոյն զայս դառն դիր, ոչ իսկ եւ իսկ կամէր յանդիման ցուցանել ամենեցուն, ածեալ զմտաւ թէ թերեւս զգաստացեալ Լուսերեանց յառաջին կուրութենէ մտացն՝ առաքեսցեն զոմանս յընկերաց իւրեանց ի Հռոմ: Բայց իրրեւ եկին ոմանք ի նմին ժամանակի յԱղեքսանդրացւոց քաղաքէն եւ յԱգիպտոսէ եւ պատմեցին նմա վասն ամենայն չարեացն զորս անօրէն չեպիսկոպոսն Վրիպոր բարեկամ Լուսերեանց անցուցանէր ընդ Ճմարտահաւատ Աղեքսանդրացիս, փոխեաց զառաջին խորհուրդ իւր եւ վաղվաղակի եցոյց ժողովոյ իւրում զնոյն գիր:

Վժդմեալ սիւնհոդոսական եպիսկոպոսաց ընդ այնչափ տարապարտ բարբաջս թշնամեաց եկեղեցւոյ, թելադիր եղեն սրբոյ հայրապետին՝ յանուն բոլոր ժողովոյն գրել նմին պատասխանի: Հաւանեալ Յուդիոսի բանից նոցա՝ գրեաց առ Լուսերեանս գիր, յորում վայելուչ փայլէ առաքելական ոգի իմաստութեան եւ հայրական քաղցրութեան: Ի սմա զարմանայ երանելին ընդ այնպիսի անվայելուչ պատասխանի Լուսերեանց առ թուղթ իւր լի սիրով, եւ ընդ չհաւանել նոցա գալ ի Հռոմ ի ժողովն, զոր ինքեանք խնդրեալ էին: Հարգեալ գովէ զսուրբն Աթանաս եւ անարատ ցուցանէ զնա յամենայն բամբասանաց, սոյնպէս եւ զՍարկիզոս անկիւրացի. եւ զայրանայ ընդ ընտրութիւն Վրիպորի յակթոռն Աղեքսանդրիայ եւ ընդ այլ չար

մահու կանխելոյ ոչ ժամանեաց կատարել զկամս իւր¹։ Ընդ սրբոյն Աթանասի դարձ արարին յեկեղեցիս իւրեանց եւ այլ եպիսկոպոսը ոմանք աքսորեալք վասն այնորիկ զի միաբան էին նորա ընդ նմա։

Առստանդոս՝ որ սրտի մտօք զհետ երթեալ էր Արիանոսաց եւ Լաւերեանց, ի լսել անդ իւրում զլուր դարձին Աթանասի Թշնամեոյ նոցին՝ կարի իմն ծանրացառումն եղեւ։ Սանաւանդ իբրեւ զմտաւ ածէր Թէ բնաւ առանց հրամանի իւրոյ եկն եւ մուտ նա յերկիր տէրութեան իւրոյ՝ անհնարին զայլաւնայր յանձն իւր։ Բայց քանզի տեսանէր զի Թէ այնմ ընդդէմ դառնայր՝ երեւէր հակառակել հրամանի հօր իւրոյ, որ ամենեցուն ծաւուցեալ էր. հանդերձ այսու եւ հակառակորդս անձին եւ տէրութեանն յարուցանէր զերկոսին եղբարս իւր՝ որք կաթոգին սիրէին զսուրբն Աթանաս, նմին իրի ի ժամուն ակամայ հաւանեալ լռեաց ի հակառակելոյ։

Ընդ դարձ Աթանասի առաւել եւս արտմտեցան Թշնամիք նորա՝ Լաւերիոս նիկովիդացի եւ որք ընդ նմայն էին։ Ընօրէնս այս գրէր եւ յորդորէր զԼազիպտոսի եւ զԼիզեքսանդրիայ եպիսկոպոսունս Արիանոսաց աղանդոյն յուզել անդադար կռիւս եւ ամբոխս հակառակ երանելի հայրապետին։ Եւ որպէս Սոկրատոսցունէ², «Ալք ի քաղաքի անդ Լիզեքսանդրիայ զԱրիոսին մելորութիւնն ախտացեալ էին, միաբանեցին ընդդէմ Աթանասի։ Յայնմ հետէ ստեպ յուզմունք խռովութեանց ի վեր երեւէին, որ կողմանն Լաւերեայ պատճառս տայր զԱթանասէ առ ինքնակալն ստութեամբ ամբաստան լինելոյ եւ չարախօսելոյ՝ Թէ նա ըստ կամս իւր առանց հրամանի ժողովոյ եպիսկոպոսաց՝ վերստին եմուտ կալաւ զիշխանութիւն եկեղեցւոյն Լիզեքսանդրիայ»։ Բայց Առստանդոս, վասն պատճառաց որ վերագոյն ճառեցան, ոչ ինչ հրաման տուեալ յայն գործ, խրատ ետ եւ ուսոյց նոցա այսպիսի ինչ հնարս զի երթեալ ոմանց ի նոցանէ յարեմուտս առ եղբարս իւր եւ առ Յուդիոս հայրապետ Զոռմայ, մի ըստ միոջէ մերկացին առաջի նոցա զտրտունջ եւ զամբաստանութիւնս իւրեանց զԱթանասէ. զոր եւ կատարեցին անօրէնքն։

Եւս ամենայն չար հնարից Լաւերեանց ի վերայ հասեալ ճշմարտահաւատ եպիսկոպոսաց Լիզեքսանդրիայ, փութապէս եկին ժողովեցան յամի 339 ի մի ժողով առ ի սրբելոյ զհայրապետ իւրեանց ի բարստսանաց Թշնամեաց իւրոց։ Հետ կատարածի ամենայն քննութեանց գրեցին Թուղթ սիւնհոդոսական առ երանելին Յուդիոս եւ առ ամենայն եպիսկոպոսունս կաթու-

1 Թաղապետը ինչ ժամին Առստանդոս առ ի վարս նորա. ԳԼ. ԼԸ. ԻԲ. ԻԴ. նոսի որ վասն Արիանոսաց եւ եպիսկոպոս. ԻԴ. ԻԵ. ԻԸ. ԻԹ. Ծ. եւ ԾԴ. ուր ամբաստանելոց եւ հարստահարելոց ի 3 ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ա. ԳԼ. Բ. ուր անէ մանաւանդ վասն ժամին Աթանասի.

գլխէ եկեղեցւոյ, յորում Ճշմարիտ բանիւք խայտառակեալ զամենայն դաւաճանութիւնս հակառակորդաց հայրապետի իւրեանց՝ զազգի ազգի սուտ ամբաստանութիւնս նոցա ընդունայն առնեն։ Սովիմբ ոչ շատացեալ՝ արձակեաց սուրբ Աթանաս երիցունս ոմանս հաւատարիմս առ երանելին Յուդիոս եւ առ ինքնակալս արեւմտից առ ի կենդանի բանիւք եւս ցուցանելոյ նոցա զանմեղութիւն իւր, եւ ջրելոյ զանիրաւ բարուրս Լուսերեանց։ Հասեալ սոցա առ ինքնակալն Ճշմարիտ պատճառօք մերժեցին զբանս ամբաստանողաց հայրապետի իւրեանց։ Լը այսպէս ամօթապարտեալ նոցա՝ մերժեալ լինէին յերեսաց բարեպաշտօն ինքնակալացն. եւ անդէն իրք երանելւոյն Աթանասի յաջողութեամբ առնուին զկատարումն։

Դաման եղեալ ի Հռոմ պատգամաւորաց հերետիկոսացն երկրորդեցին առաջի Յուդիոսի քահանայապետի զամենայն ամբաստանութիւնս ոչ միայն զսրբոյն Աթանասէ, այլ եւ զՍարկիզեայ անկիւրացւոյ եւ զԼսկիզեայ գաղացւոյ զՃշմարտահաւատ եպիսկոպոսաց։ Յետոյ առաջի արկին նմա բանս Պիստոսէ ումեմնէ, զոր Լուսերեանք էին ձեռնադրեալ եւ կացուցեալ յաթոռն Լիզեքսանդրիայ. եւ աղաչեցին զքահանայապետն յղել առ նա գիրս ողջունի առ ի զեւր հաղորդութիւն ընդ նմա հաստատելոյ։ Օպնու ժամանակաւ հասին պատգամաւորք սրբոյն Աթանասի ի Հռոմ, եւ ստուգութեամբ զեկուցին երանելւոյն Յուդիոսի թէ Պիստոսն այն՝ զորմէ բազում գովութիւնս խօսէին առաքեալք Լուսերեանց իբրեւ զառնէ ուղղափառէ, մոլար աղանդոյն Արիոսի է աշակերտ, նմին իրի եւ ի սրբոյն Լիզեքսանդրէ աղեքսանդրացւոյ եւ ի ժողովոյն Նիկիայ նովիւք մերժեցաւ։ Լոյն զի եւ զաստիճան եպիսկոպոսութեան ընկալեալ է ի Սեկունդոսէ եպիսկոպոսէ, զոր ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ ի բաց կտրեաց նոյն առբր ժողովն։

Դուեալ երանելւոյն Յուդիոսի զայս ամենայն ամբաստանութիւնս, կամեցաւ առաւել եւս հաստատութեամբ տեղեակ լնել անցից եւ հաւատոցն Պիստոսի։ Ասն որոյ առաքեաց կոչեաց զնա յԼիզեքսանդրիայ ի Հռոմ. որոյ եկեալ անդր յայտ յանդիման ամենեցուն խայտառակեցաւ ի հրեշտակաց մեծին Աթանասի, եւ յանդիմանեցաւ Ճշմարիտ աշակերտ մոլորութեանցն Արիոսի։ Լոյ թէ զենչ յետ այսորիկ պատգամաւորք Լուսերեանց արարին, յայտնապէս ցուցանէ ինքն երանելին Յուդիոս ի թղթի իւրում, զոր առ Լուսերեանս գրեաց. «Լոյն ինչ լուաւ, ասէ, Սակար երէց առաքեալն Լուսերեայ՝ թէ երիցունք Աթանասի հակառակ կան Պիստոսի, եւ թէ միք ոչ հաւանիմք զալ նմա զառաջեալ մերով, թէպէտ եւ հիւանդացեալ էր, սակայն ընդ Սարտիրոնի եւ ընդ Հեսիքիոսի գիշե-

րայն ել եւ գնաց ի բաց . որպէս զի յիրաւի խելամանել մեզ թէ Հանդուրժեալ նորա ընդ ամօթ կորանաց Պիտտոսի, . եւ միանգամայն ի վերայ հասեալ թէ փղոր մեւա եւս եւ ահա՝ ի յայտնել եւ եւս գործոց իւրեանց եւ նենգաւոր զրպարտութեանցն ի ձեռն երիցանց Մթանաօի, առակ նշաւակի լինիցին եւ աշակերտք Արիօսի քարոզեսցին, “ի փախուստ աճապարեաց”:

Սինչ դեռ այս իրք ի Հռոմ այսպէս վճարէին, յարեւելս հերեսիովոյաքն փութային ճեպէին ծաւալել զմոլեկան ուսմունս իւրեանց եւ հալածական առնել զուղղահաւատ եպիսկոպոսունս յաթոռոց նոցին: Աւսերիոս նիկոմիդացի իշխանութեամբ եւ ձեռնտուութեամբ Սոստանդոսի մերժեաց յաթոռոցն Սոստանդինուպոնիս զուրբ Պաւղոս խոստովանօղ, զոր ուղղափառք յետ կատարածի սրբոյն Աղէքսանդրի կացուցեալ էին ի նմա. եւ հոգացաւ ընկենուլ զնա իբրեւ ֆեսասկար յիրս եկեղեցւոյ ի հեռաւոր օտարութիւն. նոյնպէս եւ զայլ բազում եպիսկոպոսս: Աւ ինքն անպատկառ զիմօք անց կալաւ փոխանակ երանելոյն Պաւղոսի զաթոռն Սոստանդինուպոնոյ. եւ յաթոռս այլոց եպիսկոպոսաց աքսորելոց անկեաց զիւր ընկերան:

Իբրեւ զայս ամենայն այսպէս կատարեցին մոլորեալքն, խորհուրդ ի մէջ առնուին այնուհետեւ յայտ յանդիման եւ առաւել իմն անարգանք ընկենուլ եւ զուրբն Մթանաս յաթոռոցն Աղէքսանդրիայ եւ զայլ ոք ընդ նորա յիւրեանց ընկերացն կացուցանել. եւ այս չար խորհուրդ նոցա ըստ զիպաց իմն յաջողութեամբ գտանէր ելաւ: ՎՋանզի յամի 341 կատարեալ Սոստանդոսի զգործ շինուածոյ եկեղեցւոյն յԱնտիօք՝ զորոյ զհիմունս եդեալ էր հայր նորա, որ եւ վասն իւրոյ վայելութեանն անուանեցաւ Տաճար ոսկեղէն, ցանկացաւ մեծաւ պատրաստութեամբ կատարել զնաւահատիս նորա: Ս ան այնորիկ գրեաց առ ամենայն եպիսկոպոսունս գիր հրամանի գալ ժողովել յԱնտիօք ի նոյն գործ նաւակատեաց: Այլին հասին անդր ի քաղաքաց քաղաքաց Ասորոց, Փիւնիկաստանի, Արարիայ, Սիւրաբեայ, Արիօսիայ, Վասրաց, Բիւթանիայ եւ Խորակիայ իննսուն եւ եւթն կամ ինն եպիսկոպոսք, յորս երեսուն եւ վեցք կամ քառասունք էին Աւսերեանց կամ Արիօսեանց. իսկ այլք յուղղափառաց: “Այլ պարտ ումեք զարմանալ, ասէ Բարսիմոս³, ի լսել անդ՝ թէ ուղղահաւատ եպիսկոպոսունք ընդ Արիանոսաց միաժողով լիեալ ի միասին ի հանդէս նաւակատեաց հազորդեցան եւ միահամուռ ընդ նոսա ի միում ժողովել բազմեցան: ՎՋանզի Աւսերեանք բնաւ ամենեւին ոչ ցուցանէին յայտնի թէ ընդ Արիանոսաց ունին հազորութիւն. նա աւանդիկ ի նմին ժո-

3 Ի քաղաքաց քաղաքաց, Հաւ. Բ. 4 Ի Խորակիայ. ամ Տեառն 341. էլ 522.

Համար Գ. եւ Ե:

զովի Արիստեան անուան գրով հակառակ եղեն: . . . Վոյնպէս եւ ի լսել ուրուք թէ բազում անիրաւ վճիռք սահմանեցան ի նմին ժողովի, մի համարեացի զայն ամենայն ուղղահաւատ եպիսկոպոսացն հաւանութեամբ կարգեալ եւ նոցին ձեռադրաւ հաստատեալ: Վանդի յայտ է զի թէպէտ եւ սղբա հակառակէին եւ գիմադարձ լինէին այնպիսի բանից, սակայն Նաւերեանք զամենայն ի գլուխ հանին օգնականութեամբ Արստանգասի, որ ընտրութեանց նոցին հաւան եւ միաբան գտանէր, ի նայս բանս յաւելումք եւ մեք ասել. թէ այն եւս հաւանութեան է՝ եթէ զքնի տօնին նաւակատեաց ի մեկնել բազմաց յուղղափառ եպիսկոպոսաց ի ժողովոյն, հերձուածօղքն միւսանգամ ժողովեալ արարին զամենայն ըստ կամս կարծեաց իւրեանց:

Աղաղակի յետ ի գլուխ ելանելոյ գործոյ նաւակատեաց եկեղեցւոյն, մատեան Նաւերեանք յուսմունս հաւատոց: Վախ յայտ արարին՝ թէ չունին բնաւ մասն ընդ Արիստի եւ չերթան զհետ ուսմանց նորա. քանզի չէ ինչ, ասեն, վայելուչ՝ եպիսկոպոսաց զհետ երթալ զլոկ երկցու միոյ: Վախ յօրինեցին նոր հանգանակ հաւատոց, յորում կեղծաւորութեամբ դաւանէին զուղիղ հաւատաւ. այլ չլինել նոցա յուղղութեան կարծիս անտի յայտ է՝ զի ի նմին պատճենի ոչ խոստովանէին զԱրդի Ի միասին էական եւ մշտնջենաւորակից Զօր: Յետոյ փոփոխեալ զսոյն զառաջին գիր դաւանութեան յօրինեցին մեւս եւս երկրորդ. եւ իբրեւ սա կարի երկայնագոյն թուէր, մատոյց նոցա Խէնփրոնիոս եպիսկոպոս Տիւանացւոց քաղաքի Վամրաց զերրորդ պատճեն դաւանութեան, զոր եւ հաւանութեամբ ընկալան: Վախ սահմանեցին քսան եւ հինգ կանոնս վասն ուղղելոյ զվարս, յորս գուն գործեցին եւ ոչ բանիւ միով յիշատակ առնել զուսմանց իւրեանց, որպէս զի ժողով իւրեանց մի եւ մի իւրք կասկածելի երեւեսցի եւ այն կանոնք առ ամենեսեան ընդունելի լիցին:

Նա քանզի յամենայն գործս իւրեանց ուշ ունէին սղբա ի կործանումն սրբոյն Աթանասի, յօրինեցին ի սոյն պէտս կանոնս ինչ, յորոց մի եւ այս էր. Նթէ եպիսկոպոս ոք ի ժողովի եպիսկոպոսաց ընկեցեալ յիշխանութենէ՝ միւսանգամ առնուցաւ զիշխանութիւն ամթողի իւրոյ առանց հաւանութեան այլոյ ժողովոյ, լուծցի ի կարգէ իւրմէ: Նայս այսպէս կարգեալ դարձուցին զքանս իւրեանց ի վերայ սրբոյն Աթանասի եւ ցուցին զնա գործեալ հակառակ այսմ կանոնի, այնու զի անկեալ նորա վճռով անօրէն ժողովոյ իւրեանց ի Տիւրոս յամթողի իւրմէ՝ դարձաւ առ զնոյն առանց ինչ նորոյ սահմանի այլոյ ժողովոյ: Յետ այսորիկ կրկնեցին զամենայն զուտ եւ զանիրաւ ամբաստանութիւնս իւրեանց զերանելի հայրապետէն. եւ ապա հատին ի վերայ նորա զանօրէն վճիռ որոշման:

Ձգիտեմ՝ արդեւք զարմանալ արժան իցէ մեզ եթէ ողջս առեալ արտասուել ի վերայ կուրութեան թշնամեաց եկեղեցւոյ եւ երանելւոյն Ղթանասի, որոց անհաշտ ատելութեամբ բերեալ յայրն սուրբ յամենայն ինչ անխտիր ձեռնամուխ լինին առանց ընտրելոյ զերաւունս՝ միայն զի կարացեն ստնանել նմա։ Օհնչ անհանձարագոյն եւ անիրաւ քան զայն կայցէ՝ զոր յայսմ ժողովի գործեցին սղբա։ Սահմանեն կանոն՝ եւ տան հրաման զի եթէ եպիսկոպոս ոք, որ վճռով ժողովոյ իրիք անկեալ է ի կարգէն՝ առանց հրամանի այլոյ ժողովոյ յիւր աթոռն դառնայ՝ լուծցի ի կարգէ իւրմէ։ եւ ի նմին պահուցեալ զերանելին Ղթանաս հակառակող այսմ նորոյ կանոնի, մերժեն զնա յաստիճանէն։ Սղբ ի մարդկանէ լուաւ եւ ասաց երբեք՝ թէ արդար իմն է զնախկին գործն իբրեւ հակառակ եւ պատուիրանադանցութիւն զհետ եկելոյ սահմանին ցուցանել եւ զնորին գործելի պատժապարտ յանդիմանել։ Այլ համարեալ թէ մարթ է այսմ լինել, զի արդ ոչ ամաչեն անօրէն թշնամիք երանելոյն դատակիւք վճռոյ ածել ի վերայ նորա վասն յանցանացն յորոց նա ակն յանդիման ամենեցուն հաստատուն վկայութեամբ հաւատարիմ արանց, նա թէ եւ նոցին իսկ դատախազից իւրոց անարատ ցուցեալ էր։ Բայց աղէ թողեալ զայսպիսի խորհուրդս տեսցուք թէ զինչ ինչ արարին ճշմարտակորոյս մոլորեալքն զկնի լուծանելոյ զերանելին յաստիճանէ պատուոյն։

Ի ժողովի անդ սակաւ ճշմարտահաւատ եպիսկոպոսունք սոսկացեալ յանհնարին անիրաւութենէ Նւսերեանց, ազգի ազգի հնարիւք ըստ կարի իւրեանց դիմադարձ լինէին անօրէն վճռոյն եւ գուն գործէին յանարժան խորհրդոյ անտի ի բաց դարձուցանել զնոսա։ այլ ի նանիր։ Վանգի Առստանդոս, որ ինքնին եկեալ էր անդր, իւրով հրամանաւ զօրաւիգն լինէր հերետիկոսացն։ Այնու առաւել խոխտացեալ սոցա, ընտրեցին փոխանակ երանելոյն Ղթանասի յաթոռն Աղեքսանդրիայ յիւրեանց ընկերաց անտի զՆւսերիոս եմեսացի՝։ այլ իբրեւ սա հրաժարեցաւ յընդունելութենէ կարգին, կացուցին զՎարդգորիոս զոմն կապադովկացի զայր չար եւ ի բարուց կարի խուժադուժ։ Եւ քանզի քաջ գիտէին՝ թէ ընտրութիւն նոր եպիսկոպոսի փոխանակ Ղթանասի ոչ բնաւ կարէր ընդունելի լինել յաչս Աղեքսանդրացւոց, որք ցանկ հաստատուն կային ի սէր նորա։ նմին իրի աղաչեցին զԱռստանդոս իւրովի հաստատուն գործել զընտրութիւն իւրեանց։

Ի. ԱՆՍՏՈՐ Առստանդոս խնդրոյ Նւսերեանց, վաղվաղակի

Ե 26- Եւ Նուսերիոս որ եւ Սերբիոս առ իւր զգեղեցիկ ճառս թարգմանեալ է նոս կամ Սերբիոսն եմեսացին ուղղափառ յունէ ի մեռն սրբոց հարց մարց։ եպիսկոպոս Գարաղացւոց, զորոյ ունիմք։

յետ ժողովոյն առաքեալ Թուղթ առ Փիղադրիոս կապադովկացի այր վատթար, անօրէն եւ անհնարին թշնամի ուղղափառաց, որ էր ոստիկան Լագիպտոսի՞, հրաման տայր նմա պատրաստել Ղլիքսանդրացիս յընդունելութիւն եւ ի հնազանդութիւն Վրիգորի։ Օգոյշ լեր, ասէ, մի դանդաղեցիս յայտ առնել անդէն զքան հրամանի իմոյ, եւ այնպէս իմն կարգել զամենայն, զի ի հասանել Վրիգորի անդր, անխափան նստցի յաթոռ իւր. եւ որ ըմբոստացեալ ընդդէմ դարձցի նմա, ընկալցի զպատիժ պատուհասի անսաստութեանն։ Լյապիսի խըստութեան հրամանաւ յուղարկեաց ինքնակալն զնա եւ զՎրիգորիոս, տուեալ նոցա զօրս յօգնականութիւն եւ զերկուս յերեւելի իշխանացն՝ զԵրշակ սննեկապետ արքայի եւ զՎաղակ առաջնորդ կամ հազարապետ զօրաց, զի ի յուղել Լիքսանդրացւոց ամբոխ շփոթից, անարգել ի գլուխ տարցին զհրամանն արքունի։

Յառաջեալ քան զամենեսին Փիղադրիոս չոգաւ Ղլիքսանդրիտ եւ իմացոյց յունկն ժողովողեան զմօտ հասանել նորոյ հայրապետին իւրեանց եւ զահագին սպառնալիս պատժոց որոց ոչն կամիցին հպատակել։ Ի հնչել այսպիսի գուժի ի լսելիս բարեպաշտօն ժողովողեան՝ ամենեքեան առ հասարակ սուգ զգեցեալ եւ յարտասուս հարեալ, մեծապէս մորմոզբէին ածեալ զմտաւ՝ թէ վաղվադակի կորուսանելոց են զքանկալի հայրն եւ զհովիւն իւրեանց զերանելին Լթանաս։ Եւ ի յաճախել դառն լրոյն ընդ քաղաքն, ի կողմանց կողմանց դիմեալ գային բազում մարդիկ յեկեղեցին մեծ, եւ դառն արտասուօք աղաչէին զամենազօր Թադաւորն երկնից փոխել զխորհուրդն զայն ի նոցանէ, եւ խափանել զմուտ օտար հովուին, կամ լաւ եւս ասել պատառօղ գայլոյն ի հօտ գառանց։ Երբն եկեղեցւոյ, վանականք եւ զգաստասէր կուսանք ի կուսաստանացն արտաքս ելեալ, տարածանէին զանձինս յեկեղեցիս առաջի սրբութեանցն եւ խնդրէին ի Բարձրելոյն մի հեռացուցանել ի նոցանէ զհովիւն արթուն։

Ետ սակաւուց հասանէր սուտանուն եպիսկոպոսն Վրիգորիոս ընդ իւր ունելով ոչ վեճակաւորս եւ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ, որպէս վայել իսկ էր հոգեւոր հովուի, այլ զօրս արքունի եւ զիշխանս։ Իսկ եւ իսկ մեծաւ խնդութեամբ շուրջ լինէին զնովաւ Երիանոսք աղիքսանդրացիք, զօրս եւ ընկալաւ նա իբրեւ արդարեւ բարեկամ՝ նոցա։ Լյա տեսեալ Փիղադրիոսի եթէ ծշմարտահաւատ ժողովուրդն ոչ ընդունի զՎրիգոր, հրաման ետ խառնաղանձ ամբոխին եւ ստահակ պատանեաց գիւղից եւ ագարակաց ի շրէից եւ ի հեթանոսաց ի մի վայր գումարել։

6 Լյա՝ այն Փիղադրիոս է, որ եւ յաֆ ի Մարիւփո յանաբժան հնարս նոցա ընդ-
335 մեծապէս մեռնաւ եղեւ Եւսեբեանց գէմ որդոյն Լթանասի։

Չստեղծ առևերօք եւ բրօք եւ այլովք նոյնպիսի զինուք վառեալ յորդորէր յարձակել յեկեղեցիս եւ ի նուիրական տեղէս եւ անխնայ կոտորել զամենեսեան զորս եւ կամիցինն :

Ընեալ նոցա զայնպիսի հրաման, ամենեքեան առ հասարակ դազանաբար գրոհ ետուն ի մեծ եկեղեցի սրբոյն Առաքելոսի վկայի. եւ ի հաւատացելոց անտի որ անդ էին զոմանս վերաւորեցին, զոմանս սպանին եւ զբազումս կալեալ բանտարկել արարին : Օհեկեղեցին բազում մատամբք խաթարեալ աւերեցին եւ զամենայն զարդս եւ զկահս նորա, զգինին, զձէթն եւ զմոմեզէնս յափշտակեալ առին, որպէս ինքնին թոյլ տուեալ էր նոցա եւ անօրէնն Վրիգորիոս : Օհաւար խորհուրդն գահութեան արկեալ յերկիր առաքուր կոխէին, զմատեանս աստուածաշունչ գրոց հուրք մաշէին, եւ որ յետնոյ ամպարշտութեան է ի վերայ սուրբ սեղանոյն զոհս կռոց իւրեանց ըստ սովորութեան հեթանոսաց մատուցանէին : Դարձեալ բեր բանս հայհոյութեանց զՎանէն մարմնացելոյ խօսէին. զայրիս եւ զկուսանս առ ոտն կոխէին եւ կռփահարէին զի ուրացին զՎիսուս Վրիստոս : Օքահանայս, զվանական եկեալս յանապատէն Նգիպտոսի եւ զեպիսկոպոսունս չարաչար տանջէին, եւ զկուսանս մերկացուցեալ խայտառակէին եւ տառապեցուցանէին : Եւ որ միանգամ վասն այսպիսի զրկանաց եւ լկանաց բողոքէր եւ տրտնջէր իբրեւ մեծաց յանցանաց փնասապարտ՝ պատիժ պատուհասի ի Փիղագրիոսէ կրէր :

Օայսչափ անօրէնութիւնս ժպրհէին անցուցանել խաւարասէրքն ընդ ողջամիս ժողովուրդն յաւուրս աղուհացից : Իսկ յաւուր մեծի ուրբաթուն իւրովի առեալ անօրինին Վրիգորի գտնատաղործն զՓիղագրիոս եւ ընդ նմա ամբոխ բազում անհաւատից եւ կռապաշտից եմուտ յեկեղեցին սուրբ : Ընդ իբրեւ ի վերայ եհաս ծմարտութեամբ թէ ժողովուրդն խորշի եւ գարշի ի նմանէ, հրաման ետ Փիղագրիոսի անդէն իսկ ի տան Լստուծոյ զերեսուն եւ չորս անձինս ի ժողովրդենէ անտի ձերբակալ արարեալ յանդիման ամենեցուն սաստիկ ձաղկել եւ յարգելանս բանտի մատնել : Եւ ի նմին իսկ աւուր մեծի զատկին շատք ի ծմարիտ հաւատացելոց արկան ի բանտ :

Գ. Ի ԿՈՒՑԵԼ ԹՇՆԱՄԵԱԿ ԵԿԵղեցւոյ զայսչափ չարիս ի վերայ հօտին, միտք եւ խորհուրդք նոցա նկատեալ հայէին ի հովիւն բարի ի սուրբն Լթանաս : Եւ քանզի տեղեակ էին թէ նա ի տան ուրեք առննթեր եկեղեցւոյն թագուցեալ կայ, փութացան մտանել անդր զի կալեալ զնա կտգամահ բարձրեն յաշխարհէ : Բայց երանելոյն անեալ զմտաւ՝ թէ չեք այնուհետեւ հնար աղատ լինել յերեսաց հալածանաց թշնամեաց իւրոց մնալով ի քաղաքի անդ իւրում եւ ի գաւառի, հաստատեալ էր զմիտս ի զիպող ժամու խուսել ի հեռաւոր օտարու-

Թիւն: Եւ վերին խնամոցն սատարութեամբ առաջնորդեալ զերծաւ յամենայն հնարից թշնամեացն. եւ յուղիւ անկեալ ընդ ծածուկ ծանապարհս հանդերձ երիցամբք ոմամբք եւ աշակերտօք որոյ հօրն Անտոնի անապատականի, յորս ականաւոր էին Ամոն եւ Խիզորոս, յամի 341 ողջամբ եհաս ի Հռոմ, յոր հրաւիրեալ էր զնա երանելին Յուդիոս ամաւ միով յառաջագոյն: Անդ մեծաւ պատուով ընկալեալ եղեւ ի նմին քահանայապետէ եւ յազատանւոյ քաղաքին, որք եւ զամենայն ժամանակս բնակու թեան նորա մեծապէս հոգ խնամոյ տանէին ունել ի խաղաղութեան զնա եւ զորս ընդ նմայն էին:

Արդարեւ կարի ի դէպ ժամանակի հեռացեալ եւ մեկնեալ էր երանելին Աթանաս յԱղեքսանդրիայ եւ յարեւելից. քանզի Եւսեբեանք ի բազում հնարս մտեալ պատուէր հրամանն ընկալան յաւուրսն յայնոսիկ ի Առստանդոսէ առ Փիղագորիոս, զի ուր եւ գտցէ զԱթանաս՝ հատեալ զգլուխ նորա կարճեացէ ի կենաց: Խալց թեպէտ եւ նա ինքն երանելին փախստեամբ իւրով զերծաւ ի մահուանէ եւ ի ձեռաց Եւսեբեանց, սակայն սոցա գողցես ամենայնիւ աղատութիւն գտեալ արկին ընդ ձեռամբ իշխանութեան իւրեանց զամենայն եկեղեցիս Աղեքսանդրիայ: Եւ այնուհետեւ բարեպաշտքն ի ժողովրդենէն զրկեալ եւ մերժեալ յեկեղեցեաց իւրեանց եւ ի նուիրական պաշտամանց, յառանձինն տուեա՝ աղօթից հպատակէին եւ այն եւս բազում ահիւ եւ դողութեամբ. քանզի աղգումն ընկալեալ զայնմանէ չարադիւին Վրիգորի յամենայն տեղիս լրտեսս աւաբէր: Եւ զորս միանգամ գտանէր քահանայս եւ զայլ աստուածասէր մարդիկ ի պաշտամունս սրբութեան ի բազում վիշտս վտանգի եւ ի չարչարանս մատնէր զնոսս:

Ի սմին դառնութեան ժամանակի եւ այլ ուղղահաւատ եպիսկոպոսունք ըստ նմանութեան սրբոյն Աթանասի հալածեալք եւ մերժեալք ի ձեռն հերետիկոսաց յաթոռոց եւ ի հօտից իւրեանց, այս ինքն են Պաւղոս կոստանդինուպոլսեցի, Սարկեղոս անկիւրացի եւ Ասկիւպաս գաղացի, զաղթական ելեալ չոգան ի Հռոմ. եւ մի ըստ միոջէ ցուցին Յուդիոսի քահանայապետի զամենայն նեղութիւնս իւրեանց:

Ժողովեալ երանելւոյս այսորիկ հայրական սիրով զամենայն հալածեալ եպիսկոպոսս, խորհեցաւ առանձին ժողովով ի Հռոմ դադարեցուցանել ըստ կարի զաղմուկ շփոթի արեւելեայց: Ի սոյն պէտս զրեաց թուղթ սիրոյ եւ առաքեաց ի ձեռն Եղիպիոսի եւ Փիղոքսենիոսի երիցանց Հռոմայ առ Եւսեբեանս զալ ի Հռոմ ի ժողովն, զոր ինքեանք իսկ յառաջագոյն խնդրեալ էին: Օչայսմանէ վկայէ ինքնին երանելին Աթանաս:

Լըրկըին այս պատգամաւորը Յուդիոսի չոգան յԱնտիոք, ուր ժողովեալ էին դեռ եւս Լուսերեանք եւ ետուն նոցա զԹուղթ հայրապետին սրբոյ: Եւ սոքա թէպէտ եւ յառաջագոյն վեր ի վերոյ իմն բանիւք խնդրեալ էին գումարել ժողովոյ ի Հռոմ, սակայն արդ զմտաւ ածեալ թէ անգ ամենայն ինչ ըստ ուղիղ կարգաց եկեղեցւոյ վճարելոց է, եւ ոչ իշխանացն բռնութեամբ, ոչ ինքնիշխան հրամանօք Աոստանդոսի եւ ոչ վինուորացն սաստկութեամբ, որով ինքեանք սովոր էին յաղթօղ լինել, ոչ հնազանդեցան բանից քահանայապետին եւ արգելին զհրեշտակս նորա առ իւրեանս անդր քան զժամագիր ժամանակն:

Օչամ մի եւ զամիսս վեց մնացեալ Յուդիոսի գալստեան Լուսերեանց, իրրեւ ետես թէ ոչ դք ի նոցանէ երեւի, գումարեաց ի Հռոմ յելս ամին 342 ժողով յիսուն եպիսկոպոսաց: Ի նմա հարց եւ քնին արարեալ ժողովելոց զգործոց չար ժողովոյն Լըրիանոսաց ի Տիրոս եւ այլուր հակառակ սրբոյն Աթանասի հնարելոց, գտին զամենայն ամբաստանութիւնս նոցա զնմանէ լի ստութեամբ: Եւ մին իրի եկեղեցական իրաւամբք յայտ արար սուրբ քահանայապետն զանմեղութիւն նորա եւ վճիռ ետ թէ արժանի է նա մնալ յիւրում իշխանութեան: Սոյնպէս յետ ստոյգ քննութեան անպարտ եւ անմեղ քարոզեցան եւ այլ եպիսկոպոսք ամբաստանեալք եւ հալածեալք Լուսերեանց, այս ինքն է սուրբ Պաւլոս Աոստանդինուպոլսի, Սարկեղոս Ընկիրեայ, Ըսկիպաս Վազայ եւ Գուկիոս Լըրիանուպոլսի եպիսկոպոսք: Օյսոսիկ պատմէ մեզ Սողոմոնոս⁸ այսպիսի բանիւք. «Բնեալ եպիսկոպոսին Հռոմայ զդատաստան միոյ միոյ յայսց եպիսկոպոսաց եւ գտեալ զամենեսեան ըստ հաւատոցն միաբան ընդ նիկիական ուսմանց, ընկալաւ զնոսա ի հաղորդութիւն իւր: Եւ քանզի վասն առաւելութեան աթոռոյ իւրոյ հոգ ամենայն եկեղեցեաց նմա անկանէր, վասն այնորիկ դարձոց յիւրաքանչիւր դք ի նոցանէ զիշխանութիւն եկեղեցւոյ իւրոյ, թէպէտ եւ զամենեցունց զսոցանէ վճիռ եհան Յուդիոս ի ձեռն ժողովոյ իւրոյ ժառանգել միւսանգամ զիշխանութիւն աթոռոց իւրեանց, բայց նենգութիւն եւ դաժանութիւն թշնամեաց նոցին ոչ թուլացուցանէին դառնալ նոցա վաղվաղակի յեկեղեցիս իւրեանց:

Յետ արգելոյ Լուսերեանց զհրեշտակս Յուդիոսի աւելի քան զամ մի, որպէս գրեցաք, թողին զնոսա դառնալ անդրէն յաշխարհն իւրեանց, տուեալ ի ձեռս նոցա թուղթ առ նոյն քահանայապետ: Հասեալ սոցա ի Հռոմ, պատմեցին զանցս նեղութեանցն՝ զոր հերետիկոսայքն անցուցանէին ընդ ուղղա-

փառս եւ ընդ եկեղեցիս նոցա, եւ ետսն զգիր նամակի նոցա առ քահանայապետն: Ի սմին գրի բազում պատճառանս յօղէին ստուծեամբ վասն չգալոյ ի Հռոմ, բազում եւ ազգի ազգի բանիւք բարձրացուցանէին զյառաջահաս պատիւ աթոռոյն Հռոմայ, զոր ասպարէզ հանդիսի առաքելոց եւ մայր աստուածապաշտութեան կարգային, բայց եւ պարծանօք իմն յայտ առնէին՝ թէ ծագումն աւետարանին եւ կրօնից քրիստոնէութեան եղեւ յարեւելից: Եւ յայտ արարեալ ցուցանէին զցասումն սրտամտութեան իւրեանց ընդ գործս ժողովոյն Հռոմայ՝ զի արդարացոյց զարս որոշեալս յեկեղեցւոյ: Անա ինքն զՅուդիոս կրտսամբէին անպատկառութեամբ իրրեւ արծարծիչ հրոյ խռովութեանց յարեւելս վասն ընդունելոյ ի հաղորդութիւն իւր զԵթանաս, զայր մի որ ի ժողովի եպիսկոպոսաց դատակնիք նզովից ընկալաւ: Հետոյ նորոգ ամբաստանութիւնս կուտէին ի վերայ որբոյն Եթանասի: Եւ ի կատարածին յայտ առնէին քահանայապետին, զի եթէ միաբանի ընդ իւրեանս ի մերժել զեպիսկոպոսունս յաթոռոց իւրեանց, որպէս ինչ նոքա վճիռ առեալ էին, կան մնան ի հաղորդութեան նորա. ապա եթէ ընդդիմակաց լինի նոցա գործովք իւրովք՝ յայնժամ եւ ինքեանք ստիպին զայլ հնարս խորհել:

Յրնդունել անդ իւրում Յուդիոսի զտոյն զայս դառն գիր, ոչ իսկ եւ իսկ էամէր յանդիման ցուցանել ամենեցուն, ածեալ զմտաւ թէ թերեւս զգառաացեալ Եւսեբեանց յառաջին կուրութենէ մտացն՝ առաքեացն զոմանս յընկերաց իւրեանց ի Հռոմ: Բայց իրրեւ եկին ոմանք ի նմին ժամանակի յԱղեքսանդրացւոց քաղաքէն եւ յԱգիպտոսէ եւ պատմեցին նմա վասն ամենայն չարեացն զորս անօրէն չեպիսկոպոսն Վրիգոր բարեկամ Եւսեբեանց անցուցանէր ընդ ճշմարտահաւատ Աղեքսանդրացիս, փոխեաց զառաջին խորհուրդ իւր եւ վաղվաղակի եցոյց ժողովոյ իւրում զնոյն գիր:

Վժդմեալ սիւնհոդոսական եպիսկոպոսաց ընդ այնչափ տարապարտ բարբաջ թշնամեաց եկեղեցւոյ, թելադիր եղեն սրբոյ հայրապետին՝ յանուն բոլոր ժողովոյն գրել նմին պատասխանի: Հաւանեալ Յուդիոսի բանից նոցա՝ գրեաց առ Եւսեբեանս գիր, յորում վայելուչ փայլէ առաքելական ոգի իմաստութեան եւ հայրական քաղցրութեան: Ի սմա զարմանայ երանելին ընդ այնպիսի անվայելուչ պատասխանի Եւսեբեանց առ թուղթ իւր լի սիրով, եւ ընդ չհաւանել նոցա զալ ի Հռոմ ի ժողովն, զոր ինքեանք խնդրեալ էին: Հարգեալ գովէ զոռորն Եթանաս եւ անարատ ցուցանէ զնա յամենայն բամբասանաց, սոյնպէս եւ զՍարկիզոս անկիւրացի. եւ զայրանայ ընդ ընտրութիւն Վրիգորի յաթոռն Աղեքսանդրիայ եւ ընդ այլ չար

գործս Լուսերեանց հակառակ երանելոյն Լթանտի: Լը մերձ ի կատարածն գրէ այսպէս. «Սիրելի եղբարք, վճիռք եկեղեցւոյ ոչ եւս ըստ աւետարանական հրահանգաց հստանին, այլ կարգին հալածանօք եւ մահուամբ անմեղ եպիսկոպոսաց: . . . Ինդէր ոչ յայտնէք մեղ գրով զամենայն, մանաւանդ զերս եկեղեցւոյն Լիքսանդրիայ: Ձգիտիցէք զի սովորութիւն է յառաջ քան զամենայն առ մեղ գրել, որպէս զի աստի սահմաննացի որ ինչ ուղիղն է: Լթէ կասկած ինչ գոյր զեպիսկոպոսէն Լիքսանդրացւոց պարտ եւ պատշաճ էր յայտնել զայն եկեղեցւոյ մերում. . . » 9:

Լյաչափ խնամն եցոյց երանելին Յուզիոս առ լուեցուցանելոյ զապարասանութիւն հերետիկոսաց յարեւելս: Ստիպն ամենայն փոյթ եւ ջանք նորա ըստ բազում մասին անպտուղ եղեն. եւ որպէս յառաջագոյն գրեցաք, ոչ ուրբ Լթանաս եւ ոչ այլ ճշմարտահաւատ եպիսկոպոսք հալածեալք մարթացան դառնալ յեկեղեցիս իւրեանց: Լյլ երանելի հայրապետին չղանդաղեալ հոգալ վասն խաղաղութեան եկեղեցեաց, յորդորեաց ած զՂոստաս բարեպաշտ ինքնակալ արեւմտից ձեռն օղնականութեան տալ նմա ի հաստատել զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ, եւ ի ձեռն Սիւրսի կորդուբացւոյ եւ Վ ինկենտեայ կապուացւոյ ծանոյց նմա զկամս իւր ի գումարել ժողով տիեզերական ի սոյն գործ:

Ղ. ՍԵՐՈՒ յօժարութեամբ ընկալեալ Ղոստասայ զխընդիր գլխոյ եկեղեցւոյ, որոյ էր արդարեւ. որդի ճշմարիտ, գրեաց եւ ստիպեաց զեղբայր իւր զՂոստանդոս ինքնակալ արեւելից մասամբ իմն բանիւք ողորանաց եւ մասամբ իմն սպառնալեօք պատերազմի, կատարել զկամս հայրապետին Հռոմայ եւ հրաման տալ՝ զի եւ արեւելից եպիսկոպոսունք ի մի վայր գումարեսցին ի տիեզերական սիւնհոգոսն ընդ արեւմտեայց: Ի սմին ժամանակի եկն սուրբ Լթանաս ի Սեդիկոյանոն առ Ղոստաս հրաւրեալ ի նմանէ, ընդ որում ապա չոգաւ ի Վաղիա, ուր մնաց ընդ Սիւրսի ցամ Տեառն 347, եւ յետ այնորիկ գնացին երկոքեան ի միասին ի ժողովն Սարդիկեայ:

Ի բանից եւ ի սպառնալեաց եղբօր իւրոյ յորդորեալ Ղոստանդոսի՝ զիջաւ ի կամս նորա եւ Յուզիոսի քահանայապետի, եւ երկոցունց այսց ինքնակալացն հաւանութեամբ տեղի կարգեցաւ տիեզերական ժողովոյ Սարդիկէ քաղաք Վակաց առ ստորոտով Հեմոս լեռանց, որոյ աւերակք կան ցարդ առ Սոփիա քաղաքաւ Բուդղարիայ: Հաւուրսն յառաջինս երեւելի էր Սարդիկէ. անդ էին երբեմն եւ արքունիք մեծին Ղոստանդիանոսի:

Հայս քաղաք յամի փրկութեան մերոյ 347 զինի քսան եւ երկուց ամաց մեծի սիւնհոգոսին Նիկիայ՝ հաւանութեամբ սրբ-

բոյն Յուդիոսի քահանայապետի եւ ի հրաւիրելոյ Կոստասայ եւ Կոստանդոսի եկին ժողովեցան ի դաւառաց զաւառաց բազում եւ կիսկոպոսք: Սուրբ Աթանաս՝ որ մի էր ի հարց անտի ժողովելոց, չափանէ ձեռն զթիւ նոցա ի խօսել իւրում զգումարելոցն ի ժողովի անդ: Վանգի է ուրեք¹⁰ զի ասէ՝ թէ ժողովեցան անդր յարեւելից եւ յարեւմտից եպիսկոպոսք թուով աւելի քան զերեքհարեւր. եւ թէ¹¹ զանմեղութիւն իւր յայտնի աւարին ի ժողովի անդ երեքհարեւր եւ յորվագոյն եւս եպիսկոպոսունք: Եւ է ուրեք¹² զի ասէ՝ թէ ի գործս այսր ժողովոյ արեւելիս զձեռնագիր իւրեանց երեքհարեւր քառասուն եւ չորք եպիսկոպոսունք: Այոյն թիւ զնէ եւ Խէոդորոս Բաղսամն¹³: Իսկ Սոկրատ¹⁴ եւ Սաղմոնոս¹⁵ գրեն՝ թէ յայսմ ժողովի էին երեքհարեւր եպիսկոպոսունք յարեւմտից եւ եւթանասուն եւ վեց յարեւելից: Բայց այլք զասել սրբոյն Աթանասի՝ թէ երեքհարեւր քառասուն եւ չորք եպիսկոպոսք եղին վկայութիւն զանմեղութենէ իւրմէ՝ իմանան ոչ զայնց եպիսկոպոսաց եւեթ որ ի ժողովի անդ բանիւ բերանոյ ետուն զդոյն վկայութիւն, այլ եւ զայլոց՝ որք գրովք հաստատեցին վկայութիւն սոցա: Այս եղեալ մատենագրացս այսոցիկ, յայլոց բանից սրբոյն Աթանասի հաստատեն՝ թէ ի սմին ժողովի էին իբրեւ հարեւր եպիսկոպոսունք յարեւմտից եւ իբրեւ ութսունք յարեւելից:

Յայց հայրապետաց միջի էին ոմանք յերանելի հարց անտի սրբոյ ժողովոյն՝ Նիկիայ, Կենդանի նահատակն Վրիստոսի Պափնոտիոս, զարմանալին Սպիրիդիոն հայրապետ Տրիմիթունտեայ Կիպրացւոց եւ Պրոտոգենէս հայրապետ Սարդիկեայ: Սենն Սահոս եպիսկոպոս Կորդուբիայ՝ գահերէց ժողովոյն Նիկիայ, վասն իւրոյ մեծի անուանն ընտրեցաւ եւ յայսմ ժողովի առաջնորդ եւ առաջին յամենայն գործս՝ զորս գործեցին ժողովեալքն: Երտաբոյ սոցա էին եւ այլ հայրապետք անուանիք սրբութեամբ եւ գիտութեամբ. որպէս Պրոտասիոս Մեդիոնանու, Սեւերոս Ռաւեննայ, Վրատոս Կարքերոնի, Եւետիոս Թեսսաղոնիկեայ եւ այլ եպիսկոպոսք: Իսկ մեծ քահանայապետն Յուդիոս ոչ բարւոք համարեցաւ ինքնին գնալ ի ժողովն, այլ փոխանակ իւր առաքեաց զարս ընտիրս՝ զՆիքիդամոս եւ զՓիլոքսենիոս զերիցունս Հռոմայ եւ վ՛ելոն սարկաւագ լինել գահերէց ժողովոյն:

Ի ժողովի անդ էին եւ սուրբ Աթանաս, Սարկեդոս անկիւրացի եւ Եսկիւկաս գաղացի, ընդ որս էր մեծ թշնամու

10 Ի Թղթին առ վանականս:

11 Եր. Պատմութեան:

12 Եւ. Պատմութեան:

13 Ի համառոտ պատմ. ժող:

14 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Բ. Գլ. ԺԶ:

15 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Գ. Գլ. ԺԱ:

Թիւն հերեսիովտացն եւ որոց վասն գումարէր սուրբ ժողովս: Սողրատ¹⁶ եւ Սոլոմենոս¹⁷ յայտ առնեն թէ յայս ժողով եկն եւ երանելին Պաւլոս խոստովանօղ հայրապետ Վոստանդիանուպոլսի. այլ թէնորեստոս զհակառակն դնէ¹⁸:

Եւ Խոս յԱրիանոսաց կամ յԼսեբեանց անտի՝ որոց առաջնորդն Լսեբրիոս նիկոմիդացի զրաւեալ էր յայնժամ ի կենաց, արք թողով ութսուն բռնադատեալ ի հրամանէ երկուց ինքնակալացն ելին ի ճանապարհ գնալ ի Սարդիկէ, յորս էին չորեքասան եպիսկոպոսք գլխաւորք նոցա, քաջ վարժեալք ի ձեռն Լսեբրի նիկոմիդացւոյ ի հրահանգս նենգաւթեանց եւ անօրէնութեանց: Այլ գնաց ընդ սոսա ի Սարդիկէ Գրիգորիոս սուտանուն եպիսկոպոսն Նիքեասնդրիայ. զի գիտէր թէ ընդ երեւելն անդէն ի համբաւոյ իսկ չար գործոց իւրոց ամօթապարտեալ խայտառակի: Ներձուածօղքն առին ընդ իւրեանս զՄիւսոնիանոս կոմն, զԷսիլիոս հաղարապետ Վոստանդոսի եւ զայլ աշխարհական պաշտօնեայս, անն ունելով ըստ օրինի սովորութեան իւրեանց սատարութեամբ աշխարհական իշխանաց յաղթել ի ժողովն անդ: Բայց զճանապարհայն զաղա ի խորհուրդ մտեալ ընդ իշխանացն այնոցիկ, հաստատեցին յիւրեանս չմտանել բնաւ ումեք ի նոցանէ ի ժողովն ի ձեռնարկել ժողովելոցն ի քննութիւն դատաստանաց եւ գործոց իւրեանց, եւ յընդունելն ի հաղորդութիւն իւրեանց Վթանաս եւ զայլ եւս եպիսկոպոսունս, զորս ինքեանք ընկեցեալ էին յաթոռոց իւրեանց:

Եւսն ինչ հասեալ ի Սարդիկէ, իրազեկ եղեն թէ Սսիոս առաջնորդ կամ բերան է ժողովոյն, եւ թէ կամք հրամանի Վոստասայ այն է՝ զի ամենայն ինչ ըստ օրինաց եկեղեցւոյ վճարեսցի, եւ մի եղեցի ի նմա իշխանաց կամ զօրաց ահաւոր բռնութիւն, խռովեցան յոյժ յանձինս իւրեանց: Սանաւանդ զի տեսանէին թէ Վթանաս եւ այլ ամբաստանեալք, զորոց ինքեանք կարծէին թէ ոչ իշխեն երեւել անդէն առաջի աչաց իւրեանց՝ համարձակութեամբ կային անդ: Տեսանէին զի բազումք յայլ եւ այլ եկեղեցեաց ի միտս անվհերս եկեալ անդր՝ հանդերձէին վկայութիւն դնել եւ ամբաստան լինել զանհնարին չարեացն, զորս ինքեանք անցուցեալ էին ընդ եկեղեցիս եւ ընդ ողջամիտ պաշտօնեայս նոցա: Ասէին թէ հատուածեալ անկեալ էին ի թերէ իւրեանց ի կողմն ուղղափառ եպիսկոպոսացն երկու եպիսկոպոսունք Սակարիոս կամ Արիոս եւ Աստերիոս, որք քանդի քաջ գիտէին զծածուկս չար խորհրդոց նոցա պատմելոց էին առաջի ատենի հարց հաւատարմութեամբ զամենայն:

16 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Բ. ԳԼ. ԺԶ:

18 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. Ա. ԳԼ. Ե:

17 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. Գ. ԳԼ. Ժ:

Օայս ամենայն ի միտ առեալ անօրինաց յարքունի ապարանս անդ՝ ուր ի մտանել իւրեանց ի քաղաքն օթեւանս կալեալ կացին քնացին մինչեւ ցելս իւրեանց ի քաղաքէն, ըստ պատմելոյ սրբոյն Մթանասի՝ զայսպիսի բանս բարբառէին ընդ միմեանս. «Լու այլ ինչ եկաք, եւ այլ ինչ տեսանեմք. ընդ իշխանս մատեաք, եւ առանց իշխանաց վճարին իրք. հաւաստեաւ չեմք ինչ ճողոպրելոց ի դատավճռոյ նզովից: Լմենքեան տեղեակ էք հրամանաց եւ կարգաց արքունի: Լթանաս զարձանագիրս մարիովտեան ժողովոյ մերոյ առ իւր ունի, որովք զիւր անմեղութիւն ի մէջ ածեալ՝ զմեզ յամօթ առնէ: Լպա զէ՛ կամք տարախուսեալ, հիմ դանդաղեմք, պատճառս պատճառեալ՝ ի փախուստ աճապարեսցուք, զի մի ի կալ մնալ մերում ընկալցուք նզովս: Լաւ լեցի մեզ խոյս տալ ի նախատինս անձանց՝ քան աստէն յաղթեալ ընդ զըպարտութեան բամբաստանօք անկանել: Փախստեամբ մերով ձեռնհաս եմք մասամբ իմն պատսպարել զմեր կարծիս: Լթէ ի փախստեան մերում նզովս կարգան ի վերայ մեր՝ Թիկունս օգնականութեան ունիմք անձանց զլիստանդաս, որ ոչ ներէ ժողովրդոց ի բաց վանել զմեզ յեկեղեցեաց»։ Օայս խորհեցան՝ եւ ոչ չողան յատեան ժողովոյն։

Իսկ Ոսիոս եւ այլ ճշմարտահաւատ եւս հարք գումարեալք ի Սարգիկէ՝ բազում անգամ առաջի դնէին նոցա զպատրաստութիւն Մթանասի ի տալ պատասխանի առ նոսա վասն ամենայն բանից՝ զոր ունիցին ասել զնմանէ, եւ ակնյանդիման ցուցանել զանմեղութիւն իւր եւ զստութիւն զըպարտութեանց նոցա։ Եւ եթէ երկնչիք ի դատաստանէ, ասէր առ նոսա Ոսիոս, զմէ՛ եկիք այսր. պարտ էր ձեզ կամ յայս տեղի ոչ գալ, եւ կամ ի դատաստանէ միաբան ժողովելոցս ոչ խուսափել։ Լհաւասիկ Մթանաս եւ ամենեքեան յորս ի հեռուստ ամենայն բանք ամբաստանութեանց ձերոց կրթէին՝ ահա աստէն առ մեզ են. եկայք խայտառակեցէք զյանցանս նոցա, եթէ կարող ինչ էք. այլ եթէ դիմադրաւ լինիք ցուցանել զոր ոչն կարէք, ճշմարտիւ զըպարտօղք եւ զրախօսք յանդիմանիք։ Բաց յայսմանէ չէք իշխան առնել ինչ ի ժողովի։

Իբրեւ այսպէս անդադար յորդորելով փութացուցանէին զնոսա հարք ժողովոյն չյապազել այլ եւս զգալուստ իւրեանց ի ժողովն, նոքա զառաջինն պատճառս կցեցին եւ ասեն. մեք վասն այնորիկ ոչ յօժարիմք միաբան լինել ընդ ձեզ, զի դուք զՄթանաս եւ զՍարկեղոս ի հաղորդութիւն ձեր ընկալայք, յորոց արժան էր ձեզ ի բաց կալ։ Պատասխանի արարին հալք ժողովոյն. յորոշել մեր յայնպիսի արանց՝ մեղանչեմք

Հակառակ օրինաց արդարութեան. այն զի Աթանաս ոչ միայն զՆոստրիոսի հայրապետի, այլ եւ զբազում եպիսկոպոսաց որք ժողովեալ յԱնթիքսանդրացւոց քաղաքին զնորա դատ քննեցին, զհաստատուն վկայութիւնս զիւրոյ անմեղութենէ կարէ յառաջ մատուցանել: Արկին հաստատէին հերձուածողքն զբանս իւրեանց ասելով. Աթանաս եւ Սարկիոս եւ այլ ամբաստանեալքն դատապարտեցան ի ժողովս, յորոց չէ օրէն ումեք առ այլ ոք բողոք ունել: Եւ զի դարձեալ բազումք ի դատաւորաց՝ որք կարեւորք են ի քննել զդատաստան նոցա, արդ կատարեալ իսկ են զընթացս կենաց իւրեանց, նմին իրի այժմ չէ հնար ուղիղ դատաստան առնել զնոցանէ: Զարք ժողովոյն ետուն պատասխանի. եւ մեք իսկ յայն սակս ի մի ժողովեմք՝ զի զայդ ձեր բանս հարցուփորձիւ քննեալ՝ հաստատութեամբ հասցուք յիրացն ճշմարտութեան վերայ:

Տեսեալ խաւարասիրացն՝ թէ ի նանիր եղեն այս ամենայն բարբառք իւրեանց, յաւելին ասել եւ զայս. «Բանգի ի վեց եպիսկոպոսաց անտի, որք ի Սարիովտ քննութիւն արարին վասն այսց իրաց, հինգ դեռ եւս կենդանի են, յամենայն տեղիս՝ յորս յանցուցեալ է Աթանասի զյանցանս, առաքեսցին եպիսկոպոսք. եթէ յայտ լիցի ինչ ուրեք թէ արտաքոյ իրաւանց նդովեալ է նա, մեք եւս ընկալցուք զվճիռ նդովից, եւ մի եւս լուիցէ մեզ ինքնակալն կամ ժողովդ եւ կամ այլ ոք յեպիսկոպոսաց: Այա եթէ յանցանք նորա ճշմարտեալ հաստատեսցին, նդովս ընկալջիք դուք եւ մի ոք ունկնդիր լիցի ձեզ, փոխանակ զի ընդ Աթանասի՝ որ արդարութեամբ նդովեալ էր, հաղորդեցարուք»: Ընդ այնպիսի բանս խնդրոյ խտորելոցն ոչ հաւանեցան հարք ժողովոյն, քանզի գիտէին հաւաստեալ թէ խորհուրդք նոցա ի ծածուկ չար ինչ երկնեն, եւ եդին ի մտի մի այլ երկայնել խօսել ընդ նոսա, այլ սկիզբն արարեալ ժողովոյն՝ զկարեւոր գործն կատարել:

Բայց Ոսիոսի եպիսկոպոսի կամեցեալ մեւս եւս փորձ փորձել առ ածելոյ զնոսա յողջմտութիւն՝ ասաց ցնոսա. «Եթէ չեն ձեզ կամք զի դժտութիւն ձեր ի տիեզերական ժողովի ի քննութիւն եկեսցէ, գոնեայ ընկալարուք զիս դատաւոր գործոց ձերոց: Ենսուտ խոստումն դնեմ ձեզ առաջի, զի եթէ մնասապարտ գտցի Աթանաս, մեք ամենայն փութով ի բաց մերժեմք զնա: Այա եթէ անպարտ եւ անմնաս գտցի յամենայն չարէ, եւ զձեր սուտ զրպարտութիւնդ ի լոյս հանցէ, սակայն եւ այնպէս չկամիցիք ընդունել զնա, ես հաւանեցուցից զնա գնալ ընդ իս ի Սպանիա»: Ընդ այս իմաստուն խոստումն հաճ եւ հաւան գտաւ եւ ինքն սուրբն Աթանաս, որում ոչ գոյր ինչ այնպէս ցանկալի իբրեւ զխաղաղու-

Թիւնն եկեղեցեաց եւ զհանգիստ հաւատացելոց: Իսկ Արիանոսաց եւ ոչ այսու կակղացուցեալ զխստութիւն պատից իւրեանց, եւ զհրամանօք եւս Կոստասայ անփոյթ արարեալ, անպատկառութեամբ կատարեցին զոր առանձինն յիւրեանս խորհեալ էին:

Վրանդի համբաւ սուտ հանեալ՝ Թէ Կոստանդոս ինքնապալ կոչէ զնոսա յարեւելս ի կատարել զտօն յաղթութեանն, զոր ի պատերազմին Պարսից տարեալ էր, փախստեայ ելեալ մեկնեցան ի Սարգիկեայ: Եւ ի ձեռն Եւստաթէոսի երիցու ոարդիկեցւոյ ծանուցին ժողովելոցն զչու դարձի իւրեանց յարեւելս եւ զպատիր պատճառանս: Օայն լուեալ սիւնհոդոսական հարց, անյապաղ վաղվաղակի գրեցին առ նոսա զայս կարճառօտ բանս. «Պարտ է ձեզ գալ այսր եւ սրբել զանձինս յամենայն յանցանաց՝ վասն որոց ամբաստանիք, ապա Թէ ոչ՝ հանդերձեալ է սուրբ ժողովս զձեզ իբրեւ արդարեւ զրպարտիչս, եւ զորս ընդ Աթանասի են՝ անպարտս եւ արտաքոյ օրինաց նշովեալս քարոզել»: Եւ քանզի նոցա առաւել շտապ տազնապի ի վերայ հասուցանէր խիղճ չարեաց իւրեանց քան զայս գիր, վասն այնորիկ առ ոչ ինչ համարեալ զայն եւ զճանապարհ փախստեան իւրեանց յառաջ վարեալ, հաւեալ դադարեցին ի Փիղիպպոպոլսեցւոց քաղաքին՝ որ է ի Խորակիս, բաժանեալ ի Սարգիկեայ Հեմոս լեռամբք, եւ էր յայնժամ ի բաժնի Կոստանդոսի:

Օ. Սուրբ ի վերայ հասեալ հարց կատարեալ յամառութեան մտաց հերձուածողացն եւ չգտեալ այլ ինչ դեղ դարմանոյ ի զգաստացուցանել զնոսա, միաբան հաւանութեամբ սկիզբն արարին գործոյ սիւնհոդոսին: Հառաջ քան զամենայն ինչ բուռն հարին զքննութենէ այնոցիկ՝ որ ընդ ժամանակս ժամանակս ի պատճառս Աթանասի ի հակառակորդաց նորին ի բազում չար ժողովս եղեն, զորս եւ երանելին Յուլիոս ի Հռոմ քննեալ էր: Ինքեցան եւ զնորին Յուլիոսի եւ զԺողովոյ նորին որ ի Հռոմ զամենայն գիրս եւ զբանս գրեալս ի քննութեան այսց դատից: Ապա անաչառութեամբ քննեցին մի ըստ միովէ զամենայն ամբաստանութիւնս, զրպարտութիւնս եւ զբանս հերեւելուացն ի վերայ երանելւոյն Աթանասի կուտեալս: Եւ ահա յանդիմանեալ խայտառակէին ամենայն չար նենգութիւնք, զրպարտութիւնք եւ բարբանջք նոցին: Սմին իրի եւ եւ վճիռ ի սրբոյ ժողովոյն Թէ ըստ դատաստանի երանելւոյն Յուլիոսի անպարտ է Աթանաս եւ զատեալ յամենայն վնասուց եւ յանցանաց, եւ արժանի է ընդունելոյ միւսանդամ վելխանութիւն եկեղեցւոյ իւրոյ:

Հետ դատի երանելւոյն Աթանասի քննեցին ժողովեալքն

զգնացս չորից երիցանց Աղեքսանդրիայ, այս ինքն Ափթոնիոսի, Աթանասիոսի, Պաւղոսի եւ Պիոլատոնի, զորս Եւսեբեանք վասն պաշտպան լինելոյ նոցա Աթանասի մերժեալ էին յեկեղեցեաց իւրեանց: Եւ զոսա եւս քարոզեցին հարքն արդար յամենայն յանցանաց: Ապա բան ի մէջ առեալ զՎրիգորէ կապադովկացւոյ, որ բազում չարիս գործեալ էր յԱղեքսանդրացւոց քաղաքին, որպէս վերագոյնն ազդ արարաք, ոչ միայն յընկալեալ աստիճանէն մերժեցին, այլ եւ նզովս եւս կարդացին ի վերայ նորա, եւ զամենայն գործս եւ զպաշտամունս զորս նա կատարեալ էր, ցուցին անհաստատ:

Աստեան ապա ի քննութիւն դատի Սարկեղեայ անկիւրացւոյ: Արիանոսք հակառակորդք նորա բաղում ամբաստանութիւնս կուտէին ի վերայ նորա, մանաւանդ վասն գրոյն՝ զոր ի յանդիմանութիւն Աստերիոսի ուրումն սփեւտոսի յԱրիանոսաց աղանդոյն³⁰ գրեաց, յորում զչար կարծիս Արիոսի հզօր բանիւք մերժէր: Այս գիրս նորա Արիանոսք լի անարժան կարծեք՝ եւ Սարկեղի աղանդոյն քարոզ եւ զովոզ համբաւէին: Եւ քննեալ ժողովելոցն զամբաստանութիւնս նոցա զնմանէ, ծանեան յանիրաւի ասել նոցա եթէ քարոզէր նա զՎանն Աստուած ի Սարիամայ սկսեալ, կամ թէ արքայութեան նորա գոյ վախճան. այլ զնորին հակառակն գտին հաստատել նմա՝ թէ արքայութեան նորա ոչ գոյ սկիզբն եւ ոչ կատարած: Այս ի միտ առեալ հարց՝ եւ լուեալ ի նմանէ կենդանի բարբառով եւս զանկեղծաւոր դաւանութիւն ուղիղ հաւատոց, յայտ արարին թէ Սարկեղոս սուրբ է յամենայն չարութենէ՝ զոր հակառակորդք նորա զրպարտութեամբ խօսէին զնմանէ, եւ հրաման է նմա առնուլ զեշխանութիւն աթոռոյ իւրոյ ըստ առաջին պատուոյն: Սոյնպէս եւ Ասկիդպաս գաղացի յետ ուղիղ քննութեան եւ ի մէջ ածելոյ զիւր ուղիղ հաւատս՝ արդարացաւ ի զրախօս ամբաստանութեանց հերեսիովտացն եւ վերստին հաստատեցաւ յառաջին աթոռ իւր: Եւ քանզի Արիանոսք յաթոռն Անկիւրիայ կացուցեալ էին զՎարսեղ զիւրեանց խորհրդակից փոխանակ Սարկեղեայ, եւ յաթոռն Վաղայ զՍիւրիստիանոս փոխանակ Ասկիդպայ, նմին իրի նզովիւք մերժեցին զնոսա ժողովեալքն յաթոռոց անտի:

³⁰ Աստերիոս, զոր սուրբն Աթանաս ազանդոյ: Ի վերայ այլոց մուկեան դրաց սփեւտեան անուանէ, զի ցուցաներ նա իւրոց յորինեաց եւ գիրս իմն լի բազում զանն հմուտ բազում ուսմանց, էր կա հայհոյութեամբ զՍիւրիստիոս Աստուծոյ: Ի պարզութե, ըստ հաւատոցն քրիստոնեայ, յանդիմանութիւն մարտութեանց՝ որք յայտ բայց յաւաւրս հալածանաց Դիոկլետիոս գիրս Աստերիոսի դատեին՝ զրեաց Սարիանոսի եւ Սարկեղեայի անկեալ ի հաւանքէս անկիւրացի զիւր խօսս, յորում ասց՝ զհեաց կողք, սպա յարեցաւ յԱթերեւս ի կշտմանէն հակառակ կարծիս քրիստոնեայ, զորք ուսմունս բանիւք, զորովք այդք հերետիկոս անդաւլութեամբ յեշեաց եւ թղթովք ամենայն ուրեք հաշակեալ զերկրիք բան ինչ, որ հակառակորդաց ծաւալէր, յայդ սեկս եւ կուցեաւ յերանոսի եւ այլոց պատմաւս եւ կարծեալց նեւոյն Աթանասէ արիւսեան Արիանոսաց զնմանէ լինել յայլ ընդ այլ կարծիս:

15. Յե՛ս այսօրիկ հրամանն ետուն հարը ամենեցուն, որք միանգամ ունէին ամբաստանութիւնս զԼսեբեանց կամ զԼրիանոսաց, համարձակութեամբ յանդիման առնել զամենայն չարիս նոցա: Յայնժամ բազում եպիսկոպոսունք զառնացեալ սրտիւ պատմէին զամենայն նեղութիւնս չարչարանաց՝ զոր կրեալ էին ի թշնամեաց ուղիղ հաւատոց, եւ զարտաբոյ իրաւանց տարաշխարհիկ լինել իւրեանց եւ այլ բազում ողջամիտ հովուաց, որոց շատք գեռ եւս յօտարութեան էին: Յայտնէին եւ ցուցանէին թէ պաշտօնեայք Վոստանդոսի ըստ սահրելոյ Լսեբեանց գաղանաբար յարձակեալ յԱնթրասդրիա, արկին ձեռս խստութեամբ ի պաշտօնեայս եկեղեցւոյ եւ զբազումս ի նոցանէ կարճեցին ի կենաց, եւ զեւս բազումս չարաչար տանջեցին: Ի՞նչ եւ յաշխարհական կարգէ ոմանք, որք վշտագին սրտիւ յանդիման կացուցանէին ժողովելոցն զանհարկին հարուածն, զվիշտս աքսորանացն եւ զկապանաց եւ զծանր թշնամանս, զորս Լսեբեանք ի վերայ ամենեցուն՝ որոց չկարէին զիւրեանց աղանդ ընդունելի առնել, հասուցանէին: Ի մէջ մատուցան եւ շղթայք եւ կապանք, որովք ուղղափառ եպիսկոպոսք կապեալ եւ նեղեալ էին ի հերետիկոսաց անտի:

Եւ այսօրիւք ի մէջ բերին եւ ընթերցան զգիր Խէնովքնիսի անարժան եպիսկոպոսի՝ Վիկիայ, զոր ընդդէմ Եթանասի, Մարկեղեայ եւ Եսիղեայ գրեալ էր առ Վոստանդոս առ ի զայրացուցանելոյ զոգի սորա չար բանիւք իւրովք ի վերայ երկց անպարտ արանցն: Եւ այն եւս պատմեցին թէ Վլադէս եպիսկոպոս Մուրայ ինքնակամ թողեալ զիւր եկեղեցի՝ էառ զառաջնորդութիւն եկեղեցւոյն Եսիղեայ, որոյ մեծութիւնք եւ հասք առատագոյն եւս քան զիւրոյ վեճակի էին: Եւ ի խռովել ամենայն քաղաքացեաց յայտ պատճառէ եւ ի յուզել բազում գժտութեանց՝ ոմն ի սուրբ եպիսկոպոսաց առ չկարելոյ աճապարել ի փախուստ եւ ճողոպրել յամբոխէն՝ անհետրին վիշտ վտանգի կրեալ, եւ ի խռովելոյ անթիւ մարդկան առաթուր կոխեալ, յերիր աւուր փոխեցաւ յաշխարհէ:

Եւ եալ ժողովելոցն մի մի զամենայն ամբաստանութիւնս, եւ ի վերայ հասեալ ստուգութեան՝ նոցա, արդար դատաստանաւ հանին վճիռ նզովից ի վերայ ամենայն ամբաստանեալ եպիսկոպոսաց, առաքելական իշխանութեամբ մերկացուցանելով զնոսա յաստիճանաց պատուոյ իւրեանց եւ ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ եւ հաւատացելոց որոշելով: Եւ անուանք եպիսկոպոսացն՝ որք ընկալան զնզովս, էին Եսիղիկ. Խէնովորոս հերակլացի, Նարկիսոս ներովնիացի, Ստեփանոս անտիդացի, Վէորդ զաւոդիկեցի, Եկակիոս կեսարացի, Մենոփանտէս եփեսացի, Ուրսակիոս սինդիդոնացի, եւ Վլադէս մուրայցի. այս ամե-

նայն եպիսկոպոսը անոյեանք եւ գլուխը հերետիկոսաց Թող ՂՆՎրիգոր կապադովկացի, զՆարսեղ եւ զԼուինտիանոս, որք որպէս ասացաքն, յառաջագոյն նշովեցան ի ժողովոյն: Իսկ Խէնովզնիս նիկիացի զրաւեալ էր յայնժամ ի կենաց:

Յաղագո հաւատոց, որպէս ի սրբոյն Աթանասէ ուսանիմք, ոչ ինչ նոր սահման աւանդեաց ժողովս այս սարգիկեան, եւ ոչ ինչ յաւելուածս կամ մեկնութիւնս արար ի հանգանակ հաւատոց նիկիական հարց: «Օ՛ի թէպէտ յօժարէին իմն ոմանք գրել ինչ ինչ իբրեւ պակասեալ ի ժողովոյն Նիկիայ, եւ զնոյն պնդով կատարել կամէին. սակայն սուրբ ժողովն՝ որ ի Սարգիկէ գումարեցաւ, ոչ ի դէպ համարեցաւ, եւ վճիռ եհան մի ինչ աւելի գրել զհաւատոց: Ղարձեալ յայտ արարին հարը ժողովոյն թէ բաւական համարին զնիկիական հաւատս իբրեւ ոչ ինչ իւրիք թերի գրտեալ, յորում եւ անթերի եւ ճշմարտութեամբ բովանդակեալ կայ աստուածպաշտութեանն հանդէս,»: Օսոյն ձեւ օրինակի սուրբն Աթանաս²¹:

Բ. ՅԵՅՈՒ Ժողովի, ըստ պատմելոյ սրբոյն Լալիփանու²² ընկալաւ զվճիռ նշովից Փոտինոս հերձուածապետ եւ աշակերտք նորա: Լչր սա ծննդեամբ գաղատացի, աշակերտ Սարկեղեայ անկիւրացւոյ, եւ եկաց յաթոռ եպիսկոպոսութեան Սիրմիայ՝ ի Պանոնիա: Վանգի այր սուր մտօք եւ ճարտարաբան էր նա, եւ իւրով հնարիմաց ճարտարիսօսութեամբն կախարդէր իմն զլսելիս եւ զսիրտ ունկնդրաց ի հաւանութիւն խոտոր բանից իւրոց. որ եւ իբրեւ յամի 343 հան աղանդ նոր ըստ խոտորութեան կարծեաց Սաբեղի, Պաւլոսի սամոստացւոյ, Կերինթեայ եւ Լաբիոնի: Օ՛ի ուսուցանէր թէ չիք որոշումն յերիս աստուածեղէն անձինս. եւ թէպէտ եւ անուանէր ըզրանն՝ յաւիտենական, սակայն ասէր զնմանէ ոչ իւրիք զատեալ ի շօրէ: Ղարձեալ հայհոյէր զՏէր մեր Էփսոսս Վրիտոս ի Սարիամայ առեալ սկիզբն: Եւ եւս ուրանայր զճշմարիտ էութիւն Հոգւոյն սրբոյ. եւ զազդեցութիւնս նորա ասէր լինել ազդեցութիւնս շօր, որ ի պատճառս այնոցիկ կոչէր Հոգի սուրբ: Սա ինքն Փոտինոս կոչեցաւ երբեմն ի գաւառական կամ յառանձին ժողովոյ սահմանակից եպիսկոպոսաց տալ համարս զմոլորեցուցիչ բանից իւրոց: Եւ յաղթահարեալ անդէն՝ հրաման ընկալաւ մի եւս վարդապետել ժողովրդեան ուսմունս օտարաձայնս: Եւ յետ ոչ բազում ինչ աւուրց ի ճարտարաբան լեզու իւր եւ ի կորովութիւն բանիցն յուսացեալ՝ հրաման խնդրեաց ի Կոստանդնուէ միւսանգամ յատենի եպիսկոպոսաց խօսել բանս յաղագս ուսմանց իւրոց: Եւ ըն-

21 Ի Թղթին աւ եպիսկ. Անիւրայ:

22 Ի գիրս Եանգիւմ. հեր. Հեր. ՀԱ:

կալեալ զինդիրն արքունի հրովարտակաւ չոգաւ ի ժողով եպիսկոպոսացն, եւ խօսեցաւ զամենայն որ ինչ իւր կամք կարծեաց թելադրէին. այլ եւ յայսմ նուագի ամօթայլց եղեւ եւ յաղթեցաւ յուղղահաւատ եպիսկոպոսաց: Բայց ոչ դարձեալ յուղիղ հաւատս եւ ի քարոզութիւն առաջ ուսմանց, ի նոյն յառաջին խոտորութեանն կաց մնաց անդարձ, եւ բազում մարդիկ զհետ իւրոց բանից զառածեցոյց, ոլբ եւ ըստ նորա անուանն կոչեցան Փոտինեանք: Հայտ է ի պատմագրաց՝ թէ սոյն այս հերետիկոս եւ աղանդ նորա նշովեցաւ յամի 347 ի ժողովն Մեդիոզանու, եւ յամի 351 ի ժողովն Սիրմիայ:

Խ. ԲԱՅ ի գործոց աստի կարգեաց սիւնհոդոսն Սարգիկեայ, ըստ առաւելագոյն մասին ըստ խորհրդոց Սիոսի կորդաւբացւոյ, քսան եւ մի կանոնս վասն վայելութեան կարգաց եկեղեցւոյ, զորս համառօտելով գրեցաւք յայսմ վայրի: Եւսալին եւ երկրորդ կանոնն լուծանէ ի հաղորդութենէ հաւատացելոց ղեպիսկոպոսս՝ որք զաթոռս իւրեանց փոխեն ի միոյ վիճակէ յայլ, թէպէտ եւ խնդրեսցեն եւս զնոյն ոմանք ի ժողովրդենէն:

Երրորդ, մի լիցի ումեք յեպիսկոպոսաց յիւրում գաւառէ անցանել յայլ գաւառ՝ յորում են եպիսկոպոսունք, բայց եթէ հրաւիրեալ ի սոցանէ: Եւ եթէ ի գաւառի ուրեք երկու եպիսկոպոսունք գտնութիւն ընդ միմեանս ունիցին, մի դք ի նոցանէ իշխեսցէ կոչել զայլոյ գաւառի եպիսկոպոս ի քննութիւն դատի իւրոյ: Եւսլ եթէ դք ի նոցանէ բողոք կարդայցէ առ եպիսկոպոսն Հռոմայ, պահեսցի զոր ինչ սա սահմանէ:

Չորրորդ, եթէ եպիսկոպոս ոք դատաստանաւ սահմանակից եպիսկոպոսաց ընկեցեալ յիշխանութենէ իւրմէ, բողոքեսցէ առ եպիսկոպոսն Հռոմայ, մի դք լիցի իշխան նստել յաթոռ նորա, մինչ չեւ իցէ հայրապետին Հռոմայ տուեալ վճիռ վասն նորա:

Հինգերորդ, եթէ ամբաստանեալ եպիսկոպոս ոք՝ դատաստանաւ գաւառակից եպիսկոպոսաց մերկացի յիշխանութենէ իւրմէ, եւ դիմեսցէ առ երանելի հայրապետն Հռոմայ առնել ինքեան իրաւունս, եթէ արժան դատեսցի սա՝ գրեսցէ մերձաւոր եպիսկոպոսաց վերստին զգուշագոյն եւս քննել զդատն: Եւ եթէ ամբաստանեալն աղաչեսցէ զքահանայապետն առաքել յիւր անուն տեղապահս ի նոյն գործ քննութեան, զոր ինչ ինքն քահանայապետն պատշաճ համարեսցի՝ արասցէ. բայց հրեշտակք նորին ի ժողովի անդ ունիցին հաւասար իշխանութիւն ընդ առաքողին իւրեանց:

Վեցերորդ, ի գումարել եպիսկոպոսաց ի միասին յընտրութիւն եպիսկոպոսի վասն եկեղեցւոյ իրիք, եթէ եպիսկո-

պոս դը ի նմին գաւառէ ոչ անձամբ կամիցի գալ ի խումբ նոցա, եւ ոչ գրով տացէ զհաւանութիւն իւր ի նոյն ընտրութիւն, մնացեալքն յառաջ վարեցեն զգործ իւրեանց: Ապիսկոպոսապետն կամ մետրապոլիտն ընտրեսցի ոչ միայն ի Ժողովոյ համօրէն եպիսկոպոսաց գաւառին, այլ եւ ի մերձաւոր գաւառաց կոչեսցին եպիսկոպոսունք: Վարձեալ մի ընտրեսցի եպիսկոպոս վասն եկեղեցւոյ գեղջ կամ փոքրիկ քաղաքի վասն որոյ բաւական չն եւ երիցունք:

Աւթներորդ, ութերորդ եւ իններորդ կանոնն հրամայէ եպիսկոպոսաց մի գնալ առ ինքնակալն՝ մանաւանդ ի բանակն նորա, բայց եթէ կոչեցեալ ի նմանէ. եւ եթէ ունիցին կարեւոր ինչ իրո՝ ի ձեռն սպասաւորաց կամ սարկաւազաց իւրեանց վճարել զայն առ նմա: Նա եւ ի ձեռն այլոց եպիսկոպոսաց յապարանո արքայի կամ ի Թագաւորակաց քաղաքի եղելոց եւ ի ձեռն Թղթոց ընծայութեան եպիսկոպոսապետի իւրեանց զնոյն կատարեսցեն:

Տասներորդ կանոն, եպիսկոպոսն մի ելթէ յաստիճան եպիսկոպոսութեան վաղվաղակի յաշխարհական կարգէ, այլ ընդ ամենայն խոնարհագոյն եկեղեցական աստիճանս անցեալ, եւ յիւրաքանչիւր առ ժամանակ մի փորձեալ եւ անարատ վարս ցուցեալ:

Մետասաներորդ եւ երկոտասաներորդ կանոնն պատուիրէ եպիսկոպոսաց մի մնալ ուրեք արտաքոյ վիճակի իւրեանց աւելի քան զերիս եւթներորդս, եւ զայն եւս առ ի Ժողովել զտուրս հաւատացելոց վասն աղքատաց վիճակի իւրեանց:

Արեքտասաներորդ եւ չորեքտասաներորդ կանոնն հրամայէ եպիսկոպոսաց մի ընդունել ի հաղորդութիւն իւրեանց զվիճակաւորս մերժեալս ի հաղորդութենէ այլոց եպիսկոպոսաց. բայց թոյլ տայ քննել զպատճառս նոցա, որք յանիրաւի որոշեցան ի հաղորդութենէ:

Նոգետասաներորդ կանոն; եթէ եպիսկոպոս դը վիճակաւորի՝ որ այլում եպիսկոպոսի հպատակ իցէ, բարձրագոյն աստիճանս տայցէ, ձեռնադրութիւն նորա անոյժ մնասցէ:

Վեշտասաներորդ, երիցունք մի մնասցեն արտաքոյ եկեղեցւոյ իւրեանց. աւելի քան զերիս եւթներորդս:

Աւթնեւտասաներորդ, եթէ եպիսկոպոս դը բռնաբար ի բաց վարեսցի կամ հալածեսցի յեկեղեցւոյ իւրմէ, կարօղ լիցի մնալ անխափան յայլում քաղաքի եւ եկեղեցւոջ ցորժամ կարասցէ դառնալ ի տեղի իւր:

Աւթեւտասաներորդ եւ իննեւտասաներորդ կանոնն հրամայէ զարտաքոյ օրինաց ձեռնադրեալս ի սուտ եպիսկոպոսաց կարգել ի Թիւ աշխարհականաց, զի նոքա չունին ձեռնադրութիւն ինչ: Իսկ զձեռնադրեալս յեպիսկոպոսաց որոշելոց ի

հաղորդութենէ, ասէ, համարել օրինօք ձեռնադրեալս, զորս եւ թոյլ տայ մուծանել ի պաշտամունս եկեղեցւոյ՝ եթէ անարատ ցուցցին:

Վսաներորդ կանոնն ընդ բանիւ առնէ զնոսա՝ որք ոչ հնազանդեն զկամս իւրեանց կանոնաց ժողովոյս:

Վսաներորդ առաջնորդ կանոնն պատուիրէ եպիսկոպոսաց մի տալ թուղթս ընծայութեան կամ ցուցանել հաղորդութիւն այնց եպիսկոպոսաց՝ որք անցանելով ընդ վիճակս նոցա զնան առ ինքնակալն կամ այլ ուրեք առանց իրաւացի պատճառաց՝ զորս վերադոյնն յիշեցաք:

Դ. ԱՐԿԵԱՆ սիւնհոդոսական հարց զայս ամենայն, եւ միաբանութեամբ ձեռն եղեալ մի ըստ միով. ի համօրէն գործս ժողովոյն, հինգ թղթովք հռչակեցին զամենայն անցս նորին: Վրեցին թուղթ մի առ Առաքիլոս հայրապետ Զոռմայ, թուղթ մի առ ինքնակալս, թուղթ մի առ եկեղեցի Լազիպոսի կամ Ալեքսանդրացւոց, թուղթ մի առ եպիսկոպոսունս, եւ թուղթ մի առ այլ եկեղեցիս: Թուղթն գրեալ առ ինքնակալս չէ ի միջի. բայց, որպէս ի սրբոյն Աթանասէ՝ եւ յայլոց թղթոց ժողովոյն տեղեկանամք, ի նմա յետ պատմելոյ հարց կարճ ի կարճոյ զոր ինչ արարինն, աղաչեն զնոսա աստուածատուր ի իշխանութեամբ իւրեանց կարճել զյանդրգնութիւն թշնամեաց համաշխարհական եկեղեցւոյ, զեպիսկոպոսունս որք չարաչար կան ի մեծի նեղութեան հալածեալք յաթուռոց իւրեանց ի ձեռն հերձուածողաց՝ անդրէն ի տեղիս իւրեանց դարձուցանել: Հորդորեն զնոսա՝ մի եւս ձեռն արկանել յիրս եկեղեցւոյ, եւ աշխարհական պաշտօնէից իւրեանց հրաման տալ, զի մի իշխեսցեն ղերիցունս եւ զժառանգաւորս եկեղեցւոյ կոչել զառաջեալ իւրեանց ի դատաստան, այլ թոյլ տացեն ամենայնի լինել ըստ առաքելական եւ եկեղեցական սահմանաց:

Ի թղթին՝ որ առ Առաքիլոս քահանայապետ Զոռմայ, խօսին հարց ժողովոյն այսպէս զսոյն ձեւ. «Եւ այսկարի բարուք եւ յոյժ դիպող թուի՝ զի քահանայք վասն համօրէն գաւառաց Տեառն առ գլուխն, այն է առ աթոռն Պետրոսի առաքելոյ, ազդ արասցեն: Եւ քանզի ամենայն ինչ՝ որ եղեւն եւ սահմանեցաւ ի ժողովի աստ մերում, բովանդակեալ կայ ի գիրս, եւ կենդանի բանք սիրեցեալ եղբարց եւ երիցակցաց մերոց Արքիդամոսի եւ Փիղոքսենեայ եւ սիրելի որդւոյ մերոյ՝ Եւդոնի սարկաւազի, հրեշտակաց քոց, հաւաստեալ եւ հաւատարմութեամբ կարօղ են մի ըստ միով ցուցանել զայնոսիկ, յիրաւի աւելորդ իմն թուի ի գրի աստ նշանակել զնոսա:...

Ե՛լ քոյ առաւել իմաստութիւնդ հոգ տարցի զամենայն եղեալս եւ զսահմանեալս ի ձեռն գրոց իմացուցանել եղբարց մերոց որք են ի Սիկիդիա, ի Սարդինիա եւ յԽտադիա, զի մի ընկալցին անգիտութեամբ զգիրս նոցա՝ որք արդար վճռով մերժեցան յեպիսկոպոսութենէ, :

Ո՛րքնի այսչափ գործոց ուղղութեան արձակեցաւ սուրբ ժողովն: Յետ այնորիկ առաքեցան հրեշտակութեամբ երկու եպիսկոպոսք, Վինկենտիոս կապուացի եւ Լափրատէս կոդոնիացի, յԼնտիդք առ Սոստանդոս ցուցանել նմա զամենայն հրամանս սիւնհոդոսին, եւ խնդրել ի նմանէ զանխափան կատարումն նոցա: Թէպէտ եւ սիրով ընկալաւ Սոստանդոս զպատգամաբերան, բայց քանզի ամենեւին զհետ Լիւիանոսաց էր, ոչ փութացաւ կատարել զխնդիր ժողովոյն: Եւ մինչ նա այսպիսի յապաղմամբ արգելոյր զհրեշտակսն եւ ոչ տանէր ի գլուխ զոր նոքայն խնդրէին, ի նմին ժամանակի պատգամ հասանէր առ նա յեղբորէ իւրմէ Սոստանոյ, որ մեծաւ սպառնալեզօք երկեղուկս արկանէր նմա ելանել ի վերայ նորա հօր ձեռամբ ի մարտ պատերազմի՝ եթէ ոչ փութացի կատարել զխնդիր ժողովոյն. այս է եթէ ոչ դարձուցէ զհալածեալ եպիսկոպոսունս յեկեղեցիս իւրեանց: Երկուցեալ Սոստանդոսի ի սպառնալեաց աստի, որք յոյժ ահագին էին նմա ընդ այն աւուրս վասն եկեալ հասեալ պատերազմին Պարսից, յակամայ կամս յանձին կալաւ զկատարումն հրամանին, եւ դարձոյց զսուրբն Լիւիանոս եւ զայլ եպիսկոպոսունս յաթոռս իւրեանց:

ԺԵ. ԸՅԼ մինչ դեռ ժողովեալքն ի Սարդիկէ ջան զնէին խաղաղացուցանել զխռովութիւն եկեղեցեաց եւ կարգել կանոնս ի վայելութիւն նոցին, միաբանեալ հակառակասէր հերեսիովտացն ի քաղաքն Փիդիպոպոդսեցոց, ուր ըստ վերագոյն գրեցելոցս, փախտեայ անկեալ էին, գումարեցին ժողով չար: Ի նմա զՅուդիոս հայրապետ Հռոմայ, զՍիոս եպիսկոպոս, զՍաքսիմոս եպիսկոպոսապետ Տրեւիրայ եւ զայլ ուղղահաւատ եպիսկոպոսունս վասն հաղորդելոյ նոցա ընդ Լիւիանոսի, Պաւլոսի, Մարկեղեայ եւ Եսկիբայ նզովելոց ի նոցանէ, համարձակ նզովեցին. եւ զոյն անօրէնութեան զատաստան սիւնհոդոսական թղթովք առ հեռաւոր եպիսկոպոսունս Եւրոպայ, Եսիայ եւ Եփրիկէի հռչակեալ ծանուցին: Յետոյ գրեցին գիր դաւանութեան հաւատոց իւրեանց, յորում թէպէտ եւ կարի խոտորեցան ի խոստովանութենէ հաւատոց ժողովոյն նիկիայ, զի ոչ անուանէին զՍրդին Սստոլծոյ Ի միասին էական Հօր. բայց առ երեւեցուցանելոյ զանձինս հեռացեալս եւ զատեալս ի մոլորութենէ Լիւիոսի եւ առ ընդունելի առնելոյ ամենեցուն զգիր դաւանութեան իւրեանց՝ նզովեցին ինչ ինչ

ի բանից նորա: Այս յայնմհետեւ ապա ըստ բանից սրբոյն Ապրիկանու²⁴, անուանեցան ի բազմաց Ալէսարիանոսք, զի զմասն մի աղանդոյն Արիոսի ընդունէին եւ զմասն մի մերժէին: Այսն այսպիսի հնարից մոլորելոցն հակառակ սահմանաց ժողովոյն Սարգիկեայ՝ եկեղեցիք արեւելից մնացին զամս բազումս ի նեղութեան եւ ի խռովութեան:

Աստէն հարցանէ ոք թերեւս, եթէ զի է զի այս ժողով սարգիկեան որ ըստ ամենայն հանգամանացն կատարեալ է յամենայնի՝ որ ինչ ի տիեզերական ժողով կարեւորքն են, այն է գումարեալ յեպիսկոպոսաց արեւելից եւ արեւմտից, եւ զահեբէց առեալ զԱլեքիոս քահանայապետ յանձինս տեղապահից նորա, հանդերձ այսու հաստատեալ ի նմին հայրապետէ, ոչ կարգի ի թիւ տիեզերական ժողովոց, եւ ոչ կոչի երկրորդ համաշխարհական սիւնհոգոս զկնի առաջին նիկիականն: Այս որ ասացուք կարճ ի կարճոյ, եթէ թէպէտ եւ ժողովս այս սարգիկեան ըստ ամենայնի հանգիստապատիւ տիեզերական ժողովոց է, սակայն ցարդ ոչ ընկալաւ զանուն համաշխարհական սիւնհոգոսի, զի գումարեցաւ միայն ի հաստատել զնիկիական հաւատս եւ ի մերժել զԱրիանոսս, որք յառաջագոյն իսկ ի Նիկիա նշուեալ էին: Օչայս եւ անտի մարթ է մեզ հաւատարիմ առնել, զի ժողովն սարգիկեան, որպէս լուսք, եւ ոչ միով բանիւ արար յաւելուած ի սահման հաւատոց նիկիական ժողովոյն, այլ զնոյն հաստատեաց: Իարձեալ՝ զի ի բազում նախնի քաղուածոյս սիւնհոգոսաց կանոնք երկոցունց այսց ժողովոց Նիկիայ եւ Սարգիկեայ այնպէս իմն ի մի շար կարգեալ դնին՝ որպէս զի երեւել միոյ եւեթ ժողովոյ կանոնք: Այս սակս եւ բազումք ի նախնի հարց ի յիշատակելն զտրեսին համաշխարհական ժողովս, ոչ առնեն ուրոյն յիշատակ զժողովոյն Սարգիկեայ, զի մի եւ նոյն համարին զայն ընդ նիկիականին, կամ իրրեւ նորին հաստատութիւն եւ յաւելուած:

24 Ի ԳԻՐԻ ԵԱՆԳԵԼ. հեր. 24ր. 29:

Ե Ռ Ե Ջ Ի Ն

Հ Ե Մ Ե Շ, Ի Ե Ր Հ Ե Կ Ե Ն Ս. Ժ Ո Ղ, Ո Պ,

Կ Ո Ս Տ Ե Ն Դ Ն Ո Ւ Պ Ո Ղ, Ս Ի

Ա. Ս. Պապյան խոստովանող հայրապետ Կոստանդնուպոլսոյ երկից
 մերժի յաթուղն եւ հալածի:

Բ. Մակեդոն բանալիքեամբ տնկի յաթռնն նոստանդինուպոլսի, եւ յուրէ բազում չարիս:

Գ. Մակեդոն հալածեալ յաթուոյն նոր աղանդ յարդարէ:

Դ. Սլադէն կայսր ձեռնկալու լինի Արիանոսաց: Սակեգոնեաճք է
Ճշմարիտ հաւատացեալս ձեռն տան:

Ե. Սյունի մոլորաբան Անուհանգ եւ Ապսղինարեանց բանք:

Զ. (Վերթք վասն աթոռայն Կոստանդինուպոլսի: 1). Գրիգոր Նա-
զիանզապի յաջորդէ զնոյն աթոռ:

Է. Սպասիմոս շնական լինի հակառակաթու Ս. Գրիգորի:

Ը. Մեծն Թէոդոս Հանգիսիւ կացուցանէ զՍ. Գրիգոր յաթռա հայրապետութեան:

Թ. ՄԵԾՆ ԹԷՈՂՈՍ ԳՐԱՄԱՐԷ ՂԵԱԽԱՆԱԿՈՍԱՆՆԱ Ի ԺՈՂՈՎ:

Ժ. Ժողովեալքն նշովեն զՄարտիմո շեպիսկոպոսն, եւ հաստատեն զհայրապետութիւն Ս. Գրիգորի:

ԺԱ. Վլասն մահու Ս. Մեղիտաոփ, եւ վասն աթոռոյն Անտիպոյ
բանք:

ԺԲ. ԴԱՊՈՎԵԱԼՔՆ ԿԱՅՈՒՄԱՆԵՆ յԱԶՐԴ Ս. ՄԵՂԻԱՍՍԻ յԱԹՈՒՆ ԱՆՈՒՅԵԱԿ:

ԺԳ. Խուռվուծիւնք վասն աթուղն Կոստանդինուպոլսի, յորմէ
Հրաժարի Ս. Գրիգոր:

ԺԴ. Նեկաարիտ տնկի յաթող հայրապետութեան Աստուանդինու
պողոտի:

ԺԵ. Լաւնք զհաւատոյց ի Ժողովի եւ մերժումն հերեպիկոսացն:

ԺԶ. Վաղղովեալքն դնեն կանոնս, գրեն Թուղթ առ Վեծն Թէոդոս եւ արձակին:

ԺԷ. Պատմաստու քահանայապետ Հռոմեյ արարեալ ժողով ընդունի
զսահմանեալսն ի Կոստանդնուպոլիս :

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

ԺՈՂՈՎ, ՏԻԵՋԵՐԸԿԸՆ

Ո Ր Է

Ը. ՀԵՄԵՇԷՐԸՐՀԸԿԸՆ Ս. ՍԻՒՆՀՈՐՈՍ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՐԱՄ

Գումարեալ առ քահանայապետութեամբ Դամասոսի եւ առ ինքնակալութեամբ մեծին Թէոփիլ, առ ի մերժել զխոստարութեան ուսումնն Մակեդոնի եւ այլոց հերետիկոսաց. եւ ի հաստատութիւն օրինաւոր հայրապետի յաթոռն Կոստանդնուպոլսոյ:

Յ Ա Մ Ի Ց Ե Ա Ռ Ն 381

Ի ՊԵՏՄՈՒԹԵԱՆ երկուց տիւնհոգոսաց՝ զորոց ի վերագոյնն ծառեցաք, յայտ յանդիման ցուցան ազգի ազգի չարութեան գործք չար վարդապետաց Լքիանոսաց աղանդոյն: Եւ տեղեալս առնուիք ի գրի հարկանել զանարժան հնարս եւ զգործս այլոց ոմանց անօրինաց՝ որք ի նոցին դառնութեան արմատոց բուսան, եւ ի սմին յայսմիկ սուրբ ժողովի Կոստանդնուպոլսոյ, որ զկնի առաջին նիկիական մեծ ժողովոյն երկրորդ համաշխարհական սիւնհոգոս ճանաչի ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ, նզովեալ դատապարտեցան:

Ը. Հետ հովուելոյ երանելոյն Լիքեքսանդրի զեկեղեցին Կոստանդնուպոլսոյ զամս քսան եւ երիս ուղիղ ուսմամբք՝ իբրեւ ի դուռն վախճանի կենաց հասանէր, բաւ առեալ շուրջ զնո՞վաւ կղերականաց նորին հարցանէին, եթէ ո՞րք յետ կատարածի նորա արածեսցէ զհօտն: Եւ նա, որպէս ի Սոկրատայ¹ եւ ի Սոկրմենոսէ² ուսանիմք, պատասխանի տուեալ ասէ. «Եթէ զայր հրահանգեալ յատտուածպաշտութեան եւ զարդարեալ սուրբ ուսմամբք խնդրիցէք, ահաւասիկ ընտիր է յայդմ Պաւղոս. ապա եթէ զայր կիրթ ի հրահանգս աշխարհական իրաց եւ յաջողակ առ ի վարելոյ ընդ իշխանս կամիցիք, Մակեդոն առաւելեալ է յայդմիկ»: Եւդ սոյն այս Պաւղոս, զոր խոստովանօղ անուամբ ընդ Ստորոփանոսի եւ Լիքեքսանդրոսի Կոստանդնուպոլսոյ հայրա-

1 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Բ. ԳԼ. Դ: 2 Ի պատմ. եկեղ. Գիւրգ. Գ. ԳԼ. Դ:

պետաց տօնեմք, ըստ հասակին հանգամանաց դեռ ի տիս երիտասարդութեան էր յայնմ ժամանակի, այլ իմաստութեամբն եւ սրբութեամբ զաւագագունիւքն անցուցանէր. որ եւ երբեմն հրամանաւ մեծին Կոստանդիանոսի ըստ չար բանսարկութեան Արիանոսաց յաքսորս վարեալ էր: Իսկ Սակեդոն էր ծեր՝ հնացեալ աւուրբ հասակի միանգամայն եւ չարութեամբ, աջակից եւ գործակից խոտորութեան աղանդոյն Արիանոսաց, եւ ունէր յայնժամ զաստիճան սարկաւապութեան:

Առ կենդանեօք սրբոյն Աղեքսանդրի զօրացեալ էր կողմն ճշմարիտ հաւատացելոց ի Կոստանդնուպոլիս. եւ Երիանոսք իսկ պատկառէին յերեսաց երանելոյն: Այլ յետ վախճանի նորա յայտնապէս ընդ երկուս բաժանեցաւ ժողովուրդն ամենայն եւ ահագին շփոթս ի վեր յարոյց: Արիանոսք բազում խրոտանօք ջանային հնարէին կարգել զՍակեդոն յեպիսկոպոս, իսկ ճշմարտահաւատքն գուն գործէին տնկել զՊաւլոս. եւ Աստուած կատարեաց զկամս սոցա. զի կացուցաւ Պաւլոս եպիսկոպոս եւ հայրապետ Կոստանդնուպոլիս: Ընդ այս զչարեցաւ Սակեդոն. եւ ի սկզբան անդ ջան եղ բազում բանիւք ամբաստանութեան արհամարհ եւ ատելի յանդիմանել զնորընծայ հայրապետն: Այլ իբրեւ ետես թէ սովմբ ոչ ինչ օգտի, թողեալ զայն ճանապարհ թիւրութեան, զպատրուակ կեղծաւորութեան զերեսօքն արկանէր եւ գնացեալ անկանէր խոնարհութեան կերպարանօք առ հայրապետն, յորմէ եւ զաստիճան քահանայութեան ընկալաւ:

Եւ լանել Պաւլոսի յաթոռն հայրապետական չեղեւ բանիւ հրամանի Կոստանդոսի, որ ի նմին ժամանակի ոչ էր ի Կոստանդնուպոլիս: Այսն որոյ իբրեւ եին անդր, եւ ի վերայ եհաս իրացն ամենայնի հաստատութեամբ, ի սրտմտութիւն բարկութեան բրդեալ, ըստ անարժան խորհրդոյ թշնամեաց երանելոյն վտարեաց զնա յաթոռոյ իւրմէ ի Պոնտոս Ասիացւոց. եւ հակառակ սահմանաց եկեղեցւոյ եւ ժողովոց կացոյց յաթոռ նորա զԷւսեբիոս նիկովիդացի, այն է զեպիսկոպոս Վիկտորեայ: Էջետ ոչ բազում ժամանակաց ի բառնալ Տեառն զսոյն զայս գտաւ չարեաց զԷւսեբիոս յերեսաց երկրի, դարձեալ յառաջին ազատութիւն անդր հասեալ ճշմարիտ հաւատացելոց՝ միւսանգամ կացուցին զՊաւլոս յիւր աթոռն: Իսկ Արիանոսք ընդդէմ դարձեալ նոցա, առաջնորդութեամբ Խէոփզնեայ նիկիացւոյ, Խէոդորոսի հերակղացւոյ եւ այլոց եւս չար եպիսկոպոսաց յայլում եկեղեցւոջ Կոստանդնուպոլիս ձեռնադրեցին զՍակեդոն եպիսկոպոս:

Յայսպիսի նոր երկպառակութենէ միւսանգամ շփոթ մեծ յուզեցաւ ի քաղաքին, եւ յերկոցունց կողմանց բազում մահունք գործեցան: Եւ վաղվաղակի իբրեւ եհաս բանն ի լռելիս

Պոստանդոսի, կարի յոյժ դառնացեալ նորա ի միտս իւր, առաքեաց Ղլարմոզինէս սպարապետ զօրու հանդերձ ի Պոստանդնուպոլիս առ ի բաց մերժել անտի զՊաւլոս: Ի հասանել նորա անդր դղրդեցաւ քաղաքն ամենայն եւ մինչ դեռ նա զսրբունի հրամանն կառէր կատարել, ուղղափառ ժողովուրդն չհանդուրժեալ ընդ վիշտս սիրելի հայրապետի իւրեանց, համարձակ դիմեցին ի հայրապետանոցն, հաստատեալք զմիտս մահուամբ չափ մրցել ի վերայ հօր իւրեանց: Հանհնարս մտեալ Լարմոզինեայ յամբոխէ բազմութեանն՝ ձեպեաց զամենայն զօրս իւր, եւ երթեալ շուրջ պաշարեաց զհայրապետանոցն: Հայնմ վայրի առաւել եւս դառնացեալ ժողովրդեան, ամենեքեան սպառազինեալք սուր ի ձեռին հանդերձեցան մարտ անհնարին յարդարել ընդդէմ Լարմոզինեայ: Եւ նորա զահի հարեալ յերեսաց զայրացեալ ամբոխին, աճապարեալ զերծաւ ի վանս իւր: Հասեալ գհետ նորա սպառազինացն, պատեալ պաշարէին զսուռն նորա, զդրունսն խորտակէին, եւ ձգեալ զնա արտաքս չարաչար մահուամբ սատակէին, եւ ապա ընդ քաղաքն ամենայն ընդ քարշ առեալ շուրջ ածէին, եւ զտուն եւս նորա հրոյ ձարակ տային:

Հետ այսր ամենայնի գործոց դառնութեան փութանակի գուժկան հասանէր յԱնտիոք առ Պոստանդոս եւ պատմէր զամենայն իրացս զխռովութիւն: Եւ նորա նոյնժամայն ի ձի հեծեալ ի ձմերային սառնամանեաց ժամանակի չոգաւ ի Պոստանդնուպոլիս, եղեալ ի մտի չարաչար պատիժ պատուհասի ի վերայ ապստամբելոցն ածել: Բայց ի հասանելն ի քաղաք անդր ոչ ումեք մահու պատիժ ի վերայ եղ. քանզի ամենայն ժողովուրդն ծերակուտիւն հանդերձ մեծապէս յարտասուս հարեալ, եկին ընդ առաջ նորա, եւ բազում բանիւք ողորանաց հաշտեցուցին զերեսս նորա: Սիայն զկէս մասն ցորենոյն՝ զոր ի վաղնջուց հայր իւր սահմանեալ էր ամ յամէ բաշխել, արգել ի նոցանէ. եւ զերանելին Պաւլոս միւսանդամ մերժեաց յաթոռոյ իւրմէ: Բայց եւ ոչ ընդ հայրապետութիւն Մակեդոնի հաւանեցաւ, կարի իմն սրտմտեալ զի առանց իւրոց կամաց ձեռնադրեցաւ նա, եւ պատճառք չարաչար խռովութեանցն եղեւ: Սակայն ոչ հեռացոյց զնա ի քաղաքէն, հրաման տուեալ նմա վարել զելիանութիւն իւր յայնմ եկեղեցւոյ եւեթ, յորում ձեռնադրեցաւ, որպէս գրէ Սոկրատ³: Օայս ոչ յանձնէ ինչ արար Պոստանդոս, այլ զի Մակեդոնի աղանդոյն միաբան էր եւ յայսպիսի գործս ըստ խորհրդոյ Արիանոսաց կատարէր զամենայն խնայելով իմն արար նմա զայն շնորհս:

Եւ յապէս Արիանոսք զօրաւիգն օգնականութեան անձանց ստացեալ զինքնակալն, օր ըստ օրէ զօրանային եւ նեղէին

3 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Բ. ԳԼ. Ժ:

զճշմարիտ հաւատացեալն մանաւանդ զեպիսկոպոսունս, եւ անհնարին վշտօք կեղեքէին զկեանս նոցա: Այլ ոչ կարի համարձակութեամբ իշխէին կատարել զխորհուրդս կամաց իւրեանց, զի երկնէին ի Վոստասայ արեւմտեան ինքնակալէն որ բոլորով սրտիւ զհետ էր ուղիղ հաւատոց: Այս կատարածի ժողովոյն Սարգիկեայ, որպէս վերագոյն գրեցաք, ստիպեալ Վոստանդոսի ի բանից եղբօր իւրոյ Վոստասայ դարձոյց յաթոռս իւրեանց զվտարանդի եպիսկոպոսունս, ընդ որս եւ զերանելին Պաւլոս: Սակայն կատաղութիւն անօրինացն ոչ շիջաւ, այլ ազգի ազգի հնարիւք եւ բազում սաստկութեամբ առաւելոյր մինչեւ ցլախձան կենաց նորին Վոստասայ որ դաւաճանութեամբ Սաքսենտեայ ուրումն ապստամբի կսկծելի մահու վճարեաց զաւուրս իւր յամի 350: Իբրեւ այսպիսի հզօր խոյեան հաւատացելոց յաշխարհէ փոխէր եւ ինքնակալութիւն ի ձեռս Վոստանդոսի եւեթ մնայր, այնուհետեւ աներկեւղ եւ ակնյանդիման գլուխ ամբառնային Լորիանսք, եւ ստէպ ստէպ բանսարկութեամբ թելադիր լինէին ինքնակալին՝ անցուցանել զամենայն չարիս ընդ ուղղափառ եպիսկոպոսունս:

Ի սոցունց խրատեալ Վոստանդոսի, որ ոչ կամօք դարձուցեալ էր զՊաւլոս յաթոռ իւր, առաքեաց զՓիղիպպոս զամի իշխան բարեկամ հերետիկոսաց ի Վոստանդոսեպոսիս, պատուէր տուեալ նմա աքսորել անտի զՊաւլոս եւ կացուցանել զՍաւեդոն յաթոռ նորա: Փիղիպպոս քանզի անթափ ի մտաց ունէր զանցս խռովութեան եւ չարաչար մահու Լորմոզինեայ, որ յառաջ քան զամս ինչ ի քաղաքի անդ ի պատճառս պքսորանաց Պաւլոսի եղեն, ծածուկ խորհրդով եզիտ հնարս անվնաս զանձն պահել եւ զհրամանն արքունի ի գլուխ տանել: Ղնաց եմուտ պատճառանօք իմն ի տուն մի հասարակաց ծովեզերեայ կամ ի Ջեւքսիպոն, այն է ի տուն բաղանեաց, ուր սովոր էին ժողովել մեծամեծք տեղւոյն. եւ անտի առաքեալ կոչեաց առ ինքն զՊաւլոս որպէս թէ վասն կարեւոր իրաց ինչ խնդրոյ: Ի գալ երանելոյն փութանակի՝ եցոյց նմա զգիր հրամանի ինքնակալին. եւ թէպէտ եւ առանց իրիք յանցանաց անօրէն հրամանաւ դատապարտեալ էր երանելին յաքսորս, սակայն կամօք ազատութեան իւրոյ յանձն առ: Այնթալ սրբոյն ի տուն անդր՝ ժողովուրդն քանզի հանապաղ ի կասկածի էր՝ թէ գուցէ երբեք ի թշնամեաց դժ չարիս հայրապետին իւրեանց նիւթեցէ, երթեալ պաշարեցին զտունն: Իբրեւ զգաստ եղեւ Փիղիպպոս՝ դադտ ընդ պատուհանն ի վայր իջուցեալ զերանելին Պաւլոս ի նաւ մի զոր ունէր պատրաստական, առաքեաց զնա յաքսորս՝:

4 Զաւաղին աքսորեցաւ երանելին Պաւլոս, որպէս յիշուիս Եւրոպոյ եւ յետոյ իս կապանօք ի Սինդար քաղաք Միլեդէ. ի Վոկիան Հայոց, ուր ըստ ռազմեց Երեմ-

Ի. Յոճ այսորիկ ելեալ իշխանին ի կառւ, առեալ ընդ իւր եւ զՅակեղոսն, դէմ եղեալ գնայր յեկեղեցին նստուցանել զնա յաթոռ հայրապետութեան: Երթային առ նովաւ շուրջանակի եւ բազմութիւնք զինուորաց սուսեր ի ձեռին առ ի պաշտպանել նմա: Եւ իբրեւ հնչեաց բարբառ այսր չուոյ, յարեաւ քաղաքն ամենայն եւ դիմեցին յամենայն կողմանց ուղղափառք խառն ընդ Երիանոսաց ի զնին տեղեան, եւ խուռն մտանէին յեկեղեցին, մինչեւ անհնարին լինել յառաջ վարել զկառսն ցեկեղեցին: Հայնժամ կամեցեալ զինուորաց զխառնաղանձ ամբոխն ի բաց պարզել եւ ճանապարհ առնել կառացն, շտապ ատենապի ամենեցուն արկանէին յետս ընդ կրուկ գնալ: Եւ ահա անդ էր տեսանել զաղէտս անհնարին դառնութեանց. քանզի յառաջակաց դաս ժողովորեանն յանբաւ բազմութենէ մարդկան՝ որք ի թիկանց կային, նեղեալք եւ յառաջ վարեալք ըստ օրինակի արեաց մի զմիով կուտակելոց խուժեցին յակամայ կամս ի վերայ կառացն: Եւ անագորուն զինուորաց կարծեալ՝ թէ խուժանն յարձակի ի վերայ իշխանին եւ Մակեղոսի կոտորել զնոսա, որպէս ամօք ինչ յառաջ արարեալ էին Երմոգինեայ, յարձակեցան հարին զնոսա վայրենադոյնս ի սուր սուսերի իւրեանց: Եւ անդէն տապաստ անկան աւելի քան երեք հազարք մարդկան. յորոց յովազոյն այնք էին՝ որք առաթուր կոխեալ սաստկամահ եղեն, քան զանկեալսն ի սրոյ զինուորաց: Եւ յսպէս սկիզբն արար հայհոյիչն Մակեղոսն իւրոյ աթոռակալութեան, մտեալ յեկեղեցին ոչ իբրեւ եպիսկոպոս շուրջ պատեալ յուխտէ պաշտօնէից եկեղեցւոյ, այլ որպէս բռնաւոր արինահեղ ի զօրաց սպառազինելոց: Ի վերայ դիականց անկելոց անցեալ անագորոյն մտօք եմուտ կալաւ զաթոռ իւր, եղեալ արդարեւ գայլ ապականիչ հօտին, եւ ոչ հովին:

Հայոչափ ահագին կոտորածէ ոչ դադարեալ գազանային որսմտութեան ոգւոյ նորա, հրաման եհան առ պաշտօնեայս եւ բարեկամս իւր դառն հարուածովք եւ խոշտանգանօք տառապեցուցանել զմիամտեալսն ընդ Պաւլոսի եւ զայնոսիկոր խոստովանէին քնիկիական հաւատս եւ որք ոչ հաճէին ընդ հայրապետութիւն նորա: Եւ մնաց ինչ յանհնարին տանջանաց, զոր ոչ ետուն անօրէն սպասաւորքն հովուասէր հօտին, մինչեւ բազումք առ ահի տանջանաց եւ սպառնալեաց անձնատուր լինէին նոցա: Բայց շատք եւս անսասան կացեալ յիւրեանց հաստատութեան՝ արբին զբաժակ մահու, յորոց էին եւ երկոքին բարեկամք, ըստ մեզ դպիրք կամ նոտարք սրբոյն Պաւլոսի, Մարկիանոս եւ

նոսոց կամ Եւնոմեանց հրամանաւ Փիլիպ- էր, եփփորնաւ նորին, որպէս աւանդի առ պատմութիւն արգելաւ ի խաւարին բանաի մեզ, ինչպէս մահ արարին զնա թշնամիքն ուրեք զաւուրս վեց անմուտք. եւ իբրեւ յամ 351: Եւս այնորիկ գեռ եւս լուսն նորա առ նմա

Սարտիրոն, որ ամբ ամի տօնիւ պատուին յեկեղեցիս Վրիստոսի ընդ հայրապետի իւրեանց: Այլափ ձմարտահաւառք պինդ կային ի հայրենի օրէնս հաւատոց իւրեանց, անօրէն մարդախոշոշ բռնաւորն օր ըստ օրէ առաւելոյր զբարձրանս: Հրաման տայր արրանեկաց իւրոց զբազումս հանեալ ի հրապարակս չարագան ձաղկել. զբազմաց զինչս կողոպտեալ յինքն առնոյր. զոմանս հանեալ ի հայրենի բնակութենէ իւրեանց առաքէր ի հեռաւոր տեղիս, եւ զկիսոց շողացուցեալ երկաթով դրոշմէր զձակատոս յայսն կատականաց բարեկամաց նոցա: Այլ իբրեւ ետես թէ ուղղափառք դեռ եւս հաստատուն կան ի նիկիական հաւատս, եւ ոչ կամին հաղորդել ընդ իւր եւ ընդունել ի ձեռաց իւրոց զխորհուրդս, մտաբերեաց ի խորհուրդ անօրէնութեան, որ ոչ ուրուք ընդ միտս անց ցայնժամ: Վանդի հրաման ետ իւրոց պաշտօնէից բռնաբար բանալ զգերանս նոցա փայտեղէն գործեօք, եւ դնել ի ներքս զմասունս ահաւոր խորհրդոյ մարմնոյ փրկչին: «Այլ որք զայսպիսի վիշտն կրէին, ասէ Սոկրատ», զայն առ այլովք տանջանօք խիստ եւ դառն եւս համարէին», (է) ետ այսչափ արեանց ճապաղիս գործելոյ եւ այսչափ ժանտանալոյ ի վերայ մարմնոց անմեղաց, ձեռն արկ անօրէն մտօք յեկեղեցիս ւսնոցիկ որք զՄիսսին էութիւն Բանին ընդ Հօր դաւանէին, եւ զոմանս ի նոցանէ ի հիմանց յատակեաց:

Գ. Ի վերայ այս ամենայն չար գործոց իւրոց յաւել եւ զայլ իմն, որով եւ յաչաց Սոստանդոսի եւ յաստիճանէ պատուոյն անկաւ: Եկեղեցի սրբոց առաքելոց՝ յորում էր շիրիմ հանգատեան մարմնոյ մեծին Սոստանդիանոսի, երեւէր ի կործանումն մերձեալ, եւ ժողովուրդն ի յաճախելն անդր վասն աղօթից եւ պաշտամանցն՝ հանապազ յահի մեծի կայր: Ամին իրի խորհեցաւ Սակեդոն զոսկերս ինքնակալին հանեալ անտի յայլ ինչ տեղի տանել, զի մի կործանմամբ եկեղեցւոյն հետակորոյս լիցի տեղի տապանին: Երազեկ եղեալ ժողովուրդեան խորհրդոյ նորին, ի հակառակ մտանէին նմա ասելով, անարժան է գործի եւ անպատուելոյ նշանակ՝ փոխել զոսկերս մեծի ինքնակալին տեղւոյն ի տեղի: Բայց եւ ի նմին իսկ ի ժողովուրդեան հերձուած էր, ոմանք հաստատէին թէ արժան է բառնալ անտի զոսկերս եւ հանդուցանել այլուր, իսկ այլք, որք յուղղափառաց անտի էին, հակառակէին այնմ: Մինչ դեռ նոքա յայսմ խորհրդի էին, Սակեդոն փոխէ անտի զոսկերս յեկեղեցին Ակակիոսի կամ Աբատիոսի վկային: Այլ ահա նոր աղէտք խռովութեան, զի դիմեաց խուժանն յերկուց հակառակ դասուց յեկեղեցին, եւ ի զայրանալ հակառակութեանն՝ այր իւրաքանչիւր ի զէն ընթացեալ, բազում վիրաւորս յերկուց կողմանց դիպեալալ յերկիր կործա-

նէին: «Եւ այնչափ կոտորած մարդկան եղեւ, ասէ Սոկրատէս որ զայս ամենայն պատմէ, մինչեւ յատակի եկեղեցւոյն համօրէն լի իսկ լինել արեամբ»,:

Եւ քանզի այսպիսի ահագին կռուոյ եւ խռովութեան չէր հնար մնալ ծածուկ, վասն այնորիկ արագ արագ հասանէր համբաւ նորա եւ լուր փոխման նշխարաց Սոստանդիանոսի յունկն ինքնակալին, որոյ մեծապէս դառնացեալ յանձն իւր ասէ. Ոչ եւս արժանի է Մակեդոնի կալ յաթող եպիսկոպոսութեան: Ի նմին ժամանակի լուեալ եւ զայլ ամբաստանութիւնս վասն նորա յԱկակեանց կամ յԱնոմեանց, հրաման եհան ընկենուլ զնա յաթողոյն եւ տնկել ընդ նորա զՆւրդքսիոս անոմեան: Եւս լինէր յամի 360: Նշանրացասումն եղեալ Մակեդոնի ընդ զրկել իւր հնարիւք Անոմեանց յայնպիսի բարձր իշխանութենէ, յորում իշխանաբար ըստ կամի գործէր զամենայն, ի բաց եթող զաղանդ սոսկ Արիանոսաց կամ Անոմեանց, եւ գնացեալ անկաւ ի կողմն Դէսարիանոսաց. որք թէպէտ ոչ ասէին զԱրիստոս իստուս Ի միասին էական ընդ չօր, բայց կոչէին զնա նման ի գոյացութեան. եւ զայս նմանութիւն գոյացութեան կամ էութեան ասէին ունել նմա ոչ ըստ բնութեան իւրոյ՝ այլ ըստ առանձին շնորհաց իմն: Բայց քանզի մեծ էր նորա ամպարհաւաճութիւն մտաց, նմին իրի կամեցեալ երեւելի լինել յանօրէնութեան ճանապարհին եւ առաջնորդ նորոյ աղանդոյ, հան օտար իմն հերձուած հակառակ շողոյն սրբոյ: Վրանզի ուսուցանէր թէ շողին սուրբ ոչ է Աստուած, այլ լոկ արարած, եւ պաշտօնեայ Աստուծոյ իբրեւ զմի ի հրեշտակաց: «Ոչ տէր խոստովանէր զշողին սուրբ, ասէ զմանէ Խորենացի», եւ ոչ երկրպագելի եւ ոչ փառաւորելի ընդ չօր եւ ընդ Որդւոյ, այլ օտար յԱստուծոյ բնութենէն, եւ ստացական եւ պաշտօնեայ, եւ ազդումն ինչ, եւ ոչ էութիւն անձնաւոր»,:

Եւսմ կորստական ուսման եգիտ անօրէնն ըստ ցանկութեան սրտի իւրոյ բազում աշակերտս: Վրանզի Բասիղիոս անկիւրացի, Եւստատիոս սեբաստացի, Սոփրոնիոս պոմպէուպոդսեցի, Եղեւսիոս կիզիկեցի եւ այլ եւս չեպիսկոպոսունք Արիանոսաց աղանդոյն, որք անկեալ էին յաստիճանաց պատուոյ իւրեանց ի ձեռն Անոմեանց, խոտորեցան զհետ շաւղաց եւ նոր աղանդոյ նորա: Եւս սիւն հաստատութեան այսր մակեդոնեան աղանդոյ եղեւ Մարաթոնիոս ոմն աշակերտ Մակեդոնի՝ եպիսկոպոս Արկիմիդեայ, այր մեծատուն եւ փառաւոր եւ առատ ի տուրս աղքատաց: Ի ձեռն սոցին եւ այլ բազում առաջնորդաց օր ըստ օրէ զարգացաւ եւ զօրացաւ չար ախտն Մակեդոնի, մանաւանդ յետ մահու նորա ոչ միայն ի Սոստանդնուպոդին, այլ

եւ ի Խրախիա, ի Բիւթանիա, ի Աիւզիկոն եւ յայլ գաւառս : Որ այսմ աղանդոյ աշակերտեցան ըստ արտաքին կերպարանաց կարի պարկեշտք էին, խստակեացք եւ կրօնաւորական հրահանգօք վարժեալք : (Յառաջին աւուրց անտիծագման այսր հերեսիութեան պաշտպանք նորա Հոգեմարտ անուն ընկալան, այնու զի թշնամութեամբ իմն հակառակ յարուցեալ էին Հոգւոյն սրբոյ, եւ զաստուածութենէ նորա յուրաստ կային 7 :

Չամենայն աւուրս կենդանութեան Աոստանդոսի, որ բռնորով սրտիւ զհետ էր Արիանոսաց կամ Անոմեանց, Մակեդոնեանք ոչ իշխէին զԻւրեանց կարծիս որպէս զհարգ կամէինն, յայտ յանդիման քարոզել եւ յառաջագէմ զարգացուցանել : (Եւ այց ի մեռանել նորա եւ յառնուլ Յուդիանոսի ուրացելոյ զինքնակալութիւնն, գտեալ զքանկալի ազատութիւն իւրեանց, առաջնորդութեամբ Եդեսիոսի կիզկեցւոյ գումարեցին ի մի զամենայն ուսումնակիցս իւրեանց, եւ արարեալ ժողովս, նզովեցին զԱկակիոսեանս կամ զԱնոմեանս, եւ հաստատեալ սահմանեցին զնմանութիւն գոյութեան Արդւոյ ընդ Հօր : Սոսկ Արիանոսք կամ Անոմեանք, առաջնորդ ունէին իւրեանց զԱւրղսիոս եպիսկոպոս Աոստանդոսկոչոյ, զԱւղոյոս եպիսկոպոս Անտիոքայ, զԱյստիոս եւ զԱւնոմիոս, զորոց մի ըստ միոջն ունիմք գրել : Հանապաղ երկոցունց այս հակառակամարտ հերեսիովտաց, իմա Մակեդոնեանց ընդ որս եւ Աէսարիանոսաց, եւ Արիանոսաց կամ Անոմեանց գործք եւ ջանք ոչ այլ ինչ էին, բայց ընդդէմ իրերաց ժողովս գումարել, խռովութիւնս յուզել, եւ ի վերայ միմեանց կարգալ նզովս : Սակայն ամենեքեան յերկիւղի մեծի եւ ի տագնապ տարակուսի կային առ ահին Յուդիանոսի, որ ուրացեալ ի հաւատոց ի կռոց պաշտօն դարձաւ, եւ յարոյց հալածանս եւ խռովութիւն ի վերայ եկեղեցւոյ հակառակեալ ճշմարիտ հաւատացելոց եւ հերեսիովտաց :

Յամի 363 իրրեւ արժանի իւրոց չար գնացից վէրս ընկալեալ սպանաւ ամբարիշտն Յուդիանոս ի պատերազմի, եւ ընտրեալ յամենայն զօրուէ բարեպաշտն Յովիանոս կամ Յորիանոս ինքնակալ, խաղաղութեամբ դառնայր ի պատերազմէն, երկօքին կողմանք հերեսիովտաց հնարէին այր քան զընկեր իւր յառաջել ընթանալ ընդ առաջ նորա, եւ զնա զԻւրեւ ածել : Մակեդոնեանք կամ Աէսարիանոսք յառաջագոյն մինչ դեռ ի ճանապարհի էր ինքնակալն՝ գիր պաղատանաց առաքեցին առ նա, ինդրելով ի նմանէ, զի որք զԱրդին Աստուծոյ աննման Հօր քարողեն ի բաց ընկեացին յեկեղեցեաց, եւ ինքեանք փոխանակ

7 Յաւուրս Սաղմոնոսի պատմագրի, այն նորա ընդարձակեալ եւ օգտեալ էր աղանդէ ի հիւսիսորդ գարու Մակեդոնեանք ըստ նոցա ի բազում տեղիս . որպէս վիպէ նոյն անուան Մարթանիոսի՝ զոր յիշատակեցաք պատմագիր : ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ա. Մարթանեանք կոչէին, այնու զի ի մեռն ԳԼ. ԽԵ :

նոցա կարգեցին ի տեղեւ նոցա: Բայց քանզի քրիստոսասեր ինքնակալն ի սկզբան անդ աշխարհակալութեան իւրոյ թղթով սրբոյն Աթանասի քաջ հաստատեալ էր ի վերայ ուղիղ դաւանութեան նիկիական ժողովոյն, եւ համօրէն ի վերայ եւս հասեալ էր խոտորութեան Արիանոսաց եւ Աէսարիանոսաց. վասն այնորիկ յընդունելն ի պատգամաւորաց հերետիկոսացն զայն գիր ոչ ինչ ետ պատասխանի ինդրոյ նոցա. այլ ի բաց արձակեաց զնոսա զայս ինչ եւեթ ասելով. «Ինչ կարի գարշելի եւ ատելի են գժառութիւնք, եւ ողբ միաբանութեան զհետ կրթին՝ զնոսա սիրեմ եւ մեծարեմ 8,»: Եւեթ ալ յալոց հերետիկոսաց զայսպիսի բանս, լռեցին այնուհետեւ ի մատուցանելոյ ինքնակալն գիրս կամ ամբաստանութիւնս հակառակ թշնամեաց իւրեանց: Ի նմին ժամանակի Ակակիոս եւ շատք եւս ընդ նմա յԱնտմեանց զնդէ անտի ի կեղծաւորութեան հնարս ձեռն արկեալ, յայտ յանդիման ամենեցուն խոստովան եղեն, թէ մեք միաբան եմք ի հաւատս ընդ բարեպաշտ ինքնակալն: Հետ այսորիկ միաբանեալ ընդ սրբոյն Մեղիտոսի Անտիոքայ հայրապետի, ժողով գումարեցին ընդ նմա ի քաղաքի անդ, եւ միաբանութեամբ գրեցին թուղթ եւ պատճէն դաւանութեան ուղիղ հաւատոց առ ինքնակալն, խոստովանելով զԳրդին Աստուծոյ, ըստ հաւատոց ժողովոյն Ակակայ, Իմիասին էական եւ ամենայնիւ նման Զօր: Օայս արարեալ, մտին ի հաղորդութիւն ուղղափառաց, եւ հրաման եւս եղեւ նոցա վարել զաստիճան եպիսկոպոսութեան իւրաքանչիւր յեկեղեցիս իւրեանց: Տեսանեա զլեղւեղուկ միտս զարտուղի անկելոցն յուղիղ ճանապարհէ ճշմարտութեան: Օսմենայն հնարս հնարեն՝ զի յիւրեանց չար ազանդս որսասցեն զթագակալ իշխանս առ ընդ հանուր տարածելոյ զիւրեանց խոտորութեան ուսումն ի ձեռն մեծասաստ իշխանութեան նոցա: Եւ եթէ վերպեալ երբեմն ոչ զոր կամին՝ գտանեն, զհնացեալ չարութենէ կեղծաւորութեան բուռն հարեալ, զանձինս միահաւատս ընդ ճշմարիտ հաւատացելոց եւ ընդ նմին իշխանի ցուցանեն, եւ յամենայն կերպարանս որոգայթից չըջին, զի գոնեա մի անկցին յիւրեանց իշխանութենէ, եւ սիրելի մարդկան լինիցին:

Ի սոսկ Արիանոսաց անտի բազումք առաջնորդութեամբ Եւզդյոսի՝ որ ցայնժամ սէր սերտ ունէր ընդ Ակակիոսի, ի կարծիս խոտորութեան իւրեանց պնդեալ, բնաւ ոչ կասեցան անկեղ եւ յայտ յանդիման ուսուցանել զայդ: Եւն զի եւ ի Ակակիոս ոմն երէց յԱյլեքսանդրացւոց քաղաքի, աշակերտ Արիանոսաց ազանդոյն, որ միաբան էր ընդ Եւզդյոսի, չոգաւ յԱնտիոք առ Հռիփանոս, եւ շնչեաց բազում չարախօսութիւնս

զարդոյն Աթանասէ, զԹշնամւոյ իւրեանց, բազում չարիս ստուգութեամբ զնովաւ արկանելով, եւ աղաչեաց եւս զինքնակալն մեծաւ պաղատանօք զայլ ոմն եպիսկոպոս տալ Աշէքսանդրացոց փոխանակ Աթանասի: Այլ եւ ինքն իսկ սուրբն Աթանաս խորհրդով իւրոց եպիսկոպոսաց զնաց առ ինքնակալն ցուցանել նմա զամենայն խնդիրս իւր, եւ զամենայն ինչ մի ըստ միոջէ արդարութեամբ յայտնել նմա: Եւ աստուածասէր ինքնակալն, որ յուղիզ հաւատոս հաստատուն կայր, սաստիւ սպառնալեաց ի բաց մերժեաց յերեսաց իւրոց զգրախօսն Վուկիոս, եւ երանելւոյն Աթանասայ բազում քաղցրութիւն մարդասիրութեան եւ մեծարանս ցուցեալ, առաքեաց զնա յեկեղեցի իւր հովուել զՏօտ իւր ուղիղ վարդապետութեամբ, որպէս ինչ ինքն բարի եւ աստուածահաճոյ համարէր. զոր օրինակ գրէ Սողոմոնոս⁹:

Պ. ԱՅ բարեպաշտն Հորիանոս ոչ բաւեալ երկայն ժամանակս ինքնակալութեանն՝ յառաջ քան զհասանելն ի Վոստանդինուպոլիս, դեռ յերիտասարդութեան հասակի, յամի 364 զիշերայն յանկարծամահ եղեալ փոխեցաւ յաշխարհէ, որպէս վկայէ եւ Սիմէս Խորենացի¹⁰: Հետ կատարածի նորա ինքնակալ իւր կացոյց ամենայն զօրն զՎաղենտինիանոս զայր ուղղահաւատ՝ արդար եւ գովելի վարուք. եւ նա բարձակից իւր կարգեաց զեղբայր իւր զՎաղէս, տուեալ նմա զտէրութիւն արեւելեաց, եւ անձինն պահեալ զարեւմտից իշխանութիւնն: Հաւուրս սոցա ժողով արարեալ Սակեդոնեանց կամ Վէսարիանոսաց, զամենայն սահմանեալս յԵւդոքսիոսէ եւ յԵկակիոսէ հակառակ իւրեանց անպիտան եւ անոյժ ցուցին, եւ զչար աղանդ իւրեանց կրկին հաստատեցին: Այս եւ հնարս եւս խնդրեցին ածապարել եւ ցուցանել զամենայն գործս իւրեանց Վաղենտինի, եւ զնորա սիրտ եւ զմիտս ընդ ինքեանս կապել: Այլ վրիպեցան ի յուսոյ իւրեանց, քանզի Եւդոքսիոսի կանխաւ եւս հոգացեալ զերան, եւ զՎաղէս եւ զարքունի իշխանս յիւր կողմն եւ յաղանդ էր խոտորեցուցեալ: Այլ իրի ինքնակալն ոչ միայն ոչ միաբանեցաւ ի կարծիս նոցին, այլ եւ թելադիր եւս եղեւ նոցա խաղաղութիւն եւ միաբանութիւն առնել ընդ Եւդոքսիոսի եւ որոց ընդ նմա: Եւ իբրեւ նոքա զայն ոչ կալան յանձին, եւ կամէին եւս զիւրեանց իրաւունս բարձրացուցանել, ի նախանձ բարկութեան բրդեալ Վաղենտի վարեաց զնոսա յաքսորս եւ զեկեղեցիս նոցա ետ ի ձեռս Անտոնեանց: Հետ այսորիկ ձեռն արկ Վաղէս զամենայն եպիսկոպոսունս՝ որք զնիկիական հաւատս կամ զայլ կրօնս քարոզէին, հալածել եւ աքսորել, եւ միայն յաղանդ Արիանոսաց կամ Անտոնեանց ետ զանձն¹¹. մանաւանդ թէ ի ժամանակի

9 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Դ. ԳԼ. Ե.
10 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Գ. ԳԼ. ԺԷ.

11 Փաւստոս Բուզ. Դպր. Դ. ԳԼ. Զ. եւ Ը — Ժ.

միտառութեան իւրոյ խոստացաւ Լադդքսիոսի չեպիսկոպոսի Լա-
րիանոսաց աղանդոյն ոչ միայն ինքնին զնոյն ունել հաստատու-
թեամբ, այլ եւ զայլս եւս ստիպել զի զնոյն դաւանեացին. որ-
պէս պատմէ Խէնդորքեոս ¹²:

Իբրեւ տեսին Մակեդոնեանք՝ թէ այնուհետեւ հատա-
ւակեալութիւն յուսոյ իւրեանց յառաջադէմ լինելոյ յարեւելս,
խորհուրդ առեալ հաստատեցին դաւանել զհաւատս արեւմտեայց,
քան Լադդքսիոսի աղանդոյն կցորդ լինել: Այսն այնորիկ զերիս
եպիսկոպոսունս զԼաւտաթէոս ի Սերաստիայ, զԱլիզուանոս ի
Տարսոնէ Արիելեցւոց եւ զԻսէոփիլոս ի Սաստաբաղայ Սապա-
գովկացւոց արձակեցին հրեշտակութեամբ առ ՚ի իրերիոս քահա-
նայապետ Հռոմայ եւ առ ՚ի աղետինիանոս ինքնակալ արեւմտից.
պատուէր տուեալ նոցա մի բանակով լինել ընդ քահանայապետին
վասն իրաց հաւատոյ, այլ արարեալ զուղիղ դաւանութիւն Իմիա-
սին էութեան Որդւոյ ընդ Հօր՝ հաղորդ լինել եկեղեցւոյն Հռո-
մայ: Հասեալ հրեշտակացն ի Հռոմ, գիտացին թէ ՚ի աղետինի-
անոս երթեալ է ի մարտ պատերազմի ի վերայ թշնամեաց,
վասն որոյ դէպ ուղիղ չոգան առ ՚ի իրերիոս քահանայապետ
տալ նմա զթուղթ եպիսկոպոսացն՝ յորոց առաքեցան: Առ-
աջինն ոչ կամեցաւ քահանայապետն ընդունել զնոսա, համա-
րեալ թէ յԼրիանոսաց եւ ի թշնամեաց անտի ժողովոյն՝ Արիկայ
են: Եւ նորա իսկ եւ իսկ պատասխանի արարին. Ի վաղուց ի
բաց թողեալ է մեր զայդ մոլորութիւն, զաղանդ Անոմեանց ի
բազում ժամանակաց հետէ մերժեցաք, զԱրդին Աստուծոյ դաւա-
նեմք յամենայնի յար եւ նման Հօր. եւ այս անունս յար եւ նման
բնաւ չունի որոշումն ինչ ի բանէդ Իմիասին էական կամ Հա-
մագոյ: Եւ ի խնդրել ի նոցանէ քահանայապետին գրով ցու-
ցանել զդաւանութիւն հաւատոյ իւրեանց, ետուն նմա զգիր
խոստովանութեան հաւատոց, յորում ոչ միայն յայտնի բա-
նիւք նշովէին զամենայն հերետիկոսայս, այլ եւ զհանգանակ
ժողովոյն Արիկայ ըստ ամենայն մասանցն, հանդերձ բանիւդ Ի
միասին էական ընկալեալ դաւանէին: Այսոսիկ թէ յանկեղ-
ծաւոր մտաց արդեւք եւ ուղիղ խորհրդով գործեցին Մակեդո-
նեանք, չէ յայտ. բայց եկեղեցին եւ գլուխ նորա ՚ի իրերիոս, որ
ըստ արտաքնոյն դատէ, ուղիղ եւ անկեղծաւոր համարեալ զնոցա
խոստովանութիւն, ընկալաւ զնոսա ի հաղորդութիւն իւր, եւ
գրեաց գիր պատասխանելոյ առ վաթսուն եւ չորս եպիսկոպոսունս,
յորոց առաքեալ էին այս պատգամաւորք: որպէս յայտ առնեն
Սոկրատ ¹³ եւ Սոզոմենոս ¹⁴: Մակեդոնեանք եւ Ալեսարիանոսք
զայս ինչ արարին յայնժամ, այն է յամի 366:

¹² Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Ե. ԳԼ. ԺԲ. ¹⁴ Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Զ. ԳԼ. Ժ.
Եւ ԺԳ. ¹³ Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Դ. ԳԼ. ԺԲ.

Բայց յաւուրս Վրաստանոսի որդւոյ Վաղնիտինիանոսի հնարիւք իմն դէւր գտեալ, միւսանդամ ի փախած անդր իւրեանց դարձ արարին. չառին յանձն զՄիասին էութիւն Որդւոյ ընդ Զօր, եւ զառաջին խոտորութեան կարծիս կրկին հաստատեցին: Թէպէտ եւ ոչ ամենեքեան միաբան էին յայնմ, զի գեռ եւս ոմանք ուղիղ ունէին զհաւատսն զՈրդւոյ, սակայն յուրանալ զստուածութիւն Զոգւոյն սրբոյ ամենեքեան միաբան էին միշտ, եւ յայսմ հոգեմարտ աղանդոյ բնաւ ոչ դարձան յետս մինչեւ ցաւուրս սրբոյն Թէոդոսի մեծի, որոյ ձեռնադրուած թեամբն ընկալան նզովս ի սրբոյ ժողովոյն Ղոստանդնուպոլսոյ, որպէս ունիմք տեսանել: Եւ վասն աղանդոյն Մակեդոնի հոգեմարտի այսչափ բանք. բայց եւ վասն այլոց աղանդոց եւս՝ որք պատճառաւ ետուն գումարելոյ այսր ժողովոյ, գրեցուք համառօտիւք կարճառօտս:

Եւ. Ես մոլորութիւնք էին աղանդք Ենոմեանց կամ Ենմանահանաց, զորոց ինչ ինչ յառաջին բանս յիշեցաք, յորս յաւելոյր եւ Եպիֆանիանց չար ախտն: Վիսաւորք եւ առաջնորդք Ենմանականաց էին Իւդոքսիոս, Իւնոմիոս, Եւեթիոս, Եւսկիոս եւ Իւզդոյոս: Իւդոքսիոս էր աշակերտ սրբոյն Վովկիանոսի վկայի, բայց յաւուրս հալածանաց Վիոկիանոսի օտար եւ խորթ ելեալ ի վարդապետէ իւրմէ, պակուցեալ ի սաստէ տանջանաց յերկրպագութիւն դարձաւ անշունչ դրօշերոց, եւ ապա յաղանդ Երիանոսաց անկեալ՝ նորահնար մոլորութեամբք սփռէր զաղանդն: Յետ ոչ բազում ժամանակաց եղեւ եպիսկոպոս Վերմանիկայ Եսորւոց. անտի յառաջ անցեալ նստաւ յաթոռն Ենտիդայ եւ ապա Ղոստանդնուպոլսոյ, որպէս վերագոյնն յուշ արարաք: Այսն իւրոց խռովարար բարոյից յաքսորս վարեալ ի Ղոստանդոսէ, յետ սակաւուց բազում հնարիւք դարձաւ անտի, եւ հաստատեալ յաթոռն Ենտիդայ, գուն գործէր մուծանել ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ զԵւեթիոս զնզովեալն ի Ղէսարիանոսաց: Եւ քանզի որդի էր սա ինքն Իւդոքսիոս սրբոյն Ղեսարիոսի վկայի, նմին իրի յաջողեցաւ նմա այսպիսի վայելուչ անուամբ զիւր պատիր բանս եւ մոլորութիւնս ընծայեցուցանել: Եւ վասն մեծի ամբարշտութեան եւ անարժան բանից իւրոց ատեցեալ եւ ի նոցունց իսկ ի հերետիկոսաց, ի ժողովն Սեղեկիայ նզովեցաւ ի Ղէսարիանոսաց. բայց ապա սատարութեամբ Ղոստանդոսի ինքնակալի կալաւ զաթոռն Ղոստանդնուպոլսոյ: Եւ իբրեւ Վաղէս յիշխանութիւն արեւելից հասանէր, դարձոյց զնա յիւր կողմն, եւ ի ձեռն նորա, որպէս յառաջագոյն գրեցաք, բազում վիշտս եւ նեղութիւնս ի վերայ ճմարիտ հաւատացելոց եւ ամենայն հակառակորդաց իւրոց հասոյց: Սորա մոլորութիւնք էին այսոքիկ. Որդին Եստուծոյ չէ նման Զօր, եւ միայն յոր-

Զորջամար եւ պիտակ անուամբ ասի Մատուած: Բանն ոչ ըստ էութեանն այլ ըստ զօրութեանցն կամ ըստ կարողութեանցն միացաւ ընդ մարդիկեզն մարմնոյ: Հաւատքն քարոզեալ իւրովի բաւական են ի փրկութիւն եւս եւ նոցա՝ որք զանհարին չարեօք զայցնն: Չիք ինչ մեզք ի նոսա, որք յամենայն ազգս անարժան պղծութեանց եւ ի գործս գարշ ցանկութեան զօրհանապաղ թաւալին: Ոչ Մատուած այնպէս քաջ ճանաչեմք յաստիս, որպէս ինքն ճանաչէ զիւր անձն: Ի վերայ այսօցիկ արհամարհանօք անարգէր զնշխարս եւ զպաշտօն սրբոց, եւ զպննելիս նոցա՝ դիւսց կախարդանս կոչէր: Պարտ է, ասէր, կրկին մկրտել զմիանգամ մկրտեալս յայրոց ազանդաւորաց, եւ ի մկրտութեան անդ զիւրծս եւեթ անկ է լուսնալ: Եւ եւս զխորհուրդ սրբոյ Երրորդութեան մերժէր: Յայսպիսի անօրէն ուսմունս ցծերութեանն հասակ յիմարեալ, ի նոյն կարծիս մոլորութեանց զրաւեցաւ ի կենաց:

Եւ յետիոս, յազգէ ասորի, յաննշան տոհմէ, այր խորագէտ եւ խորամանկ, մերթ իրբեւ ոսկերիչ եւ մերթ իրբեւ բժիշկ շրջեցաւ ընդ գաւառս գաւառս, ի պատրանս ըմբռնելով զբազումս եւ զբազմաց ինչս ննկաւ կողոպտելով: Եպա կրթեալ ի գրամարտիկոսաց հրահանգս, հաղորդեալ ընդ Երիանոսաց եւ վարժեալ յաղանդ նոցա չոգաւ յԵղեքսանդրիա, ուր առ ոտս ուրումն արիստոտելեան հերեաթիկոսի ուսեալ զփիլիսոփայութեան ճարտարութիւն բազում մոլորութիւնս խօսէր հակառակ Բանին Մատուծոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ: Ի՛նչ եւռնդիոսէ անարժան եպիսկոպոսէ Ենտիօքայ ձեռնադրեցաւ սարկաւազ այնր եկեղեցւոյ, եւ ապա վասն ստահակ գնացից իւրոց անկեալ յայնմ պատուոյ, անցեալ գնաց առ հայրապետն Եղեքսանդրիայ, առ որում ընդունել ինչ զարձեալ ամբաստանեալ վասն անարժան գործոց իւրոց, հրամանաւ Վահրլոսի կայսեր պքսորեցաւ: Եւլ հնարիւք Եւրդօթիոսի՝ զորմէ վերագոյնն գրեցաք, զարձուցեալ ի տեղի իւր, ըստ առաջին կարգին մեծարեցաւ ի նմանէ: Ի բազում մոլորութիւնս խտորեցաւ անօրէնս այս Եւտիոս. զի քարոզէր թէ այնպէս քաջ ճանաչեմ զՄատուած, որպէս նա ինքն ճանաչէ զանձն: Որդի եւ Հոգին սուրբ չեն Մատուած, այլ արարածք: Չարաչար ընթերցեալ եւ կամակորեալ զբանն Յիսուսի. «Եւս են յաւիտեական կեանք՝ զի ծանիցեն զքեզ միայն ճմարիտ Մատուած, եւ զոր առաքեցեր զՅիսուս Վերստոս»¹⁵ „. ասէր թէ շատ է ի փրկութիւն ճանաչել միայն զՄատուած, եւ չեն ինչ պէտք զբարիս գործել, կամ կարճել զձեռն ի գործելոյ զամենայն զօր ցանկութիւնն թելադրէ: Իարձեալ զձեւ բանից մկրտուութեան հրամայէր այսպէս կարգել. «Յանուն անարարն Մատու

ծոյ, եւ արարած Որդւոյ եւ արարած Հոգւոյն սրբոյ, կամ սրբարար Հոգւոյն՝ որ արարաւ յարարած Որդւոյ»,։ Այսոսիկ եւ զայլ բազում ինչ հայհոյութեամբ առասպելեաց, որովք ոչ միայն ուղղահաւատ քրիստոնէից այլ եւ Արիանոսաց իսկ ատելի եղեւ։ Բայց սակայն շատք եւս կուրացեալ զհետ անարժան խորհրդոց նորա, յօժարութեամբ աշակերտեցան նմա։

Եւնոմիոս, որդի առն շինականի կապադովկացւոյ, աշակերտ Այեստիոսի եւ մտերիմ բարեկամ եւ խորհրդակից Եւդոքսիոսի, խորհուրդ առեալ ի նմանէ ի հակառակել այլոց՝ կարծեաց իւրոց, գաղտնի եւ անծանօթ պահել զիւրն, զինի ժամանակաց ինչ յայտ յանդիման ամենեցուն քարոզէր զմոլար ուսմունս իւր։ Եւ իրրեւ վտանգեցաւ վասն անօրէն բանիցն, խորհրդով Եւդոքսիոսի ի փախուստ աճապարեալ, գրով զիւր աղանդն սփռէր, լեալ հերձուածապետ ճարտար իրրեւ զուսուցիչ իւր զԱյեստիոս։ Այա բռնաբար ի բաց վարեալ զԵփեսիոս յաթոռոյն Արզիկոնի, ինքն եմուտ նստաւ ի տեղի նորա, ընկալեալ եւ զչոր արտն Մակեդոնեանց։ Ասորա մոլորութեանց այսպէս գրէ Իւնոք. Բաղսամոն ¹⁶. «Եւնոմիոս ի կարծիս միաբան ընդ Արիոսի էր, մանաւանդ թէ յուեգոյն եւս քան զնա. քանզի համարէր զՈրդին Աստուծոյ այլայլելի, եւ պաշտօնեայ եւ ամենայնիւ աննման Հօր։ Ար եւ զամենեւին որք զնորա կարծիս ընդունէին, կրօնի մկրտէր, զգլուխ նոցա ընկղմէր ի ջուր եւ զոտսն վերամբարձ ունէր. եւ ի մկրտելն մի անգամ եւեթ ընկղմէր ի ջուր։ Պարձեալ բարբանջէր՝ թէ ոչ գոն ճմարտութեամբ հանդերձեալ պատիժք եւ գոհիք, այլ միայն յերկեւզ մարդկան են սպառնացեալ»,։ Եւ եւս զանձն նման ասէր Բարձրելոյն գիտութեամբ. եւ ուսուցանէր թէ Աստուած ոչ խնդրէ առ ի մէջ զայլ ինչ բայց զի ծանկցուք զնա, եւ ահա փրկիմք ստոյգ։

Ինդ երեսին այսոսիկ միաբան էր եւ Եկակիոս եպիսկոպոս Աեսարիայ Պաղեստինացւոց, յաջորդ եւ աշակերտ Եւսեբեայ Պամփիւղեայ եւ խորհրդակից Արիանոսաց կամ Ընոմեանց։ Եւ թէպէտ եւ սա ինքն Եկակիոս, որպէս վերագոյն գրեցաք, կեղծեօք ի բաց եթող զիւր աղանդ, եւ ընդ ուղղափառս միաբան եղեւ, այլ ոչ եկաց մնաց հաստատուն, եւ անդրէն դարձաւ յառաջին չարիսն։ Արդ սոքա ամենեքեան, եւ որք զհետ անարժան կարծեաց նոցա թիւրեցան բազում այլեւայլ անուամբք յորջորջին ըստ անուանց առաջնորդացն իւրեանց, այն է Եւդոքսիոսեանք, Այեստիոսեանք, Եւնոմեանք եւ Եկակեանք։ Բայց գլխաւոր եւ սեպհական անուն նոցա, որով ցարդ եւս ճանաչին, եղեւ Ընոմեանք, որ թարգմանի հայերէն Ըննմանականք։ Եւ զայս անուն ընկալան վասն գլխաւոր մոլորութեան իւրեանց, որով քարո-

16 Ի ԹԻՆ. ԿԱՆ. Բ. ԽԵԳ. ԺԻԳ.

զէին զորդին Աստուծոյ աննման Հօր: Այսն Անսմանց ազան-
դոյն այսչափ բանք:

Ապօղինարեանց մոլորութեան չեղեւ առաջնորդ երէցն Ապօ-
ղինար, այլ որդի նորա կրտսերն Ապօղինար, որպէս յայտ առնէ
հասարակաց բարբառ վիպապատում մատենագրաց եկեղեցւոյ:
Այդ Ապօղինարս այս եպիսկոպոս եկեղեցւոյն՝ Վառդգիկեցւոց
յԱռորիս, էր այր ծաղկեալ լուսաւոր հանձարով, զորոյ բա-
զում հաւաստիս եցոյց ի գիրս իւր: Մինչ դեռ ի կարծիս
ուղղութեան էր, վասն իւրոյ մեծի գիտութեանն երեւելի եղեւ
յաչա հարց սրբոց ժամանակին իւրոյ, Աթանասի, Բարսիլի, Գրի-
գորի նազիանզացւոյ, եւ այլոց եպիսկոպոսաց: Այլ իբրեւ խո-
տորեալ յուսմունս օտարաձայնս, ուղիղ աւանդութեանց եկե-
ղեցւոյ սկսանէր ընդդէմ դառնալ, ստիպեցան հարքն երանելիք
սրել զեմաստուն գրիչս եւ զեզուս իւրեանց ի կշտամբանս նորա,
զոր յառաջագոյն գովէին:

Բազում եղն սորա մոլորութիւնք: Առաջին, յաստուածե-
ղէն անձինս է կարգ իմն եւ աստիճան մեծութեան եւ փղբրկու-
թեան. քանզի Հոգին սուրբ է մեծ, Արդի մեծագոյն եւ Հայր
մեծագոյն եւս: Երկրորդ, Բանն ոչ էառ զիւր մարմին ի Մա-
րեմայ, այլ յերկնից երբ, որ եւ է աստուածեղէն եւ Ի միասին
էական ընդ աստուածութեան. որով եւ Բանն մարմնացեալ ոչ է
մարդ կատարեալ, եւ ունի մի բնութիւն միայն: Երրորդ, Բանն
Աստուած էառ զմարդկեղէն բնութիւն կամ զմարմին առանց
հոգւոյ, կամ հոգւով այլ առանց մտաց եւ բանի, զորոյ զտե-
ղին ելից ինքն Բանն Աստուած: Չորրորդ, հազար ամօք զկնի
համաշխարհական յարութեան մեռելոց պաշտամունք հրէականք
դարձեալ միւսանգամ նորոգելոց են եւ պաշտելոց: Հինգերորդ,
մեղք են բուն իսկ ազդումն եւ գրգիռ բնութեան: Օայս ա-
մենայն խոտորնակ կարծիս ինքնին ուսոյց Ապօղինար. բայց յե-
տոյ աշակերտք նորա բաղում այլ ուսմունս ի նոսա յաւելին:
Ի բազում ժողովս ընկալան վճիռ նզովից մոլորութիւնք սորին
Ապօղինարի. յԱլեքսանդրիայն առ երանելեալն Աթանասիւ
յամի 362, ի Հռոմայն առ Ղամասոսիւ քահանայապետաւ
յամի 377, դարձեալ յԱնտիոքայն յամի 378, եւ ի տիեզերա-
կան ժողովն Կոստանդնուպոլսոյ:

Օ. Եւստ ամենայն չար հերձուածոց վերայ յաւելոյր մեւս
եւս ոչ փղբր խռովութիւն եւ գժտութիւն յաղագս իշխանութեան
աթոռոյն Կոստանդնուպոլսի, յորոյ բարձումն պէտք էին տիե-
զերական ժողովոյ: Օ. Ի, որպէս յառաջագոյն ասացաք, յամի 360
Եւդոքսիոս եպիսկոպոս Արիանոսաց աղանդոյն իշխանութեամբ
Կոստանդնուսի կացուցաւ յաթոռ եպիսկոպոսութեան այնր քաղա-
քի: Եւ ի զրաւել սորա ի կենաց յամի 370, Արիանոսք ձեռն-

տուութեամբ Վլադիմիր եղին յաթոռ նորա զՎիմոփիդոս իւրեանց աղանդոյն աշակերտ: Իսկ Ճշմարտահաւատք՝ որք բազում էին ի քաղաքի անդ, հայրապետ կացուցին իւրեանց զՆազարիոս ոմն անուն զայր առաքինի եւ ասոյեան ուղիղ հաւատոյ: Բայց ոչ մարթացան վայելել ի բանս վարդապետութեան եւ ի հայրապետ առաջնորդութեան նորա. զի անօրէնն Վլադէս զգաստ լեալ զայնմանէ մեծաւ սրտմտութեամբ վտարեաց զայրն երանելի յօտարութիւն: Եւ մնացին գարձեալ հաւատացեալքն ի ձեռք աննուէր հերետիկոսաց նեղեալք եւ հարուածեալք չարաչար: Յետ ամաց ինչ իրրեւ Վլադէս ի կենաց վճարէր, եւ խէտորոս մեծ յամի 379 ի Գրատիանոսէ ինքնակալէ գահակից աներուութեանն կարգէր, մինչ դեռ զեկեղեցի Աոստանդնուպոլսի հերետիկոսացք ունէին, ուղղափառք յոգիս ապաստան լեալ, գուն գործէին զայր փրկութեալ յաթոռ հայրապետութեան կացուցանել, զի մարթասցին առ սակաւ մի գտանել դիւրութիւն, քանզի հայրապետն իւրեանց Նազարիոս կանխագոյն հանգուցեալ էր: Եւ զամիսբաժնի հաւանութեամբ գլխաւորաց ժողովրդեանն անուանեցին հայրապետ իւրեանց զերանելի այրն Աստուծոյ զսուրբ Գրիգոր առտուածախօս, որ թէպէտ եւ եպիսկոպոս էր, բայց քանզի չունէր զսահմանեալ եկեղեցի, ի Սեղեւկիս ի վանս սուրբ տիկնոջն Խեկիչայ տուեալ էր զանձն ի միայնութիւն եւ ի ճգունս: Դասնր թուեցաւ երանելոյն թողուլ զքանկալի մենութիւնն, յորում զերծեալ ի բազում ազգի ազգի զբաղանաց աշխարհի, յերկնաւոր խորհուրդս օր բոտ օրէ նորոգէր եւ արծարծանէր: Եւ անաւանդ զի վասն խտտակրօն վարուցն, բազմաժամանակեայ ալեացն եւ դժուարին հիւանդութեանց, կարի իմն պակասեալ էր ի զօրութենէ մարմնոյն: Բայց մտերիմ բարեկամք նորա մատուցեալ բազում բանիւք թախանձէին զնա առնուլ յանձն զպաշտօնն տուեալ նմա ոչ արտաքոյ ակնարկութեան Աստուծոյ: Եւ եւ բազում եպիսկոպոսունք, որք կամակից լեալ էին կոչման նորա ի հայրապետութիւն, ի նոյն յորդորէին զնա:

Եւ իրրեւ կարի շատ ստիպեցին զերանելին, յականայ կամս ելեալ ի բնակութենէն չոգաւ ի Աոստանդնուպոլս: Իսկ հերետիկոսացքն իրրեւ տեսին զնա, ի տազնապ տարակուսի անկեալ՝ թէ գուցէ չարիք ի վերայ հասցեն եպիսկոպոսի իւրեանց, սկսան կուտել ի վերայ նորա անարժան բանս զրպարտութեանց եւ թշնամանաց: Եւ իրրեւ այնու ոչ ինչ օգտեցան, խումբ արարեալ ամենայն բազմութեամբն, յարձակեցան ի վերայ նորա, եւ քարաձիգ լինէին յերանելին: Բայց եւ ոչ այսու հնարիւք մարթացեալ փնտս ինչ հասուցանել, տարան զնա առաջի դատաւորաց: Եւ վերին խնամօք յամենայնէ անփնտս զերծեալ երանելոյն, չոգաւ նստաւ յառանձին տան միոջ, ի բարեկամաց

իւրոց հրահրեալ, եւ ոչ ելանէր անտիարտաքս, այլ պարապեալ ի հոգեւոր խորհուրդս անդադար աղօթիւք ընդ Աստուծոյ խօսակից լինէր, օրինակ նախանձելի եղեալ ամենայն ժառանգաւորաց, որոց անտրժան գնացք առ այնու ժամանակօք զկարգն եկեղեցական յայս աշխարհական մարդկան առակ նշաւակի առնէին: Հայսմ հանդարտութեան յօրինեալ բազում ճառս գեղեցիկս առ ի սրբել ի սրտից մարդկան զչար որոմն սերմանեալ ի Սակեդոնեանց, յԱնովնարեանց եւ յԱպոլինարեանց, առաւել քան զառաւել զարմանալի եւ սիրելի յայս իւրոցն լինէր: Ի սմին տան տեւպ ժողովէին առ նա ուղղափառք, մեծապէս ցանկութեամբ բորբոքեալ ի ճառս հոգեւոր բանից նորա, զորս նա լցեալ աստուածեղէն հոգեով աննախանձ բաշխէր ամենեցուն: Յետ բազում ժամանակաց ի տեղում տան այնորիկ շինեցաւ եկեղեցի հոյակապ, որում անուն եղաւ Անաստասիա, այս ինքն է Յարութիւն. քանզի ի սմին տեղում գողցես նորոգեալ պայծառացոյց եւ յարցոյց ինքն սուրբ Վրիգոր զուղիչ հաւատոս զծածկեալն եւ վնասութարեալն ի նմին քաղաքի ի չար հերձուածողաց. որպէս վկայէ Սողոմոնոս ¹⁷:

Ի. ԱՅՆ Համօրէն այսց ճգանց երանելոյն վնաս մեծ գործեաց անիրաւ մուտ Սաքսիմոսի ուրումն յաթոռն Վոստանդնուպոլսոյ: Սա թէպէտ եւ հաւատովք քրիստոնեայ էր, այլ աշակերտեալ աղանդոյ Շնական անուանեալ փիղիսոփայից զնոցա ձեւ յանձին կրէր, հերս ունելով երկայնաձիգս ¹⁸: Հաճեալ շրջեալ ի տեղիս տեղիս, եւ բազում ուրեք վասն անկարգ գնացիցն պատուհասակոծ եւ գանահար եղեալ ի դատաւորաց, եւ մի անգամ պըսորեալ յանապատս Ափրիկեայ, յետ չորից ամաց ել զնաց ի Վոստանդնուպոլիս, ընկալեալ կանխաւ եւ զաղանդ Ապոլինարեանց: Անդ կեղծաւոր եւ սուտ բանիւք եւ ձեւովք պատրեալ զերանելին Վրիգոր, այնչափ հաճոյ եւ պատուական եղեւ յայս նորա, մինչեւ ի վերայ այլոց մեծամեծ հաւաստեաց առանձինն պատուոյ՝ զոր եցոյց նմա երանելին, առաջի ժողովեալ բազմութեան խօսեցաւ բանս ի գովեստ նորա ¹⁹:

Իսկ այրն անօրէն եւ չարասէր մոռացեալ զերախտիս ե-

17 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. Է. ԳԼ. Ե: Կամ Շնական վանք ճարարոյ աղանդի գնա-

18 Անտիսթեան աշակերտ Սակրատեայ ցիցն: Բայց եւ սմանք սրբ համօրին այն եղեւ հայր այսր Շնական կամ Վրիկեան պէս եթէ այս անուն եղաւ նոցա ի տեղանունեալ աղանդոյ փիլիսոփայիցն, ու լաջէ տնտի մեր յԱթէնս որ կոչէր Վրիստոյ եւ երկայն մերուք էին: Սա կրօնս եղ տրգէս, այն ինքն է շուն սպիտակ, ուր աշտարհէլ եւ անարգել զամենայն, բայց ոչ փայն ըստ առաքելի վարդապետի իւրոյ Սակրատայ զամենայն անցաւոր ստացաւն աշխարհիս, այլ եւ զբազմաբազմութիւն վայելուչ, զմարտութիւն, այլովքն ըստ վիպելոյ սրբոյն Յերոնիմոսի է գովեստ հանգերէ: Աշակերտը նորա յառաջագէմ ասացեալ վանք սորին Մարքսիմոսի, եւ ա-

19 Այս գովութիւն ցարդ իսկ գտանի ի գործս երանելոյն այսու վերնագրով, ճառ գովութեան Հերոնի փիլիսոփայի. որ առաջեալ վանք սորին Մարքսիմոսի, եւ առաջ եղին քան զվարդապետ իւրեանց յայս անհնգեղ գնացոս զծածկեան, որով եւ բանին: Երբեք առաւ նոցա անուն Վրիկեան

րախտաւորին իւրոյ, անշնորհակալու մօզք խորհեցաւ չարիս նիւթել նմա, այս ինքն ընկենուլ զնա յաթողոյն, եւ ինքնին յափրջատկել զպատիւ պաշտաման նորա: Եւ եգիտ սատար չարաչար խորհրդոց իւրոց զերէց ոմն եկեղեցւոյն Առստանդնուպոլսոյ, որոյ սիրտ ոչ էր ուղիղ ընդ հայրապետի իւրոյ, եւ կարի իմն չարակնէր ի նա վասն զքանչելի ճարտարիստութեան նորա: Ի ձեռն սորին նախանձոտ երիցու միաբանեաց ընդ իւր Մաքսիմոս զեգիպտացիս ոմանս, աջողակս առ կատարելոյ զանարժան խորհուրդս իւր: Եւ ի նմին ժամանակի եկին հասին անդր յԱգիպտոսէ երկու եպիսկոպոսք առաքեալք ի Պետրոսէ Ագիքսանդրոցւոց հայրապետէ ձեռնադրել զՄաքսիմոս եպիսկոպոս Առստանդնուպոլսոյ: Սա ինքն Պետրոս թէպէտ եւ զառաջինն հաճ եւ հաւան էր ընդ կոչել սրբոյն Վրիգորի ի հայրապետութիւն Առստանդնուպոլսոյ, եւ անձուկ սիրոյ ունէր ընդ նմա, բայց յետոյ, ոչ գիտեմ յորմէ ոգւոյ շարժեալ, թշնամի ընդդէմ դարձաւ նմա: Հետ այսորիկ նենգաւոր հնարիւք եգիտ Մաքսիմոս արծաթ բազում, որով ձգեաց յիւր կողմն զոմանս ի մտերիմ օրելեաց սրբոյն Վրիգորի: Բայց ի սոցանէ ժողովեաց բազում որիկայս, որոց խրատ ետ եւ ուսոյց լինել իբրեւ ժողովուրդ մի, եւ խնդրել զինքն յեպիսկոպոսութիւն իւրեանց, եւ ի լինել պիտոյից՝ զինու զօրութեամբ պաշտպանել նմա: Վէպք եւ պտտահարք տային ի նոյն աւուրս անկանել սրբոյն Վրիգորի յախտ հիւանդութեան եւ զնել ի մահիճս ի տեղւոջ ուրեք արտաքոյ քաղաքին, եւ յայնպիսի դիպող ժամանակի զգիշեր մի օգնական իւրեանց գտեալ արանցն այնոցիկ չարասիրաց, ամենայն բազումութեամբն լռելեայն մտին յեկեղեցին, եւ անդ սկիզբն արարին ըստ սովորական կարգաց ձեռնադրել զՄաքսիմոս եպիսկոպոս: Այլ իբրեւ խաւար գիշերին ի բաց եղեալ լոյս առաւօտուն ծագեաց, խայտառակեցան ծածուկ հնարք անօրինաց: Առաւօտին ի վերայ հասին իրացն հաստատութեան վիճակաւորք, որոց բնակութիւն առ եկեղեցւոյն էր, եւ ապա վաղվաղակի հնչեաց համբաւ գործոյն ընդ քաղաքն ամենայն, եւ դրոհ տուեալ զիմեցին ի տեղին դատաւորք եւ ուսմիկք, նա եւ բազումք ի հերեսիովտայց ամենեքեան գժդմեալ ընդ անարժան գործն ընդ այն: Հայնմ վայրի կողմնակցացն Մաքսիմոսի մեծաւ տաղնապաւ մերժեալ ի տեղւոյն, չոգան յառանձին տուն մի, ուր ի կատարումն ածին զձեռնադրութիւն իւրեանց, եւ փոքրեալ յարդարեցին զերկայնեալ հերոսն Մաքսիմոսի:

Բայց չհանդուրժեալ ամենայն քահանայից եւ ժողովրդոց ընդ այս յանդուգն լրբութիւն Մաքսիմոսի եւ որոց ընդ նմա, ի բաց վարեցին զնոսա ի քաղսքէն: Եւ նոցա երթեալ ի Խնեսաղոնիկէ առ մեծանունն Թէոդոս ինքնակալ, աղաչեցին զնա՝ զեշ-

արեգականն եղեւ ցերեկն գիշեր. եւ սկսան խնդալ եւ ուրախանալ հերձուածողացն դպքն, եթէ ոչ հաճեցաւ Աստուած զարտաքսելն մեր յեկեղեցեացն: Այլ յորժամ մտին ի խորանն թագաւորն եւ աստուածարանն, ցրուեցաւ ամպն եւ ծաղեաց լոյս պայծառ եւ եղեն ամօթալից հերձուածողքն: Արդարեւ սովին այսու նշանաւ յայտ արար Աստուած զհաճութիւն կամաց իւրոց ընդ պատիւ երանելի հայրապետին:

Ժողովուրդն որ յերթալ սրբոյն Վրիգորի յեկեղեցին խռնեալ էր ընդ նմա անդր, սկսան միարան բարբառով խնդրել յինքնակալէն՝ զի հաստատեցէ զնա յաթոռն: Հաճեցաւ աստուածասէր ինքնակալն ընդ գովելի խնդիր նոցա, որ եւ ինքեան էր մեծապէս սիրելի. եւ արձակեցաւ յայնմ առուր բազմութիւնն: Ապա հրաման ետ նմա թագաւորն նստել յաթոռն ի ցնծութիւն եւ ի լրումն կամաց համօրէն քրիստոսասէր ժողովորդեան: Բայց թէպէտ եւ ուղղափառք այսու օրինակաւ հակառակ կամաց երանելոյն յաթոռ հայրապետութեան կացուցին զնա, սակայն նա ասէր հանապաղ թէ արտաքոյ է կանոնաց եկեղեցւոյ նստել եպիսկոպոսի առանց հաւանութեան հասարակաց ժողովոյ յաթոռ այլոյ եկեղեցւոյ: Վանգի եւ հակառակորդք երանելոյն, բարեկամք Մաքսիմոսի, թէպէտ եւ առ ահի ինքնակալին չժամանէին չար ինչ հասուցանել, բայց չուէին բնավասն հայրապետութեան գաղտնի տրտունջս եւ հակառակութիւնս յուզել, եւ չներել ուղղափառաց կալ ի խաղաղութեան:

Խ. Այսպիսի եւ այսչափ խռովութիւնք եւ հերձուածք միտս ետուն երանելոյն Խէդդոսի, թէ չիք այլ հնար առ ի սպառ սպառ քակտելոյ զայս ամենայն, բայց սիւնհոգոս տիեզերական գումարել, յորում ի կողմանց կողմանց միաբանեալ բազում եպիսկոպոսաց, ըստ կարգի սովորութեան եկեղեցւոյ դարման տարցին այնչափ չարեաց: Ի սոյն խորհուրդ հաստատեալ թուղթ հրաւիրելոյ գրեաց ըստ արժանի իւրոց բարեպաշտ մտացն, եւ առաքեաց շուրջանակի առ եպիսկոպոսունս գալ գումարել ի թագաւորեալ քաղաքն Սոստանդնուպոլիս: Ամենեքեան առ որս հասանէր պատգամ ինքնակալին, յօժար կամօք ելանէին ի ճանապարհ երթալ ի սիւնհոգոսն: Այլ եկին ժողովեցան յաշխարհաց արեւելից, հարեւր եւ յիսուն հայրապետք:

Ի կարգի հարցն սրբոց երեւելի ծանաչի սուրբն Մեգիտոս հայրապետ Անտիոքայ, այր ծաղկեալ յամենայն հանդէսս առաքինութեանց, անխոնջ քարոզ եւ նախանձաւոր ուղիղ հաւատոց, յոր սակս եւ երիցս յաշխարհէն վտարեալ, առաքելական ձգամբք աներկեւղ զնոյն քարոզէր: Պատմէ Խէդդոսիտոս ⁸³,

Թէ յետ կանգնելոյ Խօնողոսին նշան յաղթութեան ընդդէմ Վթաց, մինչ դեռ սպարապետ էր զօրաց Վաղինտիանոսի, իբրեւ ի քուն եմուտ ի գիշերի միում, լինէր երեւել նմա ի տեսլեան սրբոյն Մեղիտոսի. շնորհալից կերպարանօք, որ եւ մատուցեալ արկ զուսով նորա զարքունի ծիրանին եւ պսակեաց զնա Թագաւ: Եւ յիրաւի հաւատարիմ գործեցին զտեսիլ երազոյն իրացն պատահարք, քանզի յետ աւուրց ոչ բազմաց Վրատիանոս ինքնապալ բարձակից Թագաւորութեանն արար զԽօնողոս եւ ետ նմա զԵղիանութիւնն արեւելից: Եւ իբրեւ գումարեալ եպիսկոպոսաց ի Ռիւզանդիոն վասն սիւնհոդոսին, մտանէին յարքունի տպարանս յողջոյն ինքնակալին, հրաման արար սա ինքն զի մի զքցուցէ նմա զՄեղիտոս: Եւ ի տեսանելն զնա ի մէջ եպիսկոպոսացն իսկ եւ իսկ ծանեաւ ի կերպարանացն որ երեւեալ էր նմա յառաջագոյն յանուրջս, եւ ընթացեալ ընդ առաջ նորա գիրկս արկ զնովաւ եւ համբուրէր բազում սիրով զձեռս նորա, որովք պսակեալ էր զգլուխ իւր. եւ ապա պատմեաց նմա կարգաւ մի ըստ միօջէ զիրս տեսլեանն:

Ի սիւնհոդոսի աստ էր եւ սուրբն Վրիգոր նիւսացի եղբայր սրբոյն Բարսիլէ կեսարացւոյ, այր անուանի վասն բազում հմտութեանն յաստուածեղէն ուսմանս եւ վասն անարատ քաղաքավարութեան. որ եւ բազում նեղութիւնս եւ վիշտ վտանգի կրեաց ի ժամանակս Վաղեսի վասն պաշտպանութեան սուրբ հաւատոյն Ղիկիայ:

Սի էր ի հարց ժողովոյս եւ սուրբ Սիւրենդ հայրապետ Երուսաղէմի, որ յաղագս սրտի մտօք եւ անվեհեր խոստովանելոյն զՍրդի Ի միասին էական ընդ շօր ըստ նիկիական դաւանութեանն, հնարիւք անօրինին Եկակիոսի արիոսեան եպիսկոպոսի Սեսարու բազմապատիկ զրպարտութիւնս ընկալեալ, ընկեցաւ յիշխանութենէ աթոռոյն եւ երիցս մերժեցաւ յԵրուսաղէմէ: Եւ յաւուրս հալածանաց Յուդիանոսի ուրացողի, որ մեծապէս սէր արկեալ էր առ շրեայս յԵրուսաղէմ, անհնարին աղէտս ի շրէից կրեալ, զիւր պանշելի գնացս եւ զհաստատութիւն հաւատոյն պայծառացոյց:

Եւ մերազգեայ պատմագիրս եւ մատենագիրս²⁴ աւանդութեամբ իմն հաստատեալ կարծիք հասարակաց են, թէ ի սմին ժողովի գտաւ եւ սուրբ հայրապետն մեր մեծն Ղերսէս Պարթեւ: Եւ այց ի քաղուածոյս ժողովոց ի Թիւ հարց ժողովոյն Սոսանդինուպոլսոյ, որք մի ըստ միօջէ եղին զձեռնագիր իւրեանց ի նմա, չգտանեմք զանուն սրբոյն Ղերսեսի: Եւ այլոց ազգաց

²⁴ Ս. Ներս. Ընթրհ. ի վեպոս. նախ. Գիրք Գ. ԳԼ. ԻԱ. — Յայտնաւ. ի Նոյնոյ 802-803. — Գրիգ. Տղայ ի Թուղթն եմբ. ԺԹ. եւ Յուսու. ԺԸ. — Շարակ. առ Մանու. Կոյր. — Ստեփ. Ասողկ. Ս. Ներսեսի, եւ Սուբ:

պատմագիրք, որը զգալուստ սրբոյն Արիստակեայ ի ժողովն՝ Արիկայ ծանուցանեն, զգալաւենէ կամ զանուանէ սրբոյն՝ Աերսեսի ի ժողովն Առատանգնուպոլսի չառնեն ինչ յիշատակ: Սիւայն փոտ կոստանդնուպոլսեցի յիշէ զայսմանէ ի թուղթն իւր առ Օսթրիա կաթողիկոս: Իսկ Մովսէս խորենացի ի կարգի անդ անուանց երեւելի հարց ժողովոյն չիշէ զանուն սրբոյն՝ Աերսեսի եւ ոչ գրէ յայտնապէս զմասնելոյ նորա ի ժողովն: Վանքի նա պսպէս ունի յիւրում պատմութեանն²⁵. «Սա, Թէոդոս, դարձոյց զամենայն հարս սուրբս, որը յաղազս ուղղափառութեանն արտասահմանեալ էին ի մետաղս. ընդ որս եւ զմեծն՝ Աերսէս ածեալ առ իւր ի Բիւզանդիոն, պահէ մեծաւ պատուով, մինչեւ ճշմարտութեանն ստուգեցաւ հաւատ, որ յաղազս ամբարշտին Սակեդոնի հայհոյութեանցն,»: Եւ յետ սակաւ բանից յաւելլու. «Եւ ժողովեալ սուրբ հարցն ի թաղաւորեալ քաղաքն Բիւզանդիոն, Վամասիոս Հռոմայ²⁶, Աերսասիոս Առատանգնուպոլսի, Տիմոթէոս Աղեքսանդրի, Մեդիտոս Լնտիոքու, Աիւրդոս Լորուսահեմի, Պրիգորիոս Աիւսիայ, Վեդասիոս Աեսարու, Պրիգորիոս Աաճիանձու, Լնփիւղքսիոս Իկնիու, եւ այլք եպիսկոպոսք, միանգամայն հարեւր եւ յիսուն հարք», Ուր, որպէս տեսանի, չիք յիշատակ զսրբոյն՝ Աերսեսի ի կարգի անդ հարց: «Սա եւ ոչ ֆաւստոս՝ որ սակաւ ամօք զկնի սրբոյն՝ Աերսեսի եկաց, գրէ ինչ զայսմանէ ի խօսելն զաքսորանաց եւ զդարձէ երանելի հայրապետիս²⁷: Սակայն քանզի յամենեցունց զսրովեալ է՝ հասարակաց հաստատուն աւանդութեան ընդդէմ դառնալ, եւ զի դարձեալ հաւանելի է՝ թէ անուն սրբոյ հայրապետիս մերոյ ի սխալմանէ գրչաց կամ անսովոր իմն պայմանաւ գրելոյ այլայլեալ իցէ ի կարգի անուանց հարց ժողովոյն ի յոյն օրինակս, մինչեւ անծանօթ մնալ բուն իսկ ճշմարիտ անուան նորա, եւ եւս քանզի չէ ինչ ի դէպ զլուծիւն պատմաց յեղծումն հասարակաց աւանդութեան առնուլ, վասն այնորիկ եւ մեք հաւանիմք, թէ երանելին Թէոդոս, որ զսուրբն Աերսէս մեծաւ պատուով առ իւր պահէր եւ գիտէր զնա եպիսկոպոսապետ ազգի մեծի, առաքեաց զնա ի ժողով անդր դործակից լինել հարցն սրբոյ ի կործանումն մոլորութեանց եւ ի հաստատութիւն խաղաղութեան: Եւ զի եւ ի դէպ իսկ է մեզ առել թէ մեծն Թէոդոս միայն յայն սակս առ իւր պահեաց զսուրբն Աերսէս, որպէս զի եւ սա առընթերակաց գտցի ժողովոյն՝ զոր խորհէր գումարել ինքնակալն: Օսոյն մեղմով իմն ակնարկեն եւ բանք Խորենացւոյն զոր ի մէջ բերաք:

²⁵ Ի պատմ. Հայ. Գրք. Գ. ԳԼ. ԼԳ:

²⁶ Ըստ այլոց ամենայն պատմագրաց ըստ կարգի անդ պատմութեանն ազգ. արքայք: Եւս է, թէ սուրբ Դամասոս հայրապետ

²⁷ Ի պատմ. Հայ. Դպր. Գ. ԳԼ. Զ. Հռոմայ ոչ իւրովի եւ ոչ յանձինս տեղապա. եւ ԺԳ:

Ի սմին ժողովի էր եւ սուրբ Լամբրիդիոս կամ Լամբրիւզօքսիոս հայրապետ Իգնիայ մաերիմ բարեկամ սրբոյն Վրիգորի նաղիանդացւոյ եւ սրբոյն Բարսիլի, երիտասարդ կատարեալ յառաքինութեան եւ սիրելի ամենեցուն:

Ինն ի ժողովի աստ եւ այլ հոգեւեց վարդապետք ճշմարտութեան, անուանիք սրբութեամբ եւ նախանձաւորք ի հաւատս ուղիղս. զոր օրինակ, Հեգատիոս եպիսկոպոս Կեսարիայ Վամրաց՝ յաջորդ սրբոյն Բարսիլի, Սվտրէոս եպիսկոպոս Սեդիւտինայ Լայոց, սուրբ Պետրոս եպիսկոպոս Սերաստիայ, հարազատ եղբայր ըստ մարմնոյ՝ եւ ըստ առաքինութեան հոգւոյն ամենայնիւ նմանօր սրբոյ մեծին Բարսիլի եւ Վրիգորի նիւսացւոյ. սուրբ Լուդղիոս եղեսացի, եւ այլք:

Եւսեւ սուրբ Վրիգոր նաղիանդացի որ ի հասարակաց բարբառոյ զարդ վայելութեան սուրբ եկեղեցւոյ անուանի, եւ վասն նորա իսկ մանաւանդ, այս ինքն առ ի հաստատել զնա յաթռ հայրապետութեան Կոստանդնուպոլսոյ՝ առաւելապէս գումարէր ժողովս սուրբ, եկն ինքնին ի գունդ երանելի հարցն:

Եւս ամենայն եպիսկոպոսունք՝ արեւելեայ աշխարհաց էին առաջնորդք: Իսկ յարեւմտից ոչ ընթեռնուք՝ թէ եկեալ իցէ զք յանուն Վամասոսի քահանայապետի իրրեւ աթոռակալ նորա յայս ժողով, որպէս յայլ տիեզերական ժողովս է տեսանել. նա եւ ոչ այլ եպիսկոպոս ոք արեւմտեան բաց յԱքրօղինոսէ թեօափնիկեցւոյ, որ զերանելին Ռէտորոս մկրտեալ էր յաւազանն կենդանի: «Եւ աշխարհք ոչ առաքեցին զեպիսկոպոսունս իւրեանց յայս սիւնհոդոս, ասէ Շոասի Վաղիացի²⁸, թերեւս վասն այնորիկ՝ զի ի նմա միայն հերետիկոսութիւնք անձանօթք յարեւմուտս դատապարտելոց էին»:

Ժ. Ի գալ ժողովել ի Թագաւորակաց քաղաքն Բիւզանդիոն կամ Կոստանդնուպոլիս արդի ճառեալ եպիսկոպոսաց եւ այլոց հարց, թուով հարեւր եւ յիսնից, որպէս միաբան աւանդեն ամենայն պատմագիրք, միահամուռ գումարեցան ըստ ոմանց ի մեծ հայրապետանոց կամ ի մայր եկեղեցի քաղաքին, եւ ըստ այլոց ի առճար սրբոց վկայիցն Պանտաղէոնի եւ Սարիանայ, զոր եւ ինքեանք սուրբ հարցն յետոյ Օմօնօս այն է միաբանութիւն յորջորջեցին, որպէս վկայէ սուրբ Հովհանն դամասկացի²⁹: Եւ եղեւ սկիզբն գումարելոյ հարց յամի Տեառն 381³⁰: Ի սկսանել անդ ժողովոյն³¹ սուրբ Սեդիտոս անտիոքացի, որոյ հոյակապ

28 Պատմ. եկեղ. Գրք Ժ. Գլ. Գ. Նիկիոյ ժողովոյն ամբ վճիռուն եւ հինգ:

29 Բան Գ. վասն պատկերաց:

Ըստ պատմ հաշուի գումարում ժողովոյս

30 Չայս ժողով վճիռուն եւ հինգ առնկանի յամի 389 կամ 390, մանաւանդ զի նի սուրբ ժողովոյն Նիկիոյ զնէ Սաթէ անագան եւս, ըստ ձեռագրաց ինչ ժամանակ երեց: «Սուրբ ժողով Կոստանդնուպոլսոյ գումարութեան Սամուէլի:

Նուագիւղս, ասէ, հարեւր յիսնիցն վասն 31 Ոչ զթուոյ եւ ոչ զաւելոց գումար հաշեմարտն Մակեդոնի: Եւ գումարին ի մանց պար ժողովոյ գիտեմք ինչ հաստա-

կատարածի մեծաշուք փառօք փառաւորեաց զնա: Որք միանգամ ի հարց անտի ժողովոյն ճարտարխօսութեամբ առաւելելաք էին՝ խօսեցան ի վերայ նորա ճառս: Եւ յետ աւուրց ինչ մեծաւ յուղարկաւորութեամբ եւ նուիրական սաղմոսերգութեամբ տարեալ ի Աոստանդնուպոլսոյ յԱնտիոք զոուրբ մարմին երանելի հայրապետին, հանգուցին յեկեղեցւոյ սրբոյն Բաբեղայ՝ զոր ինքն շինեալ էր: Աստարած վախճանի սրբոյն Մեղիտոսի եւ պատճառս ժողովելոցն առ փոքր մի ի գործոց անտի դադարել, եւ յայլ ինչ գործ այն է ի կոչումն այլոյ ուրուք յաթու նորա՝ որ բազում գծուարութեանց եւ խռովութեանց էր յուզել, ձեռն արկանել: Եւսէն գրեցուք կարճ ի կարճոյ վասն ամենայն անցիցն անցելոց ի պատճառս սրբոյն Մեղիտոսի կամ Անտիոքայ աթոռոյն մինչեւ ցաւուրս սրբոյ ժողովոյս:

Յաւուրս Աոստանդոսի արիոսեան ինքնակալի, յորժամ Եւդոքսիոս, որ հնարիւք Արիանոսաց ոչ ըստ արժանաւորութեան նստեալ էր յաթոռն Անտիոքայ, առ զիշխանութիւն աթոռոյն Աոստանդնուպոլսի, եպիսկոպոսունք կամեցան զայլ ոք կացուցանել յաթոռն Անտիոքայ: Ի նմին ժամանակի Աոստանդոս յետ պատերազմին Պարսից դարձ արարեալ յԱնտիոք, յամի 361 ժողով գումարեաց բազում եպիսկոպոսաց վասն վերստին մերժելոյ զուղղափառ հաւատս: Ի ժողովի աստ եպիսկոպոսունք, որոց մեծ մասն էր յԱրիանոսաց, արժան համարեցան յառաջ քան զամենայն կացուցանել զոմն հայրապետ, զի ապա նորին առաջնորդութեամբ բան ի մէջ առցեն վասն հաւատոց: Եւ վաղվաղակի ամենեցուն միաբան հաւանութեամբ անուանեցաւ տուրբն Մեղիտոս, որ չէր անդ ի ժողովի: Արիանոսք յայն սակս յօժարեցան ի կոչումն սրբոյն Մեղիտոսի, զի համարէին թէ նա իւրեանց կողմանն ձեռնտու է. այլ ուղղափառք հաստատեալ գիտէին, թէ նա պնդութեամբ ունի զուղիղ հաւատոցն խոստովանութիւն: Յետ լսելոյ զվճիռ ժողովոյն հրաման եւ Աոստանդոս ածել զՄեղիտոս յԱնտիոք եւ կացուցանել յաթոռ իւր: Ի դալ սրբոյն եւ ի նստել յաթոռն, յառաջին ատենախօսութեան իւրում, զոր ըստ սովորութեան բարբառեցաւ, յորգ եւ պայծառ բանիւք ած յայտ զաստուածութիւն Որդոյն Աստուծոյ. եւ յետ այնորիկ եւս ջան դնէր յամենայն զօրութենէ իւրով զնոյն ուսումն աներկեւղ քարոզել, եւ սրբել զեկեղեցի իւր յորումանց չարախորհուրդն աղանդաւորաց:

Տեսեալ սոցա զգործ սրբոյ հայրապետին, զեղջ եւ ապաշաւ ի միտս նոցա անկաւ, եւ ստրջացան զի կացուցին զնա իւրեանց հայրապետ: Այն որոյ ետ ընդ ետ վաղվաղակի միաբան խորհրդով ի բազմապատիկ հնարս մտեալ, արքունի հրամանաւ ի կարեւեր ցաւս ուղղափառաց արքսորեցին զերանելին յետ ամսօրեայ ժամա-

նակի հայրապետութեան ի Մեղիտինէ Հայոց: Այս տաղնապա-
կացուցին փոխանակ նորա ղըւղղոյս զառաջին աշակերտ եւ զմը-
տերիմ ընկեր Արիտի, որ վասն իւրոց դժնեայ բարուցն եւ ստի-
պելոյն զամենեսեան յընդունելութիւն աղանդոյ իւրոյ մեծապէս
ատելի ամենեցուն եղեւ: Ուղղափառք բնաւ ոչ ընկալան զնա,
եւ յայտնի բանիւք հաստատեցին չգիտել զայլ եպիսկոպոս կամ
առաջնորդ բաց ի սրբոյն Մեղիտոսէ: Այսպէս բացէ ի բաց ու-
րոշել ուղղափառաց զանձինս յԱրիանոսաց կարի մեծ շահ օգտի
լինէր եկեղեցւոյն Անտիոքայ, եթէ եւ մեւս եւս գունդ ուղղա-
փառաց Աւստաթեան անուանելոց⁸³ ընդ նոսա միամտէին: Այլ
քանզի սորա չկամէին միարանել ոչ ընդ սրբոյն Մեղիտոսի,
պատճառս տուեալ թէ նա յԱրիսեանց կացուցաւ եպիսկոպոս,
եւ ոչ ընդ այլոց ուղղափառաց յարելոց ի նոյն սուրբ հայրապետ,
նմին իրի խափանուամբ լինէր մեծի այնր օգտի:

Եւ մահուն Արստանդոսի ի դառնալ եպիսկոպոսաց յաբ-
սորանացն, դարձաւ եւ սուրբն Մեղիտոս յաթոռ իւր յԱնտիոք
եւ սիրով ընկալեալ եղեւ յիւրոց ուղղափառաց: Բայց եւ
յայսմ ժամանակի ոչ ընկալան զնա եւստաթեան ուղղափառք:
Ի սոյն առուրս դարձեալ եւ սրբոյն Աւսեբի Ա երկեղացւոց եպիս-
կոպոսի եւ ՚յ ուկիփերոսի Ասիարեանց եպիսկոպոսի յաբսորանացն,
հաստատեցին զմիտս զնալ յԱղէքսանդրիա առ սուրբն Աթանաս
խօսել ընդ նմա վասն իրաց հաւատոց եւ բառնալոյ երկպառա-
կութեան Անտիոքացւոց: Սուրբն Աւսեբիոս դէպուղիւ չողաւ
յԱղէքսանդրիա. բայց ՚յ ուկիփերոսի առաքեալ անդր փոխա-
նակ իւր զերկուս ի սարկաւազաց իւրոց, ինքն զնաց յԱնտիոք:
Անդ ոչ մնացեալ ելից ժողովոյն Աղէքսանդրիայ, զոր գումա-
րեալ էր սուրբն Աթանաս, խորհեցաւ խորհուրդ ոչ խմաստու-
թեամբ, կարծեալ այնու լռեցուցանել զաղմուկ եւ զգժառու-
թիւն եկեղեցւոյն Անտիոքայ: Վրանզի առեալ ի դասէ անտի
եւստաթեան ուղղափառաց զՊաւղինոս երէց, զայր առաքինի
եւ բարեպաշտօն, անխառն յամենայն մոլորական կարծեաց, ձեռ-
նադրեաց զնա եպիսկոպոս ի վերայ եւստաթեան կողմանն, ակն
ունելով թէ եւ մեւս կողմն ուղղափառաց, որք զհետ էին սրբոյն
Մեղիտոսի, առ սէր խաղաղութեան միարանին ընդ այլոց, եւ
ընդունին զՊաւղինոս ի հայրապետութիւն իւրեանց: Բայց ոչ

⁸³ Եւստաթեան անուանեալ ուղղա- քանզի ի կարգի անդ պատմութեան, ի
փառք էին մասն փ ժողովրդեանն Անտիո- կոսն ընդ այնոսիկ: Իւնմին իրի իսկ ոչ յա-
քոյ, որք յառաջ անտի յանիւրաւ մը- ժեւոյ յաթոռոյն եւ յարսոս վարելոյ
եւստաթեան Անտիոքայ հայրապե- ուցաւ ի կարգի անդ պատմութեան, ի
տի նեկութեամբ Եւսեբիոյ Նիկիոփոքաց յայրապետութիւն նորա միաբանեալ էին
եւ զործակցաց նորա, բնաւ ոչ միարանեցան Արիանոսը: Յաջգոս անիւրաւ հաշտեանաց
ընդ Արիանոսի: Այլ ըստ իրատու սիրելի յաթոռոյն եւ առաքարութեան երանելոյն
հայրապետի իւրեանց կացին Քաջին ան- Եւստաթեանի սեւ ի վարս մեծին Արստան-
շարժութեամբ ի խոստովանութեան Նիկիո- ղիանոսի, Գլ. ԽԳ եւ ԽԶ:
կան հաւատոց, զոր վարդապետեալ էր նոցա

կատարեցան խորհուրդք կամաց նորա. եւ ոչ միայն ոչ կարձեցան աղմուկք խռովութեանց, այլ եւ յաւելուածս ընկալեալ եւս քան զեւս արծարծեցաւ հերձուածն կամ լաւ եւս ասել բաժանումն. եւ եղեն այնուհետեւ երկու գունդք ուղղափառաց, որք թէպէտ եւ միարան եւ միակրօն էին յուղիզ հաւատս, բայց բաժանեալ կային ընդ երկուս յայնմի՝ զե մի կողմն հովիւ եւ առաջնորդ իւր ունէր զսուրբն Մեղիտոս, որ այն ինչ դարձեալ էր յաքսորանաց, եւ մեւն՝ զՊաւլինոս:

Այսպէս եկեղեցին Անտիոքայ ի միում ժամանակի ունէր զերիս հայրապետս, զսուրբն Մեղիտոս եւ զՊաւլինոս ուղղափառութեամբ եւ սրբութեամբ երեւելիս, եւ լիւզդոս անարժան մոլորութեամբք անապեալ: Այլ զի երկդքին այն ճմարտահաւատ հայրապետք միով յօգիւ սիրոյ կային ընդ իրեարս, եւ ի խաղաղութեան պահէին իւրաքանչիւր զիւր կողմն կամ զժողովուրդ, զայն հաւատեալ ուսանիմք ի Սոկրատայ³⁴ եւ ի Սաղամնոսէ³⁵: Վանդի գրեն նորա օրինակ զայս. Յաւուրս բաւեալաւ ինքնակալին Գրատիանոսի ի դառնալ ուղղափառ եպիսկոպոսաց յաքսորանաց, բազումք ի նոցանէ բռնութեամբ ժողով արարին յԱնտիոք վասն խաղաղութեան եւ հանգստեան եւ կեղեցեաց՝ մանաւանդ Անտիոքայն, յորում առաւելապէս ի վեր երեւէին խռովութիւնք վասն երկպառակութեան ուղղափառաց: Եւ զի յամսուեալ իւրաքանչիւր կողմանն, ոչ կամէին զեջանել եւ ընդ առաջնորդութեամբ միոյ եւեթ հայրապետի լինել, վասն այնորիկ ժողովեալքն զայս բան հաստատեցին ի խորհրդեան: Էքաման ետուն զի ցորչափ երկդքին հայրապետքն Մեղիտոս եւ Պաւլինոս կայցեն Ֆնայցեն ի կենդանութեան՝ իւրաքանչիւր ուրոյն զիւր հօտ հովուեսցէ: Եւ ի վախճանել միոյ ուրուք ի նոցանէ՝ Ֆնայցեալն ի կենդանութեան առանձինն լիցի հայրապետ բովանդակ քաղաքին կամ ուղղափառաց, եւ ոչ կացցէ նոր հայրապետ փոխանակ վախճանելոյն ի կենդանութեան միւսոյն. մինչեւ ապա ի ննջել երկրորդին եւս կացուցի մի միայն հայրապետ ի վերայ համօրէն ուղղափառաց քաղաքին: Եւ զսոյն զայս խաղաղարար խորհուրդ իւրեանց ետուն երդմամբ հաստատել վեց երիցանց Անտիոքայ, որք երեւէին արժանաւորք ի յաջորդել զաթոռ հայրապետութեան: Ի սոյն խորհուրդ միաբան սիրով հաւանեալ երկուց կողմանց, այնուհետեւ հանգարտեալ վայելէր եկեղեցի Անտիոքայ ի մեծի խաղաղութեան մինչեւ ցերջանիկ եւս սրբոյն Մեղիտոսի, որ ըստ գրեցելոցս եղեւ ի ժամանակի մեծի ժողովոյս Աոստանդնուպոլսի: Յայսմայր որ ինչ վասն հայրապետութեան սրբոյն Մեղիտոսի կամ աթոռոյն

Անտիոքայ արտաքոյ ժողովոյս են բանք, յայսմհետէ անցցուք ի գործս ժողովոյն:

Եւ ի փոխել սրբոյն Մեղիտոսի յանմահ կեանսն՝ թուէր իմն թէ հերձուածն կամ բաժանումն ուղղափառաց Անտիոքայ եկեղեցւոյն ամենեւին անհետ եղեւ, եւ յայնմ հետէ, ըստ վերագոյն յիշատակեալ դաշանցն, միայն Պաւղինոս ունի հովուել զանտիոքացի ուղղափառս. քանզի եւ յաւուրց անտի թագաւորելոյ մեծին Խէղոդոսի՝ Արիանոսք չունէին զդք յաթոռն յԱնտիոք: Ամին իրի ականաւորքն ի հարս ժողովոյն խորհուրդ ի մէջ առին չկացուցանել զայլ ոք փոխանակ Մեղիտոսի: Բայց, ըստ վկայելոյ սրբոյն Վրիգորի աստուածախօսի, ոմանք յեպիսկոպոսաց անտի բանս ի մէջ արկին եւ թախանձէին կացուցանել զայլ ոք յաթոռ նորա: Սոքա յուրվագոյն եւս էին քան զայնոսիկ որ ոչն յօժարէին տալ յաջորդս Մեղիտոսի: Եւ իբրեւ այսպէս յերկուս խորհուրդս որոշեցան հարքն եւ սկիզբն արարին զմիոյ միոյ ի ժողովելոցն զկարծիս խնդրել, յառաջ մատեաւ նոյն նա ինքն խաղաղասէր այրն Աստուծոյ Վրիգոր, եւ հասուն խորհրդով ետ վճիռ արդարակորով, իմաստուն եւ որանչելի, որում եթէ ամենեքեան միաբանութեամբ կամակից լեալ էին, ամենայն ծուփք եւ վրդովմունք երկպառակութեանց խափանէին բոլորովին: Եւ էր գեղեցիկ խորհուրդ նորա այս. «Կոողջուք, ասէ, զի Պաւղինոս որ ծերացեալ է եւ անցեալ զաւուրքք, միայն վարեցէ զեղիանութիւն առաջնորդութեան սակաւ ինչ ժամանակս՝ զոր ունի կեալ ի վերայ երկրի. եւ ի հրաժարել նորա յերկրէ՝ կացուցի այլ այր վկայեալ յամենեցունց. զի այսպէս արեւելք եւ արեւմուտք գեղեցիկ իմն միաբանութեամբ զօդեալ ընդ իրեարս խաղաղացին. ապա թէ ոչ՝ նոր դժտութիւնք եւ յուզմունք խռովութեանց յառնեն, եւ հնացեալ ազմուկք կրկին արծարծին»:

Ոչ յարգեցաւ յաչօ մանկագունից իմաստուն խորհուրդ երանելոյն. եւ այնուհետեւ սկսան դիմագրաւ լինել եւ զիւրեանց կարծիս պնդութեամբ ունել, մինչեւ զբազումս ի յաւագագունից զհետ իւրեանց կարծեաց ձգեցին: Այսպիսի խորհրդով որոշեցին զՓղարքիանոս երէց անտիոքացի, զմին ի վեցեցունց երիցանց անտի, որք երգմունս եւ դաշինս ի միջի հաստատեալ էին ոչ ջանալ յաջորդելոյ զաթոռ հայրապետութեան ի վախճանել միոյ եւեթ յերկոցունց, այս է սրբոյն Մեղիտոսի կամ Պաւղինոսի: Այոյն զայս Փղարքիանոս ամենայն արեւելեայց հաւանութեամբ եւ կամօք անտիոքացւոց եղելոց ի կողմն սրբոյն Մեղիտոսի սահմանեցին կացուցանել յաթոռն Անտիոքայ: Սուրբն Վրիգոր ոչ թուլացեալ յառաջին հաստատութենէ խորհրդոց իւրոց, չգտաւ կամակից յայնմ խորհրդեան. ոչ զի զՓղարքիանոս

անարժան համարէր այնպիսի պատուոյ, քանզի նա, որպէս մատենագիր ոմն քաջ ասէ, էր արդարեւ այր արժանաւոր հայրապետութեան, բայց յայլում ժամանակի. այլ զի յայտ յանդիման տեսանէր զայն մեծամեծ եւ նոր խռովութեանց լինել պատճառ: Բազմապատիկ կերպարանք ձգնեցան մանկագոյն եպիսկոպոսունք ժողովոյն ի ձեռն բարեկամաց կամ այլով իմն օրինակաւ եւ զերանելին յիւրեանց կարծիս ձգել, զի նորա մեծապահն իմաստութեանն համբաւ եւ փառաւոր անունն քող արկցէ ի վերայ գործոց իւրեանց եւ զայն հաստատագոյն եւ հռչակելի յարդարիցէ: Բայց սուրբ հայրապետն ոչ միայն ոչ զիջաւ ի հաւանութիւն բանից. նոցա, այլ եւ ել եւ մեկնեցաւ ի ժողովոյն:

ԺԳ. Ինչպէս ասուրս եկին հասին ի ժողով անդր եւ ոմանք յեպիսկոպոսաց Լազիպոսի եւ Սահեղանիայ յորս երեւելի էր Տիմոթէոս հայրապետ Լիւքսանդրիայ, որ սակաւիկ մի յառաջ յաջորդեաց զեղբայր իւր զՊետրոս եւ ընդ սմին Պետրոսի անքակութեամբ ունէր զկողմն արեւմտեայց, այն է զՊաւլոսինոսին: Եւ զի սպբա իբրեւ այն ինչ մտեալ ի ժողովն ի վերայ հասին կալոյ Փիլաբիանոսի հայրապետ Լնտիոքայ, եւ ծանեան եւս թէ արեւելեայց ոչ սպասեալ գալստեան նոցա, հաստատեցին զՎրիգոր յաթոռ հայրապետութեան Սոստանդուպոզի, ընդ որ ինքեանք յառաջագոյն ի ժամանակս յառաջագոյն ծառելոյ հայրապետին իւրեանց Պետրոսի չէին հաւանեալ, կարի իմն գառնացան յանձինս: Եւ սկսան այնուհետեւ անհնարին նախանձու պնդել, թէ այն հաստատութիւն անարժան եւ անոյժ է, զի ոչ հասանէր, ասէին, եպիսկոպոսին Լնտիոքայ, այն է Սեղիտոսի, կացուցանել հայրապետ Սոստանդուպոզի, այլ եպիսկոպոսն Լիւքսանդրիայ որ ըստ աստիճանի պատուոյն երկրորդ է ի մէջ եկեղեցւոյ յետ քահանայապետին Հռոմայ, ունի զայդ իշխանութիւն: Եւ, որպէս ինքնին սուրբն Վրիգոր յերգան չափով որ յաղագս վարուց իւրոց, վկայէ, զայս ասէին նոքա ոչ առ ատելոյ ինչ նոցա զՎրիգոր, այլ զի ոչ կարէին հանդուրժել ընդ այնպիսի ինքնիշխան գործս արեւելեայց: Ոսոյն հաւատարիմ առնեն եւ մեր Յայսմաւուրք³⁶ բանիւքս այսոքիւք. «Էջեւոյ եկին եւ Լազիպոսի եպիսկոպոսունքն եւ Լիւքսանդրու պատրիարքն գովամակեալ, եթէ առանց մեր կամաց նստուցէք զՎրիգորիոս յաթոռն: Եւ եղեւ խռովութիւն ի մէջ հարեւր յիսուն հայրապետաց սիւնհոգոսին. ոչ եթէ ասէին զՎրիգորիոս եւ կամ անարժան համարէին, այլ մեղադրէին եթէ ընդէր ոչ անսացէք գալստեան մերոյ», Սմանք ասին եթէ Տիմոթէոս եւ որք ընդ նմայն էին, պատճառս չընդունելոյ զհաստատել սրբոյն Վրիգորի յաթոռն Սոստանդուպոզոյ զայս իմն տային,

եթէ նա, քանզի եպիսկոպոս էր Նազդեանզայ, ըստ կանոնաց եկեղեցւոյ չմարթէր կարգել յայլ աթոռ: Եւրոպայի Գրիգոր թէպէտ եւ արդար էր եւ զանձն իւր յայսպիսի ամբաստանութեանէ կարէր դիւրաւ սրբել, վասն զի ոչ երբեք առաջնորդեալ էր եկեղեցւոյն Սասիմայ, եւ ի Նազդեանզայ աթոռն մատակարարութիւնն կամ տեղապահութիւնն եւեթ հաւատացեալ էր նմա. սակայն ուրախութեամբ ընկալաւ զբանս ամբաստանութեանն, որ նմա պատճառս տայր ազատելոյ ի դժուարին եւ ի ծանր պաշտամանէ հայրապետութեան:

Իբրեւ ազդ լինէր արդոյն Գրիգորի որ ինչ անցք անցանէին ի մէջ եպիսկոպոսաց ի պատճառս իւրոյ աթոռակալութեանն, հաստատեաց այնուհետեւ զխորհուրդս իւր՝ զոր ի վազուց ունէր ի մօի, ածել ի կատարումն, եւ այնու թերեւս զմրիկ խռովութեանն խաղաղել: Օայս պատէս եղեալ ի մօի, գնաց եմուտ յատեան հարցն ժողովելոց, եւ անդէն ըստ աստուածագէտ մտացն իւրոց հանձարոյ եւ ըստ գեղեցիկ ճարտարարան խօսողութեանն ճառ արկեալ խօսեցաւ զխաղաղութենէ, այսպէս սկիզբն առնելով բանիցն. «Խաղաղութիւնն սիրելի ոչ միայն արդեամբք, այլ եւ անուամբ քաղցր»,³⁷ այլովքն հանդերձ: Ի կատարած խօսիցն պատճառս առեալ զայն՝ զի վասն իւր եպիսկոպոսք խռովութեամբ կային ընդ միմեանս, արկ աղերս առ նոսա բառնալ զինքն ի միջոյ, այս ինքն մերկացուցանել յիշխանութեանէ հայրապետութեան: «Եղերս առաջի ձեր մատուցանեմ, ասէր, միարան լերուք ընդ իրեարս սիրոյն օրինօք, եւ ի բաց թողեալ զխռովութեան իրս, միամիտ համաշունչք ձեռն առնք միմեանց: Եւ եթէ աթոռակալութիւն իմ զայսպիսի խռովութիւնս յուզեցէ, ես ոչ լաւ քան զՅովնան եմ, առէք ընկեցէք զիս ի ծով, եւ դադարեցն ի ձէնջ յուզեալ ալիք խռովութեանն, որոյ արդարեւ չեմ բնաւ պատճառք. եւ ահա եղեցի ձեզ սկիզբն միարանութեան», Եւ յետ բանիցս այսոցիկ թողեալ յանձնէ զիշխանութիւն հայրապետութեան, եւ եւ մեկնեցաւ ի ժողովոյն, լքեալ անհնարին խնդրութեամբ, զի եզիտ զքանկացեալ ազատութիւն իւր: Եւ վաղվաղակի գնացեալ առ մեծն Խէդդոս խնդրեաց ի նմանէ բազում բանիւք պաղատանաց զի առ սէր հասարակաց խաղաղութեան եկեղեցւոյ, մի լեցի դիմադարձ այնուհետեւ հրաժարելոյ իւրոյ յաթոռոյն յոստանգնուպոզոյ, վասն որոյ բազում ազմուկք յուզէին յեպիսկոպոսունս. եւ յինքնակալէն եւս ընկալաւ զոր խնդրերն:

Եւ ընդ այսպիսի անցս երանելի հայրապետին ի գութ խանդաղատեալ բազմաց ի հարց ժողովոյն, եւ տեսեալ եւս, զի

³⁷ Այս քառի հոգերէն Թարգմանու որդոյն Գրիգորի վերնագրով պատկի. «Կատարելն գառնի առ մէջ յԱմ օրն ոտին զազակն երբորդ»:

եւ ի ժողովելոցն ոչ սակաւք հաւանին մեկնելոյ նորա յաթոռոյն, սկսան ոմն զլսելիս իննուլ, այլ ոմն զայլ նշանս ներքին տագնապին իւրոյ յայտ առնել, եւ շատք եւս ելեալ հեռացան ի ժողովոյն՝ զի մի ստիպեացին աչօք իւրեանց տեսանել զայլ դէկարդեալ փոխանակ երանելոյն։ Չէ յայտ յանուանէ թէ ոչք էին որք մեկնեցան ընդ սրբոյն Գրիգորի յատենէ հարցն։ Ի նոյն աւուրս սուրբն Գրիգոր առ ի մխիթար լինել սոցա եւ բարեպաշտօն ժողովրդեանն, որք հարեալ յոգիս աշխարէին զկորուստ սիրելի հովուին՝ ի մայր եկեղեցւոջ Սոստանդնուպոլիսոյ առաջի բազմութեան մարդկան, ուր էին եւ հարք ժողովոյն, խօսեցաւ ճառ հրաժարելոյ։ Եւսպէս իմն յօրինեալ է այն ճառ՝ մինչեւ որ միանգամ զառաջին գործոն Գրիգորի՝ զմտաւ ածիցէ, չիտրէ առանց արտասուաց զգրեալսն ընթեռնուլ։

ԺԳ. Իսրեւ այսպէս հրաժարեալ ի բաց մեկնեցաւ երանելին Գրիգոր յաթոռոյ հայրապետութեան եւ ի ժողովոյն, զորոյ ի մէջ արկին ժողովեալքն կացուցանել զոմն փոխանակ նորա հայրապետ թագաւորեալ քաղաքին։ Երանելի ինքնակալն թէոդոս յորդորէր զհարսն մեծաւ փութով եւ առաւել ինամովք խնդրել գտանել զայր մի արժանաւոր այնպիսի մեծի աստիճանի. եւ եպիսկոպոսք յայսմ մասին եւս չէին միաբան յիւրեանս։ Եւ ի կատարածին զայս օրինակ լեւալ ասէ Սողոմոն³⁸ զվճարումն գործոյն որ առաջի կայր։ «Չայնու ժամանակաւ բնակէր ի Սոստանդնուպոլիս Նեկտարիոս ոմն տարասոնացի ի Նիդիկիայ, յաւաք առհմէ։ Սա իբրեւ հանդերձեալ էր ճանապարհ առնել ի գաւառ իւր, չոգաւ առ Վիտգորոս եպիսկոպոս Տարսոնի, որ ի նոյն աւուրս ի պատճառս ժողովոյն ի Սոստանդնուպոլիս էր, զի եթէ ունիցի նա թուղթս ինչ առցէ ի նմանէ։ Ի նմին ժամանակի ըստ դիպաց իմն խորհէր ի միտս իւր Վիտգորոս թէ զո՞ դք յայն երեւելի պատիւ հայրապետութեան առաջի կացուցէ։ Եւ հայեցեալ ընդ Նեկտարիոս, համարեցաւ զնա արժանաւոր եպիսկոպոսութեան. եւ իսկ եւ իսկ կապեցաւ ոգի նորա ընդ նմա եթէ վասն լաւաց եւ վայելուչ կերպարանաց առն եւ եթէ վասն քաղցր բնութեանն։ Սասն որոյ իբրեւ այլոյ իրիք աղաքաւ առ ած զնա առ Փիլաբիանոս հայրապետ Ընտիրոջայ, յանձն արար զնա նմա եւ յորդորիչ եղել զի փոյթ մեծ ունիցի վնմանէ։ . . . Յետ ոչ բազում աւուրց ի լինել հրամանի յինքնակալէն առ եպիսկոպոսունս գրել ի թղթի զանուանս այնոցիկ՝ զորս արժանիս ի հայրապետութիւն համարէին, զի ինքն յամենեցունց ի նոցանէ որոշեսցէ զմին, այր իւրաքանչիւր դրոշմեաց ի գրի զորս եւ կամեցաւ։ Եւ Ընտիրոջայ հայրապետն նշանագրեաց զորս եւ ինքն կամեցաւ, եւ ի վերջէ

38 Ի պատմ. եկեղ. Գեղե Է. ԳԼ. Ը։

ի շնորհս Վիտորիոսի եղ եւ զանունն Նեկտարիոսի: Ինքեցեալ ինքնակալին զնշանակեալ անուանն, իրեւ եհաս ի Նեկտարիոս՝ կաց մնաց դադարեալ, եւ եղեալ զմատնն ի վերայ այնր վերջին անուան, լռելեայն մտախորհ լինէր: Եւս դարձեալ միւսան դամ կրկնեալ զընթերցուած անուանցն, հաստատեաց զՆեկտարիոս: Ինդ այս գործ պրանչացան ամենեքեան, եւ սկսան այր իւրաքանչիւր զմիմեանս հարցանել, եթէ ո՞ր Նեկտարիոսն իցէ, որպիսի պայման կենաց վարիցէ եւ ուստի իցէ: Եւ ճշմարտեալ՝ եթէ դեռ անկնունք է այրն, առաւել քան զառաւել զարմանալիք լինէին ի վերայ ամենեցուն վասն նորանշան դատաստանի ինքնակալին: Թուի ինձ եթէ եւ Վիտորիոս անգէտ էր առնն հանգամանաց, քանզի եթէ տեղեկացեալ էր նորա, ոչ արդեւք կարգէր ի կարգի այլոց զանուն առն չմկրտեցոյ: Եւ որպէս հաւանութեան է, քանզի բազմամեայ ծերունի էր Նեկտարիոս, համարեցաւ թէ վաղ իսկ մկրտեալ է: Բայց այս ամենայն ոչ առանց տեսչութեան Աստուծոյ վճարէր. քանզի եւ ինքնակալն յետ ի վերայ հասանելոյ՝ թէ անուանեալն յիւրմէ չեւ է ընկալեալ մկրտութիւն, յառաջին կարծիս իւր կաց մնաց անյեղեղով, թէպէտ եւ յողովք ի հարց հակառակէին իմն: Բայց իրեւ յետ այնորիկ հաւանեալ ամենեցուն զիջան ի կամն կարծեաց ինքնակալին, մկրտեցաւ Նեկտարիոս, եւ դեռ եւս զիւրեւել ունելով զհանդերձս սրբոյ մկրտութեան, հասարակաց միաբան հաւանութեամբ եւ վճռով ժողովոյն կացուցաւ եպիսկոպոս Առստանդնուպոլսոյ: Յայս վայր Աղոմենոս վիպագիր:

ԺԼԶ. ԻԲՐԵԻ այս այսպէս կարգեցաւ, եւ յաւելաւ ի թիւ հարցն Նեկտարիոս հայրապետ առեալ զգահերիցութիւն ժողովոյն³⁹, զոր յառաջն ունէր սուրբն Սեդիկոս, եւ յետ նորա սուրբ Վրիգոր, մատեան հարցն ի քննութիւն պատշաճելոցն յիրս հաւատոց: Հառաջ քան զամենայն ի ձեռն առին զմատեանն արեւմտեայց, որ ըստ միաբան կարծեաց պատմագրաց այն գիր էր զոր Վամասոս քահանայապետ ի ժողովոյն Հռոմայ յղեաց առ Պաւլինոս հայրապետ Անտիոքայ: Հայսմ մատենի կամ գրի արձանագրեալ կային բանք նշովից ի վերայ մոլորութեանց Եպոդինարի, Արիոսի, Սարգիլոսի, Սանկղոնի, Լւնոմիոսի եւ Փոտրիոսի: Եւ զի այսց հերձուածապետաց հայհոյութեան բանք առաւելապէս հակառակ երկուց անձանց միասնական սուրբ Լորրորութեան, այն է Արդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ ընդգէմ ոգորէին, վասն այնորիկ յայսմ գրի պարզ եւ մեկին քարոզի աստուածութիւն եւ Ի միասին էութիւն Բանին ընդ Հօր, եւ Հօգւոյն սրբոյ ընդ նոսա իսկակից աստուածութիւնն: Ի սմին

³⁹ Ըստ մանց՝ յետ հրաժարելոյ որպիսի թէոս անտիոքացի եւ ոչ Նեկտարիոս: Գրեգորի, եղև գահերէց ժողովոյն Յիմն.

գրոյ հանին հարք ժողովոյն բանա կարեւորս առ ի հաստատութիւն աստուածութեան Հոգւոյն որոյ, եւ յաւելին զայն ի հանգանակ հաւատոց Վիկիայ . որպէս արդ ունիմք գրել :

Յետ այսորիկ կոչեցան ի ժողովն բանիւ հրամանի երանելոյն թէ՛ ժողոտսի երեսուն եւ վեց եպիսկոպոսուք ի Վէսարիանոսաց կամ ի Մակեդոնեանց, որոց գլուխք էին Լաշեւսիոս եպիսկոպոս Նիզիկոնի եւ Մարկիանոս եպիսկոպոս ՚յ ամպսակոնի: Եւ ըստ պատմելոյ Սոկրատայ ⁴⁰, աստուածասէր ինքնակալն եւ ընդ նմա ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսք բազմապատիկ օրինակաւ եւ փութով յօժարութեամբ ջան եղին առ ի զԼաշեւսիոս եւ զորս ընդ նմայն էին, ի միութիւն հաւատոյ ածել: Յիշեցուցանէին նոցա զժամանակս ՚յ իրերիսի Հռոմայ հայրապետի, որոյ առաջի երեք հրեշտակք նոցին, Լուստաթէոս, Սիլուանոս եւ թէոփիլոս յօժար կամօք եւ ի դիմաց այնոցիկ յորոց առաքեցանն, արարեալ զսոստովանութիւն ուղիղ հաւատոյ, հաղորդեղն ընդ դաւանօղս նիկիական հաւատոց ⁴¹: Ղարձեալ ազգառնէին նոցա՝ թէ մեծապէս չարիս գործեն եթէ թողեալ զառաջին գովութեան կարծիս՝ զոր սրտի մտօք յանձին կալեալ էին երբեմն, հանապաղորդեցեն ի հնարս եղծանելոյ զառաջին ուղղութիւնսն: Եւ այս ամենայն կեցուցիչ բանք խրատու ոչինչ գործ բարութեան վճարեցին ի նոսա, քանզի էին սիրտք նոցա արմատացեալ ի կարծիս մոլորութեան: Ս ասն որոյ եւ ետուն պատասխանի. Եւ աւել զկարծիս Լիոսի կամիմք հաստատել, քան հաւատոց Ի միասին էութեան բանին ընդ Հօր եւ աստուածութեան Հոգւոյն միաբան լինել: Այս ասացեալ զատեան մեկնեցան ի ժողովոյն եւ ի թագաւորակաց քաղաքէն, եւ հռչակեալ ծաւալէին զթեւր վարդապետութիւն իւրեանց:

Ի մեկնել սոցա ի ժողովոյն յամառեալ չարութեամբ, սահման եղին հարքն, զի հաւատք Վիկիայ անարատ եւ հաստատուն կացցեն առ ամենեսին, եւ որ միանգամ դբ առ փոքր՝ մի այնմ հակառակ գտանիցի, զհերետիկոսութեան անուն ժառանգեցէ, եւ յեկեղեցւոյ եւ ի հաւատացելոցն հաղորդութենէ ի բաց ընկեցի: Յետ այսորիկ ուրոյն նպովս կարդացին ի վերայ ամենայն աղանդաւորաց՝ որ ընդ այն ժամանակս խռովէին զկաթողիկէ եկեղեցի, ի վերայ Լաւնոմեանց կամ Լնոմեանց, Լիդանոսաց, Վէսարիանոսաց, Սարգիեանց, Փոտինեանց, Մարկիշեանց, Եպիֆանարեանց, եւ առաւել քան զամենեսեան ի վերայ Մակեդոնեանց հոգեմարտից: Եւ թէպէտ եւ զհանգանակ հաւատոց ժողովոյն Վիկիայ ամենայն մասամբք կատարեալ քարոզէին եւ յօժարէին իսկ ոչինչ յաւելուածս առնել ի նոյն. բայց աակոյն զայրացումն նորածին հերձուածոց ծագելոց յետ մեծի

40 Ի պատմ. եկեղ. Դպր. Ե. Գլ. Ը.

41 Յետ վերագոյնն, յեջ 107.

Ժողովոյն՝ Նիկիայ ստիպէր զնոսա վասն օգտի եկեղեցւոյ սահմանել ինչ ինչ յայտնագոյն եւս: Նմին իրի սուրբ Գրիգոր Նիւսացի, որպէս պատմէ Նիկեոքոս³³, միաբանութեամբ ամենայն հարց յօրինեաց հանգանակ հաւատոյ լայնագոյն եւս քան զՆիկիայն: Վրանգի ուր ի Նիկիականն վասն առ ի չօրէ ծննդեան Որդւոյն լոկ ծնեալ ասէր, ի գրի դաւանութեան Սոստանդնուպոլսոյ յաւելլաւ. Նոնեալ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս. եւ այս ի քակտումն հերետիութեանն Փոտինոսի՝ որ հայհոյէր թէ Բանն Աստուծոյ ոչ է մշտնջենաւորութեամբ իսկակից չօր, այլ ժամանակեան: Եւ ուր ի Նիկիականն վասն մարմնաւոր տնտեսութեան բանին այս ինչ միայն կայր. Եւ եւ մարմնացաւ եւ մարդացաւ, չարչարեցաւ. եւ յարեաւ յերրորդ աւուր. ի կոստանդնուպոլսեանն հակառակ Ապոլինարեանց աղանդոյն, որք ժխտէին թէ առ Բանն ճշմարիտ մարմին ըստ մերոյ բնութեանս, յաւելլուածով եւս եղաւ. Եւ յերկնից եւ մարմնացաւ չօրով սրբով ի Սարեմայ կուսէն, եւ մարդացաւ եւ խաչեցաւ վասն մեր առ Պիղատոսիւ պոնտացւով. եւ թաղեցաւ եւ յարեաւ յաւուր երրորդի: Եւ վասն զի գլխաւոր խորհուրդ հարցն սրբոց էր հակառակ մակեդոնեան հոգեմարտ սղանդոյ օրէնս կարգել, եւ զկենդանարար չօրւոյն զաստուածութիւնն պայծառ բանիւք քարոզել. վասն այնորիկ յայն բան Նիկիական դաւանութեան՝ Եւ ի չօրին սուրբ, արարին այսպիսի ինչ յաւելլուած. Հաւատամք եւ ի չօրին սուրբ տէր եւ կենդանարար, ի չօրէ բղխեալ, որ ընդ չօր եւ ընդ Որդւոյ երկրպագի եւ ի միաոին փառաւորի, որ խօսեցաւ ի ձեռն սրբոց մարգարէից: Ապա ուրեմն առ ի յայանել զճշմարիտ կաթողիկէ եկեղեցւոյ հաւաստիս, եւ հաստատել զմիութիւն մկրտութեան՝ սահմանեն զայս ինչ. Հաւատամք եւ ի մի, սուրբ, կաթողիկէ եւ առաքելական եկեղեցի: Խոստովանիմք զմի մկրտութիւն ի թողութիւն մեղաց:

Սկսան բովանդակ զայս ամենայն տեսանելոյ դիցուք աստէն զըռուն պատճէն դաւանութեան ժողովոյն Սոստանդնուպոլսի: “Հաւատամք ի մի Աստուած Հայր ամենակալ, յարարիչն երկնի եւ երկրի, ամենայն երեւելեաց եւ աներեւութից: Եւ ի մի տէր Յիսուս Վրիստոս յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալ ի չօրէ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ. ծնունդ եւ ոչ արարած, Համագոյ չօր, որով ամենայն ինչ եղեւ: Որ վասն մեր մարդկան եւ վասն մերոյ փրկութեան էջ յերկնից, եւ մարմնացաւ չօրով սրբով ի Սարեմայ կուսէն, եւ մարդացաւ, եւ խաչեցաւ վասն մեր առ Պիղատոսիւ պոնտացւով, եւ թաղեցաւ, եւ յարեաւ յաւուր երրորդի. համբարձաւ յերկինս. նստի ընդ աջմէ չօր. միւսան-

33 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք ԺԲ. ԳԼ. ԺԳ.

գամ գալոց է փառօք դասել զկենդանիս եւ զմեռեալս: Եւ ի Հոգին սուրբ տէր եւ կենդանարար, ի Հօրէ բղխեալ, որ ընդ Հօր եւ ընդ Արդւոյ երկրպագի եւ ի միասին փառաւորի. որ խօսեցաւ ի ձեռն մարգարէիցն: Եւ ի մի սուրբ կաթողիկէ եւ առաքելական եկեղեցի: Խոստովանիմք զմի մկրտութիւն ի Թողութիւն մեղաց: Եւն ունիմք յարութեան մեռելոց եւ կենացն հանդերձեալ յաւիտենին. ամէն,,:

Եւստէն Թերեսու զարմացին ոմանք ընդ ասիւ սրբոյ ժողովոյս ի դաւանութեան իւրում զՀոգւոյն սրբոյ ի Հօրէ բղխեալ, եւ ոչ եւ յԱրդւոյ: Եւստ գործ մի դիւրին է զգոյն տարակոյս փարատել: Գլխէ ամենայն ոք որ տեղեակ իցէ անցից եկեղեցւոյ, զի ի սուրբ ժողովս սովորութիւն է ժողովելոց բան ճառել կամ վճիռս բերել հակառակ այնց մոլորութեանց, յորոց քակտումն գումարեալն են, կամ որք ի նոյն ժամանակս յուզին ի մէջ եկեղեցւոյ: Եւ արդ՝ քանզի Մակեդոնեանք եւ Եւստմեանք⁴³, յորոց դատաւարտութիւն գումարեցաւ ժողովս այս, հայհոյէին Թէ Արդի է արարած կամ գործ Հօր եւ կամ ելեալ ի Հօրէ. իսկ Հոգի է արարած Արդւոյ, կամ ի նմանէ միայն ելեալ. վասն այնորիկ եւ սուրբ ժողովն հակառակ սոցա ուղղակի երեւր վճիռ, Թէ Հոգին սուրբ է Եւստուած եւ բղխեալ կամ ելեալ ի Հօրէ: Բայց քանզի չգոյր հերձուած կամ հակառակութիւն վասն բխման Հոգւոյն եւ յԱրդւոյ, զի յայնժամ հերձուածօղք եւ ուղղափառք միարան էին ի նոյն ըստ այլեւայլ մտաց, զայնմանէ չարար ինչ յիշատակ ժողովն եւ ոչ եղ զայն ի սահմանին հաւատոյ:

Ժ.Օ. Ի կատարել բանից հաւատոյ՝ կարգեցին հարք ժողովոյն եւթն կանոնս⁴⁴ ի հաստատութիւն նիկիական դաւանութեան ի մերժումն հերետիկոսաց, եւ ի կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ:

43 Բա՛հր Եւստփոսի՝ առ սրբոյն Բարսիլ (Յ-ԼՅ. ԺԷ. 10): Եւ զիա՛րդ ապա Միւսայս են. «Արդի աննին է արարած, իսկ ծնին միայն ապա Եւստփոս զպատճառ եւ Միածնին՝ միթարին. . . : Հօգի ըստ բնութեան եւ ըստ կարգի երրորդ է Հօրն իշխանութեան, եւ ազգելով Արդւոյ արաբեալ, յերրորդ անգամ պատուեալ իրեւ առաջին եւ մեծագոյն քան զամենայն ինչ. որ զՀօգի քրիստոսի ոչ ունի, առ չէ նորա: Եւ միայն իրելս այսպիսի ոք է արարած Միածնին, միկ յաստուածութենէ եւ յարարական զօրութենէ:», Չայսպիսի հայհոյութիւնս աստուածամարս հերձուածապէսին քով նորարարութեամբ եւ զօրաւոր բանիւք խալտառակէ սուրբն Բարսիլ: Հայհոյիւն եւ աստուածեղէն գրոց հակառակ յանգիմանէ զիս. եւ ցուցանէ իԹէ Հոգին սուրբ է նշմարիւ Եւստուած, եւ ոչ միայն յԱրդւոյ այլ եւ ի Հօրէ բղխել: «Չիք ինչ բնաւ, առ երանելի հայրապետն, որ իցէ յԱրդին եւ ի Հօրէ արտաբոյ լիցի: Ար ինչ ԲՏ է, առ ինքնին Արդին առ Հայր, ամենայն քա է. եւ որ ինչ քա է, այն իմ է. միայն գրեցան ի սփն ժողովոյ: Ըստ այսմ

նողին. իսկ եթէ ամբաստանի եպիսկոպոսն՝ թէ յանցուցեալ է յեկեղեցական իրս՝ քննութիւն լեցի անձին դատախազին: Եւ մի լեցի ընդունելի ամբաստանութիւնն ի սոյնպիսի իրս եղեալ ի վերայ եպիսկոպոսի յաղանդաւորէ կամ ի հերձուածողէ եւ կամ յառնէ ի պատճառս յանցանաց ինչ ամբաստանելոյ կամ որոշելոյ յեկեղեցւոյ, մինչ չեւ իցէ սորա սրբեալ զանձն յամբաստանութենէ եւ զերծեալ ի կապանաց որոշման: Եւստ եթէ ամբաստանութիւնն մատուցի յանպարտ առնէ՝ քննեսցի ամբաստանեալ եպիսկոպոսն յատենի գաւառական ժողովոյ եպիսկոպոսաց. եւ իբրեւ այնու եւս օգուտ ոչ լինիցի, դատաստան լեցի ի մեծ եւս ժողովի: Եւ եթէ որ այսմ կանոնի ունչս արարեալ, առ ինքնակալն կամ առ աշխարհական իշխանս դիմիցէ եւ Թեմաքական ժողով խնդրիցէ, ամբաստանութիւն նորա մի լեցի լսելի:

Եւթներորդ կանոնն սահմանէ, զե եթէ որ յԵրիտեանց, ի Մակեդոնեանց, ի Շարաթականաց⁴⁸, ի Վովատիոսեանց, ի Չորեքտասներորդեայց եւ յԱպոկրիսարեանց դառնայ յուղիղ հաւատս, բնկալեալ լեցի յեկեղեցի յետ օծանելոյ զճակատ, զայս, զգրնգունս, զեքրան եւ զականջս նորա սուրբ մեռոնիւ ասելով. Ընկիւ պարգեւի հոգւոյն սրբոյ: Իսկ որք յԵւնոմեանց՝ որք միով ընկղմամբ մկրտեն, ի Մանտանեանց⁴⁹, ի Սարեղեանց եւ ի սոցին նմանեաց յուղղափառութիւն գայցեն, հրամայէ զգուշութեամբ կրթել յուղիղ հաւատս եւ մկրտել:

48 Եւթնութիւն անուանեալ աղանդաւորք էին աշակերտք Մարտաբոս կամ Եւթնութիւն անուն առ ուրու. որ ի հրեական կրօնից ի քրիստոնէական հաւատս եկեալ, յարեցաւ ի Վովատեան, եւ ի Մարիանոսէ նազիւտեան եպիսկոպոսէ ընկալաւ զնաւագրութիւն քահանայութեան: Յետ այնորիկ սկսանէր նորոյ աղանդոյ հնարագիւտ լինել, քարոզելով ըստ հրեական օրինաց զքրիստոնէական կարգս կատարել. զգաւիրն ամ, առեք, պարտ է ընդ Հրէից ի նոյն իսկ աւուր լրման լսեմոյ ամսոյն Մարտի ամեն, եւ փոխանակ կրեարկէի զօր լաւութեան ուրբ պահել թիւոր. Բաղճմ. ի Բի. Ե. Ի. Բ. Գի. Դ. Ե.:

49 Մանանեանց աղանդոյն գլուխ եղեւ Մանանեոս կամ Մանանեոս ո՞ն փախաւ զԲոցի յէլս երկրորդ դարուն, յամի 180, որ յառաջագոյն լեալ կառպալաւ ներքինի եւ ապա ընկալեալ զհաւատս քրիստոսական, մտարեբէր ի մալրութիւնս յիմարութեան: Քանի ըստ պատմելոյ Եւսեբի կեանքագրի (Պատմ. Եւրոպ. Գի. Բ. Գլ. ԺԶ.) եւ արդոյն Եւսեբի երուսաղէմացւոյ յիմարութեան (Պատմ. Եւրոպ. Գի. Բ. Գլ. 340 - 341) աւեր լինել մարգարէ գիտակ հանգերէնց, եւ ի ոյն պէտս չլինելուցանէր ընդ իւր զերիւս կանայս զԳրիսիկոս եւ զՄարտիրոս Եւսեբի մարգարէական օգուով, ըստ նորա բարանդելոյն: Եւ պարծեր եւս թէ ոչ Պաւլոս եւ ոչ այլ որ յաւաքէլոց այն-

պէս առատութեամբ ընկալեալ էր զօրք մարգարէութեան օրպէս ինքն. նոյն իրի եւ կուէր զանն միութարիչ հոգի սուրբ. եւ այսպիսի խորեայ հնարիւք օրհնեալ զմալր ուսման իւր, ապա չափաւ զերմով: Գլխաւոր մալրութիւնք աշակերտացն Մանանեոս էին այսօրիկ. զօրիւսաւոր ամուսնութիւնս մարթ եւ ըստ կամ լուծանել. չէ արժան յերկրորդ ամուսնութիւն անցանել. ի ժամանակս հալածանաց չէ օրէն փախել ի հալածչաց, այլ մեալ վկայական մահաւ. անկելոցն ի հաւատոց չիք բնաւ յոյս փրկութեան, վասն որոյ եւ խորհուրդ ապաշխարութեան անօգուտ է: Դարձեալ զճեւ միտութեան աղաւորէին. զմեռալոյ միտէին, զկանայս անանգրէին ի քահանայութիւն, եւ քարոզէին պահել ամ ըստ ամ զերիւս քառասներորդական պահս: Մալրութեանց օրոց ըստ մասին ինչ զճեւ եւ ապա ընկալեալ զհաւատս քրիստոսական, մտարեբէր ի մալրութիւնս յիմարութեան: Քանի ըստ պատմելոյ Եւսեբի կեանքագրի (Պատմ. Եւրոպ. Գի. Բ. Գլ. 340 - 341) աւեր լինել մարգարէ գիտակ հանգերէնց, եւ ի ոյն պէտս չլինելուցանէր ընդ իւր զերիւս կանայս զԳրիսիկոս եւ զՄարտիրոս Եւսեբի մարգարէական օգուով, ըստ նորա բարանդելոյն: Եւ պարծեր եւս թէ ոչ Պաւլոս եւ ոչ այլ որ յաւաքէլոց այն-

Չայս ամենայն կարգեալ ժողովելոցն՝ ի կատարածին գրեցին թուղթ առ Խէդդոս երանելի, յորում յետ կարճ ի կարճոյ ծանուցանելոյ նմա զամենայն զոր ի ժողովի իւրեանց սահմանեալ էին, այսպիսի բանս աղերսի գրեն առ նա. «Վասն որոյ աղաչեմք զթութիւնդ քո, զի եւ թղթովք բարեպաշտութեան քո հաստատուն գործեսցի սահման ժողովոյս: Եւ զի որպէս ի ձեռն թղթոց ի կոչումն մեր գրելոց պատուեցեր զեկեղեցի, նոյնգունակ զամենայն սահմանեալս առ ի մէջ քոյով վճռով եւ քոյով կնքով ամրացուցես,»: Աստէն գեղեցիկ խորհրդով յուշ առնէ Բարոնիոս ⁵⁰, թէ յայն սակս հարք ժողովոյն աղաչանօք խնդրեն յինքնակալէն հաստատել, այն է ընդունել եւ կնքով իւրով ամրացուցանել զսահմանս ժողովոյն, որպէս զի սովին օրինակաւ գողցես բռնադատեսցեն եւ ստիպեսցեն զնա հաստատուն եւ անփոփոխ պահել զիւր առ նոսա հաւատարմութիւն ի գործս տարածման սուրբ հաւատոց: Ի վախճան թղթոյն դնեն զեւթն գլուխս կանոնաց եւ ապա զպատճէն դաւանութեան հաւատոյ՝ զոր ինքեանք յօրինեցին. Չայս ամենայն առաքեն առ Խէդդոս հանդերձ վաւերական ձեռնագրով համօրէն ժողովելոցն:

Ի կատարած այս ամենայն գործոց մեծապէս սիրով եւ մեծարանօք արձակեալ հարց ժողովոյն ի մեծէն Խէդդոսէ՝ չոգան ի գաւառս եւ յեկեղեցիս իւրեանց: Ինդ սոսա դարձարար եւ սուրբ Ներսէս Պարթեւ յիւր աթոռն ի Հայաստան աշխարհ, բերեալ եւ սա, որպէս հաւաստի թուի, ըստ օրինակի սրբոյն Արիստակեայ զսահմանս եւ զկանոնս եւ զպատճէն դաւանութեան հաւատոյ ժողովոյն ի Հայս ⁵¹:

Եւ. Յեճ արձակելոյ ժողովոյն հասանէր առ երանելին Վամասոս քահանայապետ Հռոմայ համբաւ ամենայն եղելոց ի նմին ժողովի, եւ առանձինն՝ լուր հայրապետութեան Փղարիանոսի յաթոռն Անտիոքայ փոխանակ սրբոյն Սեղիտոսի, վասն որոյ ոչ սակաւ խռովութիւնք յուզեալ էին: Չայն ամենայն իբրեւ ստուգէր երանելի քահանայապետն, առ ի սպառնալու բառնալոյ զամենայն շփոթս՝ ի գալ ամին միւսոյ հրամայէր ժողով լինել ի Հռոմ եպիսկոպոսաց արեւմտից եւ արեւելից: Ի սոյն հաւանեցոյց զբարեպաշտօն ինքնակալն արեւմտեան զՎարաթիանոս եւ ի ձեռն նորա խնդրեաց եւ ի Խէդդոսէ ջան դնել զի եւ արեւելեան եպիսկոպոսք գումարեալք ամաւ միով յառաջագոյն ի Արստանդիւսուպոլիս, ելցեն ի Հռոմ ի ժողովն: Աղվաղակի կամաւ յօժարութեամբ զեջեալ Խէդդոսի ի խնդիր աթոռակցի

⁵⁰ Ի ժամանակագր. աժ տետռն. 381 ի բարձունս Աստուծոյ՝ ասացաւ ի Խէդդոս Բ. հմ. 12:

⁵¹ Աւանդութիւն է առ մեզ՝ թէ մասն հարեւր յիսուն հայրապետաց: Բ հրեշտակական փառաբանութեան Փառք

իւրոյ եւ հայրապետին չառմայ, հրովարտակ արար առ եպիսկոպոսունս ըստ ժամանակելոյ քահանայապետի երթալ ի չառմ:

Եւ ինչն գումարեցան եպիսկոպոսունքն միւսանգամ ի Սոսանդուկոյն, ուր հրաւիրեցին եւ զսուրբն Վրիգոր նաղիանդացի, այլ նա ոչ չոգաւ անդր, մի զի հիւանդութիւն մարմնոյն խափանէր զնա. եւ երկրորդ զի ի մեկնել իւրում ի ժողովոյ անտի Սոսանդուկոյն եղեալ էր ի մտի ոչ եւս մտանել ի ժողով եպիսկոպոսաց: Եւ միաբանեալ արեւելեան եպիսկոպոսաց խորհուրդ արարին, եւ վասն բազում պատճառաց չհամարեցան ի դէպ թողուլ զեկեղեցիս իւրեանց անհովիւս եւ ճանապարհորդել յարեւմուտս: Եւ պա որոշեցին երիս պատգամաւորս յանուն ամենեցուն եւ առաքեցին ի չառմ. եւ ետուն ի ձեռս նոցա դիր առ Վամասոս քահանայապետ եւ առ այլ եպիսկոպոսունս: Եւ այսմ զիր առաջի դնեն զպատճառս չկարելոյ գալ ի չառմ ի ժողովն. «Սմանք ի մէնջ, ասեն, այն ինչ դարձեալ են յաքսորանաց. այլք հաղել հաստատեալք միւսանգամ յաթոռս իւրեանց՝ բեր ի նեղութիւնս կրեն յերեսաց ատելութեան թշնամեաց եկեղեցւոյ, են եւ ոմանք՝ որք քարկոծութեամբ հարստահարեցան, եւ ոմանք այլով իմն օրինակաւ վտանկեցան: Եւ եկեղեցիք մեր ոչ հանգեան դեռ եւս յանհարին չարեաց՝ յորս մատնեալ էին ի ժամանակս առաջնորդութեան սուտանուն հովուաց, որոց եւ այժմ չար թշնամիք դարանամուտ լինին, զի ի հեռանալ յայնցանէ հովուացն՝ դարձեալ ժանտացին ի հօտս նոցին: Եւ մենեքեան մեծապէս փափաքէաք գալ ի ժողովդ՝ բայց այսչափ պատճառք չտան թոյլ զգործն կատարել: Եւ ասն այսորիկ փոխանակ բոլորեցունցս առաքեմք այդ երիս պատգամաւորս, որք յանդիման կացուցեն ձեզ զէր ժողովելոցս աստէն ի միաբանութիւն եւ զնախանձ մեր վասն ուղղափառ հաւատոց», Եւ ծանուցանեն նոցա զուղղութիւն հաւատոց իւրեանց, եւ ի պատասխանատուութիւն անձանց ի կացուցանել հայրապետս զՓղարիանոս եւ զԵկտարիոս ի մէջ առնուն զսահման ժողովոյն Նիկիայ, որ հրամայէ ⁵² զի եպիսկոպոսք կացուցին յեպիսկոպոսաց իւրաքանչիւր գաւառի, եւ եթէ սղբա կամիցին՝ կոչեցին ի նոյն վործ եւ եպիսկոպոսունք մերձաւոր գաւառաց: Եւ կատարածի ասեն. «Ուր միութիւն ճշմարիտ հաւատոց եւ սուրբ սիրոյ է, անդ չէ մարթ ասել ես պաւղոսեան եմ կամ ես ապոլոնեան եմ. զի ամենեքեան եմք Յիսուսի Վրիստոսի»,:

Եւ եւալ երկոյ պատգամաւորացն զայս գիր՝ չոգան ի չառմ ի ժողովն, ուր եկին ի կողմանց կողմանց եւ այլ բազում եպիսկոպոսունք, յորս էին սուրբն Մարտիրոս հայրապետ Միդուղեայ, սուրբ Լալիփան կիպրացի, Պաւղինոս հայրապետ Անտիոքայ,

Լսքողինոս եպիսկոպոսապետ թեւսադոնիկեայ եւ սուրբ Յերոնիմոս վարդապետ եկեղեցւոյ: Վաւմարեալ սրբոյն Վամաստոսի զսոսա, արար ժողով, յորոյ գործոցն գրեթէ ոչ ինչ մնացորդք գտանին այժմ առ մեզ ի գիրս մատենագրաց: Սիսայն ունիմք զհաստատուն վկայութիւն սրբոյն Վրիգորի մեծի⁵³ եւ զփոռայ կոստանդինուպոլսեցւոյ⁵⁴ առ այն՝ թէ յայսմ ժողովի հաստատեաց Վամաստոս քահանայապետ զամենայն սահմանեալս ի բանս հաւատոց ի ժողովն Սոստանդինուպոլսի, եւ յետ այսորիկ եւ այս ժողով Սոստանդինուպոլսի կարգեցաւ ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ ի թիւ տիեզերական ժողովոց. զորոյ զվիշտաակ ամի ամի կատարէ Հայաստանեայց եկեղեցի: Աս եւ յարեւմտեան եկեղեցւոջ ի սուրբ պատարագի պաշտի հանգանակ հաւատոյ նորին:

Ի կնքել զպատմութիւն սրբոյ ժողովոյս անկ համարիմք զեկուցանել ընթերցանելեաց, զի պատմագիրք զկարգ անցից եւ գործոց նորա ոչ յար եւ նման միմեանց աւանդեն: Օ՛ի ոմանք այսպիսի ունին կարգ. նախ դնեն զնզովել Սաքսիմոսի շնականի, զմերժել նորա յիշխանութենէ աթոռոյն եւ զհաստատութիւն սրբոյն Վրիգորի աստուածախօսի ի նոյն աթոռ: Ապա կարգեն զսահման ուսմանց հաւատոյ, զնզովել հերետիկոսաց եւ զկարգել կանոնաց: Հետոյ պատմեն զմահ սրբոյն Սեղիտոսի եւ զանուանել այլոյ հայրապետի փոխանակ նորա յաթոռն Լնտիոքայ, եւ ի կատարածին զհրաժարել սրբոյն Վրիգորի ի հայրապետութենէ Սոստանդինուպոլսի եւ ի ժողովոյն եւ զամբառնալ Վեկտարիոսի յաթոռ նորա: Իսկ այլք պատմեն ըստ կարգին զոր մեք յօրինեցաք: Այս շմարանութեան մատենագրաց պատճառս զայն գիտեմք զի ոչ գտանին ի միջի համօրէն արձանագիրք ժողովոյն. վասն որոյ ստիպեալ նոցա յայլ եւ այլ հին մատենագրաց քաղել զգործս նորա, պատմեն զամենայն անցս որպէս ինչ հաւանութեան թուի նոցա: Օ՛այս նկատեալ Սիլուս Փիլելորի, որ եւ ինքնին զմեր կարգ ունի, իրաւամբք խոստովան լինի⁵⁵, թէ “Չէ ինչ փոքր դժուարութիւն գտանել թէ յորում ժամանակի եւ ընդ յոր ուրուք գլխաւորութեամբ կատարեցաւ ամենայն ինչ ի ժողովի աստ”:

53 Գիրք Զ. Թուղթ ԼԱ:
54 Ի գիրս յաղ. Է. ժողովոց:

55 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք ԺԸ. Հոս. Զ:

ՀԵՄԵՐՈՒՆԱՆԵՐ Թ. ԺՈՂՈՎ,

Ե Փ Ե Ս Ո Ս Ի

Ապրողինու եպիսկոպոսական խնայողունիկեայ եւ սուրբ Յերոնիմոս վարդապետ եկեղեցւոյ: Ղաւմարեալ սրբոյն Ղամասոսի զսոսա, արար ժողով, յորոյ գործոցն գրեթէ ոչ ինչ մնացորդք գտանին այժմ առ մեզ ի գիրս մատենագրաց: Սիայն ունիմք զհաստատուն վկայութիւն սրբոյն Վրիգորի մեծի⁵³ եւ զփոռայ կոստանդինուպոլսեցւոյ⁵⁴ առ այն՝ թէ յայսմ ժողովի հաստատեաց Ղամասոս քահանայապետ զամենայն տահմանեալս ի բանս հաւատոց ի ժողովն Ղոստանդինուպոլսի, եւ յետ այսորիկ եւ այս ժողով Ղոստանդինուպոլսի կարգեցաւ ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ ի թիւ տիեզերական ժողովոց. զորոյ զսիշատակ ամի ամի կատարէ Հայաստանեայց եկեղեցի: Ղա եւ յարեւմտեան եկեղեցւոջ ի սուրբ պատարագի պաշտի հանգանակ հաւատոյ նորին:

Ի կնքել զպատմութիւն սրբոյ ժողովոյս անկ համարիմք ղեկուցանել ընթերցանելեաց, զե պատմագիրք զկարգ անցից եւ գործոց նորա ոչ յար եւ նման միմեանց աւանդեն: Օչ ոմանք այսպիսի ունին կարգ. նախ ղենն ղնզովել Ապրիմոսի շնականի, զմերժել նորա յիշխանութենէ աթոռոյն եւ զհաստատութիւն սրբոյն Վրիգորի աստուածախօսի ի նոյն աթոռ: Ղպա կարգեն զսահման ուսմանց հաւատոյ, ղնզովել հերետիկոսաց եւ զկարգել կանոնաց: Հետոյ պատմեն զմահ սրբոյն Միգիտոսի եւ զանուանել այլոյ հայրապետի փոխանակ նորա յաթոռն Անտիոքայ, եւ ի կատարածին զհրաժարել սրբոյն Վրիգորի ի հայրապետութենէ Ղոստանդինուպոլսի եւ ի ժողովոյն եւ զամբառնալ Ղեկտարիոսի յաթոռ նորա: Իսկ այլք պատմեն ըստ կարգին զոր մեք յօրինեցաք: Եւսր չմիարանութեան մատենագրաց պատճառս զայն գիտելք զե ոչ գտանին ի միջի համօրէն արձանագիրք ժողովոյն. վասն որոյ ստիպեալ նոցա յայլ եւ այլ Հին մատենագրաց քաղել զգործս նորա, պատմեն զամենայն անցս որպէս ինչ հաւանութեան թուի նոցա: Օայս նկատեալ Ղիւադիոս Փղեւրի, որ եւ ինքնին զմեր կարգ ունի, իրաւամբք խոստովան լինի⁵⁵, թէ “Չէ ինչ փոքր դժուարութիւն գտանել թէ յորում ժամանակի եւ ընդ այլ ուրուք զլուաւորութեամբ կատարեցաւ ամենայն ինչ ի ժողովի աստ”:

53 Գիրք Զ. Թուղթ ԼԱ:

54 Ի գիրս յաղ. Ե. ժողովոց:

55 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք ԺԸ. Հատ. Զ:

ՀԱՐԱՐԱՆԱԿԱՆ Ս. ԴՈՂՈՎ,

Ե Փ Ե Ս Ո Ս Ի

Ա. 'Նեոտորի տեղի ծննդեանն, հրահանգք մանկութեան, եւ որ զնմանէ բանք մատենագրաց:

Բ. 'Նեոտոր կարգի յաթոռ հայրապետութեան Կոստանդնուպոլսոյ եւ յուրէ տմբոխս:

Գ. 'Նեոտոր սկիզբն առնէ քարոզութեան վերիպական 'սւսմանց' իւրոց:

Դ. 'Նսեբէիս այր ողջամիտ, եւ Ս. Պրոկլ, եւ այլք զենդգէճ 'Նեոտորի քարոզեն:

Ե. 'Չարաշար բռնութեամբ ժանտանայ 'Նեոտոր ի հակառակորդս իւր:

Չ. Ս. Կիրեղ աղէքսանդրացի ճակատի բանիւք եւ գրովք ընդ գէժ 'Նեոտորի:

Է. 'Նեոտոր հնարի թղթովք յինքն ձգել զՍ. Կեղեասինոս քահա- նայապետ, առ որ գրէ եւ Ս. Կիրեղ:

Ը. 'Երանելոյն Կեղեասինոսի ջանք վասն դարձին 'Նեոտորի:

Թ. Ս. Կիրիլ նոր աշխատութիւնք վասն զգաստութեան 'Նեո- տորի:

Ժ. 'Նոր հնարք շարեաց 'Նեոտորի: Խէնդոս գումարէ ժողով յե- փեսացոց քաղաքի:

ԺԱ. Ս. Կոն Պեղագիտի աղանդոյն բանք:

ԺԲ. 'Քուէր Թէոդոսի առ եպիսկոպոսունս ի ժողովն:

ԺԳ. 'Եպիսկոպոսք ի կողմանց կողմանց դան յեփեսոս ի ժողովն:

ԺԴ. Որ ինչ նախ քան զսկիզբն ժողովոյն եղեն բանք եւ գործք եպիսկոպոսաց յեփեսոս: Եւ վասն Յովհաննու անտիոքացոյն յերկարելոյ զգալուստ իւր:

ԺԵ. 'Եպիսկոպոսունք գումարեալ ի մի սկսանին զժողովն:

ԺԶ. 'Նեոտոր կոչի հրաւիրանալ ի ժողովն:

ԺԷ. 'Ժողովեալքն քննեն զուսումն 'Նեոտորի եւ մատուցանեն բա- զում գիրք ի կարգացումն:

ԺԸ. 'Նեոտոր հերձուածապետ նզովի ի ժողովն, զորոյ զուր ուրա- խութեամբ ընդունին բնակիչք Եփեսոսի:

ԺԹ. Սողեակիցք 'Նեոտորի ի բողոք հնարս մասնեն ընդգէժ վճալ ժողովոյն:

Ի. 'Յովհաննու անտիոքացոյ գորովել իորհուրդք եւ գործք յե- փեսոս քաղաքի:

ԻԱ. Ի հասանել հրեշտակացն Հռոմոյ յեփեսոս՝ ժողովին հարք յերկրորդ գումարումն:

ԻԲ. 'Յերրորդում գումարման հաստատեն հրեշտակք Հռոմոյ զգործս ժողովոյն, յորում եւ գիր առաքեն առ կայսրն:

ԻԳ. Ի շարրորդսմ գումարման առաքեն ժողովեալքն պատգամ առ Յովհաննէս անաիւքացի գալ ի ժողովն:

ԻԴ. Ի հինգերորդ գումարման կարեն ժողովեալքն Յովհաննիսեանս ի հաղորդութենէ. եւ գրեն երկուքին կողմանքն գիրս ի Կոստանդնուպոլիս:

ԻԵ. Ի վեցերորդ գումարման սահմանեն հարք յամենայնի հաստա-
տութեամբ ունել զդաւանութիւն ժողովոյն Նիկիայ:

ԻԶ. Ի վերջին՝ յեւթներորդ գումարման գտան հարք շառանչին
գառաստանս ոմանց եւ սահմանեն կանոնս:

ԻԷ. Ուր ինչ յետ ժողովոյն անցին անցք ընդ երկուս կողմանս յե-
փեսոս:

ԻԸ. Լորդերին կողմանքն առաքեն պատգամաւորս առ Բնքնակալն որ
կատարէ զկամս ուղղափառ հարց:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ

ԺՈՂՈՎ, ՏԻԵՋԵՐԸԿԸՆ

ՈՐ Է

ՀԱՄԵՐԸ, ԽԸՐԶԸԿԸՆ Ս. ՍԻՒՆՀՈՒՈՍ

Ե Փ Ե Ս Ո Ս Ի

Պատմաբան առ քահանայապետութեամբ սրբոյն Վեդեստինոսի, եւ առ ինքնակալութեամբ փոքուն Թէոդոսի, ի մերժել զմուտութիւնն Նեստորի, որ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս յերկուս որդիս եւ յերկուս անձինս բաժանէր, եւ զամենաուրբ Վոյսն՝ մարդածին եւ ոչ Աստուածածին լինել հայհոյէր:

ՅԱՄԻ ԵՅԵԱՌՆ 431

ՅԻՍՈՒՍ Քրիստոս Որդի Աստուծոյ եւ Աստուած յաւիտենական, արարիչ ամենայն արարածոց, ի փրկութիւն մեղուցեալ մարդկութեանս զծառայի կերպարանս զգեցեալ եւ կամաւոր չարչարանօք զմահ յանձն առեալ, քանի՞ն անշնորհակալուս իւրոց բազում երախտեացն եզիտ յորդիս մարդկան: Արիւնթոս, Լարիզն, Պաւլոս սամոստացի, Արիոս այլովքն հանդերձ թշնամութեամբ ոչ երկեան թշնամանել զԱստուածորդին՝ զոյգ եւ հաւասար արարածոց քարոզելով: Ինչ սոսա միաբանեցաւ եւ աղանդամիտն Նեստոր՝ որ ի խորհուրդ կենարար անտեսութեանն ամպարշտեալ, ոչ կամէր զփրկիչ իւր եւ զկենարար՝ Աստուած ճշմարիտ խոստովանել. այլ որիչ անձամբ ստեղծականաւ բնակարան իմն եւեթ կամ տաճար աստուածութեանն զնա դաւանէր. եւ զփառաւորեալ կոյսն Մարիամ ոչ աստուածածին՝ այլ քրիստոսածին եւ մարդածին քարոզել անասմթէր: Արդ աստէն, որպէս ինչ կարգ պատմութեանս բերէ, բան ի գործ արարեալ զամենայն անցս թեւր վարդապետութեան եւ գործոց հերձուածապետիս այսորիկ արկցուք ընդ գրով, եւ յետ այնորիկ եւ զպատմութիւն եւս սրբոյ Ժողովոյն Լափսոսի, որ ի նորին կշտամբութիւն եղեւ, կարգեսցուք:

Ա. ՔՐԻՍՏՈՍՏՈՐԱՆՍՍ այս այր էր ծնեալ ի Ղաերմանիկ աւանէ Ասորւոց. բայց ի տիս տղայութեան տարեալ յԱնտիոք

անդէն մկրտեցաւ եւ սնաւ ¹: Եւ հասեալ ի չափ չորաւ ի վանս սրբոյն Եւպրեպայ, որ ի բացեայ էր յԱնտիոքայ իրբեւ ասպարիսօք երկու, եւ անդ եմուտ ի կարգ կրօնաւորութեան: Այս աշակերտեալ Խէդդարոսի մոպսուեստացոյ՝ ուսմամբ հանդերձ ընկալաւ եւ զնորա չար մոլորութեան կարծիս: Այլ յետ բազում ժամանակաց տեղեկացեալ Խէդդարոսի Անտիոքայ հայրապետի բարեղք գնացից նորա ձեռնադրեաց զնա ի քահանայութիւն, հրաման եւ պաշտօն տուեալ նմա՝ վարդապետել ժողովրդեան զքրիստոնէական ուսմունս, կրթել զերախայսն ի հաւատս եւ քարոյել զուղղափառութեան կրօնս ի յանդիմանութիւն հերձուածողացն որք ապականէին յայնժամ զեկեղեցիս Վրիստոսի:

Օայնպիսի եւ զայնչափ իշխանութիւն ընկալեալ՝ Նեստորի, մեծաւ նախանձու վառէր եւ մարտ եղեալ կռուէր ընդդէմ Արիանոսացն, Ապոլինարեանց եւ Որոգինեանց, որք ընդ այն ժամանակս սփռէին զուսմունս իւրեանց ի բազում կողմանս արեւելից: Ի բանս իւր եւ ի գնացս զօրինակ նմանութեան զերանելոյն Յովհաննու Սկեբերանի՝ որ ի քաղաքէ անտի Անտիոքայ էր, լի եւ անթերի յանձին իւրում ընծայեցուցանել կեղծաւորէր: Չայն նորա էր քաղցր եւ հեշտական լսելեաց եւ զօրաւոր, իսկ ինքն թէպէտ եւ ըստ բնածին հանգամանացն ճարտարախօս էր, այլ ոչ կիրթ յամենայն կարեւոր ուսմունս եւ հմուտ. որպէս ցուցանէ Սոկրատէս ²: Համենայն բանս մանաւանդ ի հրապարակախօսելն իւր հնարս խնդրէր մեծապէս՝ քաղցրացուցանել զխօսս իւր ի լսելիս ունկնդրաց իւրոց եւ յամենեցունց յայտնապէս գովութիւնս ընդունել:

Եւ իցուք աստէն զոր ինչ միանգամ զնոտիասէր բարուց սորա Խէդդարեւտոս կիւրացի վիպագորէ ³, որ առ նորա ժամանակօք կեայր, վասն որոյ եւ քաջ իսկ ծանօթ գնացից նորա էր: «Սաստիկ ցանկութեամբ տենչացեալ, ասէ, ըստ հաճոյս ժողովրդեան պատշաճեցուցանել զբանս իւր, եւ առաւելապէս տենչանօք զճեա եղեալ սուտ եւ անցաւոր դրուատեաց՝ դիտաց զանձն անհանձար եւ տգէտ ամբոխին սիրելի առնել: Հանդերձք նորա էին հանապազ սեւագոյնք. ի գնացս իւր երեւցուցանէր զանձն տխուր. ի բազմամբոխ հրապարակէ մարդկան խոյս տայր. առ երեւելոյ ժուժկալ՝ գունատութեամբ երեսացն հնարէր խարել զտեսանելիսն. ի տան մենացեալ ի գրոց ընթերցուածս սլա-

¹ Ոմանք ի պատմագրաց ի բանս ինչ Սուրբ ոչ աղջակից ընտանութեան՝ այլ աղանդոյ դասոյ հայեցեալ զՆեստոր աղջակից Պաւլ եւ ուսմանց աղջակցութիւն տէ լինել: զասի սամոստացոյ կարծեցին: Այլ Ա. ² ի պատմ. եկեղ. Դպր. է. Գլ. Իթ. զէքստնդր Նատափիս (ի պատմ. էկեղ. եւ Աթ. Դպր. Ե. Գլ. Գ. Հատմ. ԺԲ.) զբանս ³ վասն առասպ. հերետ. Գիւրգ Դ. Սուրբատոյ այլաղջակոյն իմն իմացեալ, Գլ. ԺԲ:

բապեր. եւ ի ժամանակս հանգստեան միշտ միայնիկ լռիկ հանգարտեալ կայր: Այսպիսի կերպարանօք եւ սոյնօրինակ ձեւով զբաղումս որսացեալ, զառաւելագոյն մասն կենաց իւրոց յայն ծախեաց՝ զի քրիստոնեայ երեւեսցի, քան եթէ աշակերտ Վրիստոսի լինիցի եւ զնորա փառս իւրոց փառացն գեր ի վերոյ համարիցի,»: Ի սմին ժամանակի զթոյն չար մոլորութեանն, զոր ի Խէդդորոսէ մոպսուեստացոյ կամ մամուեստացոյ ժառանգութեամբ էր ընկալեալ, հաստատեալ ամբացոյց ի միտս իւր: Բայց յառաջ քան զառնուլ իւր զիշխանութիւն հայրապետութեան Առստանդինուպոհի ամենայն հնարիւք գուն զործեր ի խորութեան սրտին պահել ծածուկ, զի մի ոք իցէ որ զօտար ուսուցն նորա յանդիմանեսցէ: Այս ամենայն զոր պատմեցաք, զործեցաւ մինչեւ ց428 ամ Տեառն, յորում Թագաւորէր յաբեւելս Խէդդոս փոքր:

Բ. ՈՆՏՈՒ ժամանակաւ հասանէր վախճան կենաց Աիսինիոսի Առստանդինուպոհոյ հայրապետի՝: Եւ ի լինել բազմաձայն կարծեաց ի բնակիչս քաղաքին յաղագօ նոր հայրապետի, եւ ի յօժարել ոմանց զՓիղիպպոս երէց քաղաքին կացուցանել հայրապետ, Խէդդոս առ ի բառնալոյ զամենայն ամբոխ խռովութեան, հրաման ետ կոչել յԱնտիոքայ գլխետոր, զորմէ ոչ սակաւ համբաւ բարեաց լուեալ էր, եւ ակն ունէր տեսանել ի նմա զմեծն Սկեբերան, եւ կացուցանել զնա յաթոռ հայրապետութեան: Հետ երկց ամսոց ի վերայ անցանելոյ մահուանն Աիսինիոսի եկն եհաս Կեստոր ի Առստանդինուպոհիս. ուր ի տասն ամսոյն ապրիղի 428 մեծաւ շքով ձեռնադրեալ եպիսկոպոս, նստաւ յաթոռ իւր:

Աղվաղակի յետ ամբառնալոյ իւրոյ յաստիճան պատուոյն, յառաջնուցն անդ հրապարակախօսութեան՝ զոր առաջի ինքնակալին արար, զայսպիսի իմն նորաձայն բանս, զորս Սոկրատ ի հասարակաց բարբառոյ մարդկան այնր ժամանակի ստուգեալ գրէ, ասաց. «Ո՛վ ինքնակալ, տուր ինձ դու գերկիր սրբեալ ի հերձուածողաց եւ ես ընդ այնր գերկինս քեզ հատուցից. դու ինձ օգնական լեր մերժել զհերետիկոսան եւ ես քեզ զօրաւիգն եղէց հալածել զՊարսիկս,»: Այսպիսի բանք Թէպէտ եւ որոց ատէին զսերմանիչս չար աղանդոց հաճոյ թուեցան, սակայն որք ի բանից անտի ի ներքին խորհուրդս մտաց նորա նայել մարթացան, նոյնժամայն զքասկոտ բարս եւ զփառասիրութիւն սրտին յայտ յանդիման ծանեան: Եւ ի հինգերորդում աւուրաթոռակալութեան իւրոյ հրաման եհան զժողովատեղի կամ զեկեղեցի

4 Ձին վախճանն Նեկաարիոսի, զորմէ տարիոսի, յետոյ Առաքիլոս, եւ յետ նորս ի վերոյ ճառեցաք, կալաւ զաթոռ հայրապետ եկաց հայրապետ Աիսինիոս: պետութեան սուրբ Յովհան Ոսկերեան, 5 ի պատմ. եկեղ. Դպր. Է. ԳԼ. ԻԲ. ապա Արսակիոս կամ Արշակ եղբայր Նեկ-

Արիանոսաց, յորում գաղտ մտեալ նոցա առանձինն զիւրեանց աղօթսն մատուցանէին, ի հիմանց տապալել: Այդքա իբրեւ հրամանին դառնութեան ի վերայ հասին, ի սրտամտութիւն բարիութեան ջեռեալ ինքեանք իւրեանց ձեռամբ հուր մատուցեալ եկեղեցի անդր յարուցին հրդեհ մեծ, յորմէ եւ բազում մօտաւոր անհոգ հրոյ ճարտի եղեն եւ դղողեցաւ քաղաքն ամենայն: Իբրեւ բանն ստուգութեամբ ի վեր ել, ամենեքեան առ հասարակ զմեաս գործոյն զԵեստորիոսիւ արկանէին: Սակայն եւ ոչ այնպէս չեջաւ եռանդն սրտի նորա, այլ աւուրց յաւուրս ոաստկացուցեալ զհրամանս իւր ընդդէմ հերետիկոսացն՝ արար խռով մեծ ի քաղաքի անդ: Եւ թէպէտ գովութեան արժանի էր փոյթ նորա մերժել զհերձուածօղն ամենայն, բայց զի ոչ բարւոք ընտրութեամբ յայն ձգեցաւ, վասն պստրիկ իսկ բազմաց կորստեան եւ մեծամեծ շիթութեանց ետ պատճառս:

Ինդ այն աւուրս Անտոնիոս եպիսկոպոս Վերմեայ քաղաքի շնորհապոնտեայ ընկալեալ զօրինակ նախանձուն Եեստորի հալածել զաղանդսն, մեծապէս գուն գործէր բազում չարիս հասուցանել ի վերայ Մակեդոնեանց: Եւ առ աներկիւղ ի մարդկանէ լինելոյ՝ հռչակ հարկանէր առ ամենեսեան՝ եթէ ի սաստիկ հրամանէ Կոստանդնուպոլսոյ եպիսկոպոսապետին յայնպիսի գործս ձեռն արկանեմ: Սակեդոնեանք զառաջինն հանդարտութեամբ անսացին ամենայն անցից չարեացն՝ զոր անցոյց ընդ նոսա Անտոնիոս. այլ ի յաճախել նորա առաւել եւս զմեասսն՝ զայրացան ի մեծ ցասումն բորբոքեցան եւ անհնարին քինու վռէժանդութեան, առաքեցին ի վերայ նորա արս ստամբակս եւ կրտսամաճ արարին զնա: Իբրեւ ազդ լինէր Եեստորի դառն կատարած նորա, բորբոքեալ սրտամտութեամբ՝ ածէր զթագաւորն ի հաւանութիւն՝ առնուլ ի ձեռաց նոցա զամենայն եկեղեցիան: Եւ իսկ եւ իսկ յափշտակեցան ի նոցանէ եկեղեցիք ամենայն, մինչեւ բազմաց ի նոցանէ ի զղժումն գալ եւ դառնալ յընդունելութիւն ճշմարիտ հաւատոց ուղղափառութեան:

Գ. ԵՍ ամենայն գործք Եեստորի թէպէտ եւ իւրք իւրք պարսաւանաց էին, սակայն առաւելագոյն մասամբ գովութեան արժանի երեւէին, զի յամենայն գործս իւր ջան դնէր սպառնալու ջնջել զամենայն հերձուածսն: Բայց եւք իրացն ի խաւարէ ի լոյս բերեալ զխորհուրդս նորա, յայտ արարին՝ թէ նա վասն այնորիկ զհետ մտեալ էր զայլ ամենայն կարծիս մոլորութեան խափանել, զի զիւր մոլորութիւնն հաստատեացէ: Ի գալ իւրում յԱնտիոքայ ի Կոստանդնուպոլիս առեալ էր նորա ընդ իւր զերիցունս ոմանս, յորս երեւելի էր Անաստասիոս ոմն անուն, ընդ որում բազում սիրով ընտաներար վարէր, մեծ պատիւ նմա մատուցանելով եւ ծածուկ խորհրդոց իւրոց խորհրդակից

զնա առնելով: Սա յաւուր միում ի մէջ եկեղեցւոյ առաջի բազմամբոխ մարդկան ի քարոզելն առ նոսա՝ ասաց այսպիսի բանս համարձակադոյնս. «Այ դք զՍարիամ կոչեցէ աստուածածին, քանզի Սարիամ մարդ էր, եւ Աստուծոյ չէ հնար ի մարդոյ ծնանել», Այսպիսի չարաչար հայհոյութեան բանք ահ մեծ արկին ոչ միայն ի սիրտս քրիստոսասէր ժառանգաւորաց այլ եւ աշխարհական մարդկանն. քանզի ամենեքեան հայրենաստուր օրինօք ուսեալ էին՝ թէ Ախուս Վրիստոս է Աստուած Ճշմարիտ: Այնմ պահու յայտնի ծանուցաւ ի միտս ամենեցուն՝ թէ յորպիսի կարծիս մոլորութեան շրջէր Վեստոր, եւ զեարդ միաբան եւ միախորհուրդ էր ի նոյն հայհոյութեան կարծիս ընդ երիցուն իւրոյ: Վանզի ի լսել նորա զայնպիսի ժանտ բանս ի բերանոյ նորա, ոչ միայն չսաստեաց եւ չպապանձեցոյց զնա, որպէս արժան իսկ էր առնել, այլ եւ պէսպէս հնարիւք զնոյն բանս հաստատել եւ զայն ստուգութեամբ ընդունելի ցուցանել ջանացաւ: Այա աւանիկ այսորիւք եւս ոչ հանդարտեալ, երաց այնուհետեւ յայտնապէս աներկիւղ զանփակ բերան իւր եւ զեղոյր զթոյնս դառնութեան իւրոյ, այսպէս հայհոյելով. «Այս զնա՝ որ տակաւ ածէր եւ զարգանայր՝ բնաւ ոչ անուանեմ Աստուած», Այսպէս յանկարծակի յեղակարծումն ժամու հովիւն հօտին յապականիչ գայլ փոխեալ, սկսանէր զբանաւոր հօտն Վրիստոսի չարաչար ուսմամբ կորուսանել: Օմիտս մոլորութեան նորա ուղիղ համառօտէ սուրբ Սոփսէս Խորենացի⁶. «Ի՞նչ այն ժամանակս, ասէ, եկաց յաթոռ եպիսկոպոսութեան Իլւլանդացւոց անարժանաբար յաջորդեալ ամբարիշտն Վեստոր. եւ հրէական իմացմանց հետեւեալ, հայհոյեաց զամենասուրբ Սոյսն մարդածին լինել եւ ոչ աստուածածին: Վանզի ծնեալն ի նմանէ առեալ սկիզբն, այլ Որդի ասէր շնորհօք ի Սարեմայ, եւ այլ Որդի ի Հօրէ յառաջ. որպէս զի լինել երկուս որդիս, որով Երրորդութիւն չորրորդութիւն լինի», Վարդգէր եւ ասէր թէ Անարարին մերոյ երկու անձինք էին, անձն աստուածեղէն եւ անձն մարդկեղէն. եւ այս անձն մարդկեղէն ծնաւ ի կուսէն Սարեմայ:

Այսպէս սկիզբն արարեալ անսրինին չարաչար ապականիչ ուսմանցն քարոզութեան, այնուհետեւ ժամ դիպօղ խնդրէր հանապաղ զնոյն հռչակելոյ: Ի նմին առաջին ամի եպիսկոպոսութեան իւրոյ յաւուր տօնի ծննդեան Անարարին մերոյ ի հրապարակախօսն լինել ի մէջ եկեղեցւոյ՝ յառաջ բերեալ զբանս Առաքելոյ, թէ «Վանզի մարդով եղեւ մահ, եւ մարդով յարութիւն մեռելոց»,⁷ յաւել ի վերայ եւ ասէ. «Վուրցեն Պաւլոսի որք խնդրեն թէ արդեւք զՍարիամ մայր Աստուծոյ՝ եթէ

6 Պատմ. Հայ. Գրիգ. Գ. ԳԼ. ԿԼ.

7 Լ. Կրտ. ԺԵ. 21.

մայր մարդոյ, աստուածածին՝ եթէ մարդածին արժան իցէ կու-
չել: Միթէ Աստուած մայր ունիցի՞ր. ապա ուրեմն արդարացան
հեթանոսք որք ասեն թէ աստուածք իւրեանց ի մարց ծնեալ
են. ապա ստեաց Պաւլոս յասելն զաստուածութենէն Հիսուսի
Քրիստոսի, Անհայր, անմայր, չհամարեալ յազգս⁸: ()ն անդր
Սարիամ ոչ ծնաւ զԱստուած: Օ՛ի ծնեալն ի մարմնոյ մարմին
է⁹: Արարածն ոչ ծնաւ զարարիչն, այլ զմարդ՝ զաստուածու-
թեան զգործի: Հոգին սուրբ ոչ ստեղծ զԱստուածն բան. այլ
արդ գրեալ է. Ար ի նմայն ծնեալ է, ի հոգւոյն սրբոյ է¹⁰:
Աստուած մարմնացաւ, այլ ոչ մեռաւ. ի մեռելոց յարոյց զնա
յորում մարմնացաւն: . . . Արկիր պազանեմ զգետուն վասն
նորա՝ որ կրեացն զայն. երկիր պազանեմ նմա՝ որ արտաբոյ երեւէր
վասն ծածկեալ աստուածութեանն՝ որ առ ի նմանէ առանց բա-
ժանելոյ էր,։ Յայլում հրապարակաստութեան իւրում բա-
զում բանիւք պարսաւէ զկարծիս նախնեաց իւրոց վասն սորին
ուսման: «Տեսանեմ, ասէ, զամբոխն մեծապէս բարեպաշտու-
թեամբ եւ նախանձու բորբոքեալ, այլ կարի դուզնաքեայ է
դիտութիւն նոցա ի բանս աստուածեղէնս: Այլ է ժողովրդեանն
մեղ. այլ թէ որպէս եւ զինչ իցէ՝ ասացից, նոցա՝ որք ժո-
ղովրդեանն ուսուցիչք էին, ոչ եղեւ ժամ պարապոյ առ ի կա-
տարումն սորին,։ Օ՛այսոսիկ եւ զայլ սոցին հանգոյն յանդուգն
բաջաղանս համարձակ խօսէր ի մէջ եկեղեցւոյ:

Գ. Այլ էր ի ժողովրդեան անդ ի Աոստանդնուպոլիս այր
մի Աւսերիոս անուն, յաշխարհական կարգէ, օրէնսգէտ, տեղեակ
ուղղափառ հաւատոյ ուսմանց եւ ծաղկեալ առաքինութեամբ¹¹:
Սա ի լսել իւրում զանարժան բանս Նեստորի՝ լցեալ աստուա-
ծեղէն նախանձու, որպէս դրէ սուրբն Աիւրեղ աղեքսանդրա-
ցի¹², բանս ընդդէմ եղ նմա բարձր բարբառով եւ ասէ. «Դնքն
յաւիտենական Բանն զերկրորդ ծնունդ ըստ մարմնոյ եւ ի կնոջէ
յանձն առ,։ Այլ նոյնժամայն անկաւ խռովութիւն մեծ ի ժո-
ղովրդեանն: Յօլովագոյնք ի նոցանէ՝ տեղեակք գիտութեան
բարձրացոյցին գովութեամբ զԱւսերիոս եւ զբանս նորա եւ միա-
բանեցին բանից նորա. իսկ կէսք զչարեալ սրտամեցան ընդ նա:
Հետնոց միաբան գտաւ եւ ինքն Նեստոր. եւ յետ ոչ բազում
աւուրց յերրորդ ատենախօսութեանն իւրում բազում ինչ հա-
կառակութեամբ խօսեցաւ ընդդէմ Աւսերեայ. եւ դարձեալ
կրկին զեւր մոլորութիւնս յեղձեղէր: Իսկ աստուածասէր այրն
բնաւ ոչ կացեալ յետս յառաջին հաստատութենէն եւ յողջա-
միտ բանիցն, գրով յանդիմանէր զամբարիշտ ուսմունս նորա:

8 Եբբ. Է. 3:

9 Թ. Կ. 6:

10 Մատթ. Ա. 20:

11 Այս պն Եւսերիոս է՝ որ յետ ամաց

ինչ եպիսկոպոս եղեալ Քորիդէայ քաղաքի
Փաւլագլոց բազում նշանս եցոյց ընդ-
դէմ Եւսերեայ մոլորութեանն:

12 Գրք. Բ. ընդդէմ Նեստորի:

Իչին եւ այլք իմաստութեամբ անուանիք ի ժողովրդեան անդ ի Կոստանդնուպոլիս որք գրով եւ բանիւ դարձնէին զուսուսն մութրելոյ հայրապետին: Այս եւ բազումք յաստուածասիրաց խորշէին որոշէին ի հազորդութենէ նորա, հերձուածող անուն զնելով նմա համարձակապէս:

Ի նմին ժամանակի գտաւ ի Կոստանդնուպոլիս ի հրապարակի ուրեք կախեալ զորմոյ գիր ինչ առանց անուան գրչին, յորում յառաջ բերեալ բազում բանս ի գրոց Պաւլոսի սամոսացւոյ եւ Նեստորի, յանդիմանէր զնմանագոյն ուսմունս սորա եւ Պաւլոսի, ցուցանելով զնոսա միաբանս իրերաց. եւ աղաչէր զամենեւեան՝ որք զայն գիր յալն արկանիցեն, գրել զպատճէնն եւ սփռել զօրինակսն յեպիսկոպոսս, ի քահանայս, ի սարկաւազունս, ի ժառանգաւորս եւ ի ժողովուրդ Կոստանդինուպոլսի: Այս կնքէր զբանս իւր այսպէս. «Գթէ որ ժպրհնացի ասել թէ այլ ոմն է յաւիտենական Արդին միածին որ ի Հօրէ ծնաւ, եւ այլ ոմն է ծնեալն ի Մարիամայ կուսէն, եւ ոչ աւիցէ մի եւ նոյն որդի զտէր մեր Հիսուս Վրիստոս, նշովեալ լիցի»: Բազումք զխնայ համարին զայն գրեալ վասն որոյ եւ գովեն իսկ զջանս նորա ի ճշմարտութեանն քարոզութիւն:

Ինդ ժամանակս աւուրցն այնոցիկ էր ի մէջ ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն Կոստանդինուպոլսի եւ երանելին Պրոկիոս, որ թէպէտ եւ ձեռնադրեալ էր եպիսկոպոս Լիւզիկոնի, սակայն ոչ կարելով ընդունել զեշխանութիւն այնր եկեղեցւոյ՝ կայր քնայր ի Կոստանդնուպոլիս: Սա յաւուր միում, որպէս համարի, ի տօնի աւետեաց սրբոյ Լստուածածնին, յորժամ ժողովուրդ բազում խռնեալ էր յեկեղեցին՝ ուր էր եւ ինքն Նեստոր, գեղեցիկ ճարտարխօսութեամբ խօսէր գովութիւն զուղղափառ հաւատոց, զՀիսուս Վրիստոս զորդին Մարեմայ ճշմարիտ Լստուած, եւ զՄարիամ՝ աստուածածին քարոզելով: Հնոյժ ակորժելի եւ քաղցր եղեն յունկն ժողովելոյ բազմութեանն բանք նորա եւ ամենեքեան միաբարբառ գովեցին զերանելին:

Եւ յայտնեալ կարի յոյժ դառնացաւ յանձն իւր վասն արհամարհ երեւելոյ այնու վարդապետութեան իւրոյ: Այս վասն զի սովորութիւն էր զայնու ժամանակօք, զի յատենախօսն լինել երիցու ուրուք կամ եպիսկոպոսի յեկեղեցւոյ առաջի հայրապետին՝ ի կատարել բանիցն ինքն հայրապետն յաւելլոյ բանս ինչ ի շինութիւն, նմին իրի ի կատարել ատենախօսութեանն Պրոկիի, բարբառ արձակեաց այրն քրիստոսամարտ ի տեղւոյն իւրմէ ընդդէմ նորա եւ վերստին քարոզէր զմիւրս ասացածս իւր:

Իարձեալ յայլում նուազի ի ժողովել բազմութեան մարդկան յեկեղեցին եւ ի նստել Նեստորի յաթուռն հայրապետական,

Վարդապետ Եպիսկոպոս Սարկիանուպոլսի, այր շողմոդ, զօշաքաղ, ժպիրհ երեսօք եւ ի կարծիս ոչինչ բնաւ օտար ի Վեստորէ, յոսն եկաց յեկեղեցւոյ անդ եւ մեծածայն բարբառով գոչեաց եւ ասէ. «Եթէ որ Սարիամ՝ աստուածածին կոչէ, նզովեալ լիցի,» Եւ ահա անդ էր տեսանել զաստիկ խռովութիւն սրտից քրիստոսապաշտ ժողովրդեանն եւ զամբոխ շփոթութեան ամենայն բազմութեան։ Եւ ձայն մեծ աղաղակեալ ամենեքեան առ հասարակ ելին եւ փախեան յեկեղեցւոյ անտի, եւ տեսանել անգամ չկամէին զարս զայնպիսիս հայհոյիչս եւ աստուածամարտս։ Իսկ զինչ առ այսօսիկ Վեստոր. լուիցուք սրբոյն Սիւրբի, որ զայս մեզ պատմէ ¹³. «Ինչպէս եւ, ասէ, սա ինքն Վեստոր ոչ կամեցաւ իւրով իսկ բերանով զսոյն բարբառել, սակայն ինքն բազմեալ եւ ունկնդիր լիեալ, զայլ որ, այս ինքն Վարդապետ, կաշառեալ ուսոյց ասել զայն. բնդ որում եւ իջեալ ի գահոյից նոյնհետայն ի մատուցանելն զսորհուրդս աստուածեղէնս հաղորդեցաւ,» (Հաղագս այսր ամենայնի առաւելապէս ատելի եւ գարշելի գտաւ Վեստոր առաջի հօտին իւրոյ եւ մեծամեծացն ի թագաւորեալ քաղաքի անդ)։

Եւ ՍԱՐԿԻԱՆՈՎՍԻՍ զոր ցարդ գրեցաք, բանիւք բերանոյ միայն խորամանկեաց անօրէնն ի քակտումն ուղիղ ուսմանց սուրբ հաւատոց, իսկ որ ինչ յետ այսորիկ գնմանէ պատմին՝ եւ զգործոցն չարութիւնն ընդ իւրեանս զոյգ ունին, որովք նեղեալ տառապեցոյց զդաւանօզս ուղիղ հաւատոց։ Բասիլիոս ոմն անուն Թարկաւօք եւ հայր վանաց ի Սոստանդիսուպոլիս, որ եւ ինքն ընդ այն աւուրս վասն ողջամիտ վարդապետութեանն ընդ բազում վիշտանցեալ էր, ստուգապատում կարգեալ դէր զամենայն անցից չարեացն՝ որ ի Վեստորէ ընդ սուրբ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ անցին։ Ոմանք ի բարեպաշտօն վիճակաւորաց եկեղեցւոյն Սոստանդիսուպոլսոյ ստէպ ստէպ խոնարհ բանիւք ազդ արարեալ խաւարասէր առն զգաստանալ ի մոլար կարծեացն, իրեւ գաին զնա ի միտս յամառեալս՝ յայտնապէս ի բաց կացին ի նմանէ։ Եւ շատք եւս լուելայն զատեան ի հաղորդելոյ ընդ նմա ընտանութեամբ։

Եւ ի հակառակել երբեմն ոմանց յուղղափառաց յեկեղեցւոյ ուրեք յայտնի բանիւք նորագիւտ մոլորութեանն, պաշտօնեայք Վեստորի արգելին զբանս նոցա եւ ոչ ներեցին յառաջ մատուցանել զուղիղ վարդապետութիւնն։ (Հայնժամ տեսեալ ուղղափառաց՝ զն զրկեցան ի լոյս ուսմանց ուղիղ հաւատոց, յաճախէին զբանս արդար տրտնջման։ Եւ այնպէս դառնացան սրտամտութեամբ ի վերայ նորա, մինչ զն կամ եղեւ ոմանց կալեալ զնա անդէն ծովամոյն սուրնել։ Բայց այսպիսի նախանձ

13 Ի Թղթին առ Յեղեհո. քահանայապ։

բարեկութեան ժողովրդեանն ոչ արձակեցաւ առանց պատուհասի: Վրանդի առ ետեղ ըմբռնեալ զոմանս ի նոցանէ պաշտօնէիցն Նեստորի եւ մատնեալ յատեան դատաւորաց դժնդակ տանջանօք կոշկոճեցին:

Յայլում նուագի այր մի վանական միամիտ մեծապէս վառեալ նախանձու ճշմարիտ հաւատոց, ի ժամուն՝ յորում ժողովեալ էր ամբոխ բազմութեան մարդկան՝ կացեալ յերեւելի տեղւոջ զայրն անօրէն զՆեստոր իբրեւ զմի ի հերետիկոսաց ջանայր արգելուլ ի մտանելոյ յեկեղեցին: Եւ սա նոյնժամայն հրաման արար օւնել զնա եւ տալ ի ձեռս դատաւորաց՝ զի չաբազան ձաղկեսցի. զոր եւ յետ դառն գանից եւ չարաչար տանջանաց առաքեաց ի հեռաւոր օտարութիւն: Եւ ոչ աստ յանգելին աղէտք չարեացն: Վրանդի որք օգնականքն էին պաշտօնէին անօրէնութեանց՝ յաւարտել երբեմն ամպարիշտ բանից քարոզութեան նորա, եթէ չէր նոցա ի վերին խնամոցն տեսութենէ խափանեալ, անդէն ի տեղւոյն ժպրհեալ էին արդեւք զհակառակախօսս նորա չարաչար չարչարանօք լլկել:

«Եւ զոր մեք ի նմանէ կրեցաք, ասէ նոյն Բասիղիոս հայր վանաց, թերեւս բազմաց անհնար իրք թուեսցին: Վրանդի կամեցեալ մեր լի եւ անթերի ի վերայ հասանել թէ ճշմարիտք իցեն եթէ ստութեան բանք՝ զոր վասն նորա լէտք, նորա հրամանաւն եւ բանիւ չողաք ի հայրապետսնոցն: Սի անգամ եւ երկիցս յայլ ժամանակս յերկարեալ ձգէր զիրսն, եւ ապա յետոյ ել արտաքս առ մեզ, եւ ասէ. Չոր կամիքն ասել՝ կարճառօտ բանիւք պատմեսցիք: Եւ իբրեւ լուաւ ի մէջ թէ ուսմունք իւր չեն միաբան ուղիղ հաւատոց, վաղվաղակի հրաման ետ կալ եւ կապ առնել զմեզ: Յայնժամ առեալ զմեզ բազմութեան զօրափանին եւ գան հարեալ ածին յատեան կամ ի բանտ եկեղեցւոյն: Եւ իբրեւ զանօրէն չարագործս մերկացուցին զմեզ եւ պրկեալ չարաչար կապանօք ի ցիցս, պարղեցին ի վերայ գետնոյ, գանեցին եւ աքացի հարին: Դարձեալ զայնպիսի անարժանս յանօրինէ անտի յեկեղեցական տեղւոյն կրեցաք, որպիսիս շատեմ ժառանգաւորք, սարկաւազունք եւ հարք վանաց, այլ եւ ոչ անտոհմ եւ անարդ մարդիկ անգամ յաշխարհական ատենի կրեն: Եպա բազմապատիկ եւ ընդ երկար նեղեալ եւ սովալուկ տաղնապեալ, կացաք ի պահպանութեան օգուտ ժամն:

Բայց այսօրիւք ամենեքումք ոչ անցոյց նա զքասուսն իւր, այլ զրպարտութեամբ մատնեաց զմեղ ի ձեռս մեծի ատենակալի քաղաքին: Եւ կապեալ շղթայիւք արկին զմեզ ի բանտ, եւ յետ օակաւ միոյ հանեալ անտի նովին կապանօք ածին կացուցին յատենի անդ. եւ ի չերեւել ուրուք յամբաստանել զմէն,

միւսանգամ՝ ի տեղի չարագործաց՝ ի բանտն եկեղեցւոյ ածին զմեզ սպասաւորք ատենակալին. եւ ապա միւսանգամ հանեալ անտի՝ ապտակս ի Նեստորէ ընկալաք յերեսս: Յետ այսորիկ ճառ յօրինեալ նորա, հաւանեցաւ մեզ այլ ընդ խարս, որպէս յետոյ յայտ յանդիման խայտառակեցաւ, թէ բնական Որդին Աստուծոյ ծնաւ ի սուրբ կոյս աստուածածնէն Մարեմայ. յաւելեալ ի վերայ՝ քանզի է եւ այլ որդի. եւ այսպէս ապա արձակեաց զմեզ:»:

Օչայս ամենայն բանս նա ինքն Բասիղիոս եւ այլ վանականք ոմանք ընկերք նորա իմացուցին Թէոդոսի կայսեր ի թղթի պաղատանաց իւրեանց, յորում եւ բանիւք ողորջանաց աղաչանս առ նա մատուցանէին, փոյթ յանձին կալեալ սփռել զգութ խնամոց իւրոց ի վերայ տառապեալ որդւոց եկեղեցւոյ:

Օչայս ամենայն չարիս եւ խաղաղութիւնս նիւթեաց չարասէրն Նեստորիոս ի քաղաքի անդ իւրում ի Աոստանդնուպոլիս: Այլ քանզի սովորութիւն է արանց հերձուածողաց ոչ միայն ի միում վայրի, այլ ընդ ամենայն տեղիս ի քաղաքս եւ ի գիւղս զսատակիչ թոյնս մոլորութեան իւրեանց յամենեսին թափել. վասն այսորիկ եւ Նեստորի ի մի հաւաքեալ զամենայն զնոտորնակ ուսմանց իւրոց զգիրս, ի ձեռն վատթար արանց իւրոց մտերիմ սիրելեաց, առաքեաց ի բազում տեղիս յարեւելս եւ յարեւմուտս: Այլ եւ առանձինն գիրս յղեաց առ միայնակեացս Լագիպտոսի. եւ առ որսալոյ զնոսա դիւրաւ ի հաւանութիւն պատիր խաբէութեան կամ մոլար կարծեաց իւրոց, եղ առաջե նոցա զանձն իբրեւ հաւատարիմ քարոզ նիկիական հաւատոց. որով եւ աջողեցաւ նմա ձգել զոմանս ի նոցանէ ի կարծիս անօրէնութեան իւրոյ: Թէպէտ եւ այսչափ պնդութեամբ զհետ մտեալ էր Նեստոր՝ դեղեալ նետիւք հերձուածողական բանից իւրոց հարկանել զհեռաւորս եւ զօտաւորս ի քրիստոսասէր ուղղափառաց. բայց քանզի գիտէ ամենագոր Բարձրեալն զկորուտական հնարս մարդկան եւ զխորհուրդս չարութեան նոցա յօգուտ բազմաց փոխել, գիրք Նեստորի որ աստ անդ սփռեցան, ետուն պատճառս դիւրագոյն խայտառակելոյ ուսմանց նորա. որպէս ի յաջորդսն տեսանիցեմք:

Օ. Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ հովուէր զեկեղեցին Աղեքսանդրիայ Լագիպտացւոց սուրբն Աիւրեղ մեծ. արդարեւ աստուածեղէն իմն խնամոցն տեսչութեամբ պատրաստեալ վասն այնր դառնութեան ժամանակի ուղիղ հաւատոց պահապան եւ ուղղափառաց սիւն հաստատութեան: Ի դուն գործել նորա աստուածահաճոյ կարգօք եւ ուղղափառութեամբ պայծառացուցանել զլիճալն իւր, գոյժ հասանէր յունկն նորա վասն չալաչար հնարից Նեստորի, եւ միանգամայն ուսեալ տեղեկանայր

Թէ գիրս մոլորականս յղեալ նորա յԱգիպտոս առ վանականս, զբազմաց ի նոցանէ զուղիղ միտս ի կարծիս մոլորութեան խոտորեցուցեալ էր: Եւսպիսի գոյժ դառնութեան յոյժ խոցէր զսիրտ արթուն հովուին եւ ստիպէր զնա անդադար խնդրել հնարս խափանել զչարեացն յաճախութիւն:

Ս ասն որոյ աճապարեալ նորա եւ յօրինեալ թուղթ ազդոյ բանիւք, առաքեաց առ վանականն եգիպտացիս զորոց յառաջագոյն ասացաք: Ի սմա սքանչելի իմաստութեամբ առ չարատելոյ գհամբաւ 'Նեստորի' չարար ինչ յիշատակ զանուանէ նորա. մեծապէս զարմանս համարի թէ զհարդ ոմանք խնդիրս յուզեն՝ թէ արժան իցէ արդեւք զսուրբ կոյսն Մարիամ՝ աստուածածին կոչել: Եւթէ Տէր մեր Ախուա Վրիստոս Եստուած է, ասէ, ապա զհարդ ամենասուրբ կոյսն՝ որ զնա ծնաւ, չասիցի աստուածածին: Այս յառաքելական աւանդութեանց ճշմարտեալ գիտեմք հաստատութեամբ. զսոյն մեզ քարոզչիցին հարքն սուրբք: Ս ասն այսր ճշմարտութեան ի կշտամբութիւն խոտորնակ բանիցն 'Նեստորի երկարագոյն ճառ արկեալ սրբոյն Աիւրդի ի բովանդակ իմաստուն թղթի անդ իւրում, զամենայն հիմունս չար մոլորութեան նորա քաջ խախտէ:

Ասոյն զայս կամ սմին հանգոյն գիրս իմաստուն յօրինուածով գրեալ առաքեաց երանելին ի ձեռն պատգամաւորաց ի Աոստանդինուպոլիս, զի ըստ ժամուն պատեհութեան սփռեալ ծաւալեսցեն զայնոսիկ ի խրատ եւ յուսումն հրահանգաց անուամանց եւ դեղեւելոցն ի հաւատոս: Եւ արդարեւ բազում օգտի առիթ այն թուղթք եղեն ի տեղիս տեղիս. մինչեւ երեւելիք ոմանք յիշխանաց անտի քաղաքին գիրս առ սուրբ հայրապետն գրեալ, յոյժ շնորհակալ լինէին նմա վասն հոգեւոր նախանձու նորա որ ի գիրսն երեւէր:

Պրեաց երանելին Աիւրեղ թուղթս վայելուչս եւ առ Խէդդոս կայսր, առ ամուսին նորա Եւդոկիա եւ առ կուսան քոյր նորա իմաստունն Պոդքեր. յորս, մանաւանդ ի գիրսն որ առ Թինայսն զոր յիշատակեցաք, բազում վկայութեամբ գրոց սրբոց եւ հարցն երանելեաց զճշմարիտ հաւատոս լուսաւոր բանիւք մեկնէ, ջրեալ զամենայն մոլորութիւնս՝ որ ընդդէմ մարմնաւորութեան բանին ¹⁴:

Ճշմարտութեամբ ի վերայ հասեալ 'Նեստորի ամենայն ճգանց երանելոյն, եւ ի միտ առեալ թէ ի ձեռն նորա կարի յոյժ խափանումն լինի աճման ազանդոյ իւրոյ, զայրանայր մե-

14 Թերեւս ոչ անդէպ ինչ էր մեզ՝ բոս միջէ գտանի առ մեզ ի գիրս Պազում բանս յաստուածախօս թղթոց աստի բազմանցն, ի Լ. գլխոյն մինչեւ ցԻՁ. որոցն Աիւրդի, որ ի կշտամբութիւն մուր- զլուի, անդր զընթերցողս մեր առաքեմք: Բութեան 'Նեստորի' գրեալ են, զնեւ ի Միւսյն զերկուս ի թղթոց նորա կարգեմք պատմութեանս. բայց քանզի ամենայն փ ի մատենի աստ մերում:

ծաւ սրտամտութեամբ: Եւ այնուհետեւ ձեռն ի գործ արարեալ զառաջինն գաղտագողի եւ ապա համարձակ հնարիւք ջանայր կորուսանել զերանելի հայրապետն: Եւ ինմանք ի Առաքանդնուպոլիս արք չարագործք ելեալք յԱգիտոսէ, զորս սուրբն Աւերել մերժեալ էր յիւրմէ վասն անառակ գնացից նոցա, վասն որոյ եւ ցասմամբ իսկ էին ընդ նմա: Աետոր խրատ տայր սոցա գիրս ամբաստանութեան զԱւերիլէ մատուցանել իւր եւ ինքնակալին, չարախօս լինելով զնմանէ՝ թէ անփոյթ է ամենեւին զիրաց եկեղեցւոյ իւրոյ, եւ հնարի յուզել խռովութիւնս ի ժողովրդեանն:

Տեղեկացեալ սրբոյն Աւերիլէ այսմ ամենայնի ի ձեռն արանց՝ որ ի Առաքանդնուպոլսոյ եկեալ էին առ նա, իմաստուն խորհրդով գրեաց առ Աետոր զայս պանչելի թուղթ՝ որոյ ընթերցուածն միայն ի մէջ բերեալ ցուցանէ զառաքինութիւնս նորա:

«Բարեպաշտ եւ աստուածասէր եպիսկոպոսիդ եւ պաշտօնակցիդ Աետորի՝ Աւերել եպիսկոպոս ի Տէր խնդալ:

Եւք ոմանք պատուականք եւ հաւատարիմք եկեալ յԱյեքսանդրիա ազգ արարին ինձ՝ թէ բարեպաշտութիւն քո յոյժ զայրացեալ է, եւ զամենայն հնարս հնարի վասն անուն չարութեան զինեւ արկանելոյ: Եւ ի ցանկալ իմում գիտել՝ թէ ուստի արդեւք յայն խորհուրդս յօժարեալ է բարեպաշտութիւն քո, պատասխանի ետուն ինձ թէ Այեքսանդրացիք ոմանք զթուղթն՝ զոր առ սուրբ վանականս գրեալ էր իմ, առեալ չըջցուցանեն ի տեղիս տեղիս. եւ թէ այս իսկ են ատելութեանդ եւ բարկութեանդ պատճառք: Եւ յալ ես լծայ մեծաւ զարմանալեօք թէ որպէս ոչ խորհեցաւ եւ ոչ քննեաց բարեպաշտութիւն քո՝ թէ այդ յուզմունք խռովութեան զհաւատոց՝ ոչ վասն թղթոյն զոր ես գրեցի, այլ մանաւանդ ի բանից ինչ քոյոյ բարեպաշտութեանդ կամ այլոյ ուրուք ի մէջ եկին: Սանաւանդ զի տեսեալ եթէ թուղթք ինչ կամ բանք մեկնութեանց յաժին ի տեղիս տեղիս, անհնարին վիշտս կրեցաք, ջանալով ածել յուղղութիւն զմոլորեալս նոքիմք: Վանգի ցայն վայր ճարակեալ եհաս ժանտնայն, որպէս զի ոմանց չյօժարել զՎրիստոս կոչել Աստուած, այլ գործի աստուածութեան եւ մարդ աստուածակիր, եւ որ այլ եւս նման բանք են: Եւ մեզ յիրաւի է դժկամակ լինել ընդ այն ամենայն զորս բարեպաշտութիւն քո ասաց, եւ կամ թերեւս ոչ ասաց, քանզի կասկածելի թուին ինձ գիրքն՝ որք վասն այսր ամենայնի յաժին: Եւ արդ՝ քանզի հաւատք այսպէս չարաչար վտանկին, եւ այնչափ մարդիկ տակաւ ի մոլորութիւնս զառաձանին, զխորդ արժան իցէ լուռ եւեթ կալ: Միթէ ոչ կայցէ մեզ առաջի ատենին Վրիստոսի երեւել: Միթէ ոչ պա-

Հանձնեցիմք համարս վասն անարժան լուութեան, մեք՝ զորս հան նա յայս բարձրութիւն քարոզել զամենայն որ ինչ պարան է: Եւ զհնչ արդ խորհուրդ առից. քանզի ստիպիմ խորհուրդ խնդրել ի բարեպաշտութենէ քումմէ տալ պատասխանի խնդրոյ Աեղեաթինոսի բարեպաշտօն եպիսկոպոսի եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ այլոց եպիսկոպոսաց ընդ նմա միաբանելոց՝ թէ արդեւք այն թուղթք կամ մեկնութիւնք՝ որք անդր առ նա, չգիտեմ զեւրդ, հասեալ են, ի քումմէ բարեպաշտութենէ եթէ յայլմէ ումեքէ յօրինեալ իցեն: Եւ թուի թէ զայս գրեն նոքա կարի իմն վշտացեալք յանձինս: Եւ զեւրդ լռեցուցուք զնոսա՝ որ յամենայն եկեղեցեաց անտի արեւելից եկեալ այսր՝ մեծապէս տրտունջ լինին զայսց գրոց: Սի թէ փոքր խռովութիւնս յայսպիսի բանից ի մէջ եկեղեցեաց յուզեալ կարծիցէ բարեպաշտութիւն քո: Եւ մենեքեան քրտունս քամմք եւ մեծամեծ աշխատութիւնս յանձն առնուիք, զի զորս ի չար կարծիս հաւանեալ են յուղիղ ճանապարհ ճշմարտութեան դարձուցուք: Եւ արդ քանզի քո բարեպաշտութիւնդ յայսպիսի տրտունջս զմեզ ստիպեաց, որպիսի իրաւամբք զինէն ամբաստան լինի. էր վասն ատելութեամբ է ընդ իս. զմէ՛ յանդգնի բամբասանս զինէն յօղել, հիմ զգայթակղութիւն աշխարհի համօրէն ոչ բուժէ ուղղելով զռանս իւր: Օչ թէպէտ եւ անցեալ սահեցաւ բանն՝ առաջի ժողովրդեան խօսեցեալ, սակայն ուղղեցի անկեղծաւոր մտօք եղծանելով այլովք բանիւք զառաջին բանսն: Եւ դէ մի ինչ ծանր թուեսցի քեզ առաջինոցա՝ որք մեծապէս գայթակղեալքն են խոստովանել զմի միայն բանն Եւտուածածին, եւ զԱղայն սուրբ ծնող Եւտուածոյ կոչել. որով նոցա՝ որք ոչ փոքր ինչ կրեցին տրտմութիւնս վասն այսր ամենայնի, դարման տարեալ, մերոյ անուան եւ պատուոյ վատթարութիւն բարձցի եւ խաղաղութեամբ ժողովրդեան եւ միամիտ միաբանութեամբ զեկեղեցական ժողովս գումարեցուք: Եւ ալդ ճշմարտիւ գիտացէ բարեպաշտութիւն քո՝ զի մեք ի կապանս, ի բանտ եւ որ այլ այսպիսի ինչ նեղութիւնք իցեն, եւ ի կենաց իսկ լուծուին վասն Վրիտանոսի պատրաստ եմք մատնել զանձինս: Հաւատարիմ լինցին քեզ բանք իմ. մինչ դեռ երանելին Եւտիկոս կենդանի էր՝ յօրինեցի գիրս վասն միասնական սրբոյ Երրորդութեան, յորում եւ վասն տեսչութեան Սիաճնին ինչ ինչ հանգոյն այնց բանից՝ զորս յայսմ ժամանակի գրեցի, ասացեալ եմ: Եւ թէպէտ ոչ միայն առաջի Եւտիկոսի եւ այլոց եպիսկոպոսաց եւ ժառանգաւորաց, այլ եւ առաջի իմաստնագունաց ժողովրդեանն ընթերցայ, բայց տակաւին ոչ ումեք զօրինակն տուեալ եմ: Եւ արդ՝ հաւանելի է եթէ ի յայտ գալ այնր մեկնութեան կամ գրոց, գտցին ոմանք՝ որք ամբաստան զինէն լիցին: Բայց եւ սոյն.

ճաւ արտմտութեամբ: Եւ այնուհետեւ ձեռն ի գործ արարեալ զառաջինն գաղտագողի եւ ապա համարձակ հնարիւք ջանայր կորուսանել զերանելի հայրապետն: Եւ ին ոմանք ի Կոստանդնուպոլիս արք չարագործք ելեալք յԱգիպոսսէ, զորս սուրբն Կիւրեղ մերժեալ էր յիւրմէ վասն անառակ գնացից նուցա, վասն որոյ եւ ցասմամբ իսկ էին ընդ նմա: Եւստոր խրատ տայր սոցա գիրս ամբաստանութեան զԿիւրիղէ մատուցանել իւր եւ ինքնակալին, չարախօս լինելով զնմանէ՝ թէ անփոյթ է ամենեւին զիրաց եկեղեցւոյ իւրոյ, եւ հնարի յուզել խռովութիւնս ի ժողովրդեանն:

Տեղեկացեալ սրբոյն Կիւրիղէ այսմ ամենայնի ի ձեռն արանց՝ որ ի Կոստանդնուպոլսոյ եկեալ էին առ նա, իմաստուն խորհրդով գրեաց առ Եւստոր զայս պանչելի թուղթ՝ որոյ ընթերցուածն միայն ի մէջ բերեալ ցուցանէ զառաքինութիւնս նորա:

«Բարեպաշտ եւ աստուածասէր եպիսկոպոսիդ եւ պաշտօնակցիդ Եւստորի՝ Կիւրեղ եպիսկոպոս ի Տէր խնդալ:

Եւք ոմանք պատուականք եւ հաւատարիմք եկեալ յԱյդեսանդրիա ազդ արարին ինձ՝ թէ բարեպաշտութիւն քո յոյժ զայրացեալ է, եւ զամենայն հնարս հնարի վասն անուն չարութեան զինեւ արկանելոյ: Եւ ի ցանկալ իմում գիտել՝ թէ ուստի արդեւք յայն խորհուրդս յօժարեալ է բարեպաշտութիւն քո, պատասխանի ետուն ինձ թէ Այդեսանդրացիք ոմանք զթուղթն՝ զոր առ սուրբ վանականս գրեալ էր իմ, առեալ շրջեցուցանեն ի տեղիս տեղիս. եւ թէ այս իսկ են ատելութեանդ եւ բարկութեանդ պատճառք: Եւ ի լցայ մեծաւ զարմանալեօք թէ որպէս ոչ խորհեցաւ եւ ոչ քննեաց բարեպաշտութիւն քո՝ թէ այդ յուզմունք խռովութեան զհաւատոյ՝ ոչ վասն թղթոյն զոր ես գրեցի, այլ մանաւանդ ի բանից ինչ քոյոյ բարեպաշտութեանդ կամ այլոյ ուրուք ի մէջ եկին: Սնանաւանդ զի տեսեալ եթէ թուղթք ինչ կամ բանք մեկնութեանց յաճին ի տեղիս տեղիս, անհնարին վիշտս կրեցաք, ջանալով ածել յուղղութիւն զմոլորեալս նոքիմք: Վրանչի ցայն վայր ճարակեալ եհաս ժանտն այն, որպէս զի ոմանց չյօժարել զՎրիստոս կոչել Եստուած, այլ գործի աստուածութեան եւ մարդ աստուածակիր, եւ որ այլ եւս նման բանք են: Եւ մեզ յիրաւի է դժկամակ լինել ընդ այն ամենայն զորս բարեպաշտութիւն քո ասաց, եւ կամ թերեւս ոչ ասաց, քանզի կասկածելի թուին ինձ գիրքն՝ որք վասն այսր ամենայնի յաճին: Եւ արդ՝ քանզի հաւատք այսպէս չարաչար վտանկին, եւ այնչափ մարդիկ տակաւ ի մոլորութիւնս զառաժանին, զիարդ արժան իցէ լուռ եւեթ կալ: Միթէ ոչ կայցէ մեզ առաջի ատենին Վրիստոսի երեւել: Միթէ ոչ պա-

Հանձնեցիմք համարս վասն անարժան լուութեան, մեք՝ զորս հան նա յայս բարձրութիւն քարոզել զամենայն որ ինչ պարան է: Եւ զհնչ արդ խորհուրդ առից. քանզի ստիպիմ խորհուրդ խնդրել ի բարեպաշտութենէ քումմէ տալ պատասխանի խնդրոյ Կեղեատինոսի բարեպաշտօն եպիսկոպոսի եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ այլոց եպիսկոպոսաց ընդ նմա միաբանելոց՝ թէ արդեւք այն թուղթք կամ մեկնութիւնք՝ որք անդր առ նա, չգիտեմ զեւրդ, հասեալ են, ի քումմէ բարեպաշտութենէ եթէ յայլմէ ումեքէ յօրինեալ իցեն: Եւ թուի թէ զայս գրեն նոքա կարի իմն վշտացեալք յանձինս: Եւ զիւրդ լուեցուսցուք զնոսա՝ որ յամենայն եկեղեցեաց անտի արեւելից եկեալ այսր՝ մեծապէս տրտունջ լինին զայսց գրոց: Սի թէ փոքր խռովութիւնս յայսպիսի բանից ի մէջ եկեղեցեաց յուզեալ կարծիցէ բարեպաշտութիւն քո: Եւ մենեքեան քրտունս քամեմք եւ մեծամեծ աշխատութիւնս յանձն առնումք, զի զորս ի չար կարծիս հաւանեալ են յուղիղ ճանտաբարձ ճշմարտութեան դարձուսցուք: Եւ արդ քանզի քո բարեպաշտութիւնդ յայսպիսի տրտունջս զմեզ ստիպեաց, որ պիտի իրաւամբք զինէն ամբաստան լինի. էր վասն ատկելութեամբ է ընդ իս. զմէ՛ յանդգնի բամբասանս զինէն յօգել, հիմ՝ զգայութեակցութիւն աշխարհի համօրէն ոչ բուժէ ուղղելով զըսնս իւր: Օգի թէպէտ եւ անցեալ սահեցաւ բանն՝ առաջի ժողովրդեան խօսեցեալ, սակայն ուղղեցի անկեղծաւոր մտօք եղծանելով այլովք բանիւք զառաջին բանսն: Եւ զի ինչ ծանր թուեսցի քեզ առաջինոցա՝ որք մեծապէս գայթակղեալք են խոստովանել զմի միայն բանն Եւտուածածին, եւ զԵղիսն սուրբ ծնող Եւտուծոյ կոչել. որով նոցա՝ որք ոչ փոքր ինչ կրեցին տրտմութիւնս վասն այսր ամենայնի, դարման տարեալ, մերոյ անուան եւ պատուոյ վատթարութիւն բարձցի եւ խաղաղութեամբ ժողովրդեան եւ միամիտ միաբանութեամբ զեկեղեցական ժողովս գումարեցուք: Եւ յարդ ճշմարտիւ գիտացէ բարեպաշտութիւն քո՝ զի մեք ի կապանս, ի բանտ եւ որ այլ այսպիսի ինչ նեղութիւնք իցեն, եւ ի կենաց իսկ լուծուցն վասն Վրթատոսի պատրաստ եմք մատենել զանձինս: Հաւատարիմ լիցին քեզ բանք իմ. մինչ դեռ երանելին Եւտիկոս կենդանի էր՝ յօրինեցի գիրս վասն միասնական սրբոյ Եւրրորդութեան, յորում եւ վասն տեսչութեան Միածնին ինչ ինչ հանգոյն այնց բանից՝ զորս յայսմ ժամանակի գրեցի, ասացեալ եմ: Եւ թէպէտ ոչ միայն առաջի Եւտիկոսի եւ այլոց եպիսկոպոսաց եւ ժառանգաւորաց, այլ եւ առաջի իմաստնագունաց ժողովրդեանն ընթերցայ, բայց տակաւին ոչ ումեք զօրինակն տուեալ եմ: Եւ արդ՝ հաւանելի է եթէ ի յայտ գալ այնր մեկնութեան կամ գրոց, գտցին ոմանք՝ որք ամբաստան զինէն լիցին: Բայց եւ սոյն.

պիսի ճառս յօրինեցի, մինչ չեւ էր եպիսկոպոսութեան եկեղեցւոյն
 Կոստանդնուպոլսոյ աւանդեալ բարեպաշտութեան քում, :
 Եւս է պատճէն թղթոյ սրբոյն Ալուրի, յորում գրեթէ որչափ
 թիւք բանիցն են՝ այնչափ ազդմունք շողոյն սրբոյ յերանելին
 նշմարին :

Ինկալեալ Նեստորի զայս թուղթ՝ որպէս թուի ի ձեռն
 ՚՝ ամպոնեայ աղեքսանդրեան երիցու եւ միայնակեցի, եւ մոռա-
 ցեալ ամենեւին զօրէնս սիրոյ, ոչ կամէր բնաւ առնել պատաս-
 խանի սրբոյ Ալուրի : Եւս նոյն երէցն բազում բանիւք յորդորէր
 տալ պատասխանի ինչ երանելւոյն : Եւ ոչ կարացեալ անօրի-
 նին հրաժարել ի կատարմանէ խնդրոյն, որպէս ինքնին վկայէ,
 գրեաց առ նա թուղթ կարճ ի կարճոյ բանիւք, յորում պատիր
 բանիւք մարգասիրութեան տրտնջէ զերանելւոյն՝ թէ կարի խստու-
 թեամբ գրեալ իցէ նմա : Եւ ի վախճան բանիցն ասէ. «Եւք ի-
 րացն ցուցցեն՝ թէ զինչ շահ օգտի մեզ այն լինիցի, զի բարե-
 պաշտօն երէցն ՚՝ ամպոն թախանձեցոյց ստիպեաց տալ պատաս-
 խանի քոց բանից, : Ի միտ առ երանելի հայրապետն՝ թէ Նես-
 տոր անդարձութեամբ ի նոյն կարծիս մոլորութեան պնդեալ յա-
 մառեալ կայ : Եւս ինքն ոչ շիջեալ ի բորբոքմանէ սրտին որ
 վասն ուղղութեան մոլորելոյն էր, որպէս արդարեւ հայր յաճա-
 խագութ երկրորդ թուղթ երկայնագոյն եւ հղորագոյն եւս քան
 զառաջինն յղէր առ նա : Դարձեալ եւ սու այլս բազումս գրէր
 երանելին թուղթս զօրաւորս եւ զբանչելիս խրատել զամենե-
 սեան, զի մի լիցի ումեք բնաւ զհետ նորաձին ուսմանցն խտու-
 րել : Իայց սակայն ամենայն առաքինի վաստակք եւ բանք երա-
 նելւոյն ըստ առաւելագոյն մասին անօգուտ լինէին . եւ չարն օր
 ըստ օրէ ճարակեալ իբրեւ զքաղցկեղ սփռէր ընդ ընդարձակու-
 թիւն մարմնոյ արեւելեան եկեղեցւոյ : Յայս վայր առ ի մէջ
 պատմեալքս կատարեցան յերկուս առաջին ամս յետ վառելոյ
 հրոյ նեստորական աղանդոյն :

Եւ ՅԱՄԻԻՍ երրորդի, այն ամ 430 էր, ի նոր խորհուրդս
 խաբէութեան մտաբերեալ Նեստորի, այս է՝ զեպիսկոպոսապետն
 Հռոմայ զՍեդեքիստինոս իւրոց մոլորութեան բանից հաղորդակից
 եւ բաժանորդ առնել ցանկացեալ, գրէ առ նա թուղթ, առա-
 զաստեալ ի նմա զԾնունդս չարութեան մտաց իւրոց խոնարհու-
 թեան բանիւք : Ի ամին թղթի պատճառս գրելոյ առնու զպեղա-
 գեան եպիսկոպոսունս ոմանս ¹⁵, որք յարեւմտից եկեալ ի Կոս-
 տանդնուպոլիս, երդմամբ վկայէին՝ թէ ինքեանք թէպէտ եւ
 յուղղափառութեան եւ յողմտութեան կարծիս էին, իբրեւ հե-
 րետիկոսս ոմանս ընկալան վճիռ նդովից : Եւս ամենայն յայտ
 արարեալ Նեստորի առ քահանայապետն, աղաչէ զնա ծանու-

15 Զաղանդայ Պեղագեանք Խոսեացուք Վարդի Գ յետոյ :

ցանել զստոյդ Հանգամանս անցից եպիսկոպոսացն այնոցիկ: Յետ այսց բանից յայտնութեամբ գրէ նմա զԷւր մոլորութեան կարծիան. եւ կոչէ զսուրբ Կոյսն Վրիստոսածին եւ ոչ Նստուածածին:

Բայց բազում աւուրբք յառաջ քան զգրել Նեստորի զայս թուղթ առ Կեղեատինոս, գիրք նորա օտարոտիք եւ մոլարք առաքեալք առ վանականս Եղիպտացւոց աշխարհին ի ձեռն առն ուրումն անծանօթի, հասին առ քահանայապետն: Եւ նա դիր տուեալ առ սուրբն Աիւրեղ, հրամայեաց զգուշութեամբ ի խնդիր լինել եւ ի վերայ հասանել թէ արդեւք այն բանք ի Նեստորէ իցեն ասացեալ, եթէ յայլմէ ումեքէ յօրինեալ եւ յանուն նորին ստութեամբ սփռեալ, որպէս վկայէ ինքն սուրբն Աիւրեղ ի նամակի իւրում առ Նեստոր, զոր վերագոյնն եղաք:

Այլ ընկալեալ Նեստորի ի քահանայապետէն զգատասխանի առաջին թղթոյ իւրոյ, մեւս եւս այլ թուղթ նման նմին առաքէր առ նա ի ձեռն Այդիերիոսի արքունի սենեկապետի: Յայսմ թղթի միւսանգամ յիշատակ արարեալ զպեղաղեան եպիսկոպոսացն, ապա ժպիրհ երեսօք զնոսա՝ որք զՎրիստոս Յիսուս Նստուած քարոզեն՝ հակառակս նիկիական հաւատոց եւ Արիոսի եւ Ապոդինարի աղանդակիցս երեւեցուցեալ, աղաչէ զքահանայապետն գրել եւ ծանուցանել թէ զինչ արասցէ եպիսկոպոսացն յիշատակելոց:

Ի վերայ ամենայնի այսոցիկ՝ ժպրհեցաւ Նեստոր զամենայն զոր ցայն վայր ի քարոզութիւն իւրոց անարժան ուսմանց գրեալ էր՝ ի մի վայր ժողովեալ, ի ձեռն Անտիոքոսի առն երեւելոյ յղել ի Հռոմ առ նոյն քահանայապետ: Ի սոյն գործ յանդգնութեան, թուի ինձ թէ այս ինչ էին խորհուրդք մտաց նորին: Տեսանէր հաւաստեաւ զի ի ծաւալել համօրէն յամենայն տեղիս զնորապիւտ մոլորութիւն իւր հակառակորդ յառնէր նմա Աիւրեղ, որ առաւելութեամբ պատուոյ աթոռոյն իւրոյ եւ առաւելագոյն իմաստութեամբն մարթէր զամենայն արեւելից եպիսկոպոսունս զհետ իւր ձգել: Այսն այնորիկ զի եւ ինքն գտցէ իւր ամուր տեղի ապաւինի միաբանութեամբ երեւելեաց ոմանց, զամենայն հնարս հնարէր որսալ գրով զհայրապետն Հռոմայ, զի նորին իշխանութեամբ բաւական լիցի լռեցուցանել զԱիւրեղ եւ զմիաբանեալս ընդ նմա: Բայց նանրացաւ այրն ի խորհուրդս իւր. որպէս եւ տեսցուք իսկ:

Նեստոր գրեաց պատասխանի եւ երկրորդ թղթոյ սրբոյն Աիւրղի անդէպ բանիւք, յայտնի առնելով զանդարձ միտս իւր յառաջին չար կարծեաց իւրոց: Յայնժամ զմտաւ ածեալ երանելի հայրապետին թէ չէ արժան անտես առնել զայնչափ փնասուք, յամի 430 գումարեաց ժողով. յԱլեքսանդրիա յիւ-

րոց եպիսկոպոսաց, եւ եղոյց նոցա զԹուղթան՝ զորս ինքն գրեալ էր առ Նեստոր եւ զորս ի նմանէ էր ընկալեալ: Եւ ժողովեալքն հաստատեցին գրել զայնց իրաց առ Ալեքստիհոս քահանայապետ: Եւ նսացեալ սրբոյն այսմ խորհրդոյ՝ ինքնին գրեաց Թուղթ առ քահանայապետն: Պատճէն այնր Թղթոյ՝ զոր համառօտելով զնեմք յայսմ վայրի, յայտ արարեալ ցուցանէ թէ քանի իմաստուն էին գնացք երանելոյս ի գործս առաջնորդութեան իւրոյ:

Եւ սկիզբն առնէ նա Թղթոյն իւրոյ այսպէս. «Եթէ յիրս կարի կարեւորս՝ ուր ուղիղ հաւատք չարաչար կամակորեալ ստեղծութիւն յոմանց, առանց ժառանգելոյ զանուն վատութեան լուութեամբ անցանել, եւ զամենայն ինչ՝ որք ցարդ յուզեալ գործեցան, առանց հեղգութեան բամբասանաց ի բարեպաշտութենէ քուսմէ թագուցանել օրէն լինէր, ասէի արդեւք ցանձն իմ, բարի եւ առանց վշտաց իմն է լուութիւնն, եւ դարձեալ թէ լաւ է ի հանդստեան կեանս կեալ, քան յամրոխս մարդկան զհոգ խնամոց յանձին առնուլ: Եւլ քանզի յայսպիսի դէպս արթուն լինել պատուիրիմք ի Տեառնէ, եւ կանխակալ սովորութիւն եկեղեցւոյ հաւանեցուցանէ զմեզ վասն այսպիսի իրաց աղղ առնել քում սրբութեան, արդարեւ հարկեալ իմն գրեմ զայս ինչ, թէ բանսարկուն՝ ամենաչարս այն եւ անստանձ գաղանն որ յամբարշտութեան հնարից ոչ դադարէ, այժմ եւս զամենայն ինչ շփոթեալ աղմկէ. ընդդէմ եկեղեցւոյ Եստուծոյ ժանտանայ, եւ յամենայն տեղիս ի մէջ համօրէն մարդկան, որք ընդ ճանապարհ ուղղափառ հաւատոց ընթանան, խռովութիւնս ճգնի արկանել: Եւլ՝ ցարդ իսկ ի խորին լուութեան կայի, ոչ ինչ բան զնմանէ՝ որ զայսու ժամանակաւ զհոգ եկեղեցւոյն Առտանդնուպոհոյ յանձին կրէ կամ առ բարեպաշտութիւն քո կամ առ այլ ոք ի քահանայակցաց մերոց գրելով. քանզի չէի ինչ անտեղեակ թէ արագութիւն յայսպիսի իրս չէ անխառն յամենայն ախտէ: Եւլ արդ՝ քանզի գրեթէ ի կատար իսկ չարեաց հասեալ եմք, իրաւունս համարեցայ զլուութիւն ի բաց եղեալ, զամենայն անցս ըստ կարգի յայտնութեամբ ցուցանել:» (Յետ այսորիկ մի ըստ միոջէ համառօտ բանիւք յանդիման կացուցեալ զամենայն չարիս, զոր յառաջին աւուրց անտի եպիսկոպոսութեան իւրոյ մինչեւ ցայն ժամ արարեալ էր Նեստորի, այսպէս յարեալ յաւելու: «Եւ այց մինչ չեւ էր մեր զայս ամենայն քում բարեպաշտութեանն ծանուցեալ՝ ոչ ի բաց կացաք յայտ յանդիման ի հաղորդութենէ նորա: Զնպա, սէր արարեալ ծանոմեզ յայտնապէս, որպիսի ինչ քո միտք իցեն. որով դիտասցուք՝ թէ պարտ իցէ մեզ արդեւք հաղորդել ընդ նմա, եթէ համարձակ հրաժարել ի նմանէ, եւ ոչ ումեք ի մէջ միարա-

նութիւն ունել ընդ նմա, որ այնպիսի օտարոտի ուսմունն ի միաս իւր ունի եւ քարոզէ: Այլ եւ արժան է զմիտս եւ զկարծիս սրբութեան քո՝ որ վասնայսր բանի, ի ձեռն թղթոց ստուգութեամբ յայտնել բարեպաշտօն եւ աստուածասէր եպիսկոպոսաց Սահեղանիայ եւ ամենայն առաջնորդաց արեւելից: Այսպէս ըստ ցանկութեան սրտից նոցա պատճառս տաքուք ամենեցուն միարանութեամբ ի մի կարծիս հաստատուն կալ, եւ զօրաւիզն լինել հաւատոյ սրբոյ, որ դառն մարտ պատերազմի կրէ:» (Ետ այսց բանից դարձեալ զանհնարին չարիսն «Եեստորի» զորոց վերադոյնն ճառեցաք, խայտառակեալ, յանգ հանէ զթուղթ իւր ծանուցանելով քահանայապետին սրբոյ զոր ինչ ընդ այնր թղթոյ առաքէր առ նա. այս ինքն՝ զօրինակս խօսիցն «Եեստորի», զթուղթս իւր եւ նորա առ միմեանս, զբանս թարգմանութեամբ հանեալս ի դրոց սրբոց հարց եւ մատենագրաց Յունաց վասն մարմնաւոր տեսչութեան Արդւոյն Աստուծոյ. եւ զգիր եւս դաւանութեան հաւատոյ իւրոյ եւ զյայտնութիւն մոլորութեանցն «Եեստորի»: Այս ամենայն առաքեաց առ սուրբ քահանայապետն ի ձեռն Պոսիդոնիոսի սարկաւազի իւրոյ:

Բ. ՍԻՃ չեւ հասեալ այսր թղթաբերի ի Հռոմ, ժամանեալ էր անդր Ենտիոքոս դեսպան «Եեստորի», եւ տուեալ իսկ էր զգիր նորա ի ձեռս քահանայապետին: Բայց քանզի ամենայն ինչ ի յոյն լեզու գրեալ էր, հրաման ետ սուրբ քահանայապետն դարձուցանել ի հռոմայեցի լեզու: Սինչ դեռ գործ թարգմանութեանն չէր ելեալ ի գլուխ, հասանէր ի Հռոմ Պոսիդոնիոս, եւ տայր ցերանելին Աղեւստինոս զամենայն դիրս եւ զթուղթս սրբոյն Աիւրղի զորս որպէս ինքն սուրբ հայրապետն վկայէ¹⁶, ի ձեռն Աղեքսանդրացւոց ոմանց հոգացեալ էր թարգմանել ի հռոմ լեզու: Ինկալեալ քահանայապետին զգիրս երանելոյն, ի մեծի թախծութեան անդ սրտին վասն խռովութեանցն արեւելից՝ յոյժ ուրախ լինէր ընդ բարեպաշտութիւն եւ ողջամիտ վարդապետութիւն նորա: Այս առեալ եւ յակն արկեալ մի ըստ միոյն զթարգմանութիւնս գրոցն «Եեստորի», եւ հաստատութեամբ ի վերայ հասեալ բանից հայհոյութեան նորա, իսկ եւ իսկ հրամայէր լինել ժողով եպիսկոպոսաց ի Հռոմ յամի 430 ի մուտս ամսոյն Ապրստոսի: Յայս ժողով եկին գումարեցան բազում եպիսկոպոսք, որք կամ ի քաղաքի անդ գտանէին եւ կամ ի պատճառս սորին ժողովոյ ի մերձաւոր քաղաքաց Խտաղիայ ելին անդր: Ի սմա մանր քննութեամբ հետազօտեալ հարց զգիրս «Եեստորի», գտին զնոսա լի բազում հայհոյութեամբք եւ չար մոլորութեան բանիւք. վասն որոյ եւ ամենեցուն միաբանեալ զամենայն նղովեցին: Իսկ վասն «Եեստորի» այսպէս սահմա-

16 Ի Թղթի որ առ Ս. Աղեւստինոս:

նեղին, զի թէ յետ անցանելոյ տասն աւուրց զինի տեղեկանալոյ իւրոյ ամենայն եղելոցն ի Հռոմ՝ զիւր մոլորութիւն ոչ դարձուցէ սրտի մտօք եւ հրապարակախօսութեամբ ի ճշմարտութիւն ուղղափառ հաւատոց, ընկալցի զվճիռ նզովից։ Այս վասն ամենայն եպիսկոպոսաց, որք վասն ուղիղ հաւատոցն խոստովանութեան նշովեալ եւ մերժեալ էին ի Նեստորէ, օրէնս եղին զի այր իւրաքանչիւր անխափան վաղվաղակի մտցէ ի ժառանգութիւն օրինաւոր աթոռոյ իւրոյ։

Այս ամենայն կարգեալ երանելոյն Անդեստինոսի յիւրում ժողովի, ըստ բարձրագոյն իմաստութեան իւրում առաքեաց բազում թուղթս ի կողմանս արեւելից։ Թուղթ մի առ սուրբն Աիւրեղ, յորում յետ շնորհակալ լինելոյ նմա եւ յանդիման կացուցանելոյ զմեծ ցնծութիւն սրտին ընդ վաստակ նորա առ ի մերժելոյ զնոր բոյսս չարեացն, տայ նմա զեղխանութիւն լինել յարեւելս տեղապահ իւր ի դատաստանի իրացն Նեստորի։ Այլ եւ հրամայէ նմա զվճիռն հատեալ ի հռոմէական ժողովի իւրում ի վերայ նորա, ածել ի կատարուսն, եթէ կացցէ ի նոյն կարծիս մոլորութեանն. եւ մեծապէս հոգ տանել վասն եկեղեցւոյն Առստանդնուպոլսոյ։ Իարձեալ առաքեաց թուղթ մի առ ուխտ եկեղեցւոյն Առստանդնուպոլսոյ, յորում յաճախ սիրով եւ խրատու թելադիր լինի նոցա անշարժ եւ պինդ ունել զուղիղ հաւատսն, եւ ոչինչ բնաւ զանդիտել կամ վատութեամբ լքանել յերեսաց հալածանացն՝ զոր բազում մենքեանաւորութեամբ յարուցանէր ի վերայ նոցա Նեստոր։ Վրեաց եւ թուղթ մի առ Յովհաննէս հայրապետ Անտիոքայ, յորում գրի հւս յայտ առնէ զգործս ժողովոյ իւրոյ յաղագս Նեստորի. եւ պնդէ զմիտս նորա արութեամբ կռուել ի վերայ հաւատոյ սրբոյ ընդդէմ նորոց մոլորելոցն։ Այսր թղթոյ օրինակ յղեաց եւ առ Յորենադ հայրապետ Արուսարղեմի, առ Հռուփոս եպիսկոպոս Թեսսաղոնիկեցւոց, եւ առ Փիլաբիանոս եպիսկոպոս Փիլիպպոպոլսեցւոց։

Այլ զոր օրինակ հայր յաճախագուծ զհայրենի գթութեան խնամս առ հասարակ ի վերայ որդւոց հնազանդից եւ օտահակելոց տարածանէ, սոյնպէս եւ քահանայապետն սուրբ՝ քանդէ հայր եւ հովիւ հոգեւոր էր ամենայն հաւատացելոց, ոչ արգել զհայրութեան քաղցր խնամս ի մոլորելոյն Նեստորէ։ Վրեաց առ նա թուղթ՝ բազում բանիւք քաղցրութեան եւ խրատու թելադրութեան յօրինեալ առ ի զսրտին խանդաղատանս նմա յայտնելոյ։ Ի սմա նախ ծանուցանէ, թէ պեղագեան մոլորութիւնն քարոզեալ յեպիսկոպոսաց անտի յիշատակելոց ի նմանէ յիւր թուղթս՝ յիրաւի եւ յարժանի մերժեալ է ի միարան բարբառոյ արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցեաց։ Այստ այսորիկ կարճառօտ բա-

նիւք գովէ զնախնեացն Վեստորի զՆտաիկոսի եւ զՆիսինիոսի զառաքինութիւնն եւ զվարսն ուղիզս: Խոստովան լինի՝ թէ մեծապէս բերկրեցայ յանձին իմում ի դալ սմանց երկուք ամօք յառաջ եւ ի պատմելն զյաջորդել քո զաթոռ առաքինի հովուացն ծառելոց, եւ զառաջիննախանձաւորութիւն քո մերժել տալագիր հանել զազգս ազգս հերձուածողաց: Ոչայս ամենայն եւ զայլ սոյնպիսի բանս քաղցրութեամբ խօսեցեալ սրբոյ հայրապետին, ապա առ յոյժ թախծութեան եւ ցաւոց սրտին ակամայ իմն փոխէ զբարբառ իւր, եւ սաստկագոյնս մխի ի յանդիմանութիւն: Վախ բանիւք Առաքելոյն եւ մարգարէից զնորաձեւութեան հնարս կշտամբէ: Հետոյ յաւելեալ ի բանս իւր եւ եւս ահագին բարբառով երկեղուկս արկանէ վասն խռովութիւն ի մէջ եկեղեցւոյ եւ հօտին իւրոյ անարժան ուսմամբքն արկանելոյ, եւ վասն չարագելոյ զքանքար մեծի պաշտամանն՝ որ նմին յանձն եղեւ: Առաջի դնէ նմա զսպառնացեալ զահագին պատուհասն որոց յաւելուածս իմն կամ նուազումն առնեն բանից գրոց, թող թէ հակառակ ուսմամբք զնոյն աղաւաղել հրնարին, որպէս նա ինքն Վեստոր առնէր: Հուցանէ զնա անշնորհակալու մտօք զինեալ հակառակ մեծապքանչ խորհրդոյ տեսչութեան Ռանին՝ որով փրկութիւն եղեւ մեզ: Հայսոսիկ զեւս ահաւորագոյնս յաւելեալ ասէ. «Ղաւ արդ թէպէտ եւ եղբայր մեր Նիւրիչ դուք առ մեզ՝ թէ երկիցս խրատեաց զքեզ իւրովք թղթովք. սակայն կամիմք զի յետ այնր առաջին եւ երկրորդ ազգեցութեան նորա եւ այսր մերոյս՝ որ է երրորդն, ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ եւ ի միաբանութենէ ազգաց քրիստոնէից որոշեալ ծանիցես զանձն քո, եթէ ոչ վաղ զոր չարաչարն ասացեր ուղղեալ դարձցիս յայն ծանապարհ, զորմէ վկայեաց Վրիստոս, թէ ես իսկ եմ»,։ Բազում այլ բանիւք ազդ առնէ նմա դառնալ յանօրէն խորհրդոցն, եւ ընդունել յեկեղեցին զորս վասն ուղիղ ուսմանցն մերժեալ էր անտի. եւ եւս՝ լսել ազգեցութեանց Նիւրիչի, եւ զոր ինչ նա քարոզէր, ինքնին զնոյն նովին մտօք քարոզել: Ապա ուրեմն զիւր եւ զԺողովոյ իւրոյ զհամառօտ վճիռն յայտ առնէ նմա այսպիսի բանիւք. «Ապա յայտնութեամբ գիտասաջիւր եթէ այս ինչ է վճիռ մեր, զի եթէ ոչ քարոզեսցես զՎրիստոսի Աստուծոյ մերմէ զայն ինչ՝ զոր հռոմէական, աղեքսանդրեան եւ կաթողիկէ եկեղեցի ունի, որպէս եւ սուրբ եկեղեցին Նոստանդիանուպոլսի մինչեւ ցքեղ կարի քաջ ուղղութեամբ կալաւ, եւ զչար նորաձեւան՝ որովք գուռ գործէիր բաժանել զայն՝ զոր աստուածախօս գիրք միացուցանեն, ի տասն աւուրս յետ յայտնի լինելոյ քեզ այսր սահմանի մերոյ՝ յայտ յանդիման եւ խոստովանութեամբ ի քէն գրելով ոչ նզովեսցես, ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ հաղորդութենէ լուծեալ ես»,։

Խ. Օլսոն եւ զայլ թուղթս զոր վերագոյն յիշատակեցաք տուեալ երանելւոյն Անդեստինոսի ի ձեռս Պոսիդոնիոսի սարկաւազի, բազում սիրով եւ հայրական օրհնութեամբ առաքեաց զնա յարեւելս առ սուրբն Ալուրեհ: Ի ձեռն նորին սարկաւազի յղեաց քահանայապետն առ նա եւ զվերարկուն (Pallium) կամ զեմփորոն¹⁷, իբրեւ նշանակ տալոյ նմա զերեւելի իշխանութիւն, կամ ըստ ոմանց զիւր տեղապահութիւն: Օլայն զարդ կամ նշան իշխանութեան արկ ի կիր սուրբն Ալուրեհ ի ժողովն Լփեւսոսի, եւ յայլ հանդէսս ըստ օրինի քահանայապետից Հռոմայ. որպէս պատմէ Խէնոքորոս Բաղսամոն¹⁸: Այլայե նիկեփորոս պատմագիր¹⁹ թէ քահանայապետն սուրբ առաքեաց առ նա եւ խոյր քահանայապետական: Այդ առեալ մեծին Ալուրի զամենայն թուղթս քահանայապետին, եւ ի թղթէն որ առ ինքն ի վերայ հասեալ բանից եւ հրամանաց նորա, մեծ եւս ջանիւք ձեռն ի գործ արար խնամել զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ: Լուսեաց զթուղթս Անդեստինոսի առ որս գրեալն էին, յաւելեալ ուրոյն եւ զիւր թուղթս առ նոսին, այլ եւ առ Ակակիոս եպիսկոպոս Բերիացւոց²⁰: Բնկալեալ Ակակիոսի եւ Յովհաննու ան-

17 Առ մատենագիրս գործոց քահանայապետաց գտանեմք թէ Մարկոս հայրապետ որ զինի վախճանի որդոյն Անդեստինոսի մեծ յաջորդեաց զթուղթս քահանայապետութեան յամ 335, առհման եզ զի եպիսկոպոսուք Ուսեայ, որոց իշխանութիւն էր օծանել քահանայապետս Հռոմայ, յայնմ հանգիսի ի գործ արկեց զվերարկուն: Նախ քան զայն քահանայապետ չիւր բնութեանով թէ այլ որ եպիսկոպոս բաց ի քահանայապետէն Հռոմայ ի կիր արկեալ կամ ընկալեալ իցէ զայն զարդ կամ զանգերն: Բայց զինի ժամանակաց շնորհեցին զայն քահանայապետ համբոյն հայրապետաց եւ եպիսկոպոսապետաց: Թառաւնալոյն ուրեմն այլակերպ էր ձեւ սորա յայտնու ձեւոյ, զի իբրեւ նախորդ ծածկէր զամենայն մարմին եպիսկոպոսին ի վերուստ մինչեւ ի խնարհ, եւ ալ յառաջոյ բաց էր, եւ գործէր ի սպիտակ գեղմանէ օղեան: Բայց այժմ առ Հռոմայեցիս գործի ի բարակաման սպիտակ գեղմանէ իբրեւ ժապաւեն, եւ ունի լոյնութիւն երեք մասն, որպէս է տեսանել ի զատին եպիսկոպոսապետս ի ժամու պաշտման տոնական պատարագի յաւուրս սահմանեալս: Երեւելեան եկեղեցիս եւ ի Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ հին ձեւն եմփորոնի բազում մասամբ անփոփոխ պահէ:

Առ զատին մինչ չեւ է եպիսկոպոսապետն ընկալեալ ի քահանայապետէն Հռոմայ զայն նշան կամ զզարդ չէ իշխան վարել զպաշտամանս եպիսկոպոսապետութեան: Չէ իշխանութիւն սոցա առանց հրամանի կամաց հայրապետին Հռոմայ արաքոյ վիճակի իւրեանց ի կիր անել: Միայն ինքն քահանայապետն ունի իշխանութիւն

յամենայն ժամանակի եւ ընդ ամենայն տեղիս վարել նովին:

Զայսպիսի զարդ կամ նշան իշխանութեան առաքեաց Ղուսիոս կամ Ղուկիոս Գ. քահանայապետ Հռոմայ յԺԲ դարու առ Գրիգոր կաթողիկոս Յզայ, ի ձեռն Գրիգորի մարգարէայ եպիսկոպոսի Փիլիպպոս պաղեղեաց զոր նա ինքն կաթողիկոսն թըղթով հանգերն առարեալ էր ի Հռոմ: Քանզի ընթեռնուով ի պատասխանի թըղթոյ կաթողիկոսին առաքելոյ ի Ղուսիոսէ քահանայապետն ի ձեռն նորին եպիսկոպոսի պապէ. «Ոմեքորոս բեզ, եղբայր կաթողիկոս, պաղիոն» որ է առաջին ամենայն պատուոյ, եւ խոյր զիմոյ գլխոյս առաքեցի զգեան պարծառութեան եկեղեցւոյ զորս ընկալեալ քո ի մեծ, որպէս վայելչանաւ յայնմ աշխարհ, նոյնպէս զորոսցիս պայծառանալ ի հանգերնեալ կեանքն: Յիւրէ զայս եւ սուրբ Ներսէս լամբրոսացի պապիսի բանիւք. «Բնկալեալ կաթողիկոսին սրբոյ պատուական պաղիոնն եւ զիւրն ի լուսն պատուոյ իւրոյ, գահացաւ զԱստուծոյ եւ եւ զնամակ հայրապետին եւ գգիրս կարգաց եկեղեցւոյ յիմ նուստատութիւն թարգմանել, զոր զաջընցի ի Հայ բարբառ»:

18 Ի մին. կանոնաց գրոց Փոսեոսի, Արձան. Բ. Գլ. Բ:

19 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. ԺԳ. Գլ. ԼԳ:

20 Այս Ակակիոս էր այր պատուեալ վասն վարդապետութեան եւ բազմաժամանակեայ հասակին, զոր կոտարեալ էր յաթոռ եպիսկոպոսութեան: Բայց չէր ամենայնիւ յամենայն յամենայն զարգնեաց. քանզի ձեռնուռ եղեւ ձախող գործոց եւ առանց հաստատութեան էր ի բանս իւր: Ի ժամանակս Ոսկեդարի ի յուզել բա-

անիրաւացեալ զգիրս սրբոյն Աբելի, կարի շատ ուրախ եղեն, ի մտաց բարեաց եթէ ի վերին երեսս, Աստուծոյ է գիտել, եւ միով բարբառով գովեցին զերանելն իբրեւ ակոյեան ուղիղ հաւատոյ:

Եւ վասն զի սա ինքն Յովհաննէս անտիրացի մտերմութեան սիրով սերտ կապեալ էր ընդ՝Նեստորի, յընդունել իւրում զԹուղթս սրբոյն Աբելեստինոսի եւ Աբելի իսկ եւ իսկ առաքեաց առ նա գիր սիրոյ հանգերձ յիշատակեալ Թղթովքն Աբելեստինոսի եւ Աբելի: Հայտմ գրի սիրով բարեկամութեան Թեազիր լինի նմա խնամ տանել խաղաղութեան եկեղեցւոյ, եւ զյոյզս վարդապետութեանն զոր քարոզեալ էր, ուղղել: Արդեւ զնա յակն արկանել զգիրն պայնսսիկ հանդարտութեամբ ողւոյ. եւ ժողովեալ առ ինքն արս իմաստունս, խորհրդականս՝ խորհուրդս իմաստութեան խնդրել ի նոցանէ; զի մարթնացի ապրել ի սպառնալեաց վճռոյ նոյնից: Ի վախճան Թղթոյն խնդրէ ի նմանէ փութապէս գրել զպատասխանին, եւ յայտ առնել Թէ արաքիսի միտս ստացեալ իցէ: Թուէպէտ եւ Յովհաննէս անտիրացի երեւի գեղեցիկ նախանձու բարեկամութեան մտք Թեազիր լինել Նեստորի եւ չտալ կարծիս իմն նենգութեան. բայց զի յետ ճշմարտելոյ զանգարձ միտս նորա, ի նոյն սէր բնատունութեան հանապազորդեաց, մեծապէս յամենեցունց դարովի:

Հետ այսորիկ ըստ հրամանի սրբոյն Աբելեստինոսի եւ ըստ իշխանութեանն շնորհելոյ ի նմանէ ժողովեաց սուրբն Աբելի յՆիքեանդրիա ժողով եպիսկոպոսաց Աբելիպոսի ի նմին իսկ ամի 430: Ի նմա կարգեալ եւ սահմանեալ զամենայն զոր ինչ վասն Նեստորի ըստ կամաց քահանայապետին առնելոց էին, հաստատելին՝ հրեշտակութեամբ առաքել առ Նեստոր չորս եպիսկոպոսս, որոց անուանք էին Թեոպեմպոսս, Վանիէղ, Պոտամոն եւ Մեկար, յորոց երկու յետինքդ պաշտօնեայք էին եկեղեցւոյն Աբելեստինոսացւոց: Ետուն ի ձեռս սոցա ժողովեալքն կամ սուրբն Աբելի միաբան հաւանութեամբ նոցա երիս Թուղթս: Առաջինն էր Թուղթ ժողովոյն գրեալ առ Նեստոր, յորում տայ նմա երանելին տեղեկութիւն, զի եթէ ըստ պայմանի ժամանակին եղելոյ ի սրբոյն Աբելեստինոսէ ոչ մերկանայ զանօրէն կարծիսն, որոշեալ են այնուհետեւ եպիսկոպոսունք ի նորին հազորդութենէ: Արկորդ՝ զնէ զպատճէն հանգանակի հաւատոց նիկիական հարց, եւ ապա բազում բանիւք մեկնէ զղբանշնի խորհուրդ անտեսութեան Բանին: Ի կատարած Թղթոյն կարգէ երկուստան ճառս կամ գլուխս նոյնից ի կշտամբութիւն խոստորութեան

զում իւրութեանց հակառակ սրբոյ հայրեաց: Եւ ի սմն ժամանակի եւս մեծապէս բազմաթիւ, առ ինքն Աբելիսս որի մտք ողւոյն նպատակել Նեստորի եւ կողմնացաց նորա նախն գաւա Թեոփիլոսի Աբելեստինոսի եւ ինքեակամ յարեցաւ ի Թեոփիլոսի անհայրապետի, որ յուղիչն էր ամենայն շատիրացի հակառակ սրբոյն Աբելի:

րանից՝ Նեստորի, որովք սա զԲրիստոս յերկուս որդիս բաժանէր, եւ ոչ խոստովանէր ի նմա զմիութիւն անձին: Այս նգովք հանդերձ մեկնութեամբ միոյ միոյ ի նոցանէ՝ զորս ինքն երանելին Սիւրեղ յօրինեաց, եւ յառաջագոյն ճառեալ թղթովն գտանքն առ մեզ ի գիրս Պարապմանց ²¹. ուր մարթ է ուսումնասիրացն զամենայն տեսանել:

Երկրորդ թուղթ ժողովոյ սրբոյն Սիւրղի գրեալ էր առ ուխտ եկեղեցւոյ եւ առ ժողովուրդ Սոստանդնուպոլսոյ, իսկ երրորդն առ առաջնորդս փանաց քաղաքին այնորիկ: Հերկոսին յայտոսիկ յայտ առնէ երանելին առ ամենեսեան զերկայնամտել իւր ցհուսկ յետին հնարս քաղցրութեան՝ մինչ չեւ էր ածեալ զվճիռ որոշման ի վերայ Նեստորի: Այս առէ զմիտս նոցա անշարժ կալ ի հաւատս ճշմարտութեան, սրտի մտօք առաքինանալ ի վշտամբերութիւն վասն եկեղեցւոյ Աստուծոյ, եւ առանց յերկուանաց հաղորդել ընդ այնոսիկ՝ զորս ընդ բանիւ էր արարեալ Նեստորի:

Ժ. Առեւ չորեցունց պատգամաւորաց զթուղթս սրբոյն Սիւրղի կամ ժողովոյ նորա, չոգան ի Սոստանդնուպոլիս: Եւ, որպէս յետ ոչ բազում ժամանակի ինքեանք իւրեանց բերանով յայտարարին յառաջին գումարման ժողովոյն Լափեսոսի, յաւուր կիւրակէի մտեալ ի մայր եկեղեցին ի ժամու՝ յորում վիճակաւորք, բազում ժողովուրդք եւ երեւելի նախարարք ժողովեալ էին անդր, առաջի նոցա ետուն ի ձեռս Նեստորի զգիրսն: Եւ կալեալ նորա զնոսա առ ժամն ոչինչ պատասխանի սրար նոցա, այլ հրաման ետ ի վաղիւ սնդր յառանձին ինչ տեղւոջ գալ առ նա: Հաւուրն երկրորդի չոգան ի հայրապետանոցն. բայց նա ոչ ընկալաւ զնոսա եւ ոչ պատասխանի ինչ արար նոցա: Այսպիսի պատիւ խոստմամբք այսն զնոքօք արարեալ, ինքն առաւել եւս պնդեալ յիւր ամբարշտութեան խորհուրդս, ձեռն միւսի ի մեծ եւս չարիս: Պաղանացեալ կատաղէր ընդդէմ սրբոյն Սիւրղի զի այնչափ բանս առանց զանգիտելոյ գրեաց նա առ նա: Հետ ոչ բազում աւուրց յորժամ հրապարակախօս լինէր յեկեղեցւոջ երկիցս՝ բանս բազումս ապիրատս խօսեցաւ զերանելոյն, ոչ յիշատակեալ յայտնապէս զանուն նորա, այլ Լազիպտացի անուամբ ծանօթս տուեալ զնմանէ: Ապա առեալ զերկոտասան գլուխս նգովից նորա, յետ գրելոյ ըստ իւրոց մոլորութեան մտաց երկոտասան նյովս հակառակ նոցա, առաքեաց առ մտերիւմ իւր Հովհաննէս անտիոքացի: Սորա եւս ընթերցեալ զգիրս սրբոյն Սիւրղի, մեծապէս զժկամակ եղեւ ընդ բանս նորա, Եպիփանարի մոլորութեան միարան կարծելով: Իբրեւ լսէր երանելին զայս համբաւ, վաղվաղակի յայտնագոյն եւս բանիւք

²¹ ԳԼ. ԽԵ ԵՎ ԽԶ:

Թարգմանէր զմիտս բանից իւրոց, եւ առ իւրաքանչիւր գլուխ երկոտասան նղովիցն գրէր մեկնութիւնս: Բայց Յովհաննու անտիոքացւոյ արագ արագ ժողով արարեալ իւրոց եպիսկոպոսաց պատուէր ետ երկուց ի նոցանէ, այս ինքն Մնդրեայ սամոսացւոյ եւ Խէնդորեանոսի կիւրացւոյ զնգրէման բանից նղովիցն Սիւրբի գրել: Մնդրէաս գրեաց գիրս յանուն արեւելեայց, որք զայն ի ժողովի ուրեք հաստատեցին եւ առաքեցին ի հեռաւոր տեղիս: Իսկ Խէնդորեանոս զայլ գիրս ընդարձակ եւս բանիւք քան զՄնդրեայն գրեալ, ի տեղիս տեղիս յանուն իւր տարածէր, որք եւ հասին ի ձեռս սրբոյն Սիւրբի:

Յետ այս ամենայնի առ զերծ լինելոյ Վեստորի յերեսաց եկեղեցական առննի դիմեաց ի խնամս պաշտպանութեան Խէնդորսի կայսեր, եւ մատոյց առ նա չարախօսութիւն զերանելոյն Սիւրբի, այր հալածիչ եւ թշնամի խաղաղութեան եկեղեցւոյ զնա ցուցանելով: Եւ այնչափ ճարտար գտաւ ի չար բամբասանս իւր զառնէն Նստուծոյ, մինչեւ մեծապէս դառնացեալ յանձն իւր Թադաւորին, որ ըստ այլոց մասանց հաստատութեամբ ունէր զհաւատս ուղղութեան եւ ոչինչ բնաւ հաղորդէր Վեստորի մոլորութեանցն, մոլար կարծիս կալաւ զաստուածասէր առնէն զՍիւրբի: Սիւրբի մայն ածեալ զմտաւ՝ թէ ոչ գուզնաքեայ ինչ իրք են այսպիսի գծութիւնք ի մէջ երկուց մեծամեծ եպիսկոպոսաց արեւելից յուզեալք ի վերայ մեծի մասին ուղիղ հաւատոց, խորհեցաւ տիեզերական ժողովով խափանել զամենայն զգոթման: Հայս յորդորէին զինքնակալն հայցուածք ուղղահաւատ ժողովորեան, որպէս ի թղթի պաղատանաց Բասիղիոսի վանականի զոր վերագոյնն եղաք, տեսանի: Սանաւանդ թէ եւ ինքն ամենայն չարեացապարտն Վեստոր ի սոյն յօժարեցուցանէր զԹադաւորն, քանզի ակն ունէր եթէ ի ժողովի անդ՝ աշխարհական իշխանաց իւրոց մտերմացն սատարութեամբ եւ արեւելեայց ձեռնառու լինելով յաղթութիւն ստացեալ, զՍիւրբի փրցուցն, որպէս ինքնին բաջաղէր, ցածուսցէ: Եւ առաւել քան զամենեւեան ի սոյն յորդորեաց զԹադաւորն սուրբ Սիւրբիստինոս քահանայապետ, որպէս բազում մատենագիրք եկեղեցւոյ հաւատտեալ ցուցանեն. յորոց միջի Բեդիարմինոս²² եւ Վարխաթիանոս²³ յուպոս²³ յայտ առնեն՝ եթէ ի գրել Խէնդորսի զԹուղթ ի հրաւիրել զեպիսկոպոսունս ի համաշխարհական ժողով միայն զհրաման մեծի քահանայապետին ի գլուխ տարաւ: Ս'ր թողողք եւ զվաւերական վկայութիւն սրբոյն Պրոսպերի՝ որ առ այնու ժամանակաւ զիւր ժամանակական կանոնս ի մատենի հարկանէր, յորում ասէ. «Մշխատութեամբ

22 ՅԱ. Գիրս վասն ժող. եւ եկեղեց:

23 Ի ճառն վասն ժող. Եփես. ԳԼ. Ա:

Նիւրդի եւ իշխանութեամբ Նեղիստինոսի գումարեցաւ ժողովն Նափեսոսի, : Նա աւանդի եւ ինքն իսկ ժողովն ի վճախ անդ մեր-
ժեղոյ զՆեստոր յաթոռոյ իւրմէ, ասէ. «Որ ժողովեցաք թղթով
ամենասուրբ Հօր մերոյ եւ եպիսկոպոսանցի Նեղիստինոսի եպիս-
կոպոսի Հռոմայեցւոց եկեղեցւոյն » , :

Ժ.Ն. ՀԱՅՍ ԲԱՅՐԻ ՄԻՆՉ չեւ իցէ մեր ի պատմութիւն ժո-
ղովոյս անցեալ՝ խօսեսցուք համառօտս զպեղծեան աղանդոյ,
որոյ գլխաւորը նզովեցան ի նմա : Եւ յոր մոլորութեան գլուխ
եղեւ Պեղագիտոս բրիտանիացի վանական, այր սուր մառք եւ
գիտուն : Եւ յեալ սորա ի հայրենի աշխարհէն իւրմէ չոգաւ յի-
տաղիւս եւ եկաց բազում ժամանակս ի Հռոմ : Եւ յոր յարեցոյց յինքն
զՆեղիստինոս ոմն հիւրեռնիացի, որ կանխաւ էր իրաւագէտ եւ ապա
եղեւ կրօնաւոր եւ աշակերտեցաւ Հռուփինոսի ասորոյ եւ ոչ
ազուրիկացւոյ, որպէս ոմանք վրիպեցին կարծել : Սա ինքն
Հռուփինոս աշակերտեալ Խէղդորոսի մոպսուեստացւոյ եւ ըն-
կալեալ գնորա մոլար կարծիս վասն չլինելոյ կարեւոր շնորհաց
Վրիստոսի ի փրկութիւն մեր, գաղաւսուցանէր զայն ի Հռոմ :
Հայս մոլորութիւն քաջ ուսեալ Նեղիստինոսի ի Հռուփինոսէ,
ուսոյց զայն եւ բարեկամի իւրում Պեղագիտոսի՝ որ վաղու իսկ
գնոյնպիսի կարծիս ի միտս իւր ունէր : Համի 409 յուղե անկան
երկրքեան ի միասին ի Հռոմայ յԱփրիկէ, եւ յեա երկուց ամաց
չոգան ի Նարքեդոն, ուր զտեղի կալաւ Նեղիստինոս, իսկ Պե-
ղագիտոս գնաց յառաջ անցանել ի Պահեստին :

Հաւուրսն յայնոսիկ էր ի Նարքեդոն Պաւղինոս սարկա-
ւագ եկեղեցւոյ Սեդիոհանու, որ զգուշացոյց զսուրբն Եւրեղիա-
նոս եպիսկոպոսապետ Նարքեդոնացւոց, յորմէ ջան դնէր Նեղիս-
տինոս ընդունել զաստիճան քահանայութեան, եւ իմացոյց նմա
զվրիպական ուսմունս զոր ուսուցանէր Նեղիստինոս : Իսկ եւ իսկ
ժողով գումարեաց Եւրեղիանոս ի Նարքեդոն, յոր կոչեցաւ եւ
Նեղիստինոս. եւ մատոյց Պաւղինոս գիր ամբաստանութեան զնմա-
նէ առ ժողովեալսն : Ի սմին գրի ասէր Պաւղինոս զՆեղիս-
տինոսէ քարոզել զմոլորութիւնս զայսոսիկ. « Եւրամ մեռանելոց
էր թէպէտ եւ չէր նորա մեղուցեալ : Պատուիրանազանցութիւն
նորա նմա եւեթ եղեւ պատճառք կորստեան եւ ոչ ամենայն իսկ
համօրէն զաւակաց նորա : Եւրամին մանկուք յայն հանգամանո
են՝ յորում էր Եւրամ մինչ չեւ անկեալ : Եւ մեղք եւ մահ Ե-
րամայ եղեւ պատճառք մահու ամենայն մարդկան, եւ ոչ զօրու-
թեամբ յարութեանն Վրիստոսի յառնելոց են ամենայն մարդիկ :
Հնար է մարդոյ հին օրինօք միայն այնպէս արդարանալ որպէս
նորովն : Հառաջ քան զգալուստն Վրիստոսի յաշխարհ եղեն
ոմանք առանց մեղաց. եւ կարօզ է իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ

իւրով զօրութեամբ ազատանալ յամենայն մեղաց: Ս՚հրտութիւն մանկանց չէ կարեւոր նոցա առ ի փրկութիւն,,:

Այ կարացեալ Աեղեւորիոսի սրբել զանձն յամբաստանութենէ աստի, բանիւ ժողովոյն որոշեցաւ ի հազորդութենէ եկեղեցւոյ: (Յետոյ չոգաւ յափեսաս, ուր ձեռնադրեցաւ յաստիճան քահանայութեան: Ի սմին ժամանակի եկն Արոսիոս երէց սպանիացի յԱփրիկէ, ուր տեղեկացեալ ծանեաւ զամենայն եղեարսն վասն Աեղեստիոսի եւ ուսմանց նորա: Եւ ծանապարհ արարեալ յԱրուսաղէմ, ուր էր յայնժամ Պեղագիոս ձեռնառու եւ առաջնորդ Աեղեստիոսի, ազդ արար (Յովհաննու Նարուսէմացւոց հայրապետի զամենայն՝ զոր արարին ուղղութեան կողմանն եպիսկոպոսունք յԱփրիկէ հակառակ երկոցունց սոցա. եւ թէ Լւգոստինոս եպիսկոպոս Հիպպոնայ՝ բանիւք եւ թղթովք կշտամբէ զուռմունս նոցա: Եւ գումարէր (Յովհաննէս ժողով յԱրուսաղէմ յամի 416 ի քննել զկարծիս Պեղագիոսի. անգ Արոսիոս առաջի արար զԹուղթ նորին սրբոյն Լւգոստինոսի առ Հիլարիոս սիրակուսացի, յորում զմոլորութիւնս Պեղագիոսի կշտամբէր: Եւ եւս ծանոց՝ թէ սա ինքն երանելին Լւգոստինոս ի գիրս իւր՝ որ վասն բնութեան եւ շնորհաց, մերժեաց զմոլար գիրս Պեղագիոսի: Եւ յետ բազում խնդրոց լինելոյ սահմանեաց սուրբն (Յովհաննէս միաբանութեամբ եպիսկոպոսաց իւրոց՝ գրել զայց իրաց առ Խննովկենտիոս հայրապետ Հռոմայ: Ի նմին ժամանակի եւ եպիսկոպոսունք Եփրիկեցւոց եւ առանձինն մեծն Լւգոստինոս գրէին առ նոյն քահանայապետ վասն Պեղագիոսի եւ Աեղեստիոսի եւ անարժան ուսմանց նոցա: Իսկ Խննովկենտիոս յամի 417 յետ քննութեանց ինչ տայր վճիռ եթէ երկգրեան եւս որոշեալ են ի հազորդութենէ եկեղեցւոյ՝ մինչեւ յայտնի եւ անեննգ բանիւք մերժեցեն վնասոր վարդապետութիւնս իւրեանց:

Իբրեւ վախճանէր Խննովկենտիոս ի նմին իսկ ամի 417, եւ յաջորդէր Օսոիմոս զաթոռ նորա, չոգան Պեղագիոս եւ Աեղեստիոս ի Հռոմ: Եւ առաջի նորոյ քահանայապետիս կեղծս ի կեղծս եղեալ բազում պատիր բանիւք ցուցին զանձինս ուղիղ ուսմանց աշակերտս, մինչեւ յապագել սորա զիւր վճիռ նզովից ի վերայ նոցա: Բայց յետոյ իբրեւ հաւաստեալ եկաց ի վերայ՝ թէ ճշմարտիւ մօլորեալ են եւ ի մոլորութեանն անշարժ կապեալ, նորոգ վճռով նզովից կարեաց զնոսս ի հազորդութենէ հաւաստացելոց յամի 418: Օսոյն վճիռ համաշխարհական թրղթով զեկոց համօրէն եպիսկոպոսաց սուրբ եկեղեցւոյ, հրաման հանեալ՝ զի ամենեքեան տացեն զձեռնագիր ընդունելութեանն, եւ որք հրաժարին յայնմանէ՝ գիտացեն զանձինս նզովից որոշելոցն հաղորդս: Վրեթէ ամենայն եպիսկոպոսունք հնազանդե-

ցին հրամանի մեծի քահանայապետին, եւ միայն ութեւտան եպիսկոպոսք անաստելով բաժանեցան ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ, եւ ընկալեալ զուսումն Պեղազեանց քարոզէին: Սորա եւ այլ Պեղազեանք յետ նզովելոյ ի Օրսիմոսէ եւ ապա ի Լեւդեստինոսէ Հռոմայ հայրապետաց ցամն 431, յորում գումարեցաւ սուրբ ժողովն Լեփեսոսի, շրջէին ընդ ամենայն գաւառս արեւելից, խռովէին զեկեղեցիս եւ զաշխարհս, գուն գործէին որսալ յիւրեանս զեպիսկոպոսունս եւ զաշխարհի իշխանս. տրտունջս եւ ամբաստանութիւնս ցուցանէին ամենայն ուրեք՝ եթէ զրկանս կրեն յուղղափառաց, եւ խնդրէին՝ զի գումարեսցի ժողով ի քննութիւն դատաստանի իւրեանց: Սակայն ոչ միայն ի վեց եկեղեցական ժողովս յԷփրիկէ, ի Պաղեստին եւ ի Լիդէկիս նզովիւք դատապարտեցան, այլ եւ յինքնակալաց եւս յանորիոսէ եւ ի Թէոդոսէ փոքուէ հրովարտակօք ի բաց վարեցան ի Հռոմայ եւ ի Կոստանդնուպոլսոյ հանդերձ առաջնորդօք իւրեանց Պեղազիոսի՛ եւ Լեւդեստիոսի: Զէ յայտ եթէ որպէս եղեւ կատարած Լեւդեստիոսի յետ մերժելոյ իւրոյ յաւուրս փոքուն Թէոդոսի ի Կոստանդնուպոլսոյ, ուր եկեալ էր ընդ պեղազեան եպիսկոպոսաց ոմանց առ Դեստոր, որպէս վերադոյնն գրեցաք: Ս' ան Պեղազիոսի եւս ոչ գտանեմք ինչ առ քաջ պատմագիրս եկեղեցւոյ յետ նզովելոյ նորա ի Հռոմ: Ս' այն գիտեմք զի յետին մնացորդք աղանդոյ նորա գտանէին սակաւ ժամանակս եւս ի Բրիտանիա, ի հայրենի աշխարհին նորա, ուր եւ իսպառ ջնջեցան:

Սարծիք մոլորութեանց Պեղազեանց՝ բաց ի յիշատակելոցն վերադոյն, են եւ այսօրիկ. Սարթ է մեզ միայն ըստ զօրութեան բնութեան մերոյ անմեղութեամբ կեալ զհեանս զայս, եւ չեն ինչ պէտք օգնականութեան շնորհացն Աստուծոյ առ հասանելոյ մեզ յաւիտենիցն կրնաց, քանզի միայն աղատ կամօք կամ անձնիշխանութեամբ մերով ի նոյն ժամանեմք: Ե' նորհք Աստուծոյ բաշխին մեզ ըստ մերոց արժանեաց կամ գործոց, եւ յապաշխարել ուրուք ոչ հասանէ թողութեան ի շնորհաց կամ յողորմութենէն Աստուծոյ, այլ յարժանեաց եւ ի վաստակոց իւրոց: Ոչ մնայր ի մարդն ազատութիւն կամաց՝ եթէ կարօտէր շնորհացն Աստուծոյ. քանզի յանձնիշխանութեան իւրաքանչիւր ուրուք կայ գործել բարի ինչ կամ չար: Ոչ օգնականութեամբն Աստուծոյ, այլ ազատ կամօք մերովք միայն յաղթեմք մեղաց: Ս' ե՞ծատունք մկրտեալք՝ եթէ ոչ հրաժարեսցին յամենայն ընչից իւրեանց, չքաղեն ինչ արգիւնս ի բարեաց գործոց իւրեանց եւ ոչ մտանն յարքայութիւն երկնից: Այս ամենայն եւ զայլ սոյնգունակ մոլար բանս, մանաւանդ հակառակ շնորհացն Աստուծոյ, քարոզէր ընդ Պեղազիոսի եւ Լեւդեստիոս,

յաւելեալ ի նոսա եւ զայն թէ Վրիստոս միայն յետ յարու-
թեան իւրոյ վասն չարչարանաց իւրոց ընկալաւ զաստուածութիւն
իւր: Վարձեալ զմոռացումն եւ զտգիտութիւնն աստուածեղէն
սւամանց հոգեւորաց ասէր լինել անխտիր ազատ ի մեղաց, իրրեւ
զի է ի հարկէ: Եւ եւս ուսուցանէր թէ չէ պարտ բնաւ երդ-
նուլ, եւ թէ անօգուտ են աղօթք եւ չունին բնաւ զօրութիւն
ինչ: Ի յանդիմանութիւն եւ ի մերժումն այսպիսի ապականիչ
ուսմանց սոցա առաւել քան զամենեսեան առաքինացաւ գրովք,
թղթովք եւ աշխատութեամբք երանելին Նւրոստինոս Վրացո-
նացւոց եպիսկոպոս: Եւ յաջափ ինչ վասն Պիղադեանց խօսեցեալ
դարձուցուք արդ զբանս մեր ի պատմութիւն ժողովոյն Ն-
փեսոսի:

Եւ Ն. ՆԱՅՏԱՅԵԱԼ Խէտողոսի թագաւորի զգումարումն տիե-
զերական ժողովոյն, եւ տեղի սահմանեալ զՆափեսացւոց՝ քա-
ղաք ի փղերն Նսիա²⁵, թուղթ հրաւիրանաց առաքեաց յանուն
իւր եւ ակնուակցի իւրոյ Վաղինտինիանոսի արեւմտեան ինքնա-
կալի նախ առ ամենայն եպիսկոպոսապետս միանգամայն եւ առ
սուրբ Սիւրենդ աղեքսանդրացի. եւ մեւս եւս այլ թուղթ առ
նոյն այր երանելի առանձինն: Յառաջին թղթի անդ բանս ի
մէջ առեալ յաղագս խաղաղութեան եկեղեցւոյ ասէ. «Եւս աղա-
ղութիւն եւ հանդարտութիւն քաղաքաց հաստատուն կայ ի վե-
րայ հիման հաւատոց եւ բարւոք կարգաւորութեան եկեղեցւոյ:
Եւ քանզի որ արարիչն է ամենայնի կացոյց զիւ իշխան եւ հրա-
մանատար ի վերայ բաղում ժողովրդոց, կամք են ինձ զգեղեցիկ
հոգ զօրինացն կրօնից եւ հասարակաց խաղաղութեան հնազան-

25 Եփեսոս եր մայր քաղաքաց Եփեսոս պրեզաւ մահանն, եւ ոչ զանուն անգամ
ի փղերն Նսիա, չնեալ, որպէս կարծի, յԱ-
մաղանաց, երկրաւոր մեծութեամբ եւ մար-
դաշատութեամբ համբաւեալ, որոյ եր եւ
նաւահանգիստ մեծաւուն եւ լի վաճա-
ռք: Ի սին քաղաքի Եփեսացւոց քարո-
ղեաց նաւերական առաքեալն Պաւլոս զեր-
կեամ կամ զերեւմ փ, եւ գարնոյց զբա-
ղումն ի գիտութիւն նշմարտութեան բրի-
տանական կրօնից, որպէս պատմն գիրք
առաքելագրութեամբ (Գործք. ԺԹ): Եւս եւ
բաղմանատիկ նախանձիկ առներ զայն քա-
ղաք զանկալին զաւարժեաց ամենասուրբ առ-
աւածանին, որ բոս բանից հարց սորին
եփեսոսական ժողովոյ, յետ վերանալոյ
Միթոնի իւրոյ, ընդ Յովհաննու բնակեաց
ի նմա:

Բաղում բարգաւաճանից ցուցանէ մե-
ծացեալ զնոյն քաղաք երանելին Յովհան
Ոսկեբերան ի յաւաղարանի անկումիւն
Եփեսացւոց թղթիւն յասելն. «Եփեսոս
մայրաքաղաք է Նսիացոց. պաշտօնեաց
հարցատու եր Արտեմիդ գիղն, եւ բան
զամենայն ուրիշ առաւել անդ պաշտելն
զայն գիղն, եւ այնպէս սաստիկ եր դիւա-
պաշտութիւնն ի քաղաքին, զի թէպէտ եւ
զայրեւոյցն կամացն յայտնել. որպէս թէ
այլ այնպէս կարծեցուցանէին թէ իւր
ինքն այնպիսի կամք եղեն: Եւ երանելին
Յովհան աւետարանիչն յաճախապէս անդ
քարոզով պարապէր. քանզի անտի իսկ
տուաւ յարորտ, եւ անդ վախճանեցու-
եւ զՅովհաննէս Պաւլոս անդ եփեզ. որ-
պէս եւ իւր իսկ գրեալ ասէ. «Միտեմ
հրաման ետու քեզ մեալ Եփեսոս», Եւս
եւ բաղումն ի փիղիսոփայիցն՝ Նշանաւոր
եւ երեւելիք ի կողմանցն Նսիացւոց էին.
եւ զՊիթագորայ իսկ ասեն թէ անտի եր.
եւ ամենայն իսկ յունալեզուք Նշանաւոր
Պաքմանիդէս եւ Չենն եւ Գիմեթրատէս
գտանին անդ. եւ զայս ոչ էթէ վարդապար
ինչ եղեւ ասել, այլ առ ի ցուցանել թէ
բաղում փոյթ եղէւ Պաւլոսի գրել առ
նոսա»:

Եւ մերովք ժամանակը այս հոյակապ
քաղաք մերկայեալ յամենայն մոյլելու-
թեանցն, իրրեւ ինչ աննշանաւոր երեւի,
եւ ունի անուն ի բարբառ Յանկաց Նյոսա-
լուր:

զերոյ յանձին ունել: Առաջին փոյթ պնդութեան իմոյ այն է պուղիդ կրօնս եկեղեցւոյ եւ զհաւատս ճմարտութեան պահել ամբիժ եւ անարատ: Այլ ահա տեսեալ արդ՝ եթէ բազում անկարգութիւնք վասն խնդրոց սպրդեցան մտին յեկեղեցի, իրաւունս համարեցայ ժողով համաշխարհական գումարել, յոր ստիպեմք զեպիսկոպոսունս աշխարհաց գալ: Այլ արդ բարեպաշտութիւն քո, ասէ թէ ողոս ցուրբն Աիւրեղ եւ ցայլ եպիսկոպոսականս, յետ առաջեկայ մեծի աօնի զատկին՝ յաւուր գալնապեան Հոգւոյն սրբոյ, Տեառն առաջնորդութեամբ գուն գործեցէ ի քաղաքն Ափեսացւոց հասանել: Այլ եւ զեպիսկոպոսունս ոմանս յիւրմէ գաւառէ՝ զորս արժանի համարեցի, ածցէ անդր միաբանութեամբ, բայց եւ մի ամենեւին առանց առաջնորդաց եւ հոգւաց մնացեն եկեղեցիքն,:

Յերկրորդ թղթին՝ զոր ընդ առաջնոյն յղեաց առանձինն առ սուրբն Աիւրեղ, յանդիմանէ զնա իբրեւ պատճառք խռովութեանց յուզելոց յեկեղեցւոյ: Թշնամանօք իմն արտունջ լինի զնմանէ վասն զայլ եւ այլ թուղթս ուրոյն ուրոյն առաքելոց նորա առ ինքն, առ զշնոյն եւ առ քոյր իւր, համարելով թէ Աիւրեղ վասն այնորիկ առ մի մի ի նոցանէ գրեաց զի կարծիս ի մտի ունէր թէ նոքա չեն խաղաղութեամբ ընդ միմեանս: «Աւանդի եթէ չհամարէիր, ասէ, ի միտս քո զմեզ երկպառակեալս ի միմեանց, զմէ՞ այլ թուղթ առանձինն առ իս, այլ թուղթ առ բարեպաշտն ամուսին իմ, եւ այլ թուղթ առ աւգոստասեան քոյր իմ առաքեցեր,»: Այս ասացեալ՝ միւսանգամ թելադիր լինի նմա առանց յապաղութեան ըստ ժամադիր ժամանակին ելանել ի ժողովն, զի ի նմա լուծցին ամենայն խռովութիւնք:

Ի սմին ժամանակի պայծառանայր ի Հայաստան աշխարհի առաքինի եւ զբանչելի վարուց պրութեամբ եւ իմաստութեամբ մեծն Սահակ Պարթեւ կաթողիկոս համօրէն Հայաստանեայց: Յելանել հրովարտակի ի Թէոդոսէ վասն գումարման ժողովոյն՝ եհաս եւ առ նա հրաւերն զի մի գանգաղեացի ինքնին գալ ի ժողով հարցն: Ընդ այն աւուրս ի պէտս պործող աշխարհին իւրոյ գրաւեալ կայր երանելին, արպէս ի մերոց պատմագրաց տեղեկանամք, ուստի եւ ոչ ժպմանեաց գալ խառնել ընդ սիւնհոդոսական հարցն. այլ յայտնի բանիւք իմացոյց զիւր ուղղութեան միտս եւ զմիաբանութիւնն ի հաւատս ընդ ժողովելոցն:

Այլ միայն զարեւելեց եպիսկոպոսունս, այլ եւ յարեւմտից հոգացաւ Թէոդոս կոչել զերեւելի երեւելի հարս ի ժողով անդր: Որպէս առ մեծն Աւգոստինոս եպիսկոպոս եկեղեցւոյն Հիպպոնայ, որոյ քաղաքավարութեանն եւ բարձրադոյն իմաստութեանն համբաւ ընդ ամենայն կողմանս ընթանայր, ի ձեռն

Երազնիոսի արքունի պաշտօնէի առաքեաց թուղթ բազում մեծարանօք հրաւիրելով զնա ի ժողովն: Հասեալ Երազնեայ ի Վարքեղոն, լուաւ ի Վապրէոդոնէ եպիսկոպոսապետէ տեղւոյն զփախուցն երանկւոյն Աւգոստինոսի: Այն սրոյ առեալ թուղթս ի Վապրէոդոնէ առ ինքնակալն, դարձաւ վաղվազակի յարեւել, որպէս գրէ ՚ի իրերատոս սարկաւազ եկեղեցւոյն Վարքեղոնացւոց 20: Եւ ոչ նա ինքն Վապրէոդոս կարաց գնալ ի ժողովն, այլ փոխանակ իւր եւ այլոց եպիսկոպոսաց ափրիկեցւոց առաքեաց անդր զՆատուղա երէց եկեղեցւոյ իւրոյ թղթով հանդերձ:

Իսկ սուրբ քահանայապետն ինքնատինոս առ առաքելոց հրեշտակութեամբ տեղապահս փոխանակ իւր ի ժողովն, արար ժողով իւրոց եպիսկոպոսաց ի Հռոմ յամի 431. ի նմա որոշեցան երեք հրեշտակք, Փիղիպպոս երէց Ծիրանազգեստ եւ Արեւդիոս եւ Պոյեկտոս եպիսկոպոսք, արք ընտիրք եւ խնատուիք, եւ յուղարկեցան յարեւել ի ժողովն ոչ միայն իբրեւ ի կազմանէ սրբոյ քահանայապետին, այլ եւ իբրեւ հրեշտակք համօրէն արեւմտեան եպիսկոպոսաց: Ի ձեռն սոցա առաքեաց սուրբն ինքնատինոս երիս թուղթս, թուղթ մի առ Խեղոս թագաւոր, թուղթ մի առ Նիւրեղ եւ թուղթ մի առ ժողովն, զորմէ յետ սահաւուց բան լիցի:

ԺԳ. Ի Կատարել աւուրց մեծի զատիկն որ յայսմ 431 ամի զիպաւ յեւթնեւտասն Ապրիլի, վաղվազակի ուղւոյ լինէր Նեստոր հանդերձ տասն եպիսկոպոսք ի Վոստանդնուպոլսոյ դէմ եղեալ երթալ յԵփեսոս: Բնդ նմա ի պատճառս բարեկամութեան ուղեկից եղեւ Իրենէոս իշխան, ոչ մի ինչ իշխանութիւն ունելով անձնամուկ լինել յիրա ժողովոյն կամ յայլ սոյնպիսի գործս: Իսկ Խեղոս դեսպան եւ տեղապահ իւր առաքեաց զՎանդիդիանոս զանձնապահապետ կամ զառաջնորդ պահածորդաց տան իւրոյ հանդերձ զօրականօք յԵփեսոս: Պատուէր ետ նմա ոչ ինչ մասն ունել բնաւ ի բանս հարց, այլ կալ ի զգուշութեան վասն բազմութեան մարդկան ժողովելոց ի զնին հանդիսի ժողովոյն: Ի հասանել Նեստորի ի քաղաք անդր, եգիտ ժողովեալ անդէն ոչ սակաւ եպիսկոպոսունն եկեալս ի քաղաքաց քաղաքաց: Ի սոսա երեւելի էր Ակակիոս մեծանուն եպիսկոպոս Սեղտինոյ Հայոց, վարդապետ սրբոյն Եւթիմիոսի, որ զայնու ժամանակաւ անուշահոտ վարուք սրբութեան պայծառացեալ փայլէր ի Պաղեստին, յորոյ ի վարս ստեպ գովութեան յիշատակ լինի զԱկակիոսէ եպիսկոպոսէ: Ականաւոր էր եւ Նիւրոս եպիսկոպոս Վարիայ՝ զոր յիրաւի գովին արք մեծամեծք: Բնդ սոսա գտաւ եւ հոգեկից այրն Աստուծոյ Պետրոս եպիսկոպոս Սարակինոսաց կամ Արաբացւոց, անուանի ի սրբութեան, զոր

վերադոյն յիշատակեալդ սուրբ Եւթիմիոս վասն առաքինի վարուց եւ սուրբ նախանձու հոգ յանձին կալաւ տալ ձեռնադրել եպիսկոպոս, եւ ի յուղարկելն զնա ի ժողով անդր խրատ ետ նմա ամենայնիւ միաբան լինել ընդ սրբոյն Արարչի աղէքսանդրացւոյ եւ ընդ Եկակիոսի մեղտինացւոյ, «Աիւնս եւ կատարս ուղղափառ հաւատոց զնոսա անուանեալ», ասէ պատմիչ բանիցս «Եկեկիորոս»²⁷: Եկեալ էին յԱփեսոս եւ Փղարիանոս եպիսկոպոս Փիղիպեցւոց միաբանութեամբ եպիսկոպոսացն Սալեղոնիայ, Պաւլոս եպիսկոպոս Եմեսու, Խէնդորետոս կամ Խէնդոտոս եպիսկոպոս Ընկիւրիայ Պաղատացւոց:

Իսկ մեծն Արարչի հայրապետ Աղէքսանդրիայ, երեւելին ի հարս ժողովոյս, ախոյեան հօր հերձուածապետին «Եեստորի, յոր աչք ամենայն ժողովելոցն հայէին իբրեւ յառաջնորդ ամենայնի, առեալ ըստ յառաջագոյն գրեցելոցս՝ զեղեանութիւն տեղապահութեան Աեղեստինոսի Հռոմայ հայրապետի, հանգերձ յիսուն եպիսկոպոսօք, արամբք ընտրելովք, յետ տօնի զատկին նաւազնացութեամբ յուղի անկանէր: Եւ հասեալ տոկ օդով ի Հռոդոս կզգի, գրեաց առ կղերն եւ առ ժողովուրդ իւր թուղթ լի քաղցր եւ հայրական խրատութեամբ: Անոր ճանապարհ արարեալ, յետ անցանելոյ ընդ բազում խռովութիւնս ծովու՝ անփնաս եհաս յԱփեսոս չորիւք կամ հնգօք աւուրբք յառաջ քան զտօն զալստեան Հոգւոյն սրբոյ:

Արարչուհակ եւ Յօրնաղ հայրապետ Երուսաղեմի, որ գովելի նախանձու ճգնէր ի քարոզութիւն ողջամիտ հաւատոց հակառակ սուտ կրօնիցն «Եեստորի եւ մեծապէս ձեռնառու լինէր սրբոյն Արարչի ի գործս ուղղութեան, առեալ ընդ իւր զեպիսկոպոսունս Պաղեստինու ըստ դիպօզ ժամանակի եկն եհաս յԱփեսոս:

Այնչեւ ցօրն պենասկոստէից եւ աւուրբք ինչ զկնի ժողովեցան յԱփեսոս եւ այլ բազում ուղղափառ եպիսկոպոսք: Թիւ բազմութեան երանելի հարցս ի գիրս ինչ ժողովոց նուազ քան զերկերիւր գտանի. մանաւանդ զի եւ ըստ այլ եւ այլ գումարմանց եւս ի թիւ հարցն այլակերպութիւն կամ առաւելութիւն եւ նուազութիւն տեսանի: Բայց սակայն յամենեցունց հաւաստեալ խոստովանեալ է՝ թէ թիւ համարոյ եփեսոսական հարցս ոչ էր պակաս քան զերկերիւր: Այսչափ հարք հասեալ յԱփեսոս մնային զալստեան Յովհաննու Անտիոքացւոց հայրապետի, որ իբրեւ յիսուն եպիսկոպոսօք օգնականօք իւրոյ կողմանն խարեութեամբ իմն յապաղէր զգալուստն իւր: Սքա յայտնի առնէին՝ թէ չիք հնար նոցա ի ժամանակեալ աւուրն լինել յԱփեսոս: Վհանգի պարտ է մեզ, ասեն, յաւուր նոր կիւրա-

կէի իւրաքանչիւր յիւրում եկեղեցւոջ մեալ առ ի տալ զօրհնութիւնս նորատունի հաւատացելոցն, որք ի սին կիւրակէի ի բաց թողուին յանձանց զսպիտակ հանդերձս մկրտութեան, որպէս անխափան սովորութեամբ ունիմք զայս: Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ եւ նախ քան զամենայն ինչ անկ է ամենայն եպիսկոպոսաց ժողովել յԱնտիոք առ յուզի անկանելոյ անտի ընդ հայրապետի իւրեանց յԱփեսոս: Եւ ահա առ այս ամենայն բազում աւուրց ժամանակք պիտոյ են, որովք եւ խափանիմք իսկ հասանել յԱփեսոս ի տօնի պենտակոստէից:

ԺԻՎ. ԻՍԿ որ յԱփեսոս ժողովեալքն էին հարքն մինչ չեւ էր անտիոքացւոց անդր հասեալ, ստէպ ստէպ խօսէին ճառս բանից գեղեցիկս զմարմնաւորութենէ Բանին: Երանելին Աիւրեղ յաւուրսն յայնոսիկ հրապարակախօս եղեւ մի անգամ եւ երկիցս առաջի համօրէն եպիսկոպոսաց, իմաստուն բանիւք ի հանդէս մատուցեալ զմեծի գիտութեան եւ զսերտ հաւատոց իւրոց զառաւելութիւնն: Այնպէս եւ Ակակ հայրապետ Մեղիտինոյ գեղեցիկ ճարտարխօսութեամբ զՏեառն մերոյ Ախուսի Վրիստոսի զաստուածութիւնն եւ զամենասուրբ Առաքին զաստուածածինն լինել մեկնեաց: Եւ թէպէտոս եպիսկոպոս Անկիւրացւոց ի կրկին հրապարակախօսութեան իւրում՝ որ վասն առ ի կուսէ ծննդեան յաւիտենական Բանին, պայծառ բանիւք մերժեաց զԱեստորի դժնդակ կրօնս: Սորա յետինքս, Ակակ եւ թէպէտոս, ըստ իւրեանց իսկ վկայութեանց ի ժողովն Ափեսոսի, քանզի կանխագոյն սէր բարեկամութեան ունէին առ Աեստոր, ի գալ իւրեանց յԱփեսոս եւ ի պատահել նմա անդէն, խրատու եւ յորգորելով ազգ արարին նմա ուղղել զանձն ի վրիպեալ մտաց անտի եւ գալ յուզիդ հաւատս: Իսկզբան անդ ցուցանէր իմն անօրէն հերձուածապետն զանձն ի տարակուսանս ի վերայ ուղղութեան ուսմանց իւրոց. նա՛ բանիւ քերանոյ իսկ յայտ արար Ակակիոսի մեղիտինացւոյ՝ եթէ եղեալ է իմ ի մտի զուսմունն եւ զկարծիսն զոր մինչեւ ցայսվայր ունէի, ի բաց թողու: Բայց իբրեւ յետ աւուրց ինչ դարձեալ եկն առ նա Ակակ ընդ այլոց ուղղահաւատ եպիսկոպոսաց ոմանց եւ սկիզբն արար յառաջ մատուցանել զբանս իւր՝ զոր աւուրբք ինչ յառաջ էր սկսեալ, ժպրհեցաւ անօրէնն այնպիսի հայհոյութիւնս կուտել, մինչեւ չհանդուրժեալ ուղղափառաց խնուին զականջս իւրեանց, եւ յուսահատեալ այնուհետեւ զդարձէ նորա՝ հեռացեալ մեկնէին ի նմանէ: Ընդ այլ հայհոյութեանց բանս ասաց ամպարիշտն եւ զայս. «Այ կարեմ հաւատալ՝ թէ գուցէ երկամսեայ կամ երեքամսեայ Աստուած», ի շղո՛ւկ ճմարտակորոյս հերձուածողին. եւ ո՛րք յերկրպագուաց մարմնացեալ Բանին ասաց բնաւ՝ թէ մարթ է լինել Աստուծոյ երկամսեայ

կամ երեքամեայ. այլ այն է ուսումն և նոցա թէ Բանն Աստուած որ ի յաւիտեանցն էր անարար, յանձին կալաւ մարմին զգնեալ եւ զմարդկեղէն բնութիւն մեր առնուլ, եւ ի սմին մարմնի իբրեւ մարդ ճշմարիտ եղեւ մանուկ երկամեայ եւ երեքամեայ եւ անցաւ հասակաւ:

Իբրեւ աւուրք Հինգ ի վերայ անցանէին տօնի գալստեան Հոգւոյն սրբոյ, (Յովհաննէս հայրապետ Անիգոյ, մինչ զեռ վեց աւուրք ճանապարհաւ հեռի էր յԱփեստօէ, ի ձեռն պաշտօնէից իւրոց ազդ արար զմօտ հասանել իւր անդր. եւ առ սուրբն Սիւրեղ եւս առանձինն յղեալ թուղթ՝ ծանոցց նմա ոչ ինչ ճշգրիտ բանիւք զհանգամանս իրացն իւրոց, եւ թէ ցանկացեալ է տեսանել զնա եւ զժողովեալսն ընդ նմա: Ի նմին ժամանակի երկու ոմանք յուղեկցաց անտի (Յովհաննու, Աղեքսանդր Ապամիայ եւ Աղեքսանդր Յերապողեայ կամ Բերիայ եպիսկոպոսապետք, եկին հասին ձեպով յԱփեստօ: Եւ որպէս ի յայտարար թղթի ժողովոյս առ սուրբն Սիւրեղիստ խօսին հարցն, ի զալ ողջա առ մեզ «Տրտունջ եղեալք զյապաղմանէ գալստեան մեծարդոյ եպիսկոպոսին (Յովհաննու: Եւ նոքա բազում անգամ ասացին մեզ. Զրաման ետ մեզ ծանուցանել բարեպաշտութեանն ձերում՝ զի եթէ դէպ լեցի նմա եւ եւս յապաղել, մի այլ յերկարեալ ձգեալիք զժողովոյն գումարումն, այլ զոր պարտն է առնել արասցիք»: Եւ արդարեւ յիրաւի էր արտունջ հարցն. քանզի ժողովեալ իսկ էին բազում եպիսկոպոսք. նա եւ ըստ արքունի հրովարտակին օրն սահմանեալ հնգետասան աւուրքք անցեալ էր: (Յովսէփոսիք յեպիսկոպոսաց ի մեծի նեղութեան կային վասն ծախուց պարենից, զոր յայնչափ ժամանակս պարտ էր նոցա ծախել, եւ հատեալ իսկ եւ սպառեալ էին: Եւ ապա եւս այնք էին՝ որոց վասն բազմամեայ ալեացն եւ բազմավիշտ տառապանաց ուղւոյն անկեալ յախտս դժնգախ՝ չարաչար տաղնապէին: Ոմանց եւս օրհաս մահու ի վերայ հասեալ յանհնարին արտմութիւն եկեղեցեաց նոցա եւ եպիսկոպոսակցացն բարձեալ էր զնոսա ի կենաց աստի: Ամենայն ուղղափառ հարք միաբան տեսանէին եւ ասէին՝ թէ գաւ է ի միտս (Յովհաննու անտիգրացւոյ ի յապաղել անդ զգալուստ իւր: Այլ ծածկէք ի նոցանէ այն՝ զի նա զգատապարտել Նեստորի, որ իւր երբեմն աշակերտակից էր եւ յիւրմէ եկեղեցւոյ առեալ ի կարգ եպիսկոպոսութեան, չախորժէ տեսանել վասն մեծապէս նախատինտ արհամարհանաց անձին զնոյն համարելոյ: Այս ամենայն տեսեալ զմտաւ երանելի հարց, եւ ըստ բանից հրեշտակացն (Յովհաննու ոչ ինչ պէտս ունելով անկապեալ մնալ գալստեան նորա, հառտառութեամբ օր սահմանեցին եւ ժամ եղին սկիզբն առնել ժողովոյն:

Լսաւ ըստ Կարգի աստեղեկան օրինաց ի սկիզբն գործողութեանց ձեռն արկանել կամեցեալ հարց, ի քանն երբորդում առաջնում աւուր Յունիս ամոց, առաքեցին զՀերմոգինէս Հռիփնոպոլսեաց Եգիպտոսի, զԼթանտս Պարադիայ, զՊետրոս Սարափինասաց եւ զՊաւլոս Վաճկեայ եպիսկոպոսունս առ Վեստոր՝ կոչել զնա վասն վալուեան աւուր յատեան ժողովոյն: Իբրեւ երթեալ սոցա ծանուցին Վեստորի զբանս հարցն, նա ըստ չարասեբ բարուց իւրոց հանդերձ եւթն եպիսկոպոսօք իւրովք զայս բան եւեթ առնէր պատասխանի. «Վննեցից զիրան, եւ եթէ հարկ լիցի ինձ գալ, եկից անխափան», Եւ յսպիսի ապառում բանիւք արձակեալ զնոսա, խնդրեաց յեպիսկոպոսէն Եգիպտոսի ի Մեթնոնէ հրաման աալ՝ զի բազցեն զեկեղեցի որոյն Յովհաննու աւետարանագրի, զի անդ, ասէ, ունիմ առանձինն ժողով առնել եւ տեսանել վասն գործոց ինչ: Եւ զիջաւ այրն երանելի ի հաւանութիւն խնդրոյ նորա. եւ համօրէն ուղղափառ ժողովուրդն մեծաւ պնդութեամբ հակառակ կացին կամաց նորա: Յետոյ եպիսկոպոսունք վաթսուն եւ ութ յԼսորուց, յԼսիայ եւ ի Խրակիայ, որք միարանեալ էին ընդ Վեստորի, գիրս տուեալ զգացուցին սրբոյն Սիւրիի եւ Յոննայ երուսողեմացոյ՝ եթէ պարտ եւ պատշաճ է սպասեալ մեալ մինչեւ ի գալուստ Յովհաննու անտիրացոյ: Եւ այլք ոմանք ի նոցանէ վկայեցին եթէ արգարեւ գամք ի ժողովդ ձեր, եթէ ի Վանդիդիանոսէ իշխանէ անդր կոչիմք: Եւ յլ եւ նա ինքն Վանդիդիանոս, որ յամենայն անձնէ ի բանս Վեստորի ելեալ էր, ազգի ազգի հնարիւք ջանայր խափանել զհամօրէն գումարումն հարց մինչեւ ցգալուստ Յովհաննու անտիրացոյ:

Եւ իբրեւ լու եղել նմա թէ յառաւօտուն պահու ժողովին հարքն ի մայր եկեղեցի սուրբ Եստուածածնի, կանխեաց ընթացաւ անդր, եւ հնարէր նենգաւ զհրաման ինքնակալին առաջի արկանել նոցա ասելով, Չէ արժան ձեզ ուրոյն ժողով գումարել, այլ ի գալ ժողովել ամենայն եպիսկոպոսաց: Խնդրեցին ի նմանէ հարքն տալ ի ձեռս իւրեանց զԹուղթ ինքնակալին որ գրեալ էր առ ժողովն, զի հաստատագոյն տեղեկութեամբ ի վերայ կաջցեն մտաց հրամանի նորա: Վա պէսպէս բարուրս յօգեալ ոչ յօժարէր տալ զԹուղթն. այլ իբրեւ կարի շատ ստիպեցին զնա, ոչ կորացեալ այլ եւս ընդդէմ դառնալ բանից նոցա ետ զԹուղթն, զոր ցայնվայր գաղանի առ իւր պահեալ էր: Եւ երբեք երանելի հարքն զգիրն, եւ գտին գրեալ ի նմա՝ Թէ Վանդիդիանոսի չէ հրաման ի խնդիրս կամ ի գործս եպիսկոպոսաց ձեռնամուխ լինել, այլ սկիւ ի վերայ խոնեալ ամբոխին եւ ջնբերլ նոցա վիշտս ինչ կամ արգելս խափանիչս հարցն հաւաքանել, եւ այլ որ սոցին սակի են գործս հարկաւորութեան

կատարել : Տեղեկացեալ սովիմք կամաց ինքնակալին , ի միաբան խորհուրդս իւրեանց մնացին հաստատեալք : Եւ թէպէտ ի հնարս հայթայթանաց մտանէր Վանգիդիանոս առաջի նոցա՝ գոնեայ աւուրս չորս արգելուլ զնոսա յառաջարկութենէ իրացն , բայց նանրացան ամենայն չարաչար խորամանկութիւնք իւր : Այսն որոյ եւ ինքն մեծաւ ցասմամբ զայրագին մեկնեցաւ ի նոցանէ . եւ վաղվազակի գիր յայտարարութեան գրեալ չքնդուռնելոյ զամենայն զոր նոքա առնելոց էին , բազում օրինակս կախեաց ի տեղիս տեղիս ի հրապարակի , եւ զօրինակ մի յղեաց առ Խէնդոս թագաւոր :

ԺԵ. Ի հաստատել այսր ամենայնի այսպէս յամի 431 , յերեքտասաներորդի ամի տէրութեան փոքուն Խէնդոսի , որ ամութեորդ էր քահանայապետութեան սրբոյն Վեդեստինոսի , ի քսաներորդ երկրորդ աւուր Յունիսի սկիզբն եղեւ սուրբ ժողովոյն ի մայր եկեղեցւոյ սուրբ Աստուածածնի : Եւ այս ոչ առանց խորհրդոյ վերին իմաստութեան գործէր՝ զի որք զանարատ զՂոյսն հակառակ Վեստորի ճշմարտապէս մայր Աստուծոյ հռչակելոց էին , ի նորին տան եկեալ գումարեցին : Եւ արկեալ ընդ երկայնութիւն եկեղեցւոյն աստի եւ անտի աթոռս ըստ թուոյ ժողովելոցն , յերեւելի տեղւոյ ի միջավայրի ի վերայ շքեղ գահաւորակի եդին զգիրս սուրբ աւետարանաց : «Սուրբ Ժողովն , ասէ երանելին Վիրենդ²⁸ , յեկեղեցւոյ , որ անուանեալ կոչի Մարիամ , գումարեալ , զՎրիստոս յերեւելի տեղւոյ աթոռակից իւր ունէր . քանզի զմեծապատիւ աւետարանին մատեանս ի վերայ գահու հաստատեաց , որ յունկն քահանայից գողցես ձայն արկեալ բարբառէր . «Ուղեղ դատաստան արարէք , ի մէջ սուրբ աւետարանչաց եւ բանիցն Վեստորի դատարանք , : Օայս այսպէս կարգեալ , սուրբն Վիրենդ հայրապետ Եդեքսանդրիայ իբրեւ տեղապահ սրբոյն Վեդեստինոսի քահանայապետի կալաւ զգահագլուխս ի վերոյ քան զամենեւեան : Եւ նորա բազմեցաւ Յորենդ հայրապետ Եթուսանդեմի , եւ առ նովաւ Խէնդոսոս եպիսկոպոս Ենկիւրիայ իբրեւ պաշտպանք եւ բերանք ամենայն ժողովոյն : Եւ Սեմոն եպիսկոպոսապետ Եփեսոսի , զկնի նորա Փիլարիանոս եպիսկոպոս Փիդիպեցւոց , որ եւ էր փոխանորդ Էռուփոսի Խեսադոնիկեցւոց եպիսկոպոսի , եւ եպիսկոպոսապետի Մակեդոնիայ , յետ նորա այլք ըստ կարգի պատուոյ եկեղեցեաց իւրեանց : Եւ յեպիսկոպոսաց աստի եհաս ի ժողովն եւ Եսուդա սարկաւաք եկեղեցւոյն Սարքեդոնացւոց յանուն համօրէն եպիսկոպոսաց յիբեաստանի : Եւ անդ եւ բազում հալք վանաց եւ միանձունք , որք ի սուրբ նախանձուէ ուղղափառութեան յորդորեալ , չորան անդր լինել ականատես

եւ ակամջալուր կորանաց եւ նզովից չար մոլորութեանն աղանդոյն քրիստոսամարտից: Ի թիւ սոցա էր եւ Լաւիքէսն այն անհանձար հերձուածապետ՝ որ ի նմին ժամանակի ունէր զհայրութիւն վանաց միանձանց ի Վոստանդնուպոզիս, եւ արդարեւ մեծաւ նախանձու քարոյէր զաստուածութիւն Յիսուսի Վերիստոսի: Յայս առաջին գումարումն ոչ գտան երեքին հրեշտակք մեծի հայրապետին Հռոմայ, վասն բազմածուկի մրկաց ծովու եւ հակառակ հողմոց շնչելոյ ընդ երկար արգելեալ ի ճանապարհի: Լա էր թիւ համարոյ ժողովեալ եպիսկոպոսաց յայս գումարումն հարեւր յիսուն եւ ութ. ամենեքեան ի Յունաց աշխարհէ, ի փոքուէն Լսիայ եւ յԱգիպոսէ:

Ի բազմել ամենեցուն եւ ի լինել հանդարտութեան՝ Պետրոս երէց աղեքսանդրացի եւ գլուխ դպրաց ժողովոյն կարճառօտ պատմութեամբ եղ առաջի զգործս Նեստորի, եւ զոր ինչ վասն նորա եւ վասն յողմատութիւն զնա ածելոյ ցայնվայր արարեալ էին Սեղեստինոս Հռոմայ հայրապետ եւ Սիւրեղ: Յետոյ յայտ արար՝ թէ ամենայն արձանագիրք եւ այլ եւս գրեալ բանք պատշաճեալք ի գործս յայտոսիկ առ ձեռն կան առ իս, եւ մնամ հրամանի ժողովելոցդ՝ առ ի գնելոյ առաջի ձերոյ սրբութեանն: Բայց քանզի յոյժ բազում էին այն գիրք եւ չէր ժամանակ դիպող լինթեռնուլ, նմին իրի ըստ խորհրդոյ Յոբնաղայ երուսաղեմացոյ մատոյց ի կարդացումն նոյն ինքն Պետրոս երէց զԹուղթ կամ զհրովարտակ ինքնակալին գրեալ առ եպիսկոպոսապետս աշխարհաց ի գումարումն ժողովոյն: Յետ այսորիկ առ ի կատարեալ տեղեկութեամբ յայտնի լինելոյ ամենեցուն թէ արդեւք օրինօք եւ հաւանութեամբ ամենայն հարց իցէ գումարեալ ժողովն յայնմ աւուր, եհարց Փիրմոս եպիսկոպոսապետ Սեսարեայ Վամրաց զՄեմնոն եպիսկոպոսապետ Լսիստոսի՝ եթէ քանի աւուրք են յորմէ հետէ եկին ժողովեցան եպիսկոպոսուհքն յԱփեսոս: Ետ պատասխանի Մեմնոն. «Ի վերայ աւուրն սահմանելոյ յինքնակալէն առ սկսանելոյ զժողովն անցեալ են արդ հնդետասան աւուրք», Յետ նորա խօսեցաւ սուրբ Սիւրեղ աղեքսանդրացի եւ ասէ. «Յորչափ մարթ էր մնացաք զայլստեան եպիսկոպոսաց՝ որք դեռ եւս չեն հասեալ ի քարուքս, այլ վասն զի բազումք յեկելոց եպիսկոպոսաց ի մեծի նեղութեան կան, յորոց ոմանք հիւանդութեամբ մարմնոյ տառապին եւ ոմանք ի կենաց իսկ փոխեցան, եւ զի հրաման կամաց ինքնակալին եւ հարկ առաջի արկելոց իրաց՝ որք յերեւելի մասն հաւատոց հային, ստիպեն զմեզ բան ի դործ առնել, վասն այնորիկ իրաւունս համարիմ ոչ եւս յապաղել զքննութիւն դրոց եւ կարեւոր խնդրոց հաւատոյ», Հաւանք եւ միաբանք գտան ամենայն հարք ընդ բանս նորա. եւ անդէն սկիզբն լինէր ժողովոյն:

Ժ.Օ. Յետք վայրի կամքը Պետրոս երեք սկսանել զընթերցուած արձանագրոց անցիցն անցելոց ցայնժամ վասն Նեստորի: Եւ թէնդոտոս եպիսկոպոսապետ Անկիւրիայ խնդրեաց առ վայր մի եւս զայն յապաղել եւ առաքել զոմանս յեպիսկոպոսաց ի կոչ Նեստորի, զի ամենեցունց միաբանութեամբ կարգեացի ամենայն ինչ: Յայնժամ չորք եպիսկոպոսունք՝ որք աւուրբ միով յառաջագոյն երթեալ էին հրաւիրել զՆեստոր, պատմեցին յատենի հարց զոր միանգամ լուեալ ի նմանէ էին, որպէս վերագոյն գրեցաք: Եւս դարձեալ որոշեցան ի հարց անտի երեք եպիսկոպոսք եւ դպիր մի եւ առաքեցան առ Նեստոր հանդերձ թղթով ժողովոյն: Ի սմա յեւ յիշատակելոց հարց զկոչել իւրեանց զնա աւուրբ միով յառաջ ի ժողով անդր, դարձեալ միւսանգամ զպատուէր հրամանի ինքնապալին ի մէջ առեալ խրատ տային նմա անցապաղ գալ առ նոսա: Եւս սակաւուց դարձան պատգամաւորքն առ ժողովեալն, եւ մին ի նոցանէ պատմեաց լու ի լու ամենեցուն եւ ասէ. «Ստեալք ի դրունս բնակութեան Նեստորի, եւ տեսեալ առ նովաւ զօրականս սուսերօք եւ բրօք, աղաչեցաք զնոսա առաքել Բանս ի ներքս առ Նեստոր վասն գալստեան մերոյ: Նորա պատասխանի ետուն. Չէ հնար մեզ մտանել առ նա, զի այժմիկ առանձինն ուրեք հանգուցեալ կայ, եւ հրաման անհնարին եղեալ է ի վերայ մեր ոչ զոր մուծանել առ նա: Խորեւ Բանիւք բազմօք յայտ արարաք՝ թէ ոչ կարեմք առ ժողովեալն դարձ առնել մինչ չեւ մեր զպատասխանի խնդրոյ մերոյ ընկալեալ իցէ. եկեալ արտաքս ժառանգաւորաց նորա՝ զնոյն Բանս զօրականաց երկրորդեցին մեզ: Եւս ի պինդ կալ մեր ի նմին հաստատութեան, եկն արտաքս Փղորենտիոս իշխան ռամկապետ եւ իմացեալ զպատճառս գալստեան մերոյ՝ կեղծեօք իմն մեծարեալ աղաչեաց զմեզ սպասեալ մնալ անդէն: Եւ մտեալ միւսանգամ ի ներքս՝ յետոյ դարձեալ եւ արտաքս եւ ասէ. Չեղեւ ինձ մարթ տեսանել զՆեստոր, բայց ի ձեռն այլոց հրամայեաց ինձ ծանուցանել ձեզ՝ թէ ի գալ միաբանել համօրէն եպիսկոպոսաց ի ժողովն, եկեացէ եւ ինքն»: Չայտ ամենայն Բանս հաստատեցին եւ մեւս երեքին ընկերք նորա:

Եւս զլուծութեամբ սրտի լուան հարք ժողովոյն զայնչափ Բանս զխտասրտութենէ եւ զտմարդի բարուց Նեստորի: Եւս քանզի հրամանք կանոնաց արգելուին նզովս կարգալ ի վերայ անձին ամբաստանելոյ՝ մինչ չեւ էր կոչեալ նորա երկուս յատեան դատաւորաց իւրոց առնել պատասխանի ամբաստանութեանց եղելոց զնմանէ, վասն այնորիկ եւ հրաման ի հարց այս երրորդ անգամ առաքել առ Նեստոր եպիսկոպոսունս չորս եւ դպիր մի հանդերձ գրով հրաւիրանաց,

որ ունէր այսպէս. «Եւ ի հնազանդելոյ կանոնաց եւ հրամանաց եկեղեցւոյ եւ կատարելոյ զամենայն օրէնս քաղցրութեան եւ երկայնմտութեան հրաւիրէ զքեզ սուրբ ժողովս այս երրորդ անգամ՝ դալ ի նոյն եւ սրբել զանձն ի մոլար ուսմանցն՝ զոր յեկեղեցւոյ հրապարակախօս եղեալ քարոզեցեր ժողովրդեան: Հայտմ մտադելւ շնորհեցաք քեզ ժամանակ զգաստութեան. բայց արդ գիտասջիւր հաստատութեամբ զի եթէ եւ յետ այս երրորդ եւ վերջին հրաւիրի ոչ գաս երեւել ի միջի մերում, դատելոց է զքեզ ժողովս սուրբ ըստ պատուիրանի որոց կանոնաց»:

Երթեալ պատգամաւորաց հանդերձ թղթովն գտին զտեղի բնակութեան՝ Եւստորի դարձեալ ըստ առաջին օրինակին շուրջ պատեալ ի զինուորաց, որք ոչ ումեք թոյլ տային մտանել ի ներքս. վասն որոյ եւ հրեշտակք ժողովոյն ոչ կարացին մտանել առ նա, եւ ոչ իսկ ոք ի զինուորաց լուաւ ձայնի աղաչանաց նոցա՝ երթալ ազդ առնել Եւստորի զնոցա գալստենէ: Վանզի պատճառաւ կցէին նոքա՝ թէ հրաման է մեզ ի հայրապետէն արգելալ զմոտսն ամենեցուն՝ որք առաքին առ նա ի ժողովոյն: Եւ զի ջերմութիւն աւուրն սաստիկ էր եւ անհնարին նեղէր զառաքեալսն, աղաչեցին զզինուորսն թոյլ տալ նոցա կալ ընդ կամարօք տանն առ պատուարելոյ զանձինս ի կիզելոյ ծառագայթից արեգականն. այլ նոքա ոչ միայն չշնորհէին նոցա զայն, այլ եւ մղէին եւս զնոսա բռնաբար արտաքս՝ բաղում բանս թշնամանաց առ նոսա բարբառելով: Երկայնամտեալ լուծութեամբ տանէին պատգամաւորքն եւ տապոյ արեգական եւ դառն նախատանացն, եւ կացին մնացին անդէն, զի թերեւս կամ լիցի զինուորացն իմացուցանել եպիսկոպոսին զգալուստ նոցա: Եւ ասեն սոքա ցնոսա. Եթէ մինչեւ ցպահ գիշերոյն տեւէք մնայք աստ, սակայն վերեսն Եւստորի դուք չէք տեսնելոց: Չայս լուեալ նոցա դարձան առ հարսն ժողովեալս եւ պատմեցին զամենայն մի ըստ միովէ:

ԺԵ. Հետեւ յիրաւի վայրացեալ երանելի հարցն ընդ անհաւան հետութիւն հերձուածապետին, եւ այնուհետեւ ոչինչ արգելս խափանածոյ ունելով մատեան տեսանել զբանս հաւատոց: Հորնաղ երուսաղեմացի յանուն հարցն հրաման արար ընթեռնուլ զդիր խոստովանութեան հաւատոյ ժողովոյն՝ Եւկիայ, զի ապա ամենայն բանք այլոց գրով դրոշմեալք եւ անգիրք ընդ այնմ իբրեւ ընդ ուղիղ կանոնի հաւատոց եկեւցեն ի համեմատութիւն: Իբրեւ եւ ընթերցուածն ի գլուխ, բերեալ ի մէջ ընթերցան վերկրորդ թուղթ սրբոյն Եւրդի առ Եւստոր, եւ գովեալ զայն հարցն՝ զբանս նորա միաբանս հաւատոց սրբոյ եկեղեցւոյ քարոզեցին: Եւ Փիրմոս եպիսկոպոս Եւսա-

րեայ շնորհակալ եւս լինէր որոշոյն Աիւրի՛ն՝ զի զսուումն նիկիական ժողովոյն զմարմնաւորութենէ Բանին լուսաւոր մեկնութեամբ մեկնեալ էր ի զրի անդ: Հետոյ հրաման ետուն հարք ընթեռնուլ զերկրորդ թուղթ՝ Նեստորի գրեալ առ սուրբն Աիւրե՛կ որ էր պատասխանի յիշատակեալ թղթոյ երանելւոյն: Իբրեւ հնչեաց անօրէն բարբառ բանից զոյ հերձուածապետին յաւանջս աստուածասէր հարցն, զառաջինն երեսուն եւ չորք ի նոցանէ մի մի նշովս ի վերայ այնպիսի հայհոյութեանց ձգեցին: Եւս միաբանեալ ամենեցուն իբրեւ ի միոջէ բերանոյ գռչեցին այսպէս. «Ար որ զՆեստոր ոչ նշովիցէ, ինքն նշովեալ եղեցի: Աստուծոյ զաւակաւ հաւատք եւ սուրբ ժողովս նշովէ: Ար ընդ Նեստորի հաղորդի՛» նշովեալ եղեցի: Ամենեքեան զՆեստորի թուղթն եւ զուսումն նշովեմք: Ամենեքեան նշովեմք զհերետիկոսն զՆեստոր եւ զստորնակ ուսումն նորա: Նշովեալ լեցի որ որ ոչ միաբանէ ընդ մեզ նշովել զՆեստոր,»:

Ի լուել հարց ի նշովելոյ զհերձուածապետն, եւ հրամանն ի գլխաւորաց ժողովոյն ընթեռնուլ զարդոյն Աեղեստինոսի քահանայապետի զառ Նեստոր թուղթն՝ զորոյ զմի մասն վերագոյն եղաք. զոր եւ իսկ եւ իսկ կատարեաց Պետրոս դպրապետ ժողովոյն փոխեալ զայն կանխագոյն ի հռոմայեցի լեզուէ ի յոյն անգր: Հետ այնորիկ ընթերցեալ եղեւ երրորդ թուղթ սրբոյն Աիւրի՛ն՝ զոր յետ աղեքսանդրեան ժողովոյ իւրոյ գրեաց առ Նեստոր եղեալ ի կատարածին զերկոտասան գլուխս նշովից: Ամենեքեան միաբան բարբառով հաստատեցին զողջմտութիւն բանիցն գրելոց: Հայնմ վայրի երկուք յեպիսկոպոսաց անտի առաքելոց յաղեքսանդրեան ժողովոյն հանդերձ թղթովք ի Առստանդինուպոլիս առ Նեստոր պատմեցին առաջի հարցն ժողովելոց մի ըստ միոջէ կարգաւ զամենայն անցս հրեշտակութեանն այնորիկ զոր օրինակ վերագոյնն²⁹ գրեցաք:

Իբրեւ սոքա լուեցին, յառաջ մատուցեալ Փիղոսի Հոպպէացուց եպիսկոպոսի աղաչեաց զԱլիակ Մեդիտինոյ եւ զԻնդուզուս Ադուսայ եպիսկոպոսս երդմնեցուցանելով ի սուրբ աւետարանն, ամենեւին չհայել յառաջին բարեկամութիւն իւրեանց ընդ Նեստորի, եւ լի եւ անթերի պարզել առաջի ժողովելոցն՝ թէ զինչ ինչ լուեալ իցեն ի նմանէ վասն տնտեսութեան Բանին ի խօսս իւրեանց՝ զոր խօսեցան ընդ նմա յետ գալստեան իւրեանց յԱփեսոս³⁰: Սոքա թէպէտ եւ յոյժ թախծեալ էին արամուլութեամբ ընդ չարաչարն անկանել բարեկամին իւրեանց, սակայն զօգուտ համօրէն եկեղեցւոյ բիւրապատիկ նախամեծար քան զմարդկօրէն բարեկամութիւնս համարեցան, եւ պատմեցին կարգ ըստ կարգէ զամենայն՝ զոր ցայն վայր լուեալ էին ի Նեստորէ

եւ ի նորայոցն: Եւ յայտ արարին թէ ի խօսան իւրեանց լուան յուսնէն յերիցանցն 'Նեստորի զի ասէր՝ եթէ Հրեայք ոչ ինչ կարի մեծ մեղադրութեան են արժանաւոր վասն այնորիկ զի զՎրիտտո խաչեցին, քանզի սպանին մարդ մի լոկ դուզնաքեայ: Վաստմեցան երանելի ժողովեալքն ի լուր դառն հայհոյութեանն. եւ երանելոյն Նկակայ մեղտինացւոյ ածեալ զմտաւ զկորուստ ոգւոյն 'Նեստորի վասն այնպիսի մոլորութեանցն առ փղձկել սրտին սկսաւ դառն արտասուս հեղուլ:

Թէպէտ այսոքիւք ամենեքումք ի վերայ կացին ամենեքեան հաստատութեամբ չար մոլորութեանցն 'Նեստորի. սակայն առ ի զամպարշտութիւն ուսմանց նորա ամենեւին յայտնագոյն առնելոյ, հրաման ետ սուրբ ժողովն զբանս ինչ քաղեալս ի գրոց նորա՝ որք ի քսան գլուխս բաժանեալ էին, յառաջ մատուցեալ ընթեռնուլ: Եւ զի ամենայն լի էր ժանդարուխ հայհոյութեամբ, նմին իրի յոյժ խռովէր ընթերցուածն զմիտս ճշմարտահաւատ ժողովելոցն: Յոր սակս եւ առ ի զուարթանալոյ յոգիս իւրեանց իսկ եւ իսկ հրաման ետուն դպրացն ըստ խրատուն փղարիանոսի փրօկպեցւոց եպիսկոպոսի ընթեռնուլ զվկայութիւնս ի գրոց հարց եկեղեցւոյ վասն մարմնաւորութեան Բանին: Եւ ընթերցան բանք բազումք ի գրոց սրբոյն Պետրոսի եւ Նթանասի Նիկեոսանդրու հալապետաց, ի թղթոց Յուդիոսի եւ Փեղիքսի քահանայապետաց Հռոմայ եւ Խէոփիդոսի Նիկեոսանդրու հայրապետի, ի գրոց սրբոյն Արարիանոսի եւ Ամբրոսիոսի, եւ սրբոցն Վարիգորի նազեանդացւոյ, Բարսիլի կեսարացւոյ, Վարիգորի նիւսացւոյ, Մտտիկոսի Վոստանգինուպոհոյ հայրապետի եւ Նմփիդոսի Նկոնիայ եպիսկոպոսի: Եւս ամենայն բանք յայտնութեամբ քարոզէին իրրեւ ի միոջէ բարբառոյ զճմարիտ տեսչութիւն Որդւոյն Նստուծոյ, որպէս ինչ յամենայն ժամանակի ուսուցեալ էր կաթողիկէ եկեղեցի:

Ի կատարել ընթերցուածոյ այոց բանից առաջե արար Պետրոս երէց եւ դպիր զթուղթ Ապրէոդոսի Արքեդոնացւոց եպիսկոպոսի, զոր ի ձեռն Բեսուդեայ երիցու առաքեալ էր առ ժողովեալն որպէս կանխադոյն ասացաք: Եւ վազվազակի եւ հրաման ընթեռնուլ: Ի սմա յետ ցուցանելոյ Ապրէոդոսի թէ անհնարին է նմա եւ ամենայն եպիսկոպոսաց Վրիկեցւոց գալ ի ժողովն վասն բազմապատիկ վտանգաց ուղւոյ յերեսաց բարբառոս աղգացն, որք զամենայն կողմանս աշխարհին ահիւ սատանեցուցանէին, եւ յետ այլոց բանից ինչ՝ աղաչէ զհարս ժողովոյն մի եւ մի իւիք խոտորել ի հաստատուն վարդապետութենէ եկեղեցւոյ, եւ չյուզել ինդիրս զերաց վաղ իսկ սահմանելոց: Իբրեւ յանդ եւ ընթերցուած թղթոյն յոսն կացին ամենայն հարք եւ ասեն բարձր բարբառով. «Եւ միք ամենեքեան զնոյն

ասեմք. համօրէն ժողովեալքս աստ ընդ նոյն կամիմք եւ զնոյն տենչամք»:

ԺԿ. Յետ այսր ամենայնի ընկալեալ ժողովելոցն զկատարեալ ծանօթութիւն զանդարձ մտաց ամպարշտին Վեստորի, եւ շնչմարելով ի նմա փոքու իւիք զգաստութեան նշանակ, նա եւ զեկեղեցի Նստուծոյ յայսպիսի ապականիչ գայլոյ կամեցեալ ազատել, ըստ օրինակի եւ հրամանի սրբոյն Աղեւստինոսի քահանայապետի ետուն ի վերայ նորա զայս վճիռ:

«Վանգի անօրէնն Վեստոր ոչ մերում հրամանի հնազանդել, եւ ոչ զսուրբ եւ զբարեպաշտօն եպիսկոպոսունս՝ զոր առ նա առաքեցաք, առաջի իւր թողուլ կամեցաւ, չէր մեզ մարթանագանել զքննութիւն ամպարիշտ ուսմանց նորա: Ըրդ մասամբ իմն ի թղթոց եւ ի գրոց նորա զորս ի ժողովի աստ լու ի լու ամենեցուն տուաք ընթեռնուլ, եւ մասամբ իմն ի բանից նորա՝ զորս աստէն յԱփեսացւոց մայրաքաղաքիս խօսեցու, որք եւ վկայութեամբք յանդիմանեցան, ի վերայ հասաք ամպարիշտ կարծեաց եւ վարդապետութեանց նորա, վասն որոյ եւ ստիպելով ի սուրբ կանոնաց եւ ի թղթոյ սրբոյ հօրն մերոյ եւ պաշտօնակցի Աղեւստինոսի եպիսկոպոսի եկեղեցւոյն Հռոմայ, յարտասուս հարեալ՝ կարգեմք զայս դառն վճիռ ի վերայ նորա: Ըրդ Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս, յոր նա բանիւք հայհոյութեանց իւրոց ամբարշտեցաւ, ի ձեռն սորին սուրբ ժողովոյ զՎեստոր յեպիսկոպոսական պատուոյն մերկ եւ կողոպուտ եւ ի համօրէն խմբէ եւ ի հաղորդութենէ քահանայից օտարացեալ ցուցանէ»:

Յետ գրելոյ եւ հռչակելոյ զայն վճիռ՝ սկսեալ ի սրբոյն Աիւրդէ մի ըստ միոջէ ամենայն հարք ժողովոյն՝ թուով հարել իննսուն եւ վից, առանձինն ձեռնագրով զնոյն հաստատեցին: Յետոյ եւ այլ եւս եպիսկոպոսունք ոմանք որ ի քաղաքի անդ գտան եւ յառաջնումն ոչ կամէին մտանել ի ժողովն, եւ պնդէին մնալ գալստեան արեւելեան եպիսկոպոսաց, զղջացեալ միարանեցան ընդ հարցն ժողովելոց եւ ձեռնագրովք իւրեանց հաստատեցին զվճիռ նշովիցն: Ամին իրի թիւ ամենեցուն միանգամայն առաւելեալ գտաւ քան զերկերիւր: Ըյս եղեւ առաջին գումարումն եւ գործ սրբոյ ժողովոյն՝ յայգուէ աւուրն սկսեալ եւ ընդ երեկոյս կատարեալ: Ժողովուրդն բարեպաշտօն բազում պնդութեամբ եւ մեծաւ յուսով սպասեալ մնայր մինչեւ ցերեկոյն վճռոյ ժողովոյն սրբոյ: Ըյւ այն ինչ հնչեաց համբաւ նզովիւք դատապարտելոյ Վեստորի, ամենեքեան առ հասարակ օրհնէին զամենակալ զՏէրն փառաց եւ դովութեամբ խնդակից սրբոյ ժողովոյն լինէին վասն փառաւոր յաղթութեանն: Ըյնուհետեւ ընթացեալ այսր անգր ընդ փողոցս եւ ընդ հրապարակս ի ձայն ցնծութեան կարգային զանունն Սարիամու՝ մայր Նստու-

ծոյ զեա անուանելով : Եւ քանզի յարձակել ժողովոյն եւ յեւրանել սրբոց հարցն արտաքս ըստ եկեղեցին՝ սկսեալ էր լոյս տուրնջեանն նոսմանալ , ամբոխն ջահիւք լուցելովք առաջի ընթանայր նոցա : Գնային ընդ նոսա եւ բազումք յազատաց քաղաքին ցնծալից ուրախութեամբ : Եւ երեւելի տիկնայք ու մանք բարեպաշտօնք եւ կուսանք յառաջոյ եւ զկնի երթային նոցա ծխելով խոռնկս անուշունս եւ պէսպէս բուրմունս : Եւ քաղաքն ամենայն ի փայլելն ջահից ի բազում տեղիս հոծութեամբ կարգելոց մեծապայծառ լուսաւորեալ՝ առ ամենեսեան զուրախութեան աւետիսն մատուցանէր :

Ի վաղիւ անդր՝ որ էր քսաներորդ երրորդ օր Յունիս ամսոյն ետուն տանել հայրապետն սուրբ զօրինակ վճռոյն առ Նեստոր . եւ էր օրինակ վճռոյն այսպէս :

«Սուրբ սիւնհոգոսն շնորհօքն Աստուծոյ ըստ հրամանի ականարկելոյ բարեպաշտօն եւ քրիստոսասէր ինքնակալաց մերոց ի մայրաքաղաքն Եփեսացոց գումարեալ՝ Նեստորի նորոյ Յուդայի :

Գիտելով գիտասջի՝ զի վասն ամբարիշտ քարոզութեանցդ եւ յամառութեանդ հակառակ կանոնաց , ի քսաներորդ երկրորդ աւուր Յունիս ամսոյ ըստ եկեղեցական սահմանաց ի ձեռն որրոյ ժողովոյս լուծար ի կարգէ քումէ , եւ յամենայն եկեղեցական աստիճանաց ի բաց անջատեցար ,» :

Այս գիր վճռոյ նդովից Նեստորի հրաման ետուն հարք ի քաղաքի անդ ուրեք ուրեք ի վերայ որմոց կախել եւ ի ձայն միոյ ուրուք կամ երկուց առ ամենեսեան քարոզել , զի մի դէլեցի անդէտ դատապարտութեան անօրինին : Ի սմին աւուր գրեաց ժողովն առ խնամակալուս եւ երիցունս եկեղեցւոյն Աոստանդի նուպոհոյ վասն վճռոյ նդովման Նեստորի . եւ խրատ ետ նոցա այնպէս սկել ի վերայ իրաց եկեղեցւոյն՝ որպէս զի արդարութեամբ համարս տացն հայրապետի իւրեանց , որ կամօքն Աստուծոյ ընտրեսցի փոխանակ Նեստորի : Եւ քաղաքաց ժողովն գիր յայտարարութեան եւ առ Թէոդոս Թագաւոր , յորում ասնն այսպէս հարք . «... Գովեցաք զայրն սուրբ զԱնդեստինոս զսիրելին Աստուծոյ՝ զեպիսկոպոսն մեծին Հռոմայ , որ նախ քան զմեր վճիռ վճատորի զարանդն խոտորութեան մերժեաց , եւ մեզ կարապետ եղել կարգալ զվճիռ ի վերայ նորա , խնամ ածեալ խաղաղութեան եկեղեցւոյ եւ աստուածեղէն փրկութիւնագործ հաւատոցն ի սրբոց առաքելոց , յաւետարանչաց եւ ի հարց մեզ աւանդելոց , զոր նա ինքն Նեստոր ապականիչ ուսմամբ , զորոյ զսերմանն արդ եւս յետ նդովելոյն ընդ բնաւ ծաւալէ , ջան եղեալ էր խանգարել ,» : Ի կատարած բանիցն ազերս առ ինքնակալն արկանեն հարքն զամենայն ուսումն անօրէն հերձուածապետին բնաջինջ յեկեղեցւոյ առնել եւ զգիրս նորա հուրը մա-

շել: Նա եւ սուրբն Նիւրիդ յգեաց դիրս առ Աղեքսանդրացին եւ առ այլս՝ կարճ ի կարճոյ պատմեալ զանցս ժողովոյն: Հետ այսր առաջին գումարման առաջի բազմութեան ժողովողեան Նափեսացւոց խօսեցաւ ճառս ինքն երանելին վասն մարմնաւորութեան Որդւոյն Աստուծոյ եւ աստուածածինն լինելոյ սրբոյ Կուսին:

ԺԻ. Հետեւ յորում ծանուցաւ նշովումն Նեստորի ի ժողովոյն՝ վասն արքունի իրաց մեկնեալ էր Ղանդիդիանոս իշխան ի քաղաքէ անտի Նափեսացւոց. եւ իբրեւ եկեալ տեղեկացաւ ամենայնի՝ սրտմտեալ բարկութեամբ իսկ եւ իսկ հրաման արար զգիրս յայտարարս նշովման բարեկամի իւրոյ՝ որ կախեալ էին ի բաղում կողմանս քաղաքին, ի բաց բառնալ: Ապա գրեաց հրովարտակ եւ յայտ արար՝ թէ յամենայնէ զոր եւ սահմանեաց ժողովն, չիք ինչ բնաւ ընդունելի նմա, քանզի ամենայնիւ հակառակ հրամանաց ինքնակալին են: Ի վերայ այսոցիկ պատուիրեաց հարց ժողովոյն մի ինչ գործել այնուհետեւ, այլ սպասեալ մնալ զալստեան Հովհաննու անտիոքացւոյ եւ այլոց եպիսկոպոսաց: Հետոյ իբրեւ լուաւ՝ թէ ժողովն գիրս առ ինքնակալն եւ առ այլ բաղում երեւելի մարդիկ գրեալ իմացուցանէ զամենայն անցս ժողովոյն, աճապարեալ առաքեաց վաղվաղակի զօրտեսա յամենայն կողմանս՝ ընդ որ անցանելոց էին թզթատարքն ընդ ծով եւ ընդ ցամաք, եւ արգել նոցա հասուցանել բանս ինչ ի Ղոստանդնուպոլիս:

Ի նմին ժամանակի ինքնին գիր առաքեալ առ Թադաւորն՝ խորամանկ խաբէութեամբ այլ ընդ այլոյ իմացոյց նմա զերանելի հարց ժողովոյն՝ մանաւանդ զսրբոյն Նիւրիդ եւ զՄեմնոնէ, իբրեւ այն թէ առ ի կատարելոյ զխորհուրդս մտաց իւրեանց՝ տազնապաւ եւ զանխուլ սկսան զժողովն: Այլ կոչեցան, ասէ, եւ ոչ մտին ի ժողով անդր բազումք յեպիսկոպոսաց եղելոց Նափեսոս. եւ որ ի նմայն էին խռովութեամբ բազմաւ ընդ իրեարս մաքսոնեցան եւ մեծաւ աղմկաւ արարին զամենայն: Այլ յովովք եւս ի ժողովելոց անտի յահէ եւ ի սաստելոյ Նիւրիդ աղեքսանդրացւոյ ստիպեալ ակամայ հաւանեցան ամենայնի՝ որ անկարգութեամբն սահմանեալ էր:

Բստ նմին օրինակի եւ ամպարիշտն Նեստոր գրեաց գիր առ Թադաւորն խորամանկեալ չարութեամբ: Ի սմին գրի չարախօս լինի զեպիսկոպոսաց ժողովոյն՝ թէ ճեպով եւ բազում ամբողիւ խռովութեան կատարեցին զգործ իւրեանց ոչ մնալով զալստեան Հովհաննու անտիոքացւոյ: Ապա չարագոյն ինչ եւս յաւելեալ ի զղպարտութիւնս իւր ասէ թէ Մեմնոն եպիսկոպոս Նափեսոսի սպասաւորութեամբ ահագին զինուորաց խռովեաց զքաղաքն ամենայն՝ զի ամենեքեան յահէ նոցա խռճապեալ ի հնա-

զանգուծիւն իւրոց կամաց խոնարհեցին: Ինքն Մեմֆոն, ասէ, դարան գործեաց ինձ կորուսանել զիեանս իմ. ոչ ետ ինձ եւ եպիսկոպոսաց իմոց թոյլ մտանել յեկեղեցի սրբոյն Յովհաննու աւետարանի ի պահել զանձն իմ յերեսաց հալածչաց իմոց: Եւսա բազում աղերսիւ աղաչէ զինքնակալն տարածանել զգուծ խնամոց իւրոց ի վերայ նորա եւ նորայոցն, եւ հրաման տալ՝ զի աղուբայլ իմն օրինաւոր ժողով գումարեցի, յորում, ոչ երեւեսցին ժառանգաւորք կամ միանձունք եւ բազմութիւն եպիսկոպոսաց. այլ յիւրաքանչիւր գաւառէ երկու եւեթ եպիսկոպոս հանդերձ իւրեանց եպիսկոպոսապետան: Օչայս այսպէս ասէր մօզք նենպաւորօք, զի գիտէր թէ կարի սակաւ եպիսկոպոսապետք են ընդ իշխանութեամբ հայրապետին Աղեքսանդրիայ, օրով եւ օտեւաւոր լինին ի ժողովն անդ եպիսկոպոսք հնազանդեալք սրբոյն Աիւրղի. իսկ այն բազմաւոր նախանձախնդիր եպիսկոպոսունք եկեալք յԱգիւտոսէ ի քակտումն չոր ազանդոց նորա ի բաց մերժին: Յայս թուղթ բաց ի Վեստորէ եղին զձեռնագիր իւրեանց տասն այլ եւս եպիսկոպոսունք օգնականք նորա առ ի յայտ առնելոյ ինքնակալին զմիաբանութիւն իւրեանց ընդ Վեստորի:

Օչայս ամենայն՝ թղթովք նիւթեալ հերձուածապետին եւ բարեկամի նորա Անդիդիանոսի, սպա զանարժանագոյնս եւս անօրինէին գործել: Վանդի Անդիդիանոս ամենայն հնարիւք ջան զնէր նեղել եւ տառապեցուցանել զուղղափառ եպիսկոպոսունս ժողովոյն. ոչ տայր թոյլ նոցա գտանել զպարէն կենաց իւրեանց եւ զկարեւոր պիտոյս. արգելոյր ամենեցուն տանել ինչ առ նստա եւ ներէր զինուորացն իւրոց պէսպէս լուսանս եւ արհամարհանս անցուցանել ընդ սուրբ եպիսկոպոսունսն: Եւ ջողակ եւս քան զսոսա գտան ի նեղել զերանելիսն վարձկանքն Վեստորի, եւ չարագոյն եւս շինականք՝ որք բնակէին ի կաղուածս եկեղեցւոյն Աոստանդինուպոլիս: Ի սոցանէ եւ ի բնակչաց արսւարձանեաց քաղաքին այնորիկ՝ յորս գտանէր բազմութիւն սրիկայից, որոց գործ էր գնով ալծաթոյ զամենայն անարժանս գործել, ետ բերել Վեստոր բազումս յԱփեսոս: Աղբա յամենայն տեղիս՝ ուր ընդ առաջ լինէին եպիսկոպոսաց ժողովոյն, անամօթ եւ լիրբ բանիւք թշնամանէին զնոսա, եւ բազում անգամ քարինս եւս ձգէին ի նոսա եւ ստիպէին զերանելիսն մեծաւ գողութեամբ դառնալ ի բնակութիւնս իւրեանց: Վէպ եղեւ երբեմն անօրէն արանցն այնպիսի կատաղութեամբ խուժել ի վերայ օմանց յեպիսկոպոսաց, մինչեւ փոքր մի եւ ահա սպանեալ էր նոցա զերանելիսն քարկոծելով: Օչամիսս երկս կային սքանչելի ախոյեանք սրբոյ հաւատոյ ի տառապանսն եւ ի տապնապի յերեսաց խառնաղանձ մարդկան եւ ծառայից հերձուածապե-

տին. եւ ամենայն տրտունջք եւ բանք նոցա զուր էին. զի զամենայն ճանապարհս՝ ընդ որս մարթ էր նոցա հասուցանել լուր ինչ ի Առստանդնուպոզիս զգուշութեամբ պահէին զենուորքն Անդիդիանոսի:

Յայսչափ անհնարին նեղութիւնս հաշէին Ճմարիտ հովիւք եկեղեցւոյ. իսկ աստուածամարտն՝ Նեստոր եւ օգնականք նորա հանդարտեալ կային խաղաղիկ ի ցնծութեան եւ յուրախութեան, եւ զոր ինչ կամէին առատապէս ընդունէին ի խնամակալուաց իւրեանց՝ յարքունի պաշտօնէիցն: Վանգի Անդիդիանոս եւ Իրենէոս բանիւք եւ գործովք ջանային հնարէին բարձրացուցանել զպատիւ եւ զանուն Նեստորի յԱփեսոս եւ զհակառակորդս նորա ատելիս կացուցանել: Սակայն ամենայն խորամանկութիւնք նոցա նանրացան. քանզի համօրէն որջամիտ բնակիչք քաղաքին յոյժ ատէին զայրն նենգաւոր եւ զսիրելիս նորա եւ խորշէին գարշէին ի նոցանէ. մանաւանդ իբրեւ տեսանէին զնոսա մյնպէս անարժանութեամբ պատուեալ եւ զսուրբ եպիսկոպոսունս ի մեծի նեղութեան:

Ի. Յե՛՛՛՛՛ հնգից աւուրց ի վերայ անցանելոյ նզովմանն Նեստորի, հասանէր Յովհաննէս անտիոքացի յԱփեսոս եւ ընդ նմա եպիսկոպոսունք նորա թուով՝ քսան եւ եւթն, որպէս վկայէ Խէոփանէս, ոչ ըստ Վրիստոսի ըստ հեզոյն եւ խոնարհին կերպարանացն՝ հեղութեան օրինակաւ, այլ ըստ աշխարհատեարց շուրջ պատեալ ի բազում զենուորաց, զորս առաքեալ էր առ նա Անդիդիանոս վասն մեծարանաց: Ի լսել ուղղափառ հարց զմօտել նորա ի քաղաք անդր, առաքեցին ընդ առաջ նորա եպիսկոպոսունս չորս եւ զոմանս յերիցանց մեծարել զնա եւ ծանուցանել նմա զնզովումն Նեստորի, զգուշացուցանելով զնա ի հաղորդելոյ ընդ նմա, եւ յորդորելով փութալ գալ ի ժողովն եւ խորհրդակից լինել միարան հարց: Եւ այց քանզի ըստ վճռոյ Անարարին՝ «Որդիք աշխարհիս այսորիկ իմաստնադոյն են քան զորդիս լուսոյ յազգս իւրեանց⁸¹», նմին իրի հերձուածողացն կողմն կանխեալ առաքեալ էր ընդ առաջ Յովհաննէս Ղիրենէոս իշխան՝ պատճառանօք իբրեւ թէ վասն պատուոյ մեծարանաց գայցէ, այլ ըստ Ճմարտութեան իրացն առ ի շահելոյ զսիրտ նորա վասն Նեստորի հակառակ Աիւրդի եւ այլոց հարց ժողովոյն: Եւ յայտ յանդիման ծանուցաւ իբրեւ եկին հասին հրեշտակք ժողովոյն առ Յովհաննէս, զի եւ տեսոյ անգամ չարար զնոսա արժանի: Եւ ի տեսանելն զի զօրականք զճանապարհայն յանդռնեալ նախատէին եւ ի բաց մերժէին զնոսա՝ ոչ ինչ բնաւ ամենեւին խափանէր զնոսա: Իսկ պատգամաւորացն չզանգիտեալ յայնմ ամենայնէ՝ ոչ բաժանեցան ի բազմամարդ շուրջն,

եւ չողան ընդ Յովհաննուս մինչեւ ի վանսն կամ յիջեվանսն հասարակաց՝ յոր եմուտ նա լուծանել, ուր եւ սպասեալ մնային նմա Վանդիդիանոս եւ եպիսկոպոսք Բարանեալք ընդ Նեստորի:

Ի սմին յայսմ հասարակաց իջեվանս վաղվաղակի չեւ զհանգերձն յարդարեալ եւ առանց հանգչելոյ յաշխատութենէ ուղւոյն՝ արար Յովհաննէս ժողով իբրեւ քառասուն եւ երից եպիսկոպոսաց ի նա յարելոց, յորոց ոմանք էին պեղագեան աղանդոյն աշակերտեալք, ոմանք սերտ բարեկամութեամբ ընդ Նեստորի կապեալ, եւ կէսք անկարգ գնացիւք վատանուն քարոզեալ: Թէպէտ եւ այսպիսիք ոմանք էին բազմագոյնք ի գումարելոյն յայն ժողով, սակայն Վանդիդիանոս՝ որ աւուրբք ինչ յառաջ ոչ հաճէր ընդ ժողով երկերիւր մեծապատիւ եպիսկոպոսաց, եւ պնդէր եթէ պարտ է մնալ դալստեան այլոց սակաւ եպիսկոպոսաց, իշխանութեամբ իւրով յայտ արար թէ այն իսկ ժողով կատարեալ է, եւ հրամայեաց իսկ սկիզբն առնել՝ սուեալ ընթեռնուլ նախ քան զամենայն ինչ զհրովարտակ ինքնակալին առ եպիսկոպոսապետս վասն գումարելոյ ժողով տիեզերական: Իբրեւ սկիզբն ընթերցուածոյ հրովարտակին արքունի լինէր, ամենեքեան յոտն կացին ի մեծարանս բանից թագաւորին: Եւս զՅովհաննուս եւ զնորայոցն զփաղաքշանաց բարս յանդիմանէ, որք սովաւ զընդդէմն հաստատուն սովորութեան եկեղեցւոյ գործեցին, զի յայնժամ միայն ի ժամ ընթերցուածոյ բանից աստուածեղէն գլոց կանգնէին եպիսկոպոսունք յաթոռոց իւրեանց:

Յետ ընթերցուածոյ հրովարտակին ամբաստան եղեւ Վանդիդիանոս զհարց սրբոյ ժողովոյն՝ թէ ոչ հնազանդեալ նոցա հրամանի ինքնակալին՝ ըստ հաճոյս իւրեանց արարեալ ժողով նզովեցին վեստոր: Եւս հարց զնա գլուխ ժողովոյն Յովհաննէս. Միթէ եպիսկոպոսունք ի դատաստանի անդ Նեստորի պահեցի՞ն զամենայն օրէնս կանոնաց եկեղեցւոյ: Պատասխանի ետ իշխանն. Եւս եւին արտաքոյ կանոնաց՝ առանց քննութեան իրիք ըստ կամս անձանց իւրեանց արարին եպիսկոպոսունքն զամենայն, եւ ոչ Նեստոր յատենի անդ էր, եւ ոչ լուեալ ինչ ի նմանէ՝ նզովեցին: Օչայս ամենայն ստութեամբ խօսեցեալ նորա, եւ պատմեալ եւս զոր ինքն արարեալ էր ի խափանել զվճիռ նզովման Նեստորի, իբրեւ արդար դատաստանի ժողովելոյն՝ թողեալ զիրսն անաչառ դատաստանի ժողովելոյն:

Եւ իբրեւ ել նա արտաքս՝ վաղվաղակի զաղաղակ բարձեալ եպիսկոպոսացն գումարելոց ամբաստան լինէին ոմանք զՎիւրդէ վասն երկոտասան նզովից նորա՝ զորս լիս մոլորական բանիւք առէին, ոմանք զՄեմնոնէ եւ ոմանք զայլոց ուղղափառ եպիսկոպոսաց: Ի լուել սոցա յայսպիսի անկարգ աղաղակէ, սկսաւ խօսել Յովհաննէս անտիոքացի, եւ առանց հրաւիրելոյ բնաւ

զամբաստանեալսն ի պատասխանատուութիւն կամ լսելոյ ինչ ի նոցանէ, զոր օրինակ հրամայէին կանոնք եկեղեցւոյ, յայտարար թէ ըստ կարծեաց իւրոց զՄիւրեղ եւ Սեմնոն պարտ է ընկնելու յաստիճանէ եպիսկոպոսութեան եւ զայլ եպիսկոպոսունա կտրել ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ ցորջափ զյանցուածս իւրեանց չառնուն ի միտ, զՄիւրեղն նզովն ոչ նզովն եւ ընդ մեզ ոչ միաբանին: Առանց ինչ բնաւ զիմադարձ լինելոյ միաբանեցին եւ այլ եպիսկոպոսունք այնմ անիրաւ վճռոյ, գրեցին զայդ, եւ ձեռնադրովք իւրեանց հաստատեցին: Ապա յայտարարին թէ ամենայն սահմանք եւ օրէնք ժողովոյն գումարելոյ ընդ առաջնորդութեամբ Միւրեղի չեն հաստատուն, որով եւ նզովումն Վեստորի անհաստատ քարոզէր: Այս եղեւ դործ ժողովոյն այնորիկ որ գումարեցաւ ի քառասուն եւ երից եպիսկոպոսաց եւեթ ի հասարակաց իջեմանս ուղեւորաց:

Իբրեւ եւ ի գլուխ ժողովն, յիշեաց Յովհաննէս անտիւփ քայի՝ թէ պատգամաւորք ժողովելոցն ընդ Միւրեղի ապասեալ մնան պատասխանելոյ նորա. յոր տակ առաքեաց կոչեաց զնոսս առաջի իւր՝ կամեցեալ գիտել թէ վասն որոյ իրաց եկեալ են: Եւ իբրեւ զեկուցին նմա զհրաման հարց ժողովոյն՝ սկսաւ տրտմութեամբ մեծաւ այպանել, արհամարհել եւ թշնամանել զնոսս: Այն տեսեալ վիճակաւորաց նորա հորդան ետուն ի վերայ պատգամաւորացն, եւ այնպէս դանակոծ առնէին զնոսս, որպէս զի ի վտանդ մահու անկանել նոցա: Իսկ Յովհաննէս եւ եպիսկոպոսունք նորա՝ որպէս եւ Իրենէոս իշխան ոչ միայն չաստեցին նոցա, այլ եւ ախորժութեամբ իմն հայէին ընդ այն տեսիլ: Բազում նեղութեամբ զերծեալ պատգամաւորաց յանհնարին վշտաց անտի, չոգան պատմեցին հարց ժողովոյն զելք պատգամաւորութեան իւրեանց մի ըստ միով, եւ անբարբառ վկայութեամբ տեսեան արիւնաներկ վերաց իւրեանց հաւատարիմ գործեցին զբանս իւրեանց, երգմամբ հաստատելով զամենայն ի վերայ սրբոց աւետարանացն: Յասուցեալ երանելի հարց ընդ գործ յանդգնութեանն Յովհաննու անտիոքացւոյ հրամայեցին գրով նշանակել զամենայն եւ դնել յարձանադիրս ժողովոյն. որ եւ եղեւ իսկ յետ հաստատելոյ զայն չորեցունց եւս պատգամաւոր եպիսկոպոսացն իւրաքանչիւր ձեռնադրով իւրով:

Իսկզբան անդ ոչ ինչ բան ի վեր հանին Յովհաննիսեանք զվճռոյ անկարգ ժողովոյ իւրեանց եւ ոչ առաքեցին զայն առ այնոսիկ՝ վասն որոց տուեալ էր, այս ինքն առ Միւրեղ, առ Սեմնոն եւ առ այլ ուղղափառ եպիսկոպոսս. նա եւ ոչ առհասարակ հռչակեալ ծանուցին ի քաղաքի անդ: Վրանգի կամէին իմն սովին ի լուութեան եւ ի դատարկութեան ունել զհարսն մինչեւ ինքեանք զգործոց եւ զվճռոյ իւրեանց տացն տեղեկութիւն ի

Վոստանդինուպոհիս : Եւ այս յոյժ դիւրին էր նոցա . քանզի թէպէտ եւ վասն սիւնհորոտական հարց խափանեալ եւ փտկեալ էին ամենայն ճանապարհք ի ձեռն Վանդիդիանոսի, որպէս զի չէր հնար պատգամս հաւատարիմն առ ինքնակալն եւ առ այլս յղել . սակայն վասն Յովհաննիսեանց ամենայն ինչ առ ձեռն պատարաստ կայր եւ մարթ էր նոցա կատարել զամենայն ըստ կամս անձանց իւրեանց սատարութեամբ Վանդիդիանոսի եւ որոց ընդ նմայն էին : Եւսին իրի եւ նոքա վաղվաղակի յետ ժողովոյ իւրեանց հռչակեցին զվճիռ իւրեանց ի Վոստանդինուպոհիս եւ այլ ուր, գրեալ թուղթ մի առ ինքնակալն, թուղթ մի առ քոյր նորա Պոդքեր, թուղթ մի առ ծերակոյսն եւ թուղթ մի առ ուխտ եկեղեցւոյն եւ առ ժողովուրդ Վոստանդինուպոհիս : Ի սոսա ցուցանէին զՎիւրեղ ոչ միայն զՎպոհիւնարին ախտանալ զմոլորութիւնն, այլ եւ յանցաւոր յիրս արքունի եւ խռովիչ ժողովրդեանն : ՕՍմէննէ ամբաստան լինէին՝ թէ չարիս նիւթէ եւ դարան գործէ կենաց իւրեանց յԱփեսոս : Սոյնպիսի եւ այլ տուտ զըպարտութեամբք լի էին թուղթք արանցն : Սակայն յամենայն ի սոսա ճարտար խորամանկութեամբ լռեցին ամենայնիւ զՎեստորէ եւ զմոլար վարդապետութենէ նորա, զի մի երեւեացին զովոյք մոլորութեանց նորա : Սիայն ի թղթին՝ որ առ ուխտ եկեղեցւոյն Վոստանդինուպոհիս, գրեն չառնել ինչ փոյթ զամենայնէ՝ զոր առնեն Վիւրեղ եւ որ ընդ նմայն են վասն եպիսկոպոսի նոցա, զի բնաւ ամենայն գործք նոցա անհաստատ են :

Թէպէտ եւ ոչ ինչ ծանօթութիւն ընկալեալ էին հարք ժողովոյն զըռն գործոց եւ զգաղտնի խորհրդոց կամ զվճռոյ ժողովոյն Յովհաննիսեանցն, սակայն սիրտ նոցա տառապէր ի թախծութենէ, իբրեւ զմտաւ ածէին՝ թէ ուղղափառք, որպիսի ռք Յովհաննէս անտիոքացի եւ եպիսկոպոսունք նորա էին, որոց արժան էր միով յօգիւ խաղաղութեան միաբան լինել ի գործս ուղղութեանց, զընդդէմն անխտիր գործեն եւ պնդութեամբ կան առ չար հերձուածապետին : Եւսլ առաւել եւս ցաւք պատեալ պաշարեցին զերանելիսն իբրեւ ի ձեռն Պաղիպպոսի արքունի սպասաւորի եհաս առ նոսա գիր յանդիմանութեան խէռդոսի, յորում յայտ արարեալ նոցա թէ տեղեկացայ թղթով Վանդիդիանոսի՝ թէ ամենայն ինչ բազմորինակ շփոթութեամբ եւ անկարգութեամբ գործեցաւ յԱփեսոս, անհաստատ եւ ընդունայն գրէր զամենայն գործս ժողովոյն, եւ բազում խստութեան բանիւք հրաման տայր մի ումեք յեպիսկոպոսաց մեկնել յԱփեսոսէ, այլ միւսանգամ զուսուամ հաւատոց առնուլ ի քննութիւն :

Ի թղթոյ աստի յայսմանէ իսկ եւ իսկ ի միտ առին հարքն թէ գործք ժողովոյ իւրեանց որ գրեցան առ ինքնակալն, հնա-

րիւք Ասնդիդիանոսի եւ օգնականացն Նեստորի Հասին ի ձեռն նորա: Այս ան որոյ ի ձեռն Պաղղադիոսի համառօտ իմն գրով յայտ արարին նմա, թէ մեք զամենայն ինչ ըստ աւանդութեան գրոց սրբոց եւ ըստ շաւղաց ժողովոյն Նիկիայ գործեցաք: Եւ խնդրեցին եւս ի նմանէ կոչել առ ինքն ՂԱսնդիդիանոս իշխան եւ Հինգ եպիսկոպոսունս ի հարց ժողովոյն, եւ ի նոցանէ Ճշմարտագոյն եւս ի վերայ հասանել, թէ Նեստոր վասն խոտոր ուսմանց իւրոց երկերիւր եւ աւելի եւս եպիսկոպոսացն վճռով լուծաւ ի կարգէ իւրմէ. եւ թէ ընդ նմա եւ ընդ Յովհաննու անտիոքացւոյ քառասուն եւ երեք եպիսկոպոսունք եւեթ միաբանեալ են: Եւս եւ զայն եւս գրեցին, թէ յայսց սակաւաւոր եպիսկոպոսաց ամանք վասն պեղազեան մոլորութեան ջատագով լինելոյ եւ վասն այլոց ինչ չարեաց նդովեալ են: Ասոյն խնդիր հարց ժողովոյն սրտի մտօք կատարեալ էրարդեւք ինքնակալին, եթէ Յովհաննիսեանք ի ձեռն նորին Պաղղադիոսի որ յօրէ հասանելոյ իւրոյ յԱփեսոս զսոցա կողմն բարձրացուցանել ջանայր, ոչ առաքէին առ նա զայլ թուղթ լի բանիւք զրպարտութեան զուղզափառ հարց, յորում եւ բազում բանիւք ողորանաց շնորհակալ լինէին ինքնակալին վասն անհաստատ գրելոյ նորա զգործս նորր ժողովոյն: Առեալ Պաղղադիոսի զայս թուղթ հակառակորդաց ժողովոյն եւ յԱփեսոսէ եւ չոգաւ փութանակի ի Ղոստանդնուպոլիս. ուր Հասնեալ ինչ ի վեր առ ինքնակալն զԹղթոյ հարցն, ետ նմա միայն զգիր Յովհաննիսեանց. որով եւ անուն եւ գործք սրբոյ ժողովոյն մնացին ընդ կասկածանօք մանաւանդ թէ ատելի իսկ առաջի թագաւորին 33:

ԻՄ. ՅԱՌՈՒՐՄ յայնոսիկ յետ երկարագոյն ուղեւորութեան ի Ծովու՝ հասին յԱփեսոս երեք հրեշտակք առաքելական աթոռոյն Հռոմայ, Երկադէոս եւ Պրոյեկտոս եպիսկոպոսունք եւ Փիլիպպոս երէց: Եւ վաղվաղակի ի տասն ամսոյն Յուլիսի գումարեցան սուրբ հարք ի հայրապետանոցի անդ Նախեսացւոց երկրորդ անգամ: Սուրբ Նիւրեղ կալաւ միշտ զառաջնն աթոռն իբրեւ առաջնն տեղապահ մեծի հայրապետին Հռոմայ: Յայսմ գումարման Փիլիպպոս երէց սկիզբն խօսիցն արարեալ, յանդիման ծանոցք թէ ի վերայ իրացն առաջի արկելոց կանխագոյն վճիռ հանեալ էր Նիգիստինոս քահանայապետ եւ զնոյն գրովք զգա-

33 Գործք եւ արձանագիրք ժողովոյն Եւ բազում մթութիւն եւ չփութութիւն կոչ: փեսոսի ոչ հասն առ մեզ ողջ. բազում որով եւ յոյժ դժուարին, զի մի առաջին երեւելի անցիտ պատմութիւն կորուսեալ անհնարին իմն է պատմագրին զամենայն է: Թաւել եւ զայն, զի այլ եւս այլ օրիւ անցս հաստատուն կարգաւ գրել: Սակայն նակք ոչ հանդիսն միմեանց գրեն զամբ. զկարգ զոր մեք առտ կալաք գտանեմք ըստ նայն. բազում ինչ գտանի ի փութ: որ քաջ պատմագրաց, Բարոնիսի, Փիլիւրեոյ, յայլուն ոչ երեւի: Եւս եւ ի բանս կարգի Դիգիմենդեոյ եւ այլոց, հաւանութեան եւ ժամանակին եւ եղելոցն ամենայնի ի ժողովի, ընդ որում բազում մասամբ փաշտօն անդ եւ ի Կոստանդնուպոլիս վասն բանն եւ համառօտ պատմութիւն Արքահեղովից Նեստորի եւ վասն հարց ժողովոյն մալ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի:

ցուցեալ Նիւրգի հայրապետի Անգրանդրիայ: Նայց այժմիկ եւս կամք են նմա, ասէ, զնոյն ուսումն հաւատոց ընդ բանից հարցն սրբոց միւսանգամ քաջ ի համեմատութիւն բերել: Ի լուել նորա իսկ եւ իսկ յօժար կամօք ամենեցուն ընթերցեալ եղել նախ ի հռոմայեցի բարբառ եւ ապա ի յոյն թուղթ սրբոյ քահանայապետին, զոր երեքին հրեշտակք նորա բերին ի ժողովն: Ի սմա յետ բաղում իմաստուն բանից՝ հայրական համարձակութեամբ պնդէ զմիտս ժողովելոցն քահանայապետն սուրբ եռանդեամբ եւ միաշունչ համամիտ գուն գործել զխռովութիւն եկեղեցւոյ ի խաղաղութիւն դարձուցանել եւ արծարծել ընդ միմեանս զհուր սիրոյն, աւրնթերակայ իւրեանց ունելով զնա՝ որ մահու խաչին եցոյց մեզ զիւրոյ զանձառական սիրոյն զառաւելութիւնն: Թեւադիր լինի նոցա՝ չտալ ամենեւին տեղի դժտութեանց ի ներքս սարգել ի ժողովի անդ իւրեանց: Յանձն առնէ նոցա զհրեշտակս իւր, որոց, ասէ, հրաման տուաք զառ ի մէնջ յառաջագոյն ի կշտամբանս Նեստորի սահմանեայսն արդեամբք յարգել եւ ի լրումն ածել. ընդ որս ալն ունիմ, ասէ, եթէ եւ դուք միաբանէք: Ի կատարած ընթերցուածոյն միաբան միաբարբառ ամենայն հարքն բազմապատիկ գովութեամբ բարձրացոյցին զերանելի քահանայապետն՝ «Եւր Պաւղոս եւ պաշտպան եւ պահապան հաւատոց», կոչելով զնա, եւ շնորհակալութեամբ հաստատելով զդանս նորա:

Յետ այսորիկ Պրոյեկտոս եպիսկոպոս որ էր մի ի պատգամաւորաց սրբոյն Նեղեստինոսի, ծանոյց թէ առաքելաշնորհ քահանայապետն Հռոմայ ոչ եթէ զժողովեալսն իրեւ զանուամունս ոմանս ի ձեռն թղթոց կրթել կամելով գրեալ էր նոցա զայնչափ եւ զայնպիսի բանս, այլ միայն առ զարթուցանելոյ ի միտս նոցա զխշատակ այնր ամենայնի զոր քաջ գիտէին, որպէս զեփութասցին զկանխագոյն հատեալ վճիռ նորա ի գործ մատուցանել: Պատասխանի ետ Փիլմոս եպիսկոպոս Նեստորու Վասրաց եւ ասէ. «Սուրբ Նեղեստինոս հայրապետ ի թուղթս իւր առ Նիւրեհ, Յորենոյ եւ Հռուփոս թեսաղոնիկեցի, որպէս եւ առ եկեղեցիս Սոստանդինուպոլսի եւ Ննտիդբայ զամենայն ինչ քաջ սահմանեաց եւ կարդեաց. եւ մէք ըստ այսմ կարգի եւ ըստ վճռոյ նորին սրբոյ քահանայապետի հատաք ի վերայ Նեստորի զօրինաւոր վճիռն, իրեւ անօգուտ անցեալ էր ժամանակն սահմանեալ վասն նորա»:

Ե նորհ կալեալ Փիլիպպոսի երիցու՝ որ էր դարձեալ մի ոմն ի հռոմէական հրեշտակաց անտի, ժողովեալ հարց վասն զպատշաճ մեծարանս եւ զպատիւ ցուցանելոյ նոցա առ առաքելական հայրապետն Հռոմայ, խնդրեաց տալ իւրեանց զարձանագիրս գործոց առաջնոյ գումարման ժողովոյն ի կարդացումն: «Բանդի,

ասէ, հայրապետն Հռոմայ գլուխ է այնր խորհրդական մարմնոյ, որոյ գլխաւոր անդամք եպիսկոպոսունք են, վասն այնորիկ պարտ է մեզ ունել զկատարեալ տեղեկութիւն ամենայնի՝ որ ի ժողովի ձերում եղեւ, որպէս զի զգործեալսն, եթէ հրամանաց սրբոյ հայրապետին յեղեստինոսի միաբան են, ձեռնադրով մերով հաստատեցուք, : Եւ այսոսիկ պատասխանի արարեալ թէ՛ ողորտոս եպիսկոպոս Ենկիւրիայ յանուն համօրէն ժողովելոցն՝ յայտ արար զկատարեալ մեծարանս հարց առ հռոմէական տէրոռն Պետրոսի : Եւս տուան արձանագիւրք ժողովոյն ի ձեռս գեսպանաց քահանայապետին Հռոմայ զի ընթերցցին . եւ այսպէս յանգ եւ այս երկրորդ գումարումն :

Ժամ պարապոյ առեալ սոցին հրեշտակացն զայն օր, փրստ միոջէ ընթերցան եւ ի միտ առին զամենայն բանս եւ զգործս՝ զոր խօսեցեալ եւ գործեալ էին սուրբն Նիւրեմբ Եւ այլ եպիսկոպոսք յառաջին գումարութեան իւրեանց, թերեւս եւ զայլ ամենայն եղեալսն յափեսոս յառաջ քան զայս գումարումն :

Ի՛նչ . Ի վաղիւ անդր ի մետասաներորդ աւուր Յուդիսի գործեալ ի նմին տեղում ժողովեցան հարք երրորդ անգամ : Յառաջ քան զամենայն եհարց Յորնաղ երուսակեմացի գհրեշտակ քահանայապետին թէ ընկալան զամենայն բանից տեղեկութիւն որ ի դատապարտութիւն Նեստորի եղեն : Պատասխանի արարեալ Փիղիպպոսի երիցու եցոյց, եթէ խնամով եկեալ մեր զամենայն գրելովքն՝ դուք զքնաւն ըստ կանոնաց եւ եկեղեցւոյ սահմանաց եղեալ : Բայց միւսանգամ երկդուսմք պաշտօնակցք իւրովք աղաչեաց զհարս տալ ընթեռնուլ զարձեալ զնոյն արձանագիրս յանդիման ամենեցուն, “ Եւ զհետ երթեալ, ասէ, կարգի սուրբ հայրապետին յեղեստինոսի, որ զայս հոգ մեզ հաւատաց, եւ ձերոյ սրբութեանդ, զդատաստանս ձեր հաստատել մարթացուք, : Եւ իբրեւ ընթերցաւ Պետրոս զարապետ զվճիռ նշովման Նեստորի եւ որ ինչ վասն նորա եղեւ, զարձեալ առ խօսել Փիղիպպոս երէց օրինակ զայս . “ Եւսնց յերկուանց է յամենայն դարուց առաջնոց ճշմարտեալ, եթէ երանելին Պետրոս, իշխան եւ գլուխ առաքելական դասուն, սիւն հաւատաց եւ հիմն կաթողիկէ եկեղեցւոյ, ի Յիսուսէ Վրիստոսէ Տեառնէ մերմէ եւ ի կենարարէ մարդկութեանս զփականս արքայութեան ընկալաւ, եւ իշխանութիւն տուաւ նմա կապելոյ եւ արձակելոյ ի մեղաց . որ եւ ցարդ իսկ եւ յամենայն ժամ ի յաջորդսն իւրկենգանի է եւ կատարէ դատաստանս : Եւս սորին այսորիկ ըստ կարգի յաջորդն եւ արթուակալ սուրբ եւ երանեալ քահանայապետն մեր յեղեստինոս եպիսկոպոս զմեզ փոխանակ իւր յայս սուրբ ժողով առաքեաց, : Էլստ այսորիկ մեծաւ դովութեամբ յիշատակեալ զքեզնցիկ փոյթ պնդութեան աստուածասէր ինքնակա-

լացն ի լինել պատճառք գումարելոյ ժողովոյն, եւ համառօտիւ անցեալ զբանիւք դատաստանին Նետտորի, յայս կատարէ զբանն. «Լպա այն՝ որ ինչ վասն նորին Նետտորի կարգեալ եղաւ ըստ սահմանի ամենայն եկեղեցեաց ունի՝ զիւր հաստատութիւնն: Քանզի քահանայք արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցեաց ինքնին կամ ի ձեռն հրեշտակաց իւրեանց այսմ քահանայական ժողովոյ աւելնեցեալաց եղեն», Օչայս իբրեւ խօսեցաւ, մատուցեալ մի մի արկին զձեռնադիր իւրեանց երեքեան հրեշտակք ամբողջն Հռոմայ՝ վճռոյ եւ ամենայն գործոց ժողովոյն:

Ի ամին գումարման տուեալ ժողովելոցն թուղթ առ Խէչո դոս թագաւոր՝ ցուցին նմա զամենայն դործս երկուց յետին գումարմանցն այնոցիկ, յանդիման կացուցանելով զարեւմտեաց ընդ արեւելեայց զմիաբան միտս ի նոյն գործ: Հոռւ արարին նմա եթէ սուրբ Նիկիտտինոս իւրով թղթով ծանոյց զնգովել Նետտորի ի ժողովն արեւմտեայց ի Հռոմ առաջի իւր: Եւ զայս եւս չհամարեալ նորա բաւական, առաքեաց, ասեն, այսր առ մեզ հրեշտակս վասն զիւր եւ զամենայն արեւմտեան եպիսկոպոսաց զմիտս յայտ առնելոյ: Հետ այսց բանից աղաչանս առ ինքնակալն մատուցանեն հարքն երանելիք հրաման տալ մեկնելոյ իւրաքանչիւր յիւր քաղաք եւ եկեղեցի, զի վաղ իսկ հաւատոցն բան եւ հաստատութիւն ճշմարտութեան, վասն որոյ եկեալ գումարեալ էին, Լստաւծոյ մարդասիրութեանն խնամօք աջողութեամբ առեալ էր զկատարումն: Սեւս եւս այլ գիր յղեցին ժողովեալքն առ վեճակաւորս եւ առ ժողովուրդ Սոստանդինուս պոպոյ ի յայտնութիւն գործոց իւրեանց: Հառաջին թուղթն ամենայն հաւք ուրոյն ուրոյն եղին զձեռնադիր իւրեանց. բայց յերկրորդն գլխաւորքն եւեթ ժողովոյն գրեալ զանուանս իւրեանց, ի վերջէ յաւելին զայս բանս. «Խէչէտ եւ եպիսկոպոսունք որ զՆետտոր դատապարտեցին թուով աւելի եւս քան զերկերիւր են, սակայն զսակաւուց դրոշմ բաւական համարեցաք»,

ԻՊ. Ի գրել հարց եւ յայս նուագ առ ինքնակալն՝ չէր ուրաք դեռ եւս պատմեալ ինչ նոցա վասն խորհրդոց եւ գործոց միաբանելոյն ընդ անտիքացելոյն Հովհաննու: Սան որոյ ի գումարել նոցա ի վեշտասաներորդ աւուր Հովհիսի ի մայր եկեղեցւոյ սրբոյ Լստուածածնին ի չորրորդ գումարումն, սուրբն Աբրեհմ եւ Մեմնոն հայրապետ Նիկիտտին, զորս թշնամութեան մօտք մերժեալ էր Հովհաննէս անտիքացի ի կարգէ իւրեանց, մատուցեալ գիր պաղատանաց առ ժողովն, ի վերայ իրացն հաստատութեան զհարսն կացուցանելին որպէս ինչ ինքեանք տեղեկացեալ էին: Եւստ գրով ակն յանդիման ցուցին զարդարութիւն իւրեանց եւ զՀովհաննու զանդէպ համարձակութիւնն, որ թէպէտ եւ չունէր իշխանութիւն յովմեքէ՝ նախանձու չարաւ

ձեռն արկեալ էր զայնպիսի անարժանս ընդդէմ իւրեանց գործել: Ըպա աղաչանօք ածին յաղերս զժողովեալ հարսն՝ կոչել զնա անդր յատեան եւ ուղղակի խոյզ եւ խնդիր առնել, թէ ոյր ուրուք իցեն իրաւունք արդարութեան եւ անմեղութեան: Այդ վաղակի որոշեցան ի ժողովոյն երեք եպիսկոպոսք եւ առաքեցան ի վանս Յովհաննու կոչել զնա: Ըյլ զօրականք՝ որք զապարտնօքն նորա պահ ունէին, ահեղ բանիւք սպառնացեալ արգելին առաջի նոցա զմուսն ի ներքս: Ըպա եկեալ անդր օմանց ի ժառանգաւորաց Յովհաննու եւ այլ անառակ մարդկան բազում բանս թշնամանաց զնոցանէ եւ զժողովեալ հարց լիւր դիմօք խօսէին. եւ ոմանց վէմս ի ձեռս առեալ՝ կամէին քարաձիգ լինել ի նոսա: Ըւ պատգամաւորացն բազում երկիւղիւ զերծեալ ի ձեռաց նոցա եկին եւ պատմեցին ժողովոյն զամենայն: Ոչ մերկացեալ երանելեացն զկարիս զթոյ յանձանց, դարձեալ այլ երիս հրաւիրակս արձակեցին առ նա, զի թերեւս յառաջին անիմաստ խորհրդոյն զգայութիւն առեալ, հաւասարեցի կամաց ժողովոյն սրբոյ: Ըյլ նա ոչինչ բնաւ յետս կացեալ ի նոյն յառաջին մտացն հաստատութենէ, նովին եւ դառնազոյն եւս նախատանաց բանիւք հրաման ետ ի բաց մերժել զնոսա: Ստուգեալ գիտացին հարցն աստուածասէրք եթէ ի խղճէ չարեաց գործոյն այսր անդր հարեալ եւ տաղնապեալ նորա, ոչ իշխեք ելանել առաջի իւրոց ամբաստանողացն: Ասն այնորիկ եւ ինքեանք համարձակութիւն առեալ հաստատեցին, թէ ամենայն գործք նորա չար էին եւ արտաքոյ քան զօրէնս: Ըպա զայն եւս միաբան հաստատեցին՝ զամենայն զայնր աւուր գործս գրել առ ինքնակալն, եւ ի վաղիւ անդր միւսսնգամ կոչել զհովհաննէս եւ զնորայնս յատեան ժողովոյն:

Ըյլ Յովհաննու անտիոքացւոյ սրտմտեալ ընդ այսպիսի գործս հարց ժողովոյն, ի նոր չարիս մտաբերեաց: Բանդի ի նմին իսկ աւուր՝ յորում առաքեալ էր առ նա սուրբ ժողով հրաւիրակս, դրեալ գիր յայտարարութեան ետ կախել ի հասարակաց թատեր քաղաքին: Ի սմա տայր տեղեկութիւն ամենեցուն վասն վճռոյ իւրեանց, զոր հատեալ էին ի վերայ Ղիւրդի, Սեմնոնի եւ այլոց հարց ժողովոյն: Բազում բանիւք նախատանաց խօսէր զսրբոյն Ղիւրդի եւ զՍեմնոնէ, Ըպողինարի աղանդոյն քարոզս եւ Ըւնոմեանց եւ Ըրիոսեանց վարդապետութեան ուսուցիչս կարդալով զնոսա: Ի վախճան բանիցն գրեալ էր այսպէս զոյն ձեւ. Օպսպիսի անօրէնութիւնս երկոցունց սոցա վաղ իսկ ծանուցեալ եմք ինքնակալին եւ սպասեմք հրամանի նորա վասն նոցա: Ըյսչափ լըբութեան բանք զերկոցունց այսց հոյակապ հարց ժողովոյն, զորս եւ ուղղափառ ժողովուրդն յԱփեսոս կարի յոյժ մեծարէր եւ սիրէր, մեծամեծ չարեաց եւ

խառվածեան պատճառք ի քաղաքին լինէին, թէ ոչ Ամենա-
տէրն արգելոյր զամենայն զճնասան:

Ի՛. Ի վաղեւ անդր՝ որ օր եւթնեւտասներորդ էր Յու-
դիսի, ի ժողովել հարց ի նմին տեղւոջ ի հինգերորդ գումարումն,
սուրբն Նիւրեհ սկիզբն արարեալ խօսելոյ եկաց չարախօս զՅով-
հաննէ անտիրքացւոյ եւ զընդ նմա միարանելոց: Այ խոնարհե-
ցաւցեալ նոցա, ասէ, զկամս իւրեանց դալ եւ ուղղութեամբ
խօսել զամենայն ի սուրբ ժողովի աստ մերում, գրեցին գիրս լի
օտուութեամբ, յորում զիս եւ զՄեմնոն եպիսկոպոսապետ Ապո-
ղինարի հերձուածոյն աշակերտս քարոզեցին եւ ժառեցին հեղուլ
զայն ի լսելիս ժողովորեանն: Այստ այսորիկ առ քերելոյ երա-
նելոյն յանձնէ զամենայն կասկած մոլորութեան, յայտնի բա-
նիւք նշովեաց զԱդոնիսար եւ զհամօրէն հերեսիոժտայսն. եւ ազա-
ազաչանօք խնդրեաց ի ժողովելոցն, որպէս ինչ յերեկի աւուրն
հաստատեալ էին, կոչել միւսանգամ զՅովհաննէս: Այստմայն
առաքեաց սուրբ ժողովն երիս եպիսկոպոսունս, զՎանիէ՛՛ կո-
ղոնիացի, զԱմմոտոս արիպոհացի եւ զՏիմոթէոս գերմենտացի,
եւ ընդ նոսա զպիր մի Մուսոնէոս անուն հանդերձ թղթով հրա-
ւիրանաց: Աստարեալ սոցա զգործ հրեշտակութեանն՝ դարձան
առ ժողովեալն, եւ Վանիէ՛՛ եպիսկոպոս խօսեցաւ եւ ասէ.
«Այեալ մեր ի տեղւոջէ ժողովոյս իբրեւ ոչ ինչ կարի ի բացեաց
կաք ի վանացն Յովհաննու անտիրքացւոյ, իջեալ այր իւրաքան-
չիւր յերկարաց մերոց, քաղցր բանիւք ազդ արարաք վեճակա-
ւորաց նորա, եթէ առաքեալ եմք ի սուրբ ժողովոյն: Ինչ ա-
ռաջ եկն մեզ Ասիական երէց եկեղեցւոյն Անտիրքայ, եւ ի վանս
անդր առաջնորդեաց մեզ, լուցուցանելով զճանապարհայն զա-
մենեսին՝ որք բանս թշնամանօք յաճախէին խօսել ի մեզ: Ենորհ
ունիմք եւ զօրականաց, որք քանդի ծանօթ էին Ամմոտեայ ե-
պիսկոպոսի, արգելուին զյանդգնութիւն վեճակաւորացն: Եւրդ
իբրեւ հասաք ի տուն անգր եւ զգացուցին Յովհաննու զգալուտ
մեր, եկն էջ առ մեզ սարկաւազապետն նորա, եւ կամէր տալ
մեզ գիր ինչ՝ զոր ի ձեռին ունէր, ասելով. Սուրբ ժողով մեր
առաքէ զայս առ ձեզ: Պատասխանի տուեալ մեր առացաք. Սէք
ոչ եթէ վասն թուղթս ինչ ի ձէնջ ընդունելոյ այսր եկեալ եմք,
այլ զի յայտ արասցուք զհրաման սրբոյ ժողովոյն մերոյ, որ
հրաւիրէ զհայրապետդ ձեր Յովհաննէս դալ եւ աթոռակից լի-
նել հարցն միաբանելոց: Եւ նա ասէ. Մնասջիք աստ մինչեւ եր-
թեալ իմացուցից զբանս ձեր հայրապետին մերում: Չողաւ,
եւ վաղվաղակի այսրէն առ մեզ եկեալ ասէ. Սի այսուհետեւ
առաքեսջիք ինչ առ մեզ, եւ մի մէք ձեզ ինչ առաքեսցուք.
մէք սպասեալ մնամք վճռոյ ինքնակալին: Ասեմք ցնա. Եւ
արդ լուր զհրաման սրբոյ ժողովոյն: Սինչ դեռ զայս ասէաք, նա

ի բաց չողաւ ասելով. «Վանդի դուք չընկալայք զիմ թուղթ, եւ ոչ ես լսեմ բանից ժողովոյն»³³, «Այս ամենայն բանս Վանդիին իւրեանց վկայութեամբ հաւատարմացուցին եւ որք ընդ նմա երթեալ էին հրեշտակքն»:

Ստուգեալ սրբոց ժողովելոցն ի վերջին հրեշտակաց աստի զանշարժութիւն մտաց Յովհաննիսեանցն, միաբանութեամբ հատին ի վերայ նոցա ղայսպիսի վճիռ. «Արդարեւ անիրաւութեան հնարք հնարեալք ի Յովհաննէ անտիոքացույ եւ ի գործակցաց նորա ի Վիւրեղ եւ ի Մեմնոն յորդորէին զմեզ զարժան վճիռն ըստ նոցա ամբարտաւանութեանն ածել ի վերայ նոցա, մանաւանդ զի այս երիցս անգամ հետեցին նոքա ձայնի կոչման մերոյ: Իայց քանզի եպիսկոպոսական գթոյ վայելուչ գիտեմք երկայնամիտ լինել անսալ չարեացն եղելոց. նմին իրի այժմիկ զՅովհաննէ եպիսկոպոս եւ զամենայն միաբանեալսն ընդ նմա միայն ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ խզեալ ի բաց ընկենումք: Սակայն կամեմք գիտուն լինել նոցա, զի եթէ ոչ վաղվաղակի ի միտս եկեալ դառնան ի թեւր խորհրդոց իւրեանց, զսեպին դատակնիք նոզից ընկալցին: Եւ ըստ երեկի սահմանին մերոյ զամենայն գործս անարժանութեան խորամանկեալս ի նոցանէ ի Վիւրեղ եւ ի Մեմնոն ամենեւին անոյժ եւ անհաստատ լինել հրամայեմք: Ի կատարած այսր վճռոյ՝ որ զՅովհաննէ եւ զերեսուն եւ երկ եպիսկոպոսաց միաբանելոց ընդ նմա»³⁴, գրեցին զանուանա իւրեանց ամենայն հարք ժողովոյն բաց ի սրբոյն Վիւրեղ եւ ի Մեմնոնէ. քանզի նովին վճռով արդարս քարոզէր զսոսա ժողովն ի չարեաց, վասն որոյ եւ ինքեանք ոչ կարէին ձեռնադրով իւրեանց զնոյն հաստատել:

Յետ այսր ամենայնի գրեցին ժողովեալքն թուղթս առ ամենայն եկեղեցիս, առ Վեդեստինոս քահանայապետ եւ առ Թէոդոս ինքնակող ցուցանել նոցա զանարժան գործս Յովհաննիսեանց եւ զիւրեանց հակառակ նոցա զգործս եւ զսահմանս: Ի թղթոյ անտի յղելոյ առ սուրբն Վեդեստինոս իմանամք թէ ի սուրբ ժողովի անդ ընթերցեալ հարց զվճիռ դատապարտութեան Պեղագիոսի եւ Վեդեստինոսի եւ աշակերտաց նոցա, զորս սուրբ քահանայապետն ինքնին դատապարտեալ էր, նորոգեցին զնոյն, առ ցուցանելոյ զանձինս ամենեւին իսկ միաբանս եւ միա-

33 Թուղթն՝ զոր կամք տալ սարկաւա՝ անախարացւոյ միաբանեալ էին քառասուն զապեան Յովհաննէ ցաղազամուտոր ժողովոյն, եր զիր չար ժողովոյ նորին զսուրբ Մարիայ յիշեմանի, գրեալ առ ժողովեալ զնորին կողմ. քանզի ի թղթի ուրեք գրեհարան յորում յորգորէին զսոսա թողովոյ ի սոցանէ յետ յիշատակեալ վճռոյ զկողմն Վիւրեղ եւ զՄեմնոնի եւ միաբանեալ զառնեմք զսուր ձեռնադր յիշուն եպիսկոպոսաց: Բայց եւ Աբրահամ Մափիսեան, ասէին, ընդունիցիք զվճիռ նոզից: Նէից եպիսկոպոս զնէ զթիւ սոցա միայն 34 Չէ յայտնի թէ զՎ յայտն վճիռ երեւերեսուն եւ երեք, ասելով «Արդեւ նոյն ասն եւ երեք եպիսկոպոսուք եւ եթ յիշին, ինքն յիշատակարանք ցուցանեն», ուր, սրպէս ցարդ տեսաք, ընդ Յովհաննէ:

խորհուրդս ընդ երանելի հայրապետին Հռոմայ: Երանելի հարքն եփեսոսականք զայս ինչ արարին ի հինգերորդ գումարման իւրեանց:

Ինդ նոյն աւուրս եւ հակառակորդք նոցա ետուն դիրս ի Կոստանդնուպոլիս առ ինքնակալն: Իսկ ամա ասէին այսպէս. «Սեմնոն եւ Լիւրեհ Վասն զՎարդապետին ախտանալոյ առ ի մէջ նզովեալք, դիր պաղատանաց առ այնոսիկ որ ընդ նոսա իսկ էին մատուցին եւ հնարեցան կոչել զմեզ ի դատաստան: Եւ մեք աներկեւղ պատասխանի արարաք, թէ վասն այսր բանի սպասեալ մնալք հրամանի ինքնակալիդ մերոյ: Այդքա համարձակութեամբ արհամարհանս զեկեղեցւոյ կանոնօքն արարեալ, ընկալան զՍեմնոն եւ զԼիւրեհ զարս որոշեալս եւ զնզովեալս յիւրեանց հաղորդութիւն: Եւ արդ արկանեմք զսնդրուածս մեր առաջիքս, քրիստոսասէր ինքնակալ, արագ արագ հրաման տալ մեզ՝ զի իջցուք ի Կոստանդնուպոլիս կամ ի Վիկտորիա, եւ անդ, եթէ քեզ հաճոյ թուեսցի, ստուգութեամբ ի վերայ կացուցուք զինքնակալդ ամենայն անարժան գործոց նոցա,»: Ինդ այսմ թղթոյ եղին եւ զգործս ժողովոյ իւրեանց հանդերձ ձեռնադրով միոյ միոյ ի միարանելոց անտի: Օսոյն որպէս եւ զայլ երիս թուղթս գրեալս առ երիս երեւելի նախարարս դրանն արքունի, հօր պաշտպանս՝ Եստորի, առաքեցին ի Կոստանդնուպոլիս ի ձեռն Իրենէոսի իշխանի: Թուղթ երկոցունց կողմանցն հասեալք ի Կոստանդնուպոլիս, եւ այլ եւ այլ օրինակաւ պատմեալ բանք Իրենէոսի եւ սրոյ ժողովոյն, բազում շփոթութիւն յուզեցին: Եւ թէպէտ ուղղափառք ուրախութեամբ ուրախ լինէին ընդ ամբարից պարտութիւն Եստորի եւ ընդ ուղիղ դատաստան ժողովոյն սրոյ, բայց Իրենէոս եւ միաբանք հակառակորդացն օտարացուցիչ բանս բերեալ ի լսելիս նոցա, պղտորէին զամենեցուն խորհուրդս: Յայնժամ Խէոդոսի ի մտի եղեալ զամենայն չար յուզմունս կարճել բառնալ ի միջոյ, ըստ խորհրդոյ ոմանց առաքեաց յԱփեսոս զՅովհաննէս դանձապահ արքունի առ քննելոյ ստուգութեամբ զամենայն իրացն հանգամանս:

Իս. ՉԵ էր սորա հասեալ յԱփեսոս, սուրբ հարք ի քսաներորդ երկրորդ աւուր ամսոյն Յուդիսի ի հայրապետանոցի անդ Սեմնոնի ժողովեցան վեցերորդ անգամ: Ախ ընթերցեալ զհանգանակ հաւատոց սրոյ ժողովոյն՝ Լիկիայ, ամենեքեան միաբանութեամբ վկայութիւն եղին թէ այս են հաւատք ուղղութեան եւ ի սորին հիման վերայ պարտ է ամենեցուն հաստատուն կալ: Եւ առ ի ցուցանել թէ ամենայն ճշմարտահաւատ հարց հնոց այն էր փոյթ խնամոց՝ զի այսմ կանոնի հաւատոց միաբան լիցին ի բանս իւրեանց, հրաման ետուն ընթեռնուղ զքաղուածոյ բանս ինչ նոցա, զորս կանխագոյն ի քննութեան իրացն՝ Եստորի ըն-

Թերցեալ էին: Այս ընթերցուածոյ ետ պատճառս գատաւա-
տանն ՚ի իւրացւոց: Վարիսիոս երէց հոգաբարձու եկեղեցւոյն
Փիղադեզիացւոց որ ի ՚ի իւրիա յանդիման եղեալ սրբոյ Ժողո-
վոյն պատմեաց, Թէ երկուք ոմանք երիցունք, անուն միուսն Հա-
կոր եւ անուն երկորդին Անտոն, Վեստորի աղանդոյն աշակեր-
տեալք, եկեալ ի ՚ի իւրիա պատրանօք ետուն եպիսկոպոսաց
տեղւոյն գիր խոստովանութեան հաւատոց լի ամենայն մոլորու-
թեամբք իւրեանց, գրեալ ի Խէնդորոսէ մօպուստացւոյ ի
վարդապետէն Վեստորի, կամ հանեալ ի գրոց նորա. եւ հա-
ւանեցուցին զմիտս նոցա ընդունել զայն ձեռնադրովք իւրեանց:
Վարիսիոս յետ պատմելոյ զայս ամենայն եւ տալոյ Ժողովոյն զօ-
րինակ մոլար խոստովանութեանն, մատոյց եւ ուրոյն գիր ամ-
բաստանութեան զնոցունց երիցանց, յորում բանք ամբաստա-
նութեան նորա կրթէին միայն յանձն Հակոբայ, զի եկեալ նորա
յեկեղեցին Փիղադեզիացւոց զանրէտ մարդկան եւ զբազում
վեճակաւորաց միտս հաւանեցուցեալ էր առանձինն ձեռնա-
դրով տալ վկայութիւն՝ Թէ. ինքն Հակոբ է ի կարծիս ճշմարտու-
թեան, իսկ Վարիսիոս իրրեւ աշակերտ հերձուածողաց արժանի
է յեկեղեցւոյ հաղորդութենէ եւ յիւրոց պաշտամանց տարադիր
ելանել: Ի կտտարած այսր գրոյ եղեալ էր Վարիսիոս զխոստո-
վածութիւն ուղիղ հաւատոյ իւրոյ միաբանեալ ամենայնիւ նի-
կիական գաւանդութեան: Իբրեւ ընթերցեալ ծանեան Ժողովեալ
հարբն զմիտս բանից օտար դաւանութեան երկուց հերձուածող
երիցանցն, սաստիկ հրամանաւ պատուէր ետուն, զի մի ոք յայնմ
հետէ ձեռներէց լիցի զայլ ինչ խոստովանութիւն հաւատոյ օ-
տար ի նիկիականէն գրել կամ սահմանել, եւ կամ դարձելոցն
յաղգ աղգ աղանդից եւ ի կռապաշտութենէ առաջի դնել: Այ-
եթէ գտցի ոք, ասեն, եպիսկոպոս կամ Ժառանգաւոր, որ ըստ այս
սահման Ժողովոյս մերոյ անցանիցէ, լուծցի յիշխանութենէ.
սոպա Թէ աշխարհական ոք ի նոյն չարիս մտաբերիցէ, մատնեսցի
նղովից:

ԻՕ. Հոգ արարիկ զաւուրս ինչ դադարեալ երանելեացն,
ապա դարձեալ ի վերջնում աւուր ամսոյն Հուլիսի ի մայր եկե-
ղեցւոյ Աստուածամօրն յեւթներորդ եւ ի յետին գումարումն
Ժողովեցան: Ի սմա զպէսպէս դատաստանս ոմանց ոմանց առին
ի քննութիւն: Առաջին, Հռեգինիոս եպիսկոպոսապետ Արստան-
դիայ Արարացւոց գիրս ամբաստանութեան յանուն իւր եւ եր-
կուց կիպրացի եպիսկոպոսաց առ սուրբ Ժողովն տուեալ, արբ-
տունջ լինէր զՀովհաննէ անտիոքացւոյ: Վանգիւսորա զիւրաւունս
ձեռնադրութեան եպիսկոպոսաց այնր կղզւոյ ինքն արկեալ, ի
ձեռն Վիոնեսիոսի իշխանի եւ սորատեղատի գրեալ էր առ
Խէնդորոս դատաւոր Արարոսի մի տալ Թոյլ ձեռնադրելոյ զգր

եպիսկոպոս, մինչ չեւ իցէ որոշեալ ինչ վասն այսորիկ ի ժողովն Եփեսոսի: Բայց Եփրացւոց անփոյթ զբանիւք հրամանիս այսորիկ արարեալ՝ ձեռնադրեալ էին զնոյն Հռեգինիոս իւրեանց եպիսկոպոս: Սուրբ ժողովն հարց եւ քննեալ արարեալ զամբաստանողացն եւ ստուգեալ ի նոցին բանից, թէ ցայնժամ ամենայն եպիսկոպոսունք Եփրոսի ընտրեին ի գաւառական ժողովոյ նոցա եւ ոչ յԱնտիոքայ հայրապետէն, սահմանեցին զնոյն սովորութիւն հաստատուն ունել 35:

Երկրորդ, Լուստաթէոս եպիսկոպոս Սիրեայ Պամփիւղիայ ըստ օրինաց ձեռնադրեալ, ապա իբրեւ զանձն ոչ պատեհ ի գործս պաշտամանն տեսներ, ինքնակամ յետս եկաց ի պաշտամանէ անտի իւրմէ. վասն որոյ եւ ի գաւառական ժողովոյ տեղւոյն եպիսկոպոս կարգեցաւ փոխանակ նորա Թէոդորոս: Երգ սա ինքն Լուստաթէոս մատուցեալ առ ժողովն արաստուգք խնդրեաց ի հարց՝ զի շնորհեսցի նմա պահել յանձին իւրում զանուն եւ զպատիւ եպիսկոպոսի, եւ այնպէս դարձ առնել ի գաւառ իւր, յորմէ բազում ժամանակս օտարացեալ էր: Այլ ջեալ հարց երանելեաց ի խնդիր ծերունւոյն, նախ ընկալան զնա ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ, յորմէ որշեալ էր նա վասն զի ի բաց թողեալ էր զպաշտօն եպիսկոպոսութեանն հակառակ կանոնաց, եւ ապա կատարեցին զխնդիրն: Բայց այսպէս իմն պայման հաստատեցին զի մի լեցի իշխան ի վերայ ուրուք ձեռն դնել, կամ զպաշտօն ինչ պաշտել առանց հրամանի կամաց Թէոդորոսի: Ասոյն զայս հրաման իւր առանձինն թղթով ծանոյց սուրբ ժողովն՝ եկեղեցւոյն Սիրեայ:

Երրորդ, երկու եպիսկոպոսունք, Վաղէրիանոս եւ Մամփիւղքիոս, որ եկեալ էին ի Պամփիւղիայ ամբաստան եղեն առ հարս ժողովոյն զմետուղեան հերձուածողաց եղելոց ի Պամփիւղիա եւ ի յիկաւոնիա: Եւ ի խորհել ինչ ժողովելոցն վասն նոցա, ինքն

35 "Ու կարէր զայլ վէճա առ ժողովն ոչ ըստ ամենայնի հաւատարմութեամբ ծախս լեւելի զբանս հաստատութեան եպիսկոպոսն Եփեսոսի, եւ ողբ քանդի կողմացն Եփրոսի. քանզի Յովհաննէս անչէին իսկ հաւանք ի բնէ ընդ գնացս Յովհաննէս անտիոքացի" որ ի հաստատանէ ժողովոյն հաւանու անտիոքացւոյ՝ ոչ ինչ բնաւ փոյթ կալան զիրաւանց նորա: Ի հաստատութիւն թեր: Այլ եթէ հանգիպեալ էր նա անդ, այսց կարծեաց չէրէ Գառնիոս պատուեցեալ էր արդեւք եթէ արգար է ինդիր իւր, եւ իրաւունք ձեռնադրութեան եպիսկոպոսաց Եփրոսի փայլ վասն Արիանոս կարգէ, զովէ պատաստան հարցն եւ ի սացն իստիանեցան յԱնտիոքայ հայրապետ: Այլ եւ Թեոդ. Բաղսամն, որ է աաց. որ եւ յայտնի երեւի ի թղթոյ անտի Եփեսոսի իննսփիկեանոսի բահանապատի իւր, զամենայն բանս առաջարկութեան կիտիւրոյ (Իննսփի. Իննսփի. ԺԲ. համ. Բ) արացի եպիսկոպոսաց արգար եւ ճշմարիտ իբրեւ բան ամբ յառաջագոյն բան զայս համարելով, առ (Ի Բի. Ը. Ինն. Իող. Ժողով. Այս բանք են Վիզադիոսի Փիլեոսի (Ի Գործ. Ինն. Գիրք ԻԵ. Հոգա. Եփեսոսի) Բան ամբ կարծեաց համարի եւ ըստ առաջին սովորութեան յիւրեանց եպիսկոպոսի զբան իսկ զճշմարտութիւն իբրեւ

Վաղերիանոս մատույց նոցա զվճիռ ժողովոյ իրիջ գումարելոյ ի
կոստանդնուպոլիս ի Սիսինիոսէ հայրապետէ։ Մեթերցեալ սբբոյ
ժողովոյն զայն վճիռ եւ մեծապէս հաճեալ ընդ այն, հրաման
եա երկոցունց եպիսկոպոսացն այնոցիկ եւ այլոց ամենեցուն, որ
ի Վիկաւոնիա եւ ի Պամփիւղեա եպիսկոպոսունք էին, հաստա-
տուն զնոյն ունել եւ ինամ տանել ամենայնիւ ի նորին կատա-
րումն³⁸։

Զորորդդ, Նւալրեպիտս եւ Ալւերեղ՝ եպիսկոպոսունք ի Խրա-
կիա մատուցեալ գիրս առ սուրբ ժողովն՝ տեղեակս զհարսն ա-
րարին, թէ մեք ի նախնեաց սովորութենէ ունիմք միոյ եպի-
սկոպոսի հովուել զերկուս կամ զերիս վիճակս եպիսկոպոսութեան։
Եւ արդ, ասնն, Փրիտիղաս եպիսկոպոս Էբրակիեայ արտաքս
անկեալ ի սուրբ ժողովոյս եւ ձեռնառւ լեալ Յովհաննու ան-
տիոքացոյ՝ կասկած մեծ ի սիրտս մեր արկանէ, գուցէ ի քէն
վրիժու իւրոց արհամարհանացն յանդուգն լիցի կարգել վասն
իւրաքանչիւր վիճակի կողմանց մերոց մի մի եպիսկոպոսունս, եւ
խախտեսցի կանխակալ սովորութիւնն։ Եղբրս առ սուրբ Ժ-
ղովդ մատուցանեմք հաստատուն հրամանօք արգելուլ զայնպիսի
գործս անարժանութեան։ Զաւանեալ սրբոյ ժողովոյն ընդ ար-
դար խնդիր նոցա, սահմանեաց զի մի դք համարձակեսցի հա-
կառակ այնր սովորութեան նորաձեւս ինչ առնել։

36 Մեծապետան կամ Մեծապետան Հերե-
սիկոսը, որը եւ ըստ բազում եւ ազգի
ազգի մայրաթիւանց, գնաճաւ եւ ձեւայ իւ-
րեանց բազում եւ այլ եւս անսամբը յոր-
ջարին, ծագեցան ի կեւ չորրորդ դարու ի
Միջնադարու: Յանձնի խառնանայն մնալու
Թեանց սոցա զերեւելեանց ոռւղ ինչ բա-
նիւք առցուք տեղեկութիւն: Ասէին թէ
խորհուրդը եկեղեցւոյ չեն բնաւ բաւական
կամ չունին զօրութիւնն արելոյ զպիտ ի
մեզաց, այլ աղօթք միայն զօրին ի նոյն
զործ: Զկենդանաբար խորհուրդ աւագա-
նին որոյս զմարտութեան իրեն անելի ինչ
ասէին, զի զոր օրինակ աւ թէպէտ եւ զթա-
ւացեալ Հերս Հաստան եւ որք, այլ չբաւ-
ականաւ ի կամ անհնաւ առնել գնոսաւ:
որնպէս եւ մկրտութիւնն, առէին, թէպէտ
եւ արտաբնաւ ինչ զտեխիւ առաջին մե-
զացն բաւած, բայց առ ի բնական զհոգիին
մարտին՝ աղօթից պէտք են: Եւ վասն
այսորիկ առ ամենայն ինչ, առ օրբութիւն,
առ զործն բարեկամ եւ առաքինի վարս աղ-
թից միայն պէտս ունիմք առէին: Եւ եւս
բանդապուշէին եթէ իւրաքանչիւր որ, թէ-
պէտ եւ յամենայն իսկ առաքարեական հան-
դեսն նշանաւոր իցէ, եւ մարտաբար իսկ եւ
առաքեալք, ունին մի մի այսոս չարութեան,
զոր միայն աղօթիւր բաւական են չալածել:
Մեծաբանս պարտէին՝ ալքը իւրեանց տե-
սանել զամենատարբեր յորրորդութիւնն:
Եւ ասէին զանձանց լինել՝ ո՞նչ մարգարե, ո՞նչ
առաքեալ, այլ սո՞ք հեղաշակ եւ մեւս ո՞նչ
զարմանք Յիսուս Քրիստոս: Բնդ մեծամեակ
ժամանակս արկեալ զիւրեամբը բարձեւ գնա-
լին ընդ հրապարակ զօրեն կարաւաջ կոչ-
ութեւլ, եւ իրեն նեւամեկն մասամբն
զօրն զիրաւորելով, եւ ասէին՝ թէ այնպէս
զբեւան ընդ սօրիւք կոնիմք եւ ի նոսա նե-
սանհար լինիմք: Չէ արժան ումք, առէին,
յեկեղեցիական առաքանաւ զիրաւալ ձեւ-
նադրութեամբ, միշտ չեւ իցէն՝ երեւելի
նշանք լեւել ի վերայ նորա, եւ Հոգւոյն
որոյս իրաւելի կերպարանք հանդիպեալ ի
վերայ նորա: Դարձեալ բարդէին՝ թէ
միայն իւրեանց պարտ ե բաշխել աւել ու-
զորմութեան, զի իւրեանք եւեթեւ են աղ-
բաւք հոգւով: Եւ բեւր այլ մալար եւ զու-
գիր բաշք յանմասա հերձանածոցք առաի
կեցկեալ, զորս բարչիլ գրէշ իմ ի գիր տառն-
իցէ: Աղբա պապականէին զկեկեցեցի Առաու-
ծոյ մինչեւ ցիններորդ դար, որպէս վկայէ
Փոռ կոստանդնուսկեցեցի (Ի Թարեմագր-
ք. Գլ. ԾԲ.), այլ յեւ այնորիկ շերեւե բնաւ
ուրեք: Ի բազում ժողովս եւ բազում առ-
նած նոզկեցան: Եւ յառանձինն ժողովի
ուրեք ի զոստանդնուսկեցիկն եւս Սիոնիոն-
սիւ հայրապետաւ յամի 428 տահմանեցաւ
զի եթէ զի զաղի բանիւր կամ զործովք
յաղաղից սոցա յարեալ ի բոց մարտեանց
յեկեղեցւոյ, թէպէտ եւ իսսաստացի եւս ա-
պաշխարել: Այս այսպէս կարգեցաւ վճառ
առնելոյ նոցա եւ ջանալոյ պարբել զեկե-
զեցի: Այս այն վճիւն է որ մասուցեալ ի
Վազիրիստանն եպիսկոպոսն առ ուրեք ժո-
ղովն Սիւնիոսի, որպէս յայտ արարաւ:

Հինգերորդ, Յօրենսդ Հայրապետ Լորուսահեմի Հայեցեալ ի բազում առաւելութիւնս եկեղեցւոյ իւրոյ խնդրեաց ի ժողովոյն ամբառնալ զպատիւ աթոռոյ իւրոյ ի կարգ եպիսկոպոսապետութեան, այն է մետրապոլիտի, ի վերայ ամենայն եկեղեցեաց Պաղեստինացւոց: Թէպէտ եւ սովին նուագումն իմն լինէր իրաւանց Հայրապետին Կեսարու Պաղեստինացւոց, որ էր եպիսկոպոսապետ կողմանցն այնոցիկ, բայց Հայեցեալ Հարցն ի բազմապատիկ առաւելութիւնս եկեղեցւոյն Լորուսահեմի յօժարէին զձեռնել ի խորհուրդ խնդրոյն Յօրենսդայ: Այլ սրբոյն Կիւրդի չառեալ յանձն փոփոխումն առնել առաջին կարգաց եկեղեցեաց խափանեաց զկատարումն խորհրդոյն. վասն այնորիկ ժամանակս ինչ մնաց եպիսկոպոսն Կեսարու եպիսկոպոսապետ ամենայն եկեղեցեաց Պաղեստինայ եւ Լորուսահեմի եւս ³⁷:

Ի վերայ այսոցիկ, ըստ գրելոյ Խոսրովու մեծի Լնձեւացեաց եպիսկոպոսի ³⁸, ի ամին սուրբ ժողովի յօրինեցաւ երկրորդ մասն հրեշտակական փառաբանութեանն՝ «Փառք ի բարձունս», որ ի մերում Հասարակաց ժամերգութեան պաշտի օր ըստ օրէ: «Ն) Ե այդ, ասէ Խոսրով, որ զկնի է, յետոյ է ասացած յԼիփեսոսի ժողովոյն իբր վկայութիւն եւ ձեռնարկ առաջնոյ օրհնութեանց որ ի սրբոցն էր»:

Տեառն գործակցութեամբ Հանեալ զայս ամենայն սրբոց ժողովելոցն ի գլուխ, ապա սահմանեցին կանոնս վեց վասն եպիսկոպոսաց եւ վիճակաւորաց ³⁹:

Առաջին, եթէ դք յեպիսկոպոսապետաց որոշեալ ի սուրբ ժողովոյս՝ ի միաբանութիւն մոլորելոցն դարձցի, կամ ընդ Կեզեստիոսի հրետիկոսի միամտեցէ, մերժեսցի ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ, անկցի ընդ իշխանութեամբ ուղղափառ եպիսկոպոսաց, եւ յեպիսկոպոսութեան աստիճանէն լուծցի:

Երկրորդ, եթէ դք յեպիսկոպոսաց յետ հաւանելոյ եւ ձեռնառու լինելոյ ի քակտումն եւ ի նղովումն «Կեստորի» անհաստատ լեալ ի միտս իւր՝ դարձ արասցէ առ մոլորեալսն, ի քահանայական եւ յեպիսկոպոսական կարգէն որոշեսցի:

37 Զայսմանէ առ եւ ի 101 ծանօթու թեան մերում ի ժող. նիկիոյ:

38 Ի մկն. ժամագր. յէջ 196:

39 Ոմանք ի մատենադարձ, ընդ որոնս եւ թեոգ. Բազմաման (ի Բիբլ. Կոն. Եղ.) ութ կանոնս ասն պսմ ժողովոյ. այն է՝ ընդ վեցեցն ի մի շար կարգեալ իբրեւ կանոնս եւ զսահմանալն ի սուրբ ժողովոյն վասն պիսկոպոսապետին, կամ խորհրդոյն, յաշտեանէն եւ յեպիսկոպոսութենէն արտաքինացի, կամ «Եթէ սմանք իշխանցն կամ առանձին ընդդէմ Կեզեստիոսի խորհրդէ... Եղբայրս ի քահանայութենէն»:

Բայց յԱ. եւ ի Գ. կանոնս շփոթեալ Կեզեստիոսի հրեշտակական ընդ Կեզեստիոսի Հռոմոյ հոլապետի, փոխառեալ զնկելոյ ըստ բուն մտաց կանոնացն. «Որ միաբանեցի ընդ Կեզեստիոսի... Եղբայրս եղցի», եւ օր ի կարգին, գնի. «Որ ընդդէմ Կեզեստիոսի խորհրդեալ Հռոմոյ եւ պիսկոպոսապետին, կամ խորհրդոյն, յաշտեանէն եւ յեպիսկոպոսութենէն արտաքինացի», կամ «Եթէ սմանք իշխանցն կամ առանձին ընդդէմ Կեզեստիոսի խորհրդէ... Եղբայրս ի քահանայութենէն»:

Եւ ի Թէպէտ սղլափառ են ամենայն բանքն՝ սլ ոչ հաւատար բուն կանոնացն:

Երրորդ, ժառանգաւորք վասն ուղղափառութեան որոշեալք յեկեղեցւոյ բանիւ՝ Վեստորի եւ նորայոցն կալցին անխափան զպաշտօն աստիճանի իւրեանց: Առ հասարակ ամենայն վեճակաւորք միարանեալք ընդ սրբոյ ժողովոյս մի ֆնասցեն ընդ իշխանութեամբ հերձուածողաց:

Չորրորդ, ամենայն ժառանգաւորք առանձինն եւ հրապարակաւ յարեալք ի Վեստոր եւ ի Եկեղեցւոյս արաւաքսեացին ի կարգէ իւրեանց:

Հինգերորդ, եթէ որ վասն յանցանացն իւրոց նդովեալ եւ լուծեալ ի կարգէ իւրմէ ի ձեռն սրբոյ ժողովոյս կամ եպիսկոպոսի իւրոյ, վերադին ի կարգի իւրում՝ կացուցի ի Վեստորէ եւ յաշակերտաց նորա, միշտ ընդ որոշեալսն համարեսցի:

Սեցերորդ, որ միանգամ որ յեպիսկոպոսաց կամ ի քահանայից իշխեսցէ խախտել եւ մերժել զասացեալսն եւ զկարգեալսն ի սրբոյ ժողովոյն, անկցի յաստիճանէ իւրմէ. ապա թէ որ յաշխարհականաց զնոյն արասցէ, կտրեսցի ի հաղորդութենէ ուղղափառաց:

Այս կանոնք եզան ի կատարած սիւնհոդոսական թղթոյն՝ զոր առաքեաց սուրբ ժողովն առ ուղղափառ եկեղեցիս, յորում գրի մերժեալք ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ քարողին երեսուն եւ երեք եպիսկոպոսունք միարանեալք ընդ Յովհաննու անտիօքացւոյ, որպէս վերագոյնն պատմեցաք: Յայսմանէ յայտ է՝ թէ այս կանոնք ի հինգերորդ գումարման ժողովոյս յորինեցան կամ հռչակեցան: Յայսմայր են անցք եւ գործք սրբոյ ժողովոյն Նափեսոսի: Տեսցուք արդ՝ թէ զինչ անցք յետ կատարածի գործոց նորա անցին ընդ ժողովեալ հարսն, զինչ իրք գործեցան ի տեղեւ տեղիս վասն ուսմանց Վեստորի, եւ որպէս եղև կատարած սորա:

Ի՛շ. ՀԱՅԵԱԼ ՆԱՓԵՍՈՍ Յովհաննու կոմսի՝ զոր ըստ վերագոյն գրեցելոցս առաքեալ էր անդր ինքնակալն խաղաղացուցանել զխռովութիւնսն, ժողովեաց ի մի վայր զեպիսկոպոսունս կողմանն ուղղափառաց եւ հակառակորդաց, եւ ետ նոցա զԹուղթ ինքնակալին՝ զոր ընդ իւրն բերեալ էր: Աղղվաղակի ի վերայ հասին ամենեքեան հրամանի նորա, որ պատուիրէր ընկենուլ յիշխանութենէ Վեստոր, զԵկեղեցի եւ զՄեմնոն իրրեւ զարս որոշեալս յեկեղեցւոյ հասարակաց բարբառով եպիսկոպոսաց: Յետ այսորիկ ի յուզել շիրթութեանց յեպիսկոպոսունս, հրաման արար Յովհաննէս կոմս տալ Վեստոր եւ զԵկեղեցի ի պահպանութիւն, զառաջինն ի ձեռս Սանդիդիանոսի, իսկ զերկրորդն ի ձեռս Յակոբայ կոմսի: Արանելին Մեմնոն անկեալ ի մահիճս հիւանդութեան՝ ոչ գտաւ զայն օր ընդ նոսա. բայց յապաքինելն տուաւ եւ նա ի պահպանութիւն Յակոբայ: Վես-

տոր հասնալ ի ձեռս մտերիմ բարեկամի իւրոյ Պանդիգիանոսի, սւրախութեամբ անցուցանէր զաւուրս իւր. իսկ Սիւրեղ եւ Մեմնոն որոշեալ ի միմեանց յայլ եւ այլ բնակութիւնա, արդելեալ յամենայն ընկերութենէ մարդկան, եւ շուրջ պաշարեալ ի պահանորդաց, մեծաւ վշտօք մորմոքեալ տառապէին:

Ինչ պտպիսի անցս չարչարանաց նոցա նայեցեալ համօրէն օւղղափառ եպիսկոպոսաց ժողովոյն, միաբանութեամբ խորհուրդ առեալ գրեցին եւ ցօւցին առ թագաւորն՝ թէ օգնականքն Նեստորիոսի եւ Յովհաննու անտիրոջացոյ պատիր խաբէութեամբ ետուն նմա յայնպիսի խորհուրդս եւ հրամանս մտաբերել, հաւանեցուցեալ նմա՝ եթէ վճռով համաշխարհական ժողովոյն լուծեալ են Սիւրեղ եւ Մեմնոն յիշխանութենէ իւրեանց: Յետ այսց բանից ծանուցին նմա՝ թէ ինքեանք չեն ինչ բնաւ հազորգելոց ընդ Յովհաննու անտիրօքացոյ եւ ընդ նորայոցն՝ մինչ չեւ իցէ նոցա նշովս ի վերայ Նեստորի կարդացեալ, եւ խնդրեալ թողութիւն վասն ամենայնի՝ զոր հակառակ մեծի ժողովոյն նիւթեցին: Եւ մինչ զեռ երանելի հարքն այսպիսի բանիւք գուն գործէին զինքնակալն ի վերայ իրացն ճշմարտութեան հասուցանել, ազդեղեւ նոցա՝ թէ Յովհաննէս կոմս ոչ հաւատարմութեամբ, որպէս փայել իսկ էր, այլ ստութեան հնարիւք օտարառի բանս գրեալ է առ թագաւորն, եւ թէ յարքունիս անդ խորհուրդք լինէին զՍիւրեղ ընդ Նեստորի ի հեռաւոր օտարութիւն վտարել: Այդպազակի աճապարեալ ետուն առ ինքնական երկրորդ գիր, յորում խնդրեցին ի նմանէ պազատելով հանել յազատութիւն զՍիւրեղ եւ զՄեմնոն, զարս արգարս եւ անարատս. եւ հրաման տալ զի ամենայն եպիսկոպոսունք միաբանեցին ի յայտարարութիւն սուրբ հաւատոց ըստ առաքելական աւանդութեանց, եւ զի հարք ժողովոյն իջեալ ի Սոստանդինուպոլիս առաջն նորա յայտնի բանիւք խայտառակեցեն զսուտ հնարս հակառակորդաց իւրեանց:

Ղրեցին ժողովեալքն եւ առ օւխտ եկեղեցւոյն Սոստանդինուպոլսոյ՝ բազում պաղատանօք խնդրելով ի նոցանէ ելանել զառաջեաւ ինքնակալին եւ իմացուցեալ նմա մի ըստ միոջն զամենայն նենգաւոր հնարս հերձուածողացն, յուզիզ միտս դարձուցանել զնա: Եւ եւ առ սուրբ Պաղմատիոս հայր վանաց գրեցին գիր, խնդրելով ի նմանէ՝ զի ի գովեստ փառաց անուան հասարակաց Տեառն ելեալ ի վանացն, ըստ որոյ սեամս ոչ էր փոխեալ զոսս զքառասուն ամ, երբ իցէ առ թագաւորն եւ զար խաբէութիւնս հակառակորդաց արոյ ժողովոյն ղեկուսցէ: Եւ զի մեծապէս կասկած էր երանելեաց

Թէ թշնամիք իւրեանց եւ զայն գիրս ըստ առաջնոցն ունին խորամանկեալ արգելուլ, զամենայն եղեալ ի ծակ եղեգան ետուն ի ձեռս առն ուրումն հաւատարմի, ազուցեալ նմա հանդերձ մուրողի, եւ այնպէս աջողութեամբ եհաս ամենայն առ որ գրեալն էր: Յայսմ ժամանակի ամենեւին ոչ դադարէր Յովհաննէս կոմս զմի մի յեպիսկոպոսաց գրդել եւ խրատել՝ զի խաղաղութիւն արասցեն ընդ Ղեստորի: Բայց քանզի այնպիսի նենգաւոր անուամբ խաղաղութեան եւ միաբանութեան՝ ուղղափառ հաւատոց վտանգ մեծ հասանէր, վասն այսորիկ ամենայն հարբ ճշմարտասէրք միով խորհրդով չառնուին յանձն առ հասարակ անսալ բանիցն:

Իբրեւ առին ժառանգաւորք Առստանդնուպոնոյ զգիրս երանելի հարցն՝ համօրէն ի վերայ կացեալ ամենայն պատրանաց հակառակորդաց եւ չարայար վշտաց երանելեացն, հուպ ընդ հուպ վաղվազակի գիր աղերսի ետուն ի դուռն, ամենայնիւ երեւեցուցեալ ի նմա զմեծ եռանդն իւրեանց ի գովութիւն սուրբ հաւատոց եւ հարց ժողովոյն: Սուրբ Վահմատիոս մեծ վանական ի վանս անդ իւրում՝ ջերմեռանդն աղօթիւք սփռէր խրնդրուածս առաջի ամենազօր Տեառն յաջող եւ շնորհել սրբոյ ժողովոյն: Եւ մինչ դեռ անդադար յաղօթս կայր, եկն առ նա ձայն յերկնից, որ հրաման տայր նմա ելանել ի խցկանէն իւրմէ եւ երթալ առ Թագաւորն կատարել զհայցուածս ժողովոյն: Յայնժամ ապա ելեալ նորա արտաքս միաբանութեամբ բաղում այլ աւագ վանականաց եւ միանձանց ուղեկից լինելով նոցա զձանապարհայն եւ բազմամբոխ մարդկան երգովք օրհնութեան, չոգան յապարանսն արքունի: Միանձունք եւ խուժանն կացին արտաքոյ ի հրապարակի անհանգիստ բարբառով զօրհնութիւնս երգելով, եւ վանականքն ելին առաջի Թագաւորին: Ենդ պատկառանաց բանիւք խօսեցեալ զամենայն զոր Տէր եդ ի բերանս նոցա, եւ ընկալեալ պատասխանի ըստ ցանկութեան սրտից իւրեանց իջին առ ամբոխ բազմութեանն: Եւ վաղմադակի նոքօք հանդերձ յուղի անկեալ յերգս ուրախութեան ջահիւք լուցելովք չոգան յեկեղեցի սրբոյն Սովկիմայ, յոր իբրեւ մտին, իսկ եւ իսկ ընթերցեալ եղեւ Թուղթ ժողովոյն որ վասն նզովման Ղեստորի էր: Իբրեւ ի գլուխ ելանէր ընթերցուած Թղթոյն, ամենայն ժողովուրդն իբրեւ ի միոյն բարբառոյ աղաղակեաց. «Ղլովեալ եղեցի Ղեստոր», Եւ ի լռել ամենեցունել երանելին Վահմատիոս ի բեմքն եւ ծանոյց ժողովուրդեան զոր ինչ ի լսելիս ինքնակալին վասն սրբոյ ժողովոյն խօսեցեալ էր: «Եւ առ, ասէ, սիրով յօժարութեամբ զգիր ժողովոյն, ընթերցաւ, եւ հաւատարիմ եղին նմա բանք գրոյն. վասն որոյ եւ ասաց. Եթէ այդ այդպէս է, եկեսցեն այսր եպիսկոպոսունք: Պատաս-

խանի ետսւ. Ոչ թոյլ տան նոցա գալ: Լճրայ ասէ. Չիք որ որ զնոսա արգելուցու: Լճո՛, ասեմ, զօրականք շուրջ զնորօք պահ ունին, որք եւ վասն մտերմութեան իւրեանց առ հակառակ կողմն, ըստ կոմս անձանց իւրեանց մտանն յամենայն տեղիս, եւ այսպէս չլինի որ ձեռնհաս բերել քեզ զըոյց ստոյգ վասն ամենայնի՝ զոր առնէ ժողովն սուրբ: Հրաման տուր գալ ոմանց ի սուրբ ժողովոյն եւ պատմել քեզ զամենայն որ ինչ եղեւն: Լճո այս բան պատասխանի ետ ինքնակալն. Բարւոք ասացեր. աղօթս արա վասն իմ: Լճրգ գիտեմ ես զի ինքնակալ մեր երկիւղած է յԼստուծոյ, եւ զօրաւիզն օգնականութեան լինի ժողովոյն սրբոյ, եւ ոչ եւս լէ զրախօս մարդկան. հասպա աղօթս արասջիք ի նորա եւ ի մեր վերայ, Լճոն ինչ նորա բանքն ի բերանի էին, գոչեաց մեծաձայն ամենայն ամբօխն. «Ղգովեալ եղիցի Նեսաոր», Լճո իբրեւ իրքն այնպէս յանգ ելեալ կատարեցան, դարձաւ այր իւրաքանչիւր ի բնակութիւն իւր լցեալ անպատուօն խնդութեամբ:

ԻՐ. Յե՛ս այս բանից առաքեաց ինքնակալն գիր հրամանի առ Յովհաննէս կոմս աղգ առնել հարց ժողովոյն եւ Յովհաննէս անտիոքացւոյ, զի երկոքին կողմանքն արձակեացն առ ինքն ութ եպիսկոպոսունս՝ զորս եւ կամիցին. քանզի ի նոցանէ, ասէ, կամիմ գիտել հաւատեալ զամենայն անցիցն հանգամանս: Ասան սրբոյն Սիւրիք եւ Սեմնոնի հրաման ետ մնալ յարգելանն: Ղրեցին եւ եպիսկոպոսունք ոմանք, նոյնպէս եւ սուրբն Ղաւմատիոս եւ վիճակաւորք, եւ ետուն աւետիս հարցն տրտմելոցն եւ ախրելոց, յայտ առնելով նոցա զիւրեանց փոյթ պնդութեան հնարել զամենայն հնարս օգտի վասն ժողովոյն սրբոյ: Աղգալակի որոշեցան յուղղափառաց կուսէ անտի Լքկադիոս եպիսկոպոս եւ Փիղիպպոս երէց հրեշտակք սրբոյն Սեդեկիմոնիսի Հռոմայ հայրապետի, Յորնաղ հայրապետ Երուսաղեմի, Փիլաբիանոս Փիղիպպեայ, Փիլմոս Սեսարու, Խէնդատոս Ենկիւրիայ, Եկալիոս Սեդիմոնոյ Հայոց եւ Եւուպատիոս Պտղոմայիդայ եպիսկոպոսունք, եւ առաքեցան առ Խէնդոս: Սոցա հրաման ետուն հարց ժողովոյն՝ եւ ոչ փոքու իւրիք խտորել ի սահմանաց եւ ի կարգացն հաստատելոց ի ժողովի անդ: Իսկ հերձուածօղք ընդ Յովհաննէս անտիոքացւոյ առաքելոյն եւթն եպիսկոպոսունս ախրեանս իւրեանց, յայտնապէս ծանուցեալ նոցա, եթէ զոր ինչ եւ արասջիք՝ հաւան եմք ընդ այն:

Իբրեւ ուղւոյ եղին հրեշտակքն՝ եհաս հրաման ինքնակալն առ Նեսաոր, զի ելեալ յԱփեսոսէ երթիցէ եւ կալցի իւր տեղի բնակութեան ուր եւ կամ իցէ: Հայսմ ուղիղ եւ գովութեան արժանի էին խորհուրդք մտաց Խէնդոսի. քանզի զմերձաւորութիւն չար հերձուածապետին գիտելով պատճառ շփոթութեանցն

եւ վեճմանցն զայրացելոց ի մէջ եպիսկոպոսացն յԵփեսոս, խորհեցաւ մեկուսացուցանել զնա ի միաբանութենէ նոցա, զի այսպէս թերեւա զխաղաղութիւնն տնկեացէ ի նոսա: Վեստոր խրնդրեաց հրաման զնալ ի վանա սրբոյն Եւպրեպիոսի մերձ յԱնտիոք, ուր, որպէս վերագոյնն գրեցաք, յերիտասարդութեան իւրում կրօնաւորեալ էր. եւ լսելի լեալ չոգաւ անդր ամենայն պատրաստութեամբք եւ պաշարաւ ճանապարհի: Խնդրեաց եւ եւս անօրէն թշնամին ճշմարտութեան՝ զի երկոտասան ճառք նգովցն սրբոյն Աիւրիի հրովարտակաւ արքունի արգելեալ բարձցին ի միջոյ, զի մի, ասէ, անփորձքն եւ միամիտք պատրեալ մոլորեացին:

Եբրեւ եկին հասին հրեշտակք երկուց կողմանցն ի Վառկեդոն, պատգամ առ նոսա յղեաց ինքնական չխաղալ անտի յառաջ եւ չմտանել ի թագաւորեալ քաղաքն առ երկւղի զի մի գուցէ նոր ինչ յոյգք խռովութեանց շարժեցին ի բնակիչսն: Միւս իւրովի անցեալ ի Վառկեդոն սիրով եւ խաղաղական օգուով լուաւ միում միում յերկուց կողմանց: Հնդկաց խօսեցան առաջի նորա Յովհաննիսեանք ի պաշտպանութիւն անձանց իւրեանց, որոց զամենայն օրէնս պատուոյ եւ քաղցրութեան՝ իբրեւ արդարեւ քահանայական եւ եպիսկոպոսական աստիճանաւ զարդարելոց մատուցանէր ինքնական: Վին իրի եւ նոցա կարծիք ի մտի լինէին, թէ իւրեանց կողմն յաղթելոց է: Ուստիս խորհուրդ յիմարութեան հաստատեալ ի միտս իւրեանց, թախանձելով խնդրէին ի թագաւորէն վերստին հաստատել զՎեստոր յաթոռն իւր, հրամայել՝ զի բարձցին ի միջոյ երկոտասան նգովքն Աիւրիի, եւ կատարել զբան վճռոյն՝ որով լուծեալ էին զնա եւ զՄեմնոն եփեսացի ի կարգէն. զորս, ասէին, չէ արժան միւսանդամ յեպիսկոպոսական պաշտամունս մուծանել, թէպէտ եւ զմոլար կարծիս իւրեանց ի բաց սրբեացն յանձանց: Եւ նմին հակառակ ուղղահաւատ հարքն ըստ արժանի եպիսկոպոսական կարգի իւրեանց վայելուչ բանիւք թախանձէին հանել զԱիւրեհ եւ զՄեմնոն յազատութիւն, եւ միամտութեամբ ընդունել զամենայն սահմանս ժողովոյն սրբոյ:

Եւեալ Խէնդոսի զայս ամենայն, ազդ արար երկոցունց կողմանցն թէ նախ պարտ է նոցա յանդիման ցուցանել զհաւատս իւրեանց եւ զկարծիս զուսմանէ եկեղեցւոյ եւ հարցն սրբոց: Վին իրի խնդրեաց իսկ զի երկոքին կողմանքն գրով տացն զխոստովանութիւն հաւատոց իւրեանց: Հերձուածօղքն վաղվաղակի կատարեցին զկամս նորա, այսպիսի ինչ ի վերայ յաւելեալ թէ մեք հաստատուն ունիմք զհաւատս ժողովոյն Աիւրիայ, եւ զնոյն պատրաստ եմք մատուցանել հանդերձ ձեռնադրով առաքչացն մերոց որ յԵփեսոս են: Եւ ուղղափառ եպիսկոպոսքն, որպէս եւ

Համօրէն ժողովն զնոյն հաւատաւ որտի մօզը դաւանէին . բայց եւ կամէին զմիտս բանից նիկիական ժողովոյն զտեսչութենէ Լանին ընդդէմ նորոգ բուսելոյ մոլորութեանցն մեկնել : Եւ այս ոչ հաճէին հերձուածողքն գիտելով եթէ այնու իւրեանց կողմանն վտանգ ի վերայ հասանէ : Հանդերձ այսու ստիպէին եւս զԹաղաւորն՝ կամ մերժել զերկոտասան գլուխ նշովից Լիւրդի, եւ կամ հրաման տալ՝ զի պայքար հակառակութեան եւ խնդրոց վասն հաւատոց ընդ եպիսկոպոսունս կողմանն Լիւրդի եւ ընդ մեզ լիցի, զի տեսցես, ասէին, եթէ որպէս մերովք ուղիղ բանիւքն զքերանս նոցա կարկեմք :

Եւ այս խնդիր հերձուածողացն հաւանէր իմն ինքնակալն, այլ ուղղափառ հարքն ցուցին նմա՝ թէ այնպիսի խնդիրք բնաւ իսկ ամենեւին տարապարտ են . նա եւ չէ ինչ եւ չիք հարկ մեզ, ասեն, տալ զդաւանութիւն հաւատոց մերոց : Եւ եւս յայտ արարին նմա գեղեցիկ համարձակութեամբ, թէ չէ վայել բարեպաշտութեան քում դատաւոր լինել ի բանս ուսմանց անարատ հաւատոց եկեղեցւոյ : Սուրբ ժողովն ապաքէն հաստատութեամբ սահմանեաց զկարեւորսն, եւ չմարթի բնաւ գառաստան առնել ի վերայ դատաստանի նորա : Եւ եւս Խէնդոսի զայսպիսի պընդութեան բանս յերանելի հարց անախ, եւ յառաջագոյն իսկ տեղեկացեալ ի նոցանէ՝ թէ մեծապէս կարեւոր եւ պիտանի է վասն խաղաղութեան եկեղեցւոյ մերժումն Եւստորի ի կարգէն, հրամայեաց մի յիշել այնուհետեւ զանուն նորա առաջի իւր, եւ մի եւս բարեխօսել վասն նորա : Եւ այս սակս եւ արքունի աւագ որերոյն բացուստ ի բաց ի բարեկամութենէ նորա կացեալ, ծանուցին ամենեցուն՝ թէ որ յայնմհետէ զովող լինի Եւստորի, ապտամբ է յորինաց արքունի եւ մատնիչ :

Եւ յայսփ անարգութիւն յոյժ տխրեցոյց զհերձուածող եպիսկոպոսունս, որք յառաջնմէ իսկ ի թախծութեան կային, քանզի յօրէ հասանելոյ նոցա ի Վաղիկեդոն եպիսկոպոս եւ ժողովուրդ տեղոյն՝ որք զհարս առաքեալս ի ժողովոյն մեծաշուք պատուով մեծարէին, ոչ ներէին նոցա մտանել յեկեղեցին եւ զպաշտամունսն կատարել : Ի վերայ այսր ամենայնի եւ բազում արհամարհանս կրէին ի ժողովրդենէ : Եւ ասն որոյ ստիպէին զինքնակալն հրամայել եպիսկոպոսին Վաղիկեդոնի՝ զի կամ տացէ եւ իւրեանց եկեղեցի մի, եւ կամ մի լիցի հրաման եւ եպիսկոպոսաց ժողովոյն համարձակ մտանել յեկեղեցիս : Եւ այս ընկալան պատասխանի ի թագաւորէ եթէ այդ գործ է եպիսկոպոսի քաղաքին, եթէ նա փակէ առաջի ձեր զմուտն յեկեղեցիս՝ չիք իմ իշխանութիւն բանալոյ :

Սորիմբք եւ այլ սոցին հանգոյն անդէպ գործովք եւ գնացիւք հերձուածող եպիսկոպոսաց իմաստնացեալ Խէնդոսի, եւ

իմացեալ յայտնապէս զարդարութիւն գործոց սուրբ ժողովոյն, իբրեւ կամէր դարձ առնել ի Սոստանդնուպոլիս՝ պատուութեաց հերձուածողաց ֆնալ ի Վահիկեդան, իսկ հրեշտակաց սուրբ ժողովոյն սիրով հրաման ետ գալ ի Թագաւորական քաղաքն եւ կացուցանել զայր մի արժանաւոր յախճադ հայրապետութեան փոխանակ անարժանին՝ Վեստորի: Այս հրաման ինքնակալին՝ յորմէ սաստիկ խուճապ տագնապի էր կողմանն հակառակորդաց եւ բացէ ի բաց մերժելոյ նոցա հաստատուն նշանակ՝ անհնարին տրտմեցոյց տխրեցոյց գնոսա եւ իսպառ լռեցոյց զլեզուա նոցա: Իսկ ուղղափառ հարքն լըեալ ուրախութեամբ իջին ի Սոստանդնուպոլիս, ուր ըստ միաբան հաւանութեան բարեպաշտ ժողովողեանն եւ ինքնակալին կացուցին եպիսկոպոս տեղւոյն զՄաքսիմիանոս երէց, զայր ընտիր վարուք եւ առողջ ուսմամբ: Եւ վաղվաղակի գիր գրեալ առ Սեդեստինոս քահանայապետ, աղդ արարին նմա զքան կոչման Մաքսիմիանոսի ի հայրապետական աթոռն: Այս եւ Խէոդոս եւ Մաքսիմիանոս գրեցին զայսմանէ առ նոյն քահանայապետ, որ յօժարեալ հաւանեցաւ, գիտելով զանարատ գնացսն եւ զհաւատսն Մաքսիմիանոսի:

Իբրեւ այս այսպէս վճարեցաւ, գիր յղեաց Խէոդոս առ հարս ժողովոյն որ յԵփեսոս, զի իւրաքանչիւր ըստ կամաց իւրոց արձակեալ երթիցէ ի քաղաք իւր եւ յեկեղեցի: Աիւրեղ ելեալ յարգելանացն, յոր յանիրաւին փակեալ տառապէր, դարձ արասցէ յԵփէքսանդրիա. նոյնպէս եւ Մեմնոն ազատեալ յարգելական տեղւոյն նստցի յախճադ իւրում յԵփեսոս: Այդ վաղսկի ի հասանել աւետարել հրամանի Թագաւորին առ հարսն՝ ամենեքեան լըեալ հոգեւորական խնդութեամբ, անկան իւրաքանչիւր ի ծանապարհ երթալ յեկեղեցիս իւրեանց, առեալ զօրինակ սահմանաց եւ կանոնաց սրբոյ ժողովոյն: Այս եղեւ կատարած սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի, զորոյ եկեղեցի Հայաստանեայց ամ ըստ ամէ կատարէ զտօն յիշատակի յառաջ քան զշաբաթապահս տօնի փոխման ամենասուրբ Սուսին աստուածածնի, քանզի քարոզեաց ժողովս զպատիւ նորա յայտ արարեալ թէ մայր է Աստուծոյ:

Թէպէտ եւ ըստ յառաջագոյն կարգելոց բանից պատմութեանս ոչ ումեք եպիսկոպոսաց Հայաստան աշխարհիս վեճակեցաւ երթալ ի սոյն համաշխարհական ժողով. այլ ոչ ֆնացին եկեղեցիք մեր անմասն ի գիտութենէ սահմանաց եւ կանոնաց նորա: Այս մեզ ճշգրիտ վկայութեամբ վեպագրէ Մովսէս Խորենացի, որ եւ ինքն առ այնու ժամանակաւ սկսանէր պոյծառանալ ի Հայաստան աշխարհի: Եւ ասէ նա զայս ձեւ օրինակի. «Եւ վասն զի ոչ հանդիպեցան յայնմ ժողովն մեծն Սահակ եւ Մեսրոպ, գրեն առ նոսա Աիւրեղ սոյնեքսանդրացի եւ

Պրոկիոս Կոստանդնուպոլսի եւ Եկակ Մեղիտինոյ եպիսկոպոսք, զգուշացուցանելով զնոսա. քանզի լուան, եթէ ոմանք ի չարափառացն աշակերտացն առեալ զգիրսն թէոգորոսի մամուլեստացւոյ, զվարդապետին Եւստորի, եւ զաշակերտին թէոգորի գնացին յաշխարհն Հայոց: Եւստակեալ թարգմանիչքն մեր՝ զորոց անուանքն յիշատակեցաք յառաջագոյն, գտին զմեծն Սահակ եւ զՄեսրոպ յԱշտիշատ Տարօնոյ, եւ մատուցին զթուղթսն եւ զկանոնս ժողովոյն Եփեսոսի՝ վեց սահմանեալ կանոնաւ գրութով, եւ զստոյգ օրինակս գրոց,⁴⁰ Եւ կայէ այսոցիկ եւ Կորին երանելի, յասելն զաշակերտակցաց իւրոց. «Հաստատուն օրինակօք աստուածատուր գրոցն, եւ բազում շնորհագիր հարց յետ այնր աւանդութեամբք, եւ նիկիական եւ եփեսոսական կանոնօք գային երեւելով աշխարհին Հայոց, եւ առաջի դնէին հարցն զբերեալ կտակարանսն եկեղեցւոյ սրբոյ,⁴¹

Եւ երագոյնն եղեալ բանք երանելի Խորենացւոյն վասն գրոցն թէոգորոսի պատճառս տան մեզ առ տեղեալս կարճ ի կարճոյ բանիւք դնել առաջի զամենայն անցս՝ որք վասն նոցին անցին յաշխարհին մերում: Եւստայսր ամենայնի գտանեմք զղոյցս ի գիրս՝ ի իրերատոսի պարկաւազի⁴² եւ Փակունդեայ Հերմեանց⁴³: Պատմէ ի իրերատոս՝ եթէ տեսեալ մոլեկան Եւստորականաց աղանդոյն վարդապետաց, զի զգիրս Եւստորի չէին ձեռնհաս առ ամենեսեան տարածանել, քանզի ժողովն Եփեսոսի նոյնս կարգացեալ էր ի վերայ նոցա եւ ալքունի օրինօք արգելեալ էին, սկսան զգիրս Կիողորի տարսոնացւոյ, եւ թէոգորոսի մոպսուեստացւոյ շրջեցուցանել: Եւ հռչակ հարկանէին թէ Եւստորի չէ վարդապետեալ բնաւ ինքնագիւտ ուսմունս, այլ զհնոց հարցունի զվարդապետութիւնսն, միաբան երկոցունց վարդապետացս այսոցիկ, այս է Կիողորի եւ թէոգորոսի: Եւ ի չար եւս հնարս մտեալ, զգիրս նոցա յեղին ի լեղու Հայոց, Եստորոց եւ Պարսից, զի մարթասցին բազում մարդիկ յինքեանս ձգել: Եւստակեալ հասանէին խորամանկութեան արանցն Եկակ Մեղիտինոյ եւ Ռաբուդա կամ Խրաբոս Եդեսիայ եպիսկոպոսք, իսկ եւ իսկ գրեցին առ եպիսկոպոսունս Հայոց՝ թելադիր լինելով նոցա զգոյշ լինել եւ չընդունել զգիրս թէոգորոսի մոպսուեստացւոյ, զի Եւստորի ուսմանցն է վարդապետ եւ ծնօղ:

Եւստակեալ այս թուղթք ի ձեռս երանելւոյն Սահակայ հասանէին, վաղվաղակի խորհուրդ արարեալ ընդ մտերիմ եւ իմաստուն խորհրդակցի իւրում սրբոյն Մեսրոպայ, ժողով գումարէր յԱշտիշատ Տարօնոյ ի բազում մեծարոյ եպիսկոպոսաց, երիցանց եւ հարց վանից: Եւստակեալ քննեալ զգուշութեամբ զգիրս թէո-

40 Ի պատմ. Հայ. Գիրք Գ. ԳԼ. ԳԱ.

41 Ի վերս Ս. Մեսրոպ. յԵԼ 21.

42 Ի բազում. ԳԼ. Ժ. ե. ԺԱ.

43 Գիրք Բ. Գ. ուլեւքն հանգերէ:

դարոսի, Թերեւս զայնոսիկ զոր 'Կեստորականք Թարգմանեալ էին ի հայ բարբառ գտին լի Թունօք չար եւ անօրէն հայհոյութեանց. եւ անդէն ըստ բանի Ղորեանն, "Դ միջոյ բարձեալ աշխարհահալած արտաքոյ իւրեանց մերժեցին"⁴⁴, : Բայց ոմանք ի կիզիկեցւոց եպիսկոպոսաց դժկամակեալ ընդ գործս Ակակայ եւ Ռաբուղայ, չարախօս լինէին զնոցանէ՝ Թէ ի նախանձուէ գրգռեալ զնեն անուռ չար ի վերայ Թէոդորոսի : Այն որոյ սուրբն Սահակ հաւանութեամբ այլոց եպիսկոպոսաց աշխարհիս Հայոց գրեաց Թուղթ լուսաւոր բանիւք եւ առողջ մտօք, եւ ի ձեռն երկուց 'աշակերտաց իւրոց 'Էւոնդեայ եւ Աբրահամի՝ զոր 'Էրերատոս Աբերիոս անուանէ, առաքեաց առ Պրոկի հայրապետ Ղոստանդնուպոլսոյ, եղեալ առ նմին եւ զգիրս Թէոդորոսի. "Պատեցեալ գիտել, առէ 'Էրերատոս, միթէ Թէոդորոսի՞ ուսումն եթէ Ակակայ եւ Ռաբուղայ ճշմարիտ համարեսցի," : Եւ էր օրինակ Թղթոյ երանելի հարց մերոց այս :

"Եղեւ այր ոմն Ժանա, զաղանաբարոյ, մարդ դիւանման սուտ անուռ Թէոդորոս, որ զեպիսկոպոսի զկերպարանս եւ զանուն ունէր ի կողման միոջ եւ յաննշան տեղոջ երկրի զօղեալ ի Մոպսուեստիա յանարգ աւանի երկրորդն Աիզիկիայ, որ ի Պաւլոսէ սամոստացւոյ զիւրոյ ծագմանն էառ սկիզբն. Թէպէտ եւ ի գիրս յաղագս մարմնաւորութեան Տեառն մերոյ Ախուսի Վրիստոսի ի բովանդակ վարդապետութեանն իւրում զՓոթիւնեայ եւ զայլոց հերձուածապետաց բանս, նա չարագոյն եւս գրէ : Աս դիւական խորամանկութեամբ եւ Ժպիրհ մոլորութեամբ կամէր իմն զամենայն մարդիկ սրեալ լեզուաւ իւրով զօրէն օձի եւ Թիւնայից քարբի ի վեհ անգիւտ կորստեանն յուղարկել : Բայց առ Ժամանակ մի յորջ իւր մտեալ Թագուցեալ կայր, զահի հարեալ յերեսաց զօրութեան նոցա՝ որոց յԱստուծոյ ամենակալէ եւ ի կենարարէն մերմէ Ախուսէ Վրիստոսէ տուաւ իշխանութիւն կոխել զօձս եւ զկարիճս, եւ զամենայն զօրութիւնս Թշնամւոյն, զարբոց առաքելոցն ասեմ, եւ զորոց սոցին կերպարանակից եղեն զվկայից, զխոստովանողաց եւ զեպիսկոպոսաց այլովքն հանդերձ : Եւ չքիտեմ, որպէս Ժամ գիպօղ գտեալ, սխաւ ի ներքս սպրդել սողոսկել, եւ ըստ սահմանս իւր արտաքս ելեալ յանդգնեալ ի վիճակ որ իւր օտար էր, որպէս ոմն ի կատարելոց ի բանս ճարտարութեան յԱնտիօք Ասորւոց ի մէջ եկեղեցւոյ բարբառ արձակեալ, այսպէս խօսեցաւ. "Ով է մարդ զե յի-

44 "Թայեմ Ժամանակի բերեալ երեւեցան չափն Սահակայ եւ Մաշթոցի : Եւ նոցա Հայաստան աշխարհին գիրք սուտապատումբ, ճշմարտութիւն փութով զայն ի միջոյ բարձեւոյնայնիս աւանդութիւնք առն ու ձեռն աշխարհահալած արտաքոյ իւրեանց բուն հոռութիւն, որում Թէոդիոս (Թէոդոս մարտիրոս) զի մի լուսաւոր վարդապետութեանն վասն որոյ սինհոդոսական հայ- Թիւնն ծուկ ինչ սասանապետն յարեցէն : Բազեաւց եկեղեցեացն որոց նշանակեալ վարդապետ. Էրերատ. Ս. Մար. յԷ. 25 : ազգ առնէին ճշմարտահաւատ փառաւոր-

չես դու զնա: Առաքեալն զտոյն բան զՖիսուսէ ասացեալ ուսողց մեզ: ... Այլ եղբարք իմ՝ որք ինձ համամարքն են, ասենցիս. Մի բնաւ բաժանեսցես զՆստուած եւ զմարդ, այլ զմի եւ զնոյն ասա մարդ: Ասեմ. Բնակից ինձ եւ Նստուած: Եթէ ասացից բնակից Նստուածոյ, ասեմ, զհարդ մարդ եւ Նստուած մի իցեն: ... Սարդ մարդոյ բնակից եւ Նստուած Նստուածոյ: Սարգեալ զհետ այսոցիկ սրբոց հարց մերոց բազում բանս ի Խէնդորոսէ, յարեն ի նոյնս. «Արդ կարի յոյժ մեծ աղմուկ յամբարիշտ բանից իւրոց ի մէջ եկեղեցւոյ յարուցեալ, զայլթագղեալ, խոտորեալ յառողջ ուսմանց ցուցաւ: Ասան զի թեւրք են ճանապարհք խոտորելոց: Ասան որոյ բազումք ի վիճակաւորաց համարձակեցան ի դիմի հարան նմա, եւ յայտ արարին թէ ի նմանէ խրատեալ է հէքն Նեստոր եւ զանարժան զբանս պղծութեան յանձն իւր առեալ: Բազում եւ այլ շահնդն խռովութեան յուղեցաւ ի բանից նորա հակառակաց եկեղեցւոյ Վրիստոսի, որպէս մարթի տեսանել ի թղթի անդ Յովհաննու անտիգրացւոյ առ Նեստոր:

Եթիպոյն ժամանակօք ի նոյն կանխեալ եւ ի նմին հանապազորդեալ այրն Խէնդորոս, ուսողց բազմաց եւ Նեստորի՝ թէ Վրիստոս Որդի Նստուածոյ կենդանւոյ, որ ծնաւ ի սրբոյ կուսէն Մարեմայ, չէ այն որ ի Հօրէ ծնաւ Նստուածն Բան, բնակից ծնողին. այլ մարդ ըստ չափոյ կամաց իւրոց որ ընկալաւ յՆստուածոյ Բանէ զգործակցութիւն, որում պարտ էր անարատ լինել վասն արժանաւոր լծակից Բանին Նստուածոյ լինելոյ, զի հաղորդ լիցի անարատութեան, լոկ անուանն որդիութեան եւ տէրութեան: Օ՛ր որպէս հնար էր, ասէր նա, Նստուածոյ եւ մարդոյ մի լինել միութեամբ, որպէս մարթ է մի լինել միութեամբ այնմ որ փրկէ, եւ այնմ որ փրկի, այնմ որ նախ քան զյաւիտեանս էր, եւ այնմ որ ի Մարեմայ երեւեցաւ, տեսուն եւ ծառային, արարողին եւ արարածոյն: Սոյնպիսիս ասել ժպրհեցաւ քրիստոսամարտն Խէնդորոս, եւ յիւր գիրս եւս գրողմեաց, կեղծաւորելով իմն ընդդէմ դառնալ Արիոսի, Ապոլինարի եւ Լաւոմեայ. եւ չեա Բանին Նստուածոյ ծնելոյ ի ծոցոյ Հօր կամ զծնունդն ըստ մարմնոյ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, եւ կամ զայլ ինչ ի մարմնաւորութենէ բայց միայն Ֆիսուսի Վրիստոսի, որ օծաւն եւ հազորդ եղեւ պատուոյն վասն յՆստուածոյ Բանէն ի ճշմարիտ եւ ի միասնական Որդւոյն կանխադոյն հասանելոյ նմա օգնականութեանն առ ի զբարւոյք վարսն ընծայեցուցանելոյ:

Եւ արդ՝ ի խոտորել զհետ այսպիսի բանից ամբարշտին Նեստորի եւ որոց միաբան ընդ նմա բարբառին, ուրախ լինէր հօրան լինէր ամենաշար բանսարկուն՝ որ ի ձեռն որդւոյ իւրոյ

Խէնդորոսի հաւանեցոյց բազմամբօս մարդկան եւ Նեստորի զհետ վարել մոլորութեան: Եւ ոչ հանդարտեաց կորստեամբ ոմանց որ յԱսորիս են, այլ ցանկայր անդր եւս անցեալ զառաւ երազոյն մասն երկրի հասանել ունել: Վէպ եղեւ այրի քնալ եկեղեցւոյդ այդմիկ Առստանդինուպոլսի, եւ չգիտեմք յորոց յանցանաց եւ կամ որպէս, Նեստորի խորամանգ նենգութենէ ոմանց, որոց չեք եւ ոչ յԱստուծոյ է պարգեւեալ շնորհն, ընկալաւ զպատիւ եպիսկոպոսութեան. եւ խոտորնակի վարեալ զեւր իշխանութիւն, պարծանս անձին գրէր վասն իւրովք անօրէնութեամբք վերադոյն երեւելոյ քան զառաջնորդ իւր զԽէնդորոս: Եւ արարեալ մարդասիրութիւն Աստուծոյ յեկեղեցիսն՝ յարոյց զբազումս ի վերայ նորա, յորոց միջի գտեալ եւ մեք անարգք եւ ապաժամանք զամենայն հնարս հնարեցաք պատեւրազմեալք մահուամբ չափ. որպէս ի մեր գիրս որ ընդդէմ Խէնդորոսի գրոցն առ բարեպաշտօն հայրապետն Աղեքսանդրիայ Աիւրեղ ասացեալ է մեր. եւ ի նմին իսկ մատենի զոր եւ առ ձեզ առաքեմք, զնոյն երկրորդեմք, եւ աղաչեմք եւս զի յեա յակն արկանելոյ ձեր զայս, ընթերցջեք եւ զայն, զի միաբան լիջեք եւ դուք ընդդէմ Խէնդորոսի եւ չար ուսմանց նորա, եւ որոց ընդ նմա միաբանեալ իցեն: Եւ որպէս հաճոյ թուեցաւ կամաց Ամենակալին նշովել ժանտի առնն Նեստորի յայտնի յանուանէ յԱփեսացւոց քաղաքին ի տիեզերական ժողովի անդ, այսպէս եւ դուք զնշովեալն առ ի ձէնջ առանց յիշատակի անուան զԽէնդորոս, զխոտորեալն ի բազմագլուխ ամբարշտութիւնս, յականէ յանուանէ նշովեալեք հանդերձ ամենեքումքք, որք ըստ նորա ամենաչար ուսմանցն չարաչար միտս ստացեալ են եւ վարդապետեն յԱսորիս եւ ի Աիդիկիա,»:

Եւ երանելոյն Պրոկիի ի ձեռաց հրեշտակաց սրբոյն Ահակայ զայս թուղթ եւ զգիրս Խէնդորոսի, եւ ծանուցեալ զբանիցն գրելոց զմիտսն, գրեաց եւ ինքն պատասխանի թղթոյն ըստ իւրում զգօնութեանն, խնդալով ընդ ուղիղ բանս հարց մերոց, եւ մերժելով զխոտորնակ ուսմունս Խէնդորոսի: Եւս թուղթ որ եւ տուամար կոչի առատ է եւ լի աստուածեղէն ուսմամբք, յորմէ սուղ ինչ բանս ի ճաշակ ընթերցանելեացն ծաղկաքաղ դիցուք յայսմ վայրի:

«Աստուածասէր եւ պատուական եպիսկոպոսաց, երիցանց եւ հարց վանաց ուղղափառ եւ սուրբ եկեղեցւոյդ որ ընդ ամենայն աշխարհն Հայաստանեայց է, ի Պրոկիէ ողջոյն շատ:

Արի յոյժ ի խոր խոցեցաք, եղբարք, եւ անկաք ի սուգ ծանր իբրեւ եհաս համբաւ որոմանց չարեացն զոր ընդ ժամանակս ընդ այսոսիկ ի կողմանս ձեր ամենապատիր թշնամին հասարակաց մարդկութեանս ջանացաւ սերմանել: Վրանգի

համբաւն տրտմեցուցիչ՝ վերս անհնարինս յոգինս՝ որ յայսպիսի խորհուրդան չիցեն կրթեալ, գործէ. եւ այնչափ առաւել դառն խոցոտեալ խոր զնետսն հասուցանէ, որչափ տաղնապն ոչ ի մարմինն միայն հասանէ, այլ ճգնի եւ ընդ մտացն եւս կռուել,»։ Այսպէս սկիզբն եղեալ Պրոկիլի բանից իւրոց, ապա բաղում լուսաւոր բանիւք մեկնէ զհանդէս աղգի աղգի առաքինութեանց, ոչ լոկ այնոցիկ եւեթ՝ զոր հին փիղիսոփայքն հեռացեալք ի լուսոյ հաւատոյն ըստ չափոյ մարդկօրէն խորհրդոցն իւրեանց յայտ արարին, այլ եւ զոր քրիստոնեայքն խրատեալք յառաքելական պատգամաց սահմանեցին. յորոց ի գովութիւնս առեալ են առաւելագոյն քան զամենեսեան հաւատք, յոյս եւ սէր։ Այստ այսորիկ յայտ առնէ թէ զինչ ինչ վարդապետեն մեզ ուղիղ հաւատք, ընդ որում անքակ իմն է սէրն փրկագործ։ Այլ զի խօսել առեալ էր երանելիս ի կշտամբութիւն Թէոդորոսի եւ աղանդոյ նորա, վասն այնորիկ գեղեցիկս ցուցանէ զսքանչելի խորհուրդ տնտեսութեանն։ Առաքելական բանից եւ գրոց մարդարէականաց վկայութեամբք յայտ ածէ՝ թէ նոյն ինքն Բանն որ յառաջ քան զյաւիտեանս ծնեալն էր ի Հօրէ, ի վերջին աւուրս էջ ի ստորին կողմն երկրի եւ մարմին առեալ ճշմարտապէս, անց ընդ ամենայն կիրս մարդկութեանս առանց մեղաց։ Այստ բաղում եւս այլոց բանից ի գլուխ հանէ երանելին զԹուղթ իւր քաջալերելով զմերագգեայսն քաջութեամբ վառեալ զինու հաւատոց ի կռիւ զբախօս հակառակորդացն, եւ առանց սասանելոյ կալ յաւանդութիւնս հարցն սրբոց, որպէս սկսանն քաջութեամբ՝ նոյնպէս ցկատարածն ի նոյն միտս պնդութեան մշտնջենաւոր լինել։

Այսո գիր ի ձեռն նոյն պատուական երիցանց՝ զեւոնդեայ եւ Աբրահամու առաքեաց սուրբն Պրոկիլոս առ հարս Հայաստանեայս։ Աօրինակ մի ի Թղթոյ աստի յղեաց եւ առ Յովհաննէս անտիոքացի, բանս աղաչանաց ի վերայ յաւելեալ, զի ի պահպանութիւն ուղիղ հաւատոց ժողովով իւրոյ եպիսկոպոսաց հաւանեալ ձեռնագրով իւրով հաստատեցէ զնոյն գիր. զոր անխափան կատարեաց նա միաբանութեամբ իւրայոցն, եւ անդէն առաքեաց առ երանելին Պրոկիլ։ Այսչափ ինչ վասն հրեշտակութեան Հայոց առ Յոյնս։ Իսկ վասն այլոց եւս անցից Յովհաննու անտիոքացոյ, եւ թէ որպէս յետոյ հրեշտակութեամբ Պաւղոսի եմեսացոյ հաշտութիւն արարեալ ընդ սրբոցն Ալիւրիլ եւ ընդ ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց նզովեաց գլխատոր, չէ տեղոյս գրել։ Այլ յայսմ վայրի գլետին գործս եւ զչար կատարած հերձուածապետին՝ Վեստորի սակաւութիւն ինչ ծանօթս կացուցեալ, յայլ գլուխ բանից մատիցուք։

Ստեալ նորա որպէս վերագոյնն գրեցաք հրամանաւ ինքնակալին ի վանս իւր, ոչ ինչ լռէր յուզել նոր խռովութիւնս ի մէջ արեւելեայց: Եւ զոր բանիւք ողորմանաց ածէր ի հաւանութիւն, եւ էր որոց սաստիւ ահարկեալ յիւր ամբարշտութեան կարծիս ձգէր: Օայսոսիկ ի համբաւոյ իմացեալ թեոգոսի, զահի հարկանէր գուցէ պատահեցէ անհնարին ցասման Աստուծոյ յորժամ անտես առնիցէ զաշխարհակործան մոլորութիւնն առնն խոտորելոյ: Եւ մին իրի արադ արագ հրովարտակ արարեալ հրաման տայր զկողմնակիցս եւ զաշակերտս Եւստորի Սիմոնեանս, այս ինքն Սիմոնի մոգի առն ամբարշտի ուսումնակիցս կոչել, եւ զգիրս նորա ի մի վայր ժողովեալ հրոյ ծարակ տալ: Եւ եթէ գտցի սք, առէ, որ զգիրս չար ուսմանց նորա առ իւր ունիցի, ի դժնդակ պատժոց ոչ ապրեցի: Յետ այսորիկ պատուէր առաքէր առ Խսիդորոս բղեաշիս վեհատոր մերկ եւ կողոպուտ յամենայնէ տարազիր առնել ի Պետրոս կամ յՍվասիս⁴⁵ յանապատն Եգիպտոսի, կամ ըստ Յայսմաւ ուրաց մերոց⁴⁶ ի Խուժաստան: Յետ ոչ բազում ժամանակաց ասպատակաւ արշաւեալ բարբարոսացն՝ որ շուրջն բնակեալ էին, զբազումս ի բնակչաց, ընդ որս եւ զԵւստոր, գերի վարեցին: Եւ այց ոչ պահեալ զնա ընդերկար թողին յառաջին ազատութիւնն. եւ նա երթեալ բնակեցաւ ի Պանոպոլիս: Եւ զատուոր տեղւոյն ոչ կամեցեալ պահել զնա անդէն, ի ձեռն զօրականաց առաքեաց յաշխարհ անծանօթ եւ անմարդի: Սակայն չեւ էր նորա հասեալ ի տեղին՝ յոր դէմ եղեալ գնայր, զճանապարհայն յետս դարձոյց զնա. եւ ապա երկիցս եւս փոխեաց զտեղի քսոտրանացն, որպէս գրէ Եւագրիոս⁴⁷, առեալ ի թղթոց անտի Եւստորի:

Եւ յսպէս խախտեալ չար հերձուածապետին տեղւոջէ ի տեղի եւ հասեալ յամս ծերութեան հասակի անկաւ յախտս դժնդակս: Եւ յայցին որդունք ի բերանոյ նորա եւ կերան սպառեցին զքրիստոսամարտ լեզուն, զոր գործի անօրէնութեան արարեալ՝ թշնամանեաց նովաւ բազում անգամ զԵւստորս իւր եւ զաստուածածին Սոյսն: Յամենայն կողմանց հարեալ վերաւորեցաւ մարմին նորա, եւ եղեւ տեղիւ աղետից դառնութեանց: Եւ իրրեւ անցանէր նա յաւուր միում երիւարաւ ընդ դժուարս բարձու լերին, անկեալ յերիւարէն բեկաւ ողնն եւ այնպէս դառն մահուամբ ի կենաց վճարէր:

45 Ովասիս անուանէին անապատք բնա ժամանակաց անտի հնոց Հռոմայեցաց տաշակաւք ի մարգկանէ անգր ըսն զգիրս մտնեալ էին իբրեւ պատեհ վայրք պատարհան լերին յԱփրիկէ, բաժանեալք յայնոց պատժապարտացն: 46 Եւստմաւ. ի Զ. Փետր: 47 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. Ա. Գլ. Է:

Յ Ե Ւ Ե Լ Ո Ւ Ե Ն

Տ Ե Ե Ռ Ե Ե Ր Ե Զ Ե Մ Ո Ւ

ՄԵՄԻԿՈՆԷԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Պ Ե Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Վ Ե Մ Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Յ Ն Ե Փ Ե Ս Ո Ս Ի

ՈՐ ԵՂԵԻ Ի ԺԱՄԱՆԱԿՍ ԹԷՌԴՈՍԻ ՓՈՔՈՒ ՎԱՄՆ ԱՄՊԱՐԸՑԻՆ
ՆԵՍՏՈՐԻ

ՆԵՍՏՈՐԻՈՍ ոմն անուն, եղեալ եպիսկոպոսապետ Վոստան-
գնուպոլսի ի ժամանակս բարեպաշտ թագաւորին թէոդոսի,
զոր անուցանէր եկեղեցի, եւ մեծապէս փառօք հռչակեալ ընդ
ամենայն աշխարհս անուանի գործէր: Սա՛ որ մինչ դեռ ժամա-
նակօք զիշխանութիւն քահանայութեանն առեալ եւ սիրելի
ամենայն մեծամեծացն եղեալ, մինչեւ նմին իսկ թագաւորին
յառաջին դասու բարեկամացն կարգեալ, եւ ոչ ինչ թիւ-
րութիւն երեւցուցեալ ի վարդապետութիւն ուսման հաւա-
սոյ եկեղեցւոյ: Բայց զի յղացեալ ունէր յինքեան զամպարըշ-
տութեան աղանդոյն ծնունդ, զՊաւլոսի սամոստացւոյ զսերմն
ընկալեալ յերկուց ապականիչ գայլոց հօտին Վրիստոսի, ի
թէոդորիտեանց սուտանուն եպիսկոպոսաց կոչեցելոց, առ սակաւ
սակաւ սկսաւ ի լսելիս ժողովրդեանն արկանել ի ծածուկ. քանզի
չեւ եւս կարծէր զչար զառաջարկութիւն գործոյն իւրոյ կա-
տարել եւ ի գլուխ հանել: Իսկ յորժամ բռնացեալ զօրա-
ցաւ, զմտաւ ածեալ եթէ յոր ինչ ձեռն արկանիցէ՝ բաւական
կարծելով զինքն զգործն ի գլուխ հանել, այնուհետեւ զու-
րացութիւն ճշմարիտ հաւատոյն իւրով ժանդարուխ եւ զի-
ւական բանիւքն յայտնապէս առաջի ամենեցուն բարբառէր զհայ-
հոյութիւնն:

{Հայնժամ մեծապէս սգացեալ սրբոյ եկեղեցւոյ՝ եթէ զոր-
պիսի պատերազմօղ հովիւ՝ քրիստոսական հօտին պատառօղ

եւ խոխողիչ սնոյց: Բայց զի մեւս եւս այլ աճեցեալ զարգանայր յեկեղեցւոջ սրբոյ Հոգւոյն յառաջգիտութեամբ, զնա պատրաստեալ առ ի պարտութիւն սատանայական սպառազնութեանն, Սիւրբոս անուն կոչեցեալ՝ Այնքսանդրու քաղաքին հայրապետ. սովաւ եկեղեցւոյ սրբոյ տրտմութիւն եւ պատեւրազմ շեջանէր: Վրանդի ծանուցեալ զՆեստորի թեւր վարդապետութիւնն ի նորին իսկ գրեցոյն առ սուրբն Սիւրբի, եւ նա փութացեալ վշտակից սիրով դադարեցուցանել զնա յամպարիշտ հայհոյութենէն, գրելով առ նա թուղթ ոչ միանգամ, այլ երկիցս եւ երիցս եւ բազում անգամ առնելով զայս. եւ տեսեալ զնա յամպարշտութիւն եկեալ՝ ընդդիմակ թուղթս գրելով ուղղափառութեան հաւատոյ եւ ամենայն առաջին վարդապետաց սրբոյ եկեղեցւոյ, որոց զժամանակս իւրեանց ուղղափառ հաւատով վարեալք՝ առ բոլորեցունց վարդապետն Վրիստոս ճշմարիտ խոստովանութեամբ հասին:

Իսկ Սիւրբի ոչ կարացեալ համբերել, զի մի պատուհաս ի լռութենէն կրեացէ, դարձեալ գրէ առ նա խստադոյնս եւ սաստիկս, զի թերեւս այնու կարասցէ շեջուցանել զսերմանեալն ի նմանէ զլար որոմանց սերմն յոմանց լսելիս. եւ իւրովք բանիւքն կամէր երկոցունց կողմանցն՝ զեղատուին եւ զեղառելոցն զփրկութիւն գործել: Իբրեւ ոչինչ օգտեալ ըստ նմանութեան կակուղ բանիցն, հարկաւորի այնուհետեւ գրել առ նոյն ինքն երանելի թաղաւորն Թէոդոս վասն Նեստորի, թէ որպէս արտաքոյ ճշմարիտ հաւատոյ ուսուցանէ, եւ կործանէ զխոստովանութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ եւ զաւանդութիւն առաջնոց հարցն՝ ի սկզբանէ սրբոյ եկեղեցւոյ քարոզողաց:

Եւ զի մի զտրա հայհոյութիւնն կարօտեալ ոք յայլմէ լսել կամելով, ասացից համառօտիւք սուղ ինչ: Եւ, ասէ, պարտ եւ արժանէ զսուրբ կոյսն Սարիամ աստուածածին խոստովանել, այլ մարդածին. եւ ոչ զնաչեալն Վրիստոս Աստուած, այլ տաճար եղեալ Բանին Աստուծոյ. եւ զԲանն ոչ խոստովանի մարմին եղեալ ըստ աւետարանչին աւանդութեանց, այլ ի մարմին բնակեալ. այս ինքն Վրիստոս ի Սարիամայ ծնիցելոյ մարդոյ. զուգապատիւ զնա կամեցեալ ցուցանել, կամ նուազ ինչ մեծագոյն ոմն ի սրբոյն եւ ի հոգեկիր արանցն: Բաղում եւ այլ հայհոյութիւնս խօսեցաւ, զորս յորժամ զտրա աղանդակցացն բան ի մէջ բերցուք, պատմեսցուք զըզմանդակն:

Եւ զի վասն զի էր գրեալ սրբոյն Սիւրբի առ թաղաւորն զհամբաւն եւ զլուր բունիցն խոստովանութեան, ոչ ինչ սակաւ եւ անբուստ ի քաղաքէն հնչէր ի լսելիս նորա յաղագս թեւր վարդապետութեանն, զոր Նեստոր յեկեղեցւոջն քարոզէր: Առջեաց յանդիման զնա, եւ յառաջագոյն խօսի ընդ նմա առան-

ձինն բանս իմաստութեան, ըստ որում վայել էր իւրում հեղութեանն, զի զշարժեալ խռովութիւն նորաձայն բանից վարդապետութեան նորա դադարեցուցէ, խրատ տալով ամենայն ուղղափառ վարդապետացն զհետ երթալ աւանդութեանց հաւատոյ, ըստ որում նախնիքն ուսուցին: Արծէր զծփեալ նաւն եկեղեցւոյ յանկարծահաս ալեացն անդէն յառաջին նաւահանգիստն հասուցանել:

Եւ չհաւանեալ նորա ի բաց կալ ի մոլար գիտութենէն, յաղաքս մտացն սատանայական ամպարհաւաճութեանն, հայցէր ի թագաւորէն՝ ժողովոյ հրաման տալ լինել. զի երթեալ արացէ պատասխանի ամենեցուն՝ որք ընդդիմացին ի նմանէ ասացելոցն. ի կորովութիւն բանիցն յուսալով, ճարտարութեամբ յաղթել կամելով ճշմարիտ հաւատոցն:

Յայնժամ հրովարտակ արարեալ աստուածասէր թագաւորն թէոդոս ամենայն ուրեք առ եպիսկոպոսս նշանաւորս, զի միաբանութեամբ եւ առանց յապաղելոյ յԱփեսոս հասցեն ամենեքին. զի զաւանդութիւն նախնեաց հարցն, զգանձն ճշմարիտ հաւատոյ, ուղղափառութեամբ պահեսցեն: Եւ հրամանն վաղվազակի կատարէր, եւ ժողովն հասանէր ի ճառեցեալ քաղաքն յիւրաքանչիւր քաղաքէ, վկայ լինել ճշմարտութեանն եւ ընդօտութեանն պատերազմելով, որոյ ժողովոյն գլուխ եւ առաջնորդ էր երանելին Նիւրի: Եւ Վեստոր հրաժարեալ զերթալն, եւ պատասխանի առնել Նիւրիէ եւ բովանդակ ժողովոյն, պատճառ դնելով թագաւորին զերկիղ դաւոյ, որպէս թէ դարան գործեալ իցէ նմա միաբանութեամբ ամենեցունց, զի սպանցի ի ճանապարհին. որ եւ ոչ ի խորհուրդս սրբոյ ժողովոյն էր անկեալ երբեք: Վանգի կարծեմ խորհրդոյ սրտին ծփելոյ յինքեան, յերկուց ամբարիշտ մտածութեանց ըմբռնեալ, չշարժէր ի միաբանութիւն ժողովոյն հասանել, եւ զսերմանեալն ի բազմաց լսելիս զպիղծ հայհոյութիւնն ուրանալ եւ հնազանդել առաջի ամենեցուն ոչ հաւանէր յաղաքս խրոխտ եւ աստուածամարտ կամացն: Եւ պատասխանեօք առաջի կալ կասկածէր, զի մի գուցէ ի պարտութիւն մատնեսցի. քանզի որում նոյն ինքն ճշմարտութիւնն ոսոխ է, եւ բանաւորն անբան լինի:

Եւ ուծանէ ապա մեծին Վաւթի փոխանորդն, թագաւորն թէոդոս, զպատրուակեալ կեղծաւորութիւնն, եւ արքունի զօրականօք ի ժողովն պատրաստէր զնա զգուշութեամբ հասուցանել: Եւ չգտեալ այնուհետեւ պատճառս ինչ, թէպէտ եւ ոչ իւրովք կամօք, գայ յԱփեսոս. եւ մտեալ յապարանս իւր՝ որ անդ կային, հրամայեաց զօրականացն զգուշութեամբ պահել զգուրսն, կարծիս սալով ճշմարիտ լինել ստութեանն զոր առ թագաւորն ասաց: Ասան զի ոմանք յեպիսկոպոսացն ի կողմանցն

արեւելից, որ յառաջագոյն ըմբռնեալ էին ի Թիւրուքեան բանից նորա, եւ նախապատիւ զմարմնաւոր սիրելութիւնն քան զճմարտութիւնն արարեալ, որք Թուով էին երեսուն եւ երեք, որպէս նոյն ինքն յիշատակարանքն ցուցանեն. եւ զատուցեալք ի միաբանութենէն Վիւրդի եւ յայլոց ուղղափառաց եպիսկոպոսաց, առ Վեստոր դիմեն յապարանսն՝ օգնական լինել նմա կարծեցեալք: Սրբ. յաստուածային վճռոյն յառաջագոյն յամենայն օգնականութենէն Մատուծոյ մերկացեալք՝ մարդկային զօրութեամբ Մատուծոյ զօրութեանն յաղթել կարծէին, եւ երկուցունց կողմանցն հաւատոց յաղագս անհաւատութեանն սաստիկ պատերազմ յուզէր:

Յայնժամ ճմարտութեանն կողման գլխաւորն Վիւրեղ աղեքսանդրացի առաքէ առ Վեստոր երիս ոմանս ի պատուաւորաց եպիսկոպոսաց, զի առ միաբանութիւնս եկեալ խնդրեսցուք զիրս վասն որոյ ժողովս եղեւ: Եւ Վեստոր պատուիրեալ զօրացն մի ումեք թողացուցանել ի ներքս մտանել, դարձան անդրէն ոչինչ պատասխանի առեալ զորասացին առաքողացն: Բայց սակայն հարկաւորեալք լինէին երկրորդ եւ երրորդ անգամ զնոյն առնել ըստ հրամանի կանոնաց: Բայց երթեալքն յառաջնումն եւ յերկրորդումն առանց պատասխանելոյ դառնային, եւ եկեալ ասէին՝ եթէ անհնար է ումեք զնա տեսանել:

Եւ գիտացեալ ժողովոյն զարհամարհութիւնն եւ զստանայական բռնաւորութիւնն Վեստորի, զի եւ բանիւ անգամ ոչ արար արժանի պատասխանելոյ, հրամայեն բերել զԹուղթս Վիւրդի երանելոյ, զոր առ նա խրատաբար եւ եղբայրաբար առաքեալ էր. եւ զնորին իսկ Վեստորի, զոր ընդդէմ գրեաց զհայհոյութիւնսն, եւ զայլոց յառաջագոյն ուղղափառաց զջաննն որ վասն հաւատոյ գրեալ էին: Եւ գտանի Վիւրդին միաբան ամենեցուն. իսկ Վեստորին՝ ընդդէմ նոցա եւ ամենայն գրոց սրբոց:

Յայնժամ ի վեր առին զսուրն՝ որ մինչեւ յորոշումն շնչոյ եւ մարմնոյ հատանէ անցանէ, զբանն Մատուծոյ, կտրեն զնա ընդ մէջ, եւ զպատիւ քահանայութեանն ի բաց բառնան. եւ առաքեն յերկոցունց կողմանց Թուղթս առ Թագաւորն: Բայց վտանգ ոչ սակաւ կայր ի վերայ ուղղափառաց կողմանցն. քանզի արգելեալք լինէին գրեցեալ Թուղթքն ի նոցանէ առ Թագաւորն ի նոցանէ: Այսն զի որ սիրելիքն էին Վեստորի յարքունիսն եւ դեղեալք յաղանդոյ նորա, հրաման ետուն զամենայն նաւա հանգիստս պահել, զի եթէ գտանիցի ոք Թուղթ ունելով առ Թագաւորն բանիւ ժողովոյն ուղղափառաց եւ Վիւրդի, ի բաց հանցեն բռնութեամբ: Իսկ զՎեստորի կողմանն ինքեանք իսկ Թղթամատոյցք լինէին առ Թագաւորն: Եւ գրեալքն բազում

գտնութեամբք լինէին Նեստորին. եւ Նիւրդին եւ բովանդակ ժողովոյն՝ բազում պարսականօք: Օյի խնդիր ոչ այլ ինչ էր Նեստորի օգնականացն, այլ զի միւսանգամ կարասցեն դարձուցանել զնա ի քաղաքն:

Եւ անգիտացեալ թագաւորին զենգութիւնն եւ զերթալն նորա յանդիման ժողովոյն, եւ զլուծումն նորա ի քահանայական պատուոյն, ի թշնամութիւն դառնայր Նիւրդի յընթեռնով զգրեալսն. քանզի էր այսպիսի օրինակաւ, եթէ «Սուրբ եւ մեծ ժողով» որ հրամայեցաւ լինել ի ձերմէ խնամակարութեանէդ վասն խնդրոյն Նեստորի, քննեցաք եւ գտաք զնա խոստովանելով նմանապէս վարդապետաց եկեղեցւոյ եւ աւանդութեան առաջնոցն եւ հրամանաց սուրբ գրոց. իսկ Նիւրեղ զրպարտօղ տորա եւ նախանձաւոր գտաւ,»:

Եւ աւել զարմանալ պարտ է ընդ ամպարշտութեան օգնականսն, զի կամէին զեզծել զհամաշխարհական իրս. զի թէ ոչ ի մարդկանէ՝ սակայն յԱստուծոյ յայտնեալ լինէր: Եւ քանզի ոչ էր հնար զգործեցեալսն ի վերայ Նեստորի ի գիտութիւն ածել թագաւորին, շնչեալ Հոգւոյն սրբոյ երանելոյն Նիւրդի եպիսկոպոսապետին, խորհուրդ իմն ըստ իւրումն իմաստութեանն ի կիր տրկեալ, եղէզն հերձեալ չափ գաւազանի ունելով, եւ գրեալ թուղթ, եւ ի փորուածին եղեալ պնդէր, եւ ումեմն իմաստնոյ եւ յառաքինի երիցանց հանդերձ մուրող զգեցուցեալ, եւ զայն ի ձեռն եղեալ, առաքէ առ մեծն Վաղմատիոս, որ ի ժամանակին յայնմիկ փայլէր սուրբ Հոգւոյն ճառագայթիւք. որոյ քառասնամեայ ժամանակ ոչ էր փոխեալ զոտս ընդ օեամն խցկան իւրոյ, յորում ինքն բնակէր: Բազում եւ այլ վարս ճգնութեան ունէր յանձին իւրում:

Եւ հասեալ երիցուն ի դուրս վանացն, աղաչէր զդռնապանն՝ զի ազդ արասցէ ծերոյն, որպէս թէ ոմն ի տառապելոց կամի տեսանել զքեզ: Եւ Հաւանեալ դռնապանին զայս առնել, ասելով. Ո՛վ դու կամ ուստի. ինձ ոչ կարելի է զայդ առնել, եւ քեզ անհնար է զնա տեսանել: Եւ յոչ թողացուցանել զնա երիցուն աղաչանաց, հարկաւորեալ լինի դռնապանն, եւ համարձակի ասել ծերոյն: Եւ նա միանգամ ի լսելն, հրամայեաց ի ներքս ածել, ծանուցեալ աստուածային շնորհօքն վասն որոյ եկն: Եւ նախ ի տեսանելն զնա ասէ. Բարի եկիր, տէր երէց. եւ տուեալ նմա կատարել աղօթս, վաղվադակի զգաւազանն եղեգնեայ յինքն խնդրէր. եւ լուծեալ զկապն՝ զեղեալ թուղթն արտաքս հանէր: Եւ ապա ելեալ ի խցկէն գտութապէս, զորոյ զկնի գնացեալ եղբայրութեանն, հփստնէին ի դուռն քաղաքին: Եւ շնչեալ մոռտ համբաւոյ տորա, շարժէր

քաղաքն ելանել ընդ առաջ՝ մեծամեծաց մինչեւ ի փոքունս լապտերօք եւ ջահիւք :

Ազդ լինէր թագաւորին գալուստ նորա . յայնժամ զարհուրեալ մեծաւ տագնապաւ՝ անկանի յոտս նորա թագաւորն . եւ միանգամայն եւ զեկն մաղթելով ուսանել կամեցեալ , Յօննչ այնչափ մեծագոյն է , ասէ , ով կենդանի վկայ Վրիստոսի , յորմէ բռնադատեալ զայնքան ժամանակաց սահման հարկեցար լուծանել : Իսկ երանելին ասէ . Ինձէն իսկ իմով գալովս ծանիցես զիրացն առաւելութիւն . զի Վրիստոս վերստին ի հրէական թերահաւատութենէն խաչի . եւ դու խաղաղութեամբ յաթոռ թագաւորութեանդ նստիս : Նեստորիոս զանկապուտ գանձուն աւանդութիւն ի նախահարցն՝ աւազակաց կամի մատնել , փոխանակ պահպանութեան մատնիչ եղեալ . եւ քո սիրելի : Նպիտկոպոսութեան պատուով պերճացեալ գեր ի վերոյ կամի լինել սրբոյ եկեղեցոյ խոստովանութեան . եւ որում պարտ էր իբրեւ զհովիւ խնամակալ լինել՝ այժմ անխնայ կոտորել ձեռնարկէ գայլաբար ի քո սիրելութիւնդ ապաւինեալ , զի եւ զանթերի հաւատն շարժել եւ կիսացուցանել կամեցեալ :

Իսկ հեղն եւ բարեպաշտն Խէոդոս ասէ . Վիտէ տէրն իմ Վրիստոս , զի անգիտանամ զասացեալդ ի ձերմէ սրբութենէդ . բայց ծանո ինձ զճմարիտն աղաչեմ : Եւ նորա հանեալ զթուղթն մատուցանէր ասելով . Ինթերցիր զայդ , եւ հասանես ի վերայ ճշմարտապէս : Եւ նորա ընթերցեալ ասէ . Ոչինչ յայսցանէ յիմ գիտութիւն եկն մինչեւ ցայժմ , այլ սորին հակառակն . զի էք գրեալ օրինակ զայս , թէ “Ուրբ եւ մեծ ժողովս՝ որ յԵփեսոս ըստ հրամանի քում ժողովեցաք , առաքեցաք երիցս անգամ առ Նեստորիոս , զի իւրոց բանիցն խօսեցելոց՝ եկեալ պատասխանի արասցէ . եւ նորա արհամարհեալ եւ ոչ պատասխանի առնել արժանի վարկաւ . ապա հարկաւորեալ զգրեալ թուղթն Նեստորի որ առ Նիւրեհ՝ եպիսկոպոս ընթերցաք . եւ ծանուցեալ զամպարշտութիւն վարդապետութեան նորա , նզովեցաք զնա . եւ հեռի յեպիսկոպոսութեան պատուոյն արարաք ի ձեռն Հագւոյն սրբոյ՝ որ մինչեւ յորոշումն շնչոյ եւ մարմնոյ հառանէ անցանէ . եւ ի բաց խզեցաք յամենայն եկեղեցական ուխտէ , զոր քո բարեպաշտութիւնդ հրամայեցէ լինել արտաքոյ սահմանաց , ոչ միայն յիւրմէ քաղաքէ , այլ եւ այլոց բազում քաղաքաց , զի մի ապականեալ կորուսցէ զոմանս յանփորձից առ հաւատս իւրոյ չարաթոյն վարդապետութեանն ,” :

Օայս լուեալ աստուածասէր թագաւորին զարմանայր , եւ սրբոյ ծերոյն պատասխանի առնէր . Ոչինչ ցայժմ յայսցանէ գիտութիւն եղեւ ինձ , այլ սոցին հակառակն : Եւ վաղվազակի առաքէ յԵփեսոս , զի յերկոցունց կողմանցն առ նա հասցեն , որք

ստուգապէս ղդործեցեալսն անդ եկեալ պատմեցեն: Եւ առաքեն երեք եպիսկոպոսք ի կողմանէն Սիւրբի, եւ երեք եպիսկոպոսք ի կողմանէն Վեստորի. եւ քանզի գիտէին զՎեստոր ի քահանայական իշխանութենէն արտաքս ընկեցեալ, խորհեցան զայն ինչ հնարել իւրոյ կողմանն եպիսկոպոսքն, զի անդէն ի քաղաքն զարձուցեն զնա ի ձեռն հաւանական եւ քաղցր բանից պատրել կամեցեալք զառաքեալսն ի կողմանէն Սիւրբի: Եւ հասեալք առ Թադաւորն, սկսան վասն հաւատոյ հարցանել, եթէ Սասնէր իրիք է վիճումն ժողովոյն, եւ Սիւրեղ զե՞նչ ընդդիմանայ Վեստորի, զանգիտութիւն պատճառել. զի յորժամ լսիցեն, ասիցեն փոյթ ընդ փոյթ եթէ Եւ մեք այսպէս հաւատամք որպէս ժողովն եւ Սիւրեղ, եւ Վեստոր այդպէս հաւատայ. եւ որ ոչ այդպէս հաւատայ եւ խոստովանի, եղեցի նդովեալ:

Բայց որ յամենայնի նախատեսն է Հոգին սուրբ՝ ազգէ աստանօր բանս ի բերան նոցա դնելով զինչ պարտ եւ արժան էր խօսել: Եւ զայս պատասխանի սկսան առնել, եթէ Օմեզ սուրբ եւ մեծ ժողովն ոչ առաքեաց վասն հաւատոյ վիճման, այլ զհատեալ վճիռն ի վերայ Վեստորի գրով հանդերձ ետուն ցմեզ, զի կայցուք առաջի Թադաւորին: Եւ զայս ասացեալ ընկենուին զգրեալսն առաջի Թադաւորին: Եւ յորժամ հրամայեաց ընթեռնուլ, ի վերայ հասեալ՝ տրամեցաւ վասն թշուառականին կորստեան. եւ իբրեւ զմարդասէր եւ հեղ ջանայր եթէ հնար ինչ իցէ ապրեցուցանելոյ: Եւ պատուիրեաց ուրումն ի սիրելի իշխանացն, օրում անուն էր Սքոդիստիկոս, որպէս թէ հնար իցէ հաւանեցուցանել զեկեալ եպիսկոպոսունսն, երթալ աղաչել զսուրբ ժողովն առ ի յընդունել զՎեստոր:

Իսկ նա եկեալ յերեսաց Թադաւորին սկսաւ իշխանաբար խօսել ընդ նոսա. Երթայք, ասէ, խաղաղութիւն արարէք, եւ զխռովութիւն եկեղեցոյ ի բաց բարձէք. եւ զՎեստոր ընկալարուք, զի դարձցի յիւր տեղի. եւ իւրաքանչիւր ոք զիւր աթոռ եւ զեկեղեցի հանդարտութեամբ կայցի: Իսկ նոցա պատասխանի տուեալ ասեն. Օր սուրբ Հոգին կտրեաց եւ ի բաց ընկէց, ոչ եւս հնար է զնա ումեք կենդանացուցանել: Յայնժամ զայրացեալ իշխանն ասէ. Եթէ ոչ Վեստոր դառնայ ի տեղի իւր վկնի երից աւուրց, եւ ոչ իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ դարձցի յիւր տեղի: Եւ մի ոմն ի նոցանէ շարժեալ ի Հոգւոյն սրբոյ ազգմանէ՝ ասէ. Եթէ դու յետ երից աւուրց ընդ իշխանս ի հրապարակս պերճասցիս, ոչ խաչեալն Մատուած է, եւ ոչ մեք նորա եպիսկոպոսք: Եւ նոյնժամայն ի սաստիկ ջերմութենէ ըմբռնեալ, դառնայ ի պաղատն մեծաւ տաքնապաւ ի դրունս մահու հասեալ. զորմէ լուեալ Թադաւորն յառաւել տրտմութիւն ընկղմեցաւ. եւ հասեալ առ ոտս եպիսկոպոսին բազում

աղաչանօք մաղթէր, զի մի մինչեւ ի սպառ պատուհասն եղեալ զսիրելին ի կենցաղոյս բարձցէ:

Իսկ նոցա զանարգել զգճիռ պատուհասին տեսեալ ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ, ասեն. Ով թագաւոր դադարեա յայդմ խնդրոյ, մի գուցէ եւ դու ըմբռնեսցիս ի պատուհաս յանցանաց նորա: Բայց ըմբռնեալն փութով վախճանի զկնի երից աւուրց չարաւոր մահուամբ, ըստ ասացելոյ ճշմարիտ եպիսկոպոսին: Եւ զարհուրեալ թագաւորն առաքեաց գրով հանդերձ ըստ ժողովոյն հրամանի զԼեւստոր պքսօրել, եւ Սիւրջի փութապէս գալ յարքունիսն, զի տեսեալ զնա ուրախացի. որպէս եւ եղեւ իսկ. եւ բերկրեցան ի միմեանց տեսլենէն: Բայց էր ինչ աստանօր եւ յիշատակի արժանի, այլ վասն առաջիկային յոր փութամբ, այլ լում ժամանակի թողցուք եթէ ումեք փափագելի թուեսցի:

Արդ այսոցիկ այսպէս եղելոց, զառնան յիւրաքանչիւր տեղիս եպիսկոպոսաց ժողովոյն, եւ զառաջին հաւատս ուղղափառութեան հաստատեն:

ՀԵՐԵՐԻԵՐ ՀԵԿԵՆ Ս. ԺՈՂՈՎ,

Ք Ե Ղ Կ Ե Դ Ո Ն Ի

Ա. Եւսիքէս հայր վանաց ի կոստանդնուպոլիս ոկիզն առնէ օտարածայն ուսմանց:

Բ. Եւսերիս գորիզացի խրատէ զԵւսիքէս եւ իբրեւ ոչինչ օգտի ամբաստան լինի զնմանէ ի ժողովն փշարեանսոսի ի կոստանդնուպոլիս:

Գ. Եւսիքին առ Եւսիքէս հրաւիրակք ի ժողովոյն, եւ նա չանայ: Հրաւիրակք եւ պլք յայտ առնեն զպլ ընդ պլոյ բանս նորա:

Դ. Եւսիքէս ձեռնկալու իւր առնու զՔրիստոսիս ներքինի: Պնայ ի ժողովն, ձայ անգարձ յիւր կարծիս եւ նզովի:

Ե. Եւսիքի ջանք ի ոտանալ իւր օտարոն եւ խնամակալուս:

Զ. Ս. Դեւանի քահանայապետի խնամք ընդդէմ Եւսիքեայ: Վրիւստփիսի հակառակ հնարք ի պաշտպանութիւն հերձուածապետին:

Է. Վեոկորոս աղեքսանդրացի շատագով մօտանէ Եւսիքեայ: Թէոփոս կայսր հրաման տայ եպիսկոպոսաց ժողով առնել յեփեսոս:

Ը. Ս. Դեւանի քահանայապետի թուղթք եւ տուամար:

Թ. Եպիսկոպոսունք ժողովին յեփեսոս, ուր գայ մօտանէ եւ Եւսիքէս ի ժողովն. եւ վասն քննութեան հաւատոց ոտրա բանք:

Ժ. Ժողովն տայ ընթեռնուլ զարձանագրութիւն ժողովոյ Ս. Փշարեանսոսի եւ արակէ զԵւսիքէս ի նզովից:

ԺԱ. Հնարք կողմակցացն Եւսիքեայ ընդդէմ Ս. Փշարեանու զոր նզովին, տառապեցուցանեն եւ ոպանանեն:

ԺԲ. Ելլ եւս բանք վասն անօրէն գործոց կողմակցաց Եւսիքի:

ԺԳ. Ս. Դեւան քահանայապետ առեալ զուր անցից ժողովոյն յեփեսոս, իւրովք թղթովք ջանայ ուղղել զանկարգութիւնս:

ԺԴ. Թէոփոս Թագաւոր խարեալ ի կողմակցաց Եւսիքեայ՝ չհակառակի խորհրդոց նոցա, յետ սրոյ եւ վասն զգաստութեան եւ մահու նորա բանք:

ԺԵ. Սարկիանոս Թագաւորեալ միաբանութեամբ երանելի տիկնոջն Պոլքերի առնէ բազում ուղղութիւն վասն եկեղեցւոյ, եւ գրով խօսի ընդ Ս. Դեւանի վասն տիեզերական ժողովոյ:

ԺԶ. Սարկիանոս Թագաւոր ըստ կամաց Ս. Դեւանի ժողով համալխարհական գումարէ. յոր սակս ազմակո յուզեն հրետիկոց:

ԺԷ. Եպիսկոպոսունք գումարին ի մի ի քաղկեդոն: Եւ վասն խօսանելոյ մարտգլեայ եպիսկոպոսաց դալ յայտ ժողով:

ԺԸ. Ժողովեալքն յառաջին գումարմանն առնուն դատել զՊէոկորոս եւ քննեն զգործն ժողովոյ նորին յեփեսոս:

ԺԹ. Երկրորդում գումարման ժողովեալքն աման ընթեռնուլ զպատճէնս դաւանութեան առաջնոց ժողովոց եւ զթուղթ Ս. Դեւանի զոր եւ յարգեալ գովին:

Ի. Հերբերտը գումարման երկիցս առաջին պատգամաւորը առ Դէսոսկորոս դալ ի ժողովն. եւ նա չառնաւ յանձն:

ԻԱ. Պէր ամբաստանութեան չորից աղեքանդբացաց զԴէսոսկորոսէ:

ԻԲ. Ժողովեալքն երբորդ անգամ կոչեն զԴէսոսկորոս եւ ի չգալն՝ ածեն զվճիւ նզովից ի վերայ նորա:

ԻԳ. Չորբորդ անգամ ժողովեալ հարց հաստատեն զհաւատառ առաջին ժողովաց եւ կոչեալ աթոռակից առնեն զհինգ եպիսկոպոսունս՝ զորս յառաջագոյն ի բաց հանին: Եւ եւս քննեն զհաւատառ եպիսկոպոսաց եղբայրացաց:

ԻԴ. Ուղղափառ միայնակեացք եւ յետոյ հերձուածողք սմանք դան ի ժողովն եւ բազում բանս ճառեն հարք ընդ յեանոցս: Եւ վասն խնդրոյ եպիսկոպոսապետութեան ի փխնիկաստանի:

ԻԵ. Ի հինգերորդ գումարման յորինեն եւ հաստատեն ժողովեալքն զսահման ուղղափառ հաւատոյ:

ԻԶ. Սնրկիանոս կայր դայ ի ժողովն, առնախօս լինի, եւ առաջի առնէ հարց բանս ինչ զի հաստատեսցեն իբրեւ կանոնս:

ԻԷ. Ի չորս գումարմանս դատեն հարք զառանձին դատս ինչ, մահաւանդ զԹէոփրեոսի կիւրացւոյ եւ զԻբասայ եղեռացւոյ:

ԻԸ. Հերկուս գումարմանս վճարեն ժողովեալքն զգառաստան եպիսկոպոսաց վասն աթոռոյն Եփեսոսի: Պարձեալ յայլում գումարման դատեն զգառաստան երկուց այլ եպիսկոպոսաց:

ԻԹ. Համառօտ պատճէն քսան եւ եւթն կանոնաց ժողովոյս:

Լ. Ընտանդիտս եւ մասն մի ժողովելոցն սահմանեն կանոն վասն առաւելութեան աթոռոյն Աստանդնուպոլսի, զոր հրեշտակք Հռոմայ ոչ ընդունին:

ԼԱ. Ս. Ղեւոն քահանայտպեա հաստատէ զսահման հաւատոյ ժողովոյս, եւ բազում հարք գովեն զնոյն ժողով:

ԼԲ. Վասն որ ինչ զկնի ժողովոյս եղեն խռովութիւնք, եւ վասն Թշնամաց եւ հակառակորդաց նորին կարճ ի կարճոյ բանք:

Հ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

ԺՈՂՈՎ, ՏԻՆՋԵՐԵԿԸՆ

Ո Ր Է

ՀԱՄԵՐԸ, ԽԵՐՀԵԿԸՆ Ս. ՍԻՒՆՀՈՒՈՍ

Վ Ե Ղ, Կ Ե Դ Ի Ո Ն Ի

Գաւմարեալ առ քահանայապետութեամբ որոյ մեծին զեւանի եւ առ ինքնակալութեամբ կայսերացն Մարկիանոսի եւ Վաղինաիանոսի Գ. առ ի մերժել զխոտորութեան զամբարշտութեան ուսումն Եւտիքեայ, որ յերկուս բնութիւնս Կենարարին մերոյ շփութումն եւ խառնակումն լինել հայհոյէր:

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 451

Որք միանգամ ի գիտութենէ աստուածեղէն հաւատոցն Վերիստոսի Եւ ընդունին խորհուրդս իմաստութեան եւ զգօնութեան, թէպէտ եւ յիրս ինչ գիտունք եւ աջողակք երեւեսցին, ի կատարածին վրիպեալք ի ճշմարտութենէ ի բնաւ իսկ ի յատակս մտլորութեանց կործանին: Արպէս տեսանի այս ի մտակորոյս ծերն Լատիքէս, որ յուզել փառաւորութենէ հաւատոցն ճշմարտութեան անկեալ, դատապարտեցաւ ի չորրորդ համաշխարհական ժողովն ի Վաղիկեդոն, զորմէ աստ ի տեղւոյս առնումք ճառել:

Ե. Լ. 80 Լատիքէս յոյն յազգէ՝ յամս ժամանակաց ինքնակալութեան Խէդդոսի փոքու էր առաջնորդ եւ հայր միոյ յերեւելի եւ հռչակաւոր մենաստանացն ի Լիստանդնուպոլիս, եւ ունէր զկարգ երիցութեան: Յառաջագոյն իսկզբան առաջնորդութեան իւրոյ զատեալ էր յամենայն օտարուոի եւ ի խոտորնակ ուսմանց. եւ յաւուրս սուրբ ժողովոյն Լափեսոսի բազում փոյթ եւ ջանս ի յանդիմանութիւն թեւր վարդապետութեան աղանդոյն Նեստորի եւ աշակերտաց նորա ցուցեալ՝ դովելի լինէր առաջի երանելի եւ աստուածամերձ արանց: Եւ քանզի լոյս աստուածեղէն գիտութեան չէր արձակեալ զիւր ճառագայթս լի եւ բովանդակ ի միտս նորա, նմին իրի մտլորեալ

ի ճշմարտութենէ ոչ միայն զչար վարդապետութիւն աղանդոյն 'Նեստորի այն է՝ զերկուս անձինս ի Վրիստոս ի բաց մերժեաց, այլ եւ ժխտեաց զերկուս բնութիւնս ի Տէր մեր . եւ 'Նեստորի աշակերտս քարոզեաց զամենայն իսկ համօրէն վարդապետս, որք գնէին ի Սենարարն մեր զբնութիւն աստուածեղէն եւ զբնութիւն մարդեղէն: Այնոյ յաւելեալ ի չար կարծիս իւր եւ զայլ մոլոր ուսմունս, ասէր. Սարմին Վրիստոսի ոչ է բնակից մարմնոյ մերոյ, այլ է մարմին երկնաւոր՝ անցեալ ընդ անարաւ կոյնն Աստուածածին իբրեւ ընդ ցնցուղ, առանց ընդունելոյ ինչ ի նմանէ: Այլ կայէ այսմ եւ սուրբ Ներսէս Շնորհալի, ասէ՝.

“Որպէս ասաց ժանտն Աւտիքէս՝

Ի՞նչ ոչ մարմին առ իսկապէս,

Այլ առ աչօք անց ընդ կուսին՝

Խողովակի նմանապէս .

Կամ կաղապար հրահալելեաց՝

Որ զբնութիւն ոչ տայ ինքեանց,

Սիայն ըզձեւըս քանդակեալ

Եւ ըզքանակս ենթակայեալ,՝

Պրտէ զտորա մոլորութեանց՝ ի իրերատոս սարկաւազ զայս բանս՝. “Աւտիքէս երէց առաջնորդ եղեալ ի Առստանդինու պողիս երեւելի մենաստանի իրիք, բանսարկուն ազգմամբ քարոզէր, թէ Տէր մեր Արիստոս չէ մեզ բնակից ըստ մարմնոյ, այլ մարմին նորա յերկնից է: Վարձեալ փոխեալ զբանսն ասէր. յառաջ քան զմիաւորութիւնն երկու բնութիւնք եղեն ի Վրիստոս, այլ յետ միաւորութեանն մի միայն,՝ Պատմէ վասն նորա եւ Ինդորեմոս եպիսկոպոս Արարիայ այսպէս՝. “Այլ արդ զյետին դառնազոյն եւս քան զբնաւսն՝ զաղանդ Աւտիքեանց եգիտ սատանայ, որով զամենայն եկեղեցիս համօրէն տինգերաց ի սուգ եւ ի տրտմութիւն հասոյց, դարան գտեալ իւրոյ անօրէնութեանն զթշուառական այրն զԱւտիքէս եւ զԱղենտինի աղանդն՝, որ ի բազում ժամանակաց խափանեալ էր, առ սովաւ դարձեալ նորոգեաց: Այլ Արիստոս զմար-

1 ի բանն հաւատոյ. առջ 198 — 199:

2 ի քաղուս. Գլ. ԺԱ:

3 Յշ. առաջ. աղան. Գորբ Բ. հաս. վերջ:

4 Աւտիքէսն հերձուածապէս ծագե-

ցաւ ի մէջ երկրորդ դարուն յեղիպոսոս ի ֆերանիս քաղաքէ, ուր մտք փիլիսոփոս գտեալ ըստ աղանդոյն զպատմի: Իսկ զքան անդ ըստ հաւատոցն էր բրիստոսեայ ուղիղ ուսմամբ: Ըսոյց յետոյ ապա իբրեւ ոչ եհաս աստիճանի եպիսկոպոսութեան՝ որում ցանկալոր, առ ի մէջ առնելոյ զանուն իւր այլով իմ օրինակաւ: Բանդի փայն զհամբաւոյ մեծութեան փոյթ երնմա, նոր աղանդ ծնաւ, կամ լուս եւս ասել՝ ամենեւին իսկ ի բազմաստուածութիւն հա-

մար քաղ ուսեալ, վերստին աստուածոյ տրուաց եւ իգաց առաքելւ. կցկցեաց, յանաւ. եւ անու. նեաց զտոսս ըստ յունարէն խօսեց Եւս. այն է Յաւիտեանս: Ի սոցանէ, ըստ նոր խաւժագաւ առաքելացն ասեղծաւարհ: Հանգերէ այսպիսիք եւ զայն եւս ուսոյց զՔրիստոսն եթէ ծնաւ ի Մառիամայ լուսեալ ամենեւին եւ ոչ փ ինչ առ ի նմանէ յինքն. այլ իբրեւ ընդ խողովակ անցեալ ընդ նա: Եւ եւս ժխտեաց ամենեւին զյարութիւն մահելոց, եւ գրեաց յանձնէ եւ զաւետարան իմէ եւ ասէր մտաբան: Զառապելաց ինչ սորա տես ի ուրբն Արիստոսի երուսաղեմացի: Կալ. Ը. Ժ. 2. 104 — 106:

մին եւեթ առեալ ասէր զԼանէն Լստուծոյ եւ Լպողինար միայն զհոգի: Եւ սա ոչ հաւանէր ասել՝ թէ Վրիստոս առեալ է զմարմին: Վրանզի ուսուցանէր՝ թէ Լանն չէառ ի Կուսէ մարդկեղէն ինչ, բայց միայն առանց շրջելոյ փոփոխեալ եւ մարմին եղեալ, (զանմութեան բանս նորա երկրորդեմ,) էանց ընդ Կոյսն, եւ զիսչէ կախեցաւ անբաւ անհաս եւ անբովանդակ աստուածութիւն Միածնին, եւ նոյնի գերեզման եղեալ յարեալ: Եւ Օյդ եւ հաւասար այսոցիկ գրէ զնմանէ եւ հնախօս պատմագիրն Լաւգրիոս: Ի վերայ այսր գլխաւոր եւ առաջին մոլորութեան իւրոյ յաւել ասել, թէ մարմինք մարդկան զկնի վերջին համաշխարհական յարութեան հանդերձեալ են լինել անշօշափականք, օղեղէնք եւ անօսրունք իբրեւ զհոգի. եւ վասն այսորիկ իսկ ուրացաւ զհնոց աւանդութիւնս, որք իւրոց չարաչար բանիցն ընդդէմ զհակառակն քարոզէին: Եւս աղանդ խոտորութեան Լաւիքի սկիզբն էառ երեւելոյ յամի Տեառն 448 զկնի եւթն եւ տասն ամաց սրբոյ Ժողովոյն Լաիեսոսի:

Ի. ՕՆՅԵՊՏԻ ԹԵԼՐ ՈՒՍՈՒՄՆ ՀԱՍՏԱՏԵԿԱԼ ՆՈՐԱ Ի ՍՐԽԻ ԻԼՐՈՒՄ ոչ միայն առտնին յիւր միանձունս Թափէր զԹոյնս չար վարդապետութեան խոտոր բանիւք, այլ եւ գիրս եւս գրեալ արտաքոյ առ ամենեսեան տարածանէր: Եւս քան զամենեսին ի վերայ իրացն ստուգութեան հասանէր Լաւերիոս եպիսկոպոս Վորիզեայ փոխապետոց, այն որ ըստ յառաջագոյն գրեւոցս մինչ դեռ յաշխարհակեաց կեանս էր, հզօր բանիւք ետ ծակատ ընդ՝ Նեստորի: Եւս ինքն սէր բարեկամութեան ի վաղուց իսկ ընդ Լաւիքի հաստատեալ, սովորութեամբ ունէր ստէպ ստէպ ծառարկանել ընդ նմա զբանից հաւատոց, զհակառակ հնարից հերեւիկոսաց եւ որ այլ եւս սոցին հանգոյն են բանք: Եւ զի այսր այս ողջամիտ էր յուսմունս հաւատոյ եւ ամենայն առաքինութեամբք զարդարեալ, իբրեւ ետես՝ թէ բարեկամ իւր ի կարծիս մոլորութեան շրջի, զկերպարանս նախանձաւոր առաջնորդի յանձին զգեցեալ, ձեռն արկ խնամ տանել մոլորեալ եղբօրն, եւ ուղղափառ վարդապետութեամբ սրբել զմիտս նորա ի չար խորհրդոցն: Եւս ուրեք զի բարի խրատուք թելադիր լինէր նմա, եւ էր ուրեք զի զիպօղ պատճառօք զհակառակ ուսմունս ի մտաց նորա ի բաց տանել հնարէր. եւ բազում անգամ սաստիւք եւս սպառնայր խայտառակել զխոտորեալ կարծիս նորա: Եւս իբրեւ ստուգեալ գիտաց՝ թէ ոչ գնան ի նա քաղցրութեան բանք, եւ ոչ իրաւացի պատճառք, եւ ոչ մեծասաստ սպառնալիք, ի բաց որոշեցաւ յընտանի բարեկամութենէ նորա, եւ ինքնին եւս դատախաղ եւ ամբաստան եկաց ընդդէմ նորա ըստ օրինակիս ըստ այսմիկ:

Տ Ի ՎԱՄԻ. ԵԿԵՂ. ԳԻՐԷ Ա. ԳԼ. Բ:

(Յամի Կ48 յամենանն՝ Նոյեմբերի Փիլարիանոս հայրապետ Սոստանդնուպոհոյ, որ յետ սրբոյն Պրոկիի յաջորդեաց զաթոռն, ժողովեաց երեսուն եւ երկու եպիսկոպոսունս եւ քսան եւ երիս հարս վանաց: Խորհուրդ ժողովոյս էր լեցուցանել զհարծիս հակառակութեան յուզելոյ ի մէջ Փիլորենտեայ եպիսկոպոսի Սարդեայ եւ եպիսկոպոսապետի՝ Վիդիայ եւ երկուց եպիսկոպոսաց նմա հպատակելոց: Եւ յաւուր միում իբրեւ ժողովեալ ոոցա դարձեալ ի միասին ի խորհրդանոց մայր եկեղեցւոյն Սոստանդնուպոհոյ, յաջողութեամբ զրաւ արարին հակառակութեանն Վիդացւոց, յառաջագոյն յիշատակեալն Նւսեբիոս որ մի էր ի ժողովելոց անտի, յարեաւ յաթոռոյ իւրմէ, եւ մատոյց նոցա գիր ամբատանութեան: Բստ աղայանաց նորա հրամանն ետ սուրբն Փիլարիանոս իւրոց դպրաց ընթեռնուլ զայն գիր: Եւ մամ գրեալ էր Նւսեբեայ այսպէս. Եւտիքեայ ի մոռացոնս դարձուցեալ զերկեղն Լստուծոյ՝ զահագին զանաչառ դատաստանօք Վրիստոսի փրկչն մերոյ ապախտ արարեալ, եւ յուղղափառ հաւատոյ ուսմանց ուրացեալ, ոչ լուէ ի հայհոյելոյ զնոյն ինքն զՍիսուս Վրիստոս: Եւ համբաւ օրբութեան երանելի հարց մերոց կսկծելի բանիւք թշնամանաց աղարտէ, զնոսա եւ զիս հերետիկոս անուամբ անպատուելով: Յետ բազում այլոց բանից աղայէր Նւսեբիոս ի նմին գրի կոշեւ զառաջեաւ զՆւտիքէս եւ ստիպել զնա ի պատասխանատուութիւն բանից ամբաստանութեանն. զի եւ ինքն ըստ իւրոց պարտեաց յանդիման ամենեցուն կարկեաց զեղու նորա:

Գ. ՍԵԾԱԳԵՍ զարմացեալ սրբոյն Փիլարիանոսի ի լուր այսպիսի բանից զՆւտիքեայ, զոր ինքն մեծամեծ գովութեամբ բարձրացուցանէր ի միտս իւր իբրեւ զայր մի ուղղափառ եւ առաքինի վարուք կրթեալ, չյօժարէր իմն անդէն հաւատալ բանից Նւսեբեայ: Բայց ի հաստատել նորա հաւատարմութեամբ զիւր ամբաստանութիւն եւ ի ցուցանել պատրաստ վկայս, աղաչեաց զնա երանելին Փիլարիանոս միւսանգամ ըստ բարեկամութեան օրինի ընկերաբար սիրով երթեալ յողջմտութիւն յորգորել զնա: Երաժարեցաւ այրն առաքինի ի կատարմանէ խնդրոյ հայրապետին, յայտ արարեալ թէ ես կանխադոյն բազում օրինափօք իբրեւ բարեկամ հաւատարիմ թելադիր եղէ նմա զմոլորութիւն բանիցն սրտի մտօք դարձուցանել ի ճշմարտութիւն ուղիղ հաւատոց: Եւ ասն ուրոյ անհնարին իրք են ինձ, ասէ, միւսանգամ յունկնդրութիւն հայհոյիչ լեզուի նորա զեջանել. աղաչեմ զձեզ, տեարք, զայլ ոք առաքեսջիւք առ նա ընդ իմ: Յայնժամ ապա արձակեցին ժողովեալք երէց մի եւ սարկտազ մի ի վանս Նւտիքեայ հրաւիրել զնա ի ժողով անդր: Յետ մեկնելոյ հրաւիրակաց ի ժողովոյն, ըստ խնդրոյ նորին Նւսեբեայ բերեալ ընթերցան զերկուս թուղթս սրբոյն Վիդիի:

աղէքսանդրացւոյ, առաջին զգրեալն առ Նեստոր, եւ երկրորդ՝ զգրեալն առ Յովհաննէս անտիոքացի յետ խաղաղութիւն առ ներոյ ընդ միմեանս: Եւսոց թղթոց բանիւք կարի քաջ մերժէր նորա ուսուցն հայհոյութեան: Եւմին իրի ժողովեալքն ոչ միայն ինքեանք մի բոտ միոջէ հաստատեցին զայնոսիկ, այլ եւ յամենայն եպիսկոպոսաց եղելոց յայնժամ ի Կոստանդնուպոլիս ընկալան զձեռնադիր հաստատութեան:

Յետ աւուրց եւթանց ի ժողովել նոցին հարց, եկեալ որոց առ Եւտիքէսն առաքեցան, կացին ի մէջ ժողովոյն. եւ մին ի նոցանէ հրաման առեալ ի ժողովելոցն սկսաւ խօսել եւ ասէ. «Եթեալ մեր ըստ հրամանի սրբոյ ժողովոյս առ Եւտիքէս, յայտ արարաք նմա զհրաման պատուիրանի ձերոյ: Եւ պատասխանի ետ եւ ասէ. Եւս յաւուրց անտի մտանելոյ իմոյ ի վանս յայս, ուստ եղի ընդ անձն իմ չարձակել բնաւ զոտս արտաքս քան զայս տեղի. քանզի աստ իրրեւ ի գերեզմանի բնակեալ եմ ես: Եւսերիոսդ այդ ի թշնամութեան խորհրդոց շարժեալ արտաքոյ իրաւանց զայնպիսի ամբաստանութիւնս կուտէ յիմ վերայ: Եւ անշարժ մտօք ունիմ զսահմանս հարցն Նիկիայ եւ Եփեսոսի. եւ յետ տեսչութեան Բանին, այս է յետ ծննդեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի, երկիր պագանեմ միոյ եւեթ բնութեան Եւսուծոյ մարմնացելոյ եւ մարդացելոյ: Եպա բերեալ գիրս իմն վասն իրացս այսոցիկ ընթերցաւ առաջի մեր,»: Օպսոսիկ եւ զայլ սոցին նման բանս լուեալ յԵւտիքեայ՝ խօսեցան երկու առաքեալքն. եւ զնոցա բանս իւրով վկայութեամբ հաւատարմացոյց Եթանոս տարկաւագ Բարսիլի Սեզեկիայ եպիսկոպոսի որ եւ ինքն ընդ նոսա ականջալուր գտեալ էր բանից չարախորհուրդ ծերոյն: Հայնժամ աղաչեաց Եւսերիոս դորիդացի միւսանգամ առաքել հրաւիրակս առ Եւտիքէս: Հաւանեալ Փիլաբիանոսի եւ ամենայն հարց առաքեցին առ նա զՍամաս եւ զԹէոփիլոս զերիցունս հանդերձ դրով հրաւիրանաց: Սինչ դեռ սպասեալ մնային ժողովեալքն գալստեան հրեշտակացն եւ պատասխանուոյ Եւտիքեայ, յոտն կացեալ Եւսերեայ ասէ. Նշմարտութեամբ ի վերայ հասեալ եմ, թէ Եւտիքի գրեալ մատեան մի առաքեաց ի բազում վանորայս առ ի շփոթս խռովութեան յամենեանեան արկանելոյ: Օպս աւագիկ մարթ է ձեղ հաւատեաւ ստուգել յԵրրահամէ երիցուէ Հերտեմնայ: Հայնժամ կռչեաց երանելին Փիլաբիանոս զնոյն երէց, որ անդ էր, եւ ստուգեաց ի նմանէ վասն առաքեալ մատենին: Օնոյն յետ սակաւուց յայլոց եւս ծմարտեալ հաստատեաց:

Իբրեւ այս իրք այսպէս ի ժողովի կատարէին, եկին հասին անդր առաքեալքն առ Եւտիքէս, եւ հրաման ետ նոցա

Փղաբիանոս պատմել զամենայն, որ ինչ եղեն: Պատասխանի ետ Սամաս եւ ասէ. «Սկսեալ ի սրբոյ ժողովոյ» իբրեւ ի վանս Լաւորեայ հասաք, տեսեալ առ սեամս դրանն միանձունս ոմանս աղաչեցաք զնոսա ազդ առնել հօրն վանաց, զի առաքեալ եմք, ասեմք, ի մեծապատիւ հայրապետէն եւ ի ժողովոյ նորա, եւ բանս կարեւորս ունիմք խօսել ընդ նմա: Եւ քա պատասխանի տուեալ ասացին մեզ. Հայր վանացս մերոց անկեալ դնի ի մահի՞ծս, եւ չկարէ բնաւ խօսել ընդ մարդկան. վասն որոյ եթէ գոյ ի ձեզ բան կարեւոր՝ ասասցիք մեզ: Իբրեւ ոչ հաւանեցաք անդէպ խնդրոյ նոցա, եւ ստիպեցաք եւս թողացուցանել մեզ, զի եթեալ մեզէն ըստ հրամանի ժողովոյս խօսեսցուք ընդ հօրն, մտեալ նոցա ի ներքս դարձեալ եկին առ մեզ բերեալ ընդ իւրեանս եւ զՆիկեայիս զոմն ի միայնակեցաց, եւ ասացին. Օսա առաքեաց հայր վանացն՝ զի զբանս ձեր յունին սորա պատմեսցիք: Սեբ իբրեւ դարձեալ զառաջին բան պատասխանեոյ առ նոսա երկրորդեցաք, տեսանեմք եւ ահա մեծաւ շփոթիւ խռովեալ նոցա սկսան ընդ միմեանս հծծել: Հայնժամ զարմացեալ ասեմք ցնոսա. Օհ խռովեալ էք, չունիմք ընդ մեզ լուրս դառնութեան, եւ զոր խօսելոցս եմք այս է, սուրբ ժողովն վերստին կոչէ զհայր վանացդ ի պատասխանի առնել ամբաստանութեանցն Լաւորեայ: Ստին նոքա ի ներքս, եւ նոյնժամայն կոչեաց Լաւորէս եւ զմեզ եւս ի ներքս առ իւրն, եւ ընկալեալ ի մէջ զգիր ժողովոյն ետ ընթեռնուլ լու ի լու ամենեցուն: Եւ պա ասէ ցմեզ. Ի բազում ժամանակաց հետէ եղեալ է իմ ի մտի, մինչեւ ցլածուսմ մահկանացու մարմնոյս չեղանել բնաւ ի վանացս. վասն որոյ խնդրեմ մի յայսմհետէ հրաւիրակս առ իս առաքեսցէ ժողովն. եւ որ ինչ վասն իմ առնել կամք իցեն նմա, կատարեսցէ անխափան, չկոչեալ զիս յերրորդ նուագ: Եւ մէր եւ գիրս տալ մեզ զի առ ժողովն բերցուք. բայց մեք ստիպեցաք զնա՝ ինքնին գալ, եւ եթէ ունիցի ինչ առաջի ատենի հարց ասել: Հետոյ հրամայեաց բերել զայն թուղթ, եւ կամէր ընթեռնուլ առաջի մեր, այլ իբրեւ չանսացեալ մեր ունկնդիր լինել բանիցն ի բաց մեկնէաք, գրեաց ի նմա զիւր անուոն եւ ասէ. Հետոյ առաքեցից զայս առ ժողովն: Օայս ամենայն խօսեցաւ Սամաս, որոյ ճշմարտութեան վկայեաց եւ Խեղոփիոյ: Նուեցեալ սուրբ ժողովոյն՝ եթէ լի ստութեամբ պատճառանք են այն ամենայն հնարք Լաւորեայ, ըստ խնդրոյ Լաւորեայ եւ յանթերի կատարուսմ օրինաց եկեղեցւոյ՝ որոշեաց դարձեալ միւսանգամ երկուս երիցունս զՍեմնոն եւ զԼպիփան եւ սարկաւագ մի Վերմանոս անուոն, եւ առաքեաց զնոսա թղթով հանդերձ կոչել զԼաւորէս:

Մինչ չեւ էին դարձեալ առաքեալքն՝ ի վնշտասանն Նոյեմբերի ի ժողովել հարցն ի միասին եւ ի ճառել զերաց հաւատոյ, ոմն ի դիւանագարաց ազդ արալ նոցա, թէ միայնակեացք ոմանք առաքեալք յԱւտիքեայ կան արտաքոյ, եւ խնդրեն մտանել ի ժողովս։ Իբրեւ հրաման ետ երանելին Փղաբիանոս եւ եկին ի ներքս, եհարց ցգլխաւոր նոցա ցԱբրահամ, թէ վասն որոյ իրաց եկեալ են։ Նա պատասխանի ետ եւ ասէ. «Աւտիքէս պատուական հայրվանաց մերոց առաքեաց զմեզ. եւ զե ինքն չարաչար հիւանդացեալ ոչ կարէ կատարել զհրաման ձեր, կամք եղեն նմա՝ զի ես ընդ նորա պատասխանի արարից»,։ Ոչ հաւանեցաւ բանից նոցա երանելի հայրապետն, այլ քաղցր եւ հեզ բարբառով ասէ ցնոսա. «Մեք ըստ պահանջել օրինաց սիրոյ սպասեալ մնամք մինչեւ ի կատարեալ առողջութիւնն հասանիցէ նա, եւ ապա ինքնին եկեալ արդարութեամբ խօսեցցի առաջի դատախազի իւրոյ։ Արդար ի՞նչ կարծիցէք օտարի ուրուք պատասխանի առնել փոխանակ ամբաստանելոյն»,։ Չայս եւ զայլ բազում բանս քաղցրութեան խօսեցեալ առ նոսա, խաղաղական սիրով արձակեաց։

Ի վաղիւ անդր խմբեցան հարքն ի մի ժողով, եւ եկեալ որոց առ Աւտիքէսն առաքեցան, սկսաւ պատմել Մեմնոն երէց եւ ասէ. «Վնացեալ մտաք առ Աւտիքէս եւ տուաք նմա զգիր հրամանի ժողովոյն, որոյ յակն արկեալ զայն ասէ. Ի պատճառս հիւանդութեան իմոյ առաքեցի զԱբրահամ երէց առ ժողովն զի յիմ անուն հաւանեալ հաստատեցէ զամենայն սահմանս ժողովոցն Նիկիայ եւ Նիքիոսի։ Ապա ի Թախանձել իմ զնա զի փութացի եւ ինքնին երեւել ի ժողովի, ասաց. Աղաչեմ զսուրբ ժողովն երկայնամիտ լինել մինչեւ ցելս շաբաթուս, յետ որոյ ապա եկից եւ ես»,։ Հետ լռելոյ Մեմնոնի՝ բազումք բազում բանիւք իմացուցին ժողովելոցն զար հնարս Աւտիքի ի սփռել զիւր անարժան ուսմունս։ Հայնժամ խնդրեաց Աւսեբիոս դորիզացի զի դատաստան նորա այնուհետեւ ըստ եկեղեցւոյ իրաւանց արագ արագ քննեալ վճարեսցի։ Տեսանէք, ասէ, զի ընդ ստերդմնութեան դատաստանօք է նա. վասն զի սր ասացն՝ թէ իմ ի մտի եղեալ է չելանել արտաքս ի վանաց աստի, ինքնին խոստանայ գալ այսր։ Հայն միայն հնչին միտք նորա՝ զի յապաղեսցէ զերսն եւ զայլ իմն հնարս խորամանկեալ յերեսաց կշտամբանաց խուսեսցէ եւ ի պատժոցն ապրեսցի»,։ Թէպէտ եւ արդար էին այս բանք Աւսեբեայ, բայց երանելին Փղաբիանոս ըստ հայրական մարդասիրութեան իւրոյ հաւանեցոյց զամենեսեան՝ առաջի նորին Աւտիքեայ քննել զերսն։ Արկայնամտեալ սպասեսցուք, ասէ, մինչեւ ցօր երկուշաբաթւոյ, այս է ցքսաներորդ երկրորդ օր Նոյեմբերի, որպէս նա

ինքն խնդրեաց ի մէջ. եւ ապա ի ստել նորա իւրում խօստմանն՝ բերցուք ի վերայ նորա զվճիռ որոշման», :

Ի քսաներորդում՝ աւուր Նոյեմբերի ի գումարել հարց ի միասին խնդրեաց ի նոցանէ Լաւերիոս՝ լատն երկուշարաթի աւուրն կոչել ի վանացն Լաւորեայ չորս երեւելի միանձուռս, զի առաջի նոցա իրրեւ առաւել գիտակաց բանից հօր իւրեանց ի լոյս եկեացէ ճշմարտութիւնն : Լաւա նոյն ինքն Լաւերիոս ծանոյց, թէ լուեալ է իւր զի Սամաս եւ Թէոփիլոս, որք աւուրբք ինչ յառաջագոյն առաքեալ էին ի կոչել զԼաւորեայ, լուեալ են ի նմանէ բանս ինչ զերաց հաւատոց : Լա զի Սամաս չէր յայնժամ անդէն ի ժողովի, Փիլաբիանոս հրաման ետ Թէոփիլոսի պատմել զամենայն, եթէ իցէ ինչ այնպիսի : Պատասխանի ետ Թէոփիլոս եւ ասէ. «Յաւուր յորում առաքեցաք առ Լաւորեայ՝ եհարց զմեզ ասելով. Եղբայր զձեզ ո՞ր գրեալ իցէ ինչ յաստուածեղէն գիրս զերկուց բնութեանց. եւ կամ ո՞րք ի հարց սրբոց յայտ արար՝ թէ Լստուածն իւրն զերկուս բնութիւնս ունի : Յայս բան նորա պատասխանի արարաք. Լա գուցոյց մեզ, ո՞ր գտանիցի անունն Ի միասին էական, եւ կամ ո՞ր գիրք ասեն զայս : Լաւորեայ ասէ. Եւրո բան ոչ գտանի յաստուածաշունչ գիրս, բայց գոյ ի մեկնութիւնս հարց : Լա այս պատասխանի ետ մեծարդոյ երէցն Սամաս եւ ասէ. Չորօրինակ Ի միասին էական ի գիրս աստուածեղէնս ոչ գտանի, բայց ի հարցն բանից է հաստատեալ, նոյնպէս եւ երկու բնութիւնք ի Վրիստոս ի հարցն սրբոց քարոզեցան : Ի վերայ այսոցիկ յաւելի ասել եւ ես. Կատարեալ է Լստուածն իւրն թէ ոչ : Լաւորեայ ասէ. Կատարեալ է : Լսեմ դարձեալ. Կատարեալ մարդ է մարմնազգեաց. նա ասէ. Եւր կատարեալ է : Եթէ այդ այդպէս է, ասեմ, եւ եթէ Լստուած կատարեալ եւ մարդ կատարեալ է, աւադիկ երկու կատարեալք առնեն զմի Որդի, եւ զԵնչ ինչ արգելուցու զմեզ ի քարոզելոյ՝ յերկուց բնութեանց լինել միոյ Որդւոյ : Եւսց բանից այսպիսի պատասխանի ընդդէմ առնէր նա. Վաւ լիցի ինձ ասել թէ յերկուց բնութեանց է Վրիստոս, կամ զբնութենէ Լստուծոյ իմոյ ճառս արկանել եւ վիճել : Եւր եթէ կամք լիցի ժողովելոցն ի կարգէ իմմէ լուծանել. զիս, արասցեն որ ինչ բարի թուի յաջա իւրեանց, որչափ ինչ ներէ նոցա Լստուած, զի ես յրնկալեալ հաւատան մշտնջնաւորել կամիմ», : Յայս վայր խօսեցաւ Թէոփիլոս յատենի հարցն, զորոյ զբանս իւրով վկայութեամբ հաւատարմացոյց Սամաս ի գալ իւրում յետ սակաւուց ի ժողովն : Եւսպէս յանկ ելին գործք աւուրն այնորիկ :

Պ. Եւրիստոս, ըստ յառաջագոյն ծանուցանելոյ Լաւերեայ դորիկացւոյ, յեւթն աւուրսն յայնոսիկ, զոր խնդրեալ էր ի ժո-

ղովոյն, ի հնարս հայթայթանաց մտեալ՝ եգիտ իւր ձեռն օգնականութեան ի գրանէ կայսեր: Վրանզի որ հաստատութեամբ ուխտս եղեալ էր չերեւել ի հրապարակի, եղեալ ի վանացն համարձակ չողաւ յապարանս Խէնդասի առ Վրիւսափիոս ներքինի եւ սենեկապետ արքունեաց, այր լի ամենայն անօրէնութեամբք եւ աջողակ ի գործս չարեաց: Սոյն սա, որպէս պատմէ՝ Նիկեփորոս⁶, ի ձեռնադրել սրբոյն Փղարիանոսի հայրապետ Նոստանդնուպոզի, քանզի թշնամութեամբ էր ընդ նմա, կարի յոյժ գծկամակ գտեալ ընդ այն, հաւանեցոյց զԹադաւորն խնդրել ի նմանէ պարգեւս ի վարձ ընտրութեանն: Առաքեաց առ նա երանելի հայրապետն ըստ կանխակալ սովորութեան՝ հաց սուրբ եւ սպիտակ ի նշան օրհնութեան: Այ հաճեալ ընդ այն Վրիւսափեայ, խնդրեաց ի նմանէ ոսկի ընտիր: Այ ի պատասխանի տալ սրբոյն, թէ բաց ի սրբոց անօթոց՝ չիք առ իս այլ ոսկի. եւ թէ պատուէր ունիմք զգանձո եկեղեցւոյ չբաշխել պարգեւ, լի եղեւ սրտմտութեամբ եւ խնդրէր այնուհետեւ զիպող ժամ առնուլ զվրէժ քինուն իւրոյ ի նմանէ: Արդ քանզի քաջ գիտէր Աւտիլքէս վայսպիսի հուր թշնամութեան, որ հանապազ վառէր ի սրտի նորա, եւ զի դարձեալ ինքն յաւազանէն մկրտութեան ընկալեալ էր զնա, խորհեցաւ ի ձեռն նորա կատարել յաջողութեամբ զիւր գործս եւ յաղթահարել զՓղարիանոս: Այսն որոյ մատուցեալ առ նա՝ օտարոտի բանիւք հաւատարմացոյց, թէ բազում վիշտս հասուցանէ ինձ Փղարիանոս եւ ժողով նորա: Օայս ասացեալ, աղաչեաց տալ զոմն յերեւելի իշխանաց զրանն արքունի, զի նորին միաբանութեամբ մտցէ ի ժողովն, եւ ի հանդէս մատուցեալ անդէն զիւր իրաւունս անջլաս արձակեցի: Յօժարութեամբ լուաւ Վրիւսափիոս խնդրուածոց նորա, քան զոր ոչինչ կայր նմա ցանկալի. եւ ըստ իւրոց խորամանկ բարուց ածեալ զԹադաւորն ի հաւան, ոչ միայն զօգնականութիւն արքունի խնամոց եւ Աւտիլքէայ, այլ եւ հրաման եւս ընկալաւ զՓղորենտիոս ասպետ արքունի եւ պահապան լուութեան յարքունիս՝ սւղեկից եւ ընկեր տալ նմա: Օայս ամենայն խորամանկեաց չարագեւն Աւտիլքէս ի ժամանակի պարապոյ ելթն աւուրց:

Արդ ի կատարել այսց աւուրց ըստ ժամադրութեանն նորին Աւտիլքի միաբան գումարեցան ամենայն հարկ ի քսաներորդ

6 Ի պատմ. եկեղ. Գիլք ԺԳ. ԳԼ. ԽԷ: քունին անդ պաշտօնեայք օմեմք բուզմագ Պահապանք լուութեան անուանէին ի քեպք, այլ անձաբուք եւ յառաջնոց կարհուաւ արքունի պաշտօնեայք որք ի քրան գի: Յայս անուն անուանէին եւ ասենաւորքայի կացեալ ունէին հոգաբարձութիւն գպիլք, իրր զի լեւին զածուկ եւ զգաւանք զի ամենայն ինչ խորին լուութեամբ եւ հան բանս, զորս պարս էր նոցա լուութեամբ գաբաութեամբ կատարեցի, եւ մի բնու պահել: Էր ի զոստանդնուպոզին գարաց ի չափոն ինչ կամ չիթք լեւի լիթն, որպէս պէտա կրթութեան պարպոն արքունի պահի ինքնակալն հանապազ յիւրում հան ամենից. որպէս ուսուցանէ Նիկեփորոս: Գաբաութեան վայելեաց: Չէին սղաւ յար. Ի պատմ. Եկեղ. Գիլք ԺԶ. ԳԼ. ԻԳ:

երկրորդ առուր՝ Նոյեմբերի ի տեղի ժողովոյն. եկն եւ Նաւերիոս դորիդացի դատախազն Նաւտիքեայ. եւ ամենեքեան մնային գալլատեան նորա: Եւ ինն ոմանք արտաքս ըստ հրամանի սրբոյն Փղաբիանոսի տեսանել, միթէ եկեալ իցէ նա եւ կայցէ արտաքոյ. եւ վաղվաղակի մտեալ ի ներքս ազդ արարին, թէ թէպէտ եւ զնա ինքն ոչ գտաք անդէն, բայց ծանեաք ճշմարտութեամբ թէ ի ճանապարհ ելեալ դայ բազում ամբոխիւ եւ պահապանօք: Յետ սակաւուց եկեալ ուրուք արտաքուստ ծանոց՝ թէ Նաւտիքէս ժաման եղեալ մնայ արտաքոյ բազում միայնակեցօք եւ զինուորօք եւ երեւելի պաշտօնէիւք արքունի, որք խնդրեն մտանել ի ներքս եւ յանձն առնել ժողովելոց զՆաւտիքէս: Հրաման ետ երանելին Փղաբիանոս եւ եկին ամենեքեան միաբան ի ներքս. եւ իշխանն լռապահ հրաման առեալ ի ժողովելոցն ընթերցաւ զգիր ինքնակալին, յորում պատուիրք նա գումարեալ հարց՝ մի արգելուլ Փղորենտիոսի ասպետի կալ մնալ ի ժողովի անդ ի զգուշութիւն պահպանութեան: Պատուութեամբ ընկալան ժողովեալքն ամենայն զհրաման պատուիրանի ինքնակալին, առ ի չգայրացուցանելոյ զոգի նոքա յոչինչ պէտս:

Յետ այսորիկ ի մէջ կոչեցան Նաւերիոս դորիդացի իբրեւ ամբաստան կամ դատախազ, եւ Նաւտիքէս իբրեւ ամբաստանեալ. եւ Ն. յետիոս դպիր վաղվաղակի ընթերցաւ կարգ ըստ կարգէ զամենայն եղեալսն ի ժողովի անդ յառաջ քան զգալուստ Նաւտիքեայ: Իբրեւ ի մէջ գործոցն եղելոց ընթեռնոյր զթուղթ սրբոյն Սիւրբի, եւ հասանէր յայն տեղի, յորում երանելի հայրապետն յայտնի բանիւք առաջի դնէ զայլեւայլն լինել երկուց բնութեանց ի Վրիստոս եւ զնորա ըստ մարմնոյ ընդ մեզ բնակիցն լինել, ասէ Նաւերիոս. «Նաւտիքէս զայդոսիկ ոչ խոստովանի, այլ զսոցին հակառակսն քարոզէ եւ ուսուցանէ»: Պատասխանի ետ Փղորենտիոս ասպետ եւ ասէ. Հարց եւ փորձ արասջիք Նաւտիքեայ, միթէ դաւանիցի զայնոսիկ: Եւ լ մինչ չեւ էր նորա պատասխանի տուեալ եւ ցուցեալ զիւր հաւատո, դարձեալ խօսել սկսանէր Նաւերիոս օրինակ զայս. Թող տուք զի բովանդակ ընթերցուած գործոցն ի գլուխ ելանիցէ. շատ են զոր յառաջագոյն արարաքն ի յաղթել Նաւտիքեայ: Ինչ չէ արժան մնաս կրել, եթէ նա պշտիկ ի հարկէ տաղնապեալ սուտ խոստովանութեամբ ուղիղ հաւատոց միաբանեցի, զի ես վկայութեամբ բազմաց խայտառակեցի զնա մոլար ուսմանց քորոզ: Երկնչիմ ես ի ննդաւոր հնարից նորա: Եւ քատ եւ չքաւոր այր մի եմ ես. աքսորանս սպառնայ նա ինձ. մեծութիւն բազում է նորա: Եթէ նա խորամանկ խաբէութեամբ սուտ եւ զրպարտիչ յանդիմանէ զիս, յիշխանութենէ կարգիս

անկանիմ», : Ի դուք խանդաղատեալ երանելոյն փղաբիանո-
սի ի վերայ առնն, երկիցս եւ երկցս սրտապնդեաց զնա՝ չերկրն-
չել բնաւ ի վտանգէ ինչ չարեաց : Եւս խնդրեաց Եւսեբիոս
հրաման տալ Եւսեբեայ, զի խոստովանեացի ըստ սրբոյն Սիւր-
ղի զանշիփթ միաւորութիւն երկուց բնութեանց ի մի անձն
Վրիստոսի : Եւսեբեայ բան իմացոյց փղաբիանոս Եւսեբեայ ասելով .
« Եւսե, Եւսեբէս երէց, զինչ ամբաստանօղ քո ասէ . մեկնեա
մեզ արդ, խոստովանիցիս արդեւք զանշիփթ միաւորութիւն
յերկուց բնութեանց », Եւսե ծերն գառնացեալ զլի ստու-
թեամբ բերան իւր եւ ասէ . « Եւս, յերկուց բնութեանց », :
« Եւսեմայն ծանեաւ Եւսեբիոս զծածուկ խորհուրդս նորա,
վասն որոյ պնդագոյնս եհարց զնա . « Խոստովանիցիս արդեւք
զերկուս բնութիւնս յետ մարդանալոյ բանին, եւ ասիցեմ, թէ
Վրիստոս բնութեանակից է մեզ ըստ մարմնոյ », : Եւսեմայն յայ-
տնապէս ասէ Եւսեբէս . « Եւս ոչ եկի այսր զի բանակուիւ եղէց,
այլ զի ցուցից սրբութեան ձեռում » զինչ իցեն կարծիք մտաց
իմոց », : Եւ մինչ դեռ զայս ասէր, հանեալ արտաքս գիր ինչ,
ասէ . « Վրեալ կայ աստէն զոր ինչ ես կարծեմ, զսոյն հրա-
մայեսիք ընթեռնուլ », : Եւ ի թախանձել զնա սրբոյն փղա-
բիանոսի բանիւք բերանոյ մեկնել զհաւատս իւր, նա պէսպէս
մանուածոյ բանիւք հնարս խաբէութեան խորամանկէր : Եւ ասն
որոյ եւ երկարագոյնս խօսեցեալ հարց ընդ նմա, Զան եղին
առողջ վարդապետութեամբ զթիւրեալ խորհուրդոս նորա բու-
ժել . բայց նա հաստատեալ զմիտս անդարձութեամբ, զիւր
անդէպ զըզոյս երկրորդէր : Եւ իբրեւ ինքնին եհարց ցնա փղո-
րենտիոս ասպետ . « Եւսե երկու բնութիւնս, եւ թէ Վրիս-
տոս բնութեանակից է մեզ », . պատասխանի ետ ծերն չար . « Եւսեբե-
ցեալ է իմ զգիրս երանելոյն Սիւրղի եւ սրբոց հարց եւ
սրբոյն Եւսեմասի, որք արդարեւ յառաջ քան զմիաւորութիւն
երկուս բնութիւնս ասացին, իսկ յետ միաւորութեան եւ մար-
մնաւորութեան ոչ երկուս, այլ մի բնութիւն », : Եւսե ցնա փղո-
րենտիոս . « Եւսեմ մեզ, խոստովանիս զնի միաւորութեան
երկուս բնութիւնս . եթէ զայս ոչ ասես՝ հաւաստեաւ նզովկե-
ցիս . որ ոչ ասէ յերկուց բնութեանց եւ երկուս բնութիւնս,
ոչ հաւատայ ուղղափառութեամբ », : Ի նեղ մտեալ անհան-
ճար ծերոյն, ինքնին զոգցես իւրովք բանիւք զատապարտ
արար զանձն յասեն . « Եւսե լիցի ինձ կատարել զայն զոր
խնդրէ յինէն ժողովք, նովին նզովս կարդամ ի վերայ սրբոց
հարց », : Եւսեմ վայրի յոտն կացեալ ամենայն հարց ժողովոյն
ասացին միարան բարբառով . « Հաւատք մեր հանապաղ յաղ-
թութեամբ պարծին : Եւսեբէսդ այդ ոչ զիջանի ի հաւանու-
թիւն . զմեզ զայրդ յամառ ի հաւանութիւն ածել ձգնիս », :

Այս միաբանեալ ամենեցուն ի մերժումն յամառ հերձուածապետին, արժանի վճռոյ որոշման եւ նդովից քարազեցին զնա. վասն որոյ եւ Փղարիանոս հայրապետ թախծեալ օրափ կարգաց ի վերայ նորա զայս վճիռ. «Յամենայնէ՛ որ ցարդ գործեցաւ եւ ի խոստովանութենէ անտի Նւտիքեայ, որ երբեք երէց եւ հայր վանաց էր, յանդիմանեցաւ՝ թէ նա զԱտինտինոսի եւ զԱպողինարի չարիս ախտացեալ, զհետ հայհոյութեան բանից նոցա երթայ, որ եւ ոչ յունկնդրութիւն մերոց յորդորիչ բանից եւ վարդապետութեան խոնարհել եւ ուղիղ ուսմանց միաբանել յօժարեցաւ: Այսն որոյ բազում հառաչանօք օղբս առեալ ի վերայ կորստեան նորա, ի ձեռն Տեառն մերոյ Ախուսի Վրիստոսի ի նմանէ հայհոյելոյ մերժեմք զնա յամենայն քահանայական պաշտամանց, ի մերմէ հաղորդութենէ եւ յառաջնորդութենէ մենաստանին: Նա կամեմք զի գիտասցեն ամենեքին, եթէ որք յայսմ հետէ խօսին ընդ նմա եւ կամ առ նմա ժողովին, պատժապարտ լիցին նզովից»։ Այսմ արդար վճռոյ արկին ձեռնադիր երեսուն եւ երեք եպիսկոպոսունք եւ քսան եւ երեք հարք վանաց։ Յետ այսորիկ յարձակել ժողովոյն, իրրեւ մեկնէին հարք, յայտնեաց Նւտիքէս ի ծածուկ յունկն Փղորենտիոսի ասպետի, թէ ի դատաւորաց աստի բողոքեմ ի ժողովն շումայ, Նգիպտոսի եւ Նրուսաղեմի։ Այս բանս Նւտիքեայ պատմեաց Փղորենտիոս՝ Փղարիանոսի ի մտանել սորա յետ ժողովոյն ի բնակութիւն իւր։

Այս միայն ի Ղոստանդինուպոլիս եւ յեկեզեցիս հպատակեալս աթոռոյ նորա, այլ եւ յայլ տեղիս սփռեաց սուրբն Փղարիանոս զվճիռ նզովման Նւտիքեայ. եւ ամենայն ուրեք ընդունելի եղեւ դատաստան ժողովոյ նորա. միայն աբեղայք վանացն Նւտիքի հետեցին։ Արոց ազդ արար սուրբ հայրապետն ի ձեռն երիցանց իւրոց՝ ըստ վճռոյ ժողովոյն ի բաց կալ ի հաղորդութենէ Նւտիքեայ, չընդունել զնա այնուհետեւ յառաջնորդութիւն վանաց իւրեանց, այն զի եւ մի խօսել իսկ ընդ նմա։ Նոքա յայտ արարին, թէ ոչ երբեք հպատակեմք այնպիսի վճռոյ եւ ոչ հրաժարեմք բնաւ ի հաղորդութենէ հօր մերոյ։ Յայնժամ սպառնացաւ նոցա երանելի հայրապետն կտրել զնոսա ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ. եւ ի կալ նոցա յամուռութեամբ յիւրեանց անաստութեան՝ կտրեաց որոշեաց զնոսա ի հաղորդութենէ հաւատացելոց եւ յընդունելութենէ խորհրդոց։ Այսմիսս ինն, եւս եւ ի տօնի ծննդեան Տեառն մերոյ Ախուսի Վրիստոսի եւ ի զատկին ոչ կատարեցան խորհուրդք պաշտամանց յեկեղեցւոյ նոցա. յորում ժամանակի ոմանք ի վանականաց անտի վախճանեցան ի կենաց առանց խորհրդոց եկեղեցւոյ։

Եւ. ԼՂԵԱՅԻ Խորհուրդ Լաւիքի յետ ընդունելոյ իւրոյ զդատաւճիւռ նզովելոց եղեւ ի պատրանս խաբէութեան ըմբռնել եւ օգնական անձին ստանալ զսուրբ Վեռն մեծ, որ զայնու ժամանակաւ ամբարձեալ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի հովուէր զեկեղեցի Լսատուծոյ: Վրեաց առ նա գիր խնարհուութեամբ, որպէս օրէն է հերետիկոսաց առնել, լի բանիւք ստութեան եւ զրպարտութեան: «Նամենայն ինչ բռնութեամբ գործեցին, ասէր, ժողովեալքն ի Լիսատանդինուպոլիս. ոչ անսացին բնաւ բանից իմոց. առ սրբութիւն քո կամեցայ բողոքել, սակայն եւ այն օգտեաց ինչ ոչ. քանզի տագնապաւ կարգացին ի վերայ իմ զվճիւռ նզովելոց, եւ յամենեցունց բնկալան զհաւանութիւն կամաց ձեռնադրով հանդերձ»: Լպա կեղծաւորութեամբ առաջի գնէ զանձն՝ սրբոյ հայրապետին իբրեւ հակառակօղ ամենայն մոլար կարծեաց, եւ պաղատանս մատուցանէ նմա մի թողուլ՝ զի յեւթանամնամայ հասակի անդ, Ժերացեալ ի պահոց պնդութիւնս եւ ի մենակեցական խտտկրօն վարս՝ որոշեալ արտաքոտեցի ի միաբանութենէ ուղղափառաց: Ինդ այսմ թղթոյ առաքեաց առ սուրբ հայրապետն զգիր ամբաստանութեան Լաւերի դորիղացոյ՝ զոր սա առաջի արարեալ էր ժողովոյն Փղարբանոսի, եւ զգիր ամբաստանութեան կամ դաւանութեան՝ զոր ինքն Լաւիքէս բերեալ էր ի նոյն ժողով յընթեռնուլ: Եւս եւ որպէս ինքն ասէ. «Ի վերայ այսոցիկ յաւելեալ եղի եւ զայն ամենայն՝ զոր վասն երկուց բնութեանց սահմանեցին հարք մեր»,:

Ի նմին ժամանակի գրեաց եւ Խէնդոս կայսր առ սուրբ Վեռն քահանայապետ առանձինն թուղթ, յորում ծանուցանէ նմա՝ թէ եկեղեցին Լիսատանդինուպոլսոյ ի բազում խռովութիւնս տատանեալ ծփի. այլ ոչ խօսի ինչ զնոցանէ՝ որք այնպիսի շփոթութեան պատճառք լինէին. միայն թելադիր լինի սրբոյ հայրապետին խնամ տանել խաղաղութեան եկեղեցւոյն այնորիկ: Վրեաց եւ երանելին Փղարբանոս գիրս առ սուրբ քահանայապետն եւ ազգ արար նմա վասն ամենայն անցից ժողովոյ իւրոյ: Եւս Լաւիքեայ չար հնարս խորհեալ, ի ձեռն առքունի պաշտօնէից խախտեաց ժամանակս ինչ զճանապարհայն զգիրս հայրապետին, որպէս զի իւր թուղթ վաղագոյն հասեալ առ նա, դարձուցեն զսիրտ նորա յիւր սէր եւ օգնականութիւն: Ի վերայ այսոցիկ գրեաց այրն չարամիտ թուղթս ընծայութեան վասն անձին եւ առ այլ եպիսկոպոս առնո, յորոց մի էր սուրբ Պետրոս Բակեխօս եպիսկոպոս Զրաւենայ յիտաղիա. եւ գուն գործեաց մեծապէս յանկուցանել զնա յինքն, որպէս թուի ակն ունելով թէ ի գտանելն զնա իւր օգնական, ի ձեռն նորա առնէ իւր թիկունս օգնականու

Թեան զարեւմտից ինքնակալն եւ զերեւելի պաշտօնեայս նորին։ Ըյլ ընդ վայր եղեւ ակնկալութիւն յուսոյ նորա . քանզի պատասխանի գրեալ առ նա երանելւոյն ծանոյց թէ «Սեծապէս ցաւովք ընթերցայ զգիր նամակի քո, եւ որպէս դու մեծապէս վստահանաս յիս՝ իբրեւ ի բարեկամ, նոյնպէս եւ ես զնոյն վստահութիւն յանձին կալեալ զքէն, խորհուրդ տամ քեզ դիմել առ քահանայապետն հռոմէական եւ ուսանել ի նմանէ ճշմարիտ ուսումն եկեղեցւոյ։ Վրանզի ի Հռոմ, յաթոռն իշխանին առաքելոց, բղխէ արեւերն ճշմարտութեան։ Ընդ մարթ է որոց խնդրենն գտանել զհաւատս ուղղափառութեան։ Օայս խրատ զոր քեզն տամ, զնոյն ես ինքնին կատարեմ անխափան . քանզի ոչ իւրիք իրօք յօժարեցուցանեմ զմիտս իմ ի քնին առնուլ եւ դատել զդատաւճիռ ժողովոյ իրիք, մինչ չեւ իցէ հայրապետին Հռոմայ յայտնի հրամանաւ տուեալ ինձ ի նոյն իշխանութիւն»,։

Ըյսպէս ընդունայն լեալ Լաւորքի յամենայն հնարս իւր առ այլ եպիսկոպոսունս, դիմեաց առ Վէոսկորոս եպիսկոպոս Եղեքսանդրացւոց, յորմէ, որպէս եւ ի միայնակեցաց ասորւոց, եզիտ զոր ցանկայրն զօգնութիւն սատարութեան։ Սակայն եթէ զարդարն կամիցիմք խօսել, այն ճշմարիտ է թէ ամենայն հնարք Վէոսկորոսի չէին բաւական այնպէս ձեռն տալ Լաւորքեայ եւ բարձրացուցանել զնա իբրեւ զայր մի արդար, եթէ չէր ձեռն օգնականութեան տուեալ նմա անօրէն ներքինին՝ Վրիւսափիոս՝ զոր օրինակ ի յաջորդ բանսն տեսանիցեմք։ Հանդերձ այսուայլ եւս չար հնարս խորամանկեաց Լաւորքէս առ սրբելոյ զանձն ի մեղադրութենէ։ Վրանզի ի Ղոստանդնուպոլիս յերեւելի դրունս քաղաքին կախեաց դիրս, յորս յայտ առնէր, թէ անհնարին անիրաւութեան զրկանս հասուցանեն նմա թշնամիք իւր . եւ թէ գործք ժողովոյն Փիլաբիանոսի ի ձեռն ատենադպրաց խանգարեցան։ Ըյս են առաջին հնարք չարութեան, յորս յետ ըստ արժանի նզովից իւրոց մտաբերեաց աղանդապետն ժանտ։

Օ. ՍՈՒՐԲ ՎԵՐՈՆ քահանայապետ առեալ զգիր Խէոզոսի, խնդաց յոյժ ընդ ջանս նորա, եւ առաքեաց նմա պատասխանի գովութեան բանիւք։ Եւ այց զի վասն խափանելոյ կողմնակցացն Լաւորքեայ թուղթք երանելոյն Փիլաբիանոսի չեւ էին հասեալ ի ձեռս նորա, կարի իմն հարաւ ի միտս իւր . եւ զարմանայր մեծապէս՝ թէ զիարդ եպիսկոպոս մայրաքաղաքի արեւելից, զոր ինքն ի համբաւոյ մեծի սրբութեանն եւ աստուածասէր բարուցն գեր ի վերոյ քան զամենայն եպիսկոպոսունս արեւելից հաշուէր, չգրէ ինչ բնաւ առ ինքն վասն յուզելոց խռովութեանցն։ Սկսն որոյ յղեալ առ նա թուղթ բանիւք յանդիմանութեան վասն չկատարելոյ զպարտս պաշտաման իւրոյ, սաստիկ պատուէր հրամանի դնէ ի վերայ նորա, անյապաղ վաղվա-

ղակի առաքել առ ինքն զկարեւոր ծանօթութիւնս ամենայն անցից, զի եւ ինքն կարող լիցի զպատշաճ դեղ դարմանոյ հնարել այնպիսի չարին: Այլ իբրեւ ոչ բազում ժամանակ ի վերայ անցեալ էր, ժամանէին ի ձեռս նորա Թուղթք Փղարիանոսի բովանդակ տեղեկութեամբք ամենայնի, որ ինչ վասն ամբաստանութեանն Լաւերեայ, վասն կամակոր խարերայ խորհրդոց Լաւիքի, վասն օրինաւոր ժողովոյն եւ վասն նզովելոյն էին բանք: Եւ ոչ բաւական լիցի բանիւք պատմել զմեծ փոյթ պնդութեան առաքելաշնորհ անձինն ի ճշմարտել անդ հաստատութեամբ զամենայն անցս գծտութեանց արեւելից: (Յայնժամ արդարեւ արդեամբք իսկ ըստ իւրում անուանն առիւծարար եւ յասպարէս ամենայն զօրութեամբ վանել եւ խորտակել զգլուխ չարաթոյն վիշապին, որ անօրէնութեամբ գլուխ ամբարձեալ ընթանայր ի կողմանս արեւելից: Այլ մինչ չեւ իցէ մեր զձանից սրբոյ քահանայապետիս խօսեցեալ՝ զրեսցուք ըստ կարգի իրացն եղելոց վասն նորոգ հնարից Լաւիքեայ եւ որոց ընդ նմայն էին:

Եւ եալ Վրիւսափիոսի զնզովումն Լաւիքեայ, կարի իսկ ծանրացասումն եղեւ, ածեալ զմտաւ թէ ի ձեռն Փղարիանոսի թշնամոյ իւրոյ այնպիսի տազնապ եհաս իւրում բարեկամի: Ամին իրի ետ ընդ ետ տուեալ առ ինքնակալն զգիր աղերսին զոր նորոգ յօրինեալ էր Լաւիքեայ ի պաշտպանութիւն անձին, ինքնին եւս ձեռներէց եղեւ շարժել զթագաւորն ի ցասումն բարկութեան ի վերայ Փղարիանոսի, եւ զԼաւիքէս ազատ յամենայն չարեաց ցուցանել: Խրատ ետ եւ հաւանեցոյց նմա կոչել ի Աոստանդնուպոլիս եպիսկոպոսունս ոմանս, զի միւսանգամ զգուշագոյն եւս քննեսցեն զդատաստան Փղարիանոսի: Ապա յամի 449 ի մուտս ամսոյն Ապրիլի եկին ժողովեցան ի մկրտանոց մայր եկեղեցւոյն Աոստանդնուպոլսոյ երեսուն եպիսկոպոսունք, որոց ըստ սաղրելոյ Վրիւսափեայ գահերէց նստաւ Խաղասիոս եպիսկոպոս Աեսարու Վամրաց եւ ի դրանն կայսեր Փղորենտիոս ասպետ: Լաւիքէս հրամանաւ արքունի իշխանաց ոչ երեւեալ ի ժողովի, արտաքոյ օրինաց եկեղեցւոյ առաքեաց փոխանակ իւր զայլս խօսել յիւր անուն: Օայն գիտացեալ Լաւերեայ դորիւղացւոյ ասէ. «Եթէ Լաւիքէս ի ձեռն օտարի պաշտպանէ անձին, ապա հրաման տուք եւ ինձ ելանել ի ժողովոյս», Օայս խնդիր նորա գովեցին ոմանք յեպիսկոպոսաց: Բայց Փղորենտիոսի ոչ արարեալ երեսս բանից նոցա, հրաման ետ եւ եկին մտին ի ժողովն փոխանորդք Լաւիքեայ Աոստանդին, Եղեւաթնիոս եւ Աոստանդիոս, որք էին երեւելիք ի միանձունս նորա:

Ի բազմել ամենեցուն Անկեդոն ատենադպիր արքունի իբրեւ ի հրամանէ ինքնակալին իշխանութիւն առեալ ստիպէր զեպիսկոպոսունս երդմամբ հաստատել զարդարութիւն կամ զստու-

Թիւն արձանագրեալ գործոց ժողովոյն փոխարինութիւն: (Հոտն եւ կաց Բարսեղ եպիսկոպոս Անդեւիկայ, եւ մեծաւ նախանձու պատասխանի ետ յանուն ամենեցուն եւ ասէ. «Յայս օր չեղեւ սովորութիւն խնդրել աշխարհական մարդկան երդումն յեպիսկոպոսաց. մանաւանդ իսկ զի պատուիրան աւանդեաց մեզ բերանն անսուտ՝ ամենեւին մի երդնուլ», «Վանդի այս դեղեցիկ բանք գերէին զամենայն միտս ի հաւանութիւն՝ չեղեաց այնուհետեւ փոքրենտիոս երկրորդել զխնդիր արքունի ատենագրին: Հետ այսորիկ տեղապահք Լաւրիքեայ բարձրաձայն աղաղակաւ եւ բազում խարէութեամբ ճգնէին ցուցանել, թէ Լաւրիքէս ի ժողովի անդ յառաջ քան զնոյնքն իւր ասաց բողոքել ի ժողով հայրապետաց Հռոմայ, Անդեւսանդլիայ, Եթուսաղեմի եւ Թեսալոնիկեայ եւ չեղեւ լսելի. եւ թէ ի պատմութեան գործոց այնր ժողովոյ խարէութեամբ ոչ գրեցաւ այն: Պատասխանի ետ փոքրենտիոս ասպեա եւ ասէ. «Ի կատարել ժողովոյն յորժամ յաղագս խառնաձայն շնջելոյ մարդկան չէր հնար լսել բարբառոյ ձայնից, ինչ միայն յունկանէ ասաց Լաւրիքէս զայդ բան, զոր ապա եւ ես իմացուցի փոխարինութիւն: Եպիսկոպոսունքն ասեն. Ոչ դր ի մէնջ ի ժողովի անդ լուաւ զայդպիսի բողոք: Խօսեցաւ եւ երանելին փոխարինոս եւ ասէ. «Ուրիշ բողոք ես ինչ ոչ լուայ ի բերանոյ Լաւրիքեայ, այլ իբրեւ յորձակել ժողովոյն ելանէի երթալ ի վանս իմ՝ պատուական ասպետն պատմեաց ինչ զայդ», «Եւ այսորիկ բանս առանց պատասխանելոյ գտեալ Լաւրիքեանցն՝ ոչ եւս յաւելին շատխօսել:

(Հետ իննեւտասն աւուրց ի ժողովել ի միասին նոցին եպիսկոպոսաց, ընթերցեալ եղեւ գիր աղերսանաց Լաւրիքեայ, զոր մատուցեալ էր առ ինքնակալն: Ի սմա աղաչէր նա զարքայ, հրաման տալ պահապանի լուութեան արքունեաց իւրոց զի առաջի ամենեցուն ի ժողովի անդ պատմեացէ, զոր ինչ վասն իւր լուեալն էր: Յայնժամ հրաման ետուն ժողովեալքն պահապանի լուութեան խօսել անդէն՝ թէ ունէր ինչ: Եւ նա վկայեաց եւ ասէ. «Հաւուր միում յառաջ քան զժողով փոխարինութիւն հայրապետի եղէ առ նմա. եւ ծանոյց ինչ՝ թէ Լաւրիքէս միայնակեաց նզովեալ է, այս է՝ գրեալ է դատավճիռ նզովից նորա, զոր ունիմ մատուցանել, ասէ, առ ժողովն եպիսկոպոսաց, զի հաստատեցն զայն ձեռնադրովք իւրեանց: Հետ սակաւուց բերին ինչ ոմանք գիրս ինչ, յորում գրեալ էր նզովումն նորա», Ի լուի սորա, Մակեդոն ատենադպիր արքունի վկայեաց, թէ ոմն ի դպրաց ժողովոյն փոխարինութիւն յայտ արար եթէ պատմութիւնք գործոց այնր ժողովոյ հնարիւք այլոց դպրաց խանգարեալ են: Բայց եւ յայտմ նուագի ոչ կարաց Մակեդոն ընդունելի գործել զսուտ բանս իւր: Եւ յաջափ աշխատութիւն կրեաց Լաւրի-

քէն՝ ի ձեռն իւրոց մտերմաց խափանել եւ օտարոտի ցուցանել զգործս ժողովոյն, յորում ինքն արդարութեամբ նզովեալ էր. այլ, որպէս վկայէ Վիքերատոս սարկաւազ⁸, ոչ ումեք ի նոցանէ եղեւ հնար ստութեան կամ վրիպանաց ինչ բանս դատենել ի գործս անդ: Եւ այսպէս յայսմ եւս ժողովի չկարաց արդարանալ այրն: Յայս վայր պատմեալքս սկիզբն են մեծամեծ չարեացն՝ զոր Եւտիքէս եւ Վրիւսափիոս իւրեանց գործակցօքն հանդերձ ժպրհեցան գործել:

Եւ Եւթ՝ զայսց անցից գրել կամեցեալ, ի սկզբանն զիցուք զբանս Վիկեփորոսի⁹, որ խօսի այսպէս. «Հետ մահուանն Սիւրդի տեղի անօրէնութեան հաստատեաց յաթոռն Եղեքսանդրիայ Վէոսկորոս, որ որպէս յայլ իրս լինէր ամենայն չարութեամբք, նոյնպէս եւ պանչելոյն Սիւրդի եւ Փղաբիանոսի թշնամի եղեալ, զսահմանս երրորդ ժողովոյն ոչ ընկալաւ: Ընդ մոլորելոյն Եւտիքի կոստանդնուպոլսեցւոյ եւ ընդ Վրիւսափեայ առն երեւելոյ ի դասս արքունի սենեկապետաց սէր սերտ բարեկամութեան կալեալ, գուն գործեաց ի գումարումն երկրորդ ժողովոյ յԱփեսոս, որ Եւազակական ժողով յորջորջեցաւ¹⁰»: Հետ այսորիկ սուղ ինչ բանիւք կարգեալ զպատմութիւն անցից Վրիւսափեայ եւ Փղաբիանոսի վասն պարգեւի հացին եւ վասն երկուց ժողովոյն Կոստանդնուպոլսոյ, զոր օրինակ վերագոյնն գրեցաք, ապա վերստին յառաջ մատուցանէ զբանս իւր վասն չար ժողովոյն Եւսեպոսի օրինակ զայս. «Վրիւսափիոս ներքինի, որ ընդ Եւտիքեայ ի մի կարծիս էր, չհանդուրժեալ ընդ արհամարհանս անձին իւրոյ եւ նորա, մեծաւ սաստկութեամբ յաւելուածս արար յառաջին բարկութիւն իւր ի վերայ Փղաբիանոսի: Կանոյց Վէոսկորոսի այնքսանդրացւոյ, զի եթէ ձեռնտու լիցի Եւտիքեայ եւ ցուցցէ հակառակութիւն Փղաբիանոսի եւ Եւսեքեայ դորիւացւոյ, ինքն եւս պատրաստ է կատարել զամենայն՝ որ ինչ հաճոյ թուեսցի նմա: Եւսպիսի օրինակաւ թելադիր եղեւ եւ Եւդոկիայ տիկնոջն...: Արքա երկոքեան հաւանեցուցին զմիտս Թէոդոսի հրաման տալ՝ զի ժողով գումարեսցի յԱփեսոս ի քննութիւն դատին Եւտիքի եւ Փղաբիանոսի, իշխանութիւնն վճիռ տալոյ տացի Վէոսկորոսի, կարգեալ զնա գահերէց ժողովոյն, եւ առաքեսցին խումբք զօրաց ի կատարումն ամենայն սահմանելոցն»:

Այն սա ինքն Վիկեփորոս պատմէ, թէ գիտացեալ առն ժանտի Վրիւսափեայ, զի երջանիկ տիկինն Պոլլեքը քոյր փոքուն Թէոդոսի, որ յամենայն կարգտ իշխանական պետութեանն

8 Ի բազմած. Գլ. ԺԱ:

9 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք ԺԳ. Գլ. ԽԵ: արդի մատենագրաց, այլ եւ յեւթներորդ

10 Այս անուն թշնամանաց տուաւ այսմ Նիկիայն, յերրորդում գումարման:

Ժողովս ոչ փայն ի համբէն հնաբոս եւ

ձեռնառու օգնական էր եղբոր իւրում, ըստ բարեպաշտութեան իւրոյ օգնէ Փղարիանոսի հայրապետի, հաստատեաց զմիտս՝ նախ հնարս գտանել առ ի բաց մերժելոյ զերանելի բամբիշն ի գործակցութենէ արքունի կարգաց. զի այնպէս ապա ձեռնհաս լիցի եւ երանելի հայրապետին չարիս նիւթել: Այս արագաւ չար խրատութեւ հաւանեցոյց զդշնոյն Աւդոկիա աղաչել զայր իւր՝ զի հրաման տացէ Փղարիանոսի կարգել զՊողքեր ի սարկաւազութիւն. զի այսպէս թերեւս ստիպեսցի նա ըստ վայելութեան ընկալեալ կարգին ձեռնութափ լինել յաշխարհական գործոց: Ի բանս նորա ելեալ արքայի, հրամայեաց Փղարիանոսի անյապազ կատարել զբան խորհրդոյն: Այս թէպէտ եւ խռովեցաւ վասն անպատեհ հրամանին, իբր զի հակառակ օրինաց եկեղեցւոյ գիտէր բռնաբար յեկեղեցական կարգս մուծանել զոր. սակայն առաջի ինքնակալին ոչ ինչ բանս դժկամակութեան խօսեցաւ: Այս լռելեայն գրեաց առ Պողքեր՝ չերեւել առաջի իւր, զի մի ստիպեցայց, ասէ, կատարել զբան հրամանի եղբոր քո: Լուեալ զայս աստուածասէր տիկնոջն եւ միանգամայն իմացեալ զճաճուկ խորհուրդս եղբոր իւրոյ եւ Աւդոկիայ, ի կամս ազատութեան իւրոյ եթող զամենայն գործս արքունի ի բաց, եւ մենացեալ ուրեք, ոչ երեւէր յապարանս արքունի զաւուրս բազումս:

Այսպէս նենգութեան բանիւք սիրելեացն Աւտիքեայ չարաչար ըմբռնեալ Խէդդորոսի ի հաղթս պատրանաց, ձեռն արկ ի կատարումն խորհրդոց նոցին: Ապուր բանիւք պատուոյ գրեաց գիր հրաւիրանաց առ Վէոսկորոս աղէքսանդրացի, հրաման տուեալ նմա տասն եպիսկոպոսապետս եւ տասն եպիսկոպոսունս ի վիճակէ իւրմէ առեալ ընդ իւր ի մուտս Աւդոստոսի ելանել յԱփեսոս ի տիեզերական ժողովն, զոր ինքն սահմանեալ էր: Այսն Խէդդորոստոսի կիւրացւոյ, որ երբեմն պաշտպան եկաց Նեստորի, բայց ընդ Աւտիքեայ հանապաղ հակառակութեամբ էր, որպէս ունիմք ցուցանել, զորէ ինքնակալն զայս ձեւ օրինակի. «Այս զագս Խէդդորոստոսի Աիւրիայ եպիսկոպոսի, որում ի վաղուց պատուէր տուաք պարապել միայն ի գործս եկեղեցւոյ իւրոյ, սահմանեմք ոչ մտանել ի սուրբ ժողովն, մինչեւ սրբոյ խմբին ժողովելոյ հաճոյ թուեսցի աթոռակից ունել զնա: Այս եթէ գժտութիւն ինչ զնմանէ լինիցի, առանց նորա հրամայեմք գումարել ժողովոյն», Սովին օրինակաւ գրեաց եւ առ այլ եպիսկոպոսունս հրաւիրելով զնոսս ի ժողովն. եւ որպէս Վէոսկորոսի նոյնպէս եւ այլոց եպիսկոպոսապետաց կամ առաջնորդաց հրաման ետ տասն եպիսկոպոսունս եւեթ յիւրաքանչիւր վիճակէ բերել ընդ իւր:

Սիւսանգամ զայլ գիր յղեաց առ Վէոսկորոս աղէքսանդրացի պատուիրելով նմա զԱրսուսում կամ զՊարսամ հայր մե-

նառաջինի իրիք յԱսորիս, որ վասն իւրոց ստահակ գնացիցն մեր-
ժեալ էր յիւրմէ եպիսկոպոսէ, բերել ընդ իւր ի ժողովն իրրեւ
փոխանորդ եւ՝ տեղապահ ամենայն արեւելեան հարց վանաց։
Նա եւ առ նա ինքն Ռարսուսմա գրեաց ինքնակալն Թուղթ հրա-
ւիրանաց, յորում յարգեալ գովէ զնա իրրեւ այր վաստակաւոր
յիւր հաւատոց։ Սմա հրաման եւս ետ ինքնակալն ոչ միայն իրրեւ
լոյ հանդիսատես մտանել ի ժողովն, այլ եւ ինքնին վճիռս տալ,
որ ցայնժամ՝ եպիսկոպոսաց եւեթ անկանէր։ Այլ թէ որ մանր
հայեցի ի բանս գովութեան՝ զոր Թէոդոս տայ խռովասէր առնս
Պարտամայ, առանց երկբայութեան տեսանէ, թէ զհետ չար
խրատուց Նւաիքեանց մանաւանդ Վրիւսափեայ խոտորեալ նորա,
զամենայն զոր նորա թելադրէին ինքն տիրաբար զնոյն հրամայէր։
Նոքին իսկ խորամանկութեամբ արգելին զարքայ կոչել ի ժողով
անգր զայն եպիսկոպոսս որք հակառակ իւրեանց էին, համբաւ
չար զնոցանէ բերեալ ի լսելիս նորա, թէ վրաստորի ակտոն
տխտանան։

Այլ ի կատարած այս ամենայն խոտորնակ գործոց ածեալ
զմաւ Թէոդոսի՝ թէ անպատեհ իրք են ժողով տիեզերական
գումարել առանց գործակցութեան եւ առաջնորդութեան հայ-
րապետին Հռոմայ, առաքեաց առ նա գիր, ծանուցանելով զգու-
մարումն ժողովոյն յԱփեսոս, եւ հրաւիրելով զնա անդր։ Նայց
առ կարի սղութեան ժամանակին՝ զոր նշանակէր Թէոդոս վասն
սկսածելոյ զժողովն, չէր բնաւ հնար սուրբ հայրապետին հասա-
նել ի ժողովն։ Վրանգի զԹուղթ ինքնակալին ընկալաւ նա ի
մետասանն Մայիսի. եւ յառաջնում աւուր ամոցն Աւգոստոսի
պարտ էր նմա ըստ ժամադրութեանն լինել յԱփեսոս, զի յայնմ
աւուր սկսանելոց էր ժողովն։ Այլ արդ հնար ինչ էր նմա ի ժա-
մանակի աւուրց երկուց ամոց եւ կիսոյ հոգալ զանհրաժեշտ կա-
րեւոր պէտս եկեղեցւոյ իւրոյ, յորմէ ընդ երկայն աւուրս հե-
ռանալոց էր եթէ իջանէր ի ժողովն։ Ս ասն այնորիկ իմաստուն
խորհրդով զամենայն հանգամանս իրաց կշռեալ երանելոյն, եւ
հայեցեալ եւս ի մեծ վտանգն Հռոմայ ի պատճառս պատերազ-
մին Հոնաց, ոչ զիջաւ ի կամս ինքնակալին։ Նա զի չէր բնաւ
սովորութիւն հայրապետաց Հռոմայ երթալ ի ժողովս արտաքոյ
Խաաղիսոյ։ Նմին իրի գրեալ Թուղթ պատասխանելոյ առ Թէո-
դոս, ոչ միայն զայս ամենայն առաջի եղ նմա, այլ եւ աղաչեաց
զնա՝ զի եթէ յայնպիսի դառնութեան ժամանակի եկեղեցւոյ ժո-
ղով գումարել կամիցի, տեղի սահմանեաց այնմ ի միում ի
քաղաքացն Խաաղացւոց, զի ինքնին ձեռնհաս եղէց, ասէ, նստել
ի նմա, եւ զգուշադոյն եւս եւ խաղաղութեամբ ի քննութիւն
եկեցեցն խնդիրք բանիցն։ Այլ իրրեւ ետես թէ ոչ քաղցրանան
ի միտս նորա հայրական բանք իւր, եւ զի նա հանապաղ զհետ

խրատու կամաց Վերիսափեայ երթայ, առ չգրգռելոյ առաւել եւս զնա՝ յականայ թոյլ ետ կատարել զխորհուրդս իւր: Եւ առաքեաց հրեշտակութեամբ յԱփեսոս արս ընտիրս, զՅուդիոս եպիսկոպոս Պոտեոդայ, զՀռենատոս երէց, որ զճանապարհայն յառաջ քան զհասանելն յԱփեսոս կատարեաց զաւուրս կենաց իւրոց, եւ զՀիլարիոս սարկաւադ, երկոքեան եւս ծիրանագգեստք, եւ զՎուդիլիտիոս դպիր, պատուէր տուեալ նոցա ունել ի ժողովի անդ զիւր տեղի եւ բոտ առաքելական աւանդութեանց եւ օրինաց եկեղեցւոյ դործել զամենայն:

Բ. ՀԱՄԱՐԱՐԱԿ ԲԱՆԿԱՆ ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ԳԼԵՆԻ ԿԵՆՂԱՆԻ ԲԱՐԲԱՌՈՎ ՓՈԽԱՆՈՐԴԱԿ ԻՒՐՈԿ ԵԼԵԹ ԽՆԱՄ ԽԱՆԵԼ ՀԱՐԵԱԿ ԵԿԵԿԵԼՈՅՆ, ՀՈՔԵԼՈՐ ՀՈՔԵԼԻՑ ԳՐՈՎՔ ԵՎ ի նոյն փութացաւ: Եւ ի ձեռն նոցին հրեշտակաց իւրոց յղեաց յարեւելս առ արս երեւելիս բազում թուղթս ողջամիտս: Եւ սոսա է եւ այն առ տուածապատում թուղթս որում առ հասարակ Տումար կարդան, յորում մեկնէ սուրբ հայրապետն զխորհուրդ տնտեսութեան Բանին աստուածեղէն գրոց հաւատարիմ վկայութեամբք, յաւելեալ ի նոսա եւ բազում հաստատուն պատճառս: Եւս գիր կամ տումար թէպէտ եւ առաքեցաւ առ սուրբ Փիլարիանոս հայրապետ Սոստանդինուպոյսի, բայց դրեթէ առ ամենայն եպիսկոպոսունս տիեզերաց գրեալ էր, զի ի նմանէ իբրեւ յահեղ զինանոցէ իւրաքանչիւր զէն անվթար առցէ ըստ պիտոյից իւրոց ի վանել զմոլորութիւն հրեւսիովտաց որ ի դարս դարս բուսանիցին¹¹: Աբուն օրինակ այսր սքանչելի գրոյ թարգմանեալ ղնեմք աստէն առ տեղեալս:

“Ղ ԵԼՆՆ ԵԿԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՐԵԼԻ ԵՆՔՈՐ ՓՂԱՔԻԱՆՈՍԻ ՍՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒԿՈՅՍԻ ԵԿԻՍԿՈՊՈՍԻ:

Իբրեւ ընթերցաք զգիր սիրոյ քո, ընդ որ զարմանամք՝ զի այնպէս անաղանեաց, եւ զկարգ եպիսկոպոսական գործոցն քննեալ, ի վերայ կացաք հաւաստեալ զայթակղութեանն՝ որ ծնեալն է ի ձեզ հակառակ հաւատոցն անարատութեան. եւ որք կանխադոյնն ծածկեալ համարէին՝ այժմ յայտնեալ ծանուցան մեզ: Որովք Եւտիքէս՝ որ երիցութեան անուամբ պատուեալ երեւէր, յոյժ անհանձար եւ կարի անհմուտ յանդիմանի, որպէս զի եւ զնմանէ ասացեալ իցէ ի մարդարէէն, թէ “Ոչ կամեցաւ նա իմանալ զբարի, զանօրէնութիւն խորհեցաւ յանկողնի իւրում¹²”: Եւ զի՞նչ անօրինադոյն կայցէ՞ քան զամբա-

11 Սուրբ Գլենն յետ հաւանելոյ գաւ մայ՝ յիշատակեալն ի Յայմաւուրս մեր ի մարելոյ տիեզերական ժողովոյն քաղկեդոնի, առաքեաց զօրինակ տումարին իւրոյ անի առեալ ի ձեռս գրիչ յօրինել զայս յամենայն գաւառս արեւմտից առ եպիսկոպոսներ, զաւուրս երիս պահօք եւ անգագոր կողմունս, որ եւ յամենցուն բարբառայ աղօթիւք առ գերեզմանօք սրբոց առաքելոցն յոյժ, մանաւանդ ի ժողովս եպիսկոպոսի Պանդոսի եւ ի Գալիս: Զանէն ի քարծ անգր:

Պատմէ մեն Գրիգոր հայրապետ Հռո-

12 Սաւմ. ԼԵ. 4 — 5:

րիշտան խորհել եւ իմաստնագունաց եւ տեղեկագունաց չհաւանել: Այլ յայսպիսի յիմարութիւն կործանին՝ որք խաւարաւ իմն ի գիտութենէ ճշմարտութեան արգելեալ, ոչ ի մարգարեական բարբառս, ոչ յառաքելական գիրս եւ ոչ յաւետարանական ճշմարտութիւնս՝ այլ անձամբ յանձինս ասպաւինին. եւ վասն այնորիկ իսկ վարդապետք լինին մոլորութեան՝ փոխանակ զի ոչ եղեն աշակերտք ճշմարտութեան: Քանզի զոր ծանօթութիւն ստացաւ նա բնաւ ի սուրբ գրոց հին եւ նոր կտակարանաց, որ եւ ոչ իսկ սկղբանց հանգանակին ի վերայ եհաս: Եւ որ ընդ ամենայն աշխարհ ի ձայնէ բարբառոյ համօրէն վերստին ծնելոյն քարոյժ ի սիրտ ծերոյդ այդորիկ չգտանէ մուտ:

Երբ եթէ անգէտ գտաւ նա՝ թէ զինչ ինչ արժան իցէ նմա զմարմնաւորութենէ Բանին Աստուծոյ իմանալ, եւ ոչ կամէր, առ արժանի լինելոյ լուսոյ մտաց, յընդարձակութեան գրոց սրբոց աշխատ լինել, պարտ էր նմա գոնեայ զայն հասարակաց եւ զմեկին խոստովանութիւն մօտդեւր լսելեօք ընդունել, որով լրուսն հաւատացելոց դաւանի՝ Հաւատալ յԱստուած հայր ամենակալ, եւ ի Եկեղեցի Վերիստոս Արդի նորա միածին Տէր մեր, որ ծնաւ ի Հոգւոյն սրբոյ եւ ի Մարիամայ կուսէն: Քանզի եւրիւք այսոքիւք մձուովք գրեթէ համօրէն հերետիկոսաց հնարք ի հիմանց տապալին:

Օ՛հ յորժամ հաւատայցեմք թէ Աստուած եւ ամենակալ է եւ հայր, ցուցանի եւ Արդի նմին մշտնջենաւորակից եւ ոչ ինչ իւրիք օտար ի Հօրէ, զի է Աստուած յԱստուծոյ, ամենակալ յամենակալէ, եւ ի մշտնջենաւորէն մշտնջենակից ծնեալ, ոչ ժամանակաւ յետին, ոչ զօրութեամբ խոնարհագոյն, ոչ փառօք անմահն, ոչ էութեամբ բաժանեալ, այլ նոյն ինքն մշտնջենաւոր Դնողի մշտնջենական Սիածինն ծնաւ ի Հոգւոյն սրբոյ եւ ի Մարիամայ կուսէն:

Եյս ծնունդ ժամանակեան այնմ աստուածեղէն եւ յաւիտենական ծննդեան ոչինչ նուաղութիւն եւ ոչ յաւերուած ինչ արար, այլ եռ զանձն բովանդակ ի նորոգել զմարդն՝ որ պատրեալն էր, զի եւ մահու յաղթեսցէ, եւ զսատանայ՝ որ զիշխանութիւն մահու ունէր, իւրով զօրութեամբն կործանեսցէ:

Օ՛հ ոչ կարէաք յաղթել այնմ՝ որ առաջնորդ եղեւ մեղաց եւ մահու, եթէ նորա զմեր բնութիւնս չէր առեալ եւ իւր սեպհականեալ, այն՝ զոր ոչ մեղք կարացին ասպականել եւ ոչ մահ արգելու: Այսն զի յղացաւ ի Հոգւոյն սրբոյ յարգանդի կոյս մօրն, որ զնա այնպէս անարատ կուսութեամբ ծնաւ, որպէս աւնարատ կուսութեամբ յղացեալ էր:

Այլ եթէ ի սուրբ եւ ի մաքուր սղբերէ առաքի քրիստոնէութեան հաւատոց զպարզ եւ զյատակ միտան չկախէս հանել

Լաւիքէս, քանզի զպայծառութիւն քաջատես ճշմարտութեանն իւրով իսկ շրջութեամբն խաւարեցուցեալ էր, պարտ էր նմա դէթ աւետարանական վարդապետութեան հնազանդ լինել: Եւ յօրժամ Մատթէոս ասէր, եթէ «Վիրք ծննդեան Յիսուսի Վրիստոսի որդւոյ Վաւթի, որդւոյ Աբրահամու¹³», արդարեւ զհետ կրթեալ էր նորա հրահանգաց առաքելական քարոզութեանն: Եւ լոնթեռնուլն ի թուղթն առ Հռոմայեցիս. «Պաւլոս ծառայ Յիսուսի Վրիստոսի, կոչեցեալ առաքեալ, որոշեալ յաւետարանն Աստուծոյ, որ յառաջ խոստացաւ ի ձեռն մարգարէից գրովք սրբովք վասն Որդւոյ իւրոյ եղելոյ ի զաւակէ Վաւթի ըստ մարմնոյ¹⁴», յօժարութեամբ եւ փութով գիմեալ էր արդեւք ի մարգարեական պիրս: Եւ ի գտանելն զառ Աբրահամ խոստումն Աստուծոյ՝ որ ասէ. «(Օրհնեցին ի զաւակի քում ամենայն ազգք¹⁵», առ չերկմեցելոյ բնաւ՝ թէ զինչ որ զաւակս այս իցէ, զհետ երթեալ էր Առաքելոյ, որ ասէ. «Աբրահամու խոստացան աւետիքն եւ զաւակի նորա. եւ ոչ ասէ զաւակաց՝ իբրեւ բազմաց, այլ իբրեւ զմիոյ, թէ եւ զաւակի քում, որ է Վրիստոս¹⁶»: Եւլ եւ քարոզութեանն Խսայեայ ներքին լսելեօք ի վերայ հասանէր, որ ասէ. «Ահա կոյս յղացի եւ ծնցի որդի եւ կոչեցեն զանուն նորա Լամանուէղ, որ թարգմանի ընդ մեզ Աստուած¹⁷»: Եւ զնորին մարգարէի զբանս հաւատարմութեամբ ընթեռնոյր, զայն թէ «Մանուկ ծնաւ մեր, որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր եղեւ ի վերայ ուսոց իւրոց, եւ անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, պան չելի խորհրդակից, Աստուած, հօր, իշխան խաղաղութեան, հայր հանդերձելոյ աշխարհին¹⁸»: Եւ ոչ տարապարտ խօսելով ասէր այնպէս եղեալ մարմին, զի ելեալն յարգանդէ Աստուծոյ Վրիստոս ունէր զլիրպարանս մարդոյ, եւ ոչ ունէր զմայրենի մարմնոյն զճշմարտութիւնն:

Սիթէ արդեւք յայն սակս համարեցաւ զՏեառնէ մերմէ Յիսուսէ Վրիստոսէ շլինել մեզ բնակից, զի հրեշտակն առաքեալ առ երանեալ եւ երջանիկ միշտ կոյսն Մարիամ ասէ. «Հագին սուրբ եկեցէ ի քեզ, եւ զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո. քանպի եւ որ ծնանելոցն է ի քէն սուրբ է եւ որդի Աստուծոյ կոչեցի¹⁹», արպէս թէ քանզի յղութիւն կուսին Աստուծոյ գործ եղեւ, մարմին յղացելոյն չիցէ ի բնութենէ այնր՝ որ յղացաւն վնաւ: Եւլ չէ պարտ այնպէս ինչ զծնունդն իմանալ՝ որ մի միայն պանչելին է եւ պանչեալպէս մի միայն, արպէս թէ վասն նորանշան արարչութեանն առանձինն սեպհա-

13 Մատթ. Ա. 1:

14 Հաւմ. Ա. 1:

15 Երեմ. Ի. 18:

16 Գաղատ. Գ. 16:

17 Եււ. Ե. 14:

18 Եււ. Բ. 6:

19 Լուկ. Ա. 35:

կանութիւն աղգին ի միջոյ բարձեալ իցէ: Վրանգի Հոգին սուրբ եւս Կուսին ծննդականութիւն, այլ ճշմարտութիւն մարմնոյն ի մարմնոյ անտի առաւ, եւ ի շինել իմաստութեան իւր առն՝ Բանն մարմին եղեւ եւ բնականաց ի մեզ, այս ինքն յայնմ մարմնի, զոր ի մարդոյն առ, զոր եւ ոգւով բանաւոր կենդանութեանն շնչաւոր արար:

Այդ ողջ կացեալ սեպհականութեան երկոցունց բնութեանցն եւ էութեանց եւ ի մի անձն գումարելով ընկալեալ եղեւ ի մեծութենէ՝ խոնարհութիւնն, ի զօրութենէ՝ տկարութիւնն, եւ ի յաւէժ կենդանութենէ՝ մահկանացութիւնն. եւ զի առնիցէ հաստուցումն մերոցն պարտեաց՝ բնութիւնն անեղծ միացաւ ընդ չարչարելի բնութեան, որպէս զի որ մերոց դարմանաց ի դէպ էր՝ մի եւ նոյն միջնորդն Աստուծոյ եւ մարդկան մարդն Յիսուս Վարդապետ կարօղ լիցի մեռանել միոյն եւ մի լիցի կարօղ մեռանել միւսոյն:

Այսպէս ապա ողջ եւ անթերի բնութեամբ ճշմարիտ մարդոյ ծնաւ Աստուածն ճշմարիտ, բովանդակ իւրովքն եւ բաւոր մերովքն: Սերս ասեմք զորս իսկզբանէ հաստեաց ի մեզ արարիչն, եւ զորս առն զի նորոգեսցէ: Վրանգի ւոյն ամենայն՝ զոր պատրիշն եմոյծ եւ մարդն պատրեալ ձգեաց յանձն, չունէին ինչ հետս ի Կենարարն: Այս ոչ քանզի հաղորդութիւն ընդ մարդկօրէն տկարութեանցն ունէր, վասն այնորիկ հաղորդ ինչ եւ հաւատարորդ մերոց յանցանացն էր: Օկերպարանս ծառայի առ առանց մեղացն աղտոյ, զմարդկեղէնսն մեծացոյց՝ եւ զաստուածապանսն չփոքրկացոյց. քանզի ունայնանալն, որով զանձն՝ որ աներեւոյթն էր, երեւելի կացոյց, եւ արարիչն եւ տէրն ամենայն իրաց կամեցաւ մի ոմն ի մահկանացուաց լինել՝ զիջումն եղեւ ողորմութեան եւ ոչ նուաղութիւն կարողութեան: Այսն որոյ որ ի կերպարանս Աստուծոյ մնացեալ արար զմարդն՝ նոյն ի կերպարանս ծառայի եղեւ մարդ: Վրանգի երկոցին բնութիւնքն անթերի պահեն զիւրեանց սեպհականութիւնսն. եւ զոր օրինակ զծառայի կերպարանսն չեղծանեն Աստուծոյ կերպարանք, նոյնպէս եւ գերպարանսն Աստուծոյ՝ ծառայի կերպարանքն ոչ փոքրկացուցանեն:

Օի որովհետեւ ձեռն յանձին հարեալ պործէր սատանայ թէ մարդն նենգութեամբ իւրով խաբեալ՝ յաստուածեղէն պարգեւացն զրկեցաւ, եւ յանմահութեանն զարդուէ մերկացեալ՝ զսատոիկ վճիռ մահու ընկալաւ, եւ ինքն ի չարիս իւր օփոփութիւն իմն եղիտ վասն զովոյ լինելոյ պատուիրանադանցին, եւ Աստուած ըստ պահանջել իրաւանց արդարութեան փոխեաց զվճիռ իւր ի վերայ մարդոյն՝ զոր յայնպիսում պատուի հաստեալն էր. նմին իրի պէտք եղեն ծածուկ խորհրդոյ սնտեսու-

թեան՝ զի անփոփոխելին Մատուած՝ որոյ կամաց չէ մարթ ի մարդասիրութենէն իւրմէ վրէպ լինել, զառաջին տնտեսութիւն գթութեան իւրոյ առ մեզ ծածուկ խորհրդով լցոյցէ, եւ մարդն սասանայական անօրէնութեանն պատրանօք անկեալ ի յանցանս՝ մի կորիցէ հակառակ առաջադրութեանն Մատուծոյ:

Արդ մտանէ Որդին Մատուծոյ յանարգութիւնս աշխարհիս այսորիկ յերկնաւորական աթոռոյն իջեալ եւ ի հայրենի փառացն ոչ մեկնեալ, նոր կարգաւ եւ նոր ծննդեամբ ծնեալ: Վոր կարգաւ, քանզի որ իւրովքն աներեւոյթ էր՝ մերովքն եղեւ երեւելի, անբովանդակական կամեցաւ բովանդակել, կացեալ մնացեալ յառաջ քան զժամանակս՝ սկիզբն առնէր լինել ի Ժամանակի, ամենայն աշխարհաց տէրն զծառայական կերպարանս առնոյր, ծածկեալ զիւր զանեզր մեծութիւնն, անկարեկանն Մատուած ոչ գարշեցաւ լինել մարդ չարչարելի, եւ անմահն՝ ընդ մահու օրինօք անկանել: Իսկ նոր ծննդեամբ ծնեալ, քանզի անապական կուսութիւնն առանց ցանկութեան զնիւթ մարմնոյն մատակարարեաց: Առաւ ի մօրէ Տեառն՝ բնութիւն եւ ոչ յանցանք. եւ ոչ իսկ այնու զի պանչելի էր ծնունդն՝ աննման է մեզ բնութիւնն ի տէր մեր Յիսուս Վրիստոս որ յարգանդէ Ղուսին ծնաւ: Այլ որ ճշմարիտ Մատուածն է՝ նոյն եւ ճշմարիտ մարդ է. եւ չիք բնաւ ստութիւն յայսմ միութեան, քանզի ի միասին են խոնարհութիւն մարդոյ եւ բարձրութիւն աստուածութեան: Վրանզի որպէս Մատուած ոչ փոխի ողորմութեամբն, այսպէս եւ մարդն ոչ ծախի պատուովն:

Այլ երկրորդին կերպարանքն գործեն հաղորդութեամբ միւսոյն զայն՝ որ ինչ իւրն է. այս ինքն Բանն գործէ զոր Բանին է, եւ մարմինն կատարէ զոր մարմնոյն է: Մինն ի նոցանէ պայծառանայ պանչելեօք եւ մեւսն անկանի ի ներքոյ զրկանաց: Եւ որպէս Բանն ի հայրենի փառացն հաւասարութենէ ոչ մեկնի, նոյնպէս եւ մարմինն զբնութիւն մերոյն ազգի չթողու: Վրանզի, զոր պարտ է մեզ ստէպ յեղյեղուլ, մի եւ նոյն է ճշմարիտ օրդի Մատուծոյ եւ ճշմարիտ որդի մարդոյ: Մատուած, այնու զի «Իսկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Մատուած, եւ Մատուած էր Բանն», մարդ, այնու զի «Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ», Մատուած, այնու զի «Մենայն ինչ նովաւ եղեւ եւ առանց նորա եղեւ եւ ոչինչ»²⁰. մարդ, այնու զի «Դղեւ ի կնոջէ, եւ եմուտ ընդ օրինօք»²¹:

Մարմնոյն ծնունդն՝ մարդկեղէն բնութեանն ցուցիչ է, ծնանելն կուսի՝ աստուածեղէն զօրութեանն նշանակ: Տղայութիւն մանկանն յայտ առնի խանձարրոցն խոնարհութեամբ, մեծութիւն Բարձրելոյն պայծառացեալ փայլէ ի բարբառոյ հրեշտա-

կացն: 'Լեման է մատաղուծեան առաջին տիոց մարդկան՝ զոր Հերովդէսն ամպարշտութեամբ հնարի սպանանել. այլ տէր է ամենայնի՝ որում մոգք ուրախութեամբ խոնարհին յերկրպագութիւն: Լպաքէն յորժամ ի մկրտութիւն դայ կարապետին իւրոյ Յովհաննու, զի մի թաքեցի՝ թէ ընդ քողով մարմնոյն աստուածութիւնն ծածկեալ կայ, Հօրն բարբառ յերկնից ուր տալով ասաց. "Վա է որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ հաճեցայ"²²: Եւ զոր իբրեւ մարդ սատանայական խորամանկութիւնն փորձէ՝ նմա իբրեւ Աստուծոյ հրեշտակական պաշտամունք հարկանին:

Վաղցնու, ծարաւել, վաստակել եւ ի քուն լինել յայտնապէս մարդկօրէն իմն է: Այլ հինգ հացիւ զհինգ հազարս մարդկան յաղեցուցանել, եւ տալ կնոջն շամբտացոյ զջուրն կենդանի, որոյ արբումն չտայ որում ըմպէն միւսանկամ ծարաւել, ի վերայ մկանանց ծովուն ցամաքաւ գնալ, եւ սաստելով մրրկին զլեռնացեալ ալիւն ցածուցանել՝ առանց երկմտութեան աստուածական է: Այլ զի զբազում ինչ իւրք զանց առնիցեմ, զոր օրինակ ոչ է միոյ նորին բնութեան վշտակից լինել եւ արտասուել ի վերայ բարեկամին մեռելոյ, եւ ի բաց առեալ զկափարիչ չորեքօրեայ գերեզմանին՝ զնոյն հրամանաւ ձայնի վերստին ի կենդանութիւն զարթուցանել. կամ զփայտէ կախել եւ զլոյսն ի գիշեր դարձուցեալ՝ զամենայն զտարերս դողացուցանել. կամ պնդել բեւեռօք՝ եւ զգրունս դբախտին՝ հաւատոց աւազակին բանալ. սոյնպէս ոչ նմին բնութեան է ասել. "Ղա եւ հայր իմ մի եմք"²³, եւ ասել. "Հայր իմ մեծ է քան զիս"²⁴: Վանդի թէպէտ եւ ի տէր մեր Յիսուս Վրիստոս մի անձն է Աստուծոյ եւ մարդոյ. այլ այլ իմն այն է՝ որով երկոցունցն եւս հասարակ են թշնամանքն, եւ այլ իմն այն՝ որով հասարակ են փառքն: Վանդի ի մերոյն է նմա փղբրադոյնն քան զՀայր՝ մարդկութիւնն. իսկ ի Հօրէ է նմա հաւասարն ընդ Հօր աստուածութիւն: Եւ վասն այսոյ միութեան անձին յերկոսին եւս բնութիւնն իմացելոյ բնութեցեալ լինի թէ Եւ յերկնից որդին մարդոյ, յորժամ օրդին Աստուծոյ էառ մարմին ի կուսէն՝ յորմէ ծնաւ: Այլ դարձեալ Որդին Աստուծոյ ասի. Խաչեալ եւ թաղեալ. որովհետեւ զայս ամենայն կրեաց ոչ անդէն իսկ յաստուածութեանն՝ որով միածինն մշտնջենաւորակից եւ Ի միասին էական է Հօրն, այլ ի տկարութեան մարդկեղէն բնութեան: Այսն որոյ զմիածին Որդին Աստուծոյ խոստովանիմք ամենեքեան եւ ի հանգանակին խաչեալ եւ թաղեալ, ըստ այնմ զոր Առաքեալ ասէ. "Օյ եթէ էր ծանուցեալ, ոչ արդեւք զտէրն փառաց ի խաչ հանէին"²⁵:

22 Մատթ. Գ. 17:

23 Յովհ. Ժ. 30:

24 Յովհ. Ժ. 28:

25 Ա. Կորն. Բ. 8:

Ե՛լ իբրեւ նա ինքն Տէր մեր եւ Լինարար զհաւատաւ աշակերտացն իւրովք հարցուածովքն կրթէր, ասէ. «Օ՞ր՞ դ՞ ասէն զինէն մարդիկն՝ թէ իցէ որդի մարդոյ», : Եւ իբրեւ նա զպէսպէս կարծիս այլոցն ի կարգ արկեալ տողէին, ասէ. «Իսկ դուք զ՞ որդի ասէք զինէն թէ իցեմ», : Օ՞րինէն՝ որ եմ որդի մարդոյ, զոր եւ ի ծառայի կերպարանս եւ ի ճշմարտութեան մարմնոյ տեսանէք. զ՞ որդի ասէք զինէն թէ իցեմ : Հայնժամ երանելին Պետրոս, որ իւրով խոստովանութեամբն ամենայն ազգաց օգուտ լինելոց էր, յԱստուծոյ ուսեալ ասէ. «Դու ես Վրիստոսն որդի Աստուծոյ կենդանւոյ», : Եւ յիւրաւի եւ յարժանի անուանեցաւ ի Տեառնէ երանելի եւ ի գլխաւոր վիմէն էառ զհաստատութիւն զօրութեան եւ անուան նա՝ որ յայտնութեամբ Հօր զնոյն Որդի Աստուծոյ եւ Վրիստոս խոստովանեցաւ. քանզի մին յայսցանէ առանց միւտոյն ընկալեալ՝ չէր ինչ օգուտ ի փրկութիւն. եւ հաւասար էր վտանգն՝ հաւատալ զՏէր Աստուծոյ Վրիստոս կամ Աստուած միայն եւ ոչ մարդ կամ լոկ մարդ եւ ոչ Աստուած :

Իսկ յետ յարութեան Տեառն, որ արդարեւ ճշմարիտ մարմնոյն եղեւ, քանզի ոչ այլ է որ յարեալն՝ բայց որ խաչեցաւն եւ մեռաւ, զինչ այլ ինչ գործեցաւ ի ժամանակի քառասուն աւուրց, բայց զի մերոց հաւատոցն անարատութիւն յամենայն մառախող սրբեցի : Այսան զի խօսէր ընդ աշակերտսն իւր, բնակէր ընդ նոսա, ուտէր եւ թոյլ տայր ճշգրիտ եւ խուզական շօշափմամբ շօշափել ի նոցանէ՝ որք առ երկմտութեան տաղնապեալ նեղէին. վասն որոյ եւ դրօշն փակելովք առ աշակերտսն մտանէր, եւ փշմամբ իւրով տայր զհոգին սուրբ, եւ պարգեւելով նոցա զլոյս մտաց՝ զգաղանիտ գրոց սրբոց պարզէր. եւ դարձեալ նոյն զվերս կողին, զծախս բեւեռացն եւ զամենայն զնշանս չարչարանացն զոր այն ինչ չարչարեալ էր, ցուցանէր ասելով. «Տեսէք զձեռս իմ եւ զոտս զի ես նոյն եմ. շօշափեցէք զիս եւ տեսէք զի որդի մարմին եւ ոսկերս ոչ ունի որպէս զիսս տեսանէք զի ունիմ», : զի ծանիցի եթէ ի նմա սեպհականութիւն աստուածեզէն եւ մարդկեղէն բնութեանն կայ միայ անքակ, եւ այնպէս լիցի մեզ գիտել զԼանն ոչ լինել այն ինչ՝ որ ինչ մարմինն, զի խոստովանեցուք զմի միայն Որդին Աստուծոյ Լան եւ մարմին :

Հայսմ խորհրդոյ հաւատոցն կարի թափուր զՆաւիքէօզ պարտ է համարել, որ ոչ ծանեաւ զմեր բնութիւնն ի վերայ միածնի Որդւոյն Աստուծոյ ոչ խոնարհութեամբ մահկանաւցութեան եւ ոչ փառօք յարութեանն : Եւ ոչ երկեաւ ի վճռոյ անտի երանելի առաքելոյն եւ աւետարանչին Հովհաննու, որ

ասէ. «Ամենայն հոգի որ խոստովանի զՅիսուս Վրիստոս մարմնով եկեալ յԱստուծոյ է նա. եւ ամենայն հոգի՝ որ քակէ²⁹ զՅիսուս, չէ նա յԱստուծոյ. եւ սա նեւն է³⁰»։ Եւ զնա իցէ զՅիսուս քակել, բայց զմարդկեղէն բնութիւնն ի նմանէ զատանել, եւ զխորհուրդն՝ որով միայն եղեւ մեզ փրկութիւն, լըբել լինել եւ կցկցանօք ընդունայն առնել։

Եւ որ կոյրն է յաղագս բնութեան մարմնոյն Վրիստոսի, հարկ է՝ զի եւ յաղագս չարչարանաց նորա նովին կուրութեամբ յիմարեացի։ Այնքէ զհաշն Տեառն ոչ համարի սուտ, եւ ի ճշմարտութենէ տանջանացն՝ զորս նա վասն փրկութեան մերոյ յանձն էաւ, ոչ երկմտէ, ապա ուրեմն զորոյ զմահն հաւատայ՝ ծանիցէ եւ զմարմինն. եւ հաւատաացէ լինել մարդ ըստ մերում մարմնոյ այնմ՝ զոր ծանեաւն լինել չարչարելի. քանզի յուրաստ կալ ի ճշմարտութենէ մարմնոյն՝ է ուրանալ զմարմնաւոր չարչարանսն։

Եւ որքէ ընդունի զհաւատս քրիստոնէութեան եւ ի քարոզութենէ անտի աւետարանին ոչ ի բաց դարձուցանէ զլեւիստեացէ որ բնութիւնն ծակեալ բեւեռօք կախեցաւ զփայտէ խաչին. եւ ի բանալ կողմ խաչելոյն տիգաւ զնուորին՝ ի միտ առցէ թէ ուստի արիւն եւ ջուր բխեաց, զի եկեղեցի Մատուծոյ ոռոգեացի լուսոյմամբն եւ արմամբն։ Եւ իցէ եւ երանելոյն Պետրոսի առաքելոյ՝ որ քարոզէ, թէ «Սրբութիւն հոգւոյն լինի հեղմամբ արեանն Վրիստոսի»,³¹։ Եւ մի վարկպարազն ընթեռնուցու զնորին առաքելոյ բանս, որ ասէ. «Վիտասըբ զի ոչ ապականացու արծաթեղինօք եւ ոսկեղինօքն փրկեցարուք ի ձերոց ունայնութեան հայրենատուր գնացիցն. այլ պատուական տրեամբն Վրիստոսի, իրրեւ անբիծ եւ անարատ գաւին»³²։ Սի հաշտակեցի եւ վկայութեանն երանելոյն Յովհաննու առաքելոյ, որ ասէ. «Եւ արիւնն Յիսուսի որդւոյ նորա սրբեացէ զմեզ յամենայն մեղաց»³³։ Եւ դարձեալ թէ «Եւս է յաղթութիւնն որ յաղթէ աշխարհի, հաւատքն մեր։ Եւ ո՛ր իցէ որ յաղթիցէ աշխարհի. եթէ ոչ՝ որ հաւատայցէ եթէ Յիսուս է որդի Մատուծոյ։ Սա է որ եկն ջրով եւ հոգւով եւ արեամբ, Յիսուս Վրիստոս. ոչ ջրով միայն, այլ եւ արեամբ եւ ջրով. եւ հոգին է որ վկայէ, զի հոգին իսկ է ճշմարտութիւն։ Սոքա երեքին են որ վկայեն, հոգին եւ ջուրն եւ արիւնն. եւ երեքին մի են»³⁴։ Եւս ինքն՝ հոգին օրբութեան եւ արիւնն փրկութեան եւ ջուրն մկրտութեան, օրք երեքեան եւս մի են եւ անբաժին, եւ ոչ մի ինչ յայնցանէ բաժանի ի միարանութենէ անտի, քանզի կաթուղիկէ եկեղեցի

29 Ըստ մերում Թորգմանութեան «Ամենայն հոգի՝ որ ոչ խոստովանի զՅիսուս Վրիստոս մարմնով եկեալ, չէ նա յԱստուծոյ. եւ այս նեւն է»։

29 Ա. Յովհ. Դ. 2—3։

30 Ա. Պետր. Ա. 2։

31 Անդ. Ա. 18—19։

32 Ա. Յովհ. Ա. 7։

33 Անդ. Ե. 4—6։

սովին հաւատովք կեայ, նովին յառաջագէտ ընթանայ, որպէս զի մի հաւատայցի ի Վրիստոս Յիսուս մարդկութիւն առանց ճշմարիտ աստուածութեան եւ ոչ աստուածութիւն առանց ճշմարիտ մարդկութեան:

Եւրդ եթէ առ բանս քննութեան ձերոյ պատասխանի արար Եւտիքէս ասելով. Խոստովանիմ զՏէր մեր յառաջ քան զմիաւորութիւնն լիեալ յերկուց բնութեանց. իսկ յետ միաւորութեանն մի բնութիւն խոստովանիմ. զարմանամ թէ զիարդ ոչ յանդիմանեցաւ կշտամբանօք դատաւորացդ սոյնպիսի իմն անպատեհ եւ խոտոր խոստովանութիւն, եւ զիարդ անտես արարաւ կարի յիմարութեան եւ հայհոյութեան բանն նորա, իբր այն թէ չէ բնաւ լսելի լեալ փնասակար ինչ. քանզի նոյն մի ամբարշտութիւն է ասել զմիածին Որդւոյ Աստուծոյ, թէ յառաջ քան զմարմնաւորութիւնն ունէր զերկուս բնութիւնս, որպէս անզգամութիւն է հաստատել՝ թէ յետ լինելոյ Բանին մարմին մի միայն բնութիւն է ի նմա: Եւ զի մի համարեացի Եւտիքէս թէ այն բան նորա ուղիղ կամ ներելի ինչ է, յայնմիկ զի ոչ մերժեցաւ ձերով վճռով, ազգ առնեմք փութոյ խնամոց քոց, եղբայր սիրելի, զի եթէ ողորմութեամբն Աստուծոյ ի կատարումն իրքն հասանիցեն, անմտութիւն անհմուտ առնն եւ յայսմ եւս մտացն ժանտէ սրբեսցի:

Եւ թէպէտ, որպէս կարգ անցիցն յայտնութեամբ եցոյց, բարւոք սկիզբն արարեալ էր նորա ի բաց կալով յիւրոց կարծեացն, յորժամ ձերով վճռով ստիպեալ խոստովան եղեւ զանձնէ ասել զոր յառաջն չէր ասացեալ եւ ընդունել զայն հաւատս՝ յորմէ յառաջագոյն օտարացեալ էր: Եւ ի չկամել նորա հաւանել նզովից ամպարշտութեան կրօնիցն՝ ծանեաւ եղբայրութիւն ձեր թէ կայ մնայ յիւրում անհաւատութեան, եւ թէ արժանի է զպատիժ պատուհասի դատապարտութեանն ընդունել: Այա եթէ վասն այսորիկ ճշմարտութեամբ եւ օգտութեամբ ցուէ նմա, եւ գէթ անազան երբեք առնու ի միա թէ որպէս արդարութեամբ յարուցեալ է ի վերայ նորա եպիսկոպոսական իշխանութիւնն, կամ եթէ առ լիով հաճելոյ զամենայն չար կարծիսն իւրով բարբառով եւ անդէն մօտաւոր ձեռնադրով դատապարտ առնէ, ոչ եղիցի կշտամբելի գթութիւնն, որչափ եւ մեծ իցէ, ցուցեալ առ ուղղեալն. քանզի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս ճշմարիտ եւ քաջ հովիւն՝ որ զանձն իւր եդ ի վերայ ոչխարաց իւրոց, որ եւ եկն կեցուցանել զոգիս մարդկան եւ ոչ կորուսանել, կամի զի եւ մեք նմանօղք գթութեան նորա լիցուք, որպէս զի արդարութիւնն կշտամբեացէ զմեղուցեալն եւ ողորմութիւնն մի մերժեսցէ զդարձեալսն: Վանզի յայնժամ ամենայն օգտիւ պաշտպանեմք ճշմարիտ

հաւատոց՝ յորժամ մելար ուսումն եւս եւ յիւրոց ուսուցչաց անտի դատապարտի:

Եւ զի աստուածպաշտութեամբ եւ ճշմարտութեամբ իրքն վճարիցին առաքեցաք փոխանակ ընդ մեր զեղբարս մեր զՅովհնոս եպիսկոպոս եւ զՀռենատոս երեց սրբոյն Սիմեայ այլ եւ զորդեակն իմ զՀիլարիոս սարկաւազ: Որոց ընկեր տուաք զՎուսկիտիոս գալիր մեր՝ որոյ հաւատարմութիւն վկայեալ է մեզ, յուսացեալ թէ օգնական լինիցի աստուածութիւնն, զի այն որ մոլորեալն էր՝ դատապարտեալ զխոտորութիւն մտաց իւրոց, կեցցէ: Եւ աստուած զքեզ ողջ եւ անարատ պահեցէ, եղբայր սիրելի:

Պարեցաւ թուղթս յերեքասաներորդում աւուր Յունիոս ամսեան, առ բղեշխութեամբ լուսաւոր եւ երեւելի արանցն Եւստուրեայ եւ Պրոտոգենեայ,:

Յայս վայր են բանք պանչելի տումարի սրբոյն Սեւոնի որոց ողջմտութիւն, ուղղափառութիւն եւ գեղեցիկ միարանութիւն ընդ աստուածեղէն գրոց, ընդ աւանդութեանց կաթուղիկէ եկեղեցւոյ եւ ընդ ուսմանց հարցն սրբոց յայտ յանդիման փայլէ:

Եւսպէս բանիւք եւ գրովք բազում ջան յանձին կալաւ երանելիս այս Սեւոն մերժել զար ախտն Եւստիքեայ: Երանի էր արդարեւ ուխտի քրիստոնէութեան, եթէ ըստ հոգոց եւ վաստակոց գլխոյ եկեղեցւոյ՝ լինէր փոյթ պնդութեան, հաստատութիւն եւ զգուշութիւն պաշտօնէից նորա: Եւս պնդեցին հրեշտակք սրբոյ հայրապետին զմէջս իւրեանց ըստ խրատու նորին քաջութեամբ մարտ եղեալ կռուել ընդ հերեսիով տայս. բայց քանզի սա ամուր պատրաստութեամբ եւ արքունի օգնականութեամբ առաւել եւս պնդեալ էր, մանաւանդ զի եւ զՎէոսկորոս աղեքսանդրացի առաջնորդ եւ ախոյեան իւր ունէր, վասն այնորիկ խնամք բարեացն չլինէին բաւական ի կատարումն գործոց ուղղութեան:

Իս. Եւս ըստ հրամանին Թէոդոսի ինքնակալի յամի 449 եկին ժողովեցան յԱփեսոս յԱգիպտոսէ, ի Պոնտոսէ, ի Խորակիայ եւ յայլոց բազում գաւառաց արեւելից հարեւր երեսուն եւ աւելի եւս եպիսկոպոսունք: Եւ սոսա երեւելի էր Վէոսկորոս եպիսկոպոս Եղեքսանդրացւոց, որ եբեր ընդ իւր յԱփեսոս զբազումս յիւրոց պաշտօնէից վարել նոքօք ի կատարումն խորհրդոց իւրոց ուր պէտք ինչ լինիցին: Եւն անդր եւ Յորնակ հայրապետ Երուսակեմի, Վոմնոս հայրապետ Եւստիոքայ, եւ երանելին Փիլաքիանոս հայրապետ Վոստանդինուպոլիսի հանդերձ ոմամք յերիցանց եւ ի սարկաւազաց իւրոց³⁴:

34 Պատգ թէ ի հասնել սրբոյն Փիլաքիանոս յապարանս իւր: Եւս յաւուրն բիւսնոյն յԱփեսոս՝ ընկաւ զն հայրապետ երկրորդի եկն առ նա Եւստիոս հաւորա-

Արաքսոյ եպիսկոպոսաց եկն յԼափեսոս եւ խռովել ասորին Պարսամ առեալ ընդ իւր բազում ասորի վանականս զորս ինքն կամեցաւ: «Եւ եւ ինքն Եւտիքէս» որ պատճառ ամենայն շարեաց եւ խռովութեանց էր, անփոյթ արարեալ զուխտիւն չեւանելոյ բնաւ արաքս քան զմենաստանն, այլ եւ զզառամեալ ծերութեամբն, չողաւ յԼափեսոս հանդերձ ոմամք միայնակեցօք: Ի դէպ ժամու հասին անդր եւ հրեշտակք հռոմէական հայրապետին Յուդիոս եպիսկոպոս, Հիդարիոս սարկաւազ եւ Վաւիկիտիոս դպիր:

Իսկ Խէնդոս առաքեաց յԼափեսոս իբրեւ տեղապահս իւր յարքունի իշխանաց անտի զԼիպիդիոս իշխան զնորհրդական իւր եւ զԵւդոքիոս հազարապետ եւ ատենակալ դպիր: Սոցա պատուէր հրամանի ետ զգուշութեամբ սկել՝ զե մի ինչ խռովութիւնք յուզեցին ի ժողովի անդ, եւ եթէ լեցի ումէք ազմուկ շփոթի յարուցանել բարձեալ ի միջոյ տացի ի ձեռս պահապանաց: Եւ մենեցուն՝ որոց վճռովքն նշովեալ էր Եւտիքէս, եւ առանձինն փոխարինոսի երանելոյ, զոր պատճառս ամենայն խռովութեանց կարդայր, արգել զիշխանութիւնն վճիռս տալոյ կամ սահմանելոյ ինչ ի ժողովի անդ: Հրաման առաքեաց եւ առ Պրոկի փոխանակ բգեշի ի յուզել շփոթից ինչ զօրութեան կանոնութեամբ թիկունք լինել իւրոց փոխանորդաց: Այսպիսի եւ այսչափ ձեռնտուութեամբ եւ իշխանութեամբ ամրացոյց ինքնակալն՝ պատրեալ ի Վրիւսափեայ, զկողմնակիցս չար հերձուածապետին, բարձեալ ի հակառակորդաց նորա զամենայն իշխանութիւն եւ զգործակցութիւն, զորոյ զչար վնասս տեսցուք աստէն ի մօտոյ:

Իբրեւ համօրէն եպիսկոպոսունք եկին յԼափեսոս, տեղի կարգեցաւ սմին այսմիկ չար եւ անարժան ժողովոյ, մայր եկեղեցի սուրբ Աստուածածնի, յորում ութուտասն ամօք յառաջագոյն գումարեալ էր սուրբ ժողովն Եւտիքեսոսի: Եւ սկիզբն եղեւ ժողովոյն յուր ամսոյն Ազոստոսի: Հրամանաւ ինքնակալն կալաւ զառաջին աթոռն արեւմտեան յիւսկորոս. յետ նորա Յուդիոս եպիսկոպոս փոխանորդ սրբոյն Վեանի. զկնի սորա Յորնաղ հայրապետ Երուսաղեմի, ապա Վոմիոս հայրապետ Անտիոքայ, յետ նորա երանելին փոխարինոս, եւ

պէտ հանգրձ երեքհարեւարամք, այն է նոնաց, ինչ չէ անկ քննել զպո, ոչ հիւզնուորք եւ փայնակեցօք Եւտիքի. եւ բաւարութեան զհետ երթալ, որպէս ժպել սկսան գառն բանս կուտել ի վերայ հայ եպիսկոպոսի: Սովին զործով եցոց բազմանի Եւտիքեսոսի եւ բազում սպառնալոյս անպէտեւ Եւտիքիոս եթէ որպիսի չարիք զարհուրեցանեւ զնա, եւ տեւ թէ նիւթեցոց էր ինքն եւ իւրեք սրբոյն փառապատեալս ընկալցիս իբրեւ այր յանցաւոր, բիանոսի եւ որոց ընդ նմա ի ժողովի անդ քանի զԵւտիքիոս արքայի ժողովես ի առն էին, որ եւ ոչ թայլ տայր զի նա հիւստիոս Պատմաբանի ետ նոցա հայրապետն սիրութեան արժանի համարեցի իբրեւ հեղութեան բանիւք եւ առէ. «Եթէ մեզուցեալ ինչ է ոցոս» գառնեցին ըստ կա-

ապա այլ եւս եպիսկոպոսունք յաջմէ եւ յահեկէ: Յետ եպիսկոպոսաց նստաւ Պարսամ ասորի, ապա երիցունք հրեշտակուծեամբ առաքեալք յոմանց եպիսկոպոսաց, եւ ի վայր քան զամենեւին Հիլարիոս սարկաւազ եւ Ղուկիկիտիոս դպիր առաքեալք սրբոյն ՚՛ եւոնի քահանայապետի:

Իբրեւ ամենեքեան կալան զԷւրաքանչիւր բազմականս՝ Յովհաննէս երէց գլուխ ատենադպրաց կարծի կարծոյ յանդիման կացուցեալ զպատճառս գումարելոյ ժողովոյն, ըստ հրամանի Ղէոսկորոսի ընթերցաւ զհրովարտակ թագաւորին՝ որով հրաւիրէր նա զեպիսկոպոսունս ի ժողովն: Ի կատարել ընթերցուածոյն ազգ արարին փոխանորդք սրբոյն ՚՛ եւոնի զհրաւիրելոյ արքայի եւ զնոյն ինքն զմեծ քահանայապետն Հռոմայ ի ժողով անդր, եւ զպատճառացն՝ որոց սակս արգելաւ նա գալ: Եւս ասէ Հիլարիոս սարկաւազ. «Եւս ինքն ի ձեռն մեր առաքեաց առ ձեզ գիրս վայելուչ՝ գրեալս ըստ աւանդութեան հարցն սրբոց, զոր հրաման տուք ընդունել եւ ընթեռնուլ»։ Եւս Ղէոսկորոս զթուղթ մեծին ՚՛ եւոնի, բայց չարար նմին մեծարանս տալով ընթեռնուլ, որպէս եւ սովորութիւն էր առնել յամենայն ժողովս. զի յառաջ քան զամենայն ինչ ընթերցեալ լինէր թուղթ հայրապետին Հռոմայ որ յղեալ առ ժողովն էր, նախ ի Հռոմայեցւոց բարբառ եւ ապա յունարէն: Եւս անփոյթ արարեալ նորա զթղթով մեծի քահանայապետին՝ հրաման ետ ընթեռնուլ զառանձին գիր ինքնակալին զգրեալն առ ինքն վասն բերելոյ զՊարսամ ասորի ի ժողովն:

Յետ այսորիկ Լիպիդիոս իշխան եղ առաջի ժողովելոցն զհրաման արքայի զոր նա իւր եւ Լուկոգիոսի ատենակալ դպրի տուեալ էր, այլ եւ հրամայեաց ընթեռնուլ զգիր նորին Խէոգոսի զոր առաքեալն էր ի ձեռն նոցա: Յայսմ գրի ծանուցանէր նա՝ թէ Փիլաբիանոս հայրապետ խնդիրս յաղազո հաւատոց յուզեաց ընդդէմ Լուկիքեայ. վասն որոյ պարտ է, ասէր, ժողովելոցն խօսել յատենի հասարակաց զուղիղ հաւատոց եւ հաստատել: Իբրեւ կամէին ոմանք միաբանութեամբ Յուկիոսի փոխանորդի Հռոմայ քահանայապետին ըստ բանից ինքնակալին զքննութենէ խնդրոց հաւատոյ բուռն հարկանել, հակառակ եկաց նոցա Ղէոսկորոս, եւ ասաց յառաջ քան զամենայն ինչ խորհուրդ խորհել վասն զայնու ժամանակաւ յուզելոց խռովութեանց: «Եւս թէ կամիցիք թերեւս, ասէ, զհաւատս հարցն սրբոց փոփոխել»։ Ժողովեալքն աղաղակեցին միասին. «Եւս վեալ եղիցի որ զայդ փոփոխէ»։

Յայնժամ աղաչեաց Լիպիդիոս զժողովեալն՝ հրաման տալ զի մոցէ ի ներքս Լուկիքէս. «Յորոյ սակս, ասէ, գրեցաւ առ ձեզ թուղթդ այդ»։ Եւ հրաման ի ժողովելոց եւ եկն եմուտ

ի ժողովն չարածերն: Եւ վազվազակի ըստ ակնարկութեան թաղասիրոսի եպիսկոպոսի Լեւսարու խօսել սկսաւ այսպէս. «Յանձն արարի զանձն իմ շօր եւ Որդւոյ եւ սրբոյ Հոգւոյն, եւ ձերում արգարութեան: Դուք ինքնին վկայք էք հաւատոց իմոց, որոց վասն վաստակեցայ ընդ սրբոյ ժողովոյն՝ որ ի սմին յայսմ տեղոջ գումարեցաւ»: Յետ այսց բանից մատոյց առ Վէսպորոս գիր ինչ, զոր սա իսկ եւ իսկ հրաման ետ միում ի դպրաց իւրոց ընթեռնուլ: Ի սմա յայտ առնէր Եւստիքէս՝ թէ զհանգանակ հաւատոց մեծի ժողովոյն՝ Եկեղիայ ընդունիմ եւ գաւառիմ ըստ ամենայնի, եւ հաւատարմութեամբ պահեալ զպատուիրան սրբոյ ժողովոյն Եպիստոսի բացէ ի բաց մերժեմ զամենայն յաւելուածս՝ զոր կամիցի որ յաւելուլ յայն հանգանակ հաւատոյ: «Եւստիքէս, ասէ, զհաւատս կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եւ եթէ որ կամիցի, պատրաստ եմ նզովս կարդալ ի վերայ ամենեցուն՝ որք ուսուցանեն թէ մարմին Տեառն մերոյ Հիսուսի Վրիստոսի յերկնից իջեալ է»: Յայսմ վայրի արգելին զընթերցուած գրոյն Բարսեղ Եկեղեցւոյ եւ Վիգորիէս Եկեղեցւոյ եպիսկոպոսունք՝ եւ հարցին ցլւտիքէս, եթէ որպէս համարի եւ հաւատայ՝ թէ մարմնացեալ իցէ Բանն Լստուած: Ոչ կամեցաւ ծերն չարախորհուրդ պատասխանի առնել եւ յայտնել զիւր հաւատս զմարմնաւորութենէ Բանին: Եւ Վէսպորոս աղէքսանդրացի ջատագովել կամեցեալ նմա անդէն ի սկզբանն յայտ արար հանգերձ իւրովքն, թէ չէ ինչ բնաւ հարկ պահանջել զայսպիսի մեկնութիւնս:

Եւստիքէս, յորում նզովս կարդայր յականէ յանուանէ ամենայն հերեւիտոսաց ի Սիմոնէ մոգէ մինչեւ ցիւր ժամանակս: Յետ դաւանելոյ եւ յայտնի առնելոյ կաղ ի կաղս խոստովանութեամբ զիւր հաւատս, սկսանէր երկար բանիւք սուտ ամբաստանութիւնս կուտել նախ ի վերայ Եւստիքիայ գործիցացոյ, իբրեւ թէ այլ ընդ այլոյ եւ ստուգեալք ամբաստան եղեալ է նա զնմանէ, եւ ապա ի վերայ Փիլաբիանոսի, որպէս թէ յանիրաւի հակառակ կանոնաց ածեալ է նորա վճիռ ի վերայ իւր իբրեւ ի վերայ մուրերոյ: Եւստիքէս վախճան եղեւ ընթերցուածոյ գրոյն, երանելոյն Փիլաբիանոսի չհանդուրժեալ ընդ յանդուրժն ժպրհութիւն անօրինին, որ կանխաւ իսկ նզովեալ եւ ի կարգէ իւրմէ լուծեալ էր, միաբանութեամբ բազում եպիսկոպոսաց պատասխանի տայր. «Եւստիքէս, ասէ, նորա Եւստիքիոս, հրաման տուք նմա գալ յատեան ժողովոյս»: Եւստիքէս յառաջ մատեալ Եպիսկոպոս իշխան եւ ասէ. «Ի հրամանի մեծի ինքնակալին մերոյ կալ պարտիմք. նա պատուէր ետ զի որք կանխագոյն ի ժողովն Լստուած գիտուպոյսի դատաւորք եղեն, յայսմ ժողովի բնաւ եւ ոչ մի

ինչ կտրասցեն սահմանել կամ յառաջ վարել: Փշարբիանոս եւ Լաւսերիոս կատարեցին զկամս իւրեանց ի ժողովն Կոստանդինուպոլսի. այժմ ձեզ ժողովելոցդ կայ դատ առնել ի վերայ դատաստանի նոցին: Լաւս հրաման տուք զգործս նորին ժողովոյ ընթեռնուլ,»: Գովութեամբ ընկալաւ Վեոսկորոս զբանս Լաւսիդեայ. եւ հրաման ետ բնաւ իսկ ամենեւին մի ունկն դնել բանից փշարբիանոսի, այլ սկիզբն առնել ընթերցուածոյ գործոց ժողովոյն Կոստանդնուպոլսի: Յոլովադոյնք ի ժողովելոցն հաստատեցին զհրամանն: Իբրեւ կամք եղեն Վեոսկորոսի զի եւ հրեշտակք առաքելական գահին չռոմայ կամակից լեցին այլոց. պատասխանի ետ Յուդիոս եպիսկոպոս եւ ասէ. «Լաւս ընթերցեալ լեցի թուղթ սրբոյ քահանայապետին չռոմայ, եւ ասպա այդ գործք,»: Անոյն եւ Հիլարիոս սարկաւագ երկրորդեաց: Յայնմ վայրի զայրացեալ Լաւսիդեայ յանձն իւր՝ սկսաւ բանդագուշել եւ ասէ, «Լաւս առաքեալք յաստուածասէր եպիսկոպոսապետէն չռոմայ ի Վեոսնէ կարի իմն կասկածելիք են ինձ. զի օթեւանս կալան առ մեծապատիւ եպիսկոպոսին փշարբիանոսի, ճաշեցին առ նմա, պարգեւս ի նմանէ ընկալան, եւ մեծաշուք պատուով մեծարեցան. վասն որոյ խնդրեմ ի սրբութենէ ձերմէ՝ զի եթէ դոքա արտաքոյ իրաւանց հակառակ իմ նիւթեացեն ինչ, մի թողացուշիք այդմ մնաս գործել ինձ,»: Լաւսացեալ Վեոսկորոսի բանից նորա, եւ չարարեալ երեսս բանից հրեշտակաց քահանայապետին, զառաջին հրաման իւր պնդով հաստատեաց:

Եւ Լաւս սկսաւ մի ոմն ի զպրաց բարձր բարբառով ընթեռնուլ զամենայն, որ ինչ եղեւն յանցելում ամին ի ժողովն Կոստանդնուպոլսի³⁵: Իբրեւ ընթեռնոյր զբանս Սեդեկիոսի Լամսիայ եպիսկոպոսի, թէ «չաւատալք եւ մեք ի մի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս Բան Լատուծոյ, լոյս ի լուսոյ, կեանք ի կենաց, քարոզեալ յերկուս բնութիւնս յետ միաւորութեանն եւ մարմնաւորութեանն ի սրբոյ Կուսէն», ձայն բարձին բազումք յեպիսկոպոսաց ասելով. «Այդ երկու ասասցէ զՏէրն յետ միաւորութեան. զանբաժանն մի բաժաներ. այս Եստորի են կարծիք», եւ այլ սոյնպիսի բանս³⁶: Լեցոյց զնոսա Վեոսկորոս

35 Տես ի վեր սեպր. յէն 228—236: Հակառակորդաց իւրոց բնաւ ոչ ներեր 36 Գիտուն լեցի ընթերցողք մերոց զի հարկանել ի զբի: Բազում եւ այլ ինչ գործք որին պատրիկ չար ժողովոյ բազում պապիսի գաղա խորհրդով ճարտարէր: Այլ ընդ այլոց բանիք գրեցան ի զպրաց Չայր ինքեանք իսկ եպիսկոպոսանք՝ սրբ Դեոսկորոսի, ըստ հրամանի կամաց նորին, էին ի ժողովն աստ, իւրեանց բերանով յայտ ար պատուիբեր նոցա գրել բանս սասու արարին ի ժողովն քաղկեդոնի: Նաին իրի թեան զեպիսկոպոսաց, որպէս ինչ իւր մար արժան է չլմարտասէր ընթերցողին քաջ կարծէին: Եթէ մի ոմն կամ երկու ոմանք միտ դնել ամենայն բանից, որ վասն գործ յեպիսկոպոսաց խոսէին բանս ինչ ըստ կամս ժոց սորա ասասցին յասենի ժողովոյն քաղեւաքա, հրամայէր զպրաց գրել զայն իբրեւ կեդոնի. վասն զի յայնժամ զեթեալ եւ ի հասարակաց բարբառայ համբէն եպիսկոպոսաց յաշէ ասասից Դեոսկորոսի՝ կապողաց ժողովոյն ասացեալ. իսկ զբանս համարձակ մերկացան զամենայն անցոյ իրացն:

յանդգնագոյն եւս բարբառով . «Ղ ուռ լերուք, ասէ, առ փոքր մի . լուիցուք եւ զայլ հայհոյութիւնս, առիւմէ զլեւտաօր եւ եթ բամբասեմք . բազում են Նեատորի աշակերտք», : Լ'պա դարձեալ յառաջ մատոյց դպիրն զկարդացումն մինչեւ ցայն տեղի, յորում գրեալ էին այս բանք . «Ղաւսերիոս եպիսկոպոս Վորիդայ ասաց առ Ղաւտիքէս . Խոստովանիցիս արդեւք զերկուս բնութիւնս յետ մարմնաւորութեան, եւ ասիցես թէ Վրիստոս բնակից է մեզ ըստ մարմնոյ», : Հայնժամ յորովք ի կողմնակցաց Վէոսկորոսի զաղաղակ բարձին եւ ասեն . «Վարձէք ի միջոյ եւ հուրը դատեսցէք զՂաւսերիոս . կենդանւոյն այրեացի դա, յերկուս յօշեացի, որպէս բաժանեաց» նոյնպէս եւ ինքն բաժանեացի», : Վէոսկորոս եպիսկոպոս Աղէքսանդրիայ ասաց . «Լ'սայցէք արդեւք այդմ բարբառոյ, այս է՝ յետ միաւորութեանն երկուս բնութիւնս ասել», : Լ'տուն պատասխանի բարեկամք նորա . «Լ'զովեալ եղիցի որ դք երկու բնութիւնս քարոզեսցէ», : Վարձեալ կրկին պնդէր յորդորէր զնոսա Վէոսկորոս ասելով . «Ձայնի եւ ձեռաց ձերոց պէտս ունիմ՝ որ դք ոչ կարէ աղաղակել՝ զձեռան տարածեսցէ», : Նոքա միւսանգամ դռչեցին . «Նթէ դք երկու ասէ, նզովեալ եղիցի», : Հետ այսորիկ ընթերցան զպիր խոստովանութեան Ղաւտիքեայ, զոր ի ժողովն Սոստանդինուպոլսի արարեալ էր . որ իբրեւ ի գլուխ ե՛լ եհարց Վէոսկորոս զժողովեալն կամ զիւրսն՝ թէ զորպիսի կարծիք ունիցին զայնց բանից . նոքա պատասխանի արարին . «Լ'յգ են հաւատք հարց՝ զոր Ղաւտիքէս մեկնեաց . ամբարիշտ է Ղաւսերիոս», :

Յառաջ տարեալ զընթերցումն գործոց առաջին ժողովոյն Սոստանդինուպոլսի, իբրեւ վախճան ընթերցուածոյն լինէր, առին ընթեռնուլ եւ զդործս երկրորդ ժողովոյն Սոստանդինուպոլսի, որ ըստ վերագոյն գրեցելոցս³⁷ գումարեալ էր ի քննել զգործս առաջնոյն : Իբրեւ կատարեցաւ բնաւն, հրաման ետ Վէոսկորոս եպիսկոպոսաց հատանել իւրաքանչիւր զիւր վճիռ : Հայնժամ, եթէ հաւատարիմ ունիցիմք զբանս գործոց սորին չար ժողովոյ որ գրեցաւ ի գրչաց Վէոսկորոսի, սկիզբն արարեալ ի Յորենադայ երուսաղեմացւոյ, ամենայն եպիսկոպոսունք մի մի յայտ արարին, թէ գտաք զՂաւտիքէս ամենեւին ուղղահաւատ, վասն որոյ վճիռ եհան այր իւրաքանչիւր, թէ նա արժանի է միւսանգամ ունել զառաջնորդութիւն մենաստանի իւրոյ եւ վայելել ի նմա ըստ առաջին կարգի պատուոյն եւ աստիճանի : Ի քաղուածոյս ժողովոց³⁸ գտանեմք յանուանէ հարեւր եւ երկուսասան եպիսկոպոսունս, որք իւրեանց ձեռնագրովք դարձուցին զՂաւտիքէս միւսանգամ յառաջին աստիճանն : Ի թիւ սոցոս

37 Ի վեր ԿԵՐ. ԵԷՆ 339 — 341 :

38 Ի քաղու. ժող. Հատ. Դ. ԵԷՆ. 1096 :

ու գտանին հրեշտակք առաքելական աթոռոյն Հռոմայ, զի նորա բնաւ ոչ խոնարհեցուցին զկամս իւրեանց միարանել ի գովութիւն խորամանկ հերձուածապետին: Յետ եպիսկոպոսացն յառաջ մատեաւ եւ Պարսաւ, եւ զի ինքն յազգէ ասորի էր եւ անտեղեակ յունարէն գրոց, սպասաւորութեամբ թարգմանի մեհնեաց զէւր կարծիս յաղադս Լաւիքեայ այսպէս. «Ղաւ ես իրրեւ որդի հաւատարիմ կալեալ զչաւիղ հարց իմոց դնեմ վկայութիւն զուղիղ հաւատոց սուրբ եւ մեծապատիւ հօր Լաւիքեայ, եւ հաւանեալ հաստատեմ զնա եւ խնդակից լինիմ զի տուաւ նմա վերստին աստիճան կարգի քահանայութեան եւ առաջնորդութեան սրբոյ մենաստանին», : Յետ ամենեցուն սոցա յայտնեաց եւ Վէոսկորոս զէւր միտս, այսպէս ասելով. «Հաստատեալ զամենայն վճիռս սուրբ եւ տիեզերական ժողովոյս՝ որ ի վերայ մեծարգոյ հօր Լաւիքեայ, եւ զհաւանութիւն մտաց իմոց եւս յաւելում, զինա կարգեսցի ի թիւ երիցանց, եւ վերակացութեամբ ըստ առաջին կարգին կացցէ յիւրում մենաստանի», :

Իւրէ, քանի՞ն տրտմութեան է այս պատմութիւն: Ո՛ր կարասցէ հանդարտել կալ ի միտս անխռովս ի խորհել անդ, թէ որք ականաւորք պաշտպանք սուրբ հաւատոց, Յորենի հայրապետ Երուսաղէմի, Սիւրոս եպիսկոպոս Եփրոդիսիայ ի Սարիա եւ այլք, որք յառաջ քան զամս ինչ ի նմին վայրի յառաջին սուրբ ժողովին Լափեսոսի քաջութեամբ պատերազմեալ էին ընդ դէմ անօրինին Նեստորի, այլ եւ Լաւրեհ Սեդեկիայ, Լաւերիոս Ենկիւրիայ, Սեդեկիոս Եմասիայ եւ այլ եպիսկոպոսունք, որք ամաւ միով յառաջ իրրեւ ամուլք հաւատարիմք ընդ երանելոյն Փղաբիանոսի վճիռ նզովից ածեալ էին ի վերայ ժանտին Լաւիքեայ, արդ խոնարհեալ ի կամս Վէոսկորոսի, անմեղ եւ ուղղահաւատ կարդան զանդարձ հերձուածապետն: Եւ յաշափ անկայ եւ դիւրափոփոխ են մարդկեղէն բնութեանս հանգամանք: Եւ այց զամենեսեան զսոսա յետ սակաւուց ի ժողովին Վադկեդոնի տեսցուք կանգնեալս ի գլորմանէ աստի յայսմանէ. եւ միայն զՎէոսկորոս անդարձ մնացեալ ի յատակս չարեացն:

Յետ վճռոյ արձակմանն Լաւիքեայ մատուցեալ ոմանք ի միայնակեցայ նորա ի ժողովն, առաջի եղին գիրս պաղատանաց, խնդրելով ի ժողովելոցն արձակել եւ զնոսա, զի եւ նորա ընդ բանիւ եղեալ էին ի Փղաբիանոսէ վասն անսաստելոյ նոցա խրատուց նորա եւ հաղորդելոյ ընդ հօր վանաց իւրեանց յետ նզովելոյ նորա, որպէս վերադոյնն գրեցաք: Եւ զում խաբէութեան բանիւք չարախօս լինէին յայսմ գրի զսրբոյն Փղաբիանոսէ, ցուցանէին զնա ընչաքաղց ախտիւ վարեալ, յափշտակօղ եւ ցամաքեալ ի գթոյ: Եւ կատարած գրոյն ասէին. «Ղաւ արդ աղաչեմք զձեզ, որորմեցարուք մեզ, տուք մեզ հրաման վերստին

պաշտել ղևորհուրդս, եւ զանօրէն զըռնաւորն ըստ արժանի գործոց նորա պատուհասեսցիք», Ի կատարել կարդացմանն, հրամայեաց նոցա Վէոսկորոս յայտ առնել անդէն խոստովանութեամբ զհաւատս իւրեանց: Արքա արագ արագ մատուցեալ գաւանեցին զհաւատս իւրեանց ըստ հաւատոց Աւտիքեայ, եւ ապա միաբան հաւանութեամբ Վէոսկորոսեանցն արձակեցան ի կապանաց եկեղեցւոյ:

ԺԱ. ԱՅՍԳԷՍ վճարեալ զդատաստան սոցա, հրամանաւ Վէոսկորոսի ընթերցան զգործս վեցերորդ գումարման սուրբ Ժողովոյն Ափեսոսի, յորում կայր պատճէն հաւատոյ հարց Աիկիայ, վկայութիւնք հարց զտեսչութենէ Բանին, գիր աղերսի Վարիսիոսի, եւ պատուէր հրամանի հարցն ժողովելոց՝ մի ինչ յաւելուածս կամ նուազումն առնել նիկիական դաւանութեան, այլ զնոյն տալ դաւանել դարձելոցն ի հեթանոսութենէ եւ յազգի ազգի հերետիկոսութեանց: Իբրեւ աւարտեցաւ ընթերցուածն՝ ամենեքեան յայտ արարին միաբան լինել ընդ այնմ ի մի հաւատս եւ ի մի կամս հաւանութեան: Ուրոյն խօսեցաւ եւ Յուդիոս եպիսկոպոս փոխանորդ սրբոյն Վեոնի եւ ասէ. «Օպղոսիկ ունի եւ գահն սուաքիլական», Օնոյն երկրորդեաց եւ Հիլարիոս սարկաւազ պաշտօնակից նորա, եւ յաւել եւս ասել. «Օայդ ամենայն միաբանս գիտեմ ուսմանց հարցն սրբոց. զայսոսիկ զնէ եւ քահանայապետս մեր յիւրում թղթի՝ զոր առաքեաց այոր առ ձեզ, զոր եթէ հրամայեսցիք ընթեռնուլ գսջիք միաբան ճշմարտութեան», Եւ հաւանեցաւ Վէոսկորոս եւ յայսմ նուազի ընթեռնուլ զթուղթ սրբոյ քահանայապետին. զի գիտէր նա եթէ բանք գրոյն ոչ ըստ անարժան խորհրդոց մտաց իւրոց են:

Սինչ դեռ ընթեռնուին այժմու ճառեալ գործք սուրբ Ժողովոյն Ափեսոսի, Ոնեսիփորաս եպիսկոպոս Իկոնիայ գուշակեալ զներքին խորհուրդս Վէոսկորոսի, լռելայն խօսեցաւ յունկն եպիսկոպոսաց՝ որ առ նմա բազմեալ էին եւ ասէ. «Եւ վառն այլոյ ինչ իրիք ընթեռնուին այս բանք, բայց զի պատճառք իմ գտցին ընկենլոյ զՓղաբիանոս յիշխանութենէ», Ասէ ցնա Ապիփան եպիսկոպոս Պերգեայ ի ծածուկ. «Բաւ լիցի, ոչ ոք իշխէ առնել ինչ ընդդէմ Փղաբիանոսի կամ զնա ի կարգէն մերժել: Բայց եթէ ոչ մերկանան Վէոսկորոս եւ նորայքն զարատելութիւն իւրեանց, թերեւ Աւսերիոս գորիղացի պատահեալ ցաւման նոցա՝ մերժեցի ի կարգէն իւրմէ», Այլ կարի քաջ իմացեալ գուշակեաց Ոնեսիփորաս զար խորհուրդս մտաց Վէոսկորոսի. քանզի սա ըստ չարաչար յօժարութեան սրտի իւրոյ խոտորնակի մեկնեալ զբանս սուրբ Ժողովոյն Ափեսոսի, իբր այն թէ չէ մարթ ումիք պարզել ընդարձակ բանիւք զհանգանակ հաւատոց Ժողովոյն Աիկիայ առանց բնաւ օտարաձայն յաւել-

լուածս կամ նուազումն առնելոյ, յանդիմանէր զսուրբն Փղաբիանոս հակառակօղ սահմանի սուրբ ժողովոյն Լփեսոսի, իբր զի պահանջեալ էր նա ի ժողովի իւրում յԼստիքեայ յայտնի բանիւք մեկնել զհաւատս իւր:

Իբրեւ Ռնեսիփորաս եւ այլ եպիսկոպոսուհք առանձինն խօսէին ընդ միմեանս՝ գոչեաց Վէոսկորոս մեծաձայն եւ ասէ. «Յառաջ մատիցեն դպիրք»։ Եւ վաղվաղակի հրաման ետ բարձր բարբառով ընթեռնուլ զվճիռ մերժելոյ սրբոյն Փղաբիանոսի ի կարգէն զոր ինքնին յօրինեալ էր։ Ի սմա յետ ցուցանելոյ՝ թէ ժողովն Լիկիայ եւ Լփեսոսի պարզեալ զուղիղ հաւատս՝ նզովս կարգացին ի վերայ համօրէն օտարացելոց ի նոցին հաւատոց, յաւելլու խօսել օրինակ զայս. «Եւլ արդ յայտ յանդիման երեւի՝ որպէս եւ սուրբ եւ համաշխարհական ժողով ձեր տեսանէ, զի գրեթէ զամենայն ինչ նորոգեալ եւ փոխեալ Փղաբիանոսի, որ երբեմն եպիսկոպոս էր եկեղեցւոյն Լիստանդինուպոլսի, եւ Լսսերեայ դորիդացւոյ, եւ պատճառք եղեալ զայլթակողութեան եւ խռովութեան ի սուրբ եկեղեցիս եւ յամենայն ժողովուրդս ուղղահաւատս, անձամբ զանձինս նզովից սահմանելոց ի հարց սրբոց ֆնասապարտ ցուցին։ Եւ ասն որոյ եւ մեր հաստատեալ զվճիռ նոցին սրբոց հարցն, զԵիշատակեալսդ, այս է զՓղաբիանոս եւ զԼսսերիոս յամենայն քահանայական եւ եպիսկոպոսական պաշտամանց օտարս լինել հրամայեմք։ Եւ արդ մի մի ի մեծապատիւ եպիսկոպոսացդ յանդիման արասցէ զիւր վճիռ, եւ կարգեսցէ յարձանադրութիւնս. եւ ամենայն ինչ՝ որ յայսմ աւուր գործեցաւ, ցուցցի բալեպաշտ եւ քրիստոսասէր ինքեակալաց մերոց»։

Եւ ինչ յետին բանք վճռոյն աւարտեալ էին, աղաղակեաց երանելին Փղաբիանոս եւ ասէ. «Բողոքեմ ի քէն», կամ, ըստ յոյն բնագրին, «Եւնիմ բանս հակառակ քո»։ Յետ նորա խօսեցաւ Հիդարիոս սարկաւազ զձայն նորա ամենեցուն յայտնի առնել կամեցեալ, եւ ասէ. Հակառակութիւն լինի բանից վճռոյն։ Չեղեւ լսելի յունկն բազմաց ձայն բողոքելոյ սրբոյն Փղաբիանոսի. քանզի յետ վճռոյ Վէոսկորոսի սկսան հաստատել մի ըստ միովէ զնորին վճիռ եպիսկոպոսք թուով իննսուն եւ ինն. եւ ոչ ոք ի նոցանէ ի գութ դարձաւ ի վերայ արդարոյն Փղաբիանոսի։ Վանզի ամենեքեան յահի մեծի կային տագնապեալ ի կապանաց եւ ի տանջանաց, զոր տեսանէին պատրաստեալ հրամանաւ Վէոսկորոսի որոց հակառակին վճռոյ նորա. որպէս ինքեանք պապ ի ժողովին Վադկեդոնի առաջի նորա վկայեցին։ Եւլ հրեշտակք սրբոյն Վեոնի պինդ կացեալ յիւրեանց հաստատութեան՝ ոչ միաբանեցին անօրէն վճռոյն։ Եւ եւ Ռնեսիփորաս եպիսկոպոս Իկոնիայ ընդ այլոց բաղում եպիսկոպոսաց,

որք չէին հաւանեալ մերժելոյ արդարոյն, յարուցեալ յաթոռոյ իւրմէ անկաւ առ ոտս Վէոսկորոսի, եւ մեծապէս յարաատու հարեալ աղաչէր զնա եւ ասէր. «Մի լեցի այդ, ոչինչ արժանի նզովից գործեալ է փրարիանոսի, եւ եթէ յանդիմանութեան արժանի իցէ, յանդիմանեսցի»,։ Հայնմ վայրի մեծաւ բարկութեամբ զայրացեալ Վէոսկորոսի, ի վեր վազեաց յաթոռոյ իւրմէ եւ գոչեաց բարձր բարբառով. «Իձէպէտ եւ զէզու իմ՝ որ հաւանել կամիցի, զայլ բարբառ ոչ արձակեցից»,։ Իբրեւ կարի շատ ստիպէին զնա եպիսկոպոսունք, եւ կալեալ զօտից նորս սփռէին առաջին նորա խնդրուածս յորդ արտասուօք, յայնժամ եւ նա զըլոր բարկութիւն սրտմտութեանն ի հակառակորդս իւր հեղեալ, աղաղակեաց մեծաձայն. «Ո՛ր են սեպուհքն. ո՛ր են իշխանք»,։ Աղվաղակի իբրեւ լսելի եղեւ բարբառս այս, տազնապաւ մտին ի ներքս իշխանքն հանդերձ Պրոկիլե փոխանակաւ բղեշխի. մտին ընդ նոսա եւ զինուորք սուսերօք եւ բրօք, բարձեալ եւ շղթայս ի կապել զհակառակորդս Վէոսկորոսի. յետ որոց եմուտ եւ ամբօխ միայնակեաց Պարսամայ եւ սինլքոր մարդկան ելելոյ յԱղեքսանդրիայ ընդ Վէոսկորոսի։ Սրտաբեկ եղեալ եպիսկոպոսաց յահագին տեսլենէ անտի զենու վառելոց, սկսան այսր անդր ի փախուստ ածապարել։ Հառք եւս շրտուցեալ ի սաստէ սպառնալեաց նոցա, եւ չարաչար եւս նեղեալ ի տազնապէ սովոյն, քանզի յառաւօտէ մինչեւ ցերեկոյն պահ արգելեալ զնոսա Վէոսկորոսի ի տեղւոյ ժողովոյն, ոչ ումեք ընդ դուռն արտաքս ելանել ներէր, հաստատեցին ձեռնադրովք իւրեանց զանարժան վճիռ նզովից սրբոյն փոխիանոսի։

Այլ զնորանշան օրինակ տալոյ զձեռնադիր բազմաց ի գէղ է մեզ լսել ի միոյ ի նոցանէ, որ ի ժողովին Վաղիկեդոնի այսպէս ասաց. «Իձուղթս սպիտակս անգիրս մատուցին մեզ Վէոսկորոս եւ Յոբնաղ, որք ունէին զամբօխ բազում խռովարար արանց, որք եւ աղաղակէին եւ յուզէին ամբօխ շփթի ի ժողովին։ Ամենեքեան էաք թուով հարեւր երեսուն եւ հինգ. քառասուն եւ երկուց ի մէջ հրաման եղեւ լուռ եւեթ կալ. այլքն էին Վէոսկորոս, Յոբնաղ եւ բազմութիւն խռովարար մարդկան։ Նեղեւտասան եպիսկոպոսունք միայն մնացաք. զինչ ինչ բնաւ կարէաք առնել»,։ Եղին վկայութիւն եւ այլ եպիսկոպոսունք վասն այսց բանից եւ ասեն. «Ի նզովումն երանելոյն փրարիանոսի եւ Լուսեբեայ ոչ որ կամաւ յօժարութեամբ հաւան գտաւ։ Սեծապէս բռնութիւն եղեւ մեզ եւ շտապ տազնապի կտտանօք հանգերձ։ Հանգիր թղթի արկաք զձեռնադիր մեր։ Նզովս եւ աքսորս սպառնային մեզ. զօրականք սուսերօք եւ բրօք կային ի վերաց մեր. յերեսաց սուսերաց եւ բրոց ահաբեկ լինէաք։ Ո՛ր առաւ

սերք եւ բիրք են, որպիսի ժողով եղիցի անդ: Վէտսկորոս վասն այնորիկ զինուորս էառ, ղի արհաւիրս զմեւք արկցէ», Օչայս ամենայն ականատես վկայք հաւատարիմ արարին վասն սաստից Վէտսկորոսի:

Տեսեալ սրբոյն Փղարիանոսի եթէ չեղեւ ունկնդրութիւն բարբառոյ բողոքման իւրոյ, ըստ պատմելոյ Վիքերատոսի սարկաւադի³⁹, գրեալ գիր բողոքման ետ ի ձեռս հրեշտակաց քահանայապետին Հռոմայ, հասուցանել զայն ի ձեռս նորա: Ի գոչել անդ նորա զառաջինն ընդդէմ Վէտսկորոսի, թէ բողոքեմ ի քէն, յոյժ սաստկութեամբ ի բարկութիւն բրդեալ էին թշնամիք նորա: Բայց իբրեւ ստուգեալ գիտացին՝ թէ եւ գիր եւս եհան բողոքման, վառեցան բորբոքեցան իբրեւ զհուր, ղի յանդիմանեալ տեսանէին նովին զամենայն գործս անարժանութեան իւրեանց: Եւ արդիւնք բարկութեան նոցա եղեւ վկայական մահ սրբոյն Փղարիանոսի, զորմէ բազումք ոչ միաբանս միմեանց գրեն. Վիքերատոս սարկաւադ յետ պատմելոյ զաւանդել սրբոյն զգիր բողոքելոյ առ հրեշտակս քահանայապետին, յաւելլաւ եւ ասէ. «Վանահար եղեալ Փղարիանոսի եւ բազում անիրաւութեամբ չարչարեալ, ի ցաւս հարուածոցն փոխեցաւ առ Տէր», Նպիսկոպոսք ժողովոյն Վէտսկորոսի, եւ այս ամենայն չար անցից ականատես վկայք, զՊարսամայ վկայեն լինել պատճառս մահուան երանելոցն Փղարիանոսի: «Պարսամ, ասեն, որ ընդ այլոց եմուտ ի ներքս ի ժողովն, եսպան զերանելին Փղարիանոս. քանզի նա շտապ տագնապի ի վերայ հասուցանէր գոչելով. Հար սպան զդա», Նւագրիոս յոյն պատմադիր զՎէտսկորոս յանցաւոր այսց չարեաց ցուցանէ՝ իբրեւ ասիցէ⁴⁰. «Փղարիանոս աղիողորմ կերպարանօք սպանաւ ի Վէտսկորոսէ, բռնաբար ձգեալ ի նմանէ արտաքս քան ղեկեղեցին եւ աքացի տանջեալ», Իսկ Նիկեփորոս պատմիչ այսպէս դրոշմէ զայս տեսիլ աղետից. ասէ⁴¹. «Փղարիանոս այր կատարեալ ի սրբութեան յետ այնպիսի դառն նզովից բազում չարչարանօք տանջեալ եւ առ ոտն կոխեալ ի կողմնակցաց Վէտսկորոսի եւ Վրիւսափեայ, եւ ի ժողովոյն արտաքս ընկեցեալ, յետ երկից սոււրց սուրբ եւ ցանկալի մահուամբ վճարեաց զկեանս իւր: Եւ ինքն իսկ Վէտսկորոս առաջիկա կոխեաց զորովայն այսր նահատակի ճշմարտութեանն», Սարկեղինոս ի ժամանակական գիրս իւր, եւ հին ձեռագիր մատեան ինչ գտեալ ի վատիկանեան մատենադարանի ի Հռոմ⁴², հաստատեն, ղի Վէտսկորոսաքսորեաց զերանելին Փղարիանոս յՆպիսկոս կամ յՆպեպոս քաղաք ըստ այլոց՝ դեւղ

39 Ի քաղաւ. Գլ. ԺԲ:

42 Առ Բարոնիոսի. Ի ժամանակադր. ամ

40 Ի պատմ. եկեղ. Գերբ. Բ. Գլ. Բ: Ցեռն 449. Համ. ՂԴ:

41 Ի պատմ. եկեղ. Գերբ. ԺԴ. Գլ. ԽԷ:

Վիճակացոյ, ուր տաղնապեալ նորա ի հարուածոց վերաց եւ չարաչար ձողկանաց, զորս ընկալեալ էր յԱփեսոս, եւ ի բազում վշտաց անհնարին խոշտանկեալ, յերիր աւուր կատարեաց զընթացս նահատակութեան իւրոյ երջանիկ մահուամբ:

Այսպէս քաջութեամբ պատերազմեալ բարեաց յիշատակաց արժանի սուրբն Փղաբիանոս ի պաշտպանութիւն ուղղափառ հաւատոց ընդ ժանտին Աւտիքեայ, փոխեցաւ ի կենաց հեղուղ զանպարտ արիւն իւր: Այդեւ նա արդարեւ քրիստոնեայ հզօր, հայրապետ արժանի գովութեան, նախանձաւոր սուրբ հաւատոց, զատեալ ի սուտակասպասութենէ, սուրբ բարութեամբ, նմին իրի եւ առեւի յաչս իշխանաց աշխարհիս այսորիկ, հալածեալ եւ մերժեալ ի հերեսիովտաց: Ակեղեցիք Հռոմոց եւ Յունաց ամ ըստ ամէ տօնեն զյիշատակ կատարման սորա յովութեամբն փետրուար ամսոյ, յորում աւուր մարմին նորա մեծաշուք փառօք փոխեցաւ ի Աոստանդինուպոլիս: Ի տօնի նորա երգեն Յոյնք եւ զայս. «Յիշատակ սրբոյ հօրն մերոյ Փղաբիանոսի եպիսկոպոսապետի Աոստանդինուպոլիսի, որ յամբարշտէն Վէոսկորոսէ եւ ի չար աղանդաւորաց ընդ նմա միաբանելոց արտաքս ընկեցեալ եւ յաքսորս վարեալ, պէսպէս տանջանօք եւ լլկանօք տառապեալ, վճարեաց զկեանս իւր»⁴³:

ԺԻՎ. ԱՅՏԵՐ չար ժողովի բաց ի Փղաբիանոսէ եւ յԱւսերեայ դորիդացոյ ընկալան զվճիռ նզովից եւ խառն յաղեսիայ եւ Խէդդորեանոս Աիւրիայ եպիսկոպոսք. որք թէպէտ եւ չէին ի ժողովի անդ, բայց վասն գրով եւ բանիւ հակառակելոյ նոցա մոլորութեանն Աւտիքի, պատահեցան անհաշտ ցասման Վէոսկորոսի: Անբոխեցաւ ի կարգէն եւ Վոմնոս հայրապետ Անտիօքայ, քանզի զձեռնադիր հաւանութեանն՝ զոր յոչ կամաց տուեալ էր ի նզովումն սրբոյն Փղաբիանոսի, յետս պահանջեաց, որպէս ուսուցանէ Աիկեփորոս⁴⁴: «Այս եւս, ասէ աստ փղեւրի»⁴⁵, գործէր հնարիւք Վէոսկորոսի. քանզի յետ երից աւուրց ի վերայ անցանելոյ գումարման՝ յորում սուրբն Փղաբիանոս նզովեալ էր, եցոյց Վէոսկորոս ժողովոյն թուղթս՝ զորս, ասէ, գրեաց առ իս Վոմնոս հակառակ երկոտասան նզովից սրբոյն Աիւրի: Այս արարեալ, եւ ցուցեալ եւս թէ միտք բանիցն ի նմին գրի յոյժ մթին են, եւ թէ Վոմնոս կարծիս տայ զլեւստորի միտ ախտանալ, ելոյժ զնա յաստիճանէ պատուոյն, իբրեւ վտան հիւանդութեանն արտաքոյ ժողովոյն էր: Փոխանակ սոցա զորս նզովեաց, կացոյց Վէոսկորոս այլ եպիսկոպոսունս, զորս ինքն կամեցաւ: Հայթոռն Աոստանդինուպոլիսի փոխանակ սրբոյն Փղաբիանոսի տնկեաց զԱնատոլիոս, որ յառաջ ժամանակաւ էր պատ-

43 Ի վկայ. Թ.Ն. Ի ԺԸ. Փեմբ:

45 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. ԻԷ. Հատ.

44 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. ԺԴ. ԳԼ. ԽԷ. ԽԱ.

գամաւոր իւր անդ ի լիստանդնուպոլիս . փոխանակ Ղաթմուսի Մանուկեայ հայրապետի զՍպասիմոս ոմն . նոյնպէս եւ ի տեղի այլոց եգ զայլս, զորոց ինքն գիտէր զմիարանութիւն նոցա ընդ իւր:

Յայտոսիկ բովանդակեալ կան գործք եւ անցք սորին չար ժողովոյ, որ արդարեւ զամենայն քրիստոսասիրաց անձինս արկ ի սուգ եւ ի տրտմութիւն: Չայս ամենայն ի հաւատարիմ պատմագրաց հաստատեալ գրեցաք յայժմու ճառս: Եւ աւել եւս քան զսոյն իմացուք ի բանից բազում եպիսկոպոսաց եղեւոյց ի ժողովի աստ, զոր ունիմք կարգել յետոյ ի պատմութեան գործոց սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի: Եւ յիստ որ ինչ յետ արձակելոյ սորին չար ժողովոյ մինչեւ ցգումարել նորին սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի են բանք, հատուցուք:

Վաթւարին եղեն յոյժ եւ անհնարին վիշաք քսոորանաց նզովելոցն ի ժողովի աստ Վէոսկորոսի: Եւ ծան սղբա օգնականութեամբ Վրիւսափեայ, որ ի բռին ունէր զսանձ իշխանութեան աշխարհական ատենից, յանձանօթ վայրս, անցեալք ընդ քառասուն եւ աւելի եւս տեղիս, կապեալ ձեռամբք եւ ոտիւք իրրեւ զանաշխարհիկ գերիս, չարաչար հարուածեալք, տուեալ յայսն կատականաց անօրէն զինուորաց, եւ փակեալ ի խաւարչտին արգելանս բանտից: Բայտ թուոյ աւուրցն էին եւ թիւք արգելանաց նոցա . քանզի թշնամիք նոցա ցանկացեալ անդադար փոփոխութեամբ վայրաց տառապեցուցանել զնոսա, եւ կամ առ երկիւղի զի մի աստուածասէր ժողովուրդք ի գութ դարձեալ խնամ արկանիցեն առ նոսա, եւ հանցեն զնոսա ի ձեռաց իւրեանց, յաճեցուցանէին զնոսա ընդ բազում տեղիս: Իչր նոցա տաղնապ չարեաց ի ճանապարհի, նախատինք թշնամանաց յօտար տեղիս, եւ չարաչար վտանգ յանհնարին տանջանս: Սակայն յայսմ ամենայնի ամենակալ խնամք աստուածեղէն աջոյն անկորուստ պահեաց զնոսա ի կենդանութեան, զի յետ դառն պատերազմի ածեալք ի սահմանս խաղաղութեան, ընդ ուղղափառ հօտից իւրեանց ուրախ լիցին փառօք յաղթութեան իւրեանց:

ԺՊ. ՆԵՇՏՅԵՔ սրբոյ քահանայապետին Հռոմայ իրրեւ տեսին ի տեղւոյ անդ ժողովոյն զայնպիսի անարժան անցս դառնութեան, բազում վշտօք վտանգի մազապուր զերծեալ ի զենուորաց՝ որ շուրջ կային, խոյս ետուն յառանձին ինչ տեղի: Չայն գիտացեալ Վէոսկորոսի ես ունել զնոսա, կապել ի շղթայս եւ դնել ի գիպահոյ: Հիշարիոս սարկաւադ հնարիւք իմն ապրեցուցեալ զանձն ի ձեռաց նորա եւ զաղտադնաց եղեալ ընդ բազում տեղիս, գուն գործէր ողջանդամ հասանել ի Հռոմ: Իսկ Վէոսկորոս քանզի մեծապէս ի կասկածի կայր՝ թէ երթեալ Հիշարիոսի ի Հռոմ մերկանայ առաջի մեծին Վեռնի

զամենայն գործս իւր, բազում ջանիւք աշխատ եղեւ խափանել զնա ի ճանապարհի, եւ եթէ հնար ինչ իցէ՝ զանցս չարչարանաց Փղարխանոսի եւ ընդ նա անցուցանել : Եւ այց շիջարիտս քանզի ճարտար գիտէր զխորհուրդս չարութեան նորա, վասն այնորիկ բազում եւ ազգի ազգի տառապանօք ընդ անհետ շաւիղս ճանապարհ արարեալ, եւ ընդ փորձ բազում վտանգաց անցեալ, տեսչութեամբ Աստուծոյ եւ բարեխօսութեամբ սրբոյն Հովհաննու աւետարանչի՝ որում ջերմ հայցուածովք ապսպարեալ էր զանձն, եհաս ի Հռոմ : Եւնդ անյապաղ մատուցեալ առ սուրբն Վեռն, որ օր ըստ օրէ հոգալով սպասեալ մնայր լըյ ելից ժողովոյն, հաւատարիմ բանիւք պատմեաց նմա որ ինչ եղեւ յԱփեսոս : Սասանեցոյց զհաստատուն միտս երանելի հայրապետին յանկարծակի լուր դառնութեան, եւ գուժաբեր բանք շիջարիտի սաստիկ հարին զերանելին յոգի : Ի խոր խոցեցաւ սիրտ նորա հայրական ընդ դառն չարչարանս սրբոյն Փղարխանոսի : Եւսց ցաւոց սակաւիկ իմն դեւր առնէր լուր անշարժ եւ հաստատուն մնալոյ նորա ի կարծիս ուղղութեան : Եւս առանց միւրթարութեան եղեւ թախիժ մտաց նորա ի վերայ Վեռնուրոսի, որ փոխանակ ձեռնտու լինելոյ Փղարխանոսի ի բառեալ զչար հերձուածն եւ ի հաստատել զուղղափառութեան հաւատոս, ինքնին ոչ միայն օգնեալ էր Նւտիքեայ, այլ եւ յայնպիսի չարիս մտաբերեալ :

Եւ եղեւ շիջարիտս միայն որ գուժեաց երանելի քահանայապետին զթոթ չարեացս . քանզի եւ թէ՛ գործեալս եպիսկոպոս Նիւրիայ, ըստ օրինակի սրբոյն Փղարխանոսի, բազում բանիւք գրեալ թուղթ բողոքման, եցոյց նմա զամենայն գործս Վեռնուրոսի եւ չար ժողովոյ նորա : Ի սմին թղթի խոստովանեալ նորա զբարձր աստիճան հայրապետին Հռոմայ եւ յայտ արարեալ թէ՛ աթոռոյ նորա անկանի պատիւ դահերիցութեան յամենայն եկեղեցիս, կարգէ բանս աղերսանաց վասն անձին իւրոյ, եւ ասէ . « Եւ արդ ես ակնկալեալ մնամ վճռոյ առաքելական աթոռոյդ ձերոյ, եւ յերեսս անկեալ աղաչեմ զձեր սրբութիւնդ ձեռն տալ ինձ՝ որ առ ձեզդ բողոքեմ արդար եւ ուղիղ դատաստանաւ ձերով . եւ հրաման տալ զեկեալ առ ձեզ ցուցից զհաւատս իմ գնալով ընդ շաւիղս առաքելական ճանապարհին : . . . Հառաջ քան զամենայն ինչ աղերս առ սրբութիւն ձեր մատուցանեմ՝ յայտ առնել ինձ, միթէ պարտ իցէ ինձ յայսմ անիրաւ որոշման հանդարտել կալ, եթէ ոչ : Վրանզի մնամ ձերում վճռոյ . եւ եթէ արդար դատիցիք մնալ ինձ ի նմին, կացից մնացից, եւ ոչ ումեք ի մարդկանէ ծանրացայց, այլ ակն կալացց անաշառ ատենին Աստուծոյ եւ փրկչին մերոյ » :

Եւեալ սրբոյ հայրապետին զայս ամենայն գոյժ դառնու-

Թեան, ի նմին ժամանակի, այն է յամի 449 յամենանն Հոկտեմբերի ի մի վայր ժողովեաց զբազմութիւն եպիսկոպոսաց Իտալիայ: Եւ առջի սոցա յայտնեալ զամենայն անցս չար ժողովոյն յափեսոսի եւ միաբան գործակցութեամբ նոցա մանր մի ըստ միովէ քննեալ զամենայն, իւրով վճռաւ անհաստատ եւ արտաքոյ օրինաց եցոյց զամենայն: Ասոյն վճիռ մեծի քահանայապետին եւ ժողովոյ նորա յառաջ քան զամենեւեան ծանոյց յարեւելս առ բարեպաշտ բարբիշն Պոպեր քոյր Թէոդոսի յիշատակեալն Հիլարիոս Թղթովն զոր առ նա գրեաց: (Յորում գրի ասէ. «Նշանիցէ մեծարեալ բարեպաշտութիւն ձեր, զի մեծ եպիսկոպոսապետն ՚՛ եւտն միաբանութեամբ բովանդակ արեւմտեան ժողովոյն արհամարհեալ անարգեաց զամենայն՝ որ ինչ յափեսոս հակառակ կանոնաց ամբոխել եւ աշխարհական ատելութեամբ ի Վէոսկորոսէ եպիսկոպոսէ գործեցան: Եւ բնաւ ամենեւին չէ մարթ ի կողմանս յայտոսիկ ընդունելութեան արժանի լինել այնր ամենայնի որ ի սաստից բռնութենէ առնդ այդորիկ, ոչ առանց արատելոյ հաւատոց եւ վտանգի սուրբ եւ անտրատ առն Փղաբիանոսի, գործեցան»):

Եւ ինքն սուրբն ՚՛ եւտն գրեալ բազում Թուղթս յանուն իւր եւ ժողովոյ իւրոյ, սկսաւ զփոյթ խնամոց իւրոց եւ զբազում ջանս յայտնի առնել յարեւելս: Եւ զի ի մեկնել Հիլարիոսի սարկաւազի յափեսոսէ դեռ եւս չէր փոխեալ երանելին Փղաբիանոս յաշխարհէ, նմին իրի գրեաց առ նա սուրբն ՚՛ եւտն համառօտ գիր նամակի ի գովել զնորա պնդութիւն հաւատոց, եւ ի մխիթար լինել նմա ի դժնդակ ցաւս հարուածոցն: Ի կատարածի սորին Թղթոյ ասէ. «Թղթաբեր սորին կարճառօտ գրոյ հաւատարիմ բանիւք պատմեսցէ զամենայն, յոր Տեառն գործակցութեամբ եւ եւանգմամբ հաւատոյ եւ սիրոյ մտադիր կամք»։ այս է, զգործս ժողովոյ մերոյ, յորում զամենայն հնարս կողմնակցացն Եւստիքեայ նղովեցաք: Վրեաց եւ առ Թէոդոս Թագաւոր ըստ աղաչանաց ժողովեալ եպիսկոպոսաց, խնդրելով ի նմանէ գումարել զայլ ժողով համաշխարհական յատափիս: (Հայսմ գրի դառնացեալ սրտիւ տրտունջ լինի վասն չտալոյ Թոյլ Վէոսկորոսի ի ժողովն անդ ընթեռնուլ զգիրս իւր, վասն բազմապատիկ անցից անցելոց ի նմա, եւ վասն անլուր չարեացն: Բազում ցաւովք յիշատակէ, Թէ յովովք ի սաստէ սպառնալեաց եւ յահէ անկանելոյ յիշխանութենէ իւրեանց սրտաբեկ եղեալ կամակից եղեն Վէոսկորոսի եւ յակամայ կամս հաւանեցան անարժանի վճռոց նորա: Եւս է եւ զիւրոց հրեշտակաց՝ հաստատուն կացեալ հակառակ ամենայն խորամանկութեանց նորա: Եւ յետ այլ բազում հայրական խրատուց եւ յորդորանաց զգացուցանէ նմա, Թէ ամենայն եպիսկոպոսունք եկեղեցեաց Իտալիայ բազում

Հայրուածովք խնդրեն ի նմանէ տիեզերական ժողով գումարել ի միում յիտադական քաղաքաց: Ուր ի մի գումարեալ, ապէ, ոչ միայն արեւմտեայց այլ եւ արեւելեայց, յորոց ոմանք յահէ սպառնալեաց պակուցեալ ի ճշմարտութենէ խոտորեալ էին, յետ դառնալոյ յողջմտութիւն, գլուզեալ խռովութիւնս եւ զչարաչար վտանդս եկեղեցւոյ կարճեցնեն: Պարէ երանելի Հայրապետն եւ առ պարկեշտասէր դշխոյն Պոլքեր նովին տրտմութեան կերպարանաւ: Եղաչէ զնա իմաստուն բանիւք ածել ի հաւան զեղբայր իւր ի լուսն խնդրոյ արեւմտեան եպիսկոպոսաց վտան տիեզերական ժողովոյն: Եւաքեաց Թուղթս եւ առ առաջնորդս վանաց, առ ժառանգաւորս, ոստիկանս եւ առ ժողովուրդ Պոստանդնուպոլսի, քաջալեր բանիւք միեմար լինելով Թախծեալ սրտից նոցա ի վերայ չարաչար նեղութեան եւ կորստեան սիրելի հովուին իւրեանց⁴⁶: Պրեաց եւ բազում այլ եւս Թուղթս ի վառել զամենեւեան զինու ուղղափառ հաւատոց ընդդէմ հնարից Լաւիքեանց, եւ ի գովութիւն սրբոյն Փղարխանոսի: Ի գիրս Թղթոց սրբոյն ՚ի Էւոնի չգտանեմք գիր պատասխանւոյ առ յառաջագոյն ճառեալ Թուղթ Խէնդորեանոսի: Բայց ի կարգէ եւ յանցից պատմութեան այսր ժամանակի իմանամք, թէ ընկալեալ նորա սիրով զհրեշտակս Խէնդորեանոսի, զորս նա հանդերձ Թղթով իւրով առաքեալ էր ի Հռոմ, ի մերժելն զանարժան գործս չար ժողովոյն Լափեսոսի ընկալաւ եւ զԽէնդորեանոս յիւր հաղորդութիւն: Վանզի հաստատեալ իսկ էր երանելին ՚ի Էւոն ի բանից անտի Խէնդորեանոսի, թէ նա յայնմհետէ չունի բնաւ մասն կամ ձեռնտուութիւն յաղանդ Նեստորի:

Այնչ դեռ յայս գովելի ջանս պարապեր սուրբ Հայրապետն, Վաղինտինոս Պ. ինքնակալ արեւմտից յամի 450 հանդերձ մարբ իւրով Վաղիլայիւ Պղակիդեաւ եւ Թագուհւոյն ՚ի իկիւնեաւ Լաւդըսեաւ ել ի Հռոմ ի տօն սրբոյն Պետրոսի: Յետ կատարման մեծի տօնին, մինչ դեռ ի մեծի եկեղեցւոջ էին ինքնակալն եւ աստուածասէր տիկնայքն, բազում եպիսկոպոսօք հանդերձ մատեաւ առ նոսա սուրբ Հայրապետն ՚ի Էւոն խոնարհ կերպարանօք եւ ուժգին պաղատանօք աղաչէր երդմնեցուցանէր զնոսա ի պատիւ սուրբ տեղւոյն՝ ձեռնտու լինել եւ փութալ ի խաղաղութիւն իրաց արեւելից, գրեւ առ Խէնդոս եւ ազդ առնել նմա, զի գումարեացէ ժողով տիեզերական: Յայս խնդիր միաբանեցան ընդ սրբոյ քահանայապետին ամենայն եպիսկոպոսունք, որք անդն կային: Սիրով ընկալեալ Վաղինտինոսի զխնդիրն, փութացեալ գրեաց առ Թագակից իւր Խէնդոս յօժարեցուցանելով զնա ի լուսն կամաց աստուածասէր Հայրա-

⁴⁶ Զայս ամենայն Թուղթս սրբոյն ՚ի Էւոնի բա: Թուղթ իր կամ իւ. Ձ. կամ Դ. յուլվբն հանդերձ է գտանել ի գիրս նո. իւ կամ Ի. Զ. իւ կամ Ի. Ե. իւ կամ Ի.

պետին: «Պարտապան եմք, ասէ, ջերմեռանգն սիրով պաշտպան կալ հաւատոց մերոց, որ մեզ ի նախնեաց աւանդեցան, եւ զարժանի մեծարանս պատուոյ երանելի առաքելոյն Պետրոսի եւ ի մերում իսկ ժամանակի անարատ պահել: Այլ երջանիկ եւ մեծ եպիսկոպոսն Հռոմայ, որում առաջնորդութիւն քահանայութեան ի վերայ ամենեցուն ի բազում դարուց տուաւ, ունիցի տեղեւ եւ զօրութիւն ի վերայ հաւատոց եւ քահանայից դատաստան առնել»: Սովին քաղցր կերպարանօք գրեցին եւ յիշատակեալ տիկնայքն աստուածասէրք առ նոյն ինքնակալ, յորդորելով զնա ի կատարումն գործոց բարութեան:

ԺՂ. Արդեւ եր Թէոդոսի ի գեղեցիկ բանից աստի աղաչանաց, եւ ի պատկառելի անձանց աղաչաւորացն, եւ առաւել եւս ի չարաշուք ելից չար ժողովոյն Լափեսոսի զգայութիւն առեալ, ոչ միայն անարգել զգործս նորա, այլ եւ կամակար յօժարել ի խնդիր գումարելոյ տիեզերական ժողովոյ առ ի բառնալ զամենայն չարիս. բայց չեղեւ այնպէս: Վանդել ըմբռնեալ նորա ի պատրանս խաբէութեան Լաւիքեանց, մանաւանդ առաւել հզօր ձեռնկալով ի նոցա Վարիսափեայ ներքինոյ, հրովարտակ արար ընդ ամենայն աշխարհս տէրութեան իւրոյ պատուէր տալով առ ամենեւեան՝ ընդունել զչար ժողովն Լափեսոսի իբրեւ զմի տիեզերական ժողովոցն: Հետ սալոյ զայս գիր հրովարտակի, իբրեւ ընկալաւ զթուղթ սրբոյն Վեռնի, ոչինչ բնաւ ի բաց կացեալ յառաջին խորհրդոց, ոչ ուղիղ բանիւք պատասխանի արար հայրական քաղցր թղթոյ նորա: Այդոյց անհաւան կամ ընդ խնդիր նորա վասն գումարելոյ տիեզերական ժողով. եւ միայն խնդրեաց ի նմանէ հաստատել զձեռնադրութիւն Անատոլեայ կարգելոյ յաթռն Լոստանդնուպոլսոյ փոխանակ սրբոյն Փիլաբիանոսի, որ փոխեալ էր ի կենաց: Սոյնպէս եւ թղթոյ աթռակցի իւրոյ Վաղենտինոսի եւ դշտոյ մօր նորա եւ տիկնաց տիկնոջն գրեաց պատասխանի, յայտ արարեալ նոցա զիւր հաստատութիւնն յուղղափառ հայրենաստուր հաւատս: Հետ այնորիկ զժողովոյն Վեռնկորոսի բան ի մէջ առեալ, գովէր զայն իբրեւ ամենայն հանգամանօք կատարեալ յամենայն մասունս բարեկարգութեան. որպէս զիարդ խոտորնակի իմացուցեալ էին նմա Վեռնկորոս եւ ուսումնակիցք Լաւիքեայ:

Առեալ սրբոյն Վեռնի զգիր Թէոդոսի, նովին օրինօք հայրական սիրոյ որպէս ի սկզբանն պատասխանի արար նմա, չերեւեցուցեալ բնաւ դժկամակութեան ինչ նշանակ վասն չհաւանելոյ նորա խնդրոյ իւրում: Այս զբանս ի խնդիր նորին դարձուցեալ, ասէ. «Վինչ բան առանձինն վասն հաստատելոյ զնորընծայ եպիսկոպոսիդ ձեռնադրութիւն այժմիկ առ քեզ գրել ար-

Ժան համարեցայ. ոչ եթէ արգելով ի նմանէ զսիրոյ իրաւունս, քաւ լիցի, այլ սպասել կամեցեալ, զի նա ինքն զճշմարիտ ուղղափառ հաւատս իւր յաննեմ մտաց յայտնեցէ մեզ: Այս հրաման տամք նմա ընդունել ըստ ամենայնի զթուղթ սրբոյն Աիւրդի գրեալն առ Աստուծոյ ի մերժումն մոլորութեան նորա, զամենայն գործս սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի եւ թուղթ մեր գրեալ առ Փղարիանոս: Վարձեալ պատուէր տամք նմա որոշել յիւրմէ հաղորդութենէ զորս միանգամ թեւր կարծիս ունին զփրկեալործ խորհրդոյ տնտեսութեան Լանին Աստուծոյ: ... Այլ զի արագ եւ լուրթեամբ ի ձեռն հաւատոցն բարեպաշտութեան ձերոյ, Յեառն գործակցութեամբ եւ փրկական խնամովք իրքն վճարեցին, առաքեցի առ բարեպաշտութիւն ձեր զեղբարս իմ եւ զքահանայակիցս զԱբունտիոս եւ զԱռտերիոս եպիսկոպոսունս, եւ զԼարսեհ եւ զԱնատոր երիցունս, որոց սէր բարեպաշտութեան ծանուցեալ է ինձ: Այլ իբրեւ ի ձեռն սոցա իմացեալ ծանիջիք զամենայն զոր սահմանեցաք եւ առ ձեզ առաքեցաք, կարող լինիք ըստ պատշաճի ի վերայ հասանել հաւատոց մերոց: Այլ եթէ եպիսկոպոսն Առտանդինուպոլիս Անատոլիոս բոլորով սրտիւ միարանէ ի նոյն խոստովանութիւն, ցնծամք եւ մեք ընդ խաղաղութիւն եկեղեցւոյ, ի կատարածի թղթոյն յորդորէ սուրբն Վեռն զինքնակալն, զի ի խտորել ուրուք յայնմ հետէ յուղիղ հաւատոց, հրաման տացէ գումարել տիեզերապան ժողովոյ յԱտաղիա, որպէս եւ խնդրեալ էր կանխագոյն ինքն եւ եպիսկոպոսունք արեւմտեայք:

Այնչ չեւ հասեալ էր հրեշտակաց առաքելոց ի օրոյն Վեռնէ ի Առտանդինուպոլիս եւ տուեալ թէնդոսի զԱտին գիր նորա, յանկարծադէպ մահու վճարէր նա ինքն ինքնակալն ի կենաց: Այլ զոր նա յառաջ քան զկատարած վախճանին ի նշանակ ապաշաւանաց ընդ անարժան գործս իւր արար, եւ որպէս մեռաւ այսպէս պատմէ Աիկեփորոս⁴⁷. «Յեա այսորիկ, ասէ, իբրեւ ի միտս եկեալ խորհեցաւ խեղճոյս, եւ ետես թէ խաբեցաւ խորամանկութեամբ Վրիւսափեայ, յոյժ հարեալ վիրաւորէր վասն չարարանաց Փղարիանոսի, եւ վասն արհամարհանաց եւ որոշման այլոց եւս եպիսկոպոսաց: Այլ առ չհանդարտել ցաւոցն ի Վրիւսափիոս զարդար սրտմտութիւն ցասման իւրոյ թափէր: Այսն որոյ մերկ եւ կողոպուտ հանեալ զնա նախ յիշխանութենէ պատուոյն եւ ապա ի մեծութենէն, ի կղզի մի հեռաւոր վտարէր, Ուր այրն չարասէր ըստ արժանի վատթարութեան գործոց իւրոց, եւ ի վրէժ անարատ արեան սրբոյն Փղարիանոսի հրամանաւ երանելի տիկնոջն Պոգրեբրայ ընկալաւ զպատիժ պատուհասի դառն մահուամբ: Յեա

47 ի պատմ. եկեղ. Գեղե ԺԴ. ԳԼ. ԽԹ. եւ ԾԵ:

այնորիկ պատմէ եւ վասն մահուան խէնդոսի նոյն այր այսպէս . «Յետ դարձի զօրացն ի պատերազմէն զոր ընդդէմ Նատիկայ մղէր, եւ ինքնակալն արտաքս ըստ քաղաքն զթօնուլ ի ձիրն . թացս եւ յորսս էրէոց : Եւ իբրեւ արշաւէր երիւարաւն անկեալ ի գետին բեկաւ ողն նորա . եւ բարձեալ զնա ծառայիցն շալկաւ բերին մուծին ի քաղաքն : Եւ իբրեւ գիտաց՝ թէ չէ այնուհետեւ ապրանաց, գաղա կոչեալ առ ինքն զքոյր իւր զՊողքեր, խօսեցաւ ընդ նմա վասն Մարկիանոսի հազարապետի զօրաց, յայտ արարեալ՝ թէ այն է հաճոյ եւ ընդունելի Նատուծոյ, զի նա ինքն Մարկիանոս յետ մահուն իւրոյ պայաւակտեացէ զիշխանութիւն տէրութեան Հռոմայեցւոց : Եւ զայս իբրեւ ասաց, փոխեցաւ յաշխարհէ, յամի 450 :

Արդ քանզի բազում ինչ ի բանս մեր զինքնակալէս զայսմանէ խօսեցաք, ոչ օտար ի կարգէ պատմութեանս կարծեմ տողել աստէն զուրումն մատենագրի գտղիացւոյ⁴⁸ բանս զմանէ, որ գրէ այսպէս . «Խէնդոս փոքր ցուցաւ արդարեւ այր պանչելի ի հանգէն բարեպաշտութեան, եւ ի խնամն բարեկարգութեան եկեղեցւոյ կարի իմն յօժարեալ : Այլ բազում վրիպմունք անհանձար գործոց՝ յորս առաջնորդեցին նմա որք ամենեւին յիւրեանց իշխանութեան ունէին զանձն նորա, յանդիմանեն զանհաստատ մտաց նորա զխոտորնակի դատաստանս, եւ թէ նա ի կարգէ նոցա էր՝ որք ոչ բաւեն իշխան լինել ի վերայ անձանց, եւ ոչ գիտեն թէ զո՞ որ ի մարդկանէ արժան իցէ յառաջնորդութիւն անձանց ընտրել : Հնորհեալ էր նմա Նատուծոյ զՊողքեր զքոյր նորա, որ ի խնամակալութիւն ամենայն գործոց այնպիսի յաջողութեամբ ձեռնտու լինէր, մինչեւ կարծիս տալ թէ չէ հնար իմիք որոշել զսոսա զերկոսեան զՊողքեր եւ զԽէնդոս ի միմեանց : Սակայն խորամանկ խաբէութիւն Վրիւսափեայ եւ անարժան ժտութիւնք Լազոնիայ թագուհւոյ եղին ի միտս նորա բազում անարժան խորհուրդս, որք յօժարեցուցին զնա մեկուսացուցանել յիւրմէ զքոյր իւր : Հեռաւորութիւն սորա եղեւ միայն պատճառք ամենայն անարժան գործոց, զորս խէնդոս հակառակ եպիսկոպոսաց, պաշտօնէից ուղղափառ հաւատոյ նիւթեաց : Յայսր ամենայնի վերայ անընդգիմակաց հաւաստիք չմերժելոյ զնա Բարձրելոյն մինչեւ իսպառ յերեսաց իւրոց այն եղեն, զի շարժեաց նա զմիտս Պողքերայ դառնալ վերստին յապարանս արքունի : Եւ հաւաստի իմն է՝ եթէ արժանաւոր աղօթք զգաստասէր տիկնոջս ընկալան վասն նորա ի Բարձրելոյն շնորհս դարձի եւ ապաշխարութեան, զորոց նա բազում հաւաստիս եցոյց : Ամին իրի մարթելք ասել հաւ-

48 Անան Կոստայ . ի պատմ. եկեղ. մասն ԺԱ. Դերբ Ի. ամ 8 հատն 450 :

տատութեամբ՝ թէ չած ի վերայ նորա յաճախագութն Նստուած վառն այնոցիկ՝ զոր առ չգիտանա գործեաց, պատիժս:

Եւ. Ս. Ս. Եւ էր գոյժ մահուն թէոքոսի առ ամենեւեան հոգակեալ, կոչեաց Պողքեր զՄարկիանոս ի շէան առ ինքն, եւ ընկալեալ ի նմանէ խոտորումն չլինել բնաւ վնասիչ իւրում կուտութեան, զոր ըստ ծածուկ ուխտին մինչեւ ցամա ծերութեանն անարատ պահեալ էր, դաշինս ամուսնութեան հաստատեաց ընդ նմա: Եւ յետ սակաւուց ատեան հրապարակի կազմեալ առաջի աւագ որերոյն եւ հայրապետին, ետ ցնա զիշխանութիւն թագաւորութեան եւ ամուսնացաւ ընդ նմա: Եւ յամենայն լինէր յառաջ քան զհաստատել Վաղենտինոսի արեւմտեան ինքնակալի, ըստ օրինի սովորութեան, զընտրութիւն Մարկիանոսի յիւր աթոռակցութիւն: Բայց եւ նա յետոյ առանց ինչ ընդ բնո ածելոյ կատարեաց զայն, քանզի գիտէր զլաւ բարս առնն մեծի:

Ի սկզբան թագաւորութեան սորին Մարկիանոսի հասին ի Ղոստանդինուպոլիս չորեքին հրեշտակք սրբոյն՝ Վեռնի, զոր սիրով ժողովեալ նորա եւ Ննատողիտի, ի նմին ժամանակի գումարեցին անդէն ի Ղոստանդինուպոլիս ժողով գաւառական: Ի սմա նախ քան զամենայն ինչ ընթերցեալ զթուղթ կամ զտումար սրբոյն՝ Վեռնի առ Փիլաբիանոս, ամենեքեան միաբան քարոզեցին զամենայն բանս նորա զոյգ եւ հաւասար հաւատոց ուղղափառութեան: Եւ մին իրի յառաջեաց քան զամենեւեան Ննատողիտ հայրապետ եւ ընկալաւ զայն ձեռագրով իւրով՝ նզով ի վերայ եղեալ Նեստորի եւ Եւտիքեայ: Օհետ երթեալ նորած ղովելոցն՝ միաբան նզովս կարդացին ամենեքեան Եւտիքեայ եւ օրոյ միանգամ ասեն թէ յառաջ քան զմիաւորութիւնն երկու բնութիւնք եղեն ի Վրիստոս եւ յետ միաւորութեանն մի միայն:

Յետ կատարելոյ ժողովոյն այնորիկ գրեաց երանելի բամբիշ Պողքեր գիր առ սուրբ Վեռն, յորում յետ գովելոյ զհաստատուն զուղղափառ հաւատս սրբոյ հայրապետին, եւ յայտնելոյ զիւր եւ զնորապսակ ինքնակալին ի նմին կանոնի հաւատոց ընդ նմա զմիաբանութիւն, յաւելու ասել. «Երդ սուրբ եպիսկոպոսն մեծի քաղաքիս Ղոստանդինուպոլիս Ննատողիտս ի նոյն հաւատս եւ ի նմին կրօնս եկաց անյողդողդ, եւ զառաքելական զգաւածութիւն թղթոյ քոյ ի սուրբ սրտէ ընկալեալ, ի բաց մերժեաց զմոլորութիւնն, որ այժմ յոմանց սերմանեցաւ, որպէս ի թղթոյ նորին յայտնապէս տեղեկանալ մարթ է սրբութեան քո: Եւ եւ զտումար ուղղափառ հաւատոյ, զոր առ բարեաց յիշատակաց արժանին Փիլաբիանոս գրեալ էր երանութեան քո, անյապաղ վաղիտ զակի ընկալաւ:» Յետ այսց բանից խնդրէ երանելի բամբիշ՝ զի հրաման տացէ սուրբ հայրապետն եպիսկոպոսաց համօրէն արեւելոյ գումարել ի միում տեղւոյ, եւ առաջնորդութեամբ նորա տե-

ասնել վասն բանից սւղղագիտութեան հաւատոց եւ վասն եպիսկոպոսաց որոշելոց ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ: Այս ծանուցանէ նմա, թէ ինքնազան յետ յաջորդելոյ զաթոռ թագաւորութեան փութով պնդութեան ետ բերել մեծաւ շքով զմարմին սրբոյն փառաբանոսի ի Աստուանդինուպոլիս եւ հանգուցանել ի մայր եկեղեցւոյ սրբոց առաքելոց ի շիրիմս հայրապետաց: Այլ եւ զամենայն եպիսկոպոսունս, որք ի պատճառս միաբան լինելոյ ընդ նմին երանելոյ հնարիւք Վեոսկորոսի յօտար աշխարհս վարեալ էին, դարձոյց միւսանգամ յիւրաքանչիւր տեղիս:

Իսկ Անատոլիոս՝ կամ զի յառաջնմէ անտի ըստ ներքին խորհրդոցն ոչ էր հաւան գործոց եւ գնացից Վեոսկորոսի, եւ կամ յետոյ ի զընդունելեալ, չեթող ինչ զոր ոչ կատարեաց ի հրամայեալ բանից սրբոյն Վեոսի: Վրեաց ինքնին առ նոյն քահանայապետ գիր, խոնարհ եւ գովելի հպատակութեամբ ցուցեալ նմա զիւր հաստատութիւն յուղեղ հաւատս: Ասոյն զայս թուղթ եւ զգործս ժողովոյ իւրոյ՝ զոր այժմ յիշատակեցաք, գրեալս ըստ կարգի, որպէս եւ զգիր Պողքերայ տիկնաց տիկնոջ ի ձեռն երից հրեշտակաց առաքեաց առ սուրբն Վեոսն: Ի ձեռն սոցա յղեաց եւ Մարկիանոս գիր ողջունի առ նոյն քահանայապետ զամենայն օրէնս պատուոյ մատուցեալ առ նա իբրեւ արգարեւ առ գլուխ ուխտի քահանայութեան եկեղեցւոյ Վրիստոսի եւ ամենայն հաւատացելոց հայր հոգեւոր: (Յայսմ գրի բանիւք սիրոյ հայցէր յերանելոյն զաստուածընկալ աղօթից նորա զօգնականութիւն; եւ աղերս արկանէր նմա առաջնորդ եւ ձեռնառու լինել իւր ի գումարել զհամաշխարհական ժողով, զի բարձրին նովաւ յեկեղեցւոյ արեւելից ամենայն աղմուկք խռովութեանց:

Այսպիսի բարութեանց եւ խաղաղութեան աւետարանիւք մի զմիոյ կնի, եւ կամ միահաղոյն իսկ հասեալ առ աստուածապատիւ քահանայապետն, մեծաւ զուարթութեամբ սփոփեցին զնա: Եւ վաղվաղակի բան ի գործ արարեալ գրեաց պատասխանի առ մի մի ի թղթոցն եկելոց բազում գոհութեան բանիւք: Այսի զՄարկիանոս մեծարեաց թղթով սիրոյ, գովեալ եւ մշտնջենաւոր վարձուց արժանի քարոզեալ զնորա նախանձն աստուածսիրութեան: (Յետ այնորիկ գրեաց առ երանելի բամբիշն Պողքեր, սմա եւս շնորհս մատուցեալ մեծապէս վասն բազում ջանիւք զԱեստորի եւ զԼատիքեայ խոտորութեան հերձուածս կարգօք ուղղութեան նուաճելոյ: Ի վախճան թղթոյն յուշ առնէ նմա թէ Լուսերիոս եպիսկոպոս Վորիդեայ, որ յետ նզովելոյ ի Վեոսկորոսէ փախստեայ անկեալ էր ի Հռոմ առ ի բողոք ունել վասն ամենայն չարեաց, առ իւր բնակէ: Ընդ մեզ հաղորդ է, ասէ, յամենայն եկեղեցւոյ պաշտամունս

ըստ արժանի իւրոց անարատ հաւատոց. զորոյ յանձն առնեմք ձեզ զեկեղեցի՝ որ, որպէս լսեմք, չարաչար խաթարեալ անշքանայ յանարժան եպիսկոպոսէն եղելոյ ի ձեռն Վեոսկորոսի յաթոռ նորա: Յանձն առնէ նմա յետ այսորիկ սուրբ քահանայապետն զՅուլիանոս եպիսկոպոս զիւր փոխանորդ, որ դեռ եւս յարեւելք էր, եւ զամենայն ժառանգաւորս՝ որ արդոյն փղարխանոսի կողմանն էին ձեռնառուք, աղաչելով զբամբիշն թիկունք օգնականութեան լինել նոցա: Վրեաց սուրբն Վեոն եւ առ նա ինքն Յուլիանոս եպիսկոպոս առանձինն թուղթ, յորում յետ միտիմար լինելոյ նմա վասն մեծամեծ վշտաց, զոր ի Վեոսկորոսէ կրեալ էր, խրատ տայ մի ընդունել ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ զկողմնակիցս նորին, մինչ չեւ իցէ նոցա զկարծիս չար մոլորութեան եւ զորս զհետ այնր մոլորութեան էին՝ ի բաց մերժեալ: Վարձեալ եւ առ Անատոլիոս հայրապետ յղեաց գիր պատասխանւոյ, յորում գովէ զնա վասն ուղղափառ դաւանութեան նորա եւ դարման տանելոյ խաղաղութեան եկեղեցւոյն Վոստանդինուպոլիս: Այս ամենայն թուղթս զորս, որպէս ի թուոյ անտի նոցա ստուգեմք, գրեալ էր յամի 451, եւ ի ձեռս հրեշտակացն Անատոլիայ, եւ շնորհեալ նոցա զհայրական օրհնութիւնս, առաքեաց յարեւելս:

Այսու ժամանակաւ գրեաց Սարգիսանոս ինքնակալ երկրորդ գիր առ սուրբն Վեոն, յորում առաւել եւս յայտառնէ նմա զհաստատութիւն ուղիղ հաւատոց իւրոց, եւ վերադին խնդրէ զհաւանութիւն եւ զձեռնառութիւն նորա ի գումարել զհամաշխարհական ժողով. ի սմին թղթի գրեաց առ նա եւ բանս հրաւիրանաց օրինակ զայս. «Լճդ եթէ հաճոյ ինչ լիցի քում սրբութեանդ յայսոսիկ կողմանս դալ եւ ժողով գումարել՝ մի ինչ դժուարեացիս ի գլուխ հանել զերան, որով եւ զփափագանկութեան սրտից մերոց լցեալ կատարեսցիք եւ զոր միանգամ սուրբ հաւատոց օգտակար են՝ սահմանեսցիք: Այա թէ ծանր է սրբութեան քում ի կողմանս յայսոսիկ ճանապարհ առնել, աղաչեմք յայտ առնել մեզ, զի յամենայն աշխարհն արեւելից, ի Խորակիս եւ ի Վիւրիկէ թուղթս յղեսցուք, որպէս զի դիպօղ տեղւոջ ուրեք ամենայն սուրբ եպիսկոպոսունք միաժողով լեալ, զօգտակարն քրիստոնէական կրօնից եւ ուղղափառ հաւատոց ըստ կանոնաց եկեղեցւոյ, որպէս ինչ սրբութիւն քո սահմանեալ էր, իւրեանց կարգօք հռչակեսցեն»: Այսմ թղթոյ իսկ եւ իսկ գրեաց սուրբ Վեոն պատասխանի, գովեալ զուղիղ միտս ինքնակալին ի սուրբ հաւատս: Այլ որ ինչ վասն տիեզերական ժողովոյ են բանք, ասէ, ի ձեռն հրեշտակաց, զոր ընդ մօտոյ աւուրս ունիմք առաքել առ ձեզ, ճշգրիտ ինչ ծանուցից:

Այս ետ դարձի շորից հրեշտակաց իւրոց յարեւելից, որոշեաց
 ուրբ քահանայապետն երկուս այլ արս առաքինիս զՂուկեն-
 տիս եպիսկոպոս Ասիւնդիւտայ եւ զՆարսեհ երէց, եւ առաքեաց
 զնոս հրեշտակութեամբ ի Աստանդինուպոլիս: Պատուէր ետ
 սոցա միաբան խորհրդով ընդ Անատոլեայ գուն գործել առ
 մեծանելոյ ի միութիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ զանկեալն յուղ-
 զափառ հաւատոց ի ժամանակի չար ժողովոյն Նափեսոսի, եթէ
 սրտի մտօք ի զընդմէ եկեցեն: Ի ձեռն սոցա առաքեաց եւ
 երիս թուղթս. թուղթ մի առ Սարկիանոս, թուղթ մի առ մեծ
 աթիկին Պոպէր եւ թուղթ մի առ Անատոլիոս: Հառաջնումն բա-
 նիւք շնորհակալութեան գովէ զինքնակալն վասն ամենայն ուղ-
 զութեանց ուղղելոց ի նմանէ առ բառնալոյ զհերձուածս եւ ի
 հաստատութիւն ուղեղ հաւատոց: Իսկ վասն ժողովոյն զորմէ ա-
 զաչէր զնա ինքնակալն՝ գրեաց այսպէս. «Իրպէս ի վաղուց իսկ
 ազգ եղեւ ձեզ, սիրելի եւ մերոց կամաց էր գումարել ժողո-
 վոյն, զորմէ բարեպաշտութիւնդ ձերյուշ առնէ: Այլ զի յայսմ
 ժամանակի բազում նեղութիւնք եւ խռովութիւնք ի վերայ հա-
 սեալ են, չէ մարթ քահանայից ամենայն գաւառաց ի մի վայր
 ժողովել. զի այն գաւառք, յորոց առաւելապէս արժան է կոչել
 զեպիսկոպոսունս, վասն պատերազմացն դառնութեան ոչ թո-
 դուն նոցա յեկեղեցեաց իւրեանց մեկուսի լինել: Ասն որոյ հա-
 ւանեցի բարեպաշտութիւն ձեր յապաղել զերսն ի դիպողագոյն
 ժամանակ, ի լինել հաստատագոյն եւս խաղաղութեան Տեառն
 օգնականութեամբ»: Հերկորդոսմ թղթին ի վախճան ամենայն
 բանից աղաչէ զբարեպաշտ թագուհին, զԼատիքէս՝ զամենայն
 խռովութեանց եւ զչարեաց պատճառ եւ զգտակ, արքունի հրա-
 մանաւ ի սահմանացն Աստանդինուպոլիս ի հեռաւոր օտա-
 րութիւն վտարել: Այս եւ մենաստանի նորա, որում արտաքոյ
 արժանեաց տեսուչ նստի, ասէ, պատուէր տուք զուղղափառ զոմն
 հայր կացուցանել, որ զայն ժողով պաշտօնէից Աստուծոյ ի մոլո-
 րեցուցիչ ուսմանէ սրբեաց եւ օրինօք ճշմարտութեան հրահան-
 գեացէ: Հերկորդոսմն ազգ առնէ սուրբ հայրապետն Անատո-
 փեայ, վասն երեւելեաց եւ գլխաւորաց չար ժողովոյն Նափեսոսի մի
 ինչ բնաւ սահմանել, թէպէտ եւ յողջմտութիւն դարձցին. այլ
 վասն գնացից նոցա գրել եւ ցուցանել առ ինքն, նոյնպէս ե-
 թէ այլ ինչ գործ մեծ գուցէ՝ ծանուցանել ի Հռոմ:

Ժ.Օ. ՍԻՆԵ ԷԵ Էր ինքնակալն զյետին գիր պատասխանւոյ
 սրբոյն ի Էւսնի առեալ, քանզի ստուգեալ գիտէր թէ նա կամա-
 կից է իւր ի գումարել զժողովն, հաստատեաց զմիտս իւր գումարել
 ի Եփէկա Բիւթանացւոց, ուր հարեւր քսան եւ վեց ամօք յառաջ
 գումարեցաւ առաջին համաշխարհական ժողովն: Ապա յամի
 451 յեւթնեւտասն Սայիսի յանուն իւր եւ Եթոռակցի իւրոյ

Վաղենտինոսի գրէր թուղթ առ ամենայն եպիսկոպոսապետս, իսկ եւ իսկյուդիանկեալ յառաջին առուր Սեպտեմբերի գալ հասանել ի Նիկիա: Եւ ետ նոցա հրաման՝ բերել այր իւրաքանչիւր յեպիսկոպոսաց իւրոց զորս արժանիս եւ կարեւորս համարին վասն այնպիսի մեծի ժողովոյ: Խոստումն առաջի եղ նոցա ի գումարել ամենեցուն ի միասին իւրովի մտեալ ի ժողովն, զմեծապատիւ ատենան նոցա մեծարել եթէ հասարակաց մեծամեծ գործք արքունի չիսպանեցեն վկամ իւր: Սուրբ Վեռն քահանայապետ քանզի ինքնին ոչ կարէր գնալ ի ժողովն՝ ընտրեաց ընդ իւր երկուս հրեշտակս զՆոնիփակիոս երէց եւ Ժիրանազբեաց աւագ եկեղեցւոյն Էռոմայ եւ զՊասկազինոս եպիսկոպոս Վիպիայ քաղաքի Սիկիդիայ: Օսոսա երկուսեան արձակեաց ի Պոստանդինուպոլիս ի տիեզերական ժողովն թղթովք հանդերձ առ Սարկիանոս եւ առ Ենատողիոս: Ի թուղթս յայտոսիկ առ հասարակ յայտ առնէ երանելի հայրապետն, թէ ցանկալի եւս էր նմա յայլ դիպողագոյն ժամանակ ձգել զժողովն եւ ի կողմանս Խտադիայ գումարել: Բայց եւ այնպէս կամակար մտօք հաճիմք, ասէ, ընդ հրաման աստուածապաշտ ինքնակալին, առաքելով զՊասկազինոս եպիսկոպոս եւ զՆոնիփակիոս երէց, զի ընդ Վուկենտիոսի եպիսկոպոսի եւ ընդ Բարսիլի երէցու՝ զոր կանխագոյն առաքեալ էր մեր, լիցին մեր փոխանորդք եւ տեղապահք ի ժողովի անդ: Ի թիւ սոցա կարգեաց սուրբ Վեռն եւ զՅուդիանոս կովացի, որ քանզի ի վաղուց յարեւելս էր իբրեւ փոխանորդ իւր, հմտագոյն եւս էր իրաց կողմանցն այնոցիկ:

Իբրեւ հնչեաց ի Պոստանդինուպոլիս համբաւ հրամանի թագաւորին վասն գումարելոյ ժողովոյն, Կղրդեցաւ քաղաքն ամենայն, եւ մեծ աղմուկ շփոթի սասակացեալ յուզեցաւ ի ժողովրդեան: Վանդի կողմնակիցք Լատիքեայ ածեալ զմտաւ թէ այն ժողով մեծաց անարգանաց եւ վտանգի պատճառ լինելոց է առաջնորդի իւրեանց, չար գրգռութիւն թշնամութեան զարթուցանէին արգելուլ զյաջողել մեծի գործոյն: Իսկ ուղղափառք ընդդէմ դարձեալ նոցա, դարովէին զչար մոլորեցուցիչն, եւ նզովից արժանի ասէին: Եւ երթայր խռովութիւնն եւ զայրանայր յոյժ, որպէս զի կարծել բազմաց թէ սաստիկ վնաս եւ հարուածք մեծամեծք ի կորուստ բազմաց լինելոց են: Հայնժամ Սարկիանոս առ ի սպառսպուռ լռեցուցանելոյ զամբոխ խռովութեանն պնդով հրովարտակ արար ընդ քաղաքն ամենայն, յորում սպառնալեօք մահու արգելոյր ամենեցուն յուզել վիճմունս եւ շփոթս յեկեղեցիս, ուր խաղաղասէր միաբանութեամբ վայել է յաղօթս կալ: Եւս եւ յայլ տեղիս եւս քաղաքին բնաւ մի ժողովել ի միասին ի գրգռել վիճմունս բա-

նից եւ խորհուրդս ապստամբութեան: Սակայն եւ այնպէս գոյր կասկած թէ ի սաստե՛ ահագին սպառնալեացս արգելեալ չաբասէր բարեկամացն Նւտիքեայ ի յարուցանել զայլ ամբոխս ի թագաւորակաց քաղաքի անդ, թերեւս խումբ արարեալ ամենայն բազմութեամբն ի Նիկիա, ուր ի պատճառս ժողովոյն խուռն ընթանային վիճակաւորք, միանձունք եւ անբաւ մարդիկ, անդէն շփոթս ինչ յուզեցեն: Ասան այսորիկ ածապարեաց բարեպաշտ տիկինն Պողքեր եւ գրեաց առ մեծ ոստիկանն Նիւթանիայ զամենայն վիճակաւորս, զմիանձուռնս եւ զաշխարհական մարդիկ, որք արտաքոյ հրամանի իւրեանց եպիսկոպոսաց անդր եկեալ իցեն, փութանակի ի բաց վանել, զի ժողովեալքն խաղաղութեամբ զաստուածահաճոյ սահմանս կարգել կարացեն:

Ի հասանել թղթոյ հրաւիրանաց ինքնակալին ի ձեռս եպիսկոպոսաց, յօժար կամօք ի ճանապարհ անկեալ զային ամենեքեան ի տեղի ժողովոյն, եւ բազմանայր օր ըստ օրէ թիւ համարոյ նոցա յոյժ: Հասին ի Կոստանդինուպոլիս եւ երկու վերջին հրեշտակք սրբոյն՝ Վեռնի Պասկալինոս եւ Բոնիփակիոս, եւ յետ մտանելոյ յողջոյն կայսեր եւ տալոյ նմա Վիուղթ երանելի հայրապետին Հռոմայ, աղաչեցին զնա ինքնին ըստ խոստման իւրոյ փութալ գալ ի ժողովն. զայս արարեալ չոգան եւ սղբա ի Նիկիա: Այսպէս գումարեալ բազմութեան եպիսկոպոսաց, եւ զամենայն օրէնս պատրաստութեան ժողովոյն վճարեալ, մնային գալստեան ինքնակալին զի սկիզբն արասցեն գործոց իւրեանց: Այլ նա ի յաճախութենէ հասարակաց գործոցն խափանեալ, զրով յաղերս էած զնոսա քաղցրութեամբ երկայնամոեւ, մինչեւ դեւր գտեալ ի բազում զբաղանաց եկից, ասէ, առ ձեզ: (Ետ աւուրց ոչ բազմաց գրեցին առ նա հարքն ժողովեալք եւ յայտ արարին, թէ յորովք ի ժողովելոցն ի բազմապատիկ վշտաց ուղւոյն եւ ի հիւանդութեանց մարմնոյ տապնապեալ, չարաչար կան ի նեղութիւնս: Պատասխանի արար նոցա ինքնակալն, նախ յանդիման կացուցանելով զանհրաժեշտ գործս համօրէն տէրութեանն, եւ ապա զայն եւս թէ հրեշտակք մեծի քահանայապետին Հռոմայ յայտնապէս ցուցին մեզ՝ թէ ի չլինել մեր անդ ի Նիկիա, ոչ կամին մտանել եւ ինքեանք ի ժողովն: Այլ արդ, ասէ, յուզի անկեալ անցջիք ի Վապիկեդոն, զի եւ մէք թէպէտ եւ յարքունի հոգոց չեմք բնաւ զերծեալք, սակայն զուղղափառ հաւատոց եւ զճշմարտութեան օրէնս վերագոյն գիտելով քան զաշխարհի իրս, առ ժամանակ մի զամենեքումք զանց արարեալ, փութասցուք գալ անդ:

Առ այսու ժամանակաւ գուժկան հասանէր առ Մարկիանոս յոստիկանաց Վիւրիկեցւոց աշխարհին ապր առնելով նմա զսաստիկ գրգռութիւն կողմանցն այնոցիկ, քանզի ապակա-

նիչ զօրքն Հոնաց համարձակութիւն առեալ՝ անպատակաւ արշաւել հնարէին ի սահմանս նոցա: Եւս ձախող համար կարի մեծ տագնապ ի վերայ նորա հասուցանէր՝ փութապէս չու առնել խաղալ գնալ ի կողմանսն յայնոսիկ խաղաղացուցանել զամբոխ թշնամեացն: Եւս նորա ճշմարտեալ ի միտս իւր՝ թէ դիւրագոյն եւս նշան յաղթութեան կանգնէ ի վերայ մարմնաւոր թշնամեաց որ զեկեղեցւոյ թշնամիս հարեալ նուաճէ, զտեղի էառ անդէն ի Կոստանդինուպոլիս. եւ միւսանգամ այլով թղթով հրաւիրեաց զեպիսկոպոսունս անյապաղ ուղւոյ լինել: Հայսմ թղթոյ ինքնակալին իմանամբ եւ զայն, թէ ժողովեալքն ի լսել անդ իւրեանց գլետին հրամանս նորա, պատգամ ի դուռն յղեցին ի ձեռն Եստիկոսի սարկաւազի եկեղեցւոյն Կոստանդինուպոլիսոյ, ցուցանելով նմա՝ թէ մեծապէս յերկիւղեմեք, մի գուցէ ի գալ մեր յայն կողմանս, կողմեկիցք Լատիքեայ յուզեցնեն նոր խռովութիւնս: Եւ ինքնակալն ի թղթի իւրում քաջալերէ զնոսա, առեալ խոստումն՝ փութով հովանի լինել նոցա, եւ ուրախութեամբ յուղարկել զերաբանչիւր ի տեղի իւր յետ կատարածի ժողովոյն:

ԺԵ. ԼՈՒԵԱԼ հարց զայս ամենայն քաջալերս յինքնակալէն, յոյժ միեթարեցան ամենեքեան, եւ այնուհետեւ խրախուսեալ յօգնականութիւնն Եստուծոյ եկին գումարեցան ի Վաղկիդոն: Եւսնայն հնախօս եւ արդի մատենագիրք միարան գրեն թէ թիւ համարոյ հարցս առաւելեալ էր քան զվեցհարեւր: Եւս Կիլիկիորոս Կաղիստոս⁴⁹ հաշուէ վեցհարեւր երեսուն եւ վեց հարիւր: Եւսպէս ունին եւ մեր Դաւաղնտիրք, Հայսմաւուրք⁵⁰ եւ Ստեփանէլ երէց⁵¹: Սարկեղինոս ժամանակագիր, ի իրերատոս սարկաւազ⁵², Փոտ⁵³ եւ Բաղսամոն⁵⁴ միարանութեամբ դնեն վեցհարեւր եւ երեսուն հարս: Իսկ յարձանագրութիւնս գործոց ժողովոյս գտանեմք զանուանս վեցհարեւր վաթսուն եւ պիսկոպոսաց: Ի թիւ սոցա են ոմանք ի հարց սուրբ ժողովոյն Լափեսոսի, ոլք յիրաւի ի Հոգւոյն սրբոյ յերգորեալ եկին անդր, որպէս զե զոր օրինակ յառաջագոյն գուն գործեալ մերժեցին զհերձուածն Վեստորի յԼափեսոս եւ զկենարարն մեր (Յիսուս Վրիստոս) Եստուած կատարեալ ուսուցին, սոյնպէս եւ աստ ի Վաղկիդոն զաշակերտս Լատիքեայ պարտեալ եւ ընկեցեալ՝ զնոյն զՏէր մեր մարդ կատարեալ մերով մարմնով եւ բնութեամբ՝ քարոզեցնեն: Եւս ի նոսա եւ ոմանք յեպիսկոպոսաց ժողովոյն Կոստանդինուպոլիսի, որ առ Փղարիանոսիւ, եւ շատք եւս յեպիսկոպոսաց ժողովոյն Վիտոս

49 Ի պատմ. եկեղ. Գեղե ԺԵ. ԳԼ. Բ.

50 Ի Փեւր. ԺԵ.

51 Ի համառ. պատմ. Ժամ:

52 Ի քաղաւ. ԳԼ. ԺԳ.

53 Ի Գեղե ԳԼ. Ե. Ժողովոց. ԳԼ. Գ.

54 Ի համառ. պատմ. Ժողով:

կորուսի, որք ի վաղուց, ըստ յառաջագոյն գրեցելոցս, ստորջնեալ յանարժան գործոցն՝ հաշտեալ էին ընդ ուղղափառաց: յա եւ սա ինքն Վէստկորոս եկն ի ժողովն հրաւիրեալ յինքնակալէն իբրեւ եպիսկոպոս Աղեքսանդրիայ⁵⁵: Սի էր ի հարց ժողովոյս եւ Հռուփինոս կամ Հռուփանոս եպիսկոպոս Սամասայ, որ ի գիւտ հայկական նշանագրացս ձեռն օգնականութեան ետ սրբոյն Մեսրոպայ մեծի, որպէս պատմեն Վորին⁵⁶ եւ Վաղար Փարպեցի⁵⁷: Ի ժողովի աստ էին եւ Պապիաս կամ Պապ եպիսկոպոս Նորիզայ, այն է Նորզնկայ, Յովհանն եպիսկոպոս Սերաստիայ, Սոսանդին եպիսկոպոս Մեղիտինոյ փոքուն Հայոց, Ստեփանոս եպիսկոպոս տեղապահ Ռուսինայ եպիսկոպոսապետի Սամեստիայ Հայոց, Թէոդորոս եպիսկոպոս Տարսոնի Վիդիկեցոց, եւ այլ վեց եպիսկոպոսք ի քաղաքացն Վիդիկիայ եւ փոքուն Հայոց: Բայց ի բուն մերազգեայ եպիսկոպոսաց կամ ի Հայոց մեծաց չկարաց ոք գալ յայս սուրբ ժողով, արգելեալք ի չարաչար խռովութեանց ժամանակացն այնոցիկ:

Վանզի, որպէս ի բանից Նդիշէի⁵⁸ եւ Վաղարայ Փարպեցւոյ⁵⁹ հաւաստեալ իմանալք, սուրբ Յովսէփ կաթողիկոս յանուն իւր եւ այլոց եպիսկոպոսակցաց եւ ամենայն զօրուն գիր աղերսի գրեաց առ Թէոդոս փոքրն խնդրել ի նմանէ օգնականութիւն ի նկուն առնել զՊարսիկս, որք դառն հալածանօք յարուցեալ էին ի վերայ քրիստոնէից մանաւանդ ազգիս Հայոց: Այն ինչ հասեալ թղթոյն առ թագաւորն խորհուրդք ի միջի լինէին վասն օգնականութիւնս առաքելոյ ի Հայս, ի նմին ժամանակի անդէն վաղվաղակի հասանէր վախճան կատարածի կենաց Թէոդոսի, եւ թագաւորէր ընդ նորա Սարկիսնոս: Սարգիսալ յառաջագոյն ասացելովքս ցուցաւ թէ յամին երկրորդի թագաւորութեանն Սարկիսնոսի, յամենանն Հոկտեմբերի, որպէս արդ ունիմք ասել, գումարեցաւ սուրբ եւ մեծ ժողովն Վաղկեդոնի, այն է ամօք ինչ զինի նահատակութեան սրբոց Վարդանանց, որք կատարեցան յամի 451 յետ ասնի պենտակոստէից: Յայսմ ամենայնէ յայտ յանդիման տեսանեմք թէ յաւուրս սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի, եպիսկոպոսունք աշխարհիս Հայոց յանհնարին նեղութիւնս կային,

55 Իբրեւ հէտ հրովարտակ ինքնակալին բարկացեալ նորա մեծապէս, յառջին անգամն ժողովոյն առ Վէստկորոս, կամեցաւ արժան գործս իւր գիւտ մեծագոյն իմնա բաժնութեամբ եպիսկոպոսաց մեծալ յաւելեալ, նզովս գրեաց ի վերայ նորին փառօք գեալ ի Նիկիա: Այլ յովմք յեպիսկոպոսաց նորա քաջ ծանուցեալ թէ ստիպեաց զասան եպիսկոպոսունս իւր հարպիսի՝ դատաստանս ունէր նա ընդունել անել այնմ իւրեանց ձեռնադրով: անգին վասն գարծոց իւրոց որ յնփեսոս, 56 Ի վարս Ս. Մեսր. յ. յ. 10:
չեղէն նմա ուղեկից: Միայն ասան եպիսկոպոսունս մարթացաւ բռնութեամբ առեալ 57 Ի պատմ. յ. յ. 28 — 29:
ընդ իւր երթեալ ի Նիկիա: Անդ լուր եղեւ 58 Ի պատմ. նահատ. վարդանանց.
նմա զոր ինչ սահմանեալ էր սուրբ Վեոն յ. յ. 123. եւ որ ի կարգին:
ի ժողովն Հռուսոյ վասն նորա: Յայնժամ 59 Ի պատմ. յ. յ. 108 եւ 126:

մանաւանդ զի եւ բազումք ի նոցանէ եւ երեւելիքն հանգրձ սուրբ կաթողիկոսաւն Յովսեփաւ միաբանութեամբ ուղեկցեալ էին զօրականին ի մեծի բանակի անդ, առ քաջալերելոյ զնոսա մրցել ի վերայ սուրբ կտակարանացն: Եւ վասն այսորիկ իսկ չեղեւ ումեք ի նոցանէ հնար յայն աղէտս մարտամբոխ ժամանակաց երթալ ի Վաղիկեդոն ի ժողովն: Թող զի թերեւս եւ ոչ իսկ հրովարտակք ինքնակալին հասին յաշխարհս մեր ի հաւիրել զեպիսկոպոսունս ի ժողովն. քանզի եւ Սարկիանոս տեղեկացեալ իսկ էր ամենայն անցից չարչարանաց Հայոց աշխարհին: Եւս եղեւ միայն պատճառք, որպէս մեքն կարծեմք, վասն որոյ չմարթացաւ ոք ի մերազգեաց ելանել յայս սուրբ ժողով, զրուն հաւատարիմ գործս նորա բերել ի Հայաստան, եւ ճշմարտութեան իրացն տեղեակ առնել զամենեւեան: Օայս բանս վասն ազգին մերոյ խօսեցեալ, այժմ դարձեալ ի կարգ պատմութեանն մատիցուք:

Ի գումարել ամենայն հարց ի Վաղիկեդոն մայրաքաղաք Բիւթանիայ, յորում տեղւոջ է այժմեան Վասար քէյիկէն, հանդէպ թաղաւորակաց քաղաքին Աոստանդինուպոլիսի, աստուածասէր թաղաւորն Սարկիանոս տեղի սահմանեաց համաշխարհական ժողովոյն զհոյակապ եկեղեցի երջանիկ կուսին եւ վայրն Եւփիմեայ: Յայսմ տաճարի յամի փրկութեան մերոյ 451, յերկրորդում ամի տէրութեան բարեպաշտին Սարկիանոսի եւ յերկոտասաներորդում ամի հայրապետութեան սրբոյ մեծին Վեռնի յութ ամսոյն Հոկտեմբերի միահամուռ մտին վեցհարելը երեսուն եւ վեց հարք: Ի միջոցի սուրբ տաճարին, ըստ կարգի սովորութեան, ի մէջ դասուց եպիսկոպոսաց ի վերոյ շքեղ գահու եղան մատենաք սուրբ աւետարանաց: Եւսեւտասն արք ի պատուական նախարարաց զրանն արքունի առաքեալք յինքնակալէն իբրեւ պահապանք խաղաղութեան բազմեցան առաջի վանդակապատի աւագ սեղանոյն: Սինչեւ ցվեցերորդ գումարումն ինքնակալն ոչ կարաց ինքնին գալ ի ժողովն: Հասհեակ կուսէ սուրբ սեղանոյն ի գլուխ ամենեցուն բազմեցան տեղապահք սրբոյն Վեռնի, Պասկազինոս եւ Վուկենտիոս եպիսկոպոսք եւ Բոնիփակիոս երէց, յետ նոցա Ենատողիոս Աոստանդինուպոլիսի, եւ առ նովաւ Սաքսիմոս Ենտիղբայ հայրապետք. ապա Թադասիոս Աեսարու եւ Ստեփանոս Լափեսոսի եպիսկոպոսապետք, եւ այլք ի գաւառաց արեւելից, Պոնտոսի, Եսիայ եւ Թրակիայ: Հաջմէ կողմանէ ի վերոյ քան զամենեօին նստաւ Վէոսկորոս Եղեքսանդրիայ եւ յետ նորա Յորենաղ Լորուսաղեմի հայրապետ, եւ ապա այլ եպիսկոպոսունք կողմանցն Լադիպտացւոց, Վարիկեցւոց եւ Պաղեստինացւոց: Սաքսիմոս թէպէտ ի ժողովն Վէոսկորոսի եղաւ յաթոռն Ենտիղբայ յորմէ

յանիրաւի մերժեալ էր Վոմնոս. բայց զի սա ինքն Վոմնոս յամենայնէ ի բաց հրաժարեալ կամաւ յիւր վանս միայնացեալ էր, նմին իրի եւ Սաքսիմոս օրինաւոր յաջորդութեամբ այնուհետեւ զաթոռ հայրապետութեանն ունէր⁶⁰:

Եւ Վոմնոս կալան ժողովեալքն իւրաքանչիւր զիւր բազմականս, յառաջ քան զամենայն յառաջ մատուցեալ խօսել սկսանէր Պասկազինոս փոխանորդ սրբոյն Վեռնի, առ նախարարսն ուղղեալ զքանսն, եւ ասէր. «Օջերանեալ եւ զառաքելաշնորհ եպիսկոպոսապետին Հռոմայ, որ է գլուխ ամենայն եկեղեցեաց, առ ձեռն պատրաստ ունիմք զհրաման, որով պատուիրէ նա, զի Վեռնոկորոս մի նստցի ի ժողովի, այլ կացցէ ի միջին վայրի տալ համարս: Ի կատարումն այսր հրամանի պարտ է մեզ փութալ: Եւ պա կամ նա ի բաց ելցէ, եւ կամ մեք արտաքս ելցուք», Նախարարքն խնդրեցին զիտել, թէ զինչ ամբաստանութիւն մատուցանեն զՎեռնոկորոսէ, վասն որոյ պարտ իցէ նմա ի բաց մեկնել ի տեղւոյն իւրմէ: Պատասխանի ետ Վեռնոկորոս մեւս փոխանորդ հռոմէական հայրապետին եւ ասէ. «Համարս տացէ վասն յանդուգն ինքնակամ դատի իւրոյ, քանզի առանց իշխանութեան դատելոյ՝ արտաքոյ հրամանի առաքելական աթոռոյն դատաստան արար, որ չէ բնաւ օրինաւոր», Յաւել դարձեալ ասել եւ Պասկազինոս. «Մեզ չեն կամք՝ հրամանի երանեալ եւ առաքելաշնորհ քահանայապետին, որ զինաման առաքելական աթոռոյն յանձին ունի, կամ եկեղեցւոյ կանոնաց, եւ կամ դարձեալ՝ հարցն սահմանաց ընդդէմ զհակառակսն գործել», Յայնժամ ասացին նախարարքն Վեռնոկորոսի ելանել ի տեղւոյնն եւ բազմել ի միջին տեղւոյ իբրեւ պարտաւոր:

Եւ նոյնժամայն եկն եկաց ի միջի Նաւսերիոս դորիդացի, եւ մատուցեալ զիրս ամբաստանութեան ասէ. «Հրաման տուք ընթեռնուլ զգիրս իմ, զի այսպէս հաճոյ եղեւ բարեպաշտ ինքնակալին մերոյ: Սեծապէս վիշտ վտանգի կրեցի ի Վեռնոկորոսէ,

⁶⁰ Աստուծոյ առ ի լռեցուցանել զորս աւելցն զբնաց, Քանզի ասէ նա այսպէս. «Եւ թէ ժողովեալքն ի Քալիկէդոն աթոռ. «Սյոր ի ժողովն եկին ոմանք՝ որք Նեոսոքի աւելցն իւրեանց արարին վեռնոկոր, զայր բանիցն պնդութեամբ խառաղ մտանել նշանեալ յեկեղեցւոյ քրիստոսի, կորցեալ են զնոնք. եւ սկսան հակառակ ժողովոյն ցուք զհաւատարիմ բանս Եւաքրեայ հին ձայն արձակեալ գոչել. զինչ իցէ այս պատմագրի. (Ի զոգ. Ի. Ի. Գլ. ասեն, առ իմ նշանքն ի վերայ արանց ար. Բ.): Եւ ասէ նա այսպէս. «Պատարանք զարոց կարգայք. եւ ինքնակալն ընդ այս ըմբռնեալ Զաքարիայ պատմագրի ասէ՝ թէ պիտի բանսն սրտմտեալ, հրաման եւ պա եւ Նեոսոքի կոչեալ յայս ժողով: Այլ հապանացն՝ զնոսա ի տեղւոյն ի բաց մեր զի այդ բնաւ արտաքոյ է նշանութեան, թել: Եւ արդ չգիտեմ եթէ զիարդ Նեոսոքի մարթէ առնուլ ի փա, զի Նեոսոք ասը՝ որ աստի ի բաց մերժեալ էր, այս ի նշանքիւ նշանեալ ի ժողովոյն: Զայս եւ ժողովն կոչեալ իցէ: Ուր թողոք եւ Եւսեբիոս եպիսկոպոս Բերիթանի սուղոյ զայն զի Նեոսոք իբրեւ հնգեասան ամեք զկայսութեամբ հաստատէ ի թուղթսն՝ զոր կանխագոյն քան զժողովն Քալիկէդոնի վերա առ Յովհանն ան եպիսկոպոս եւ առ մեւս նանեալ էր յարարս: Այլ ո՞ն Յովհան երեք վտան անցնէ ժողով»

եւ մեծ ֆէապը եղեն ի ձեռն նորա՝ հաւատոց։ Սպանաւ Փղաբիանոս սուրբ եպիսկոպոսն, եւ ընդ իս ընկալաւ զվճիռ նզովէց ի նմին Վէոսկորոսէ,։ Եւ հրամանն ընթեռնուլ զայն գիր, եւ նոտուցին եւ զԼսսերիոս առ Վէոսկորոսի։ Յայնժամ մի ոմն ի դիւանադպրաց լու ի լու ամենեցուն առեալ ընթեռնոյր զգիր ամբաստանութեանն՝ զոր առ ինքնական գրեալ էր Լսսերի։ Իս մին գրի գովութեամբ բարձրացուցանէր զուղղափառ հաւատս եւ զսուրբն Փղաբիանոս։ Նա եւ զանձին եւս արդարութիւն յանդիման առնէր։ շարախօս լինէր զՎէոսկորոսէ վասն զուղղափառ հաւատս կամակորելոյ նորա, վասն Լստիքեայ ազանդոյն զօրաւիզն լինելոյ, եւ վասն յանիրաւ դատաստանէ իւրմէ դատապարտեալ հանելոյ զնա ինքն զԼսսերիոս։ Եւ հաւատարիմ ընծայեցուցանելոյ ի միտս ամենեցուն զամենայն բանս ամբաստանութեանն՝ աղաչէր ընթեռնուլ զանցս պատմութեան չար ժողովոյն Վէոսկորոսի։ Յայնմ վայրի թելադիր լինէին իշխանքն Վէոսկորոսի ցուցանել զերաւուան արդարութեան իւրոյ, եթէ կարող ինչ իցէ։ Եւս այլ ինչ ոչ ասացեալ, խնդրեաց ըստ բանի Լսսերեայ ընթեռնուլ զգործս ժողովոյ իւրոյ։ Եւս ինչ կամէին սկիզբն առնել ընթերցուածոյն, փոխեաց Վէոսկորոս զառաջին բան իւր եւ ասէ. Եղաչեմ զձեզ յառաջ քան զամենայն ինչ զպատշաճեալս ի հաւատս մատուցուք ի քննութիւն։ Եւ առն պատասխանի պատուական իշխանքն. Եւս պարտ է քեզ ամբաստանութեանն՝ որ զքէն եղեւ, պատասխանի առնել։ Ոչ այժմ իսկ քեզէն խնդրեցեր զգործս ժողովոյ քո ընթեռնուլ. ապա երկայնամիտ լեր առ վայր մի։

Յետ այսորիկ սկսանէր Ղոստանդին դպիր ընթեռնուլ զթուղթ փոքուն թէոդորոսի զգրեալն առ Վէոսկորոս վասն գումարելոյ չար ժողովոյն Լստիսոսի, յորոյ ի կատարածին, ըստ վերագոյն գրեցելոցս, պատուէր տայր ինքնական չմոծանել զթէոդորեոս եպիսկոպոս Նիւրիայ ի ժողով անդր։ Իբրեւ կարդացուին թղթոյն վճարէր, ասեն պատուական նախարարքն. Սոցէ այսր ի ներքս եւ մեծարգոյ եպիսկոպոսն թէոդորեոսս, զի հաղորդ լիցի ժողովոյս. քանզի եւ սուրբ եպիսկոպոսապետն Վեռն վերստին շնորհեաց նմա զիշխանութիւն եպիսկոպոսութեանն, եւ բարեպաշտ ինքնական հրամանն ետ զի մոցէ նա յայս ժողով։ Եւս եմուտ թէոդորեոսս ի ներքս. զոր ի տեսանելն եպիսկոպոսաց Լստիպոսի, Վիւրիկիայ եւ Պաղեստինացւոց աշխարհին դժկամակեալ՝ բարձր բարբառով ասէին՝ թէ շէ արժան նմա անդէն կալ, զի Նեստորի աշակերտ է։ Եւ ինքն Վէոսկորոս ի տեսանելն անդէն ի ժողովն զնզովեալն յիւրմէ՝ աղաղակէր եւ ասէր արտաքս վարել զնա։ Եւ ի հակառակել այլոց եւ ի ցուցանել զնա զղջացեալ եւ արժանի աթոռակցութեան իւրեանց,

իշխանքն լռեցուցին զամենեսեան. եւ ասացին թէ՛նդարեւոտսի նստել ի միջին վայրի իբրեւ քննելի, խոստացեալ յետ ընթերցուածոյ գործոց եփեսոսեան ժողովոյն քննել եւ զդատ նորա:

Ի լռել ամենեցուն եւ ի հաւանել այսմ բանի, զպիրքն զընթերցուած անցից չար ժողովոյն յառաջ մատուցանէին: Յայնժամ ի միտ առեալ Վէոսկորոսի՝ եթէ արդ սկսանին ի մէջ գալ ամենայն անիրաւ դատաստանք իւր, սկսաւ եւ ինքն զանձն անպարտ ցուցանել: «Մէ ինձ միայն, ասէ, հաւատաց արքայ զգահերիցութիւնն ի դատաստանի Փճարիանոսի եւ Նաւթբեայ, այլ եւ Յորենաղայ երուսաղեմացւոյ եւ Թափասիոսի Ղեսարու եպիսկոպոսի. ապա միաբանութեամբ դատ արարաք մեք, եւ միաբանեցաւ ընդ մեզ բովանդակ ժողովն. եւ էր վասն յիմ վերայ միայն կուտին ամենայն բանք ամբաստանութեանն», Սիւրբան ձայնիւ ետուն պատասխանի ամենայն եպիսկոպոսք արեւելեայք եւ ասեն. Ոչք ի կամս ազատութեան իւրոյ գիր հաւանութեան ետ. բռնաբար յայդ ստիպեաց զմեզ Վէոսկորոս. արամբք զենու վառելովք եւ մեծասաստ սպառնալեօք արկ մեզ երկեղուկս: Հաւատարմացուցանէր զբանս սոցա Ստեփանոս եպիսկոպոսապետ Նափեսոսի, զնելով վկայութիւն առաջի Աստուծոյ, եթէ ի հարկէ բերեալ հաւանեցաք ի նզովս սրբոյն Փճարիանոսի: Խօսեցաւ եւ Թէոդորոս եպիսկոպոս Ղիւսաղիոսկոպոսի եւ ասէ. «Վէոսկորոս եւ Յորենաղ եւ որք ընդ նմա զիշխանութիւն գլուխաւորութեան ժողովոյն ի Թէոդոսէ ընկալեալ էին, խորհուրդս նենգութեան յիւրեանս խորհեալ, մուծին զմեզ ի ներքս իբրեւ դատաւորս ոմանս անգէտս դատին: Բնթերցեալ լինէին գործք ժողովոյն Ղոստանդինուպոլսի որ գումարեցաւ ի սրբոյն Փճարիանոսէ, յորոց միջի ի լինել բան զերկուց բնութեանցն Վրիտոսի, զոր մեք ի նմին ժողովի հաստատեալ էաք, զաղաղակ բարձին՝ հերետիկոս անուամբ անպատուելով զմեզ, եւ ասելով. Յերկուս բաժանեցէք, մահու չարաւ կորուսէք զամենեսեան՝ որք երկուս բնութիւնս ի Վրիտոս քարոզեն»,:

Յետ բանիցս այսոցիկ իբրեւ միւսանգամ սկսան ընթեռնուլ զգործս չար ժողովոյն Նափեսոսի, արեւելեան եպիսկոպոսունք մեծապէս ցաւով հարեալ աղաղակեցին. Նորանելին Փիլաբիանոս եմուտ անդր իբրեւ նզովեալ, չետուն նմա զիւր վայելուչ տեղի եւ զաթոռ: Վարձեալ ամենեքեան՝ որք միանգամ յակամայ կամս խոնարհեալ էին ի հաւանութիւն կամաց Վէոսկորոսի, դարովէին զնա, զի չեա ընթեռնուլ զթուղթ սրբոյն Վեոնի: Նաթնիցս երդուաւ, ասեն, տալ ընթեռնուլ. բայց ապա ստեալ երդմանն, ոչ կատարեաց զբանս իւր: Յետոյ դարձեալ ասեն. Վէոսկորոս զդպիրս այլոց եպիսկոպոսաց ի բաց վարեալ, իւրոցն միայն հրամանս ետ՝ գրով դրոշմել զգործս ժո-

ղովոյն , որք եւ ըստ հաճոյս նորա բազում ինչ ստուգեամբ գրեցին ի նոսա : “Վպիրք իմ , ասէ Ստեփանոս եպիսկոպոսապետ Լափեսոսի , հաւատարմութեամբ գրէին զամենայն բանս ժողովոյն , եւ ահա եկին հասին ի վերայ նոցա դպիրք Վէոսկորոսի , ջնջեցին զգրեալսն ի նոցանէ եւ զմատուանս նոցա գրեթէ ջախջախեալ խորտակեցին , որով եւ ինձ չեղեւ հնար զգրեալսն ի նոցանէ առ իս պահել ,” : Բազում այլ եպիսկոպոսունք վկայէին ստուգութեան բանից Ստեփանոսի , եւ յայտնէին եթէ մեք ի վայրանալ այնպիսի շփոթից՝ զանուանս մեր ի թուղթս օպիտակս գրեցաք , զորս Վէոսկորոս մատոյց մեզ , եւ չգիտէաք բնաւ , եթէ զինչ ինչ ունէր նա գրել ի նոսա :

Վպիրքն դարձեալ սկսան ընթեռնուլ զգործս եփեսոսեան չար ժողովոյն : Եւ յընթեռնուլն զգիր դաւանութեան Լաւիքեայ՝ զոր այնմ ժողովոյ մատուցեալ էր , իբրեւ հասին յայն տեղի՝ յորում յետ յականէ յանուանէ նղովելոյ նորա զամենայն հերետիկոսս նղովէր եւ զայնոսիկ՝ որք ասենն զմարմին Տեառն մերոյ Աստուծի Վերիստոսի յերկնից իջեալ . արգել Լաւերիոս դորիդացի զընթերցուածն եւ ասէ . “Արդարեւ խորշեցաւ Լաւիքէս ասել եթէ մարմին Տեառն մերոյ իջեալ է յերկնից , բայց չասաց ինչ բնաւ եթէ ուստի առեալ էր նորա զայն ,” : Հաստատեցին զբանս Լաւերեայ եւ այլ եպիսկոպոսունք : Եւսա խօսեցաւ Բարսեղ եպիսկոպոս Սեդեկիայ , զիւր ուղիղ հաւատս եւ զընդ Որիւղի միաբանութիւնն ի ցրեին զմոլորութիւն Լաւիքի յանդիման կացուցեալ : Եւսն ցնա իշխանքն . “Օհ՛ է զեթէպէտ եւ այնպիսի ուղղափառ հաւատս դաւանելի՛ր՝ գործակից եզեր նղովելոյ սրբոյն Փղարիանու ի ժողովին Վէոսկորոսի ,” : Եւս պատասխանի Բարսեղ եւ ասէ . “Առեալն հարեւր եւ քսան կամ երեսուն եպիսկոպոսաց կացեալ , արժան համարեցայ անսալ ամենայնի , զոր նոքա սահմանեցին ,” : Եւս ուստ ձայն արձակեաց Վէոսկորոս եւ ասէ . “Եւս ժմիկ կատարեցաւ բան գրոյն , եթէ Ի բանից քոց արդարասցիս , եւ ի բանից քոց պարտաւորեսցիս : Երկուցեալ ի մարդկանէ օրինազանց գտար բարւոյն , եւ զհաւատովքն արհամարհեցեր ,” : Երկնեալ անդրէն Բարսեղ ասէ . “Վթէ յատենի աշխարհական դատաւորաց լինէի , մահու չափ ճգնեալ էր իմ արդեւք . բայց զի որպէս որդի ի հօրէ դատաստան ընդունէի , վասն այնորիկ ոչ գոյր ինձ այլ զեղ դարմանոյ ,” : Ի լուել սորա՝ ամենայն արեւելեայք որք վճռոյ նղովից Փղարիանոսի հաւանեալ էին , եւ կամ իւրք իրօք ընդ Վէոսկորոսի հաղորդեալ , միաբան բարբառով երիցս աղաղակեցին . “Սեղաք ամենեքեան . ամենեքեան հայցեմք ներել թողութեան ,” :

Այսոյ իբրեւ ընթեռնուին դպիրքն զգործս ժողովոյն Վոստանդինուպոլսի , եւ ի նմա զդաւանութիւն հաւատոց տնտեսու-

Թեան Ռանին զօրինեալն ի սրբոյն Փղարիանոսէ, նախարարքն հարցին զժողովեալն. Սիթէ Փղարիանոսի միտք յայնմ դաւանութեան հաւատոց ուղիղ իցեն: Եւս պատասխանի Պասկաղինոս մին ի փոխանորդաց սրբոյն Վեռնի եւ ասէ. «Բարւոք, լուսութեամբ եւ ուղղութեամբ պարզեաց զամենայն՝ բարեաց յիշատակաց արժանի հայրապետն Փղարիանոս. վասն զի մեկնութիւն հաւատոց նորա միաբան է թղթոյ երանեալ եւ առաքելաշնորհ հայրապետին Հռոմայ», «Եղինպէս եւ այլ արեւելեայք միաբանութեամբ աղաղակեցին. «Փղարիանոս վկայն ուղիղ մեկնեաց զհաւատն», «Հանդուրժեալ Վեռնիորոսի ընդ այսչափ գովութիւնս թշնամեոյ իւրոյ, ասէ. «Թող ընթերցցին եւ զայլ բանս նորա, եւ ապա պատասխանի արարից: Վանգի ի յաջորդ բանից նորա ցուցից՝ եթէ նա անձամբ ընդ անձին կռուի եւ հակառակի, եւ յետ միաւորութեանն երկուս բնութիւնս քարոզէ», «Հայնժամ Յորնաղ հայրապետ Լարուսաղիմի, որ ցայնժայր յայտնի եւ ի ծածուկ խորհրդակից էր Վեռնիորոսի, բոլորով սրտիւ ի զեղջ դարձեալ վասն անարժան գործոց իւրոց, եւ ի վարձ իւրոյ նախանձուն՝ որով ի սուրբ ժողովին Լափեսոսի ընդդէմ՝ Եստորի պատերազմեալ էր, լուսաւորեալ վերին այցելութեամբ, փութացաւ արդարացուցանել զՓղարիանոս ասելով. «Երդարեւ զոյգ եւ միաբան սրբոյն Սիւրիի խօսեցաւ նա», «Օջոյն եւ ամենայն եպիսկոպոսունք Պաղեստինու զհետ նորա գնացեալ ասացին: Եւ նոյնժամայն յարուցեալ Յորնաղայ նոքօք հանգերձ էանց ի կողմն արեւելեայց թշնամեաց Վեռնիորոսի: Հայնժամ ուրախութեան ձայն արձակեալ աղաղակեցին արեւելեայք. «Եստուած առաջնորդեաց քեզ ի բարութիւն եւ երեք այսր, ուղղափառ հայրապետ. բարւոք եկիր», «Օջոյն տեսեալ եւ այլոց եպիսկոպոսաց Սակեդոնիայ եւ բազմաց յԱգիպտացոց, որք ցայնժամ Վեռնիորոսի ջառագով լինել երեւէին, եւ նոքա զնոյն օրինակ գովութիւնս սուեալ սրբոյն Փղարիանոսի, անցին ելին ի կողմն բարեկամաց նորա, եւ զնոյն բան գովութեան եւ օրհնութեան զուարթացեալ սրտիւ ընկալան: Հայնժամ խօսեցաւ դարձեալ Վեռնիորոս եւ ասէ. «Յիրաւի նզովեցաւ Փղարիանոս, փոխանակ զի յետ միաւորութեանն երկուս բնութիւնս ի Վրիստոս քարոզէր: Եւս ունիմ վկայութիւնս հարցն սրբոց զԼիթանասի, զՎրիգորի եւ զՍիւրիի ի բազում տեղիս առ այն՝ թէ չէ պարտ ասել յետ միաւորութեանն երկուս բնութիւնս, այլ մի բնութիւն Եստուծոյ Ռանին մարմնացեալ: Եւս հանդերձ հարրքն ի ձէնջ ի բաց մերժիմ»,

Յետ այսորիկ ընթերցան դպիրքն եւ զայլ գործս ժողովոյն Փղարիանոսի, ընդ նմին եւ որ ինչ ի չար ժողովին Լափեսոսի պործեալ էին: Ի ժամ ընթերցուածոյն ուրեք ուրեք խայտառակէին

եպիսկոպոսունք զյանդգնութիւն դպրացն Վեոսկորոսի, որք նորին խրատու այլ ընդ այլոյ բանս ի դործս չար ժողովոյն գրեալ էին: Իսկ Վեոսկորոս ի հնարս հայթայթանաց մտանէր զբանս նոցա եղծանել, եւ զանձն յամենայնի անպարտ ընծայեցուցանել: Հետոյ ապա իբրեւ ամենայն հնարք փախստեան հաստն պահասեցան, եւ չունէր բնաւ պարապ խորհելոյ նոր ինչ իրս, ասէ ցիշխանս. «Վանգի վաստակեալ եւ աշխատեալ է յոյժ իշխանական տէրութիւնդ ձեր, եթէ հաճոյ ինչ թուեսցի ձեզ յապաղեսցին այլ բանք, եւ ապա դարձեալ զոր ինչ եւ հրամայիցէք առնեմք»: Չանսացեալ իշխանացն բանից կեղծաւորութեան նորա, ասացին ի գլուխ հանել զընթերցուածն: Եւ իբրեւ եհաս գրականագացն ի վճիռ նզովիցն՝ զոր եհան Վեոսկորոս ի վերայ սրբոյն Փղաբիանոսի եւ Լաւերեայ դորիդացոյ, յայնժամ միաբան աղաղակեցին արեւելեայք, եւ ասեն. «Լզովեալ եղեցի Վեոսկորոս. ի նմին ժամանակի նզովեաց զՓղաբիանոս, ի սոյն ժամու ինքն նզովեսցի: Լստուած, զու վրէժխնդիր լըր նմա: Ղշմարտահաւատ ինքնակալ, զու հան զքէն վրիժուց ի նմանէ: Եւ ինչ վախճան ընթերցուածոյ դործոց յիշատակեալ ժողովոցն լինէր, խօսեցան պատուական իշխանքն եւ ասեն. «Օղղղափառ հաւատոց ի վաղիւ անդր, ի գումարել դարձեալ ամենեցուն ի միասին, քննութիւն առնել իրաւունս համարիմք: Եւ արդ՝ քանզի ի դործոց եփեօսեան չար ժողովոյն, եւ ի յայտնի խոստովանութենէ ոմանց՝ որք ի նմին ժողովի գլխաւորքն էին, յայտ եկն, եթէ երանելին Փղաբիանոս եւ Լաւերիոս դորիդացի անիրաւ դատաստանօք անդէն դատապարտեցան, արդար թուի մեզ զեւ եթէ ամենագիտին Լստուծոյ կամք են, եւ աստուածասէր ինքնակալին մերոյ հաճոյ է՝ զնոյն պատիժ նզովէջ ընկալցին Վեոսկորոս Եղեքսանդրիայ եւ Յորենդ Լորուսաղեմի հայրապետք, դարձեալ եւ Թաղասիոս Աեսարու Ապագովկացոց, Լաւերիոս Ենկիւրիայ, Լաւտաթէոս Բերիտոնի եւ Բարսեղ Աեղեւկիայ եպիսկոպոսունք, գահերէցք այնր չար ժողովոյ, եւ ամենեքեան ըստ կանոնաց յիշխանութենէ եպիսկոպոսութեան լուծեալ՝ արտաքս ընկեսցին սահմանօք սուրբ ժողովոյս: Հաճոյ թուեցաւ բանն առաջի արեւելեան եպիսկոպոսաց. իսկ Վիւրիկեցիք աղաղակեցին. «Ամենեքեան մեղս մեղաք, ամենեքեան խնդրեմք թողութիւն:» Հայնժամ իշխանքն տաւցին ամենայն եպիսկոպոսաց, երկիւղիւ աստուածապաշտութեան զմիտս պարսպեալ յանկեղծ սրտէ գրել այր իւրաքանչիւր զՂշմարիտ խոստովանութիւն հաւատոց իւրոց ըստ հաւատոց սուրբ ժողովոցն Վիւրիայ եւ Աոստանդինուպոլիսի եւ ըստ աւանդութեան հարցն սրբոց: Եւս եղեւ առաջին գումարումն կամ առաջին դործ սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի:

ԺԻՒ. Երգումը գումարումն եղեւ ի տասն ամսոյն Հոկտեմբերի: Յայսմ նուազի ոչ գտան ի ժողովէ անդ վեց եպիսկոպոսունք յիշատակեալք ի վերագոյնսն, Վեռնոկոս, Յորնաղ, Խաղասիոս, Լաւերիոս, Լաւտաթէոս եւ Բարսեղ: Յառաջ քան զամենայն յուշ արարին իշխանք զլետին բոնս առաջին գումարմանն, այս է բան ի գործ արարեալ խօսել ի հաստատութիւն հաւատոց եւ ի մեկնել եւ յուսուցանել, եթէ որ են ուղիղ փառաւորութեանն հաւապք: Յայնժամ ամենայն եպիսկոպոսք միով բարբառով ասեն. «Չունի որ ի մարդկանէ իշխանութիւն վայլ մեկնութիւնս հաւատոց յորինել քան զեղեալսն: Բւսուցին մեզ հարքն սուրբք զուղիղ հաւատս, որոց բանք մեկնութեանց դրոշմեալ պահին ի գիրս. մեք չիշխեմք բնաւ արտաքոյ այնոցիկ ասել ինչ», : Յաւել ասել Եկեղրպիոս եպիսկոպոս Սեբաստոպոլսի. «Հնարիւք Լաւտիքեայ խնդիրք վնասակարք յուզեցան, եւ վասն այնոցիկ օրէնս եւ սուրբ եպիսկոպոսապետն Հռոմայ՝ ի եւոն, որում ամենեքեան զհետ գնամք, որպէս եւ զԹուղթ նորա ամենեքին հաւանութեամբ ընկալաք: Եւ արդ՝ հաւատքն սուրբ կարի իսկ քաջ պարոնեցան յերեքհարեւր ութեւտասն սրբոց հարց, եւ հաստատեցան յերանելի հայրապետացն՝ յԹանասէ, ի Նիւրդէ, ի Եփեսոսինոսէ, ի Հիդաբոսէ, ի Բարսէ, ի Վրիգորէ եւ այժմ դարձեալ ի սրբոյն ի եւոնէ: Ս ասն որոյ աղաչեմք հրաման տալ՝ զնոցին հարց եւ զսրբոյն ի եւոնի բանս ընթեռնուլ», : Հաւանեցան բարեպաշտ իշխանքն բանից նոցա: Եւ իսկ եւ իսկ ընթերցան զպիրքն զհանգանակ հաւատոց սուրբ ժողովոյն Նիկիայ եւ զՊոստանդինուպոլսի հարեւր յիսնիցն, եւ զերկու թուղթս սրբոյն Նիւրդէ զգրեալսն առ Նեստոր եւ առ Յովհաննէս անտիոքացի: Ի կատարած միոյ միոյ յայսց գրոց աղաղակին հարք ժողովոյն. «Վսն իսկ են ուղղափառ հաւատք. ամենեքեան այնմ կանոնի հաւատոց միաբանեմք եւ զնոյն հաւասարութեամբ քարոզեմք», :

Եւս Բերոնիկիանոս դիւանադպիր խորհրդանոցի եկեղեցւոյն Պոստանդինուպոլսի օկսաւ ընթեռնուլ զիմաստուն թուղթ սրբոյն ի եւոնի առ Փիլարիանոս: Եւ իրեւ եհաս յայն տեղէ՝ յորում գրեալ էր երանելոյն այսպէս. «Եւ զի առնիցէ հատուցումն մերոցն պարտեաց՝ բնութիւնն անեղծ միացաւ ընդ շարչարելի բնութեան. որպէս զի որ մերոց դարմանաց ի դէպ էր՝ մի եւ նոյն միջնորդն Նստուծոյ եւ մարդկան մարդն Յիսուս Վրիստոս, կարօղ լիցի մեռանել միոյն եւ մի լիցի կարօղ մեռանել միւսոյն», . սկսան ի տարակուսի կալ վասն բանիցս այսոցիկ ոմանք յեպիսկոպոսացն ի խրիկիայ եւ Պաղեստինայ: Եւս Նստեալոս սարկաւագ եկեղեցւոյն Պոստանդինուպոլսի վաղվաղակի եցոյց զմիաբանութիւն այսց բանից սրբոյն ի եւոնի ընդ բանիցն

սրբոյն Աիւրիճի, որ այսպէս ունէր⁶¹. “Իւայց քանզի դարձեալ բուն մարմին նորա շնորհօքն Աստուծոյ, ըստ առաքելոյն Պաւլոսի⁶², վասն ամենեցուն զմահ ճաշակեաց, վասն այսորիկ ասի զնմանէ վասն մեր մահու համբերեալ. ոչ եթէ ի փորձ մահու եկեալ նորա ըստ իւրում բնութեանն, քանզի անմտութեան է ասել կամ իմանալ զայս, այլ զի, որպէս այժմիկ ասացի, մարմին նորա ճաշակեաց զմահ”, Ապա դարձեալ յառաջէր դպիրն յընթերցուած թղթոյն։ Եւ յընթեռնուլն ի նմա զայսոսիկ բանս. “Օ, ի երկղբին կերպարանքն գործեն հաղորդութեամբ միւսսոյն զայն՝ որ ինչ իւրն է, այս ինքն Բանն գործէ զոր Բանին է, եւ մարմինն կատարէ զոր մարմնոյն է։ Սինն ի նոցանէ պայծառանայ սքանչելիօք, եւ մեան անկանի ի ներքոյ զրկանաց”, միւսանգամ տարակոյս եղեւ ի միտս ոմանց յեպիսկոպոսացն ‘ի իւրիկիայ եւ Պաղեստինեայ։ (Նայնժամ նոյն Այետիոս ի հաստատութիւն եւ ի ստուգութիւն այսց բանից ընթերցաւ ի գրոց սրբոյն Աիւրիճի զայսոսիկ. “Ինչ ինչ ի ձայնից առաւելապէս աստուածութեանն պատշաճին, եւ ինչ ինչ՝ մարդկութեանն, եւ ինչ ինչ զմիջին կարգ ունին, նշանակելով զԱրդին Աստուծոյ՝ Աստուած լինել եւ մարդ միանգամայն”, ‘Եւ դարձեալ տարակուսելի եղեւ ոմանց յայժմու ասացեալ եպիսկոպոսաց ասել սրբոյն ‘ի եւոնի ի նմին թղթի. “Թէպէտ եւ ի Տէր մեր Աստուս Վրդապետ մի անձն է Աստուծոյ եւ մարդոյ, այլ՝ այլ իմն այն է որով երկոցունցն եւս հասարակ են թշնամանքն, եւ այլ իմն այն՝ որով հասարակ են փառքն։ Վանզի ի մերոյն է նմա փոքրագոյնն քան զայլ՝ մարդկութիւնն. իսկ ի Հօրէ է նմա՝ հաւասարն ընդ Հօր աստուածութիւնն”, Եւ վաղվաղակի Թեոդորեոս եպիսկոպոս Աիւրիայ փարատեցոյց զայդս կարծեաց յասելն. “Իւայց նոյնպիսի բան Աիւրիճի երանելոյ, որ նովին մտօք է. Եւրեւ մարդ եղեւ՝ ոչ ի բաց եթող զոր սեպհական էր իւր. զի կաց մնաց որ ինչ էրն։ Իւայց արդարեւ մարթի եւ այլ ինչ իմանալ՝ որ յայլում բնակէ, այս է՝ աստուածեղէն բնութիւն ի մարդկութեան”, կամ որպէս այլք թարգմանեն. “Այլ բնութիւնն յայլում բնակեցաւ, այս է՝ աստուածային բնութիւնն ի մարդկայինն”, Ի վճարել ընթերցուածոյ թղթոյն՝ ամենայն ժողովեալքն միաբան ձայնիւ աղուղակեցին. “Այս են հաւատք հարց եւ առաքելոց։ Ամենեքեան զնոյն հաւատս ունիմք։ Ի նոյն հաւատս են ամենայն ուղղափառք։ Եւ զովեալ՝ որ ոչ զնոյն օրինակ հաւատս յանձին կալցի։ Պետքս ի ձեռն ‘ի եւոնի այդպէս խօսեցաւ։ Առաքեալք այդպէս վարդապետեցին։ Աւ զրիպեաց բնու ‘ի եւոն յուսմանէ աստուածպաշտութեան եւ ծշմարտութեան”, Եւ Ետ լռելոյ եպիսկոպոսաց, հարցին ցնոսա իշխանքն. Սիթէ

Յայնմ վայրի սկիզբն արարին ժողովեալքն օրինօք դա-
տաստանի տեսանել զդատ նորա: Անդէն վաղվադակի արձա-
կեցին երիս եպիսկոպոսունս եւ զպիր մի երթալ կոչել զնա ի
ժողովն: Սորա երթեալ պատմեցին Վեոսկորոսի զհրաման
պատուիրանի ժողովեալ հարցն: Այս պատասխանի ետ եւ
ասէ. «Անդ պահպանութեամբ եմ. եթէ առաջնորդք պահա-
պանաց թողուն զիս, եկից ծշմարտիւ: Ասէ ոմն յեկեղոցն. Սեբ-
ոչ եթէ առ պահպանս առաքեալ եմք, այլ առ քեզ: Այս
յառաջին խորհրդոցն ոչ ի բաց դարձեալ, զնոյն պատասխանի
երկրորդեաց: Յայնժամ տեսեալ որոց առաքեցանն եթէ ի զուր
վաստակին, թողին զնա եւ կամէին զնալ ի բաց: Այս այն ինչ
ընդ աստիճանսն ի վայր իջանէին, եհաս ոմն զկնի նոցա եւ
ասաց մտանել միւսանգամ առ Վեոսկորոս: Իբրեւ ելին առա-
ջի նորա, ասէ. «Խորհեցայ ի միտս իմ, եւ ծանուցեալ որ
ինչ անկ իցէ ինձ առնել, պատասխանի տամ ձեզ զայս օրի-
նակ: Յառաջնում նուագի անդ գումարեից մերոյ ի ժողովն՝
պատուական իշխանքն պայմանս իմն եղին, զորս արդ ի կոչել
զիս ժողովոյն այս երկիցս անգամ թուի եղծանել. եւ արդ
աղաչեմ, զի նոյն իշխանք առնութեակաց լեցին ի ժողովն անդ,
եւ առաջն նոցա քննեսցի ամենայն»,։ Պատասխանի ետ մի ոմն
յեպիսկոպոսացն եւ ասէ. «Այս են խորհուրդք ժողովոյն
ապախտ առնել զպայմանօք իշխանաց, օն անդր, այլ միայն հրա-
ւիրէ եւ զքեզ զի ամենայն եղեղոցն ականատես եղեցիս»,։ Տե-
սեալ Վեոսկորոսի եթէ եւ սովին ոչ յաջողեցան նմա հնարք
փախտեան, ասէ դարձեալ. «Ասացէք ինձ եթէ Աստեբիոս
դորիճացի գիրս ամբաստանութեան զինէն առ ժողովն մատուցց,
աղաչեմ զբանս նորա առաջի պատուական նախարարացն ի քնին
արկանել»,։ Յայնժամ չհանդուրժեալ առաքելոցն ընդ յեղաե-
ղուկ լեզու նորա՝ ասեն ցնա. «Սակաւիկ մի յառաջագոյն տա-
ցեր մեզ, եթէ ի թողուլ զիս պահպանացն գամ ի ժողովն.
եւ արդ ասեմք քեզ, հրաման ետ առաջնորդ պահպանացն եր-
թալ քեզ ի ժողովն. զինչ առ այս պատասխանի առնիցեա»,։
Վեոսկորոս ասէ. «Այժմ գիտացի, թէ իշխանքն չեն ի ժողո-
վի. վասն որոյ կոչեալ զձեզ միւսանգամ ետու զյետին պատա-
խանին»,։ Վարձան առաքեալքն առ ժողովեալսն, եւ զպիրն որ
ընդ նոսա երթեալ էր, եւ զամենայն զոր առաքեալքն եւ Վե-
ոսկորոս ընդ միմեանս խօսեցան՝ գրեալ էր, ընթերցաւ ի լսելու
բազմականին:

Շշմարտեալ գիտացին այսու ժողովեալ հարքն զննեալուոր
խորհուրդս նորա. բայց ակն ունելով՝ թէ ի հրաւիրել զնա
յերկրորդ նուագ՝ պատկառի թերեւս հակառակել մեծի բազ-
մութեան, առաքեցին առ նա երիս այլ եպիսկոպոսունս զՊեր-

գափոս, զՎեկրոպիոս եւ շուռփանոս սամոսացի, եւ ընդ նոսա դպիր մի հանդերձ թղթով հրաւիրանաց որ լին էր բանիւք սիրոյ: Չորան չորեքին սոքա առ Վէոսկորոս, եւ տուեալ նմա զգիր ժողովոյն, ծանուցին զհրաման հարցն: (Յայնժամ պատասխանի ետ նա, եւ ասէ. «Յառաջագոյն իսկ ասացի ձեզ, եթէ ի ցաւս հիւանդութեան անկեալ կամ. եւ թէ աղաչեմ զպատուական իշխանս առննթերակաց լինել ամենայնի որ լինելոց է ի ժողովի անդ»,): Եւ ցնա Վեկրոպիոս. «Փոքր՝ փյառաջագոյն ինչ ոչ յիշեցեր զհիւանդութենէ, այլ բանք քո էին միայն զիշխանաց, եւ այժմ զայդ յաւելիր: Եղաչեմ մի լիցին քեզ մոռացօնք հանգամանք աստիճանիդ, եւ արա որպէս ինչ վայել է անձին քում, հնազանդ լեր բանից սուրբ ժողովոյն, եւ զհրամանս կանոնաց եկեղեցւոյ արդեամբք կատարեալ»,): Եւ արձեալ պնդէր, զի իշխանքն մի մեկնեացին ի ժողովոյն, պատասխանի ետ նմա շուռփանոս եւ ասէ. «Վատաստան մեր ըստ կարգի կանոնաց է, վասն որոյ եւ դու իշխան ես ինքնին գալ ի ժողովն եւ զամենայն բանս քո առաջի միաբան բազմութեան խօսել»,): Եւ կամեցաւ Վէոսկորոս կատարել զբանսն, այլ դարձեալ պատճառս պատճառէր ասելով. «Եւ վասն զիս միայն կոչէք, եւ ոչ զայլ եպիսկոպոսս եւս, զՅորնաղ, զԹադասիոս, զԼուսերիոս, զԿարսեղ եւ զԼուստութեոս»,): Եւ այն եպիսկոպոսունք են՝ զորս, ըստ յառաջագոյն գրեցելոցս, ընդ Վէոսկորոսի ի բաց հանին ժողովեալքն ի ժողովոյն: Պերգամոս ասէ ց' Վէոսկորոս. «Եղովն չետ մեզ պատուէր առ այնպիսի խնդիրս պատասխանի առնել»,): Վէոսկորոս ասէ. «Եւ ես աղաչեցի զինքնակալն հրաման տալ զի արքունի նախարարքն՝ որք յառաջագոյն ի ժողովին էին, ի ժամ քննութեան դատաստանի իմոյ առննթերակայ դացին. այլ եւ եպիսկոպոսունք որք զնոյն դատաստան ընդ իս ունին՝ եկեցեն ի ժողով անդ»,): Վեկրոպիոս ասէ. «Եւսեբեայ դորիդացւոյ ամբաստանութիւն զքէն եւեթ է. թող զի ուր բանք եւ քննութիւնք ըստ կանոնաց եկեղեցւոյ լինին՝ անդէն չիք ինչ հարկ նախարարաց կամ աշխարհական մարդկան առննթերակաց լինել»,): (Ետ այսորիկ չյաւել խօսել Վէոսկորոս եւ ոչ բան մի. վասն որոյ եւ պատգամաւորքն դարձեալ եկին առ ժողովեալսն. եւ դպիրն՝ որ ընդ նոսա էր, ըստ առաջին օրինակի ընթերցաւ զամենայն բանս նոցա եւ Վէոսկորոսի, զորս ի գրի հարեալ էր: (Յայնժամ աղաչանօք խնդրեաց Եւսեբիոս դորիդացի ի հարց անտի ի լրումն եկեղեցական կանոնաց եւ կարգի սովորութեան առաքել զայլ հրաւիրակս առ Վէոսկորոս երրորդ անգամ, եւ ի չմիաբանել նորա եւ յայնժամ կամաց ժողովելոյն, կատարել զդատաստան նորա:

ԻՄ. ՍԻճ ԴԵՈ պատգամաւորք ժողովոյն առ Վէտսկորոսի էին, հրամանաւ համօրէն հարց մատեան առ ժողովն արք չորք, երեքն յուխտէ ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն Աղեքսանդրիայ եւ չորրորդն ի նոսա աշխարհական մին աղեքսանդրացի: Խաւքանչիւր ոք ի սոցանէ ունէր գիր ամբաստանութեան զՎէտսկորոսէ. եւ աղաչէին զհարս զի հրաման տացեն ընթեռնուլ, եւ ստուգութեամբ ի վերայ հասանել ամենայնի՝ որ գրեալն էր: Պատկազինոս փոխանորդ սրբոյն Վեռնի ազդ արար նոցա, այնպիսի անարատ մտօք մատուցանել զայն գիրս ամբաստանութեան զեպիսկոպոսէ իւրեանց, որպէս զի կարօղ իցեն արգար բանիք հաստատել զամենայն եթէ ժխտեցէ նա: Հայնժամ իբրեւ այր իւրաքանչիւր, քանզի արգար գիտէր զամենայն բանս իւր, խոստացաւ վաւերական վկայութեամբ զամենայն բանս ամբաստանութեանն հաւատարմացուցանել, եւ հրաման ի ժողովոյն ընթեռնուլ զայնոսիկ:

Արեւնագիրք գրոց սոցին միով կարգաւ բանի գրեալ էին այսպէս. «Սուրբ եւ աստուածասէր եւ տիեզերական եպիսկոպոսապետիդ եւ հայրապետիդ մեծին Հռոմայ Վեռնի, եւ սրբոյ տիեզերական քաղկեդոնեան ժողովոյ կամօք եւ ակաթութեամբ Աստուծոյ գումարելոյ, ի խէղդորոսէ սարկաւազէ մեծի եկեղեցւոյն Աղեքսանդրիայ», Այլոց երեցունց եւս թուղթք զսոցին վերնագիր ունէին հանդերձ անուամբ միոյ միոյ ի նոցանէ, որ էր Իսկիրաս սարկաւազ եկեղեցւոյն Աղեքսանդրիայ, Աթանաս քեւորգի սրբոյն Աիւրղի, երէց նորին եկեղեցւոյ, եւ Սոփրոնիոս այր աշխարհական:

Հառաջ քան զամենայն ընթերցեալ եղեւ գիր Թէոփոսի, որոյ այսպէս էր սկիզբն բանիցն. «Օգոս մեծարգոյ եպիսկոպոսն մեծի քաղաքին Աղեքսանդրացւոց Վէտսկորոս չաքաղ գործեաց՝ պէտա ունին ճարտարախօս լեզուի, որ եւ բաւեցէ մեկնել զամենայն, որք հակառակ կամաց աստուածութեան եւ կանոնաց հարցն սրբոց որպէս եւ հակառակ բազում անձանց այնք գաւառի առ ի նմանէ խորամանկեցան», Այսպէս սկիզբն արարեալ բանից իւրոց, ապա կարգէր մի մի զամենայն խոտորնակ գործս նորա՝ զոր մէք ծայրաքաղ արարեալ համառօտ գրեցուք: «Օչամ իբրեւ քսան կացեալ է իմ, ասէր Թէոփոս, անարատ վարուք ի կարգի արքունի պաշտօնէից: Այս առ սրբոյն Աիւրղի եղէ ժամանակս բազումս, մանաւանդ ի ժամանակս ժողովոյն Ափեսոսի: Իբրեւ աւուրս բազումս բարձր գնացս ցուցեալ հաճոյ եղէ յաչս երանելոյն, կարգեաց նա զիս ի թիւ ուխտի ժառանգաւորաց Աղեքսանդրիայ, յորում կարգի զամս հնգետասան կեցի ի խաղաղութեան: Այլ իբրեւ զերանելի վախճանն ընկալաւ սուրբն Աիւրղի, յաջորդեաց զթառ

նորա սա ինքն Վեոսկորոս . եւ ի սկզբան անդ եպիսկոպոսութեան իւրոյ ոչինչ ամբաստանութիւն կամ արտունջս ոչ գրով եւ ոչ բանիւք զինէն լուեալ , վաղվաղակի հան արձակեաց զեռ յուխտէ վիճակաւորաց : Եւսն միայն եղեւ պատճառք լուծանելոյ նորա զիս ի կարգէ իմնէ , զի մեծապէս ընտանութեամբ սիրոյ կապեալ էի ընդ սրբոյն Կիւրդի : Վրանգի խորհուրդք կամաց նորա այն են զազգակիցս նորին երանելոյ եւ զբարեկամս ի քաղաքէն վտարանդի առնել կամ յարեւէ արկանել : Իմնեամբ ընդ հակառակս ելեալ ուղիղ հաւատոց նորա , ոչ կարճէ զեղու իւր ի հայհոյութեան բանից ընդդէմ սրբոյ Լորորդութեան : Պղծեալ է նորա զձեռն իւր յարիւն արգար : Եւ կասի հրդեհս գործել եւ տունս կործանել : Յամենայն տեսա զազրութեանց թաւալեալ կայ : Եւսն ամենայն պատարաստ եմ հաստատել ճշմարտութեամբ : Պատմեցից զեւս իմն ամբարշտադոյնս զնմանէ : Սա մինչ գեռ յառաջ քան զսոյն ժողով ի Նիկիա լինէր , քանզի սովորութիւն ունէր զանցանել զօրինօք եկեղեցւոյ , եւ ոչինչ փոյթ առնէր զահագին գործոյ անօրէնութեան , զոր հակառակ սրբոյն Փղարիանոսի գործեալ էր , յաւել ի նոյն եւ զայս զի նոյնս գրեաց ի վերայ սուրբ եւ երջանիկ եպիսկոպոսի առաքելական աթոռոյն Հռոմոյ : Եւ տեսն եպիսկոպոսաց՝ որք ընդ նմա ելեալ էին յԱզիպատսէ , կէս սաստիւռ ոպառնալեաց եւ կէս պատրանօք խաբէութեան հաւանեցոյց ձեռնադրով իւրեանց հաստատել զայն նոյնս : Եւսն քաջառնապէս արատաուս իջուցեալ , յակամայ արկին զձեռնադիրս իւրեանց յայն անօրէն գիր , : Ի կատարած այս ամենայն բանից յաւել ասել խեղճորոս . Ի լինել զիպօղ ժամու մատուցից հրեշտակական ժողովոյ ձերում արս սուրբս պատուականս եւ արդարաւօսս , որք միում միում ի բանից անտի տանցն վկայութիւն :

Յետ սորա ընթերցան զգիր Խակիրտսայ սարկաւադի , որ զառաջնոյն ամբաստանութիւնս ամենայն հանգամանօք հաւատարմացուցանէր , զբնաւ իսկ զքաղաքն Եղեքսանդրացւոց եւ զորս ազգի ազգի վիշտս նեղութեանց կրեալ էին ի Վեոսկորոսէ վկայս բանիցն ասացելոց կոչելով : Յայսոսիկ յաւել եւ զայլ բանս ամբաստանութեանց զչարեաց նորա , որք եւ հաշակեալ առ ամենեսեան էին : « Ինքնակալք , ասէ , ընդ ժամանակս ժամանակս հրամայեցին ցորեան բազում պարգեւել յարքունուստ եկեղեցեացն Վերիայ , զի հող երկրին տմուլ էր առ ի պտղաբերութիւն ցորենոյ : Եւսն սուրբ պարգեւաց կարգեալ էին իպէտս սրբոց պատարագաց , եւ ի պարէն եկից եւ կարօտելոց . բայց յայտմ ժամանակի եպիսկոպոսունք չկարացին ընդունել զայն ցորեան վասն Վեոսկորոսի ընչաքաղց բարոյիցն : Վրանգի անարգ

գնովք զնեալ նորա զամենայն տուրս ցորենոյ, իբրեւ սով մեծ եկն՝ վաճառեաց ծանրագնոյ: Եւ յայնմ ժամանակէ եւ այսր ոչ ահաւոր խորհուրդ պատարագի մատչի, եւ ոչ եկք եւ աղքատք վայելեն ի նոյն պարգեւս բարեաց:

Ի մեռանել ուրումն ի պատուական տիկնաց՝ խնամ կալեալ նորա զփրկութենէ հոգւոյ իւրոյ, կտակաւ հրամայեաց արծաթ բազում բաշխել վանորէից, անկելանոցաց եւ աղքատաց Եղիպտոսի: Օայն պարգեւս արտաքոյ արժանեաց յինքն ժողովեալ Վէոսկորոսի, ոչ ի տուրս աղքատաց, այլ երդեցիկ գուսանաց եւ խաղալկաց ծախեաց: Եւ չար պղծութիւնք եւ լկտութեան հնարք առնալ այսորիկ պատուականի՝ դաւառին Եղեքսանդրիայ մերկ եւ յայտնի են: Վանդի կանայք լկտիք ի դործս անարժան հեշտութեանց ստէպ ստէպ յեպիսկոպոսանոց նորա եւ ի բաղանիսն անկայանդիման ամենեցուն մտանեն. ժանաւանդ հոչակաւորն այն Պանսոփիա, զորմէ որպէս եւ զճամանեոյ նորա բազմութիւն ժողովրդեան Եղեքսանդրիայ բազում անգամ բարբառ բողոքման արձակեալ է: Եւսայից եւ որ ինչ վասն անձին իմոյ են բանք: Օւսմս բազումն ի կարգի վիճակաւորաց Եղեքսանդրացւոց առ սրբոյն Վիւրդի կեցի, սիրեցեալ հանապաղ յաչա նորա: Բազում անգամ հրեշտակութեամբ առաքեաց զիս նա ինքն երանելին ընդ ծով եւ ընդ ցամաք ի քաղաքս քաղաքս: Եւ ի վախճանել երանելւոյն ի կենաց եւ ի նստել Վէոսկորոսի յաթոռ նորա, արգել զիս յաստուածակարգ պաշտամանցն սպասաւորութենէ: Եւսա առաքեաց միայնակեացս եւ զայլ սինլքոր մարդիկ յաղքատին կալուածս իմ, յորոց զպարէն ոգեպահ պիտոյից խնամէի ինձ, եւ հրամայեաց զինուածս հուրբ մաշել, եւ զամենայն ծառս պտղաբերս հատանել ընկենուլ. եւ այսպէս առանց բերոյ եւ արդեանց թողեալ զերկիր կալուածոց իմոց ստիպեաց զիս ի մուրոյն տառապանս շրջել: Եւ սղբօք եւս ոչ հանդարտեալ, արձակեաց ի վերայ իմ զխումբ արանց եկեղեցականաց, կամ զի բարւոյք եւս ասացից, արիւնարբու աւազակաց, չարաչար մահուամբ կարծել զիս ի կենաց, եւ զդիակն իմ ածել առ նա: Եւ եթէ ողորմութեանց Տեառն չէր ինձ ի թիկունս հասեալ, արդ իսկ անկեալ էր իմ ի կենաց: Սաղապուր զերծեալ յառաջնում նուագի ի բարկութենէ նորա, ոչ յօժարեցայ ի բաց մեկնել յԵղեքսանդրիայ, այլ զօղեալ կայի յամրածածուկ արգելանի: Եւ ահա միւսանգամ յաւուրս յինանց առաքեաց ի վերայ իմ արս սրիկայս, եւ ետ ունել զիս եւ զնել ի դիպահոջ յանկելանոցի միջ: Եւսա դարձեալ յղեաց ի նոյն տեղի արգելանին զայլ մարդիկ սպանանել զիս, բայց որք յանկելանոցի անդ էին գլխացեալ ի վերայ իմ ապրեցուցին զիս յանհնարին

վտանգէն. որպէս եւ ինքեանք իսկ վկայեն: Եւրդ կեցեալ իմ անդէն ոչ սակաւ ժամանակս իբրեւ զմի ի մահապարտ եւ ի չարագործ արանց, հուսկ յետոյ խոստացեալ նմա զնալ մեկնել ի բաց յԱղեքսանդրիայ թէպէտ եւ տկար եւ զողորջոտ մարմնով, միայն զե ազատութիւն լիցի ինձ ի բանտէ անտի, հան արձակեաց զես,»: Եւ սա զայս օրինակ կարգեալ զբանս իւր, խոստացաւ որպէս եւ առաջինն ի դէպ ժամու մատուցանել արա հաւատարիմ՝ վկայս հաստատութեան ամենայն գրելոցն:

(Ետ սորա մատեաւ երրորդն, Աթանաս երէց քեռորդի սրբոյն Աիւրդի, եւ ետ ընթեռնուլ զիւր գիր ամբաստանութեան, որոյ բանք յայսոսիկ համառօտին: «Եւ եւ եղբայր իմ հարազատ Պաւլոս՝ քեռորդիք էպք սրբոյն Աիւրդի, որ ի մեռանել իւրում կտակաւ եթող բազում ինչս այնմ՝ որ յետ իւրոյ կատարածին զաթոռ հայրապետութեանն յաջորդեացէ, այսպիսի իմն պայմանս ի վերայ եղեալ, զի զմերձաւորս եւ զազգակից ընտանիս իւր կերակրեսցէ, եւ ոչ լիցի նոցա բնաւ փնասակար: Եւ այց իբրեւ նստաւ Ղէոսկորոս յաթոռ նորա՝ չարարեալ մեծաբանս բանից սրբոյն, մահու սպառնալիս ի վերայ մեր որոտաց, յորմէ ահաբեկ եղեալ, տարադէմ գնացաք փախստեայ ի Սուսանդինուպոհիս: Սակայն եւ անդէն եհաս ի վերայ մեր ձեռն սրտմտութեան նորա. եւ հնարիւք Վրիւսափեայ՝ որ Եւտիքի օգնական էր, հրամանս ետ ձերբակալ առնել զմեզ եւ ունել ի դիպահոջ: Եւնդ ընդ բազում վիշտս չարեաց անցեալ, ստիպեցաք ըստ խնդրոյ հակառակորդաց մերոց զամենայն ինչս մեր՝ եւ զայլ բազում արծաթ ի փոխ եւ ծանր տոկոսեօք ընկալեալ յօտարաց՝ տալ նոցա: Տագնապեալ եղջօր իմոյ յանհնարին վշտաց աստի, կսկծելի ցաւովք կնքեաց զկեանս իւր: Եւ միայն մնացի մօրաքերթք իմովք, եւ կանամբ եւ մանկտուով եղջօր իմոյ, եւ բազում պարտուք ծանրացեալ: Պարտատեարք եւ փոխատուք շուրջ պաշարեալ զմեւք ոչ թողուին համարձակ ըստ տունն արտաքս ելանել, եւ չունէաք ինչ ուստի հատուցանել կարէաք: Եւ շատացեալ Ղէոսկորոսի զայսչափ անցս չարչարանաց ընդ մեզ անցուցանել, եւ զփոքրիկ տուն բնակութեան եւս ազգականաց իմոց, եւ զայլ մեւս տուն իմ՝ որ փոքր մի հեռագոյն էր յառաջնոյն, հանդերձ շինուածովք՝ որ ի միջի երկուց այսց տանց կային, կործանեալ շինեաց եկեղեցի: Վարձեալ չգտեալ յիս բնաւ փնաս ինչ, յիշխանութենէ քահանայութեան մերկացոյց,»: Զայս ամենայն եւ զայլ բազում չարիս՝ զոր ինքն եւ ազգակիցք իւր ի նմին Ղէոսկորոսէ կրեալ էին, մի ըստ միօջէ յանդիմանեալ երէցս այս՝ ասաց եւ նա թէ ունիմ վկայս պատրաստականս հաստատել զամենայն բանս իմ ի ժամու քըննութեան:

Յետ այսորիկ ընթերցան եւ զտրորորդ գիր տմբատանու թեան զոր մատուցեալ էր Սոփրոնիոս այր աշխարհահիւսն: «Եւ ղեալ իմ մեծապէս, ասէր նա ի բանս իւր, եւ ի չքաւորութիւն հասեալ ի ձեռն ազգի ազգի հնարից Վէոսկորոսի մեծապատիւ եպիսկոպոսի Աղեքսանդրացւոց, որովք բազում անգամ հափառակ տառապեալ անձին իմոյ չարաչար խորամանկեաց, մատուցեալ յանդիման կացուցանեմ զամենայն. յայտարարեալ եւ զոր միանգամ ի Մակարայ ատենակալէ Աղեքսանդրիայ ընկալայ չարիս: Սա անսանձ ցանկութեամբ վարեալ եհան յինէն զամուսին իմ, ընդ որ չհանգուրժեալ չողայ յատեանս դատաւորաց, եւ եւ հրաման յինքնակալէ՝ առնել իրաւունս առաջի տառնակալաց: Եւ այց Վէոսկորոս ընդդէմ եկաց այտմ հրամանի, պատճառս կցցեալ եթէ հօր եւս է իւր իշխանութիւն ի կողմանս յայնոսիկ քան զինքնակալին: Յետոյ առաքեաց ի թուն իմ զԻօդորոս սարկաւազ իւր հանգերձ ամբոխիւ շինականաց որք զամենայն ստացուածս եւ զկարասի տան եւ որդեկաց իմոց յաւարի առեալ կողոպտեցին. եւ իմ յեղակարծումն ժամու լուեալ զայսպիսի գոյժ դառնութեան, հազիւ փախտեամբ զանձն իմ ապրեցուցանել մարթացայ: Եւ զայն որ իմոյ անձին սեպհական են ի բաց թողեալ, ասացից եւ զոր ինչ հակառակ աստուածադիր օրինաց գործեաց նա: Չուէ նա երբեք ի հայհոյելոյ զմիասնական սուրբ Լորորդութիւնն. չամաչէ բնաւ զպատիւ եպիսկոպոսութեան իւրոյ վազիր գործովք ազանգել: Յանցաւոր է նա դարձեալ եւ յօրէնս արքունի. զի այս է նորոհ հանապազօրեայ բարբառ, եթէ յԼազիպտոս ինքն է ազատ հրամանատար: Եւսմ վկայեն եւ արձանագրութիւնք հաստատեալք առ ատենակալս Աղեքսանդրիայ: Իչին էին եւ այլոց բազմաց կամք գալ յանդիման լինել ատենի ձերում ի բառնալ բողոք զԻէոսկորոսէ, զորոյ եւ ինքեանք զվորձ առեալ գիտեն զմեծ ահաւորութիւն. այլ աղքատութիւն իւրեանց եւ ահագին երկեւղ ճանապարհին խոշնդոտն լինի նոցա», Եւ սա ըստ այսմ օրինակի զբանս իւր մերկացեալ, կազմ եւ յորդար ցուցանէր զվկայս առ ի ստուգութիւն ամբաստանութեանց իւրոց: Ի Կատարած ընթերցուածոյ գրոցս հրաման ետուն միաբանեալ հարքն, ղնել զայնոսիկ ի կարգի արձանագրութեանց ժողովոյն. «Վանգե պարտ է, ասեն, ի գալ Վէոսկորոսի այսր, միւսանգամ ընթեւնուլ զայնոսիկ, զի ինքնին յականջալուրս լուիցէ զբանս դատախազեցն»,:

ԻՎ. Յեճ բանիցս այսոցիկ իբրեւ տեսին ժողովեալք՝ զի Վէոսկորոս տակաւին ոչ երեւեցաւ ի ժողովին անդ. եւ զի առ բաստանքն ամենայն խնդրեն զի եկեսցէ նա անդր՝ զի յայտ յանդիման խայտառակեսցեն զօտարոտի գործս նորա, ըստ կարգի

կանոնաց առաքելցին այլ երկա եպիսկոպոսուհա եւ զգիր մի, կոչել զնա զարձեալ ի ժողովն։ Ի ձեռն սոցա յգլեցին առ նա թուղթ, յորում յայտ արարեալ թէ սնտոի բանք են ամենայն պատճառանք նորա ցուցեալ առ առաջին հրաւիրակս, պատուէր տան՝ այնուհետեւ առանց ինչ ընդ բանս ածելոյ գալ ի ժողովն եւ պատասխանի առնել վասն ամբաստանութեանցն։ Այդա ծանուցանեն նմա, զի եթէ եւ յայտմ նուազի չսէ ձայնի կոչման նոցա, ըստ օրինաց եկեղեցւոյ ընկալցի անվրէպ զպատիւ պատահաթի կամակոր հետաւթեանն։ Պնացեալ մտին առ նա առաքեալքն, եւ բազում պատուով տուեալ զգիր ժողովոյն, բազում անգամ քաղցր եւ աղերս բանիւք յորդարեցին զնա, կատարել զկամս ժողովելոցն։ Իսկ նորա ոչինչ բան նոր ի վերայ՝ առաջին պատճառանացն յաւելեալ, եւ թնիցս պատասխանի ետ։ «Օր ինչ տառցի՝ ասացի, բայց յայնմանէ չունիմ ինչ ասել։ Հատ են ինձ այն բանք»,։ Օչայս ասաց եւ ոչ զեջաւ ի կամս հարց։ Չոգան զարձեալ առաքեալքն ի ժողով անդր, եւ պատմեցին հարց զամենայն անցս պատգամաւորութեան իւրեանց։

Յայնժամ Պատկազինոս առաջին ի փոխանորդս սրբոյն Վեռնի բազում անգամ հարց եւ փորձ արար միարան ժողովոյն բազմութեան, եթէ որպիսի ինչ իցեն խորհուրդք նոցա զՎեռնիսկորոսէ, կամ զինչ ինչ արժան իցէ առնել նմա։ Այդա միարան ետուն պատասխանի եւ ասեն։ «Արժանի է նա ամենայն պատժոց՝ որ ի սրբոց կանոնաց վասն անաստեւոց եւ անհնազանդից պատրաստեալ են։ Այն՝ որ ինչ կանոնաց հաճոյ թաւի, ընդ այն եւ մէք հաճեալ եմք ամենայնիւ»,։ Ի լսել ամենեցուն խօսեցաւ ուրոյն Յուդիանոս եպիսկոպոս Հիւսիսեայ ցուցանել, թէ ըստ հրամանի ամենայն օրինաց արժանի է Վեռնիսկորոս ընդունելոյ զվճիռ նշովից։ «Վենիդիր լերուք ինձ, առէ, հարք սուրբք։ յորժամ յլփեսացուցոց մայրաքաղաքին ի չար ժողովն անդ զահերիցութեամբ պատուեալ էր Վեռնիսկորոսդ այդ՝ յառնել զատաստան ընդ սուրբն Փղարիանոս եւ Ճմարտահաւատ եպիսկոպոսն Նաւերիոս եւ ընդ Նաւիքէս, զամենեւին անօրէն վճիռն յօրինեալ, ինքն նախ կատարեաց զանիրաւ դատաստանն, եւ ամենեքեան ոչ յօժարութեամբ այլ ի հարկէ զհեա չոգան նորա։ Իւ արդ օրբութիւն ձեր, հրեշտակք Հռոմաց, որ զեղխանութիւն ունիք զսրբոյն Վեռնի, եւ բովանդակ սուրբ ժողովա, որ ի շնորհացն Աստուծոյ եւ ի հրամանէ բարեպաշտ ինքնակալաց մերոց գումարեալ է, ծանուցեալ զամենայն անօրէնութեան գործս՝ որ յլփեսոս գործեցան, երկցս կոչեաց զՎեռնիսկորոս, եւ նա բնաւ ոչ խոնարհեցաւ ի հնազանդութիւն։ Հապա աղաչեմք զձեզ, որ զորոյն Վեռնի քահանայապետի

ունիք դտեղի, կարգալ ի վերայ նորա զվճիռ որ ի կանոնաց հրամայեալ է: Վանգի ժողովս տիեզերական վճռոյ սրբութեան ձեռում միարան է»:

Իբրեւ գիտացին տեղապահք սրբոյն Վեռնի, եթէ ամենայն ժողովեալքն միաբանութեամբ արդար դատին հատանել զվճիռ նզովից կամ դատապարտութեան ի վերայ առնն յամառելոյ, միաբանեալ յօրինեցին զայս արդար վճիռ: «Ի ձեռն այնց բանից, զորոց կանխագոյն յառաջին գումարման մերում եղեւ քննութիւն, որպէս եւ ի ձեռն ամենայն եղելոց յայսմ աւուր, պարզեալ ցուցաւ ամենայն զոր Վէտսկորոս, երբեմն եպիսկոպոս մեծի եկեղեցւոյն Աղեքսանդրիայ, ընդդէմ սրբոց կանոնաց եւ օրինաց եկեղեցւոյ գործեաց: Վանգի սա զԼատիքէս զիւր խորհրդակից զայր մի՝ որ ըստ կանոնաց նզովեալ էր յիւրմէ եպիսկոպոսէ, ի սրբոյ հօրէ մերմէ Փիլաբիանոսէ՝ որ երբեմն եպիսկոպոսապետն էր, ժառեաց ընկալաւ յիւր հաղորդութիւն, մինչ չեւ էր միաբանութեամբ նստեալ յԼափեսոս ընդ աստուածասէր հայրապետս: Այլ սոցա վասն ամենայնի, զոր անդէն յԼափեսոս ակամայ արարին, շնորհեաց թողութիւն առաքելական աթոռն, որք եւ ցայս վայր ի հնազանդութեան սրբոյ եպիսկոպոսապետին Վեռնի եւ բովանդակ սուրբ ժողովոյս պինդ կացին. նմին իրի եւ նս զնոսա իբրեւ արս հաւատարիմս յիւր հաղորդութիւն ընկալաւ: Այլ սա ինքն Վէտսկորոս ցայժմ մնաց հաստատուն՝ պանծացեալ յայնս, որոց վասն պարտ էր նմա յողւոց հանել եւ ընդ գետին մտանել: Ի վերայ այսոցիկ եւ ոչ զԹուղթ երանեալ եւ երջանիկ քահանայապետին Վեռնի՝ որ գրեալ էր առ սուրբն Փիլաբիանոս, ետ ընթեռնուլ, եւ բազում անգամ աղաչանաց բանս լուեալ ի բերելեաց թղթոյն, եւ ինքնին երդմամբ երդուեալ թէ տամ ընթեռնուլ ոչ կատարեաց զբան խոստմանն. գայթակղութիւն եւ չարիս պատճառեաց յեկեղեցիս Աստուծոյ՝ որք ի սփիւռս աշխարհի են:

Եւ թէպէտ եւ յայսպիսի գործս ժպրհութեան բերեալ էր նորա, սակայն մեք փոքու իմն յօժարէպք գութ խնամոց ցուցանել ընդ այն առաջին յանցանս նորա, որպէս եւ այլոց մեծարգոյ եպիսկոպոսաց, որք չունէին զնոյն օրինակ իշխանութիւն դատաստան առնելոյ ի չար ժողովին Լափեսոսի: Եւ այց քանզի ի ձեռն յետին անօրէնութեանցն յոյժ զանցոյց զառաջին չարեօքն, զի ժպրհեցաւ նզովս գրել ընդդէմ սուրբ եւ երանեալ եպիսկոպոսապետին Հռոմայ Վեռնի, դարձեալ զի բազում թուղթք ամբաստանութեան զնորին ամբարշտութեանց հակառակ նորա ի սուրբ եւ մեծ ժողովս մատուցան, եւ երիցս ի ձեռն աստուածասէր եպիսկոպոսաց ըստ կանոնաց կոչեալ ոչ կամեցաւ հպատակել, արդարեւ ի մտացն խղճէ տաղնապեալ. եւ եւս՝ զի

զնգովեալս ըստ կանոնաց ի ժողովս ժողովս՝ արտաքոյ օրինաց ընկալաւ, վասն այնորիկ ինքնին հակառակ իւր եհան վճիռ, բազում անգամ ընդ հակառակս ելեալ եկեղեցական կանոնաց:

Եւ արդ՝ սուրբ եւ երանեալ եւ երջանիկ եպիսկոպոսապետն մեծի եւ հնոյն Հռոմայ Վեռնի ի ձեռն մեր եւ ի ձեռն սորին սուրբ ժողովոյս միարանութեամբ երանեալ եւ նուիրական առաքելոյն Պետրոսի, որ է վէմ եւ գլուխ կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եւ հիմն ուղղափառ հաւատոց, մերկացոյց զնա ի կարգէ եպիսկոպոսութեան, եւ յամենայն քահանայական պաշտամանէ օտարացոյց: Հապա սուրբ եւ մեծ ժողովս այս որ ինչ հաճոյ է կանոնաց զյիշատակեալք Վեռնիորոսէ սահմանեցէ, զայսոսիկ փոխանորդք սրբոյն Վեռնի զօրութեամբ իշխանութեան նորա սահմանեցին: Օայս արդար վճիռ ուրոյն ուրոյն հաստատեցին ամենայն հարք ձեռնադրովք իւրեանց, իւրաքանչիւր այլեւայլ բանիւք այլ նովին խորհրդով տուեալ զհաւանութիւն կամաց իւրեանց ընդ սահման վճռոյ փոխանորդաց հռոմէական հայրապետին: Եւ անձինն բանիւք ետ եւ Հռուփանոս սամոստացի գիւր ձեռնադիր ի նոյն ըստ օրինակիս ըստ այսմիկ. «Չհեա երթեալ սրբոց եպիսկոպոսապետաց եւ հարց միարանիմ եւ եւ ամենայնի՝ որ իրաւամբք ըստ կանոնաց կարգեցաւ ի մերժել զՎեռնիորոս, որ երբեմն եպիսկոպոս էր մեծի քաղաքին Եղեքսանդրացւոց, եւ վճիռ տամ թէ նա յամենայն քահանայական պաշտամանէ արտաքոյ լիցի»:

Եւ արեւ այր իւրաքանչիւր իւրով ձեռնադրով հաստատեաց կամաւ զվճիռն, իսկ եւ իսկ ի գրի հարեալ առաքեցին յայտ առնել Վեռնիորոսի, այսպիսի պատճենիւ:

«Սուրբ եւ մեծ համաշխարհական ժողովն, որ շնորհօքն Եստուծոյ ըստ հրամանի բարեպաշտ եւ աստուածասէր իշխանաց մերոց ի Վադկեդոնացւոց քաղաքի ի Բիւթանիա ի մայր եկեղեցւոյ սրբոյ կուսին Եւփիմեայ յաղթօղ վկային գումարեցաւ, առ Վեռնիորոս:

Վիտելով գիտասջեր, զի վասն զաստուածեղէն կանոնովք արհամարհելոյ քո, եւ հետեւոյ այսմ սուրբ եւ տիեզերական ժողովոյս, դարձեալ քանզի ի վերայ այլոց գործոց քոց, որովք յանցաւոր գտար, երիցս ի ամին սուրբ եւ ի մեծ ժողովոյս ըստ աստուածեղէն կանոնաց կոչեալ տալ պատասխանի ամբաստանութեանց՝ ոչ երեւցար, յերկքտասաներորդում աւուր ամսեանս Հոկտեմբերի ի ձեռն սուրբ եւ համաշխարհական ժողովոյս ընկեցեալ եւ յաստիճանէ եպիսկոպոսութեան, եւ յամենայն եկեղեցական պաշտամանց օտարացեալ»:

Եւ այսորիկ գիր յայտարարութեան ետուն ժողովեալքն առ ոմանս ի ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն Եղեքսանդրիայ, որք

ընդ այն աւուրս ի Վաղկեդոն լինէին: Ի նմա զառաջինն իմացուցեալ նոցա զնշովել եւ զլուծանել եպիսկոպոսի իւրեանց ի կարգէն, ապա ազգ առնեն՝ հսկել ի վերայ կահուց եկեղեցւոյ իւրեանց, եւ զգուշութեամբ պահել յամրի. Եւ համարս տալոց էք, ասեն, նմա՝ որ ըստ Աստուծոյ կամայն եւ ըստ հաճոյից աստուածապաշտ ինքնակալաց մերոց կացցէ ձեզ հայրապետ: Վրեցին եւ հրովարտակ առ յայանի ծանուցանելոյ զվճիռ իւրեանց, եւ առ ամենայն ժողովուրդ Առտանդնուպոլսոյ եւ Վաղկեդոնի հռչակեալ սփռեցին: Նշոյնպէս եւ առ երկուքն ինքնակալս առ Սարկիանոս եւ առ Վաղենտինոս, որպէս եւ առ Պոլեքեր բամբիշն առանձին գրովք յայտ արարին զամենայն գործս, զոր յայտմ երրորդ գումարման գործեալ էին: Նշոյնպէս վճարեցին երանելի հարքն զայս գումարումն իւրեանց, յորոյ խիզբանէ բազում օրինակօք ջան եղին առանց դատապարտութեան եւ հաշտեալ օրինօք խաղաղութեան գեղակից իւրեանց առնել զայրն գլորեալ. այլ ի կատարածին ոչ հասեալ ի լրումն խաղաղասէր կամաց իւրեանց, զհաւար զայն բարբառ նշովից ի խրատ եւ ի զգուշութիւն ամենայն մոլորելոց ընդգէմ նորա արձակել ստիպեցան:

ԻԳ. (368 երեքօրեայ հանդարտութեան յեւթնեւտասներորդում աւուր ամսոյն չոկտեմբերի միաբանեալ ժողովեցաւ հարցն բազմութիւն հանդերձ իշխանօք, որք յառաջին եւ յերկրորդ գումարման էին ի ժողովի անդ, ի չորրորդ գումարումն: Եւ վաղվաղակի ըստ խնդրոյ իշխանացս ընկերցան ըստ մասին արձանագրեալ գործք առաջին եւ երկրորդ գումարմանցն, առ զարթուցանելոյ զյիշատակս նոցա ի միտս ամենեցուն: Նշոյն առ զաչեցին նոյն պատուական արքն զփոխանորդս հայրապետին չաւայ պատմել, եթէ զինչ ինչ սահմանեաց սուրբ ժողովն զերաց հաւատոց: Պատասխանի ետ Պասկաղինոս եպիսկոպոս եւ ասէ. «Սուրբ ժողովս այս մեր սրտի մօտք ընդունի զհանգանակ հաւատոց զսահմանայն ի սուրբ ժողովին Վիկիայ, զոր եւ հաստատեալ ամրացոյց ժողով հարեւր յիսնիցն որ ի Առտանդնուպոլսոյն գումարեցան: Ինդունի դարձեալ զմեկնութիւն դաւանութեան սորին կոստանդնուպոլսեան ժողովոյ զքր յօրինեաց սուրբն Աիւրեղ յէփեսոս: Եւ դարձեալ հաստատուն ունի զգիրս երանելի եւ առաքելական տուն Սեւեռնի հայրապետի կաթողիկէ եկեղեցւոյ զյօրինեալս ըստ ճշմարիտ հաւատոց ի բառեալ զազանդն Նեստորի եւ զԵւստիքի, յորս չէ մարթ փութու իւրք յաւելուածս կամ նուազումն առնել»։ (368) Եւ այսց բանից լսելի եղեւ ձայն ամենայն հարց ժողովոյն, որք բարձր բարբառով ասէին. «Նշոյնպէս հաւատամք ամենեքին, ի սոյն մկրտեալ եմք եւ մկրտեմք. այսպէս հաւատացաք, եւ արդ իսկ

հաւատամք», Նախարարքն առ առաւել եւս տեղեկութեամբ ի վերայ հասանելոյ իրացն ամենայնի ստուգութեան, ասեն. «Ղհա տեռանեմք ի ձէնջ երեւալ աստ ի միջի զսուրբ մատեանս աւետարանաց. եւ արդ՝ մի մի ի մեծարգայ եպիսկոպոսացդ յանդիման արասցէ միթէ սահման ժողովոցն Նիկիայ եւ Ղոստանգնուպոլիսոյ միարան իցէ թղթոյ երջանիկ հայրապետին՝ ՚՛ եւոնի», Մենեքեան ուրոյն ուրոյն պատասխանի առեալ զկարծիս իւրեանց յանդիման կացուցին, որք թէպէտ եւ այլ եւ այլ բանիւք պարզեցան, սակայն բնաւքն ի նոյն միտս ժողովին. այս ինքն՝ թէ թուղթ սրբոյն ՚՛ եւանի քահանայապետի ըստ բնաւ մասանցն միարանէ հանգանակաց Նիկիայ եւ Ղոստանդինուպոլիսի ժողովոց, եւ մեկնութեան Նիքեսոսի ժողովոյն՝ որ առ երանելեան Սիւրբիւր Նիքիայի Նիքեսոսի ժողովոյն ՚՛ իւրիկիայ եւ Պաղեստինեայ գրով ցուցին զիւրեանց միարան կարծիս ի նոյն հաւանութիւն բանից. եւ զայն եւս ծանուցեալ ասացին թէ թէպէտ եւ յառաջագոյն զբանից ինչ տուամարի սրբոյն ՚՛ եւոնի ի տարակուսի կայսք, զի չէպք քաջ հմուտք Հռոմայեցւոց բարբառոյ, բայց փոխանորդք նորին հայրապետի զուղիղ միտս բանիցն յայտ արարեալ, փարատեցին ի մտաց մերոց զամենայն երկեւան երկմտութեան: Հարեւր եւ վաթսուռն եպիսկոպոսք մի ըստ միոյն յայտեալ ծանուցին զկարծիս իւրեանց: Եւ ապա ի խնդրել իշխանացն, զի որք ուրոյն ոչ յայտնեցին զիւրեանց միտս, միաբանութեամբ վկայեցեն, եթէ ի նոյն միտս իցեն ընդ հարեւր վաթսնիցն, անդէն առ հասարակ գոչեաց ամենայն բազմութիւնն. Ս՛մենեքեան ի նոյն հաւատս եմք. եւ զայն ունիմք միաբանութեամբ: Մզաչեմք եւ զհինգ եպիսկոպոսունս այսր ի ժողովս մուծանել. նոքա եւս միարան են ընդ մեզ ի մի հաւատս: Եւ նոքա ի մի կարծիս են ընդ ՚՛ եւոնի»,

Հնգեքին եպիսկոպոսքս, զորոց զմուտն խնդրէին հարքն, էին Յոբնաղ հայրապետ Նիքուսաղեմի, Խաղասիոս Անտարիայ Ատպարտովացւոց, Նուսեբիոս Մնիկիւրիայ, Բարսեղ Անիեւկիայ եւ Նուստաթէոս Բերիտոնի եպիսկոպոսունք, որք ըստ յառաջագոյն գրեցելոցս գլխաւորք էին ի չար ժողովին Նիքեսոսի, եւ յառաջին գումարման սորին քաղկեդոնեան ժողովոյ իբրեւ դատելիք ոմանք ի բաց որոշեցան յայլոց հարց: Մռ բանս ժողովելոցն պատասխանի ետուն իշխանքն. Վրիստոսասէր ինքնակալ մեր զդատաստան այսց եպիսկոպոսաց ի կամս ձեր ապաստան արար. նմին իրի խորհուրդ խորհեալք զնոցանէ ուղղութեամբ. զի վասն սոցա համարս պահանջիք ի Տեառնէ: Մսնն հարքն. Մզաչեմք զձեզ, թողլ տուք դոցա գալ առ մեզ, զի մեզ միարանք են, եւ զթուղթ սրբոյն ՚՛ եւոնի ընկալան: Եւ յեւանել հրամանի ի սուրբ ժողովոյն, մահին ի ներքս հնգեքին նոքա եւ բազմեցան

ի կարգի այլոց: (Յայնմ վայրի զուարթացեալք ամենեցուն յոգիս, ի ձայն ցնծութեան գոչեցին. «Ո՞ր միայն Աստուած մեր գործեաց զայս: Կեցցեն ինքնակալք մեր զամս բազումս, կեցցեն պատուական նախարարքս ընդ երկայն աւուրս: Այժմիկ եղև կատարեալ միութիւն. արդ սկիզբն արար խաղաղութիւն եկեղեցեաց»:

(Յաւուրսն յայնոսիկ երեքտասան եպիսկոպոսունք եկեղեցեաց Լազիպտոսի իջեալ ի Կոստանդինուպոլիս, մատուցեալ էին առ ինքնակալն առանձին գիր ի ցուցանել նմա զիւրեանց հաւատս: Բարեպաշտ ինքնակալն քանզի ճշմարտութեամբ հասեալ էր ի վերայ եթէ ժողովեալ հարց անկ է լսել զայնպիսի բանս, առաքեաց զնոսա ի ժողովն: Ուստի եւ պատուական իշխանքն որք այսմ տեղեակ էին, յետ լռելոյ հարց՝ առաքեցին եւ կոչեցին ի ներքս զերեքտասանեսին զնոսա: Եւ նոքա եկեալ ցուցին զգիրս իւրեանց հանդերձ միոյ միոյ վաւերական ձեռնագրով: Իբրեւ ընթերցեալ ի վերայ հասին հարցն եթէ ի նմա ոչ նշովէին նոքա զԼաւորէս ընդ այլ հերետիկոսացս, ասեն. «Կոռղ նշովս կարդացցեն ի վերայ Լաւորեայ, եւ ընկալցին զԹուղթ մեծին ՚՛ եւոնի. ապա թէ ոչ՝ անշուշտ դաւ է ի միտս զոցա. կամին պատրանօք ունել զմեզ, եւ անդրէն ի տեղիս իւրեանց դառնալ»:

(Այս ասացեալ սկսան բազում խրատու յորդորել զնոսա՝ զի նշովեացն զԼաւորէս, եւ ձեռնագրովք իւրեանց ընկալցին զԹուղթ սրբոյն ՚՛ եւոնի: Պատասխանի եւ շերաքս մին յերեքտասանից անտի յանուն իւր եւ այլոց, եւ ասէ. «Եթէ Լաւորէս կամ այլ ոք յայլ ինչ կարծիս իցէ՝ քան զոր մէք ի գիրս մեր ցուցաք, նշովեալ եղիցի: Այլ զի գրել հրամայէք մեզ զանուանս մեր ի ներքոյ թղթոյ սրբոյ եպիսկոպոսապետին ՚՛ եւոնի, զայն հրամանն ոչ կարեմք յանձն առնուլ: Սովորութիւն է մեր՝ չառնել ինչ նոր առանց հրամանի կամաց եւ գիտութեան հայրապետի մերոյ: յորժամ նոր հայրապետ կացցէ մեզ՝ զոր ինչ նայն առնէ, զնոյն եւ մէք առնեմք»:

(Աւարմացեալ Պասկաղինոսի ընդ այսպիսի բանս նոցա, ասէ ցժողովեալսն. «Տեսէք, որպիսի եպիսկոպոսունք իցեն դոքա, լըեալ աւուրքք, ծերացեալ հասակաւ, կատարեալ զժամանակ կենաց իւրեանց յեկեղեցիս, սակայն չեւ եւս լրութեամբ ի վերայ հասեալ են ուղղափառ հաւատոց, եւ սպասեն հաւատաւ զայն՝ զոր օտար ոք հաւատասցէ»:

Եւ իբրեւ առաւել եւս յորդորէին զնոսա ժողովեալքն եւ ասէին թէ մի վասն միոյ եպիսկոպոսի արհամարհանս առնիցեն այնչափ բազմութեան եպիսկոպոսաց, ասէ դարձեալ շերաքս. «Ուրի բազում է թիւ եպիսկոպոսոցն յԼազիպտոս, եւ մէք աստէն սակաւաւոր եմք եւ չիշխեմք առնել ինչ յանուն նոցա. եթէ առանց հայրապետի առնեմք ինչ, չա-

րաչար պատիժ պատուհասի ածեն ի վերայ մեր իբրեւ ի վերայ անհնապանդից», Նայս ասացեալ Հերաքսայ յանուն ամենեցուն, անկան ապա երեքտասանեքին ի միասին յերկիր, եւ աղաղակեցին. «[Վորմեցարուք ողորմեցարուք մեզ. խնայեցէք ի բազմաժամանակեայ ալիս մեր. եթէ առանց հայրապետի իրո ինչ առնիցեմք, սաստիկ պատուհաս ի վերայ մեր դնեն ամենայն եպիսկոպոսունք կողմանցն Արեքսանդրացոց: Տուք մեզ զոմն հայրապետ, եւ եթէ այնուհետեւ չհնազանդիմք ձեզ, ահաւասիկ առաջի ձեր կամք, դուք ինքնին պատժեցէք զմեզ», (Հայնժամ միջնորդ եղեն վասն նոցա իշխանքն եւ ասեն. Վանդի սոքա յայտնութեամբ ցուցանեն, ոչ հակառակ կալ ուղիղ հաւատոց, այլ չգործել ինչ առանց առաջնորդի իւրեանց, պատշաճ թուի մեզ թէ քնասցեն սոքա ի Վոստանդինուպոլիս մինչեւ տացի հայրապետ եկեղեցւոյն Արեքսանդրիայ: Այլ ընկալեալ հարց ի նոցանէ խոստումն ոչ ի բաց մեկնել ի քաղաքէն մինչեւ ցընտրութիւն նորոյ հայրապետի արձակեցին զնոսա:

ԻՎ. (368) այսորիկ ըստ հրամանի ժողովեալ հարց եկին մտին ի ժողովն ութեւտասն ուղղափառ երիցունք եւ հարք վանաց, եւ անցեալ բազմեցան ընդ ժողովեալսն: (Հայնժամ պատմեցին իշխանքն եթէ յաւուրսն յայնոսիկ գիր պաղատանաց մատուցաւ առ աստուածասէր ինքնակալն յանուն Վորոսի, Վորոթէոսի եւ այլոց արանց վեշտասանից, որք վկայէին զանձանց լինել հարս վանաց: Ս ասն որոյ ընթերցցին, ասեն, լու ի լու ամենեցուն անուանք միոյ միոյ ի նոցանէ, եւ տեսցուք՝ եթէ ութեւտասն պատուական հարք վանաց, որք աստ ընդ մեզ բազմեալ են, գիտիցեն զնոցանէ ստուգութեամբ լինել առաջնորդս ի վանորայս: Իբրեւ յընթերցուածոյ անտի յայտ եղեն անուանք նոցա, պատասխանի ետ մի ոմն յուղղափառ հարց վանաց յանուն այլոցն ամենեցուն եւ ասէ. «Նկարոս եւ զՎորոթէոս, որպէս եւ զՍաքսիմոս զվարդապետն Աստիքեայ ճանաչեմք լինել հարս վանաց. յայլոց անտի ոմանք միայն պահապանք են եկեղեցեաց, կամ յայլ սոյնպիսի պաշտամունս. իսկ կէսք բնաւ իսկ անձանօթ են մեզ: Բայց արդ ինչիր մի խնդրեմք ի ձէնջ, առաքեսջիք արս հաւատարիմս, որք երթեալ խոյզ եւ խնդիր արասցեն եթէ ունիցին նոքա մենաստանս, եւ իցեն ինչ ի նոսա առաջնորդութեան պատուոյ արժանի եղեալ, ապա թէ ոչ իբրեւ սուտս զարժանի պատուհաս ընկալցին ի ձէնջ: Իարձեալ աղաչեմք, զի որք զանձինս միայնակեաց լինել քարոզեն, եւ անձանօթք են ամենեցուն, իբրեւ արս խաբեայս եւ զայլթակողութեան պատճառս ի բաց հալածեսցին ի քաղաքէն», Այլ իշխանքն արքունի չհամարեալ զայն ժամ դիպօղ կատարել զխնդիր նոցա, հաւանութեամբ սուրբ ժողովոյն առաքեցին եւ

կոչեցին ի ներքս զօթեւտան յիշատակեալ արս՝ որք հարբ վանաց անուանէին:

Ստին ի ներքս Վարոս եւ Վարոթէոս այլովքն հանդերձ, յորոց միջի էր չար ասորին Պարսամ: Եւ վաղվաղակի ընթերցաւ գիր պաղատանաց նոցա զոր մատուցեալն էին առ ինքնական: Եւս գիր յօրինեալ էր յանուն օթեւտասանիցն այնոցիկ մտելոց ի ժողովն, եւ բազում այլոց վիճակաւորաց, միացնակեցաց եւ աշխարհականաց: Ի սմին գրի սուտ եւ անդէպ բանիւք ամբաստան լինէին զուղղափառ ժառանգաւորաց, եւ կոչէին պատճառս նեղութեանց ամենեցուն եւ խռովութեանց սերմանիչս ի վանորայս: (Յետ այսց ամբաստանութեանց կեղծաւորութեամբ աղաչէին զինքնական՝ տիեզերական ժողով գումարել զե բարձցին այս ամենայն չարիք ի միջոյ: Երբեւ ընթերցուած գրոյն աւարտէր, խօսեցաւ Վիտգինէս եպիսկոպոս Ափղիկոնի եւ ասէ. «Պարսամ՝ որ ընդ սոսա այսր ի ներքս եմուտ, սպան զերանելին փշարիանոս, քանզի նա ստիպէր զայս եւ գոչէր չար սպան: Դա էր վասն եմուտ այսր,»: Եւս ինչ նորա բանք ի բերանի էին, աղաղակեցին այլ հարբ. «Ինչ ամենայն Եսորիս խռովութիւն արար այդ Պարսամ. ած ի վերաց մեր հազարաւորս միայնակեցաց: Ի բաց հանէք զայրդ մարգասպան. նղովեալ եղիցի Պարսամ,»: Եւեալ զայն արքունի իշխանաց՝ հրամայեցին Պարսամայ ելանել արտաքս ի ժողովոյն. եւ իբրեւ ոչ կամէր նա անալ հրամանին՝ բռնարար ի բաց վարեցաւ ի տեղւոջէն: (Յետոյ հրաման ետուն իշխանքն այլոց եւս ստանուն հարց վանաց հանդարտեալ հնազանդել սահմանի՝ զոր սուրբ ժողովն կարգիցէ. Վուք, ասեն, աղաչեցէք զարքայ տիեզերական ժողով գումարել. ահաւաղիկ այսր ի սուրբ ժողովս առաքեաց նա զձեզ ի կատարումն խնդրոց ձերոց: Եւքա աղաչեցին ընթեռնուլ եւ զմեւս եւս գիր ողորանաց, զոր առ համաշխարհական ժողովն գրեալ էին: (Յելանել հրամանին եւ ի սկսանել ընթերցուածոյն՝ ծանեան ամենայն հարբ, եթէ նոքա առ ոչինչ գրեալ զվճիռ նղովման Վեոսկորոսի, իշխեին զնա եպիսկոպոսապետ անուանել, եւ աղաչել զե զնա իբրեւ զմի յուղղափառաց կոչեալ հարց ի ժողովն արժուակեց իւրեանց արասցեն: Եւ չհանգուրժեալ ընդ այն ոսկարգ ժպրհութիւն նոցա, միարան գոչեցին. «Աղովեալ եղեցի Վեոսկորոս: Յիսուս Վրիստոս ելոյժ գՎեոսկորոս ի կարգէ իւրմէ: Եւրաքս հանէք զարսդ զայդոսիկ, զի զոր ժողովն նղովեաց, նոքա՝ զխանութն արհամարհեալ, եպիսկոպոս կարգալ ժողովն,»:

Դարձեալ խօսեցան բարեպաշտ իշխանքն առ խռովասերսն եւ ասեն. Եւաղիկ ըստ խնդրոյ ձերոյ ընթերցան թուղթք պաղատանաց ձերոց. եւ արդ ասացէք, կամիցիք արդեւք վար-

դաստիարակութեան սուրբ ժողովոյս միաբանել : Պատասխանի ետ
 Կարոս գլուխ նոցա . “Օհաւատս երեքհարեւր ութեւտասն
 հարց Նիկիայ , յոր եւ մկրտեալ իսկ եմ , դաւանիմ , զայլ հա-
 ւատս չիք իմ ուռեալ բնաւ : Եպիսկոպոսք են , իշխանութիւն
 ունին եւ նզովել եւ դատապարտել , եւ որ ինչ հաճոյ է առ-
 նել . զայլ ինչ ոչ գիտեմ” : Օայն եւ որք ընդ նմա էին ա-
 սացին : Եւ ցնոսա Եյեւտիոս դպիր յանուն ժողովելոց . “Սուրբ
 ժողովս ամենայնիւ միաբան է հաւատոց նիկիական ժողովոյն :
 Եւ զի ի յուզել չար խնդրոց ինչ՝ սուրբ հարքն երանելիք Կե-
 ղեստինոս եւ Կիւրդոս եւ այժմ՝ երանեալ եւ երջանիկ քահա-
 նայապետն ՚ի Էւոն գրեցին գիրս ի մերժել զայնոսիկ , այս սուրբ
 ժողով մեր ընդունի եւ զայն գիրս , եւ որոց ցանկանն ուսանել
 մեկնէ : Եւ արդ միաբանէք դուք սահմանի սուրբ ժողովոյս ,
 եւ նզովէք զԿեստոր եւ զԼատիքէս զհերեսիովտայս” : Պատասխա-
 նի ետ Կարոս եւ ասէ . “Միթէ արդ սկսանիցիմ նզովս կարգալ
 Կեստորի , զոր բազում անգամ նզովեալ է իմ” : Եյեւտիոս
 ասէ . “Նզովիցես արդեւք եւ զԼատիքէս : Արտմուծեամք լի
 եղեւ Կարոս , եւ գոչեաց յանդուգն բարբառով . “Ձեզք ըն-
 թերցեալ քո զասացեալն ի Տեառնէ . Մի դատիք զի մի դա-
 տիցիք : Եհաւադիկ եպիսկոպոսունքն բազմեալ են , եւ դու
 առիմէ՞ ճոխացեալ խօսիս” : Պատասխանի ետ Եյեւտիոս մեղմ
 ձայնիւ եւ ասէ . “Տուր պատասխանի բանիցն՝ զոր իմովս բե-
 բանով խնդրէ ի քէն սուրբ ժողովս . զիջանիցնիս ի միաբանու-
 թիւն սահմանի նորա” : Եւ դարձեալ յամառեալ զառաջին
 պատասխանին երկրորդէր . “Եւ ըստ մեկնութեան հարցն՝ Նի-
 կիայ հաւատամ . եպիսկոպոսք էք , իշխանութիւն առեալ է
 ձեր ի հեռաւոր օտարութիւն տարագիր առնել զիս : Եւ եալ
 է իմ յառաքելական պատգամաց . Եթէ հրեշտակ յերկնից աւե-
 տարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ , նզո-
 վեալ լիցի : Օհ կայ իմ եւ Լատիքեայ . եթէ Լատիքեայ հա-
 ւատք չեն ըստ հաւատոց կաթողիկէ եկեղեցւոյ , նզովեալ եղիցի” :

Եւ այսորիկ ըստ սկնարկութեան ժողովելոցն ընթերցաւ
 գիր պաղատանաց ուղղափառ աւագ վանականաց զոր գրեալ
 էր նոցա առ Մարկիանոս ինքնակալ ընդդէմ աշակերտացն Եւ-
 տիքի , որք զհանգանակ ուղղափառ հաւատոյ կամակորութեամբ
 չհաւանէին ընդունել : Եւ այսմ գրի յուշ առնէին ուղղափառ
 հարքն , թէ ըստ օրինի վանական կարգաց արժան է պատիժ
 պատուհասի ի վերայ ածել ապստամբացն այնոցիկ , եւ ի
 տեղւոյն , յորում ինքնակամ խումբս արարեալ ժողովին , ի
 բաց վանել : Եւ ինչ ընթերցուած գրոյն վճարեալ էր , ան-
 տի սկսանէր Վորոթէոս աւագ վանական աներկիւղութեամբ
 ջատագով մտանել կարծեացն Լատիքեայ , եւ զնա ուղղա-

հաւատ քարոզել: Իսկ հարք ժողովոյն քանզի ճշմարտեալ էին՝ եթէ թուղթ սրբոյն ՚՛ եւոնի զլար ախտն Եւտիքեայ տաւաստարկեալ տապալէ, եւ որ միանգամ սրտի մտօք զայն ընդունի, այնու իսկ հակառակօղ Եւտիքեայ եւ Կեստորի յառնէ, նմին իրի թելադիր եղեն Վորոթէոսի եւ ընկերաց նորա ընդունել զայն թուղթ: Եւսէ ցնոսա այրն չարախորհուրդ. «Ղա զայդ թուղթ ոչ ընդունիմ», Եւսանքն ասեն. «Ո՞չ ապաքէն դուք ձեզէն արքունի պաշտօնէից՝ որք յինքնակալէն առաքեցան, խոտացայք ամենայնիւ հնազանդել վկամն ձեր սահմանաց ժողովոյս, եւ արդ զէ՛նչ իրք են՝ վասն որոյ այդպէս ստամբակ բարս ցուցանէք», Եւրեւ յայսմ նուագի եւս նենդութեամբ օտարոտի բանս կցկցէր Վորոթէոս, խնդրեցին իշխանքն խաղաղասէրք ի ժողովելոց, աւուրս ինչ տալ ժամ պարապոյ խաւարասիրացն այնոցիկ, զի հանդարտութեամբ եւս խորհեալ զերօն դարձցին յողջմտութիւն: Եւս Վորոթէոս եւ Կարոս, որպէս եւ ամենայն ընկերք նոցա, պատասխանի ետուն ասելով. «Օ՞հ պիտոյ է մեզ յապաղումն աւուրց. աստ կամք աւասիկ առաջի ձեր. եթէ հաճոյ է ձեզ առնել ինչ, անյապաղ վաղվադակի կատարեսձիք»,

Եւս մին ժամու առաքեալ էր սուրբ ժողովն առ բարեպաշտ ինքնակալն զԵղեքսանդր երէց ազդ առնել նմա վասն իրաց վանականացս այսոցիկ. որոյ դարձեալ ի նմանէ առ ժողովեալսն, սկսաւ խօսել այսպէս. «Եւթեալ առ աստուածասէր ինքնակալ մեր ըստ ձերում հրամանի ազդ արարի նմա զբանս Վորոթէոսի եւ Կարոսի, զայն եթէ արքայ խոտացաւ մեզ զմիայնակեացս վանորէից եւ զեպիսկոպոսունս ի մի ժողով գումարել եւ առաջի սրբոց աւետարանաց լսել բանից երկուց կողմանց: Հայնժամ պատուէր ետ ինքնակալն ինձ եւ Յովհաննու տասնապետի, յանուն իւր ասել ցվանականն զայս ինչ. Եւթէ ես ինքնին նստեալ ի միջի ձերում դատաստան առնէի ընդ ձեզ եւ ընդ միայնակեացս, յորս բանք ամբոստանութեան ձերոյ հային, ոչ էր իմ արդեւք գումարեալ յայսմ տեղում զժողովդ համաշխարհական: Եւս արդ քանզի եպիսկոպոսունք խմբեալ են ի մի ժողով, հրաման տուաք ձեզ՝ մտեալ առ նոսա հարցանել եւ ի նոցանէ ուսանել՝ զոր ոչն գիտէք: Եւս ձեզ յայտնի լիցի, զի զոր ինչ սուրբ ժողովդ սահմանէ եւ գրով դրոշմեալ տայ ինձ, այնմ սրտի մտօք երթամ զհետ, ընդ այն հաւանիմ, եւ այնմ հաւատամ: Եւստպոյ այսց բանից մի ինչ բնաւ ակն կաջիք ընդունել յինէն այլ պատասխանի», Եւրեւ այս գեղեցիկ բանք մերկացան յատենի հարց, միաբանութեամբ ձայն բարձին ամենեքեան ասելով. «Որեցցէ արքայ Սարկիանոս»,

Այս միւսանդամ առ խոնարհեցուցանելոյ զյամառեալ միտ չարասէր վանականացն, մի եւս պաշտպան լինել Աւտիքի եւ Վէտսկորոսի՝ ի մէջ առին հարբ ի գրոց կանոնաց զերկուս կանոնս յորս ասի, արտաքսել ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ զամենեւեան որք կամակոր խորհրդով հաղորդ լինին եպիսկոպոսի կամ այլում ումէք որ ի ժողովոյ իմեքէ կամ յեպիսկոպոսէ իւրմէ նդովեալ իցէ։ Այս ընթերցեալ ի լսելիս նոցա, յետ այնորիկ զհետ երթեալ օրինաց սիրոյ եւ գթութեան, ըստ կամաց ինքնակալին եւ նախարարաց թոյլ ետուն նոցա զաւուրս երեսուն խորհել ի զգաստանալ։ «Այս ապա ի ժամադրեալ առուր առաքեսցին, ասեն, առ նոսա ժառանգաւորք յայտ առնել նոցա՝ զի կամ առանց խոտորելոյ գնասցեն զճանապարհ ճշմարտութեան, եւ հաւանեսցին սահմանաց սուրբ ժողովոյն. եւ կամ ծանկցեն վանձինս յամենայն աստիճանէ պատուոյ եւ ի հաղորդութենէ ի բաց մերժեալ։ Այս եթէ ի փախուստ մտաբերեսցեն, ըստ կանոնաց հարցն սրբոց աշխարհական իշխանութեամբ յողջմտութիւն եւ յուղղութիւն ածցին»,։

Ի կատարած գործոյ սոցա մտին ժողովեալքն ի քնին խնդրոյն՝ որ ի մէջ Փոտիոսի եպիսկոպոսի Տիւրացւոց եւ Աւստաթէոսի եպիսկոպոսի Բերիտոնի վասն իրաւանց գլխաւորութեան կամ եպիսկոպոսապետութեան ի վիճակին առաջին Փիւնիկեայ յուզէր։ Վրանզի Փոտիոս արտունջ լինել՝ եթէ Աւստաթէոս ընդ միտ մտեալ ինքնակալին Խէդդոսի փոքու՝ ի ձեռն նորա հնարեցաւ առնել զՎերիտոն՝ յորում ինքն եպիսկոպոս էր, մայրաքաղաք, եւ այնպէս յինքն տարաւ զերաւունս իշխանութեան կարգելոյ եպիսկոպոսս քաղաքաց ինչ Փիւնիկաստանի։ Այս ի պատճառել Աւստաթէոսի պատճառս՝ յառաջ մատուցեալ նախարարացն ասեն. Ինքնակալին չէին ինչ կամք զկարգս եւ զգործս եպիսկոպոսաց իւրովք հրովարտակօք խախտել կամ պայմանել, այլ թողոյր զայն ամենայն ըստ օրինաց եւ կանոնաց եկեղեցւոյ կարգել։ Այսոյ հարցին եւ զժողովեալսն. Որպէս կամիք թէ վճարեսցի այդ գործ, օրինօք աշխարհի եւ թէ ըստ սահմանաց եւ կանոնաց եկեղեցւոյ։ Դողովեալքն ասեն. Ըստ հրամանաց եկեղեցւոյ։ Այս յետ բանից ինչ ճառելոյ՝ յաջողութեամբ վճարեցին հարքն զհակառակութիւնն տալով զերաւունս գլխաւոր եպիսկոպոսութեան Փոտիոսի որում եւ անկանէր իսկ։ Այս հարցին դարձեալ իշխանքն զհարսն. Իսկ զինչ հրաման տայք, ասեն, վասն եպիսկոպոսաց ձեռնադրելոց ի Փոտիոսէ զորս որոշեաց եւ ի կարգէն հեռացոյց Աւստաթէոս։ Դողովեալքն ասեն. «Այսմիւր զի ըստ արդար իրաւանց միւսանդամ ըստ առաջին կարգին կացցեն նոքա յիւրաքանչիւր պաշտամունս ավտոռոց իւրեանց, յորոց սակս յիւ-

րեանց եպիսկոպոսապետէ ձեռնադրեցան»,։ Յայսոսիկ յաւելին ասել հրեշտակք սրբոյն ՚Յւռնի. «Վորձք չարութեան են զեպիսկոպոս ոք ի կարգ երիցանց իջուցանել, զի եթէ յանցաւոր է նա յիրս ինչ եւ արժանի լուծանելոյ ի կարգէ իւրմէ, ապա եւ ի կարգի երիցանց չէ արժան նմա կալ. ապա թէ բարւոք գնացս ցուցանէ, ընդէր բնաւ որոշեսցի յաստիճանէ իւրմէ»,։ Ի վերայ այսոցիկ Սեկրոպիոս եպիսկոպոս աղաչեաց զհարսն իրրեւ հասարակաց օրէնս վասն ամենայն դաւառաց կարգել՝ զի աշխարհական կամ արքունի օրէնք մի ինչ բնաւ յօրինաց կամ ի կանոնաց եկեղեցւոյ լուծցեն։ Սատարեալ ժողովելոցն զայսպիսի պատշաճական խնդիր նորա, արձակեցան զայն օր⁶³։

Ի՛նչ. Ի քսաներորդ երկրորդ աւուր Հոկտեմբերի ժողովեցան երանելի հարքն ընդ պատուական իշխանաց ի հինգերորդ գումարումն։ Ի սկզբան անդ խնդրեցին իշխանք ի հարց անտի մեկնել եւ ցուցանել նոցա զսահման հաւատոյ, որ չէր արձանագրեալ ի մէջ գործոց ժողովոյն։ Ըսեալ զայն Ասկիւպիատեայ սարկաւազի եկեղեցւոյն Սոստանդնուպոլսի ընթերցաւ ի լսելիս ամենեցուն։ Օայն սահման, որպէս հաւանութեան թուի, աւուրք միով յառաջ քան զայս գումարումն յօրինեալ էին ոմանք յեպիսկոպոսաց առաջնորդութեամբ Ընատողեայ Սոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսապետի ի տան կամ ի հայրապետանոցի անդ նորա։ Բայց ի գործոց ժողովոյս եւ յայլ հին պատմագրաց չէր ինչ գիտել հաւաստեալ, եթէ յորո՞ւմ ժամանակի եւ զեարդ գրեցաւ ի մասնէ ինչ եպիսկոպոսաց այս սահման։ Թէպէտ եւ չգոյր ինչ ի սմա հակառակ ուղիղ հաւատոց, թակայն հրեշտակք ակթուոյն Հռոմայ եւ բազումք ի հարց չգտան հաւան ընդ այն, զի ոչ նդովեր անդէն աղանդն Լատիքեայ պարզ եւ յայտնի բանիւք։ Եւ ի լինել պէսպէս բանից ի հարս վասն այնր սահմանի, խօսեցան տեղապահք սրբոյ քահանայապետին եւ ասեն. «Եթէ զմիտս ձեր թղթոյ երանելոյն ՚Յւռնի ոչ հպատակէք, ասացէք յանդիման եւ տացի մեզ գիր, զի փախեսցուք յարեւմուտս, եւ անդ գումարեսցի ժողով տիեզերական»,։ Թուի ինձ եթէ հռոմէական հրեշտակքն վասն այնորիկ երկրորդեցին խնդրել ի նոցանէ՝ որք զայն նոր սահման յօրինեցին, միարանել ամենայնիւ թղթոյ սրբոյն ՚Յւռնի, զի երանելիս այս ի նմա զյայտնի դատապարտութիւն մնլար ուսմանց Լատիքեայ սահմանէր. զոր ի չկատարել այն սակաւ եպիսկո-

63 Գիտելի լիցի՝ զի ի հին օրինակս ար. նոսա, որպէս եւ յառաջ քան զպատմաւագրութեանց ժողովոյս գործք չորրորդ տան Փոսիոսի եւ Եւստաթէոսի. իսկ յեւրոմարմանն աւարտին յառաջ քան զհրեշտան օրինակք յաւելուն զերկոսին զպատմութիւն ժողովելոցն առ ինքնակալն սիկ գործս ի նմին գումարման. բայց չէր վասն Գարոսի, Դորոթէոսի եւ որոց ընդ անցիցս ի քսան Հոկտեմբերի գնեն։

պոսաց՝ որք գրեցին զթերակատար սահմանն, թուէր ապախտ առնել նոցա զբանիւք մեծի հայրապետին:

Իբրեւ եպիսկոպոսունք լռեցին՝ խօսեցան արքունի իշխանքն եւ ասեն. «Դթէ հաճոյ թուեսցի ձեզ՝ վեց եպիսկոպոսք արեւելից, երեք յԵփեսացւոց, երեք ի Վիւրիկեցւոց, երեք ի Պոնապոլսոց եւ երեք ի Թրակիացւոց հանդերձ փոխանորդօք հայրապետին Հռոմայ եւ Անատոլիակա Սոստանդինուպոլսի հայրապետաւ ընդ մեզ մտցեն յաղօթանոց եկեղեցոյս, եւ անդ զգուշութեամբ եւ ուղղութեամբ կարգեալ նոցա զսահման ուղիղ հաւատոց, յայտ արասցեն մեզ եւ սուրբ ժողովոյս»։ Հաճեալ հաւանեցան ամենայն եպիսկոպոսք ընդ խորհուրդ իշխանացն։ Ամին իրի երեւելիք յեպիսկոպոսաց այժմու յիշեալ գաւառացն ընդ տեղապահաց հայրապետին Հռոմայ եւ ընդ Անատոլիայ եւ իշխանաց, ամենեքեան թուով քսան եւ երկու եպիսկոպոսունք, մօին յաղօթանոց սրբոյն Եւփիմեայ։ Անդ ճշդիւ գտակաւ մի ըստ միջէ ի քնին մատուցեալ զամենայն բանս ի սուրբ հաւատս եկեղեցւոյ պատշաճեալս, եւ կարգեալ աստուածեղէն ազդեցութեամբ զսահման հաւատոց եկին ելին արտաքս, եւ այր իւրաքանչիւր բազմեցաւ յիւրում գահու։ Եւ նոյնժամայն ասեն իշխանքն. «Հաճեսցի սուրբ ժողովս յանձին ունելով զուղիղ հաւատս, հանդարտութեամբ ունկնդիր լինել կարգելոցն առաջի մեր ի մեծարգոյ հարց՝ որք զսահման հաւատոց հաստատեցին»։

Յայնժամ առեալ Այստիոսի զայն սահման, սկսանէր ընթեռնուլ։ Ի նմա յեա գովելոյ կարճ ի կարճոյ բանիւք զբրիտասանէր ինքնակալն, որ ի հաստատութիւն խաղաղութեան եւ ի սրբել զնորաբոյս որոմն չարին ի կողմանց կողմանց զառաջնորդս սեխտի քահանայութեան ի մի ժողովեաց, այսպէս կարգեն հարքն զսահման իւրեանց։ «Այս ասն այսորիկ ամենայն կարգաց եւ պայմանաց պատկառ կացեալ, սահմանեմք եւ մեք զոր միանգամ ի վերայ հաւատոց կարգեալն է եփեսոսական սուրբ ժողովոյն՝ որոյ առաջնորդք հանդիպեցան սուրբ հայրապետքն Սեդեկիանոս Հռոմայ եւ Սիւրդոս Անքեսանդրիայ։ Այսմիւք՝ զի պատուեսցի մեկնութիւն ուղղափառ եւ անարատ հաւատոց սուրբ եւ երջանիկ հարց երեքհարեւր ութեւտասանց, որ ի Նիկիա առ Սոստանդինոսիւ բարեպաշտ ինքնակալաւ ժողովեցան. դարձեալ՝ զի պահեսցին սահմանեալքն ի Սոստանդինուպոլսի ի հարեւր յիսուն հարց սրբոց ի բառեալ զհերձուածս՝ որք զայնու ժամանակօք յուզէին, եւ ի հաստատութիւն ուղղափառ եւ առաքելական հաւատոց մերոց»։ Յետ այսորիկ կարգեալ զհանդանակս ժողովոցն Նիկիայ եւ Սոստանդինուպոլսի, զբուն զիւրեանց սահման ի վերայ ածեն զայս ձեւ օրինակի. «Ինչպէտ եւ առ կաթարեալ գիտութիւն եւ հաստատութիւն աստուածապաշտու-

Թեան բաւական էր այս իմաստուն եւ կեցուցիչ հանգանակ առ-
տուածեղէն շնորհաց . քանզի վասն Հօր եւ Որդւոյ եւ սուրբ
Հոգւոյն ուսուցանէ զամենայն կատարեալ , եւ զտեսչութիւն
Տեառն մերոյ որոց հաւատովք ընդունին , առաջի զնէ : Այլ
վասն զի որք զքարոզութիւն ճշմարտութեան մերժել ժտեցին՝
իւրեանց հերձուածովքն նորաձեւս նորոգեցին . քանզի ոմանք
զխորհուրդ տնտեսութեան Տեառն ապականել համարձակեցան ,
զկոյն՝ Աստուածածին յորջորջել չկամեցան . իսկ այլք շփոթու-
թիւն եւ խառնակումն ի ներքս մուծեալ , զընութիւն մարմնոյն
եւ աստուածութեան անմիտ խորհրդովք բարբառեցին լինել
մի , եւ զՄիածնին զաստուածեղէն բնութիւնն՝ ի ձեռն շփոթ-
ման չարչարելի ասացին յանդէպս . վասն այսորիկ սուրբ եւ մեծ
եւ տիեզերական ժողովս զամենայն չար հնարս հնարեալս ընդ-
դէմ ճշմարտութեան՝ այժմուս խափանել կամեցեալ , ուսուցա-
նելով զնոյն քարոզութիւն՝ որ անդատին ի սկզբանէ անշարժն
էր , յառաջ քան զամենայն ինչ սահմանեաց , որջ բովանդակ
անարատ ունել զհաւատս երեքհարեւր ութեւտասն հարց սրբ-
ւորոց , եւ հաստատեաց զվարդապետութիւնն՝ զոր հարեւր յիսուն
հարբ ի Աոստանդինուպոդիս ժողովեալ՝ վասն էութեան սուրբ
Հոգւոյն աւանդեցին ընդդէմ նոցա՝ որք նմին Հոգւոյն սրբոյ
հակառակօղբ լինէին . զոր եւ ամենեցուն յայտնեցին , իբրեւ ոչ
եթէ պակաս ինչ գտեալ յառաջինսն՝ յաւելուածս արտրեալ ,
այլ զկարծիս իւրեանց որ զՀոգւոյն սրբոյ հակառակ նոցա՝ որք
զտէրութիւն նորա աղարտել ժտեցին , գրոց վկայութեամբք ի
մէջ բերեալ : Իսկ վասն այնոցիկ՝ որք զխորհուրդ տնտեսութեանն
ապականել գուռն գործեն , եւ զծնեալն ի սրբոյ կուսէն Սարիա-
մայ լոկ մարդ լինել անպատկառ բարբառով առասպելեն , զսիւն-
հոգոսական թուղթս երանելւոյն Աիւրդի հայրապետի Աղեքսան-
դրացւոց եկեղեցւոյն առ Կեստորիոս եւ առ արեւելեայս , որ
պատշաճութեամբ գրեալ են , ընկալաւ սուրբ ժողովս , ի կշտամ-
բութիւն յիմարութեանն Կեստորի , եւ յուսումն նոցա որք
մտաց կեցուցիչ հանգանակին նախանձաւոր սրտիւ ի վերայ հա-
սանել ցանկան : Ի սոսա եւ զթուղթ երջանիկ եւ սուրբ եպիս-
կոպոսապետին ի՛լ եւոնի , մեծի եւ նախնոյն Հռոմայ հայրա-
պետի , զոր գրեաց առ սուրբ եպիսկոպոսապետն Փղաբիանոս
ընդդէմ չար խորհրդոցն Եւտիքեայ , իբրեւ մեծին Պետրոսի
խոստովանութեանն հաւասար՝ եւ հասարակաց իմն արձան կան-
գնեալ հակառակ հերեսիովտացն ի հաստատութիւն ուզել
ուսմանց պատշաճեաց եւ յարմարեաց : Ասան զի նոցա՝ որք յեր-
կուս որդիս զաստուածեղէն տնտեսութեանն խորհուրդ քակտել
ջանան , ընդ հակառակս ելանէ : Այլ որս զաստուածութիւն Միա-
ծնին չարչարելի ասել համարձակին , ի սուրբ եկեղեցւոյ մերժէ :

Լայնոցիկ՝ որք յերկուս բնութիւնս Վրիստոսի խառնակութիւն կամ շփոթումն լինել կարծեն, դիմադարձ լինի: Այնոսա՝ որք զառ ի մէջ առեալ զծառայի կերպարանս երկնաւոր կամ յայլմէ գոյացութենէ լինել բարբանջեն, արտաքս վարէ: Եւ զորս յառաջ քան զմիաւորութիւնն երկուս բնութիւնս Տեառն առաւպելն, եւ յետ միաւորութեանն մի բնութիւն քարոզեն յիմարութեամբ, նզովէ:

Եւ որ մեր ամենեցուն զհետ գնացեալ հարցն սրբոց մի եւ նոյն որդի խոստովանել զՏէր մեր Յիսուս Վրիստոս միաբանութեամբ վարդապետեմք. զնոյն կատարեալ յաստուածութեան եւ կատարեալ ի մարդկութեան, Եստուած ճշմարիտ եւ մարդ ճշմարիտ, ի բանաւոր հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, բնակից Զօր ըստ աստուածութեան եւ բնակից մեզ ըստ մարդկութեան. ամենայնիւ մեզ նման առանց մեղաց. յառաջ քան զյաւիտեանս ի Զօրէ ծնեալ ըստ աստուածութեանն. իսկ ի վերջին աւուրս նոյնն վառն մեր եւ վասն մերոյ փրկութեան ի Սարիամայ յաստուածածին կուսէ՝ ըստ մարդկութեան: Այլ եւ զնոյն Վրիստոս որդի, տէր, միածին, յերկուս բնութիւնս՝ առանց շփոթութեան, առանց փոփոխութեան, առանց բաժանելոյ եւ առանց անջատելոյ ճանաչել. բնաւ ոչ ի բաց բարձեալ զայլակերպութիւն բնութեանց վասն միաւորութեանն, այլ մանաւանդ անկորուստ պահեալ զառանձինն սեպհականութիւն երկուց բնութեանց, եւ ի մի դէմն եւ գոյացութիւն ի միասին ընթացեալ. ոչ յերկուս դէմն անջատեալ կամ բաժանեալ, այլ մի եւ նոյն որդի եւ միածին Եստուած բան, տէր Յիսուս Վրիստոս, որպէս յառաջագոյն զնմանէ մարգարէքն քարոզեցին, եւ ինքն Յիսուս Վրիստոս ուսոյց մեզ, եւ հանգանակ հաւատոյ հարցն աւանդեաց: Եւ արդ զայս ամենայն զգուշաւոր փութով եւ խնամովք կարգեալ, սահմանեաց սուրբ եւ տիեզերական ժողով՝ զայլ հաւատս մի ումեք յառաջ բերել կամ մատենագրել կամ գրել եւ կամ խորհել եւ ուսուցանել այլոց: Եւ պա եթէ դք իշխեսցէ կամ գրել զայլ հաւատս կամ յառաջ բերել եւ ուսուցանել, եւ կամ աւանդութիւնս կամ այլ հանգանակ հաւատոց տալ այնոցիկ՝ ոյք ի գիտութիւն ճշմարտութեան կամին դառնալ ի կռապաշտութենէ կամ ի հրէութենէ, եւ կամ յինչ եւ իցէ այլ աղանդոց, զսոսա, եթէ իցեն եպիսկոպոսք կամ վեճակաւորք՝ վճիռ տամք օտարանալ եպիսկոպոսաց յեպիսկոպոսութենէ եւ վեճակաւորաց յուխտէ իւրեանց. ապա եթէ վանականք եւ աշխարհականք իցեն՝ նզովել»:

Իբրեւ գրակարդացն զյետին բանս սահմանիս աւարտէր, ի նոյն ամենայն հարք ժողովոյն միաբան խորհրդով եւ միով բարբառով աղաղակեցին. «Եւս իսկ են հաւատք հարց: Զէ ար-

ժան չէ պատշաճ ումք վեհերել յընդունելոյ զայս բանն՝ որք կարի իսկ վայելուչ սահմանեցան: Այլ յառաջ մատիցեն եպիսկոպոսապետք եւ հաստատեսցեն զայն զայս սահման՝ իւրեանց ձեռնագրովք: Այս են հաւատք առաքելոյ, այսմ ամենեքեան միաբան լինիմք. ամենեքեան սոյնպիսի միտս ունիմք», (Այց իշխանքն յայտ արարեալ եթէ կամին զրոյց տալ զայնմանէ առ ինքնակալն՝ մինչ չեւ ինչ իցէ հարց արկեալ զիւրեանց ձեռնագիր ի նոյն, արձակեցին զայն օր զժողովն):

Այնչ չեւ իցէ մեր յայլ գլուխ բանից անցեալ, պատշաճ համարիմք ի մէջ բերել զբանս երջանիկ հօր մերոյ Վրիգորի կաթողիկոսի Տղայոյ եւ եպիսկոպոսաց նորա, զոր զայսմ սահմանէ ասացին. «Պատճառ, ասեն, եւ սահման չորրորդ ժողովոյն, (այս ինքն Վաղկեղոսի,) գտանի ի մէջ մեր, որ է երիցն (տիեզերական ժողովոց) որ նախ քան զնա՝ համաձայն. սակա որոյ եւ ընկալեալ եղեւ ի մէջ»,:

Ի.Օ. Յետ հինգերորդ գումարման զաւուրս երկուս պարագ առեալ երանելի հարց, ի քսաներորդ հինգերորդ աւուր Զով տեմբերի գումարեցան ի միասին վեցերորդ անգամ: Յաւար յայսմիկ ի բաց թողեալ Մարկիանոսի ինքնակալի զգործս տէրութեան իւրոյ, ի մեծարանս երեսաց երանելի հարցն եկն եմուս ի ժողովն, որպէս երբեմն մեծն Վոստանդիանոս ի Վիկիոյն: Արկեալ էր նորա զանձամբ զամենայն օրէնս պատուոյն ըստ պայական վայելութեանն: Վային առ նովաւ ամենայն իշխաք պատուակալնք, որք յայլ նուագս ի ժողովն էին. նա եւ այլ եւ նախարարք յարքունի տանէ՝ թուով երեսուն եւ չորք, ամենեքեան զգեցեալ զիշխանական հանդերձս ծիրանեաց: Ինչ աստուածապաշտ ինքնակալին ուղեկցեալ եմուս ի ժողովն եւ պարկեշտասէր տիկնաց տիկինն Պողքեր, զարդարեալ եւ նա ի հանդերձս վայելութեան ըստ օրինի մեծամեծ թագուհեաց: Եւ իբրեւ ըստ կարգի սովորութեան եւ ըստ օրինի արքունի պատուոյն ողջոյն տուեալ եւ մեծարեալ զմիմեանս՝ ամենեքեան ի պատրաստեալ գահն բազմեցան, հրապարակախօս եղեւ Մարկիանոս առ միաբանեալ բազմութիւնն: Եւ էր օրինակ բանիցն այս:

«Իբրեւ հրամանօք աստուածեղէն դատաստանացն յիշխանութիւն տէրութեանս ամբարձաք, ի յաճախ հոգս հասարակաց ոչ ինչ այնպէս փափագելի էր մեզ, որպէս այն՝ զի ուղի եւ ճշմարիտ հաւատքն քրիստոսադիր, որ սուրբ է եւ անարատ, ի միտս ամենեցուն առանց ինչ երկմտութեան հաստատեսցի: Այլ արդ աւադիկ յայտնեալ ցուցաւ, եթէ ընչաքաղց ախիւ եւ անարժան հնարիւք յօտարաձայն կարծիս խռորութեան թիւրեալ ոմանց, ըստ կամս անձանց իւրեանց՝ եւ ոչ ըստ աւան

գութեան ճշմարտութեան եւ հարցն ուսմանց օտարացուցիչս բերին ի լսելիս մարգկան, յորմէ յովովք զարտուղեալ՝ ի խոտոր վարդապետութիւնս կործանեցան: Այսն այնորիկ հրաման տուաք գումարել զսուրբ ժողովս, եւ թուի թէ եւ զձեզ աշխատ արարաք, զի փարատեալ ամենայն խաւարին մոլորութեան, որպէս զխարդ նոյն ինքն աստուածութիւնն զինքն մարդկան յայտնել հաճեցաւ, եւ հարցն վարդապետութիւն եցոյց, այնպէս հաւատք մեր՝ որ ամբիժն է եւ սուրբ, ի միտս ամենեցուն հաստատեալ, լուսով զօրութեան իւրոյ պայծառացի: Եւ մի դք այսուհետեւ իշխան լիցի զծննդենէ Տեառն մերոյ եւ փրկչն Յիսուսի Վրիստոսի խնդիրս յուզել օտարս յառաքելախօս քարոզութենէ, եւ ի սահմանաց երեքհարեւր ութեւտասն հարցն սրբոց, որք միաբան նմին քարոզութեան աւանդեալ ճանաչին: Որպէս եւ թողլթ սրբոյն Վեռնի քահանայապետի Հռոմայ, որ զիշխանութիւն առաքելական աթոռոյն ունի, առ Փղաբիանոս բարեաց յիշատակաց արժանի հայրապետն Վոստանդինուպոլսի գրեալ վկայէ: Եւ արդ մերժեալ սնտի հնարից եւ հակառակութեանց եւ ի միջոյ ի բաց բարձեալ ազահութեան, առաջի ամենեցուն բարձր ի գլուխ պարծեսցի ճշմարտութիւնն:

Ամա եղեւ եւ մեզ, ոչ ի պարծանս ինչ մերոյ իշխանութեան, այլ ի հաստատութիւն հաւատոց ըստ նմանութեան բարեպաշտ ինքնակալին Վոստանդիանոսի գալ յատեան ժողովոյս. եւ ցանկամբ զի մի եւս ժողովուրդք չարաչար խորհրդովք ի միմեանց պառակտեսցին: Վանզի ցայժմ շաղք այն են ի պարզամտաց՝ որ ի ճարտարխօսութենէ եւ ի սնտի աւելաբանութենէ ոմանց ի պատիր խաբէութիւնս ըմբռնեցան. եւ յայտնի իսկ է թէ ի նենգաւոր բանսարկութենէ բազմաց երկպառակութիւնք եւ հերձուածք բուսան: Եւ մեր փոյթ պնդութեան այն է, զի ժողովուրդք ամենայն սուրբ եւ ճշմարիտ ուսմամբ ածեալ ի միաբանութիւն, դարձցին ի մի միայն կրօնս, եւ զճշմարիտ հաւատս ուղղափառութեան պաշտեսցեն, զոր ըստ հարցն սահմանաց ուղիղ միակրօնութեամբ յայտ յանդիման ցուցանել փութացի բարեպաշտութիւն ձեր. որպէս զի զոր օրինակ յաւուրց անտի ժողովոյն Վիկիայ մինչեւ ի ժամանակս յայսոսիկ ճշմարիտ հաւատք զտեալ եւ յարդարեալ ի սուտ ուսմանց՝ ծանուցաւ ամենեցուն, նոյնպէս եւ ի ձեռն այսր սրբոյ ժողովոյ փարատեալ մառախուղն, որ յայսոսիկ սակաւ աւուրս, որպէս յայժմու բանս ասացաք, անօրէնութեամբ եւ արծաթսիրութեամբ ոմանց ի մէջ եկն, մշտնջենաւոր պահպանեսցի որ ինչ միանգամ սահմանի: Եւ աստուածեղէն տեսութեանն խնամք, որպէս արդարեւ ի սուրբ սրտէ տնչամբ, ի յաւիտեանս ժամանակաց պահպան լիցին այնմ ամենայնի, զայս բանս ըստ այնց ժամա-

նակաց սովորութեան, որպէս ցուցեալ է մեր այլուր, խօսեցաւ Մարկիանոս ի բարբառ Հռոմոց, որ իսկ եւ իսկ ի յոյն բան թարգմանեալ կրկին ընթերցաւ, զի որք ի հարց անտի չէին տեղեակ հռոմայեցի լեզուի, նոքա եւս զմիտս բանից աստուածապաշտ ինքնակալին իմասցին: Ի կատարած բանիցս՝ միաբան բազմութիւն ժողովոյն բարձր ձայնիւ գոչեաց. «Հաճախեցին աւուրք կենաց Մարկիանոսի՝ նորոյ Աոստանդիանոսի. կեցցէ մեծափառ տիկինն մեր Պողքեր ընդ բազում ամս: Ուղղափառք ամենայն երկայնակեացք լիցին»:

Իբրեւ հարքն ի բանից մաղթանաց լռէին, ըստ հրամանի ակնարկութեան ինքնակալին՝ ընթերցաւ Այետիոս ատենադպիր զսահման հաւատոյ՝ զոր վերագոյն գրեցաք: Եւ ի կատարել բանիցն՝ թագաւորն ինքնին հարցանէր զամենայն ժողովեալսն. Սիթէ այն սահման յօժար հաւանութեամբ միոյ միոյ ի հարց անտի՝ յօրինեցաւ: «Երբա միաբան պատասխանի ետուն. «Ամենեքեան միաբան եմք ի նոյն հաւատս. ամենեքեան զնոյն պաշտեմք. եւ բնաւքս կամօք յօժարութեամբ ընկալաք զդոյն»:

Հետ այնորիկ առաջի ինքնակալին սկսեալ ի հրեշտակաց հայրապետին Հռոմայ արկին ամենայն հարք զձեռնադիր իւրեանց այնմ վճռոյ կամ սահմանի հաւատոց ժողովոյն: Եւ իողինէս Աիւզիկոնի, Խէնդորոս Տարսոնի Եւդիկեցւոց եւ բազում այլ եպիսկոպոսապետք գրեցին ոչ միայն զանուանս իւրեանց, այլ եւ զանուանս եպիսկոպոսաց՝ որք էին ընդ իշխանութեամբ ակթոռոց նոցա եւ չհանդիպեցան ի ժողովի անդ: Եւս դարձեալ ամենայն ժողովեալքն միաբան նզովեցին գլխատոր, զԵւտիքէս եւ զԵւստորոս: Հայնժամ խօսեցաւ ինքնակալն եւ ասէ. «Արանդի հաւաստեաւ հասաք ի վերայ՝ թէ ի ձեռն այսր սուրբ եւ համաշխարհական ժողովոյ ըստ աւանդութեան հարցն սահմանեալ հաստատեցան ուղղափառ հաւատք, արժան է զամենայն գծողութեան չարիս ի բաց մերժել յեկեղեցւոյ Աստուծոյ: Այսն որոյ որ միանգամ ոք յայսմ հետէ խնդիրս անպիտանս վասն հաւատոց յուզեալ յարուցանէ խռովութիւնս, եթէ աշխարհական ոք իցէ այնպիսին՝ ի քաղաքէն վտարանդեսցի. ապա եթէ ի զինուորաց կամ ի վիճակաւորաց ոք իցէ՝ յաստիճանէ պատուոյն ընկեսցի»:

Ժողովեալքն գովութեամբ ընկալեալ հաստատեցին զիմաստուն խորհուրդ ինքնակալին:

Եւս ձեալ խօսեցաւ նա եւ ասէ. «Դ՛ն բանք ինչ զորս ի մեծարանս անձանց եւ կարգի իշխանութեան ձերոյ, դատաստանի ձերում պահեցաք. վայելուչ եւս դատեալ, զի ի ձէնջ ի ժողովի աստ բանքդ այդ ըստ կանոնաց կարգեսցին»:

Այս իբրեւ ասաց՝ հրաման ետ Բերոնիկիանոսի գլխաւորապիւրի բարձր բարբառով ընթեռնուլ զայն բանս՝ որ յերիս գլուխս համառօ-

տէին: Առաջին գլուխն ունէր այսպէս. «Թէպէտ եւ յոյժ պատուելիք են կրօնաւորեալքն ի սուրբ սրտէ ի վանս. բայց զի պատճառանօք կրօնաւորութեան բազումք յեկեղեցիս եւ ի ժողովուրդս խռովութիւնս յուզեն, վասն այսորիկ բարւոյ թուի մի այսուհետեւ վանորայս շինել արտաքոյ հրամանի եպիսկոպոսի եկեղեցւոյ տեղւոյն եւ ժառանգակալի նորա, եւ մի պարապել միայնակեցաց յոչինչ պէտս ի գործս եկեղեցականս եւ աշխարհականս, այլ պահոց եւ աղօթից ուշ ունել: Այս եւ ոչ զոք ի գերեաց առանց հրամանի տեարց նոցա առնուլ ի վանս»,։ Արհորդ գլուխ բանիցն էր կարգեալ զայս ձեւ օրինակի. «Վանսքի մմանք ի վիճակաւորաց եւ ի միայնակեցաց անարժան շահուց ցանկութեամբ բորբոքեալ յաշխարհական հոգս ընկղմել զանձինս սովորեցան, պատուէր տայ սուրբ ժողովս, մի ումեք վիճակաւորի կամ միայնակեցի յայսմ հետէ վարձու ունել զկալուածս գետնոց կամ նոյնպիսեաց հոգ տանել. բայց միայն եթէ եպիսկոպոս նորա հրաման տացէ նմա խնամ ունել զկալուածոց եկեղեցւոյն եւեթ: Այս որ այսմ կանոնի ոչ լսէ, եկեղեցական օրինօք պատուհաս ընկալցի. եւ եթէ հետեալ յամառութեամբ ի նոյն չարիս մտաբերիցէ, վաղվաղակի ընկեսցի ի կարգէ իւրմէ»,։

Յերրորդում գլուխ կային այս բանք. «Այի որ ի կիւրց առանց հարկի իրիք համարձակութիւն առցէ թողուլ զեւր եկեղեցի, յորում զկարգս աստիճանաց ընկալեալ է, եւ յայլ եկեղեցի անցանել: Այս եթէ որ յեպիսկոպոսաց չհնազանդեալ սահմանի սրբոյ ժողովոյս զայլոյ եկեղեցւոյ վիճակաւոր առ ինքն ընդունի, երկոքեան ի միասին, որ ընդունին եւ որ ընկալեալն լինի, նոյն վեսցին, մինչեւ դարձցի օտարացեալն յեկեղեցւոյ իւրմէ ի տեղի իւր»,։

Չայսոսիկ երիս գլուխս բանից յետ ընթերցուածոյն ետ ինքնակալն ի ձեռս Անատոլեայ Առստանդինուպոլիս հայրապետի. եւ ամենայն հարք ժողովոյն հաստատեցին զբանսն, եւ իբրեւ զեւրեանց կանոնս հրամայեցին յարգել. որպէս յետ սակաւ միոյ տեսցի:

Յետ այսորիկ իբրեւ հրաժարել կամէր ինքնակալն յատենէ հարցն, ցանկացեալ զսխառակ մեծի ժողովոյս յամենայն ժամանակի զարմանալի գործել, կարգեաց զայսպիսի օրէնս. «Դ պատիւ սրբոյ կուսին եւ վկային Աւփիմեայ եւ ժողովեալ հարցդ, ասէ, սահմանեմք, զի քաղաքն Վաղիկեդոնացւոց, յորում ի պատճառս սուրբ հաւատոց գումարեցաւ ժողովս, ժառանգեսցէ զպատիւ անուան մայրաքաղաքի, բայց պահեալ զպատիւ եւ զգլխաւորութիւն Նիկիմիդեայ քաղաքի»,. որ էր բուն մայրաքաղաք, ընդ որով անկանէր եւ Վաղիկեդոն: Ղատկութեան բանիւք ընկալեալ գովեցին հարքն զխորհուրդ մեծի կայսեր: Այս քանզի կատարեալ համարէին զամենայն կարեւոր գործս, խնդրեցին ի

նմանէ հրաման տալ, զի այր իւրաքանչիւր դարձցի ի քաղաք եւ յեկեղեցի իւր: “Այլաչեմք զքեզ, ասեն, աստուածասէր ինքնակալ, արձակեալ զմեզ,»: Պատասխանի ետ նոցա Մարկիտոս եւ ասէ. “Հաստատեալ գիտեմ, զի յերկար պանդխտութեան աստ բազում նեղութիւն աշխատութեան է ձեզ: Բայց երկայնամիտ լերուք եւ եւա զաւուրս երիս եւ չորս, եւ առաջի իշխանաց մերոց տեսչիք եւ զայլ կարեւոր գործք ինչ. եւ գիտասցիք զի կաղմ եւ պատրաստ եմք ձեռնտու լինել ձեզ ըստ ամենայն պիտոյիցդ,»: Հաստատեցին այսպիսի բանք քաղցրութեան զմիտս հարցն ամենեցուն ի հաւանութիւն: Ասան որոյ եւ նա բազում մեծարանգը ողջոյն տուեալ հրաժարեցաւ ի նոցանէ, լցեալ խնդութեամբ վասն հաստատութեան ուղղափառ հաւատոց ⁶⁴:

Ի՛շ. Ի վաղիւ անդր, որ էր քսաներորդ վեցերորդ օր ամսոյն Հոկտեմբերի, եւթներորդ անգամ ի մի վայր գումարեցան հարք ժողովոյն հանդերձ ութեւտասն նախարարքն ⁶⁵: Ի սմա վճարեցաւ հակառակութիւն որ յուզեալ էր ի մէջ Մաքսիմոսի Անտիոքայ եւ Յորենոյի Լարուսադեմի հայրապետաց վասն գաւառաց եպիսկոպոսութեան: Սորա երկդեման յառաջագոյն միաբանեալ ընդ միմեանս սիրով, խաղաղութեամբ հաստատեալ էին զերսն յիւրեանս, այսպէս իմն կարգեալ, զի ընդ իշխանութեամբ եկեղեցւոյն Անտիոքայ լիցի Արաբիա եւ երկդէին Փիւնիկաստան. այն է Փիւնիկէ ծովեզերեայ կոչեցեալ եւ Փիւնիկէ՝ իրանանու: Իսկ երեքին մասունք աշխարհին Պաղեստինացւոց կամ սուրբ երկրին լիցին ընդ իշխանութեամբ հայրապետին Լարուսադեմի: Չայսպիսի խաղաղական խորհուրդ նոցա հաւանութեամբ իւրով հաստատեաց սուրբ ժողովն:

Յութերորդում գումարման ի քննութիւն մատուցաւ դասն Խէնդորեւտոսի Ալուրիայ եպիսկոպոսի, զորմէ վերագոյնն յիշատակեցաք: Հառաջ քան զամենայն ասացին միաբան հարքն. “Խէնդորեւտոս նշովս կարդասցէ այժմ Աւստորի,»: Հառաջ մատեաւ Խէնդորեւտոս, խօսել սկսաւ եւ ասէ. “Մատուցի գիր պաղատանաց առ ինքնակալ մեր աստուածապաշտ, եւ զայլ գիր

64 Ամենայն բանք զերեւելի իրաց եւ պիտոյից եկեղեցւոյ կատարեալ էին ի ամիս կաջ պատմադր, զառաջին վեց գումարմանց գումարման, որպէս եւ պատասխանի Մարկիտոսի ի ինչիր հարցն՝ յարձակել զնոսա ի անգլիս իւրեանց՝ յայտ առնէ, յասել անհոգ աս նոսա, թէ կան սակաւ դասք ինչ առանձինն զեպիսկոպոսաց: Ամիս իրի եւ հին պատմագիրք եկեղեցւոյ որոշումն զատ եւ ուրոյն գումարմանս գնեն. այն իմն առնեն ընդ վեց առաջին գումարմանս եւ ընդ այն՝ որք զինի այնցիկ եղեն: Աս եւ ի բազում օրինակս արձանագրութեանց ցար: Բայց եւ այն խոստովանեալ է, թէ սորին ժողովոյ գումարին միայն վեց առաջին գումարմանց, իսկ վասն այլոցն հաւանութեամբ եւ եւա զառաջին գումարմանց, որք վեցերորդ աւուր Հոկտեմբերի:

առ փոխանորդս մեծապատիւ եպիսկոպոսապետին՝ Վեռնի. եւ թէ բարւոյ թուի ձեզ՝ հրաման տուք ընթեռնուլ զայնոսիկ, եւ ի վերայ հասանէք կարծեաց իմոց»,։ (Յայս բան նորա աղաղակէն հարբն. «Մեզ չեն կամք ընթեռնուլ ինչ. միայն նղովեա դու գլխատոր»,։ Եւս պատասխանի Թէոդորետոս. «Եւս շնորհօքն Եւտուծոյ ի ձեռս ուղղափառաց անեալ եւ կրթեալ, քարոզցի զհաւատս ուղղութեան. եւ ոչ միայն գլխատոր եւ գլխաւորէս՝ այլ եւ զամենայն մարդիկ որք ոչ ուղիղ խորհին, մերժեմ եւ օտար համարիմ»,։ Եւսն ցնա ժողովեալքն. «(Յայտնի խօսեաց եւ ասա. «Եզովեալ եղիցի՝ Վեստոր եւ օտարոտի ուսմունք նորա. նղովեալ լիցի՝ Վեստոր եւ սիրելիք նորա»,։ Թէոդորետոս ասէ. «Եւս զոր ինչ Եւտուծոյ հաճոյ ծանեայ, զայն խօսիմ հաւաստեալ. (Հառաջ քան զամենայն՝ այս ինչ յայտնի լիցի ձեզ, զի ոչ զդառնալոյ ինչ յիմ քաղաք խորհիմ, ոչ զպատուոյ փոյթ է ինձ, եւ ոչ յայս սակս ինչ եկեալ եմ այսր. Եւս զի բազում չարախօսութիւնս լուայ զինէն, եկի այսր ցուցանել զանձն իմ ճշմարտահաւատ, եւ թէ նղովեմ գլխատոր եւ գլխաւորէս եւ զամենայն մարդիկ, որ զերկուս որդիս ասեն»,։ Այ հաճեցան հարք ընդ այս խոստովանութիւն Թէոդորետոսի. այլ դարձեալ օտարակէին զնա եւ ասէին. «(Յայտ յանդիման ասա. «Եզովեալ եղիցի՝ Վեստոր եւ որք ի նորա կարծիս են»,։ Եւս կամք միւսանդամ նախ զիւր ուղիղ հաւատս յայտ առնել. վասն որոյ ասէ. «Եթէ ոչ ծանուցից զհաւատս իմ՝ ոչ ասեմ. Եւս՝ հաւատամ»,։ Մինչ դեռ նորա բանքն ի բերանի էին, առ հասարակ գոչեցին ամենայն ժողովեալքն. «Էրճուածօղ է դա, նետորական է դա. զհերետիկոսք ի բաց ընկեցէք»,։ Եւս չափ ծիշդ եղեւ սուրբ ժողովս, զի հաստատուն գիտութեամբ ի վերայ կացցէ մտացն անշարժութեան Թէոդորետոսի. (Յայնժամ տեսեալ նորա՝ թէ ժողովեալքն կամին միայն թէ նղովեսցէ յայտնապէս գլխատոր եւեթ, ասէ. «Եզովեալ եղիցի՝ Վեստոր, եւ որ զկոյսն Մարիամ ոչ ասէ աստուածածին, եւ յերկուս որդիս բաժանէ զմի Արդին միածին. Եւս եւ ձեռնադրով իմով ընկալայ զսահման հաւատոց եւ զթուղթ սուրբ եւ աստուածասէր եպիսկոպոսապետին տեսուն Վեռնի, եւ նմին միաբան եմ»,։ Եւս լուեալ իշխանաց, ասեն ցհարսն. «Եւս պակասեցան ամենայն յուզմունք տարակուսանաց զԹէոդորետոսէ մեծարդոյ եպիսկոպոսէ, զի գլխատոր նղովեաց, զսահման հաւատոյ սուրբ ժողովոյս սրտի մտօք ընկալաւ, եւ ի թուղթ սուրբ եպիսկոպոսապետին Վեռնի արկ ձեռնադիր, որ եւ կանխագոյն իսկ զիւր ուղղափառ հաւատս ցուցեալ նմին սրբոյ հայրապետի, ընկալեալ եղեւ ի նմանէ ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ»,։ Եւ նոյնժամայն ցնծութեամբ աղաղա-

կեցին հարքն ամենայն. «Թէոդորետոս արժանի է աթոռոյ եկեղեցւոյ իւրոյ: Ընկալցի եկեղեցին զհովիւն իւր եւ զուղղափառ վարդապետ: Երկայնակեաց լեցի եպիսկոպոսապետն 'Վեռն' որ յետ Աստուծոյ արդար դատաստան արար զԹէոդորետոսէ»:

Յետ այսորիկ հրեշտակք սրբոյն 'Վեռնի, Անատոլիոս, Յորենադ եւ այլ զլիաւորք ի հարց ուրոյն ծանուցին, թէ Թէոդորետոս ողջամիտ է ի բանս, եւ յաննենգ մտաց նզովեաց զԼեստոր եւ զԵւտիքէս ոչ միայն գրովք այլ եւ բանիւ բերանոյ, որպէս եւ ամենայն ժողովեալքն լուան: Ասան որոյ եւ ըստ հրամանի ժողովոյն իշխանութիւն տուաւ Թէոդորետոսի միւսանգամ անխափան հովուել զիւր եկեղեցի: Յետ սորա նզովս ի հետ արկին 'Եւեստորի եւ Եւտիքեայ եւ ոմանք յեպիսկոպոսաց, զորոց գայր կասկած թէ փոքու իմն յօժարեալ ի չար կարծիս նոցին իցեն:

Յիննէրորդում գումարման սկիզբն եղեւ քննութեան գործոց Խրատայ եպիսկոպոսի Եղեսիայ: Մտեալ սորա ի ժողովն՝ եկաց ի միջեւ եւ ասէ. «Օհւր եւ տարապարտ բանիւք ամբաստանեալ իմ Եւտիքեայ, մինչ դեռ քառասուն աւուրց ճանապարհաւ հեռի էի՝ նզովեցայ ի չար ժողովին Եպիստոսի առ Վեոսկորոսիւ: Յայսմ անիրաւ դատաստանէ ոչ փոքր թախծութիւն կրեալ ի միտս իմ, եկի մտի առ բարեպաշտ ինքնակալ մեր առնել ինձ իրաւունս. եւ նա առաքեաց զիս առ պատուական իշխանսդ եւ առ սուրբ ժողովս քննել զամենայն որ ինչ վասն իմ եղեն: Եւրդ աղաչեմ զձեզ՝ հրաման տուք ընթեռնուլ զպատճէն արձանագրութեան դատաստանին՝ զոր արարին զինէն Եւստաթէոս եւ Փոտիոս եպիսկոպոսուք: Ասան զի ի սաղրելոյ Ուրիանեայ Հիմերացւոց եպիսկոպոսի, որ Եւտիքի հերձուածոյն էր ղովող, ամբաստանեցայ յոմանց ժառանգաւորաց: Եւ նոյն նա ինքն Ուրիանոս հնարիւք իմն իբրեւ դատաւոր առաքեցաւ յայլոց, ընդ յիշատակեալ երկուց եպիսկոպոսաց տեսանել զդատաստան իմ: Սակայն վերին խնամօք ի նմին դատաստանի ամենայն ամբաստանութիւնքն նանրացան, եւ ես գտայ արդարացեալ: Եւ արդ՝ խնդիր մի խնդրեմ ես ի ձէնջ, ջնջել զամենայն որ ինչ ի հեռաւորութեան իմում գործեցաւ Եպիստոս ի Վեոսկորոսէ, եւ դարձուցանել յիս զիշխանութիւն եկեղեցւոյ իմոյ»:

Յայնժամ հարցին իշխանքն զհարս ժողովոյն, թէ զինչ թուի նոցա վասն դատին Խրատայ: Փոխանորդք սրբոյն 'Վեռնի յանուն ամենայն հարց հրաման ետուն ընթեռնուլ զարձանագրութիւնս դատաստանին յորում յամենայն յանցանաց ազատ ցուցայ, ասէր զանձնէ Խրատս:

Յայնժամ մի ոմն ի դպրաց ժողովոյն առեալ ընթերցաւ զպատճէն դատաստանի կամ զվճիռն, զոր Եւստաթէոս բերիտոնացի եւ Փոտիոս տիւրացի յամի 448 տուեալ էին : Սորա յայտ առնէին թէ յետ լսելոյ իւրեանց զբանս ամբաստանչացն Երասայ՝ խնդրեցին ի նմանէ տալ զուղիղ դաւանութիւն հաւատոց իւրոց. զոր եւ արար նա, ոչ միայն անդէն ցուցանելով զիւր անարատ հաւատս, այլ եւ խոստումն եւս առաջի եղեալ, ի մտանել իւրում յեկեղեցի իւր միւսանգամ յայտնապէս նզովս կարգալ Նեստորի, Եւստիքեայ եւ այլոց հերետիկոսաց : Եւ եւս ընկալեալ էին ի նմանէ խոստումն, մոռացնաւ առնել անիրաւութեանց ամբաստանողաց իւրոց, ընդունել զնոսա սիրով խաղաղութեամբ առ ինքն, եւ ոչ ուսեք պատիժ պատուհասի ի վերայ դնել :

Իբրեւ ի գլուխ ելանէր ընթերցուածն, հարցին հարք ժողովոյն զԵւստաթէոս եւ զՓոտիոս, որք ի ժողովի անդ էին, եթէ արդարեւ իւրեանց իցէ այն վճիռ վասն անմեղութեան Երասայ տուեալ : Սորա միաբան ետուն պատասխանի. «Սեր է այդ դատաստան. եւ ի մէջ ել վճիռդ», : Եւ աստ եղեւ վախճան իննբորդ գումարման. զի օրն տարածամեալ էր, եւ զի բազում ընթերցուածք կային վասն այսր դատին Երասայ, նմին իրի իշխանքն արքունի բարւոք դատեցին ի վաղեւ անդր հանել յանկ զիրսն :

Ապա ի տասներորդում գումարման որ եղեւ ի քսաներորդ եւթներորդ աւուր Հոկտեմբերի, երկրորդեաց Երաս զիւր տրտունջս վասն Եւստիքեայ եւ վասն անիրաւութեամբ նզովելոյ իւրոյ ի չար ժողովին Եփեսոսի մինչ դեռ ի բացեայ էր : Եւ ի խնդրել իշխանաց ի հալցն, թէ որպիսի միտս ունիցին զիրացն Երասայ. ամենեքեան միաբանութեամբ ետուն պատասխանի. «Չէ ի դէպ մարդոյ որ ի բացեայն է, նզովել : Չարիս գործեցին որք զԵրաս հակառակ կանոնաց դատապարտեցին : Որ ընդդէմ հեռի եղելոյն արարան՝ անվաւերական գրեցին : Օայս ամենեքեան ասեմք. ոչ ոք զայն որ ի բացեայ է՝ նզովէ», : Եւստե բանիւք անվաւերական ցուցին հարքն զնզովումն այնպիսոյն՝ որ չէ աւերութեակաց եւ բնաւ ոչ կոչեալ ի ժողովն առնել պատասխանի ամբաստանութեանց եղելոց զնմանէ, կամ յոր յանցաւորութիւն չէ յանդիմանեալ առ ամենեւեան : Ապա թէ ոչ բաւական ցուցեալ է ի բազում անցս պատմութեանց նզովել ժողովոց ըստ կանոնաց զամբաստանեալս կամ զյանցաւորս որք յետ երիցս անգամ հրաւիրելոյ ոչ գան ի ժողովն :

Իբրեւ զայս այսպէս խօսէին հարքն վասն Երասայ՝ զրոյց ետուն նոցա ոմանք եւ ասեն. Եան աստ առ մեզ ոմանք, որք

կեցին հարքն ամենայն. «Թէոդորեոսս արժանի է ամբողջ եկեղեցւոյ իւրոյ: Ընկալի եկեղեցին զհովիւն իւր եւ զուղղափառ վարդապետ: Երկայնակեաց լիցի եպիսկոպոսապետն՝ Վեռնն՝ որ յետ Աստուծոյ արդար դատաստան արար զԹէոդորեոսսէ»:

Յետ այսորիկ հրեշտակք սրբոյն Վեռնի, Անատոլիոս, Յորնադ եւ այլ գլխաւորք ի հարց ուրոյն ծանուցին, թէ Թէոդորեոսս ողջամիտ է ի բանս, եւ յաննենգ մտաց նշովեաց զԱեստոր եւ զԵւտիքէս ոչ միայն գրովք այլ եւ բանիւ բերանոյ, որպէս եւ ամենայն ժողովեալքն լուան: Այսան որոյ եւ ըստ հրամանի ժողովոյն իշխանութիւն տուաւ Թէոդորեոսսի միւսանգամ անխափան հովուել զիւր եկեղեցի: Յետ սորա նշովս ի հետ արկին Վեստորի եւ Եւտիքեայ եւ ոմանք յեպիսկոպոսաց, զորոց գոյր կասկած թէ փոքու իմն յօժարեալ ի չար կարծիս նոցին իցեն:

Տիններորդում գումարման սկիզբն եղեւ քննութեան գործոց Իբասայ եպիսկոպոսի Եղեսիայ: Ատեալ սորա ի ժողովն՝ եկաց ի միջի եւ ասէ. «Օհւր եւ տարապարտ բանիւք ամբաստանեալ իմ յԵւտիքեայ, մինչ դեռ քառասուն աւուրց ճանապարհաւ հեռի էի՝ նշովեցայ ի չար ժողովին Եփեսոսի առ Վեոսկորոսիւ: Յայսմ անիրաւ դատաստանէ ոչ փոքր թախծութիւն կրեալ ի միտս իմ, եկի մտի առ բարեպաշտ ինքնակալ մեր առնել ինձ իրաւունս. եւ նա առաքեաց զիս առ պատուական իշխանսդ եւ առ սուրբ ժողովս քննել զամենայն որ ինչ վասն իմ եղեն: Եւրդ աղաչեմ զձեզ՝ հրաման տուք ընթեռնուլ զպատճէն արձանագրութեան դատաստանին՝ զոր արարին զինէն Եւստաթէոս եւ Փոտիոս եպիսկոպոսունք: Այսան զե ի սաղրելոյ Ուրիանեայ Հիմերացոց եպիսկոպոսի, որ Եւտիքի հերձուածոյն էր զովող, ամբաստանեցայ յոմանց ժառանգաւորաց: Եւ նոյն նա ինքն Ուրիանոս հնարիւք իմն իբրեւ դատաւոր առաքեցաւ յայլոց, ընդ յիշատակեալ երկուց եպիսկոպոսաց տեսանել զդատաստան իմ: Ապկայն վերին խնամօք ի նմին դատաստանի ամենայն ամբաստանութիւնքն նաեւրացան, եւ ես գտայ արդարացեալ: Եւ արդ՝ խնդիր մի խնդրեմ ես ի ձէնջ, ջնջել զամենայն որ ինչ ի հեռաւորութեան իմում գործեցաւ յԵփեսոս ի Վեոսկորոսէ, եւ դարձուցանել յիս զիշխանութիւն եկեղեցւոյ իմոյ»:

Յայնժամ հարցին իշխանքն զհարս ժողովոյն, թէ զինչ թուի նոցա վասն դատին Իբասայ: Փոխանորդք սրբոյն Վեռնի յանուն ամենայն հարց հրաման ետուն ընթեռնուլ զարձանագրութիւնս դատաստանին յորում յամենայն յանցանաց աղատ ցուցայ, ասէր զանձնէ Իբաս:

Յայնժամ մի ոմն ի դպրաց ժողովոյն առեալ ընթերցաւ զպատճէն դատաստանի կամ զվճիռն, զոր Եւստաթէոս բերիտոնացի եւ Փոտիոս տիւրացի յամի 448 տուեալ էին: Սոքա յայտ առնէին թէ յետ լսելոյ իւրեանց զբանս ամբաստանչացն Խբասայ՝ խնդրեցին ի նմանէ տալ զուղիղ դաւանութիւն հաւատոց իւրոց. զոր եւ արար նա, ոչ միայն անդէն ցուցանելով զիւր անարատ հաւատս, այլ եւ խոստումն եւս առաջի եղեալ, ի մտանել իւրում յեկեղեցի իւր միւսանգամ յայտնապէս նզովս կարգալ՝ Նեստորի, Եւտիքեայ եւ այլոց հերետիկոսաց: Եւ եւս ընկալեալ էին ի նմանէ խոստումն, մոռացոնս առնել անիրաւութեանց ամբաստանողաց իւրոց, ընդունել զնոսա սիրով խաղաղութեամբ առ ինքն, եւ ոչ ուսմիւր պատիժ պատուհասի ի վերայ դնել:

Իբրեւ ի գլուխ ելանէր ընթերցուածն, հարցին հարք ժողովոյն զԵւստաթէոս եւ զՓոտիոս, որք ի ժողովի անդ էին, եւ թէ արդարեւ իւրեանց իցէ այն վճիռ վասն անմեղութեան Խբասայ տուեալ: Նոքա միաբան ետուն պատասխանի. «Մեր է այդ դատաստան. եւ ի մէջ ել վճիռդ», Եւ աստ եղեւ վախճան իններորդ գումարման. զի օրն տարածամեալ էր, եւ զի բազում ընթերցուածք կային վասն այսր դատին Խբասայ, նմին իրի իշխանքն արքունի բարւոք դատեցին ի վաղիւ անդր հանել յանկ զիրսն:

Ապա ի տասներորդում գումարման որ եղեւ ի քսաներորդ եւթներորդ աւուր Հոկտեմբերի, երկրորդեաց Խբաս զիւր տրտունջս վասն Եւտիքեայ եւ վասն անիրաւութեամբ նզովելոյ իւրոյ ի չար ժողովին Եփեսոսի մինչ դեռ ի բացեայ էր: Եւ ի խնդրել իշխանաց ի հարցն, թէ որպիսի միտս ունիցին զիրացն Խբասայ. ամենեքեան միաբանութեամբ ետուն պատասխանի. «Չէ ի դէպ մարդոյ որ ի բացեայն է, նզովել: Չարիս գործեցին որք զԽբաս հակառակ կանոնաց դատապարտեցին: Որ ընդդէմ հեռի եղելոյն արարան՝ անվաւերական գրեցին: Օայս ամենեքեան ասեմք. ոչ ոք զայն որ ի բացեայ է՝ նզովէ», Եւ յսու բանիւք անվաւերական ցուցին հարքն զնզովումն այնպիսոյն՝ որ չէ աւելնթերակաց եւ բնաւ ոչ կոչեալ ի ժողովն առնել պատասխանի ամբաստանութեանց եղելոց զնմանէ, կամ ոյր յանցաւորութիւն չէ յանդիմանեալ առ ամենեսեան: Ապա թէ ոչ բաւական ցուցեալ է ի բազում անցս պատմութեանց նզովել ժողովոց ըստ կանոնաց զամբաստանեալս կամ զյանցաւորս որք յետ երիցս անգամ հրաւիրելոյ ոչ գան ի ժողովն:

Իբրեւ զայս այսպէս խօսէին հարքն վասն Խբասայ՝ զրոյց ետուն նոցա օմանք եւ ասեն. Վան աստ առ մեզ ոմանք, որք

կամին ամբաստանութիւն մատուցանել ղրբասայ: Եւ նոյնժա-
մայն ըստ հրամանի իշխանաց եկին մտին ի ներքս յատեան ժո-
ղովելոցն արք չորք, Խէոփիկոս սարկաւազ, Եւփրազիոս, Երա-
համ եւ Լէնտիդոս: Սորա թշնամութեամբ յարուցեալ ի վերայ
Իբասայ, համարէին թէ կրկին ընթեռնելով զամբաստանութիւնս
յառաջագոյն յարուցեալս ի վերայ նորա ի Բերիտոն, թերեւս
ձեռնհաս լիցին յանցաւոր ցուցանել զնա առաջի հարցն:
Ս ասն որոյ եւ ասէ ոմն ի նոցանէ ցհարսն. «Լշաշեմբ զձեզ
ընթեռնուլ զամենայն որ ինչ եղեւն ի Բերիտոն, զի ծա-
նիջեք թէ արդար իրաւամբք ընկեցաւ Իբաս ի կարգէ իւրմէ»:
Բայց ընթերցուած ստոյգ արձանագրութեան այնր բերիտոնեան
գատաստանի յանդիմանեաց զխաբէութեան բանս չորեցունց սո-
ցա: Վանդի ի նմա յայտնապէս գրեալ կայր, թէ ամբաստա-
նեալ Իբասայ յերկրորդում նուագի ի նախանձոտ եւ յանուղղայ
կղերականաց ոմանց եղեսացւոց, ըստ ուղիղ դատաստանի Եւ-
տաթէոսի եւ Փոտիոսի առաջին դատաւորաց իւրոց՝ արգար
ցուցաւ յամենայն ամբաստանութեանց հակառակորդաց:

Իբրեւ կատարեցաւ ընթերցուած ամենայն բանից այր
գատաստանի, իշխանքն արքունի յորդորեցին զժողովեալ հարն
սահմանել վասն Իբասայ որ ինչ ուղիղ թուիցի նոցա: Տայն-
ժամ պատասխանի ետուն փոխանորդք սրբոյն՝ իւրեանի եւ ա-
սեն. «Ենթերցեալ ողջ բովանդակ զգրեալսն, ծանեաք ի դա-
տաստանէ անտի եպիսկոպոսաց զանմեղութիւնն Իբասայ: Եւ
իրի իրաւունս համարիմք շնորհել նմա միւսանդամ զպատիւ
եպիսկոպոսութեան եւ եկեղեցւոյ իւրոյ, յորմէ անիրաւ դա-
տաստանոք ի բաց հալածեցաւ: Իսկ վասն Եւննոսի եպիսկո-
պոսի, որ սակաւ ինչ յառաջագոյն կացուցաւ փոխանակ նո-
րա, մեծարգոյ հայրապետն Լնտիդայ Սպարսիմոս, ընդ որոյ
իշխանութեամբ էր աթոռն Եդեսիայ, տեսցէ որ ինչ անկն է
առնել», և Օայս վճիռ հաստատեցին ամենայն հարք ժողովոյն
հաւանութեամբ իւրեանց, երեւելիքն ուրոյն առանձինն, եւ
այլք ի միասին իբրեւ ի միջէ բարբառոյ: Բայց առ բնաւին
իսկ որքելոյ զամենայն կասկած ի մտաց ամենեցուն, հրա-
ման ետուն Իբասայ միւսանդամ նզովել վկեստոր եւ զԵս-
տիքէս, եւ զազանդս նոցա: Եւ նա պատասխանի տուեալ ա-
սէ. «Եպաբէն կարի իսկ շատ ժամանակք են, յորմէ հեռէ
գրով նզովս կարգացեալ է իմ ի վերայ Եստորի եւ անար-
ժան ուսմանց նորա. եւ արդ բիւր բանիւք նզովեմ զնա:
Եզովեալ եղիցի Եստոր, Եստիքէս եւ ամենեքեան որ մի
բնութիւն ասեն: Եւս զամենեսեան որք ընդ սուրբ ժողովոյն
չեն միարան՝ նզովեմ», և Եստի Եստիս ուղիղ հաւատոց ի
մէջ բերեալ Իբասայ, յամենեցունց ուղղափառ հաւատ եւ

ողջամիտ քարոզեցաւ. եւ առաւ նմա միւսանգամ իւր առաջին գահ պատուոյն: Օգտեցիկ գովեստ ուղղութեան իմաստուն դատաւորանի քաղկեդոնեան հարցս ի վերայ Կէտգորետոսի կիւրացւոյ եւ Իբասայ եղեսացւոյ՝ տեսցուք ի պատմութեան գործոց հինգերորդ տիեզերական ժողովոյն, բարբառեալ ի բերանոյ միաբան հարց գումարելոց ի նմա:

Ի՛նչ. ի քսաներորդ իններորդ աւուր Հոկտեմբերի ժառանգեցան հարք իշխանօքն հանդերձ մետասաներորդ անգամ, եւ սկիզբն արարին քննել զինգիրն յուզեալ ի մէջ երկուց եւ պիսկոպոսաց, Բասիանոսի եւ Ստեփանոսի: Եւ յաւուրն երկրորդի, այն օր երեսներորդ էր ամսոյն, ի գլուխ հանին զայն քննութիւն: Եւ քանզի երկուց այսց գումարմանց բանք զմիտջէ դատէ եղին, հաւանեցաք զերկոցունց պատմութիւն մի ըստ միջէ կարգաւ գրել: Ստեալ Բասիանոսի՝ որ եպիսկոպոս Եւփեսացւոց տնուանէր՝ հանդերձ երիցու միով ի ժողովն, եւ մատուցեալ գիր պաղատանաց, տրտունջ եղեւ առաջի ատենի հարց վասն ի բաց հայլածելոյ իւրոյ յաթոռոյ իւրմէ: Իբրեւ հարցին իշխանք, թէ ոչ իցեն հակառակորդք նորա, եւ զինչ տնուն իցէ միոյ միոյ ի նոցանէ, ասէ Բասիանոս. «Կէտպէս եւ բազում եղեն նեղիւք եւ հակառակորդք իմ, բայց գլուխ նոցա է Ստեփանոս» որ այժմ ունի զաթոռ եպիսկոպոսութեան Եւփեսացւոց. դա զիշխանութիւն աթոռոյ իմոյ բռնարար յինքն արաւ եւ զամենայն տաացուածս իմ առ,»: Իբրեւ հրաման եղեւ Ստեփանոսի առնել պատասխանի ամբաստանութեանն, ասէ. «Բասիանոսդ այդ ոչ ձեռնադրեցաւ յԵւփեսոս, այլ ի լինել թափուր աթոռոյ եպիսկոպոսութեան Եւփեսացւոց» սաստիւ բռնութեան սպառազէն մարդկան եմուտ կալաւ զայն աթոռ: Եւ իբրեւ յետ աւուրց ինչ ըստ կանոնաց մերժեցաւ նա անտի, քառասուն եպիսկոպոսունք կողմանցն Եւփացւոց հաւանութեամբ աւագ օրերոյն, ուխտի եկեղեցւոյ եւ ժողովրդեան Եւփեսացւոց կացուցին զիս ի նոյն աթոռ եպիսկոպոսութեան: Եւ այս քառասուն ամ է զի կամ ես ի նմին պաշտաման ի քաղաքիդ այդմիկ,»:

Խօսեցաւ դարձեալ Բասիանոս եւ ասէ. «Յերիտաւարութեան տիոց անտի առատաձեռն լինալ ի տուրս աղքատաց, գտայ սիրեցեալ յաչս ամենայն ժողովրդեանն Եւփեսացւոց: Յայսմանէ խոցեալ խորհրդով նախանձու ի վերայ իմ Խեմնոնի, որ յայնժամ ունէր զաթոռն Եւփեսոսի, զամենայն հնարս հնարեցաւ վտարանդի առնել զիս ի քաղաքէ անտի: Ստեփանոս որոյ եւ յաւուր միում կալեալ զիս բռնութեամբ հակառակ կամաց իմոց ձեռնադրեաց եպիսկոպոս Եւփեսայ, եւ յոյժ չարչարեաց զիս օգուտ ժամն յեկեղեցւոյ առաջի պրոյ բեմին

հաւանել կամաց նորա. բայց ես բնաւ ոչ զիջայ ի բանս նորա եւ ոչ չոգայ յԱւաստ: Իբրեւ սա ի կենաց վճարէր՝ Բարսեղ որ յետ նորա կարաւ զաթոռն, ծանուցեալ զանցս իրացն եւ զանմեղութիւն իմ, դարձոյց զիս յԱփեսոս եւ զայլ ոմն եպիսկոպոս կացոյց եկեղեցւոյն Աւասայ: Եւ իբրեւ սա եւս յաշխարհէ փոխեցաւ՝ ժողովուրդն, վիճակաւորք եւ եպիսկոպոսսունք, յորոց մին՝ այն է Ողիմպիոս եպիսկոպոս Խէնոքուպողսի աստ է ի ժողովիս, արտաքոյ կամաց իմոց բազում ժառութեամբ առին կացուցին զիս յաթոռ եպիսկոպոսութեան Ափեսացւոց: Ի նմին ժամանակի ինքնակալն, փոքրն Խէնոքոս, ի պատճառս խաղաղութեան եկեղեցեաց առաքեաց յԱփեսոս զԱւստաթէոս պաշտօնեայ արքունի: Սինչ դեռ սա յԱփեսոս էր, յաւուր միում յետ կատարման ահաւոր խորհրդոյն՝ յարեան ի վերայ իմ ոմանք, մերկացուցին զիս ի քահանայական զգեստուց եւ յամենայնէ զոր ունէի, եւ զմի ոմն ի դասէ իւրեանց, որ դա ինքն Ստեփանոսդ է, ճեպով վաղվաղակի կացուցին եպիսկոպոս: Եւ այսոսիկ պատասխանի ետ Ստեփանոս եւ ասէ. «Են յայսմ քաղաքի եպիսկոպոսունք տեղեակք այս ամենայն անցից. հրաման տուք զայլ նոցա զառաջեաւ, եւ վկայել որպէս ինչ ծանեան: Վիտիցէք արդեւք, հարք սուրբք, վասն որոց իրաց առաքեցաւ Աւստաթէոս պաշտօնեայ արքունի յԱփեսոս: Եւ մենեքեան տեղեակ են, թէ նա եկն անդր դատ առնել ընդ Բասիանոս եւ ընդ աղքատս քաղաքին, զորս նա չարչարեալ էր: Որպէս յառաջագոյն ասացի, ձեռամբ արանց սպառազեանաց ել նա յաթոռ եպիսկոպոսութեան Ափեսացւոց»:

Իբրեւ Ստեփանոս զբանսն կատարէր, ասեն իշխանքն ցՈղիմպիոս եպիսկոպոս՝ զոր յիշատակեալ էր Բասիանոսի, խօսել եւ ասել զոր ինչ գիտէին: Եւ նա ասէ. «Եթո մահուան Բարսեղի Ափեսացւոց եպիսկոպոսապետի մինչ դեռ յաւուր միում նստէի ի տան իմում, եկն առ իս հրաւէր յԱփեսացւոց ժառանգաւորաց երթալ առ նոսա եւ ձեռնադրել նոցա զոմն եպիսկոպոս: Եւ ես առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ չոգայ անդր, կարծեալ այնպէս եթէ եւ այլ բազում եպիսկոպոսունք հրաւիրեալ են անդր: Օւաւուրս ինչ աղոյ յիջեվանի ուրեք. եւ ի միում աւուր եկեալ անդր առ իս ոմանց ի կղերականաց ասեն. Յայժմ ոչ եկն ոք յեպիսկոպոսաց, զինչ պարտ իցէ մեզ առնել: Եւ եմ ցնոսա Վանոնք արգելուն՝ միոյ միայնոյ եպիսկոպոսի ձեռնադրել եպիսկոպոս այլում եկեղեցւոյ, մանաւանդ որ երեւելի եպիսկոպոսապետական իշխանութեամբ պատուեալ իցէ: Սինչ ես զայս բանս խօսէի, ահա բազմութիւն յոյժ մարդկան զեղաւ յիջեվան անդր, եւ զիս՝ որ այլ յայլմէ եղեալ ափիբերան կայի, յափշտակեալ ձգեցին եւ մուծին ի մեծ եկեղեցին: Սի ոմն

յիշխանաց որ անդ էին, Հոգսերիկոն անուռն շարժէր զսուր իւր ի վերայ պարանոցի իմոյ եւ սպառնայր ինձ մահ: Հետոյ արք իւրեւ երեքհարեւր կալեալ զիս ի միասին ընդ Ռասիանոսի ձգեցին մինչեւ ցգահն եպիսկոպոսական, եւ եղին ի վերայ նորա զՌասիանոս,:

Իբրեւ այսպէս յերկոցունց կողմանց սաստկացան բանք ամբաստանութեանց ի ժողովի անդ, եւ Ռասիանոս եւ Ստեփանոս անդադար բանս ամբաստանութեանց զմիմեանց խօսէին, ժողովեալքն խաղաղութեան եկեղեցւոյ եւ հաւատացելոյ ինամ տարեալ, ըստ խորհրդոյ իշխանացն՝ զայս օրինակ ի գլուխ հանին զդատն: Երգելին յերկոցունց եւս զիշխանութիւն եպիսկոպոսութեան Եփեսացւոց. եւ վճիռ ետուն կացուցանել յաթուռ յայն զայլ ոմն այր անարատ եւ վարժեալ յաստուածպաշտութեան: Բայց եւ վասն Ռասիանոսի եւ Ստեփանոսի հրաման ետուն ունել նոցա զանուն եւ զպատիւ եպիսկոպոսի, եւ ամ յամէ ընդունել ի գանձէ եկեղեցւոյն Եփեսացւոց զԾախս կարեւոր պարենից եւ պիտոյից իւրեանց, այն է իւրաքանչիւր երկերիւր ոսկի դահեկանս:

Ի նմին երեսներորդ աւուր Հոկտեմբերի յետ վճարելոյ հարց զվերադոյն ասացեալ հակառակութիւնն՝ ժողովեցան յերեքտասաներորդ գումարումն: Ի սմա ի մէջ մատուցաւ ի քննութիւն խնդիրն Եւնոմիոսի՝ Նիկոմիդեայ եւ Մնաստասայ՝ Նիկիայ եպիսկոպոսաց: Հառաջ ժամանակաւ Հուդիանոս ուրացեալ ի պատիւ մօր իւրոյ Ռասիդինեայ զՌասիդինոպոդիս աւան, որ էր ընդ իշխանութեամբ եպիսկոպոսապետին՝ Նիկիայ, անուանեաց քաղաք, եւ զամենայն շնորհս որ քաղաքաց շնորհեալ են՝ կարգեաց տալ այնմ քաղաքի: Հետ նորա Վադէս կայսր զՆիկիա անուանեաց մայրաքաղաք, պատուէր եւս տուեալ, մի ինչ ֆնաս գործել այնու իրաւանց այլոյ ուրուք: Երգ Մնաստաս եպիսկոպոս Նիկիայ կարծիս ի մտի եղեալ թէ ի հրամանէ առտի ստացեալ է իւր զիշխանութիւն զիւստորութեան կամ եպիսկոպոսութեան մայրաքաղաքի, ընդ բանիւ առնէր զԺառանգաւորս եկեղեցւոյն Ռասիդինոպոդիայ վասն զնորոգ ընտրեալ եպիսկոպոս իւրեանց տալոյ նոցա ձեռնադրել յեպիսկոպոսէ՝ Նիկոմիդեայ: Եւնոմիոս եպիսկոպոս Նիկոմիդեայ յառաջ մատոյց զօրէնս իմն Վադենտիանոսի կայսեր, որ հրաման տայր՝ զի լոկ անուն մայրաքաղաքի շնորհեալ Նիկիայ՝ նախնի իրաւանց Նիկոմիդեայ ոչինչ նուազումն արասցէ: Հայնժամ իմաստութեամբ քննեալ երանելի հարց ժողովոյն զամենայն կարգս իրացն, սահմանեցին, զի որովհետեւ արքունի օրէնք վասն քաղաքական իրաց են եւ ոչ վասն եկեղեցական իշխանութեան, եպիսկոպոսն Նիկոմիդեայ պահեսցէ զիւր իշխա-

նութիւն գլխաւորութեան, զոր ի վաղուց ժամանակաց ի վերայ ամենայն եպիսկոպոսաց ընդ իւրեւ եղելոց ունէր:

Ի վաղել անդր ի վերջնում աւուր ամսոյն Հոկտեմբերի եղեւ միաբան գումարումն հարց չորեքտասաներորդ անգամ, յորում բարձին զգժտութիւնն որ սաստիկ յուզէր ի մէջ Սաբինիանոսի եւ Անաստասայ Պերրենեայ եպիսկոպոսի: Վանդի մատուցեալ Սաբինիանոսի առ սուրբ ժողովն յայտ արար, թէ եպիսկոպոսապետ իւր առեալ զնա ի մենաստանէ իւրմէ ձեռնադրեաց եպիսկոպոս եկեղեցւոյն Պերրենեայ փոխանակ Անատասայ, որ բազում յանցանաց պարտաւոր ցուցեալ էր: Այլ ի չար ժողովին Նափեսոսի, ասէ, մերկացուցեալ Վեսփորոսի զեյսկապիսկոպոսութենէ այնր տեղոյ, միւսանգամ նստոյց զԱնատաս յառաջին աթոռ իւր, ոչինչ հաւատօրս ապաշաւանաց կամ ուղղութեան տեսեալ ի նմա: Չայսոսիկ հաւատարմութեամբ ցուցեալ Սաբինիանոսի, ազաչեաց զժողովեալն առնել նմա իրաւունս: Հայնժամ հրաման ետուն ժողովեալքն Անատասայ, որ ինքնին եկեալ էր ի ժողովն, առնել պատառփանի բանիցն ասացելոց: Եւ նա խօսեցաւ եւ ասէ. «Այս հակառակութիւն ի հարուստ ժամանակաց յուզե ի մեզ: Հայտնի եղեն սրբոյն Սիւրբի եւ Պրոկիբ ամենայն վիշաք նեղութեան որ հասին ի վերայ իմ: Եւ նոքա գրեցին զայսք բանից առ Վոմնոս հայրապետ Անտիոքայ, եւ աղաչեցին զնա արդար դատաւորանաւ քննութիւն առնել զայնցանէ: Իսկ Վոմնոս անտես արարեալ զեպոհորդով այնպիսի մեծարգոյ հայրապետաց, որոց խոստումն տուեալ էր միաբան լինել ընդ նոսա յամենայնի, կոչեաց զեյս ի դատաստան եւ ընկէջ յաթոռոյ իշխանութեան իմոյ»: Իբրեւ նա ըստ այսմ օրինակի զբանս իւր մերկացաւ, հարք ժողովոյն ըստ աղաչանաց Սաբինիանոսի ետուն ընթեռնուլ զգործս ժողովոյ իրիք Անտիոքայ, զոր ի պատճառս սորին Անատասայ գումարեալ էր Վոմնոս հայրապետ: Ի հաւատարիմ պատմութենէ այնց գործոց խայտառակեցան ամենայն անկարգ գնացք Անատասայ, յորոց միջի այն էր մեծն քան զամենայն զի երկոց կոչեալ ի նոյն ժողով յամառեալ պնդութեամբ ոչ հնազանդեցաւ միաբանեալ եպիսկոպոսաց դատաւորաց իւրոց: Ապա ըստ խորհրդոյ իշխանացն անցեալ ի մէջ ժողովոյն եւթն եպիսկոպոսաց, որք էին ի ժողովի անդ Վոմնոսի, եղին վկայութիւն վասն յանցանաց Անատասայ, յորոց սակս ըստ կանոնաց ընկեցեալ էր նա յիւրմէ աստիճանէ: Չայս ամենայն բանս ընթերցեալ եւ լուեալ հարցն քաղկեդոնեանց, ետուն այսպիսի ինչ վճիռ. «Սաբինիանոս, ասեն, այժմիկ կայքէ զաթոռ եպիսկոպոսութեան Պերրենեայ, վասն զի յետ անկանելոյ Անատասայ իրաւամբք ի կարգէ իւրմէ, ձեռնադրեցաւ նա ի դաւա-

ապիան ժողովոյ: Իսկ Անաստաս որ ըստ իրաւանց մերժեալ յաթոռոյն՝ արտաքոյ իրաւանց ի ձեռն Վէոսկորոսի միւսանդամ հաստատեցաւ յառաջին կարգին, այժմ լռեալ դադարեցէ առանց աթոռոյ եպիսկոպոսութեան: Եւ Սաքսիմոս հայրապետ Անտիոքայ ժողով գումարեալ զգուշութեամբ քննութիւն արասցէ զամենայն յանցանաց՝ վասն որոց ամբաստանի նա ինքն Անաստաս: Եւ կամիմք զի ի ժամանակի ութ ամսոց ի գլուխ ելլեն ամենայն բանք: Եթէ ի քննութեան անդ պարտաւոր գտցի յանցանացն, յորոց սակս ամբաստանութիւն կրէ, այնուհետեւ ոչ միայն յեպիսկոպոսական պատուոյն լուծցի, այլ եւ զամենայն կարգեալ պատուհասս ընկալցի: Այս եթէ ի ժամանակի ութ ամսոց ոչ ցուցցի պարտաւոր յանցանացն կամ ոչ երեւեսցի որ առ ամբաստան լինելոյ զմանէ, Սաքսիմոս հայրապետ վերստին հաստատեցէ զնա յաթոռ իւր ի Պերրենա: Եւ յայնժամ Սարինիանոս կալցէ միայն զաստիճան եպիսկոպոսութեան եւ եղիցի գործակից Անաստասայ, ընդունելով զԹռչակ զոր ըստ բերելոյ տրոց եկեղեցւոյն Պերրենեայ սահմանեցէ Սաքսիմոս տալ նմա,։ Եւ յապիսի խաղաղարար վաշմբ ի գլուխ եհան սուրբ ժողովն եւ զայս դատաստան:

Ի՛՛՛՛՛. Ի նմին վերջնում աւուր Էպիսկոպոսի յետ կատարածի յառաջագոյն ասացեալ բանիցն, գումարեցան հարը հնգետասաներորդ անգամ, թերեւս յետ արձակելոյ զկնի արդի ճառեալ դատին միւսանդամ ժողովեալ նոցա ի միասին: Ի սմա ընթերցան քսան եւ եւթն կանոնք սահմանեալք ի զգուշութիւն հաւատացելոց եւ ի բառնալ զհնացեալ անկարգութիւնս ժառանգաւորաց, վանականաց եւ աշխարհականաց⁶⁶: Եւսէն ի տեղաջն համառօտեալ զիցուք զամենեսեան մի ըստ միոջէ:

Եւսէն, ամենայն կանոնք ի հարց սրբոց ի ժողովս ժողովս սահմանեալք հաստատուն պահեսցին:

Եւսէն որ, եթէ որ յեպիսկոպոսաց ժարհեցի կաշառք ձեռն ի վերայ ուրուք դնել, կամ վաճառաւ արծաթոյ զան-

⁶⁶ Պատմագիրք յԱՅԼ եւ յԱՅԼ կարծիս մանակի եւ ոչ ի փ եւ ի նոյն գումարման, եւ զամենակէ յորինելոյ այսց կանոնաց. յԱՅԼ յԱՅԼ եւ յԱՅԼ գումարման ըստ պիտոյ ինքն՝ թէ յորում գումարման գրեւ աղբիցն փ կամ երկու յայնցանէ գրեցան. ցան: Եւսէն ապա ժողովոց ուր ամենայն որպէս յայտ է յերկ յանոնաց անտի զոր անցք նոցին մեծ պատմի, չիք ինչ ըսաւ Մարկիանոս թարգմալ առաջի արար հարց յիշատակ զպատմանէ, եւ փայն ի կատարս ի վեցերորդ գումարման, զորս եւ ընկածի ամենայն գործոցն գին կանոնքն: Եւսէն լեալ նոցա անդէն կարգեցին ընդ կանոնս զորս եւ ըստ նմանէ Վաթիկոս համարին՝ իւրեանց: Դիւպէն կարծէ՝ թէ ի ժողովի թէ յորինեցան ի վեցերորդ գումարման: աստ եւ ոչ փ կանոն յորինեցաւ, այլ յետ եւ արգարեւ ի հին կաթոնակոն ձեռաւ ժամանակաց ինչ յԱՅԼ եւ յԱՅԼ բանից եւ զորս ինչ գին կանոնս զինի զորոց ի սահմանաց նորին այլք յարմարեցին կապիւր վեցերորդ գումարման. իսկ ի յայն նոնս. եւ զի օգտակար էին վան եկեղեցի-նաւորս ինչ կարգին ի վաճառ հնգե- ցւոյ՝ եղան ի մատնան կանոնաց ժողովոց ստանեցորդին: Ընդունելի թուի կարծիք յանուն քաղկեդոնեան ժողովոյ: Այս կարմանց թէ այս կանոնք ոչ ի փում ժա- յիք ոչ ինչ կարի հաւանութեան թուի:

վաճառ պարգեւս Հոգւոյն սրբոյ բաշխել, եւ կամ կաշառք դործակարս, իրաւարարս եւ պահապանս կարգել յեկեղեցիս եւ ի կալուածս նոցա, լուծցի ի կարգէ իւրմէ, եւ ձեռնադրութիւն նորա եւ տուչութիւն պաշտամանն անգործ կացէ: Կա եւ օգնականք այսպիսի անարժան գործոյ եթէ ժառանգաւորք իցեն՝ յաստիճանէ իւրեանց անկցին. ապա եթէ աշխարհականք իցեն՝ ընդ բանիւ լիցին:

Նրբորդ, չորրորդ եւ հինգերորդ կանոնք էին երեքին դուլք բանից՝ զորս յառաջ մատոյց ինքնակալն ի վեցերորդ դումարման զորս եւ հաստատեալ հարք ժողովոյն ընդ կանոնս իւրեանց կարգեցին⁶⁷:

Վեցերորդ, մի ոք ձեռնադրեսցի յերկցութիւն կամ ի սարկաւազութիւն կամ յայլ աստիճան եկեղեցւոյ, մինչ չեւ իցէ կարգեալ ի վերայ միոյ յեկեղեցեաց քաղաքի՝ իրիք կամ դեղջ եւ կամ մենաստանի: Եւ որ չեւ կարգեալ եւ հաստատեալ այսպէս յեկեղեցւոյ ուրեք՝ ձեռնադրեսցի, ձեռնադրութիւնն անվաւեր, այս ինքն՝ անիրաւ գրեսցի եւ անգործ մնացէ, եւ ձեռնադրեալն մի լիցի իշխան կատարել զպաշտամանն ընկալեալ կարգին:

Եւթներորդ, որոց միանգամ յանձն առեալ են զեկեղեցական կամ զվանական կեանս՝ մի լիցի օրէն զինուորել կամ յաշխարհական պատիւս ելանել. եւ եթէ ոք այսմ կանոնս ստունգանեսցէ, ընդ նզովիւք անկցի:

Ութերորդ, ժառանգաւորք կարգեալք ի վերայ հիւրանցաց, մենաստանաց եւ վկայանոցաց եւ ողբ ի սոսա բնակին՝ ընդ իշխանութեամբ եպիսկոպոսի իւրաքանչիւր տեղւոյ ըստ հարցն աւանդութեան հպատակ կացցեն: Եւ ողբ այսմ հետեւն ժառանգաւորք՝ ընկալցին զսահմանեալ պատիժս, իսկ միանձնեք եւ աշխարհականք նզովից մատնեսցին:

Եւններորդ, ի յուզել հակառակութեանց ի վիճակաւոր՝ մի իշխեսցեն երթալ առ աշխարհական դատաւորս, այլ առաջի եպիսկոպոսի իւրեանց կամ որում նայն տուցէ հրաման՝ իրաւաւոր լիցին: Ողբ այսմ սահմանի հետիցեն՝ պարտաւոր լիցին պատուհասից՝ զոր կանոնքն եղին: Եւ եթէ ժառանգաւոր ոք չարախօսութիւն ունիցի զիւրմէ կամ զայլմէ եպիսկոպոսէ՝ առ բաստանութիւն նորա քննեսցի ի գաւառական ժողովի. ապա եթէ եպիսկոպոս կամ ժառանգաւոր ոք զեպիսկոպոսապետէ իւրմէ ունիցի ինչ ամբաստանութիւն՝ երթիցէ առ առաջնորդ կամ գահերէց վիճակին⁶⁸, կամ առ հայրապետն Սոստանդինուս պոյսի տեսանել զդատաստան իւրեանց:

67 Տես ի վեր անդր. յէջն 315:

(էջօղոյս) է. որպէս ինչ թուի, առ Թ.

68 Սոստանդինոս կամ գահերէց գաւառին Բագրատին (Ի Գր. Թ. Կան. Դ. Իւ.) 72

Տասներորդ, ժառանգաւորք կարգեալք ի միում եկեղեցւոջ մի անցցեն յայլ եկեղեցի, այս է, մի լիցի նոցա համարձակ պաշտամունս պաշտել եւ թոշակս ընդունել յերկուս եկեղեցիս միանգամայն: Այս եթէ դե անցեալ է յայլ եկեղեցի եւ հաստատեալ անդէն, ոչինչ հաղորդութիւն կամ մասն ժառանգութեան ունիցի յոչինչ իրս ընդ առաջին եկեղեցւոյն՝ զոր եթող: Անարգուք հրամանիս այսորիկ մերժեսցին ի կարգէ իւրեանց:

Մետասաներորդ, աղքատք մուրացիք՝ որք պանդխտութեամբ գնան յօտար աշխարհս, մի ունիցին թուղթս ընծայութեան, այլ միայն գիր վկայական ի յայտնել զպէտս կարօտութեան նոցա: Իսկ թուղթք ընծայութեան տացին արանց երեւելեաց:

Երկուտասաներորդ, մի լիցի յայսմհետէ ի միում գաւառի երկուց եպիսկոպոսաց ունել իշխանութիւն եպիսկոպոսապետի. այլ յիւրաքանչիւր գաւառի մի միայն եպիսկոպոսապետ գտցի. իսկ որք այսմ կանոնի չմիաբանին՝ լուծցին ի կարգէն: Այլ եւ քաղաքք որք հրովարտակաւ ինքնակալին մայրաքաղաք կոչեցեալ են, միայն զպատիւ անուանն կալցին, նոյնպէս եւ եպիսկոպոսունք նոցին, այլ պահեալ զիրաւունս բուն եպիսկոպոսապետի գաւառին:

Երեքստասաներորդ, վիճակաւորք օտարք եւ անծանօթք աւանց թղթոյ ընծայութեան եպիսկոպոսաց իւրեանց մի իշխեսցեն յօտար աշխարհի զպաշտամունս կարգի իւրեանց կատարել:

Չորեքստասաներորդ, ի տեղիս յորս հրաման է սաղմոսասացից կամ ընթերցողաց կին ածել՝ մի լիցի ումք ի նոցանէ առնուլ կին յօտար աղանդոց: Եւ եթէ յառաջ քան զայս մեր ժողով այսպիսի ինչ լինեալ իցէ, եւ ունիցին յայնպիսւոյ կնոջ որդիս, եւ տուեալ իցեն զնոսա մկրտել առ հերեսիովտայս, պարտին մատուցանել զնոսա կաթողիկէ եկեղեցւոյ՝ զի հաղորդեսցին ընդ նմա: Իսկ որք չեւ են մկրտեալ մի տացեն զնոսա հերետիկոսաց մկրտել, եւ մի ամուսնացուսցեն ընդ հերետիկոսի կամ հրէի եւ հեթանոսի, բայց եթէ ընդ այնպիսւոյ որ խոստանայ դառնալ յուղիղ հաւատս յամուսնանալն ընդ ուղղափառի: () րինազանցք այսր սահմանի պարտապան լիցին սահմանեալ պատժոց:

Նոգեստասաներորդ, մի դե ի կանանց կարգեսցի սարկաւազ մինչ չեւ իցէ լցեալ զաւուրս քառասնամեայ ժամանակի, բայց եւ այն բազում զգուշութեամբ: Եւ եթէ դե ի կանանց սար-

կաքանչիւր գաւառի եպիսկոպոսապետն յայտ առնեն՝ թէ առաջին եպիսկոպոսապետ մտրապոլիտն, այլ եպիսկոպոսապետն պետն վիճակին առ հինսն Յունաց էր աւիճակին. իսկ ի վիճակին գտանին բազում առջնորդ կամ նախադահ եպիսկոպոսապետ գաւառք: Այլ այս պատիւ առաջնորդութեան եւ առաջին ամենայն եպիսկոպոսաց թեան խափանեալ է պիտի: Այս բանք եւ եպիսկոպոսապետաց զինի հայրապետին:

կաւազաց առ ժամանակ մի կացեալ ի կարգի պաշտամանն՝ ապա լեցի առն, ընկալցի նղովս ինքն եւ որ ամուսնացաւն ընդ նմա:

Այլ եշտասաներորդ, չէ օրէն կուսից՝ որ նաւիրեալն են Աւտուծոյ, եւ ոչ միանձանց մտանել ամուսնութեամբ ի կարգ աշխարհի. ապա եթէ դը ի նոցանէ յայրապիսի ինչ ժողհեցի՝ անկցի ընդ նղովէք: Եւայց յայրապիսի դէպս կարող լեցին եւ պիտկոպոսունք ցուցանել նոցա խնամա քաղցրութեան:

Աւթնեւտասներորդ, եկեղեցիք գիւղից յիւրաքանչիւր գաւառի կացցեն ընդ իշխանութեամբ այնր եպիսկոպոսի՝ որ զամ երեսուն առանց բռնութեան խնամակալ եղել այնոցիկ. ապա եթէ ի ժամանակի երեսուն ամաց հակառակութիւն ինչ յաղեսցի, հրաման տամք որոց կարծենն կրել այնու զըկանս՝ ամբասանել զայնմանէ ի գաւառական ժողովի: Աւ եթէ դը զըկանս ընկալցի յիւրմէ եպիսկոպոսապետէ դատախազ լեցի առ առաջնորդի վիճակին կամ առ հայրապետի Առատանդինուպոռոյ: Այլ եթէ քաղաք ինչ հրամանաւ ինքնակալին նորոգեալ է կամ յետ այսորիկ նորոգեսցի, ըստ քաղաքական եւ հրապարակական կարգաց զոյգ եւ հաւասար լեցին եւ կարգք ժողովըդապետական կամ աւագ եկեղեցեաց⁶⁹:

Աւթեւտասներորդ, եթէ ոմանք ի վիճակաւորաց կամ ի միանձանց միաբանեսցին ի խորհուրդս ապստամբութեան հակառակ եպիսկոպոսի կամ պաշտօնակցաց եւ ընկերաց իւրեանց, խտտեսցին ի կարգէն եւ ընդ բանիւ եղեցին:

Աննեւտասներորդ, քանզի ոչ փոքու օգտի պատճառք են գումարել գաւառական ժողովս, երկիցս ի տարւոյ զաւառական ժողով գումարեսցեն եպիսկոպոսունք իւրաքանչիւր գաւառի ի տեղւոյ սահմանելոյ յեպիսկոպոսապետէն: Աւ եպիսկոպոսք՝ որ առանց պատճառաց զանդաղին գալ ի նոյն ժողով, եղբայրաբար յանդիմանեսցին:

Վասներորդ, վիճակաւորք սահմանեալք կամ հաստատեալք ի միում եկեղեցւոյ մի ձեռնադրեսցին յայլ եկեղեցիս. բոց եթէ զիւրեանց քաղաքս կորուսեալ իցեն եւ ի հարկէ երթեցեն յայլ եկեղեցի: Արդ՝ եպիսկոպոսունք որք զկիւրականս օտար եկեղեցւոյ ընդունին, ինքեանք եւ ընկալեալքն ընդ բանիւ եղեցին, մինչեւ դարձցի ժառանգաւորն յիւր բուն եկեղեցի:

Վասներորդ առաջնորդ, մի լեցի գիւրաւ ընդունելի ամբաստանութիւն ժառանգաւորի կամ աշխարհականի զեպիսկոպոսաց կամ զաշխարհականաց իսկ, այլ յառաջագոյն մեծաւ զգուշութեամբ քննեսցին զնացք դատախազաց:

Վասներորդ երկրորդ, մի իշխեսցեն ժառանգաւորք ի վախճանել եպիսկոպոսին յինքեանս առնուլ զստացուածս նորա:

կը որպէս կանոնի անոտատ գտանին՝ պարտաւոր ծանօցեն զան-
ձինս լուծանելոյ ի կարգէն:

Վսաներորդ երրորդ, լուաք թէ ոմանք ի վեճակաւորաց
եւ ի միանձանց արտաքոյ հրամանի իւրեանց եպիսկոպոսի, նա
աւանիկ նդովեալ ի նմանէ՝ գնան ի Աոստանդինուպոլիս եւ թա-
ղում շփոթից պատճառք լինին: Հրաման տուաք ի ձեռն խնա-
մակալուի մեծի եկեղեցւոյն ստիպել զայնպիսին՝ զի զարձցին
յիւրեանց տեղիս:

Վսաներորդ չորրորդ, մենաստանք ի ձեռն եպիսկոպոսաց
օրհնեալք՝ մի բնաւ փոխեացին ի բնակութիւնս աշխարհական
մարդկան. նա եւ որ ինչ նոցա սեպհական են մշտնջենաւոր
մնացեն ի նոսա: Եւ որք պատճառք լինին քակտելոյ այսր
կանոնի՝ սահմանեալ պատժոց պարտաւոր լիցին:

Վսաներորդ հինգերորդ, եպիսկոպոսապետք պարտին ի մի-
ջոց ժամանակի երկոց ամսոց տալ եպիսկոպոս եկեղեցւոյն որոյ
վախճանեալ է եպիսկոպոս. իսկ թէ ոք այսմ անասաւորցէ,
պարտաւոր լիցի պատժոց եկեղեցւոյ: Եւ ինչք կամ ժառան-
գութիւնք եկեղեցւոյն այրի մնացելոյ ի հովուէն իւրմէ, պահե-
ցին առ տնտեսի կամ գործակալի նորա:

Վսաներորդ վեցերորդ, եպիսկոպոսունք ամենայն եկեղե-
ցեաց ունիցին մէն մի տնտես կամ գործակալ զոմն յովստէ
վեճակաւորաց իւրեանց, որ ըստ հրամանի կամաց եպիսկոպո-
սի իւրոյ խնամ տարցի գոյից եկեղեցւոյն, զի մի բնաւ վատ-
նեացին, եւ զի կարգ քահանայութեանն ազատ լիցի ի կասկա-
ծանաց եւ ի բամբասանաց: Եւ որք միանգամ զընդդէմն
գործեն՝ պատժապարտ լիցին:

Վսաներորդ եւթներորդ, որք պատճառանօք ամուսնու-
թեան զկանայս առեւանգեն եւ որք ի սոյն գործակիցք լինին,
եթէ ժառանգաւորք իցեն՝ ի կարգէն արտաքսեցին, ապա եթէ
աշխարհականք իցեն՝ նդովս ընկալցին:

Օայս քօան եւ եւթն կանոնս ամենայն հարք ժողովոյն
միով կամօք եւ միարանութեամբ հաստատեցին⁷⁰: Եւ ի կա-
տարել այսր ամենայնի՝ աղաչեցին ժառանգաւորք եկեղեցւոյն
Աոստանդինուպոլիս զփոխանորդս հայրապետին Հռոմայ տեսա-
նել վասն կարեւոր գործոյ իրիք եկեղեցւոյ իւրեանց: Նորա

70 Խնդիր է առ ոմանս՝ թէ այս քօան երեւի հաստատել եւ Պեղակոս Բ. քա-
եւ եւթն կանոնք արգելք առաջի պատգա- հանայապետ Հռոմայ ի Թղթին իւրում
մուտքաց հայրապետին Հռոմայ եւ արքու առ եպիսկոպոսունս Խաթրոյ, յորում
նի իշխանաց կապեցան եւ հաշակեցան ի զվերագոյն յիշատակեալ կանոնսք ընդ այն
ժողովի անդ՝ եթէ զքին մեկնելոյ նոցա ան- գործս ժողովոյս կարգէ, որք յառաջելա-
սի Չոխանն ունի ի իրերատոս սարկաւազ: Կան հայրապետէն Հռոմայ աւին զիւրեանց
իսկ ի հին արձանագիրս ժողովոյս գառ- հաստատութիւն, յայտ է թէ վառն պիտ-
նեմք զձեռնագիր հրեշտակացն Հռոմայ ի թիկ զի հաւանութեամբ հրեշտակաց իւրոց
կանոնսք յայտարարի, յորմէ յայտ է թէ ա- կարգեալ էին: Չոխն զրեթէ ամենայն նոր
առջի նոցա կարգեցան եւ ընթերցան: Չայս մասենագիրք եկեղեցւոյ գնեն:

գողցես խմացեալ զպատճառս աղաչանացն՝ ոչ հաւանեցան բանից նոցա ասելով , թէ Ղէ առեալ մեր հրամանս յառաքելական քահանայապետէն յայնպիսի դատոս ձեռն մխել : Իբրեւ ոչ ընկալան ի հրեշտակացն Հռոմայ զինդրեալն , մատուցեալ առ իշխանս արքունի զնոյն բան պաղատանաց առ նոսա եւս երկրորդեցին . այլ նոքա եւս ոչ ինչ բան զայնմանէ ինքնին ճառել յանձին կալեալ թողին զայն կամաց յօժարութեան ժողովեալ հարց : Եւ նոյնժամայն զամենայն ինչ ողջ բովանդակ կատարեալ համարելով հրեշտակացն Հռոմայ , ելին մեկնեցան ի ժողովոյն հանդերձ համօրէն իշխանօքն արքունի : Իսկ այլ եպիսկոպոսունք մնացին ի տեղւոջ ժողովոյն :

Լ . Ի նմին պահու դիպօղ ժամ գտեալ Անատոլիայ Աոստանդինուպոզիսի հայրապետի ըստ կամաց իւրոց եւ ըստ թելադրութեան վիճակաւորաց իւրոց զպատիւ աթոռոյ իւրոյ բարձրացուցանել , առաջի արար մնացեալ հարց ժողովոյն նոր ինչ կանոն , եւ ընկալաւ զհաւանութիւն նոցա ի նոյն : Այդ ի սմին կանոնի իբրեւ զհետ երթալով նորա երրորդ կանոնի երկրորդ տիեղերական ժողովոյն՝ սահմանէր , թէ որովհետեւ Աոստանդինուպոզիս է երկրորդ եւ նոր Հռոմ՝ արքունի եւ ծերակոյտ իշխանօք շքեղացեալ , վայել է եպիսկոպոսի նորին քաղաքի մեծապատիւ իշխանութեամբ ընդ եպիսկոպոսապետի հնոյն Հռոմայ փառաւորել , եւ երկրորդական պատուով յետ նորա մեծարոյ լինել ի մէջ եկեղեցւոյ : Եւ դարձեալ թէ ամենայն եպիսկոպոսապետք Պոնտոսի , Ասիայ եւ Խորակիայ ընդ իշխանութեամբ լինել պարտին աթոռոյն Աոստանդինուպոզիսոյ , եւ ի հայրապետէ նորին ընդունել զիւրեանց ձեռնադրութիւն : Այլ վին կանոնաւ արտաքս ըստ իշխանութիւն հայրապետին Անտիօքայ ելանէին եկեղեցիք Պոնտոսի եւ փոքուն Ասիայ . իսկ եկեղեցիք Խորակիայ ըստ իշխանութիւն աթոռոյ մեծի հայրապետին Հռոմայ ⁷¹ :

71 Ունին ի մօր ընթերցողք մեր զպատմութիւն առաջին սուրբ ժողովոյն Աոստանդինուպոզիսի , յորում կանոն եղաւ , « Աոստանդինուպոզիսոյ եպիսկոպոսին ունել զպատիւ աւագութեան յետ Հռոմայ եպիսկոպոսին , Բայց որպէս եւ բանքն իսկ կանոնին յայտ առնեն , միայն կարգ իմ պատուոյ սահմանեցաւ յայնժամ վասն աթոռոյն Բիւզանդիոյ , ընդ որում ոչինչ իրաւունք ի վերայ այլոց եկեղեցեաց կցորդ էին . եւ ոչ մի ինչ զրկանք լինէին այլոց աթոռոց : Ինչոք զի յայնժամ ժողովի այլով կանոնաւ հրամայեցաւ , իւրաքանչիւր եպիսկոպոսի ինամ առնել եկեղեցւոյ եւ զաւան իւրում եւ ոչ ուրիշ միեւ ի գործ առաջնորդութեան օտար եպիսկոպոսաց : Բայց հայրապետք Աոստանդինուպոզիսոյ առ սակաւ սակաւ սկսան օտար ինչ փաստաւ լինի այն աթոռոյ նորա , եւ զի մի լից

պոմ կանոնի , այն է՝ ընդ պատուոյն եւ զիրաւունս խառնել , եւ ըստ այնմ փոխուի լինել ի գործն այլոց զաւագաց՝ նեւնադրելով եպիսկոպոսապետս եւ եպիսկոպոսունս , որպէս զի յետ ժամանակոց ինչ ընդ ձեռամբ իշխանութեան իւրեանց օրկանել նոցա զհաւառս Թրակիայ եւ փոքուն Ասիայ : Այն զի ջանային հնարէին եւս եւ զԻւրիկէ ընդ իշխանութեամբ իւրեանց առնուլ , բայց ինամովք հայրապետաց Հռոմայ ընդունայն եղեն իօրհուրք նոցա ի սմին :

Այսպիսի մտք ջանայր եւ Անատոլիոս զիրաւունս՝ զոր իւր նախնիք ըստ մօր ստացեալ էին , առանձինն կանոնաւ հաստատել ի ժողովն քաղիկեանի , զի յայնժամ տէր տնօրէնի եւ անհրաժեշտ իրաւունքս լինի այն աթոռոյ նորա , եւ զի մի լից

Յետ այսորիկ երկու ինչ եւս իբրեւ կանոնս սահմանեցին Անատոլիոս եւ Ժողովեալքն ընդ նմա: Յառաջնումն սահմանէր՝ զի եպիսկոպոսն ըստ օրինաց ձեռնադրեալ մի բնաւ կարգեացի ի կարգ երիցանց: Այս կանոն գտցես յիշատակեալ կամ սահմանեալ վերագոյնն ի չորրորդ գումարման Ժողովոյս ի տեղապահից հայրապետին Հռոմայ: Իսկ երկրորդ կանոնն էր վասն եղիպտացի եպիսկոպոսաց, որք որպէս վերագոյնն գրեցաք, յապաղեցին դնել զձեռնագիր իւրեանց ի Թուղթն սրբոյն՝ ի եւոնի մինչեւ ցընտրութիւն նորոյ հայրապետի փոխանակ Վէոսկորոսի: Այսու կանոնաւ հրաման լինէր նոցա ըստ կամ իւրեանց կալ մնալ մինչեւ ձեռնադրեացի նոցա հայրապետ, զի այս էր առ նոսա սովորութիւն չառնել ինչ արտաքոյ խորհրդոյ հայրապետի իւրեանց: Այսչափ ինչ գործեցաւ ի հնգետասաներորդում գումարման Ժողովոյս:

Իբրեւ ճշմարտեալ գիտացին տեղապահք քահանայապետին Հռոմայ զմիտս կանոնին Անատոլիոսի որ վասն ամբառնալոյ զաթոռն իւր, մեծաց փնասուց պատճառս ոչ միայն քահանայապետին Հռոմայ, այլ եւ Ալեքսանդրիայ եւ Անտիոքայ հայրապետացն համարեալ, պնդեցին զանձինս մեծաւ նախանձու խափանել զերան: Ամին իրի ի վաղիւ անդր, այն է՝ յառաջնում աւուր Նոյեմբեր ամսոյ ամենայն եպիսկոպոսք Ժողովոյն եւ արքունի իշխանօքն Ժողովեցան ի վեշտասաներորդ եւ ի վերջին գումարումն: Եւ ի հանդարտել ամենեցուն՝ խօսեցաւ Պասկազինոս մին ի փոխանորդաց անտի հռոմէական քահանայապետին եւ ասէ. «Եւր եղեւ մեզ՝ Թէ երէկ յետ մեկնելոյ մերոյ եւ իշխանացոյ ի Ժողովոյս գործեցաւ ինչ հակառակ օրինաց եւ կարգաց եկեղեցւոյ: Եւր՝ աղաչեմք զպատուական իշխանսդ տալ ընթեռնուլ զայն, զի տեսցուք Թէ համրէն աթոռակիցք մեր համարիցին արդար»: Եւ իբրեւ ընթերցաւ վերագոյնն յիշատակեալ կանոնն վասն առաւելութեան պատուոյ աթոռոյն Աոստանդինուպոլսի, ասէ ի՛նչ կենտրոն հրեշտակ հռոմէական. «Իսկուի մեզ Թէ յաւամայ կամ միաբանեցին այդմ եպիսկոպո-

սւմք ի բաց բառնալ զայն ի հայրապետաց մաց ի նոցանէ յոյժ Քոստակար էր: Սա-
 զոստանդինուպոլսի՝ համարեալ զայն առ-
 կայն եւ այնպէս միայն սակաւ եպիսկոպո-
 վորութիւն ինչ հաստատեալ անկարգու-
 սունք մի մի առանձինն ձեռնադրով ետուն
 Թեմա: Եւ ճշմարտութեամբ մարթ է մեզ
 զհաւանութիւն իւրեանց, իսկ այլք միաբա-
 րանք զի եթէ էր ձեացեալ հեշտակաց բառ
 գոչելով իբրեւ ի հարկէ միաբանեցին
 աթոռայն Հռոմայ ի Ժողովի անդ, եւ աղ-
 զայ բանիւք հակառակեալ այսմ խորհրդոյ
 ի նոցանէ ոչ Անատոլիոս եւ ոչ այլ զը-
 Վնատոլիոսի՝ գտանէին եւ այլ բազում
 յեպիսկոպոսաց հակառակեցաւ բնաւ դա-
 եպիսկոպոսունք միաբանեալք ընդ նոսա:
 հերիցութեան եւ զլիաւորութեան եպիս-
 Բայց ի մեկնել հռոմէական հեշտակաց ի
 կոպոսապետին Հռոմայ. այլ զայն մեկին
 Ժողովոյն, ձեացեալ եպիսկոպոսունքն՝ որ
 բանիւք բարեկեցին. մանաւանդ Թէ զան
 ըստ ներքին խորհրդոց իւրեանց չէին հաճ
 եղին բազմապատիկ զնորին առաջնորդե-
 եւ հաւան ընդ յանգուցն գործ Անատո-
 փեայ, որպէս ամենեցուն յայտ է, լռեցին
 զեայ ընդունել, որպէս յետ սակաւ փոյ
 եւ հաստատեցին զկանոն նորա, որ բազ-
 ցունցի:

սուսք ժողովոյս, : Եւ յասել բազմաց ի նոցանէ, թէ կամու. միաբանեցաք. յաւել դարձեալ խօսել ՚ի ուրկենտիոս եւ ասէ. «Ի բաց թողեալ սոցա զսահմանս երեքհարեւր ութեւտասն հարց սուրբ ժողովոյն «Աիկիայ» ի մէջ մատուցին միայն զկանոն հարեւր յիսուն եպիսկոպոսաց ժողովոյն Աոստանդինուպոլսի : Եթէ ցարդ ըստ կանոնի սորին ժողովոյ վարեցան՝ ընդէ՛ր բնաւ նոր կանոն յօրինեն վասն իշխանութեանն՝ որ կայր : Եւս եթէ չեղեւ բնաւ ածեալ յարդիւնս իշխանութիւնն՝ որ տուեալ էր այսու կանոնաւ, է՛ր վասն ի խնդիր լինին այնմ, :»

Ենատողիոս եւ որք ընդ նմա յօրինեցին վնոր կանոնն չա. մեցեալ ընդունել զբանս հրեշտակաց քահանայապետին Հա. մայ, ամենայն հնարիւք ջան դնէին՝ զի եւ նոքա ձեռն տա. ցեն ի հաստատութիւն կանոնին այնորիկ : Յայնժամ Բօնի. փակիոս երէց մին ի հրեշտակաց անտի սրբոյն ՚ի Եւոնի առեալ զգիր հրամանի նորա, զոր տուեալ էր առ նոսա ի դալ նոցա ի ժողով անդր, ընթերցաւ զբանս զայսոսիկ. «Պահեալ ի ձեզ ըստ ամենայնի զիշխանութիւն անձին մերոյ, մի բնաւ թոյլ տաջիք յանդուգն ձեռնարկութեամբ ինչ եղծանել կամ անկանել իրիք ի զօրութենէ սահմանաց հարցն սրբոց : Եւ եթէ խիզախեալ ոմանց ի պայծառութիւն քաղաքաց իւրեանց՝ գուն գործեսցեն սեպհականել ինչ անձանց, դուք վայելուչ հաստատութեամբ խափանեսջիք, : Այսպիսի իմաստուն հա. ման ի ձեռին ունելով հրեշտակացն՝ ոչ դարձան ի հաւանու. թիւն բանից այլոց ժողովելոց՝ առնելով ընդ նոսա նորաձեւս ինչ : Եւս իրրեւ անշարժ կային սոքա ի կարծիս իւրեանց, ասէ ՚ի ուրկենտիոս եպիսկոպոս ցիշխանս. «Ճէ արժան առաքելականա. թուոյն աստէն առաջի մեր ի պատուոյ իւրմէ անկանել : Ասն որոյ ազաչեմք զմեծապատիւ իշխանսդ, զի խնամ տարջիք խա. փանել զոր ինչ երէկ ի ժամու՝ յորում մեք չէաք ի ժողովն աստ, ընդդէմ՝ կանոնաց եւ սահմանաց գործեցաւ. ապա թէ ոչ գրեցի յարձանագրութիւնս ժողովոյս հակառակութիւն մեր առ այն, : Եւսպէս կատարեցաւ եւ այս վեշտասաներորդ եւ յետին գումարումն տիեզերական ժողովոյս Վառիկեդոնի, որ ի սկզբանէ անտի իւրմէ մինչեւ ցկատարածն ձգեցաւ զա. ւուրս քսան եւ չորս, ի միասին եդեալ եւ զաւուրս ընդ մէջ անկեալս, յորս ոչ գումարեցան հարքն ի մի :

Եւ. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՒՄ Եւտ արձակելոյ ժողովոյն ոչ իսկ եւ իսկ ցրուեցան յեկեղեցիս իւրեանց, այլ զաւուրս ինչ կացին մնացին ի Աոստանդինուպոլսի զի միաբանութեամբ ուրախ լի. նիցին ընդ աստուածապաշտ ինքնակալին Մարկիանոսի վասն մերժելոյ հերեսիովտաց եւ վասն հաստատելոյ ուղիղ հաւա. տոց : Յաւուրսն յայնոսիկ միաբան խորհրդով գրեցին թուղթ

առ սուրբ ի՛ եւոն, վայելուչ անուանա տալով նմա ի յայանել զմեծ եւ զբարձր իշխանութիւն նորա ի վերայ համօրէն եկեղեցւոյ: Ըգտ արարին նմա վառն ամենայնի՝ զոր գործեալ եւ սահմանեալ էին, խնդրելով ի նմանէ ընդունել եւ հաստատել զամենայն: Պրեցին առ նա եւ վասն կանոնին՝ որ զիշխանութենէ աթոռոյն Աստուանդինուպոլսի էր, եւ աղաչեցին՝ զի իւրով հաւանութեամբ հաստատեսցէ զիրան: Կա եւ Սարկիսոս եւ այլք գրեցին առ սուրբն ի՛ եւոն գիրս առանձինն ի խնդրել զհաստատութիւն սորին կանոնի:

Իսկ երանելի քահանայապետն, իրբեւ արդարեւ հոգեւոր գլուխ եւ խնամածու բովանդակ կաթողիկէ եկեղեցւոյ Աստուծոյ առանձինն վճռով իւրով հաստատեաց զսահման հաւատոց զկարգեալն ի ժողովի անդ եւ զնորման Եւտիքի: Իսկ զոր Անատոլիոս վասն բարձրացուցանելոյ զաթոռ իւր արտաքոյ կամաց գահերիցանց ժողովոյն ինքնին սահմանեալ էր՝ զայն ոչ ընկալաւ եւ ոչ հաստատեաց: Եւ արդարեւ յիրաւի իսկ. քանզի այն չէր բնաւ համարելի սեպհական գործ եւ կանոն տիեզերական ժողովոյ՝ որում իմաստուն խորհրդով ոչ գտան միաբան, մանաւանդ զի եւ ընդդէմ գարձան իսկ օրինաւոր գահերէցք նորին:

Յետ հաստատելոյ մեծին ի՛ եւոնի զսուրբ զայս եւ զտիեզերական ժողով Վաղիկեդոնի ըստ բանիցն հաւատոց՝ սկսան եկեղեցիք արեւելից ամ ըստ ամէ առանձինն ածնիւ պատուել զայն ժողով ի շնորհակալութիւն մեծի բարերարութեանն՝ զոր եցոյց նոցա Բարձրեալն ի մերժելն ի ձեռն սորին ժողովոյ զմուրթութիւնս, որք զսբանչելի խորհուրդ տեսչութեան Միաձնի իւրոյ ունայն ցուցանել ճգնէին:

Ի հաստատութիւն եւ ի գովեստ սուրբ ժողովոյս միաբան գտան լեզուք բազում աստուածաշնորհ արանց պայծառացելոց յեկեղեցիս Վրիստոսի: Եւստէն ի դէպ դատիմք կարգել զհաստատուն վկայութիւնս սակաւուց ոմանց ի նոցանէ՝ զորս եւ Հայաստանեայցս եկեղեցի յիշատակաւ պատուէ:

Ի ձեռագիր Յայսմաւուրս մեր՝ գրեալ ի Թուխ Հայոց ՊԶԸ ընթեռնումք զայս ինչ. «Յայսմ աւուր հանգեաւ մեծ ճգնաւորն եւ սբանչեւագործն Աւքսէնդիոս յարգելական խցի, կեցեալ ամս բազումս ի լըրինն որ կոչի ի Սուր...: Եւհաս երանելին մինչեւ ցՄարկիանոս Թագաւորն, եւ յորժամ ժողովեաց վեհահարեւր երեսուն եւ վեց եպիսկոպոսունս, եւ արարին զչորրորդ սիւնհոդոսն, գրեցին յերանելին զի ընկալցի զժողովն: Եւ նա ասէ, եթէ վրիկիայ ժողովն ընդունին, եւ վրեստոր եւ զԵւտիքէս նորմեն, եւ զսուրբ Այոսն աստուածածին խոստովանին, ընդ-

ունիմ եւ ես զժողովն: Եւ յորժամ գրեցին նոքա, յայնժամ եւ նա ընդունեցաւ զժողովն ⁷³»:

Երանելի ձգնաւորն Վրիստոսի Սիմէոն սիւնակեաց, զորոյ զիշատակ ամի ամի տօնէ Հայաստանեայցս եկեղեցի, մեծաւ սիրով ընկալաւ եւ մեծարեաց զայս սուրբ ժողով: Օսքանչելի առնէս զայսմանէ այսպէս գրէ Եւագրիոս վիպապատում մատենադիր եկեղեցւոյ ⁷⁴. «Սիմէոն այր սուրբ զայսց իրաց, (զժողովոյն Վաղիկեդոնի եւ զԹղթոյ սրբոյն ՚Յեւոնի,) երկուս թուղթս գրեաց, զմի առ ՚Յեւոն կայսր, եւ զմեւս եւս առ Բարսեղ Հայրապետ Անտիոքայ . . . յորոց յետնոյն պատճէն է այսպիսի:

Բարեպաշտ տեառնդ իմում սուրբ եւ աստուածասէր եպիսկոպոսապետիդ Բարսեղ՝ Սիմէոն մեղաւոր ողջոյն ի Տէր: Օթուղթ մեծապատիւ տէրութեան ձերոյ յակն արկեալ, սքանչացայ ընդ մեծ փոյթ եւ բարեպաշտութիւն աստուածասէր ինքնակալին մերոյ, զոր ոչ միայն առ սուրբ Հարս այլ եւ առ Հուստոս՝ զոր նոքա հաստատեցին՝ յայտնապէս եցողց: . . . Եւ ես արհամարհս եւ տրուպ, յետինս մենակեացս՝ յայտ արարի ինքնակալին զկարծիս իմ զհաւատոց վեցհարեւր եւ երեսուն սրբոց հարց՝ որք ի Վաղիկեդոն ժողովեցան. եւ զի այնմ միարանեալ եմ եւ զոր նոքա հաստատեցին իբրեւ ի Հոգւոյն սրբոյ ցուցեալ հաստատեցի եւ ես: Վանգի եթէ փրկիչ մեր ուր երկու կամ երեք ժողովեալ են յանուն իւր՝ անդ է ի մէջ նոցա, հնար ի՞նչ իցէ չլինել նմա ի մէջ ժողովոյ այնչափ անչափ բազմութեան հարց սրբոց»:

Սուրբ Գրիգոր մեծ հայրապետ Հռոմայ, որոյ յիշատակ կատարի ի Յայսմաւուրս մեր ի ԵԳԻ. Սարտի, այսպէս խօսի ⁷⁵ զչորից համաշխարհական ժողովոց. «Իբրեւ զսրբոյ աւետարանին չորեսին մատեանս՝ այնպէս զչորս ժողովս ընդունել եւ պատուել խոստովանիմ, ամենայն փութով գիրկս արկանեմ եւ կատարեալ հաստատութեամբ պահպանեմ: Վանգի ի սոսա իբրեւ ի վերայ չորեքկուսի վիմի շինուած սուրբ հաւատոց բարձրանայ. եւ որ դր ոչ ունի զհաստատութիւն սոցա, որպիսի եւ իցեն կեանք եւ գործք նորա, թէպէտ եւ վէմ լինել թուեսցի՝ սակայն արտաքոյ շինուածոյս անկեալ գնի: Եւս որ միանգամ դր յօտար կարծիս ինչ մտաբերէ՝ նղովեալ եղիցի: Իսկ որ զհաւատս այց ժողովոց ունի՝ խաղաղութիւն ի վերայ նորա յԱստուած Հայր ի ձեռն ճիսուսի Վրիստոսի Որդւոյ նորա», ի խորձեալ նոյն սուրբ հայրապետ ասէ այլուր ⁷⁶. «Բաւ լիցի մեզ զօտարաձայն բանս հերետիկոսի ուրուք ընդունել, կամ ի Թղթոյ բարեաց յիշա-

⁷³ Յայսմաւ. ԺԵ. Փետր:

⁷⁴ Ի պատմ. եկեղ. Գրեգ. Բ. ԳԼ. Ժ:

⁷⁵ Գրեգ. Ա. Թուղթ ԻԴ. առ եպիսկ. արեւելից:

⁷⁶ Գրեգ. ԺԲ. Թուղթ Է:

ասկաց արժանի նախնւոյն մերոյ՝ ՚ի եւոնի փառու իւրի խոտորել : ԸՄԼ որ ինչ ի չորից սուրբ ժողովոց սահմանեալ են՝ ընդունիմք, եւ որ ինչ մերժեալ են՝ միաբան եւ մէք մերժեմք», : Եւ այլ ուրեք ⁷⁶ դարձեալ ասէ . «Եթէ դք ընդ հակառակս հաւատոց չորից այսց ժողովոց եւ թղթոյ սրբոյն ՚ի եւոնի քահանայապետի եւ սահմանի նորա խօսել ինչ յանդգնի, նզովեալ եղիցի», :

Հանգոյն սմին բազում ամօք յառաջ քան զնոյն հայրապետ կանխեալ վկայեաց Խէնդոսիոս սուրբ ճգնաւոր, այն՝ որ ըստ պատմելոյ Յայսմաւուրաց մերոց ի ԺՎԻ . Յունուար ամսոյ, յորում աւուր յիշատակի յեկեղեցիս Հայաստանեայց, զմիաբանակեցաց վանս կարգեաց : Եւ այս են նորա բանք . «Եթէ դք զչորս սուրբ ժողովս ոչ համարի իրրեւ զչորս աւետարանս, նզովեալ եղեցի», ⁷⁷ :

Սուրբ Եւթիմիոս մեծ անապատականն, զորմէ ի նոյն Յայսմաւուրս ի Ի . Յունուարի յաւուր յիշատակի նորա՝ ասի լինել ի Սեդաիւնոյ փառուն Հայոց, ուղղափառհաւատ եւ օրինաւոր քարոզեաց զմեծ ժողովն Վաղկեդոնի : Վրանդի պատմէ Լիւրեղ վանական գրիչ վարուց երանելոյն ⁷⁸, թէ Եշակերտը նորին Ստեփանոս եպիսկոպոս Յամնիացւոց եւ Յովհանն եպիսկոպոս Եւրարացւոց, որք առնթերակաց էին ի ժողովին Վաղկեդոնի, յարձակել նորին ժողովոյ՝ առեալ զսահման հաւատոց եկին ցուցին զայն սուրբ վարդապետի իւրեանց՝ տեսանել միթէ եւ նա ընդունի : Եւ նորա առեալ եւ ընթերցեալ, եգիտ ըստ ամենայն մասանց որչամիտ եւ միաբան ճշմարտութեան : «Եւ այնուհետեւ, ըստ բանից պատմագրին, հնչեաց համբաւ ընդ ամենայն անապատն, թէ եւ մեծն Եւթիմիոս զհետ գնայ ժողովոյն Վաղկեդոնի», :

Պարձեալ ընթեռնումք ի վարս սորին երանելոյ, զի Խէնդոսիոս գլուխ Եւտիքեանց ի կողմանս Պաղեստինեայ, որ բունի յինքն տարեալ էր զիշխանութիւն աթոռոյն Երուսաղեմի, որպէս ունիմք գրել, առաքեաց առ նա երկուս աւագ վանականս՝ որք միաբան էին ընդ նմա, խորամանկ խաբէութեամբ որսալ զերանելին յիւր կողմն : Ը, որս պատասխանի ետ երանելի այրն մեծաւ դողութեամբ եւ ասէ . «Վաւ լեցի ինձ փոքու իւրի հաղորդ լինել յանցանաց կամ մոլորութեանն Խէնդոսիոսի», : Եւ դա ասեն . «Ապա ուրեմն չէք այլ ինչ առնել մեզ, բայց միայն զի ընկալլուք զուսումն Վեստորի՝ զոր հաստատեաց ժողովն Վաղկեդոնի, եւ ասասցուք՝ թէ ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս արժան է երկուս բնութիւնս խոստովանել», : Եւսէ ցնոսա երանելին . «Դս ի սահման հաւատոց ժողովոյն Վաղկեդոնի ոչինչ դա-

76 Գիրք Զ. Թուղթ Բ :

78 Աւ Սուրբոսի, ի Ի . Յունուար :

77 Մեծափր. առ Սուրբոսի, ի ԺԱ. Յունուար :

նեմ՝ արժանի դարձանաց», Այս ասացեալ մեկնեաց նոցա՝
Թէ սուրբ ժողովն ըստ մտաց սրբոյն Նիւրդի առաց երկուս բնու-
թիւնս ի Վրիստոս առանց իրիք այլակերպութեան անձանց,
այս ինքն առանց այլ եւ այլ անձինս ի նմա խոստովանելոյ:

Այլ առաւել քան զայս ամենայն վկայութիւնս հարց եւ
պատմագրաց յայտ յանդիման ցուցանէ զանարատութիւն եւ
զգովեստ սրբոյ ժողովոյս Վաղկեդոնի եւ ամենեցուն ընդունելի
ընծայէ այն՝ զի համօրէն աիեզերական ժողովք որ յետոյ գումա-
րեցան, զսա ըստ ամենայնի հաւասար եւ հասարակ գովեն, եւ
զգործս եւ զսահմանս նորա իրրեւ զՆիկիայն, զՂոստանդինու-
պոլսին եւ զՎսիեսոսին անսխալս եւ ընդունելիս քարոզեն: Ար-
պէս զի Թէպէտ եւ չգտանէաք ի գիրս հարց եւ մատենագրաց
եւ ոչ բան մի գովութեան զսրբոյ ժողովոյս, սակայն այս վկայու-
թիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ, որոյ լրումն են համաշխարհական
ժողովք, զայն ժողով ամենեւին սուրբ եւ ընդունելի ցու-
ցանէր:

Այս չեւ իցէ մեր փքեալ զայս գլուխ պատմութեան
կամիք ցուցանել կարճառօտիւք Թէ որպիսի հնարիւք ազար-
տեցաւ առ բազումս, մանաւանդ առ անգէտս, ճշմարտութիւն
պատմութեան եւ գովելի համբաւ մեծի այսր սիւնհոդոսի:

Աղվաղակի իրրեւ լու եղեւ Թէ արձակեցաւ սուրբ ժո-
ղովն՝ ամենայն աշխարհն արեւմտից եւ արեւելից, բաց յԱգիո-
տացւոց եւ ի Պաղեստինացւոց ոմանց, ընկալաւ զայն ժողով որով
մտօք եւ ուրախութեամբ բազմաւ: Այսց առ եւ եւս պատուա-
կան եւ ընդունելի ընծայեցուցանելոյ հրովարտակ առաք Ստ-
կիանոս կայսր, յորում գեղեցիկ բանիւք յորդորէր զամենեւեան
մի բնաւ հակառակել այնմ: Սաստիկ պատիժ պատուհասի սպառ-
նայր ամենեցուն որք ընդ կողմանն Լաւորեայ միաբանին եւ զա-
ղանդ նորա քարոզեն, որպէս եւ ամենեցուն որք ոչ այրեն զա-
մենայն գիրս նորա եւ աշակերտաց նորին: Եւ քանզի ամենայն
Լաւորեանց սիւն հաստատութեան էր Վէոսկորոս աղէքոսն
դրացի, յետ կատարածի ժողովոյն վտարեաց զնա ինքնակալն ի
Վանգրաս Պապիլագոնիայ, որպէս պատմեն Լաւագրիտո 79 եւ Վի-
բերատոս 80. ուր յետ բազում աւուրց մեռաւ նա յառաջին
խոտորութեան կարծիս:

Յետ արտորելոյ նորա ոմանք յեպիսկոպոսաց Աղէքսանդրիայ,
որք էին ի ժողովի անդ, հանդերձ Թղթով ինքնակալին զարձան
յեկեղեցի իւրեանց եւ կամէին կացուցանել զոմն հայրապետ փո-
խանակ Վէոսկորոսի: Եւ եղեւ խռովութիւն յոմանս յԱղէք-
սանդրիացւոց, որք չհաւանէին ի կենդանութեան Վէոսկորոսի
կացուցանել զայլ ոք յաթոռ նորա: Այսց եպիսկոպոսացն բազ-

մութիւն ժողով արարեալ՝ եղին իւրեանց հայրապետ Պրոտերիոս զաւագ երեց եկեղեցւոյն Աղեքսանդրիայ: Եւ եղեն հերձուածք ի բազմութեան քաղաքին. յորովադայնք ի Պրոտերիոսին կողմ ելին եւ ոմանք մնացին ի կողմն Վէոսկորոսի: Եւ իբրեւ զայրանայր հակառակութիւնն՝ խումբ արարեալ Վէոսկորոսեանց ամենայն բազմութեամբն իւրեանց յարեան հակառակ իշխանաց քաղաքին, որոց յանհնարս մտեալ վաղվաղակի անապարէին ածել զօրոս սպառազէնս ի վերայ նոցա: Հայնմ պահու առաւել եւս զայրացեալ ապստամբելոցն սկսան քարաձիգ լինել ի նոսա, մինչեւ չկարացեալ զրէմ ունել զօրացն՝ սրտմտութեան բազմութեանն, խոյս ետուն ի տաճար մի հոյակապ: Ոհետ պնդեալ նոցա ժողովորեանն մինչեւ ցայն տեղէ՝ շուրջ պատեցին զտաճարն եւ հրձիգ արարեալ՝ կնդանւոյն այրեցին զբազմութիւն զինուորացն: Իբրեւ լու ելին այս ամենայն անցք խռովութեան ի Ղոստանդինուպոլիս առ ինքնակալն, իսկ եւ իսկ զօր առաքեաց յօգնականութիւն, որք եւ յետ բազում ամբողջից հազիւ մարթացան զապստամբութիւն խռովելոցն ի խաղաղութիւն նուաճել: Եւ Պրոտերիոս զամենայն ժամանակս հայրապետութեան իւրոյ յոյժ ընդ ահիւ անկեալ կայր, եւ թիկունս օգնականութեան ունէր իւր հանապազ զգօրոս արքունի սպարեցուցանել զանձն ի ձեռաց հակառակորդաց:

Եւ միայն յԱղեքսանդրիա՝ այլ եւ ի Պաղեստին կողմնակիցք Եւ ախբեայ եւ Վէոսկորոսի անհնարին աղմուկ շփոթից յուզեալ ի վերայ ծշմարտահաւատ հաւատացելոց վասն ժողովոյն Վաղկեդոնի, բազում չարիս անցուցին ընդ ջատագովս նորին ժողովոյ: Վասնզէ ոմանք ի միայնակեցացն Պաղեստինու, որք թէպէտ եւ եկեալ էին ի ժողովն՝ այլ ամբարտաւան խորհրդով չընկալան զահմանս նորա, դարձեալ ի մենաստանս իւրեանց ստայօդ բանիւք խռովութիւնս արկին ի բազումս, աներկիւղս հայհոյելով թէ ֆեսա մեծ գործեցաւ սուրբ հաւատոց ի սիւնհոգոսի անդ ի Վաղկեդոն: Եւ յոյ խռովութեանց սկիզբն եւ պատճառք եղեւ Խէոդոսիոս ոմն վանական, այր չար եւ լի ամենայն նենգութեամբ, որ եւ վասն անկարգ գնացից իւրոց հրամանաւ եպիսկոպոսի իւրոյ մերժեալ էր ի վանաց իւրոց: Սա ի բազում ատելութենէն զոր ընդ ժողովոյն Վաղկեդոնի ունէր, գրգռեալ զԹուղթ սրբոյն Վեւոնի այնպիսի օտարոտի բանիւք փոխեաց ի յոյն բարբառ, մինչեւ սքանչելի գիրն այն՝ յորում յայտնի բանիւք մերժի չար ուսուսմն Վեստորի՝ իբրեւ օգնական եւ արծարծիչ այնր աշանդոյ երեւէր:

Սորին Խէոդոսիոսի անօրէն խորհրդովն միաբանեալ եւ տիքեան միայնակեցաց չոգան առ Յորնաղ հայրապետ Երուսակեմի, որ զսուրբ ժողովն Եփեսոսի եւ Վաղկեդոնի բազում

ջանիւք եւ փութով բարձրացուցանէր, եւ սպառնալեօք մահու
թելադիր եղեն նմա՝ նպովել զժողովն Վահկեղտնի: Նա իբրեւ
ոչ անսաց խորհրդոյն անօրէնութեան, գաղտ առաքեցին ի վե-
րայ նորա զայր մի չարագործ կարճել զնա ի կենաց: Բայց քանզի
Յորենաղ յառաջագոյն իսկ խոյս տուեալ էր ի Ղոստանդինու-
պոլիս՝ նմին իրի փոխանակ նորա անգիտութեամբ սպան անօրէնն
զՍեւերիանոս եպիսկոպոս Սկիւթոպոլսի: Յետ այնորիկ առեալ
խաւարասէր արանցն զԽէղդոսիոս զառաջնորդ իւրեանց՝ յեկե-
ղեցւոյ սուրբ յարութեան ետուն ձեռնադրել զնա եպիսկոպոս,
եւ նստուցին յաթոռ Լորուսաղեմի: Իբրեւ զայսմ ամենայնէ
զգաստ լինէր Սարկիանոս՝ անյապաղ դիր գրեալ առ Վարթէ-
մարդպան իւր ի Պաղեստին՝ յետ ամսոց ինչ ամօթով տայր ըն-
կենուլ յաթոռոյն զԽէղդոսիոս եւ վերստին կացուցանէր ի նոյն
զՅորենաղ:

Սա ինքն Սարկիանոս կայսր յետ պայծառացուցանելոյ զա-
մենայն վայելուչ կարգս՝ կատարէր ի կենաց յամի 457 եւ թա-
գաւորէր ընդ նորա Վեռն թրակիացի, որ անուանեալ կոչ
Մեծ: Ի սկզբան տէրութեան սորա զայրացաւ յոյժ յԱգիպտոս
չար ախտն Լաւրիքի: Վանգե Տիմոթէոս ոմն միայնակեաց, որ
անուանեալ կոչի Ղուզ՝ հանդերձ չորիւք եպիսկոպոսօք եւ միայ-
նակեցօք ումամբք վասն աշակերտելոյ իւրոյ Լաւրիքեայ մարտու-
թեանն նպովեցաւ ի ժողովի եպիսկոպոսաց Լագիպտոսի՝ զոր ժո-
ղովեաց Պրոտերիոս հայրապետ: Սա ինքն Տիմոթէոս ի հարս-
նենգութեան մտաբերեալ, գիշերայն սեաւ զգեստուք ելեալ
շրջէր ընդ խրճիթս անապատականաց, եւ ընդ ծակ եղեգան զմի
ի նոցանէ յանուանէ կոչէր՝ կերպարանելով զանձն հրեշտակ Լա-
տուծոյ իջեալ յերկնից ազդ աունել նոցա՝ զի ի բաց կացեալ
ի միարանութենէ Պրոտերիոսի կացուցեն իւրեանց հայրա-
պետ զՏիմոթէոս, այն է՝ զանձն իւր, որպէս պատմեն Թէ-
դորոս ընթերցօղ եւ Խէղդոսիանէս: Եւ յայլ ազգի ազգի
խաբէութեամբք զբաղումն ընդ իւր ի խորհուրդս չարութեան
միաբանեալ, յաւուր միում յերկուց եպիսկոպոսաց, որք ընդ
նմա միաբանեալ էին, ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս յաթոռն
Եղիքսանդրիայ. եւ յետ այնորիկ սպա ծածուկ հնարիւք
վարէր զպաշտօն եպիսկոպոսութեան: Բայց իբրեւ ի վեր է
բանն առ ոստիկան քաղաքին, եւ նա ոչ ներէր Տիմոթէոյ
համարձակ ելեւմուտս ունել ի քաղաքն, կողմնակիցք նորս
դառնացեալ ընդ արհամարհանս առաջնորդի իւրեանց, գուն-
գործէին սպանանել զՊրոտերիոս:

Իբրեւ ազդ լինէր Պրոտերիոսի ցատումն սրտմտութեան
նոցա՝ խոյս ետ ի մկրտանոց մեծի եկեղեցւոյն, կարծեալ այն-
պէս՝ թէ ի տեղւոյն սրբութենէ պատկառեալ ի բաց կան յան-

օրէն գործոյն: Բայց գազանացեալ արանցն ոչինչ բնաւ զանգիտեալ ի տան Աստուծոյ ձգել զձեռս իւրեանց յօծեալն նորա, խուժէին ամենայն բազմութեամբն զինու վառեալք ի ներքս ի մկրտանոցն, եւ մինչ դեռ յաղօթս կայր երանելին, խոցեալ զնա ընդ սնակուշան առ ետեղ դիւթաւալ յերկիր կործանէին: Յետ այնորիկ պրկեալ պարանաւ զմարմին նորա ընդ ամենայն կողմանս քաղաքին ի տեսիլ ամենեցուն ընդ քարշ ածեալ շրջեցուցանէին: Այս յօշ յօշ պատառեալ ի բազում մասունս, առնուին ոմանք զփորոտիսն եւ յանհնարին կատաղութենէ սրտից իւրեանց իրրեւ զշողղակեր գազանս կամ թէ չարագոյն եւս ուտէին:

Յետ վախճանին Պրոտերիոսի՝ յայանապէս նստաւ յաթոռն Ալեքսանդրացոց պատճառ ամենայն չարեաց Տիմոթէոս Առաք, եւ աներկեւղ ձեռն արկ կատարել զամենայն գործս չարութեան: Օտուրս եկեղեցւոյ եւ զբաժին աղքատաց առատութեամբ բաշխէր ուսումնակցացն Աւտիքեայ եւ Վէոսկորոսի, որ էին իւր սիրելիք: Օժողովն Վաղկեդոնի եւ զամենեսեան որ ընդու նէին զայն, զսուրբն Վեոն, զԱնատոլիոս, եւ միանգամայն իսկ ասել զհամօրէն հակառակորդս Աւտիքի եւ Վիոսկորոսի նղովեալք նղովեաց: Ասի յոյժ դժուարեալք ընդ անարժան գործս Տիմոթէոս բազումք յեպիսկոպոսացն Ագիպատոսի, եւ չարաչար ներեալք ի նմանէ եւ յորոց ընդ նմա էին, իջին ի Արստանդի-նուպոլիս եւ ետուն գիր ամբաստանութեան զնմանէ առ Վեոն կայսր, խայտառակեալ ի նմա զամենայն չարաչար գնացս նորա:

Առեալ Վեոնի եւ յայլոց յաճախ ամբաստանութիւնս զեռնակարար արանց այնր ժամանակի եւ պէսպէս համբաւս զսուրբ սիւնհոդոսէն Վաղկեդոնի, խորհէր ժողով տիեզերական գուամարել ի քննութիւն իրացն այնոցիկ: Բայց զմտաւ ածեալ թէ անհնարին աշխատութիւն է, փոխեաց զսուրհուրդ իւր, եւ յամի 458 զրեաց թուղթ առ հայրապետս եւ առ երեւելի եպիսկոպոսապետս տէրութեան իւրոյ եւ արեւմտից, խնդրելով ի նոցանէ՝ գրով ցուցանել նմա՝ թէ յորպիսի կարծիս իցեն վասն աթոռակալութեան Տիմոթէոսի Առաքի եւ վասն ժողովոյն Վաղկեդոնի: Այլ աղվաղակի ժողով զաւառական գումարեալ իւրաքանչիւր ի նոցանէ յիւրում գաւառի, զգուշութեամբ առին ի քննի զհանգամանս անցիցն, եւ գրեցին առ ինքնակալն զԻւրեանց կարծիս: Յերեսուն եւ ի չորս տեղեաց յայլ եւս յայլ եպիսկոպոսաց հասին առ նա թուղթք, յորս ամենեքեան միաբանութեամբ ցուցանէին զժողովն Վաղկեդոնի լինել արդարեւ տիեզերական եւ վաւերական ժողով, եւ երկից առաջին համաշխարհական ժողովոց հաւասար եւ հանգիստապատիւ: Ամենեքեան մերժէին զսուտանուն եպիսկոպոսն զՏիմոթէոս, եւ կո-

չէին զնա բռնակալ եւ յափշտակօղ աստիճանի պատուոյն։
Ուրախ լեալ ՚յ եւոնի կայսեր ընդ խաղաղական եւ իրացն եւ
ընդ միաբանութիւն բազում եպիսկոպոսաց որք հեռի էին ի
միմեանց, հրաման ետ յամի 460 զՏիմոթէոս յԱղեքսանդրիայ
յտարել ։

Ի պակասել անօրէն առնա այսորիկ ի միջոյ՝ ուղղափառ հաւատ եպիսկոպոսունք քաղաքին հաւանութեամբ ժառանգաւորաց եւ ժողովրդեան կաջուցին յաթոռ հայրապետութեան ղայլ ոմն Տիմոթէոս յուխտէ երիցանց Աղեքսանդրիայ, որ եւ վաղվաղակի յետ ընտրութեան իւրոյ գիր գրեալ առ սուրբ Վեռն քահանայապետ, յայտ արար նմա զիւր ուղղափառ կարծիս եւ զմիաբանութիւն ընդ ժողովոյն Վաղիկեդոնի։ Այնդաց եկեղեցի Աղեքսանդրիայ երկայն ժամանակաւ ի վայել հայրական դաստիարակութեան սորին ճշմարտահաւատ հովուի։ Վանդի ի մեռանել Վեռնի մեծի կայսեր յամի 474, կալաւ զաթոռն Վեռն փոքր թոռն նորա։ Այլ իբրեւ սոր եւս ոչինչ աւելի քան զիննամենայ ժամանակ բաւեալ ի թագաւորութեանն յատոիս մանկութեան վճարեաց զկեանս, 91-նոն հայր նորա եւ փեսայ մեծին Վեռնի յինքն էառ զեղաւորութիւն տէրութեանն։ Ինդ հակառակս սորա յարուցեալ Ռասիդիսկոսի բռնաւորի եղբօր Վ երինեայ կնոջ Վեռնի մեծի, եւ հալածական արարեալ զնա յաթոռոյն, յինքն զտէրութիւն արեւելից դրաւեաց զամս երկուս։ Առ սա մատուցեալ ոմանց աղեքսանդրացի երիցանց՝ որ Եւտիքի ուսումնականիցք էին խնդրեցին կոչել զՏիմոթէոս Առաք ի սեղանջ օտարութեանն ի Աոստանդինուպոլիս։ Իսկ բռնաւորն զհետ չար խրատու նոցին գնացեալ առաքեաց դարձոյց զայրն խռովարար ի Աոստանդինուպոլիս, ուր ի նմին ժամանակի եկեալ միաբանեցաւ ընդ նմա Պետրոս Խապիւն⁸¹ որ միաբան էր ընդ նմա յառաջին շորիսն եւ ի կարծիս մոլորութեան։

Սա ինքն Պետրոս էր երէց եկեղեցւոյ իրիք ի Վաղիկոս
եւ վասն պարապելոյ իւրոյ երբեմն յարուեստ Թափառութեան՝
անուան յորջորջանաց ընկալաւ ի հասարակաց բարբառոյ Թա-
փիչ : Ստեալ էր նորա յերիասասարդութեան տիոց ի կարգ
Աշխարհ, այն է անհանդիստ անուանեալ միանձանց⁶⁸ : (Եւ-
ուրս ի եւեռնի մեծի կայսեր՝ քանզի զսուրբ Ժողովն Վաղիկոս-
նի արհամարհեալ զաղանդ Աւտիքեայ ընկալեալ էր՝ ա-

81. Բանդիթ թափելը ըստ յառնական ա- անխափան սիմանց զհետ գային առ ի
 նուանն Կնափուն է, նմին իրի սմանք զսա զղալը եւ զղրեկ անգագար յաղթն եւ ի
 կնափոցի կամ կնափուն կոչեցին: ասղոմոսերգու թիւնն կալոյ: Եւ վանն այս-

88 Արեւիկայի ստեղծ կարգի, զոր Հիմնեաց
սուրբ Ազգայնից արարայ ի Ե. գաղու, ի
Հոստանդիւղական հւ. պլանը յիւրաբան
շինար զանա րաժանեան էին ի գառա, որք
մեծաւոր գումար իւրաւ գնէր. այն է սնդրի
մէջ առնուող խաւով Արեւիկայ, յիւ է սնդրի
զի սնդրուն ածցուցանէին զժամանակ թափ
ի գիւղերի: Ի խոր հարանց, յիւ 295:

գերաւ ի կատարմանէ քահանայական պաշտամանց, եւ վտարեցաւ ի մենաստանէն: Բայց գաղտ երթեալ ի Աոստանդինուպոփն՝ ազգի ազգի հնարիւք սիրելի ընծայեցոյց զանձն առաջի աւագանւոյ դրանն արքունի եւ առաւելապէս իմն յաչս Օլենոնի, որ ըստ յառաջագոյն գրեցելոցս յետ փոքուն ՚՛լ եւոնի էառ զԹագաւորութիւնն: Ընդ այն աւուրս դէպ եղեւ սմին Օլենոնի ճանապարհ առնել յԼնտիդք, եւ էառ ընդ իւր զՊետրոս. եւ իբրեւ հասին անդր՝ խորհուրդք անարժանք անկանէին ի միտս նորա, յինքն արկանել զպատիւ հայրապետութեան Լնտիդքայ: Յետ ոչ բազում աւուրց ի գնալ Մարտիրոնի հայրապետի Լնտիդքայ ի Աոստանդինուպոփն, գտեալ նորա իւր ձեռն օգնականութեան կատարեաց զկամս իւր եւ յափրշտակեաց զաթոռն Լնտիդքայ: Իբրեւ լսելի եղեւ բանս այս առ Վեննատիոս հայրապետ Աոստանդինուպոփն որ յաջորդն էր Լնտիդքայ, չոգաւ մերկեաց առաջի ՚՛լ եւոնի մեծի կայսեր զամենայն խոտորնակ գործս Պետրոսի: Եւ նորա յոյժ սրտմտեալ ընդ նա, պատուէր ետ հալածական առնել զնա յՈվսսիսն: Եւ լինելով յառաջ Պետրոսի եւ ի վերայ հասեալ հրամանին արքունի, ինքնակամ գաղտ խոյս ետ յԼնտիդքայ:

Սա ինքն Պետրոս Խափիչ գտաւ գլուխ եւ առաջնորդ Լստուածաշարչար անուանեալ հերեսիովտաց: Օլի ըստ վկայութեան Նիկեփորոսի⁸³ ի վերայ ամենեցուն որք ոչ հաւատային թէ Լստուած խաչեցաւ եւ չարչարեցաւ, համարձակ ձգէր նզովս: Եւ ի հաստատել զիւր կարծիս՝ յերգ անդր փառաբանութեանն կամ ի Սուրբ Լստուածն արար այսպիսի ինչ յաւելուած, Որ խաչեցար վասն մեր. ոչ ըստ ուղիղ մտաց իմացեալ զայս բանս զչարչարանաց Վրիստոսի ըստ մարդկեղէն բնութեանն, այլ այսպէս՝ թէ մարդկօրէն կիրք ոչ լոկ որդւոյ մարդացելոյ միայն էին այլ երեքանձնական աստուածութեանն հասարակ: Օչայսմանէ վկայէ եւ Թէոդորոս ընթերցող⁸⁴:

Եւդ կացեալ սորին Պետրոսի մինչեւ ցժամանակ բռնակտլութեանն Բասիղիսկոսի ի վանս իւր, ի գալ Տիմոթեայ ի Աոստանդինուպոփն, եւ ի Թաքստենէն, եւ ըստ այժմու ասացելոցս չոգաւ միաբանեցաւ ընդ նմա: Ի նմին ժամանակի ելին յայտնեցան եւ բազում այլ սատարք անօրէնութեանց թշնամիք սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի, եւ միաբանեցան ամենեքեան Վահանուռ առ Տիմոթեայ: Եւորին առաջնորդութեամբ միաբան խրատ ետուն Բասիղիսկոսի առանձին հրովարտակաւ մերժել զժողով Վաղկեդոնի եւ զԹուղթ սրբոյն ՚՛լ եւոնի: Ի նոցա բանս ելեալ Թագաւորին՝ հրովարտակ առաքեալց ընդ ամենայն արեւելս, որում եւ մեծաւ ստիպով տազնապէր զա-

83 Ի պատմ. եկեղ. Գեղք ԺԵ. ԳԼ. ԻԸ: 84 Ի քաղցած. պատմ. եկեղ. Գեղք Ա:

մենայն եպիսկոպոսունս ձեռնադիր առնել եւ նզովել եւս զսուրբ Ժողովն: Տիմոթէոս Առաջ եւ Պետրոս Թափիչ յօժարութեամբ ընկալան զհրաման արքունի հրովարտակին, եւ դարձան բանիւ բռնաւորին ի տեղիս իւրեանց: Տիմոթէոս մերժեալ յաթոռոյն Աղեքսանդրիայ զմեւս Տիմոթէոս զուղղափառ հայրապետն, ինքն նստաւ. նոյնպէս եւ Պետրոս Թափուր գտեալ զաթոռն Անտիոքայ յօրինաւոր հովուէն՝ միւսանգամ յինքն տարաւ զպատիւ իշխանութեան: Արկողուն սոցա զոյգ եւ հաւասար գտան եւ այլ եպիսկոպոսունք թուով իբրեւ յիսունք յընդունել զհրովարտակ Բասիղիսկոսի: Անորէն ալ ի շտապ տագնապի ստիպէր եւ զԱկակիոս հայրապետ, որ յեմմահուն Գեննատեայ կալաւ զաթոռն Կոստանդինուպոլսի, հաւանել նոյնպէս հրովարտակին իւրում: Այլ նորա չնոտորեալ բնաւ զհետ անարժան հրամանին, հանդերձ բազմութեամբ Ժողովողեանն ի թուիս համակեալ գնաց եմուտ ի մեծ եկեղեցին: Ինչ սոսա եւ երանելին Վանիէ՛ղ սիւնակեաց իջեալ ի սեանէ իւրմէ չոգաւ յեկեղեցին, սուգ առեալ անհասրի վասն անօրէն հրամանի կայսերն: Բասիղիսկոս իբրեւ ետես զբարի մտք միաբանութիւն ողջամիտ Ժողովողեանն ընդդէմ իւր, եւ համբաւ եւս լուաւ՝ եթէ Օննոն զօրացեալ դառնայ այսրէն ի տեղուջէ ուր երթեալ էր փախստեամբ, երկեաւ յոյժ: Այլ վաղվաղակի էջ յեկեղեցին եւ հրապարակաւ նանդացոյ զամենայն բանս, զոր հակառակ ուղղափառաց եւ Ժողովն Վանիսիոսի խօսեալ էր. եւ նորոգ հրովարտակաւ նահանջեաց զառաջին հրաման հրովարտակի իւրոյ:

Այլ յետ ոչ բազում աւուրց հասեալ Օննոնի ի Կոստանդինուպոլսի, եւ բազում պատուով Ժողովեալ ի բնակաց քաղաքին, աքսորեաց զԲասիղիսկոս յամրոցն Կապադովկիայ, ուր սովալլուկ տանջեալ զրաւեցաւ նա ի կենաց: Ապա հրաման ետ ինքն Օննոն եպիսկոպոսաց արեւելեց Ժողով գումարեալ ի բաց ընկենուլ յաթոռոյն Անտիոքայ զսուտանուն եպիսկոպոսն զՊետրոս Թափիչ: Կամէր կայսրն եւ զՏիմոթէոս Առաջ նոյնպիսի խայտառակութեամբ ի բաց միանգամայն յաթոռոյն եւ ի քաղաքէն վարել: Բայց ոմանք աղաչեցին զնա թոյլ տալ նմա առ ժամանակ մի կալ ի խաղաղութեան, զի անցեալ էր զաւուրբք եւ ոչ բաւէր ընդ երկայն աւուրս ունել զայն աթոռ, որ եւ կատարեցաւ իսկ, զի յետ սակաւ աւուրց պակասեցաւ յաշխարհէ: Այլ համբաւ զնմանէ, թէ երկուցեալ մի գուցէ տագնապ կրեսցէ փախստեամբ ապրել, դեղ մահու էառ անձամբ իւրով, եւ այնպէս ծածկեաց զամօթ նախատանացն: Աշակերտք նորա, ըստ բանից՝ ի Երեւրատոսի⁸⁵, համբաւ հանին զնմա:

նէ, թէ կանխադոյն պատմեաց նա զօրհաս մահուն իւրոյ: Չայս կարի իսկ քաջ մարթ էր նմա արտաքոյ պրանչելեաց առնել. եթէ ճշմարիտ է այն՝ թէ նա եղեալ էր ի մտի զիւրովն երթալ, կամ դեղ մահու ըմպել:

Ներձուածօղ եպիսկոպոսունք վաղվաղակի յետ մահու նորա միաբանեալ կացուցին յաթոռն Աղեքսանդրիայ զՊետրոսոսոմն Մոնկոս, այս ինքն է խոթով: Այս յանդուգն գործ հերետիկոսաց ի ցասումն էած զՕննոն կայսր. որ եւ պնդով պատուէր հրամանի առաքեաց առ մարդպանն Ագիատոսի մերժել զՊետրոս յաթոռոյն, զձեռնառուս եւ զզովորս նորա չարաչար պատուհասիւ կշտամբել, եւ դարձուցանել յաթոռն Աղեքսանդրիայ զՏիմոթէոս զճմարտահաւատ հայրապետն զոր մերժեալ էր յարժանաւոր պատուոյ անտի Տիմոթէոս Վուզ: Աւ վաղվաղակի կատարէր հրամանն արքունի, եւ հօտն տէրունեան դարձեալ միւսանպամ առաջնորդէր ի խնամոտ հովուէն իւրմէ, մինչեւ յետ ամաց ոչ բազմաց օրհաս մահու բառնայր զնա ի կենաց:

Յետ կատարածի սորա եպիսկոպոսունք, վիճակաւորք եւ ուղղափառ միայնակեացք միաբանեալ կացուցին իւրեանց հայրապետ զՅովհաննէս Տաղայացի զայր գովելի վարուք: Սա ըստ օրինակի նախնոյն իւրոյ հաւանութեամբ ամենայն եպիսկոպոսաց իւրոց գիր գրեալ առ Սիմպլիկիանոս քահանայապետ Հռոմայ, եւ մեւս այլ գիր առ հայրապետն Անտիոքայ, իմացոյց նոցա զիւր ընտրութիւն: Այց քանզի թուղթ նորա գրեալ առ Ալեքիոս հայրապետ Վոստանդինուպոլսի ըստ գիպաց իմն ոչ եհաս ի ձեռս նորա, նմին իրի եւ նա յօտար կարծիս բերեալ վասն չգրելոյ ինչ Յովհաննու առ ինքն զիւրմէ ընտրութենէն կարի իմն բարկացաւ ի վերայ նորա: Աւ առեալ իւր օգնականս չոգաւ ամբաստան եղեւ զՅովհաննէ առ ինքնակալն, եւ սուտ բանիւք պատմեաց նմա, թէ Աղեքսանդրացիք միաբան խնդրեն տալ նոցա հայրապետ զՊետրոս խոթով: Հաւանեալ ինքնակալն ընդ բանս նոցա, գրեաց թուղթ առ Սիմպլիկիանոս քահանայապետ, յորում զՅովհաննէս անարժան արժողոյ հայրապետութեան ցուցանէր. նա եւ ստերդումն եւս կոչէր զնա, վասն զանցանելոյ նորա զերդմամբ իւրով՝ զոր կամակար կնքեալ էր չընդունել զպատիւ հայրապետութեան Աղեքսանդրիայ: Աւ զայս եւս յաւել ինքնակալն գրել առ քահանայապետն, թէ առ խաղաղելոյ զամենայն երկպառակութիւնս պարտ եւ պատշաճ է կացուցանել փոխանակ նորա զՊետրոս խոթով: Իսկ մեծ քահանայապետն՝ որ յրնդունել անդ իւրում ի Յովհաննէ զթուղթ սիրոյ՝ կամէր հաստատել զընտրութիւն նորա, իրրեւ ընկալաւ զգիր ինքնակալն յապաղեաց զաւուրս ինչ զիւր հա-

ւանութիւն: Բայց եւ վասն Պետրոսի գրեաց առ նա, թէ բնաւ իսկ ամենեւին չհաւանիմք զի կայքի նա զաթոռ հայրապետութեան, քանզի ձեռնտու մանաւանդ թէ առաջնորդ եղև հերետիկոսաց: Օսանրացասումն լինալ Օւենոնի ընդ հակառակ մեծի հայրապետին խնդրոյ իւրոյ եւ արհամարհեալ զհրամանաւ նորա, պատուէր առաքեաց առ ոստիկան Լազիպետոսի տարագիր հանել զՅովհաննէս յԱղեքսանգրիայ, եւ կացուցանել զՊետրոս յաթոռ նորա:

Յետ այսպիսի անարժան գործոյ՝ ըստ Թելաղութեան Լիակիոսի Սոստանդինուպոլսոյ եպիսկոպոսի, գրեաց Օւենոն զհռչակեալ հրովարտան որ կոչի Միաբանութիւն, ըստ Յունաց Հենոտիկոն: Եւս հրովարտակ թէպէտ եւ ըստ այլոց մասանց ուղեղ լինել թուի, պարսաւելի է յայնմիկ զի զսուրբ Ժողովն Վաղիկեդոնի չնդունի յայտնապէս իբրեւ զերիս առաջին տիւզերական ժողովս, թէպէտ եւ ոչ իբրեւ չար ժողով մերժէ: Եւ զի Օւենոն ոչնչ կարծիս հակառակութեան ունէր ընդ դէմ սուրբ ժողովոյս այսորիկ, ինքնին յանդիմանութեամբ եցոյց յիւրում թղթի առ Փեղիքս մեծ քահանայապետ Հռոմայ: Վանզի յետ սիւնելոյ կայսեր զիւր հրովարտակ միաբանութեան, երթեալ յառաջագոյն յիշատակեալն Յովհաննէս ի Հռոմ առ Սիմպլիկիանոս քահանայապետ, եկաց չարախօս զՕւենոնէ: “Սասն ջատագով լինելոյ իմ, ասէ, ժողովոյն Վաղիկեդոնի եւ թղթոյ սրբոյն Վեռնի մերժեաց զիս արքայ յաթոռոյ իմմէ,”: Իսկ ինքնական գրեալ բազում գիրս առ Սիմպլիկիանոս եւ առ յաջորդ նորա Փեղիքս. ի վախճանի զայս եւս յաւել ծանուցանել առ սոյն քահանայապետ. “Ճմարտութեամբ գիտացցէ սրբութիւն քո, զի մեք եւ ամենայն եկեղեցիք սիրով ընկալեալ պատուեմք զսուրբ սիւնհոդոսն Վաղիկեդոնի, որ ընդ հաւատոց ժողովոյն Վիկիայ միաբան է,”:

Իսկ ի վճարել Օւենոնի ի կենաց եւ ի Թագաւորել ընդ նորա Ենաստասայ յամի Տեառն 491, սկիզբն լինէր սաստիկութեամբ յուզելոյ մեծի գժառութեան յեպիսկոպոսունս զԺողովոյն Վաղիկեդոնի: Հետք այն էին ի նոսա, որք զհաստատութիւն հաւատոց ուղղութեան յանձինս իւրեանց բարձրացուցեալ, ոչ խոտորէին ի սահմանէ նորա, նա յոյժ գարովէին զԹշնամիս նորին, եւ ընդդէմ կային Թշնամանօղ լեզուաց նոցա: Իսկ կէսք ընդ հակառակս ելեալ սոցա, ոչինչ բնաւ դառնային յետս ի միաբանութենէ Լատիքեանց եւ Վեռուկորոսեանց, այլ անէծս եւ նըզիս սուրբ ժողովոյն Վաղիկեդոնի եւ ուղղափառաց եւ թղթոյ սրբոյն Վեռնի հայհոյիչ լեզուօք ի վերայ դնէին: Ի՛նչ եւ այլ ոմանք, որք զհրովարտակ Օւենոնի կայսեր սրտի մաօք ունէին. եւ ըստ նմին զսուրբ Ժողովն Վաղիկեդոնի

ոչ որպէս արժան էր գովելի բանիւք պատուէին, եւ ոչ հա-
կառակօղ կարծեօք մերժէին: Այս բաժանումն եւ գծտու-
թիւն եպիսկոպոսաց յօժարեցոյց զմիտս Անաստասայ ի չար
գործս: Այն զի զբազումս յուղղափառ եպիսկոպոսաց, իբրեւ
զհետ նորութեանց կրթեալս, տարագիր արար յեկեղեցեաց ան-
տի իւրեանց: Ասիրելիս սրբոյ ժողովոյն զԱւփիմիոս եւ զՄա-
կեդոն Առաքանդինոսկոպոսի, զՓղարիանոս Անտիօքայ եւ զԱղիա
Նարուսահեմի Հայրապետս, զսուրբն Թէոդոսիոս ճգնաւոր եւ
զսուրբն Սաբա միայնակեաց զյիշատակեալս ի Յայսմաւուրս մեր ի
ԺՂ. Առնուարի եւ ի Ա. Ղեկտեմբերի, անօրէն խորհրդով
Հալածեաց:

Ասուրս տէրութեան սորին կայսեր՝ Սեւերոս ոմն միայ-
նակեաց ծննդեամբ Աղոպոհսեցի վասն խոտորնակ կարծեաց եւ
աղանդոյ իւրոյ ընդ այլոց հերետիկոսաց արտաքս ընկեցաւ ի
մենաստանէն բանիւ Ներսիսայ, որ յեւթիքեան աղանդոյ յու-
ղիղ փառաւորութիւն էր դարձեալ: Իջեալ Սեւերոսի ի Առա-
քանդինոսկոպոսի, նենգաւոր հնարիւք եղիտ շնորհս առաջի
Անաստասայ կայսեր, եւ սիրելի եղեալ նմա, հաւանեցոյց նմա
իւրով հրամանօք մերժել յաթողոց իւրեանց զարդի յիշատա-
կեալսդ զՄակեդոն եւ զՓղարիանոս Հայրապետս. եւ ապա
դաւաճանութեամբ յինքն տարաւ զիշխանութիւն եկեղեցւոյն
Անտիօքայ: Այլ ի սկզբան անդ անարժան առաջնորդութեան
իւրոյ գովութեամբ ընկալաւ զհրովարտակ Ծննի կայսեր. եւ
ինքնին եւս մերժեաց դատապարտեաց զսուրբ ժողովն Վաղիկե-
դոնի. ստիպեալ պէսպէս դաւանօք եւ զբազում եպիսկոպո-
սունս հաւանել իւրում թղթոյ, յորում նզովէր զնոյն ժողով
տիեզերական: Այս Սեւերոս կամ Սեւերիանոս առաջնորդ եղեւ
Անգլուս անուանեալ հերետիկոսաց, որք ուրանային զերկուս
բնութիւնսն Վերիստոսի:

Այսչափ եւ այսպիսի թշնամիք եւ հակառակորդք յարեան
ընդդէմ սուրբ եւ տիեզերական այսր ժողովոյ, որք վամենայն
հնարս հնարեցան ջնջել զուղիղ սահման նորա: Ի սոյն խոր-
հուրդ թշնամութեան ոտնառեալ անկան վասն մերժելոյ խո-
տորնակ ուսմանց իւրեանց ի սուրբ ժողովի անդ, որպէս յայտ է
ճշմարտասէր քննողաց: Ի սոցանէ ելին ընդ ժամանակս ժամա-
նակա արք թիւրեալք, որոց սփռեալ յայլ եւ այլ աշխարհս
արեւելից, ի հնարս հայթայթանաց մտանէին զինի խոտոր բա-
նից իւրեանց դաւաճանել ձգել բազում մարդիկ, օտար պատ-
մութիւնս բերեալ ի լսելիս նոցա զսրբոյ ժողովոյն, որ յամենայն
ժամանակս գովէր յիմաստնոց եւ ի սուրբ արանց, որպէս զվկայ-
ութիւնս բազմաց ի նոցանէ լուաք յառաջագոյն: Ոտք խաւարա-
սէր արանցս առաջնորդութեամբ բարեատեաց թշնամւոյն հա-

սին մինչեւ ի սահմանս Հայաստան աշխարհիս, իբրեւ այն ինչ սկիզբն առնէին ուրի առնուլ ի պատերազմաց կրակապաշտ Պարսից: Ընդ հեղին անօրէնքն համբաւ սուտ եւ չար զսուրբ ժողովոյն ի լսելիս բազմաց, որպէս թէ Նեստորի հերձուածոյն նպաստաւոր իցէ: Եւ զի աշխարհս մեր մինչեւ ցայն ժամանակ յանհնարին տառապանս խռովութեանց եւ վշտաց անդադար հեծէր եւ չէին հասեալ ի նա հաւատարիմ զըոյցք զորոյ ժողովոյն, այնր իսկ աղաքաւ անզգոյշք ոմանք ի հրապոյրս բանից նոցա դիւրահաւան մտօք ըմբռնեալք, այլ ընդ այլոյ միտս ստացան զսուրբ ժողովոյն:

Այս հաստատուն վկայութեամբ ցուցանեն բազում եւ պիսկոպոսունք եւ աւագ վանականք ազգիս, որք առ Մելիթարաւ կաթողիկոսիւ յամի 1342 ժողով գումարեալ, պատասխանի արարին վասն ամենայն ամբաստանութեանց եղելոց զՀայոց: «Այժողովն Վաղիկեդոնի, ասեն, յայն սակս ոմանք ի Հայոց ոչ ընկալան, զի չարախորհուրդք ոմանք խաբեայք եւ խռովութեանց սերմանօղք յեկեղեցիս, յորոց խորշի սուրբ Հագին, համբաւ չար հանին առ Հայս՝ եթէ սուրբ եւ մեծ սին հոգոսն Վաղիկեդոնի ընկալաւ զհերձուած Նեստորի: Ի բանս սոցա ելեալ ոմանք ի Հայոց անհամոռութեամբ վրիպելոց, մեր ժեցին զսուրբ ժովովն եւ խոտոր կարծիս կալան զնմանէ»:

Եւ յայտնեցան այսմ սուտ համբաւոյ երեւելի եւ հոգեից հայրապետք ազգիս. եւ բազումք յայտնապէս իսկ ցուցին թէ միաբան են ընդ նոյն ժողով. զորոց զոմանս եւեթ նշանակեսցուք ընդ 11. Ներսիսի Նամբրոնացւոյ, որ ասէ⁸⁶. «Ո՛ր դիցուք զբանս Յովհաննու Դմաստասիրին եւ հայրապետին, որ զայս առ մեզ վկայութեամբ հարցն ստուգէ: Այլ զի հայրապետին եւ զիւրոյ ժողովոյն զհաւանութիւնն: Այլ ահանայ հայրապետին զհամաձայնութիւնն առ մեծ եկեղեցին Հռոմոց, եւ զնորին հետեւողաց թագաւորաց եւ վարդապետաց: Յորոց մի էր եւ իմն աստուածաշնորհ եւ յոգունց գերազանց, հրեշտակն ի մարմնի Գրիգոր Նարեկացի: Ո՛ր եւ զորոյ աջօք տեսէք, եւ բանիցն աշակերտ էք, եւ հիմանն արկելոյ շնիչք, զորոյ հօրն մերոյ Ներսեսի (Ընորհալոյ), զայսմ հետեւողութիւնն»:

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Հ Ե Թ Ե Շ, Ի Ե Ր Հ Ե Կ Ե Ն Ս. Ժ Ո Ղ, Ո Վ,

Կ Ո Ս Տ Ե Ն Դ Ն Ո Ւ Պ Ո Ղ, Ս Ի

Ա. Որոգինեան միայնակեացք յուզեն շփոթիս ի Պաղեստին:

Բ. Յուստինիանոս կայսր հրովարտակ առնէ ի մերժել զորոգինեան մոլորութիւնս, որոյ վասն գարձեալ նոր խռովութիւնք ի միայնակեաց Պաղեստինացոց աշխարհէն յուզին:

Գ. Թէոդորոս եպիսկոպոս Անտարիայ պատրեալ զինքնակալն՝ ապ զբել հրովարտակ ի մերժել զերիս գլուխս, եւ այնր ազազաւ բազում խռովութիւնք լինին յեպիսկոպոսոսնս:

Դ. Վիգիլիոս քահանայապետ գնայ ի Աոռոմանգինսկալին, կէ բազում աշխատութիւն վասն բանի երից գլխոց: Թէոդորոսի կեսաբացայ անկարգ գնացք հակառակ Վիգիլիոսի, եւ սորա առաւապանք վասն հակառակելոյ կամաց ինքնակալին:

Ե. Վիգիլիոս քահանայապետ հաշտի ընդ ինքնակալին եւ զբէ վասն երից գլխոց զգիր Սահմանադրութեան իւրոյ:

Զ. Եպիսկոպոսունք ժողովին յառաջին գումարումն եւ բազում պատուով հրաւիրեն եւ զՎիգիլիոս քահանայապետ:

Է. Յերկրորդում գումարման պատմեն հրաւիրակք առաքեալք աւ Վիգիլիոս զհրաժարել նորա ի մտանելոյ ի ժողովն: Եւսքին այլ հրաւիրակք առ եպիսկոպոսունս որք չէին եկեալ ի ժողովն:

Ը. Յերիս գումարմունս գաւանին հարք զսուրբ հաւատս, քննեն զգիրս Թէոդորոսի մուսուկեսացոց, եւ ընթեռնուն զբանս հարց ոմանց վասն ուսմանց նորա:

Թ. Պէսպէս բանիւք եւ օրինակօք ցուցանեն ժողովեալքն թէ մարթէ զայր մոլորեալ եւ զկնի մահուն նզովել:

Ժ. Ընթեռնուն եւ մերժեն ժողովեալքն զմոլար գիրս Թէոդորեոսի կիւրացոյ եւ զԹուղթ Իբասայ եգեսացոյ:

ԺԱ. Յուստինիանոս առաքէ զգիրս ինչ Վիգիլիոսի ի ժողովն, զորս ընթերցեալ հարց հանեն վճիռ ի վերայ երից գլխոց եւ կարգեն չորեքսուսան գլուխս նզովից:

ԺԲ. Վասն նզովման Որոգինեանց եւ այլոց ազանգաւորաց ոմանց:

ԺԳ. Վասն աքսորանաց Վիգիլիոսի եւ այլոց եպիսկոպոսաց ի Յուստինիանոսէ եւ վասն հաստատելոյ նորին քահանայապետի զգործս հինգերորդ ժողովոյ. եւ որ ինչ յետ այնորիկ ի պատճառս նորին ժողովց եղեն երկպառակութիւնք եւ խնդիրք ի տեղիս անդիս:

Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ

ԺՈՂՈՎ, ՏԻԵՋԵՐԵԿԸՆ

Ո Ր Է

Բ. ՀԵՄԵՐՆԵՐ ՀԵԿԸՆ Ս. ՍԻՒՆ ՀՈՒՈՍ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅՈՒՆ

Գումարեալ առ հայրապետութեամբ Վիգիլիոսի քահանայապետի եւ առ Յուսէփիանոսի ինքնակալաւ ի բառնալ զյոյզո խռովութեանց յուզելոց զգրոց Թէոդորոսի մկաւսուհետացւոյ, Թէոդորոսի կիւրացւոյ եւ Իբրաիմի եգեթացւոյ. եւ առ ի խափանել զեռոտը սւամանս Ռոգլինեանց:

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 553

ՍԵՍԵՍԵՐ շփոթք եւ սաստիկ վիճմունք յարեան յեկեղեցւոջ եւ ի մատենագիրս նորա զՍրոգլինեայ եւ զգրոց նորա: Այսք բազում վրիպական կարծիս կուտեցին ի վերայ նորա եւ զընտիր ընտիր մատենից նորա ասացին թէ շաղախեալ են բազում մոլորութեամբք, իսկ այլք բնաւ իսկ ամենեւին ազատ քարոզեցին զնա ինքն եւ զգիրս նորա յամենայն վրիպական ուսմանց, եւ զխոտոր կարծիս գտեալս ի մատենանս նորա անվաւերական յաւելուածս արանց խաբերայից համարեցան: Իցէ այն որպէս եւ իցէ, յայտ է թէ մոլորութիւնք գտեալք ի գիրս ինչ նորա մերժեցան ի ժողովոց ոմանց եւ ի բազում հարց. տակայն եւ այնպէս յարեան ի էէս վեցերորդ դարու ի Պահեստինացւոց աշխարհին բազում պաշտպանք գրոցն այնոցիկ եւ նորոց խռովութեանց եղեն պատճառք. յորոց այլ շփոթութիւնք յարուցեալ պատճառս ետուն ժողովելոյ հինգերորդ համաշխարհական սինհոդոսին, որպէս ահա առաջիկայ բանքս յայտ արասցեն:

Մ. ՅԵՍ Վախճանի երանելոյն Յովհաննու, որ առաջ նորդ էր ի Պահեստինէ մեծի Վաւրայի, այն է ժողովոյ միաբանակեցաց ժողովելոց ի սրբոյն Սաբայ, յաջորդեաց զաթուռ նորա Պաւլոս ոմն այր բարեբարոյ եւ պարզամիտ: Չսորա միամտութիւն ի կատարումն իւրեանց չարութեան օգնութիւն

գտեալ չորից արանց ամբարշտաց, սրբ ի Ծածուկս սրտից իւրեանց զորդիներն մոլորութիւնս տածէին, մատուցեալ աղաչեցին զնա կարգել զնոսա ի թիւ միանձանց: Իսկ նորա չնկտեալ բնաւ զգնացս եւ զկարծիս մտաց նոցա, սիրով ժողովեաց զնոսա: Ղլուի չորեցունց սոցա էր Նոննոս ոմն պաղեստինացի, որ թէպէտ եւ արտաքին երեսօք ուղղափառ հաւատ քրիստոնեայ երեւէր, եւ զկերպարանս ունէր աստուածապաշտութեան. բայց որպէս հաւաստեաւ ցուցանէ Աիւրեղ միայնակեաց պատմիչ անցիցս¹, ըստ ներքին խորհրդոց իւրոց միաբան էր ընդ անաստուածից, շրէից, Սանիքեցւոց, Վիդիմոսի, Լաւագրի եւ Արոգիներանց, յայնմիկ թէ հոգիք մարդկան էին յառաջ քան զմիաւորել նոցա ընդ մարմինս:

Այլ յետ բազում աւուրց ի հրաժարել Պաւլոսի ի պաշտամանէ առաջնորդութեան վանաց՝ հաւատացաւ այն Լգապիտեայ աշակերտի սրբոյն Սաբայ: Սա ի վերայ հասեալ խոտորնակ կարծեաց չորեցունց միայնակեացն այնոցիկ՝ խորհրդով Լիլիայի հայրապետի Լորուսակեմայ եհան արտաքսեաց զնոսա ի ժողովոյ եղբարց, զի մի ախտն չար իբրեւ քաղցիկն ի բաղմութեան անդ միաբանից ճարակեցի: Բայց յանկանել Լիլիայի հրամանաւ Լնաստասայ ամպարիշտ կայսեր, յիշխանութենէ իւրմէ եւ ի նստել յաթոռ նորա Էթվհաննու, մատեան առ նա չորեքին այն պաշտօնեայք խաւարին, եւ աղաչեցին հրաման տալ նոցա զի միւսանգամ մտցեն ի վանս իւրեանց: Եւ նորա կոչեցեալ առ ինքն զսուրբն Սաբա եւ զԼգապիտոս իբրեւ տեղեկացաւ ի նոցանէ, թէ Նոննոս եւ որք ընդ նմա մոլորութեանց գրոցն Արոգիներն աշակերտք, մերժեաց զնոսա: Եւ ի փոխել յաշխարհէ Լգապիտեայ, Սամաս՝ որ զնա փոխանակեաց, քանզի յառաջագոյն չէր զգաստ լեալ զթեւեր կարծեաց նոցին, ընկալաւ զնոսա ի վանս: Ստեալ նոցա անդր՝ զամենայն աւուրս որչափ եկեաց սուրբն Սաբա ի Ծածուկ ունէին զխոտորութեան կարծիսն, բայց իբրեւ նա մեռաւ՝ մերկացան եւ նաքա զծածկութիւն վաղտնեացն: Սնանաւանդ զի խոտորեցին զկնի իւրեանց մոլար աղանդոյն ոչ միայն զիմաստուն արս յիւրեանց միաբանից, այլ եւ զազովմ այլ երեւելի մարդիկ. մինչեւ ի սակաւ աւուրս տարածեցաւ մոլորութիւնն ի հեռաւոր տեղիս:

Չայնու ժամանակաւ Ղոմեստիանոս առաջնորդ մենաստանի սրբոյն Սարտիրոնի, եւ Խէդդորոս Լսկիդեան գործակալ վերադոյնն յիշատակեալ միաբանակեաց եղբարց սրբոյն Սաբայ, երկոքեան եւս արք թիւրեալք եւ կարծեայ Արոգիներանց աշակերտեալք, իջին ի Լոստանդինուպոլիս եւ ի վերին

1 Ի վերս Ս. Սաբայ. ԳԼ. Ծ:

երեսս կեղծաւորէին սրբոյ ժողովոյն Վատկեղոնի մասնել ջատադովս: Եւ զի կարի խորամանկ եւ ճարտար էին սղբա, բազում օրինակաւ ջանացեալ գտին շնորհս առաջի ինքնակալին եւ աւագանւոյ արքունի դրանն, մինչեւ Վոմեաթիանոսի կարգել եպիսկոպոսապետ Անկիւրիայ Պապատացւոց եւ Թէոդորոսի՝ եպիսկոպոսապետ Կեսարիայ Սապադովկացւոց: Աննոս եւ որք ընդ նմա Արոգինեանք խնդացեալ մեծաւ ուրախութեամբ ի լսել անդ զբարձրանալ կողմնակցաց իւրեանց յանկարծ յայսպիսի շքեղ աստիճան պատուոյ, եւ առաւել իմն խորխտացեալք, սփիւռ տարածանէին զդառն հերձուածն ընդ ամենայն աշխարհն Պաղեստինացւոց: Յայնժամ տեսեալ Պետիսիոսի հօր միաբանակեցաց վանացն սրբոյն Սարայ Թէ մոլորութիւնք գրոց Արոգինի օր ըստ օրէ զայրացեալ հաստատէին ի միաբանութեան իւրում, ի խորհուրդ մտեալ ընդ սրբոյն Արոգինեան լռակցի, եւ ընդ երից այլ իմաստուն եւ ուղղափառ միանձանց, հրաման ետ ընթեռնուլ ի լսելիս ամենայն միայնակեցացն զգիրս Անտիպատրոսի հայրապետի Խոսրացւոց կամ Բաւտրացւոց, որ ընդդէմ մոլորութեանց գրոցն Արոգինի: Ընդ այս անհնարին դառնացեալ Արոգինեանց, միաբանութեամբ ելին մեկնեցան ի միաբան ժողովոյ եղբարց արք քառասուն. եւ դնացեալ յարեցան ի Վոմեա եւ ի Վեռնիքիոս, որք էին ի միւսում միաբանութեան սրբոյն Սարայ: Այլ զվաղակի ի մի վայր ժողովեալ Վեռնիքիոսի զամենայն աշակերտս անարժան աղանդոյ իւրեանց, խորհուրդ խորհեցաւ միահամուռ դիմել ի վերայ ժողովոյ եղբարցն, յորմէ այն քառասունքն արտաքս ելեալ էին: Ապա նախ չոգան ի վանս սրբոյն Թէոդորոսի, զի կարծիք իմն այնպէս լինէին նոցա, Թէ զՍոփրոնիոս հայր այնր մենաստանի անաշխատ մարթեն յինքեանս յանկուցանել: Այլ իբրեւ ոչ հասին անկալութեանն, մեծաւ բարկութեամբ եւ լի ամօթով ծանրացեալ փոյթ ընդ փոյթ արձակեցին յիւրեանց զոմանս ի գիւղս՝ զի որչափ եւ գտանիցեն բահս, բրիչս, մանգաղս եւ որ այլ եւս երկաթի կահք են՝ բերցեն, եւ զշինականս եւս ի մի ժողովեալ ածցեն առ նոսա: Այսպէս քաջ վառեալ զեւոռ, գրոհ ետուն ի վերայ ժողովոյ եղբարցն, եղեալ ի մտի հարկանել սատակել զամենայն միաբանսն: Այլ բարեխօսութեամբ սրբոյն Սարայ անդէն ի վերնական աստուածեղէն զօրութենէ կուրութեամբ հարեալ, զայն օր յառաւօտէ սկսեալ եւ զգիշերն ամենայն ընդ դժուարս լերանց Թափառական շրջեցան. եւ ապա ուրեմն յաւուրն երկրորդի ընդ այգն գտան ի նմին իսկ տեղւոջ՝ յորմէ յառաջնում աւուրն մեկնեալ էին. եւ այսպէս չկարացին զկատաղութիւն սրտմտութեան իւրեանց յազեցուցանել:

Յետ աւուրց ինչ առեալ ընդ իւր 'Վեռնդիոսի զքառասուն միայնակեացան զայնոսիկ փախստականս ի միարանութենէ իւրեանց, չոգաւ առ Լաւերիոս եպիսկոպոս Նիւզիկոնի, որ ընդ այն աւուրս լինէր յարուսողէմ. եւ ամենեքեան ստուգեամբ ամբաստան եղեն զՎեռնդիոսէ, թէ յարուցանէ աղմուկ ի միարանութեան, եւ զօրաւիգն լինի հակառակորդաց իւրեանց: Պատրեալ Լաւերեայ ի նենգաւոր բանից սոցա, որք չխօսեցան ինչ բնաւ ընդ նմա վասն բանի որոգինեան մոլորութեանց, կոչեաց առ ինքն զՎեռնդիոս, եւ պատուէր ետ նմա, կամ ընդունել միւսանգամ ի վասն զորս արտաքսեալ էր, եւ կամ եւ զհակառակորդս եւս նոցա ի բաց հանել անտի: Օգտեմին գլուխ հրամանին յանձին կալեալ Վեռնդիոսի, իսկ եւ իսկ եհան արձակեաց ի միարանութենէ վեց միանձուսս ուղղափառս, որոց մտադեւր տարեալ այնմ մեծի վշտաց, ծանապարհ արարին յԼնտիոք: Լնդ մատուցեալ առ Լափրեմ հայրապետ տեղւոյն, ազգ արարին նմա վասն ամենայնի որ ինչ եղեն. եւ ետուն ցնա զգիրս Լնտիպատրոսի, որ ընդդէմ մոլար կարծեաց գրոցն Որոգինի: Ճընթեցուածոյ գրոցն ծանուցեալ հայրապետին բովանդակ զորոգինեան մոլորութիւնս, եւ հմուտ եղեալ ամենայն անցիցն անցելոց յարուսողէմ յՈրոգինեանց, գրեաց թուղթ առ ամենեւեան նզովել զմոլորութիւնսն զայնոսիկ: Ի նմին ժամանակի եւ Պետրոս հայրապետ Երուսաղէմի զայրացեալ ընդ անարժան գործս Որոգինեանց, վաղտ կոչեաց առ ինքն զԵրկուս հարս վանաց զՍոփրոնիոս եւ զՎեռնդիոս, եւ պատուէր ետ նոցա մատուցանել իւր գիր ամբաստանութեան զՈրոգինեանց: Օր իրրեւ խնդութեամբ կատարեցին նոքա, առեալ Պետրոսի զայն գիր՝ ի ձեռն միայնակեաց ոմանց առաքեաց ի Կոստանդինուպոլիս առ Յուստինիանոս ինքնակալ, եւ ինքնին եւս թղթով զգացոյց նմա զամենայն չարիս, զոր խորամանկէին Որոգինեանք յարուսողէմ:

Բ. Սիւս գեռ Պեռնդիոս սարկաւազ եկեղեցւոյն Հռոմայ, որ ամօք ինչ յառաջ պատգամաւորութեամբ առաքեալ էր յԵգապիտեայ քահանայապետէ Հռոմայ յարեւել ի Կոստանդինուպոլիս լինէր, միայնակեացք առաքեալք յարուսողեանց հայրապետէն ի Պետրոսէ մատեան առ նա բերեալ զգլուխս ինչ բանից՝ քաղեալս ի գրոց Որոգինի, որպէս պատմէ 'Վերբատոս սարկաւազ', եւ կամէին խօսել ընդ ինքնակալին դի հոգ տարցէ մերժել զայն մոլար բանս: Եւ Պեռնդիոս որ կանխաւ իսկ ոչ էր խաղաղութեամբ ընդ Խէոգորոսի եպիսկոպոսի Աեսարիոյ գլխաւորի եւ առաջնորդի Որոգինեանց, միարանութեամբ Մինասայ Կոստանդինուպոլիս հայրապետի աղաչեաց զարքայ փու-

Թոյ պնդութեամբ կատարել զինդիր միայնակեացն: Ինդութեամբ ընկալաւ Յուստինիանոս զքան աղաչանացն. զի եւ նմու կարի սիրելի էր զայսպիսի իրաց ճառ արեանել Հանապազ եւ սահմանել ինչ: Այսն որոյ իսկ եւ իսկ հրամանաւ եւ յանուն նորա երեւելիք ոմանք յեկեղեցւոյ պաշտօնէից, ըստ Բարոնիոսի³ յիշատակեալքդ Մինաս եւ Պեղապիոս, գրեցին երկայն եւ առաւ թանս ըստ պայմանի արքունի հրովարտակաց առ ի մերժել զմոլար կարծիս գրոցն Արդինեայ:

Ի սմին գրի կամ հրովարտակի յանդիման կացուցեալ գրչին զերեւելի եւ զայսոնի մոլորութիւնս հաւաքեալս ի գրոց Արդինեայ, մի ըստ միոյն զամենեւեան աստուածեղէն գրոց վկայութեամբք եւ հարցն սրբոց բանիւք ջրէր: Այս մոլորութիւնս մերժեալս յայսմ գրի յուր գլուխս բովանդակ համառօտեմք:

Եւաջին, Արդի փոքր է քան չայր, եւ Հոգի սուրբ քան զԱրդի: Սահմանաւ չափեալ է կարողութիւն Եստուծոյ Հօր: Արդի եւ Հոգի սուրբ են արարածք: Վանդի Արդի ի Թուոյ այնր ամենայնի է, զորս բովանդակէ չայր, ի հարկէ բովանդակէ նա եւ զԱրդի: չայր առաւել եւս պայծառագոյն եւ կատարելագոյն տեսանէ զանձն, քան Արդի:

Երկրորդ, արարածք ամենայն մշտնջնաւորակից են Եստուծոյ:

Երրորդ, բանաւոր արարածք ի պատիժ անձանց ընդ մարմինս կապեցան: Հոգիք մարդկան իսկզբանէ՝ էին մաքուր եւ սուրբ էութիւնք իմանալիք, որք իրրեւ սկսան ձանձրանալ յաստուածեղէն տեսութենէ եւ դարձան ի չարիս, անկան ի մարմինս զի պատժեցին:

Չորրորդ, արեգակն, լուսին, աստեղք եւ ջուրք՝ որ ի վերոյ քան զերկինս, հոգեկիրք են եւ բանաւորք:

Հինգերորդ, ի համաշխարհական յարութեան մեռելոց մարմնք մարդկան լինելոց են գնդաձեւք կամ բոլորակաձեւք:

Վեցերորդ, ամենայն պատժոց մարդկան եւ զիւաց լինելոց է վախճան, եւ ամենեքեան դառնալոց են յառաջին երանելի կեանս իւրեանց:

Եւթներորդ, բազում աշխարհք եղեն, եւ այլ եւս լինիցին:

Ութերորդ, Վերստոս ի դարս յետինս ի խաչ ելանիցէ ի փրկութիւն դիւաց:

Յետ մերժելոյ զայս ամենայն մոլորութիւնս, կարգին բանք նշովից ի գրի անդ ի վերայ Արդինի եւ աշակերտաց նորա: Այսմ հրովարտակի իրրեւ արդարեւ ուղղափառ եւ ողջամիտ

3 Ի Ժամանակագր. եկեղ. տմ 8-եւ 538. Հոմ. ԼԱ:

գրոյ հաւան գտաւ Վիգիլիոս քահանայապետ Հռոմայ եւ չորեքին հայրապետք արեւելեանք: Բնկալան զայն եւ Պոմետրանոս եպիսկոպոս Անկիւրիայ եւ Խէոդորոս եպիսկոպոս Աեսարեայ, բայց թէ որով մտօք, զայն յայտ յաջորդ բանքս առնիցեն:

Իբրեւ եհաս յԱրուսաղէմ այս հրովարտակ գրեալ յանուն Յուստինիանոսի, ամենայն եպիսկոպոսունք Պաղեստինեայ եւ ուղղափառ հարք վանաց անյապտղ վաղվաղակի յօժար կամօք ընկալան: Օայն գիտացեալ Նոննոսի եւ աղանդակցաց նորա, լլծեալ սրտմտութեամբ ելին որոշեցան ի միաբանութենէ ուղղափառաց, եւ ի վնաց եւս իւրեանց մեկնեալ, նստէին ի դաշտի ուրեք: Խէոդորոս եպիսկոպոս Աեսարեայ, որ ի նմի ժամանակի ի Վոստանդինուպոլիս էր, եւ ըստ խորամանկ ճարտութեան իւրոյ մեծապէս զօրացեալ էր ի դրան արքունի, ծանուցեալ զայս անցս միայնակեաց՝ մտերմաց իւրոց, կոչեաց առ ինքն զոմանս ի վիճակաւորաց երուսաղիմացւոց եղբրոց ի Վոստանդինուպոլիս. եւ սսէ ցնոսա լի ցանմամբ. «Դժէ հայրապետք ձեր ոչ զիջանի կատարել զկամս տառապեալ միայնակեացն այնոցիկ, եւ չյօժարի դարձուցանել զնոսա անդրէն ի վանս իւրեանց, յաթոռոյ իւրմէ տարագիր տամ հանել զնա»: Ի նոյն աւուրս ըստ թելադրութեան նորին Խէոդորոսի՝ Նոննոս եւ միաբանեալքն ընդ նմա գրեցին առ հայրապետ իւրեանց զայսպիսի բանս. «Հայցեմք ի սրբութենէդ քումէ առ սէր մեր եւ ի միխթար ոգւոց մերոց ասել, թէ ամենայն նոյնք, որ Աստուծոյ չէ հաճոյական, անզօր եւ անվաւեր է յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ»: Այ իսկ եւ իսկ խոնարհեցաւ Պետրոս ի բանս նոցա, զի գիտէր թէ անարժան եւ չար են իրքն: Բայց յետոյ զանգիտեալ ի նենգաւոր հնարից Խէոդորոսի, կոչեաց առ ինքն Վոննոս եւ զընկերս նորա, եւ ի ծածուկ կատարեաց զբան ազաւանաց նոցա: Օայս այսպէս յաջորդութեամբ կատարեալ անօրինաց, գարձան անդրէն ի վանս իւրեանց. եւ յայնմ հետէ ապա սկսան թափել զթոյն մոլորութեան իւրեանց յամենեւին, հալածել զուղղափառ միայնակեացս Արուսաղէմի, եւ եղեն պատճառք անհնարին խռովութեանց եւ մեծամեծ հարուածոց:

Տեսեալ միաբան եղբարց միւսոյ միաբանութեան սրբոյն Սարայ զանձինս ի մեծ վեշտս նեղութեան, աղերս մատուցին հօր իւրեանց Վեղասիոսի իջանել ի Վոստանդինուպոլիս եւ ճշմարտութեամբ ի վերայ իրացս հասուցանել զինքնակալն: Հանձն առեալ Վեղասիոսի առ սէր խաղաղութեան զայն երկայն ճանապարհ հատանել, եւ զկատարած իրացն յաղօթս միայնակեացս ապաստան արարեալ, չոգաւ ի Վոստանդինուպոլիս:

Իբրեւ եհաս լուր գալստեան նորա յունկն չարասէր առն խէտորոսի կեսարացոյ, բազում ճարտարութեամբ ջան եղ զի ելցէ հրաման չնդունել զոք յերուսաղեմացոց միայնակեաց ի հիւրատունս, կամ ի հայրապետանոց եւ կամ յարքունիս: Տեսեալ Վեղասիոսի, եթէ արգելեալ է առաջի իւր մուտ յամենայն տեղիս, եւ երկուցեալ ի խորամանկ դաւանաց խէտորոսի, եւ ի Ոստանգինուպոհոյ, եւ զճանապարհայն ի հասանելն յԱմորիոն քաղաք Փոլսգիայ՝ փոխեցաւ յաշխարհէ յամի 545: Ի հասանել գուժի մահուան առնս մեծի յերուսաղեմ, բազում չիօթք յուղեցան ի միայնակեացս: Յոլովազոյնք ի նոցանէ ի նոյն աւուրս շեղեցան զհետ խոտորութեան հերձուածոյն Որոգինեանց, կէսք առ ահի կէսք ի հարկէ բերեալք, եւ շատք եւս առ անգիտութեան: Բայց բազումք եւս՝ որք հաստատեալ էին յողջմտութեան կարծիս, ցանեալ ցրուեցան ի տեղիս տեղիս, զի մի անարժան գործոց անօրինաց ականատեպք լինին: Ի նմին ժամանակի եւ առաջնորդ չարեացս՝ Նոննոս յանկարծահաս ցաւովք հարեալ պակասէր ի կենաց աստի:

Գ. Իբրեւ այս իրք այսպէս կատարէին յերուսաղեմ, խէտորոսս կեսարացի՝ որ ի վաղուց հետէ ոչ միայն ընդ Որոգինեանց այլ եւ ընդ անգլուխ հերետիկոսաց միաբանեալ էր, քանզի ունէր համարձակութիւն մտանել եւ ելանել յարքունիս ինքնակալին, եղ ի մտի ջատագով մտանել կողմանն Որոգինեանց, որք արգ իսկ նշովեալ էին, եւ զպատիւ եւ զիշխանութիւն սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի, որում հանապազ հակառակորդ գտան անգլուխ անուանեալ հերետիկոսայքն՝ նուազեցուցանել: Եպա նախ գուն գործեաց, զի նշովեսցի խէտորոսս մուսուլեստացի, որ բազում բանս գրեալ էր ընդդէմ Որոգինի, եւ ատելի էր յոյժ Որոգինեանց, եւ զի սուրբ ժողովն Վաղկեդոնի չէր նշովեալ զնա, այնու զի ոչինչ զոյցք լինէին ի նմին ժամանակի զնմանէ: Երգ՝ որպէս պատմէ ի բերատոս սարկաւազ⁴, այսպիսի իմն օրինակաւ հնարեցաւ խէտորոսս կեսարացի զնշովել խէտորոսի մուսուլեստացոյ: Իբրեւ յամի 546 Յուստինիանոս կայսր գրէր խօսս ընդդէմ աղանդոյ անգլուխ հերետիկոսաց վասն ջատագովելոյ սուրբ ժողովոյն Վաղկեդոնի, մատեաւ առ նա խէտորոսս այս կեսարացի հանդերձ ընկերօք իւրովք որ ընդ ուղղափառաց անուամբ հերետիկոսաց ձեռնտու լինէին, եւ ասէ ցնա լի ստութեամբ. «Ուր տարապարտուց աշխատութիւն յանձն առեալ գրես զայդոսիկ, ուր դիւրաւ եւս հնար է քեզ ածել ի հաղորդութիւն եկեղեցոյ զԼնգլուխսն: Եւ քա յայն սակս միայն անհաւան լինին ընդ ժողովն Վաղկեդոնի, զի սա զգովեստ խէտորոսի մուսուլեստացոյ ընկալաւ,

⁴ Ի քաղաք. ԳԼ ԻԴ:

եւ ղթուղթն Իբասայ, որ ընդ Վեստորի միարան է, իւրով դատաստանաւ ողջամիտ քարոզեաց: Եւ եթէ այս Խէնդորոս հանդերձ գրովք իւրովք եւ սովին թղթով Իբասայ նզովի՝ այնուհետեւ անուանեալ Մնգլուիքն ընդունին զժողովն իբրեւ օրինաւոր եւ ուղիղ ըստ ամենայն մասանց, եւ առանց աշխատանաց բարեպաշտութեան ձերոյ՝ հաղորդեալ նոցա կաթողիկէ եկեղեցւոյ, մշտնջենաւոր բարձրանայ պատիւ անուան ձերոյ»:

Իմաստուն բանիւք յանդիմանէ առեւն վիպագիր ոմն զուռ բանս Խէնդորոսի: Օայսոսիկ խօսեցաւ, ասէ, Խէնդորոս կեսարացի առ Յուստինիանոս, այլ բնաւին ստուգեամք եւ խորամանկ խաբէութեամբ: Վանգի սուրբ ժողովն Վաղիկեղոնի ոչ շնորհեաց Իբասայ եւ Խէնդորեոսի վերստին զարժանաւոր պատիւ եպիսկոպոսութեան, բայց յետ առնելոյ նոցա պտուղ արժանի ապաշխարութեան եւ յայտյանդիման դաւանելոյ զուղիղ հաւատոս: Իսկ Խէնդորոսի մոպսուեստացւոյ բնաւ շնորհեաց պատիւ ինչ զի որովհետեւ զնմանէ ոչինչ առանձինն խնդիրք եղեն, վասն այնորիկ եւ ոչ իսկ սահմանեցաւ ինչ վասն նորա: Եւ եթէ բանք ինչ յիշատակի եղեն զնմանէ ի գիրս Իբասայ, այն միայն պատմութիւնք մատուցան ի կարդացումն. քանզի եւ սովորութիւն է երբեմն ի ժողովս զգիրս ոմանց ոմանց ըստ պէսպէս պիտոյից իրացն ընթեռնուլ: Եւ ոչ դուզնաքեայ որոշումն է ընդ ճշդիւք քննութիւն եւ ընդ լոկ ընթեռնուլ զի եթէ զամենայնէ, որ ի ժողովս ընթերցեալ լինին, արժան էր դատաստան առնել, բնաւ չլինէր կատարած իրացն, եւ ժողովոյն դիտումն ի բեւր այլ եւ այլ գործս ցրուեալ ձգէր: Սմին իրի Խէնդորոս եպիսկոպոս Վեսարեայ խոտորնակ բան իմացոյց Յուստինիանոսի, ոչ առ հաստատելոյ զիսազաղութիւն եկեղեցւոյ, այլ զի զհաւատս ժողովոյն Վաղիկեղոնի, զորք պնդով ասէր բազում անգամ թէ անկ է ուղղել ի վերպանաց, նուազեցուցէ:

«Օայսոսիկ լուեալ ինքնակալին, ասէ՝ իբրեաւտոս սարկաւազ, եւ ոչ իմացեալ զպատրանս նենգաւոր արանց, կամաւ ընկալաւ զաղաչանս նոցա, եւ անյապաղ խոստացաւ կատարել»:
Եւ վաղվաղակի ի բաց թողեալ զգիրսն, զոր սկսեալ էր ընդդէմ անգլուի հերեսիովտաց յօրինել, գրեաց այլ գիր առ մերժելոյ զերիս գլուխս կամ գիրս, այս է Խէնդորեոսի մոպսուեստացւոյ, Իբասայ եւ Խէնդորեոսի: Այլպաղիրք հաստատեն առ հասարակ, թէ ինքն Խէնդորոս կեսարացի, ըստ այլոց Վեստորոս եպիսկոպոս Տարսոնի, յանուն ինքնակալին յօրինեաց զայն գիր: Եւ ոչ այս գիր էր կարդեալ յօրինակ հրովարտակի, կամ թղթոյ ուղղելոյ առ կաթողիկէ եկեղեցի, որոյ եւ էր վերնագիր, խոստովանութիւն հաւատոց: Ի սմա յետ մեկնու-

Թեան բանից հաւատոց եւ զկնի յայտնի առնելոյ ընդունել զշորս համաշխարհական ժողովս, զնին երեքտասան գլուխք նզովից, յորոց առաջին տասուներն են յայտարարութիւնք ուղղափառ հաւատոց: Իսկ յերիս յետինսն ուրոյն ուրոյն նզովին յիշատակեալ երեք գիրք կամ գլուխք օրինակ զայս. «Եթէ դք պաշտպանեացէ Թէոդորոսի մոպսուեստացւոյ եւ ամենայն մոլար ուսմանց նորա նզովեալ եղիցի: Եթէ դք պաշտպանեացէ եւ ոչ նզովս կարդայցէ գրոց Թէոդորեստոսի գրելոց ի պաշտպանութիւն Նեստորի հակառակ ուղիղ հաւատոց եւ սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի, սրբոյն Ալեքի եւ երկոտասան գլխոց նզովից նորա, նզովեալ եղիցի: Եթէ դք պաշտպանեացէ եւ ոչ կարդայցէ նզովս անօրէն թղթոյ, որ ասի գրեալ Իբասայ առ Մարիս պարսիկ աղանդաւոր, նզովեալ եղիցի»: (Յետ այսց վերջին բանից յաւելաւ գրիչն ասել. «Եւ չափերսք ամբարշտութեանցն Թէոդորոսի եւ Նեստորի գուն գործեն ցուցանել՝ թէ սուրբ ժողովն Վաղիկեդոնի ընկալաւ զայս թուղթ, որ վասն բանից հայհոյութեանց գրելոց ի նմա յիրաւի նզովեալ էր: Չայս զքաղկեդոնեան սուրբ ժողովոյ ասեն չարախօսքն, եւ փոյթ նոցա այն է, զի անուամբ ժողովոյն յարժանի դատապարտութենէն Թափեացն զԹէոդորոս, զՆեստոր եւ զամբարիշտ թուղթն»:

Յօրինեալ Յուստինիանոսի զայս հրովարտակ, առանձին թղթովք Թախանձեցուցանէր զամենայն եպիսկոպոսունա արկանել այնմ զձեռնագիր իւրեանց, եւ հաւանել դատապարտութեան երից մոլորական գրոց: Չորք հայրապետք արեւելեայք, յետ փոքր մի ի սկզբանն ընդգէմ դառնալոյ, ապա կատարեցին զկամս կայսեր եւ ընկալան. նոյնպէս եւ այլ եպիսկոպոսունք ոմանք: Իայց բազումք ի նոցանէ՝ ընդ որս եւ բազմութիւն յոյժ ուղղափառ ժողովրդոց՝ մնասակար եւ հակառակորդ սուրբ ժողովոյն Վաղիկեդոնի համարեալ ոչ հաւանեցան: Եւ յայսմանէ բազում շփոթք յուզեցան ի հաւատացեալս, մինչեւ բազմաց փախստական լինել ի տեղեաց իւրեանց: Եպիսկոպոսունք՝ որք այսմ հրովարտակի հաւանեցան, մեծապարգեւ մեծապատիւ մեծարէին յարքայէ. իսկ որք ոչն հաւանէին, մերժեալ յաթոռոց եւ յեկեղեցեաց իւրեանց, հրամանաւ նորա յաքսորս վարէին: Եւ յնչափ անհնարին զայրացաւ շահնդն այսց խռովութեանց, եւ աւուրց յաւուրս այնչափ յաւելաւ զայթակղութիւնն, մինչեւ Թէոդորոսի կեսաւացւոյ իւրովի իսկ ասել, թէ ինքն եւ այլ պատճառք վերդովանաց թէպէտ եւ անդամ անդամ յօշեացին, սակայն եւ այնպէս ոչ բաւեն զարդար վրէժս այսց չարեաց բաւանդակ լուծանել:

Եւհաս մինչեւ առ եպիսկոպոսունս Ափրիկեայ այս հրովարտակ. բայց եւ նորա ոչ հաւանեցան ընդունել, վասն ինքն իշխան դատապարտութեան երից գրոցն: Այսն զի, ասէ ոմ ի նոցանէ ի Թղթի իւրում առ Յուստինիանոս. «Վերք աւրանցս այսոցիկ ոչ հասին առ մեզ. եւ՝ եթէ հասցեն ի ձեռ մեր, եւ գտցուք ինչ ի նոսա հակառակ հաւատոց, խորհեցուք թէ զինչ ինչ արժան իցէ մեզ առնել»,։ Այդին հանգոյն, մանաւանդ թէ օրինակ եւ յառաջընթաց լեալ սոցո, Ա իգիղիոս քահանայապետ Հռոմայ ոչ ընկալաւ զայն հրովարտակ. քանզի ամենեքեան սղբա բարւոք գուշակէին, թէ ի վերայ գրոյն այնորիկ ձեռն Որդինեանց աշխատեալ է: Տեսեալ Յուստինիանոսի զայսպիսի միաբան հակառակութիւն արեւմտեան եւ բազում արեւելեան եպիսկոպոսաց՝ առ հրովարտակն իւր, հաստատեաց զմիտս ժողով տիեզերական գումարել ի Ոստանդինուպոլիս վասն իրացս այսոցիկ: Այն իրի գրեալ թուղթ առ հայրապետս եւ նախ առ Ա իգիղիոս քահանայապետ հրաւրեաց զնոսա ի թագաւորանիստ քաղաք իւր, ի վերին երեսս, որպէս ծանուցանէ Աղեքսանդր՝ «Լատաղիս», ի մուծանել յաղղութիւն. հաւաստս եւ ի մի միաբանութիւն զանգուլիս հերետիկոս, բայց ըստ ճշմարտութեան, ի հաստատել հաւանութեամբ ամենեցուն եւ իշխանութեամբ աթոռոյն Հռոմայ զվճիռ նշովց երից գրոց կամ գլխոց զոր ինքն գրեալ էր:

Վ. Ա. ԻԿԻՆՈՍ քահանայապետ առ ի չգրգռելոյ զցասումս սրտմտութեան ինքնակալին, ոչ խորշեցաւ փութալ ի կատարումն խնդրոյ նորա գնալով յարեւելս: Եւ յամի 547 ի քաներորդ հինգերորդ աւուր ամսոյն Յունուարի յետ տարւոր ժամանակի ուղեգնացութեան ողջամբ եհաս ի Ոստանդինուպոլիս: Այդ վաղակի, ըստ պատմութեան Մնաստասայ գրապետի⁶, եւ ընդ առաջ նորա ինքնակալն եւ համբուրեցին զմեանս, եւ ժողովուրդն երգօք եւ սաղմոսիւք յառաջոյ եւ զին երթային ընդ նոսա մինչեւ ցմեծ եկեղեցի աստուածեղէն իմաստութեանն, ասելով. Եհասսիկ գայ Տէր Տէր: Այս սուրբ Վրիգոր մեծ⁷ թէ Ա իգիղիոսի քահանայապետի առաջին գործ ի Ոստանդինուպոլիս եղեւ նշովել զամենայն անգլուխ հերետիկոսունս եւ ընդ նոսա եւ զԵդոգորա թագուհին՝ որ ի նոցա կարծիս էր խոտորեալ: Եւ եւ զԱյնաս հայրապետ Ոստանդինուպոլիս ի հաղորդութենէ իւրմէ որոշեաց, քանզի սա զբաղումս յեպիսկոպոսաց ստիպեալ էր ընդունել հրովարտակ Յուստինիանոսի: Բայց յետ հնգից ամսոց ստուգեալ զգղջումն նորա՝ միւսանգամ ընկալաւ զնա:

5 ի պատմ. եկեղ. բար. 2. ԳԼ. Գ. 7 ԳԻՐԵ Բ. Թուղթ 12. առ եպիսկ. Հաս. Ա.

6 ի վերս Վիգիլ. քահանայապ.

Հերետիկոս.

Ի գալ ամին միւսոյ հաւանեցոյց ինքնակալն զՎ իդիդիոս ի ժողովի եւթանասուն եպիսկոպոսաց անդ ի Կոստանդինուպոլիս ի խոյզ եւ ի խնդիր արկեալ քննել զերս երից գլխոցն: Եւ իբրեւ ետես սուրբ հայրապետն ի ժողովի անդ զանմիաբանութիւն եպիսկոպոսաց ի կարծիս, հրաման ետ նոցա զրել ի գրի իւրաքանչիւր առանձինն զիւր կարծիս եւ մատուցանել նմա: Եւ ետալ զգիրս միոյ միոյ ի նոցանէ եւ քննեալ յայս արար զիւր կարծիս առանձինն թղթով, անուն եղեալ այնմ Վատաւճիռ: Զայս գիր յաւուր աւագ շաքաթու աւանդեաց ի ձեռս Մինասայ հայրապետի, յորմէ յետոյ եւ առ այլ տուան օրինակք ինչ: Ի սմա մերժեաց քահանայապետն զերիս գիրս կամ գլուխս, բայց այսպիսի յաւելուածով. «Վնարատ պահեալ զպատիւ եւ զիշխանութիւն ժողովոյն Վադկեղոսի», Սմանք յեպիսկոպոսաց մանաւանդ յԱփրիկեաց զժկամակ եղեն ընդ այնպիսի վճիռ քահանայապետին. զի նոքա անգիտութեամբ ի կարծիս լինէին թէ ժողովն Վադկեղոսի ընկալեալ էր զայն գիրս. վասն որոյ եւ ի դատապարտել Վ իդիդիոսի զգիրսն, նուազումն լինէր պատուոյ: Ժողովոյն: Բայց հայրապետն իմաստուն՝ գրեալ թուղթ իմացոյց նոցա, թէ սուրբ ժողովն բնաւ ամենեւին չէր ընկալեալ զայնոսիկ, եւ իւր դատաւճիռ ոչինչ արհամարհանա առնէր ժողովոյն:

Եւ իբրեւ ի վերայ այսչափ խնամոց մեծի հայրապետին ոչ զաղարեցան վիճմունք եւ խռովութիւնք յեպիսկոպոսունս վասն երից գրոցն, խօսեցաւ նա յաւուր միում ընդ Յուստինիանոսի եւ ասէ. «Եղբարք մեր եպիսկոպոսունք յիւրաքանչիւր գաւառէ հինգ կամ վեց եկեցեն յայս քաղաք. եւ զայս դատ խաղաղութեամբ ի միաբանութեան վճարեսցուք», Խոստացաւ նմա թագաւորն, այնուհետեւ ի բաց թողեալ զամենայն բանս եւ զգիրս որք ցայնժամ ի պատճառս այսր դատի եղեն, տալ գումարել ժողով եպիսկոպոսաց Ափրիկեայ, Վ իւրիկեայ եւ այլոց գաւառաց, զի միաբանութեամբ հետազօտեալ գտցեն զինչ արժան իցէ սահմանել: Եւ այսորիկ պատուէր ետ արքայ մի ումեք նոր ինչ խնդիրս յուզել վասն երից գրոց, մինչ չեւ իցէ վճիռ ելեալ ի ժողովոյն: Վոյնպէս եւ ինքն Վ իդիդիոս յայտ արար, զի եթէ դ յեպիսկոպոսաց ի վերայ այնր բանի նոր ինչ վիճմունս գրգռեսցէ, որոշեսցի ի հաղորդութենէ սրբոյ գահին Պետրոսի առաքելապետի: Եպիսկոպոսունք Յունաց առանց ինչ ընդ բանս ածելոյ խոստացան մեծի հայրապետին արդեամբք յարգել զպատուէր նորա եւ զինքնակալին:

Ի նմին ժամանակի Յուստինիանոս առ անյապաղ ի լրումն ածելոյ զոր միանգամ ըստ հաճոյից կամաց Վ իդիդեայ սահ-

մանեալ էր, առաքեաց հրաւիրակս յԱփրիկէ եւ ի Վիւրիկիս առ եպիսկոպոսունս: Ի Վիւրիկեցւոց ոչ գտաւ որ հաւան հրաւիրանաց նորա: Իսկ յԱփրիկեցւոց ոմանք իսկ եւ իսկ յուրի անկան գնալ, ի Վոստանդինուպոզիս: Եւ մինչ գետնաքա ի ճանապարհի էին, յաւուր միում խօսեցաւ Վիգիլիս ընդ արքայի եւ ասէ. «Եթէ դատաստան իմ, զոր ի գրի իմում որ Վատալմիոն կոչի, դատեցի, ոչ թուի քեզ հաճոյ եւ ընդունելի, տուր ցիս զայն գիր. եւ ես ընդ եպիսկոպոսոսն, որք ի մօտոյ գայցեն այսր, վերատին քննեցից զերսն», Եւ այսպէս ի հասարակաց ժողովի ուրեք առաջի բազում եպիսկոպոսաց ընկալաւ ի ձեռաց արքայի գիր գիր, եւ միւսանգամ ազդ արար, զի եթէ որ յառաջ քան զգումարել տիեզերական ժողովոյ խնդիրս ինչ վասն երկից դրոց յարուցանէ, ի հաղորութենէ առաքելական աթոռոյն Հռոմայ որոշեսցի:

Եպիսկոպոսունք Յունաց ոչ յետ բազում աւուրց չկացեալ հաստատուն ի բանս իւրեանց՝ Թախանձէին զքահանայապետն նորոգապէս ընդ իւրեանս մերժել զերիս գիրս, թէպէտ եւ եպիսկոպոսունք արեւմտից դիմադարձ այնմ լեցին: Իբրեւ չառ յանձն Վիգիլիոս, Խէնդորոս կեսարացի հնարս խորմանկութեան հնարեցաւ, յապարանս արքունի առաջի իւր եւ այլոց եպիսկոպոսաց ոմանց կրկնել զընթերցուած հրովարտակի յորում յայտնապէս մերժէին երեք զուլփն: Եպա տեսեալ, թէ Վիգիլիոս հայրապետ տրտունջ լինի զնոցանէ վասն չկոյն նոցա հաստատուն ի խոտամուկնս իւրեանց, առ երեսս զղմն ցուցեալ դարձան ընդ նմա ի հաշտութիւն խաղաղութեան: Բայց չարասէր եպիսկոպոսն Խէնդորոս ոչ դադարէր երբեք ի գործոց խռովութեան, քակելով զեպիսկոպոսունս բազում անդամ ի միաբանութենէ մեծի հայրապետին: Վանդի եւ յետ ասկաւ միոյ ժողովեալ առ ինքն բազում դպիրս, հրամայեց նոցա գրել բազում օրինակս ի հրովարտակէ անտի, զորս եւ ծաւալել յեկեղեցւոյ Վոստանդինուպոզի, եւ կախել ի բազում հրապարակս եւ ի տեղիս տեղիս: Բարկացաւ սուրբ քահանայապետն ընդ այսպիսի յամառութիւն խռովասիրաց, որք ոչ միայն իւրում անձին մեծապէս առնէին արհամարհանս, չարով ի խոտամուկնս իւրեանց, այլ եւ ամենայն եպիսկոպոսաց ի սիրիւս եղելոց, ոչ մնալով գալստեան նոցա ի ժողովն: Եւ յայնմհետեւ ապա յայտ յանդիման սպառնացաւ ամենայն եպիսկոպոսաց մերժել զնոսս յիւրմէ հաղորդութենէ, եթէ ըստ կամս անձանց իւրեանց հաւանին հրովարտակին այնմիկ: Օնոյն արար եւ Վատիոս հայրապետ Սեդիկոյանու: Եւ ոչինչ համարեալ Խէնդորոսի վարդար սպառնալիս եւ զդիմադարձութիւն սրբոյ հայրապետին, հանդերձ եպիսկոպոսօք իւրովք գնաց եւ

մուտ ի մեծ եկեղեցին, յորում հռչակեալ էր հրովարտակ արքայի: Անդ աներկեւղ եւ համարձակութեամբ մատոյց զահաւոր խորհուրդ պատարագին, յորում եւ ոչ յիշեաց զանուն Օջիղեայ Աղեքսանդրիայ հայրապետի վասն չհաւանելոյ նորա հրովարտակին. եւ փոխանակ նորա յիշեաց զանուն Ապողինարի՝ որ անարժանութեամբ կացուցեալ էր յաթոռ Օջիղեայ: Յայնժամ ապա սչ եւս յանձն առ Վիգիլիոս հաղորդել ընդ նմա եւ ընդ կողմնակիցո նորին, այլ եւ խօսել անգամ ընդ նոսա չկամէր:

Այս ամենայն գնացից Վիգիլիոսի, Վատիոսի եւ որոց ընդ նոսա տեղեկացեալ Յուստինիանոսի, մեծապէս դառնացաւ եւ խորհէր ի մտի՝ թէ որպիսի դաւաճանութեամբ ահաբեկ արարեալ զհայրապետն մեծ, յիւր միտս յանկուսցէ: Տազնապեալ սրբոյ քահանայապետին յերեսաց սրամտութեան նորա, խոյս ետ յեկեղեցի սրբոյն Պետրոսի յորմիգդեան ապարանս: Իսկ կայսրն առաւել եւս սրամտեալ վաղվազակի զմի ոմն ի դատաւորաց՝ որոյ գործ էր զեղուզակա եւ զգողս ձերբակալ առնել, առաքեաց ի վերայ նորա բռնաբար ի բաց հանել զնա ի տեղւոյն: Ի մտանել սպառազէն առն յեղակարծումն ժամաւ հանդերձ բազում զինուորօք յեկեղեցին, փախեաւ պատրսպարեցաւ սուրբ հայրապետն ի ներքոյ սեղանոյն, եւ ուժգին կալաւ զսիւնախ, յորոց վերայ հաստատեալ էր սեղանն: Այնպէս եւ ամենայն ժառանգաւորք՝ որք ընդ նմա էին, պակուցեալ սասանեալ կային շուրջ զնովաւ: Յայնմ վայրի հրաման տալոյ դատաւորն անօրէն կալեալ զհերաց սարկաւազաց եւ պաշտօնէից ի բաց ընկնուլ զնոսա յեկեղեցւոյն: Այնպէս եւ զքահանայապետն մեծ, որ ի կամել նոցա ի բաց հանել զնա ի սեղանոյն դիմադրաւ լինէր, հրամայեաց յափշտակեալ ի մօրուաց եւ ի հերացն արտաքս ձգել: Եւ քանզի նա զօրաւոր էր եւ հարուստ բազկօք, այնպէս հաստատութեամբ կալաւ զսիւնակա, մինչեւ խորտակել զոմանս յայնցանէ, եւ եթէ չէր հասեալ ժառանգաւորաց ի վերայ, անկեալ էր արդեւք սեղանն սուրբ ի վերայ նորա: Օշոխոն այսչափ շփոթից յուզելոց յեկեղեցւոյ լուեալ ամբոխին արտաքոյ՝ դիմեալ զեղան ի ներքս. եւ ոմանք եւս ի զօրականաց գլխութեամբ խնամարկեալ յանմեղ հայրապետն, ամենեքեան միաբան սկսան խառնաձայն աղաղակել, մինչեւ զահի հարեալ անիրաւ դատաւորին՝ խոյս ետ ի տեղւոյն իւրովն հանդերձ:

Արարծիք են թէ յետ կատարածի այսց շփոթից եհան քահանայապետն Վիգիլիոս դատապարտութեան ի վերայ Խէնդորոսի կեսարացւոյ, քանզի գիտէր՝ թէ գրեթէ զամենայն ինչ նորին բանիւն եւ ի նորին սաղրելոյ գործէր Յուստինիանոս: Արդ ի ժողովի ուրիք երեքտասան եպիսկոպոսաց իտաղացւոց յայտ յան-

գիման ցուցեալ Վիգիլիոսի զամենայն չարիս զոր ի սկզբնէ անտի եպիսկոպոսութեան իւրոյ խորամանկէք անարժանս այս եւ ամբարտաւան, ոչ միայն մերժեաց եհան զնա ի հաղորդութենէ ուղղափառ եկեղեցւոյ, այլ եւ ի կորդէ եպիսկոպոսութեանն ելոյծ: Օչայն վճիռ գրեաց ի ձեւ նամակի ուղղելոյ առ նա ինքն թէնդորոս: Նշա եւ զՄինաս հաջորդեալ եւ զայլ եպիսկոպոսանս՝ որք մտածեք իմն ձեռնառ լինէին թէնդորոսի, եհան ի հաղորդութենէ իւրեմ, մինչեւ ի զգաստութիւն եկեալ հաշտեցին ընդ նմա: Օչայն վճիռ այսպէս կորդեաց քահանայապետն, բայց քանզի գիտէր զանօրէն բարս թէնդորոսի՝ ոչ յայտնի արար զայն վաղվտղակի եւ ոչ առաքեաց առ նա, այլ առեալ ի ձեռս առն ուրումն հաւատարմի պատուիրեաց՝ զթէ խռովարարն ոչ դադարեցեն յանկարգութեան գործոց իւրեանց, կամ եւ եւս յաւելուցուն նեղել զնա, եւ կամ եթէ կատարած կենաց հասցէ նմա յանկարծադէպ՝ հաշակեալ ծառլեացէ զայն վճիռ առ ամենեւեան, եւ զօրինակս նորին յերեւելի տեղիս կախեացէ: Այս վճիռ տուաւ յամի 551 ի չորեքտասանն Աւգոստոսի:

Իբրեւ առուրք ինչ ի վերայ այժմու ճառեալ չարչարանաց եւ նեղութեան Վիգիլիոսի հայրապետի անցին, առաքեաց առ նա ինքնակալն զոմանս յաւազ նախարարացն տելցնա. ինկալեալ զերդումն՝ զոր կամիք երդնուլ առաջի քո, չհասուցանել քեզ եւ քոյոցդ չարիս ինչ՝ ել յեկեղեցւոյ տառի. ապա թէ ոչ գիտասջիր զի ուժգին ի բաց մերժեացիս ի տեղւոյս: Իսկ քահանայապետն ոչ ինչ ետ նոցա պատասխանի առ այն, այլ միայն մատոյց նոցա գիր ինչ, յորում գրեալ էր բանս ինչ խնդրուածոց կամ պայմանաց՝ զորս կամէր զի կատարեցնէ: Թէպէտ եւ ոչ կատարեցան ամենայն պայմանք նորա, բայց իբրեւ միւսանգամ եկեալ առ նա արքունի ապօրերոյն եղին զգիր երդմանն ի վերայ սուրբ սեղանոյն եւ նշխարաց սրբոյն Պետրոսի, եւ կալեալ զնշան խաչին եւ զքեւեռս նորին առաքելապետի, կնքեցին զերդումն ոչ տեղ այն՝ պատճենի երդման, ել անտի սուրբ քահանայապետն եւ չառ ի պղակիրեան ապարանս: Բայտ նմին օրինակի եւ Վատիոսի եւ ամենայն միաբանելոց ընդ Վիգիլեայ, որք ի տեղս սրբութեանց զօղեալ կային, հաստատութեամբ խոստմունս առաջի եղին, չհասուցանել բնաւ ումեք ի նոցանէ նեղութիւնս ինչ: Այլ իբրեւ երդմանն ստեալ, սկսան ոչ միայն ընդ այլ՝ այլ եւ ընդ քահանայապետն բազում վիշտս նեղութեանց անցուցանել, նա յաճախեալ առ նոսա բանս զգաստացուցիլ, եւ ոչինչ օգտեալ, անհնարին վտանգաւ կենաց գիշերայն խոյ՝ ետ ի Վլադկեդոն, եւ չօգաւ թագեաւ ի մեծ եկեղեցւոյ սրբոյ

կուսին Լուսինայ: Լսյա եղեւ երկուք աւուրք յառաջ քան զտօն ծննդեան Լեւնարարին մերոյ: Ընդ ի թախճութենէ սրտի եւ ի տառապանաց անօրէն արանցն տաղնապեալ քահանայապետին, անկաւ յախտ հիւանդութեան: Օայն իրբեւ ճշմարտեաց Յուստինիանոս, առաքեաց առ նա արս վեց ի մեծ պատուաւորաց, յորոց մի էր մեծ սպարապետն Բեդիսարիոս, յորդորել զնա զի ընկալեալ զերդուան իւրեանց՝ դարձցի ի Լոստանդինուպոլիս: Պատասխանի ետ նոցա երանելի հայրապետն եւ ասէ. «Ճշմարտութեամբ գիտացէ ամենայն դք, զի ես ոչ առ սէր անձինս ինչ յայս տեղի պատսպարեցայ, այլ ստիպեալ ի գայթակղութենէ, որ զհամօրէն եկեղեցւոյ խաղաղութիւն սասանեցոյց: Եւ արդ՝ եթէ կամք են ինքնակալին խաղաղութիւն առնել, չեն ինչ պետք երդման. ահա ի սմին իսկ պահու ելից ի տեղուջէս: Եւ պա եթէ այլազգ ինչ են հանգամանք իրաց, ոչ ինչ շահ օգտի արասցէ երդումնդ, եւ ոչ ես ինչ խնդրեմ զայն, քանզի իմ եղեալ է ի մտի չեւանել արտաքս քան զայս տեղի մինչ չեւ իցեն բարձեալ յեկեղեցւոյ Լստուծոյ գայթակղութիւնքդ այդոքիկ: (Յետ բանիցս այսոցիկ մի ըստ միջէ երկրորդեաց ի լսելիս նոցա զամենայն անցս, որք անցեալ էին ի ժամանակէ անտի, յորում հրաման ետ ինքնակալն կախել ի տեղիս տեղիս զհրովարտակն նզովման երկից գրոց: Եւ պա ազդոյ բանիւք ասաց նոցա քահանայապետն յիշել զահագրին սպառնալիս արդար դատաստանաց ամենակալին,): Եւ ի մեկնել նոցա ի նմանէ, հրաման ետ ասել ցինքնակալն յանուն իւր. «Դե՛ զատաստան յանձն քո ընդունիս, եթէ հաղորդութիւն առնես ընդ ամենեցուն՝ զորս ընդ բանիւ արարեալ է իմ, մանաւանդ ընդ Խէողորոսի կեսարացւոյ»:

Օկնի ութ աւուրք դարձեալ պատգամ առաքեաց ինքնակալն առ Վիգիլիոս ի ձեռն Պետրոսի պատգամաւորի այսպիսի օրինակաւ. «Եւսմանակեա մեզ օր մի, յորում եկեալ առ քեզ արքունի պաշտօնէից՝ տացեն քեզ զերդուան, զի յապահովել լիեալ ելցես յեկեղեցւոյ անտի, եւ աներկեւղ դարձցիս ի Լոստանդինուպոլիս,): Եւ երանելի քահանայապետն պատուիրեաց Պետրոսի ասել ցարքայ այսպէս. «(Յառաջ քան զամս եւթն ելի ի Հռոմայ եւ եկի այսր առ քո բարեպաշտութիւնդ, չունելով բնաւ ուրոյն վասն անձին ինչ կարեւոր գործս: Եւդ խնդիր մի խնդրեմ ես ի քէն, մի թողացուցաներ վեր ի վայր տապալել խաղաղութեան եկեղեցւոյ ի ձեռն Խէողորոսի Լեսարեայ եպիսկոպոսի: Եւդ իսկ անցեալ են ամիսք վեց, յորմէ հետէ եւ ի հաղորդութենէ որոշեալ եւ ի պատուոյն եւս լուծեալ է նա. այլ քոյ մեծափառ անձինդ պատիւ եւ յոյս ուղղութեան նորա նահանջեցին զիս ի սփռելոյ զայն վճիռ»:

պիտի պատասխանի ընկալեալ պատգամաբերին, դարձաւ անդրէն առ արքայ, անկատար թողեալ զիրսն վասն որոյ եկեալն էր. եւ Վ իգիղիոս եկաց մնաց անդ ի Վաղկէդոն ի նմին եկեղեցւոջ: Ընդ գրեաց գիր համաշխարհական առ ամենայն հաւատացեալս յայտ առնել զամենայն անցս չարչարանաց իւրոց, զոր կրէր յինքնակալէն եւ ի նորայոցն, եւ ցուցանել զհաստատու թիւն հաւատոց իւրոց:

Յետ այսր ամենայնի ի միտս եկեալ ինքնակալին եւ գիտցեալ, թէ անհնար է խախտել զքահանայապետն յանշարժութենէ մտացն, այնուհետեւ եւ ինքն դարձաւ ի խորհուրդս ուղիղս: Երազ արագ հրաման եհան՝ զհրովարտակն իւր զոր ի դատապարտութիւն երից գլխոց ինքնիշխանութեամբ գրեալ եւ յամենայն տեղիս սփռեալ էր, անհետ առնել ի միջարար եւ կատարեաց զամենայն զոր խնդրէր քահանայապետն. եւ եթող զամենայն իրացն քննութիւն ի ժողովն արեւելեական: Յայնժամ եւ Թէոդորոս կեսարացի, յորոյ ձեռն այսչափ խռովութիւնք յուզեալ էին, ի զեղջ գարձեալ խոնարհ կերպարանօք մատոյց առ սուրբ հայրապետն, յորմէ վճիռ նշովեց ընկալեալն էր, գիր աղերսի, յորում եւ գրեաց զեւր ուղղափառ խոստովանութիւն հաւատոց: Յայտնապէս ընկալաւ զէորս տիեզերական ժողովս, ոչ միայն ըստ պատշաճելոցն ի հաւատս, այլ եւ ըստ ամենայն մասանց եւ գործոց նոցին, որպէս ինչ ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ ընկալեալ էին: Ի վաճանի այսր գրոյ խոնարհ բանիւք խնդրեաց թողութիւն ի սուրբ հայրապետէն՝ վասն բազում անգամ արհամարհօղ եւ անաստ բարս ցուցանելոյ առ աստուածապատիւ անձն նորա: Եւ Մինաս հայրապետ Վոստանդինուպոլսի, որ վասն սատար լինելոյ նոցին խռովութեանց՝ առ ժամանակ մի ընդ բանիւք եղեալ էր, նոյնպիսի գիր աղերսանաց գրեալ մատոյց առ Վ իգիղիոս քահանայապետ ցուցեալ զզեղջ եւ զուղղութեան միտս, որով եւ ընկալաւ թողութիւն: Օչոյն եւ բազում այլ եպիսկոպոսունք արարին: Ի վերայ հասեալ քահանայապետին զղջման ապաշաւանաց նոցա, հայրական սիրով ընկալաւ զնոսա ի հաղորդութիւն իւր. եւ հաստատեցաւ խաղաղութիւն ի մէջ եկեղեցւոյ:

Սալեալ Մինասայ յետ այսորիկ զաթոռ եպիսկոպոսութեան Վոստանդինուպոլսի այլ եւս սակաւ ժամանակս, գովելի համբաւով կնքեաց զամս կենաց իւրոց: Օչնի կատարածի սորա յամի 552 բանիւ Վոստինիանոսի եւ հաւանութեամբ ծերակուտին, ժառանգաւորաց եւ ամենայն ժողովրդեանն եկաց յաթոռ հայրապետութեան երանելին Եւտիմիոս, այր պանչելի յամենայն գնացս իւր: Սա յառաջին աւուրս աթոռապա-

լուծեան իւրոյ զուգղափառ խոստովանութիւն հաւատոց իւրոց եւ զանարատ միտս պարզաբար ի գրի հարեալ մատոյց առ Վիգիլիոս քահանայապետ: Ի գրին յայնմիկ խօսի երանելին զայս օրինակ: «... Փութացեալք պահել զմիութիւն առ առաքելական աթոռ ձերոյ սրբութեանդ, յայտ առնեմք՝ զի մեք հանապաղ պահեցաք եւ պահեմք զհաւատն աւանդեալ յԱստուծոյ եւ ի փրկչէն մերմէ Յիսուսէ Վրիստոսէ սրբոց առաքելոց, զպատուեալն ընդ տիեզերս ամենայն, եւ զմեկնեալն ի հարց սրբոց, մանաւանդ ի նոցանէ՝ որք ի չորս սուրբ ժողովս գումարեցան, զորս ըստ ամենայնի ընկալեալ մեծարեմք: Բնդունիմք զերեքհարեւր ութեւտասն սուրբ հարս, որք գումարեցան ի Նիկիա...: Բնդունիմք զհարեւր յիսուն սուրբ հարս գումարեալս ի Պոստանդինուպոլիս...: Բնդունիմք եւ զերկերիւր ուրբ հարս յառաջին ժողով Լափեսոսի գումարեալս...: Ի վերայ այսոցիկ ընդունիմք եւ զվեցհարեւր երեսուն սուրբ հարս ժողովոյն Վաղիկեդոնի, որ եւ ինքեանք ըստ ամենայնի միաբան գտան երկից առաջին համաշխարհական ժողովոց, ... եւ մերժեցին նորովցին զԼատիքէս եւ գլխատոր եւ զաղանդս նոցա, եւ զամենեւեան որք ըստ նոցա ի նոյն կարծիս եղեն կամ են: ... Բնդունիմք եւ պահեմք եւ զթուղթս հովուապետաց առաքելական աթոռոյն Հռոմայ, եթէ այլոց եւ եթէ բարեաց յիշատակաց արժանւոյն Վեոնի, զգրեալս վասն ուղղափառ հաւատոց եւ վասն չորից սուրբ ժողովոց, կամ միոյ ի նոցանէ: Իսկ արդ՝ վասն զի զայս ամենայն պահեցաք եւ պահեմք, եւ ի սոսին միաբան եմք, հարկ է խօսել վասն երկից գլխոց, որոց վասն առումանս յուզեցան խնդիրք: Նմին իրի աղաչեմք, զի գահերէց եղեալ մեզ սրբութեան քոյ, խաղաղութեամբ եւ քահանայական հեղութեամբ եղեալ առաջի զմատեանս սրբոց աւետարանաց, հասարակաց բանիւք զայն գիրս ի մէջ առեալ քննեցուք եւ տեսցուք, եւ զվախճան վիճմանցն գտանել ջանասցուք: Խնդացեալ մեծի քահանայապետին ընդ այսպիսի գովելի բանս նորընծայ հայրապետին, արար նմա պատասխանի ըստ արժանի նորա բանիցն լի գովութեամբ, եւ յայտ արար նմա զիւր հաւանութիւն ի գումարել ժողով, յորում այն խնդիրք՝ որք առ այնու ժամանակօք յուզէին, քաջ քննեալ, խապառ լռեսցեն: Եւ Լատիքիոսի եւ Ապոլինար հայրապետ Աղեքսանդրիայ եւս ստացեալ իւր առողջ միտս, գրեաց առ քահանայապետն գիր աղաչանաց եւ խոստովանութեան ուղեղ հաւատոց: Եւ զի յայնժամ Օջիգոս օրինաւոր հայրապետն Աղեքսանդրիայ հանգուցեալ իսկ էր, սա ինքն Ապոլինար այնուհետեւ ընկալեալ եղեւ ի Վիգիլիայ եւ յամենեցունց իբրեւ արժանի յաջորդ նորա:

Եւ իւրեք այսպէս հաստատեցաւ խաղաղութիւն, գործաւ Վ իգիթիոս ի Վաղկեդոնէ ի տեղւոյն թաքստեան իւրոյ ի Կոստանդինուպոլիս: Եւ ի նմին ժամանակի առ բառնալոյ բնաւ իսկ զամենայն կասկած խռովութեանց եւ գժտութեանց՝ հաստատեաց դարձեալ Յուստինիանոս զմիտ իւր ժողով տիեզեկան գումարել ի քննութիւն երկից գլխոց եւ թղթոյն մատուցելոյ ի միայնակեցաց Պաղեստինացւոց ընդդէմ խոտոր բանից ինչ գրոցն Որոգինի. դարձեալ ի դատապարտել զամենայն հերետիկոսունս որ ի նմին ժամանակի գտանէին: Վ իգիթիոս քահանայապետ յօժարութեամբ զիջաւ ի հաւանութիւն խորհրդոյ ինքնակալին: Եւ յայց զի առ վաւերական համաշխարհական ժողով լինելոյ արժան էր յարեւելից եւ յարեւմտից ի մի ժողովել եպիսկոպոսաց, եւ զի դարձեալ վասն բազում պատերազմաց անհնարին դժուարութիւն էր արեւմտեայ եպիսկոպոսաց իջանել ի Կոստանդինուպոլիս, նմին իրի լաւ համարեցաւ յայլում դիպողագոյն տեղւոյ գումարել զժողովն: Եւ ինչ աշխատ եղեւ առ ի հաւան ամենայն զինքնակալն գումարել զժողովն ի Սիկիդիա կղզւոյ, ուր կարի դիւբաւ մարթէին գալ արեւելեայ, արեւմտեայ եւ ասորիկեցի եպիսկոպոսունք: Եւ յայտադարար խորհուրդ բերէր Վ իգիթիոս, զի ի ժողովն անգ գտցին եւ ասորիկեցի եպիսկոպոսունք, որք վասն հրովարտակն որով դատապարտեցան երեք գլուխք պառակտէին յարեւելեայ, նա եւ ոչ ընդ արեւմտեայս յօժարէին միարան լինել, կատարեալ թէ եւ նոքա զհետ կամաց ինքնակալն գնան: Իբրեւ զայս գեղեցիկ խնդիր Վ իգիթիոսի ոչ ընկալաւ ինքնակալն, մեծաւ թախանձանգ աղաչեաց զնա խաղաղասէր հովիւն, գնեայ եւ յատակայ եւ յԱփրիկեայ կոչել եպիսկոպոսունս ի Կոստանդինուպոլիս ի ժողովն. Եւ յայ թէ ոչ, ասէր, նոքա զանձին յայնպիսի ժողովոյ ի բաց ընկեցեալ եւ արհամարհեալ կարծեմ եւ մեծապէս տրտմեալ այլ գժտութիւնս յուզեն: Եւ յայտաժ հայրական յորդորանաց երանելի քահանայապետին զգայութիւն առեալ ինքնակալն, հաճեցաւ ընդ յետին խնդիր նորա, բայց այսպէս իմն պայման ի միջի եղեալ, զի թիւ եպիսկոպոսոց եկելոց յարեւմտից եւ յԱփրիկեայ զոյգ եւ հաւասար լեցի համարոյ արեւելեան եպիսկոպոսաց:

Իբրեւ յետ այսորիկ աւուրք ոչ բազումք անցանէին, առաքեաց Յուստինիանոս ի ձեռն Իւէոդորոսի հաղարապետի տան իւրոյ գիր ինչ վասն երկից գլխոց առ նա ինքն Վ իգիթիոս, եւ խնդրէր ի նմանէ գրով յայտ առնել, թէ զինչ կարծիս ունիցի զայնցանէ: Եւ եպիսկոպոսունք արեւմտեայք, որք ընդ մեծի հայրապետին միարան ի միում տեղւոյ էին, խորհուրդ ետուն պատասխանի առնել թէ պարտ եւ պատշաճ է սպասեալ քնն

մինչեւ ցգալուստ եպիսկոպոսաց յարեւմտից: Այս յանձին կալեալ ինքնակալին երկարագոյն եւս սպասեալ մնալ, միւսանգամ պատգամ առ նա յղեաց ի ձեռն նախարարաց իւրոց, արագ արագ պատասխանի առնել խնդրոյ իւրում: Յայնժամ առաքեաց առ նա Վիգիլիոս զՊեղագիոս սարկաւազ իւր աղաչել զնա զի ժամանակ պարապոյ տացէ նմա աւուրս քսան, մինչեւ սակաւ ինչ փարատեցին, ասէ, ցաւք հիւանդութեան իմոյ յոր դեռ եւս անկեալ դնիմ, եւ ապա տեսից որ ինչ պատշաճն է վասն բանի խնդրոյն: Առաւ ինքնակալն խնդրուածաց նորա: Այս ի կատարել աւուրց քսանից մինչ դեռ եւս ի դժուարին ցաւս էր հայրապետն, բազում աշխատութեամբ յորինեաց գիր ինչ երկայն, զոր ամենայն մատենագիրք կոչեն Սահմանադրութիւն Վիգիլիոսի: Իսկ նախ զգուշութեամբ ի քնին առեալ զգիրն սփռեալ ինքնակալէն ի ձեռն Բենիկնոսի եպիսկոպոսի շերակիեայ, յորում ի վաթսուն գլուխս բաժանեալ կային դառն հայհոյութիւնք յանուն Թէոդորոսի մոպսուեստացւոյ, զամենեսեան մի ըստ միով չորս բանիւք մերժեաց եւ նզովեաց: Ապա արգել ամենայն ումեք սպառնալեօք պատժոյ չարատել բնաւ զհամբաւ հարց եկեղեցւոյ, բարբառնջելով թէ նոքա ջատագովք եղեն Թէոդորոսի եւ բանից նորա: Յետ այսց բանից ընդարձակ ճառիւ մեկնէ զիւր կարծիս զերից գրոց, եւ զորոց գրեցինն զայնոսիկ, այս է զԹէոդորոսէ մոպսուեստացւոյ, զԻսաայ եղեսպացւոյ եւ զԹէոդորետոսէ կիւրացւոյ: Պատշաճ համարիմք աստէն զկարեւորս ընդարձակ բանից նորա համառօտել: Այս խօսի նա զայս ձեւ օրինակի:

«Բանդի այս գլուխք, այս ինքն վաթսուն գլուխք հայհոյութեանց զորս ինքն յառաջին բանս մերժեալ էր, գրեալ են յանուն Թէոդորոսի մոպսուեստացւոյ, մանր քննեալ զամենայն բանս հարցն զասացեալս զնմին Թէոդորոսէ, զտաք հաւաստեալ գրեալ ի սրբոյն Նիւրիէ առ Յովհաննէս անտիոքացի, թէ հարք ժողովոյն Եփեսոսի ի մերժելն զգիր խոստովանութեան հաւատոց՝ որ Թէոդորոսի համարէր, իմաստութեամբ չարարին յիշատակ զանձնէ նորա. որում ճշմարտապէս տեղեակ լինել կամեցեալ մեր, հայեցաք ի գործս անդր ժողովոյն: Իսկ սոյն յաւել սուրբն Նիւրիէ եւ զայն, թէ չէ պարտ թշնամանել զարս հանգուցեալս: Այս եւ Պրոկիոս ըստ նմին օրինակի խօսեցաւ ի դատին Թէոդորոսի, եւ զմոլորութիւնս, որք ասէին լինել նորա, առանց յիշատակի անուան նորին մերժեաց: Իարձեալ խոյզ եւ խնդիր արարաք՝ թէ արդեւք նախնիք մեր, հայրապետք Հռոմայ, կարգեալ ինչ իցեն սահմանս ընդդէմ անձանց հանգուցելոցն, որք կենդանեալ իւրեանց չէին նզովեալ. եւ գտաք զի ոչ նոքա եւ ոչ այլք զայնպիսի նզովս գրեցին: Արդ

Եւ իբրեւ այսպէս հաստատեցաւ խաղաղութիւն, գործաւ Վ իգիղիոս ի Վաղկեդոնէ ի տեղւոյն թաքստեան իւրոյ ի Առստանդինուպոլիս: Եւ ի նմին ժամանակի առ բազմաւոյ բնաւ իսկ զամենայն կասկած խռովութեանց եւ գծաւթեանց՝ հաստատեաց դարձեալ Յուստինիանոս զմիտ իւր ժողով արեւելեան գումարել ի քննութիւն երկից գլխոց եւ թղթոյն մատուցելոյ ի միայնակեաց Պապեստինացւոց ընդդէմ խոտոր բանից ինչ գրոցն Որոգինի. դարձեալ ի դատաւարտել զամենայն հերետիկոսունս որ ի նմին ժամանակի գտանէին: Վ իգիղիոս քահանայապետ յօժարութեամբ զիջաւ ի հաւանութիւն խորհրդոյ ինքնակալին: Բայց զի առ վաւերական համաշխարհական ժողով լինելոյ արժան էր յարեւելից եւ յարեւմտից ի մի ժողովել եպիսկոպոսաց, եւ զի դարձեալ վասն բազում պատերազմաց անհնարին զժուարութիւն էր արեւմտեայ եպիսկոպոսաց իջանել ի Առստանդինուպոլիս, նմին իրի լաւ համարեցաւ յայլում դիպողագոյն տեղւոյ գումարել զժողովն: Եւ ինչ աշխատ եղեւ առ ի հաւան ածելոյ զինքնակալն գումարել զժողովն ի Սիկիդիա կղզւոյ, ուր կարի դիւրաւ մարթէին գալ արեւելեայ, արեւմտեայ եւ ասորիկեցի եպիսկոպոսունք: Եւ խաղաղարար խորհուրդ բերէր Վ իգիղիոս, զի ի ժողովն անգ զտցին եւ ասորիկեցի եպիսկոպոսունք, որք վասն հրովարտակն որով դատաւարտեցան երեք գլուխք պառակտէին յարեւելեայ, նա եւ ոչ ընդ արեւմտեայս յօժարէին միարան լինել, կախածեալ թէ եւ նոքա զհետ կամաց ինքնակալն գնան: Իբրեւ այս գեղեցիկ խնդիր Վ իգիղիոսի ոչ ընկալաւ ինքնակալն, մեծաւ թախանձանք աղաչեաց զնա խաղաղասէր հովիւն, գտնեայ եւ յատաղիայ եւ յԱփրիկեայ կոչել եպիսկոպոսունս ի Առստանդինուպոլիս ի ժողովն. Եպա թէ ոչ, ասէր, նոքա զանձինս յայնպիսի ժողովոյ ի բաց ընկեցեալ եւ արհամարհեալ կարծեմ եւ մեծապէս տրտմեալ այլ գծաւթիւնս յուզեն: Եւ յայտաբ հայրական յորդորանաց երանելի քահանայապետին զգայութիւն առեալ ինքնակալին, հաճեցաւ ընդ յետին խնդիր նորա, բայց այսպէս իմն պայման ի միջի եղեալ, զի թիւ եպիսկոպոսոց եկելոց յարեւմտից եւ յԱփրիկեայ զոյգ եւ հաւասար լիցի համարոյ արեւելեան եպիսկոպոսաց:

Իբրեւ յետ այսորիկ աւուրք ոչ բազումք անցանէին, առաքեաց Յուստինիանոս ի ձեռն թէնդորոսի հաղարապետի տան իւրոյ գիր ինչ վասն երկից գլխոց առ նա ինքն Վ իգիղիոս, եւ խնդրէր ի նմանէ գրով յայտ առնել, թէ զինչ կարծիս ունիցի զայնցանէ: Եպիսկոպոսունք արեւմտեայք, որք ընդ մեծի հայրապետին միարան ի միում տեղւոյ էին, խորհուրդ ետուն պատասխանի առնել թէ պարտ եւ պատշաճ է սպասեալ մեզ

մինչեւ ցգալուած եպիսկոպոսաց յարեւմտից: Այս յանձին կալեալ ինքնակալին երկարագոյն եւս սպասեալ մնալ, միւսանգամ պատգամ առ նա յղեաց ի ձեռն նախարարաց իւրոց, արագ արագ պատասխանի առնել խնդրոյ իւրում: Յայնժամ առաքեաց առ նա Վ իգիղիոս զՊեղազիոս սարկաւազ իւր աղաչել զնա զի ժամանակ պարապոյ տացէ նմա աւուրս քսան, մինչեւ սակաւ ինչ փարատեսցին, ասէ, ցաւք հիւանդութեան իմոյ յոր դեռ եւս անկեալ զնիմ, եւ ապա տեսից որ ինչ պառչաճն է վասն բանի խնդրոյն: Առաւ ինքնակալն խնդրուածաց նորա: Այս ի կատարել աւուրց քսանից մինչ դեռ եւս ի դժուարին ցաւս էր հայրապետն, բազում աշխատութեամբ յօրինեաց գիր ինչ երկայն, զոր ամենայն մատենագիրք կոչեն Սահմանադրութիւն Վ իգիղիոսի: Ի սմա նախ զգուշութեամբ ի քնին առեալ զգիրն սփռեալ ինքնակալէն ի ձեռն Բենիկնոսի եպիսկոպոսի շերակիւայ, յորում ի վաթսուոն գլուխս բաժանեալ կային դառն հայհոյութիւնք յանուն Խէոդորոսի մոպսուեստացւոյ, զամենեսեան մի ըստ միոջէ հզօր բանիւք մերժեաց եւ նզովեաց: Ապա արգել ամենայն ումեք սպառնալեօք պատժոյ չարատել բնաւ զհամբաւ հարց եկեղեցւոյ, բարբառջելով թէ նոքա ջատագովք եղեն Խէոդորոսի եւ բանից նորա: Այս ալս բանից ընդարձակ ճառիւ մեկնէ զիւր կարծիս զերից գրոց, եւ զորոց գրեցիւն զայնոսիկ, այս է զԽէոդորոսէ մոպսուեստացւոյ, զԻբասայ եղեսացւոյ եւ զԽէոդորետոսէ կիւրացւոյ: Պառչաճ համարիմք աստէն զկարեւորս ընդարձակ բանից նորա համառօտել: Այս խօսի նա զայս ձեւ օրինակի:

«Բանգի այս գլուխք, այս ինքն վաթսուոն գլուխք հայհոյութեանց զորս ինքն յառաջին բանս մերժեալ էր, գրեալ են յանուն Խէոդորոսի մոպսուեստացւոյ, մանր քննեալ զամենայն բանս հարցն զասացեալս զնմին Խէոդորոսէ, գտաք հաւաստեալ գրեալ ի սրբոյն Նիւրգէ առ Յովհաննէս անտիոքացի, թէ հարք ժողովոյն Նիսիսոսի ի մերժելն զգիր խոստովանութեան հաւատոց՝ որ Խէոդորոսի համարէր, իմաստութեամբ չարարին յիշատակ զանձնէ նորա. որում ճշմարտապէս տեղեակ լինել կամեցեալ մեր, հայեցաք ի գործս անդր ժողովոյն: Ի սոյն յաւել սուրբն Նիւրեհ իւր զայն, թէ չէ պարտ թշնամանել զարս հանգուցեալս: Այս եւ Պրոկիոս ըստ նմին օրինակի խօսեցաւ ի դատին Խէոդորոսի, եւ զմոլորութիւնս, որք ասէին լինել նորա, առանց յիշատակի անուան նորին մերժեաց: Դարձեալ խոյզ եւ խնդիր արարաք՝ թէ արդեւք նախնիք մեր, հայրապետք Հռոմայ, կարգեալ ինչ իցեն սահմանս ընդդէմ անձանց հանգուցելոցն, որք կենդանեալ իւրեանց չէին նզովեալ. եւ գտաք զի ոչ նոքա եւ ոչ այլք զայնպիսի նզովս գրեցին: Արդ

զայս ամենայն հասուն քննութեամբ հետազօտեալ, ոչ իշխեմք դատապարտել զանձն թօէողորտոսի մոպսուեստացոյ, եւ ոչ հաւանիմք եթէ ոք զնա դատապարտ արասցէ,։ Օչայս յետին բանս ոչ եթէ ի գովել ինչ, կամ անարատ ցուցանել զթօէողորտոս ասաց քահանայապետն իմաստուն, այլ զի մի նորոսձեւս ինչ առնել յանդիմանեացի ի դատապարտելն զայր մի, զոր կարծէր անդատապարտ զկեանս իւր կնքեալ։ Օչայս կարեւոր զգուշութիւն մեծի քահանայապետին գովէ, որ միանգամ միտ եղեալ նայի ի խռովութիւնս՝ որք յայսմ մասին ծագեցան։

«Վարձուցուք, ասէ դարձեալ Վ իգիղիոս, զկարգ բանիս ի գիրսն, որք ասին լինել թօէողորտոսի։ Օարմանք ունին զմեզ, թէ զիարդ հնարին ոմանք զանուն այսպիսի մեծի եպիսկոպոսի աղարտել, որ յառաջ քան զհարեւր ամս զանձն իւր կամակար մտօք դատաստանի ժողովոյն Վաղկեդոնի յանձնեալ, զսահման նորա եւ զտումար սրբոյն Վ եւեմի ընկալաւ։ Թօէպէտ եւ Վէոսկորոս եւ Նգիպտացիք ի նմին ժամանակի նմա հերետիկոս անուն կարգային բայց հարք մեր յետ ճշդիւ քննութեան հաւատոց նորա, ոչ այլ ինչ խնդրեցին ի նմանէ, բայց զե նզովս կարդասցէ Վեստորի, եւ աղանդոյ նորա, զոր նա յայտ յանդիման յատենի անդ հարց կատարեաց։ Եւ չէ ինչ հաւանութեան, եթէ ծածկեալ ինչ իցէ ի հարց անտի սրբոց արհամարհանքն, որով արհամարհեալ էր թօէողորտոս զսուրբն Սիւրիոյ ի հակառակախօս լինել իւրում երկոտասան ճառից նզովիցն։ այլ մանաւանդ օրինակի նորին սրբոյն Սիւրիոյ զհետ գնացին, որ առ սէր խաղաղութեան զամենայն գրովք արեւելեայց՝ որ ընդդէմ իւր գրեալ էին՝ անտես արար։ Եւ զիարդ ընդ բամբասանօք լինել հնար իցէ ցարդ եւս թօէողորտոսի, որ իբրեւ ընթերցեալ զԹուղթ նորին սրբոյն Սիւրիոյ ի ժողովին Վաղկեդոնի, ճշմարտութեամբ ի վերայ հաս մտաց նորին, գովութեան բանիւք ընկալաւ զուսումն նորա, զորմէ կանխագոյնն վրիպական կարծեօք ի կասկածի լինալ էր, իբր այն թէ օտար կարծիս ունիցի ի հաւատոց բանս։ Եւ որ աղագաւ պատուէր տամք ամենայն մարդոյ, մի խօսել ինչ բնաւ յարհամարհանս անուան թօէողորտոսի։ Բայց սափայն պատկառ կացեալ պատշաճ պատուոյ անձին նորա, զամենայն գիրս գրեալս յանուն նորա, կամ այլոյ ուրուք, յորս գուցէ ինչ միաբան խոտոր ուսմանցն՝ Վեստորի, կամ այլոյ աղանդաւորի, մերժեմք,։ Յետ բանիցս այսոցիկ կարգէ հինգ գլուխս նզովից ի վերայ մոլար կարծեաց ինչ, որք ասէին զտանն ի գիրս թօէողորտոսի։

Խօսի Վ իգիղիոս յետ այսորիկ եւ զԲասայ եղեսացոյ, որոյ Թուղթ առ Մարիս պարսիկ՝ մի էր յերկից գրոց անտի։

«Եւ ինքն իբրտս յետ տեղեկանալոյ հաւաստեալ մտաց երկու-
տասան նոյնից սրբոյն Աիւրդի, մեծապէս սարջացաւ վասն ա-
նիրաւելոյ իւրոյ ի նա բանիւք. եւ վասն այսորիկ իսկ ուղղա-
փառ քարոզեցաւ ի ժողովոյն Վաղիկեղոնի, քանզի յայտ յան-
գիման խոստովան եղեւ թէ ընդունիմ զսահմանս սուրբ ժո-
ղովոյն Լափեսոսի: Օսրբոյն Աիւրդի զերկոտասան ճառս նոյնից
յայն սակս ի բաց մերժեալ էր նորա, զի անտեղեակ էր մտաց
նոցա, եւ կարծիք իմն այսպէս լինէին ի միտս նորա, թէ
ի նոսա ոչ ցուցանի այլեւայլն լինել երկուց բնութեանց:
Եւ իբրեւ քաջ եկաց ի վերայ մտաց եւ մեկնութեան այնց
ճառից, միաբան գտաւ այնոցիկ: Եւ քանզի այսպիսի միտք
էին իբրտսայ, ամենայնիւ ուղղափառ էր նա. նմին իրի իսկ ի
չար ժողովին Լափեսոսի դատապարտեցաւ, այլ ի ժողովին
Վաղիկեղոնի վերստին հաստատեցաւ յիւր աստիճան պատուոյն:
Այսն այնորիկ սահմանեմք եւ հրաման տամք հաստատուն եւ
անարատ ունել զդատաստան սրբոյ ժողովոյն Վաղիկեղոնի որ
շիրասայ, որպէս եւ զայլոց ամենեցունց,»: Եւս եղեն Վիգի-
լիոսի քահանայապետի կարծիք զերից զրոց եւ զմատենադրաց
նոցա. եւ այս համառօտ բովանդակութիւն սահմանադրութեան
նորա, որում ձեռնագիր եղին վեշտասան եպիսկոպոսունք միաբա-
նեալք ընդ նմա, եւ երեք սարկաւագունք եկեղեցւոյն Հռո-
մայ, յորոց մի էր եւ Պեղագիոս, որ յետ մահուանն Վիգի-
լեայ կալաւ զաթոռ քահանայապետութեան⁸: Եւս որ ինչ
մինչեւ ցականել տիեզերական ժողովոյն են բանք ցայս վայր
ի կարծոյ ցուցեալ յայսմ հետէ գրեացուք զգործս նորին
ժողովոյ:

Ձ. ՅԱՐԻ 553 ի չորրորդում աւուր ամսոյն Մայիսի,
մինչ չեւ էր կատարեալ պայմանի դաշին հաստատելոյ ի մէջ
Վիգիլիոսի եւ Յուստինիանոսի, գումարեցան ի մի արեւելեան
եպիսկոպոսունք, արք թուով հարեւր եւ վաթսուն⁹ ի խոր-
հրդանոց մայր եկեղեցւոյն Աոստանդինուպոլսի: Երեւելք յե-
պիսկոպոսաց ի ժողովի աստ էին Աւտիքիոս Աոստանդինուպոլ-
սի, Եպիֆանար Աղեքսանդրիայ եւ Վոմինոս Եւփորայ հայրա-
պետք: Աւստաթէոս հայրապետ Երուսաղեմի չկարաց իւրովի
գալ ի ժողովն. այլ առաքեաց ընդ իւր փոխանորդս. նոյն-
պէս եւ Պրիմասիոս եպիսկոպոսապետ Ալաքեղոնացւոց փոխանակ

⁸ Ի ժամանակ այսր սահմանագրու. ⁹ Ի Գումարու. ժողովոց ղառ. ի գործս
Թեան Վիգիլիայ իմանալք թէ գրեցաւ եւ Ե. ժողովոյն, յառաջնում գումարման գտա-
ւաւրեցաւ ի ԺԴ Մայիսի, յամի 553, յա. նեմք ձեռնագիր հարեւր յիշուն հայրա-
բում աւուր ոչեալ իսկ էր տիեզերա. պետաց: Չայն թիւ ունի եւ Փոս (Ի Գիւ-
կան ժողով. բայց մեկնեցեալք գնել զայն լուսն Ե. յաղեց):

ասան, զի քի առիպեցուք յետոյ ի կար-
գէ պատմութեան գործոց ժողովոյն ար-
տաքս ելանել:

իւր առաքեալաց զՍիքստիղիանոս եպիսկոպոս Տունետոնի: Ինդ սմին Սիքստիղիանոսի իջին ի ժողովն եւ այլ չորք եպիսկոպոսունք յԼիւրիկեցւոց աշխարհէն. բաց ի սոցանէ չգոյր դք ի ժողովի անդ յեպիսկոպոսաց արեւմտեան աշխարհաց: Ի կարգի եպիսկոպոսաց ժողովոյն մի էր եւ Թէոդորոս եպիսկոպոս Կեսարեայ Սապադովկացւոց, յուզիչ խռովութեանց, որպէս ի վերագոյն գրելոցն յայտ է: Իսին ի ժողովի աստ եւ Կիւրաբոս եպիսկոպոս Լաթթայ, այն է Տիգրանակերտի, Լաթերիոս Ընարզարայ, Գրիգոր կամ Գէորգ Յուստիանուպոլսոյ, եւ Հուսիանոս Սերաստիայ՝ աշխարհացն Հայոց:

Իբրեւ բոլորեցաւ ակումբ ժողովելոցն, եկն եմուտ ի ժողովն Թէոդորոս արքունի պահապան լուութեան առաքեալ յինքնակալէն հանդերձ գրով, զոր առեալ ի ձեռաց նորա Ստեփանոսի աստնադպրի, ըստ հրամանի հարց ընթերցաւ բարձր բարբառով: Ի սմին գրի յայտ առնէ Յուստինիանոս, թէ մեծ փոյթ պնդութեան յանձինս կալան նախնիք իւր ուղղափառ ինքնակալք բառնալ զխռովութիւնս որ ընդ ժամանակս ժամանակս յուզեալ էին: Յարեան, ասէ, յետ այսորիկ Կեստորի եւ Լաւտիքի խոտորութեանցն օգնականք, եւ մեծամեծ խռովութիւնս յարուցին յեկեղեցիս: Եւ իբրեւ կամեցաք մեք զնոցա ապարասան յանդռնութիւն կարճել, խափան եղն մեզ ի բարւոք առաջարկութեանս Կեստորականք ի ձեռն գրոց Թէոդորոսի մոպսուեստացւոյ եւ Թէոդորետոսի Կիւրեայ եպիսկոպոսի եւ ի ձեռն թղթոյն Իբասայ եղեսացւոյ: Եւ առաջի կացուցանէ զոր ինքն իւրովի, կամ ի ձեռն եպիսկոպոսաց վասն երից գրոց սոցա գործեալ էր: Նախուցանէ թէ աղաչեաց զՍիգիդիոս քահանայապետ ի ձեռն պաշտօնէից իւրոց, անձամբ գնալ ի ժողովն, եւ զայսց խնդրոց բան ճառել ընդ այլոց: Եւ իս, եթէ ընդ այն ոչ հաճեսցի, գրով աւանդեալ տալ զիւր կարծիս վասն այնց իրաց. եւ խոստացաւ նա, ասէ, կատարել զյետին բան խնդրոյս: Ի կատարած այսց բանից դնէ ինքնակալն զխոստովանութիւն հաւատոց իւրոց. եւ ապա ասէ. «Սամիւք զձեզ գիտունս լինել, զի մեք զամենայն զոր միանգամ չորեքին սուրբ ժողովքն Կիլիկայ, Կոստանդնուպոլսի, Լափեսոսի առաջինն եւ Վաղիկեոնի, զմիոյ հաւատոց սահմանեցին եւ ծանուցին եւ զեկեղեցական կարգաց ըստ կանոնաց հաստատեցին, պահեմք եւ մեծարեմք, եւ որ ինչ ընդ սոսա միաբան են ընդունիմք: . . . Քհտ գնամք յամենայնի սրբոց հարց եւ վարդապետաց սրբոյ եկեղեցւոյ, Լաթանասի, Հիդարիոսի, Բարսիլի, Գրիգորի Նազիանզացւոյ, Գրիգորի Նիւսացւոյ, Լաբրոսիոսի, Թէոփիլիայ, Յովհաննու Կոստանդնուպոլսեցւոյ, Կիւրիլի, Լազոստինոսի, Պրովիլի եւ Գլեւ

անի. եւ զամենայն զոր նորա վասն ուղիղ հաւատոց եւ ի մեր-
ժումն հերետիկոսաց գրեցին եւ վարդապետեցին՝ ընդունիմք,¹⁰
էջտ այլոց ինչ սակաւ բանից աղաչէ Յուստինիանոս զժողո-
վեալն, միաբանութեամբ դատաստան առնել զամենայն բա-
նից իւրոց գրեցոց: Ի կատարածի ընթերցուածոյ գրոյն եւ
Թէոփորոս իշխան ի ժողովոյ անտի, եւ հարք ժողովոյն եւ
տուն ընթեռնուլ զթուղթ կամ զգիր դաւանութեան Լատի-
քիոսի Լոստանդինուպոլսի հայրապետի զոր գրեալն էր առ Վի-
գիլիոս, եւ զտորա գիր պատասխանելոյ առ նոյն Լատիքիոս
հայրապետ:

Թէպէտ եւ եպիսկոպոսունք ոչ մնացեալ լրման ժամանա-
կի դաշին մեծի քահանայապետին, արտաքոյ յայտնի հրամանի
նորա, իւրեանց կամօք, կամ լաւ եւս ասել ի ստիպելոյ ինքնա-
կալին գումարեցին զժողովն. բայց յառաջին գումարման կամ
ի խորհրդակցութեան¹⁰ անդ՝ ածեալ զմտաւ, թէ չէ արժան
նոցա, որ ըստ օրինակի անդամոց են, առանց միաբանութեան
գլխոյ իւրեանց յայնպիսի գործ ձեռն մխել, խօսեցան ի ժո-
ղովի անդ եւ ասեն. Սմանք յիշխանաց եւ յեպիսկոպոսաց
բազում անգամ աղաչեցին զՎիգիլիոս քահանայապետ դալ
այսր ի ժողովն եւ ի միասին քննել զինգիր բանից երկց գրոց.
բայց նա ոչ հաւանեցաւ: Եւ անկ համարիմք առաքել
արս երեւելիս եւ աղաչել զնա զի հաճեցի գալ եւ միաբան
լինել ընդ մեզ: Վաղվաղակի որոշեցան երեք հայրապետք,
գլխաւորք ժողովոյն, եւ ընդ նոսա վեշտասան եպիսկոպոսա-
պետք եւ իշխանք ոմանք, եւ չոգան առ նա, խնդրել զի դա-
լստեամբ իւրով մեծարեցոյց զժողով իւրեանց: Էջտ սակաւուց
դարձեալ եկին ի ժողովն եւ ասեն. «Ստուգեալ առ սուրբ
քահանայապետն Հռոմայ առ Վիգիլիոս, աղաչեցաք զնա դալ
ի ժողովս մեր եւ ի քնին արկանել զյուզեալ խնդիրս: Եւ
քանզի հիւանդ էր, ասաց. Չէ ինձ մարթ այժմիկ պատասխա-
նի առնել խնդրոյ ձերում. բայց ի վաղիւ անդր ազդ արարից
ձեզ, որ ինչ բարւոք թուի ինձ վասն այդր ժողովոյ ձերոյ»,
այս է, որպէս ուղիղ մեկնէ Եղեքսանդր Եւատաղիս¹¹. «Սի թէ
համարիցի զայն ժողով օրինաւոր եւ ըստ կանոնաց գումա-
րեալ», Եւսպէս արձակեցաւ զայն օր առաջին գումարումն
կամ խորհրդակցութիւն ժողովոյս:

Ի. Յեճ չորիցաւորք պարապոյ յութերորդում աւուր
Մայիսի միահամուռ գումարեցան հարք ի նմին տեղւոյ յեր-
կորդ խորհրդակցութիւն: Էջտ յիշատակելոյ Վիգիլիոսայ գարա-

10 Յարձանագրութիւնս ժողովոց այլ 11 ի պատմ. եկեղ. գոր. 2. Գլ. Գ.
եւ այլ գումարմանք կամ գործք այս հատ. Ա.
Ժողովոյ կողմն խորհրդակցութիւնք:

պետի ժողովոյն զգործս առաջին գումարմանն, երեք հայրապետք եւ որք ընդ նոսա յառաջ քան զառուրս չորս առ երանելի քահանայապետն էին առաքեալք, խօսել սկսան օրինակ զայս. «Իստ բանի խոստմանց ձեռնդիտի քահանայապետի յառաջ քան զառուրս երկուս, այն է ի վեցերորդում առուր սորին ամսոյ չոգաք ի բնակութիւն նորա լսել թէ զինչ ասիցէ վասն գալստեան իւրոյ այսր ի ժողովս մեր: Յայնժամ պատասխանի ետ մեզ եւ ասէ. Ի քաղաքիս յայսմիկ կամ ի ժողովի բազում յոյժ են արեւելեան եպիսկոպոսունք, իսկ ընդ իս յարեւմտեան եպիսկոպոսաց անտի կարի սակաւք. արգ ես զկարծիս իմ վասն իրացդ առաջարկութեան գրեալ ի թղթի, առանձինն մատուցից առ ինքնակալն: Եւսմք ցնա. Վիտիցեօ արդեւք զի թուղթս առ միմեանս տուեալ մեր, խոստումն ընկալաք ի քէն՝ զի եկեսցես ի ժողով եպիսկոպոսացն՝ որք ի հազորդութեան մերում են: Եւ մեք, որպէս եւ սրբութիւն քո քաջ գիտէ, ի հազորդութեան քում միաբան կամք: Եւ չէ ինչ ի գէպ վասն ոչ լինելոյ ընդ մեզ արեւմտեայ եպիսկոպոսաց յապաղել զքննութիւն կարեւոր իրաց: Եւ ապաքէն սրբութիւն քո աստ է, եւ ընդ քեզ են աւագիկ բազում եպիսկոպոսունք Խառնիայ. այլ եւ առ մեզ եւս են ոմանք յեպիսկոպոսաց Եփրիկեայ եւ Վիւրիկեայ: Եւ արգ զինչ արգելուցու զմեզ ժողովել ի միասին եւ յանգ հանել սիրով զամենայն կոխ բանից: Եւս եթէ չեն կամք սրբութեան քում միաբան ժողովել ընդ մեզ, ծանիցէ հաստատութեամբ, զի հարկ է մեզ ի մի վայր ժողովեալ մերկանալ զխորհուրդս մեր: Եւ չէ ինչ ի գէպ գալթակեցեացանել զբարեպաշտ ինքնակալ մեր եւ զհաւատացեալ ժողովուրդս յերկարաձիգ յապաղմամբ իրացն: Օտչս ամենայն խօսեցեալ մեր ի լսելիս ձեռնդիտի քահանայապետի, յայտ արարաք նմա թէ զայս ամենայն ցուցանելոց եմք եւ ինքնակալին իսկ: Եւս ելեալ վաղվաղակի յերեսաց հայրապետին մեծի չոգաք եւ պատմեցաք զամենայն արքայի: Եւս խոստացաւ առաքել զոմանս ի նախարարաց իւրոց եւ յեպիսկոպոսաց, զի կրկին թելադիր լիցին նմա ելանել ի ժողովն», Իբրեւ լուռ եղեն սղբա ի խօսելոյ, քանդի եկեալ էին ի ժողով անգր ոմանք յարքունի նախարարաց առաքելոց յարքայէ ընդ եպիսկոպոսաց ի հրաւիրել զձեռնդիտի ի ժողովն, եպիսկոպոսունք հրաման ետուն նոցա ցուցանել զամենայն զոր խօսեցան եւ լուան առ նմա: Եւս պատասխանի Վոստանդիանոս համարակար արքունի յանուն այլ աւագորերոյն անդ եղելոց, եւ ասէ. «Երկիցս ի ամին ամսեան այն է յառաջում եւ յեւթներորդում առուր առեալ հրաման յինքնակալէ, մատեաք ընդ երկոտասան եպիսկոպոսունս առ մեծարդոյ քահանայապետն. եւ յայտ արա-

բայ նմա թէ հրաման է յինքնակալէն առ ամենեւեմ ըստ կամաց իւրեանց գնալ ի ժողովն եւ խօսել որ ինչ բարոյք թուեսցի վասն երկից գրոց: Եւ յասել նորա, Տուք ինձ ժամ պարապոյ եւ ես ուրոյն ծանուցից զկարծիսիմ. պատասխանի աբարաք. Եւ անձինն բազում անգամ գրով եւ անգիր նղովեալ է որբութեան քո զերիս գլուխս. բայց արդ կամք են ինքնակալին մերոյ՝ զի միաբանութեամբ ընդ այլոց ի խորհուրդ մտանիցէ որբութիւն քո վասն այնր բանի: Եւս եթէ կամիցի որբութիւնդ քո առանձինն յայանել զիւր կարծիս, անկ է եւ եպիսկոպոսաց որք վասն խնդրոյս այսորիկ այսր հասեալ են, եւ զաւուրս բազումս աստէն կան մնան, զիւրեանց կարծիս կամ զվճիռ տալ: Եւս նա դարձեալ զառաջին բան խնդրոյն երկրորդեաց, ՝ Օայսոսիկ խօսեցաւ Կոստանդիանոս համարակար, եւ երկտասան եպիսկոպոսք յանուանէ յիշատակեալք ի նմանէ, որք ի ժողովի անդ ունկնդիր լինէին նմա, ծանուցին՝ թէ եւ ինքեանք զնոյն բանս խօսեալ էին ընդ Վիգիլեայ: Եւս այսորիկ յորդորեցին իշխանքն զժողովեալ հարսն արագ արագ յանկ հանել զոյդս բանից, եւ յամենայնի հաստատուն պահել զսահմանս եւ զկարգ չորից տիեղերական ժողովոց. եւ ինքեանք մեկնեցան ի ժողովոյ անտի:

Ի նմին ժամու առաքեցին ժողովեալքն երիս եպիսկոպոսունս եւ երիս երիցունս առ Պրիմասիոս եպիսկոպոս Կալիքիկեցի, եւ առ երիս այլ ղիւրիկեցի եպիսկոպոսունս, որք ի նմին ժամանակի էին ի Կոստանդինուպոլիս, հրաւիրել զնոսա ի ժողովն: Պրիմասիոս պատասխանի ետ հրաւիրակացն եւ ասէ. Եւս ոչ ելանեմ ի ժողովդ, մինչ չեւ իցէ մեծի եպիսկոպոսին Զուսմայ եկեալ անդր: Իսկ երեքին ղիւրիկեցի եպիսկոպոսունք արարին պատասխանի. Մեք ոչ կարեմք գալ անդր. վասն զի եպիսկոպոսապետ մեր Բենեդիկտոս չէ անդ, եւ մեզ արժան է սպասեալ մնալ հրամանի նորա: Իբրեւ դարձեալ պատգամաւորաց, պատմեցին ժողովելոցն զոր ինչ լուսնն, պատասխանի ետուն նորա եւ ասեն. «Թէպէտ եւ պարտ եւ պատշաճ էր չորից այդ եպիսկոպոսաց ոչ ապախտ առնել զբանիւք հրաւիրանացն եւ գալ այսր. սակայն քանզի առ այդ ոչ յօժարեցան, վասն Պրիմասիոսի ըստ եկեղեցական կարգաց ի դիպօղ ժամու սահմանացի որ ինչ արժանն է: Իսկ երեցուն ղիւրիկեցւոց հրաման տամք ըստ խնդրոյ իւրեանց խորհուրդ խորհել ընդ եպիսկոպոսապետի իւրեանց. զի նա ամենայնիւ կցորդ է մեզ, որպէս ծանուցեալ իսկ է ի բանից նորա գրելոց առ մեզ: Եւս արդ քանզի անդէպ է եւ եւս յերկարեալ ձգել զկատարումն խնդրոյ ինքնակալին մերոյ, ի վաղուեան աւուր ի մի ժողովեալ, արասցուք զոր պարտն է առնել», :

Բ. Ի վազիւ անդր յինն ամսոյն Սայիսի միաբան ժողովեալ յերրորդ գումարումն, յետ հարեւանցի յիշատակի առաջին գործոց իւրեանց՝ սահմանեցին քննել եւ տեսանել զինգիր երկց գրոց կամ գլխոց։ Բայց մինչ չեւ ձեռն արկեալ ի սոսա, յայտնի բանիւք եւ միաբան խորհրդով դաւանեցին զուղղափառ հաւատս։ Հայտնութեամբ ծանուցին թէ հաւատան ամենայնի, զոր երանելի առաքեալք եւ չորեքին տիեզերական սուրբ ժողովք աւանդեցին։ Վարձեալ ծանուցին թէ ընդունին զամենայն զոր հոգեկիր վարդապետք եկեղեցւոյ, Աթանաս, Հիղարիոս, Բարսեղ, Գրիգոր Նազիւնզացի, Գրիգոր Նիւսացի, Ամբրոսիոս, Լեգոստինոս, Թէոփիլոս, Յովհան Ոսկեբերան, Ալեքիզ, Ղեւոն եւ Պրոկո՛ միաբանութեամբ քարոզեցին։ Նշովս կարդացին ի վերայ ամենայն հերետիկոսաց նզովելոց ի չորից ժողովոց անտի, եւ ամենեցուն՝ որք հետեան բանից եւ սահմանաց այնց ժողովոց եւ հարց։ Այսպի ինչ եւեթ ի սմին գումարման գործեալ ժողովելոց, զքննութենէ երկց գրոց յայլում աւուր հաստատեցին բան ճառել։

Հերկոտասաներորդում աւուր նորին ամսոյ ժողովեալ ի չորրորդ գումարումն, բան ի գործ արարին քննել զետոր ուսմունս գրոց Թէոդորոսի մոպսուեստացւոյ։ Հրաման ետուն ընթեռնուլ զբանս քաղեալս ի գրոց նորա՝ բաժանեալ յեւթանասուն եւ մի գլուխս։ Ի բանս յայսոսիկ այսպէս հայհոյեաւ նա. «Այ եթէ Լստուածն Բան Ի միասին էակոնն ընդ Հօր ծնաւ ի կուսէ, այլ միայն տաճարն նորա։ Հաղաղակել Թամայի ըստ աւետարանին պատգամաց. Տէր իմ եւ Լստուած իմ, զբանս իւր ոչ եթէ ի Հիսուս Վրիստոս կարգէր, այլ առ Լստուած, զորմէ եւ գոհանայր վասն յարուցանելոյ նորա զՀիսուս Վրիստոս։ Որպէս ամենայն մարդո՛ որ զհետ աղանդոյ իրիք յօժարեալ են, սովորութիւն է յառաջնորդէ այնք վարդապետութեան առնուլ զյորջորջումն անուան իւրեանց, զոր օրինակ Պղատոնեանք, Իպիկուրայք, Սանիքեցիք, Մարկիոնք, եւ որ այլ եւս աղանդք են. այսպէս ըստ սմին օրինակի սահմանեցին առաքեալքն կոչել մեզ քրիստոնեայս, սովիմք հաստատել կամեցեալ թէ պարտ է մեզ ուշ ունել վարդապետութեան Վրիստոսի։ Հիսուս Վրիստոս պատկեր է Բանին Լստուծոյ. եւ որպէս պատկեր Թագաւորի մեծարանս ընդունի, այսպէս եւ Վրիստոս մեծարանս երկրպագութեան առնուլ։ Ստուգան ի կարդացումն եւ բաղում այլ բանք հայհոյութեանց գրեալ ի նմանէ հակառակ անձառ խորհրդոյ տնտեսութեան։ Ի լսել ուղղափառ հարց զայն ամենայն, խռովեալ ի միտս իւրեանց զաղաղակ բարձին ասելով. «Օայս ամենայն ի բաղում ժամանակաց հեռէ մերժեալ եւ նզովեալ է մեր։

‘Նզովեալ եղիցի Խէդդորոս լին անօրէնութեամբք, եւ ամենայն մատեանք նորա: ()տար են այս բանք եւ հակառակ եկեղեցւոյ, ուղղափառաց եւ հարց», : Այս ընթերցան եւ այլ հայհոյութիւնք նորա հակառակ մարմնացելոյ Ռանին եւ աստուածեղէն գրոցն ճշմարտութեան. եւ յետ ամենայնի անօրէն պատճէն դաւանութեան նորա որ ի ժողովն Նփեսոսի մերժեալ էր: Իբրեւ ամենայն կատարեցաւ՝ դարձեալ միաբան բարբառով գոչեցին հարք ժողովոյն. “Յայտոյն չարէ հնարեցաւ այս գիր խոստովանութեան: ‘Նզովեալ եղիցի որ զայգ յօրինեաց: Այս միայն գիր դաւանութեան ճանաչեմք, զոր սուրբ հարքն ‘Նիկիայ գրեցին, եւ երեք սուրբ ժողովքն մեզ աւանդեցին: ‘Նզովեալ եւ զիցի մոպսուեստացին Խէդդորոս եւ ամենայն մատեանք նորա», : Ժողովեալքն զայս ինչ արարին ի չորրորդում գումարման իւրեանց. իսկ զոր ինչ հարքն սուրբք, արքունի օրէնք, եւ պատմագիրք ի յանդիմանութիւն Խէդդորոսի կարգեալ եւ գրեալ էին, հաստատեցին՝ յայլում նուագի ի քնին մատուցանել :

Այս յեւթնեւտասն Մայիսի ժողովեցան հարք ի հինգերորդ գումարումն: Եւ յառաջ քան զամենայն պատուէր եւ տուն դպրաց եւ ասեն. “Իստ յառաջագոյն սահմանելոյ մերոյ ընթերցեալ լեցին զոր ինչ ի կշտամբութիւն Խէդդորոսի մոպսուեստացւոյ եւ նորին հայհոյութեանց հարքն սուրբք գրեցին. նա եւ որ ինչ արքունի արձանագրութիւնս եւ ի գիրս պատմութեանց գտանի», : Եւ նոյնժամայն ոմն ի դպրաց՝ Խէդդորոս անուն, սկիզբն առնէր ընթեռնուլ ինչ ինչ ի գրոց սրբոյն Նիւրիէ Աղեքսանդրիայ հայրապետի հակառակ Խէդդորոսի մոպսուեստացւոյ, յորս յառաջ բերեալ երանելոյն զնոսոր վարդապետութիւնս նորա մի ըստ միոյն եղծանէր զամենայն, ցուցանելով միանգամայն զնա ինքն զայրն մոլորեալ՝ ապախտաւոր խորհրդոյ փրկական մարմնաւորութեան Ռանին: Յետ բանից սրբոյն Նիւրիէ, առեալ գրակարգացն ի ձեռս զթուղթն գրեալ ի սրբոյն Սահակայ պարթեւէ եւ ի ժողովոյ նորին առ Պրոկիոս երանելի հայրապետ Սոստանդինուպոլսի ի կշտամբութիւն մոլորութեանց Խէդդորոսի մոպսուեստացւոյ, յառաջ քան զսկիզբն առնել ընթերցուածոյն ասաց. “Ի թղթոյն մատուցելոյ յերիցանց եւ ի սարկաւազաց, որք առաքեցանն յեպիսկոպոսաց, ի ժառանգաւորաց եւ ի միանձանց Հայոց մեծաց, Պարսից եւ այլոց ազգաց առ սուրբն Պրոկիոս հայրապետ Սոստանդինուպոլսի», : Այս եղեալ սկիզբն բանիցն՝ ապա ընթերցաւ բովանդակ զայն գեղեցիկ թուղթ, զոր վերագոյնն ի պատմութեան սրբոյ ժողովոյն Նփեսոսի եղեալ է մեր հանդերձ պատմութեամբ անցից՝ որք պատճառք այնր թղթոյ եղեն: Ընթերցեալ եղև յետ այսորիկ եւ մասն մի թղթոյ սրբոյն Պրո-

կիչ առ մերազգեայս, զոր եւ ըստ մասին ինչ եզաք վերադոյն: Վարդացին եւ զայլ բազում վկայութիւնս ի գրոց հարց, եւ ի պատմութենէ Հեփթիոսի աւագ երիցու Նորուսագինի, որ զմապսուեստացին Խէդդորոս պաշտօղ հրէական կարգաց ցուցանէ. եւ ասէ թէ նա զամենայն մարգարէութիւնս իննարարին մարց ի բաց մերժէր. եւ թէ հասեալ յամս ծերութեան արար գիր ընդգէմ տեսչութեան Որդւոյն Աստուծոյ: Եւ եւս ընթերցան յարքունի արձանագրութեանց զերկուս օրէնս փոքուն Խէդդորոս հակառակ Վիդդորի տարսոնացւոյ, Խէդդորոսի մոպսուեստացւոյ եւ Վեստորի: Յետոյ բերան ի մէջ եւ թուղթ ինչ սրբոյն Պրիգորի Վաղինաղացւոյն¹³ գրեալք առ եպիսկոպոս օմն Խէդդորոս անուն. յորս ակն յանդիման երեւէր, թէ երկզքին սաքա՝ Պրիգոր եւ Խէդդորոս սերտիւ կապեալ էին ընդ միմեան իբրեւ կարեւոր բարեկամք: Եւս Նափրանտաս եպիսկոպոս տա. նացի յոտն կացեալ՝ հաւաստեաւ եւ յայտ յանդիման եցոց, թէ այն Խէդդորոս, ընդ որում երանելին Պրիգոր մտերմութեամբ կեայր, ոչ էր մոպսուեստացին Խէդդորոս, այլ՝ այլ օմն Խէդդորոս ուղղահաւատ եպիսկոպոս Տիանեայ որ էր ընդ եպիսկոպոսապետութեամբ Յուստիանուպոլսի: Ոչ բանս սորա հաստեաց եւ Խէդդոս եպիսկոպոս Յուստիանուպոլսի, որ հանդիպեցաւ ի ժողովի անդ:

Իժ. Յետ այսորիկ առին քննել զերեւելի խնդիրն, միթէ արժան իցէ առն հանդուցելոյ դատավճիռ նզովել ի վերայ ածել: Եւս բան վասն այնորիկ ի խնդիր արկաւ, զի օմնոց կարծիք լինէին՝ թէ չէ օրէն զԽէդդորոս մոպսուեստացի որ ի բազում ժամանակաց հանդուցեալ էր, ընդ նզովիւք արկանել: Եւս իմն հակառակ էր կարծիք ժողովելոցն, վասն որոյ սկսան վկայութիւնս ի հարցն առաջնոց ի մէջ մատուցանել ի հանդէս ստուգութեան կարծեաց իւրեանց: Վախ ընթերցան զերկուս վկայութիւնս ի գրոց սրբոյն Արիդի որք երեւէին զԽէդդորոս հակառակ կողմանն հաստատել: Եւս յոտն եկաց Սեփիտիդիանոս եպիսկոպոս ափրիկեցի, խօսեցաւ եւ ասէ. Յետիկէ բազում եպիսկոպոսունք ի մի ժողովեալ երբեմն սահմանեցին նզովել զեպիսկոպոսունս զկնի մահուան իւրեանց՝ որք զինչս եւ զկալուածս իւրեանց կտակաւ թողին հերետիկոսաց: Եւ վկայ մեզ առ այս ի մտոյ երաշեաւորէ, ասէ. երանելի Աւգոստինոս եպիսկոպոս մեր, որ ասաց ուրեք ի թուղթս իւր, թէ որք կենդանեօք իւրեանց յանձին կալան մոլար կարծիս եւ ի նոսին ելին յաշխարհէ՝ զկնի մահու իւրեանց պարտին նզով ընդունել: Եւ վերայ այսոցիկ յառաջ մատոյց նա ինքն Սեփիտիկանոս բազում բանս ի գրոց նորին մեծի վարդապետի, յոր

յայտնապէս վկայէ երանելին առ դոնատեան աղանդաւորս, թէ յորժամ ցուցանիցէք հաւատեալ թէ Նիկիիականոս կամ այլք, զորոց դատախազութիւն մատուցանէք, մատնիչք եղեն կրօնից, այն է զսուրբ գիրս ի ձեռս անհաւատից ետուն յայրել, ոչ դանդաղեմք նշովել զնոսա՝ թէպէտ եւ ի բազմաց հեռէ փոխեալ են յաշխարհէ:

Այս սորա խօսեցաւ Բենիգնոս եպիսկոպոս Հերակլիայ եւ ասէ. Սովին օրինօք նշովէ այժմ եկեղեցի Վրիստոսի զծնիչս պէսպէս աղանդոց զՎաղինտինոս, զՄարկիոն եւ զՎասիլիզէս, որք յառաջ քան զմահ իւրեանց չէին նշովեալ ի Ժողովոյ իմիքէ: Օայն եւ ընդ Նւնոմիոս եւ ընդ Եպիֆանար առնէ: Օայս եւ երջանիկ յիշատակի Հրաբուհա եպիսկոպոս արար ընդ նոյն ինքն Թէոդորոս մուպսուեստացի: Եւ յառաջ քան զամս ինչ նշովեաց եկեղեցին Հռոմայ զՎիոսկորոս զմիմ զկնի մահուան նորա, որ եղեն եպիսկոպոս նորին եկեղեցւոյ¹³:

Եւ հակառակ այսոցիկ ի նպաստաւորութիւն Թէոդորոսի ի մէջ մատուցան թուղթք սրբոյն Նիւրիի աղեքսանդրացւոյ առ Յովհան անտիօքացի եւ առ Պրոկի հայրապետ Սոստանդնուպոլի, յորոց երեւէր ասել երանելոյն թէ չէ պարտ անիրաւել ի հանպուցեալսն կամ նշովել զնոսա: Բայց Թէոդորոսի կեսարացւոյ յառաջ անցեալ պատասխանի արար՝ թէ այդպիսի բանք չմարթեն լինել սրբոյն Նիւրիի, եւ եթէ ասացեալ ինչ իցէ երանելոյն ընդովել զԹէոդորոս յանուանէ, զայն արար իմաստուն խորհրդով առ ի չգրգռելոյ նորոգ վիճմունս եւ խռովութիւնս ի մէջ արեւելեայց: Հաւել դարձեալ Թէոդորոս կեսարացի ասել. Նրանելին Նիւրեի յայտնապէս գրեաց կշտամբանս մոլորութեանցն Թէոդորոսի, իբրեւ ետես՝ թէ բազում անուամունք զհետ թեւր վարդապետութեան նորա խոտորին: Եւ եւ Պրոկիոս Սոստանդնուպոլիսցի զնոյն մոլորութիւնս, ուստի եւ զնոցին ծնօղ, դատապարտ արար: Ի վերայ այսոցիկ յառաջ մատուցին նա ինքն Թէոդորոս եւ այլք զայլ վկայութիւնս առ այն՝ թէ մարթ է զմոլորեալս եւ յետ վճարելոյ ի կենաց, եթէ յանգեղծութեան մեռեալ իցեն, նշովել: Ի սոյն պէտս յաւել Թէոդորոս եւ զօրինակ Որոգինեայ, որ նշովեցաւ ի Թէոփիլիոսէ Աղեքսանդրիայ հայրապետէ. «Օգոր եւ ասէ, ահա այժմ եւ սրբութիւն ձեր եւ Վիգիլիոս բարեպաշտ հայրապետ հնոյն Հռոմայ արար ի նմա», այն է յՈրոգինէս, նշովելով զնա¹⁴:

¹³ Խօսի աստէն Բենիգնոս զԹիոդորոս քահանայապետութեամբ ունէր զպնօս ժամէ սուսնէ՝ որ յաֆ 529 բռնութեամբ մահալու զաթոռն Հռոմայ:

¹⁴ Ինչքն ասելու զԹիոդորոսի անուան 14 խնդիր է յայժմ վարդի առ պատմա-Հռոմայ եղեւ ուստանուն քահանայապետ, գիրս եկեղեցւոյ, թէ զինչ ակնարկէ ասել զՍԵՆ ոչ ընդ երկուր, եւ յեւ մահուանն Թէոդորոսի առ հրաւ Ժողովոյն զՈրոգինեայ ի Բոնիփակիոսէ Բ. որ օրինաւոր նեայ թէ այժմ զայլ եւ Վիգիլիոս քահանայապետ:

Եւ ի լինել այլ եւս բանից վասն խնայելոյ յանձն թէնորոսի, վասն այնորիկ զի ի հաղորդութեան եկեղեցւոյ մեռեալ էր, հրաման ետուն հարք ընթեռնուլ զգործս ժողովոյն Մապուեւ տեայ գումարելոյ երիւք ամօք յառաջ վասն նորին թէնորոսի. յորոց ծանուցաւ թէ անուն նորա իբրեւ առն անարժանի չիլէր ընդ այլ ուղղափառ եպիսկոպոսաց ի յիշատակարանի եկեղեցւոյ իւրոյ, եւ փոխանակ նորա կայր անուն սրբոյն Աւրիլն՝:

Հանապազեալ գաղափարեցեք զիս, զի յառաջին գործն ժողովոյս չեղեւ ինչ զեւ եւս յիշատակ զՈրդինեայ: Ոմանք համարին՝ թէ եպիսկոպոսունք վասն ժողովոյն եկեալ ի Կոստանդնուպոլսոյ յառաջ քան զեկտեմբերին նորին ժողովոյ երբեք երբեք զուսմարէին ի փառն եւ վասն կարեւոր խնդրոց նառ արեալ խօսէին. եւ ի փառն յայոց զուսմարման նշովեցաւ Որդինեւ եւ հաստատեցաւ հրովարտակ Յուստինիանոսի ընդդէմ Որդինեանց, զորմէ ի վերադարձն զրեցաւ: Այսպէս առ Որդի պատմագիր. (Ի պատմ. Իկլ. Գիրք ԽԲ. Հատ. Զ.) որ եւ յաւելուլ գրեւ. «Այս բանք Թեոփորոսի կեանքացայ բուսական են ի մարտէլ նախ զկարծիս այնոցիկ՝ որք ժխտեն զնշովել Որդինի ի Հինգերորդաւ ժողովի առա, կամ առ այնու ժամանակօք. եւ երկրորդ զկարծիս նոցա՝ որք զնշովել նորա զենն զինի կատարածի գաղափարն երկոց զլեւոյց, եւ համարին զայն լինալ վերջին գործ ժողովոյս»:

Իսկ Փիլէրի պայտէս գրեւ առ պատմիկ բանս Թեոփորոսի. «Այս բանք ոչ ցուցանեն» թէ ժողովն Կոստանդնուպոլսոյ յայն ժամ, այն է ի Հինգերորդաւ զուսմարման վճիռ նշովել ի վերայ Որդինի բերեալ զինի. բանիկ առաւել հաւանութեան է թէ ժողովն զայս վճիռ զինի գաղափարութեան երկոց զլեւոյց հնայն. բայց մեծ մասն եպիսկոպոսաց ժողովոյն եւ նա ինքն քահանայապետն եւս գաղափարեալ էին յայն ժամ զՈրդինեւ իւրաքանչիւր զառ եւ ուրոյն, ապով զմեռնագիր հաւանութեան իւրեանց ի հրովարտակն ինքնակալին ընդդէմ Որդինեանց, ի պատմ. Իկլ. Գիրք ԼԳ. Հատ. ԽԷ:

Գրեւ եւ Ալեքս. Նատանիոս զայս բանս. «Հակառակութիւն է ի մի իմաստն» փ թէ գաղափարութիւն Որդինի յառաջ լուսնի եղեւ քան զնշովելն երկոց զլեւոյց՝ թէ զինի: Պետրոս Մարկիան յետայ զեն զնշովելն Որդինեայ, իսկ Նաբիսիոս յառաջ լուսնի լեւ առն: Այլ հմուտ պարն Գառնիերիոս զուն գործն հաստատել թէ Որդինեւ ոչ գաղափարեցաւ ի Հինգերորդ խնդրական ժողովի, այլ ի ժողովի անդ որ Հինգ ամօք յառաջագոյն առ Մինասաւ հայրապետաւ Կոստանդնուպոլսոյ զուսմարման, որ առ նախնիս ուրեք ուրեք Հինգերորդ ժողով կոչի: Այլ այս ամենայն չեն ինչ մեծ խնդիրք, ի պատմ. Իկլ. Գիրք Զ. Գլ. Գ. Հատ. Բ:

Բայց Բարսեբոս, որ ի վեր եւ ի վայր յանդիմանել զՈրդինեւ մուրեալ, արհաւիրեցաւ ի հարց, նշովել, գաղափար-

եալ, այլովքն հանդերձ, ի պատմ. զգործն ժողովոյս առն. «Թեպէտ եւ յայն ժամ զՈրդինեայ զկայսութեամբ, որպէս վերագոյնն ցուցաւ, թէ ի ամեն ժողով Որդինեւ, Գիրքին եւ Եւսպորիոս հանդերձ իւրեանց մուրաւթեամբք գաղափարեցան եւ զի ընդդէմ նոցա առնել զուրիշ նշովել զրեցան, զորս յառաջ բերել նկիւնարս (Գիրք ԺԷ. Գլ. ԻԷ.) բայց յարմարութիւնն ժողովոյս գաղափարութեան Որդինեայ եւ մուրաւթեանց նորա փոք կարճ ի կարնոյ ինչ յիշատակութիւն զանի ի մասնաներորդ զլուսն նշովելն: Եւսպորիոս զարմեալ զեն զկարծիս իւր թէ Որդինեայ աղաւաղեալ են զարմատ գրութիւնն ժողովոյս եւ ի բաց հանալ յայնմանել զամենայն վճիռ հարց զնորինեայ եւ զմուրաւթեանց նորա: Եւ համարն նա թէ հարց ժողովոյս յառաջ բան զամենայն գործն իւրեանց զՈրդինեւ եւ զնորայն գաղափարեցին: Ի խմբագիր. Իկլ. յոյժ Ցեռակ 553. Հատ. 243. 244. 247: Իսկ Կոստ. վկայագիր գալիցի, որ ընդ Փիլէրեայ եւ ընդ այլոց զինի ամենք զգործն ժողովոյն զեն զնշովելն Որդինի, վասն յետին կարծեաց Բարսեբոսի առ թէ նա ի բանից կեդրեանեայ (Ի համար Գրքի.) առաջնորդեալ են յայս կարծիս: Ի պատմ. Իկլ. Գիրք ԼԳ. Հատ. ԶԷԻ:

15 Կանխակալ տալիսութեամբ ընկալել եկեղեցի Բերտառի աղօթիւր կատարել զիշատակ կենդանեաց եւ մեռելոց առ հասարակ. բայց եւ ուրոյն առանձին յիշել ի պաշտօնագրեւ իւր զամեն ամեն յովանէ յանուանել: Այսպիսեաց անուանք յիւրաքանչիւր եկեղեցին յառանձին իջով գրեալ են, որ ի ժամաւ սրբոյ պատարագին լու ի լու ամենայն ժողովրդեան ընթեռնայր սարկուսաւ: Եւ էին ի նմա անուանք ինքնակալաց եւ թագաւորաց, մինքն քահանայապետին Հռոմայ, եպիսկոպոս իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ, հայրապետաց մաս երկոց աթոռաց, եւ ամենք եպիսկոպոսաց որք զանուանաւ փմանց ի նշան սրբոյ եւ շնորհակալութեան փոխանակաւ ապրիլ յառաջել յեկեղեցին իւրեանց. ի վերջ անուանք համորեն հաւատացելոց ի Բերտառո՝ որք զպատարագիս մատուցանեն եւ պաղարկիւրք եւ բարերարք լինին եկեղեցւոյ: Իւր եւ երկրորդ գիրք յորում գրեալ կային անուանք նշովելոց. եւ ի մասն եւս ի ժամ պատարագի ընթերցեալ լինին ի բեմ անախ մա ժողովուրդն առ ժամանակ փ անուանք արանց երեւելեաց եպիսկոպոսութեամբ եւ աղաբահական ինքնուրութեամբ: Իսկ յիշատակ մեծամեծ երախտ-

Վիւրդի գրել ինչ առ նա: Յայս հայեցեալ ժողովրդին ծանուցին, թէ այդ թուղթ յատելութենէ թշնամեաց թէոդորեոսի է հնարեալ, եւ չէ ի դէպ նորին կարծել զբանս անարժան թշնամանացն: Իսկ վասն այլ գրող որք արդարեւ թէոդորեոսի էին միաբանութեամբ ասացին. «Հայեցեալ յայտ ամենայն՝ զորս թէոդորեոս խոսոր մտօք գրեաց, յոյժ զարմացումն է մեզ ի վերայ իմաստութեան սուրբ ժողովոյն Վառլկեդոնի: Վանգի բարւոք տեղեկացեալ ժողովն ամենայն թեւ բանից նորա, ի սկզբան անդ բազում անգամ հակառակ նորա աղաղակեաց, եւ ոչ ընկալաւ զնա յիւր հաղորդութիւն մինչ չեւ նշովեալ զՆեստոր եւ զամբարիշտ ուսմունս նորա, յորոց ջատագովութիւն գրեալ էր յառաջագոյն գիրս: Այսչափ ինչ վասն թէոդորեոսի կիրացուոյ պարեալ եւ խօսեցեալ հարց, սահմանեցին յայլում աւուր տեսանել զբանս դատին Իբասայ. եւ զայն օր արձակեցաւ ժողովն:

Իսկ յիննեւտասներորդում աւուր Մայիսի ժողովեալ ի վեցերորդ գումարումն, հրամայեցին ընթեռնուլ զթուղթն Իբասայ առ Մարիս պարսիկ: Ի կատարել ընթերցուածոյ այդ թղթոյ ետուն ընթեռնուլ զթուղթ սրբոյն Պրոկիի առ Յովհաննէս անտիոքացի, յորում այսպէս գրէր երանելին. «Ահ հաստանութիւն եղեւ առ իս վասն Իբասայ, թէ զհետ կրթի մոլորութեան Վեստորի, եւ զգիրս ինչ ի գործոց թէոդորոսի մոպսուեստացոյ յԱսորոց լեզու փոխեալ առ բազում տարածանէ», : Այս եւ բազում այլ ինչ գրեալ երանելոյն Պրոկիի ի նմին թղթի, ապա ասէ ցՅովհաննէս. «Դրեւ զայս ամենայն ընթերցեալ ծանիցես, աղաչեմ զքեզ արագ արագ վաղ վաղակի փութացեալ յորդորեա զնա ինքն զԻբաս ընդունել զթուղթ իմ գրեալ առ Հայս. եւ զնոտի բարրանս, կամ պարզաբար ասել՝ զպատիր բանս նշովն», : Յետոյ ընթերցան եւ զգործս ինչ սուրբ ժողովոյն Նիքիոսի, եւ ի նոսա զերկուս թուղթս սրբոյն Վիւրդի առ Վեստոր եւ զերկուսասան նշովն նորա, զթուղթ Վեստորի առ սուրբն Վիւրդի եւ զթուղթ սրբոյն Նիքիոսի: Իսկ զհետ յայտարարեալ առ նոյն այր հերձուածապետ. դարձեալ եւ զգործս ինչ սուրբ ժողովոյն Վառլկեդոնի, զսահման հաւատոց նորին, զթուղթ սրբոյն Վեռնի առ Փղարիանոս, եւ զհանգանակս Նիկիայ եւ Նոստանդիուպոլիսի ժողովոցն: Եւ ընդ միոյ միոյ ի սոցանէ ի համեմատութիւն բերեալ զթուղթն Իբասայ, գտին թէ օտարաձայն եւ մոլորական է:

Յետ այսորիկ ծանուցին հալք, թէ սուրբ ժողովն Վառլկեդոնի վասն այնորիկ ստիպեաց զԻբաս կրկին նշովնք նշովն զՎեստոր եւ զանօրէն կրօնս նորա, զի այսպէս մերժեսցէ նա զիւր թուղթ, յորում նպաստաւոր ցուցանէր զանձն հեր-

ձուլածապետին: «Եւ զայս արարին, առնն, հարքն քաղկեդոնեանք առ ոչինչ գրեալ զամենայն զոր մի ոմն կամ երկու ոմանք ի գովութիւն այնր թղթոյ ասացեալն էին: Եւ միաբան միախորհուրդ եղեալ մեծապատիւ հարցն ընկալան զԽաա յետ գալոյ նորա ի զջնումն եւ նզովելոյ վնետոր, եւ յետ ընդունելոյ իւրով ձեռնադրով զսահման հաւատոց, զոր նոյն սուրբ ժողովն յորինեալ էր»: Այս բանս խօսեցեալ հարց ժողովոյս, ապա ամենեքեան միաբան գոչեցին. «Այս ամենեքեան ասեմք. թուղթն հերձուածողական է, զոր ամենեքեան նզովեմք: Այդ թուղթ սահման հաւատոյ ժողովոյն Վաղկեդոնի մերժեաց: Արմանգամ դք այսմ թղթոյ ջատագով մտանէ՝ թշնամի է սրբոյն Աբրահմ եւ ի քաղկեդոնեան սուրբ հարց ի բաց հեռանայ: Եւ ի վերջ եղիցի՝ Վետոր եւ Խէոդորոս: Հիշատակ սրբոյն Աբրահմ եւ ժողովոյն Վաղկեդոնի մշտնջենաւոր կացցէ», Հետ այսց բանից ասաց միաբան ժողովոյն բազմութիւն. «Բաւական քննութիւն արարեալ մեր զերից գլխոց, յայլում աւուր յայտ արասցուք զոր վասն այդոցիկ սահմանելոց իցեմք»: Հայս բան արձակեցաւ վեցերորդ գումարումն:

ԺԵ. Յոս աւուրց եւթանց, այն է՝ ի քսանեւեցն Սայի իսի ժողովեցան հարք յեւթներորդ գումարումն: Հայսմ նուագի քանզի ամենայն քննութիւնք ելեալ էին ի գլուխ, միայր միայն հարց զվճիռ իւրեանց ի վերայ յուզեալ խնդրոց յորինել: Հուստինիանոս փափագէր յոյժ զկատարումն գործոյն եւ զբարձումն վեճմանց տեսանել. բայց ի կասկածի լինէր մի արգելք չինելն անգ քահանայապետին եւ յառաջագոյն իսկ հակառակել նորա ի վճարել արագ արագ զխնդիրսն որ զերից զգիտց՝ արգելուցու զհարս ի տալոյ վաղվաղակի զիւրեանց վճիռ: Ասին իրի առ յորդորելոյ զնոսա ի կատարած իրացն առաքեաց յայսմ աւուր զՂոստանդիանոս համարակար արքունի ի ժողովն եւ ի ձեռն նորա յայտ արար ժողովելոցն՝ թէ մեծապէս տենչամք զվախճան խնդրոյն տեսանել եւ զի թէպէտ Ա իգիղիոս հայրապետ բազում անգամ հրաւիրեալ ոչ գնաց ի ժողովդ, սակայն չիք բնաւ տարակոյս թէ նա ցայնժամ բազում անգամ գրով եւ բանիւ մերժեաց զերիս գլուխսն կամ գիրս: Եւ յերեկի աւուր, ասէ Ղոստանդիանոս, առաքեաց նա ինքն երանելի հայրապետն զԱնդրեոս զկէս օարկաւագ իւր եւ կոչեաց առ ինքն զՎեդիսարիոս եւ զԱիթեդոս սեպուհսն եւ զՀուստինոս եւ զՂոստանդիանոս բոլորս, որպէս եւ զԽէոդորոս, զՎենիդեոս եւ զՓոկաս եպիսկոպոսունս: Եւ իրեւ չոգան առ նա, ասէ ցնոսա. Վրեցի գիր ինչ զերից գլխոց, զոր աղաչեմ ընթերցեմք եւ տարջեմք առ ինքնակալն: Այս է գիրն Սահմանադրութիւն անուանեալ, զոր համառօտեալ ի վերագոյնսն

եղաք: Վրքա պատասխանի ետուն. Մանց հրամանի կամաց ինքնակալին չկարեմք առնել ղրանդ զայդ: Սրբութիւն քո ունի սարկաւազունս, ի ձեռն նոցա առաքեսցէ զայն գիր: Եւ երանելի հայրապետն զիջեալ ի խնդիր նոցա առաքեաց ընդ նոսա զյիշատակեալ կէս սարկաւազն: Եւ իբրեւ մօտին առ Յուստինիանոս եւ ետուն նմա զրոյց զամենայնէ զոր խօսեալ էին, պատուիրեաց նա կէս սարկաւազին ասել ցքահանայապետն զայս բանս. «Մղաչեցաք զսրբութիւնդ քո գնալ ի ժողով եպիսկոպոսաց. եւ դու հրաժարեցար երթալ եւ անացեր ուրոյն առանձինն կամ է ինձ յայտնել զեմ կարծիս զերից գլխոց Լքդ եթէ այդ գիր զոր առաքես՝ ի մերժումն այնց գլխոց է յօրինեալ՝ չէ ինչ կարեւոր, վասն զի զայնպիսի գիրս ընկալեալ է մեր ի քէն. ապա եթէ այլազգ ինչ բանք իցեն ի նմա, զեմորդ կարեմք ընդունել զայդպիսի գիր՝ յորում սրբութիւնդ քո անձամբ անձին հակառակ կայ¹⁶»:

Յաւել յիշել Վոստանդիանոս եւ զՎատալճիւն անուանեալ գիր Վ իգիղեայ քահանայապետի, յորում դատապարտեալ էր նա զերիս գիրս: Օր թէպէտ եւ, ասէ, կոչեաց յետս սուրբ հայրապետն, բայց եւ հաստատուն երդմամբ խոստումն եա ինքնակալին մերոյ ջանալ ամենայնիւ ի մերժումն երից գլխոց եւ չառնել ինչ բնաւ ոչ ինքնին եւ ոչ ի ձեռն այլոց ի ջատագովութիւն այդոցիկ: Օայս գրաւոր երդումն եա Վոստանդիանոս թա ժողովեալն, բայց յայտ արար նոցա զհրաման ինքնակալին՝ վաղվաղակի ընթերցեալ զայն ի ժողովի անդ այսրէն առ նա դարձուցանել: Եւ ժողովելոցն եւ զայլ եւս գիրս եւ թուղթս ինչ Վ իգիղեայ¹⁷: Օայս ամենայն առաքեաց եւ իմացոյց Յուստինիանոս ժողովեալ հարց, զի տեսցեն՝ թէ քահանայապետն չունի ինչ ասել ընդդէմ նզովման երից գլխոց, քանզի ինքնին իսկ ընդ այն կամեր: Բնթերցեալ զայս ամենայն գիրս՝ հաստատեցին հարք յայլում աւուր կարդալ զյետին վճիռն ի վերայ երից գլխոց. եւ զայն օր հրաժարեցան ի միմեանց:

Յերկրորդում աւուր ամենանն Յունիսի ժողովեցան հարքն ամենայն յովթերորդ եւ ի յետին գումարումն: Եւ վաղվաղա-

16 Եւրոպ բանից անտանի թէ Յուստին հայրապետի՝ բայց պահեաց առ իւր եւ ոչ նիւնոս ոչ յանձին կալաւ ընդունել զգիր առաքեաց առ ժողովեալն. եւ եթէ առաւ Սահմանագրութեան Վ իգիղեայ, զոր ըստ քեաց եւս՝ սակայն յարձանագիրս ժողովոցն վերադարձնէր քեցեւոցս ի չորհրդաւորման Մայ. ոչ դատին: Իսկ աւարտեալ էր, եւ ի քսան եւ հինգ 17 Պատմի՝ թէ Վոստանդիանոս ի վերայ նորին, որպէս անաք, առաքեաց առ նա: Այլոց գրոց եա ժողովեալն եւ զգիր ինչ քանզի գիտէր եւ տեղեակ էր ինքնակալին՝ գրեալ ինքնակալին առ նոսա, յորում թէ ի նմին գրի չէր սահմանեալ քահանայորդերէր զնոսա՝ զի զանուն Վ իգիղեայ ի նայապետին զամենայն որպէս ինչ ինքն բաց ջնջեցան ի յիշատակարանաց եկեղեկամեր, երկեւ ընդունել զայն եւ առաւ ցւայ եւ որոշեցին ի հաղորդութենէ նախէն առ ժողովեալն, զի մի գուցէ խափաւրաւ. եւ թէ հարքն խոստացան նմա կատարեցին հարքն ի նզովելոյ զերիս գլխոց: Բեւ զբան նորա: Բայց զայս զեղա սուս Ոմանք կարծեն՝ թէ Յուստինիանոս թէ ցուցանեն պատմագիրք եկեղեցւոյ: Կէս եւ ընկալաւ զայն գիր Վ իգիղեայ

կի թէոդորոս ատենադպիր ժողովոյն կարճառօտիւք յիշատակեալ զառաջին գործան՝ երկրորդեաց առ ժողովեալսն զխոստումն զոր յառաջնում գումարման տուեալ էր նոցա յայտ առնել զիւրեանց վճիռ ի վերայ բանիցն քննելոց: Եւ զի այս վճիռ յառաջագոյն գրեալ եւ պատրաստեալ էր, ոմն դպիր մատուցեալ ընթերցաւ զայն լու ի լու ամենեցուն զայս ձեւ օրինակի: ... «Բանզի՝ Լեւոնորի խոտորութեանցն աշակերտք Հնարեցան ի ձեռն թէոդորոսի մոպսուեստացւոյ անարժան եպիսկոպոսի եւ անօրէն գրոց նորա, դարձեալ ի ձեռն խոտոր գրոց թէոդորեոսի եւ մոլար թղթոյն Խաասայ առ Սարիս պարսիկ, զիւրեանց ամպարշտութիւն մուծանել յեկեղեցի Լստուծոյ, մէք մեզէն յարեաք յուղղութիւն նոցա, եւ ըստ կամաց ակնարկութեան Լստուծոյ եւ ըստ հրամանի բարեպաշտ ինքնակալին մերոյ յայս քաղաք կոչեցեալ ժողովեցաք:

Եպաքէն Վիգիղիոս բարեպաշտ քահանայապետ յայսմ թագաւորակաց քաղաքիս բազում անգամ գրով եւ բանիւ մերժեաց զայն երիս գիրս: Դարձեալ գիր տուեալ խոտացաւ մեզ՝ ժողովել ընդ մեզ ի միասին զի զգուշագոյնս եւս քննեսցին իրքն: Եւ իբրեւ յորդորեաց զմեզ ինքնակալն սկիզբն առնել ժողովոյն, ստիպեցաք աղաչել զնա ինքն զՎիգիղիոս զի ի գլուխ հանցէ զբանս խոստման իւրոյ, զայս ոչ մի անգամ այլ ստէպ արարաք մէք մեզէն հանդերձ իշխանօքն արքունի: Եւ լնա յայտ արար մեզ, թէ իւր կամք այն են, զիւր կարծիս վասն երից գլխոց ի գրի հարեալ, եւ եղեալ ի նմա զիւր կնիք, տալ առ արքայ եւ առ մեզ: Եւ եալ մեր զայն բան պատասխանելոյ, եւ զբան Լուսաբելոյ ածեալ զմտաւ՝ թէ Լուսաբանչիւր ոք ի մէջ ընդ անձին համարս տացէ Լստուծոյ¹⁸. եւ եւս զանգիտեալ յահագին սպառնալեաց Տեառն առ այնուօրկ՝ որ զմի ոք ի փոքրկանցս, թող թէ զժողովուրդս եւ զեկեղեցիս գայթակղեցուցանեն, միաբան ի միասին գումարեցաք յայս ժողով:» (էտ բանիցս այսոցիկ համառօտ յիշատակաւ ցուցեալ մի ըստ միոջէ զամենայն՝ զոր վասն երից գլխոց արարեալ էին, եւ մերժեալ եւս կարճառօտիւք զոր ինչ ի գովութիւն այնց գրոց ի մէջ մատչէին, այսպէս ի գլուխ հանեն զվճիռ իւրեանց. «Եւ զունիմք զչորեոսին սուրբ ժողովս, զՎիկիայն, զՈստանդինուպոլսին, զԼիփեսոսի զառաջինն եւ զԲաղկեդոնին, եւ զոր նոքա զհաւատոց սահմանեցին, քարոզեմք եւ մէք: Եւսկ ուրք զսոսա ոչ ընդունին, զայնպիսիսն մերժեմք ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ: Սերժեմք եւ նղովեմք հանդերձ ամենայն աղանդաւորօք նզովելովք ի չորից անտի սուրբ ժողովոց եւ յեկեղեցւոյ սրբոյ թէոդորոս մոպսուեստացի եւ զմոլար գիրս նորա, դարձեալ եւ զխոտոր

գիրս Թէոդորեոսի կիւրացւոյ հակառակ ուղիղ հաւատոց : Եւ եւս նշովեմք զօտարաձայն թուղթն՝ որ ասի գրեալ յԻրասայ : :

Եւս է համառօտ բովանդակութիւն վճռոյ սորին հինգերորդ ժողովոյ, յորոյ ի կատարածին կարգին չորեքասան գլուխք նշովեց . որոց երիւք վերջնովքն կրկին նշովին երեք գլուխքն : Յերկոտասաներորդին յանուանէ նշովի Թէոդորոս մոպսուեստացի հանդերձ գրովք իւրովք : Յերեքասաներորդին եւ ի չորեքասաներորդին նշովին մօլորական գիրք Թէոդորեոսի կիւրացւոյ եւ թուղթն Իրասայ եղեսացւոյ, որպէս եւ ամենեքեան սրբ ջատագով այնց գրոց մօտանէին պատճառանս կցկցեալ թէ սուրբ հարք կամ սուրբ ժողովն Վաղկեդոնի ընկալան զայնուսիկ : Բայց ի վերայ անձանց Թէոդորեոսի եւ Իրասայ եւ ոչ բանիւ միով կարդան ժողովեալքն նշովս, զի սղբա ի խոստովանութեան ուղիղ հաւատոց եւ ի միութեան կաթողիկէ սուրբ եկեղեցւոյ կնքեալ էին զկեանս իւրեանց, յետ նշովելոյ զԵւստոր եւ զաղանդ նորա ի ժողովին Վաղկեդոնի : Օայն յայտ յանգիման ցուցանեն ամենայն բանք որ խօսեցան ի սմին հինգերորդ ժողովի, յորս բնաւ ոչինչ անարժան յորժորջումն տան հարք Թէոդորեոսի եւ Իրասայ . մանաւանդ թէ իբրեւ զուզղափառս ի Վաղկեդոնի ժողովին ցուցանեն զնոսա ընկալեալ : Իսկ ամենայն բանք նշովեց նոցա հային ի վերպական գիրս ինչ սոցա : Օայլ մեծասան գլուխս նշովեց, կամ որպէս այլք կոչեն, կանոնս ժողովոյս համառօտելով դիցուք աստէն :

Եւսջին, որ ոչ խոստովանի զձօր եւ զԱղբւոյ եւ զսրբոց չորեւոյն զմի բնութիւն, զհանգիտապատիւ էութիւն եւ զերեքանձնական աստուածութիւն ձօր եւ Աղբւոյ եւ չորեւոյն սրբոյ, նշովեալ եղեցի :

Եւրրորդ, որ դք ոչ խոստովանի զկրկին ծնունդ Աստուծոյ Բանին, զայն որ յառաջ քան զժամանակս ի ձօրէ առանց մարմնոյ, եւ զայն որ ի ժամանակի յանարատ յաստուածածին Կուսէ ըստ մարմնոյ, նշովեալ եղեցի :

Եւրրորդ, որ ասէ թէ այլ դք էր Աստուածն Բան՝ որ զպքանչելիս գործէր, եւ այլ դք Վրիստոս՝ որ ի խաչին մեռաւ . կամ թէ Աստուածն Բան է ի Վրիստոս եւ ընդ Վրիստոսի ծնելոյ ի կնոջէ՝ իբրեւ այլ դք յայլում, նշովեալ եղեցի :

Չորրորդ, որ դք ըստ խոտոր ուսմանց Թէոդորոսի երկուս անձինս դաւանի ի Վրիստոս Ախուս ի Տէր մեր, կամ շնորհիւ եւեթ կարծէ թէ իցէ միաւորութիւն Բանին ընդ մարմնոյն, նշովեալ եղեցի :

Հինգերորդ, նշովեալ եղեցի որ մի անգամ ասէ, թէ ի Տէր մեր Ախուս Վրիստոս երկու գոյացութիւնք կամ անձինք

են. քանզի յայտ իսկ է, թէ Բանն մարմնացեալ վասն մարդկութեանն՝ զոր առ, չեմոյժ յերրորդութիւնն այլ իմն գոյացութիւն:

Այլ եցերորդ, որ որ զանարատ իշոյսն ոչ խոտոտվանի ճշմարտապէս աստուածածին, այլ պիտականութեամբ իմանայ զաստուածածինդ անուն, իբր այն թէ վասն ծնանելոյ նորա զմարդն՝ յորում էր Բանն Աստուած, կոչեցաւ նա աստուածամայր, կամ զիշոյսն մարդածին եւ քրիստոսածին անուանէ, այնպիսին նշովեալ եղեցի: Այնպէս նշովեալ եղեցի որ որ բարբառն չէ՝ թէ սուրբ ժողովն Վաղկեդոնի ըստ այսմ վրիպական մտաց չարասիրին խեղճորոսի կոչէ զիշոյսն սուրբ՝ աստուածածին:

Այլ թներորդ, եթէ որ ասէ երկուս բնութիւնս ոչ ի խոտոտվանել զմի տէր Ախուս Վրիստոս աստուածութեամբ եւ մարդկութեամբ կատարեալ, եւ ոչ դարձեալ ի ցուցանել նովին զիտիր բնութեանց յորս գործեցաւ առանց շփոթութեան անձառմիութիւնն, չփոփոխելով Բանին ի բնութիւն մարմնոյն, եւ ոչ մարմնոյն ի բնութիւն Աստուծոյ. այլ զհակառակս սորին ի խոտոտվանելն զերկուս բնութիւնս ի Տէր մեր՝ իմանայ ունել իւրաքանչիւր բնութեան զիւր առանձինն գոյացութիւնս կամ անձինս, նշովեալ եղեցի:

Ութերորդ, եթէ որ զմիաւորութիւն երկուց բնութեանց, աստուածութեան եւ մարդկութեան, կամ զասելն, Մի բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացեալ, ոչ իմանայ ըստ հարցն աւանդութեան, այս է, թէ ի միաւորութենէ երկուց բնութեանց ըստ գոյացութեան կամ անձին՝ եղեւ մի Վրիստոս. այլ այնպիսի բանիւք մի միայն բնութիւն աստուածութեան եւ մարմնոյն Վրիստոսի ի մէջ մուծանել հնարի, նշովեալ եղեցի:

Երեսներորդ, եթէ որ յայն սակս ասէ յերկուս բնութիւնս երկիր պագանել Վրիստոսի, զի երկուս որոշեալ կամ բաժանեալ երկրպագութիւնս ի մէջ բերցէ, այս է առանձինն Աստուծոյ Բանին, եւ առանձինն մարդոյն. կամ եթէ որ ի շփոթումն աստուածութեան եւ մարդկութեան զմի բնութիւն ի ներքս մուծեալ, խորհի երկիր պագանել Վրիստոսի, եւ ոչ միանգամայն եւ Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, նշովեալ եղեցի:

Տասներորդ, եթէ որ զՏէր մեր Ախուս Վրիստոս զիսաչեալն մարմնով ոչ խոտոտվանի լինել Աստուած ճշմարիտ, տէր փառաց եւ մին ի սրբոյ Երրորդութենէն, նշովեալ եղեցի:

Անասաներորդ, եթէ որ ոչ նշովէ զԱրիոս, զԼևոմիոս, զՄակեդոն, զԱպոլինար, զԵւեստոր, զԼատիքէս, զՍրողինէս¹⁹,

¹⁹ Հակոբէ, Գառնիբոս եւ այլ լուսնի Տեո ի կատարած պատմութեան ժողովք Որդիների կարծեն թէ անուն նորա զովոյս զառանձինն յաւելուած մեր: Ի յետնոց մուծեալ յաւելու յայս կա-

եւ զամենայն հերձուածօղս հանդերձ նոցին օտարոտի գրովք եւ մոլորութեամբք, զնզովեալսն ի կաթողիկէ եւ յառաքելական եկեղեցւոյ եւ ի չորից սրբոց ժողովոց, որպէս եւ զնոսա՝ որք ընդ այժմու ճառեալ հերետիկոսաց միաբանեալ, մինչեւ ցեր կենաց ի նոյն մշտնջենաւորեցին, այնպիսին նզովեալ եղեցի։ Ի կատարած այս ամենայն բանից վճռոյն եւ նզովից մատուցեալ մի ըստ միոջէ արկին զձեռնագիր իւրեանց հարք ժողովոյն թուով հարեւր վաթսուն եւ հինգ եպիսկոպոսունք։

ԺԻԿ. ՅԱՅՍԱԿԱՅԻ ամենայն փոյթ պնդութեան եւ քննութիւնք եւ գործք հարց ժողովոյս հայէին ի բանս երից գլխոյ, զորս եւ հաստատուն վճռով հասուցին ի կատարումն։ Հետ այնորիկ մատեան ի դատն Արողինեանց, որք ըստ վերագոյն գրեցելոցս, յառաջ քան զամս ինչ ոչ փոքր չարիս խռովութեանց յուզեալ էին²⁰։ Հանկալի էր արդեւք Խէնդորոսի կէսարացւոյ՝ եթէ հնար ինչ իցէ խափանել զնզովս Արողինեանց. այլ յետ մահու թագուհւոյն Խէնդորայ, որ մեռաւ յամի 538, յոյժ վատթարացեալ էր նա յառաջին զօրութենէն։ Եւ յայտորիկ տեսանեմք զնա, ասէ Բերոյ Բերկաստեղ²¹ տակաւ մերձեալ յարել յուղղափառս, շատացեալ՝ որպէս ինչ մարթ է տեսանել, նկովմամբ երից գլխոյն, որում յոյժ տենչայր, ուտի եւ յայտ է թէ չարար խափանումն ինչ դատապարտութեան Արողինի։ Եւ ի ժամանակին՝ յորժամ ժողովեալ էին հարքն ի Նոստանդինուպոլիս ի ժողովն, ըստ ինզորոյ ոմանց միայնակեցաց Երուսակեմի, առաքեաց առ նոսա Հուստինիանոս գիր ինչ յորում ասէր. «Եւդէ եղեւ մեզ թէ ոմանք յերուսակեմացի միայնակեցաց զհետ են մոլորութեանց Պիւթագորայ, Պլատոնի եւ Արողինի»,։ Եւ կարճառօտ իմն զբանս սխալանաց նոցա հատեալ, սովին կատարէ զբանս իւր. «Իւելադիր լինեմք ձեզ՝ զի ի մի ժողովեալ եւ մեծաւ զգուշութեամբ ընթերցեալ զգիրն զոր ընդ այսմ թղթոյ մերոյ առ ձեզդ առաքեմք՝ մի ըստ միոջէ զամենայն սխալանս ընդ Արողինի եւ ընդ համարէն ամենեցուն՝ որք ընդ նմա միաբանին կամ յետոյ ի նորմոլորութիւնս անկանին, նզովեսցեալ»։ Եւս գիր որ յիշատակի աստ ի թղթին Հուստինիանոսի, է գիր աղաչանաց զոր մատուցին առ նա չորք աւագ վանականք Երուսակեմացւոց, Եւփ-

20 Վերագոյն ազգ արարաք թէ Փիւերի բիւս է թէ նա գառապարտեցաւ յորմ (Ի դարձ. Իմ. Գիր. ԼԳ. 4-ր. ԾԱ.) եւ հինգերորդ ժողով. բայց պլակիւթիւնք ուլլէ ոմանք ի մատենագրաց զնզովումն Որոս. որք ի հին օրինակս այսց արձանագրաց Խէնդեանց ի կատարած գառապարտի երից սանին, յայա առնեն թէ ոչ ամենայն Բէրդիսց զնեն։ Եւ Ինքն Փիւերի յառաջ քան որ ի նոսա գառնէր, եղաւ յամենայն օր. զպատմութիւն այսց նզովից գրէ զայս նակաւ. «Չունիմք այժմ զբուն յոյն օրինակ 21 ի պատմ. եկեղ. Գիրք ԺԲ. Ս. արձանագրաց այսր ժողովոյ՝ բայց զփ միայն Ինքն Բերդ Բերկաստեղ եւս ի կատարած հին Թարգմանութիւն համայնեցի։ Արգ՝ գործոց երից գլխոց զնէ զնզովումն Որոս. յարձանագրութիւնս յայտարարի զգառնեմք գրեանց։ Ինչ զնզովմանէ Որողինեայ. սակայն ելմա-

գիտս, Կոնոնոս, Լիրակոս եւ Պանկրատիոս: Պարէ Լաւազր պատմագիր²² Թէ Հորեքին այս վանականք ինքնին եւս ետուն առ ժողովեալն գիր ամբաստանութեան զՍրողինեանց: Ի վերայ այսոցիկ առաքեաց ինքնական առ ժողովն եւ զերկայն հրովարտակ իւր կամ զգիր զոր յառաջ քան զհնգետասան ամս ընդդէմ կարծեաց գրոցն Սրողինի յօրինեալ էր:

Ինկալեալ ժողովելոց զայս ամենայն գիրս մատուցեալս ինքնակալէն եւ յայլոց, եւ քննեալ զամենայն, միաբանութեամբ կարդացին վճիռ նղովից ի վերայ Սրողինի եւ աշակերտաց նորա Լաւազրի եւ Վիդիմոսի:

Յօրագիրս հայրապետաց Հռոմայ ի համառօտ պատմութեան ժողովոյս գրի²³, Թէ “Հայսմ ժողովի Սեւերոս անգլուխ հերձուածողաց հերձուածապետ հանդերձ Պետրոսիւ եւ Օտհարաւ եւ այլովք եւս կողմնակցօք եւ աշակերտօք մոլորութեանց նոցա, ընկալան վճիռ նղովից,,”:

Օայս ամենայն ի գլուխ հանեալ հարեւր վաթսուն կամ հարեւր վաթսուն եւ հինգ հարց ժողովոյն, առաքեցին զամենայն գործս իւրեանց առ Հռուստինիանոս:

Ե.Վ. ՊԵՐՏ է մեզ աստէն սակաւութեամբ կարգել զանցս, որ յետ արձակելոյ ժողովոյն ի պատճառս նորին յարեւելեան եւ յարեւմտեան կողմանս եղեն: Սրտմտեալ Հռուստինիանոսի ընդ միաբանել Վիդիմոսայ ընդ իւր եւ ընդ եպիսկոպոսաց ժողովելոց ի մերժել յայտ յանդիման զերիս գլուխս եւ վասն բազում անգամ հակառակելոյ նորա ընդ գործս իւր, հրաման ետ վտարել զնա ի Բրողոննիսոս կղզի ի ծովն Սարմարայ: Լքսորեաց եւ զամենայն եպիսկոպոսունս միաբանեալս ընդ նմա, յորոց ոմանք ի խաւարչտին արգելանս, եւ կէսք ի մենաստանս իրբեւ ի գառազդի փակեալք չարաչար տառապէին: Հայսպիսի նեղութիւնս իրբեւ յանդարձ օտարութեան կացին մնացին եպիսկոպոսունք զամ մի ողջոյն: Ի գալ ամին միւսոյ, ըստ պատմելոյ Լնաստասայ գրապետի, միաբանեալ ուխտի ժառանգաւորաց Հռոմայ, աղաչեցին զԼեւրսէս իշխան մեծ ի դրան կայսեր, յազգէ Հայոց, զայր հռչակաւոր եւ հոյակապ, աստուածասէր միանգամայն եւ աջողաձեռն ի գործ պատերազմաց, ձեռնտու օգնական լինել նոցա եւ յաղերս ածել զինքնակալն զի եթէ դեռ եւս կենդանի իցէ Վիդիմոս քահանայապետ եւ ամենեքեան որք ընդ նմա աքսորեալ էին, շնորհացի նոցա ազատութիւն ի դառն աքսորանացն: Ինկալեալ արքայի զբան աղաչանաց նոցա, աղատեաց զՎիդիմոս եւ զորս ընդ նմա էին յօտարութենէն, եւ արձակեաց զիւրաքանչիւր ի տեղիս իւրեանց:

22 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Դ. ԳԼ. ԼԵ: 23 Աւ. Աղէք. Նատաղեայ. Ի պատմ. եկեղ. Գար Զ. ԳԼ. Բ. Հատած ԺԵ:

Վ իգիղիոս յառաջագոյն իսկ մինչ դեռ ի տեղում անդ արարանաց էր, տեսեալ եթէ ի պատճառս երկից գիւղոց սաստիկ հերձուածք յուզին ի տեղիս տեղիս, իմաստութեամբ բառնալ կամեցեալ զամենայն չարիս, եւ զեկեղեցւոյ երկպառակութիւն ի միաբանութիւն ածել, գրեաց մեւս եւս այլ գիր յայտարարութեան երկայն եւ առատ բանիւք: Ի սմա ըստ օրինակի ժողովոյն Սոստանդինուպոլսի մերժէ եւ նշովէ յայտնապէս զԹէոդորոս մոպսուեստացի եւ զանարժան գիրս նորա, նոյնպէս եւ զմոլար գիրս ինչ Թէոդորետոսի որ հակառակ սրբոյն Սիւրբի գրեալ էին, եւ զԹուղթն Խրասայ առ Սարիս պարսիկ: Նշովս ի վերայ զնէ ամենեցուն, որք պաշտպան կան գրոցն այնոցիկ: Յուցանէ թէ ընդունի յիւր միաբանութիւն իբրեւ զեղբարս սիրելիս զամենեանն՝ որք ժրանան ի մերժել զայնոսիկ: Եւսպէս առաքելական իշխանութեամբ իւրով հաստատեալ Վ իգիղիոսի զայս ժողով Սոստանդինուպոլսի, հռչակեաց առ ամենեանն իբրեւ արդարեւ տիեզերական ժողով:

Թէպէտ եւ Վ իգիղիոս յայտ յանդիման հաստատեաց զայս ժողով, եւ վաւերական քարոզեաց. բայց այնու ոչ նոյնհետայն բարձան ի միջոյ հնարք թշնամութեան ոմանց հակառակ սրբոյ ժողովոյս: Յարեւելս ի Պաղեստինացւոց աշխարհին միանձնեք մենաստանի սրբոյն Սաբայ աշակերտք որոգիներան խոտորնակ կարծեաց, ի վերայ հասեալ եթէ ի ժողովն անդ վճիռ նշովից ընկալաւ Սրոգինէս հանդերձ խոտոր ուսմամբք իւրովք, զայրացեալ ի բաց զատեան յայտնապէս ի հաղորդութենէ ուղղափառաց: Եւս ինչ ջանացաւ Եւստողիոս հայրապետ Երուսաղեմի ածել զնոսա յողջմտութիւն. բայց իբրեւ ետես թէ ի նանիր են ամենայն վաստակք իւր, արքունի իշխանութեամբ ի բաց վանեաց զամենայն հերձուածողս եւ զմոլորեալս յամենայն գաւառէն, եւ եղեւ խաղաղութիւն ի կողմանսն յայնոսիկ, որպէս պատմէ Սիւրեղ միայնակեաց՝ ժամանակակից վկայ իրացս²⁴:

Իսկ յարեւմտեան եպիսկոպոսաց ոմանք, քանզի անտեղեակ էին յոյն գրոց, եւ կէսք առ կարի հեռաւորութեան տեղեաց, չգիտելով թէ քանի չարիս յարուցանեն յարեւելս երեքին վրիպական գիրք, եւ այլք յայլ ինչ սնտոի կասկածանաց, հակառակէին ժողովոյն վասն մերժելոյ նորա զայն գիրսն, որով եւ մեծամեծ հերձուածք զայրանային: Ոմանք ի նոցանէ որք յայտնապէս գովէին զայն մոլար գիրս՝ յաբարս վարեցան, եւ ընդ բազում չարչարանս անցին: Ընդ այն ժամանակս ի մեռանել Վ իգիղիոսի կալեալ զաթոռ քահանայապետութեան Էռոմայ Պեղագիոսի սարկաւազի նորին, սկսաւ ձեռն ի գործ առնել եւ հնարս խնդրել վասն միաբանելոյ

եւ սթափեցուցանելոյ զհերձեալսն: (Լայց իբրեւ ծանեաւ թէ եպիսկոպոսունք յամառեալ են ի կարծիս իւրեանց, աղաչեաց զաստուածասէր իշխանն վներսէս, որ զայնու ժամանակաւ ունէր զմարզպանութիւն իտաղական կողմանցն, տալ իւր օգնականս ի խաղաղել զաղմուկ խռովութեանց: Սակայն եւ ոչ այսպէս լռեցին հերձուածօղք ի կամակոր խորհրդոց իւրեանց:

Ի նոյն գործ ուղղութեան աշխատ եղեն եւ յաջորդք նորա հայրապետք Հռոմայ, Յովհաննէս Գ. Իննեղիկտոս Լ. եւ Պեղազիոս Ի: Սա ի վերայ այլ առաքինի վաստակոց յայս գործ, մեծապէս հոգ տարաւ զԼիւիա եպիսկոպոս Լքիւղիայ եւ զընկերս նորա զեպիսկոպոսունս ի հերձուածողական սխալ կարծեաց հրաժարեցուցեալ ի միութիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ մուծանել: Ղրեաց գիր առ նոսա տաւատ եւ իմաստուն բանիւք յորում ըստ ամենայն մասանց արժանի նշովից յանդիմանեալ զերիս գիրսն, մանաւանդ զԼէոդորոս մոպսուեստացի եւ զհայհոյութիւնս նորա, յաւելու խօսել օրինակ զայս. «Լայց արդ՝ այս բանք նորա զորս յառաջ բերաք, թերեւս ընդ կասկածանօք երեւեցին, թէ արդեւք արդարեւ նորա իցեն: Եթէ հաճոյ թուի յաչս ձեր, ի մէջ առցուք զգիրս հարց. եւ այնպէս առաջի ձեր վկայութեամբ հաստատեցուք զգիրս նորա, զորս ի յանդիմանութիւն անօրէնութեան մտաց նորին յառաջ մատուցաք: Եւրդ եպիսկոպոսունք Հայոց աշխարհին գիր տուեալ առ Պրոկիոս եպիսկոպոս Սոստանդինուպոլսի ասեն. «Ղղեւ այր ոմն ժանտ, գազանարարոյ», այլովքն հանդերձ²⁵: Տողէ ի գրի անդ իւրում երանելի հայրապետն բազում բանս ի թղթոյ երանելի հարց մերոց առ սուրբն Պրոկի:

Յետ կատարածի սորին մեծի հայրապետի յաջորդեաց զաթոռ. նորա սքանչելին ի հարս եւ համբաւաւորն ի հայրապետս կաթողիկէ եկեղեցւոյ սուրբ Ղրիգոր մեծ. սա եւս բազում օրինակաւ պաշտպանեաց հինգերորդ ժողովոյն. եւ անխոնջ ջանիւք գուն գործեաց զհերձեալսն ածել յողջմտութիւն: Թէպէտ եւ ի բազում ջանից երանելոյն առ փոքր մի երեւեցան պտուղք, եւ առ բազումս բարձան հերձուածքն, սակայն մինչեւ ցաւուրս Սարգսի Լ. Հռոմայ՝ հայրապետի ուրեք ուրեք կային մնացորդքն, եւ նոքին սպառնալուռ բարձան ի միջոյ վաստակօք նորին քահանայապետի: Եւ յայնմ հետէ իբրեւ զմի ի չորից առաջին համաշխարհական ժողովոց ընդունելի եղեւ առ ամենեսեան եւ այս հինգերորդ տիեզերական ժողով:

Յ Ե Ի Ե Լ Ո Ւ Ե Ն

Վ Ա Ս Ն

Ո Ր Ո Գ Ի Ի Ն Ե Ե Յ

ՈՐՈԳԻՒՆԵՍ կամ Որիգենէս, այր մեծ, զարմանալի եւ հռչակաւոր, որ իմաստութեամբ իւրով անցոյց զանցոյց գրեթէ զամենեւումը որ յառաջ քան զնա էին եւ յետ նորա եղեն, էր աղեքսանդրացի, ծնեալ յամի 185, որդի Վեռնիդեայ վկայի, զոր իւրովք հզօր բանիւք պնդեաց ի մահ վկայական վասն հաւատոցն Վրիստոսի: Աշակերտեալ սրբոյն Նիլեմայ աղեքսանդրացւոյ, եւ զզարմանալի հանճար մտացն առաւել եւս մեծացուցեալ՝ եցոյց բազում վաստակս բանիւք եւ գործովք, զարձոյց զբազումսն ի կրօնս Վրիստոսի, զբազումսն ի հերետիկտացն ի խոտորնակ ուսմանց էաժ ի գիտութիւն ճշմարտութեան, եւ յետ քահանայանալոյ անցեալ ընդ տանջանս վասն հաստատութեան մտացն ի հաւատս, հանգիտապատիւ գտաւ քաջ նահատակացն. եւ գրեալ բազում մատենան զարմանալի հմտութեամբ, յամի 254 վճարեցաւ ի կենաց:

Ըստ վկայութեան երանելոյն Նալիփանու գրեաց Որոգիէնէս վնց հազար գիրս. բայց սակաւք յայնցանէ հասին առ մեզ. «Օրս իբրեւ ընթեւնուցումք, ասէ հմուտ մատենագիր ոմն, չգիտեմք ընդ որ ինչ առաւել զարմանալ պարտ իցէ, ընդ առատ հմտութիւն նորա, ընդ զարմանալի մտածութիւնս նորա, ընդ վայելչութիւն օրինակի գրելոյ, եթէ ընդ հաստատութիւն պատճառացն»: Սակաւ բանիւք հատանէ Նասիդորոս զգովութիւն նորա յորժամ ասիցէ. «Ուր բարւոք խօսի Որոգիէնէս, ոչ ոք գտանի լաւ քան զնա»:

Արդ այսպիսի այր հոյակապ եւ ամենահմուտ վասն ոչ ուղիղ կարծեաց ինչ նզովս ընկալաւ յեկեղեցւոյ: Բայց վասն զի ընդ քօղով մթութեան ծածկեալ է ստուգութիւն իրացն, միթէ հաւաստեաւ մեծին Որիգենի իցեն այն մոլար բանք գտեալք ի գիրս նորա, նմին իրի կամեցաք խօսել աստէն կարճառօստ զգրոց եւ զուսմանէ նորա, յայտ ածելով զմեր կարծի ըստ կարծեաց բազում եւ քաջ մատենագրաց զնմանէ եւ զնզովելոյ նորա յեկեղեցւոյ, որոյ դատաստան անսխալ է եւ անդատապարտ յամենայնի:

Վասն ոմանք որ դէմ յանդիման ի հանդէս ելին ցուցանել թէ Որոգիէնէս ոչ նզովեցաւ ի հինգերորդ տիեզերական

ժողովոյ: Պատիւ այսց կարծեաց է Պետրոս Հաղիւսաւ, որ չորիւք գրովք ջանացաւ հաստատել զիրան: Իսկ այլք ոմանք ի մատենադրաց եկեղեցւոյ, Վլադիսլոս¹, Վառնիերոս² եւ Վիլապէն³ ի կարծիս են, թէ ոչ ի համաշխարհական ժողովոյ անտի գումարելոյ ի Աոստանդնուպոլիս յամի 553, զոր հաստատեաց Վիգիլիոս քահանայապետ, այլ յառանձինն ժողովոյ որ գումարեցաւ ի նմին քաղաքի յամի 543, նզովեցաւ Արոգինէս:

Սակայն այլոց ստոյգ եւս թուի թէ խոտոր ուսմունք եւ բանք գտեալք ի գիրս Արոգինի եւ ինքն իսկ վարդապետն մեծանունն նզովեցան ի նմին իսկ ի հինգերորդ տիեզերական ժողովոյ: Վանդի նախ՝ ի մետասաներորդ դուլս չորեքտասանն նզովից նորին ժողովոյ, զոր յառաջագոյն գրեցաք, տեսանի այս յայտ յանդիման:

Երկրորդ ի հինգերորդում գումարման կամ ի խորհրդակցութեան նորին ժողովոյ Խէնդորոս եպիսկոպոս Աեսարիայ Վամբաց խօսեցեալ առ հարսն թէ մարթ է զվախճանեալն ի խոտորնակ կարծիս զկնի վախճանի կենաց նոցա նզովել, ասէ. «Նշազայլ բազումս գտանեմք նզովեալս զկնի վախճանի կենաց իւրեանց, որպէս եւ զԱրոգինէս», Նշադարձեալ. «Օր ահա եւ սրբութիւն ձեր արար ի նոյն ինքն յԱրոգինէս», նզովելով զնա յետ մահուն:

Երրորդ անգամ, վեցերորդ եւ եւթներորդ տիեզերական ժողովքն վկայեն զայսց նզովից:

Ի սոյն պարտ է առնուլ եւ զհնդեւտասան գլուխս կանոնաց կամ նզովից՝ որ համարին գրեալ ի սմին յայսմիկ հինգերորդ ժողովոյ ի վերայ որոգինեան մոլորութեանց, զորս Պետրոս ոմն Վամբեկիոս գտեալ յարքունի մատենադարանին Վիէննայ ի հին յոյն օրինակի ուրեք, ետ դրոշմել: Իայց այս կանոնք կամ գլուխք նզովից ոչ յարձանագիրս ժողովոյս եւ ոչ առ այլ հին մատենադիրս գտանին. նմին իրի եւ ստուգութիւնն նոցա ոչ այնպէս գերէ զմիտս ի հաւանութիւն, որպէս այլ կանոնք ժողովոց. ուստի եւ մեք ոչ այնպէս կարեւոր ինչ համարեցաք զնել զայնոսիկ ի կարգի պատմութեանս կամ աստէն ի տեղւոյս: Օայսոսիկ յառաջագոյն գրեալ, տեսցուք զուսմունս Արոգինեայ, վասն որոց նզովս ընկալաւ:

Օարհուրին միտք մեր յընթեռնուլ զպիղծ եւ զժանդալուր բանս հայհոյութեան, որք իբրեւ մոլար ուսմունք աւանդեալք ի գիրս Արոգինի զատապարտին ի հրովարտակի անդ զոր վերագոյնն յիշատակեցաք⁴, որոց բնաւքն գտանին ի հնդեւտասան

¹ Ի Ծանօթութիւնս պատմութեան Եւա. Գրի:

² Ի գիրս վասն Ե. տիեզ. ժողովոյ:

³ Ի մատենագ. եկեղեց. մատենադրաց:

⁴ Ի պատմ. Ե. տիեզ. ժող. յեւ:

353:

նպովս գտեալս ի յ՝ ամբեկիոսէ : Սիթէ մարթ ինչ էր հաստա-
տել զարմանալոյն Որոգինեայ զաստիճանս նուաստութեան
յաստուածեղէն անձինս եւ զՈրդի եւ զՀօգի սուրբ արարածս
համարել , որպէս չարակամ միայնակեացքն քարոզէին իբրեւ
ուսեալք ի դրոց նորա : Օգիւրդ միաբանին այս բանք հայհոյ-
ութեան ընդ ուսմանցն Որոգինի , զորս քարոզէ ի գիրս գովու-
թեան քրիստոնէական հաւատոց գրեալ ի կշտամբանս Սեդու-
սի հեթանոս փիղիստփայի եւ սաստիկ թշնամւոյ ուղիղ հաւա-
տոց յերկրորդ դարուն :

Ի հակառակախօսութենէ անտի անաստուած առն յայտ-
նի իսկ տեսանի թէ ի ժամանակս նորա ուսուցին զաստուա-
ծութենէ Վրիստոսի էր հաստատուն աւանդութիւն խոստովա-
նեալ յամենայն քրիստոնէից յաւուրց անտի առաքելոց սրբոց :
Ի գովեստ առաքելական վարդապետութեանս այսորիկ հօր
բանիւք ճակատի Որոգինէս ի կշտամբութիւն Սեդուսի : Եւստէ
յայտ յանդիման . Յիսուս Վրիստոս է Լստուած Ճշմարիտ ,
եւ անուանէ զնա Լան անարար , իմաստութիւն անարար եւ ճշ-
մարտութիւն անստեղծական : Եւ ի յանդիմանելն զանօրէն հա-
կառակորդն՝ որ դառն կծանէր զքրիստոնեայս կոչելով զնոս
երկրպագուս բազում աստուածոց , վայելուչ բանիւք ցուցանէ
թէ Վրիստոս ըստ աստուածութեանն էակից է Հօր . եւ ի նոյն
սուռու զաւետարանական բանն Յիսուսի՞ , որ ասէ . « Ես եւ
Հայր իմ մի եմք » : Որ միանգամ ոք յակն արկանէ զայն սքան-
չելի եւ զաստուածախօս գիրս մեծին Որոգինի , զոր ի յանդի-
մանութիւն Սեդուսի գրեաց , հաստատութեամբ ի վերայ հա-
սանէ թէ եւ ոչ ընդ միտս անցին իմաստուն վարդապետին այն
բանք հայհոյութեան զմիասնական սուրբ Երրորդութենէ :

Հանդերձ այսոքիւք՝ միթէ մարթ ինչ էր հարցն սրբոց
ի հին ժամանակս եկեղեցւոյ , Պամփիւլեայ վկայի , որ ի գովու-
թիւն Որոգինի գրեաց առանձինն գիրս , եւ մեծապէս տրտունջ
լինի զչարութենէ թշնամեաց առն մեծի որք զգիրս նորա ազ-
ճատէին եւ աղաւաղէին , դարձեալ մեծին Լթանասի , մեծին
Լարսզի , Վրիգորի նիւսացւոյ , Վրիգորի նազիանզացւոյ եւ
Յովհաննու Սկեբերանի , այսչափ աստուածուսոյց եւ հոգեկիր
արմանց այնպիսի մեծարանօք , այնչափ սիրով եւ հաստատու-
թեամբ յարել յՈրոգինէս եւ զհետ գնալ նորա , եթէ ուսու-
ցեալ ինչ էր սորա յիւր գիրս զայնպիսի հայհոյութիւնս եւ
թեւր ուսմունս զսրբոյ Երրորդութենէ : Հատ լեցի մեզ գի-
տել՝ զի երանելին Լթանաս ի գիրս իւր որ անուանեալ կոչի
Վրիք սիրոյ , բազում բանս գրեաց հանեալ ի մատենագրու-
թեանց Որոգինեայ . եւ որ մեծն է՝ ի հակառակելն իւրում

քաջութեամբ եւ ի յաղթել Արիանոսաց, բազում ուրեք առնոյր ի վկայութիւն զբանս գրոց նորա:

Աւ առ կենդանութեամբ իսկ Արողինի ժտեցին Հերեսիովտայք կամ սուտ փիղիսոփայք ոմանք՝ գրել գիրս ըստ մոլար ուսմանց իւրեանց եւ առ ընդունելի առնելոյ զնոսա ամենեցուն, ի գլուխ գրոցն զանուն մեծին Արողինի դնել: Վլանիցս անդամ ինքնին իսկ տրտունջ եղեւ Արողինէս զայսպիսի խարէութենէ Հերձուածողաց առ բարեկամս իւր յորոց զբազումս պատուէ եկեղեցի ի կարգի սրբոց:

Այնչ դեռ երբեմն ճանապարհ արարեալ առնս մեծի յԱքայիա՝ եհաս յԱփեսոս, եգիտ անդ զայր ոմն մոլորական ուսմանց քարոզ, որ զամենայն հնարս հնարէր խուսել ի տեսութենէ եւ ի խօսից Արողինի. քանզի չարիս երկնէին միտք նորա յայնմ ժամանակի, որպէս յետ սակաւ աւուրց յանդիմանեցաւ: Օ՛ի ի գրի հարեալ կեղծ եւ պատիր խօսս իմն ընդ Արողինեայ, ի նմա զամենայն խոտորնակ ուսումն իւր գրէր իբրեւ աւանդութիւնս նորին վարդապետի: Վա աւանիկ յանդգնադոյն եւս գտեալ՝ առաքեաց զպատճէնս ինչ ի նոյն խօսից ի Հռոմ եւ յԱնտիոք ի սփռել զուսումն մոլորութեան իւրոյ յամենայն տեղիս ընդ անուամբ Արողինեայ: Վայց հասեալ սորա յԱնտիոք՝ առաջի բազմութեան աւագորերոյն յայտ յանդիման խայտառակեաց զեննգութիւն խարէութեան նորա:

Ղարձեալ յայլում նուագի ընկալաւ Արողինէս յԱթէնս գիր յիւրոց բարեկամաց ի Պաղեստինեայ, յորս էր եւ երանելին Աղեքսանդրոս հայրապետ Նքուսաղեմի, որք գրէին առ նա՝ թէ այր ոմն մոլար եւ անգէտ, ընդ որում խօսեալ էր Արողինէս, զսոյն զայս խօսս ի գրի հարեալ եւ բեւր այլանդակ եւ մոլար բանս ի նմա յաւելեալ՝ ճոխանայ իբրեւ միաբան եւ միակրօն ընդ նմին Արողինեայ: Օ՛այս յայտ արարեալ՝ աղաչէին զայրն մեծ զըտն ճշմարիտ օրինակ խօսից իւրոց ընդ մոլորելոյն այնմիկ առաքել առ նոսա. զոր եւ անյապաղ վաղվաղակի կատարեաց Արողինէս եւ խաղաղացոյց զամբոխեալ եւ զթախծեալ միտս բարեկամաց իւրոց: Այ յետ բազում ժամանակի ինքնին հանդիպեալ նմին առն, յանդիմանեաց զնա վասն խարէութեան հնարիցն. եւ նա յայտնապէս խոստովան եղեւ, թէ «Սովին հնարիւք կամեցայ զգիրս իմ զարդարել եւ ընդունելի առնել ընթերցանելեացն»,:

Ի նորին իսկ Արողինի բանիցն իմանալք թէ այսպիսի եւ այլաչափ խարդախութիւնք եւ խանգարմունք դրոց եւ բանից իւրոց ի դառն ցաւս համակէին զնա բազում անգամ, եւ ի հառաչանս սրտի եւ ի սաստիկ տրտունջ սափակին: Արպէս երբեմն գիր յղեալ ի Վեսարիայ առ իւրսն՝ բազում ողբս ի բերան առնու

վասն խանգարելոյ ոմանց զգիրս իւր՝ եւ՝ ղնելոյ ի նոսա իբրեւ նորին ուսումն, թէ տանջանք զԺողոսոց չեն անկատարած, եւ Վրիստոս ի՝ վախճան ժամանակաց ի խաչ ելանելոց է ի փրկութիւն ղիւաց:

Եւ արդ՝ եթէ առ կենդանութեամբ իսկ իմաստուն վարդապետին գտան այսչափ ժպիրհ մարդիկ ի ննդել զնորա ուղիղ գիրս, զարմանք ինչ իցեն՝ թէ եւ յետ կատարածի եւ ելանելոյ նորա յաշխարհէ բազումք զորոմն մոլորութեանց իւրեանց յուղիղ ուսմունս նորա սփռեալ, զկեղծիս մտաց իւրեանց նորին պատկառելի անուամբն բարեքել եւ գովել ընծայեցուցանել ժտեսցին: Սնանաւնդ զի ստոյգ իմն է թէ ամենայն այր մոլորեալ, ամենայն խաւարագգած վարդապետ եւ կամ յայտնի իսկ ասել՝ ամենայն այր յիմար՝ փիղիսոփայութեան աղբորոշնաւն փերեւեթեալ՝ ջան ղնէր մեծապէս յիսկողմն ունել զՈրոգինէս, առաւելապէս յետ վճարելոյ սորա յաշխարհէս: Եւ զայն եւս գիտեն հմուտք անցից եկեղեցւոյ եւ արտաքին վեպաց, թէ սովորութիւն է մոլորելոցն ի ճմարտութենէ ոչ միայն զորինակս գրոց արանց մեծամեծաց աղաւաղել եւ ղիւրեանց մոլար մտացն ծանօթութիւնս եւ յաւելումս անխնայ կարկատել ի նոսա եւ ի վերայ յաւելուլ, այլ եւ նոր գիրս լի մոլորութեամբ յօրինել եւ ցուցանել իբրեւ գործս արանց ողջամտաց:

Եւ այս վայր ազգ արարաք կարճառօտիւք զխորամանկութենէ դաւաճանօղ թշնամեաց ճշմարտութեան ի խանգարել զգիրս Որոգինի եւ այլոց ողջամիտ վարդապետաց, յորոց մարթ է ընթերցօղն ի միտ առնուլ թէ այսպիսի հնարիւք մտին ամենայն բանք մոլարք եւ ոչ ուղիղք ի մատենագրութիւնս Որոգինեայ եւ նզովից նորին պատճառք եղեն: Վանգի երանելի հարց հինգերորդ օրեղբրական ժողովոյն ոչ նկատեալ զայն՝ թէ թերեւս ոչ ինքնին Որոգինէս գրեաց զայն սխալ ուսմունս. այլ զայն միայն ստուգեալ թէ գտանին այն մոլորութիւնք ի մատենան նորա, ըստ ազգեցութեան Հոգւոյն սրբոյ կարգացին նզովս ի վերայ առն՝ որ բազում ամօք յառաջագոյն հանգուցեալ էր: Եւ այսպիսի բանք նզովից երկեւղ եւ դողումն ազդեալ ի սիրտս զովորաց եւ զհետ պնդելոց խոտորնակ բանից գրոցն Որոգինեայ, կարի քաջ ի դէպ եկին ի հրաժարեցուցանել զնոսա ի մոլորութենէ անտի եւ ի դարձուցանել ի գիտութիւն ճշմարտութեան:

Եւ թէ զմտաւ ածեմք զայնց ժամանակաց չարաչար սովորութիւնս կռուասէր արանց, որք ի նորասիրութեան ախտ հարեալ, յամենայն տեղիս խռովութիւնս յուսմունս հաւատոց յուզէին, առեալ իւրեանց թիկունս օգնականութեան

զգիրս Արողինի, խոստովանիմք թէ հարկ էր նզովել աշխարհալուր բանիւք զսխալ կարծիսն եւ զմոլորութիւնս մուծեալս ի գիրս Արողինի հանդերձ գրչաւ նոցին: Եւ երանեալ հարք սուրբ Ժողովոյն ըստ պարտուց պաշտաման իւրեանց ամբօժութեան եւ օգտի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ եւ հաւատացելոցն համօրէն պատկառ կացեալ, լաւ համարեցան զայր մի նշանաւոր նզովից մատնել, քան թէ յանձն եւ յանուն առնն խնայել, եւ հաստատելոյ մոլորութեանն ի հաւատացեալս լինել պատճառք: Սնանաւանդ իսկ զի եւ զայն եւս մարթ է ասել, թէ հարքն այսպիսի իմն պայմանաւ ածին զայս վճիռ նզովից ի վերայ Արողինի, յորոյ ի գիրս գտանէին բանք մոլարք, նզովեմք զԱրողինէս թէ արդարեւ ուսուցեալ եւ գրեալ իցէ նորա զայն ուսմունս մոլորութեան. քանզի առ այդ՝ վկայութիւնս առանց հակառակութեան խնդրել չէր հնար:

Եւ յո դառն են եւ տրտմական այսպիսի բանք նզովից. սակայն ի հնչել ձայնի նզովիցն ընդ դարս ամենայն ի լսելիս վարդապետաց եւ պաշտօնէից եկեղեցւոյ պնդէ զմիտս նոցա երկիւղիւ, եւ ազդ առնէ նոցա իբրեւ կենդանի բարբառով, թէ ի հրահանգս եւ յուսմունս հաւատոց մի յանձին ինչ քաջութիւն կամ ի լուսաւոր հանճար մտացն ապաստան լինիցին, այլ մերկացեալ զամենայն յանձնապաստանութեան խորհուրդս ահիւ եւ դողութեամբ համառօտեսցեն զբանն ճշմարտութեան:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Հ Ե Մ Ե Շ, Ի Ե Ր Հ Ե Կ Ե Ն Ս. Ժ Ո Ղ, Ո Վ,

Կ Ո Ս Տ Ե Ն Դ Ն Ո Ւ Պ Ո Ղ, Ս Ի

Ա. Վլասն առաջին ծնողաց աղանդոյ Միակամայց, եւ վասն մոլորութեանց նոցա, եւ զի Հերակլէս ինքնին խաբեցաւ զհետ կործեաց նոցա:

Բ. Սփրոնիոսի երուսաղէմացւոյ ջանք վասն զգաստութեան Միակամայց, եւ հրեշտակութիւն նորա առ Ռնորիոս քահանայապետ՝ զորէ ստութեամբ չարախօսեն թշնամիք եկեղեցւոյ թէ միաբանեաց ընդ Միակամայց:

Գ. Վլասն հրովարտակի Հերակլէայ ի բանս հաւատոց, եւ վասն լարաւոր նեղութեան հայրապետին Հռոմայ եւ այլոց ի նորին հրամանէ, այլովքն հանգերձ:

Դ. Վլասն Ս. Մաքսիմոսի խոստովանողի. եւ վասն Պիլատոսի եղիկոպոսի զգաստութեան եւ վերստին անկման. եւ վասն Պաւլոսի կոտանդնուպոլսի հայրապետի գործոցն, եւ զի նորին թելադրութեամբն եհմ ինքնակալն զհրովարտակ իւր զերաց հաւատոց:

Ե. Սարաինոս քահանայապետ ժողով արարեալ ի Հռոմ քննէ եւ նշովէ զկործիս, զգիրս եւ զգործս Միակամայց:

Զ. Վլասն չար հնարից ինքնակալին ի նեղել զՍ. Մարտինոս, եւ զի տայ բռնի ածել զնա ի կոստանդնուպոլսի, եւ յետ բազում նեղութեանց վտարէ յաքսորո, ուր մեռանի երանելին:

Է. Առստանդոյ ինքնակալի այլ եւս անագորոյն գործք եւ նորի կատարած: Առստանդինոս նորին որդի պայազատեալ զիշխանութիւն՝ առնէ ուղղութիւնս. եւ հաւանութեամբ քահանայապետին գումարէ փեղերական ժողով:

Ը. Առողվեալքն տան ընթեռնուլ զգործս տիեզերական ժողովոց. յանդիմանեն զխաբէութիւն Միակամայց՝ որք աղաւաղեալ էին զգործս ժողովոց. եւ զթուղթս եւս Ագաթոնի քահանայապետին եւ ժողովոյ նորին ընթեռնուն:

Թ. Որք զմլար կարծիս ունէին գուն գործեն վկայութեամբ հոց հաստատել զուսումն իւրեանց, այլ ի դերեւ ելանեն: Հրեշտակք քահանայապետին տան ընթեռնուլ զվկայութիւն հարց յընծայութիւն ուղտփառ վարդապետութեան: Պէտրոք հայրապետ եւ ոմանք յեպիսկոպոսոց միաբանին ընդ ուղղափառս:

Ժ. Ընուն Ախտալիանոսի քահանայապետի վերստին կարգի ի յիշտակարանս: Սակար անտիոքացի աշակերտան հանգերձ ջանայ այլ եւս վկայութեամբք եւ բանիւք ջատագովել ուսման իւրոյ եւ ի կարգէն մարտի:

ԺԱ. Առողվեալքն քննեալ գտանեն թէ վաւերական են վկայութիւնք հարց զոր մատուցեալ էին հռոմէական հրեշտակք, միւստեղձ ընթեռնուն զթուղթ Ս. Սփրոնիոսի երուսաղէմացւոյ. դարձեալ զայլեւ այլ գիրս Մակարայ անտիոքացւոյ եւ նորին աշակերտի, այլովքն հանգերձ:

ԺԲ. Վլասն նղովման առաջնորդաց Միակամայց. եւ բանք ինչ վասն Ռնորիոսի քահանայապետի. եւ թէ նա չմերժեցաւ իբրեւ զմի ի Միակամայց ի ժողովին յայնմիկ:

ԺԳ. Վարձեալ յանդիմանի խաբէութիւն Միակամեայց յաղաւաղել զգործս ժողովոց. եւ վասն Պողէքրոնիոսի ուրումն հերձուածողի յանդիմանութեան եւ նզովման ի ժողովի աստ: Եւս վասն Կոստանդիանոսի երիցու մելար բանիցն առաջի ժողովեալ հարց, եւ վասն նզովման նորա:

ԺԴ. Վասն սահմանի ժողովոյս եւ կատարածի նորին եւ գրելոյ հարց եւ ինքնակալին առ քահանայապետն Հռոմայ եւ հաստատելոյ սորա զգործս ժողովոյն:

ԺԵ. Եւս ի կարճոյ յիշատակ իրացն որ զկնի ժողովոյն եղեն:

Վ Ե Ց Ե Ր Ո Ր Դ

ԺՈՂՈՎ, ՏԵՆՔԵՐԵԿԵՆ

Ո Ր Է

Գ. ՀԵՄԵՇԽԵՐ ՀԵԿԵՆ Ս. ՍԻՒՆ ՀՈԴՈՍ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՂՍԻ

Գումարեալ առ հայրապետութեամբ Ադամի քահանայապետի եւ առ Ինքնակալութեամբ Կոստանդիանոսի Պոպանտեայ, առ դատապարտելոյ եւ ջնջելոյ զազանգ խտորութեան Միակամայց, որ ժխտէին թէ իցեն ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս երկու կամք եւ երկու գործողութիւնք՝ աստուածեղէն եւ մարդկեղէն:

Յ Ա Մ Ի Տ Ե Ա Ռ Ն 680—681

ԽԱՅԵԼԵԱԼՆ Կրիստոս գայթակղութիւն է ամենեցուն, որպէս ասէ առաքեալն Պաւղոս¹, որք յուղիղ հաւատոցն նորա ուրացեալ են. եւ ի նոսա կատարի բան հոգեկիր ծերունւոյն Սիմէոնի, որ զՎննարարէն մերմէ ասաց², «Սա կայ . . . ի նշան հակառակութեան», քանզի գրեթէ ամենայն վարդապետք թեւր եւ ձախող ուսմանց, եւ ամենայն հերետիկոսք յԱրդին Աստուծոյ՝ որ մարմնաւոր տեսչութեամբն յայտնեցաւ աշխարհի, ձգեցին զանսանձ լեզուս իւրեանց եւ հայհոյեցին զնա բազում եւ ազգի ազգի հայհոյութեամբք: Ի սոսա նշանաւոր դտեալ Աւտիքեանց՝ իբրեւ ոչ կարացին վճարել ինչ ուրանալով զճշմարիտ մարմնաւորութիւն նորա, այլ խորհուրդ չարութեան խորհեցան վնմանէ. յուրաստ եղին զերկուս կամն եւ զերկուս գործողութիւնս ի նմա զաստուածեղէն եւ զմարդկեղէն, որպէս զի ժխտեալ զայլակերպութիւն կամաց եւ գործողութեանց նորա՝ դարձեալ կարող լիցին զզփոթութիւն երկուց բնութեանց նորա ի ներքս մոծանել: Արդ ի բառնալ զայս աղանդ՝ որոյ ծնողք եւ ուսուցիչք Միակամայք յորջորջեցան, բազում ջանիւք ձգնեցան ոմանք ի հարց եկեղեցւոյ, որ եւ յայսմ վեցերորդ տիեզերական ժողովի նշովիւք նշովեցաւ, որպէս ցուցանէ կարդ բանից պատմութեանս:

1 Ա. Կ-րն. Ա. 23:

2 Ղ-ւ. Բ. 34:

Ը. ԼՒԱՆԻ Հայր այս աղանդոյ եղեւ խէղդորոս եպիսկոպոս Փառանու յԼՂարիա յամի իրրեւ 616. որ առ ի հաստատել մի կամս ի Վրիստոս՝ Հայհոյեաց թէ Տէր մեր եւ յարգանդէ մօրն առանց մարմնոյ կամ անմարմն: Սորա հերձուածոյն վարդապետութեանն ինքնակամ աշակերտեցաւ Սարգիս ոմն ասորի ծնեալ ի յակորիկեան՝ ծնողաց որպէս ցուցանէ խէղդփանէս յիւրում ժամանակականն, որ յառաջագոյն բարի վարս ցուցեալ կացուցաւ Հայրապետ Կոստանդինուպոլսոյ, բայց յետոյ յանաբժան խորհուրդս խոտորեալ մի միայն կամս ի Վրիստոս քարոզէր: Սիբանեցան ընդ սոսա ի նոյն կարծիս խոտորութեան եւ Կիւրոս եպիսկոպոս Փասիդեայ՝ Վաղինկեւոց կամ Կողքիսացւոց, եւ Լժանաս եպիսկոպոսապետ կամ ըստ անուանելոյ Լճեքսանդրի Նատաղեայ՝ կաթողիկոս Զակորիկեանց, երկոքին եւս յասորի ազգէ, եւ սրութեամբ մտաց ոչինչ կարի աննմանք միմեանց: Լորեքեան սղբա, Սարգիս, Կիւրոս եւ Լժանաս, միաբանութեամբ այլոց բազմոց առաջաստեալ չարութեամբ տալաժանէին զԹոյն մոլորութեան իւրեանց, մինչեւ դէպն ետ ի լոյս ելանել գաղտնի մոլորութեան նոցա:

Լստէն ի տեղոջս կարճառօտիւք կարգեսցուք զԹեւրկործիս սոցա: Լճ հասարակ ուսուցանէին՝ թէ բնութիւնն մարդկեղէն այնպէս միացաւ ընդ Բանին, մինչեւ՝ թէպէտ եւ լի եւ լի զարդարեալ էր նա մտօք եւ այլ եւս կարողութեամբ՝ որք բնութեանն պատշաճն, բայց ինքն ոչ գործէր զիւր սեպհական գործս. այլ մի միայն էր ի նմա կարողութիւն գործելոյ որ յառաջ գայր ի Բանէն իբրեւ յառաջին եւ ի գլխաւոր պատճառէ՝ իսկ ի մարդկութենէ իբրեւ ի գործիական պատճառէ: Ոչայս հաւաստեալ է ուսանել ի բանից խէղդորոսի փառանացւոյ, որ ասէ՝. «Պարտ է մեզ այսպէս իմանալ եւ ասել զամենայն ինչ, որ ասին լինել՝ ի տեսչութեան փրկչին մերոյ Վրիստոսի. այս ինքն թէ մի գործողութիւն է ի նմա, եւ այդ գործողութեան պատճառ եւ գործող է Լստուածն Բան, իսկ գործի՝ մարդկութիւնն», իսկ մարդկեղէն կամս ոչ գնէին ի նմա. որպէս ոմն ի նոցանէ ասաց ի սմին վեցերորդ ժողովի. «Որք մարդկեղէն կամս ի Վրիստոս ոչ ասեմք. այլ աստուածեղէն կարիքաջ», իւրում եթէ գնէին ինչ երբեք մարդկեղէն կամս ի նմա,

3 Ազանդն Յակորիկեանց կամ Յակորիկեան հակառակ եկաց սուրբ ժողովն Գաւառեանց ընկալաւ զանուն յորդորմանց եւ կեդոնի:

4 Ի պատմ. եկեղ. Դար Է. Գլ. Բ. զսորիւ, Ծանծաղս անուն, որ ի մոլորութեանց Եւաթի, Սեւերոսի եւ այլոց նմանաց իբրեւ յամի 584 նոր ազանդ եհան՝ ըստ գլխաւոր վարդապետութեան գրեթէ մօրան կարենաց Եւաթիքեանց, եւ առաւելա-

5 Բարձրագոյն ժող. զասեր. գաւ. Գ. ի քաղ. ժող. զար. Լստ. Է. յԵԼ 171:

սակայն ասէին թէ է առանց գործելոյ ինչ : (Հայս սակս զամենայն գարծս Վրիստոսի կոչէին աստուածեղէն եւ մարդկեղէն միանգամայն, կամ Աստուածայրական⁶ . քանզի ըստ յերազելոյ նոցա՝ կամք մարդկեղէն ի Վրիստոս այնպէս նոյն մի զօրութիւն եւ գործ ունի ընդ աստուածեղէն կամացն, որպէս զի զոր օրինակ Վրիստոս է Աստուած եւ մարդ միանգամայն, նոյնպէս համօրէն գործք նորա են անխտիր աստուածեղէն միանգամայն եւ մարդկեղէն :

(Հաւուրս ծագելոյ այսր մոլեկան աղանդոյ, մինչ դեռ Հերակղէս կայսր յամի 622 գնայր մարտիւ պատերազմաւ ի վերայ Պարսից՝ Պաւլոս ոմն անուն աշակերտ Սեւերոսի հերձուածապետի եւ աղանդակից Սիակամեայց սերմանեաց ի միտս նորա զիւր խոտորութեան կարծիս : Եւ ի դառնալ ինքնակալին յամի 629 յաղթութեամբ ի նոյն պատերազմէ, իբրեւ հասաներ ի Հերակղէս՝ ընդ առաջ ել նմա Աթանաս եպիսկոպոս Յակոբիկեանց, որպէս պատմէ Թէոփանէս, մեծարանս առնել կամեցեալ : Եւ զի յառաջագոյն իսկ գիտէր ինքնակալն զչար ուսումն նորին, թելադիր եղեւ նմա բանիւք խրատու՝ զիչխանութիւն աթոռոյն Անտիոքայ խոստանալով տալ նմա, զի զանարժան կարծիսն ի բաց մերկացեալ յանձնէ, զհաւատս եւ զսահման ժողովոյն Վաղկեզոնի ընկալքի : Եւ նորա խնդացեալ ընդ խոստումն՝ ի վերին երեսս զուղղափառութեան հաւատս խոստովանեցաւ . բայց եւ ինքն եհարց զինքնակալն, միթէ մի իցեն կամք եւ գործողութիւն Վրիստոսի՝ թէ կրկին : Եւ ժամն ոչ կարաց Հերակղէս տալ նմա առ այն յայտնի ինչ պատասխանի :

Ապա հանդիպեալ Աիւրոսի եպիսկոպոսի Փասիդեայ, կամեցաւ հարց եւ քնին արարեալ տեղեկանալ ի նմանէ, թէ զինչ ինչ արժան իցէ խոստովանել յայսմ մասին : Եւ Աիւրոս կամ առ երկիւղի անկանելոյ յաչաց թապաւորին իբրեւ քարոզ նորաձայն ուսմանց, եւ կամ ոչ վստահացեալ յանձն եթէ կարացէ քաջ մեկնել եւ ընդունելի ցուցանել նմա զիւր կարծիս զմիոյ կամաց եւ զմիոյ գործողութենէ Վրիստոսի, պատասխանի ետ, թէ եւ ես ի տարակուսանս կամ զայսմ խնդրոյ, եւ ոչ գիտեմ ասել զճշմարիտն : Իբրեւ չկարաց թագաւորն յայտնի ինչ լսել ի սմանէ, եհարց զնոյն հարցումն ցԱրքիս հայրապետ Պոստանդնուպոլսոյ : Սա առ առաւել հաստատուն եւ հաւանելի գործելոյ զպատասխանի իւր զոր տալոց էր արքայի՝ ժողով արար ի Պոստանդինուպոլիս, եւ ըստ սահմանի այսր ժողովոյ իւրոյ ուսոյց նմա, թէ ի Վրիստոս (Յիսուս ի մարմնացեալ

6 Ըստ յունական խոսից կոչէին ոչոք որ ի Քալ Աստուածայրութեան Թարգմանողութիւնն Գրիստոսի Θεανδρική մանի :

Իւանն մի միայն են կամք եւ մի միայն գործողութիւն: Եւ թէ պէտ Մրկադիոս եպիսկոպոս Ափարոսի ընկալեալ զնոյն հարցում յինքնակալէն, ցուցեալ էր նմա պարզ բանիւք զուղղափառ ուսումն եկեղեցւոյ զերկուց կամաց եւ զերկուց գործողութեանց ի Վրիստոս, սակայն նա առաւել հաճեցաւ ընդ կարծիս Սարգսի կամ Սիակամեայց, եւ կամաւ յօժարութեամբ զեղեցաւ թունօք նոցա:

Համի իբրեւ 631 ամբարձեալ Աիւրոսի յաթոռն Այեքսանդրիայ, պրով խնդրեաց ի Սարգսէ կոստանդինուպոլսեցւոյ ցուցանել նմա, թէ արդարեւ մի կամս եւեթ թէ երկուս արժան իցէ դաւանել ի Վրիստոս: Եւ ընկալեալ ի նմանէ զպատասխանին, փութացաւ ժողովեաց յԱյեքսանդրիա յամի 633 ժողով եպիսկոպոսաց ի հաստատել զուսումն զմիոյ կամաց եւ զմիոյ գործողութենէ Վրիստոսի. զոր եւ յինն գլուխս կամ կանոնս մեկնեաց եցոյց: Եւ յետ ժողովոյն զիր գրեալ առ Սարգսի եւ եղեալ ի կատարածին եւ զայն ինն գլուխս սահմանաց ժողովոյ իւրոյ, աղաչեաց զնա զի եւ ինքն սփռեաց զայնոսիկ յիւրում վճառի. Վանզի, ասէր անօրէնն յանդգնութեամբ, այնու սահմանաւ զամենայն Աւտիքեանս յԱյեքսանդրիա եւ յԱգիպտոս միտանեցի ընդ իս յուղիղ հաւատս: Եւ Սարգսի արագ արագ կատարեալ զինդիրն՝ գրեաց առ նա պատասխանի եւ բազում բանիւք գովեաց զուսումն նորա:

Ի. ՕՐԾՈՒ Ժամանակաւ էր յԱյեքսանդրիա Սոփրոնիոս դամասկացի միայնակեաց ընտիր վարուք, ուղղափառ ուսմամբք եւ հմուտ գիտութեամբ: Սա գտեալ ի ժողովի առ Աիւրոսի, իբրեւ ետես եւ լուաւ զիտտորնակ սահմանս նորա հակառակ աւանդութեան եկեղեցւոյ, անկանէր յոռոս եպիսկոպոսին, եւ արտասուօք աղաչէր զնա չարատել զառաքելական ուղիղ հաւատս, եւ մի ինչ յայդպիսեաց քարոզել ժողովդեան. քան զի այնպիսի բանք, ասէր, զԱպոկլիսարին ուսումն ունին, որ վասն քարոզելոյ իւրոյ թէ Վրիստոս չունի ոգի բանական, ի հարկէ ուսուցանէր, թէ նա չունի եւ զմարդկեղէն կամս: Եւ իբրեւ ետես Սոփրոնիոս՝ թէ չհաւանի Աիւրոս, մեկնեալ ի նմանէ չորսու ի Աոստանդինուպոլիս առ Սարգիս, առ բերան ի բերան խօսելոյ ընդ նմա եւ դարձուցանելոյ զնա ի կարծեացն խոտորութենէ ի ճշմարտութեան հաւատս: Սակայն յայսմ նուագի առաւել զօրագոյն գտան խորամանկ հնարք կեղծաւոր եպիսկոպոսին, որ արտաքոյ ուղղահաւատ զանձն ցուցանէր, քան զսուրբ նախանձ առնն ճշմարտասիրի: Վանզի իբրեւ եհաւերանելին Սոփրոնիոս ի Աոստանդինուպոլիս, պէսպէս բանիւք եցոյց նմա Սարգիս՝ թէ կարեւոր պիտոյ է չքարոզել ինչ յայտնապէս զմիոյ կամ զերկուց կամաց եւ գործողութեանց Վրիստոսի, զի մի նոր յուզմունք խռովութեանց յարիցեն յեկեղե-

ցիս, եւ Հին աղանդք մանաւանդ Աւտիքեանցն դարձեալ բուսանիցին ի կործանումն բազմաց: Հայնժամ առ սէր խաղաղութեան եկեղեցւոյ եւ առ չարժեղոյ նոր ինչ շփոթս, անմեղութեամբ զեջեալ ի հաւանութիւն խաբեբայ բանից նորա միայնակեացն սուրբ, դարձաւ յԱրուստղէմ: Այլ իսկ եւ իսկ զգացեալ թէ խաբեցաւ ի Սարգսէ, եւ թէ քանի մեծ չարիս դործէ լռութիւնն յայնպիսի դէպս, վերստին հաստատեաց զանձն ի յանդիմանութիւն չար եպիսկոպոսին եւ որոց ընդ նմա էին: Այլ յետ ոչ բազում աւուրց վասն ազնուական վարուցն սրբութեան եւ իմաստութեան յաջորդեալ զաթոռ հայրապետութեան Արուստղեմացւոց եկեղեցւոյն, ժողով արար իւրոց եպիսկոպոսաց, յորում ի վերայ ամենայն հերետիկոսաց՝ մանաւանդ Միակամեայց յայտ յանդիման կարգաց նդով: Այս գրեաց առ Սնորիոս քահանայապետ Հռոմայ գիր սքանչելի, լի ուղղափառ ուսմամբք, զոր ի սմին վեցերորդ ժողովի բազում գովութեամբ ընթերցան ժողովեալքն, որպէս տեսցի ի յաջորդսն:

Վառնացեալ Սարգսի յանձն իւր վասն այնչափ ընդդիմութեան բանս լսելոյ ի Սոփրոնիոսէ, գիր ամբաստանութեան գրեաց զնմանէ առ նոյն Սնորիոս, եւ եկաց չարախօս՝ թէ Սոփրոնիոս օտար բանիւք միոյ կամ երկուց կամաց եւ գործողութեանց Վրիստոսի զարեւելեան բնակիչս խռովութեամբ ընդ միմեանս արկանէ, եւ զոր Սիւրոսն յԱգիպտոս եւ ի Վերիա իմաստուն խորհրդով շինէ, նա իւրով անարժան բանիւք եղծեալ շփոթէ: Հայնժամ ի կասկածի լիեալ Սնորիոսի թէ գուցէ առաւել խռովութիւն լիցի, առաքեաց թուղթս առ երեսին եւս, առ Սոփրոնիոս, առ Սիւրոս եւ առ Սարգիս, խրատ առեալ նոցա, մի ինչ նոր բանիւք խռովութիւն յուզել, այլ միամիտ սրտիւ զուղիղ հաւատս խոստովանել. յորոց յետոյն վկնի մեկնելոյ նմա զամենայն մասունս հաւատոյ եւ զայլ կարեւոր բանս վասն յուզեալ խնդրոյս, այսու բովանդակէ թուղթ իւր. «Օայսոսիկ ընդ մեզ եղբայրութիւն ձեր քարոզեսցէ, որպէս եւ մեզ զնոյն ձեւք հանդերձ միաբան կամօք հռչակեմք, յորդորելով զձեզ, զի խորշեալ ի նորոգ բանիցդ միոյ կամ կրկին գործողութեան, ընդ մեզ զմի տէր Հիսուս Վրիստոս, զՍրդի Աստուծոյ կենդանւոյ զԱստուած Ճշմարիտ՝ որ յերկուս բնութիւնս ըստ Աստուծոյ եւ ըստ մարդոյ գործէր, ուղղափառ հաւատովք հռչակեսցիք»: Օայսպիսի բանս գրեաց եւ յերկրորդ թղթի իւրում առ նոյն Սարգիս: Իսկ ի թղթի իւրում առ Սիւրոս, որ յայտնի համարձակ զմի կամս եւ զմի միայն գործողութիւն ի Վրիստոս քարոզէր, հրամայէ չուսուցանել զայդ, այլ լուռ լինել:

Իւանն մի միայն են կամք եւ մի միայն գործողութիւն: Եւ թէ պէտ Երկադիոս եպիսկոպոս Սիպրոսի ընկալեալ զնոյն հարցումն յինքնակալէն, ցուցեալ էր նմա պարզ բանիւք զուղղափառ ու սուսն եկեղեցւոյ զերկուց կամաց եւ զերկուց գործողութեանց ի Վրիստոս, սակայն նա առաւել հաճեցաւ ընդ կործիս Սարգսի կամ Սիսակամեայց, եւ կամաւ յօժարութեամբ դեղեցաւ թունօք նոցա:

Համի իբրեւ 631 ամբարձեալ Սիւրոսի յաթոռն Եղեքսանդրիայ, պրով խնդրեաց ի Սարգսէ կոստանդինուպոլսեցւոյ ցուցանել նմա, թէ արդարեւ մի կամս եւեթ թէ երկուս արժան իցէ դաւանել ի Վրիստոս: Եւ ընկալեալ ի նմանէ զպատասխանին, փութացաւ ժողովեաց յԵղեքսանդրիա յամի 633 ժողով եպիսկոպոսաց ի հաստատել զուսուսն զմիոյ կամաց եւ զմիոյ գործողութենէ Վրիստոսի. զոր եւ յինն գլուխս կամ կանոն մեկնեաց եցոյց: Եւ յետ ժողովոյն գիր գրեալ առ Սարգիս եւ եղեալ ի կատարածին եւ զայն ինն գլուխս սահմանաց ժողովոյ իւրոյ, աղաչեաց զնա զի եւ ինքն սփռեսցէ զայնոսիկ յիւրում վեճակի. Վանդի, ասէր անօրէնն յանդգնութեամբ, այնու սահմանադամենայն Եւտիքեանս յԵղեքսանդրիա եւ յԱգիպտոս միաբանեցի ընդ իս յուղիղ հաւատս: Եւ Սարգսի արագ արագ կատարեալ զինդիրն՝ գրեաց առ նա պատասխանի եւ բազում բանիւք գովեաց զուսուսն նորա:

Ի. ԱՆՏԵՈՒ ժամանակաւ էր յԵղեքսանդրիա Սոփրոնիոս դամասկացի միայնակեաց ընտիր վարուք, ուղղափառ ուսմամբք եւ հմուտ գիտութեամբ: Սա գտեալ ի ժողովի անդ Սիւրոսի, իբրեւ ետես եւ լուաւ զխոտորնակ սահմանս նորա հակառակ աւանդութեան եկեղեցւոյ, անկանէր յոտս եպիսկոպոսին, եւ արտասուօք աղաչէր զնա չարատել զառաքելական ուղիղ հաւատս, եւ մի ինչ յայդպիսեաց քարոզել ժողովողեան. քան զի այնպիսի բանք, ասէր, զԱպոլինարին ուսուսն ունին, որ վասն քարոզելոյ իւրոյ թէ Վրիստոս չունի ողի բանական, ի հարկէ ուսուցանէր, թէ նա չունի եւ զմարդկեղէն կամս: Եւ իբրեւ ետես Սոփրոնիոս՝ թէ չհաւանի Սիւրոս, մեկնեալ ի նմանէ՝ չողաւ ի Սոստանդինուպոլիս առ Սարգիս, առ բերան ի բերան խօսելոյ ընդ նմա եւ դարձուցանելոյ զնա ի կործեացն խոտորութենէ ի ճշմարտութեան հաւատս: Սակայն յայտմ նուագի առաւել զօրագոյն գտան խորամանկ հնարք կեղծաւոր եպիսկոպոսին, որ արտաքոյ ուղղահաւատ զանձն ցուցանէր, քան զսուրբ նախանձ առնն ճշմարտասիրի: Վանդի իբրեւ եհաս երանելին Սոփրոնիոս ի Սոստանդինուպոլիս, պէսպէս բանիւք եցոյց նմա Սարգիս՝ թէ կարեւոր պիտոյ է չքարոզել ինչ յայտնապէս զմիոյ կամ զերկուց կամաց եւ գործողութեանց Վրիստոսի, զի մի նոր յուզմունք խռովութեանց յարիցեն յեկեղե-

ցիւ, եւ Հին աղանդք մանաւանդ Աւտիքեանցն դարձեալ բուսանիցին ի կործանումն բազմաց: Հայնժամ առ սէր խաղաղութեան եկեղեցւոյ եւ առ չարժելոյ նոր ինչ շփոթս, անմեղութեամբ զեջեալ ի հաւանութիւն խաբեայ բանից նորա միայնակեացն սուրբ, դարձաւ յԱրուսաղէմ: Այլ իսկ եւ իսկ զգացեալ թէ խաբեցաւ ի Սարգսէ, եւ թէ քանի մեծ չարիս գործէ լռութիւնն յայնպիսի դէպս, վերստին հաստատեաց զանձն ի յանդիմանութիւն չար եպիսկոպոսին եւ որոց ընդ նմա էին: Այլ յետ ոչ բաղում աւուրց վասն ազնուական վարուցն սրբութեան եւ իմաստութեան յաջորդեալ զաթոռ հայրապետութեան Արուսաղեմացւոց եկեղեցւոյն, ժողով արար իւրոց եպիսկոպոսաց, յորում ի վերայ ամենայն հերետիկոսաց՝ մանաւանդ Սիակամեայց յայտ յանդիման կարգաց նդովս: Այս գրեաց առ Անորիոս քահանայապետ Հռոմայ գիր պահնչելի, լի ուղղափառ ուսմամբք, զոր ի սմին վեցերորդ ժողովի բազում դովութեամբ ընթերցան ժողովեալքն, որպէս տեսցի ի յաջորդսն:

Վառնացեալ Սարգսի յանձն իւր վասն այնչափ ընդդիմութեան բանս լսելոյ ի Սոփրոնիոսէ, գիր ամբաստանութեան գրեաց զնմանէ առ նոյն Անորիոս, եւ եկաց չարախօս՝ թէ Սոփրոնիոս օտար բանիւք միոյ կամ երկուց կամաց եւ գործողութեանց Վրիստոսի զարեւելեան բնակիչս խռովութեամբ ընդ միմեանս արկանէ, եւ զօր Աիւրոսն յԱգիպտոս եւ ի Վիքիա իմաստուն խորհրդով շինէ, նա իւրով անարժան բանիւք եղծեալ շփոթէ: Հայնժամ ի կասկածի լիեալ Անորիոսի թէ գուցէ առաւել խռովութիւն լիցի, առաքեաց թուղթս առ երեսին եւս, առ Սոփրոնիոս, առ Աիւրոս եւ առ Սարգիս, խրատ սուեալ նոցա, մի ինչ նոր բանիւք խռովութիւն յուզել, այլ միամիտ սրտիւ զուղիղ հաւատս խոստովանել. յորոց յետնոյն զկնի մեկնելոյ նմա զամենայն մասունս հաւատոյ եւ զայլ կարեւոր բանս վասն յուզեալ խնդրոյս, այսու բովանդակէ թուղթ իւր. «Օայսոսիկ ընդ մեզ եղբայրութիւն ձեր քարոզեսցէ, որպէս եւ մեք զնոյն ձեւք հանդերձ միաբան կամօք հռչակեմք, յորդորելով զձեզ, զի խորշեալ ի նորոգ բանիցդ միոյ կամ կրկին գործողութեան, ընդ մեզ զմի տէր Հիսուս Վրիստոս, զՍրգի Աստուծոյ կենդանւոյ զԱստուած Ճշմարիտ՝ որ յերկուս բնութիւնս ըստ Աստուծոյ եւ ըստ մարդոյ գործէր, ուղղափառ հաւատովք հռչակեալիք»⁷: Օայսպիսի բանս գրեաց եւ յերկրորդ թղթի իւրում առ նոյն Սարգիս: Իսկ ի թղթի իւրում առ Աիւրոս, որ յայտնի համարձակ զմի կամս եւ զմի միայն գործողութիւն ի Վրիստոս քարոզէր, հրամայէ չուսուցանել զայդ, այլ լուռ լինել:

7 Ի քաղ. ժով. Կաթ. Հատ. Է. յարձանագր. Զ. Ժաղ. Եւէ 966:

Իբրեւ ազդ լինէր Սոփրոնիոսի վասն բանից գրելոյ յնորիոսէ եւ ի Սարգսէ առ միմեանս, եւ թէ զհարգ անմեղութեամբ հաւանեալ էր քահանայապետն լուռ կալ եւ չօսել ինչ յայտնապէս զմիոյ կամ զերկուց կամաց եւ գործողութեանց Վրիստոսի, ծանեալ ճշմարտութեամբ թէ խորամանկ լեզու եւ գրիչ Սարգսի հնարի եւ զքահանայապետն ի պատրանս արիւնել: Սասն որոյ հաստատեաց զմիտս ի վեր հանել զպարանն առաջի նորա եւ յորդորել զնա զի ելծէ ի տեղի ճակատուն իբրեւ գլուխ եկեղեցւոյ զդէմ ունել չարեացն: Եւ առ մեծաւ հռչակաւ կատարելոյ զսոյն գործ պաշտաման եւ երեւելի հրեշտակութեամբ վճարելոյ զերսն, կոչեաց առ ինքն զՍտեփանոս եպիսկոպոս Վորիայ, որ էր ընդ իշխանութեամբ իւրով, եւ առեալ ած զնա ի վերայ լերին Վոդգոթայ, ի տեղին ուր ի խաչ ել Սենարարն: Ընդ ի ծուներ իջեալ երկոցունց ի միասին, խօսել սկսանէր Սոփրոնիոս առ Ստեփանոս օրինակ զայս. «Վիտելով գիտասցիր, զի նմա որ վասն փրկութեան մերոյ յայսմ սուրբ Վոդգոթայ կամաւ ի խաչ ել մարմնով, համարս տալոց ես յերեւել նորա ի գալստեան իւրով փառօք իւրովք ի դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, եթէ զանդարեցիս ինամ տանել վտանգեալ հաւատոց նորա. քանզի ես, որպէս եւ տեսանես, չկարեմ զայդ անձամբ կատարել, վասն ասպատակաց Սարակինոսաց՝ որ օր ըստ օրէ առ մեղս մեր յաճախեն: Եւ պա փութա վաղվազակի, անց ի ծագաց երկրի մինչեւ ի ծագս նորա, մինչեւ ժամանեացես յաթոռն առաքելական՝ ուղղափառ ուսմանց հիմունք եղեալ կան: Ընդ ոչ միանդամ եւ երկիցս, այլ բազում անգամ զսրբակրօն արա ճշմարտութեամբ ի վերայ հասուցես իրացս, որ ի կողմանս յայտով յուզին, եւ առանց դադարելոյ փութով յօժարութեամբ յադերս ածցես զնոսա, զի առաքելական իմաստութեամբ որ ըստ Աստուծոյն է՝ ի գլուխ հանցեն զգատաստանս. եւ զօտարտի ուսմունս ըստ կանոնաց տապաստ արկեալ տապալեացեն բնալին, զի մի, ըստ բանի Առաքելոյ, «Իբրեւ զքաղցկեղ ճարակ գտցեն», սպրդելով յոգիս պարզամտաց: Օայս ամենայն խօսեցեալ երանելոցն ի լսելիս նորա առ ի պնդել զմիտս նորա աներկեւ հատանել անցանել զայն երկայն ճանապարհ, բազում սիրով յուղարկեաց զնա: Եւ արդարեւ յիշատակաւ այսպիսի հըր բանից պնդեալ նորա զանձն, ընդ բազում վեշտս եւ ընդ որոգայթս՝ զոր պատրաստեցին նմա թշնամիք Սոփրոնիոսի քջութեամբ անցեալ, ողջամբ եհաս ի Հռոմ: Ընդ ազդ արար Սոփրոնիոսի մանր զամենայն անցս արեւելից, զնենգաւոր խաբէութիւնս Սարգսի, զյայտնապէս քարոզել Աիւրոսի, թէ ի Վրիս-

տոս մի միայն կամք եւ գործողութիւն են, եւ զանխնջ փոյթ պնդութեան Սոփրոնիոսի ի հակառակել այսպիսի կործանական հնարից՝: Եւ այս հրեշտակութեան արդիւնք զառաջինն այն եւեթ եղեն՝ զի Սնորիոս գրեաց մեւս այլ թուղթ առ Սիւրոս եպիսկոպոս Եղեքսանդրիայ, յորում պատուէր տայր նմա, որպէս եւ Սարգսի իսկ տուեալ էր, չասել մի կամ երկուս կամս եւ գործողութիւնս ի Վրիստոս, այլ լռութեամբ անցանել ընդ այն խնդիր՝ որ զայնչափ խռովութիւնս պատճառէր:

Եւ հանձար բանք են ոմանց՝ մանաւանդ չարախորհուրդ թշնամեաց եկեղեցւոյ՝ թէ Սնորիոս քահանայապետ ինքնին ուսոյց զաղանդ Միակամեայց. այլ օտար եւ արտաքոյ յայսպիսի կարծեաց գտանին համօրէն ամենայն մատենագիրք եւ աստուածախօսք եկեղեցւոյ: Սքա զայս մի ինչ ասեն վասն օորին հայրապետի՝ թէ յայսպիսի մեծի մասին հաւատոց, յոր պարաք նախամեծար պաշտաման նորա պահանջէին ի նմանէ յայտ յանդիման քաջութեամբ ի հանդէս ելանել ընդդէմ թշնամեաց սրբոյ հաւատոյ եւ սաստել զայրանալոյ նոցին, առ ի չգրգռելոյ մեծամեծ խռովութիւնս՝ հրաման ետ հակառակ կողմանն լուռ լինել եւ չյուզել նոր խնդիրս: Բանիցս ճշմարտութեան չիք այլ վաւերական եւ արժանահաւատ եւս վկայ, քան զսուրբն Սաքսիմոս խոստովանող միայնակեաց ժամանակակից Սնորիոսի եւ առաջնորդաց Միակամեայց: Սա ի բանս իւր ընդ Պիւռոսի որ էր ի կարծիս Միակամեայցն, յասել սորա ցնա. «Եւ նա ասիցես զՍնորիոսէ, որ առ նախնին իմ առ Սարգիս եպիսկոպոս Ղոստանդինոպոլսի գիր տուեալ, ակն յանդիման ուսոյց մի կամս ի Վրիստոս Ռիսուս ի Տէր մեր», պատասխանի ընդդէմ արար նմա այսպէս. «Ո՛վ դք այսց գրոց եղիցի հաւատարիմ թարգման. միթէ նա՞, որ յանուն կամ յերեսաց Սնորիոսի զայն գիր յօրինեաց եւ այժմ իսկ կենդանի է, եւ ի վերայ այլոց բարեպաշտութեան գործոց իւրոց այնու եւս երեւելի ընծայեցուցանէ զանձն՝ զի գհամօրէն աշխարհն արեւմտից ուսմամբք սրբութեան պայծառացոյց. եթէ կոստանդնոպոլսեցիք՝ որք խօսին ըստ ցանկութեան սրտից իւրեանց», Պիւռոս ասէ. «Եւ որ զայն գիր յօրինեաց», Սաքսիմոս ասէ. «Եւ նոյն նա ինքն առ աստուածապաշտն Ղոստանդիանոս՝ որ երբեմն ինքնակալ էր, գիրս յղեալ յանուն սուրբ քահանայապետին Յովհաննու չորրորդի յաղագս այսր թղթոյ ասէ. Ի թղթի անդ Սնորիոսի մի կամս ասացաք ի Տէր մեր ոչ արդեւք աստուածութեան եւ մարդկութեան միանգամայն, այլ միայն մարդկութեանն: Բան-

9 Չամնայն անց՝ զոր աստէն պատմաւորաց առ այդ ժողով: Ի քաղ. ժող. մեք ինքնին յայտ արար Ստեփանոս ի ժող. հատ. է. յարանագ. ժող. ի պատմ. զովն լատերանեան առ Մարտինոսի առաջ. յէջ 106. եւ այլն: Երբորդու, ի դրի աղբիւրանաց իւրոց զոր

զե ի գրել Սարգսի, թէ են ոմանք՝ որք ուսուցանեն լինել ի Վրիստոս երկուց կամաց ընդգիմակաց միմեանց, պատասխանի գրեցաք, թէ Վրիստոսի ոչ են երկու կամք հակառակք, մարմնոյ ասեմ եւ հոգւոյ, որպէս մեքս ունիմք յետ մեղաց, այլ մի միայն, որ ի հարկէ զմարդկութիւն նորա ցուցանէր։ Եւ այսր հաստատութիւն այն է, զի յիշէ ի նմին թղթի զանդամն եւ զմարմին, զոր չէ հնար իմանալ զաստուածութենէ ասացեալ,¹⁰։ Ի բանս յայտոսի կամի ասել սուրբն Մաքսիմոս, թէ Յովհաննէս հայր վանից, որ էր ատենադպիր Սնորիոսի եւ ապա Յովհաննու չորրորդի քահանայապետաց Հռոմայ, ի գրեթե թուղթ յանուն արին Յովհաննու, մեկնեաց զասելն մի կամն, զոր յիշատակեալն էր ի թղթի անդ գրելոյ յիւրմէ յանուն եւ յերեսաց Սնորիոսի, զորմէ թղթոյ խօսէր եւ Պիւռոս։ Եւ ապա յայտ եղեւ ըստ վկայութեան սրբոյն Մաքսիմոսի, թէ Սնորիոս քահանայապետ չասաց բնաւ լինել Վրիստոսի, այս է Աստուծոյ միանգամայն եւ մարդոյ, մի կամք, որպէս Միակամեայքն ասէին. այլ միայն ասաց, թէ Վրիստոսի իբրեւ մարդոյ միայնոյ՝ են մի կամք։ (Յայս պարտ է առնուլ եւ զասել Սնորիոսի ի նմին թղթի առ Սարգիս. «Եւ մեզ պարտ եւ պատշաճ է ըստ սահմանաց աստուածեղէն բանից ուղիղ մտօք գնալ . . . զի մի ի համարել մեր, թէ արժան է խոստովանել մի գործողութիւն ի Տէր մեր Աստուծոյ Վրիստոս, լսելեաց չկրթելոց զանգղայ յիմարութիւն Եւտիքեանց ակտանալ թուեսցուք»։

Պ. Եւ յաւուրս հայրապետութեան Սնորիոսի յակամաց կամն հնազանդեալ Սարգսի եւ Սիւրոսի, կացին մնացին հաստատուն ի լուութեան, եւ ոչ քարոզէին յայտնութեամբ զկարծիս իւրեանց։ Բայց յետ ամաց ոչ բազմաց ի վախճանել նորա արձակեցան կարկամեալ լեզուք անօրինաց. հնչեաց ընդ ամենայն աշխարհն արեւելից բարբառ հայհոյութեան նոցա, եւ յայնմհետէ զօրանայր աւուրց յաւուրս աղանդն Միակամեայց։ Եւ քանզի ի սկզբան դարձին Հերակլեայ ի պատերազմէն Պարսից փոքր ի շատէ տեղեակ արարեալ էին զնա այսմ մոլորութեան, որպէս յառաջագոյն ծանուցաք, նմին իրի յետ մահուն Սնորիոսի Սարգիս՝ որ կարի իմն սիրելի էր ինքնակալին, խրատեա նմա յայտնի հրովարտակ առնել ընդ ամենայն աշխարհ տէրութեան իւրոյ ի քարոզութիւն միոյ կամաց եւ միոյ գործողութեան ի Վրիստոս։ Ի հրապոյրս բանից նորա ըմբռնեալ թագաւորին յամի 639 հրովարտակ եհան, իբր ուսմանց հաւատոյ բովանդակիչ, որում ըստ յունական խօսից անուն եղ Լակթեփս, այն է Մեկնութիւն կամ յայտարարութիւն հաւատոց։

¹⁰ Այս ընդարձակ խօսք սրբոյն Մաքսիմոսի ի յոյն եւ ի լատին լեզու, յորմէ մէքսիմոս ընդ Պիւռոսի կոչ ի յաւելու. Ը. զգրեալն ասեմն ժողովեցաք։

առմարի տարեւոր պատմութեանցն Բա.

Ի սմա նախ մեկնին ըստ ուղղափառ կրօնից հաւատք ի միասնական սուրբ Երրորդութիւնն եւ ի մարմնաւորութիւն Արդւոյ, զնելով ի նմա զմի անձն ընդդէմ՝ Նեստորի եւ զերկուս բնուածիւնս ընդդէմ Եւտիքի: Հայս վայր ուղիղ են բանք հրովարտակին. բայց աստի եւ անդր բան ի մէջ առեալ զկամաց Անարարին մերոյ՝ պէսպէս մոլար եւ մանուածոյ բանիւք ցուցանէ գրիչն՝ Թէ ի նմա մի միայն կամք էին, ստութեամբ յաւելեալ՝ Թէ այսպէս ուսուցին ամենայն հարք: Եւ յետ այնորիկ դէն՝ Թէ մարմին Տեառն մերոյ բանական հոգւով շնչաւորեալ չարար շարժումն կամ գործողութիւն ինչ առանձինն եւ ինքնին, այլ միայն շարժեալ կամ ազդեալ ի Բանէն, յորմէ եւ տեսանի՝ զի Թէպէտ եւ չճառի աստ յայտնապէս գործողութեանց Վրիստոսի, բայց ի հաստատելն զմի կամս եւեթ՝ ի հարկէ պարտ էր ասել եւ զմի միայն գործողութիւն:

Օայս գիր հրովարտակի՝ որպէս միաբան աւանդեն պատմագիրք յօրինեաց անարժան եպիսկոպոսն Սարգիս յանուն ինքնակալին եւ նորին հրամանաւ ետ կախել ի Ղոստանդնուպոլիս ի դուռն մայր եկեղեցւոյն: Եւ առանձինն վասն նորին ժողով արարեալ անդ ի Ղոստանդնուպոլիս հաստատեաց զնոյն հրովարտակ համօրէն ժողովելոցն ձեռնագրովք. եւ զամենայն եպիսկոպոսունս, երիցունս եւ սարկաւագունս՝ որք ի Տէր մեր (Յիսուս Վրիստոս երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս քարոզէին) մերժեաց ի կարգէ իւրեանց, իսկ զմիայնակեացս եւ զաշխարհական մարդիկ՝ որք զնոյն ուղիղ ուսումն սրտի մտօք դաւանէին, ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ ի բաց որոշեաց: Եւ աքեցաւ պատճէն այսր հրովարտակի եւ առ Աիւրոս յԱղէքսանդրիա, որոյ մեծաւ խնդութեամբ ընկալեալ եւ հաստատեալ, գրեաց բազում բանս զովութեան վասն նորին առ Սարգիս:

Եւ առջ քան զտարածանել այսր հրովարտակի փոխեալ էր յաշխարհէ Անորիոս քահանայապետ, որպէս դրեցաք, եւ յամի 640 ամբարձաւ յառաքելական աթոռն սուրբն Սեւերիոս, առ որ ի ձեռն Սահակայ մարզպանի Խտաղիայ ըստ նենգաւոր խորհրդոյ Սարգսի առաքեաց շերակիէս զնոյն հրովարտակ, խնդրել ի նմանէ զի հաստատեսցէ: Եւ այսմ հրովարտակի եհաս առ սուրբ քահանայապետն լուր անցիցն արեւելից՝ Թէ զեարդ յանկարծակի ի մէջ եկեալ աճէ եւ զարգանայ աղանդն Միակամայց, առաջնորդ իւր ունելով զՂոստանդինուպոլիս եւ զԱղէքսանդրիայ եպիսկոպոսապետս եւ խնամակալու հօր զՇերակիէս կայսր: Սեծապէս տրտմեցաւ հայրապետն, եւ վառեալ նախանձու աստուածեղէն փառացն մերժեաց զտարոտի գիր հրովարտակի ինքնակալին, նշովս եւս

եղ ի վերայ, որպէս Մարտինոս քահանայապետ վկայէ¹¹: Այս գործ ճշմարիտ նախանձու երանելի հայրապետին ի ցասուած բարկութեան էած զՄաւրիտիոս յոյն սպարապետ արեւելեան գնդին ի Հռոմ, մինչեւ բանսարկութեամբ գրգռեալ զմիտս զօրաց իւրոց ի յոյս ստացուածոյ գանձուց տան հայրապետին սրբոյ եւ երթեալ ճեպով շուրջ պաշարեաց զտունն: Եւ թէպէտ զառաջինն որք ի ներքս յապարանս անդ էին արութեամբ քաջութեամբ զրէմ կալեալ սաստիկ յարձակման նուցա, փակեցին առաջի նոցա զմուտն. բայց յետ երկից առուրց յանհնարս մտեալ, թոյլ ետուն անօրինաց կատարել զկամեալ չարութեան իւրեանց: Յայնժամ գազանաբար յարձակեալ խառնամուխ եղեն ի ներքս, եւ զամենայն գանձս շնորհեալս եկեղեցւոյ ի բալում ինքնակալաց եւ յիշխանաց առին յաւարի: Եւ ի վերայ այսր ամենայնի բազում տուգանս չարեաց ի վերայ սրբոյ հայրապետին եւ որոց ընդ նմա էին՝ հասուցին: Ապա պատգամ առ Սահակ մարգպան յղէր Մաւրիտիոս վասն այսր ամենայնի: Եւ նորա ոչ գթացեալ ի տառապեալ ուխտ մանկանց եկեղեցւոյ եւ ոչ ջանացեալ նուաճել զստահակ գնացս անօրինաց, խժոժագոյն եւս քան զնոսա գաաւ, թուի ինձ յորդորեալ ի հրամանէ Հերակղեայ, որ յոյժ ցասուցեալ էր վասն մերժելոյ հրովարտակին իւրոյ: Նշապաղ վաղվաղաբ հրաման եհան զամենայն երկցունս, զծիրանազգեաց աւագս եւ զսարկաւագունս վարել յօտարութիւն, եւ զամենայն զարդս եւ զարծաթ որք գտանէին ի տան գանձին կողոպտեալ րառնալ ի բաց:

Յայսչափ չարեաց նեղեալ վախճանեցաւ հայրապետն Սեւերինոս անդէն յառաջին ամի քահանայապետութեան իւրոյ: Յաւուրսն յայնոսիկ վախճանեցաւ եւ եպիսկոպոսն Սարգիս, ոչ խնդացեալ երկայն ժամանակս ընդ օփուել կարծեաց իւրոց արքունի հրամանօք: Յետ նորա կացուցաւ յինքնակալէ յաթոռն Պիւռոս երէց քրիստոպոզսեցի. որ եւ ոչ յետ բազում առուրց աթոռակալութեան իւրոյ շնորհս իմն արքայի առնել կամեցեալ, շտապաւ ժողով եպիսկոպոսաց գումարեաց, ոչ պահեալ զուղիղ կարգս եւ զօրէնս: Իսմա յայտնի հաստատեաց զհրովարտակ ինքնակալին, եւ մեծասաստ սպառնալեօք նզովից հրաման եւս արար համօրէն եպիսկոպոսաց մերձաւորաց եւ հեռաւորաց զնոյն առնել եւ նոցա անյապաղ:

Իսկ ի Հռոմ յետ վախճանի սրբոյն Սեւերինոսի կալաւ զաթոռ քահանայապետութեան Յովհաննէս Գ. այր ընտիր եւ մեծանուն, որոյ հաստատուն եւ անյողգողդ անձն արժանի է արդար իրաւամբք մեծամեծ եւ բալում գովութեանց: Սուրա չլանգիտեալ ամենեւին յիշատակաւ սքսորանաց ժառանգա-

11 Յարձանդիրս ժող. իշտեր:

ւորաց եկեղեցւոյ եւ մեծամեծ տառապանաց օրոյն Սեւերինոսի նախնոյն իւրոյ, եւ ոչ իսկ յարշաւանաց թշնամեացն, մինչ դեռ ի պաշարման կայր քաղաքն, եւ դեռ եւս փքացեալ ահագին սպառնալեզօր ահարկանէր Սահակ մարգղպան վասն մերժելոյ հրովարտակի ինքնակալին, մատոյց ի հանդէս զգօրութիւն աստուածատուր իշխանութեան իւրոյ: Որչափ հնար էր ժողովեաց առ ինքն ղեպիսկոպոսունս, զծիրանաւոր աւադս եւ զժառանգաւորս, եւ միւսանդամ ի քնին մատուցեալ զհրովարտակն՝ եզիտ թէ հերետիկոսական է, մոլորեցուցիչ եւ քարոզ մոլեկան Միակամեայցն ուսման, վասն որոյ եւ համօրէն ժողովոյն բանիւ երկրորդեաց զնզով Սեւերինոսի ի վերայ նորա: Եւս թուղթ յղեալ ի Ղոստանդինուպոլիս առ Պիւռոս հայրապետ ծանոյց նմա զնզովել իւր եւ գրեթէ համօրէն արեւմտեայ եպիսկոպոսաց զնոտորեցուցիչ հրովարտակ ինքնակալին:

Յայսմ ամենայնէ ի միտ առեալ Հերակղեայ զանգոսնել հրամանի իւրոյ յիտաղական կողմանս՝ կարի յոյժ խռովեցաւ եւ խորհէր ի մտի թէ իւ եւ զհարգ լռեցուցէ զնզուս արեւմտեայց, որ վասն բանից հրովարտակին իրրեւ հերետիկոս դարուկէին զնա: Յետոյ ապա խորհուրդ առեալ գրեաց առ Յովհաննէս քահանայապետ ի ջատագովութիւն անձին իւրոյ զայս բանս. «Հրովարտակդ այդ չէ իմ գիր, եւ ոչ ես ինչ հնարեցի զայդ եւ հրամայեցի. այլ Սարգիս եպիսկոպոս հինգ ամօք յառաջ քան զդառնալ իմ յարեւելից յօրինեալ էր զայդ եւ ի գալ հասանել իմում ի քաղաքս յայս՝ ազաչեաց զիս տարածանել յիմ անուն հանդերձ իմով վաւերական ձեռնագրով: Ի նորին Թախանձանաց արարի զայդ: Եւ արդ՝ քանզի ազգ եղեւ ինձ, թէ ոմանք ընդդէմ դառնան այնմ, ամենեցուն յայտ առնեմ, զի այն չէ եւ չէ իմ գործ¹²»: Հաղադս այսպիսի բանից, որք ապաշաւանաց տան կարծիս, խորհի Բարոնիոս արդար ցուցանել զՀերակղէս ի յանցանացն: Իսկ Ղոստոյ գաղիացի ասէ¹³. «Հերակղեայ ամենեւին լուացեալ էր արդեւք զանձն յամենայն արատոյ հերետիկոսութեան՝ որով կշտամբէրն եթէ չշատացեալ արհամարհել եւեթ զամպարիշտ գիրն՝ որ զնորին անուն կրէր, զայլ իմն պատճէն ուղղափառ զաւանութեան հռչակեալ էր»:

Յետ այսորիկ հարեալ Հերակղի յախտէ ջոգողութեան՝ պակասեցաւ ի կենաց յամի 641, եւ պայապատեաց զտէրութիւն նորա Ղոստանդիանոս անդրանիկ նորա յԵղորկիայ յառաջին ամուսնոյն: Բայց սորա եւս ոչինչ աւելի քան զերիս ամիսս կալեալ զթագաւորութիւնն, ի Սարտինեայ մօրուէ իւրմէ դե-

¹² Ի գրեմ օրոյն Մարտիմ. առ Բարս. ¹³ Ի զամմ. եկեղ. Գեղք ԽԴ. Հոնիոսի ի տարեւ. զամմ. ամ 8եաւն 640. ասն ԾԶ. Համ. Թ:

զակուր եղեալ սպանանի: (Յետ վախճանի սորա հետիւք նորին Սարտինեայ եւ սատարութեամբ Պիւղոսի Սոստանդինուպոլի եպիսկոպոսի կալաւ զաթոռ ինքնակալութեան Հերակլէնաւ կամ Նրակղակ որդի նորին Սարտինեայ: Այլ եւ սորա աւուրք թագաւորելոյ չեղեն աւելի քան զամիսս վեց: Վասն զի յաբուցեալ ի վերայ նորա աւագ որերոյն արարին զնա անպիտան յընչաց, նոյնպէս եւ զչարարարոյ մօր նորա հատեալ զեզուն, զերկոսեան ի միասին ընկեցին ի հեռաւոր օտարութիւն. եւ թագաւորեաց Սոստանդոս ըստ այլոց Սոստաս թոռն Հերակլի, եւ որդի Սոստանդիանոսի անդրանկան նորին: Սամ ըստ (Յովհաննու կաթողիկոսի, «Սաղնտին զօրավար հուպ ի վերայ հասեալ, եւ սպանեալ զՍարտինէ եւ զՆրակղակ զորդի նորա, կացուցանէ թագաւոր զՍոստանդն որդի Սոստանդնի»): Ի սմին յայսմ ամի վախճանեաց զաւուրս իւր եւ Յովհաննէս Վ. հայրապետ Հռոմայ, եւ յաջորդեաց զաթոռն Խէնդորոս երուսդեմացի. որ եւ սա ի վեց՝ ըստ այլոց յեւթն ամն եւ ի հինգ ամիսս՝ յորս եկաց յառաքելական աթոռ սրբոյն Պետրոսի, հրակապ եւ երեւելի եղեւ բազում գործովք՝ զոր գործեաց ի քակտել զաղանդ Սիակամեայց, որպէս ի յաջորդ բանիցս տեսցի: Եւ եւ իկուրոս աղեքսանդրացի ախոյեան Սիակամեայ, որպէս եւ օգնականն նորա Նիթանաս անտիոքացի առ պառժամանակաւ բարձան ի կենաց, զորոց զաթոռս յաջորդեցին ազանդակիցք նոցա:

Վ. ՅԵՌՈՒՐՈ Քահանայապետութեան սորին Խէնդորոսի որպէս եւ յառաջ եւ զկնի քաջութեամբ մարտ ետ ընդ Սիակամեայց մեծանուն սուրբ Մաքսիմոս միայնակեաց եւ վկայ: Եւ օտ ինքն երանելին կոստանդինուպոլսեցի, ի տանէ ազատաց, յարքունի տոհմէ սերեալ: Եւ յաւտին ի մանկութենէ տուեալ ի ծնողացն յուսումն դպրութեանց, յառաջագէմ զարգացաւ յամենայն գիտութիւնս, ընդ իմաստութեանն ստացեալ եւ վարս առաքինիս, մինչեւ զանցուցանել նմա զամենայն առաքելներ՝ որք զայնու ժամանակաւ էին: Ի համբաւոյ մեծի իմաստութեան նորա յորդորեալ Հերակլի կայսեր, առ զնա յիւր ապարանս, եւ գլուխ դիւանադպրաց իւրոց կարգեալ, հրաման ետ նմա յարձանադիրս բանից զանցս իրաց իւրոյ տէրութեանն մատենագրել: Այլ ոչ հաճեցաւ նա ի բնակութիւնս երկրաւոր թագաւորի ընդ բազում ամն մեալ. մանաւանդ զի եւ տեսանէր իսկ զքաղաքն եւ զարքունիս առ հասարակ յայլեկոծ ծփմունս հերձուածողական մոլոր կարծեաց: Եւ մին իրի թողեալ զամենայն գնաց ի մենաստան մի մերձ ի Վաղկեդոն, եւ անդ ի կարգ միայնակեաց մտանէր: Եւ ի սակաւ աւուրս անարատ վարովք իւրովք եւ քաղցր բարոյիւքն սիրելի եղեալ ամենեցուն, հակառակ իւրոց

կամեց ի միաբան հաւանութենէ համօրէն ուխտին կացուցաւ հայր վանացն:

Բայց ի յուզել յարեւելա օր ըստ օրէ յաճախագոյն խռովութեանց ի ձեռն հերեսիովտաց եւ ասպատակութեամբ խռովադուժ հինից՝ տարադէմ՝ ելեալ գնաց ի Հռոմ եւ անտի էջ յԱփրիկէ: Ենդ եգիտ զՊիւռոս եպիսկոպոս Սոստանդնուպոլսի. քանզի՝ որպէս վկայէ՝ Նիկեփորոս կոստանդնուպոլսեցի յիւրում ժամանակականին, կասկածելի եղեալ նորա յաչ ժողովորեանն, իբրեւ կամակից եւ գործակից սպանման Սոստանդիանու որդւոյ Հերակղի, խոյս ետ յերեսաց սրտմտութեան նոցա յԱփրիկէ: Երանելին Սաքսիմոս՝ քանզի ի բազում ժամանակաց հետէ գիտէր զձախող աղանդն եւ զամենայն անօրէնութիւնս Պիւռոսի, որ եւ ոչ յօտար տեղիս անդ լուէր ի սերմանելոյ ի սիրտս մարդկան զորոմն չարութեան, բազում բանիւք զուս գործեաց յառողջ վարդապետութիւնն դարձուցանել զայլն մոլորեալ եւ լեցուցանել զեզու նորա ի խոտորեցուցիչ ուսմանց: Բայց իբրեւ ետես եթէ չլսէրանից խրատու իւրոյ, հրաւիրեաց զնա առաջի բազմութեան աւագանւոյ եւ եպիսկոպոսաց հրապարակաւ վիճել, զոր եւ յանձին կալաւ Պիւռոս: Եւ ի միում յաւուրց եկին միաբանեցան երկոքեան ի միասին ի կարգեղոն քաղաքի առաջի ոստիկանի տեղւոյն, ուր էին ժողովեալ եւ բազում եպիսկոպոսք: Սարի իմն երկար եղեն այս խնդիրք բանից, յորում այր իւրաքանչիւր՝ որչափ ինչ կարէր, էառ ջատագովս իւրոց բանիցն բազում պատճառս. եւ բանք երանելոյն Սաքսիմոսի՝ որ արդարեւ ուղղափառ ճշմարտութեան էր քարոզ, ընկճեալ զխոտորեալ միտս Պիւռոսի ածին զնա յողջմտութիւն: Ասան որոյ յետ բանակուիւ լինելոյ հարուստ ժամս, ասաց Պիւռոս. «Երգարեւ բնաւ ամենեւին անդէպ է մի գործողութիւն ասել ի Վրիստոս: Եւ ինչպէս թողութիւն վաճն իմոյ անձին եւ վասն նախնեաց իմոց, քանզի անգիտութեամբ վարեալ սահեցաք յայս անարժան կարծիս: Եղաչեմ հնարս խնդրել ի ջնջել զայս խոտորնակ կարծիս եւ խնայել յիշատակի նախնեաց իմոց», Եւ պատասխանի սուրբն Սաքսիմոս եւ ասէ. «Չիք այլ հնար, բայց լուութեան տալ զյիշատակ անձանցն, եւ նոքով կարդալ ի վերայ այնպիսի թեւր ուսմանց», Պիւռոս ասէ. «Եթէ այն լինիցի, արհամարհեալ անարգին Սարգիս եւ ժողովն, որ առ իմով առաջնորդութեամբ եղեւ», Սաքսիմոս ասէ. «Օարմանք ունին զիս արդարեւ թէ որպէս ժողով օրինաւոր կոչիցես զայն, որ ոչ գումարեցաւ ըստ հրամանի օրինաց եւ կանոնաց ժողովոց եւ եկեղեցւոյ իրաւանց: Ի՞նչ յիմաստնոց հաւանեցի ժողով կոչել զայն, որ գայթակղութեամբք եւ երկպառակութեամբք ելից զոհեղերս», Եւ այն

Ժամ ամենեւին խոնարհեալ Պիւռոսի զմիտա իւր ասէ. «Եթէ չեք այլ ինչ հնար եւ դեղ դարմանոյ, գեր ի վերոյ քան զամենայն համարեալ իմ զփրկութիւն հոգւոյ իմոյ, աւասիկ կամ ի պատրաստի կատարել զամենայն որպէս եւ առացերդ: Եւ ինչ մի խնդրեմ, թոյլ տալ ինձ զի երթեալ նախ ի Հռոմ ի տաճար առաքելոց՝ երկիր պագից նոցա. եւ ապա տեսից զերեսս սրբոյ քահանայապետին եւ տաց նմա զգիրս անարժան ուսմանց իմոց»։ Հաւանեալ երանելոյն Մաքսիմոսի եւ ոսոխանի տեղւոյն խնդրոյ նորա, հրաման ետուն նմա կատարել զերսն։

Ղանապարհ արարեալ Պիւռոսի ի Հռոմ, չոգաւ նախ եկաց յազօթս ի տաճար առաքելոցն, եւ ապա առաջի միաբանեալ բազմութեան եւ ուխտի ժառանգաւորաց ետ խէնդորոսի քահանայապետի զգիր կնքեալ իւրով վաւերական մատանեաւ, նզովելով ի նմա զամենայն, զոր միանգամ ինքն եւ նախնիք իւր հակառակ հաւատոց ուղղափառութեան գործեալ էին։ Եւ ինչպէս խնդութեամբ ընկալեալ երանելի հայրապետի զայն գիր, ի յայտնութիւն մեծի ցնծութեանն հրամայեաց որ կանել հանդէպ աւագ բեմին զաթոռ Պիւռոսի իբրեւ առաջնորդի արքունական քաղաքին, եւ զամենայն պէտս նորա խնամել ի դանձէ եկեղեցւոյն Հռոմայ, որպէս ուսուցանէ Ենատաս դիւանապետ¹⁴, եւ ըստ մասին եւս խէնդորոսի¹⁵։ Եւ ի հասարակաց ցնծութեան անդ ուղղափառաց յաղաքս դարձի մուտրելոյն, ի հասանել համբաւոյ ապաշաւանացն Պիւռոսի ի Առաքելականութեան, ի ամօթով խայտառակեալ հերետիկոսաց եւ դաւանացեալ եւս վասն կորստեան այնպիսի հզօր ախոյեան իւրեանց, ի հնարս չարախօսութեան մտաբերեցին։ Վանդի սկսան հռչակ հարկանել թէ Պիւռոս բռնաբար ձգեալ, եւ յահէ տանջանաց զանգիտեալ՝ յակամայ ի բանս ուղղափառաց խոնարհեցաւ։

Ունէին հերետիկոսայքն յայնմ ժամանակի հզօր ձեռն տու իւրեանց զինքնակալն Առաքանդ, որ ըստ հաւուն իւրոյ Հերակլի՝ զհետ էր ձախող աղանդոյ նոցա, եւ զամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսունս եւ ժառանգաւորս հայածէր եւ նեղէր։ Ոմանք յեպիսկոպոսաց աստի յողիս ապաստան եղեալ խոյս ետուն ի Հռոմ, զերծեալք անդր իբրեւ ի խաղաղ նաւահանգիստ։ Իսկ որք ոչն կարէին դնալ անդր, տեսեալ զանհնարին զայրանալ միւրս վարդապետութեան եւ շփոթութեանց՝ թղթովք իմացուցանէին խէնդորոսի քահանայապետի զանցս չարեացն։ Որպէս կիպրացւոց եպիսկոպոսաց ի մի ժողովեալ ետուն գրել ի ձեռն եպիսկոպոսապետի իւրեանց զիր վասն սոցին իրաց առ նոյն

14 Ի վարս Թէոդոր. քահանայապետ։

15 Ի ժամանակագիրս։

քահանայապետ, յորմէ ծայրաքաղ արանցուք աստ բանս ինչ : «Սուրբ եւ երջանիկ հօրդ հարանց, եպիսկոպոսապետիդ եւ համաշխարհական քահանայապետիդ Թէոդորոսի յանարդ Սարգսէս ողջոյն ի Տէր : Յիսուս Վրիստոս Աստուած մեր հաստատեաց զառաքելական աթոռ քո իբրեւ զհաստատուն եւ զանշարժ հիմն եւ իբրեւ զպայծառ հայելի հաւատոց : Վրան զի զօւ ես վէմ, որպէս Ռանն աստուածեղէն ասէ, եւ ի վերայ այդր վիմի հաստատեալ կան սիւնք եկեղեցւոյ : Վեղ ետ Աստուած զփականս արքայութեան երկնից եւ զէշխանութիւն կապելոյ եւ արձակելոյ յերկինս եւ յերկրի : Ղու ես քակտիչ անօրէն հերձուածոց, իշխան եւ վարդապետ ուղիղ եւ անմոլար հաւատոց : Եւ արդ՝ մի անտես առներ, հայր մեր, զհաւատս հարց քոց, որ այժմ ի մրկաց բախի եւ ի հողմոց մոլորութեանց խռովի անհնարին : Յրուեա, հայր սուրբ, լուսով աստուածեղէն դիտութեան քո զամպս մթինս, զոր արք ումանք անուամուկն սփռեն . ջնջեա զհայհոյութիւնս եւ զանարժան բանս հերձուածող վարդապետաց, որք ի սակաւ աւուրց հետէ յայտնեցան», :

Նոյնպէս եւ յԱրուստիեմէ եկն առ քահանայապետն Ստեփանոս եպիսկոպոս Վորիայ, զոր յառաջագոյն իսկ յայլում նուազի առաքեալ էր ի Հռոմ Սոփրոնիոս հայրապետ, որպէս գրեցաք . եւ պատմեաց զաղէտս տարածելոյ հերձուածոյն մոլեկան Միակամեայց ի Պաղեստինացւոց աշխարհին, որում իշխանութիւն ետ քահանայապետն իբրեւ փոխանորդ իւր մերժել զամենայն հերձուածող եպիսկոպոսունս յաթոռոց իւրեանց եւ զայլ եւս ինչ :

Իսկ յԵփրիկէ շատք յեպիսկոպոսապետաց ի մի գումարեալ զեպիսկոպոսունս իւրեանց յիւրաքանչիւր վաւառս, ջանային խափանել զյառաջադիմութիւն հերձուածոյն յամենայն տեղիս յորս սերմանեալ էր : Եւ եպիսկոպոսապետքն Պիզադէնի, Նուսիդեայ եւ Մաւրիտանիայ միաբանութեամբ գրեցին թուղթ առ նոյն քահանայապետ, որով աղաչէին զնա՝ զթուղթս իւրեանց դրեալս առ Պաւղոս հայրապետ Կոստանդինուպոլսի, որ յետ փախստեանն Պիւռոսի յԵփրիկէ կալեալ էր զաթոռ նորա, եւ զուսումն Միակամեայց պինդ ունէր, առաքել առ նա ի ձեռն դեպանաց իւրոց առ խրատելոց զնա ի բաց կալ ի մոլորութենէն : Եւ յանաւոր են այս բանք Եփրիկեցւոց ի թղթին իւրեանց առ քահանայապետն . «Ի հին օրինաց հրաման ունիմք չսկսանել գործ ինչ ի հեռաւոր աշխարհս մինչ չեւ իցէ յառաջագոյն աղդ արարեալ զայնմանէ առ առաքելական աթոռդ, որպէս զի արդար եւ ուղիղ սահմանքն՝ զորս կամին այլ եկեղեցիք կարգել, նորին իշխանութեամբ հաստատեսցին, եւ զի զսկիզբն

քարոզութեան ի նմանէ իրրեւ ի բռն իսկ յաղբերէ իւրեանց առցեն», :

Ի նոյն աւուրս լուեալ Խէնդորոսի քահանայապետի եւ այլուստ զլուր ճարակելոյ մոլորութեանն յարեւելա, մանաւանդ յետ նստելոյ Պաւլոսի յաթոռն Կոստանդինուպոլսի, հաստաւեաց զմիտս իւր հրեշտակաւնաց առնել անդր, եւ յողջմտութիւն յորդորել զնոյն Պաւլոս եւ զարեւելեայս : Ի սոյն գործ օրոշեաց արս ընտիրս, յորոց մի էր սուրբն Սարաթիմոս, որ յետ մահու նորին Խէնդորոսի կալաւ զաթոռն Պետրոսի : Ի ձեռն սոցա առաքեաց քահանայապետն գիր առ Պաւլոս, խրատեալ զնա ոչ խոտորել յուղղափառահաւատ հարց եւ ի սահմանաց եկեղեցւոյ, եւ չամբոխել զեկեղեցի Աստուծոյ անհնարին գայթակղութեամբ մոլորեցուցիչ բանից : Յուսմունս պէսպէս եւ յօտարաձայնս չբանդաչել, եւ մի առ ականէ թաղաւորին կամ երեւելի որերոյն խոտորնակ կարծեաց զհետ լինել : Սիամփոս սրտի միարան լինել ընդ այլ ուղղափառ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ ի փ ուղիղ հաւատոս, որպէս էինն միարան ի պաշտել զմի միոյն Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց : Ընդ հրեշտակաց իմոց, ասէ, ընդ այսոցիկ, զորս ի կողմանս ձեր առաքեմ, փոյթ յանձին կալի զգայթակղութեան գործս անհետ առնել ի միջոյ : Հայսչափ հայրական խրատուց եւ խնամոց սրբոյ հայրապետին եւ այլ բազում եպիսկոպոսաց մանաւանդ Մփրիկեցւոց, որք ի նոյն քաջալերս բանից ուղղութեան միարան էին, ոչ ստացաւ Պաւլոս իւր միտս զգաստութեան : Սանաւանդ իսկ զի եւ բնաւ ամենեւին բարձաւ ի նմանէ մարդկօրէն ունկնդրութիւն ի բանս մեծի հայրապետին՝ որ հրաման տուեալ էր նմա խորհուրդ խորհել ընդ իւրոց հրեշտակաց, եւ բառնալ ի միջոյ հրովարտանքն Հերակիի, որ դեռ եւս կախեալ կայր ի հապարակս քաղաքին :

Եւ այց յետ աւուրց ինչ ստիպեալ ի Թախանձանաց պատգամաւորացն Խէնդորոսի, արար պատասխանի թղթոյ նորին եւ Մփրիկեցւոց, որք խնդրեալ էին ի նմանէ յայտնի եւ անենեղ բանիւք յայտնել նոցա զիւր միտս : Բանդի գրեալ թուղթ յանուն համօրէն եկեղեցեաց որ ընդ իւրեւ էին, յայտ արար զհաւատս իւր, այն է զբռն իսկ զաղանդ Սիակամեայց : Այլ զի մի այնպէս ինչ երեւեսցի թէ ընդդէմ դառնայ հրամանի հայրապետին Հռոմայ՝ որ վասն անհետ առնելոյ զհրովարտանքն, եւ զի դարձեալ տեսանէր, եթէ յարեւմտեան կողմանս ամենայն եպիսկոպոսք բանիւք եւ գրովք հակառակ իւր յառնեն, ի չարսչար խորհուրդ դարձոյց զմիտս իւր : Հաւանեցոյց զԿոստանդ կայսր՝ նոր հրովարտակ առնել, եւ նովաւ պատուէր հրամանի ի վերայ ամենեցուն դնել, զի լուռ եւեթ կայ-

ցեն եւ չխօսիցին ինչ յաղագս միոյ կամ՝ երկուց կամաց եւ գործողութեանց ի Վրիստոս:

Վրբին բանից անսացեալ ինքնակալին, յամի 648 եհան գիր հրովարտակի, անուն եղեալ նմա յունական ձայնիւ՝ Τύπος, այն է Տիպք կամ մուրհակ: Ի սմա նախ խրոխտալով իմն յայտ արարեալ թէ քանի ջերմ տենչմամբ փոյթ յանձին ունի վասն հասարակաց խաղաղութեան հաւատացելոց եւ եկեղեցւոյ, ապա սպառնալեօք պատուհասից պատուէր տայ, զի մի ոք յայնմ հետէ քարոզեսցէ մի կամ երկու կամս եւ գործողութիւնս ի Վրիստոս: Հառաջագէտ իմն լինէր Կոստանդ, ասէ աստէն ի մատուռն ոմն պատմադիր, թէ այս լռութիւն զօր հրամայէ, խափանէր թերեւս ինքնին զինդրոցն յուզմունս, եւ ժամ պարապոյ տայր Միակամեայց վերեանց թեւր վարդապետութիւն ի ծածուկ ունել առանց ինչ կշտամբանս յումեքէ ընդունելոյ, եւ յետոյ ապա վերստին ի դուրս բերել՝ յորժամ ժամանակն եւ դէպն յաջողեսցէ: Ի նմին հրովարտակի պատուիրէր ինքնակալն բառնալ եւ ի դրանէ եկեղեցւոյն մեծի զգիրն որ ի վերայ այսր խնդրոյ, այս է զհրովարտակն մեկնութեան շերակիչի:

Իբրեւ առ Խէոդորոս քահանայապետ Հռոմայ հասին գիրք Պաւլոսի եւ համբաւ ամենայն եղելոց յարեւելս ի ձեռն նորա, ծանեաւ ճշմարտութեամբ թէ հաստատեալ եւ արժանացեալ է այլն անօրէն ի չարիս իւր: Ասան որոյ յայլ ամենայն խնամոց մարդասիրութեան՝ զոր ցայն վայս ցուցեալ էր առ նա, ի բաց կացեալ, սահմանեաց՝ արդարութեան գատաստանօք վճարել վիրսն: Ըրար ի Հռոմ ժողով եպիսկոպոսաց յամին՝ յորում յայտնեալ էր անարժան Մուրհակ Կոստանդայ. եւ ի նմա ի քնին մատուցեալ զամենայն զոր ի խրատ զգաստութեան խռովարար եպիսկոպոսին արարեալ էր, միաբանութեամբ եղին վկայութիւն ամենայն ժողովեալքն թէ նա չէ այլ եւս արժանի ներողութեան այլ նզովից, որպէս ինչ կանոնք եկեղեցւոյ հրամայեն: Եւս նախ մերժեցին գկարծիս Միակամեայց եւ զամենայն առաջնորդս եւ զբաւանօղս նոցա. յետոյ առանձինն վճռով նզովից կարեցին հանին ի միութենէ եկեղեցւոյ զՊաւլոս:

Իբրեւ առ սա զլուր ընդ բանիւ լինելոյ եւ նզովելոյ իւրոյ ի Հռոմ, ի սրտմտութիւն բարկութեան բրդեալ՝ ետ ի հիմանց յատակել զսեղանն եւ զմատուռն զոր ունէին հայրապետք Հռոմայ ի Կոստանդինուպոլիս ի պիակիղեան ապարանս, ուր էր բնակութիւն գեսպանաց սուրբելական դահին Հռոմայ, եւ արդել պատգամաւորաց Խէոդորոսի քահանայապետի որք էին ի Կոստանդինուպոլիս՝ մատուցանել պատարագ: շանդերձ այսու եւ զնոյն պատգամաւորս եւ զբաղում եպիսկոպոսունս եւ զայլ մարդիկ զմիաբանեալս ընդ նոսա ի ճշմարիտ հաւատս ուղղու-

Թեան՝ սկսաւ հալածել եւ մատնել ի նեղութիւնս, եւ զբազումս
յարգելանս բանտից եւ ի կոճեղս արկեալ, խոշտանգեաց անողորմ:

(Յայժմու ճառեալ ժողովին ի Հռոմ, կամ սակաւ աւուրք
զինի արձակելոյ ժողովոյն ընկալաւ եւ Պիւռոս վճիռ նշովից
ի Խէոգորոսէ քահանայապետէ յաղագս անդրէն ի նոյն յա-
ռաջին կարծիս մոլորութեան իւրոյ դառնալոյ: Վանգի իրեւ
եհաս ի լսելիս Աոստանդայ, թէ Պիւռոսի թողեալ զկարծիս
Միակամեայց եւ գիր ապաշաւանաց տուեալ առ հայրապետ
Հռոմայ՝ մտեալ է ի ձեռն նորա ի հաղորդութիւն ուղղափա-
ռաց, առաքեաց յարեւմուտս զՍիմակիոս մարդպան, զայր ժանտ
եւ կողմնակից հաւատարիմ Միակամեայց, հնարիւք իմն դար-
ձեալ այսրէն ի հին աղանդն ձգել զՊիւռոս: Հասեալ Սիմ-
ակիոսի ի Հռաւեննա քաղաք Խառիկայ, ոչ խաղաց անտի յա-
ռաջ, այլ անդէն որջացեալ՝ բազում եւ ազգի ազգի նենգու-
թեամբ գուն գործեաց եւ կոչեաց անդր զՊիւռոս ի Հռոմայ:
Եւ իրրեւ եկն եհաս առ նա, վարեալ ընդ նմա անօրէն ոստի-
կանին ըստ իշխանութեանն՝ զոր ընկալեալ էր, դրդուեցոյց զփոս
նորա յուղիղ հաւատոցն եւ միւսանգամ տարաւ ընկէց ի ձախող
աղանդն. նա եւ հաւանեցոյց զկամս նորա յայտնի բանիւք մեր-
ժել զբարեգր դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոցն:

Եւդ իրրեւ զգաստ լինէր Խէոգորոս քահանայապետ վան
չարաչար գլորմանն Պիւռոսի, յոյժ տրտմէր երանելին վասն յոդ-
գողդ բարուց եւ անհաւատարմութեան նորա: Եւ ըստ վկայե-
լոյ Խէոփանեայ¹⁶, առ ինքն զքահանայս եւ զուխտ ժառան-
գաւորաց ի մայր եկեղեցի մեծի առաքելապետին կարդացեալ,
հուպ ի գերեզման նորին բազմեցաւ եւ կաթեցուցեալ ի կի-
նարար բաժակէն որ անդ կայր պատրաստական, կայրկս պա-
տուական արեան՝ փրկչին ի կաղամարն, յահ եւ ի դողմն
համօրէն մոլորելոյ, նովին հաստատեաց զգիր նշովից Պիւռոսի:
Իայց սա յետ վերստին անկմանն յառաջին աղանդն՝ երթեալ
ի Աոստանդնուպոլիս բազում պատուով մեծարեցաւ ինքնա-
կալէն, եւ յետ ոչ բազում ժամանակի ի պակասել Պաւլոսի
յաշխարհէ, միւսանգամ կտլաւ զաթոռ իշխանութեանն, որ-
պէս յետ սակաւ միոյ գրեցուք:

Եւ Խէոփոփոս երանելի քահանայապետ լի բազում գոր-
ծովք բարութեան ինքեաց զկեանս իւր, թերեւս զկնի գարտեան
հրեշտակաց իւրոց ի Աոստանդնուպոլիս: Եւ յամի 649 կացու-
ցաւ յաթոռ քահանայապետութեան երանելին Սարտինոս,
մին ի հրեշտակաց անտի Խէոգորոսի, որ եւ ըստ վերագոյն ա-
սացելոցս ոչ սակաւ վիշտս կրեալ էր յարեւելս ի Պաւլոսէ:
Եւ զի երանելիս այս ինքնին զփորձ առեալ եւ ականատես

16 Ի պատմ. ժամանակ. յամի Ի. Հերակլի:

եղեալ գիտէր հաստատութեամբ, թէ քանի չարիք յուզին յարեւելս ի Միակամեայց, եւ արչափ քնաս գործէ անարժան հրովարտակ Կոստանդայ, վարեալ զինու սուրբ հաւատոց, հրամայեաց զի լինիցի ժողով ի Հռոմ ի մեծի եկեղեցւոջ փրկչին, որ անուանեալ կոչէր կոստանդինեան, յապարանս ՚՛շատերանու: Եւ եւ մեւս եւս այլ կարեւոր պատճառ անյապաղ յայտնապէս նշովելոյ զաղանդ վարդապետութեան Միակամեայց: Քանզի Կոստանդ կայսր ի սկզբան անդ հայրապետութեան սրբոյն Մարտինոսի՝ յապաղեաց տալ զհաւանութիւն կամաց իւրոց ընդ քահանայապետութիւն նորա. եւ գրեաց առ նա գիր ինդրելով ընդունել առանձինն ձեռնագրով զհրովարտակ իւր, զի եւ ինքն յետոյ ապա հաստատեաց զկոչումն նորա յիշխանութիւն քահանայապետութեան: Ըրդ առ չերեւելոյ երանելի հայրապետին ի միտս կասկածոտս ի վերայ այսոցիկ իրաց, կամ յօժարեալ ի կատարումն կամաց ինքնակալին, ետ ընդ ետ վաղվազակի հրամանս եհան վասն գումարելոյ ժողովոյն ի մերժել զգիրն զորոյ զհաստատութիւն պահանջէր թագաւորն: Ի սոյն ժողով եկին միաբանեցան ի գաւառաց գաւառաց արեւմտից, որպէս եւ յափրիկեան կողմանց, եպիսկոպոսունք թուով հարեւր եւ հինգ, յորս յաւելեալ եւ զմեծ հայրապետն զգլուխ նոցա ամենեքեան միահամուռ լինին հարեւր եւ վեց եպիսկոպոսունք: Ի թիւ սոցա էր եւ սուրբն Մաքսիմոս հայր վանից թշնամի Միակամեայց. բայց անուն նորա ոչ գտանի ի կարգի անուանց ժողովելոցն:

Ակիլզն եղեւ ժողովոյս յամի 649 ի հինգ ամսոյն Հոկտեմբերի: Ի սկզբանն գլուխ դպրացն Խէոփիղակտոս խոնարհ բանիւք աղաչեաց զքահանայապետն ի վերայ հասուցանել զժողովեալն իրացն վասն որոյ ժողովն գումարէր: Հայնժամ սկիպն խօսելոյն արարեալ երանելի հայրապետին, նախ բազում արտասուօք եւ ապա տրտմութեան բանիւք յանդիման կացոյց ժողովոյն զվշտագին հանգամանս արեւելից եւ ղարաչար կամակորել անօրէն Միակամեայց զխորհուրդ տնտեսութեան Բանին: Եւ յոյց յայտնապէս թէ այս չարեաց եւ նորաձայն կարծեաց գտակ եւ առաջնորդ եղեալ Սիւրոսի Ընկեսանդրիայ, եւ Սարգսի, Պիւռոսի եւ Պաւղոսի Կոստանդինուպոլսի եպիսկոպոսացն, զարտուղի զնալով նոցա ի միոյ մասնէ կենարար խորհրդոյ փրկութեանս մերոյ, այս է՝ չքարոզելով ի Տէր մեր Հիսուս Վրիստոս երկուս կամ եւ երկուս գործողութիւնս, ի հարկէ սխալէին եւ յայլում մասին նորին խորհրդոյ, այս է խոստովանելով զմի եւեթ ընութիւն ի Վրիստոս ըստ Լուտիքի աղանդոյն, թէպէտ եւ ինքեանք ի վերին երեսս ոչ համարձակէին զայն ասել: Եւ իմաստուն բանիւք եւ հարցն սրբոց վկայութեամբք մերժեալ

ղկարծիս խոտորութեանն՝ զորմէ խօսէր, մեկնեաց յայտնապէս՝
 թէ Տեառն մերոյ Հիսուսի Վրիստոսի էին երկու կամք աստուածեղէն եւ մարդկեղէն, եւ թէ գործէր նա կրկին գործողութեամբ աստուածեղինաւ եւ մարդկեղինաւ: Հետոյ դարձեալ բազում արտասուօք եւ հառաչմամբ յայտնեաց ժողովելոցն զկատաղութիւն եւ զսաօտիկ հարուածս Միակամեայց, որոց եւ ինքն ոչ միայն իւրովի իւրովք աչօք ականատես գտեալ էր, այլ եւ ընդ փորձ հարուածոցն եւ դառնութեանց անցեալ: Օայս ամենայն տրտմեալ սրտիւ խօսեցեալ, եւ յայտնի եւս արարեալ՝ եթէ ոչ միայն ի պարտուց մեծի պաշտաման իւրոյ, այլ եւ ի խնդրուածոց բազում առաջնորդաց եկեղեցւոյ յորդարեալ եւ ստիպեալ դումարեաց զնոսա ի մի ժողով, պնդեաց զմիտս ամենեցուն քաջութեամբ ճակատ տալ ընդ այսպիսի ժպիրհ հերձուածողաց,

Ի վախճան բանից սրբոյ քահանայապետին ի նմին առաջին գումարման, որպէս եւ յերկրորդումն ընթերցան գիրք եւ թուղթք երեւելի արանց ոմանց գրեալք ի կշտամբութիւն Միակամեայց: Հերբորդ գումարման հրաման արար երանելի հայրապետն ի քնին մատուցանել զամենայն պատճառանս եւ զհնարս Միակամեայց, որովք ճգնէին առ ամենեսեան սփռել զերեանց ուսումն: Հայնժամ ի մէջ բերեալ ընթերցան գիրք Խէնդորոսի Փառանու եպիսկոպոսի, որ սկիզբն եւ հայր լեալ էր սղանդոյ Միակամեայց, զինն գլուխս բանից Նիւրոսի ավեքսանդրացւոյ եւ զթուղթս ինչ Աարգսի կոստանդնուպոլսեցւոյ: Ի սոսա Նիւրոս՝ յեւթներորդ գլուխս բանից իւրոց ի յայտնելն զիւր չարիմաց կարծիս՝ ի հաստատութիւն այն առնոյր զվկայութիւն ինչ սրբոյն Վիոնեսիոսի՝ արիսպագացւոյ այսպիսի օրինակաւ. «Եւ ինքն մի միայն Վրիստոս եւ մի Ողի գործէր զաստուածավայելուչս եւ զմարդկեղէնս միով աստուածայրական գործողութեամբ, ըստ երանելոյն Վիոնեսիոսի»: Օայսմ վկայութենէ յիշատակեալ էր եւ Աարգիս յիւրում թղթի: Իբրեւ զայս ընթերցան, մի ոմն ի ժողովեալ հարցն աղաչեաց զերանելին Մարտինոս հրաման տալ, զի ի ձեռս առեալ զգիրս սրբոյն Վիոնեսիոսի, խնդիր արասցեն՝ եթէ արդարեւ դրեալ իցէ երանելին այնպիսի ինչ: Եւ առեալ զգիրս սրբոյ հայրապետին, գտին այսպէս դրեալ ի նմանէ ի թղթին առ Վայիոս ոմն. «Եւ ոչ ըստ Լստուծոյ զաստուածեղէնս գործեալ, եւ ոչ ըստ մարդոյ զմարդկեղէնս, այլ ի լինել Լստուծոյ մարդ՝ նոր իմն աստուածայրական գործողութիւն մեզ եցոյց»: Սովաւ յայտ եկն խորամանկ խարեութիւն անսրժան եպիսկոպոսին, որ փոփոխելով զմի միայն բան, այս է՝ զբանն

‘Նոր’ փոխելով ի Մի, զամենայն միտս ուղղութեան բանից երա-
նելոյն յիւր կարծիս էր շրջեալ : Օայս տեսեալ Մարտինո-
սի, նախ մեծապէս դարովեաց զանպատկառ յանդգնութիւն
Աիւրոսի եւ Սարգսի, որք զմիտս բանից սրբոյ վարդապետին
աղաւաղեալ էին առ ի ջատագով իւրեանց մոլորութեան առնե-
լոյ զուգիղ բանսն : Ապա իմաստուն եւ գեղեցիկ բանիւք մեր-
կեաց զճմարիտ միտս բանիցն զորոց զմասն մի ծայրաքաղ դի-
ցուք աստէն :

“..... Ճմարիտ է եթէ սուրբն Վիոնեսիոս ոչ ըստ հա-
կառակորդաց եկեղեցւոյ մի գործողութիւն նշանակել յօժարե-
լով զբանդ աստուածայրական արկ ի կիր, այլ կրկին գործո-
ղութիւնս, զմիոյ միայնոյ՝ այս ինքն Վիւրիստոսի, երկու գործո-
ղութիւնս ի միութեան ցուցանելով : Եւ սմին իրի իսկ իմաստու-
թեամբ ասաց . Այ ըստ Աստուծոյ զաստուածեղէնս գործեալ,
եւ ոչ ըստ մարդոյ զմարդկեղէնս . սովին բանիւք յայտ արարեալ
մեզ զկատարեալ միաւորութիւն բնութեանցն Վիւրիստոսի
միանգամայն եւ գործողութեանց երկուց բնութեանցն : Վան-
գի ամենակատար միաւորութեան է փոխանակաւ պանչկապէս
իմն գործել զերկոսեան եւս, մարդկօրէն զաստուածեղէնս եւ
աստուածապէս զմարդկեղէնս : Օ ի ոչ մերկ աստուածութեամբն
զաստուածեղէնսն եւ ոչ լոկ մարդկութեամբ զմարդկեղէնսն գոր-
ծէր Վիւրիստոս, այլ ի ձեռն մարմնոյ բանական հոգւով ոգեւո-
բելոյ որ եւ ընդ նմին ըստ գոյացութեան՝ կամ անձամբ միացեալ
է, զարմանապէս գործէր զպանչելիս . եւ դարձեալ ամենազօր
զօրութեամբ իւրով վասն մեր կամաւ յանձն առնոյր զիրկու-
թիւնագործ չարչարանսն, զի զմիաւորութիւնն յայտ արասցէ,
եւ զայլելայլն լինել ցուցէ” :

Այսպէս ուղղութեամբ մեկնեալ սրբոյ հայրապետին զգե-
ղեցիկ միտս բանից մեծին Վիոնեսիոսի, եւ յանդիմանեալ
զպատրանս անօրինաց, հրաման ետ ի մէջ բերեալ ընթեռնու-
ղհրովարտակն շերակիցայ՝ որ Մեկնութիւն անուանեալ կոչէր :
“Եւ արդ, ասէ, լուիցուք զնոր Մեկնութիւն Սարգսի, զոր
ըստ զրդելոյ նորա յիւր անուն եհան շերակիցս կայսր” : Յետ
ընթեռնոյ զգիրն, ընթերցան եւ զամենայն՝ զոր արար Սար-
գիս եւ Պիւււոս ի չար ժողովի իւրում ի հաստատութիւն մո-
լորեցուցիչ գրոյն այնորիկ : Ի չորրորդում գումարման ընթեր-
ցան յՊուրհակն Կոստանդայ զդրեալն խրատու Պաւղոսի : Յետ
այսորիկ իմացուցեալ երանելոյն Մարտինոսի համօրէն ժողովե-
լոց զվնասս եկեղեցւոյ Վիւրիստոսի որք յայսպիսի օտարտաի բանից
ծագեցին, սահման եգ նզովս կարգալ ի վերայ մոլորութեանցն
որպէս եւ ի վերայ առաջնորդաց նոցա Սարգսի եւ Պաւղոսի .
եւ ամենայն ժողովեալքն միաբան վկայեցին, թէ ուղիղ է դա-

տաստանդ: Օայս այսպէս հաստատեալ, ընթերցան զսահման հնդից յառաջագոյն եղելոց տիեզերական ժողովոց. այն է՝ զպատճէնս դաւանութեան նիկիական եւ կոստանդնուպոլսեան հարց, զերկոտասան ճառս նդովից սրբոյն Նիւրդի, որք առին զհաստատութիւն ի սուրբ ժողովն Լափեսոսի, զսահման հաւատոյ սուրբ ժողովոյն Վաղկէդոնի, եւ զչորեքտասան գլուխս նդովից կամ կանոնս հինդերորդ տիեզերական ժողովոյն:

Ի հինգերորդում գումարման ետուն ընթեռնուլ նախ բազում բանս ի գրոց հարցն սրբոց. ապա բազում բանս զհրետիկոսաց զառաջնոց եւ զվերջնոց: Ի կատարել սոցա՝ երանելին Սարսինոս վկայութեամբք մեծին Նիւրդի աղիքսանդրացոյ եւ Գրիգորի նազեանզացոյ կրկին հաստատեաց, թէ Վրիտոս Յիսուս էառ բնութիւն մարդկեղէն կատարեալ, որով եւ զկամն, որ ի բանական ոգւոյ առանց որոշելոյ իմն է: Օայս ամենայն կարգեալ ժողովելոցն, յօրինեցին քսան գլուխս կանոնաց, սահմանեալ ի նոսա զիւրեանց վճիռ ի յանդիմանութիւն Միակամայց եւ համօրէն հերձուածոց: Ի սոսա նդովին ամենեքեան՝ որք միանդամ ոչ խոստովանին զմիասնական սուրբ Լորորդութիւնն՝ մի աստուածութիւն եւ երիս անձինս ի միասին էականս եւ փառաւորակիցս, զճշմարիտ մարմնաւոր տեսչութիւն Բանին որ եղեւ զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, զՍարիամ կոյ՝ ճշմարիտ մայր Լստուծոյ եւ աստուածածին, զՅիսուս Վրիտոս բնակից Հօր ըստ աստուածութեան, եւ բնակից մօրն ըստ մարդկութեան:

Եւ քանդի առաւել փոյթ եւ խնամք ժողովելոցն այն էր՝ բառեալ զաղանդ վարդապետութեան Միակամայց, յայն սակս ի յանդիմանութիւն նոցա սահմանեցին եւթն կանոնս, նդովեալ ի նոսա յայտնապէս զմոլորութիւն նոցա: Հայաց կանոնաց զերկուս միայն դրոշմեսցուք աստէն: «Եթէ որ ըստ ամբարիշտ հերեսիովտաց խոստովանի զմի կամս եւ զմի գործողութիւն Վրիտոսի Լստուծոյ մերոյ առ ի մերժել նովին զդաւանութիւն հարցն սրբոց, եւ ի քակտել զտեսչութիւն փրկչին մերոյ, եղեցի նդովեալ: Եթէ որ ըստ անօրէն հերձուածողաց զաստուածայրական գործողութիւնն Վրիտոսի մի գործողութիւն լինել ասէ տգիտութեամբ, եւ ոչ ըստ սրբոց հարց խոստովանի կրկին, այս է՝ աստուածեղէն եւ մարդկեղէն. եւ կամ զնոր բանդ Լստուածայրական՝ միոյն եւ ոչ սքանչելի եւ փառաւոր միաւորութեան երկոցունցն յայտարար ասիցէ լինել, եղեցի նդովեալ:» Եւ եւս նդովէ ժողովն զորս ոչ կամինն զմի կամ զերկուս կամս եւ գործողութիւնս ասել, կամ լռութեամբ անցանել կամին զայնու: Ղարձեալ նդովէ զամենեւեան՝ որք զսահմանս հարց եւ հնդից տիեզերական ժողովոց

ցնշանախեց մի ոչ ընդունին: Վրդովն եւս համբռն հերեսիով-
ապաք եւ հերձուածապետք ի Սարեղիոսէ մինչեւ ցնոր Միա-
կամեայս, որ են՝ Խէնդորոս փառանացի, Սիւրոս աղեքսան-
դրացի, Սարգիս, Պիւռոս եւ Պաւղոս կոստանգնուպողսեցիք.
եւ ամենեքեան որք ընդունին զգիրս հրովարտակաց Հերակիի
եւ Սոստանդայ: Այս ամենայն աւանդեալ հարցն ժողովելոց,
ամենեքեան սկսեալ յերանելի քահանայապետէն մի ըստ միոջէ
դրոշմեցին զանուանս իւրեանց ի ներքոյ ամենայն բանիցն:

Ի կատարել ժողովոյն եւ յարձակել հարց, երանելին
Մարտինոս բազում թղթովք յամենայն տեղիս սփռեաց զսահ-
մանն եւ զօրէնս կարգեալս: Բայց նախ համաշխարհական
թուղթ գրեալ առ ամենայն եպիսկոպոսունս եւ քրիստոնեայ
ժողովուրդս, նախ՝ յայտ արար զամենայն գործս իւր եւ զժո-
ղովոյ իւրոյ վասն բառնալոյ զաղանդ Միակամեայց. ապա
յորդարեաց զնոսա զի այր իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի
խափանեացէ զայնպիսի ուսմունս: Եւ այսպէս ապա ոչ միայն
յիտաղիա, այլ եւ ի Վաղիա եւ յԼփրիկէ եւ յայլ տեղիս
ել համբաւ մեծի ժողովոյս եւ յամենեցունց եզիտ ընդունե-
լովթիւն: Այսչափ բանս վասն այսր ժողովոյ համառօտեալ,
մատիցուք գրել կարճառօտիւք զգործս անօրէն կայսերն
Սոստանդայ, զորս անօրինեցաւ գործել ընդ սուրբ հայրապետն
Մարտինոս վասն յառնելոյ նորա հակառակ Միակամեայց, եւ
վասն մերժելոյ զգիր հրովարտակի իւրոյ:

Ա. Միշ չեւ էր սկիզբն եղեալ ժողովոյն Հռոմայ զոր
պատմեցաք, ի վերայ հասեալ Սոստանդայ թէ Մարտինոս չառ-
յանձն զմօւրհակ իւր, եւ թէ բազում հակառակութեան գործս
ցուցանէ, յոյժ սրտմտեալ առաքեաց հրաման առ Ողիմպիոս
կուսակալ Հռաւեննայ, ելանել ի Հռոմ եւ զամենայն եպիս-
կոպոսունս ստիպել յընդունելութիւն հրովարտակին այնորիկ:
«Եւ եթէ, ասէ, զգօրս Իտաղիայ գտանես յամենայնի քեզ
հլուս, հրաման տուր բռնաքար ունել զՄարտինոս եւ ածել
այսր ի Սոստանդինուպողիս: Այս թէ նորա ի հակառակ
մտեալ խեռիցեն, կաց մնա հանդարտեալ, մինչեւ հնարիւք
իմն ընդ ձեռամբ իշխանութեան քո արկեալ զԻտաղիա եւ լռե-
ցուցեալ զգօրսն Հռոմայ եւ Հռաւեննայ, զհրամանն մեր ի
գլուխ տարցիս¹⁷»: Ի հասանել հրամանին արքունի առ Ողիմ-
պիոս, ել նա վաղվաղակի ի Հռոմ, եւ զառաջինն ջանայր օգ-
նականութեամբ զօրաց զհարս ժողովոյն, որ գեռ եւս չէին
արձակեալ, խռովութեամբ ընդ միմեանս արկանել, եւ ի մի-
մեանց բաժանել: Իբրեւ այնմ չեղեւ ձեռնհաս, հնարեցաւ
նենգութեամբ զարքունի հրամանն ի գլուխ հանել:

17 Անտառ. գիւմնապ. ի վարս Մարտին. քահանայապ.

Յաւուր միում, ըստ ոմանց ի Ճրագալուցի ծննդեան, յորժամ երանելի քահանայապետն զահաւոր խորհուրդ պատարագին մեծաւ շքով պաշտէր, հրաման ետ զինակիրն իւրում զի իբրեւ ինքն առ սուրբ հայրապետն մատիցէ ընդունել ի ձեռանէ նորա զմարմինն Տեառն, ինքն հարցէ եւ սպանցէ առ ետեղ զերանելին: Այլ չեթող Ռարձրեայն զի յաջողեացի խորհուրդն անօրէնութեան: Վանդի, որպէս յետոյ երդմամբ խոտովան եղեւ զինակիրն, ի ժամով՝ յորում տէր իւր զխորհուրդն գոհութեան ի հայրապետէն ընդունէր, հարեալ կուրուքեամբ չկարաց տեսանել զերանելին: Օահի զամթի հարեալ Ողիմպիոսի ի լուր այսպիսի զարմանալի նշանաց, գիտաց թէ ձեռն Տեառն է ընդ Սարգիստի պաշտպանել նմա յամենայն ճանապարհս իւր. վասն որոյ խնդրեալ ի նմանէ թողութիւն վասն անօրէն խորհրդոց իւրոց՝ դարձաւ ի Ողիկիլիա, ուր յետ առկաւ աւուրց վախճանեցաւ:

Բայց Կոստանդոս կայսր առաքեաց այլ ոմն մարգարոս Խէնդորոս անուն, տուեալ նմա ձեռնասու զայլ ոմն Խէնդորոս յարքունի սենեկապետաց, այր ժանտ եւ լի ամենայն անօրէնութեամբք: Սոցա երկոցունց պատուէր ետ արկանել ի բուն զսուրբն Սարգիստ, եւ իբրեւ գերի մի առաքել վտարանդի ի Կոստանդինուպոլիս, պատճառս ի վերայ եղեալ՝ թէ քնսուկաւ է իրաց արքունի, զի դաշինս բարեկամութեան հաստատեալ է ընդ Սարգիստոսաց թշնամեաց կայսեր, տուեալ նոցա արժաթ բազում. դարձեալ զի զՍարգիս կոյս ոչ մեծարեալ պատուէ իբրեւ արդարեւ մայր Աստուծոյ եւ աստուածածին. եւ այլ բազում ինչ այսպիսի բանս անհնարին զրպարտութեանց:

Հասեալ արանցն անօրինաց բազմաձեռն գնդաւ ի Հռոմ, պատիր խաբէութեամբ եւ բռնութեամբ սաստից արին ի բուն զերանելի հայրապետն, որ ի բազում աւուրց հետէ հիւանդացեալ զներ: Բեւր հնարս հնարելին հաւատացեալք որ սիրէին իսկ զնա, կուռել ընդդէմ արանցն այնոցիկ եւ թափել զհովիւն իւրեանց ի ձեռաց նոցա: Այլ երանելին բազում բանիւք հաւանեցուցեալ զնոսա ի բաց կալ, ինքն ըստ օրինակի երկնաւոր վարդապետին իւրոյ կամակար մատնեցաւ ի ձեռս թշնամեաց իւրոց: Հօլովք յուխտէ եկեղեցւոյն ցանկային ուղեկից լինել սրբոյն. բայց միայն արանց վեցից ի պաշտօնէից երանելւոյն հրաման եղեւ դնալ ընդ նմա: Այսպէս դառն արտասուօք եւ ծանրաթախիծ սգովք որոշեալ ի սիրելի հօտէ իւրմէ հովիւն յամի 653 յամսեանն Յունիոյ նաւարկեալ էջ ի Ողիկիլիա: Անտուստ զամիսս երիւ անգաղափար յաճեցուցին անօրէնքն զերանելին տեղւոյն ի տեղի, նեղեալ

զնա յազգի ազգի տառապանս եւ վտանգեալ ի բազմագեղ՝ վիշտս : (}եա այսորիկ ապարան զնա ի Նաբոս կղզի, ուր ամ մի օղջոյն կաց մնաց. եւ անդ եղեւ նմա հրաման ելանել ի նաւէ, որով եւ փոքու իւրք եզիւ դեւր անձինն, քանզի թէպէտ եւ զամենայն ժամանակս ծանապարհորդութեանն նեղէր երանելին անհնարին թանչիւք, սակայն ոչ ներէին նմա ելանել ի նաւէ : Ի Նաբոսսէ ըստ հրամանին Ղոստանդայ ածաւ ի Ղոստանդինուպոլիս, անցեալ զճանապարհայն ընդ անհնարին վիշտս նեղութեանց :

Իբրեւ յետ երկայն եւ դառն ծանապարհորդութեան հասին ի Ղոստանդնուպոլիս, ի նմին աւուր հանեալ զնա թշնամեացն ի նաւէ, եղին մահճօք ի նաւահանգստին ի տեսիլ ամենեցուն. ուր ի վաղորդենէ մինչեւ ցընդերեկս աւուրն դային ի կողմանց կողմանց ռամիկն եւ հերետիկոսք եւ անհաւատք, եւ բանս կրսկծելիս թշնամանաց ի նա արձակէին : Իբրեւ արեգակն ընդ մուտս լինէր, եւ հրաման բառեալ զնա անախ եւ առանձինն արկանել ի բանտ մի խաւարին, ուր ի վերայ հանապազորդ դառն ցաւոց երանելոյն յաւելին բազում այլ եւս արէաս չարեաց : Ամիսս երկու կաց մնաց սուրբ հայրապետն ի նոյն վիշտս, եւ ապա յիշեալ զնա թշնամեաց իւրոց, հանին անախ իբրեւ զմի ի չարագործաց, կազմեալ ատենան դատաստանի տեսանել զդատաստան նորա : Եւ զի առ կարի ցաւոցն եւ տկարութեան չկարէր կանգուն կալ կամ ընթանալ, եղևալ զնա ի դահաւորակ կամ ի պատգարակ, այնպէս ածին առաջի դատաւարաց : Սինչ չեւ էր մերձ առ դատաւորան հասեալ, գոչեաց առ նա զբուխ դատաւորացն, յոտն կալ եւ անդէն կալ եւ չխաղալ այլ յառաջ : Իբրեւ աղդ պարին նմա սպասաւորքն թէ չկարէ կալ յոտին, սրտմտութեամբ հրաման եա իշխանն աստի անախ ունել զնա, զի հաստատուն կացցէ. եւ վաղվադակի կատարէր հրամանն :

Յետ այսորիկ ասէ ցնա իշխանն. “Եւ դառնացեալ այր, ասա մեզ, որպիսի ինչ չար, կամ որպիսի ինչ վնաս արար քեզ ինքնակալն. միթէ երարձ ինչ նա ի քէն, կամ բնաւ իսկ ամենեւին չարչարեաց զքեզ”, Իսկ երանելին լուռ եւեթ կայր : Յայնժամ ահագին եւս բարբառով գոչեաց տոնա. “Ատա՛ ինչ պատասխանի. ահա արդ մտանեն ի ներքս ամբաստանք քո”, Ինդ լինել լսելի բանիցս՝ եմուտ ի ներքս ի սրահ անդր բազմութիւն արանց անօրինաց՝ որոց առեալ էր կաշառս : Ի տեսանել երանելի հայրապետին զայսպիսի բազմութիւն անօրինաց, եւ ի լսել զնոցա զայլ ընդ այլոյ խօսս, մեղմով իմն ժպտեալ ասէ. “Սոքա՛ իցեն ձեր վկայք : Ե՛յս իցէ ձեր կարգ եւ սովորութիւն դատաստանաց”, Զեւ էր նորա

զբանան կատարեալ, մի ոմն ի գլխաւորաց սուտ վկայիցն եւ զուեալ ի սուրբ աւետարանն, զոր վասն երդման իսկ պատրաստեալ էին, ասէ աներկեւղ. «Եթէ յիսուն դուիւք էին առնայսմիկ, սակայն եւ այնպէս արժան էր նմա մահու մեռանել. զի սա միայն անհնարին չարիս խռովութեանց յուզեաց յարեւ մուտս, եւ եղեւ պատճառք կորստեան կողմանցն այնոցիկ. սա միայն անազորոյն թշնամի ցուցաւ ինքնակալին եւ հռոմէական իշխանութեան», : Եւեալ երանելոյն զահագին չարիս եւ զանիրաւ բանս երդմանց զոր խօսէին, եւ մորմոքեալ ի գթոյ կորստեան ոգւոց նոցա, արտասուօք եւ պաղատանօք աղերսէր եւ ասէր. «Եւրպէմ զձեզ վասն Տեառն, մի տայք նոցա թոյլ երդեալ, այլ առանց երդման ասասցեն որպէս ինչ կամին. եւ դուք արարէք որ ինչ հաճոյ է ձեզ : Եւ ընդէր իցէ նոցա երդուեալ զերգումն ստութեան, մատնել զանձինս կորստեան», : Եւ ինչ եւ այլք բազումք սուտ վկայութիւնս զերանելոյն, բազում փնասս չարեաց զնովաւ արկանելով : Եւս հարցին ցոռաւաւորքն, արդեւք արդար իցեն վկայութիւնք նոցա : Եւ պատասխանի երանելին քաղցր բանիւք եւ ասէ. «Եթէ կամք ունինդիր լինել ճշմարտութեան եւ լսել բանիցս, խօսեցայք որ ինչ ճշմարտն է : (Յորժամ յօրինեցաւ Սուրհակն, եւ առաքեցաւ ինքնակալէ ի Հռոմ . . .), : Սինչ դեռ բանքն ի բերան էին, աղաղակեաց ի ձայն մեծ մի ոմն ի դատաւորաց եւ ասէ. «Սի խօսեցիս բնաւ զհաւատոց, քեզ պարտ է այժմիկ զարքունի փնասուց եւ զյանցուածոցդ տալ համար : Եւմենքեան եւ մեք եւ Հռոմայեցիք քրիստոնեայք եմք եւ ուղիւ հաւատով», : Պատասխանի ետ այրն Եստուծոյ. «Եւրանի թէ հաւատարիմ է նէին բանդդ. բայց սակայն յաւուր դատաստանի վկայ լինելոց եմ ձեզ վասն այդր բանի», :

{Յետ այլոց եւս բանից եւ զլուսն դատաւորաց երթալ պատմել կայսեր զոր ինչ լուսն եւ խօսեցաւ, եւ բազում այլ ինչ ի նոյնս յանձնէ յաւել : Եւ սպասաւորքն հանին զերանելին յերեսաց դատաւորաց, եւ կայեալ աստի անտի տարան կացուցին ի վերայ բարձաւանդակի միոջ դէմ յանդիման ապարանիցն արքունի զի տեսցէ զնա թագաւորն : Եւեալ մեծի դատաւորին յերեսաց ինքնակալին, եւ անցեալ ընդ մէջ անբաւ բազմութեան մարդկան խռնելոց ի տեսիլ իրացն, ասէ ցհայրապետ սուրբ. «Տեսնեմ, որպէս մատնեաց զքեզ Տէր ի ձեռս մեր : Դու սնոտի յուսովք հնարս հնարէիր հակառակ կայսեր. ահա թողիր դու զԵստուած, եւ Եստուած եթող զքեզ», : Եւս ասացեալ, հրաման ետ միում ի դահճաց պատառել զկրկնոց նորա եւ զխրացս կոշկայն : Եւ որ իբրեւ կատարեաց նա, ասէ դատաւորն ցոստիկան քաղաքին. «Եւ զայս զայս, տէր դա-

տաւոր, եւ վաղվաղակի անդամ անդամ յօշեսջիր,, : Եւ ցոռողվեալ ամբոխն ասէ, նզովս կարդալ ի վերայ սրբոյ Հայրապետին : Այլ ամենեքեան վարհուրեալ ի բանից առնն, դառն արտասուօք յետս յետս չողան . միայն արք իրրեւ քսան ժպրհեյան անիծանել վերանելին յանէծս ցուագինս :

{ Ետ այսորիկ ձգեալ զնա դահճաց մերկացին ի նմանէ զքահանայական հանդերձան, թողեալ մի միայն պատմութեան առանց գօտւոյ ի վերայ մերկ մարմնոյ նորա, զոր եւ յառաջոյ կոծնէ վերուստ ի վայր պատառեցին, որպէս զե երեւել մերկ մարմնոյ երանելոյն : Այս արկին շղթայ ի պարանոց նորա, եւ մեծաւ ուժով պնդեցին նովաւ զմարմինն, եւ այնպէս ձգեցին շրջեցուցին ընդ ամենայն կողմանս քաղաքին : Ի նմին պահու ցաւք երանելոյն զայրացան անհնարին, քանզի լուծեալ եւ պակասեալ էր յամենայն զօրութենէ . եւ առ կարի սաստկութեան վշտացն մերձ էր զողիսն աւանդել ի դառն տանջանն : Այլ ինքն խնդութեամբ խրախուսէր ի զօրացուցիչ իւր Վրիստոս . եւ որչափ չարչարանքն եւ դահճացն կատաղութիւն յերկարէին, նա առաւել եւս մտադիւրութեամբ նայեցեալ ի պատրաստեալ փառսն՝ կայր Հաստատուն . մինչեւ խուռն բազմութեան ժողովելոցն առ այն տեսիլ անարգութեան հեղձամղձուկ եղեալ մեծաւ ողբով կոծել : Իսկ սակաւք ոմանք ի չարաբարոյից այսպն զնովաւ առնէին, եւ շարժեալ զգլուխս իւրեանց՝ որպէս եւ գրեալ է, ասէին . Ո՛ր է Աստուած դորա, ո՛ր են հաւատք եւ ո՛ր ուսմունք դորա :

Այսչափ չարաչար տանջանօք հասեալ յապարանս ոստիկանի քաղաքին, արկին շղթայս յոսս երանելոյն եւ արգելին զնա ի բանտ մի խաւարին ընդ չարագործան : { Ետ ժամու միոյ հանեալ զնա անտի, նովին կապանօք անցուցին յայլ իմն տեղի արգելանի . բայց այնպէս անագորոյն խտուրթեամբ ձգէին վերանելին ընդ աստիճանն, մինչեւ ցելեալ ոտից նորա եւ սրունից հոսէր գնայր արիւնն եւ ներկէր զամենայն տեղիսն՝ ընդ որ անցանէր : Եւ առ յոյժ պակասելոյ ուժոյն՝ չկարէր այնուհետեւ ոսն յոտանէ փոխել, վասն որոյ եւ բազում անգամ անկեալ յերկիր բարձաւ ի դահճացն որ մօտ կային : Այսպէս մուծեալ զնա ի ներքս յերկրորդ արգելանն, յայն յանհարին պրկոցս նստուցին ի վերայ փայտեղէն աթոռոյ . եւ զի ժամանակ էր կարձմունն ձմերայնոյ, եւ առ յորդ հեղման արեանն անկեալ էր ի զօրութենէ, սարսուեալ դողայր եւ տառապէր : Ոչ գոյր զքառ նմա ի ծանօթից եւ ի սիրելեաց, բայց միայն ի միոյ կղերիկոսէ, որ կացեալ առ նմա արտասուէր դառնապէս ի վերայ վարդապետին իւրոյ : Իսկ զփականս բանտին՝ յորում արգելեալ կայր հայրապետն, ունէին երկու կանայք բարեպաշտք, որոց

տեսեալ զցաւս երանելոյն, կամէին հանգիստ նմա մատուցանել. բայց զանգիտէին ի բանդապետէ անտի՝ որ կայր առ նմա հանապազ. եւ զի դարձեալ համարէին՝ թէ մերձեալ է ժամ գալտեան դահճին զի հատցեն զգլուխ նորա: Հետ ժամուց ինչ ի մէկնել անտի բանտապետին վասն իրիք գործոյ, մի ոմն յատուածառէր կանանց բարձեալ զերանելին շալակաւ, տարաւ ընկողմնեցոյց ի մահիճս, եւ ծածկեաց զնա խնամով, զի առ փոքր մի ջեռուցեալ զգայցէ անձինն: Սնաց անդ հայրապետն սուրբ մինչեւ ցերեկոյն պահ անմուռնչ եւ անբարբառ. ապա առաքեաց առ նա Վրիդոր ներքինապետ զհաղարապետ տան իւրոյ ասանել նմա սակաւ ինչ կերակուր, եւ ասել. «Մի լեցի քեզ կորի շատ տազնապել, ակն ունիմք թէ ոչ մեռցիս»: Եւ նոյնժամայն հանին ի նմանէ զշղթայս եւ զկապանս: Բայց այս համբաւ՝ որ ուրախութեան կարծէր, առաւել եւս տրտմեցոյց զհայրապետն, քանզի ցանկացեալ էր նա մասին վեճակի սրտոց վկայից:

Հաւուրն երկրորդի երթեալ ինքնակալին յայց Պաւլոսի, որ ի ցաւս դժնդակս ըմբռնեալ մերձ էր ի մեռանել, պատմեաց նմա մի ըստ միջէ զամենայն չարչարանս, զոր անցուցեալ էր հրամանօք իւրովք ընդ այրն առաքելական: Հայնժամ ուղղով ձայն արձակեալ նորա, դարձոյց զերեսս իւր յորմն եւ ասէ. «Աղո՛ւկ թշուառական անձին իմում. ահա այս ամենայն յառաւելութիւն դատաստանաց դատապարտութեան իմոյ եղեւ»: Եւ իբրեւ զարմացեալ թագաւորին եհարց զպատճառս բանիցն, ասէ ցնա Պաւլոս. «Փօքր ինչ թուիցի յաչոքո, տէր իմ ինքնակալ, եւ ոչ մանաւանդ դառն արտասուաց արժանի, զի զայրպիսիս կրիցէ մեծ հայրապետն»: Զայս առաջեալ երգմնեցոյց զնա չտալ այլ եւս տանջանս առնն երանելոյ եւ չմատնել զնա ի դատաստան մահու: Հետ ոչ բազում աւուրց վախճանեալ Պաւլոսի՝ միւսանդամ կացուցաւ Պիւռոս յաթոռ եպիսկոպոսութեան: Եւ ըստ բազումք յարեան հակառակ նորա եւ ոչ ներէին նմա համարձակ ունել զաթոռն, վասն տալոյ նորա՝ զոր օրինակ յառաջագոյն դրեցաք, գիր սարքանաց առ ինչորորոս քահանայապետ, եւ յառնէր աղմուկ բազում: Եւ ի յոստանդայ կամեցեալ քաջ ի վերայ հասանել ամենայնի զոր արար Պիւռոս ի Հռոմ, առաքեաց ի բանտն առ երանելին Սարտինոս զՎեմոսթենէս պաշտօնեայ արքունի դանձուն եւ ատենադպիր զոմն, հարցանել զնա վասն իրացն: Եւ նոցա եկեալ առ այրն Նստուծոյ ասեն. «Տէր մեր ինքնակալ առաքեաց զմեզ առ քեզ ասել քեզ. ահաւասիկ յորպիսի փառս էիր յառաջագոյն, եւ յայդ անարգութիւն հասեր. ոչ դք ի մարդկանէ նիւթեաց քեզ վայդ, այլ դու անձամբ անձին

պատճառք չարեաց եղեր,, Ետ պատտօխանի երանելին. «Կնդ
ամենայնի եւ վասն ամենայնի փառք եւ դոհութիւնք յաճա
խեացեն Լստուծոյ միայնում անմահի,, Եպա ստէ ցնա Վե
մօթենէս. «Յանկայ դիտել տէր մեր ինքնակալ զամենայն, որ
ինչ եղեւ աստ եւ ի Հռոմ վասն Պիւռոսի. Թէ արդեւք ին
քնակամ չոգաւ ի Հռոմ, եթէ ի ստիպելոյ այլոց. զհարդ զգիրն
ստրջանաց գրեաց, կամօք եւ ազատութեամբ իւրով, եթէ
ստիպեալ յայլոց ունեց,, Եւ ամենայն հարցմունս նորա տալլ
պատասխանի սուրբ հայրապետն. Ինքնակամ գործեաց զայդ
ամենայն: Եհարց ցնա դարձեալ Վեմոսթենէս. Երդեւք ժո
ղովեալ իցէ Խէնդորոսի հայրապետի զՊիւռոս իրեւ արդա
րեւ եպիսկոպոս. ուստի գտանէր նա ի Հռոմ զպէտս կենաց
իւրոց. եւ որպիսի հաց կամ ռոճիկ ընդունէր: Եետ յայտ
առնելոյ երանելոյն զամենայն խնամս մարդասիրութեան՝ զոր
ցուցեալ էր Խէնդորոս Պիւռոսի, ապա ասէ Եվեմոսթենէս.
«Չեւ է ձեր, տեարք իմ, ծանուցեալ զեկեղեցին Հռոմայ:
Եայտ առնեմ ձեզ, զի Թէ դք ի տառապելոց ճանապարհ առ
նէ անդր՝ պանդխտութեամբ ընակել անդէն, ամենայն կարեւոր
պիտոյք առատութեամբ պոշտին նմա. եւ ոչ զոր յեկելոցն
անդր առանց պարդեւաց արձակէ սուրբն Պետրոս: Եւլ հաց
սուրբ եւ սպիտակ եւ գինի ընտիր բաշխի ոչ միայն նմա այլ եւ
որոց ընդ նմայն իցեն: Եւ արդ եթէ յարս տառապեալս այս
պէս մարդասիրութիւն ցուցանի, որպիսի խնամս ոչ ընկալցի այր
եպիսկոպոս ի գնալ իւրում անդր,, Եյսդիւք ոչ հանդար
տեալ Վեմոսթենի, ասէ դարձեալ. «Պատմեցաւ մեզ, Թէ
բազում չարիս կրեալ եւ ի կոճեղս եւս բանտից եղեալ Պիւ
ռոսի, յախամայ ետ գիր ստրջանաց,, Պատասխանի ետ սուրբն.
«Եւ ինչ այդպիսի անցք ընդ նա անցին: Են աստ աւաղիկ առ
ձեզ բազումք՝ որք առ նովին ժամանակաւ էին ի Հռոմ եւ տե
ղեակ են ամենայն անցից իրացն. հարցէք զնոսա. նոքա հմուտս
արացեն զձեզ ամենայնի: Եայց արդ՝ զմէ՞ զբազում բանիւք
անկանիմք: Եւադիկ ի ձեռս ձեր եմ, արարէք ընդ իս որպէս
ինչ հաճոյ է ձեզ,, Եւայս ասաց սուրբ հայրապետն, քանզի
գիտէր՝ եթէ ոչ վասն այլ ինչ իրաց էին այնչափ հարցափորձք,
բայց առ ի պատճառս ինչ գտանելոյ մատնել զնա ի մահ:
Եւարմօցեալ Վեմոսթենի եւ որոց ընդ նմայն էին ընդ արու
թիւն եւ աներկեւղ պատասխանի հայրապետին, եւ դրով
դրոշմեալ զամենայն բանս զոր խօսեցանն, ի բաց կացին ի
նմանէ:

Ետամ ամենայնէ արժան էր նոցա տեսանել զանմեղութիւն
հայրապետին սրբոյ, եթէ էր նոցա կամեցեալ արդարութեամբ
զերան վճարել: Եայց ստիպյն պարտ եւ պատշաճ էր լռումն

առնուլ խորհրդոյն անօրէնութեան, եւ արժան էր հայրապետին սրբոյ մատչել Լստուծոյ պատարագ հաճոյական ի ձեռն թշնամեաց իւրոց: Վանդի յետ տառապելոյ նորա ի նոյն արգելանս զամիսս երիս, հանեալ եղին զնա ի նաւ մի, եւ վարեցին յօտարութիւն ի ցամաք կղզին Վերսոնիա: Եւ անդ եւրանելին Մարտինոս վամիսս չորս ի մէջ խուժադուժ, անհաւան եւ կռապաշտ մարդկանն, անխնամ յամենայնէ եւ մռաացեալ յամենեցունց: Այլ գտաւ որ նմա անդ օգնական եւ միտիժար. ուր սովալլուկ եւ ցրտաբեկ լինէր եւ յամենայն աղքատ վշտաց եւ նեղութեանց տառապէր, որպէս ինքնին վկայէ յերկուս թուղթս իւր, զորս յաքսորանաց անտի գրեաց, զմի առուխտ եկեղեցւոյն Հռոմայ, եւ զմեւս առ Լիստանդնուպոլսեցի մօն մտերիմ իւր: Այսոյ պաշտի վշտաց եւ տանջանաց ի նմին օտարութեան, ըստ ցանկութեան սրտի իւրոյ եւ ըստ անդադար աղօթից իւրոց առ Լստուած, վախճանեցաւ յամի 655 ի վեշտասանն Սեպտեմբերի, եղեալ ըստ գեղեցիկ բանից գրողի ամենայն անցիցս, օրինակ նախանձելի ամենեցուն՝ որք տենչանն առաքինանալ եւ պատերազմել զարուղք պատերազմն ի պարծանս սրբոյ եկեղեցւոյ¹⁸: Սոյնպիսի եւ դառնագոյն եւս չարչարանս ընկալան եւ մեծանհունն Սաքսիմոս թշնամի Միակամեայց, եւ աշակերտ նորա Լնաստաս, եւ մեւս Լնաստաս պատգամաւոր սրբոյ աթոռոյն Հռոմայ:

Լ. ՏԵՍԵԱԼ Լիստանդայ կայսեր թէ յաջողեալ է առաջի իւր կատարել զամենայն զխորհուրդս ամբարշտութեան իւրոյ, հրաման ետ սպանանել զեղբայր իւր զԻւէոգոս, զոր կանխագոյն տուեալ էր բռնաբար ձեռնադրել ի սարկաւազութիւն: Եւ ի կատարածին յայտ ամենայն եղեռն չարեաց, մանաւանդ յանօրէն եղբայրասպանութեանն խղճէ նեղեալ, ի միում աւուր առանձինն առանց ընտանեաց եւ պաշտօնէից էջ ի նաւ ի բաց մեկնել յարքունական քաղաքէն: Եւ իբրեւ փոքր մի ի ցամաքէն հեռացեալ էր, դարձոյց գերեսս իւր ի քաղաքն կոյս, եւ արհամարհանօք եթուք ի նա, յայտ արարեալ զատելութիւնն ի քաղաք անդր: Վանդի եւ ընակիչք քաղաքին ստոտիկ ատէին զնա վասն բազում անպարտ արեանց հեղուց, եւ վասն սատարելոյ աղանդոյն Միակամեայց, եւ բազում ինչ

18 Զամենայն բան՝ զոր վասն չարչարանաց անցից, որք չարչար. եւ առաջ բանաց երանելւոյ պատրիկ Մարտինոսի երկիւղի Ցեռան անցին ի թշնամեաց նմարգրեցաք, համառօտեալ է մեր մասամբ ինք, առթեան ընդ ուրբ եւ առաքելական եւ այս եւ զանոց անցեալս ընդ նա փնչել ցգալն որանելի խոտոտանօք եւ վկայն Մարտինոսի զոտանդնուպոլս, ի թղթոյ ինչ նորա. նոս հայրապետ Հռոմայ, ի թղթոյ առն եւ առաւելագոյն մասամբ յերկայն թղթոյ ուրում քրիստոսոսորի, գրեալ առ հառառն ուրում բարեպաշտի անանուան, զոր ուղղափառս որ են յարեմուտս կամ ի սմանք ընկեր սրբոյ հայրապետիս կոչեն: Հռոմ եւ յԱփրիկէն. ի հոսոս. Ժալ. Գ. Բ. Այս թուղթ նորա գրեալ ի Հռոմայեցի հոս. Է. յէլ 67 — 75: Եւ զառ ունի պատրիկ ինչ վերնագիր. "68-

Թշնամութեան մօտք խօսէին ի նա: Յետ շրջելոյ զբազում աշխարհօք, յամի 663. եհաս ի Հռոմ, ուր բազում շքով միաբանութեամբ ուխտի եկեղեցւոյ ընդ առաջ ել նմա Վիտաղիանոս քահանայապետ յաջորդ Լազարիեայ՝ որ զինի սրբոյն Սարտինոսի կալեալ էր զաթոռ հայրապետութեան Հռոմայ:

Օւաւուրս երկոտասան եկաց մնաց կայսրն վատանուն ի Հռոմ, եւ իբրեւ ելանէր անտի, քանզի ոսկի եւ արծաթ ոչ եգիտ, կողոպտեալ զամենայն պղնձի կահս, եւս եւ զպղնձի թիթղունս յարկի մեծի եկեղեցւոյն՝ որ անուանեալ կոչի սրբոց մարտիրոսաց կամ սրբոյ կուսին Սարիամայ Ռոտոնդայ, առաքեաց ի Ղոստանդինուպոլիս: Եւս ճանապարհ արարեալ ի Հռոմայ դարձեալ այսրէն ի Սիրակուսա, եկաց անդ զամս չորս. յորում ժամանակի չարաչար տառապանօք նեղէր զծառայսն իւր, եւ չթողոյր բնաւ ումիջ կեալ խաղաղութեամբ: Ասն այսորիկ գառնացեալ բազմաց յանհնարին գծնդակ բալուց նորա, մինչ գեռ յաւուր միում ի բաղանիս էր, այր մի յորդուց իշխանաց խորհրդով իւրոց գաշնաւորաց ի պատճառս մեծարանաց մերձեցեալ առ նա՝ դաշխուրանաւ ջրոյն եհար ուժգնակի զգլուխ նորա, եւ առ ետեղ արկ զնա տապաստ: Յետ մահուն նորա միաբանեալ ամենայն զօրուն, որ ի Սիրակուսա էին, միով բարբառով կոչեցին ինքնակալ զՍԺԺ գնունի հայ յազգէ զայր գեղեցիկ տեսեամբ, եւ իմաստութեամբն բարուքն ազնուագոյն որպէս գրեն Ենաստաս գիւանապետ եւ բազում յոյն պատմագիրք, թէպէտ եւ ինքն ՍԺԺ, քանզի զարդարութիւն սիրէր, հրաժարէր ի պատուոյն ինքնակալութեան:

Իբրեւ լուաւ Ղոստանդիանոս անդրանիկն Ղոստանդայ զգոյժ մահու հօր իւրոյ, բազմաձեռն գնդաւ ել ի Ղոստանդինուպոլիս ի Սիկիդիա, եւ սատակեալ զսպանիչս հօր իւրոյ, խաղաղացոյց զապստամբեալսն: Ենտի դարձեալ ի Ղոստանդինուպոլիս, յամի 668 կալաւ զաթոռ Թագաւորութեան հօր իւրոյ. բարձակիցս իւր գրեալ ըստ խնդրոյ ժողովրդեանն զերկոսեան եղբարս իւր, զՏիբերիոս եւ զՀերակղէս: Եւս Ղոստանդիանոս ինքնակալ ի հասարակաց բարբառոյ անուն ընկալաւ Պոգոնատ, այն է՝ որոյ մօրուսք են, քանզի յիլանել իւրում ի Ղոստանդինուպոլիսոյ գեռ այն ինչ սկսեալ էին տէգք մօրուացն բուսանել ընդ ծնօտս նորա, այլ ի դառնալ իւրում այսրէն տեսան ծնօտք նորա մօրուօք զարդարեալ: Եղև Ղոստանդիանոսս այս այր ուղղափառ, բարեպաշտօն եւ արժանի գովութեան յամենայն գործս իւր: Եւ զնաց նա զճանապարհս հօր իւրոյ Ղոստանդայ, այլ զօրինակ բարւոք նախանձու աստուածապաշտ Թագաւորացն առաջի առեալ՝ ձեռն արկ սրբել զժողովուրդ իւր եւ խաղաղացուցանել ի խռովութենէ Միակամեայց, որք յա-

ւորոց անտի Հերակլի ռուսըին հաւուէն իւրոյ տառապեցուցանէին ղեկեղեցի:

Այնչ դեռ նա յայրապետի գործս ուղղութեանց առաքինանայր, Թէոդորոս եպիսկոպոս Աստուանդինուպոլսի եւ Մակար Անտիոքայ, որ ընդ այն աւուրս լինէր ի Աստուանդինուպոլս, միաբանեալ ընդ միմեանս, սկսան նոր խռովութիւնս յուղել, խորհուրդ թշնամութեան ի պիտոս հաւատացելոց սերմանեալ հակառակ հայրապետաց Հռոմայ: Տրտունջ եղեն բանիւք ստուծեան եւ առ ինքնակալն, թէ յետ սկիսելն լինելոյ յուզման նորաձայն խնդրոյ՝ չգումարեցաւ ժողով ինչ հաւանութեամբ երեւելի հայրապետաց ի քննութիւն ճշմարտութեանն: Իսկ բարեպաշտ Թադաւորն՝ քանզի խաղաղասէր էր եւ յամենայն ջան դնէր հաստատել ղեկեղեցի Վրիստոսի ի խաղաղութեան, ընկալեալ ղխնդրուածս նոցա, ուղիղ համարեցաւ գումարել ժողով եպիսկոպոսաց: Այսն նոցին իրաց յառաջ քան զամենայն գրեաց գիր լի ամենայն բանիւք բարեպաշտութեան առ Վոմենոս հայրապետ Հռոմայ, յորում յետ ծանուցանելոյ նմա զամենայն կարեւորս, յաւելլու ասել այսպէս. «Վրովս այսուիկ յորդորեմք ղերանելի հայրութիւն քո, արս ընտիրս, միայեալ, իմաստունս եւ ուղղափառս յուղարկել այսր, կարգեալ ղնոս տեղապահս սրբութեան քո. զի եկեալ այսր առ մեզ՝ միաբանութեամբ հայրապետի քաղաքիս Թէոդորոսի եւ Մակարայ անտիոքացւոյ, շնորհք սուրբ Հոգւոյն ի հանդարտութեան մասաց ի քննութիւն առնուցուն ղիրսն¹⁹: Այլ եթէ կողմանքն երկողքին միաբանեն ի կարգս ուղղութեանց, ցնծամք եւ մէք հոգեւոր խնդութեամբ. ապա թէ ոչ միաբանեն, դարձեալ զամենայն օրէնս մարդասէր խնամոց ցուցեալ ի նոսա առաքեմք առ ձեզ»: (Յետ այլոց բազում յորդորիչ բանից, ասէ զարձեալ. «Աղերս արկին առ մեզ Թէոդորոս եւ Մակար ի բաց հանել ի գրոց յիշատակարանաց կամ չմիշել յաստուածեղէն պաշտմունս ղանուն երջանիկ յիշատակի Ախտիկանոսի քահանայապետին, ասելով՝ թէ շատ է զի յիշեմք ղանուն Անդրիոսի ի պատիւ առաքելական աթոռոյն Հռոմայ, եւ չկամեմք լսել ղնուն յիշատակի յաջորդաց նորա մինչեւ բարձրի խնդիրն՝ յորոյ

19 Ինքնակալն աղաքէր զքահանայապետն առաքել յարեւելս ի ժողովն իրրեւտեղապահ անձին իւրոյ ղերիս, կամ, եթէ նմայնպէս կամէ լինիցին, աւելի եւս ղեռապանս, եւ զարձեալ երկուսասան եպիսկոպոսունս իրրեւտեղապահս ժողովոյ իւրոյ: Աստեւ երեւի որոշուածն ընդ տեղապահս անձին քահանայապետին Հռոմայ եւ ընդ տեղապահս եպիսկոպոսաց իտաղիայ կամ ամենայն արեւմտից, զորս արեւելեայք ըստ օրորութեան խօսից իւրեանց՝ ժողով քահանայապետին կոչեն: Չգատաստան եւ զմիւս

ժողովոյն Հռոմայ համարէին արեւելեայք՝ ասէ Բերայ Բերկաստեղ (ի զամ. ԻԿ. Գիրք ԻԱ.) փոխանակ զնոց համբէն օրեւմտից, զի ի նմա գտան եպիսկոպոսեմք Գաղիայ եւ Անգլիայ, ողք ընդ եպիսկոպոսացն իտաղիայ միաբանութեամբ յայտարարին ղհաւատս եկեղեցեաց իւրեանց՝ յետ որոյ առաքեցաւ մէկս այսր ժողով եւ ի Սպանիա եւ ընդ ամենայն տեղիս օւլ ղաթառաց, եւ ամենեքեան մեծարմեք ընկալան:

վերայ գծառութիւնս է²⁰։ Այլ մէք զհետ երթեալ զօրինաց արդարութեան, ոչ հաւանեցաք ընդ խնդիր նոցա. եւ խոստացաք, թէ ի սրբութենէ քուսէ եկեալ արք գովելիք ի միասին քննելոց եւ զամենայն ինչ մի ըստ միջէ. եւ յայնժամ ապա որպէս զհարդ բարւոյթ թուեսցի՝ վճարեսցին իրքն,։ Ի վախճան թղթոյն ասէ. «Հրաման տուաք Խէոդորոսի մարգարայնի Խտաղիայ ամենայն հնարիւք փութալ եւ հոգալ զամենայն պէտս ուղւոյն եւ նաւու վասն գեսպանաց քոյոյ սրբութեանդ. եւ եթէ հարկ լիցի եւ պահապանս եւս կարգել ի զգուշութիւն ճանապարհորդութեան նոցա»։

Այնչ չեւ հասեալ այսր թղթոյ ի Հռոմ, երանելի քահանայապետն Վոմեոս յետ տարեւոր ժամանակի աթոռակալութեան՝ յամի 679 փոխեցաւ յաշխարհէ. եւ նստաւ Ագաթոն միայնակեաց, այր երեւելի ամենայն առաքինութեամբք, սքանչելի ի հեղութեան եւ քաղցր առ ամենեւին։ Մեկալեալ սորա զգիր ինքնակալին, փութացաւ կատարել զկամս նորա։ Ազգավաղակի ի դալուստ ամին միւսոյ ի քսան եւ եւթն Մարտի գումարեաց ի Հռոմ ժողով հարեւր քսան եւ հինգ եպիսկոպոսաց իտալական կողմանց։ Արկու ինչ պատճառք էին գումարելոյ ժողովոյս այսորիկ, առաջին՝ որոշումն հրեշտակաց որ առաքելոց էին յարեւելս, եւ երկրորդ՝ դատապարտութիւն Միակամեայց։ Չպահեցաւ ինչ ցմեզ ի գործոց ժողովոյս ի յիշատակարանս բաց յերկուց թղթոց, որոց մին գրեալ է ուրոյն յանուն Ագաթոնի քահանայապետի եւ երկրորդն յանուն նորա եւ ամենայն ժողովոյն։ Այլ ասեն վեպագիրք, թէ ստոյգ ի ժողովի աստ առանձինն հաստատեցան ուղղափառ հաւատք եւ յայտ յանդիման նշովեցաւ մոլորութիւն Միակամեայց։ Ի ժողովի յայսմ որոշեցան երեք հրեշտակք, Յովհաննէս Պորտիայ, Աբունդանտիոս Պատենիայ, եւ Յովհաննէս Հռեգգիայ եպիսկոպոսունք, այլ եւ Խէոդորոս եւ Վէորգ երիցունք, Յովհաննէս սարկաւադ, Պոստանդիանոս կէս սարկաւադ, եւ այլք։ Ի սոցանէ յետինքն այն է՝ Խէոդորոս եւ Վէորգ երիցունք եւ Յովհաննէս սարկաւադ ունէին զպատգամաւորութիւն առաքելական աթոռոյն, իբրեւ պատգամաւորք կամ տեղապահք Ագաթոնի, որք եւ գահերէցք եղեն ի տիեզերական ժողովին. իսկ առաջինքն, այս է՝ Յովհաննէս, Աբունդանտիոս եւ Յովհաննէս եպիսկոպոսունք ունէին զհրեշտակութիւն բովանդակ արեւմտեան ժողովոյն, որք նստան յետ տեղապահաց երանելոյն Ագաթոնի։ Արկղբին եւս դապք հրեշտակացն ունէին ուրոյն թուղթ յորոց առաքելինն. առաջինք յԱգաթոնէ, իսկ յետինք ի ժողովոյն Հռոմայ։ Յարձակել

²⁰ Թէոփորոս եւ Մակար քանդի Միսգի հակառակ էին ողբա կարծեաց նոցա, եւ կոմսայք էին, զանուանս այլոց քահանայապետսն յիշէին զմոլորիս, իւրեանց կողմանն ապեաց չկամէին յիշել յեկեղեցիս, զան ձեռնառ համարելով զնս ստութեամբք։

ւուրց անտի Հերակլի ռուջին հաւուէն իւրոյ տառապեցուցանէին զեկեղեցի:

Մինչ դեռ նա յայրապետի դործս ուղղութեանց առաքինանայր, Թէոդորոս եպիսկոպոս Առաքանդիւնուպոլիսի եւ Մակար Անտիոքայ, որ ընդ այն աւուրս լինէր ի Առաքանդիւնուպոլիս, միաբանեալ ընդ միմեանս, սկսան նոր խռովութիւնս յուղել, խորհուրդ թշնամութեան ի սիրտս հաւատացելոց սերմանեալ հակառակ հայրապետաց Հռոմայ: Տրտունջ եղեն բանիւք ստուծեան եւ առ ինքնակալն, թէ յետ սկիզբն լինելոյ յուղման նորաձայն խնդրոյ՝ չգումարեցաւ ժողով ինչ հաւանութեամբ երեւելի հայրապետաց ի քննութիւն ճշմարտութեանն: Իսկ բարեպաշտ Թադաւորն՝ քանզի խաղաղասէր էր եւ յամենայն ջան դնէր հաստատել զեկեղեցի Վրիստոսի ի խաղաղութեան, ընկալեալ վննդրուածս նոցա, ուղիղ համարեցաւ գումարել ժողով եպիսկոպոսաց: Այսն նոցին իրաց յառաջ քան զամենայն գրեաց գիր լի ամենայն բանիւք բարեպաշտութեան առ Վոմենոս հայրապետ Հռոմայ, յորում յետ ծանուցանելոյ նմա զամենայն կարեւորս, յաւելլու ասել այսպէս. «Վրովս այսուիկ յորդորեմբ զերանելի հայրութիւն քո, արս ընտիրս, վկայեալս, իմաստունս եւ ուղղափառս յուղարկել այսր, կարգեալ զնոս տեղապահս սրբութեան քո. զի եկեալ այսր առ մեզ՝ մարտնութեամբ հայրապետի քաղաքիս Թէոդորոսի եւ Մակարայ անտիոքացոյ, շնորհք սուրբ Հոգւոյն ի հանդարտութեան մտաց ի քննութիւն առնուցուն զիրան¹⁹: Եւ եթէ կողմանքն երկոքին միաբանեն ի կարգս ուղղութեանց, ցնծամք եւ մէք հոգեւոր խնդութեամբ. ասպ թէ ոչ միաբանեն, զարձեալ զամենայն օրէնս մարդասէր խնամոց ցուցեալ ի նոսա առաքեմբ առ ձեզ»: (Յետ այլոց բազում յորդորիչ բանից, ասէ զարձեալ. «Ելերս արկին առ մեզ Թէոդորոս եւ Մակար ի բաց հանել ի գրոց յիշատակարանաց կամ չիշել յաստուածեղէն պաշտմունս զանուն երջանիկ յիշատակի Ա խաղիւնոսի քահանայապետին, ասելով՝ թէ շատ է զի յիշեմք զանուն Անորիոսի ի պատիւ առաքելական աթոռոյն Հռոմայ, եւ չկամեմք լսել զանուն յիշատակի յաջորդաց նորա մինչեւ բարձցի խնդիրն՝ յորոյ

19 Ինքնակալն ազաւեր զքահանայապետն ժողովոյն Հռոմայ համարէին արեւելեայք՝ առաքել յարեւելս ի ժողովն իրեւտեղապահ անձին իւրոյ զերիս, կամ, եթէ նմա այնպէս կամէ լինիցին, աւելի եւս գտապանս, եւ զարձեալ երկոտասան եպիսկոպոսունս իրեւտեղապահս ժողովոյ իւրոյ: Աստէն երեւի որոշումն ընդ տեղապահս անձին քահանայապետին Հռոմայ եւ ընդ տեղապահս եպիսկոպոսաց Խաղիւնոյ կամ ամենայն արեւմտից, զորո արեւելիայք ըստ օովութեան խօսից իւրեանց՝ ժողով քահանայապետին կողմն: Զգաստաստն եւ զճիւռ

ասէ Բերդ Բերկատեղ (Ի զգոմ. ԻԻ. Գիրք ԻԱ.) փոխանակ վնուց համարէն արեւմտից, զի ի նմա գտան եպիսկոպոսոյք Պաղիայ եւ Անդիոյ, որք ընդ եպիսկոպոսացն Խաղիւնոյ միաբանութեամբ յորս յետ որոյ առաքեցաւ վճիռ այսր ժողովոյ եւ ի Սպանիա եւ ընդ ամենայն աղեւտեղապահաց, եւ ամենեքեան մեծարեմք Ընդուն:

վերայ գծառութիւնս է ²⁰։ Այլ մեք զհետ երթեալ զօրինաց արդարութեան, ոչ հաւանեցաք ընդ խնդիր նոցա. եւ խոստացաք, թէ ի սրբութենէ քումէ եկեալ արք գովելիք ի միասին քննելոց եւ զամենայն ինչ մի ըստ միոջէ. եւ յայնժամ ապա որպէս զհարդ բարւոյք թուեսցի՝ վճարեսցին իրքն,։ Ի վախճան թղթոյն ասէ. «Հրաման տուաք Խէնդորոսի մարզպանի Խտաղիայ ամենայն հնարիւք փութալ եւ հոգալ զամենայն պէտա ուղւոյն եւ նաւու վասն դեսպանաց քոյոյ սրբութեանդ. եւ եթէ հարկ լիցի եւ պահապանս եւս կարգել ի զգուշութիւն ճանապարհորդութեան նոցա,։

Այնչ չեւ հասեալ այսր թղթոյ ի Հռոմ, երանելի քահանայապետս Գոմնոս յետ տարեւոր ժամանակի աթոռակալու թեան՝ յամի 679 փոխեցաւ յաշխարհէ. եւ նստաւ Ագաթոնի միայնակեաց, այր երեւելի ամենայն առաքինութեամբք, սքանչելի ի հեղուրթեան եւ քաղցր առ ամենեսին։ Ընկալեալ սորա զգիր ինքնակալին, փութացաւ կատարել զկամս նորա։ Աղլվաղակի ի գալուստ ամին միւսոյ ի քսան եւ եւթն Մարտի գուամարեաց ի Հռոմ ժողով հարեւր քսան եւ հինգ եպիսկոպոսաց իտաղական կողմանց։ Երկու ինչ պատճառք էին գումարելոյ ժողովոյս այսորիկ, առաջին՝ որոշումն հրեշտակաց որ առաքելոց էին յարեւելս, եւ երկրորդ՝ դատապարտութիւն Միակամեայց։ Չպահեցաւ ինչ ցմեզ ի գործոց ժողովոյս ի յիշատակարանս բաց յերկուց թղթոց, որոց մին գրեալ է ուրոյն յանուն Ագաթոնի քահանայապետի եւ երկրորդն յանուն նորա եւ ամենայն ժողովոյն։ Այլ ասեն վիպագիրք, թէ ստոյգ ի ժողովի աստ առանձինն հաստատեցան ուղղափառ հաւատք եւ յայտ յանդիմանն նդովեցաւ մոլորութիւն Միակամեայց։ Ի ժողովի յայսմ որոշեցան երեք հրեշտակք, Յովհաննէս Պորտիայ, Աթունդանտիոս Պատեռնիայ, եւ Յովհաննէս Հռեգգիայ եպիսկոպոսունք, այլ եւ Խէնդորոս եւ Ղէորգ երիցունք, Յովհաննէս սարկաւադ, Պոստանդիանոս կէս սարկաւադ, եւ այլք։ Ի սոցանէ յետինքն այն է՝ Խէնդորոս եւ Ղէորգ երիցունք եւ Յովհաննէս սարկաւադ ունէին զպատգամաւորութիւն առաքելական աթոռոյն, իրեւ պատգամաւորք կամ տեղապահք Ագաթոնի, որք եւ գահերէցք եղեն ի տիեզերական ժողովին. իսկ առաջինքն, այս է՝ Յովհաննէս, Աթունդանտիոս եւ Յովհաննէս եպիսկոպոսունք ունէին զհրեշտակութիւն բովանդակ արեւմտեան ժողովոյն, որք նստան յետ տեղապահաց երանելոյն Ագաթոնի։ Երկրորին եւս դասք հրեշտակացն ունէին ուրոյն թուղթ յորոց առաքելինն. առաջինք Ագաթոնէ, իսկ յետինք ի ժողովոյն Հռոմայ։ Յարձակել

²⁰ Թէնդորոս եւ Մակար՝ քանդի Միակահաւակ էին սգա կարծեաց նոցա, եւ կոմպլէք էին, զանուանս այլոց քահանայապետս յիշէին զմիտիս, իւրեանց կողմանս սպեռաց չկամին յիշել յեկեղեցիս. վասն ձեռնաւ համարելով զնոս ստութեամբ։

Ժողովոյս անկան հրեշտակքն ի ճանապարհ, եւ ի նմին ամի ի մոտոս ամսոյն Սեպտեմբրի հասին ի Լիոստանդինուպոլիս. ուր մեծաւ պատուով ժողովեաց զնոսա ինքնակալն, որում ետուն զԹուղթան՝ զոր բերէին:

Յաւուր՝ յորում հասին պատգամաւորքն Հռոմայ ի Լիոստանդինուպոլիս, հրաման ետ ինքնակալն Վէորգայ եպիսկոպոսի թագաւորեալ քաղաքին, որ յետ անկանելոյ Խէոդորոսի վասն անարժան գործոցն յաթոռոյ իշխանութեանն՝ ընտրեալ էր փոխանակ նորա, զհամօրէն եպիսկոպոսապետս եւ եպիսկոպոսունս եւս եղեալս ընդ իւրեաւ՝ որչափ մարթ է կոչել միաժողով առնել ի Լիոստանդինուպոլիս: Եւ եւ Սակարայ Լնտիա քայ հայրապետի թելադիր լինել, զի իւրովք եպիսկոպոսապետօք եւ եպիսկոպոսօք եկեալ միաբանեցի ի քննութիւն բանից հաւատոց: Եւսպէս պատրաստեալ աստուածապաշտ ինքնակալին զսիրտ երեւելի հայրապետաց գալ ի ժողովն, եւ աւելի ունելով զհրեշտակս քահանայապետին Հռոմայ եւ զժողովոյ նորա, եւ բազում այլ եւս արս երեւելիս առաքեալս հրեշտակութեամբ յեպիսկոպոսաց արեւելից եւ արեւմտից. մեպեաց այնուհետեւ զգումարումն ժողովոյն: Յարքունի ապարանս իւր կարգեաց նմին տեղի սրահ մի մեծ՝ անուանեալ խորհրդանոց, որ ըստ այնց ժամանակաց սովորութեան՝ էր տեղի երկայնաձեւ բոլորչի եւ կամարաձեւ յարկաւ²¹:

Բաշում ջանիւք հոգ տարաւ ինքնակալն աստուածաւոր զի արագ արագ հասանիցեն հրաւիրեալ եպիսկոպոսք ի տեղի ժողովոյն: Եւ եկին ժողովեցան իսկ ի սակաւ աւուրս բազում եպիսկոպոսունք: Եւ հին պատմագիրս բազում չմիաբանութիւն տեսանի վասն թուոյ նոցա: Կեդրենոս եւ Խէոփանէս ի ժամանակական գիրս իւրեանց դնեն զԹիւ ժողովելոցն երկերիւր ութսուն եւ ինն²²: Փոտ²³ հաշուի հարեւր եւ եթանասուն հարս. Պաւլոս սարկաւադ²⁴, Բեդա երէց²⁵ եւ այլք դնեն հարեւր եւ յիսուն. իսկ Խէոդորոս Բաղսամոն հարեւր եւ եթանասուն եւ մի: Յարձանագիրս ժողովոյս յառաջին գումարման գտանեմք քառասուն եպիսկոպոսունս եւեթ, զի այլք թերեւս վասն հեռաւորութեան եկեղեցեաց իւրեանց ոչ կարացին ըստ ժամուն հասանել. բայց յիւրաքանչիւր գումարմունս առաւելոյր թիւ նոցա, մինչեւ ի վերջին գումարման գտանին ձեռնագիրք հարեւր եւթանասուն եւ չորից հարց, յորս հարեւր

21 Քանզի ըստ յունական խօսից կամարն կամ գմբէթն Τροῦλλον կոչի, վասն պտտորիկ եւ այս վեցերորդ ժողով զորմէ այժմ գրեւորց րական ժողովոյն: Եմք, կոչեցաւ յոմանց Յրուզեան: Սակայն անուամբ Յրուզեան ժողովոյ մատենագիրք առ հասարակ իմանան զԱՄԼ ժողով ոչ Զ. ԳԼ. Դ: Խիւզերական, զորմէ եւ ուրոյն գրեեսցուք:

22 Չայս թիւ գտանեմք յիշատակեալ եւ յերրորդ գումարմանն եւթներորդ տիւղեւ:

23 Ի գիրս յԼ. ժողովոց:

24 ՅԷ. գործոց Դնդորարաւոց ԳԻՔ առ հասարակ իմանան զԱՄԼ ժողով ոչ Զ. ԳԼ. Դ:

25 Ի Գիրս յԼ. վեց գորուց աշխարհ:

վաթսուն եւ եւթն են եպիսկոպոսք, իսկ այլք երիցունք եւ ասորկաւագունք տեղապահք եպիսկոպոսաց ոմանց, որք ոչ ժամանեցին ինքնին դալ ի ժողովն: Ի թիւ հայրապետաց ժողովոյ էին ոմանք եւ ի գաւառաց Հայաստան աշխարհին. Վեորդ եպիսկոպոս Վարանաղեաց կամ Ամասիոս, Խէոդորոս եպիսկոպոս Լազիկեանայ կամ Յուստիանուպոլսի, այն է Լազիկայ կամ Լակեղեաց գաւառի Հայոց մեծաց. Վրիգոր եպիսկոպոս Արժիղոյ կամ Արժիշոյ, Խէոդորոս եպիսկոպոս Սեդիկեայ, Լստուածատուր եպիսկոպոս Սեբաստիայ, Խէոդորոս Բերիսի կամ Պերոժի, Աղինիկոս եպիսկոպոս ի Վողթն գաւառէ եւ Յովհանն եպիսկոպոս Հերակիւպոլսի:

Ի ժողովել ի միասին երեւելի հարց ի թագաւորակաց քաղաքն Աոստանդինուպոլիս եղեւ սկիզբն ժողովոյն յամի 680, յերրորդում ամի հայրապետութեան սրբոյն Ագաթոնի քահանայապետի, եւ յերեքտասաներորդի ամի ինքնակալութեան Աոստանդիանոսի, յեւթն ամոյն Վոյեմբերի: Ի միջավայրի սրահին ըստ կարգի սովորութեան երեւելի ժողովոց ի վերայ աթոռոյ եղան մատենաք սրբոց աւետարանաց: Այա ի բարձրագոյն տեղոջ ի պատուական գահու նստաւ ինքնակալն եւ առ նմին աստի անտի պատուական նախարարք: Յահեակ կուսէ ինքնակալին նստան հրեշտակք երանելոյն Ագաթոնի եւ հռոմէական կամ արեւմտեան ժողովոյն, եւ Ստեփանոս եպիսկոպոս Աորնթոսի, Բարսեղ եպիսկոպոսապետ Վորտինեայ ի Արետէ եւ Յովհաննէս եպիսկոպոս Խեսադոնիկեւոց, որք ըստ ձեռնագրի իւրեանց ի գործս ժողովոյս, էին հրեշտակք առաքելական աթոռոյն Հռոմայ, եւ Վեորդ երէց եւ միայնակեաց հրեշտակ Խէոդորոսի տեղապահ ի աթոռոյն Լարուսաղեմի: Յաջմէ կողմանէ բաղմեցան նախ Վեորդ հայրապետ Աոստանդինուպոլսի, յետ նորա Սաւար Անտիոքայ, ապա Պետրոս երէց հրեշտակ հայրապետին Աղեքսանդրիայ եւ ապա այլք ըստ իւրաքանչիւր կարգի իւրեանց: Արտաքոյ եպիսկոպոսաց եւ տեղապահաց հայրապետացն էին վեց երիցունք: Հայրապետն Աղեքսանդրիայ եւ տեղապահն աթոռոյն Լարուսաղեմի որպէս եւ այլ եպիսկոպոսունք կողմանցն այնոցիկ ոչ կարացին դալ ի ժողովն վասն ահին Արաբացոց, որք տիրէին ի կողմանսն յայնոսիկ. վասն սորին պատճառի ոչ եկն որ եւ յեպիսկոպոսաց Ափրիկեւոց:

Բ. ՅԱՌԱՔԱՆ քան զամենայն խօսել սկսան հրեշտակք երանելոյն Ագաթոնի եւ Հռոմայ ընդ ինքնակալին եւ ասեն. «Ի ձեռն գեղեցիկ խնդրոյ թղթոյդ ձերոյ ծանուցեալ աստուածապատիւ հայրապետին մերոյ զեղծս ձեր, առաքեաց զմեզ այսր հանդերձ թղթովք, իւրովն եւ ժողովոյ իւրոյ, զորս եւ աւանդեցաք ձերում տէրութեանն: Եւ արդ՝ քանզի իբրեւ

քառասուն եւ վեց ամօք յառաջադոյն ոմանք յեպիսկոպոսաց կամ յառաջնորդաց աստուածապահ քաղաքիդ Կոստանդինուպոլսի, այս է՝ Սարգիս, Պաւղոս, Պիւռոս եւ Պետրոս, եւ Լիւրոս Լիւքսանդրիայ, եւ Խէնդորոս Փառանու եպիսկոպոս նոր եւ թեւր ուսմունս հնարեալ, հաստատելով մի կանս եւ մի գործողութիւն ի Վրիստոս, խռովեցին զեկեղեցիս տիեզերաց, առաքելական սուրբ աթոռն Հռոմայ բազում ջանացեալ շէջուցանել զյուզմունս խոտոր կարծեացն՝ ցայտմ ոչինչ կարաց վճարել։ Եւ այժմ աղաչեմք զձեզ հրաման տալ, զի որք յեկեղեցւոյն Կոստանդինուպոլսոյ են՝ ասացեն թէ ուստի եւ վասն որոց իրաց այսպիսի նոր բանք հնարեցան,³⁶։ Ապղաղակի հրաման ետ ինքնակալն Վէորդայ կոստանդինուպոլսեցոյ, Սակարայ անտիօքացւոյ, եւ որոց ընդ նոսա էին՝ տալ պատասխանի բանից դեսպանացն Հռոմայ։

Յայնժամ պատասխանի ետուն Սակար, Ստեփանոս երէց աշակերտ նորա, Պետրոս Եփեսոսիցեայ, եւ Սողոմոն Ալանիայ եպիսկոպոսունք, եւ ասեն. «Ճիշ մեր նոր բանս հնարեալ, այլ զոր ի սուրբ տիեզերական ժողովոց եւ ի հարց սրբոց եւ յառաջնորդաց այսր եկեղեցւոյ Կոստանդինուպոլսի ի Սարգսի, Պիւռոսէ եւ յայլոց վասն կամաց եւ գործողութեան Վրիստոսի ընկալսք, ինչոյն հաւատամք եւ ուսուցանեմք, եւ պատրաստեմք ցուցանել»։ Եւ յասել արքայի, թէ պարտ է ձեզ ի հաստատութիւն ճշմարտութեան բանից ձերոց առաջի մատուցանել վկայութիւնս ի սուրբ ժողովոց եւ ի հարց երանելեաց, խնդրեցին Սակար եւ որք ընդ նմա՝ տալ բերել զմատեան ժողովոյ։ Եւ հրաման առեալ Վէորդայ սարկաւազի եւ ատենադպր՝ չոգաւ երբ ի դիւանէ հայրապետանոցին զգործս տիեզերական ժողովոց, եւ ըստ հրամանի ինքնակալին առ Ստեփանոս աշակերտ Սակարայ զառաջին գիրս արձանագրաց սրբոյ ժողովոյն Լսիսոսի եւ ի վերայ այլոց բանից ընթերցաւ զթուղթն Լիւրդի աղեքսանդրացւոյ առ Խէնդոս փոքր, որոյ սկիզբն բանից այսպէս է. «Ար մնարդիկ փառաւորութիւն վերագունութեամբ» այլովքն հանդերձ³⁷։ Եւ իբրեւ ընթեռնոյր գրակարդացն ինքն թղթի զբանս զայսոսիկ. «Իսկ հաստատութիւն անշարժապէս

36 Իմաստութեամբ խորհեցան գետպոնք վճարելն իրեն՝ ի պատկառել հերձուտեաւապելական աթոռայն Հռոմայ, որք թէ զաց առ հարցմունս ինքնակալին զանգաւակաւ գահերեցք էին, եւ նոցա հասանէր շուն խօսել կամ հետեւ բանից զիսուզածնայն քննել եւ հարցանել, սակայն բաց ժողովոյն։ քանզի տեղեակք էին գառնութեան մտաց 37 Այս թուղթ երանելոյն Աւրդի գառնապետաց, եւ թէ Կոստանդինուպոլսոյ նի առ մեզ ի գիրս Պարապմանց նորին եւ հայրապետն իւրովքն հանդերձ ոչ յօժարի բանելոյ այսպիսի վերնագրով. «Արքայ լսել զարհմարհանս իւրոց նախնեաց, զի Աւրդի եպիսկոպոսի Լիւքսանդրի առ բանին ազալել զինքնակալն՝ ինքնին հարցաւ ընկալալ թաւաւորն թեոզոս, յազապս ուր նեւ զինդոյն զփառանեայս ընդ հակառակ դափառ հաւատոյ որ ի Ցէր մեր Յիսուս կողմանն. զի այնպէս առանց խռովութեան քրիստոս. Գլ. ԼԷ. յԵԼ 218, եւ որ է իւրեմն»։

աստուածասէր եւ բարեպաշտ Թագաւորութեանդ ձերոյ է ինքն Տէր մեր Ախուս Վրիստոս: Վանդի նովաւ Թագաւորք Թագաւորեն, եւ հզօրք գրեն զարդարութիւն, ըստ գրեցելումն. զի է ամենաբաւական նորա կամքն, ասէ Մակար անտիդքացի. «Մհաւասիկ, տէր իմ ինքնակալ, ցուցանեմ սովաւ թէ մի են կամք ի Վրիստոս», Այնմ վայրի յոտն կացեալ հրեշտակաց հայրապետին Հռոմայ եւ ոմանց եպիսկոպոսաց՝ որք էին ընդ իշխանութեամբ եկեղեցւոյն Աոստանդինուպոլսի, այլ եւ պատուական նախարարաց եւս, աղաղակեցին. «Աբարաղք եւ ուղիղ է մեկնութիւնդ, զոր հնարի Մակար եպիսկոպոս ի բանս սրբոյն Աբարդի: Վանդի երանելին Աբարեղ վասն աստուածեղէն եւ ամենաբաւական բնութեան Տեառն մերոյ Ախուսի Վրիստոսի իմացեալ գրեաց զբանս զայսոսիկ. վասն որոյ եւ կոչեաց զկամօն զայն ամենաբաւական. եւ ոչ խօսեցաւ. ինչ բնաւ զթուոյն, մի ասելով զայդ կամն», Աետ այսորիկ ընթերցեալ եւ զմնացուած այնր առաջին գրոց արձանագրաց եպիսկոպական ժողովոյն, որպէս եւ զմեւս գիրս նորա, եւ հրաման զայն օր արձակել ժողովոյն, եւ յայլում աւուր ընթեռնուլ զգործս սրբոյ ժողովոյն Վաղիկեղոնի:

Աետ երկուց աւուրց ի տասն ամսոյն Նոյեմբերի ժողովեցան ամենայն հարք հանդերձ աստուածասէր ինքնակալաւն եւ պատուական իշխանօք յերկրորդ գումարումն, եւ ընթերցան զմատեան արձանագրաց սրբոյ ժողովոյն Վաղիկեղոնի: Անթեռնուլն ի նոսին ի թղթոյ սրբոյն՝ եւռնի զբանս զայսոսիկ. «Ասի երկոքին կերպարանքն գործեն հաղորդութեամբ միմեանց զայն՝ որ իւրաքանչիւր սեպհական է, այս ինքն Ռանն գործէ զոր Ռանին է, եւ մարմինն կատարէ զոր մարմնոյն է: Աին ի նոցանէ պայծառանայ սքանչելօք, եւ մեւան ընդ զրկանօք անկանի», յոտն կացեալ հրեշտակաց երանելոյն Աղաթոնի ասեն. «Մհաւասիկ, ինքնակալ բարեպաշտօն, տեսանես թէ որպէս սուրբ հայրս յայտնութեամբ քարոզէ ի Տէր մեր Ախուս Վրիստոս երկուս բնական գործողութիւնս անշիտթա եւ անբաժինս: Այս ճառ սրբոյ հօրս չորրորդ ժողովն սուրբ՝ հիմն հաստատութեան ուղղափառ հաւատոց եւ գլխահար համօրէն հերձուածոց, իբրեւ արդարեւ միաբան ընդ խոստովանութեան երանելոյն Պետրոսի գլխոյ առաքելոցն, լինել սահմանեաց: Աս արդ՝ զինչ առ այս ունիցի ասել Մակար եւ որք ընդ նմայն են», Պատասխանի ետ Մակար եւ ասէ. «Վիտելով գիտասջիր, ով ինքնակալ, զի ես երկուս գործողութիւնս ոչ ասեմ, եւ ոչ հաւանիմ բնաւ՝ թէ երջանիկ յիշատակի՝ ուեռն սովին բանիւ իցէ ծանուցեալ երկուս գործողութիւնս ի Վրիստոս», Ասէ ցնա ինքնակալն. «Ապա ուրեմն դու կարծես, թէ մի գործողութիւն ասաց ուեռն»,

Մակար ասէ. «Ինչ չեն կամք ասել ինչ զթուոյն, այլ ընդ սրբոյն Վիոնեսիոսի խոստովանիմ զաստուածայրական գործողութիւն Վրիստոսի», իրենեալ անդէն ինքնակալին ասէ. «Դւ զեւրդ իմանայցես զաստուածայրական գործողութիւնն», Պատասխանի ետ Մակար. «Չկարեմ ես ասել ինչ զայնմանէ», իսկ բանիցս այսոցիկ ընթերցեալ եւ զմնացուած գործոց ժողովոյն Վահկեդոնի, ել հրաման յայլում աւուր ընթեռնուլ զգործս հինգերորդ տիեզերական ժողովոյն. եւ երկրորդ գումարումն այսպէս զսոյն ձեւ օրինակի ի գլուխ ելեալ կատարէր:

Ի գալ ի միասին ժողովելոցն յերեքտասաներորդում աւուր նորին ամսոյ յերրորդ գումարումն, իբրեւ առեալ միոյ ուրումն ի դպրաց զարձանագիրս հինգերորդ ժողովոյն սկսաւ ընթեռնուլ, եզիտ ի նմա յառաջ քան զամենայն զայսպիսի ինչ գիր. «Վան Միւնասայ բարեաց յիշատակաց արժանի եպիսկոպոս պետի Առտանդինուպոլիս առ Վ իգիղիոս երանելի քահանայապետ Հռոմայ, յաղադս թէ մի են կամք Վրիստոսի», իսկ յետ յոտն կացեալ հռոմէական հրեշտակաց ասեն ցինքնակալն. «Վարեպաշտ ինքնակալ, խանգարեալ է այս մատեան արձանագրաց հինգերորդ ժողովոյն, եւ մի լեցի ումեք ընթեռնուլ զայդ բան, զի մոացածին եւ ստայօդ է: Եւ հրաման աւուր քննել զգուշութեամբ զգործսդ զայդոսիկ, եւ տեսցես յայտնապէս թէ ոչ ի ժամանակի սրբոյ հինգերորդ ժողովոյն եղաւ ի սկիզբն անդ նորա այս գիր, այլ այժմիկ հնարիւք մուծաւ ի նոյն տեղի: Վանգի ի քսաներորդի առաջնորդի ամի տերութեան իստաթինիանոսի ինքնակալի մեռաւ երանելին Միւնաս. իսկ հինգերորդ ժողովն գումարեցաւ ի քսաներորդ եւթներորդ ամի տերութեան նորա, յաւուրս առաջնորդութեան պատուական եպիսկոպոսապետի քաղաքիս Եւտիքեայ», իսկ մանր քննեալ զամենայն հանգամանս գրոյն կամ բանին ընծայելոյ երանելոյն Միւնասայ, գտին զայդ ամենեքեան ի Միակամեայց հաւրեալ եւ ստուութեամբ մուծեալ ի գործս ժողովոյն: Սոսորոյ եւ ել հրաման ի ժողովոյն ի բազ թողուլ զայն գիր եւ չընթեռնուլ: Եւս սկիզբն արար դպիրն ընթեռնուլ զբուն ճշմարիտ արձանագիրս հինգերորդ ժողովոյն: Եւ մինչ դեռ ընթեռնոյր զգործս եւթներորդ գումարման, գտան երկու թուղթք յանուլ Վ իգիղիոսի Հռոմայ հայրապետի, յորոց մին գրեալ էր առ իստաթինիանոս կայսր, եւ մեւսն առ Խէդդորա դշնոյ, յորս կային այս բանք. «Եւզովս սահմանեմք ի վերայ Խէդդորոսի Մոպսուեստիայ եպիսկոպոսի, որ հանապազ օտար ցուցաւ յեկեղեցեայ, եւ հակառակ հարց սրբոց, որ ոչ խոստովանի մարմնացեալ զԵստուած Բանն, այս է զՎրիստոս լինել մի գոյութիւն եւ ք

անձն եւ մի գործողութիւն,,։ Սիւսանդամ յոտն կացին հրեշտակք ամբողջն Հռոմայ եւ ընդ նոսա բազում հարք իմաստունք եւ աղաղակեալ ասեն. “()ն անդր ի բաց տար զօտարոտի հնարս, տէր ինքնակալ, Վիգիլիոս ոչ ասաց մի գործողութիւն, չեն Վիգիլիայ այն թուղթք։ Եւ այս եւս մասն սրբոյ ժողովոյն խանգարեալ եւ ապականեալ է, որպէս եւ առաջինն։ Վրանգի եթէ ասացեալ էր Վիգիլիայ մի գործողութիւն, եւ հաւանեալ այնմ սրբոյ ժողովոյն, եղեալ էին արդեւք ժողովեալքն զնոյն ի սահմանի հաւատոցն։ Հրաման տուր ընթեռնուլ զայդ սահման, եւ խելամուտ լիցիս իրացս ստուգութեան,,։ Եւ քննութիւն արարեալ զգուշութեամբ՝ ոչ գտին զայնպիսի բանս ի սահմանի ժողովոյն, եւ ոչ ի բուն ճշմարիտ արձանագիրս նորա զթուղթսն զայնոսիկ։ Խնդրեցին հրեշտակքն Հռոմայ խոյզ եւ խնդիր առնել թէ որպէս մուծան այն թուղթք ի գործս ժողովոյն։ Եւ հաստատեցաւ յետոյ իմն առնել զայդ խնդիր, եւ առժամն զընթերցուած արձանագրաց ժողովոյն յառաջ մատուցանել։

Ի կատարած ընթերցուածոյ գործոց հինգերորդ ժողովոյն եհարց ինքնակալն զհարս ժողովոյն եւ զպատուական իշխանս, թէ Սակար եւ որք ընդ նմայն էին ցուցին ի վկայութենէ ժողովոց թէ մի կամք եւ մի գործողութիւն իցեն ի Վրիսաոս։ Իբրեւ նոքա ըստ արդեանց իրացն ետուն պատասխանի թէ Ռնաւ ոչ մի վկայութիւն մարթացան ի հաստատութիւն իւրեանց բանից առաջի մատուցանել, հրաման ետ ինքնակալն Սակարայ եւ որոց ընդ նմա էին, ըստ առաջին խոստմանց իւրեանց մատուցանել վկայութիւնս եւ ի հարց սրբոց։ Նոքա խայտառակեալ յառաջին պատրանս խաբէութեան իւրեանց, խնդրեցին ի թագաւորէն ժամանակ պարապոյ, զի թերեւս կաբացեն ինչ հնարիւք ի բանից հարց սրբոց օգնականութիւն մոլորութեան մտաց իւրեանց գտանել։ Եւ հրաման ինքնակալն ի յաջորդ գումարմանն ի մէջ մատուցանել զվկայութիւնս հարցն։ Այնժամ Վէորդ հայրապետ Սոստանդինուպոյսի հանդերձ իւրովք եպիսկոպոսօք աղաչեաց ընթեռնուլ զթուղթս Մգաթոնի քահանայապետի եւ ժողովոյ նորա, զոր բերեալ էին հրեշտակքն Հռոմայ. բայց եւ զայս յայլում նուազի խոստացաւ կատարել ինքնակալն։

Ի հնգեասաներորդ աւուր Նոյեմբրի ժողովեալ չորրորդ անգամ հարցն եւ իշխանաց հանդերձ թագաւորան, ըստ յառաջագոյն յիշեալ խնդրոյ Վէորդայ եւ որոց ընդ նմա էին, հրաման ետուն ընթեռնուլ զերկուս թուղթսն, զՄգաթոնի եւ զժողովոյն Հռոմայ։ Եւ զի այս թուղթք գրեալ էին ի հռոմայեցի լեզու, ըստ հրամանի ինքնակալին մի ոմն յարքունի

ատենադպրաց փոխեաց զնոսա յառաջագոյն ի յոյն լեզու եւ զայն յոյն թարգմանութիւն ընթերցան ի ժողովի անդ: Երանելին Ագաթոն ի թղթին իւրում հաւաքեալ ի յանդիմանութիւն Մկակամայց վկայութիւնս ի գրոց սրբոյն Վրիգորի նազնանգացոյ, Վրիգորի նիւսացոյ, Յովհաննու կոստանդնուպոլսեցոյ, Վեռնի մեծի եւ Լիւբրի աղեքսանկրացոյ, լուսաւոր եւ առաւմեկնութեամբ մեկնէր զնոսա: Ի կատարել ընթերցուածոյ թղթոցն, ասաց ինքնակալն զի ի յաջորդ գումարման յառաջ բերցեն Սակար եւ կողմնակիցք նորա զվկայութիւնս հարց. եւ այսպէս յանկ ել չորրորդ գումարումնն:

Իձ. Երանելի երանելի հարց եւ ինքնակալն հակառակորդաց կողմանն զաւուրս քսան եւ երկու, զի ըստ կամս անձանց իւրեանց խնդրեսցեն վկայութիւնս ի հարցն գրոց, յեւթներորդում աւուր ամսոյն Վեկտեմբերի ժողովեցան հինգերորդ անգամ: Հրաման ետ ինքնակալն Սակարայ անտիւքացոյ ի մէջ մատուցանել զքանս հարց, զորս հաւաքեալ էր նա իւրայովքն հանդերձ: Եւ յասել նորա, թէ Աւագիկ ժողովեալ եւք ի մատենից արանց սրբոց երկուս գիրս կամ գլխաբանից, հրամանաւ ինքնակալին առ Անտիոքոս դպիր Վէրգայ կոստանդնուպոլսեցոյ զերկոսին գիրսն մի ըստ միովէ, եւ ընթերցաւ ի սկիզբն նոցա այսպիսի բանս. «Վ կայութիւնք հարց սրբոց, որք վարդապետեն ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս մի կամս, որ եւ է Հօր եւ Հոգւոյն սրբոյ»: Երբեւ բովանդակ ընթերցաւ որ ընթեռնոյրն զերկոսին գիրս հաւաքեալ վկայութեանցն, ասաց ինքնակալն. «Օտանեաք այժմ աւագիկ զվկայութիւնսն զորս Սակար անտիոքացի եւ որք ընդ նմայն են, մատուցին. այլ եթէ ունին այլ եւս ինչ բանս վկայութեանց ի հաստատել զմի կամս եւ զմի գործողութիւն ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս, ի գումարել մերում յայլում նուագի, ընթերցցին առաջի մեր:

Օւամիսս երկուս ի բազում հնարս մտեալ հերձուածուղացն բռնաղքօսեալ զմիտս բանից հարցն, ժողովեցին ի գրոց նոցա բազում այլ եւս վկայութիւնս: Եւ յաւուրն՝ յորում պատրաստեցին զայս ամենայն, այս ինքն յերկոստասներորդում աւուր Փետրուար ամսոյ յամի 681, եկն համօրէն ժողովոյն բազմութիւն ի վեցերորդ գումարումն եւ ետ ընթեռնուլ եւ զայն ամենայն հաւաքեալ բանս: Ի կատարել ամենայն բանիցն յայտ արար Սակար հանդերձ կողմնակցօք իւրովք՝ թէ շատ համարիմք զայսոսիկ վկայութիւնս հարց, եւ չունիմք այլ եւս բանս յառաջ մատուցանել. վասն որոյ ասաց ինքնակալն հրեշտակացն Հռոմայ, նախարարաց եւ եպիսկոպոսաց հնազանդելոյ աթոռոյն Կոստանդնուպոլսի, դնել իւրաքանչիւր զառանձինն

կնիք իւր ի վերայ երկոց գրոցն այնոցիկ, յորս էին բանք հարց հաւաքեալք ի Մակարայ եւ յորոց ընդ նմայն էին. եւ վաղվազակի կատարէր հրամանն թագաւորին:

Յետ այսորիկ խօսեցան զեսպանքն Հռոմայեցիք եւ ասեն. «Մատուածասէր ինքնակալ, Մակար եւ որք ընդ նմայն են դեռ եւս ոչ մարթացան հաստատել ի ձեռն մատուցեալ վկայութեանց զմի կամս եւ զմի գործողութիւն ի Տէր մեր Եփեսոս Վրիստոս: Եւ զորս մատուցին վկայութիւնս առաջի մեծի ինքնակալիդ եւ ժողովոյս սրբոյ՝ կամակորեալ են, զի որ ինչ ի մի կամս սրբոյ Երրորդութեանն պատշաճեալ բերին, նոքա ի մարդկութիւն Տեառն մերոյ պատշաճեցին, իսկ որ ինչ յաղազս մարմնաւոր տեսչութեան Կենարարին մերոյ գրեալ են՝ զայնոցիկ եւ զմիտս եւ զբանս աղաւաղեցին: Եւ արդ՝ աղաչեմք զտէրութիւնդ հրաման տալ՝ զի զվաւերական եւ զճշմարիտ գիրս վկայութեանց հարցն, զորս սոքա մատուցին, բերցնն դպիրք ի հայրապետանոցէ թագաւորեալ քաղաքիս, եւ համեմատեալ ընդ այնոսիկ զգրեալսն ի սոցանէ՝ ածցուք ի մէջ զպատրանս նոցա: Եւ մեք աւաղիկ ունիմք առ մեզ բազում բանս հաւաքեալս ցերանելի հարց, որք զերկուս կամս եւ զերկուս գործողութիւնս ի Տէր մեր քարոզեն յայտնապէս: Եւ զմիմք եւ զվկայութիւնս հերեսիովսացն, որք մի կամս եւ մի գործողութիւն ըստ բանիցն Մակարայ եւ կողմնակցաց նորա ուսուցանեն: Եւ աղաչեմք պատուէր տալիւ մի ըստ միոջէ ընթեռնուլ զսոսա», : Եւ կատարումն խնդրոյ պատուական հարցն յապաղեաց ի մեւս գումարումն ինքնակալն:

Ի վաղեւ անդր ժողովեալ հարց եւ իշխանաց ինքնակալան հանդերձ եւթներորդ անգամ, հրաման ետուն Ստեփանոսի երիցու, որ ընդ հրեշտակացն Հռոմայ իջեալ էր ի Կոստանդինուպոլիս, ընթեռնուլ զվկայութիւնս հարցն սրբոց եւ հերձուածողացն զորմէ ի վերջնում գումարմանն խօսեցան հրեշտակք: Իբրեւ ամենայն բանքն ընթերցան ասէ ինքնակալն. «Եւ հալուաք եւ ծանեաք զամենայն վկայութիւնս բանից զոր հրեշտակքն Հռոմայ ժողովեալ ետուն ընթեռնուլ. եւ արդ ասացէք, պատուական հարքդ, թէ արդեւք եւ զայլ եւս վկայութիւնս կամիցիք յառաջ բերել», : Պատասխանի ետուն հրեշտակքն. «Ինչպէտ եւ կարող էաք բազում եւ այլ բանս առաջի մատուցանել, սակայն առ չձանձրացուցանելոյ զլսելիս ձեր, բաւական համարեալ զորս բերաքն, աղաչեմք զտէրութիւն ձեր հարցանել զՄակար եւ զՎեդորդ եւ զորս ընդ նոսայն են, թէ ընդունիցին զամենայն բանս թղթոյն Եղաթոնի հայրապետի եւ ժողովոյ նորա», : Պատասխանի ետուն Մակար եւ կողմնակիցք նորա եւ ասեն. «Եւ աղաչեմք զքեզ, աստուածասէր ինքնակալ, տալ մեզ զօրինակ

թղթոցդ, զի զվկայութիւնս հարց՝ որք ի նոսա են, համեմատեցուք ընդ մատեանս, որ պահին ի հայրապետանոցի քաղաքիս եւ ի յաջորդ գումարմանն արասցուք պատասխանի խնդրոյ բանիցդ,։ Եւ նոյնժամայն ընկալան զխնդրեալն։ Եւ պահման ետ ինքնակալն, զի իշխանքն արքունի եւ երկրքին հակառակ կողմանքն դիցեն զվաւերական կնիք իւրեանց ի վերայ գրոց վկայութեանց մատուցելոց ի հրեշտակաց Հռոմայեցւոց. եւ եւ զեւ այնպէս. եւ արձակեցաւ եւթներորդ գումարումն։

Պատմէ Լնաստաս դիւանապետ²⁸ թէ ի չորեքտասաներորդում աւուր Փետրուար ամսոյ դարձեալ ժողովեցան հարք, եւ ինքնակալն եցոյց նոցա գիր ինչ, յորում էին մնար բանք Սակարայ անտիոքացւոյ հանդերձ վաւերական ձեռնագրով նորա։ Եւ պահ հարց զՎէորդ հայրապետ Սոստանդնուպոլսի, թէ զհաւատս՝ զոր առաքելական աթոռն Հռոմայ ուսուցանէ ըստ թղթոյն Եգաթնի քահանայապետի, կամաւ եւ յօժարութեամբ ընդունիցի։ Իսկ Վէորդ աղաչեաց զինքնակալն ասլ նմա ժամ պարապոյ մինչեւ գրով պատասխանի արասցէ։ Եւ արձակեցաւ ժողովն զայն օր. բայց յեւթներտասներորդում աւուր նորին ամսոյ եկին ժողովեցան ի մատրան սրբոյն Պետրոսի յարքունի ապարանսն. քանզի ինքնակալն հիւանդագին իմն էր յաւուր յայնմիկ, եւ կամեցաւ յառանձինն վայրի առաջի իւր եւ իւրոց նախարարաց ժողովել զհարս։ Եւ իբրեւ մի օմն ի դեսպանայն Հռոմայ ընթերցաւ զվճիռն նղովից՝ զոր Եգաթն քահանայապետ տուեալ էր ի վերայ Սիակամեայց, ընկալեալ Վէորդայ հայրապետի զամենայն մասունս ուղիղ հաւատոյ՝ խոստովան եղեւ ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս զերկուս բնութիւնս, զերկուս կամս եւ զերկուս գործողութիւնս, եւ նղովեաց զամենեսեան՝ որք ի Տէր մեր մի բնութիւն, մի կամս եւ մի գործողութիւն դաւանեին։

Յետ այսորիկ ի բաց գնացեալ ժողովելոցն, ի քսաներորդ հինգերորդ աւուր նորին ամսոյ դարձեալ եկին ի միասին ուր էին եւ երկրքին հայրապետքն Վէորդ եւ Սակար։ Ինքնակալն ասաց երկոցունց միանդամայն՝ ընտրել իւրեանց զմի ի կողմանցն՝ զոր եւ կամիցին, կամ զուղղափառացն՝ որք զերկուս կամս ի Տէր մեր դաւանին, եւ կամ զհերետիկոսացն՝ որք զմի կամս եւեթ ասեն ի նմա։ Վէորդ հայրապետ առանց յապաղութեան վաղվաղակի ընկալաւ զուղիղ դաւանութիւնն. իսկ Սակար եւ իւրքն ամենայն ընդ հերետիկոսսն ընտրեցին մնալ։ Յետ այնորիկ ընկալեալ հարց զգիր դաւանութեանն Վէորդայ եւ քննեալ՝ ետուն զայն ինքնակալին, յայտ արարեալ թէ ուղղափառ է Վէորդ հայրապետն։

²⁸ Ի վերս Եգաթ. քահանայապետ։

Եյս հատած պատմութեան, զոր գրէ միայն Անաստաս զիւանապետ, ոչ գտանի ի կարգի գործոց ժողովոյս յարձանադիրս նորա²⁹։

Յեւթներորդ աւուր ամսոյն Սարտի ժողովեցան հարբն յառաջին տեղի ժողովոյն ի գմբեթարդ սրահն հանդերձ ինքնակալան ութերորդ անգամ։ Եւ եհարց ինքնին ինքնակալն զՎէորդ Կոստանդնուպոլսի եւ զՍեկար Անտիոքոյ հայրապետս եւ զորս ընդ նոսայն էին, թէ ընդունիցին զբանս թղթոյ երանելոյն Եգաթնիի եւ ժողովոյն Հռոմայ։ Յառաջեաց քան զամենեւին Վէորդ հայրապետ Կոստանդնուպոլսի տալ պատասխանի եւ ասէ. «Հայեցեալ յամենայն բանս թղթոցն Եգաթնիի երջանիկ հայրապետի Հռոմայ եւ նորին ժողովոյ, եւ քննեալ զգիրս սրբոց հարց պահեալս ի մատենադարանի հայրապետանոցիս իմոյ, գտի զամենայն վկայութիւնս հարց գրեալս յերկոսին թուղթան ամենայնիւ միաբանս եւ ոչ իւրք հակառակս հարցն սրբոց. վասն որոյ եւ ընդունիմ զնոսա եւ այնպէս խոստովանիմ եւ հաւատամ»,։ Յետ սորա խօսեցաւ Թէոդորոս եպիսկոպոս Լափեսացւոց եւ ասէ. «Եւ ես խոստովանիմ եւ հաւատամ» որպէս ինչ յերկոսին թուղթոյ յայդոսիկ կայ՝ զերկուս բնութիւնս եւ զերկուս գործողութիւնս ի Տէր մեր Հիսուս Վրիստոս»,։ Օչոյն վկայութիւն հաստատուն բանիւք եղին եւ այլ եւս տասն եպիսկոպոսունք, ամենեքեան ուղիղ խոստովանութեամբ դաւանեալ զերկուս կամս եւ զերկուս գործողութիւնս ի Վրիստոս Հիսուս։

Եսկ Թէոդորոս եպիսկոպոս Սեդիտինեայ անցեալ ի մէջ ժողովոյն, խօսել սկսանէր օրինակ զայս. «Տէր իմ ինքնակալ, աղաչեմ զքեզ ընթեռնուլ զայս գիր»,։ Օչայս ասացեալ, ըստ անխարկութեան ինքնակալին ետ գիր ինչ ի ձեռս Հովհաննու ատենադպրի, եւ նա սկսաւ ընթեռնուլ զայն, որ ունէր այսպէս. «Հարք սուրբք եւ ընդունելիք, զորոց զվկայութիւնս կողմանքն երկոքին ի հաստատութիւն բանից իւրեանց ի մէջ մատուցին, պայծառացան յեկեղեցւոջ յառաջ քան զհինգերորդ տինգերական ժողովն, եւ զե՞ հ զի եւ ոչ մին ի չորից տինգերական ժողովոց, նա եւ ոչ հինգերորդ ժողովն, վարդապետեաց ինչ մեզ վասն անճառ տնտեսութեան Տեառն մերոյ Հիսուսի Վրիստոսի, բայց միայն զերկուս բնութիւնս չայլայեալս եւ չշփոթեալս ի մի գոյութիւն կամ անձն նորա։ Եւ արդ աղաչեմք զտերութիւն քո, որ բազում մասամբք հնարիս զմիաբանութիւն եկեղեցեաց հաստատել, զի գրով սահմանեալ հաս-

²⁹ Եւ եւ այլ բանք ինչ առ մին Անաստաս որպէս յառաջագոյն գրեցաք, մերժեալ էր ատաս, որք յարձանադիրս ժողովոյն ոչ յաթուղն Կոստանդնուպոլսի, կրճատեաց զաանին։ Եւ համարի Բրիտոս (Ի Տեղեւ) եհան բազում ինչ ի գործոց սորին ժողովոյ։ Զ. Իւլ.) Թէ Թեոդորոս եպիսկոպոս, որ

տատեցես զուղիղ եւ զանարատ սահմանս աւանդեալս մեզ ի սրբոց եւ ի տիեզերական ժողովոց, զի մի ոք յայսմ հետէ իշխեսցէ անցանել ըստ հին սահմանս զոր հարբ մեր ի փրկութիւն ամենեցուն եղին: Դարձեալ մի ումեք լիցի բամբասել զառաջինս, որք արդ եւս ննջեցեալ են, վասն ասելոյ նոցա մի կամս եւ մի գործողութիւն, կամ երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս, բայց զնոցանէ միայն ամբաստանութիւն լիցի, որք ի հնգից տիեզերական եւ յայլ եւս ուղղափառ ժողովոց հանդերձ իւրեանց խոտոր ուսմամբն նզովեալ են, եւ կամ որք արդարեւ չեն ընդունելիք ի կաթուղիկէ եկեղեցւոջ, ի Յետ ընթերցուածոյ գրոյն եհարց ինքնակալն զԹէոփորոս, թէ Ոյք ոմանք գործակիցք եւ հաղորդք եղեն ի գիր անդր: Եւս պատասխանի ետ եւ ասէ. Պետրոս Ափսկոպոսայ, Սողոմոն Աղանիայ եւ Անտոնիոս Հիպեպիայ եպիսկոպոսուք, եւ ոմանք ի Ժառանգաւորաց Աոստանդինուպոլսի եպիսկոպոսին, եւ Ստեփանոս երէց աշակերտ Սակարայ անտիոքացոյ: Դարձեալ եհարց ցնա թագաւորն. Ո՞ր ետ քեզ զայդ գիր: Թէոփորոս ասէ. Ինքն Ստեփանոս՝ որ է յեկեղեցւոյն Անտիոքայ: Օչոս առաց ցուցեալ մատամբն զՍտեփանոս՝ որ կայր յետոյ կողմանէ աթոռոյն Սակարայ անտիոքացոյ:

Իբրեւ նա լռեաց՝ խօսեցան այլ եւս երեք եպիսկոպոսուք եւ յայտնի բանիւք ցուցին մի ըստ միոջ՝ թէ հաւանեալ թղթոց երանելոյն Ագաթոնի եւ ժողովոյ նորա, յօժարութեամբ ընդունիմք զխոստովանութիւն ուղղափառ հաւատոյ: Սիւր ի սոցանէ Թէոփորոս եպիսկոպոս Պերոժի ի Հայաստան, որ, որպէս կայ յարձանագիրս ժողովոյս, խօսեցաւ եւ ասէ. «Լուեալ զբանս գրեալս ի հօրէ մերմէ Ագաթոնէ քահանայապետէ Հռոմայ առ տէր մեր քրիստոսասէր ինքնակալ, եւ ընկալեալ զԹեօթութիւն վկայութեանցն՝ որ ի թղթի նորա գտանին, հաւատամ՝ որպէս նա ինքն հայր մեր Ագաթոն քահանայապետ հնոյն Հռոմայ հաւատայ ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս, որ է մին յամենասուրբ Երրորդութենէ՝ Ճշմարիտ Աստուած մեր, զերկուս բնութիւնս ի մի անձն, զերկուս բնական կամս եւ զերկուս գործողութիւնս բնականս»:

Յետ այսորիկ յոտն կացեալ ամենայն եպիսկոպոսաց՝ որ էին ընդ իշխանութեամբ Աոստանդինուպոլսի եկեղեցւոյն, միաբան ձայնիւ ասեն. «Ունկնդիր եղեալ բանից գրեցոց առ տէր մեր ինքնակալ ՍԱԳԱԹՈՆԷ ի սուրբ եւ յերանեալ հայրապետէ հնոյն Հռոմայ եւ ի ժողովոյ նորա, եւ ի վերայ հասեալ վկայութեանցն որ ի նոսա, հաւատամք եւ խոստովանիմք ի մի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս երկուս բնութիւնս անշփոթ, անփոփոխս եւ անբաժինս, երկուս բնական կամս եւ եր-

կուս ընական գործողութիւնս, նշովեալ զամենեսեան որք մի կամս եւ մի գործողութիւն ասեն ի Տէր մեր Ախուս Վրիստոս,, : Ի լռել սոցա՝ սուրբ ժողովն ըստ ակնարկութեան ինքնակալին հրամանս ետ Թէոդորոսի Սեղտինեայ եպիսկոպոսի եւ ամենեցուն, զորս նա պորձակիցս իւր ի յօրինուած գրոյն մատուցելոյ ասացեալ էր, անցանել ի մէջ ատենին եւ յայտ յանդիման զկարծիս իւրեանց խոստովանել : Բաց ի Ստեփանոսէ երիցուէ յաշակերտէ Սնկարայ անտիոքացւոյ ամենեքեան յարուցեալ կացին ի միջի, եւ ասեն. «Ոչ ուղիղ խօսեցաւ այս Թէոդորոս. քանզի մեք չունինք բնաւ մասն եւ խորհուրդ ի գմին գրի, եւ պատրաստ իսկ եմք դաւանել առաջի ձեր զմեր ուղիղ հաւատս,, : Պատուէր ետ նոցա սուրբ ժողովն, թէ քանզի վասն գրոյն մատուցելոյ ի Թէոդորոսէ մեղտինացւոյ կասկածելի եղին նոքա, գրով դրոշմեալ զխոստովանութիւն ուղիղ հաւատոց իւրեանց ի յաջորդ պումարմանն լու ի լու ամենեցուն դաւանեցեն :

Ժ. Յետ այսր հրամանի մատեաւ Պէորդ հայրապետ Սոստանիկոսկոսի առ ինքնակալն եւ ասէ. «Հաստուածուստ պահեալ տէր, յոյժ ցանկացեալ եմ զի անուն երջանիկ յիշատակի Վիտաղիանոսի քահանայապետի Հռոմայ միւսանգամ յիշատակեցի ի սուրբ եկեղեցիս. քանզի որպէս յայտ իսկ է՝ ի յամել գալստեան հռոմէական հրեշտակաց այսր ի քաղաքս՝ ջան եղին յաղերս ածել զմարդասէր տէրութիւնդ քո հայրապետն եկեղեցւոյ իմոյ, որպէս եւ Սնկար հայրապետ Ընտիոքայ եւ այլ եպիսկոպոսք ժողովեալք յայնժամ յաստուածապահ քաղաքս յայս, հանել զանուն նորին Վիտաղիանոսի ի յիշատակարանաց անտի : Սատարեա արդ զայս խնդիր մեր, եւ տեսցես թէ ոյք ոմանք միացեալ են ի մի հաւատս ուղղութեան եւ ոյք զատուցեալ բաժաննն զանձինս,,³⁰ : Եւ իբրեւ խնդութեամբ ընկալաւ ինքնակալն զխնդիրն, ամենայն ժողովեալքն բարձր բարբառով գոչեցին. «Սեցցէ ընդ երկայն ամս Սոստանիկանոս ինքնակալ մեծ, ուղղահաւատ թագաւոր, պահապան ուղիղ հաւատոց, նոր Սոստանիկանոս, նոր Թէոդոս, այլովքն հանդերձ : Սեցցէ Ըգաթոն ուղղափառ քահանայապետ, Պէորդ ուղղափառ հայրապետ եւ ուղղափառ ծերակոյտն,, :

Եպա աղաչեցին հարքն ժողովեալք զինքնակալն հրաման տալ Սնկարայ անտիոքացւոյ, զի անկեղծաւոր բանիւք յայտնի

30 Թեպէտ եւ ըստ գրելոյ մեր վերագոյն զանուն նորա ի բաց. յորմ ոչ փոր վշտք ինքնակալն ոչ ընկալաւ զխնդիր Թեոդորոս եւ դժաւութեամբ յուղղափառ ծագեցին : Եւ Սոստանիկանոսկոսի եպիսկոպոսի եւ Արդ քանզի Գէորգ հայրապետ ճարտար Սնկարայ անտիոքացւոյ որ կամեցան ընթել զիտէր զայս, ջանացաւ վերստին դնել զանուն Վիտաղիանոսի քահանայապետի ի նաւն քահանայապետին ի մատենան, եւ մատենից յիշատակաց. բայց նորա հակա պիտւ զմիտս ուղղափառաց հանգուցանել առ կամաց ինքնակալն հնարիւք հանին եւ զհերետիկոսն յամօթ առնել :

արասցէ, թէ խոստովանիցի արդեւք ի Տէր մեր Ահուռս Վրիստոս երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս, թէ հաւատայցէ ամենայնի՝ որ ինչ ի թղթի երանելոյն Ագաթոնի գրեալ է, եւ թէ միարանիցի ամենայն բանից հարց յառաջ մատուցեցոյ ի նմին քահանայապետէ: Պատասխանի ետ Սահար եւ ասէ. «Այ ասեմ երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս ի Վրիստոս Ահուռս, այլ մի կամս եւ մի աստուածայրական գործողութիւն»: Այսինքն ասեն հարց ժողովոյն ցինքնակալն. «Վանգի Սահար եպիսկոպոս ոչ միաբանի ընդ բանս ուղիղ գրոյն սրբոյն Ագաթոնի հայրապետի Հռոմայ, որում ամենեքեան հաւան գտաք, բարւոյ թուի մեզ՝ զի ելեալ նորա յաթոռոյ իւրմէ այնպէս պատասխանի արասցէ»: Այստ այսց բանից չորք եպիսկոպոսունք հարատակեալք իշխանութեան Անտիոքայ հայրապետին յոտն կացեալ ծանուցին թէ հաւատան ամենայնի որ ինչ ի թղթի երանելոյն Ագաթոնի գրեալ էր: «Խոստովանիմք ասեն, որպէս երկուս բնութիւնս նոյնպէս եւ երկուս բնական կամս եւ երկուս բնական գործողութիւնս անփոփոխս, անշփոթս եւ անբաժանս ի տնտեսութեան Տեառն մերոյ Ահուռսի Վրիստոսի»:

Իբրեւ սոքա լռեցին, հրամանս ետ ինքնակալն միում ի դպրաց իւրոց բերել զգիրս վկայութեանց, զորս ժողովեալ էր Սահար անտիոքացի ի վրոց հարցն սրբոց, յորոց վերայ յառաջագոյն ի վեցերորդում գումարմանն նախարարքն արքունի եւ պատգամաւորք եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ այլ եպիսկոպոսունք եղեալ էին զհնիքս իւրեանց, որպէս յառաջագոյն ասացաք: Ի մատուցանել գարին զգիրսն, եհարց ինքնակալն ցՍահար, Սի թէ իւր իսկ գիրք իցեն. եւ նա ի ձեռս առեալ եւ զննեալ զնոսա՝ խոստովան եղեւ, թէ Արդարեւ իմ են: Ապա ըստ հրամանի ինքնակալին եւ հարց ժողովոյն դաւանեցաւ Սահար զխոստովանութիւն հաւատոց իւրոց, յորում յայտնապէս ծանոյց, թէ ի Տէր մեր Ահուռս Վրիստոս մի կամս եւ մի գործողութիւն եւեթ ընդունի: Եւ քանզի ըստ յայտ առնելոյ իւրոյ գրեալ էր ուրոյն զիւր դաւանութիւն երկայն ճառիւ, եւ հրամանն ընթեռնուլ զայն, զոր եւ ընթերցաւ լի եւ անթերի մի ոմն ի դպրաց, յորում զնոյն միութիւն կամաց եւ գործողութեան ի Վրիստոս ըստ բերանով խոստովանութեանն իւրոյ դաւանէր: Յաւարտել ընթերցուածոյն՝ հարցին ցնա հարքն միւսանգամ, զի թերեւ ածցեն ի զգաստութիւն զմիտս. թէ հաւանիցի արդեւք ասել երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս ի Վրիստոս ըստ երկոց բնութեանց: Իսկ նորա յառաջին յամառութեանն իւրում պնդեալ, յանդգնադոյն եւս բարբառով ասէ. «Այ ասեմ երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս ի խորհրդեան տնտեսութեան Տեառն մերոյ Ահուռսի Վրիստոսի, թէպէտ եւ վամբ»:

նայն մարմինս իմ անդամ անդամ յօշեալ ընկենուցուն զնա ի ծով,»։ Հետ այսց բանից հրաման ետուն ժողովեալքն եւ ինքնակալն դպրաց բերել ի մատենադարանէ հայրապետանոցին Սաստանգինուպոլսի զմատենաս հարց, զորոց վկայութիւնս խանգարեալ էր Սակար։ Եւ իբրեւ բերին եւ սկսան քննել զբանս հարցն եւ զորս Սակար ասէր հանեալ ի նոցանէ, գտին զամենայն կրճատեալ եւ խանգարեալ։ Եւ հարց ցնա թագաւորն, թէ Լնդէր կրճատ վկայութիւնս առաջի մատուցեր։ «Եւ ետ պատասխանի եւ ասէ. «Եւ զայն բանս միայն ժողովեցի ի գրոց հարցն, որք իմոց խորհրդոց եւ կարծեաց օգնականք էին»,։ Եւ են հարցն «Եւ զայն ուղղափառաց այնպէս կրճատել եւ խանգարել զբանս հարցն սրբոց. այդ գործ հերետիկոսաց է»,։ Սակար ասէ. «Եւ նոցի ձեզ, թէ ես կամեցեալ զիմ խորհուրդս հաստատել այդպէս կրճատեցի զբանս»,։ Իբրեւ այսպէս համարձակ զիւր չար հնարս յանդիման եցոյց այրն, միարան բարբառով աղաղակեցին հարցն սուրբք. «Եւ հա արդ անձամբ զանձն հերետիկոս յանդիմանեաց դա։ «Եւ զովեալ եղիցի այս նոր Վէտսկորոս։ Եւ իծեալ լեցի նորս Եպոդինար։ Եւ ժամն է զդա յեպիսկոպոսութեան պատուոյն ի բաց մերժել, եւ կողոպտել ի հայրապետական զգեստուցն»,։ Եւ վաղվաղակի մատեալ Բարսեղ եպիսկոպոս Լրեւաացոց եւ մերկացոյց զնա ի պատուական զարդուցն, եւ հրաման եղեւ նմա հանդերձ անարժան աշակերտաւ իւրով Ստեփանոսիւ ի միջին վայրի կալ կանգուն։

Հայնժամ եհարց թէ՛նփանէս երէց սիկիդիացի զերկոսեան միանգամայն եւ ասէ. «Եւ դեւք խոստովանիցիք ի Տէր մեր Հիսուս Քրիստոս զմարդկեղէն զանմեղանչական կամ»,։ Եւ դա պատասխանի ետուն. «Սք ի նմա զմարդկեղէն կամ ոչ ճանաչեմք. այլ դնեմք զմի միայն աստուածեղէն կամ առանց կամաց մարմնոյ եւ առանց մարդկեղէն խորհրդոց, որպէս ցուցանէ վկայութիւն սրբոյն Եթանասի, զոր եղաք ի գրի մերում»,։ Եւ այս բանս կրճատեալ եւ թերի հանեալ էին ի գրոց սրբոյն Եթանասի ընդդէմ Եպոդինարի։ Եւ ասն որոյ եւ ասէ ցնոսա թէ՛նփանէս. «Եւ թէ զայդ վկայութիւն անարատ եւ անթերի առեալ եւ եղեալ էր ձեր, տեսանէիք արդեւք յայտնապէս» թէ երանելին Եթանաս մարդկեղէն կամ եւ մարդկեղէն խորհուրդս կոչէ զկարիս յանցաւորութեան, զոր եւ ես ասեմ թէ ի Տէր մեր չէին մարմնաւոր ցանկութիւն եւ խորհուրդք մեղաց, այլ միայն կամք բնական, զոր ետ արարիչն նախաստեղծ մարդոյն յորժամ ստեղծն զնա։ Եւ այժմ հարցանեմ զձեզ. Եւ դամ ունէր ոգի բանական»,։ Սակար եւ Ստեփանոս ասեն. «Եւ ունէր»,։ Թէ՛նփանէս. «Ունէր եւ զբնական կամ»,։ Ստեփանոս. «Եւ ունէր ազատ եւ ընտրող կամ. քանզի յառաջ քան զպատուիրա-

նազանցութիւնն ունէր նա զատուածեղէն կամս եւ էր կամակից ընդ Աստուծոյ, : Դոմեստիոս եպիսկոպոս Պրուսիայ ասէ. «Արէ, յոր վայր ձգես զանհանձար բարբաջս եւ զհայհոյութիւնդ. եթէ Ադամ կամակից էր ընդ Աստուծոյ՝ ապա եւ արարչակից, : Ի սոյն յաւելին տսել անղապահ՝ երանելոյն Ագաթնի. «Եթէ Ադամ նախ քան զպատուիրանազանցութիւնն աստուածեղէն կամս ունէր՝ ապա Ի միասին էական էր ընդ Աստուծոյ եւ անփոփոխ, ուստի՝ եւ կամք նորա էին կենարարք: Եւ զհարգ փոխեցաւ, եւ ի պատուիրանազանցութեան գտեալ՝ ընդ իշխանութեամբ մահու անկաւ: Չգիտիցեն զինչ ասէ երանելին Վիւրնի զՍրբոյ. Որպէս միասնական է գոյութեամբ, : Սոյնպէս եւ կամակից է ծնողի իւրում, քանզի միոյ էութեան մէջ կամք են, : Դարձեալ խօսեցաւ Խէնոփանէս եւ ասէ. «Տուք իւր պատախանի. Ադամ ունէր բնական կամս՝ Թէ ոչ, : Սակար եւ Ստեփանոս ասեն. «Հառաջագոյն ասացաք Թէ ունէր ազատ եւ ընտրող կամս, : Եւ իբրեւ դարձեալ ստիպէր զնոսա յայտնի եւ պարզ բանիւք առնել պատասխանի, եւ նոքա չկամէին զուղիղն խօսել, մատոյց Խէնոփանէս ըստ բանի ժողովելոցն զերկուս վայրութիւնս ի սրբոյն Աթանասէ եւ ի սրբոյն Ագոստինոսէ ի հաստատել Թէ Ադամ ունէր բնական կամս: Ապա ասացին ժողովեալքն. «Ի ձեռն այսց վկայութեանց քաջ եցոյց պատուական երէցն Խէնոփանէս՝ Թէ առաջին Ադամն ունէր բնական կամս. եւ արդ. եթէ նա զնոյն կամս ունէր, ընդէր բնաւ եւ երկրորդն Ադամ Տէր մեր եւ Աստուած Հիսուս Վրիտոս՝ որ ըստ ամենայնի նման եղեւ առաջնումն Ադամայ բոց միայն ի մեղաց, ոչ ունիցի ի մարդկեղէն բնութեան իւրում զբնական կամս: Իսկ եթէ Տէր մեր եւ զմարդկեղէն անմեղանչական կամս իւրոյ մարդկեղէն բնութեանն էառ, եւ զատուածեղէն կամս ընդ Հօր եւ ընդ սրբոյ Հոգւոյն յառջ քան զյաւիտեանս ունէր, ապա պարտ եւ պատշաճ է ամենայն ուղղափառաց խոստովանել ի նմա երկուս բնական կամս անշփոթս եւ անբաժինս, որպէս ի բազում վկայութեանց հարցնցուցաւ, : Ի կատարել բանիցս այսոցիկ զմնացուած վկայութեանցն մատուցելոց ի Սակարայ եւ ի Ստեփանեայ համեմատեալ ժողովելոցն ընդ Ճմարիտ բանս հարցն, գտին զենաւ աղաւղեալ եւ կրճատեալ :

Հիններորդ գումարմանն յութերորդ աւուր ամսոյն Մարտի յորում էին եւ իշխանքն եւ ինքնական, ոչ երեւեցաւ ի միջի Սակար անտիոքացի: Սի ոմն յատենադպրաց ժողովոյն յայտարար, Թէ Պետրոս Դիկոմիդեայ, Սոլոմոն Սիւնիայ, Անտոնիոս Հիպեպիայ եւ Խէնոփոս Սեղիտեայ եպիսկոպոսունք հանդերձ եւթն այլ ժառանգաւորոք, յորոց մի էր Ստեփանոս ա-

շահերտ Սահարայ, կացեալ արտաքոյ խնդրեն մտանել ի ժողովն: Հրաման ետ ժողովն սուրբ, եւ մտեալ ի ներքս կացին ի մէջ ատենին: Յետոյ սկիզբն արարին ժողովեալքն զմնացուած վկայութեանցն՝ զոր Սահար եւ աշակերտ նորին Ստեփանոս ժողովեալ էին ի հարց, ի քնին մատուցանել եւ համեմատել ընդ բուն բանս հարցն. եւ յամենայնի ցուցան խաւարասէրքն խարերայ, ստախոս եւ նենգաւոր: Յայնժամ խօսեցան ժողովեալքն ընդ Ստեփանոսի երիցու եւ ասեն. «Դու, ով Ստեփանոս, եւ վարդապետ քո Սահար ի ձեռն մատուցեալ գրոցդ վկայութեանց չկարացէք ցուցանել ի տեսութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի զմի կամս եւ զմի գործողութիւն: Եւ մեք գտաք հաւատաեաւ քարոյեալ երկուս կամս եւ երկուս գործողութիւնս ի վկայութիւնս եղեալս ի ձէնջ ի նոյն գիրս, թէպէտ եւ այլ այլեալ եւ կրճատեալ էր ձեր զայնոսիկ: Եւ արդ՝ վասն զի յայտ յանդիման խայտառակեցան հնարք ձեր, որովք փութայիք խանգարել զտառուածատուր ուսմունս եւ զբանս հարցն սրբոց, եւ զՏեո խոտոր վարդապետութեան հերետիկոսաց կրթէիք յապականել զուղղափառ ժողովուրդս, հրաման տամք ի բաց մերկանալ ձեզ զամենայն քահանայական պատիւ եւ զպասսաւորութիւն: Դսկ այլոց եւս եպիսկոպոսաց եւ վիճակաւորաց՝ որք կան աստէն ի միջի յանդիման, որոց գործք արժանի ապաշխարութեան ծանուցան մեզ, հրամայեմք բաղմել յիւրաքանչիւր տեղիս: Եւ զգիրս դաւանութեան ուղիղ հաւատոց իւրեանց, զոր երգմամբ խոստացան տալ մեզ՝ հրամայեմք յայլում գուժմարման մատուցանել առաջի մեր,»:

Յետ այսց բանից մաղթեալ ինքնակալին աւուրս բազումս, եւ երկրորդեալ զանէնքս ի վերայ Ստեփանոսի աշակերտին Սահարայ, արտաքս վերցին զնա ի ժողովոյն: Եւսայ յաժմու յիշատակեալ եպիսկոպոսունք եւ ժառանգաւորք՝ զորոց կասկած լեւեալ էր, ցուցին դարձեալ զպատրաստութիւն իւրեանց տալ զգիր ուղղափառ հաւատոց իւրեանց: Դսկ հարքն ասացին՝ ի յաջորդ գումարմանն տալ նոցա ընթեռնուլ զայն, եւ արձակեցան ի խաղաղութիւն:

Եւ. ՅՈՒԹԵՑԱՆԵՐՈՐԴ աւուր Սարտի գումարեցան հարք եւ ինքնակալն տառնորորդ անգամ, բայց ոչ դժգոսաւ ի հերձուածողաց անտի: Եւ առին քննել զվկայութիւնս հարցն սրբոց, զորս հրեշտակքն հռովեականք ի վանել զմիջորութիւն Միակամեայցն ի մէջ մատուցեալ էին, եւ յեւթներորդում գումարման ժողովոյս ընթերցեալ կնքեցին հարքն, որպէս պատմեցաք անդ: Յետ բանալոյ զկնիք թղթոցն բերին մի ըստ միոջէ զամենայն բանս վկայութեանցն ի համեմատութիւն ընդ բուն հաւատարիմ մատեանս հարց եւ ընդ յունական օրինակս՝ որ

պահէին ի հայրապետանոցի անդ ի Ղոստանդնուպոլիս, եւ ամենեքեան գտան հաւատարիմ եւ ճշմարիտ: Այս վկայութիւնք էին թուով երեսուն եւ ինն, հանեալ ի գրոց երեքտասան հարց սրբոյ եկեղեցւոյ, յորս բաց ի գլխաւոր վարդապետացն Յուսաց էին սուրբ Վեռն մեծ, սուրբ Մարտիրոս եւ սուրբ Վագոտիկոս: Ի կատարած համեմատութեան վկայութեանց հարցն, ընթերցեալ եղեն եւ բանք հերետիկոսաց ոմանց՝ որ վասն միոյ կամաց եւ միոյ դործողութեան Վրիստոսի՝ զոր եւ նոյն հռմէական հրեշտակք յեւթներորդ գումարմանն առաջի արարեալ էին: Այս բանս հերետիկոսացն համեմատեալ հարց ընդ պլ սրինակս գրոց նոցին՝ որք պահէին ի մատենադարանի հայրապետանոցին, գտան հաւատարիմ:

Ապա Պետրոս եպիսկոպոս Ղիկովեայ եւ որք ընդ նմոյն էին եպիսկոպոսք երեք եւ ժառանգաւորք վեց՝ ըստ խոստման իւրեանց՝ յատենի անդ ժողովոյն արարին զխոստովանութիւն ուղիղ հաւատոց, եւ ի հաստատութիւն բանիցն երգուան ի վերայ սուրբ աւետարանացն:

Արձ ի կատարած այս գումարման Վէորդք երեց տեղապահ աթոռոյն Լորուսադեմի խնդրեայ ընթեռնուլ ի ժողով անդ զթուղթ Սոփրոնիոսի Լորուսադեմացւոց հայրապետի առ Սարգիս Ղոստանդնուպոլսեցի. եւ վճիռ ետուն ժողովեալքն ի յաջորդ գումարմանն տալ ընթեռնուլ զայդ թուղթ եւ արձակեցան:

Իսկ ի քսաներորդ աւուր Սարտի ժողովեցան հարք եւ ինքնակալն միտասաներորդ անգամ, յորում թիւ հայրապետացն երեսնիւ աւաւելեալք էր. եւ հրաման ետուն ընթեռնուլ զերկայն եւ զիմաստուն գիր սրբոց Սոփրոնիոսի երուսդեմացւոյ առ Սարգիս հերետիկոս եպիսկոպոս, եւ դտին ըստ ամենայն մասանցն արժանի գովութեան եւ քարոզ ճշմարտութեան ուղղափառ հաւատոց: Ապա խօսեցան հրեշտակք աթոռոյն Հռոմայ եւ ասեն. Նրանեաք հաստատութեամբ զի հերձուածողական գիրք ինչ Սակարայ անտիոքացւոյ եւ Ստեփանոսի աշակերտի նորա գտեալ ի տան նորա՝ ի դիւանի հայրապետանոցի քաղաքիս եղան ի պահեստ. արդ աղաւթ տալ բերել զնոսա ի ժողովս՝ զի ընթերցեալ ամենեցուն յանդիման ցուցցին: Եւ վաղվաղակի ըստ հրամանի ինքնակալն երթեալ Վէորդայ ստենադպրի եգիտ եւ երբ ի յիշատակեալ դիւանէն զերկուս գիրս եւ ծրար մի գրոց. եւ ասաց՝ Թէ երեքեան եւս գրեալ են ձեռամբ Ստեփանեայ աշակերտին Սակարայ անտիոքացւոյ, եւ ի գլուխն կրին զանուանս երկոցունցն:

Եւ հրաման ի ժողովելոցն ընթեռնուլ զծրարեալ գիրս, զոր առեալ Անտիոքոսի դպրի սկսաւ ընթեռնուլ զսկիզբն նորա

որ ունէր այսպէս. «Պատճէն գրոյն՝ զոր Սակարայ հայրապետ Անտիոքայ մատոյց առ աստուածասէր մեծ ինքնակալն Կոստանդինոս», Եւ ի յառաջել ընթերցուածոյն ասնն ժողովեալքն. Գիտեմք յառաջին քննութեանց անտի զմիտս բանիցն որ ի գրի անդ գրեալ կան, վասն որոյ աւելորդ է ցկատարածն լսել զամենայն, ընթերցցի դպիրն զմին յերկուց գրոց անտի: Առեալ զայն Անտիոքայ ընթերցաւ զսկիզբն նորա՝ որ էր զայս ձեւ օրինակի. «Իսն գովութեան առ խաղաղասէր եւ բարեպաշտ մեծ ինքնակալն Կոստանդինոս ի Սակարայ եպիսկոպոսէ անտիոքացւոյ», Զեւ սկսեալ զըուն բանս գրոյն ընթեռնուլ՝ խօսեցաւ Խեղոփանէս երէց եւ ասէ. «Եթէ քահանայ որ զայսպիսի բան գովութեան կամ զհրապարակախօսութիւն առ ինքնակալն յօրինէ՝ պարտ եւ պատշաճ է առաջի ծերակուտին զայն յառաջ մատուցանել կամ ընթեռնուլ. իսկ Սակարայ այսպիսի ինչ ոչ արարեալ՝ զօրինակս այդր հրապարակախօսութեան առաքեաց ի Սարգիսիա, ի Հռոմ եւ յայլ տեղիս, որ ամենեւին իսկ չէ վայել քահանայի», Ինքնակալն ասէ. «Մեք զայդպիսի ինչ հրապարակախօսութիւն ոչ ընկալաք ի Սակարայ. միայն ետնա մեզ գիրս ինչ, զորս բնաւ եւ յակն իսկ ոչ արկաք, եւ ի յաջորդ գումարման առաքեսցուք ի սուրբ ժողովդ՝ զի ծանկնջք զըսնանն որ ի նոսա են», Եւ զայն ընթերցեալ զայն առաջին հրապարակախօսութիւն, գտին լի խոտոր վարդապետութեամբ եւ քարոզ միոյ կամաց եւ միոյ գործողութեան ի Վրիստոս:

Իբրեւ կատարեցաւ ընթերցուած առաջին գրոյն՝ հրամայեցին ընթեռնուլ եւ զերկրորդ գիրն, որոյ այս էր սկիզբն. «Իսն ի Սակարայ հայրապետէ Անտիոքայ առ Վուկաս երէց եւ վանական յԱփրիկէ, որ վասն նոր հերձուածոյն Մաքսիմոսեանց գրեալ է ⁸¹», Եւ յառաջել ընթերցուածոյն ծանուցեալ հարց՝ թէ եւ այս գիր գնոյն օտարաձայն կարծիս Սիակամեայցն ունի, արդեւ զկատարեալ ընթերցումն: Բայց հրաման ետուն բանս ինչ ի գրոց անտի հաւաքել, եւ ի մի կարդ եղեալ ընդ բանից հերետիկոսաց, որք յառաջագոյն ի ժողովի անդ ընթերցան, կարգել յարձանագիրս գործոց ժողովոյն, զի յայտնապէս երեւեսցի առ ամենեւեան եւ յամենայն ժամանակի միարանուութիւն բանից Սակարայ եւ Ստեփանոսի ընդ մոլորութեան հերետիկոսաց: Եւ գործն հաւասար հրամանին կատարէր:

Յառաջ քան զարձակել այսր գումարման յայտ արար ինքնակալն առ հարս ժողովոյն, թէ վասն զի մեծամեծ գործք համօրէն տէրութեան ի վերայ հասեալ կան՝ չկարեմք ի յա-

⁸¹ Նոր հերձուած Մաքսիմոսեան աւեր հակառակ սեմանց Միկեանայց, եւ նուազէին հերետիկոսայք զուղիղ վարդապետայր իւրեւ եւ սրբել զորոք չար սերպետութիւն որդի Մաքսիմոսի վկայի, որ մանեալ անդ ի Պիւսոսէ կոստանդնուպոլէ հասեալ յԱփրիկէ քարոզէր եւ սեպեցաւ սեցւոյ եւ յոյլոց:

Ջորդ գումարմունն գալ ի ժողովդ, այլ հրաման տամք չորից յիշխանաց մերոց փոխանակ մեր աթոռակից ժողովելոցդ լինել: (Յետ այսորիկ արձակեցաւ գումարումնն:

Ի քսաներորդ երկրորդ աւուր Սարտի ժողովեցան հարն երկոտասաներորդ անգամ. չեկն անդր ինքնակալն, այլ բոս խոստմանն իւրում առաքեաց չորս նախարարս, որք յաջմէ եւ յահեկէ դահու նորա բազմեցան: Իսկ թիւ համարոյ հարցն բազմագոյն էր յայսմ նուագի, մինչեւ ութսնիւք չափ. այլ յանուն Անտիոքայ հայրապետին չգտաւ որ ի ժողովի անդ: (Յառաջ քան զամենայն գործս Աոստանդինոսոս զպրապետ յայտարար, եթէ Յովհաննէս համարակար պաշտօնեայ գրանն արքունի բերեալ զգիրսն՝ զորոց ի յետին գումարման ժողովոյ ասաց ինքնակալն առաքել այսր, կայ արտաքոյ վարագործն եւ մնայ հրամանի սուրբ ժողովոյդ մտանել ի ներքս: Ժողովեալքն ետուն հրաման՝ նախ ընթեռնուլ կարճ ի կարճոյ զգործս վերջին գումարմանն, յետ այնորիկ հրաման ետուն եւ Յովհաննէս գալ ի ներքս: Եւհուտ նա ի ժողովն, խօսեցաւ եւ ասէ. Աստուածասէր ինքնակալ մեր ետ ինձ զգիրս զայսօսիկ մատուցեալս առ նա ի Մակարայ անտիոքացոյ, որպէս յառաջագոյն ասացն ձեզ. եւ հրաման ետ ինձ ազդ առնել սրբոյ ժողովոյդ, թէ ցայժմ եւ ոչ բան մի ի դրոցդ յայդցանէ, եւ ոչ զգրութիւն նոցա յակն արկեալ է իմ, զորս եւ վաւերական կնքով իւրով կնքեալ առաքէ առ սուրբ ժողովդ:

Հրաման ետուն ժողովեալքն առնուլ զգիրսն, եւ քննեալ ի նոսա զհաստատուն կնիք ինքնակալին առաքեցին զՅովհաննէս համարակար անդրէն ի տեղի իւր: Եւ գիրքս այս էին նախ պատճէն հրապարակխօսութեան Մակարայ անտիոքացոյ առ ինքնակալն, զոր յանցեալ գումարմանն ընթերցեալ էին. երկրորդ՝ թուղթ Սարգսի կոստանդնուպոլսեցոյ առ Աիւրոս եպիսկոպոս փասիդեայ, զորմէ վերագոյնն գրեցաք. երրորդ՝ սուր թուղթք Մինասայ Աոստանդինուպոլսոյ հայրապետի առ Սիգիզիոս քահանայապետ, եւ սորա առ Յուստինիանոս կայսր եւ առ Խէոգորա բամբիշն, զորոց զընաւսն իբրեւ սուտ գիրս հարեալս ի Միակամեայց մերժեցին եւ յայսմ վայրի հարք ժողովոյն, որպէս յառաջին գումարմանն մերժեալ էին: Չորրորդ՝ թուղթք Սարգսի կոստանդնուպոլսեցոյ առ Սնորիոս քահանայապետ եւ սորա առ նոյն Սարգիս: Ընթերցեալ զայս ամենայն կարգ ըստ կարգէ, առաքեցին հարք զՎէորդ զպիր երթալ բերել ի դիւանէ հայրապետանոցին զհաւատարիմ օրինակս գրոցն այնոցիկ, եւ տեսանել թէ արդարեւ ճշմարիտ եւ միարան իցնն բանքն յօրինակս Մակարայ ընդ բուն բանից այնոցիկ որ գրեցինն զգիրսն:

Մինչ չեւ էր Վէորգայ դպրի յետս այսրէն ի ժողովն գար-
 ձեալ՝ առաքեցին ժողովեալքն երիս եպիսկոպոսունս դպրօք
 հանդերձ յապարանս Սնկարայ անտիղբացոյ տարեալ ցուցա-
 նել նմա զամենայն գիրս՝ յորոց վերայ կայր անուն նորա՝ թէ
 արդեւք նորա իցեն ճշմարտիւ։ Երթեալ սոցա գտին զնա յա-
 ռանձինն սենեկի իւրում ի հայրապետանոցին եւ ցուցին նմա
 մի ըստ միոջէ զամենայն զգիրսն . եւ դարձեալ այսրէն ի սրահ
 ժողովոյն ասեն . Եւս Սնկարիոս զամենայն զգիրսն, զննեաց եւ
 ասէ . Եւս՝ իմ է ամենայն։ Հետոյ եկն եւ Վէորգ դպիր եւ եւեր
 զարտաճէնս գրոցն Սարգսի եւ Սնորիոսի, եւ գտան ամենեքեան
 հաւատար ըստ ամենայն բանիցն ընդ օրինակացն Սնկարայ։

Ի կատարել այսր ամենայնի խոնարհ բանիւք հարցին իշ-
 խանքն արքունի յանուն ինքնակալին զհարսն ժողովոյն, թէ
 մարթ ի՞նչ իցէ այնուհետեւ Սնկարայ միւսանգամ ըստ ա-
 ռաջին կարգին ունել զաթոռ իշխանութեանն՝ եթէ ցուցցէ
 անկեղծաւոր ապաշխարութիւն ի վերայ չարաց գործոց իւրոց։
 Հայնժամ յիշատակեալ հարց զամենայն գործս Սնկարայ եւ
 զանհնարին խռովութիւնս զորս գրովք իւրովք եւ ի ձեռն մո-
 լար մարդկան յուզեալ էր ի տեղիս տեղիս, որովք բազմաց յու-
 ղեղ հաւատոց անկանելոյ լեալ էր պատճառք, եւ զեանգայրել
 նորա զգիրս եւ զբանս հարցն սրբոց ըստ մտի, ցուցին յայտ-
 նապէս եթէ չէ վայել եւ ոչ հաճոյ Եստուծոյ միւսանգամ յա-
 ռաջին աւագութիւնն զնա հանել։ «Սնանաւանդ զի, ասեն,
 բազում անգամ ի ժողովի աստ առաջի ինքնակալին մերոյ հար-
 ցեալ, թէ արդեւք ընդունիցի զուսումն ուղղափառութեան
 զերկուց կամաց եւ զերկուց գործողութեանց Կենարարին մերոյ
 ոչ իւրք իրօք յանձին կալաւ միաբանել սմին հաւատոց . նա՛ ա-
 ռաց իսկ լրութեամբ, Եւս համարիմ պատառ պատառ կոտո-
 րել եւ ի ծով անկանել, քան եթէ այդպիսի ուսմանց հաւա-
 նել, առվաւ զհաստատեալ միտս իւր ի խորհուրդս անօրէնու-
 թեան յայտ արարեալ։ Ս ասն որոյ եւ մեք զմիանգամ մերկա-
 ցեալն ըստ կանոնաց միաբան հաւանութեամբ ամենեցուն ի քա-
 հանայական պատուոյն, ոչ կարեմք միւսանգամ նովին օրինօք
 պատուել»,։ Օչայս իրրեւ լուան եպիսկոպոսունք եւ ժառան-
 գաւորք եկեղեցւոյն Ենտիղբայ, մատուցեալ աղաչեցին զպա-
 տուական իշխանսն, զի աղաչեցեն զինքնակալն, զայլ ոմն հայ-
 րապետ տալ աթոռոյն Ենտիղբայ փոխանակ Սնկարայ, զի մի
 միասցէ, ասեն, այրի այնպիսի շքեղ աթոռ։ Եւ իշխանքն
 խոստացան կատարել զինդիր նոցա։

ԺԻ . Ի քսաներորդ ութերորդ աւուր Սարտի, երեքտա-
 սաներորդ անգամ ժողովեալ հարց նախ ետուն ընթեռնուլ
 զառաջին գործս իւրեանց, եւ ապա միաբանութեամբ խօսեցան

վասն թղթոցն Սարգսի կոստանդնուպոլսեցւոյ առ Սիւրոս եւ
պիսկոպոս Փասիղեայ եւ առ Սնորիոս քահանայապետ եւ վասն
թղթոյ սորա առ նոյն Սարգիս եւ ասեն թէ «Օսոսա ամենայնիւ
մերժեմք եւ իրել եւ ի հոգեկորոյս գրոց դարչեմք ի նոցանէ»:
Եւսա զբանս ի վերայ անձանցն դարձուցեալ ասեն. «Ի բաց
մերժեալ զանարժան ուսմունս սոցա, այս է՝ Սարգսի, Պիւ-
ռոսի, Պաւղոսի եւ Պետրոսի կոստանդինուպոլսի եպիսկոպո-
սաց, Սիւրոսի Եղեքսանդրիայ եւ Խէնդորոսի Փառաւոռ եպի-
սկոպոսաց, զորոց մի ըստ միովէ յիշատակ արարեալ Եզաթնի
երանեալ եւ սուրբ հայրապետի հնոյն Հռոմայ ի թղթի իւրում
առ բարեպաշտ ինքնակալն՝ զբնական մերժէ, նա եւ զանուանս
նոցա յեկեղեցւոյ Լստուծոյ արտաքս ընկենուլ սահմանեմք, եւ
նզովս եւս կարդամք ի վերայ նոցա: Եւս սոսա պատշաճ հա-
մարեցաք ի բաց հանել յեկեղեցւոյ Լստուծոյ եւ նզովել եւ զՍ-
նորիոս եպիսկոպոս հնոյն Հռոմայ: Իսկ զթուղթս Սոփրոնիոսի
երուսաղեմացւոյ գտեալ ըստ ամենայնի ուղիղ եւ միաբան ընդ
ուսմանց առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ՝ ընդունիմք, եւ զանուն
նորա արժան համարիմք ի յիշատակարանս սուրբ եկեղեցեաց
կարգել»:

Ի մատենագիրս եկեղեցւոյ եւ յաստուածախօսս ոմանք պե-
պէս պատճառս ի մէջ մատուցեալ ցուցանեն, թէ այս նզովք
կարդացեալ աստէն ի վերայ Սնորիոսի չեն ճշմարիտ գործք
այսր ժողովոյ, այլ ի Միակամեայց ի վրէժխնդրութիւն ամո-
թալից պարտութեան իւրեանց, եւ ի նախատինս արհամարհա-
նաց հայրապետացն Հռոմայ մուծեալ յարձանագիրսն որպէս եւ
յայլ հին մատենան, թէ գտանիցի ինչ ուրեք յայսպիսի բա-
նից: «Ի գործս ժողովոյս՝ զոր ունիմք առ մեզ, ասէ հմուտ պա-
մագիրն Սուրբատորի³², եւ յայլ հին ծանօթութիւնս նզովել եւ
Սնորիոս քահանայապետ, որ՝ որպէս եւ տեսաք՝ կատարեալ էր
ի կենաց յամի 638: Թիւ արդեւք այն նզովումն եղել ճշմարտու-
թեամբ թէ այն գիր՝ յորում այնպիսի անցք յիշատակին, խան-
դարեալ են, եւ թէ ընդէր յայսպիսի իրս հազորդ գտաւ
այնպիսի հոյակապ հայրապետ՝ Բարոնիոս եւ Բեդդարմիոս եւ բա-
զումք յիմաստնոցն Վաղիացւոց, եւ այժմ Փակիրոս եւ Բասուէ
եպիսկոպոս Սեդրաց վիճին ընդ միմեանս: Սեդ շատ լիցի յուշ
առնել, զի եթէ ի սմին հազորդ գտաւ եւ Սնորիոս, ոչ յայն
սակա ինչ այս անցք անցին ընդ նա, իբրեւ զի զՄիակամեայց
մոլորութիւն ուսոյց կամ ընկալաւ. այլ զի զայն՝ առ յոյժ նե-
րողութեան՝ կամ թէ դիպողագոյն եւս՝ առ ահի չյուզելոյ մե-
ծամեծ շփոթս՝ ոչ մերժեաց ի բաց, եւ ոչ ջանացաւ անդէն ի
սկզբանն մերժել: Բանզի ճշմարիտ իմն է, թէ վասն այսպիսի

գնացից քահանայապետին աշակերտեալքն այսմ մոլորութեան մեծ համարձակութիւն գտին», : Այլ յաղագս չընդունելոյ եւ չուսուցանելոյ Մոլորիոսի զմոլորութիւն Միակամայց՝ ունիս վառանց հակառակութեան վկայութիւն սրբոյն Մաքսիմոսի խոստովանողն որ էր ժամանակակից Մոլորիոսի, զորոյ եւ զբանսն եւ գաբ վերագոյն ³³ : Ի սոյն բան համօրէն ողջամիտ մատենագրաց կարծիք միաբանին :

Ի կատարել բանից հարցն՝ ի նմին յերեքտասներորդ գուամարման խօսեցան արքունի իշխանքն եւ ասեն . «Օ խնդրոյ եւ պիսկոպոսաց եւ ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն Անտիոքայ՝ վասն տալոյ նոցա զոմն հայրապետ՝ պատմեցաք մեծափառ ինքնակալին մերոյ . եւ նա յայտ արար՝ եթէ ինքեանք եպիսկոպոսունք եւ ժառանգաւորք նորին եկեղեցւոյ որոշեալ ըստ կանխակալ սովորութեան իւրեանց զայր մի ընտիր ի հայրապետ իւրեանց՝ առաջի արասցեն նմին ինքնակալին», : Վարձեալ ասացին իշխանքն . «Հրաման տացէ սուրբ ժողովդ բերել ի զիւանէ հայրապետանոցի քաղաքիս եւ զայլ գիրս ինչ առաջնորդաց Միակամեայց եւ ընթեռնուլ», : Իբրեւ ետուն հրաման հարքն՝ գնաց վաղվաղակի Վեորդ ատենագրպիր եւ երեւ զոր ինչ եգիտ ի զիւանի անդ, յորս էին եւ ինն գլուխք բանից գրեալ ի Վիւրոսէ աղեքսանգրացւոյ, զորոց վերագոյնն ճառեցաք ³⁴ : Եւ ընթերցեալ հարց՝ գտին զամենեսեան գրեալ ըստ խոստոր ուսմանց Միակամայց . վասն որոյ պատուիրեցին զանուանս մատենագրացն նոցա ի բաց հանել ի յիշատակարանաց եկեղեցւոյ : Հետոյ ընթերցան զգիրս այլոց երից հայրապետաց Վոստանդինուպոլսի, այն է՝ Հովհաննու, Խովմայ եւ Վոստանդիանոսի, որք յետ Պետրոսի որ զՄիակամայցն ակտանայր, կարգաւ կալան վաթոռն . զորոց զբանս գտեալ միաբան ընդ ուղղափառ վարդապետութեան եկեղեցւոյ, գովեցին զնոսա : Բայց առ առաւել զգուշութիւն եւ ի հանգարտութիւն սրտի ամենեցուն՝ հրաման ետուն Վեորդայ ատենագրպիր երդնուլ ի վերայ սուրբ աւետարանացն, թէ չիք նորա տեսեալ կամ գտեալ ի զիւանի անդ հայրապետանոցին գիրս ինչ մատուցեալ առ երեսին հայրապետս այսոսիկ վասն միոյ կամաց եւ միոյ գործողութեան Վենարարին մերոյ . զոր իբրեւ արար նա հաստատութեամբ, յայանապէս վկայեցին հարքն՝ եթէ նոքա երեքեան արդարեւ ուղղահաւատք

³³ Տես ի վեր անդր յԵԼՆ 407 — 408 : նաեւ եկաց գրագիր, զբանելի ի 30 օրի . Զնոյն բանս սրբոյն Մաքսիմոսի գտանեմք նաեւ ջառագով մտանէ Մոլորիոսի քառն թանթութիւնս այսր երեքտասներորդ հանապաղեալ ի խօսս իւր ընդ Պիւռոսի . . . զուամարման որոյ ժողովոյս ի յոյն եւ ի Յոյնն յաւելու . «Եւ վկայէ՝ թէ Մոլորիոս հռոմայեցի բարբառ յառաջ բերեալ այս ուղղափառութեամբ գրեաց», : Ի հոս . խաւպէս . «Սուրբ Մաքսիմոս միայնակեաց յոյն Վեթ . հոգ . Ե . յԵԼՆ . 977 — 980 : վարդապետ եւ վկայ, որ առ այսու ժամա . . . 34 Տես ի վեր անդր յԵԼՆ 404 եւ 420 :

են եւ պարտ եւ պատշաճ է թողուլ զանուանս նոցա ի յիշատակարանս եկեղեցւոյ:

Այս դարձեալ գնաց Ղէորդ դպիր ըստ հրամանի հոգեւոր եւ երբ զայլ եւս գիրս ինչ ի նմին դիւանէ, ընդ որոց ուսումն չհաւանեալ ժողովելոցն՝ հրամայեցին վաղվաղակի հուրք մաշել. եւ իսկ եւ իսկ կատարեցաւ հրամանն, եւ արձակեցաւ զայն օր ժողովն:

Քանզի ի յաջորդ չորեքտասաներորդ գումարմանն ի թիւ հայրապետացն գտանեմք՝ զի Խէոփանէս որ ցայսվայր՝ եւ յերեքտասաներորդ գումարմանն եւս անուանէր երէց եւ հայր վանաց միայն, կոչի եւ գրի հայրապետ Անտիոքայ, յայտ է՝ թէ նա յեւ վերջին, այս ինքն երեքտասաներորդ գումարման, յերեսներորդ առաջներորդ աւուր Սարտի, որ ի նմին 681 ամի ի կիրակի դիպէր, ձեռնադրեալ էր եպիսկոպոս յաթուռն Անտիոքայ փոխանակ Սակարայ: Աս ինքն Խէոփանէս աւագ վանական Բայր անուն մենաստանի ի Սիկիդիա՝ էր այր վարժ եւ անուանի յառաւածեղէն գիտութիւնս եւ յուղիղ հրահանգս, եւ ամենայն առաքինութեամբ՝ որ կարեւոր պաշտօնէի եկեղեցւոյ են, զարդարեալ: Յուլթերորդ գումարման սրբոյ ժողովոյս քաջութեամբ կռուեցաւ ընդ օտարաձայն բանից Սակարայ անտիոքացւոյ եւ անարժան աշակերտի նորա Ստեփանոսի, եւ իմաստուն բանիք կարկեցոյց զնոցա նոցա, որպէս անդ գրեցաք: Այս ան յայտրիկ յորդորեալ եպիսկոպոսաց ի նորին գեղեցիկ համութենէ եւ յանարատ. գնացիցն արժան համարեցան տալ զնա հովիւ եւ առաջնորդ եկեղեցւոյն Անտիոքայ:

ԺԳ. Մեր ի հինգերորդ աւուր ամսոյն Ապրիլի ժողովեցան հարբն աստուածապաշտ իշխանօքն հանդերձ չորեքտասաներորդ անգամ: Ի սմա զգուշագոյն քննութեամբ եւ հարցափորձիք եւ համեմատութեամբ ընդ այլ օրինակաց քննեցին զամենայն խանգարեալ եւ սուտ գիրս մուծեալս յարձանագիրս հինգերորդ սրբոյ ժողովոյն, այն է զբանն Սինասայ կոստանդնուպոլսեցւոյ առ Սիգիդիոս քահանայապետ, եւ զսորա թուղթս առ Յուստինիանոս ինքնակալ եւ առ Խէոդորա բամբիշն, զորս կանխագոյն, որպէս ասացաք, յերրորդ գումարմանն քննեալ էին: Յայսմ կրկին քննութեան եւս նոր յանդիմանութեամբք եւ ի ձեռն այլոց վկայից գտին հարբ ի հերետիկոսաց անտի մուծեալ զնոսա ի բուն արձանագիրս սրբոյ ժողովոյն. վասն որոյ եւ հրաման ետուն պատառել հանել ի բաց, եւ միաբան ձայնիւ նզովել Կորգացին ի վերայ նոցա եւ որոց յօրինեցինն զնոսա: Յետոյ դարձեալ ասեն. «Ազովեցին որք ուսուցին եւ վարդապետեցին, որք ուսուցանեն եւ որք ուսուցանելոց են զմի կամս եւ զմի գործողութիւն ի Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս յԱստուածն ճշմարիտ»:

Մշտնջենաւոր օրհնութեամբ եղեցի յիշատակ չորից որոց ժողովաց, անվախճան եղեցի յիշատակ հինգերորդ սրբոյ ժողովոյն: Յերկայն աւուրս կենաց վայելեսցէ ինքնակալ մեր Առաքանդիանոս խաղաղասէր: Սիածին Արդի Աստուծոյ, շնորհեա նմա ամն բազումն, եւ յաջողեա ի ձեռս նորա զյաղթութիւնս պատեալազմաց:»

Իբրեւ ամենեքեան լռեցին՝ Խէնդորոտ եպիսկոպոս Տրիմիթուսեայ հանդերձ այլովք եպիսկոպոսօք Ախարոսի մատոյց զբան ինչ երանելոյն Աթանասի արեքսանդրացւոյ, զոր իբրեւ ընթերցան ըստ հրամանի ժողովոյն, գտեալ ի նմա գուսուսն երկուց կամաց եւ կրկին գործողութեան ի Տէր մեր՝ գովեցին զայն: Ապա Ղոմիտիոս եպիսկոպոս Պրուսիայ իմացոյց հարց եւ իշխանաց, թէ միայնակեաց ոմն երէց, Պողիքրոնիոս անուռն, Մակարայ եւ Ստեփանոսի խոտոր ուսմանցն միարանեալ՝ ոչ գաղարէ յորսալոյ զանուսմունս ի պատրանս բանից իւրոց: Եւ եթէ հաճոյ թուի իշխանացդ եւ՝ սրբոյ տիեզերական ժողովոյդ, հրաման տաջիք նմա գալ զառաջեալ, եւ յանդիման առնել զհաւատս իւր: Հայնժամ ասացին ժողովեալքն, յայլում նուագի տեսանել վասն Պողիքրոնիոսի, եւ յայնմ աւուր արձակեցաւ ժողովն:

Ի քոսներորդ վեցերորդ աւուր Ապրիլի միաբանեալ բազմութեան ժողովոյն հնգետասաներորդ անգամ, հրաման առ Պողիքրոնիոս արձակեցին գալ ի ժողովն: Իբրեւ եկն եմուտ նա անդր՝ հրամայեցին նմա ցուցանել զհաւատսն եւ զկարծիս վասն մարմնանալոյ Բանին: Պատասխանի ետ Պողիքրոնիոս եւ ասէ. «Օհաւատոց իմոց խոստովանութիւն կամ է ինձ գործովք եւ ոչ բանիւք յայտ առնել, ի յարուցանել իմում զմեռեալ զոմն աղօթիւք առ միածին Արդին Աստուծոյ: Եւ եթէ ոչ յաջողեսցի ինձ յարուցանել զնա, ժողովդ եւ ինքնակալն արասցեն ընդ իս զոր ինչ եւ կամիցին:» Իբրեւ կամեցան ժողովեալքն յառաջագոյն գիտել, թէ որպիսի գիր դաւանութեան ունի դնել ի վերայ մեռելոյն, ասաց այրն խոտորեալ, յետ դնելոյ զայն ընթեռնուլ եւ ի վերայ հասանել: Ասեն հարքն. Աւարդիկ պատրաստեալ է մեռեալն, արդ ցոյց զգիր խոստովանութեան քո, զոր դնելոց ես ի վերայ նորա վասն յարուցանելոյ զնա: Հայնժամ եհան Պողիքրոնիոս գիր կնքեալ կնքով, յորում կայր պատկեր Պողիքրոնիոսի խոստովանողի, որ ըստ կարծեաց Փղերեայ²⁵ էր Պողիքրոնիոս եպիսկոպոս Տիգրանի, վկայեալ առ Ղեկոսիւ ինքնակալաւ: Եւ էր գրեալ ի վերայ գրոյն այսպէս. «Առաքանդիանոսի յաստուածուստ պսակեալ եւ ամենիմաստ մեծի իշխանի Պողիքրո-

նիոս», : Լռեալ Լնտիգրոսի դպրի ըստ հրամանի ժողովելոցն զայն գիր, եւ բացեալ զինիքն սկսաւ ընթեռնուլ . եւ ունէր օրինակ զայս .

«Սոստանդիանոսի յԼստուծոյ պսակելոյ հեղոյ եւ մեծի իշխանի եւ Պողիքրոնիոս իբրեւ առնթեր եղելոյ ողջոյն տամ եւ երկիր պագանեմ : Տեսի զբազմութիւն լուսաւոր արանց, եւ ի միջի նոցա զայր մի, զորոյ զգորութիւն չեմ բաւական պատմել , որ խօսեցաւ ընդ իս եւ ասէ . Փութա երթ եւ ասա ցլոստանդիանոս ինքնակալ , որ զնորաձայն հաւատս յօրինէ, զբոյժ լինել ի հնարելոյ եւ կամ յընդունելոյ զնոր հաւատսն : Եւ եղեւ ինձ յետ այսորիկ դառնալ յԱրակիղայ ի Վրիստոպոլիս, եւ կալ զեւթներորդ ժամու աւուրն ի հովանոցի, եւ ահա տեսի զայր մի ահագին տեսեամբ եւ սպիտակաիւառ, որոյ կացեալ հանդէպ երեսաց իմոց ասէ . Որ ոչ խոստովանի մի կամս եւ մի գործողութիւն աստուածայրական ի Վրիստոս, չէ նա քրիստոնեայ : Եւ ես ասեմ . Օայս եւ ամենիմաստ ինքնակալն Սոստանդիանոս յառաջագոյն սահմանեաց ասել մի կամս եւ մի գործողութիւն աստուածայրական : Լսէ ցիս այրն . Վարի իսկ բարի եւ հաճոյ Լստուծոյ գործ գործեաց նա», :

Եւ իբրեւ ընթերցուած գրոյն ի գլուխ ելանէր՝ եհարց սուրբ ժողովն զՊողիքրոնիոս, թէ իւրով ձեռամբ գրեաց զայն գիր, եւ թէ զսա զնելոց իցէ ի վերայ մեռելոյն : Եւ յասել նորա, թէ խմ է գիրդ, եւ զայդ զնելոց եմ ի վերայ մեռելոյն, ելեալ իշխանաց միաբանութեամբ համօրէն հարց յատենէ ժողովոյն՝ անցին ի սրահ Օեւքսիպոնի կամ հասարակաց բազանեաց ³⁶, ուր եկեալ խռնեցաւ եւ անբաւ բազմութիւն մարդկան : Եւնդ ի վերայ ոսկիապատ դազաղաց բերեալ եղին մեռեալ մի . եւ մատուցեալ Պողիքրոնիոսի եդ ի վերայ նորա զգիրն, եւ ժամս բազումս կացեալ առ նմա շէյր եւ խօսէր : Եւ իբրեւ չկարաց վճարել ինչ , ասէ առանց պատկառելոյ . Ոչ կարեմ յարուցանել զմեռեալն : Հայնժամ ձայն բարձեալ բազմութեան ամբոխին մեծաւ բարբառով աղազակեցին . «Նղովեալ եղիցի նոր Սիմոնս, նպովեալ եղիցի Պողիքրոնիոս մոլորեցուցիչ ժողովրդեան», : Հետ այսորիկ դարձան հարք ժողովոյն եւ իշխանքն Պողիքրոնիոսիւ հանդերձ ի սրահ ժողովոյն եւ հարցին ցնա , թէ ընդունիցի զերկուս կամս եւ զերկուս գործողութիւնս ի Վրիստոս : Եւ յառաջին մտացն չփոփոխեալ, եւ պատասխանի . «Որպէս ինչ գրեալ կայ ի գրի անդ, զոր մատուցի եւ եղի ի վերայ զիականն, այնպէս հաւատամ մի կամս եւ մի գործողութիւն աստուածայրական, եւ այլ ինչ ոչ ասեմ», :

«Հայնժամ յայտ արարին ժողովեալ հարքն, եթէ «Թէպէտ եւ գտաք զսա յառաջագոյն ի մոլոր կարծիս եւ զգիր նորա մատուցեալ առ մեզ լի խոտոր ուսմամբք, սակայն քանզի նա առե՛ր» եթէ եդեալ զայն ի վերայ մեռելոյ եւ յարուցեալ զնա՝ զճմարտութիւն իմոց կարծեաց ի մէջ ածից, մեք իբր ոչ եթէ կարծելով ինչ՝ թէ մարթ է ի ձեռն այնպիսի հայհոյութեանց պատնշելիս գործել, այլ առ զմոլորեալսն շահելոյ եւ վասն յանգիմանելոյ զստութիւն ուսմանց նոցա՝ յանձն առաք զինդիր նորա: Բայց վասն զի նա աչօք բացօք տեսեալ զտկարութիւն սուտ վարդապետութեանն՝ ոչ կամի գալ ի գիտութիւն ճմարտութեան, նմին իրի պատուիրեմք զսոյն զայս մոլորեցուցիչ ժողովրդեան, զխաբեայ եւ զհերետիկոս մերկացուցանել ի քահանայական կարգէն եւ ի պաշտամանէ», : Եւ այսպէս մերժեալ զնա ի կարգէն ասացին բարձր բարբառով ամենեքեան միարան. «Պողբրոնիոս հերետիկոս եւ ամենայն կողմնակիցք նորա նզովեալ եղեցին. Սակար եւ Ստեփանոս եւ Պողբրոնիոս նզովեալ եղեցին: Երրորդութիւնն ամենասուրբ զերեսին զսոսա մերկացոյց յաստիճանէն», : Եւ այսպէս կատարեցաւ այն գումարումն:

«Ետ այսր հնգետասներորդ գումարման զամիսս երիս ոչ ժողովեցան հարք վասն խռովութեան իրիք յառնելոյ յապարանս արքունի: Եւ իբրեւ այն ազմուկք լռեցին, յիններորդ առուր ամսոյն Եւգետոսի ժողովեցան վեշտասներորդ անգամ եւ ետուն ճակատ ընդ այլում ումեք կամակոր հերետիկոսի: Վրանդի ի ժողովել ի միասին հարց՝ եկն եմուտ ի ներքս յատեան ժողովոյն երէց մի, եւ իբրեւ հրաման ետուն ժողովեալքն՝ խօսեցաւ եւ ասէ. «Սոստանդիանոս է անուն իմ. երէց եմ եկեղեցւոյն Եպամիայ Եսորւոց, ձեռնադրեալ յԱբրահամէ Երեմիոսայ եպիսկոպոսէ, եկի ի սուրբ ժողով ձեր յայտ առնել ձեզ, զի եթէ ունկնդիր լիեալ էր ձեր ինձ, չէին արդեւք անցեալ ընդ մեզ այն ամենայն չարիք, զոր կրեցաք ի պատերազմին Բուդգարաց: Վրանդի կամ եղեւ ինձ մտանել ի ժողովք եւ ազաչել զի խաղաղութիւն լիցի, եւ զի մի ինչ հակառակութիւն լիցի ի միջի ձերում, յասել միոյ կողմանն մի կամս եւ միւսոյն՝ երկուս: Եւ արդ եթէ կամիք գրով դրոշմեցից ասորի բարբառով զոր ինչ ազգեաց ինձ Եստուած վասն հաւատոց եւ թարգմանեսցի ի յոյն լեզու», : Իբրեւ հրաման ետուն նմա ժողովեալքն, զի որպէս ցայն վայր յուրն արդէն խօսեցեալ էր, նոյնպէս եւ զհաւատս իւր ի նոյն բարբառ մեկնեսցէ, խնդրեաց ժամանակ պարապոյ զաւուրս վեց գրել առանձինն զխոստովանութիւն հաւատոց իւրոց եւ մատուցանել: Եւսն ցնա հարքն. Վոյով կամաւ եկիր այսր առ մեզ յայտ առնել զհաւատս քո. եւ արդ հարկ է քեզ վաղ-

վաղակի կատարել զերսն: Հայնժամ խօսել սկսանէր Կոստանդիանոս զայս ձեւ օրինակի բանից. «Ղերկուս բնութիւնս ասեմ, որպէս ասացաւ ի Ժողովին Վարդկեղոսի, եւ զերկուս սեպհականութիւնս. բայց վասն գործողութեանցն չվիճիմ ինչ եթէ իբրեւ զսեպհականութիւնս համարիցիք զնոսա: Այլ մի կտամ ասեմ անձին՝ այս է գոյացութեան Բանին Աստուծոյ: Եթէ կամիցիք ճշմարտութեամբ ի վերայ հասանել իրացն, զինչ ինչ յունական անունն $\psi\acute{o}\sigma\tau\alpha\iota\varsigma$, այն է գոյացութիւն, ցուցանէ, չգիտեմ: Իսկ զկամս ասեմ լինել անձին Բանին Աստուծոյ. վասն զի Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն օրբոյ մի են կամք»: Ասեն ցնա հարք Ժողովոյն եւ իշխանք. «Որոյ բնութեան իցեն այն մի կամք, աստուածեղինին եթէ մարդկեղինին»: Պատասխանի ետ Կոստանդիանոս. «Ինձ թուի թէ տառաւորութեանն են մի կամքն»: Եւ ի հարցանել դարձեալ ժողովելոցն. թէ «Մարդկեղէն բնութիւնն ի Վրիստոս ունիցի՞ր կամ», ետ պատասխանի. «Վրիստոս յորովայնէ մօրն մինչեւ ցիսն ունէր կամս բնական. եւ այս այն է՝ զոր կոչեմ սեպհականութիւն»: Հետ այլ ինչ հարցափորձի, իբրեւ ստիպեցին զեռ յայտնութեամբ խօսել, թէ զինչ համարիցի վասն կամացն Վրիստոսի, ասէ. «Վրիստոս ի խալին մերկացաւ եւ եթզ զմարմին եւ զարիւն եւ ընդ նմա եւ զկամս եւս. եւ թէ Սակար եպիսկոպոս Անտիոքայ զայս վարդապետեաց, եւ ես ի նման լուայ զայս ամենայն: Եւս յայս կարծիս եմ, այսպէս հաւատամ. եւ չիք հնար այլազգ ինչ լինելոյ»: Հայնժմ վայրի միաբանութեամբ աղաղակեցին հարքն. «Այս աղանդ Սանիքեցւոց է, եւ սոյն հաւատք Ապոկլիսարի. նզովեալ եղիցի Կոստանդիանոսը եւ անարժան ուսուցիչն նորա», զայս ասացեալ մերժեցին զեռ ի Ժողովոյն:

Ի նմին ժամու Գէորգ հայրապետ Կոստանդինուպոլսի յանուն իւր եւ այլոց ոմանց որք էին ընդ իշխանութեամբ եկեղեցւոյ նորա, աղաչեաց զԺողովեալն, եթէ հնար ինչ իցէ ի հասարակաց նզովն չնզովել յականէ յանուանէ զՍարգիս, զՊիւռոս, զՊաւղոս եւ զՊետրոս: Եւսուն պատասխանի հարքն. Որք միանգամ արժանիք նզովից յանդիմանեցան եւ անուանք նոցա Ջնջեցան ի գրոց յիշատակարանաց, իրաւունք են յանուանէ նզովել նոցա: Եւ ի հաւասարել Գէորգայ պանչի խոնարհութեամբ զկամս իւր կամաց Ժողովոյն, դարձեալ միանգամ երկրորդեցին երանելի հարքն զնզովս ի վերայ առաջնորդաց Միակամեայց: Հետ այսորիկ հարցին իշխանքն աղբունի զԺողովեալ հարսն, եթէ ունիցին այլ ինչ բան վասն հաւատոց կամ կարեւոր ինչ խնդիրս: Եւ նոքա ասեն. Որ ինչ ցոյս վայր արարաւ եւ քննեցաւ, բաւական է, ի յաջորդ գումար-

ման շնորհօք սուրբ Հոգւոյն զսահման ուղիղ հաւատոց ըստ պայմանի կարգաց ժողովոց սահմանեցուք:

ԺՎ. Ի մետասաներորդ աւուր Սեպտեմբերի ժողովեցան հարքն եւ իշխանք արքունի եւթնեւտասներորդ անգամ: Սիաբան խորհրդով կարգեցին զսահման հաւատոյ, կամ զյառաջագոյն յօրինեալն ի ձեռն գահերիցանց ժողովոյն՝ լու ի լու ամենեցուն ետուն ընթեռնուլ, զորոյ զբանս կարճառօտիւք ի յաջորդան կարգեցուք:

Եւ աստէն ի տեղուջս յայտ առնեմք, զի այս սահման հաւատոց հանդերձ ձեռնագրովք միոյ միոյ ի հարց ժողովոյն որպէս արդ գրելոց եմք, ի հռոմայեցի օրինակս կամ արձանագիրս ժողովոյս դնի յեւթնեւտասներորդ եւ յուեւտասներորդ այս ինքն ի վերջնում գումարման ժողովոյն: Իսկ ի յոյն օրինակս չիք իսկ ամենեւին ութնեւտասներորդ գումարումն, կամ ըստ Հռոմայեցւոցն եւթնեւտասներորդն. զի Յոյնք եւթնեւտասն գումարմունս թուեն զայսր ժողովոյ: Եւ Հռոմայեցիք եւս զերկուս զայս յետին գումարմունսն երբեմն ի մի ժողովեալ գրեն, եւ երբեմն կրկնելով զնոյն սահման հաւատոց յերկուս նուագս՝ կրկին գումարմունս դնեն: Լարոնիոսի³⁷ կարծիք ի սմին թուի այն լինել թէ երկու այս յետին գումարմունք իբրեւ մի ինչ են, այս ինքն մին իբրեւ սկիզբն եւ մեւսն իբրեւ կատարած յետին գումարման ժողովոյն: Ի քաղուածոյս ժողովոց Փիղիպպոսի³⁸ արեոսի³⁹ ուրոյն կան երկու գումարմունքն այնոքիկ, առաջինն միայն ի հռոմայեցի բարրառ, իսկ երկրորդն ըստ սովորութեան ի հռոմայեցի եւ ի յոյն բարրառ, նշանակեալ յեզերան թէ “Եւս ըստ յունին եւթնեւտասներորդ է”: Իսկ Փիլեւրի³⁹ կարծ ի կարծոյ գրեալ զեւթնեւտասներորդ գումարմանէն, ասէ. “Ի սմա միաբանեցին ամենեքեան վասն սահմանին հաւատոց, որ դարձեալ հռչակեցաւ ի յաջորդ գումարման. ուստի եւ այս գումարումն ոչ գտանի յօրինակս Յունաց, որք միայն եւթնեւտասն գումարմունս համարին այսր ժողովոյ”:

Եւ զի վեշտասներորդ աւուր Սեպտեմբեր ամսոյ ժողովեցան հարքն եւ իշխանք ութնեւտասներորդ անգամ. եկն եւ ինքնակալն վասն յայտ առնելոյ զմիաբանութիւն իւր յամենայնի ընդ հարս ժողովոյն, արկեալ ձեռնագիր ի սահմանն հաւատոց: Եւսուն ընթեռնուլ զսոյն սահման, յորում ցուցանեին ժողովեալքն զհետ երթալ ամենեւին զհետոց եւ զսահմանաց հինգ համաշխարհական ժողովոց, եւ հրամայեցին ընթեռնուլ զպատճէնս դաւանութեան վիկիկայ եւ զլոստանդինուպոլսի ժողո-

37 Ի տարեւոր պատմ. տմ 8-եռն 681. 39 Ի պատմ. եկեղ. Գիրք Խ. Հատած Հատած Եր:

38 Հատ. Ե. Ե. 1045 — 1048:

վոցն, եւ յարգեալ գովեցին զքանս զայլոցն եւս երեցունց: Այս յիշատակեալ զմոլորութիւն հերձուածապետաց Միակամայց, զմի մի ի նոցանէ նզովիւք նզովեցին: «Երորդ հաստատեցին թէ ընդունիմք զերկուս թուղթս, զԱգաթնի Հռոմայ հայրապետի եւ զԺողովոյ նորա. «Կրբեւ արդարեւ միարանս, ասեն, ընդ սրբոյ քաղկեդոնեան ժողովոյ, եւ թղթոյ սրբոյ եւ երանեալ եւ երջանիկ հայրապետի հնոյն Հռոմայ Վեռնի գրելոյ առ սուրբն Փղարիանոս, զոր սիւն հաստատութեան ուղղափառ հաւատոյ կոչեաց ինքն ժողովն Վաղկեդոնի», Եւ բազում իմաստուն բանիւք մեկնեցին ի նմին սահմանի զուղղ հաւատս խորհրդոյ մարմնաւորութեան Բանին. հաստատեալ եւ խոստովանեալ ի Տէր մեր Արքեպիսկոպոս երկուս կամ եւ երկուս գործողութիւնս ըստ երկուց բնութեանցն նոր՝ ըստ աստուածեղինին եւ ըստ մարդկեղինին: Եւ կատարածի սահմանին հրամայեցին ամենեցուն, մի բնաւ այլ ինչ նոր եւ օտար ուսմունս հնարել կամ յօրինել: Եւ եթէ որ յեպիսկոպոսաց կամ ի ժառանգաւորաց եկեղեցւոյ սոյնպիսի ինչ մտարերիցէ առնել, ասեն, խոտեսցի յիշխանութենէ եւ ի կորգէ պատուոյն. ապա թէ յաշխարհական մարդկանէ կամ ի վանականաց որ զնոյն առնիցէ, նզովս ընկալցի: Այս ամենոյն սահմանաց եւ գործոց ժողովոյն ուրոյն ուրոյն արկին ձեռագիր հարք հարեւր եւթանասուն եւ չորք՝ որ անդ գտան: Այստոյ քան զամենեսին դրեաց եւ ինքնակալն զանուն իւր, բայց այլով իմն կերպարանօք բանից քան զեպիսկոպոսացն. զի եպիսկոպոսունք գրեցին այսպէս. Ա. Ա. սահմանեալ արկի ձեռնագիր. իսկ ինքնակալն գրեաց այսպէս. Առստանդիանոս ի Վրիստոս Ասուս թագաւոր եւ ինքնակալ Հռոմայեցւոց՝ ընթերցաք եւ միարանեցաք:

Եւ վախճան այսոցիկ եհարց ինքնակալն զհարսն թէ մի բան իցեն ամենեքին ի նմին սահմանի հաւատոց: Եւ նորմիարարբառ աղաղակեցին. «Ամենեքեան այնպէս հաւատա՛ք. եւ ամենեքեան միարանեալ ի մի նոյն ուղղափառ հաւատս արկաք զձեռնագիրս մեր: Այս են հաւատք առաքելոց եւ հարցն սրբոց», Այսոյն եւ զսոցին նման բանս՝ որպէս եւ զգովութիւն աստուածասէր ինքնակալին բազում անգամ երկրորդեցին հարքն լիով բերանով, նզովեալ դարձեալ զառաջնորդս աղանդոյ Միակամայց: Առարձացաւ զուարթացաւ թագաւորն զի յաջողութեամբ եւ ի գլուխ այն գործ մեծ. շնորհակալ լինէր ժողովելոցն վասն հաստատելոյ նոցա զհաւատս ուղղափառութեան միարանութեամբ: Այստ այսոցիկ ետուն ընթեռնուլ հարք զձառ գովութեան ինքնակալին զոր կանխագոյն յօրինեալ էին. յորում եւ աղաչէին զնա առանձինն հրո-

վարտակաւ ծանուցանել զգործս ժողովոյն ընդ ամենայն աշխարհ տէրութեան իւրոյ, զի մի որ տգիտութեամբ դիմադարձ լինիցի, եւ խոտոր բանիւք նոր հերձուածս հանիցէ: Ապա խնդրեցին բերանով յինքնակալէն հրաման տալ, զի գրեցին հինգ օրինակք համօրէն գործոց ժողովոյն ի պէտս հինգ երեւելի հայրապետական աթոռոց, այս ինքն Հռոմայն, Աղեքսանդրիայն, Անտիոքայն, Երուսաղեմի եւ Վոստանդիսուպոլսի, զորս վաւերական մատանեալ եւ կնքով իւրով կնքեացէ: Հաջոյ թուեցաւ թագաւորին, եւ գործն որպէս կամէինն կատարեցաւ:

Գրեցին ժողովեալքն միաբան խորհրդով եւ առանձին թուղթ առ Ագաթոն երանելի հայրապետ Հռոմայ, խնդրել զհաւանութիւննորա ի հաստատութիւն ամենայն գործոց իւրեանց: Ի սմին գրի այսպէս խօսին հարքն երանելիք. «Ախոր մեծաւ մեծք բազում եւ մեծ դեղովք եւ դարմանովք կարօտին, որպէս ծանօթ իսկ երանութեանդ է: Այս որոյ եւ Վրիստոս (Քիսոս Աստուած մեր ճշմարիտ, այն՝ որ ամենայն էութեանց արարիչ է եւ խնամակալ զօրութիւն, կացոյց բժիշկ հմուտ զաստուածապատիւ սրբութիւն քո, որ զապականութիւն հերձուածողական ախտից ի բաց մերժեալ, ուղղափառութեան սպեղանեօք դարմանեցեր եւ զօրութիւն կենդանութեան անդամոց եկեղեցւոյ շնորհեցեր: Եւ նմին իրի իսկ քեզ՝ գահերեց առաջնորդիդ համօրէն եկեղեցւոյ, որ ի վերայ անշարժ վնասի հաւատոց կաս հաստատեալ՝ թողումք զամենայն զոր պարտ եւ պատշաճ է առնել, եւ մեր յակն արկեալ զգիրն՝ զոր հայրական երանութիւնդ առ բարեպաշտօն ինքնակալն ետ, իբրեւ արդարեւ ի մեծապատիւ գլխոյ առաքելոցն աստուածահրաման բանիւք տողեալ գիտեմք, որով եւ զօրացաք մերժել զնոր աղանդ հերետիկոսութեանս: Այսպէս սկիզբն եղեալ թղթոյ իւրեանց, եւ ապա մի ըստ միոջէ ցուցեալ սրբոյ հայրապետին թէ զի որ յաղանդաւորացն Միակամեայց նշովեալ էին, դարձեալ յաւելեալ ի բանս իւրեանց խօսին զայս ձեւ օրինակի. «Այսպէս ի Հոգւոյն սրբոյ լուսաւորեալք եւ քոյ վարդապետութեամբ հաստատեալ, զապականարար ուսմունս ամբարշտութեանց մերժեցաք, եւ յարդարեցաք զանմոլար ճանապարհ ուղղափառ հաւատոց խնամեալք եւ ամենայնիւ պաշտպանեալ ի գլխած եւ ի մեծարոյ ինքնակալէ մերմէ Վոստանդիսուսէ: . . . Արդարեւ ծագեաց ի մեզ լոյս շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ վասն քոց անդադար աղօթից տուեալ մեզ զօրութիւն հատանելոյ յայրուսն հրոյ զամենայն որոմն ապականիչ եւ զամենայն ծառ անպտուղ: . . . Մերժեցաք զչար եւ զմոլեկան հերձուած մոլորութեան, որ մի կամս եւ մի գործողութիւն ի խորհուրդ տես-

շուխանս Վերիստոսի ճշմարիտ Աստուծոյ մերոյ վարդապետէր. զամբոխ շփոթողաց եւ բաժանողաց յաղթահարեցաք, զերբաքեալ բոց համօրէն հերձուածոց շեջուցաք, եւ զպայծառ լրս ուղղափառ հաւատոց ձեւք հանդերձ յայտնապէս քարոզեցաք: Այլորս եւ աղաչեմք զքո սուրբ հայրութիւնդ՝ միւսանգամ հաւատաւ քոյով մեծարոյ գրովք . . .⁴⁰:

ԺԼ. () Եւ արձակելոյ սրբոյ ժողովոյն խաղաղական սիրով յիշեալ ինքնակալին զխոստմունս իւր որ առ հարսն, վաղվազակի հրովարտակ արար առ ամենայն ժողովուրդս, պատուէր տուեալ ամենեցուն, հնազանդել օրինաց սրբոյ ժողովոյն: Իսկ ձեալ արդար դատաստանաւ ռահմանեաց զարժանի տուգանս պատժոց վասն որոց ընդ հակառակս սուրբ ժողովոյն եւ հրովարտակին արքունի խորհին եւ գործեն: Բայց որք ի ժողով աստ նդովեալ եղեն, Սակար եպիսկոպոս Անտիոքայ, Ստեփանոս երէց աշակերտ նորա, Պոլիքրոնիոս եւ այլք ոմանք նոյն կողմնակիցք յետ կատարածի ժողովոյն ըստ պատմութեան Անաստասայ դիւանապետի⁴¹ վտարեցան ի Հռոմ: Սակայն է ինչ հաւանութեան, ասէ Անտոնիոս Առտոյ⁴², թէ ժողովեալ հարցն զայնպիսի հոյակապ եւ շքեղ քաղաք տեղի քաղաքնաց նոցա սահմանեալ իցեն: Բայց զայսր ուղիղ պատճառ գտանեմք ի թղթի ինքնակալին առ ի եւոն Բ. քահանայապետ, յորում զգացուցանէ նմա, թէ յիշատակեալ արքդ նդովեալ՝ գրովք յաղերս ածին զմեզ արձակել զնոսա առ երանութիւն ձեր. «Դա մէք ի նոյն հաւանեալ առաքեցաք զնոսա առ ձեզ, ձերում հայրական դատաստանի զամենայն իրս նոցա ապաստանեալ», Երգ երթեալ սոցա ի Հռոմ, եղան յայլ եւ այլ վանս: Ի սոցանէ Անաստոս երէց եւ ի եւոնդիոս սարկաւազ եկեղեցւոյն Առստանդինուպոլսի, յորոց վերայ չնթեռնուեմք կարդացեալ ի ժողովոյն վճիռ նդովից, արարեալ զուղիղ խոստովանութիւն հաւատոց եւ նդովեալ զաղանդ իւրեանց, ընկալեալ եղեն ի մեծէ հայրապետէն ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ:

Սինչ գեռ հրեշտակք Հռոմայ ի Առստանդինուպոլսի եին հասանէր վախճան երանելւոյն Ագաթոնի, եւ յետ ոչ բազում աւուրց յաջորդէր զաթոռն առաքելական ի եւոն Բ. այր սուրբ, իմաստուն եւ ճարտարախօս, վարժեալ յոյն եւ հռոմայեցի դպրութեամբ: Առ սա հանդերձ արձանագրօք ժողովոյն յէաց ինքնակալն թուղթ պաղատանաց, աղաչել զնա հրամանօք բարձր իշխանութեանն իւրոյ հաստատել զսահմանս եւ զգործս ժողովոյն: Ինկալեալ մեծի քահանայապետին զայն գիր եւ զամենայն գործս ժողովոյն, որպէս եւ զթուղթ հարցն ժողովոյն

40 Ի քաղ. Ժող. հառ. Ե. յէջ 1109
— 1118:

41 Ի վերս Ագթ. քահանայապ.
42 Ի պատ. եկ. Գիրք ԹԸ. Հատած ԶԼԻ:

առ Ագաթոն, հաստատեաց զամենայն իրրեւ արդարեւ առաքելական քարոզութիւնս: (Յետ այնորիկ յղեաց գիր առ նոյն ինքնակալ, յորում ասէ այսպէս. «Վ) ասն այսորիկ եւ մեք եւ ի ձեռն մերոյ սպասաւորութեան մեծ աթոռս առաքելական՝ միաբանեալ ամենայնի՝ որ ի նմին ժողովոյ սահմանեցան, հաւանիմք այնոցիկ եւ երանելոյն Պետրոսի իշխանութեամբ հաստատեմք զամենայն»:

(Հանցանել չորից ամաց ի վերայ կատարածի մեծի ժողովոյս՝ բարեպաշտ ինքնակալն եւ մեծ բարերարն եկեղեցւոյ Վրիստոսի Կոստանդինոս Պոզոնատոս աստուածապաշտութեամբ վճարեաց զկեանս իւր, եւ թագաւորեաց Յուստինիանոս Բ. որդի նորա: (Հաւուրս սորա ոմանք յարեւելեան եպիսկոպոսաց քննեալ եւ չգտեալ ի հինգերորդ եւ ի վեցերորդ տիեզերական ժողովն սահմանս կամ կանոնս յուղղութիւն վարուց եւ ի հրահանգս կարգաց եկեղեցւոյ պատշաճեալս, խորհուրդ խորհեցան՝ ի մի վայր եկեալ ընդ զպակասութիւն երկուց ժողովոցն այնոցիկ: (Հայս գործ եւ զՅուստինիանոս կայսր բազում թախանձանօք յօժարեցուցին, որոյ ի հրապոյրս բանից նոցա ելեալ՝ հրաման հճան զի լինիցի ժողով եպիսկոպոսաց ի նմին տեղւոջ ի գմբեթարդ սրահի, յորում մետասան կամ տասն ամօք յառաջագոյն գումարեալ էր վեցերորդ ժողովն: Այս ժողով Յուստինիանոսի կոչեցաւ ի Յոյնս πεντέκτη այս ինքն հինգվեցական կամ հինգվեցերորդ, զի ըստ ասելոյ Բահսամոնի՝ գումարեցաւ ի լրումն հինգերորդ եւ վեցերորդ ժողովոց: Իսկ ի բազում մատենագրաց անուանեցաւ Տրուզեան, այս ինքն Վմբեթեան ժողով, վասն զի ի գմբեթարդ սրահի գումարեցաւ:

(Նոր ժողովեցան յամի 692, ըստ ոմանց՝ երկերիւր քառասուն ըստ այլոց՝ երկերիւր մետասան եպիսկոպոսք յարեւելեան աշխարհաց, ուր եւ ինքնին եկն Յուստինիանոս: Ի բանս հաւատոց ուղղափառ էին այս ամենայն եպիսկոպոսուհք. բայց վասն զի անձանց իմն իշխանութեամբ հակառակ սովորութեան եկեղեցւոյ իշխեցին եւ կարծեցին ժողով տիեզերական գումարել չհրաւիրեալ անոր զարեւմտից եպիսկոպոսունս, վասն այնորիկ ոչ ժողով նոցա եղեւ վաւերական եւ ոչ սահման նոցա ընդունելի: Աւ ժողովեալ սոցա այսպէս, սահմանեցին միայն կանոնս հարեւր եւ երկուս, յորոց ի բազումս բազում բանք հակառակ կարգաց եւ կարգաւորութեան եկեղեցւոյ տեսանին:

(Անաւանդ զի գտանի ի նոսա ինչ ինչ՝ զոր առաւել բանս ծնեալս յատելութենէ մարթ է ասել քան թէ կանոնս սահմանեալս թելադրութեամբ չողւոյն սրբոյ: (Յետ կարգելոյ զայս ամենայն՝ արկ ձեռնագիր նախ քան զամենեսին Յուստինիանոս կայսր. ապա թողեալ տեղի դատարկ վասն ձեռնագրի հայրա-

պետին Հռոմայ, ամենայն ժողովեալքն մի ըստ միոջէ մատուցեալ դրողմեցին զանուանս իւրեանց :

Իբրեւ յանկ ել ժողովն՝ առաքեաց Յուստինիանոս զմատեան կանոնաց՝ նորա առ Սարգիս քահանայապետ Հռոմայ, զի եւ նա արկեալ ձեռնագիր եւ ընկալեալ հաստատեցէ զամենայն : Իսկ քահանայապետն չընկալաւ ամենեւին եւ չհամարեցաւ ընդունելութեան եւ հաստատութեան արժանիս : Եւ թէպէտ բազում չարիս հնարեցաւ ինքնակալն վասն բռնաբար հաւանեցուցանելոյ զնա, բայց ամենայնն չյաջողեաց :

Այ միայն այս Սարգիս, այլ եւ որ յետ նորա քահանայապետք եւ եպիսկոպոսունք, եւ ամենայն լրումն եկեղեցւոյ չընկալան բնաւ զկանոնս այսր ժողովոյ եւ չծանեան զայն ժողով : Այլ կայ են բանիցո ճշմարտութեան Անաստոս դիւանապետ⁴³, Իւեդա Երէց⁴⁴, Պաւղոս սարկաւազ⁴⁵ եւ այլ բազում մատենագիրք եկեղեցւոյ :

43 Ի վերս Սարգիս քահանայապ. եւ Ի 45 Բաղ. գործոց Ղանգորար. Գիրք Զ. Թուղթն առ Յովհ. Ը. ԳԼ. ԺԱ.

44 Բաղ. վեց գործոց տշեարհի :

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

ՀԵՐԵՐ, ԽԵՐ ՀԵԿԵՆ Ս. Ժ Ո Ղ, Ո Վ,

Ն Ի Կ Ի Ե Յ

Ա. Սկիզբն եւ տարածումն հերձուածոյ Պատկերամարտից :

Բ. Սայսրն իւրն բուռն առնէ ուղղափառաց վասն պաշտաման պատկերաց. հալածէ եւ նեղէ զնոսա : Ս. Գերմանոս հայրապետ Կոստանդնուպոլսի եւ Գրիգոր Բ. քահանայապետ Հռոմոյ դուն գործեն ածել զկայսրն յուղղութիւն :

Գ. Վարժք իւրն ընդդէմ քահանայապետին Հռոմոյ եւ այլոց ուղղափառաց եւ ընդդէմ Ս. Յովհաննու դամասկացոյ. մերժէ զՍ. Գերմանոս յաթուղ. եւ գծնդակ մահուամբ մեռանի :

Դ. Կոստանդիանոս Կոպրնիմոս ինքնակալ սրտմտեալ բարկանայ վասն պաշտաման պատկերացն, լլկէ զուղղափառս, մերժէ ժողովով զուրբ պաշտամունսն. եւ մահ նորա չարաչար :

Ե. Սակաւժամանակեայ ինքնակալութիւն իւրն որդւոյ Կոպրնիմոսի, նորին թշնամութիւն առ մեծարիշտ պատկերաց, եւ զի որդի նորին Կոստանդիանոս կալեալ զգահ մարն հանդերձ՝ դրէ գիր առ Ագրիանոս քահանայապետ, եւ հրամանաւ նորա գումարի եւթներորդ տիեզերական ժողովն :

Զ. Լաւին գումարումն ժողովոյն, յորում եպիսկոպոսք՝ որ միտեալ էին ի կողմն Պատկերամարտից, յետ ապաշխարութեանն եւ քննութեան խառնին ընդ ուղղափառս :

Է. Երկրորդ եւ երրորդ գումարումն՝ յորում սարկացեալ առն ուրում երեւելայ ի Պատկերամարտից անտի հաղորդի ընդ եկեղեցւոյ. թուղթքն Ագրիանոսի որ առ ինքնակալս եւ առ Ցարասիոս՝ ընթերցեալ լինին :

Ը. Ի չորրորդում գումարման ընթեռնուն վկայութիւնս բազումս ի նուիրական գրոց, ի հարց եւ ի հաւատարիմ պատմագրաց յընծայութիւն պաշտաման սրբոց պատկերացն, այլովքն հանդերձ :

Թ. Ի հինգերորդ գումարման ընթեռնուն զայլ եւս վկայութիւնս ի հարց, եւ կշտամբեալ յանդիմանեն զխարդախութիւն Պատկերամարտից՝ որ տղաւորեալ էին զբանս ուղղափառ մատենագրացն :

Ժ. Ի վեցերորդ գումարման քննեն զսահմանս չար ժողովոյ Կոպրնիմոսի, եւ բան առ բան առնեն պատասխանի ամենայն դանդաշանաց նոր :

ԺԱ. Յեթներորդ գումարման որոշեալ հաստատեն զսահմանս հաւատոց, եւ կորգեալ զնեն քոսն եւ երկու կանոնս :

ԺԲ. Սլասն թղթոց ժողովոյն եւ դալստեան ինքնակալացն ի ժողովն յայն եւ վասն կատարածի ժողովոյն :

Ն Ի Թ Ն Ե Ր Ո Ր Դ

ԺՈՂՈՎ, ՏԻԵՋԵՐԸԿԸՆ

Ո Ր Է

Բ. ՀԸՄԸՇԺԵՐ ՀԸԿԸՆ Ս. ՍԻՒՆՀՈԴՈՍ

Ն Ի Կ Ի Ը Յ

Գլուխարեալ յաւուրս Ազգիանսի Ա. Հռոմայ Հայրապետի եւ առ ինքնակալութեամբ Կոստանդնույ եւ Երիւնդայ վասն աղանդոյ Պատկերամարտից :

Յ Ա Մ Ի Տ Ե Ա Ռ Ն 787

ԱՍՏԱՆՑ անդատին ի սկզբանէ աշխարհի բազում եւ ազգի ազգի հնարս հնարէր՝ ձգել զճշմարիտ աստուածապաշտս ի պղծալից պաշտամունս ստութեան կրօնից : Եւ ոչ այսչափ միայն՝ այլ եւ ջանայր եւս զսպասս պաշտամանց աստուածակրօնից եւ զտեղին սրբութեան՝ յորում Ամենակալն յիւրոց հաւատարիմ պաշտօնէից երկրպագութիւն ընդունէր, ի պղծութիւնս մատնել եւ ջնջել ամենեւին, զի թերեւս այսպէս զճշմարիտ պաշտօն Բարձրելոյն յաշխարհէ ի բաց բառնալ կարասցէ : Եւլ որպէս առ հնոյն՝ նոյնպէս եւ առ նորոյն եկեղեցեաւ Վրիստոսի ի ցանկացեալ յաղթութենէն հանապազ դատարկ ելեալ՝ այնուհետեւ նոր հնարս չարեաց խորամանկէր : Թեւեաղիր լինէր ոմանց ի սիրելեաց իւրոց զպատկերս նմանութեան Կենարարին մերոյ եւ սրբոց, յորս հայեցեալ հաւատացեալքն զարգանային իճշմարիտ աստուածապաշտութեան, յեկեղեցւոյ եւ յաշխարհէ անհետ առնել . զի այսպիսի խորամանկ խաբէութեամբ յանաստուածութիւն զմարդիկ դարձուցէ : Եւրդ՝ աստէն բան ի գործ արարեալ գրեցուք զպատմութիւն անցից եւ գործոց թշնամեաց պատկերաց կամ Պատկերամարտիցն, եւ զոր ինչ յաղագս մոլորեցուցչացն այնոցիկ ի տիեզերական եւ թնեորդ ժողովին յերկրորդն՝ Նիկիայ՝ յերանելի հարց գործեցաւ :

Ե. ՈՐԱՆՑ ի մատենագրաց կարծիք եղեն՝ թէ այսր մոլորութեան Պատկերամարտից առաջին գտակ պարտ է ասել զմոլորանունն Սանի՝ զՍանիքեցւոց աղանդոյն առաջնորդ եւ զնորա

աշակերտս զՓաւստոս եւ զՎսենայաս. եւ յետ նոցա ի վեցերորդ դարու եկեղեցւոյ զՍերինոս եպիսկոպոս Սարսիկեայ: Իայց Սանի ոչ հակառակեցաւ յայտնի բանիւք պաշտաման պատկերաց, թէպէտ եւ ոչ կարի յօժարէր յայնպիսի պաշտամունս, զի որովհետեւ հայհոյէր նա թէ Տէր մեր Անտու-Վրիտոս չունէր Ճշմարիտ մարմին, հարկ էր նմա ասել՝ թէ չէ արժան ի կերպարանս մարմնեղէնս նկարել զնա: Փաւստոսի եւ չեղեն ինչ բանք զպատկերաց արքոց, այլ միայն զպատկերաց Աստուծոյ, որպէս ցուցանէ մեծն Ագոստինոս¹: Նոյնպէս եւ Վսենայաս զիւր անարժան կարծիս վասն պատկերաց ոչ փոխեաց յայլս. վասն այնորիկ չէ մարթ հայր կարդալ զնա Պատկերամարտից: Իսկ Սերինոս եպիսկոպոս ոչ ուղղակի համարի պատկերամարտ կամ հակառակորդ պատուոյ պատկերաց. քանզի նա առաւել իմն եռանդամաբ յորդորեալ՝ ընդդիմակաց լինի պաշտպանն պատկերաց ինչ՝ առ խափանելոյ զնորահաւատ քրիստոնեայս ոմանս չհարկանել նոցա պաշտօն իբրեւ դրօշելոց եւ սուտանուն աստուածոց: Ասան այսորիկ եւ սուրբն Պրիգոր մեծ հայրապետ Հռոմայ գովեալ զբարւոք նախանձ նորա, այլ դարովեալ զանչափ առաւելութիւնն, հրաման ետ նմա միւսան դամ յայտնի բանիւք վարդապետել հօտի իւրում զուղի աւանդութիւն եկեղեցւոյ վասն պաշտամանն պատկերաց եւ ի նոյն հանապազորդել սրբութեամբ²:

Արդ ոչ ի դէպ համարիմք առաջին պատճառս եւ տալնորդս մոլորութեան Պատկերամարտից զնոսա կոչել, այլ զսկիւզն ծագման եւ տարածանելոյ նորա դնեմք լինալ յովերորդ դարու, այս ինքն է յամի 726: Աճշմարիտ անցս իրաց յառաջագոյն ի դրի հարեալ պատմեաց ի հինգերորդ դամարման այսր եւթներորդ տիեզերական ժողովոյ առաջի հարցն Աովհաննէս պատուական միայնակեաց եւ տեղակալ արեւելեան հայրապետացն այսպիսի բանիւք:

“... Անտ մահուան Սոդեմանի իշխանի Աբաբացոյ կամ Սարակինոսաց պայազատեաց զտէրութիւն նորա Ոմար... եւ յետ վախճանի նորա եկաց իշխան Իզլիտ ոմն, այր մանկարարոյ եւ յեղեղողուկ մտօք: Առուրս նորա էր ի Տիբերիոս երեւելի ոմն Հրեայ, Սարանթափեքիս անուն, կախարդ վիժագործ, պաշտօնեայ դիւաց եւ թշնամի եկեղեցւոյ Աստուծոյ: Հասեալ սորա ի վերայ մանկամիտ բարուց Իզլիտայ, չողաւ առ նա եւ սկսաւ ըղձութեամբ գուշակել նմա բազում ինչ: Իբրեւ եղեւ սիրելի իշխանին, խօսեցաւ առ նա եւ ասէ. Գիտեա խորհրդականդ քաջ, զի ի մեծէ անտի սիրոյ՝ որով տիրեմ զքեզ յորդորեալ՝ կամիմ ցուցանել քեզ զօրինակ եր-

1 Գրեք Դ. ընդդէմ Փաւստ. ԳԼ. Գ. 2 Գրեք Է. Թուղթ ԶԺԱ.

կայնակեաց լինելոյ ի վերայ երկրի, եւ զամն երեսուն յերկա-
րեալ ձգելոյ զիշխանութիւն տէրութեանդ, եթէ զբանս իմ
ածցես յարդիւնս: Հայնժամ շացեալ իշխանին ի յուսոյ եր-
կայնօրեայ կենաց, զի էր այր բարեկեցիկ, պատասխանի ետ եւ
ասէ. Եւնչ եւ ասասցես կատարեցից անխափան. եւ եթէ
լստ բանից քոց լիցի ինձ, ի մեծ աւագութիւնս հասուցից
զքեզ: Եւ ասէ ցնա ըղձապատում երրայեցին. Հրաման տուր
գիր հրովարտակի առնել յամենայն տեղիս տէրութեան քո,
զամենայն նկար եւ պատկեր գրեալ ի տախտակս կամ յոր-
մունս կամ ի սուրբ անօթս եւ կամ ի հանդերձանս սեղանոյ,
եւ որ եւս այլ այսպիսի սպառք են համօրէն եկեղեցեաց քրիս-
տոնէից, ջնջել, եղծանել եւ ի բաց միանգամայն ի միջոյ
բառնալ. նոյնպէս եւ զամենայն պատկերս նմանութեան որ ի
հրապարակս քաղաքաց ի զարդ եւ ի վայելչութիւն են՝ անհետ
առնել: Եւ դարեւ սատանայական խրատու յորդորեալ յաւել
ասել անօրէնն բառնալ զամենայն պատկեր նմանութեան ի
հրապարակաց, զի մի բնաւ ի վեր ելցէ ատելութիւն իւր զոր
ատեայր զքրիստոնեայսն: Եւ յայէս պատրեալ իշխանին ի նմա-
նէ, պատուէր առ ամենայն քաղաքս տէրութեան իւրոյ առա-
քեաց բնաջինջ առնել զուրբ պատկերս եւ զնկարս ամենայն:
Եւ ի խոյս տալ բարեպաշտ քրիստոնէից, զի մի իւրեանց ձե-
ռօք եղծանել ստիպեսցին զպատկերս, սպասաւորք իշխանին,
որք յայն գործ առաքեալ էին, զաստուածամարտ Հրեայս եւ
զՎարաքցիս յորդորէին եղծանել զպատկերս եւ զեկեղեցւոյնկարս:
Եւ քրեւ զայս բանս լսէր սուտանուն եպիսկոպոսն՝ Վակոդիայ եւ
որք շուրջ զնովաւն էին, նմանօրք եղեալ անօրինաց, անօրի-
նէին եւ նոքա յեկեղեցիս Եստուծոյ եւ ի պատկերս: Հետ այսո-
րիկ ոչ ինչ աւելի կեցեալ իշխանին քան զերկուս ամս եւ զվեց
ամիս՝ բառնայր ի կենաց: Հետ նորա յաջորդեաց զտէրութիւնն
Հիշամ եղբայր նորա, որոյ հրամանաւ սուրբ պատկերք ըստ
առաջին կարգին ի պատուի եւ ի մեծարանս եղեն: Եւ ապա
որդի նորին Եղիտի գրդռեալ ցասամբ ի վերայ կախարդասար
երբայեցւոյն իբրեւ արդարեւ փնասապարտ մահուան հօր իւրոյ,
չարաչար մահու կարճէր զնա ի կենաց³ ,:

Հետ միանգամ խափանելոյ այսր դիւական ժանտի, ոչ ար-
դեւք դարձեալ տարածէր, եթէ չէր ընդունելութեան եւ հզօր
օգնականութեան պատահեալ. որպէս յաջորդ բանս յայտ առնի-
ցէ: Ի ժամանակի իբրեւ անարժան հրամանք Եղիտի արձակեցան
ընդ բազում տեղիս, թագաւորէր ի Վոստանդինուպոլիս՝ Վեռն
երրորդ, որ Խաւարացին կոչէր, զի ծննդեամբ յԽաւարիայ էր:
Սա յառաջագոյն կոչէր Վոնոն, որդի լիեալ անտոհմ ծնողաց,

եւ յաննշան զարմէ սերեալ: Հաւուր միում իբրեւ ի ճանապարհ անկեալ երթայր ուրեք վասն տան ինչ գործոյ, ընդ առջ եղեն նմա շրեայք երկու. որոց տեսեալ զմեծաշուք կերպարանս նորա, չգիտեմ յորմէ ոգւոյ, ըստ գրելոյ Վեդրենեայ՝ յայտնի բանիւք ասեն ցնա. Վու առցես յաւուր միում զիշեա. նութիւն հռովեական տէրութեան: Օայս ասացեալ ստիպեցին զնա երդնուլ զի եթէ հասցէ նմա առնուլ զմեծ իշխանութիւնն՝ կատարեսցէ զինդիրն, զոր յայնժամ խնդրեսցեն ի նմանէ. եւ նա անդէն արար զկամն նոցա, եւ երդուաւ վաղվաղակի զերդումն զոր խնդրէին ի նմանէ: Հետ այսորիկ թողեալ Վանոնի զՏայրենի տունն եւ զգործ տուրեւառիկ վաճառականութեան յոր պարապէր, եւ զառաջին անունն եւս փոխեալ ի Վեւոն, հրամանաւ Սիսինիոսի իշխանի գրեցաւ ի կարգ զեւուորութեան: Օր ըստ օրէ յառաջադէմ զարգացեալ եւ հոյակապ երեւեալ, ի հրաժարել Խէնդուսի չորրորդի աստուածապաշտ կայսեր յինքնակալութենէ, եւ ի մտանելն ի կարգ եկեղեցւոյ, յինքն տարաւ զտէրութիւնն յամի 717:

Վարեւ ազգ լինէր շրէից լուր ինքնակալութեանն Վեւոնի, ասէ Սոստանդիանոս Մանասէ յոյն վեպագիր, արագ արագ ընթացեալ առ նա, աղաչեն զնա կատարել զխոստումն: Իսկ ոչ խնդրեն ի նմանէ ոսկի կամ արծաթ եւ կամ ականս պատուականս, այլ զսպառսպուռ բարձումն սրբոց պատկերաց եւ նկարուց, այս ինքն վկործանումն իսկ պաշտամանց կրօնից, ի յայնժամ յօժար կամօք խոստացաւ նոցա անօրէն թագաւորն կատարել զինդիր նոցա, ոչ միայն վասն երդմանցն, այլ եւ որպէս ինքն կարծէր ստութեամբ՝ առ ազատելոյ զեկեղեցի ի կռապաշտութեան մոլորութենէ, որ այնպիսի սնոտի պաշտամամբ պատկերաց սպրդեալ էր ի քրիստոնեայս: Հայսմ խորհրդի հաստատեալ նորա, յետ ամաց ինչ ի լինել ահագին իմն եւ նորանշան տեսլեան ի ծովու, համարեցաւ նա, թէ ի Տեառնէ եղեն այն պանչելիք ծանուցանել մարդկան զմեծ ցատումն բարկութեան իւրոյ վասն պատուոյն՝ զոր մատուցանէին նոքա պատկերաց Վերիստոսի եւ սրբոց:

Հայսպիսի ստութեան կարծիս հաստատեցին զՎեւոն երկու ոմանք արք չարք: Ըռաջինն էր Սոստանդիանոս կամ ըստ այլոց Խէնդիւրոս եպիսկոպոս՝ Նակոնիայ քաղաքի Փալագիոյ, այր պղծաբործ, զրկեալ ի գրոց մխիթարութենէ եւ անկաղ կրօնիւք: Սա, որպէս վերագոյն ի Յովհաննէ միայնակեցէ հաստատեցաք, յօժարութեամբ կատարեալ զհրաման կամաց Նոզիտի իշխանի, իբրեւ զմի ի թշնամեաց քրիստոնէութեան երարձ յեկեղեցւոյ իւրմէ զպատկերս եւ զնոցա պաշտօն: Ըսլ ի

հնչել նորոգ հրամանի ի պայազատէն լազիտի՝ միւսանգամ զժայեղուչ պատիւն տալ սրբոց պատկերաց, բնակիչք՝ Լակոհէայ, որք կարի յոյժ զայրացեալ էին վասն անարժան գործոյ եպիսկոպոսին իւրեանց, յարեան հակառակ նորա, եւ ոչ թողուին կտտարել զոր կամէրն։ Եւ նորա լին կատարել ցասմամբ ելեալ յեկեղեցւոյ իւրմէ չոգաւ յարքունիս զ՛եւոնի սփռել անդէն զթոյնս չարութեանն։ մանաւանդ զի եւ զայն գիտէր թէ եւ ինքնակալն ի նոյն միտս մոլորութեան է։

ՍԵԱ սատար անօրինիս այսորիկ էր Բեզէր կամ Բըշըր ամն անուն այր, յազգէ ասորի, որ յառաջագոյն քրիստոնեայ էր, եւ յետոյ գերի վարեալ ի Սարակինոսաց, ի նոցա հաւատաւ դարձաւ։ Եւս միւսանգամ ի գերութենէ դարձեալ՝ ընկալաւ զքրիստոնէութիւն, բայց զատելութիւն պաշտաման պատկերաց զոր յանհաւատիցն ուսեալ էր, պահէր ի սրտին։ Սա քանզի սուր էր մտօք, եւ բազում անգամ բազում նահատակութիւնս արութեան ցուցեալ էր, մանաւանդ եւս առաւել զի կամակից էր ինքնակալին ի բառնալ զպաշտօն պատկերաց, եղեւ նմա սիրելի յոյժ։ Սորա երկղբեան անդադար յորգորեալ փութացուցանէին զինքնակալն յայտնի հրաման առնել, զի բարձցին յաշխարհէ ամենայն նկարք եւ պատկերք սրբոց, եւ ջնջեսցի պաշտօն նոցա։ Եւսնուհետեւ, որպէս ընթեռնուիք առ սրբոյն Յովհաննու դամասկացւոյ ի վարս սրբոյն Ստեփանոսի որ մարտիրոսացաւ ընդ նոյն ժամանակս, «Յամի տասներորդի թագաւորութեան իւրոյ, չկարացեալ այլ եւս զ՛եւոնի զայն հերձուած Պատկերամարտից ունել ծածուկ ի սրտի իւրում՝ յայտնի իմացոյց ամենեցուն զչարութիւն մտացն։ Վանզի գումարեալ զծերակոյտ իշխանաց, խօսեցաւ եւ ասէ. «Եկարք պատկերաց կերպարանս իմն նմանութեան զրօշելոց ունին, եւ չէ արժան պաշտօն եւ մեծարանս նոցա մատուցանել, զի մի լեցի մեղ իբրեւ զանուամուսնս փոխանակ Եստուծոյ՝ զրօշելոց տանել պաշտօն»։

Բ. ԻԱՐԵԻ հնչեաց այսպիսի հայհոյութեան բարբառ ի լեռնի բարեպաշտ իշխանաց եւ քրիստոսասէր ժողովուրդեան, ամենեքեան ի խոր խոցեցան, եւ գրեթէ քաղաքն ամենայն խռովեցաւ մեծաւ խռովութեամբ։ Իսկ զ՛եւոնի ոչինչ բնաւ թուլացեալ յառաջին հաստատութենէ խորհրդոցն, առաքեաց սպասաւորս յառաջ քան զամենայն խորտակել զպղնձագործ ոսկիապատ պատկեր Կենարարին մերոյ կանգնեալ ի մեծէն Ղոստանդիանոսէ ի վերայ դրան արքունի ապարանից, որոյ եւ զարմանալի նշանս գործեալ էր։ Բայց բարեպաշտօն ժողովուրդն չհանդուրժեալ ընդ այսչափ անարժան գործս եւ վառեալ նախանձու զհետ եղեն սպասաւորաց իշխանին, եւ զմանս ի նոցանէ սրով հարեալ, զայլն ի փախուստ դարձուցին, ստիպեալ թե-

րահատար Թողուլ զգործ հրամանի Թագաւորին: Բայց մի ոմն ի պաշտօնէից անտի յանդգնագոյն գտեալ՝ եղեալ սանդուղս ել ի վերայ բարձաւանդակին՝ ուր կայր պատկերն, եւ ստէպ հաւեալ զկռանն ջանայր մանրել: Օչայն իրրեւ տեսին աստուածասէր կանայք ոմանք, մոռացեալ զկանացի տկարութեան բարո եւ առնապէս վառեալ, ի բաց առնուին ի ներքուստ ոտից նորա զսանդուղսն: Եւ ընկեցեալ զնա յերկիր, առաթուր կոխէին եւ առ ետեղ սատակէր անօրէնն:

Եւ եալ ինքնակալին զայսպիսի պնդութիւն ժողովրդեանն, եւ անհնարին զայրացեալ, հրաման տայր բազմութեան զօրաց ունել զերեւելի տեղիս քաղաքին: Եւ առ ինքն զԺողով ազնուական եւ դիտուն մարդկան կոչեցեալ, եւ հարցեալ զմի մի ի նոցանէ, իրրեւ եզիտ զամենեսեան անշարժս ի հայրենի օրինաց անտի եւ ի սիրոյ պաշտաման պատկերաց, պատուէր տայր դահճաց զոմանց զձեռս հատանել ընկնուլ, եւ զոմանց զաշն բրել: «Արպէս զի, ըստ ասելոյ Խէոփանեայ պատմագրի, բազումք ի նոցանէ առ սէր ճշմարտութեան ընկալան պատիժ պատուհասի կտրելոյ անդամոցն, ազգի ազգի խոշտանգանս եւ վտարանդութիւն եւ յափշտակութիւն ընչից. մանաւանդ նորա որք ազնուականութեամբ եւ բանիւք զօրաւորք եւ մեծարգիք երեւէին»:

Եւ իցուք դարձեալ ի վկայագրաց զայլ իմն անլուր գործ զԵւոնի ամպարշտի, որ զնորա անուն եւ զիշխատակ արհամարհեալ եւ ատելի արար առաջի դարուց յետնոց: Ի Աոստանդինուպոլիս ոչ կարի բացագոյն ի մեծէ տաճարէ առտուածեղէն իմաստութեան կայր շինեալ ի մեծէն Աոստանդիանոսէ շինուած հոյակապ եւ պայծառ, յորում արքունի ծախիւք բնակէին արքանուանիք, վարժք ամենայն իմաստութեամբ, առ ի հրահանգս մանկուոյ յազգս ազգս դպրութեանց: Եւս տեղի յանձն էր հոգաբարձութեան առն ուրումն իմաստնոյ որ առ այլովք ամենեքումք առաւելագոյն էր գիտութեամբ եւ իմաստութեամբ, եւ էր ամենեցուն նոցա իշխան հրամանատար ի գիտութիւնս: Սորա ամենեքեան այնպէս պայծառացեալ եւ համբաւեալ էին երեւելի առաքինութեամբք, որպէս զի եւ ինքնակալք անգամ չյօժարէին արտաքոյ նոցա խորհրդոյ նոր ինչ եւ անընդել գործել եւ հրաման տալ: Եւ ի նոցա մեծարանս զարդարեալ էր շինուածն հոյակապ զարմանալի յօրինուածովք եւ ոսկեղէն անօթովք: Եւս որ երեւելի քան զամենայն զարդան էր, կայր անդ մատենադարան մեծ յորում գտանէին ի ժամանակին երեքհարեւր երեք հազար (303,000) մեծամեծ մատեանք: Ի մէջ գրոցն այնոցիկ, ըստ վկայութեան Օնսարայ, Աեդրենեայ, Աոստանդիանոսի Սանասէի եւ այլոց, էին Խիական եւ Ողիսական գիրք

Հոմերի գրեալ ոսկի նշանագրովք ի վերայ աղեաց վեշապի, որ էր հարեւր եւ քսան ոտն երկայնութեամբ: Արդ՝ կոչեալ Վեւոնի զսոսա զառաջեալ, բանիւք ողորանաց, ահագին սպառնալեօք, եւ խոստմամբ բազմապատիկ պարգեւաց հնարէր զհետ իւրոց մոլորութեան կարծեաց ձգել զնոսա: Այլ իբրեւ ետես՝ թէ հաստատուն կան նոքա՝ բեր մահունս կրել քան հաւանել նմա, հրաման ետ փակել զամենեսեան զնոսա ի մեծի դպրոցի անդ, եւ շուրջ եղեալ զհոյակապ շինուածոյն խռիւս, հրոյ ծարակ տալ: Մնայազ կատարէր հրամանն անօրէն. եւ այրեցան այն ախոյեանք ճշմարիտ հաւատոց ուղղութեան, հանդերձ անհամեմատ գանձիւ գրեկոյն եւ ազնիւ զարդուցն:

Այլ Աստուած՝ որ հանապազ ի զայրանալ հալածանաց եկեղեցւոյ իւրոյ յարուցանէ արս աստուածասէրս եւ նախանձաւորս առ ի զօրացուցանել եւ վառել նոքօք զուղղափառ ժողովուրդս իւր ընդդէմ թշնամեաց իւրոց, յարոյց յայսմ դառնութեան ժամանակի հօր ախոյեանս ընդդէմ աստուածամարտ թագաւորին: Մոգ այն աւուրս ունէր զաթոռ հայրապետութեան Կոստանդինուպոլսի սուրբն Վերմանոս, այր երեւելի եւ հոյակապ, իրաւամբք գովեալ յամենայն իմաստուն մատենագրաց վասն առաքինի եւ աստուածամերձ վարուցն: Քաղում օրինակօք ջանայր Վեւոն շահել իւր զայրս զայս զմեծ եւ զպատուական: Այլ երանելի հայրապետն քաջալերեալ ի վերնական զօրութենէ, իբրեւ զքաջ նահատակ եւ հաւատարիմ պաշտօնեայ եկեղեցւոյ Աստուծոյ կուռեցաւ հակառակ ինքնակալին: Յաւուր միում առաքեաց առ նա զայր ոմն ի պաշտօնէից եկեղեցւոյ ասել ցնա այսպէս. «Չէր արժան քեզ բնաւ ամենեւին, ով ինքնակալ, որ ընկալար յԱստուծոյ զկեանս եւ զիշխանութիւն՝ հակառակ արարչին քո յառնել թշնամութեամբ, զանարժանս գործել եւ ճգնել բառնալ զսահմանս զոր ի սկզբանէ եղին հարք»։ Ապա խօսեցեալ բանս սակաւս վասն պաշտաման պատկերաց, ասէ դարձեալ. «Եւ զի մի երկայնաձիգ ինչ բանս յերկարեցից, յետ վերանալոյն Վրիստոսի յերկինս՝ կինն տեւատես ընկալեալ զախտին բժշկութիւն ի նմանէ, ի յայտնութիւն բարերարութեանն վայելելոյ ետ դրօշել զպատկեր մարմնոյ նորա: Այլ եւ յառաջ քան զայն՝ ինքն Վրիստոս, նկարագիր էութեանն Հօր, զպատկեր երեսաց իւրոց ի վերայ սուրբ կտաւոյ տպաւորեալ առաքեաց յԱռհա առ Արքար թագաւոր, որ զայն ինդրէր ի նմանէ: Այս եւ ի որոյն Վուկայ աւետարանագրէ նկարեալ է պատկեր սրբոյ Կուսին, որ յԱրուսաղէմէ առաքեցաւ»։

Ղարձեալ յայլում նուագի իւրովի յանդիման եղեալ ինքնակալին քաջութեամբ համարձակեալ խօսեցաւ առ նա եւ

ասէ. «Պփտելով գիտասջիւր, ով ինքնակալ, զե եթէ եղեալ է քո ի մտի զանօրէնդ զայդ ուսումն հաստատել եւ զօրացուցանել, չեմ ինչ քեզ լսելոց, այլ յօժար եւ պատրաստ եմ վասն պատկերին Վրիստոսի զանձն իմ դնել, վասն որոյ նա եհեղ զարիւն իւր, առ ի նորոգել զանկեալ եւ զկործանեալ պատկեր իմ: Օ՛հ արհամարհանքն՝ որ զհետ պատկերին Վրիստոսի ձգին, ի Վրիստոս իսկ գլխովին հասանեն: Այս արիւ արժան է մեզ ըստ ճշմարիտ տիրասէր ծառայիցն օրինակի զպաշտօն սպասաւորութեան մերոյ կատարելով, վասն պատուոյ Տեառն ինքնակամ դիմագրաւ լինել ի վիշտս մահոյ», (Յայտարարիսի գեղեցիկ բանից երանելոյն ոչ ինչ շահեալ անօրինին՝ բազում անարգանօք մերժեաց զնա յերեսաց իւրոց: (Յայնժամ պնդեալ երանելի հայրապետին զմէջս իւր զօրութեամբ Հոգւոյն, ձեռն արկ քաջութեամբ եւ յառաջ քան զամենայն ջանայր ի զգաստութիւն դարձուցանել զմանս յեպիսկոպոսաց, որք հաղորդէին մոլորութեան թագաւորին: Այս սակաւ աշխատութիւն յանձն առ եւ վասն դարձի եւ զգաստութեան Աստանդիանոսի եպիսկոպոսի՝ Ասկողիայ, որ թէպէտ եւ յորդորեալ ի բանից երանելոյն մերկացաւ յանձնէ զանարժան կարծիս, այլ չեկաց իսպառ հաստատուն ի ճշմարտութեան կրօնս:

Օայնու ժամանակօք ի Հռոմ առաջնորդէր եկեղեցւոյ Վրիգոր Բ. քահանայապետ. «Եւր ողջամիտ, որպէս առէ Լնաստաս դիւանապետ, ծաղկեալ աստուածեղէն գիտութեամբ, առատ ի բանս, ջատագով եկեղեցական բարեկարգութեանց, եւ մեծազօր ախոյան հակառակորդաց», Եւ սա գրեաց երանելին Վերմանոս թուղթ, ցուցեալ զպատմութիւն իրաց արեւելից, ամենայն խոտորնակ գործոց թագաւորին եւ համօրէն չարեաց՝ զոր անցոյց նա ընդ ուղղափառ պաշտօնաւորս Վրիստոսի: Եւս գոյժ ի սուգ մեծ հասոյց զերանելի հայրապետն, եւ յանհնարին վարանս արկ զնա գտանել դարման եկեալ հասեալ չարեաց եկեղեցւոյ Վրիստոսի: Եւս ընդ եւ գրեաց պատասխանի թղթոյ սրբոյն Վերմանոսի, գովեալ ի նմա զսուրբ նախանձ նորա եւ վառեալ զմիտսն՝ կռուել հակառակ բռնութեան անօրինաց: Եւ ինքն ժողովեալ ի Հռոմ բազում եպիսկոպոսս, յամի 726 ժողով գումարեաց. եւ մեծաւ զովութեամբ հաստատեաց զպաշտօն պատկերաց, ի նախնեացն աւանդութենէ եւ ի հին կարգաց եկեղեցւոյ ընդունելի եւ գովելի քարոզեալ: Արդաց նզովս ի վերայ ամենեցուն որք հակառակ այնր կանխակալ աւանդութեան եւ կարգաց հնարս իմանան եւ զպաշտօն, պատկերաց ջնջել ջանան, եւ յանուանէ ի վերայ՝ Էւոնի ինքնակալի:

Ե ի վերո Գրիգ. Բ. քահանայապետ:

Իսկապէս համարէն քաղաքաց Խտաղիայ զնկովել Վեռնի, որտի մտօք հաւանեցան. եւ միարանեալ ընդ միմեանս ելին յիշխանութենէ նորա, եւ չկամէին հարկս հարկանել նմա, աւելով. «Էք արժան մեզ ի սպասու ծառայութեան կալ հերձուածօղ եւ նկովեալ իշխանի: Եւս քաջալերութիւն մատուցին Վոնգորարդացոց՝ թշնամեաց ինքնակալին, դումարել վաղվաղակի ի կռիւ եւ առնուլ զքաղաքս տէրութեան նորա: Եւ նոցա յօժարութեամբ զօրաժողով լեալ եկին պաշարեցին զՀաւաննա՝ քաղաք բնակութեան կուսակալին Խտաղիայ, որոյ ածապարեալ փախստեամբ ապրեցոյց զանձն: Իմացեալ Վեռնի զանցս իտաղական խռովութեանցն, կարծեաց թէ երանելի քահանայապետն Վրիգոր իցէ լեալ պատճառք ամենայն փնասուռ եւ ապստամբութեանն: Վասն այսորիկ գրեաց առ նա գիր ահեղ բանիւք սպառնալեաց, եւ երկեղուկս արկ, անցուցանել ընդ նա զամենայն չարիս եւ զչարչարանս, զոր Վոստանդ կայսր անցուցեալ էր ընդ Սարտինոս հայրապետ Հռոմայ. եւ եւս՝ առաքել բազում պաշտօնեայս ի Հռոմ, զի խորտակեսցեն մանր զպղնձաձոյլ պատկեր վիմին հաւատոյ Պետրոսի, որ անդ մեծապատիւ յամենայն ժողովրդենէ մեծարէր: Չզանգիտեաց բնաւ երանելի հայրապետն յահագին հրամանաց բռնաւորին, քանզի չունէր նա մասն ի խորհուրդս ապստամբութեանն. մանաւանդ զի աղաչանօք հաւանեցուցեալ էր զմեծ իշխանն Վենետացոց թիկունք օգնականութեան լինել կուսակալին Խտաղիայ վանել զՎոնգորարդացիս: Եւ սմին իսկ իրի գրեաց պատասխանի թղթոյ նորա վտահ սրտիւ առանց իրիք երկիւղի: Իսկզբան թղթոյն յետ սակաւ բանից խօսի այսպէս. «Օչ ամա տասն ըստ Եստուծոյ տուութեանն բարւոք գնացս ցուցեր, եւ չարարեր ինչ յիշատակ վասն պատկերաց. եւ այժմ առ դրօշեալս ունիս զնոսա, եւ զմեծարիչս նոցա՝ առ կռապաշտս, եւ հաստատեալ ես զմիտս եւ զսիրտ քո կործանել եւ ջնջել զնոսա ամենեւին ի միջոյ: Չզանգիտիցեմ ի դատաստանաց Եմենակալին, յորժամ լինիսդ պատճառք գայթակղութեան սարկելոյ ի սիրտս հաւատացելոց միանգամայն եւ անհաւատից, ուր Վրիստոս Յիսուս ահագինս բարբառի առ քեզ, չգայթակղեցուցանել զմի ի փոքրկանց, եւ վասն փոքու գայթակղութեան մատնել ի հուրն անշէջ: Եւս դու զտիեզերս ամենայն գայթակղեցուցեր, իբր այն թէ չկայցէ քեզ մեռանել եւ զդժուարին զհամարն տալ:» (Յետ բազում կշտամբանաց, լուսաւոր բանիւք մեկնէ նմա զմիտս գրոց վասն օրինաւոր պաշտաման սուրբ նկարուց եւ պատկերաց: Ի վկայութիւն բանիցն ասացելոց առնու զհրաման Եստուծոյ առ Սիմէոն յօրինել զքերորէս ի վերայ տապանակին, այլովքն հանդերձ: Եւ դարձեալ ասէ. «Յորժամ

Տէր մեր Յիսուս Վերիստոս յԱրուստակէմ էր, Աբգար՝ որ զայնու ժամանակաւ թագաւոր կացեալ տիրէր յԱդենիա քաղաքի, լուեալ զսքանչելիս Աննարարին մերոյ՝ գրեաց առ նա գիր. որ իւրով ձեռամբ յղեաց առ նա զպատասխանին եւ զսուրբ եւ զփառաւոր տեսիլ կերպարանաց իւրոց: Ադ առաքեա արս առ այն պատկեր, եւ տես զի բազմութիւն արեւելեան ժողովրդոց անդր ժողովեալ աղօթս մատուցանեն,, : Ի կատարածին բազում տրամութեան բանիւք ի գլուխ հանեալ զթուղթ իւր, ասէ. «Այլ Աստուած արկցէ ի սիրտ քո զերկեւղ իւր սուրբ, եւ զարձուցէ զքեզ ի գիտութիւն ճշմարտութեան յայնցանէ՝ զորս անօրէնութեամբ ածեր մոռնիւր յաշխարհ. եւ ինձ լեցի արագ արագ ընդունել զգիրտ քո՝ աւետարեալ դարձին քո: Եւ որ էջն յերկնից Աստուած եւ ի փրկութիւն մեր յորովայն սրբոյ աստուածածին Աուգին եմուտ, բնակեացէ ի սրտի քում եւ վաղաքոյն ի բաց վանեացէ զամենայն որ բնակեալ են ի քեզ եւ զայլթափղու թեանց լինին առիթ. եւ շնորհեացէ խաղաղութիւն համօրէն եկեղեցեաց քրիստոնէից ի յաւիտեանս ժամանակաց,, :

Յետ ոչ բազում ժամանակաց առեալ երանելոյն յանօրէն ինքնակալէն զպատասխանի առաջին թղթոյ իւրոյ, եւ շնշմարեալ ի նմա զքանկացեալ զգաստութեան միտս, գրեաց մեւս եւս գիր, զօրաւոր եւս բանիւք յանդիմանեալ զանարժան գործս չարեաց, զոր նիւթէր ի բառնալ զպաշտօն պատկերաց: Ի սմին գրի յայտ արարեալ զանշարժ միտս իւր յահագին սաստէ սպառնալեաց թագաւորին, խօսել սկսանի օրինակաւս այսուիկ. «Ինքնակալք՝ որք բարեպաշտութեամբ եւ քրիստոսասէր վարուք առաքինացան, չարարին ապախտ զբանիւք հրամանաց քահանայապետաց եկեղեցեաց եւ ոչ լլկեցին զնոսա: Այլ դու, ով ինքնակալ, այժմ խեղեալ ստահակեցեր, որ յառաջն ինքնին ձեռնադիր արարեալ եւ հաստատեալ էիր՝ թէ պարսաւելի է որ զսահմանս հարց քակէ. այսու դատաստանաւ քով զանձն քո դատապարտ արարեր, եւ ի Հագւոյն սրբոյ օտարացար: Օհետ մեր պնդեալ ես հալածանօք, եւ բռնակալութեամբ տառապեցուցանես զմեզ մարմնաւոր գինուց զօրութեամբ: Այլ մեք անզէնք եւ մերկք, որոց ոչ գոն մարմնաւոր եւ երկրաւոր սպառազինութիւնք, առ Տէր ամենայն զօրութեանց առ բազմեալն ի յերկինս Վերիստոս, որ ի վեր է քան զամենայն պետութիւնս չնաշխարհիկ զօրութեանց՝ կարդալք, առաքել ի քեզ զարժանաւոր պատուհասն ըստ Առաքելոյն՝ որ ասէ. «Որտեւ զայնպիսին սատանայի ի սատակումս մարմնոյ, զի ոգին ապրիւցի», : Տեսանե՛ս, ով ինքնակալ, յոր

տահման լրբութեան եւ տմարդութեան երթեալ հասեր: Օւնձն քո ի բնաւ իսկ ի յատակս չարեաց կործանեցեր վասն չժօժարելոյ քո խոնարհել եւ ի ներքոյ քաղցր լծոյ դնել զպարանոց քո զխիստ: . . . Եւ արդ՝ աւասիկ թելադիր լինիմք քեզ, ապաշաւեա եւ դարձիր ի չարեացդ, եւ զհետ լեր ճրշմարտութեան, պահեա զոր գտերդ եւ ընկալար: Սեծապատիւ փառօք մեծարեա զսուրբս եւ զփառաւորեալ հարս մեր եւ զվարդապետս, որք զկուրութիւն յաչաց մերոց եւ ի սրտից փառատեցին եւ հաստատեցին ի նոսա զլոյս գիտութեան⁷:

Գ. ՈՅ միայն զայսպիսի հոգեւոր թուղթս առաքեաց երանելի հայրապետն առ ինքնակալն խստապարանոց, այլ եւ արս ընտիրս հրեշտակութեամբ արձակեաց առ նա առաջնորդել նմա յուղղութիւն: Բայց նորա խաւարեալ մառախղով չարութեան, արգելեալ փակեաց զպատգամարեր հրեշտակսն ի կապանս բանտից, եւ տագնապեալ տառապեցոյց զնոսա չարաչար խոշտանգանօք, մինչեւ ամենեքեան ի նոյն վիշտս զերանելի վախճանն ընկալան: Օայս չարիս ընդ առաքեալսն անցուցեալ, յայնմհետէ եդ ի մտի զհովուապետ հօտին Վրիստոսի մատնել ի տանջանս մահու, զի ապա ինքնին զայր մի իւր կողմնակից եւ կամարար հովիւ կացուցեալ, գործեցէ զամենայն որպէս ինչ կամիցի: Պատուէր առաքեաց առ հրամանատարս իւր յատակեալ եւ ի Հռոմ հնարիւք իմն ածել ի բուռն զքահանայապետն, կամ չարաչար սպանանել զնա եւ կամ արկանել ի կապանս: Եւ ամենախնամն Մատուած աներեւոյթ ձեռամբ պաշտպանեալ ծառային իւրում, շարժեաց զսիրտս Հռոմայեցւոց, որք ջերմեռանդն սիրով սիրէին զսուրբ հայրապետն, նանրացուցանել զխորհուրդ թշնամեաց նորա: Եւ որչափ թագաւորն չարիմաց սատկացոյց զիւր անօրէն հրամանսն նեղել եւ սպանանել զհայրապետն, եւ կամ բառնալ յամենայն եկեղեցեաց Խտակիայ զսուրբ պատկերս, այնչափ յաճախէր Մատուած զինամսն իւր ի վերայ նորա, եւ յամենայն հնարից չարեաց ապրեցուցանէր զնա եւ զհամօրէն եկեղեցին:

Եւ աքեաց դարձեալ ինքնակալն ի Նէապոլիս զԼուիքիոս ներքինի, հրաման տուեալ նմա, զի զոր այլ արքունի պաշտօնեայք ոչ կարացին հանել ի գլուխ, ինքն նենգութեամբ վճարեցէ: Հասեալ սորա ի Նէապոլիս առաքեաց ի Հռոմ զմմ ի հաւատարիմ պաշտօնէից իւրոց թղթով հանդերձ, յորում գրեալն էր նենգ գործեալ կարճել ի կենաց զՎրիգոր քահանայապետ եւ զերեւելի նախարարս քաղաքին: Եւ իբրեւ ի վեր ելին պատրանք դաւոյն, սիրելիք մեծի հայրապետին կամէին սպանանել զիշխանն. այլ երանելին արգել զնոսա ի գործոյ

անտի: Իայց նոքա երդուան հաստատութեամբ, զի թէ մեռանել եւս հասանիցէ, չթողուցուն զի դաւ ինչ լինիցի կեանաց հայրապետին սրբոյ: Այս ամենայն ոյժ պնդութեան Հռոմայեցւոց իմացեալ Եւտիքիոսի, այլ ընդ այլոյ բանիք հրապուրեաց զՎուիտպրանդոս թագաւոր Վոնգորարդաց եւնել մարտիւ պատերազմաւ ի վերայ նոցա, հնազանդեցուցանել զապստամբութիւնն նոցին եւ ի ծառայութիւնն ինքնակալին նուաճել, եւ խնդրել վրէժ ի Պրիգորէ հայրապետէ:

Միամտութեամբ հաւանեալ թագաւորին պատրանաց խրատաւին, եւ զօրու ծանու ի վերայ Հռոմայ եւ պաշարեաց: Իսկ երանելին Պրիգոր ի տեսչութիւնն Ամենատեսաւնն ապաւտանեալ, միայն առանձինն խոնարհ կերպարանօք չողաւ ընդ առաջ թագաւորին եւ ջանայր բանիք պաղատանաց հաւանեցուցանել զնա ի խաղաղութիւն: Յայնժամ ի փառաւոր եւ ի շքեղ կերպարանաց երանելի հայրապետին եւ ի բանից աղաչանաց նորա զիջեալ թագաւորին, ըստ պատմելոյ Անատոսոյ զիւանապետի՝ «Տարածեաց զանձն առ ոտս նորա, եւ խռտացաւ նմա՝ չառնել ումեք չարիս: Եւ ի յորդորելոյ անտի պնպէս ի շրջումն դարձաւ, որպէս զի մերկացեալ զանձն ի զինուց, զկրկնոցն, զապարանջանս, զկամարն, զվաղակաւորն, զոսկիապատ պողովաւորին, զոսկիաձոյլ պսակն, եւ զխաչն արծաթադործ եղ առաջի մարմնոյ իշխանին առաքելոց»: Եւ վաղ վաղակի ի բաց կացեալ ի պաշարմանէ քաղաքին ընկալեալ օրհնութիւնս ի սուրբ քահանայապետէն, դարձաւ խաղաղութեամբ ի տեղի իւր: Այսչափ հզօր եղել միայն տեսիլ երեսաց եւ սակաւ բան քաղցրութեան հայրապետին ի սիրտ առնն, ուր Վեոն յայնչափ բազում բանից ոչ ինչ շահեալ անգադար հալածէր զեկեղեցի Աստուծոյ:

Արդ՝ ի վերայ հասեալ Վեոնի թէ ոչ յաջողեցան նմա ամենայն նենգաւոր խորհուրդք իւր եւ զի տարապարտուց ճգնի ածել ի կամս իւր զմեծ հայրապետն Պրիգոր, կամ չարի ինչ նմա նիւթել, դադարեաց ի նեղելոյ զգլուխն եկեղեցւոյ, եւ բուռն հար տառապեցուցանել զամենայն մարմին եւ զորդիս նորա: Վրանզի յետ այնորիկ հրաման հասնէր ջնջել խանգարել յամենայն եկեղեցեաց զամենայն պատկերս մինչեւ ի մի, եւ զբմուռնս նոցա կրկին բռել, զի եւ հետք անգամ սուրբ պատկերաց ճշմարեցելն ի նոսա: Պնդով հրաման արար առ ամենայն բնակիչս Վոստանդինուպոդսի եւ առ ամենայն պաշտօնեայս եկեղեցւոյ տալ ի ձեռս պաշտօնէից իւրոց զամենայն պատկերս Վրիստոսի փրկչին, զաստուածածին Վուսին եւ զսրբոց: Ի լեւնել ահագին հրամանին՝ պաշտօնեայքն արքունի եւ զինուորք

ընթացեալ ընդ քաղաքն ամենայն, մտանէին ի տունս տունս եւ յեկեղեցիս յափշտակել զամենայն պատկեր գտեալ ի նոսա: Արարի վատասիրտք ի ժողովողենէ առ ահին սաստկութեան ստիպեալք, ինքեանք իւրեանց ձեռամբք տային զամենայն նկարս իւրեանց ի ձեռս պաշտօնէիցն անօրէնութեան: Իսկ որք առ վայր մի խրախուսեալք հակառակ կային անարժան հրամանին, առ ետեղ անողորմ մահ յեկելոց պաշտօնէիցն ընդունէին: Այսպիսի գազանութեամբ ժողովեալ անօրինացն բաղում պատկերս սուրբս, բերեալ կուտեցին զամենայն ի քաղաքամիջի անդ, եւ այրեցին բեր բանս թշնամութեան հայհոյիչ եւ արձակ բերանով զհետ ձգեալ նոցա:

Այս ամենայն չարեաց վերայ յաւել չարիմաց թագաւորն եւ մեւս եւս ապիրատութիւն յանձն մեծանուն առնն Աստուծոյ սրբոյն Յովհաննու դամակացւոյ, որ էր յերեւելի տոհմէ, եւ արար հոյակապ զանուն իւր բազում առաքինութեամբք իւրովք եւ առողջ վարդապետութեամբն: Սա թէպէտ եւ կարգեալ էր յիշխանէն Սարակինոսաց քաղաքապետ Վամանկեայ, եւ աշխարհական հոգովք կարի ծանրացեալ, սակայն ոչ զանգիտէր շարժել եւ յորդորել զուղղափառ հաւատացեալս չհաւանել անօրէն կամաց եւ հրամանաց Վեռնի, եւ չդադարել ի պաշտամանէ սուրբ պատկերաց: Վրէր ամենայն ուրեք առ բարեկամս իւր գիրս իմաստունս մեկնելով ի նոսա զուղիղ միտս եկեղեցւոյ, թէ նա ի պատուելն զպատկերս սրբոց՝ պատուէ զնոսա զորոց զկերպարանն ունին պատկելքն եւ զորոց յիշատակս զարթուցանեն ի միտս մարդկան: Արդ լուեալ Վեռնի զայսչափ փոյթ պնդութեան Յովհաննու ի տարածանել զպաշտօն պատկերաց հակառակ արքունի հրամանին, բարկացեալ խորհեցաւ նիւթել նմա չարիս եւ լռեցուցանել զնա: Ստութեամբ չարախօս եղեւ զնմանէ առ իշխանն Սարակինոսաց թէ խրատ տայ նա ինձ գալ պաշարել զքաղաք տէրութեան քո, զի եւ ինքն ի ներքուստ օգնականութիւնս ինձ տուեալ մատնեցէ ի ձեռս իմ: Այս զրպարտութիւն հաւանեցոյց իշխանին առաքեալ առ նա սուտ ինչ գիր զոր ասէր թէ ընկալեալ իցէ ի Յովհաննէ: Եւ արդարեւ այնպէս իմն տուեալ էր նմանեցուցանել զնշանադիրսն՝ ձեւոյ նշանագրացն Յովհաննու, մինչեւ երանելոյն իսկ ի տեսանելն զառաջինն՝ վկայել առաջի իշխանին Սարակինոսաց, թէ իւր է այն գիր: Այրացեալ իշխանին մեծաւ սրտմտութեամբ ընդ դաւն Յովհաննու, հրամայեաց հատանել զձեռն նորա զաջոյ, որով համարէր թէ գրեաց նա զգիրն: Բայց Ախուս Վրիստոս եւ սուրբ Ադյսն աստուածածին չառին յանձն թողուլ զնա՝ որ առ սէր նոցա պաշտամանն եւ փառաց զայն պիտի աղէտսն կրեաց: Ամին իրի աստուածեղէն զօրութեամբ:

միւսանգամ հաստատեցաւ ձեռնն հատեալ. որով եւ յայնմհետէ եւս իմն փառաւորագոյն երեւեալ երանելոյն առ ամենեւեան, առաւել եւս ժրագոյն լինէր ի քարոզութիւն պաշտաման սրբոց պատկերաց :

Եւ յայսմ եւս գործոյ նենգութեան ընդունայն ելեալ Թագաւորին, նոր իմն խորհուրդ պատրանաց նիւթէր: Յաւուր միում յերեւելոյ ընթրիս գործեալ նորա իւրոց մեծամեծաց, հրաւիրեաց եւ զսուրբն Վերմանոս հայրապետ հանդերձ եպիսկոպոսօք ոմամք, որ էին ի կողմն նորա: Եւ ի ժամ կերակրոցն մեծամեծս փայլով եհարց անօրէնն զերանելին, թէ արկանիցէ ձեռնագիր հրովարտակի իւրում՝ որ վասն բառնալոյ զպատկերս սրբոց եւ պաշտամանն նոցա էր: Յայնմ վայրի մերկացեալ երանելոյն զհանգերձս հայրապետութեան, եւ ցուցեալ զանձն պատրաստ ինքնակամ հրաժարել յառտիճանէ պատուոյն, ըստ արժանի զուարթածաղիկ ալեացն եւ կարգին վայելութեան այսպիսի առնէր պատասխանի. «Վիտասջէր, ով ինքնակալ, զի առանց տիեղերական ժողովոյ՝ ըստ առաքելական ուսմանց եւ ըստ հայրենատուր ականգութեան անմարթ է ինձ նոր ինչ իրս առնել վասն հաւատոց», Զայս ասացեալ եթող զտեղի խրախուժեանն եւ չոգաւ ի տուն իւր: Եւ եղեւ ինքնակալն ցասմամբ, եւ առաքեաց ի վերայ նորա արս վառեալս զինու, որք չարաչար ապտակեալ եւ հանեալ կռուփս տառապեցողին զսուրբ ծերունին: Յայնժամ ելեալ երանելոյն ի հայրապետանոցէն մեկնեցաւ ի տուն ընտանեաց իւրոց, եւ անդէն կայր ի մենութեան հանապազօրդեալ ի խորհուրդս երկնաւորականս: Բայց եւ անտի հանեալ զառաւարտն ի ձեռն զօրականաց վտարեաց յօտար աշխարհ. ուր ի մենաստանի միում յարուցեալ ի վերայ նորա նոցին իսկ զինուորացն խողխողեցին:

Յետ մերժելոյ զերանելին Վերմանոս յաթողոյ իշխանութեան, կացոյց Թագաւորն զայր մի վրիժագործ ի ժառանգաւորաց անտի նորա, Լնաստասիոս անուն, աստուածասէր վարդապետի աշակերտ անարժան, որ ի խորհուրդս վտարանդութեան սուրբ հայրապետին համամիտ եւ սատար էր ՚՛ եւսնի: Սա խոստացեալ եւս էր ինքնակալին, զի թէ յետ վտարանդութեան Վերմանոսի տայցէ նմա զաթոռ հայրապետութեան, զամենայն պաշտօն պատկերաց եւ սրբոց ի բաց տարեալ ջնջեացէ: Եւս լինէր յամի 730 յամենանն Յունուարի: Իբրեւ լսելէ եղեւ ոմանց յուղղափառ կանանց քաղաքին թէ մերժեցաւ սիրելի հովիւն իւրեանց յարժանաւոր պատուոյն, եւ եմուտ գիշատիչ գայլ ի կարգ նորա, զօրացեալ ամենեցուն ի նախանձուն առաքինութենէ, եւ չսիշեալ բնաւ զկա-

նացի երկեւոյն եւ զտկարութիւն, դէմ եղեալ չողան միաբան ի հայրապետանոցն: Եւ վերգս ի ձեռս առեալ հոսէին ի վերայ անարժան եպիսկոպոսին, կոչելով զնա թշնամի ճշմարտութեան. որոյ ահիւ մեծաւ տագնապեալ, հազիւ կարաց զանձն ի չարաչար մահուանէ ապրեցուցանել: Եւ իսկ եւ իսկ խոց վիրաւոր ելեալ զառաջեաւ արքայի, բազում բանիւք հաւանեցոյց զնա վրէժս ի կանանց անտի խնդրել: Յայնժամ առաքեալ Վեռնի զգորսն պահապանս քաղաքի ետ սրախող-խող մահուամբ սպանանել զբարեպաշտ կանայսն եւ զայլս ոմանս:

Ի սմին ժամանակի այս ինքն յամի 731 կատարէր զընթացս աստի կենաց Վրիգոր Բ. հայրապետ Հռոմայ, լի բազում գործովք բարեաց զոր գործեաց անխոնջ վաստակովք ի բառեալ զչարութիւն Պատկերամարտից եւ ի պատիւ պարծանաց եկեղեցւոյ սրբոյ: Յետ նորա կալաւ զաթոռն Հռոմայ Վրիգոր Գ. որ չէր նուազ ի հանդէս ուղղութեանց քան զյառաջընթաց իւր: Սա բազում թղթովք աղղարարութեան եւ ազգի ազգի օրինակօք գուն գործեաց ածել ի զգաստութիւն զՎեռն. այլ անօրէնն ոչ զթուղթսն կամեցաւ ընդունել, եւ ոչ թոյլ ետ գալ թղթաբեր հրեշտակին առ ինքն. այլ մինչ դեռ ի բացեայն էր առաքեաց եւ եղ զնա ի բանտի, եւ զամ մի ողջոյն անհնարին վշտօք տառապեցոյց: Եւ քանզի հանապաղ վառէր ի սրտի նորա խորհուրդ թշնամութեան հակառակ Հռոմայեցւոց եւ բնակչաց Խտաղիայ յաղազս հետեւոյ նոցա հրամանի կամաց իւրոց, եւ չտալոյ նմա զսակ հասարակաց հարկին, նմին իրի յետ մահուան Վրիգորի Բ. գումարտակ արարեալ նաւաց բազմաց մեծաւ կազմութեամբ առաքեաց Խտաղիա, ածել զընակիչս նորա բռնութեամբ զինուց եւ զօրաց ի հնազանդութիւն կամաց իւրոց. բայց ամենաւօր արարիչն, որոյ ակնարկութեան հպատակեն ամենայն արարածք, ի ձեռն անշուշտ տարերացն յամօթ արարեալ ի պարտութիւն մատնեաց զթշնամիս եկեղեցւոյ իւրոյ: Ոչ այն ինչ հասեալ նաւատորմիղ նաւաց յԱդրիական ծովուն ընդարձակութիւն, կամէին առաջնորդք նոցա մտանել ի մի ի նաւահանգստից Վաղարիայ, յանկարծակի ել հողմ ուժգին, սկսաւ ծովն ուռնուլ եւ եղեւ ալեկոծութիւն մեծ: Շատք ի նաւաց ընկղմեցան ի մջ լեռնաձեւ ալեաց, եւ կէսք սաստկապէս հարեալ յափունս՝ մանր խորտակեցան:

Բայց եւ ոչ սովին յայտնի պատժով պատուհասի բարձրացեալ աջոյ Ամենակալին եկն ի միտս թշնամին ճշմարտութեան Վեռն: Բնաւ ոչ կարճեաց զձեռն իւր ի հալածելոյ զեկեղեցին Աստուծոյ եւ ի մատնելոյ ի խոշտանգանս զհաւատարիմ

որդիս նորա: Օգամենայն աւուրս ինքնակալութեան իւրոյ պղծեաց զհրապարակս յարիւն արդար. զբանտս ելից զգօն եւ անպարտ քահանայիւք, զգազանարնակ փապարս լերանց, զանշէն կղզիս եւ զծերպս վիմաց բնակարանս եդ բազմութեան պաշտօնասէր պարտելոցն: Տանջեաց Աստուած զնա եւ զկամակիցս նորա անհնարին սովու, չարաչար ժանդութեան ակտիւ, սաստիկ պատերազմօք եւ երկայնաձիգ սասանութեամբ երկրի. բայց նա չկակղացոյց ամենեւին զսիրտ իւր, եւ ոչ դարձաւ ի խոտորնակ գնացիցն, մինչեւ ըստ նմանութեան խստապարանոցն Փարաւոնի ինքնին անձամբ իւրով ճաշակեաց զդառնութիւն աստուածապատիժ պատուհասից: Վանզի մինչ չեւ էր դադարեալ ահագին սասանութեան երկրի, անկաւ յախտս դժնդակս, լլկէր սաստիկ թանչիւք եւ այլ ցաւովք. եւ յետ ոչ բազում աւուրց՝ յամի 741 ի նոյն աղէտս անապաշաւ եւ անդարձ ի չարեաց՝ մեռաւ զմահ հոգւոյ եւ զմահ մարմնոյ, որպէս բարազ ասէ Թէոփանէս: Այսպէս պակասեցաւ ի կենաց ատելին Աստուծոյ եւ սրբոց, եւ եթող յետնոցն զանուն չարութեան իւրոյ: Օրնեալ ի կարգս քրիստոնէութեան եւ ի հաւատս ուղղութեան հալածեաց եւ տառապեցոյց զեկեղեցի Վրիստոսի, առաւելեալ չարութեամբ զհեթանոս բռնաւորօքն, այնու զի նոքա յանգիստութեան գործէին զչարիս, եւ սա ստոյգ գիտութեամբ:

Գ. Ընթ Գլեոնի պայազատեաց զինքնակալութիւնն որդի նորա Կոստանդիանոս որ ի հասարակաց բարբառոյ անուն ընկալաւ Կոպրոնիմոս, վասն պղծելոյ զձուր աւազանին մկրտութեան լուծմամբ որովայնին ի ժամանակի մկրտելոյ իւրոյ ի սրբոյն Վերմանոսէ հայրապետէ, որ զայն գործ պղծութեան Կոստանդիանոսի եցոյց մարգարէական հոգւով թէ մեծամեծ չարեաց ի վերայ քրիստոնէից եւ եկեղեցւոյ ի ձեռն նորա հասանելոյ նշանակէ. որպէս վկայէ Թէոփանէս⁹: Այլ վրիպեաց բան մարգարէութեան սրբոյն Վերմանոսի վասն սորա. զի արդարեւ եղեւ նա այր ժանտ եւ գազանարարոյ, բռնակալ, աստուածամարտ, քան թէ ինքնակալ քրիստոնեայ: Այլ միայն զսուրբս եւ զնոցա պաշտօն արհամարհելով անարգեաց, այլ եւ զսուրբն սրբոց զԵփեսոս Վրիստոս եւ զամենասուրբ Սայր նորա օրհնեալ: Ի մատաղ տիոց թաւալեցաւ յամենայն ոգեկորոյս ակտս, տուեալ զանձն ի դիւթութեան արուեստս, ի զազիր պղծութիւնս մարմնոյ եւ յանպարտ արիւնհեղութիւնս: Իսկզբան անդ թագաւորութեան

9 Ի՞ դիրս Սամուէլի երիցու (ի յամուս որ է քակոր, աղբ (Երէմ, յորմ Երէմի-
 Իմի. յամ 8-րդ 745) ի Յայսմաւուրս (Հով. Գլ. 1): Ըստ սմանց կոչեցաւ զայն իսկ
 Գլ. 1. Ժ. 1. Եւ առ այլ մատենագիրս մեր վասն պիտրիկ զի կարի իմ զուարճանայ
 որպէս եւ ուրիշ ուրիշ առ Վատինացիս կոչի հետով քակորայ երիւարաց, կամ որդէս
 սա եւ Կաւալիսոս, զոր նա ինքն Սամուէլի այլք ասեն զի որդէր օծանել զմարմն իւր
 Երէմիով թարգմանէ: — Կոպրոնիմոս առ քակորով եւ Փղով միոց:
 նուն կազմի ի յունական բարբառոյ κοπρος

իւրոյ հրովարտակ արար առ ամենայն աշխարհս տէրութեան իւրոյ ոչ միայն չմեծարել զպատկերս սրբոց, այլ եւ ոչ խնդրել զնոցա բարեխօսութիւն աղօթիւք, կամ զնոսա Սուրբ անուամբ պատուել: Հրաման ետ զամենայն ազգ արհամարհանաց ցուցանել պատուական նշխարացն սրբոց, ցրուեալ զնոսա ի բազում մասունս, թշնամանել եւ թուքս եւս ի նոսա արձակել: Յաւուր միում ժողովեալ նորա առ իւր զամենայն մեծամեծս եղոյց նոցա քսակ լի ոսկւով, եւ եհարց զմի մի ի նոցանէ, թէ Որչափ ինչ գնոյ համարիցին զայն քսակ թէ իցէ. եւ նոքա ասացին. Սարի յոյժ մեծազնոյ: Ապա հանեալ զոսկին ի քսակէ անտի եհարց զնոսա կրկին թէ եւ յայնժամ իցէ որպէս յառաջն ծանրագնոյ: Իբրեւ նոքա արհամարհեցին զքսակն թէ յոչ ինչ պիտանացու է. ասէ չարախորհուրդ հայհոյին. «Արդ գիտասջեք, զի Սարիամ եղեւ արդարեւ արժանի մեծարանաց զամենայն ժամանակս՝ յորս տարաւ յարգանդի իւրում զՅիսուս Վրիստոս, բայց յետ ծնանելոյ զնա գտաւ հանգոյն եւ հաւասար այլոց կանանց, եւ չունի բնաւ առաւելութիւն իմն ի վերայ նոցա», Յետ այսորիկ մեծասաստ սպառնալեօք յայտնապէս արգել ամենեցուն, չկատարել զտօնս տարեկանաց նորա եւ չկարդալ զնա յօգնութիւն եւ ի բարեխօսութիւն: Այլ եթէ գտանէր դժուարութեամբս, որ ի հակառակ մտեալ անօրէն հրամանի չար բռնաւորին հանապազօրոգէր ի պաշտօն մօրն Աստուծոյ, ի չարաչար տանջանս մատնէր եւ ընդունէր ի նմանէ մահ անողորմ: Այսչափ եւ այսպիսի գործովք զառնութեան ատելի եղեւ նա ամենեցուն. մինչեւ բազմաց ռիացեալ ընդ նա, հնարս հնարէին ամօթով ընկենուլ զնա յաթոռոյն, եւ զայլ դժարար եւ ուղղագործ ընդ նորա կացուցանել ինքնակալ:

Այլ յայնժամ ի կարգի արքունի աւագ նախարարաց Արտաւազդ ոմն անուն, հայ ազգաւ, այր պատուական, ըստ պատմութեանն Թէոփանեայ¹⁰, յոյն մատենագրի, եւ սիրեցեալ յամենեցունց, զոր վասն իւրոց առաքինի վարուցն՝ եւսն հայր Ստեփաննոսի կարգեալ էր հազարապետ տան իւրոյ, որում տըւեալ էր եւ զդուստր իւր: Ի յաջորդել Ստեփաննոսի զաթոռութեան, երկուցեալ մի գուցէ Արտաւազդ իւրով քաղցր բարութիւն յինքն յանկուցեալ զսիրտ ժողովողեանն, հանցէ յիւրմէ յաւուր միում զիշխանութիւն տէրութեան, ջանայր ամենեւին խափանել զայն: Այսն որոյ յամի երկրորդի թագաւորութեան իւրոյ իբրեւ ելանէր մարտիւ պատերազմաւ ի վերայ Արարացոց, յորոց կողմանս էր յայնժամ Արտաւազդ, պատգամ առ նա յղեաց առաքել առ ինքն զորդիս իւր, զի ցանկացեալ եմ, ասէ, տեսանել զազգակիցսդ իմ: Այս առնէր՝ զի ծածուկ

10 Ի ժամանակագր. յԱ. ԹԵ. ԿՈՒՐՈՆ:

մահուամբ մաշեցէ զամենայն զաւակ տանն Արտաւազդայ, եւ զնա եւս դաւով իմն վրիպեցուցէ ի Թագէ: Այլ Արտաւազդայ ճարտար եւս քան զնա գտեալ ի հնարիմաց խորագիտութեան, ծանեաւ զգաղտնութիւն խորհրդոց նորա. եւ ոչ միայն չղբեաց զորդիս իւր, այլ եւ փութացաւ դարձուցանել ի գլուխ նորա զչար խորհուրդսն: Այսպան զերեւելի բարեկամս արքայի, զորս մօտ առ իւր եգիտ, եւ զնա եւս զլխովին հալածական արար յԱմորիս Փռիւզիայ: Այստ այսորիկ յղեալ զոմն յիւրոցն ի Աոստանդինուպոլիս, եգիտ անդ իւր ձեռնտու եւ Թիկուհոօգնականութեան զԽէոդորոս նախարար, որում զգործ տեսչութեան Թագաւորակաց քաղաքին Թողեալ էր ինքնակալն: Այս դիպօղ հնարս գտեալ համբաւ եհան առ ամենեսեան, թէ Աոստանդիանոս անկաւ վճարեցաւ ի կենաց ի պատերազմի. զայս բանս հաւատարիմ գործեալ, ապա ամենայն իւրք արժանի ինքնակալութեան ընծայեցոյց զԱրտաւազդ: Իբրեւ զայն լուան բնակիչք քաղաքին, խնդացին ոչ սակաւ, սկսան անէծս ի վերայ Աոպրոնիմոսի զնել, եւ կոչել զնա այր գարշելի, անօրէն եւ անարժան հարցն գերեզմանաց: Ապա միաբան խորհրդով ընտրեցին ինքնակալ զքաջն Արտաւազդ, եւ կոչեցեալ կացուցին յաթոռն Աոստանդիանոսի: Այս այնուհետեւ ամենեքին ըստ հրամանի նոր ինքնակալին զնէին ի տեղիս տեղիս զնուիրական պատկերս, եւ վայելուչ պաշտամամբ մեծարէին զնոսա:

Այլ չեղեւ երկար այս հոգեւոր ցնծութիւն ուղղափառ ժողովրդեան: Այն յետ երկոց ամաց զօրացեալ դարձաւ եփն Աոպրոնիմոս ի Աոստանդինուպոլիս. եւ ձերբակալ արարեալ զԱրտաւազդ եւ զերկուս որդիս նորա զԱիկեփոր եւ զԱիկետաս, կուրացոյց զայս նոցա: Այն յետ այնորիկ դարձեալ ըստ առաջին արիւնախանձ բուսոյ բարուցն հրամանս ետ զբազումս ի մեծամեծաց չարալուկ մահուամբ կարծել ի կենաց, զամանց զայն բրել, զոմանց զձեռս եւ զկիսոց զոսս հատանել ընկենու: Այլ վասն զի տեսանէր եւ լսէր հանապազ, թէ միայնակեացք որք ի վանորայս Աոստանդինուպոլիս էին առ ոչինչ համարեալ զպառնալիս իւր, գովէին զպաշտօն սրբոց եւ զմեծարանս պատկերացն, մեծապէս ցասմամբ էր ընդ նոսա եւ անխնայ տայր զնոսա ի չարչարանս: Այսչէր զնոսա արս անարժանս յիշատակի, կռապարիշտս, մոլորեցուցիչս ժողովրդեան, եւ զձեւ նոցա զգեստ խաւարի եւ անդիտութեան:

Այստ այսորիկ ի մեռանել Անաստասայ եպիսկոպոսի Աոստանդինուպոլիսոյ՝ կացոյց Աոպրոնիմոս ընդ նորա զԱոստանդիանոս եպիսկոպոս, զայր չարասէր եւ անառակ: Այս յամի 754 արար չար ժողով երեքհարեւր երեսուն եւ ութ եպիսկոպոսաց, ինքնին նստեալ ի նմա գահերէց: Այս չար ժողով յերկարեալ ձգե-

ցաւ զամիսս վեց, յորոյ զործոցն չիք այլ ինչ գտանել առ հին պատմագիրս, բայց զմնորեցուցիչ սահման հաւատոց: Իսմա պատուէր տան ժողովեալքն համօրէն հաւատացելոց, զամենայն պատկերս համարել առ դրօշեալս եւ կուռս, նղովիւք նղովել զամենեսեան՝ որք պաշտօն մատուցանեն նոցա հակառակ հրովարտակի ինքնակալին, եւ չկոչել զսուրբս եւ ոչ զաստուածածինն Սարիսմ յօգնականութիւն, ասելով թէ նոքա չկարեն լինել բարեխօս վասն մեր եւ աղաչանօք իւրեանց յօգնութիւն մեզ հասանել: Երամայեն անուանել զսոյն զայս ժողով իւրեանց՝ եւ թնեորդք տիեզերական ժողով, եւ պատուել զսահման նորա ըստ ամենայն մասանցն իրրեւ զսահմանս վեցեցունց առաջին ժողովոց: Յարձակել սորին ժողովոյ, ելեալ թագաւորին եւ համօրէն ժողովելոց ի հրապարակ մի քաղաքին ընթերցան առաջի ժողովորդեան զսահման հաւատոց իւրեանց, եդեալ սկիզբն այսպիսի ինչ. Սահման սրբոյ եւ մեծի տիեզերական ժողովոյն: Ի նմին տեղոջ կսկծելի նղովս կարգացին ի վերայ սրբոյն Վերմանոսի, Յովհաննու դամասկացւոյ եւ Վէորդայ կիպրացւոյ, գլխաւոր հակառակորդաց իւրեանց: Ի վերայ ամենայնի այսորիկ հրաման ետանօրէն թագաւորն գնել ի սմին տեղոջ զմարմին Տեառն մերոյ եւ զփայտ խաչին եւ զմատեանս սուրբ աւետարանաց, եւ բուռն զօրութեամբ ստիպեաց զամբոխ բաղմութեան ժողովորդեան, որ անգր հասեալ էին, հաստատութեամբ երդնուլ, թէ այնուհետեւ ոչ եւս պաշտօն մատուցանիցեն պատկերաց, այլ դրօշեալս կամ կուռս անուանիցեն զնոսա, չընդունիցին զխորհուրդն գոհութեան ի ձեռաց վանականաց եւ միայնակեցաց, նա եւ բնաւ իսկ ամենեւին չտայցեն նոցա ողջոյն ի ճանապարհի, այլ նմին հակառակ ի տեսանեն զնոսա ի հրապարակս թշնամանիչ բանիւք եւ քարաձիգ լինելով եպերեացեն: Ըայս ամենայն բանս ոմանք ի սաստից ստիպեալք եւ կէսք կամաւ յօժարութեամբ եւ բազում խնդութեամբ կատարեցին, եւ յաւելին եւս պիղծ բերանով հայհոյել զկոյսն Աստուածածին եւ զսուրբս ամենայն: Եւ ի լուսն ամենայնի եպիսկոպոսունք եւ ժողովուրդն միաբերան համաշունչ գոչէին ի գովութիւն Պապոսիմոսի. «Այսօր եղեւ փրկութիւն աշխարհի, զի դու, ով ինքնակալ, ազատեցեր զմեզ ի դրօշելոց»: Այսպէս պատմին թէոփանէս եւ Ստեփանոս սարկաւագ:

Յայնմհետէ ջան զնէր թագաւորն ամենեւին սկել ի պահպանութիւն սահմանի պիղծ ժողովոյ իւրոյ. ամենայն ուրեք առաքել լրտեսս՝ զգոյշ կալ եւ բերել զրոյցս, եթէ որ դեռ եւս կարդայցէ զօգնութիւն բարեխօսութեան սրբոյ Աստուածածինն եւ ամենայն սրբոց: Եւ եթէ հասանէր ի նա զրոյց զումեքէ, թէ կարգացեալ է զանուն սրբոյ ուրուք, եւս եւ յա-

կամայ կամ, որպիսի ինչ՝ յանկանելն ի բարձանց, կամ յայլ յանկարծադէպ վտանգս, իսկ եւ իսկ ըմբռնեալ մատներ ի մահ: Եւ զի ցանկ խոչ ընդ ահն էր ամպարշտին մարմին Եւփիմեայ կուսի՝ հրաման ետ հանել զայն ի տաճարէն, եւ առնել ընկեցիկ ի ծով: Իսկ զտեղի տապանին փոխեաց եւ արար լուալիս, որպէս ցուցանէ անանուն ոմն պատմագիր ականատես¹¹: Եւ յսչափ եւ այլ բազում չարիս գործեաց անօրէնս յեկեղեցի Վրիստոսի: Օգնաստանս միայնակեցաց եւ զարգեալմանս կուսանաց յինքն յափքշտակեալ, զոմանս հիմն ի վեր տապալեաց, եւ զոմանս ի բնակութիւն զենուորաց կարգեաց: Ստիպեաց բռնութեամբ զմիայնակեացս թողուլ զկրօնաւորութիւն, եւ ըստ օրինակի աշխարհականաց կեալ: Եւ որք չանսային հրամանաց նորա, զոմանս յանշուք տեղիս վտարանդի առնէր եւ զոմանս դառն մահուամբ կարծէր ի կենաց: Ի միայնակեցաց անտի վկայելոց յայսմ ժամանակի հալածանաց անուանի է սուրբն Ստեփանոս հայր վանաց լերինն սրբոյն Եւքսենտիոսի:

Թէպէտ եւ քահանայապետք Հռոմայ վկնի Գրիգորի երբորդի, Օգոստինոս եւ Ստեփանոս Ի. եւ հայրապետք Եղեքսանդրիայ, Ենտիոքայ եւ Երուսաղէմի կարի իմն գուն ի վերայ եղեալ ջանային արգելուլ զհրամանսն ինքնակալին եւ կարծել զչարիսն, այլ սակայն իրքն ոչինչ այնպիսի ելանէին ի գլուխ որպիսի ինչ նոքա ցանկային: Եւ եւ յետ Ստեփանոսի երբորդի Պաւլոս Ե. հայրապետ Հռոմայ առաքեաց հրեշտակս հանդերձ թղթովք քաղցր իմն եւ հեշտ բանիւք առ Վոպրոնիմոս, Թելադիր լինել նմա, զի կարծեսցէ զձեռն եւ զլեզու իւր ի թշնամանելոյ զսուրբս, եւ վերստին ըստ առաջնն օրինակի հաստատեսցէ զպաշտօն պատկերաց: Բայց նա ոչ միայն չլուելոյն առար, այլ եւ սաստկացոյց զհրամանս իւր դնել շուք սահմանին ժողովոյ իւրոյ, եւ բնաւ ոչ ինչ իւրիւր ելանել ըստ հրամանս եւ ըստ սահման նորին: Եւ զովիւք դատեաց զգործս սորա եւ կողմնակցաց նորին, որպէս եւ զսահման ժողովոյ նորա, Ստեփանոս Գ. քահանայապետ ի ժողովին, զոր գումարեաց ի Հռոմ յեպիսկոպոսաց Խտաղիայ եւ Վաղիայ: Եւ նա քանզի ի բազում ժամանակաց հաստատեալ էր ի չարութիւնս իւր, չզանգիտեաց ամենեւին յայնպիսի նշովն եւ ոչ ի բաց եկաց ի թեւր ծանապարհէ իւրմէ:

Եւ յետ այսչափ աշխարհաւեր գործոց՝ գրեթէ վառտակեալ ի նենգաւոր հնարիցն, պատժեալ եւ պատուհասեալ յաստուածութենէ անտի եղուկ մահուամբ մեռանէր: Սակայն զի ըստ գրելոյ Թէոփանեայ¹² եւ Վեդրենեայ, յամի երեսներորդի հինգերորդի թագաւորութեան իւրոյ իբրեւ ի մարտ պատե-

11 Առ Մեթոփր. ի ԺԱ. Յունիոսի:

12 Ի Ժամանակագր. յամ ԼԴ. Գոգոս:

բազմի գումարէր ի վերայ Բաղդադաց հասին առ նա արժանի պատուհասք երկնաւոր զատաւորին: Հարաւ ի սրունս իւր սաստիկ կեղովք եւ վերօք, զոր սովորութիւն է Վայծակունս տնուանել՝ վասն այրիչ զօրութեանն: Այսպէս անհնարին տոչորեալ ի սաստիկ տապոյ ջերմանն, ետ հրաման ծառայից իւրոց ասանել զինքն ի Վոստանդինուպոլիս: Եւ իբրեւ նաւարկեալ եհաս ի Ստրոնդիդոն աւան, անդ եւս քան զեւս զայրացեալ ցաւոցն, եհաս բռնաւորն մօտ ի դրունս մահու: (Յայնմ դառնութեան պահու յուսակորոյս եւ առանց ապաշխարութեան ակամայ բանայր զաչս իւր. ետես եւ ծանեաւ Ճշմարտութեամբ, թէ յիրաւի ի պատիժ եղեռն գործոց իւրոց եւ վասն թշնամի լինելոյ անբիծ եւ անարաա Վուսին եկին հասին չարիքն այնոքիկ: Ասան որոյ սկսաւ ահագին ձայնիւ աղաղակել. «Աստէն իսկ կենդանեօք մատնեցայ ի հուրն անշէջ վասն Սարիամու», զայս բան առացեալ, ապա հրաման ետ մեծապատիւ մեծարել զսուրբ Վոյսն, եւ քարոզել զնա Ճշմարտապէս աստուածածին: «Այսպէս զրաւէր, ասէ Թէոփանէս, ի կենաց Վոստանդիանոս կարի իմն արեանց ճապաղեօք շաղախեալ, եւ ազգի ազգի չարեօք լցեալ, կախարդութեամբք եւ դիւական պղծութեամբք, հալածանօք սուրբ եկեղեցեաց, ջնջելով զուղիղ եւ պանարատ հաւատան, բառնալով զմիայնակեացսն, աւար հարկանելով զվանորայս ոչ ընդհատ ինչ ի Վիոկիւնտիանոսէ կամ ի խուժդուժ բարբարոսացն», Վմին իրի իսկ եւ կարի իրաւամբք կոչեաց զնա Վեդրենոս «Վազան վայրի, նեռն եւ դեւ մարմնաւոր», Եւ վախճանեցաւ անօրէնս այս յամի 775:

Եւ. (Յ68 սորա պայազատեաց զաթոռ ինքնակալութեան Վեռն չորրորդ որդի նորա, Վազարոս կամ Վազարեան կոչեցեալ. որ եւ ի սկզբան տէրութեան իւրոյ բարւոք եւ ուղիղ գնացս եցոյց, ոչ հակառակելով ինչ պաշտաման սրբոց եւ պատկերաց նոցա: Բայց յետ ոչ բազում աւուրց յայտնի եղեւ ամենեցուն հուր ատելութեանն որ ի ծածուկ վառեալ բորբոքէր ի սիրտ նորա ընդդէմ սրբոց եւ պաշտաման նոցա: Ասան զի ըստ օրինակի հօր իւրոյ եւ հաւուն սկսաւ դառն հալածանօք չարչարել եւ ի մահ մասնել զպաշտօնեայսն սրբոց: Այլ աւուրք թագաւորելոյ սորա ոչ ինչ աւելի քան զամս հինգ եղեն. եւ յետ դժնդակ մահուան իւրոյ, առ զթագաւորութիւնն մատաղօրեայ որդի իւր Վոստանդիանոս: Սա քանզի մանուկ մատաղ եւ տկար էր, եւ չէր անկ աշխարհակալութեանն, մայր իւր Նարինէ եղեալ աթոռակից առնոյր յանձն զեւթանութիւն տէրութեանն: Օրկոցունց եւս այսպիսի ինչ գրէ Սամուէլ երէց անեցի մերազնեայն. «Եւ սոցա աւուրս կանգնումն եղեւ պատկերացն ի Հում (ի նորն, որ է Վոստանդի-

նուպոդին): Եւ եղեւ տեսանել սոցա տապան մի մեծ մարմարեայ, զարմացան եւ հրամայեցին բանալ զնա, եւ գտին գրեալ ի նմա, թէ զինչ օգուտ է ծածկելդ զիս. զի յաւուրս Կոստանդեայ եւ Լարինեայ մօր նորա տեսանելոց է զիս արեգակն,¹³ Եւ արդարեւ իսկ եւ յիրաւի. քանզի Լարինէ բամբիշն, աստուածասէր եւ բարեպաշտ տիրաբար հրաման ետ վերստին ըստ առաջին օրինի ուղիղ կարգաց յամենայն տեղիս մեծապատիւ պատուել զսուրբ պատկերս, մեծարել զսուրբս, եւ առաւելապէս զամենասուրբ Կոյսն: Օ՛մենաստանս յափշտակեալս ի վանականաց միւսանդամ ետ նոցա, եւ խաղաղութեամբ բնակեցոյց զամենեսեան յիւրաքանչիւր կայանս: Օ՛մարմին մեծի վկային Լուսինեայ որ պանչելեօք հանեալ ի ծովէ առնոյր պաշտօն մեծարանաց ի '՛ կմնոս կղզւոյ, հրամայեաց մեծաշուք փառօք ածել ի Կոստանդինուպոդին: Եւսպէս ի սակաւ աւուրս պայծառացան եկեղեցիք բաղմութեամբ ուղղափառ քահանայիցն, վանորայք աստուածապաշտ միայնակեցօք, եւ ընդ ամենայն աշխարհս տէրութեան քարոզեցաւ պաշտօն պատկերաց եւ սրբոց:

Օ՛ւայսու ժամանակաւ Պաւղոս հայրապետ Կոստանդինուպոդի, որ յետ 'Երկետայ յաջորդին Կոստանդիանոսի կալեալ էր զթոռն Կոստանդինուպոդի եւ առ ահի սաստկութեան '՛ եւոնի չորրորդի ի բաց մերժէր զպաշտօն պատկերաց, անկեալ ի մահի՞նս հիւանդութեան, մեծապէս զեղծ կալաւ զնա վասն առաջին անարժան կարծեացն, ուստի եւ եթող յանձնէ զաստիճան պատուոյն, եւ լինէր կրօնաւոր: Եւ յետ աւուրց ոչ բազմաց վախճանեալ նորա, որպէս թուի ուղղութեամբ, մեծ բամբիշն եւ ամենայն նախարարք ըստ հասարակաց հաւանութեան ուղղափառ ժողովրդեան կացուցին յաթոռն զՏարասիոս կամ Տադասիոս արքունի ատենադպիր: Սա քանզի այր իմաստուն էր, աստուածուսոյց եւ լի բարեպաշտութեամբ, ոչ կամեցաւ առնուլ յանձն զմեծ աստիճանն, մինչ չեւ էր ընկալեալ զհաւանութիւն մեծի տիկնոջն ի գումարել զժողով տիեզերական, առ ի բառնալ զամենայն մնայորդս Պատկերամարտից: Եւ յետ յաջորդելոյ զաթոռն յառաջ քան զամենայն ինչ առաքեաց գիր եւ զհաւանութիւն ուղիղ հաւատոց իւրոց առ Ադրիանոս Ե. քահանայապետ Հռոմայ, ցուցեալ նմա զուղիղ միտս իւր զմեծարանաց պատկերաց '՛ Բրիստոսի եւ սրբոց: Եւ վասն ամենայնի աղաչեաց զնա հրաման տալ զի գումարեացի տիեզերական ժողով: Եւաքեաց եւ աստուածասէր բամբիշն Լարինէ առ երանելի քահանայապետն զԿոստանդիանոս եպիսկոպոս ի հրեշտակութիւն, տուեալ նմա եւ գիր ողջունի յանուն արքայորդւոյ իւրոյ գրեալ: Եւստէն աղերս մատուցա-

13 ի ժամանակագր. յամ 864-ին 787:

նէր մեծի հայրապետին, զի յանձն առցէ իւրովի զալ ի Սոստանդինուպոլիս ի գումարել զժողով տիեզերական, իբրեւ արդարեւ առաջին քահանայ՝ բազմեալ յաթոռ եւ ի տեղի սրբոյ եւ մեծի առաքելոյն Պետրոսի, կամ զայլ արս ընտիրս եւ իմաստունս առաքել ընդ իւր ի ժողովն:

Ուրախ եղեւ յոյժ երանելի քահանայապետն ընդ տեսանելն յանկարծ զհամօրէն աշխարհն արեւելից ի միութիւն հաւատոց եկեղեցւոյ դարձեալ. առանց անագանելոյ ուրախութեան բանիւք պատասխանի ետ թղթոց ինքնակալացն եւ Տարասիոսի: Եւ քանզի չէր սովորութիւն հայրապետաց Հռոմայ գնալ ի ժողովս որք գումարէին յարեւելս, վասն այսորիկ եւ Ադրիանոս առաքեաց փոխանակ իւր զՊետրոս աւագերէց եկեղեցւոյն Հռոմայ. եւ զՊետրոս երէց եւ հայր վանաց սրբոյն Սարայ, լինել իւր տեղակալս եւ զահեբեցս ի տիեզերական ժողովն անդ: Առաքեալ էր Տարասիոսի հայրապետի յանուն իւր եւ ինքնակալաց զայլ հրեշտակս առ հայրապետս արեւելից յայտ առնել նոցա զիւր հաւատս, եւ հրաւիրել զնոսա ի ժողովն: Այլ նոքա չկամեցան թողուլ զեկեղեցիս իւրեանց, յահէ այլազգի բռնաւորացն՝ յորոց յայնմ ժամանակի մեծ վտանգ ի վերայ հասեալ կայր ժառանգաւորաց եկեղեցւոյ ի կողմանս յայնոսիկ: Բայց փոխանակ նոցա երեցունց առաքեցան տեղապահքն, Յովհաննէս վանական եւ երէց անտիոքացի, տեղապահ հայրապետացն Անտիոքայ եւ Լորուսագնմի. եւ Խոլմանս վանական եւ երէց աղեքսանդրացի՝ տեղապահ հայրապետին Աղեքսանդրիայ, երկոքեան եւս արք կորովիք եւ վարժեալք եւ տեղեակ կրօնից:

Ի հասանել ի Սոստանդինուպոլիս հրեշտակաց քահանայապետին Հռոմայ, փոխանորդաց արեւելեան հայրապետաց եւ այլոց բազում եպիսկոպոսաց, որք թղթովք ինքնակալաց հրաւիրեալք էին ի ժողովն, հրաման ետ նոցա աստուածասէր բամբիշն մի կարի յապաղել զմիաբան գումարումն ի ժողովն: Ինդ առուրսն ընդ այնոսիկ քանզի ինքնակալքն չգտանէին ի Սոստանդինուպոլիս, այլ ի կողմանս Խորակիայ, խռովարար եւ խռովայոյզ եպիսկոպոսունք ոմանք օգնականութեամբ աշխարհական արանց խռովութիւն յարուցեալ գուն գործէին խափանել զտիեզերական ժողովն, եւ պնդէին թէ հարկ է հպատակ լինել հրովարտակին՝ յորում արգել լինէր պաշտաման պատկերաց եւ սրբոց: Այս իբրեւ ծանեալ Տարասիոս հայրապետ, իբրեւ ժողովեցան յաւուր միում հերձուածօղք ի տեղեւոջ ուրեք, առաքեաց առ նոսա զայր ոմն ասել այսպէս. «Վոյ հայրապետ քաղաքիս Սոստանդինուպոլսի, եւ չէ արժան ձեզ առանց հրամանի նորա ժողով գումարել, ապա թէ ոչ ըստ

հրամանի կանոնաց որոշեք ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ», Օպս լուեալ խռովասէր եպիսկոպոսաց՝ առ ժամանակ մի լուեալ գաղարեցին :

Յետ այսորիկ դարձ արարեալ ինքնակալին եւ մեծի տիկնաց տիկնոջն ի քաղաքն, հրաման ետուն ուղղափառ հայրապետաց ժողովել ի մեծի եկեղեցւոյ սրբոց առաքելոց եւ սկսանել զժողովն, ժամանակ սահմանեալ զառաջին օր ամոցն Աւգոստոսի: Բայց յերեսներորդ առաջնորդ աւուր Յուզիսի խոնեալ զինուորաց ոմանց զմիջաւուր տառաջի եկեղեցւոյն ամբոխիւ մեծաւ, խառնաձայն գոչէին թէ չտամք թոյլ զե գումարեսցի ժողով: Առեալ Տարասիոսի զահաւոր բարբառն, պատգամ առ ինքնակալս յղէր՝ ազդ առնել վասն իրացն խռովութեան: Բայց ինքեանք երանելի հայրապետքն ի ժամանակեալ աւաւրն եկին խմբեցան ի նմին եկեղեցւոյ, եւ սկիզբն արարին գործոց ինչ ժողովոյն: Նա եւ ինքն բարեպաշտօն բամբիշն Նքիւնէ հանդերձ արքայորդւոյն իւրով եկեալ բազմեցաւ ի սրահի անդ ժողովոյն ի տեղւոյ, ուր սովորութիւն է երախայից բազմել, եւ գնէր միտ ամենայն բանից ասացելոց ի հարցն: Մինչդեռ ի ներքս այս իրք այսպէս կատարէին, զօրականքն խռովիչք յորդորեալ ի Պատկերամարտից, մերկ սուսերօք զիմեցին յեկեղեցին, եւ ահաւոր սպառնալեօք գոչէին սրով մաշել զամենայն ժողովեալսն: Իսկ եւ իսկ առաքեաց Նքիւնէ արս խաղաղացուցանել զխռովութիւնն, այլ զինուորքն թշնամանեալ զնսա ի բաց մերժեցին: Յայնժամ պատուիրեաց բամբիշն համօրէն հարց մեկնել ի բաց առ ժամն ի տեղւոյն, մինչեւ օգնականութեամբ Տեառն, ասէ, հնարեսցուք խափանել զսրբօմտութիւն մոլեղնեալ ամբոխին:

Իբրեւ աւուրք ինչ ի վերայ անցանէին, որպէս պատմէ Թէոփանէս, համբաւ հանեալ բամբշանն՝ թէ կամի տալ մարտ պատերազմի ընդ Հագարացւոց խռոթելոց ի սահմանս տէրութեան իւրոյ, եհան արձակեաց արտաքս ըստ քաղաքն զայն գումարտակ խռովայոյզ զօրականին, որք ամենեքին յաւուրս Նոպրոնիմոսի ընկալեալ էին զաղանդ Պատկերամարտից: Ապա զաղակի յետ հեռացուցանելոյ զնսա այսպիսի ճարտարութեամբ, աւանդեաց զքաղաքն ի խնամս պահպանութեան բարեբարոյ զօրաց: Առ առ խաղմարար զօրականն առաքեաց հրաման ի բաց դարձուցանել զգէնս եւ զկամարս իւրեանց, զի չունիմք ինչ պէտս, ասէ, այսուհետեւ զձէնջ: Ի կատարել յաջողութեամբ հրամանին, պատուիրեաց իջուցանել ի նաւ զամենայն ընտանիս նոցա, եւ արձակել զամենեսեան ի բնիկ աշխարհս իւրեանց: Ապա յամին երկրորդի յամենանն Մայիսի առաքեաց պատուէր առ եպիսկոպոսունս դարձեալ գալ ժողովել ի միա-

տին: Եւ վասն ամենեւին ազատ յերկիւղէ առնելոյ զնոսա ի դաւոյ Պատկերամարտից, որ դեռ եւս կային ուրեք ուրեք ի Ղոստանդինուպոլիս, հրաման ետ գումարել նոցա ի Նիկիա քաղաք Թիւթանացոց, յանուանին եւ ի հռչակեալն վասն առաջին համաշխարհական ժողովոյն:

Եւ սկսան եպիսկոպոսունք առանց յապաղելոյ յամենայն կողմանց՝ յորս ցրուեալ էին, զալ ժողովել ի Նիկիա: Եւ ին եւ Տարասիոս հայրապետ հանդերձ հրեշտակօք քահանայապետին եւ փոխանորդօք արեւելեան հայրապետաց: Ընդ նմա ելին եւ իշխանք ոմանք յարքունի դրանէն, յորս էր եւ Նիկեփորոս գլուխ ատենադպրաց ինքնակալին, որ վասն առաքելի վարուցն յետ մահու Տարասիոսի կացուցաւ յաթոռն Ղոստանդինուպոլիս: Եւ ին եւ բազում պաշտօնասէր վանականք: Ի մէջ եպիսկոպոսացն եկելոց ի ժողովն, գտանէին բազում կենդանի նահատակք, որք յաւուրս իշխանութեան Ղոպրոնիմոսի ընկեցեալ յաստիճանէ պատուոյ իւրեանց յօտար աշխարհս յարգելանս բանտից եւ ի դառն կապանս զանուն ճշմարիտ սրբութեան աստուածապաշտ ոգւոց իւրեանց աշխարհագոյժ արարեալ էին: Թիւ համարոյ բազմութեան ամենայն եպիսկոպոսաց գումարելոց ի ժողովն ըստ Անաստասայ¹⁴ եւ ըստ այլոց ոմանց հասանէր յերեքհարեւր եւ յիսուն. ըստ Փոտայ՝ յերեքհարեւր եւթանասուն եւ եւթն. եւ ըստ բասիղեան վկայաբանութեան յերեքհարեւր վաթսուն եւ եւթն, թող զբազում հարս վանաց եւ զվանականս: Հարձանագիրս ժողովոյն յառաջին գումարման գտանեմք զանուանս հարեւր յիսուն եւ վեց հարց, յորս ոմանք են երիցունք եւ սարկաւագունք փոխանորդք կամ տեղապահք եպիսկոպոսաց. իսկ թիւ հարց վանաց, աւագ վանականաց եւ միանձանց ոչ զնի ի սմին գումարման: Եւ ի կատարած չորրորդ գումարման կան ձեռնագիրք երեքհարեւր վեց եպիսկոպոսաց՝ հանդերձ հրեշտակօք քահանայապետին եւ արեւելեան հայրապետաց, որք չէին եպիսկոպոսք, քսան եւ վեց երիցանց եւ սարկաւագաց, որք էին տեղապահք եպիսկոպոսաց ոմանց, եւ հարեւր երեսուն եւ մի հարց վանաց, աւագ վանականաց եւ միանձանց. ընդ ամենայն չորեքհարեւր վաթսուն եւ երեք հարց ուղղափառք: Ամենայն եպիսկոպոսունք եւս էին յաշխարհաց ինքնակալին, այն է՝ ի Հռոմաց աշխարհէն, ի Թարսիսայ, յազէական կղզեաց, ի Սիկիդիայ եւ յԻտալիայ: Ի Հայաստան աշխարհէս յարձանագիրս ժողովոյն գտանեմք զԱրդան եպիսկոպոս Տարոնոյ եւ զԱղեքսանդր եպիսկոպոս Ամատունեաց, եւ զերէց մի Գրիգոր անուն:

Օ. Սոս այս եպիսկոպոսունք եւ հարք յամի Տեառն 787, ի վեշտասաներորդում ամի առաջնորդութեան Ադրիանոսի Հռո-

մայ հայրապետի, եւ յութերորդ ամի ինքնակալութեան Առստանդեայ եւ Նորինեայ, ի քսաներորդ չորրորդ աւուր ամսեանն Սեպտեմբերի գումարեցան ի Նիկիա Բիւթանացւոց յեկեղեցին Խմաստութեան: Այսին անդ եւ երկու իշխանք առաքեալք յինքնակալաց փոխանակ իւրեանց, Պետրոնաքս խորհրդական արքունի, եւ Յովհանն սենեկապետ եւ գանձապետ զինուորական գանձուն: Ի միջոցի սուրբ տեղւոյն առաջի համօրէն բազմականացն ի վերայ շքեղ սեղանոյ՝ ըստ կանխակալ սովորութեան՝ եղաւ մատեան սուրբ աւետարանաց: Հետ բազմելոյ համօրէն հարց սկսեալ ի փոխանորդաց մեծին Ադրիանոսի, ըստ կամաց հաճութեան բովանդակ ժողովոյն սկիզբն խօսիցն արար Տարասիոս հայրապետ Առստանդիսուպոլսի ի յորդորել զմիաժողով հարսն քարոզել զհին աւանդութիւնս եկեղեցւոյ մանաւանդ որ վասն նուիրական պատկերաց աւանդեցան: Այս ըստ խնդրոյ Առստանդեայ եպիսկոպոսի Առստանդիայ Արարացւոց հրաման ետ սուրբ ժողովն եպիսկոպոսաց ոմանց ամբաստանելոց վասն մոլար կարծեաց՝ մտանել ի ներքս: Հետ կատարածի հրամանին ընթերցեալ եղեւ գիր ինքնակալաց որ գրեալ էր առ հարս ժողովոյն, յորում բանիւք քաղցրութեան եւ յորդորմանց աղաչէին զնոսա փութալ հաստատել զուղիղ օրէնս եկեղեցւոյ եւ առնել խաղաղութիւն յամենայն եկեղեցիս: Յորդորէին առանձինն զժողովեալսն՝ յատենի անդ ժողովոյն զԹուղթս Ադրիանոսի քահանայապետի՝ «Ըստ իրաւանց ժողովոց», ի լուր ամենեցուն ընթեռնուլ¹⁵: Այս եկին կացին ի մէջ առաջի հարցն երեք եպիսկոպոսունք՝ որք էին ի Պատկերամարտից անտի, Բարսեղ անկիւրացի, Խէնդորոս զմիւսնացի կամ միւրացի եւ Խէնդոսիոս ամորիացի, եւ այր իւրաքանչիւր զկերպարանս անկեղծաւոր ստրջանաց յանձին բերեալ խնդրեցին Թողութիւն վասն հակառակ կալոյ երբեմն պաշտաման սուրբ պատկերաց: Հետոյ մատուցին գիրս ուղղափառ դաւանութեան, խոստովան լինելով Թէ պարտ է զարժանաւոր պատիւ մեծարանաց ընծայել պատկերաց Անարարին մերոյ եւ սրբոյ Աուսին եւ ամենայն սրբոց, եւ նզովս եղին ի վերայ համօրէն հակառակախօս հերձուածողաց: Առաջին՝ Բարսեղ անկիւրացի արար զդաւանութիւն զայս ձեւ օրինակի. «Ամենակալ սովորութիւն է եկեղեցւոյ յառաքելոց անտի եւ յաշակերտաց նոցին եւ ի սուրբ ժողովոց այսր առ մեզ հասեալ, զի որք ի մոլար աղանդոց զգաստացեալ զան մտանն յեկեղեցի ուղղափառաց՝ գրով ի բաց մերժեսցեն զառաջին մոլորութիւն

15 Ինքնակալն ասին ընթեռնուլ ջնարք եւ ուղղիչք էին համալսարանի զԹուղթս Ադրիանոսի ի ժողովի անդ լու ժողովոց. ուստի եւ յառաջ քան զժողով լու ամենեցուն «Ըստ իրաւանց ժողովոց», նոյն պարտէին ընթեռնուլ, վասն զի զառաջինքն, ասէ Ալեքս. Նատալիս, (Ի պատմ. ջին դատակնիք կամ վէճի հռոմէական դատիւ. դար Ը. Գլ. Բ. Հոգոյս Ա.) Թուղթք հին պարտ եւ պատշաճ էր տալ ի ժողովս: հռոմէական քահանայապետաց իրեն առաջ.

իւրեանց: Այսին պատճառով եւ ես, Բարսեղ եպիսկոպոս Անկիւրիայ, շնորհօք ամենեցուն Տեառն յանձն առեալ միարանել ընդ սրբոյ եկեղեցւոյ եւ ընդ Աղբիւսի հայրապետի Հռոմայ եւ ընդ այլոց հայրապետաց՝ զգիրս խոստովանութեան իմոյ որ առաջի կայ՝ մատուցանեմ սուրբ ժողովոյդ, եւ խոստովան լինիմ ընդունել ամենայն մեծարանօք զնշխարս սրբոց, եւ բարեխօս ունիմ զնոսա առ Տէր վասն իմ: Ընդունիմ եւ զպատկերս Անարարին մերոյ, ամենասուրբ Առաքին, սրբոց հրեշտակաց եւ համօրէն իսկ ամենայն սրբոց: Յետոյ նշովեալ զամենայն հերետիկոսայս, զչար ժողովն Աղարոնիմոսի եւ զհամօրէն նորաձայն վարդապետս, ի կատարած կոյս ասէ. «Աթէ ուրեք երեք յայսմ խոստովանութենէ յուրաստ կայցեմ, ինքնին իսկ նշով եղէց ի Հօրէ եւ յԱրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ եւ ի սրբոյ եկեղեցւոյ»: Սոյնպիսի ինչ էին եւ դաւանութիւնք Թէոդորոսի զմիւսնիացւոյ եւ Թէոդոսիոսի ամորիացւոյ: Վտովեալ ժողովելոցն զերեցունց եւս զհաւատարիմ խոստովանութիւն եւ զդարձ ապաշաւանացն, ընկալան զնոսա ի հաղորդութիւն իւրեանց, եւ հրաման ետուն բազմել ընդ նոսա ըստ կարգի իւրեանց արժանաւորութեանն:

Յետ այսորիկ յառաջ մատեան եւթն այլ եպիսկոպոսունք, որք յառաջագոյն հակառակ տիեզերական ժողովոյս ի Առստան գինուպոլիս ըստ իւրեանց կամաց առանձինն ժողովս գումարէին, որոց անուանք են Հիպատիոս նիկիացի, Վեռնդ հռոդացի, Վրիգոր պեսինունացի, Նիկողայոս հերապոլսեցի, Վեռնդ իկոնիացի, Վրիգոր կամ Վէորդ պիսիդիացի, այն է եպիսկոպոս Անտիոքայ Պիսիդեայ, եւ Վեռնդ կարպաթիացի: Սորա եւս միաբանութեամբ ինդրէին զթողութիւն յանցանաց իւրեանց եւ չար գործոցն: Այնպէս զիւրահաւան գտան հարքն արագ արագ տալ սոցա թողութիւն որպէս առաջնոց երեցունցն. զի մանր կրկտեալ գտին զնոսա ի վաղուց հետէ հաստատեալս եւ ծնեալս ի նմին մոլորութեան: Այսին որոյ եւ Տարասիոս հայրապետ ասաց զայս բան. «Այսոք հնացեալք դժուարին առ բժշկութիւն են. նոյնպէս եւ անձն որ ի թանձրամած խաւարի մոլորութեանն հաստատեալ կայ՝ չկարէ գալ դիւրաւ ի լոյս ուղիղ փառաւորութեան», իսկ այսորիկ իրաւունս իսկ համարեցան հարքն իմաստունք կարգել զգուշաւոր դատաստան, թէ որպէս արժան իցէ զնոսա եւթանեսին եւ զառ ի նոցանէ ձեռնադրեալսն ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ ընդունել: Այլ բազում մատեանք կանոնաց եւ հարց սրբոց ի մէջ եկեալ ընթերցան վասն ընդունելութեան հերետիկոսաց՝ որք դառնան յեկեղեցի: Ընթերցան եւ բանք ինչ յառաջին արձանագրոց սրբոյ մեծի ժողովոյն Վաղիկեդոնի, յորում ճառէր զօրինակէ ընդունելոյ զո-

մանս յեպիսկոպոսացն արեւելից եւ Վիւրիկէի յետ ցուցանելոյ նոցա պտուղ արժանի ապաշխարութեան: Եւ յետ բազում հարցափորձի քննութեան եւ բազում օրինակս ի հարց եւ ի պատմագրաց եկեղեցւոյ ի մէջ մատուցանելոյ, եւ փարատելոյ զամենայն յոյզս տարակուսի, հաստատեցին հարքն՝ թէ արժան է զդարձեալսն ճշմարտապէս ի մոլար աղանդոց, եւ զձեռնադրեալոն ի հերետիկոսաց զկնի զեղջի ընդունել ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ, եւ վերստին հաստատել յիւրաքանչիւր կարգս ըստ իւրեանց աստիճանացն: Ապա հրաման ետուն եւթն եպիսկոպոսացն այնոցիկ մի ըստ միովէ մատուցեալ ընթեռնուլ զգիր ուղիղ խոստովանութեան իւրեանց: Աոր իբրեւ արարին նոքա ըստ օրինակի երկից առաջնոցն, միաբան հաւանութեամբ համօրէն հարց ասաց Տարասիոս հայրապետ յայլում գումարման՝ եթէ չգուցէ այլ ինչ խափանիչ, ընդունել զնոսա ի հաղորդութիւն: Եւ յետ մաղթելոյ սուրբ ժողովոյն ի Տեառնէ զերկայն աւուրս բարեկենդանութեան աստուածասէր ինքնակալացն Երինեայ եւ Կոստանդիանոսի, արձակեցաւ ի խաղաղութիւն:

Եւ Ի քսաներորդ վեցերորդ աւուր ամենանն Կեպտեմբերի ի ժողովել հարց յերկրորդ գումարումն զղջացեալ անձամբ եկն եկաց յանդիման նոցա Վրիգոր եպիսկոպոս Եկեղեցւորիայ, մին յերեւելի արանց անտի եւ յառաջնորդաց Պատկերամարտից, որ եւ ինքն գտաւ ի չար ժողովին Կոպրոնիմոսի: Աշտամբեաց զնա Տարասիոս հայրապետ վասն անարժան գնացիցն եւ անօրէն գործոց եւ բանից նորա: Եւ նա խոնարհութեամբ յանձն առ զամենայն բանս յանդիմանութեան, դառն ցաւովք զեղջ եւ ապաշաւանս ցուցեալ ի վերայ ամենայն ստահակ գնացից իւրոց, եւ կրկին հաստատեալ թէ յանկեղծաւոր մտաց առնէ զոր առնէն. վասն որոյ եւ հրաման ընկալաւ ի սրբոյ ժողովոյն ի յաջորդ գումարմանն դիմել եւս աւանդել զիւր ուղիղ խոստովանութիւն: Հետ այսորիկ ընթերցեալ եղեն երկոքին թուղթք Եդրիանոսի քահանայապետի առ ինքնակալս եւ առ Տարասիոս: Եւ ի հարցանել հրեշտակաց նորին, թէ հաւանիցին արդեւք ամենեքեան բանիցն ասացելոց ի մեծէ հայրապետէ անտի, համօրէն եպիսկոպոսունք, հարք վանաց եւ միանձունք ուրոյն ուրոյն հաստատեցին՝ թէ զամենայն բանս վարդապետութեան թղթոցն որ ընթերցան, հաւանութեամբ ընդունիմք, հաւատամք ըստ այնց, եւ որպէս նոքին ուսուցանեն՝ պատուեմք զսուրբ նկարս, միաբանելով ըստ ամենայնի ընդ Եդրիանոսի մեծի հայրապետի Հռոմայ¹⁶: Հետ ձեռնադիր արկանելոյ ի

16 Անաստաս զիւանդակ, որ սակաւ մասն մի եւեթ թղթոյ քահանայապետին մօք զկնի սյոր ժողովոյ երեւեցաւ պատմ. Հռոմայ առ ինքնակալս թարգմանեալ ի մագիր, ծանուցանէ թէ ի ժողովի աստ յոյն բարբառ ընթերցաւ: Քանզի ի մատ-

նոյն գիրս ամենայն ժողովելոց, արձակեցաւ այս երկրորդ գումարումն :

Իբրեւ երրորդ անգամ ժողովեցան հարբ ի քսաներորդ ութերորդ աւուր նորին ամսոյ, եկին մտին ի ներքս եւթն եւ պիսկոպոսունք, որք յառաջնում գումարմանն մատուցեալ էին զգիր ուղղափառ խոստովանութեան իւրեանց, ընդ նոսա եւ Վարդուր եպիսկոպոս Վէտկեսարիայ : Սա հրաման առեալ ընթերցաւ զիւր գիր դաւանութեան, եւ իբրեւ բազում հարց եւ խնդիր արարին հարբն թէ ունիցի ինչ միտս անխարդախս եւ առանց կեղծաւորութեան՝ գտաւ արդարացեալ եւ ուղղափառ : Եւ այս խնդիր եղեւ զմանն որպէս թէ ի ժամանակս անդ հալածանաց Պատկերամարտից ինքն եւս զմանս յուղղափառ եպիսկոպոսաց եւ վիճակաւորաց գանալից արարեալ եւ թշնամանեալ է, եւ նմին իրի իսկ ըստ առաքելական կանոնաց չէ արժանի միւսանգ դամ առնուլ զինչխանութիւն եպիսկոպոսութեան : Եւ այց նորա անպարտ զանձն ցուցեալ յայնպիսի յանցանաց, հրամանաւ հրեշտակաց ակոռոյն Հռոմայ եւ միաբան խորհրդով համօրէն ժողովոյն ընկալեալ եղեւ ի հաղորդութիւն ուղղափառաց, եւ տուաւ նմա վերստին պատիւ աստիճանին : Եւ այլ եւս եւ պիսկոպոսունքն, որք յայտ յանդիման ցուցեալ էին զգարձ իւրեանց եւ զուղիղ դաւանութիւնն, ընկալեալ եղեն ի հաղորդութիւն . եւ ամենեքեան բազմեցան ի վայելուչ տեղիս իւրեանց ի հասարակաց ցնծութիւն հարց :

Այս բանիցս այսոցիկ ընթերցեալ եղեն թուղթք Տարասիոսի առ երիս արեւելեան հայրապետս եւ սոցա գիր պատասխանեոյ առ նա, հանդերձ ժողովական գրով Խէնդորոսի Լյուսսահեմացոց հայրապետի, յորս հանդերձ այլովք մասամբք ուղ-

ցորաւ անդ որք ոչ ընթերցան ի ժողովի, թիւն եւ զընթերցումս այն մասին թղթոյն : Եւ հրեշտակք առաքելական Թեոփիլոս յիսոսեցան ինչ զայսմանն, որպէս զի ամենայն ինչ խաղաղութեամբ զմարեցի :

Այլ թէ քանի՜ մեծարանս ցուցին ժողովեալ հարբն ի ժողովի անդ բանից թղթոց քահանայապետին՝ որ ի լեւին նոցա ընթերցան, ինքին իսկ Յարաթիոս ի թղթի անդ իւրում՝ զոր զկնի ժողովոյն առ նոյն քահանայապետ արեւոյ, յայնապէս ցուցանէ : Իբրեւ յառաջմատուց թուղթք որբութեան ձեռոյ, առ, ի ժողովի անդ ընթերցան, ամենեքեան ի մտահեւր ունիկնորութիւն բանիցն փութային, հագեւոր ճաշկոք զմայլեալք իբրեւ յարժունական ընթերիս, զոր քրիստոս ի ձեռն թղթոց քոց բազմականացն պատրաստէր, ուր իբրեւ ակն բոլոր իսկ մարմնոյն ի ճանապարհս ուղղութեան եւ նշմարութեան առաջնորդէր : Գեղեցիկ են այս բանք ի ցուցանել զառաւելութիւն իշխանութեան հռոմէական քահանայապետին ի տիեզերքս կան ժողովս :

Եւ այս թղթն Յովն զԹարգմանու զեջին, ի բոց թղթն Յովն զԹարգմանու

դափառ հաւատոց՝ մեծաւ գովութեամբ խոստովանէին որ գրեցին՝ ընդունել զհաստատուն սովորութիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ վասն արժանաւոր պաշտաման սրբոց պատկերաց եւ մեծարանաց նշխարաց սրբոց: Ի թղթոյ անտի երից հայրապետացն զյաջորդ բանս պարտ եւ պատշաճ համարիմ ծայրաքաղ առնել: «Սխարանեալ, ասեն, ժողովեսցեք ի մի, եւ մի անձաջինչ երեւեսցի ձեզ մնալ արտաքոյ ի ժողովոյ այսի երից հայրապետացս եւ եպիսկոպոսաց՝ որք ընդ իշխանութեամբ մերոց աթոռոց են. զի այս ոչ եթէ ի մերոց ինչ կամացն յօժարութենէ դիպեցաւ, այլ վասն չարաչար սպառնալեաց եւ մեծի երկիւղի որոց իշխենն աշխարհաց մերոց: Այսպէս եղեւ եւ ի ժամանակս վեցերորդ տիեզերական ժողովոյն, յոր ոչ եկն դք ի մերոց աստի աթոռոց յահէ բռնաւոր աշխարհակալաց պափուցեալք. բայց այսու չեղեն ինչ արգելք խափանածոյ ցուրբ ժողովոյն կամ հաստատութեան ուղղափառ ուսմանց: Սանաւանդ զի սուրբ եւ առաքելական քահանայապետն Հռոմայ հաւանեցաւ այնմ, եւ մօտ գտաւ ի նմա յանձինս իւրոց տեղապահաց: Եւ այժմ եղիցի դարձեալ նոյնպէս: Եւ որպէս յայնժամ ընդ ամենայն երկիր եւ բարբառ հաւատոց այնր ժողովոյ, սոյնպէս եւ զարդիս հաւատք այդր ժողովոյ՝ որ շնորհօք Ամենակալին ժողովելոցն է առաջի ձեր եւ առաջնորդի աթոռոց գրեխաւորին առաքելոց, ընդ տիեզերս ամենայն քարոզեսցին»¹⁷:

Ի վերայ բանից արեւելեան հայրապետացս զքահանայապետէն Հռոմայ, զորոյ զհաւանութիւնն ի տիեզերական ժողովն բաւական համարին զի լիցի կատարեալ ամենեւին՝ գեղեցիկ ծանուցանեն զաղիացի վարդապետքն Փղերի¹⁸ եւ Բերոյ Բերկաստէյ¹⁹ «Այս բանք, ասեն, մեծապէս մեծարոյ են ի բերանս արեւելեայց, որք ոչ առ շնորհուկս ինչ զայսպիսի խօսին. քանզի չկարէին ինչ նոքա բնաւ երկնչել կամ ահն ունել ինչ ի նուիրական հայրապետէն Հռոմայ, այլ միայն սէք ճշմարտութեան տայր նոցա այսպէս իմն յընծայութիւն գլխաւորութեան նորա բարբառել»:

Յայնժամ գովեալ զայն գիրս հրեշտակաց առաքելական աթոռոյն Հռոմայ եւ միաբանս ընդ գրոյն Ադրիանոսի քարոզեալ, օրհնեցին զամենախնամն Աստուած, որ շնորհեաց ծառայից իւրոց՝ արեւելեան հայրապետաց միաբան լինել ի հաւատս պաշտաման սրբոց պատկերաց ընդ Ադրիանոսի հռոմայեցւոյ եւ ընդ Ֆարասիոսի: «Եւ որք այսմ խոստովանութեան չմիաբանին, ասեն, նզովեալ լիցին յերեքհարեւր ութեւտասն հարց սրբոց, որք յայսմ տեղւոյ գումարեցան»,. այս է՝ ի հարց

17 Ի հաւար. Ղաբ. հաս. Ը. ԵԵԸ
822 — 823:

18 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. ԽԳ. Հաստեւ ԼԳ.
19 Ի պատմ. եկեղ. Գրիգ. ԽԳ.

առաջին սուրբ ժողովոյն՝ Արիկայ: Սիւրբանեալ այսմ բարբառոյ համօրէն հարց ժողովոյն, զուարթ սրտիւ փառս ետուն Վրիտտոսի որ առիթ այնպիսի խաղաղութեան եղև հանդերձ Հարբն եւ սուրբ Հոգւով . եւ զովեցին զՊոստանդիանոս եւ զԼարինէ, նոր Պոստանդիանոս եւ նոր Հեղինէ կոչելով զնոսա: Եւ արձակեցան խաղաղութեամբ:

Բ. ՅԱՌԱԾԱԾՈՒՄ աւուր Հոկտեմբերի ամսեանն գումարեցան հարբ ի չորրորդ գումարումն: Ի ամս ի մէջ մատուցեալ զատուածաշունչ մատեանս եւ զգիրս հարց սրբոց, ընթերցաւ զԷւոնդիոս արքունի դպիր նախ ի դրոցն Լալից ի քսաներորդ հինգերորդ գլխոյն զբանս վասն քրովբէից, որք հովանի ունէին ի վերայ տապանակին: Եւս ի դրոցն Խուռոց, ի մարգարէութենէն Լալիցի եւ ի թղթոյ Պաւղոսի առ Լաբրայեցիս ընթերցաւ զայլ բանս ինչ վասն նոցին իսկ քրովբէից²⁰. յորոց ի կատարածին ասաց Տարասիոս հայրապետ. «Եթէ առական օրէնք ունէին զքրովբէս առ ի հովանի ի վերայ քառութեանն առնելոյ, եւ մեզ արժան է ունել զպատկերս Տեառն մերոյ Քիսուսի Վրիտտոսի, սրբոյ կուսի Եստուածածնին եւ սրբոց նորա՝ հովանի լինել սեղանոյն»:

Եւս բերին դպիրք ի մատենադարանէ հայրապետանոցին եւ զայլ բազում գիրս, եւ ըստ հրամանի ժողովելոց ընթերցան ի մատենադարանաց անտի հարցն սրբոց եւ հաւատարիմ պատմաց եկեղեցւոյ բազում բանս յընծայութիւն պաշտաման նուիրական պատկերաց: Եւս ի բանէ սրբոյն Յովհաննու Ոսկերեանի ի սուրբն Մեղիտոս, յորում գովէ զհաւատացեալս՝ զէ զպատկեր նորին ի մատենիս, ի բաժակս, յորմս եւ յայլ տեղիս նկարեալ մեծարէին: Եւս յորոգ՝ ի բանէ նորին յայն՝ Թէ մի է հին եւ նոր օրինաց օրէնադիր. յորում ասէ, Յոյժ զուարճանամ ի տեսիլ նուիրական պատկերաց: Եւս յորոգ ի բանէ սրբոյն Վրիգորի նիւսացւոյ վասն աստուածութեան Որդւոյ եւ Հոգւոյն եւ յԵրրահամ, յորում ասէ՝ Թէ Տեսեալ զվայելուչ նկարագիր պատարագին Երրահամու՝ յարտասուս հարայ²¹: Չորրորդ ի թղթոյ սրբոյն Աիւրդի աղբսանդաղւոյ առ Եկակ եպիսկոպոս Աիւթոպոլի, յորում գովութեան բանիւք խօսի զնոյն նկարուց պատարագին Երրահամու: Հինգերորդ յերգոց սրբոյն Վրիգորի նազիանզացւոյ, յորս խօսի զգլխնչեի գործոց պատկերի սրբոյն Պոլեմոնի: Վեցերորդ ի բանէն Ըն-

20 Եւք ԻԵ. 17—23. Թիւք Է. 89. Ե. «Նիւսացուն ասացեալ է ճառս, եւ Ոսկէ. ԻՍ. 1 և 16—20. Երբայ. Թ. 1—6: աստուածաբան յիւր գիրս առեալ է»:

21 Եւս բան գտանի առ մեզ յԱռ օրս ընթերցեալ յայսմ ճառէ ի ժողովի անգ. սրբոյն Վրիգորի նազիանզացւոյ ի Դ. ճառին, եւ սրբա. «Տեսի բազում անգամ գրեալ օրոյ վերնագիր է. «Եւս այնպիսի» օր ասին, պատկերս զախարիս, եւ ոչ առանց արտաբերէ ձեռն է Հայր քան զՍրբի: Բայց ի սուսոց անդի զանուութեամբն. հաւատարիմ ձեռագրի ուրեք յեղբան գրի այսպէս. արուեստին ի գէմս անեալ զպատմութիւնն»:

տիպատրոսի եպիսկոպոսի Բաւստրացւոց ի կինն տեւատես, զորմէ ասէ գովութեամբ՝ թէ կանգնեաց արձան Վենարարին մերոյ։ Եւ թներորդ ի բանից երանելոյն Աստերիոսի եպիսկոպոսի Ամասիայ, որ մեծապէս գործ բարեպաշտութեան համարի նկարչին, զի զպատկեր սրբոյն Եւփիմեայ կուսի ճարտար արուեստիւ հանեալ էր ի նկարու։ Եւ ութերորդ ի պատմութենէ վարուց սրբոյն Անաստասիոսի պարսիկ վկայի բանս ինչ զպատկերէ նորա։ Բազումք ի ժողովելոց առ մի մի ի վկայութեանց առի հարց ծանուցանէին, թէ որչափ արգոյ են եւ օգտակար նկարք եւ պատկերք Վենարարին մերոյ եւ սրբոց ի զարթուցանել ի մեզ զբարեպաշտութեան փափագս եւ շնոցին նմանս։

Օգնի այսց վկայութեանց առին ժողովեալքն ընթեռնուլ եւ զգարմանալի նշանս զոր ի ձեռն պատկերաց հաճեցաւ առնել Աստուած առ յորդորելոյ զսիրտս հաւատացեալ ժողովորդոց ի մեծարանս եւ ի պաշտօն նոցին։ Ի պատմութենէ կենաց սրբոյն Անաստասայ յառաջագոյն ճառելոյ պարսկի յառաջ մատուցին յընթերցումն զանցս չարական կնոջ ուրումն, որ ի բերել հաւատացելոց բազում շքով զպատուական նշխարս մարմնոյ երանելոյն յԵրուսաղէմ, եւ ի մատուցանել նմա ըստ պատշաճի զպատիւ մեծարանաց, արհամարհանաց բանիւք ասաց։ Եւ մարմնոյն եկելոյ ի Պարսից՝ երկիր ոչ պազանեմ։ Յետ ոչ բազում աւուրց ի պատիժ պատուհասի այնպիսի ապիրատ բանիցն սաստիկ հարաւ կարեւոր ցաւովք։ Եւ իբրեւ ի գիշերի միում դառնացեալ կայր ի վիշտս, երեւեցաւ նմա ի տեսլեան այր մի, եւ ասաց։ Եթ ի տեղին, յորում կայ մարմին սրբոյն Անաստասայ, եւ աղաչեա զնա զի բժշկեսցիս։ Եւ որս քառանց յապաղութեան հրաման տուեալ տանել զինքն ի տեղին, իբրեւ անդր եհաս եւ ետես զպատկեր սրբոյն, ծանուցեալ ի կերպարանացն՝ թէ սոյն սա ինքն երանելին էր, որ երեւեցաւ նմա ի տեսլեան գիշերոյ, ի գուճս անկեալ բազում արտասուօք խնդրեաց թողութիւն ի սրբոյն վասն առաջին յանդուգն բանիցն։ Եւ նոյնժամայն բարեխօսութեամբ նորին յառաջին կատարեալ առողջութիւնն հաստատեցաւ։

Եւ արձեալ ի բանից Աթանասայ ուրումն սրբոյ հայրապետի, զորմէ հմուտ մատենագիրք հաստատեն թէ չէ մեծն Աթանաս Աղեքսանդրիայ հայրապետն, ընթերցան նոր իմն սքանչելիս՝ գործեալ ի պատկերէ կենարար փրկչին մերոյ, որ էր ի Բերիտոն քաղաքի Եսորուոց։ Օչայս պատկեր Հրեայք ոմանք պէսպէս անարգանօք արհամարհեցին, եւ բազում վէրս ի վերայ եղին։ Բայց իբրեւ ամենայնիւ նմանօղ հարց իւրեանց լինել կամեցեալ խոցեցին եւ զկողս նորա՝ նոյնժամայն բղիւնաց ի նմանէ արիւն եւ ջուր։ Յայնժամ զփորձ առնուլ ցանկա-

ցեալ անօրինաց, թէ արդեւք ճշմարիտ իցեն բանք քրիստոսապաշտ հաւատացելոց, որք ասեն բազում բժշկութեանց լինել յարենէ Վրիստոսի, մատուցին զամենայն ախտաժէտս իւրեանց եւ օծին ջրախառն արեամբն այնուիկ: Եւ յապաքինել ամենեցուն յիւրաքանչիւր ախտից, բազմութիւն յոյժ Հրէից ընկալան զհաւատս Վրիստոսի եւ սրբեցան մկրտութեամբ աւազանին: Ի լսել հարց ժողովոյն զայսպիսի զարմանալի նշանս եւ զանհնարին չարիս մարդկան՝ ամենեքին առ հասարակ յարտասուս հարեալ ողբային ²², Արպէս թէ, ասէ Բարսիոս, զճառս չարչարանաց եւ զմահու խաչի Աննարարին մերոյ լսէին ընթեռնուլ ի միոյ յաւետարանագրաց ²³:

Բնթերցան դարձեալ բազում այլ բանք պանչելեաց ի վարուց սրբոցն Աղմայի եւ Վամիանոսի, Աիմէնի սիւնակեցի, Հովհաննու պահողի, Մարիամու եգիպտացւոյ եւ Պրոկոպեայ վկայի. եւ եւս վկայութիւնք ի հարց սրբոց, առաւելապէս առ ի ցուցանել թէ պատիւ մեծարանացն՝ զոր ուղղափառք մատուցանեն պատկերաց սրբոց՝ ի նոսա ձգի որոց պատկերքն են: Ի կարգի վկայութեանց հարցն էին եւ երկու թուղթք սրբոյն՝ Նեկոսի, յորոց զերկորոն Պատկերամարտք ըստ իւրեանց կամաց աղաւաղեալ էին, որպէս ծանեան ժողովեալքն, նմին իրի եւ իրաւամբք նախատեցին զնոսա: Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ եւ ստուգութեամբ տեղեկացան ժողովեալքն՝ մանաւանդ բանիւք Վրիգորի Նեկեսարիայ եպիսկոպոսի՝ թէ անօրէն հերետիկոսքս ի ժողովի անդ իւրեանց, յորում եւ սա ինքն Վրիգոր մօտ գտաւ, ոչ զբուն զստոյգ գիրս մատենագրաց եւ հարց առին ի ձեռս ի հաստատել զթեւր կարծիս իւրեանց, զոր ոչ կարէին առնել, այլ ի քարտէսս ըստ իւրեանց մտի այլ ընդ այլոյ բանս գրեալ, իրրեւ զբանս եւ զվկայութիւնս հարց մատուցին յընթեռնուլ, եւ նոքօք պարծէին անմտութեամբ թէ յաղթեցին:

Ի վախճան ամենայն վկայութեանց ընթերցեալ զթուղթ Վրիգորի Բ. քահանայապետի Հռոմայ առ սուրբն Վերմանոս կոստանդնուպոլսեցի, զորմէ վերագոյնն յիշատակեցաք, եւ զսորա երիս թուղթս առ ոմանս յեպիսկոպոսաց վասն պաշտաման պատկերաց, խօսեցան միարան ժողովեալքն ըստ յառաջագոյն պատրաստեալ գրոյն իւրեանց այսպէս. «Եւստուածուսոյց

²² Զբանիցս զայսցանէ զայս թիւ գրէ ճառք կառկածելոյ զճշմարտութենէ պատգմէր. (Ի պատմ. Եկեղ. Գիրք Խ. Է. մութեանն՝ որ ի բանոք յայդոսիկ ճառք. Գրք ԼԴ.) «Ժողովեալքն ի լուր պար ընդ այլ այս ոչ ինչ նուազուի հաստատութեանց փոքիկեցան, մինչեւ զարտաւ թեան ռահմանի ժողովոյս առնէ, քանի որս անգամ հեղուլ. սակայն ստոյգ թիւ սա ըստ արժան բաւականին հաստատեալ է՝ թէ այս բանք չեն սրբոյն Աթանասի. Է յայլ ճշմարիտ վկայութիւնս»:
(8րդ դարծն Ս. Աթան. գրութ. յամ 1698. 23 ի տարեգր. ամ 8րդան 787. համ. Հատ. Գ. յէջ 343). եւ գոն իսկ մեծ պատմ. ԽԶ:

բանք հարց աւտուցին զմեզ. ի նոցանէ հանաք առաք զճշմարտութիւնն, զնոցա զհետ երթեալ հալածեցաք զստութիւն. եւ ի ձեռն նոցա ուսեալք զմեծարոյ պատկերս մեծարեմք: Հարքն աւանդեցին եւ մեք որգիւքս հնազանդիմք եւ ուրախեմք անձառ խնդութեամբ առաջի մօր մերոյ սրբոյ եկեղեցւոյ, զորոյ զաւանդութիւնն ընդունիմք: Եւ որք այսմ ոչ միաբանին՝ նզովեալ եղեցին. որք այլազգ ինչ խորհին՝ յեկեղեցւոյ ի բաց մերժեցցին: Սէր օրինաց կաթուղիկէ եկեղեցւոյ զհետ գնամք, եւ զգուշացեալ իրաւանց հարցն՝ նդովմք զամենայն մարդիկ, որք յաւելուն ինչ կամ հատանեն ի բանից սրբոյ եկեղեցւոյ: Նզովեալ լեցին որք միանգամ զքրիստոնեայս վասն պաշտաման պատկերաց թշնամանեն, եւ զգանս աստուածատուր գրոցն որք ի կշտամբանս կռապաշտութեան են գրեալ՝ ի մերժումն պաշտաման սուրբ պատկերաց առնուն: Նզովեալ եղեցին որք զսուրբ պատկերս ոչ պատուեն, եւ ասեն՝ թէ կաթուղիկէ եկեղեցին ընկալաւ երբեք զգրօշնայս,:

Ի կատարել բանիցս այսոցիկ Նւթիմիոս եպիսկոպոս Սարգեայ ընթերցաւ յանուն համօրէն ժողովոյն զգիր գաւառաւթեան ուղիւ հաւատոց. յորում համառօտիւք ի մէջ բերեալ զուղղափառ հաւատս իւրեանց ի միասնական սուրբ Նորորդութիւնն՝ ըստ աւանդութեան եկեղեցւոյ, վեց տիեզերական ժողովոց եւ հարցն սրբոց, ապա յետոյ յաճախ բանիւք եւ գեղեցիկ վարդապետութեամբ յայտ առնեն, թէ «Նշատեալ շնորհք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն փառաց եւ մարմնացեալ Մտտուածորդոյն ի կռոցն պաշտամանէ, եւ ընկալեալ զպատգամս Մենատեառն եւ առաքելոց եւ մարգարէից՝ ուսաք պատուել եւ մեծացուցանել նախ զգեր ի վերոյն քան զհոգեղէն զուարթունս զկոյսն Մտտուածածին, ապա զնոսին իսկ զհրեշտակս, զերանելի առաքեալս, զմարգարէս, զսուրբ վկայսն, զտտուածակիր վարդապետս եւ զամենայն համօրէն սուրբս. եւ ազաչեմք զնոսա բարեխօս լինել առ Տէր վասն մեր՝ զի պատուիրանապահք լեցուք եւ առսքինի վարս զգեցցուք: Սարձեալ՝ օղջոյն տամք եւ պատուեմք զնշան պատուական սուրբ խաչին եւ զնշխարս սրբոց. նոյնպէս ընդունիմք, մեծարեմք, ողջոյն տամք եւ երկրպագութեամբ պատուեմք զսուրբ պատկերս Սենարաբին մերոյ, ամենատուրբ Սուսին, հոգեղէն հրեշտակաց ի կերպարանս մարմնոյ երեւելոց, եւ համօրէն սրբոց, որպէս առաք ի հին աւանդութեանց տիեզերական սուրբ եկեղեցւոյ եւ յերջանիկ հարց մերոց, որք հղին զայնոսիկ յամենայն եկեղեցիս եւ յամենայն տեղիս քրիստոնէութեան. եւ շնորհս մատուցանեմք Մտտուծոյ վասն այսպիսի եւ այսչափ բարեարուութեանց որ երեւեցան մեզ,»: Իբրեւ աւարտեցաւ ընթերցումն՝ ամենայն ժողովեալքն,

եպիսկոպոսունք, երիցունք, հարք վանաց եւ վանականք, ամենեքեան թուով չորեքհարեւր վաթսուն եւ երեք հարք՝ սկսեալ ի հրեշտակաց առաքելական աթոռոյն Հռոմայ մի ըստ միոջէ արկին ձեռնագիր նմին թղթոյ խոստովանութեան եւ արձակեցան:

Թ. Ի չորրորդում աւուր ամսոյն Հոկտեմբերի ժողովեցան հարք ի հինգերորդ գումարումն, յորում խօսել սկսեալ Տարասիոսի հայրապետի, կարճառօտիւք եցոյց, թէ յարհամարհել Պատկերամարտից զպաշտօն սուրբ պատկերաց եւ ի ջանալ բնաջինջ առնել յաշխարհէ զայնպիսի օգտակար կարգս, որ ի վաղուց աւանդեցաւ յեկեղեցւոյ, ամենայնիւ նմանեցան Հրէից, Սարակինոսաց, անհաւատից, Շամրտացւոց, Լերեւութականաց եւ Մանիքեցւոց. որպէս ցուցցի ընթերցուածոյ անտի գրոցն, որք պատրաստ կան աստէն: Յետ խօսելոյ նորա զայս բանս՝ եւ հրաման ի ժողովելոց ի պատրաստեալ գրոց անտի հարց՝ որպէս եւ հերեսիովոյն ընթեռնուլ զկարեւոր բանս ի յանդիմանել զմիաբանութիւն Պատկերամարտից ընդ այլոց հերետիկոսաց: Եւ դպիրքն սկսան ընթեռնուլ նախ ի սրբոյն Նիւրդէ երուսաղեմացւոյ զայս բանս²⁴. «Սբնշ կարծիս կարծէք դուք վասն Նաբուքոդոնոսոր արքայի. լուար ապաքէն ի գրոց՝ թէ ամբարշտադոյն էր քան զամենայն . . . զի զքերովքէնս յափշտակեաց. ոչ զայն ասեմ, որ ոգեւորք երկնաւորք են, այլ զայս՝ որ ի ներքս ի տաճարի աստ արարեալ զնէր, որ ի վերայ քաւութեան տապանակին եղեալ կային», Նպա ընթերցան զթուղթ սրբոյն Սիմէոնի սիւնակեցի կրտսերոյ առ ինքնակալն Յուստինոս երկրորդ, յորում կշտամբէր զՇամրտացիս՝ զի ի պատկերսն անօրինէին: Լերեւ ընթերցուած թղթոյն աւարտէր՝ ասէ Ղոստանդիանոս եպիսկոպոս Նիպրոսի. «Եւ զայժմեան թշնամիս եւ խորտակօղս պատկերաց այնչափ առաւել անօրէնս եւ ամբարշտադոյն համարիմ քան զՇամրտացիս, որչափ զի սոքա յանդիտութեան եւ յանհաւատութեան զատելութիւնն ցուցանէին, իսկ այժմու Պատկերամարտքն ի քրիստոնէութեան կրօնս ծնեալք եւ սնեալք զնոյն չարիս գործեն, վասն որոյ եւ չեն իսկ արժանի ներելոյ»,:

Եւ իբրեւ սա զբանսն վախճանէր՝ ընթերցան դպիրքն զխօսս Յովհաննու եպիսկոպոսի Թեոսաղոնիկեցւոց ընդդէմ անհաւատից եւ Հրէից, յորում ցուցանէր, թէ ուղղափառ հաւատացեալքս Վրիստոսի նկարեմք զպատկերս սրբոց ըստ մարդկեղէն կերպարանաց իւրեանց, եւ ի պատուեն երկրպագութեամբ՝ այն է ի մեծարելն զայն պատկերս՝ ոչ եթէ զսոսին փառաւորեմք, որպէս դիւցակրօն կռապաշտօդ առնէք, այլ զանձինս սրբոցն իբրեւ զծառայս եւ զսիրելիս Նստուծոյ, որք ի ձեռն

Նկարուց երեւին մեզ : Օգտակերս Աստուծոյ, այն է՝ Յիսուսի Վրիստոսի Տեառն մերոյ եւ կենարարին նկարեմք ըստ այնմ որ յերկրի երեւեցաւ մերով մարմնով . եւ շնկարեմք երբեք զԱստուած ըստ աստուածեղէն բնութեանն : Իսկ զհրեշտակս վասն այնորիկ մարդակերպ նմանութեամբ նկարեմք , զի ի նոյն կերպարանս նմանութեան երեւեցան առ որս առաքեալն էին :

Յետ այսց վկայութեանց հրամայեցին հարը ընթեռնուլ զպատիր գիրս ինչ՝ անուանեալ Ղանապարհորդութիւն առաքելոց . յորում բազում բանք ընդ հակառակս պատմութեան աւետարանին եւ պաշտաման պատկերաց սրբոց գտանէին . այլ եւ ըստ մոլորութեան Երեւութականաց գրեալ կայր , թէ Անարարն մեր ոչ ուտէր եւ ոչ ըմպէր եւ ոչ գնայր ոտիւք ի վերայ երկրի : Պատմէր ի սմա , թէ Վիւկովմեղէս ոմն անսուն այր տուեալ նկարել զպատկեր սրբոյն Յովհաննու աւետարանչի եւ եգեալ զայն ի սենեկի իւրում՝ պսակեաց ծաղկամբք եւ եգ առաջի նորա լապտեր եւ սեղան : Բարկացեալ սրբոյն Յովհաննու ընդ այս՝ կշտամբեաց զայրն վասն այնպիսի գործոյ , որ էր մնացուած իմն դիւցապաշտութեան : Եւ ին ի նմին գրի եւ այլ այսպիսի առասպելք , որոյ մատենագիր էր կամ ի Սանիքեցոց եւ կամ ի Սարկիոնաց աղանդոյն : Յետ ընթերցուածոյն վկայեաց Վրիգոր եպիսկոպոս Նէոկեսարիայ , թէ Պատկերամարտք ի ժողովն Կոպրոնիմոսի զսոյն զայս գիր ի վկայութիւն իւրեանց թեւր վարդապետութեանն առին : Եւ եալ հարց զայս ամենայն՝ վաղվաղակի նզովեցին եւ մերժեցին զմոլար գիրն զայն , իբրեւ ապականիչ դեղեցիկ կարգաց եկեղեցւոյ , եւ հրաման եւս ետուն ի հուր այլել զայն : Յետոյ եհարց Պետրոնաքս իշխան զնոյն Վրիգոր Նէոկեսարացի եւ զԷդուորոս ամրոհացի եպիսկոպոսունս , Ո՞ր թէ ժողովեալքն ի չար ժողովն անդ Կոպրոնիմոսի բերի՞ն ի մէջ զգիրս հարց եւ զըուն մատեանս նոցա ի վկայութիւն կարծեաց իւրեանց : Պատասխանի ետուն երկոքին եւս միաբանութեամբ . Այ զմի ինչ ի գրոց հարց ի ձեռս առին նոքա , այլ քարտէսս ինչ ըստ իւրեանց մտաց եւ պիտոյից գրեալ իբրեւ զբանս հարց ի վկայութիւն բերին :

Այս ասէ Տարասիոս հայրապետ . Եւ եալ եմք՝ եթէ թշնամիք պատկերաց ի վկայութիւն կոչեն զբանս Եւսեբեայ Պամփիլեայ ի Թղթի նորա առ Կոստանդիա կին Վիկիանոսի . արդ տեսցուք՝ որպիսի ինչ է վարդապետութիւն Եւսեբիոսիդ : Եւ վաղվաղակի ընթերցան զերկուս հատածս բանից ի գրոց նորա , յորոց վերայ ասացին հրեշտակք առաքելական աթոռոյն Հռոմայ . Յընթերցուածոյ անտի տեսանի թէ նա ըստ մտաց Եւրիանոսաց գրէ : Ուստի եւ ասաց սուրբ ժողովն . Օքանս նորա մերժեմք եւ նզովեմք : Ի վերայ այսոցիկ ետուն ընթեռ-

նույն զբանս ինչ Անտիպատրոսի Բաւստրացւոց եպիսկոպոսի, որ վկայէ՝ թէ թէպէտ եւ Եւսեբիոս էր այր բազմահմուտ եւ վիպագիր ծարտար, բայց Համարիմ զնա կատարեալ յուսմունս հաւատոց: Չայս լուեալ Տարափոսի ասէ. Ահա ցուցանէ Անտիպատրոս, եթէ Եւսեբիոսդ այդ օտար էր ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ:

Յետ այսորիկ ի վերայ այլ եւս վկայութեանց յայլեայլ պատմաց օրովք ցուցանէր միաբանութիւն Պատկերամարտից ընդ Վսենայասայ հերետիկոսի թշնամւոյ պատկերաց, երբ երջոյց ի ժողովի անդ Ստեփանոս վանական զգիրս պատմութեան եկեղեցւոյ Եւագրի, յորմէ Պատկերամարտք պատառեալ հանեալ էին զերկուս թերթս: Եւ առեալ հարց զբուն զանխարդախ գիրս նորին Եւագրի, գտին զի ի պատառեալ թերթսն յայնոսիկ գրէր նա զանձեռագործ դաստառակէ Կենարարին մերոյ, զոր ինքնին տէր Քիսուս առաքեաց առ Աբգար արքայ չայոց յԱդեսիա: Եւ վկայէր՝ թէ «Ադեսիա քաղաք դրանչեւապէս զերծաւ ի պաշարմանէ թշնամեաց ի ձեռն այսր աստուածագործ պատկերի, զոր ոչ ձեռք մարդկան յօրինեցին, այլ ինքն Վրիստոս Աստուած մեր առաքեաց առ Աբգար, որ ցանկայր տեսանել զնա»²⁵: Յետ ընթերցուածոյ բանից Եւագրի խօսեցաւ ի իւրեղէն գրակարդաց մեծի եկեղեցւոյն Արտանդնուպոլսոյ եւ ասէ. «Եւ ես անարժան ծառայ ձեր իբրեւ իջի ընդ արքունի դպիրսն յԱսորիս՝ եղէ եւ յԱդեսիա, ուր տեսի զսուրբ եւ զանձեռագործ պատկերն, զոր հաւատացեալքն մեծարէին եւ պաշտէին»:

Հանդերձ այսոքիւք՝ մատուցեալ ոմանց յատենադպրաց եւ ի ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն Արտանդնուպոլսի բազում հաւաստեօք ցուցին՝ թէ թշնամիք պատկերաց զամենայն գիրս՝ յորս բանս ինչ գովութեան զպաշտամանէ սուրբ պատկերաց ընթեռնուին՝ կամ զողջոյն իսկ զմատենանս ի հուր այրէին, կամ զնոյն գովութեան բանս յայնցանէ ջնջէին եւ անհետ առնէին: Թէոփիլոս ատենադպիր եւ սարկաւադ նորին եկեղեցւոյ խօսեցաւ եւ ասէ. Յառաջին աւուրս սպասաւորութեան իմոյ խընդրեալ ի մատենադարանի եկեղեցւոյս՝ չգտի անդ զերկուս մատենանս, որք պարտէին լինել անդ. եւ յետոյ ծաննայ՝ թէ Պատկերամարտք ի հուր այրեալ են զայնոսիկ: Եւ մեւս եւս ատենադպիր վկայեաց՝ թէ տխմար արքն զգիրսն յարծաթապատ ծածկութիցն հանեալ հուրք մաշեցին. իսկ զնոյն ծածկոյթսն՝ յորոց վերայ քանդակեալ կային բազում պատկերք՝ յաղնուութիւն նիւթոյն խնայեալ անկորուստ պահեցին: Երբ Թէոփիլոս եւ զայլ մեւս մատենան ի մէջ, յորմէ հատեալ հանեալ

էին զերկուս թերթոն՝ յորս ճառէր զպատկերաց. զայս ասացեալ եցոյց զտեղի պակասաւոր թերթից ի մատենի անդ: Ղեւոնդ եպիսկոպոս Փոկեայ ասէ. Ի քաղաքի իմեւմ զերեսուն մատենան այրեցին Պատկերամարտը: Այդմաս սարկաւազ գտեալ ի հայրապետանոցի զմատենան հին կտակարանաց հանդերձ համառօտ մեկնութեամբ, երբ եցոյց ժողովոյն՝ զի Պատկերամարտը ջնջեալ էին զբանս ինչ գովութեան զարբոց պատկերաց, բայց այնպէս իմն՝ զի նոյն ճարտար դպիրն բացեալ զգիրն ընթերցաւ առաջի ժողովոյն զեղծեալ բանսն, որք չէին ամենեւին անհետ լեալ. եւ նովին զլարութիւն անօրինաց յայտ յանդիման խայտառակեաց:

Եւ եւս Յովհան երէց եւ փոխանորդ արեւելեան հայրապետաց ի յառաջագիր գրոց անտի պատմութեան իւրոյ ընթերցաւ զանօրէնութեան հնարս կախարդասար ուրումն հրէի՝ որ Սարանդապիւքիս կոչէր, զոր մէք վերագոյնն նորին բանիւք կարգեցաք: Յետ այսր ամենայնի հրեշտակք Ադրիանոսի քահանայապետի հրաւման ետուն բերել ի ժողովետղ անդր զպատկեր ինչ սուրբ, զի ամենեքեան վայելուչ մեծարանօք շուք այնմ դնիցեն. դարձեալ զամենայն գիրս հրեւտիկոսաց ընդդէմ պաշտաման սուրբ պատկերաց նզովիւք նզովել, եւ կամ բնաւ իսկ հուրք մաշել: Եւ ի հաւանել սուրբ ժողովոյն բանից նոցա, սահմանեցաւ բանիւ նոցին հրեշտակաց ի վաղուեան աւուր դնել յատենի ժողովոյն զպատկերն նուիրական եւ մատուցանել նմա զամենայն օրէնս պատուոյ: Եւ պա ամենեքեան միաբան օրհնեցին զքանչելարար Բարձրեալն, որ մեծապէս պատուեաց զքաղաքն՝ Նիկիայ երկրքումք քանչելեօքն գործելովք ի նմա, առաջին՝ խայտառակելով զԱրիոս հրեշտաւծապետ. երկրորդ անգամ՝ յամօթ առնելով զլարութիւն Պատկերամարտից: Բազում գոհութեամբ գովեցին զերջանիկ հարսն զառաջինս վասն աւանդելոյ նոցա մեզ զվարդապետութիւն ուղիղ պաշտամանց սրբոց պատկերաց, որպէս ի չորրորդ գումարմանն արարեալ էին: Նշովս կարդացին ի վերայ ամենայն մոլորութեանց հրեւտիկոսաց, եւ զերկայն աւուրս մաղթեալ բարեացապարտ ինքնակալացն Առտանդիանոսի եւ Նիկիայ, արձակեցան յաւուր յայնմիկ ²⁶:

Ժ. Ի վեցերորդ աւուր Հովտեմբերի միաժողով եղեն հարք ի վեցերորդ գումարումն, յորում համօրէն զոյցք եւ

26 Թեպէտ եւ ոչ յարձանագիրս ժողովոյս ոմն նոր պատմագիր դնէ՝ թէ ի վեցերորդ ի կարգի գործոց նորա եւ ոչ առ հին վիճակումսն յառաջ քան զամենայն գործն պապիւս դասնեմք ինչ յիշատակ վասն կառնեալ յատենի ժողովոյս զպատկերսն անտարման այսր յառաջագրութեան եւ իսր արարին մեղ, ամենաուրքն Կոստն եւ այհրէս հարց ի յաւուր գումարման, այս լոց սրբոց, ամենայն ժողովեալքն բազում ինքն վասն բերելոյ յատեն ժողովոյն զպատմութեան բարեաւոր մեծարեցին: Այս կերտ եւ փառնութեամբ մեծարելոյ. բայց Կոստ, ի դոմ. Իլիւ. Գիւր. Եւ. Հոս. Կր.

գործք նոցա կարգեցան ի ջնջել զանարժան սահման չար ժողովոյն Աոստանդնուպոլսի, զոր Աոստանդիանոս Ապպոնիմոս յաւուրս իւրոյ աշխարհաւեր բռնակալութեան գումարեալ էր: Պրիգոր եպիսկոպոս Նէոկեսարիայ, որ էր մի ի ժողովելոց անտի չար ժողովոյն, զորոյ եւ զգեղջ ապաշաւանացն վաղ ցուցաք, առ հրաման ի հարց անտի ընթեռնուլ զբանս սահմանի չար ժողովոյն. իսկ Յովհան սարկաւազ եկեղեցւոյն Աոստանդինուպոլսի, եւ յետ նորա Լպիփան սարկաւազ առին պատուէր ընթեռնուլ զբանս ժողովեալ հարցն, զոր գեղեցիկ հմտութեամբ կանխագոյն ի կշտամբանս մոլորական բանից չար ժողովոյն այնորիկ պատրաստեալ էին, զամենայն խօսան ի վեց մասունս բաժանեալ: Եւ համօրէն ամենայն բանք երկուց իսկ կողմանց զպաշտամանէ պատկերաց եւ սրբոց են: Ս'էք յերկայն եւ յընդարձակ ճառից անտի զկարեւորսն համառօտիւք հասուցուք աստէն:

Պրիգոր Նէոկեսարացի ընթերցաւ զսկիզբն սահմանի չար ժողովոյն, որ էր օրինակ զայս. «Սահման սրբոյ մեծի եւ տիեզերական եւթներորդ ժողովոյն», Զակառակ սմին այսմիկ ստութեան բանից այսպէս գրեալ էին հարք սուրբ ժողովոյն. «Դստութեան սկիզբն արարեալ բանիցն հակառակորդք քրիստոնէից, ի նոյն տարեալ աւարտեցին զճառս իւրեանց: Վրանգի որպէս սուրբ իցէ այն, որ եւ ոչ ի վերայ հասեալ է բնաւ թէ զինչ սուրբն իցէ: Եւ զհարդ մեծ եւ տիեզերական իցէ, զոր ոչ ընկալան բնաւ եւ ընդ որ ոչ միաբանեցան առաջնորդք այլոց եկեղեցեաց, նա աւանիկ եւ նզովիւք նզովեցին: Վրանգի չեղեւ ձեռնտու այնմ որ ի ժամանակին յայնմիկ քահանայապետ էր Զոռմայ կամ քահանայք նորին, ոչ ի ձեռն փոխանորդաց իւրոց, եւ ոչ ի ձեռն ժողովական կամ համաշխարհական թրդթոյ, որպէս օրէնք ժողովոց հրամայեն: Եւլ եւ բնաւ իսկ ամենեւին չեղեն հաւան եւ գործակից այնմ հայրապետք արեւելից՝ Սիլվեստրոսիայ, Մետիոքայ եւ սրբոյ քաղաքին Երուսաղէմի. եւ ոչ այլ ոք ի նոցին եկեղեցեաց: Եւ զհարդ եւթներորդ ժողով տիեզերական իցէ այն՝ որ ընդ առաջին վեց սուրբ եւ մեծապատիւ ժողովոց ոչ գտաւ միաբան»,:

Ժողովեալքն ի չար ժողովին Աոստանդինուպոլսի յետ յայտ առնելոյ լրբութեամբ, թէ սատանայ չարիմաց խորհրդով հնարեցաւ զքրիստոնեայս հասարակորդս կռապաշտից առնել, սուտակասպապութեամբ իմն ասէին այսպէս. «Դսմին ժամանակի Յիսուս Վրիստոս զճառայս իւր զարս առաքելանմանս, այս է՝ զբարեպաշտ ինքնակալս յարոյց ի բառնալ զանարժան ուսմունս՝ որք խարէութեամբ բանսարկուին տնկեցան ի սիրտս հաւատացելոց, եւ ի կրթել զմեզ. որք եւ ժողովեցին եւս զմեզ ի մի ժողով վասն նոցին պատճառանաց»,

այս ինքն ի ջնջել զպաշտամունս պատկերաց: Օայսպիսի անդէպ բանս սուտակասպաս մարդկան քաջ ի դէպ խայտառակեալ երանելի հարցս ՚իկիկայ, յանդիմանեն զնոսա թէ հակառակ եպիսկոպոսական պատուոյ եւ աստիճանի իւրեանց խօսին, յայնմիկ՝ զի եպիսկոպոսաց ոչ եթէ յայլոց եւ մանաւանդ յաշխարհական մարդկանէ, որպիսիք ոմանք ինքնակալքն են, ուսանել ինչ կամ կրթել արժան է, այլ ինքեանք պարտին նոցին վարդապետ եւ առաջնորդ լինել ի հրահանգս առաքելական ուսմանց եւ ուղիղ աւանդութեանց եկեղեցւոյ:

Անօրէն բազմութիւն ժողովելոցն ի Վոստանդինուպօլիս հաստատէր, թէ այսպիսի պաշտամունք պատկերաց ոչ աւանդեցան մեզ յերանելի առաքելոց Վրիստոսի, եւ ոչ բնաւ ումեք ի մարդկանէ եղեւ հրաման ինչ պատիւ մեծարանաց մատուցանել պատկերաց: Առ այս բարբառ ստութեան՝ պատասխանի ընդդէմ՝ եղեալ երանելի հարցս ՚իկիկայ, յայտ առարին, թէ չկարեն հակառակորդք հաստատել ուստեք զայսպիսի զուր բարբանջմունս, ուր նմին հակառակ գիտեմք՝ զի կինն տեւատես ընկալեալ ի Վենարարէն մերմէ զբժշկութիւն ախտի իւրոյ, պատկեր կանգնեաց նմա ի յիշատակ մեծի եւ պանչելի բարերարութեանն: Եւ զի անօրէնքն դարձեալ մեւս եւս ստութիւն յաւելուին՝ թէ նկարել զպատկերս Վրիստոսի եւ սրբոց՝ գիւտ ինչ արուեստական եւ ցնորք են նկարչաց, տան պատասխանի ժողովեալքն այսպէս. «Այլ եթէ գիւտ նկարչաց եւ պատկերագործաց իցէ յօրինել զսուրբ պատկերս, այլ ուղիղ օրէնք եւ աւանդութիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եւ գործ բարեպաշտութեան անդուստ ի վերուստ ի կարի իսկ ի վաղ ժամանակաց առ մեզ հասեալ, որպէս ցուցանէ մեծն Բասիղիոս Վեսարացւոց հայրապետ», Օայս ասացեալ կրօնեցին միւսանգամ զբանս վկայութեանց ի նմին սրբոյն Բասիղիոսէ կեսարացւոյ, ի սրբոյն Յովհաննէ Ոսկեբերանէ, ի սրբոյն Վրիգորէ եւ յայլոց հարց, զոր յայլում գումարման յառաջ մատուցեալ էին ի ցուցանել զկանխակալ սովորութիւն եկեղեցւոյ Վրիստոսի ի պաշտամունս պատկերաց:

Սահմանեալ էր կոպրոնիմեան չար ժողովոյն, թէ միայն զսուրբ խորհուրդ մարմնոյ եւ արեան Վրիստոսի արժան է համարել իբրեւ ճշմարիտ պատկեր Յիսուսի Վրիստոսի եւ պաշտել մեծարանօք: Առ այս բարբառ մոլորական՝ բանս ընդդէմ՝ եղեալ հարց նիկիական ժողովոյն, ասեն. «Այլ ոք բնաւ յոգեկիր առաքելոց սրբոց կամ ի փառաւորեալ հարց մերոց զսրբոյ պատարագէն, զոր ի յիշատակ Վրիստոսի Աստուծոյ մերոյ եւ համօրէն տեսչական չարչարանաց նորա կատարեմք, ասաց թէ իցէ պատկեր մարմնոյ նորա: Եւ ոչ բնաւ ընկա-

լան ի նմանէ ասել կամ խոստովանել այսպէս. այլ մանաւանդ տեղեակ են բանի աւետարանին, որ ասէ. «Եթէ ոչ կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդոյ եւ արքիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս: . . . Որ ուտէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ, յիս բնակեսցէ, եւ ես ի նմա³⁷»: Եւ դարձեալ թէ. «Եւեալ հաց օրհնեաց եւ երեկ, եւ ետ աւակերտացն եւ ասէ. Եւէք կերայք՝ այս է մարմին իմ: Եւ առեալ բաժակ գոհացաւ, ետ նոցա եւ ասէ. Երբէք ի դմանէ ամենեքին, զի այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ ի վերայ բաղմաց հեղանի ի թողութիւն մեղաց³⁸»: Եւ չասաց, առէք կերայք զպատկեր մարմնոյ իմոյ: Եւս յայտ յանդիման ցուցաւ, թէ ոչ ուրեք Տէր մեր կամ առաքեալք նորա կամ հարբն սուրբք պատկեր ասացին զսուրբ պատարագն, որ ի ձեռն քահանայի մատչի. այլ նոյն ինքն մարմին եւ նոյն ինքն արիւն,³⁹ Օջայտսիկ իմաստութեամբ խօսեցեալ հարց, յետոյ յայտ արարին, թէ Պատկերամարտք ոչ ինչ յայլ ինչ պէտս գտին զայս նորաձայն բանս, այս է՝ պատկեր Վրիստոսի ասել զխորհուրդ մարմնոյ նորա՝ բայց զի զպաշտօն սուրբ պատկերաց խափանեցեն:

Չար ժողովն Դոստանդնուպոլսոյ առ ի մերժել զսուրբ պատկերս եւ առ ի ցուցանել՝ եթէ այդպիսեաց պաշտօն ոչ աւանդեցաւ յառաքելոց՝ գրեալ էր, թէ չիք բնաւ օրէնք օրհնելոյ եւ սրբելոյ կամ նուիրելոյ զպատկերս, այլ միշտ մնան այնպէս՝ որպէս ի նկարչաց նկարեալ են: Ի կշտամբութիւն այսպիսի մտացածին բանից նոցա պատասխանի ընդդէմ առնէ սուրբ ժողովն՝ թէ իմպէտ եւ չիք ինչ օրհնութիւն վասն պատկերաց, այլ զհնչ ինչ մարթ է պատճառել անտի. ոչ ապաքէն եւ այլ բազում սուրբ իրք են առ մեզ, որք իւրեանց յորջորջմամբն եւեթ եւ նպատակաւն՝ յոր կարգին, սուրբ են առանց բնաւ օրհնութեան ինչ եւ նուիրման. զոր օրինակ նշանի սուրբ խաչին՝ որ ոչ օրհնի, երկրպագութիւն մատուցանեմք եւ նովաւ դրոշմեմք ի ճակատս մեր. այսպէս եւ զպատկերս մեծարեմք վասն անուան նոցա, զի են նմանութիւնք սրբոց եւ ղոյշատակ նոցա ի միտս մեր զարթուցանեն: Դարձեալ՝ հաւատամք թէ մեծապէս շահ օգտի լինի մեզ յորժամ զսուրբ սպասսն համբուրեմք՝ թէպէտ եւ չեցեն օրհնեալ⁴⁰:

Եւսպիսի եւ այլ եւս աստուածասուր եւ իմաստուն բանիւք հակառակ կացեալ հարց ամենայն առասպելապատում բանից չար ժողովոյն, յետոյ ապա գեղեցիկ պատասխանեօք ժողո-

37 Յովհ. 2. 54 եւ 57:

38 Մատթ. 12. 26 — 28:

39 Ի պատճառս այսոց բանից սրբոյ ժողովն ինչ խաչի, պատկերաց սրբոց եւ սուրբ զովսն ծանուցանեմք աստէն ընդ այլոց հին սպասուց կամ անթոյնոց:

մասնադրաց՝ զի առ Յովն փնէւ ցոյսօր

ու գոն կարգք եւ ոչ աղօթք օրհնութեան

նշանի խաչի, պատկերաց սրբոց եւ սուրբ

զովսն ծանուցանեմք աստէն ընդ այլոց հին սպասուց կամ անթոյնոց:

վոյն մերժեցին զամենայն վկայութիւնս՝ զորս թշնամիք ճշմարտութեան ըստ իւրեանց մտաց ազաւաղելով հանեալ էին յաստուածաշունչ գրոց եւ ի մատենից հարց։ Եւ զամենայն բանս իւրեանց հաստատեցին ժողովեալ հարքն անփոփոխ աւանդութեամբ սրբոյ եկեղեցւոյ։ Հանդերձ այսու եւ ինքնամարտս յանդիմանեցին զՊատկերամարտս, զի սղբա թէպէտ եւ զամենայն պատկերս մերժել եւ անհետ առնել ջանային, սակայն եւ պատուիրէին եւս զի պատկերք նկարեալք յանօթս եւ ի սպասս եւ ի վարդս եկեղեցւոյ կացցեն մնասցեն, եւ մի ոք իշխան լեցի ի պէտս աշխարհական կամ օտար պաշտամանց ի կիր արկանել զնոսա։

Եւ քանզի անօրէնքս այսոքիկ ի ժողովի անդ իւրեանց նզովս ի վերայ սրբոյն Պերմանոսի, Պէորդայ կիպրացւոյ եւ սրբոյն Յովհաննու դամասկացւոյ՝ թշնամեաց իւրեանց եղեալ էին, հարք ժողովոյն երկայն բանիւք ցուցին զանիրաւութիւն այսպիսի նզովից, եւ գովեցին զերեսին զայսոսիկ երանելի արս եւ զգործս եւ զկարգս ուղղութեանց, զորո նոքա ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ եւ ի շահ ոգւոց հաւատացելոց ի Վրիտոս ուղղեալ էին։ Եւ ի կատարած՝ բաղում բանիւք եւ ստտիկ եռանդմամբ յայտ արարեալ՝ թէ որպիսի մեծարանօք պատուեն զսուրբ պատկերս եւ զորս նոքօք եւ ի նոսա տեսանին, կնքեն զճառս բանիցն, ապսպարեալ զանձինս ի բարեխօսութիւն ամենայն սրբոց, եւ զօրհնութիւն եւ զփառս հանելով չօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ։ Ի սոյն բան կատարեցաւ վեցերորդ գումարումն։

Եւ. ՅԵՑ ութ աւուրց՝ այն է յերեքտասաներորդ աւուր Հոկտեմբերի ժողովեցաւ ամենայն բաղմութիւն հարց յեւթներորդ գումարումն ի կնքել Յեառն գործակցութեամբ զամենայն գործս իւրեանց հռչակելով զսահման ուղղափառ հաւատոց, զոր ի կշտամբանս համօրէն հերեսիովտաց եւ ուրոյն ընդդէմ Պատկերամարտից յօրինեալ էին։ Եւ եալ Իւէոդորոսի Տաւրիանեայ եպիսկոպոսի զայս սահման ի ձեռս, լու ի լու ամենեցուն ընթերցաւ, որ սկսանէր օրինակ զայս։

“Եւ զլոյս գիտութեան իւրոյ ի մեղ ծագեաց, եւ ի խաւարէ կռապաշտութեան եւ անգիտութեան զմեզ փրկեաց Վրիտոս Եստուած մեր, նոյն եւ անսուտ խոստմամբ խոստացաւ պահել անարատ եւ անբիծ գկաթուղիկէ սուրբ եկեղեցի՝ զոր խօսեցաւ իւր։ Եւ ասաց աշակերտաց իւրոց հաստատութեամբ”³⁰։ “Եւ հաւասիրկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչեւ ի կատարած աշխարհի”։ “Օայս ոչ նոցա միայն շնորհեաց, այլ եւ մեզ իսկ՝ որ ի ձեռն նոցա հաւատամք յանուն նորա”։ Յետ

այսպիսի բանից՝ խօսին հարք վասն յառնելոյ ոմանց հակառակ ուզել աւանդութեանց առաքելական եկեղեցւոյ, եւ խորհուրդս անօրէնութեան խորհելոյ ի մոլորեցուցանել զժողովուրդս Տեառն, զպատկերս Վրիստոսի եւ սրբոց նորա՝ զոյգ եւ հաւասար դրօշկոց եւ բազնեաց համարեալ: Եւ ապա զնովիմբ ամեալ ասեն. «Այլ չհանդուրժեալ Վրիստոսի Աստուծոյ մերոյ թողուլ զծառայս իւր ապականել այսպիսի ժանտիւ, զմեզ՝ զառաջնորդս քահանայութեան՝ վառեալս աստուածեղէն նախանձու՝ ըստ հաճութեան կամաց իւրոց, ակնարկութեամբ ինքնակալաց մերոց Արքեպիսկոպոս եւ Երեմեայ ի կողմանց կողմանց ամ ժողովեաց ի մի, որպէս զի աստուածատուր աւանդութիւն անկեղծական եկեղեցւոյ միաբանական վճռով մերով հաստատեսցի: Արդ՝ մեք բազում փութով եւ խնամովք հետազօտեալ եւ քննեալ զխորհուրդս ճշմարտութեան եւ զայնր զհետ երթեալ, չաւնեմք ինչ բնաւ յաւելուած կամ նուազում ի նոյն, այլ զամենայն ուսմունս սրբոյ եկեղեցւոյ անարատ եւ ամբողջ պահեմք, եւ զհետ երթեալ վեց սուրբ եւ տիեզերական ժողովոց, մանաւանդ այնմ՝ որ յաստուածապահ յայսմ քաղաքիս Նիկիայ գումարեցաւ, Հաւատամք ի մի Աստուած հայրն ամենակալ», . այլովքն հանդերձ: Եւ դաւանեն զհաւատս ժողովոյն Նիկիայ, զոր ընդարձակեաց ժողովն Արքեպիսկոպոս: Եւ վասն Հոգւոյն սրբոյ ասեն. «Եւ ի Հոգին սուրբ տէր եւ կենարար, որ ի Հօրէ եւ յԱրդւոյ բղխէ»:

Սովին դաւանութեամբ յայտ ամեալ հարց զմիաբանութիւն հաւատոց իւրեանց ընդ հաւատոց եկեղեցւոյ սրբոյ, սկսանին նզովս կարդալ ի վերայ համօրէն հերետիկոսաց: «Արեւմեմք եւ նզովեմք, ասեն, զԱրիոս եւ զաշակերտս նորա, զՄակեդոն եւ զՀոգեմարտսն ամենայն: Արքեպիսկոպոս զամենասուրբ եւ զմիշտ կոյսն Մարիամ արդարեւ աստուածամայր, որպէս եւ

31 Քառիկ ի յունական օրինակս ինչ ար- ոչ փոքր ինչեր յուզեցան ի նոյն գումանագրաց ժողովոյս ոչ գառնի ի հանգաւ մարման», ի ձեռն Յունաց, սրբ հակառակ նակն անդ հաւատոց յաւելուածք եւ յոր- կային այնմ: Ի նոյն հինգերորդ գումար- գալոյ, կարծիք եղան սմանց՝ թէ այն բան յե- ման փխրեմտեան ժողովոյ Յունական Ժե- տոյ եղեալ իցէ յօտարէ ումեմէ: Բայց բանազգեստ աւագ Հռոմայ խօսեցաւ առ այդ ոչ միայն ի հասարակաց Հռոմայեցւոց Սիգիսմունդս ինքնակալ՝ որ ժողովի անդ էր, Թորգմանութեան քործոց ժողովոյս եւ ի եւտէ. «Եւ լիցի բեզ, տէր ինքնակալ, Թորգմանութեան Անաստասայ քրտիկի զի դաւանութիւն հաւատոյ եւ թեմերորդ ժո- գրեալ առ Յովհաննէս Ը. քահանայապետ զովոյն՝ զոր արդ տուար ընթեմունդ՝ գրեալ Հռոմայ տեսնի, այլ եւ ի բաւն իսկ ի կոյ ի կարէ հին մատենի. որպէս զի չլինել յոյն բնագրին. վասն որոյ այժմ չիք ինչ ինչ ումեք պատճառս երկմանելոյ՝ թէ աղար- պատճառք երկուսէլ զանաբանութենէն այս բանի: Նա զի ի անկեղծական ժողովին Փիլ- րոնտիոյ յարձանագիրս հինգերորդ գումար- ման, յորում ընթերցաւ այն սահման հա- վատոց եւ թեմերորդ ժողովոյն, դասեմք ինչ բնաւ յաւելուած կամ նուազում ի նոյն, այլ զամենայն ուսմունս սրբոյ եկեղեցւոյ անարատ եւ ամբողջ պահեմք, եւ զհետ երթեալ վեց սուրբ եւ տիեզերական ժողովոց, մանաւանդ այնմ՝ որ յաստուածապահ յայսմ քաղաքիս Նիկիայ գումարեցաւ, Հաւատամք ի մի Աստուած հայրն ամենակալ», . այլովքն հանդերձ: Եւ դաւանեն զհաւատս ժողովոյն Նիկիայ, զոր ընդարձակեաց ժողովն Արքեպիսկոպոս: Եւ վասն Հոգւոյն սրբոյ ասեն. «Եւ ի Հոգին սուրբ տէր եւ կենարար, որ ի Հօրէ եւ յԱրդւոյ բղխէ»:

վարդապետեաց եփեսոսական ժողովն՝ մերժելով զլեւոտոր: Եւ եւս դաւանինք զերկուս բնութիւնս նորա՝ որ ի փրկութիւն մեր յանապական միշտ կոյս Աստուածածնէն մարմին զգեցաւ, ծա- նուցեալ զնա ճշմարիտ Աստուած եւ ճշմարիտ մարդ. որպիսի ինչ եւ ժողովն քաղկեդոնեան քարոզեաց. տարազիր արարեալ յաստուածեղէն գաւթէ զլուտիքէս եւ զՎէոսկորոս, որպէս եւ զՍեւերոս եւ զՊետրոս: (Նոյսոսա նշովեմք եւ զՍրոգենի, զԼուա- գրի եւ զՎեղիմոսի զառասպելս, որպէս Հինգերորդ տիեզե- րական ժողովն արար: Եւ եւս դաւանեմք զերկուս գործողու- թիւնս ի Վրիստոս ըստ սեպհականութեան բնութեանցն. որ- պէս եւ վեցերորդ ժողովն եղոյց, մերժելով զհամօրէն Միակա- մեայս,): Եւ կարճառօտ իսկ ասել՝ զամենայն իսկ զաւանդու- թիւնս եկեղեցւոյ զգրեալն եւ զորս չենն ընդ գրովք՝ անարատ պահեմք, յորոց մի է եւ յօրինուած պատկերաց:

Այս ամենայն այսպէս յառաջագոյն կարգեալ ժողովե- լոցն ապա զերեանց վճիռ վասն պաշտաման պատկերաց ածեն զնովիւք այսպէս զոյն ձեւ օրինակի. «Աստուածուսոյց սուրբ հարց եւ վարդապետաց մերոց եւ աւանդութեան կաթողիկէ եկե- ղեցւոյ զհետ երթեալ՝ ճշմարտութեամբ եւ զգուշութեամբ օտ- մանեմք, որպէս զպատուական եւ զկենարար նշան խաչին՝ նոյնպէս զմեծապատիւ եւ զսուրբ պատկերս ի պէսպէս երանգաց ի քաթօ- սի նկարեալս եւ յայլ պատշաճական նիւթոց յօրինեալս՝ ի սուրբ եկեղեցիս Աստուծոյ, ի սուրբ անօթս, ի զգեստս, յորմունս, ի տախտակս, եւ ի վերայ ճանապարհաց վայելուչ յանդիման առ- նել՝ եթէ զպատկեր Տեառն Աստուծոյ եւ փրկչին մերոյ Արքուսի Վրիստոսի եւ եթէ զանարատ կուսին Աստուածածնի զդշխոյին մերոյ, զհոգեղէն զուարթնոց եւ զսրբոց, միանգամայն իսկ եւ զարանց արդարոց: Վանգի ըստ յաճախ երեւելոյ սոցա պատ- կերաձեւ տեսլեամբ ի նկարս՝ յաճախագոյն եւ արագագոյն եւս զարթնուն տեսողացն միտք ի յիշատակ եւ ի սէր անձանց նկա- րելոցն, համբուրելով զնոսա եւ զմեծարանաց երկրպագութիւն մատուցանելով: Սակայն չէ անկ պաշտել զնոսա այնու պաշ- տամամբ՝ զոր ըստ հաւատոց միայն աստուածեղէն բնութեան մատուցանեմք. այլ՝ որպէս եւ առ հնովքն ուղիւր կալաւ օռ- վորութիւն՝ ի պատիւ սոցա, զոր օրինակ եւ նշանի պատուա- կան եւ կենարար խաչին, մատենից սուրբ աւետարանաց եւ որ այլ եւս նուիրական յիշատակարանք են՝ զնուէրս խնկոց եւ մո- մեղինաց ընծայել: Վանգի պատիւ պատկերին բերի յայն որոյ պատկեր է. եւ որ պատկերին երկիր պագանէ՝ ի նմա նկարե- լոյ էութեան պագանէ երկիր: Եւ այսպէս հաստատեալ ամրա- նայ վարդապետութիւն սրբոց հարց մերոց, այն է՝ աւանդու- թիւն սուրբ եւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եւ մեք ըստ խրատու

նախարհան Լապերդյոն³³ պինդ ունիմք զաւանդն՝ զոր ընկալաք: Իսկ որք ժառին աղաղգ ինչ կարծիս ունել կամ վարդապետել եւ կամ ըստ հերետիկոսաց զեկեղեցւոյ աւանդութիւնս ապախտ առնել, կամ նորաձեւս ինչ նորոգել, եւ կամ դարձեալ պիղծ համարել եւ մերժել ինչ մի ի կարգաց եկեղեցւոյ, այս ինքն զաւետարանն, զնշան խաչին, զպատկերս, զսուրբ նշխարս վկայից, զսուրբ սպասս եկեղեցւոյ եւ զվանորայս արեղայից, զայնպիսին՝ եթէ եպիսկոպոս կամ ժառանգաւորք իցեն՝ յաստիճանէ պատուոյ իւրեանց հրամայեմք լուծանել, ապա թէ վանականք իցեն կամ աշխարհականք՝ ի հաղորդութենէ ի բաց որոշել³⁴:

Եւս են գլխաւոր բանք սահմանի սրբոյ ժողովոյս, յորում քանզի հարքն՝ որպէս եւ յայլ բանս ինչ իւրեանց յառաջագոյն՝ ստէպ երկիր պազանել ասեն պատկերաց, արժան համարեցաք աստէն զնոցին իսկ զմեկնութիւն վասն այդր երկրպագութեան ի թղթոյ նոցա առ ինքնակալ՝ յառաջ մատուցանել: Եւ խօսին երանելիքն այսպէս. «Ս՝ ճիւղ տուաք՝ պատկերաց Դենարարին մերոյ, Եւստուածածին կուսի, հրեշտակաց եւ ամենայն սրբոց երկիր պազանել, այն է ողջոյն տալ. քանզի երկրքեան եւս նոյն ինչ իրք են. այնու՝ զի ըստ հին յունական բարբառոյ խոսից նշանակէ ողջոյն տալ եւ համբուրել եւ քրօճ զառաւելութիւն իմն ռիւոյն յայտ առնէ. զոր օրինակ Գեօրա եւ քրօսթեօրա, Խօրա եւ քրօսխօրա, Խոնա եւ քրօսխոնա որ ողջոյն տալ յայտ առնէ, եւ ըստ առաւելութեանն՝ զբարեկամութիւնն. քանզի զոր համբուրէ դք՝ նմին եւ երկիր պազանէ, եւ որում երկիր պազանէ՝ նմին եւ ողջոյն տայ, որպէս եւ մարդկեղէն իղձքն վկայեն, որովք առ բարեկամս բերիմք, եւ ի պատահելն միմեանց զերկոսին եւս ընծայեցուցանեմք: Եւ զայս ոչ առ մեզ միայն այլ եւ առ հինսն գտանեմք լեալ. որպէս եւ յատուածեղէն գիրս կայ: Վանդի ի գիրս թագաւորութեանց գրեալ է³⁵ եթէ «Հարեաւ Վաւիթ յարգաբայն, եւ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց յերկիր, եւ երկիր եպագ Յոմնաթանու երիցս անդամ, եւ համբուրեաց իւրաքանչիւր զընկեր իւր», Վարձեալ Տէր մեր յաւետարանի անդ զայսպիսի ինչ զփարիսեցւոցն ասէ³⁶. «Երբն զյառաջագահս յընթրիս . . . եւ զողջոյնս ի հրապարակս», Հայտ իմն է՝ թէ աստէն ողջոյն զերկրպագութիւնն կոչէ: Վանդի փարիսեցիք փրացեալք հպարտութեամբ եւ զանձինս առ արդարս ունելով փութային երկրպագութիւն ի մարդկանէ առնուլ, եւ ոչ բերան ի բերան համրոյր տալ, զի այս խոնարհութեան է եւ ոչ փարիսեցւոցն ամբարհաւաճութեան: . . . Եւ առաքեալն Պաւղոս ասէ³⁷.

33 Ա. Թեոփ. Բ. 33 Ա. Թեոփ. Բ. 41.

34 Մատթ. Բ. 6. 35 Եբրայ. ԺԱ. 31.

զՅակովբայ նահապետէ «Ղըրկիր եպագ ի ծագ գաւաղանի իւրոյ», Սոցին նման ասէ եւ Պրիգոր նազիանզացի. «Պաշտեալ զՎեթիպէմ եւ երկիր պագ մնորոյ», : . . Եւ դարձեալ մեք զկենդանարար նշան խաչին մեծարեալ միաբանութեամբ երգեմք. «Դաւչի քո, Վրիստոս, երկիր պագանեմք, եւ տիգին» որ զկենարար կող քո խոցեաց՝ երկիր պագանեմք», որ եւ այս միայն ողջոյն է, որպէս յայտ անտի է զի շրթամբք համբուրեմք:

Եւ եթէ բազում ուրեք յաստուածաշունչ գիրս եւ առ հարս եկեղեցւոյ գտանեմք զերկրպագութիւնդ եղեալ փոխանակ աստուածեղէն պաշտամանն, այնր պատճառս զայն գիտեմք՝ զի այդ մի ձայն բազում զօրութիւնս ունի, յորոց մի է աստուածեղէն պաշտոնն կամ երկրպագութիւն Լստուծոյ: Բայց են եւ այլ ազգք երկրպագութեան, որպիսի ինչ՝ վասն մեծարանաց, վասն սիրոյ եւ վասն երկիւղի. որպէս մեք առ մեծարանաց երկիր պագանեմք արքունական փառաւորութեան ձերում. Յակովբ առ երկիւղի երկիր եպագ եղծօր իւրում Լստուայ³⁶: Եւ երկրպագութիւն գոհութեան, որպէս յորժամ Եբրահիմ երկիր եպագ որդւոցն Վեստայ վասն ագարակին՝ զոր էառ ի նոցանէ ի գերեզման Սարրայի կնոջ իւրոյ³⁷: Վարձեալ եւ ակնկալեալ ուրուք ընդունել ինչ յումեքէ ի մեծամեծ պատուականաց՝ երկիր պագանէ նմա. որպէս Յակովբ երկիր եպագ Փարաւոնի³⁸: Ուստի գիրք աստուածեղէնք խրատեն զմեզ այսուրանիւ³⁹. «Ղըրկիր պագցես Տեառն Լստուծոյ քում եւ զնա միայն պաշտեսցես», Լստէն զերկրպագութիւնն ոչ առանձինն եղ՝ իրեւ թէ մի միայն իցէ այնր զօրութիւն՝ այլ բազմապատիկ. ուստի եւ չասաց՝ Լստուծոյ քում միայն երկիր պագցես. իսկ զպաշտոն ծառայութեանն նմա միայն սեպհականաց. վասն զի միայն Լստուծոյ զպաշտոն ծառայութեան, որ է յունարէն λατρεία, մատուցանեմք: Յայսմ ամենայնէ յայտ է՝ թէ կարի իսկ հաճոյական է Լստուծոյ երկրպագութիւն եւ համբոյր մատուցանել մեզ պատկերաց Անարարին մերոյ, անարատ Առաքին եւ Տիրամօր, անմարմին հրեշտակաց ի ձեւ մարմնոյ երեւելոց եւ ամենայն սրբոց»,⁴⁰:

Օայսոսիկ վասն բանի երկրպագութեան պատկերաց բանիւք նոցին իսկ հարց ժողովոյն հատուցեալ, դարձցուք անդրէն ի մնացուած պատմութեանն: Լմենայն ժողովեալքն լուեալ եւ ընկալեալ զսահման հաւատոցն եւ աւանդութեանց եկեղեցւոյ՝ մի ըստ միոջէ արկին ի նոյն զձեռնագիր իւրեանց եւ հաստա-

36 Ծնունդք ԼԳ. 3:

37 Ծնունդք ԻԳ. 7:

38 Ծնունդք ԻԷ. 1:

39 Ղուկ. Գ. 8:

40 Տես ի ժողոված. ժող. Ղաբ. հատ. Նշխարաց սրբոց, պղծքն հանգերմ:

Ը. ԵԷՆ 1230 — 1234: — Ըստ այսմ ձեկութեան պարտ է իմանալ զբանս սմանց ի հարց արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցւոյ վասն երկրպագութեան պատկերաց.

տեղին: Այս ամենայն իսկ ժողովն սուրբ միաբանութեամբ գուշեաց. «Ամենեքեան ի նոյն հաւատս եմք, բոլորեքեան զնոյն կարծիս ունիմք, բնաւքս կամակար հաւանութեամբ արկանեմք ի նոյն ձեռնագիր: Այս եւ հաւատք առաքելոց եւ հարց եւ համօրէն ուղղափառաց: Հաւատամք ի մի Աստուած երեքանձնական. եւ մեծարեմք համբուրիւ զպատուական պատկերս: Այս որք այսմ հաւատոց չմիաբանին՝ նզովեալ եղիցին եւ յեկեղեցւոյ մերժեցին»,։ Յետ բանիցս այսոցիկ կրկին նզովս կարգացին ի վերայ ամենայն Պատկերամարտից եւ յանուանէ ի վերայ Անաստասայ, Առստանդիանոսի եւ Նիկիեայ եպիսկոպոսաց Առստանդիանուպոլսի, Առստանդիանոսի կամ Խէոփիղեայ նախնացւոյ եւ այլոց նմանեաց նոցա, եւ ի վերայ ժողովոյն Ապրոնիմոսի, զարձեալ եւ ի վերայ ամենեցուն՝ որք ժպրհին զաւանդութիւնս եկեղեցւոյ մերժել եւ արհամարհել: Պաղատանօք մաղթեցին ի Տեառնէ զերկայն աւուրս բարեկենդանութեամբ եւ յաջողութեամբ վասն ինքնակալին եւ մեծի Տիկնաց տիկնոջն: Ի կատարածին գովեցին զուրբն Վերմանոս հայրապետ Առստանդիանուպոլսի, զսուրբ Յովհանն դամասկացի եւ զերանելին Վէորդ կիպրացի զնզովեալսն ի ժողովի անդ Պատկերամարտից, քարոզս ճշմարտութեան զնոսա կոչելով:

Ոչ հաւատոցն բանս ամենայն հանգամանօքն վճարեալ եւ հաստատեալ հարց, յետ այնորիկ սահմանեցին քսան եւ երկու գլուխս կանոնաց ի պէտս կարգաց եկեղեցւոյ: Օկանոնս զայսոսիկ ըստ սովորութեան մերում համառօտեալ դիցուք աստէն:

Առաջին կանոն, կանոնք սուրբ առաքելոց եւ վեց տիեզերական ժողովոց, եւ գաւառական եւ առանձինն ժողովոց որք ի հաստատութիւն առաքելական վճռոց են, որպէս եւ ամենայն աւանդութիւնք հարցն սրբոց ամենայնիւ կատարեալ պահպանութեամբ մեծարեսցին:

Երկրորդ, որոց միանգամ յաստիճան եպիսկոպոսութեան ելանելոց իցեն՝ պարտ եւ պատշաճ է ամենայնիւ հմուտ եւ տեղեակ լինել սաղմոսաց Վաւթի: Եւ եպիսկոպոսապետն մանր հարց եւ փորձ արասցէ այսպիսեաց, թէ արդեւք պատրաստ իցեն ոչ հարեւանցի իմն ընթերցմամբ՝ այլ ուշակալու մտօք զուրբ կանոնօք եւ զաստուածաշունչ գրովք գալ. այն է՝ օր ըստ օրէ զհետ ստոյգ մտաց նոցին կրթել, եւ ըստ Աստուծոյ պատուիրանացն գնալ եւ ուսուցանել զժողովուրդս. ապա թէ ոչ՝ մի ձեռնադրեսցէ զնոսա⁴¹:

41 Ի միութեան այս կանոնի գրէ Թ. մանց փոյթ ի վերայ ունելոյ ի հարկէ յանձնառման. «Չարութիւն բռնակալ Պատմութեան անայն: Այն իրէ եւ ժողովք կերամարտից շտապ տագնապի ի վերայ աւ շտա համարի՝ զի որք ձեռնադրելցն իցեն մենայն բարեբար մարդկան հասուցանէր ի դիտացեն առժամ զկոր կարեւորսն, եւ հեռաւոր եւ յօտար տեղին զօղել. վասն փափաքեցեն յուսումն պլլցն»: որպէս եւ չգտեալ նոցա պարսպ գրոց ուս-

Նորրորդ, ըստ հրամանի երեսներորդ կանոնի առաքելոց ոչինչ համարեսցի ընտրութիւն եպիսկոպոսի, երկու եւ սարկաւաղի արարեալ յաշխարհական իշխանէ՞⁴³. եւ ըստ չորրորդ կանոնի Ժողովոյն՝ Վիկիայ եպիսկոպոսն կացուցի յեպիսկոպոսաց:

Չորրորդ, մի լիցի եպիսկոպոսաց՝ ընչաքաղց ակտիւ խաւարեալ խնդրել արժաթ կամ զայլ պարգեւս ի վիճակաւորաց եւ ի վանականաց որ նոցա հպատակ են: Այս եթէ այսպիսի միտս ստացեալ կամ այսպիսի ակտի պատճառանօք արգելուցուն ի հպատակաց իւրեանց զկատարումն պաշտամանց նոցա, կամ փակիցեն առաջի նոցա զեկեղեցի, եւ խափան լինիցին աստուածեղէն պաշտամանց, ինքեանք նովին պատժով՝ որով յայլ մտաբերեցին, պատժեսցին:

Հինգերորդ, են ոմանք ի պաշտօնեայս եկեղեցւոյ, որք բազում պարգեւս տուեալ եկեղեցւոյ՝ ընկալան ձեռնադրութիւնս, եւ սմին իրի փրացեալ խորհրդով եպիսկոպոսն զազքատ վիճակաւորս ձեռնադրեալս վասն առաքինի գնացից իւրեանց: Այն պիսեաց հրաման տամք զյետին տեղին ունել ի դասու կարգակցաց իւրեանց. եւ եթէ ոչ յօժարին զխոնարհութիւն պատուել խստագոյն պատիժս կրեսցեն: Ի սմին կանոնի երկրորդեն հարք եւ զսպառնալիս պատուհասին սահմանելոյ յառաքելական կանոնաց եւ յերկրորդ կանոնէ քաղկեդոնեան Ժողովոյն վասն ձեռնադրելոցն կաշառօք եւ որոց ձեռնադրենն, որ է ակտ սիմնականութեան. եւ պատիժն է՝ մերժել երկոցունց եւս յիւրեանց աստիճանէ:

Վեցերորդ, ամ յամէ երկիցս ըստ նիկիական հինգերորդ կանոնին, կամ եթէ իրաւացի ինչ խափանմանք լինիցին՝ մի անգամ ամի ամի գումարեսցի Ժողով վաւառական առ ի զսպրդեալ անկարգութիւնս բառնալոյ: Եւ սրք այսմ խափանիչ լինին իշխանք՝ որոշեսցին ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ: Իսկ եթէ ոչ եպիսկոպոսապետ որոյ չիցէ ուստեք արգել չգումարիցէ ամի ամի Ժողով ըստ կանոնաց պատժեսցի:

Եւթներորդ, առ ի խափանել զանկարգութիւն Պատկերամարտից, որք յամենայն եկեղեցեաց բարձին զնշխարս սրբոց վկայից, հրամայեմք՝ յամենայն եկեղեցիս հանգերձ սովորական խնդրուածովք ղնել զսուրբ նշխարս: Եւ եթէ ոչ յեպիսկոպոսաց յայսմհետ նուիրեսցէ զեկեղեցի ինչ՝ չեւ եղեալ ի նմա զնշխարս սրբոց, ի կարգէ իւրմէ լուծցի:

43 Ձայս կանոն պարս է իմանալ ըստ անուանն յրիստոնեայ Թագաւոր եւ իշխան Սկեռանդրի Նստակեայ (ի զոգմ. Եկղ. Խանք զեպիսկոպոսունս եւ զհարս վանաց. Գոր Ը. Գլ. Բ. Հոգոթ Ը.) զքնարութե. Թագեալ զկատարումն իրաց գաղտնական՝ զորոյ զիրաւունս զրին իշխանք անձանց նի եկեղեցւոյ, ի քննել զվարս եւ զհանգումն իշխանութեան իւրեանց. եւ ոչ զքն. գամանս նոցա եւ ի հաստակել զքնարութենէն զոր ըստ Զորհելոյ եկեղեցւոյ Թիւն նոցա: Իբրեւ ինտիմակալօք առնեն: Եւ ըստ այսմ

Ութերորդ, քանզի Հրեայք ոմանք զքրիստոնէութիւն կեղծաւորեալ, ամագաջաին արհամարհել զՎրիտտոս գաղտ ու-
րանալով ի նմանէ, զչաբաթս սրբելով եւ զայլ հրէական սո-
վորութիւնն կատարելով, հրամայեմք՝ զւղլսպիսիս ոչ ի հաղոր-
դութիւն, ոչ ի միաբան աղօթս եւ ոչ յեկեղեցիս ընդունել.
այլ թողուլ նոցա յայտնապէս պաշտել զհրէութիւն. մի մկրտել
զորդիո նոցա, եւ մի ներել նոցա գնել կամ ստանալ քրիս-
տոնեաց ծառայս: Ըսլ եթէ զք յաննենդ որտէ գառնայ ի հա-
ւատս Վրիտտոսի եւ հաստատութեամբ ունի՝ ի բաց հրաժա-
րեալ ի հրէական կարգաց՝ ընկալեալ լիցի յեկեղեցի, եւ մկրտես-
ցի ինքն եւ որդիք նորա:

Իններորդ, ամենայն գիրք գրեալք ի Պատկերամարտից պահեսցին ի հայրապետանոցի Լոստանգինուպոլոսոյ ընդ այլ գրենոյ հերետիկոսաց: Եւ եթէ ոք յեպիսկոպոսաց, յերիցանց եւ ի սարկաւազաց պահեսցէ առ իւր մի ինչ յայնցանէ՝ ընկեսցի ի կարգէ իւրմէ. ապա եթէ աշխարհական կամ միայնակեաց ոք այնպիսի ինչ յանցանիցէ՝ որոշեսցի ի հազորդութենէ եկեղեցւոյ:

Տասներորդ, ժառանգաւորք՝ որք ըստ անկարգ սովորութեան մեկնեալ յիւրեանց եկեղեցեաց եւ իջեալ ի Վոստանդինուպոլիս կամ յայլ վիճակս, մեծատանց եւ աւագ արանց ընդ միտ մտեալ ի մատրուէս նոցա արտաքոյ հրամանի եպիսկոպոսի իւրեանց՝ կամ հայրապետի Վոստանդինուպոլիսոյ՝ զահաւոր խորհուրդն պաշտեն, մերժեցոյն յիւրեանց կարգէն. նոյնպէս եւ որք յաշխարհական հոգս ընկղմեն զանձինս: Եւ յապիսեաց խրատ տամք՝ կրթել զմանկունս եւ զծառայս՝ ընթեռնելով ի լռելիս նոցա զաստուածեղէն գիրս, զի վասն այսորիկ իսկ ընկալան զկարգն:

Սեռասաներորդ, ըստ քսաներորդ վեցերորդ կանոնի քաղ-
կեղոնեան ժողովոյն յամենայն եկեղեցիս կացուացի խնամակալ
կամ տեսուչ: Ըստ կանոն եւ ի վանորայս եւս պահեսցի:

Նշդկոտասաներորդ, մի լեցի օրէն եպիսկոպոսաց եւ հարց վանաց ի գետնոց կամ ի կալուածոց եկեղեցեաց եւ վանորայից իւրեանց զման ինչ պարգեւել կամ պատճառանօք իւիք վաճառել իշխանաց կամ այլոց, եւ կամ իւիք իրօք հանել զայն կալուածս ի բաժնէ ժառանգութեան եկեղեցւոյ. վասն զի այսպիսի պարգեւ կամ վաճառումն արգելեալ է յերեսներորդ իններորդ կանոնէ առաքելոց: Նպիսկոպոսն կամ հայրն վանաց որ զանց զկանոնաւ առնիցէ՝ յաստիճանէ իւրմէ մերժեսցի:

Լքեք տասաներորդ, որք զեպիսկոպոսանոցս եւ զվանորայս առ անօրէն Պատկերամարտից ժամանակաւ ի պանդոկի եւ ի բնակութիւնս աշխարհականաց փոխեալ՝ չկամիցին անդրէն յառաջին օրինաւոր կարգս դարձուցանել, եթէ յեկեղեցւոյ պաշ-

տօնէից իցեն այնպիսիքն՝ ի կարգէն լուծցին, ապա թէ վանականք եւ աշխարհականք իցեն՝ ընդ բանիւ լիցին:

Չորեքտասաներորդ, մի դը՝ որ անդստին ի մատաղ տիոց զկտրումն հերաց ունի՝ առանց ձեռնադրութեան եպիսկոպոսի՝ այն է առանց ընդունելոյ զաստիճան ընթերցողութեան՝ իշխեացէ յեկեղեցւոջ ի բեմէ ընթեռնուլ զընթերցուածս: Այսոյն է իմանալ եւ զվանականաց: Նայց հրաման է հարց վանաց կարգել կամ ձեռնադրել ընթերցողս յիւրեանց վանորայս, եթէ ինքեանք ունիցին զաստիճան երիցութեան եւ զիշխանութիւն առաջնորդութեան վանաց յեպիսկոպոսէ՝: Նոյնպէս եւ քորեպիսկոպոսք հրամանաւ իւրեանց եպիսկոպոսաց կարող են կարգել ընթերցողս:

Հնգետասաներորդ, մի լիցի օրէն վիճակաւորաց վայելել ի մուտս կամ ի ժառանգութիւնս երկուց եկեղեցեաց: Այս իմանալի է զվիճակաւորաց Առստանդինուպոյսի, որոց թէ կարելոր ոռնկի պէտք իցեն՝ հրահանգօք կարգի իւրեանց շահեցին զայն: Իսկ վիճակաւորաց որք յայլ տեղիս են՝ վասն մեծի չքաւորութեան հրաման է յերկուց եկեղեցեաց մուտս կամ ժառանգութիւնս վայելել:

Վեշտասաներորդ օտար լիցի յամենայն եպիսկոպոսաց կամ ժառանգաւորաց պայծառ եւ երեւելի զգեստուք եւ մետաքսեղինօք կամ գոյնադոյն պատմուճանօք շօշիլ, կամ իւղովք անուշիւք օծանել: Եւ որք այսմ կանոնի հետեն՝ սահմանելոց պատուհասից պատժապարտ լիցին: Նոյնպէս պատուհասաւոր լիցին եւ որք ըստ սովորութեան Պատկերամարտից զաղքատին եւ զպարկեշտ հանդերձիկն պաշտօնէից եկեղեցւոյ ծաղբ արարեալ թշնամանեն:

Եւթնետասաներորդ, եպիսկոպոսք խափանեցեն զվանականս որք ըստ հնազանդութեան սահմանս արտաքս զանձինս կացուցանեն, չունելով բաւական ծախս՝ ձեռնամուխ լինին աղօթանոցս շինել: Նայց եթէ լիցի նոցա բաւական ծախս ունել՝ թողութիւն արասցեն նոցա կատարել զքանկութիւն սրտից իւրեանց: Այս եւ ընդ աշխարհականս եւ ընդ ժառանգաւորս արասցեն:

Ութնետասաներորդ, մի լիցի կանանց բնակել յեպիսկոպոսանոցս եւ ի վանորայս: Եւ եթէ երթիցեն եպիսկոպոսունք կամ հարք վանաց ի տեղիս՝ ուր կանայք սպասաւորեն կամ գտանին, զաղարեսցեն սղբա ի գործոց իւրեանց եւ ի բաց հեռացին զամենայն ժամանակս բնակութեան նոցա անդէն. զի մի

43 Եւսմ կանոնէ իմանալի նախ՝ թէ կամ առանգութեամբ զրոց մարգարէական ձեռն հերաց առ Յոյն առանց եկեղեցիանց: Երբոր՝ թէ յարեւելեան եկեղեցական աստիճանի իրիք շնորհէր եւ մանց ընդշնորհաւելէր հարց վանաց իշխանութիւն կանց: Երբոր՝ թէ ընթերցողք կարգէին տալոյ իւրեանց հպատակաց եւ վանականաց ձեռնադրութեամբ եւ ոչ առանգութեամբ զչորս քորս աստիճանս վիճակաւորաց:

բնաւ կասկած ինչ լիցի ի միտս ուրուք զեպիսկոպոսէն կամ զհօրէն վանաց:

Իննեւտասներորդ, եպիսկոպոսունք եւ հարք վանաց քահանայական պատուով զարդարեալք վաղվաղակի ընկեսցին ի կարգէ իւրեանց, եթէ կաշառս առեալ ձեռս ի վերայ ուրուք դնեն, կամ ի կարգ միայնակեցի համբառնան զղբ. որպէս հրամայէ երկրորդ կանոն ժողովոյն Վահկեդոնի: Իսկ մարք կուսաստանաց, որպէս եւ հարք վանաց՝ որք չունին զկարգ երիցու թեան, ի յանցանելն յայսպիսի ինչ իրս՝ ի բաց մերժեսցին յառաջնորդութենէ մենաստանի իւրեանց եւ արգելցին յայլում մենաստանի: Եւ եթէ աշխարհականք ոմանք տան ինչ պարգեւ որուոց իւրեանց կրօնաւորելոց ի վանս, կամ ինքեանք ի մտանելն ի վանս բերեն ինչս ընդ իւրեանս, յետ ուխտաւորութեան այն ամենայն եղիցի մենաստանին, թէպէտ մնացեն անդէն տեարք այնոցիկ, թէպէտ մեկնեսցին անտի: Եւ այց եթէ առ յանցանաց առաջնորդին ելանիցեն նոքա ի մենաստանէն՝ մարթին առնուլ զամենայն ինչս իւրեանց:

Վասնեւրորդ, մի լիցի օրէն զմենաստանս արանց եւ կանանց առնիթեր միմեանց շինել: Իսկ որք ի վաղուց են այնպէս շինեալ ըստ կանոնաց սրբոյն Վարսդի՝ մնացեն հաստատուն: Դարձեալ մի եւ մի իւրք լիցի օրէն միայնակեցաց ի վանս կուսանաց կամ կանանց ննջել, եւ ընդ նոսա ի կոչունս բազմել: Սի լիցի հրաման վիճակաւորաց ընդ հաւատաւոր ազգակիցս իւրեանց խօսակից լինել՝ բայց միայն առաջի մօր վանաց նոցա, եւ այն՝ ի կարծոյ զբանս հառեալ:

Վասնեւրորդ առաջնորդ, չէ պարտ արեղայից եւ կուսանաց ի միոյ մենաստանէ փոխել յայլ. եւ եթէ դէպ լիցի այսպիսի ինչ՝ իբրեւ զհեւրս իջցեն լուծանել յայլ մենաստանս: Եւ այց ընդունել զնոսա ի համար արանց այնր ուխտի առանց հրամանի առաջնորդի նոցա՝ չէ օրէն:

Վասնեւրորդ երկրորդ, բացուստ ի բաց վտարեսցին ի կոչնոց եւ ի խրախուժենէ քրիստոնէից գուսանք եւ որք լկտի ցցովք կախարդեն զլսելիս. քանզի քրիստոնէից պարտ է ընդունել զկեղեւորս ի պէտս կենաց, եւ ոչ ի պարար հեշտութեանց: Իսկ ժառանգաւորաց եւ միանձանց չէ արժան բնաւ առանձինն ընդ կանայս ճաշել. բայց եթէ հարկ ճանապարհորդութեան ի սոյն ստիպեսցէ: Սակայն հրաման է այսպիսեաց երբեմն ընդ արանց եւ ընդ կանանց բարեպաշտաց եւ տոհմակցաց իւրեանց բազմել ի սեղան, եթէ այն ի հոգեւոր օգուտ ինչ կարգեսցի:

ԺԻ. Յե՛՛ս ի գլուխ հանելոյ հարցն զայս ամենայն սահմանս եւ զկանոնս՝ զրեցին երկուս թուղթս յանուն Տարասիոս

սի Առաքանդնուպոլսի հայրապետի եւ ամենայն ժողովոյն, Թուղթ մի առ Առաքանդիանոս ինքնակալ եւ առ մայր նորա Լարինէ գշեպ, եւ Թուղթ մի առ Ժառանգաւորս Առաքանդիանուպոլսի, յորս յայտ առնէին զամենայն գործս եւ զսահմանս իւրեանց:

Ինկալեալ Առաքանդիանոսի եւ Լարինեայ զգիր հարցն, եւ խնդացեալ յոյժ վասն ամենայն յաջողութեանց եւ բարութեանց ի նմա ուղղելոց, գիր յղեցին առ Տարասիոս՝ միաբանութեամբ համօրէն հարց վաղվադակի գալ ի Թագաւորեալ քաղաքն: Այժմ որպէս գրի յարձանագիրս ժողովոյս, «Մեծապայծառ քարոզք եւ պահապանք ճշմարտութեան» ուղղափառ ինքնակալքն՝ աստուածատուր իմն փափաքանօք յորդորեալ, «չ ուղիղ դատեցան չնստել եւ ինքեանց ի ժողովի անդ»։ Տարասիոս հայրապետ անցապաղ կատարեաց զբանս կոյման ինքնակալացն, անկեալ ի ծանապարհ ընդ համօրէն հարց: Եւ ի գալ հասանել ամենեցուն ի Առաքանդիանուպոլս, բազում պատուով եւ շքով ժողովեցին զնոսա ինքնակալքն. եւ ապա օր ժամանակեաց տիկինն Լարինէ գումարել ընդ պատուական հարցն ի մի ժողով: Եւ ի քսաներորդ աւուր Հոկտեմբեր ամսոյ ժողովեցան ամենայն հարք ի սրահ ապարանիցն՝ որ անուանեալ կոչի Սանէաւրեան կամ Սադնաւրա՝ իբրեւ յութերորդ գումարումն: Եկն անդր եւ Լարինէ տիկին հանդերձ արքայորդւոյն Առաքանդիանոսի: Եւ որպէս ի գործս ժողովոյս ընթեռնուեմք՝ տեղին մեծ լի եղեւ մարդկամբ. զի անդր գիմեաց գրեթէ քաղաքն ամենայն հանդերձ դասուք զնոսորաց:

Իբրեւ կալան ինքնակալքն եւ ամենայն հարք զիւրաքանչիւր բազմականան, հրաման եղեւ Տարասիոսի հայրապետի սկիզբն առնել խօսիցն, զոր խօսեցաւ նա որպէս պարտ եւ պատշաճ էր յայնպիսի տեղում եւ ժամու: Այս նորա խօսեցան ընդ միմեանս ինքնակալքն եւ հարքն երանելիք: Եւ ապա եւ հրաման յինքնակալաց ընթեռնուլ բարձր բարդառով զսահման հաւատոց զգրեալն ի ժողովոյն. «Այժմ յայտնապէս լուիցուք, ասեն, եւ մեք եւ ամենայն քրիստոսասէր ժողովուրդս, որ աստ կայ»։ Իբրեւ ընթերցաւ Աղմատ սարկաւադ զայն սահման, հարցին ինքնակալքն զհարսն եւ ասեն. «Մասացէ սուրբ եւ տիեզերական ժողովս, թէ այս սահման որ ընթերցաւ հաւանութեամբ ամենեցուն կարգեցաւ»։ Այնմ վայրի ամենայն հարք ի մի բարբառ երկրորդեցին ըստ կարգի զամենայն զոր յեւթներորդ գումարման իւրեանց յետ կարգելոյ զսահման հաւատոյ բարբառեալ էին ի հաստատութիւն այնր սահմանի, եւ առ նզովել զհերեսիովտայս: Այս լուելոյ ամենեցուն՝ առեալ Տարասիոսի զգիր սահմանին հաւատոց մատոյց առ ինքնակալսն՝ աղաչելով զնոսա միաբանութեամբ համօրէն հարց՝ զի ձեռնա-

գրաֆի իւրեանց զհաւանութիւն եւ զմիաբանութիւն իւրեանց ի նոյն յայտ արտացեն: Իսկ եւ իսկ կամակարութեամբ կատարեցին նոքա զխնդիրն, ձեռն արկ նախ բամբիշն Նշրինէ, եւ ապա Վոստանդիանոս ինքնակալ: Եւ հարքն ամենայն միւսանգամ աղաղակեցին. «Վեցցեն ինքնակալքն ամս բազումս: Վոստանդիանոս եւ մայր նորա Նշրինէ երկայնակեացք եղեցին», . այլովքն հանդերձ:

Այտոյ գարձեալ հրաման ետուն ինքնակալք ընթեռնուլ զվիայութիւնս հարց վասն օրինաւոր պաշտամանց սուրբ պատկերաց, զորս ինքեանք ժողովեալքն ի չորրորդ արձանագիրս ի Նիկիա ի յանդիմանութիւն Պատկերամարտից ի մէջ մատուցեալ էին: Եւ լուեալ զբանն զայնոսիկ ինքնակալացն եւ արքունի իշխանաց եւ համօրէն ժողովեալ բազմութեան, ամենեքեան կամակար հաւանեցան ճշմարտութեան: Եւ ապա դարձեալ հնչեաց սրահ ժողովոյն ի ձայնէ ցնծութեան հարցն սրբոց եւ մարգարոյտ բազմութեանն: Երբեւ այս ամենայն այսպէս յաջողութեամբ յանկ ել, ինքնակալքն, որպէս գրէ Իգնատիոս վիպագիր ժամանակակից ժողովոյս, «Վնծայիւք եւ պարգեւօք պատուեալ զհարս ժողովոյն, յուղարկեցին զայր իւրաքանչիւր յեկեղեցի իւր եւ ի հօտ իւր», : Եւ յետ ժողովոյն վաղվաղակի հրամանաւ ինքնակալացն յարքունի ապարանս եւ յամենայն վայելուչ տեղիս եղան պատկերք սրբոց առ ի մեծարել . եւ ամենայն հաւատացեալք զնոյն առնէին եռանդամբ:

Իսկ հարք ժողովոյն չեւ մեկնեալ ի միմեանց կամ յեւթներորդ գումարման ի Նիկիա, որպէս ոմանք կարծեցին, եւ կամ յետ ամենայն գործոց եւ միաբան գումարելոյ նոցա ընդ ինքնակալաց ի Վոստանդինուպոլիս, առաքեցին Թուղթ ժողովական առ Նշրիանոս հայրապետ Հռոմայ, զի իւրով բանիւ հաստատեսցէ զսահմանադրութիւնս իւրեանց եւ զամենայն զգործս: Եւս Թուղթ գրեալ է միայն յանուն Տարասիոսի Վոստանդինուպոլիս հայրապետի, բայց համօրէն պատմագիրք միաբան իբրեւ յամենայն հարց գրեալ իմանան: Եւ մեծ հայրապետ Նշրիանոս հաւանեալ հաստատեաց զամենայն սահմանս ժողովոյն, զորս բերին առ նա հրեշտակք իւր իբրեւ անդրէն դարձան ի Հռոմ: Եւ եւ ընդ բնաւ աշխարհն արեւմտեան մեծաւ փութով սփռեաց զնոսա: Վրեաց եւ առ հոյակապն Վարդոս արքայ Վաղիւսեոց գիր գովութեան վասն սրբոյ ժողովոյս ի կշտամբութիւն Պատկերամարտից, որք յարեւմուտս յայտնէին եւ հնարս խորհէին նուազութիւն գործել բարւոք համբաւոյ սրբոյ ժողովոյս:

Եւս են գործք եւթներորդ տիեղերական ժողովոյն Նիկիայ երկրորդի, եւ այսպիսի նորա կատարած: Եւովաւ հաստա-

տեցաւ միւսանգամ հին եւ գովելի պաշտօն նուիրական պատկերաց եւ սրբոց նշխարաց, եւ նորոգութեամբ պայծառացաւ առաքելական անանգութիւն եկեղեցւոյ, զոր թշնամիք ճշմարտութեան խանգարել եւ յաշխարհէ անհետ առնել ջանային: Եւ ի գոհացողութիւն Աստուծոյ որ ի ձեռն սրբոյ ժողովոյս կամեցաւ յամօթ առնել զհերետիկոսս եւ զթշնամիս պաշտաման պատկերաց սրբոց իւրոց, կարգեցաւ ի յիշատակարանս եկեղեցւոյ օր կատարածի ժողովոյս՝ զի ամ ըստ ամէ յիշատակաւ պատուեսցի: Եւ Յոյնս յիշատակ սորա կատարի յերկոտասաներորդ աւուր ամսոյն չոկտեմբերի, յորում եւ ի բասիդեան վկայարանութեան դնի համառօտ պատմութիւն նորա: Կոյնպէս եւ եկեղեցի Հայաստանեայց ամի ամի ի մետասանն նորին ամսոյ կատարէ զյիշատակ մեծի ժողովոյս, այսպիսի իմն կարճ ի կարճոյ պատմութեամբ⁴⁴. «Զամս բարեպաշտ Թադաւորին Կոստանդիանոսի եւ մօր իւրոյ Լարինայ ժողովեցան ի Նիկիա հարք սուրբք, եւ նորոգեցին զպատիւ եւ զերկրպագութիւն սրբոց պատկերաց. զոր հերձուածօղ Թադաւորն՝ Վեան, եւ որդին նորա Կոստանդին Կալազինոս ընկեցին եւ անարգեցին, եւ ընդ կւոց համարեցան զՎրիստոսի մարմնաւորութեան պատկերն, եւ զամենասրբուհւոյ Աստուածածնին եւ զամենայն սրբոց»։ Ի դրոշմեալ Հայսմաւուրս երկիցս լինի յիշատակ ժողովոյս, մի ի մետասանն չոկտեմբերի եւ մեւս ի հինգ Վեկտեմբերի⁴⁵:

44 Յայտմաւ. ի ԺԱ. Հոկտեմբ.:

45 Յոմի Յեանն 848, յառաջին կիրակէի մեծ պահոց ըստ Յունաց եւ յերկրորդ ըստ Վատինացւոց՝ Թեոփորա բամբիշն հրամայեաց շքով՝ դնել զսուրբ պատկերս յամենայն տեղիս: Ապա արար տիկինն խախտիւն կատարէր տիկինն Թեոփորա: Այս խռովիւն յարբունի ապարանսն՝ յոր հրաւիրեաց զամենայն ժառանգաւորս եւ զխոտովանօղ նահատակն սրբ յաւուրս հալածանաց Պատկերամարտից համբաւ քաջութեան ժառանգեցին: — Աղանդ թշնա մաց սրբոց պատկերաց բազում անգամ բուժ, որ եւ վասն հոռոտութեան հաւնաւանդ եւ դարձեալ ի վեր երեւեալ սոց եւ անանգնաց զոր կրեաց՝ եղեւ եպիսկոպոս նուագի ամենեւին իոպաւ նուաւ կոպտասպետ Նիկիայ:

անցաւ, որ է հարեւր քսան ամբ յետքան զերեւել այնք ազանգայ ի ձեռն Ղեւսնի Իսաւրացւոյ: Յայսմ ժամանակի եղաւ ամի ի յիշատակ բաձնալոյ այսր ազանգայ, զոր ցկատարած կենաց իւրոց ամի ամի անհաւանակութեամբ զոր միշտ կատարեն Յոյնք յառաջին կիրակէի մեծ պահոց: Ի ամի ամի երգեն զերգ ինչ յօրինեալ ի սրբոյն Թեոփորայ՝ որ էր պուստէս անուանի ի ժամանակի իւսմաց սրբոց պատկերաց բազում անգամ բուժ, որ եւ վասն հոռոտութեան հաւնաւանդ եւ դարձեալ ի վեր երեւեալ սոց եւ անանգնաց զոր կրեաց՝ եղեւ եպիսկոպոս նուագի ամենեւին իոպաւ նուաւ կոպտասպետ Նիկիայ:

Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

ՀԱՄԵՐ ՀԵՐ ՀԵԿԵՆ Ս. ՍԻՒՆ ՀՈԳՈՍ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ

Ա. Արժ է կարճի բանք վասն ինքնակալացն արեւելից. վասն Միջոցեւի ինքնակալին եւ մօր նորա, եւ վասն հայրապետութեան Ս. Իգնատիոսի որ նենգութեամբն Վարդայ մերժի յաթուղնն ի բաց:

Բ. Այլ տան փոսայ ներքինւոյն, որ նենգութեամբ գրուէ զաթուռն Ս. Իգնատիոսի, եւ վասն չարաշար գործոցն նորին, որոց եղեն նպատաւոր ինքնակալն եւ Վարդ, եւ բազում չարիս կարեւորս ի վերայ հասուցին Ս. Իգնատիոսի: Վեր փոսայ առ Նիկիւսոյս քահանայապետ, եւ փոյթ եւ խնամ քահանայապետին վասն նորա. եւ թէ մրպէս խրատեալ զնա ժողով իմն տայ գումարել:

Գ. Տառապանք Ս. Իգնատիոսի եւ բողոքումն նորա զոր բողոքեաց առ քահանայապետն: Հրեշտակութիւնք ինքնակալին եւ փոսայ առ նոյն քահանայապետ, որոյ ժողով գումարեալ նզովէ զփոս, եւ դրէ գիր յարեւել. եւ վասն խորհարկութեանն փոսայ եւ ժողովոյ նորա հովառակ քահանայապետին Հռոմայ:

Դ. Յետ վախճանելոյ Միջոյեղի ելեալ յաթուռն ինքնակալութեան Վասիլի ի հոյ աղէ, մերժէ անգէն ի բաց յաթուռն զփոս, եւ գարձուցանէ զՍ. Իգնատիոս. եւ վասն յայտնելոյ նենգութեանցն փոսիոսի, եւ վասն հրեշտակութեան եւ գրոցն ինքնակալին եւ հայրապետին առ քահանայապետն:

Ե. Այլ տան գալտեան արեւելեան գեսպանացն ի Հռոմ, եւ վասն գործոց նոցա եւ ժողովոյ քահանայապետին որոյ հրեշտակութիւն առաքեալ ի Կոստանդնուպոլիս պատուիրէ գումարել ժողով ակեղերական: Այլ վասն ընդանելութեան հրեշտակացն յինքնակալէ անտի:

Զ. Այստեղ ակեղերական ժողովն, եւ յառաջին գումարման անդ ընթերցեալ լինին այլ եւ այլ գիրք, եւ գիր երգմանն որ ի Հռոմոյ անտի առաքեցաւ, այլովքն հանգերձ:

Է. Յերկրորդում գումարմանն ընկալեալ լինին ի հայրապետին եւ պիսկոպոսք ոմանք եւ ժառանգաւորք. եւ վասն պատժոցն պատուհասից որոց ի հերձուածոցն դարձան:

Ը. Յերրորդ եւ ի չարորգ գումարմանն կոչեալ հարցն զոմանս ի կողմնակցաց անտի փոսայ կշտամբեալ յանգիմանն զպատիր բանս նոցա, եւ յողմմութիւն յորգորեն զնոսա, այլ զուր:

Թ. Ի հինգերորդում գումարմանն կոչեն յանգիման զփոս ժողովեալքն եւ դան գործեն ամեւ զնա յուղղութիւն, այլ ընդ վայր եւ վայրապար:

Ժ. Ի վեցերորդ գումարման անդ գայ եւ Վասիլ կոյոր եւ կոչեալ զոմանս ի կողմնակցաց փոսայ յորգորէ զնոսա յուղղութիւն վարուց. հակառակորդքն պէսպէս իմն օրինակք ջանան արդարացուցանել զփոս, այլ ժողովեալքն ջրեալ մերժեն զտալօդ բանս նոցա:

ԺԱ. Յեւթներորդ գումարմանն միւսանգամ կոչեն զփոս կողմնակցոցն իւրովք հանգերձ եւ յորգորեալ խրատեն զալ յուղղութիւն, այլ իրեւ օգուտ ինչ նոցա ոչ լինի, գնեն նզով ի վերայ:

ԺԲ. (Յութերորդ գումարմանն այրեն զգիրս ինչ փոսայ, եւ անգէն յանգիմանի խորամանկութիւն նորա սր ոսւտ բռնս յոգեալ եւ կրկնեալ էր զքահանայապետէն Հռոմայ: Սարձեալ բանք զՊատկերամարտիցն եւ զնզովելոյ նոցա:

ԺԳ. (Յիններորդ գումարման քննին կողմնակիցք ոմանք փոսայ. իսկ ի առաներորդումն ընթերցեալ լինին քսան եւ եւթն կտնոնք, սահման հաւատոց ժողովոյն եւ բանք ինքնակալին:

ԺԴ. Խաւզլթք սուրբ ժողովոյն: Ղարճ ի կարճոյ համառօտս պատմի զանցիցն անցելոց ընդ հրեշտակո Հռոմայ:

ՈՒԹԵՐՈՐԴ

ԺՈՂՈՎ, ՏԻԵՋԵՐԸԿԸՆ

ՈՐ Է

Դ. ՀԵՄԵՇԽԵՐ ՀԵԿԸՆ Ս. ՍԻՒՆ ՀՈԴՈՍ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՂՍԻ

Պատմարեալ առ քահանայապետութեամբ Ազրիանոսի երկրորդի եւ առ աւերութեամբ Վասիլի ինքնակալի արեւելեայց, ի կշտամբանս Փոտայ, որ բռնի յինքն վտարեալ էր զիշխանութիւն անթագոյն Կոստանդինուպոլսի, մերժեալ զսուրբն Իգնատիոս զբռն հայրապետն:

Յ Ա Մ Ի Ց Ե Ա Ռ Ն 869 — 870

ՆԱԽԸՆՉ չար, ատելութիւն եւ սնապարծիկն փառք՝ այս երեք ախտք են՝ որք ոչ միայն առ արտաքինս զքանկալի պտուղս խաղաղութեան բնաւին ցամաքեցուցանեն, եւ արգելուն զբոց սիրոյն վառեալ արծարծեալ պահել, այլ եւ յեկեղեցւոջ իսկ Մատուծոյ մեծամեծ վնասս գործեն: Եւ որք զայսոսիկ ախտացեալ ի փարախ եւ ի դաւիթ ոչխարացն Վրիստոսի մտանել ժողին՝ դայլք են յափշտակողք եւ ոչ եթէ հովիւք հաւատարիմք տէրունական հօտին կամ պաշտօնեայք եւ մատակարարք խորհրդոցն Մատուծոյ, որք եւ ի տան Տեառն անհնարին աղէտս եւ չարիս յարուցանեն ի կործանումն բազմաց, որպէս արդ իսկ տեսցուք փոքր ի շատէ:

Ե. ՅԱՄԻ Տեառն 813 ի բաց դնէր Միքայէղ ինքնակալ զթագն հաւանութեամբ զօրացն եւ ժողովրդեան եւ զիշխանութիւն պետութեանն թողոյր ՚ի եւոնի որ էր ազգաւ հայ ի տոհմէ Արծրունեաց, եւ ոստիկան հրամանատար զօրաց յԱսիացւոց կողմանս. եւ ինքն տիկնաց տիկնաւն Պրոկոպեալ եւ երկու որդւովքն Թէոփիղակտեալ եւ Նիկետալ՝ եմուտ ի վանս: Ի հրաժարելն յաշխարհէ փոխեցին երեքեան եւս զանուանս իւրեանց, Միքայէղ կոչեցաւ Աթանաս, Թէոփիղակտոս՝ Աւստրատիոս եւ Նիկետալ՝ Իգնատիոս, որ եւ յետ ամաց ինչ կալաւ զաթոռ հայրապետութեան Կոստանդնուպոլսի. որպէս ի յաջորդ բանս պատմեսցուք: Յետ ՚ի եւոնի առ զթագաւորութիւնն Միքայէղ

Խոթով, եւ յետ մահուան նորա պայազատեաց զաթոռն որդի նորա Խէտփիղոս: Սրբա կարի իմն թշնամութեամբ գնային ընդ պաշտաման սուրբ պատկերաց եւ յարուցանէին հալածանս ի վերայ պաշտօնէից եկեղեցւոյ եւ միայնակեցաց:

Իսկ իբրեւ Խէտփիղոս եւս յամի 842 վախճանեցաւ, առնոյր զինքնակալութիւնն որդի նորա Միքայէլ մանուկ աւուրբբ, որում ձեռնառու օգնական եղեւ բարեպաշտօն մայր նորա Խէտդորա: Տիկինս այս մեծ խորհրդով եւ օգնականութեամբ քաջին եւ առաքինւոյն Մանուելին որ էր հայ ազգաւ ի տոհմ Սամիկոնեանց, զոր Խէտփիղոս կայսր ընդ Խէտփիստեայ աւագատենադարի ինքնակալութեանն եւ ընդ Վարդայ կամ Բարդասայ իշխանի եղբօր Խէտդորայ՝ կացուցեալ էր անձնապահապետ կամ խնամակալ որդւոյ իւրոյ Միքայէլին, հաստատեաց միւսանգամ զպաշտօն սրբոց պատկերաց յառանձինն ժողովի եպիսկոպոսաց գումարելոց ի Սոստանդնուպոլիս: Ի սմին ժողովի ի բաց ընկեցաւ յաթոռոյն Սոստանդինուպոլիս Զովհաննէս գլուխ Պատկերամարտից ժամանակին այնորիկ, որ եւ յաղագս ձեռն տալոյ յայս աղանդ ամբարձեալ էր անարժանութեամբ ի նոյն աստիճան: Եւ կացուցաւ արժանաւոր հայրապետ մեծի աթոռոյն երանելին Մեթոքիոս, որ յառաջագոյն ի ժամանակս Միքայէլի Խոթովի եւ Խէտփիղեայ վասն իւրոյ ողջամիտ վարդապետութեանն ի պէտպէս փորձութիւնս տանջանաց էր մտնեալ:

Նաղկեցուցեալ երանելոյս այսորիկ զեկեղեցի իւր բարի բարի կարգօք զամս հինգ, յամի 847 սրբութեամբ փոխեցաւ ի մշտնջենաւոր անմահութիւնն: Եւ յետ նորա յաջորդեաց զաթոռ հայրապետութեան երանելի հայրապետն եւ պարծանք եկեղեցւոյ Զունաց սուրբն Խզնատիոս, որ կոչէրն Նիկիտաս: Եւ քանզի ի պատճառս այսր երանելի հայրապետի, այս ինքն առ հաստատելոյ զնա վերստին յիւրում պատուի գումարեցաւ ութերորդ տիեզերական ժողովս, ի դէպ է մեզ աստէն ոչ հարեւանցի իմն անցանել յաղագս գործոց եւ առաքինական վաստակոց նորին: Սա՛ որպէս վերագոյնն գրեցաք՝ հրաժարեալ յաշխարհէ սիրով յօժարութեամբ յանձն առ զվանական կարգս, եւ յամենայն հանդէսս ուղղութեանց գամ քան զգամ յառաջագէմ զարգացեալ յետ ամաց ինչ վասն իւրոց զարմանալի վարուցն կարգեցաւ առաջնորդ ի մենաստանի իւրում: Եւ զի աստուածեղէն սիրով վառեալ էր եւ կամէր յամենայնի գործակից լինել ի բարին, փոյթ յանձին կալաւ առաքինի ջանիւք ի բազում տեղիս վանորայս շինել, եւ զկարգս միայնակեցութեան պայծառացուցանել: Եւ ել լուր որբութեան եւ համբաւ գովութեան նորա առ ամենեւեան. ուստի

եւ Հասարակաց Հաւանութեամբ մեծամեծ աւագանւոյ եւ ժողովողեան յամի 847 կացուցաւ հայրապետ ի մայրաքաղաքն արեւելից :

Այս մարթ բանիւ պատմել , թէ ի քանի մեծամեծ գործս բարեաց ձեռն արկ երանելիս այս յօրէ առաջնմէ յորում յայն պատիւ ամբարձաւ , եւ թէ քանի իմաստութեամբ սկեր ի վերայ հօտի իւրոյ : Օջորանային ձեռք երանելւոյն ի կարգել եւ յարդարել զամենայն ցորեան ժամանակս Միքայէի ինքնակալ գործակից եւ խորհրդակից իւր ունէր զբարեպաշտ մայր իւր , եւ զհանձարեղ դաստիարակսն զՄանուէի Հայ եւ զԹէոփախտոս : Իայց իբրեւ մին ի սոցանէ խորամանկութեամբ Վարդայ որ երկրորդ դաստիարակ ինքնակալին էր , եւ մեւնս յախտէ հիւանդութեան մեռան , զհետ երթայր այնուհետեւ Միքայէի խորհրդոյ Վարդայ քեռւոյ իւրոյ եւ անառակ երիտասարդաց՝ հասակակցաց իւրոց , եւ հալածէր յարքունեացն զմայր իւր բարեպաշտոն : Եւ յայնմ հետէ երանելին Իզնասիոս չլինէր բաւական պայծառացուցանել ըստ կամաց զամենայն զկարգս բարութեան : Եւ ինքն չարիմացն Վարդ օգնական իւր գտեալ զհասակ մանկութեան ինքնակալին , ըստ յաջողակ եւ խորամանկ խորհրդոց իւրոց գործէր յարքունիս անդ զամենայն՝ որպէս ինչ իւր կամք էին : Եւ զի յարքունիսն Վոստանդինուպոլիսի այնպիսի ինքնակալ եւ նոյնպիսի խորհրդական կամ դաստիարակ ի վերայ գործոց կային , ամենայն հոգեւոր եւ եկեղեցական յօրինուածութիւնք նորա յաւեր դարձան :

Այս ամենայն աչօք իւրովք տեսեալ երանելին Իզնասիոս , մեծաւ թախծութեամբ տառապէր լայր եւ մորմոքէր եւ անդադար յորդորելով խրատ տայր հայրաբար Վարդայ՝ զգաստանալ ի մոլեկան վարուցն եւ յետս կալ յանուղղայ գնացիցն , մանաւանդ յանարժան խառնակութենէ ընդ նուոյ իւրում , որ բազմաց էին պատճառք գայթակղութեան : Իբրեւ նորա ոչինչ

1 Ունէր աւ իւր ինքնակալ զեւմէր խառնագնաց երկասարգաց , զորս մեծաւ պատուով մեծարէր , եւ տայր նոցա բազում ինչ յարհամարհանս ուրբ հաւատոյ եւ իբրեւ զեւրհուրդ զհօգնութեան բաշխէին վայելելու պաշտամանց կարգաց եկեղեցւոյ առնել : Հրամայոյր նոցա զէնուսակ սպիւն հաւ զարգս եւ զգետս պաշտօնէից եկեղեցւոյ եւ իբրեւ ի տեսել թատերաց կատարել զպաշտամանս : Գլուխ սոցա կարգեալ զթեոփիլոս զոմ Գրիգոր , այն է՝ նախնայն անուանեալ , զոր պիտակ անուամբ կոչեաց հայրապետ , եւ պլլը եւս եւս զանուանս մաստանս եպիսկոպոսապետաց հաւանական յաջողին Վոստանդինուպոլիսի : Իսկ ինքն անօրէն՝ որ պատիւ անէին հաւապունս , եւ պարծէր տեսելով . Ինչ մարեր լինել ի կարգի պատկիս անառակ հայրապետ է թեոփիլոս , Վարդայ կայսեր մարդկան՝ առ զանոն եպիսկոպոսապետի փոտ , իսկ քրիստոնէից՝ Իզնասիոս :

զգաստացեալ ի վատթար գործոցն, յաւուր յայտնութեան մտեալ յեկեղեցին կամէր ընդունել ի ձեռաց երանելի Հայրապետին զհաւուր խորհուրդն գոհութեան, սուրբն Խզնատիոս քստմնեալ ընդ յանդգնութիւն նորա մերժեաց զնա ի բաց: Խրատ եւս տայր եւ յորդորէր չընդունել զհացն հրեշտակաց յողի իւր պղծեալ պէսպէս եւ դառն ախտիւք, եւ զարհուրեալ դողալ յահագին դատաստանաց Ամենակալին: Այս գործ երանելւոյն անհնարինս զայրացոյց զիշխանն, եւ գրգռեաց զնա յատելութիւն մեծ ի վերայ իւր: Ար եւ առ զվրէժ արհամարհանացն առնելոյ, բազում բանիւք ած ի հաւան զինքնակալն հրաման սաստիկ ի վերայ դնել Խզնատիոսի, զի մեծաւ շքեղութեամբ տացէ զգգեստ կրօնաւորութեան մօր իւրում թէ՛ գորայ եւ քերցն, զորս հակառակ կամաց նոցա արգելեալ էր ի մենաստանի: Այսմ անարժան գործոյ ոչ հաւանեցաւ Հայրապետն, քանզի անդէպ իմն համարէր զանմեղ տիկնայսն հակառակ կամաց իւրեանց արկանել ընդ ծանր լծով: Այսպիսի գործովք ի սրտմտութիւն բարկութեան գրգռեալ զինքնակալն եւ զերեւելի պաշտօնեայս արքունեաց, յետ հովուելոյ զամս երկուսասան զհօտ իւր ուղիղ վարդապետութեամբ, ի հրամանէ ինքնակալին ըստ բանսարկութեանն Վարդայ ընկեցաւ յաթոռոյն եւ հալածական եղեւ ի Տերերին/թոս կղզի:

Ի. Աս առաջին գործ եղեւ սրտմտութեան եւ անօրէն խորհրդոց Վարդայ, որոյ արագ արագ զհետ եկն մեռ եւս այլ դառնագոյն, որ զհամօրէն եկեղեցի Յունաց ձեղքեաց եւ քակեաց ի հաղորդութենէ կաթողիկէ եկեղեցւոյ: Վանդի ոչ յետ բազում աւուրց իւրով իշխանութեամբ կացոյց նա յաթոռ իշխանութեանն զՓոտ ներքինի՝ զայր անուանի յարքունիս անդ, եւ զմտերիմ իւր յամենայնի եւ զձեռնոտ: Այս սա ինքն Փոտ յազատ տանէ եւ յերեւելի տոհմէ սերեալ, կորովամիտ եւ հանձարեղ, փոյթ յուսմունս, որով եւ վարժեցաւ իսկ ամենայն իմաստութեամբ եւ ազգի ազգի գիտութեամբք ըստ աշխարհագիր կարգաց: Այլ քանզի մեծատուն էր նա ընչիւք, ստացեալ բազում գիրս՝ բազում անգամ եւ զգիշերն եւս ոչ ընդքուն հանգստեան, այլ ընդ ընթերցուածս գրոց հանէր: Այսպիսի գիտութեամբք իւրովք զանցոյց, ըստ ասելոյ Նիկեոսեայ պատմագրի, ոչ միայն զամենայն իմաստնովք աւուրց իւրոց, այլ եւ որ յառաջ քան զնա եղին: Յարքունիս անդ ինքնակալին աւուրց յաւուրս անուանի երեւեալ, եղեւ գլուխ ատենադպրաց կամ դպրապետ համօրէն տէրութեան: Այլ թէպէտ եւ այսպիսի առաւելութիւնք էին նորա, սակայն կուրացեալ էր անհնարին ի ցանկութենէ սնապարծիկն փառաց. եւ այնպէս հաստատեալ էր ի խորամանկութեան, ի նենգաւոր չարու-

Թեան եւ ի խօսել սուտ, մինչեւ ի միամտութենէ եւ յանկեղծաւոր վարուց իբրեւ յանարգ ինչ կարեաց խուսել: Մինչդեռ ի կարգ աշխարհի էր, յարեցաւ ի կողմն Վրիգորի ուրումն եպիսկոպոսի Սիրակուսացւոց, որ վասն անկարգ զնացից իւրոց որոշեալ էր ի սրբոյն Խզնատիոսէ ի ժողովի ուրեք ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ, վասն որոյ եւ բազում հակառակութեամբ կայր ընդ երանելի հայրապետին, եւ բազում ինչ խորամանկեալ շարութեամբ խօսէր զնմանէ:

Յետ կարգելոյ առնաւ այսորիկ հերձուածողի հակառակ սրբոց կանոնաց ժողովոց եւ եկեղեցւոյ՝ միայն առանձին իշխանութեամբ Վարդայ իշխանութիւնն մեծ, բազում եպիսկոպոսունք՝ որոց ըստ օրինի հասանէր իշխանութիւն այնպիսի ընտրութեան՝ ոչ հաւանեալ անարժան յանդգնութեան նորա, ինքեանք եղին ի մօտի զայլ որ ըստ ուղիղ կարգի կացուցանել յաթոռն, եւ բազում աւուրս հաստատութեամբ կային ի խորհուրդս իւրեանց: Ուայց եւ սոքա տակաւ որսացեալ ի հաղթս արքունի սպասաւորաց, բաց ի հնգից եպիսկոպոսաց՝ հաւանեցան անարժան կամացն Վարդայ: «Եւ եւ սոքին իսկ հինգ եպիսկոպոսք տեսեալ զնոսորումն այնչափ բազմութեան եպիսկոպոսաց եւ գրեթէ յոյժ ի նեղ անկեալ, ինքեանք եւս միաբանեցան ընդ բազմութեանն: Ուայց յառաջագոյն առին խոստումն ի Փոտայ, ի բաց ընկենուլ զհերձուածն, միաբանել ընդ Խզնատիոսի, եւ մի ընդդէմ նմին կալ, մանաւանդ թէ իբրեւ զհարբս իրելեաւ խանդաղատել զնովաւ, եւ առանց հաւանութեան նորա չառնել ինչ: Ի վերին երեսս զամենայն բանս խնդրոյ նոցա ընկալեալ Փոտայ, ամենեցուն հաւանութեամբ ի վեց աւուրս ձեռնադրեցաւ յամենայն կարգս եկեղեցական աստիճանաց. այն է՝ յառաջնումն եղեւ միայնակեաց, յերկրորդումն՝ ընթերցող կամ դպիր, յերրորդումն կէս սարկաւազ, ի չորրորդումն՝ սարկաւազ, ի հինգերորդումն՝ քահանայ եւ ի վեցերորդումն՝ այս ինքն յաւուր մեծի ծննդեան Վրիստոսի յամի 858, եպիսկոպոս եւ հայրապետ Սոստանդինուպոլիս՝ ձեռս զնելով Վրիգորի հերձուածող եպիսկոպոսի Սիրակուսացւոց: «Եւ այսպէս բազմեալ յաթոռ հայրապետական, ի ձայն բարձր աւետարանեաց ժողովրդեան զխաղաղութիւն, ոչինչ խորհուրդ խաղաղութեան ի մօտ ունելով, ասէ՝ Վիկետոսս պատմագիր ²:

Չեւ էին անցեալ աւուրք քառասուն ի վերայ ձեռնադրութեան անարժան առնն, մոռացոնս արարեալ խոստմանցն իւրոց, սկիզբն արար ի գլուխ հանել զխորհուրդս իւր զոր յառաջագոյն մենքենայեալ էր ի վերայ հայրապետին Խզնատիոսի: Եւս իմն էին իղձք նորա, զի շեջուսցէ յաշխարհէ զանուն եւ

² Ի վերս սրբոյն Խզնատ. հայրապ.

զյիշատակ երանելւոյն բառնալով զնա ի կենաց. քանզի յիշատակ պայծառ առաքինութեանց նորա նկարեալ ի միտս ժողովորդեան՝ բաւական էր փնաս մեծ իշխանութեան իւրում հասուցանել: Այսն այսորիկ զհամօրէն վիճակաւորս որք որոյն իգնատիրոսի պաշտպանիչք լինէին, արկ ի չարաչար լլկանս, յորոց յետ սակաւուց հանեալ զնոսա, ողոր բանիւք եւ մեծամեծ խոսամամբք պարգեւաց եւ իշխանութեան հնարէր կորզել ի ձեռաց նոցա գիրս ի գտանել պատճառս ամբաստանութեան զորոցն իգնատիրոսէ: Իբրեւ ամենայն հնարք նորա ի դերեւ ելին, ցասուցեալ թելագիր եղեւ իշխանին Ալարդայ եւ ապա ի ձեռն նորա Միքայելի ինքնակալի առաքել զարս ոմանս առ երանելին իգնատիրոս, եւ ըմբերանել զնա իբրեւ թշնամի եւ փեսասկար յիրս արբուռի: Իսկ եւ իսկ արձակեցան անագորոյն պաշտօնեայք եւ դառն դահիճք ի Տերերինթոս կղզի, ուր ատեան հարցափորձի կազմեալ, նախ զսպասաւորս երանելւոյն ստառիկ կտտանօք լլկէին: Այ ինչ կարացեալ գտանել պատճառս, կամ լսել ի նոցանէ բանս ինչ չարախօսութեան զերանելի հայրապետէն առ ամբաստան լինելոյ իրաւացի դատաստանաւ զնմանէ, անիրաւութեամբ իշխեցին ձեռն ի նա արկանել:

Առեալ զնա եւ զորս ընդ նմայն էին ի Տերերինթեայ ի ջուցին յայլ տեղիս, ուր զերանելին չարաչար հարուածովք տանջէին: Առաւել քան զամենեսեանս յառաջագէմ գտեալ՝ Վեռն ոմն պաշտօնեայ արբուռի, եհան նմա սաստիկ ապտակս՝ մինչեւ թօթափել երկուց յատաւանց սրբոյն: (}եաոյ ուժգին պրկեալ զոտս նորա ծանր կապանօք եւ շղթայիւք եդին ի դիպահօջ: «Այլ այս ամենայն ուժգին հարուածք եւ խոշտանգանք վասն այնորիկ էին, ասէ Նիկեոսա, զի իգնատիրոս տացէ գիր հրաժարելոյ, եւ իւրով կամօք զաթոռ իշխանութեանն թողցէ: Իայց իգնատիրոսի տեսեալ թէ ապականիչ գայլն ժանտանոյ ի հօտն, որչափ ինչ ձեռնհաս էր խափանէր զյարձակումն նորա», (}ես ոչ բազում աւուրց փոխեալ զտեղի բանտին, նովին կապանօք անցուցին զայրն սուրբ յայլ արգելանս. մինչեւ ապա բերեալ արգելին ի Միտիդինէ կղզի: Մինչ դեռ երանելին ի նեղութիւնս յայսոսիկ կայր, Փոտ ի մի ժողով գումարեալ զամենայն բարեկամս եւ զորս ի կողմն իւր էին ի մեծ եկեղեցի սրբոց առաքելոց, հաստատէր թէ անկաւ իգնատիրոս յաթոռոյ պատուոյն, եւ դառն նզովիւք նզովէր զնա: Որք միանգամ հաւանէին կամաց նորա եւ ընդունէին զբան վճռոյն՝ զնոսա ընդ առաջին բարեկամս եւ սիրելիս իւր գրէր: Իսկ որք երկիւղածքն էին եւ հակառակեալ բանից նորա՝ կշտամբէին զնա իբրեւ լուծիչ կարգաց եկեղեցւոյ, եւ զերանելին իգնատիրոս սիրելի հայրապետ իւրեանց եւ առանց ամենայն յանցանաց քարոզէին,

կապանօք եւ ասնջանօք ի բազում վիշտ մասնէր զնոս: Եւ զբազումս յեպիսկոպոսոց անոք եւ ի ժողովոցնէ, որք վրով արդարութեան վտակալ երանելոյն Իգնատիոսի շնորհով մասնէին, յետ չարաշար ձաղանոց վարեաց ի Աստանդիմապոլսոյ:

Եւ զի խորամանկ եւ չարախորհուրդ էր այրն, անտեղ թէ այսպիսի երկպառակութիւնք եւ տրտունջք յեպիսկոպոսոս եւ յուղղափառս վասն անձին իւրոյ՝ յոյժ ասելի կացուցանեն զանուն իւր յայլ անդին, խորհեցաւ նոր իմն խորհուրդ չարութեան՝ հրեշտակս արձակել ի Հռոմ առ Վիկտորիոս մեծ քահանայապետ, եւ պատիր բանիւք աղաչել զնա՝ զի հրեշտակս յանուն իւր ի Աստանդիմապոլսոյ արձակեսցէ: Այնչափ եղբայր խորհեցաւ ցուցանել նմա, ասէ Վիկտորիոս, թէ ցանկայ միաբանութեամբ հրեշտակացն Հռոմայ, զոմանս մնացեալս ի Պատկերամարտից ջնջել սպառնալու. բայց ներքին խորհուրդք նորա այն էին, զի երեւելի իշխանութեամբ քահանայապետին Հռոմայ հաստատեսցէ զլուծումն սրբոյն Իգնատիոսի ի կարգէ հայրապետութեան: Եւ հաստատեալ ի մօր զայս խորհուրդ՝ յամի 859 յլեաց ի Հռոմ զՍիմեոնիոս Պանդրայ, զմէսփոխոս Եմբրեայ, զՍամուէլ Վանեայ եւ զՕւրարիան Տաւրմանայ եպիսկոպոսապետս, որք էին բարեկամք եւ սիրելիք նորա. եւ եւ ի ձեռս նոցա գիր առ նոյն քահանայապետ, յարում տալ թեամբ ասէ, թէ «Իգնատիոս ծերացեալ հասակաւ եւ ի հիւանդութենէ ծանրացեալ, յետ եկաց յաստիճանէ պաշտամանն, եւ կայ խաղաղութեամբ ի կղզւոյ եւ ի մնաստանի իւրում, մեծարեալ ամենայն պատուով եւ սպասուորութեամբք յիշխանաց եւ ի ժողովոցնէ»: Ի սոյն գործ եւ Միքայէլ կայսր բախնդրոյ փոսայ առաքեաց գիրս եւ գետպան ի Հռոմ առ մեծ հայրապետն Վիկտորիոս, եւ գրութի գետպանացն էր Երջուր մեծ պաշտօնեայ արքունի: Իսկ ի կողմանցոց եւ ի մեքանց երանելոյն Իգնատիոսի ոչ որ կարող եղև ելանել ի Հռոմ եւ ծննդաւորութեամբ զբացուցանել մեծի քահանայապետին վասն նենգութեանց փոսայ եւ խնամքովն ի վերայ հայրապետին իւրեանց սրբոյ:

Ի հասանել արեւելեան հրեշտակոց ի Հռոմ, զբազմութեամբ ժողով գումարեալ երանելոյն Վիկտորիոսի, որոնց զերկուս հրեշտակ զԼուարուսիոս եպիսկոպոս Պրատիայ եւ զՕւրարիան եպիսկոպոս Եմբրեայ, եւ յիւրոց բնաս ի Աստանդիմապոլս: Պատուէր եւ նոցա բարեք կարգաւ հասանել զմենացն բան ողորմեան՝ որ քան պատանան սրբոց պատկերոց աշխատեալ էր յաթիւնարդ տիկնայան ժողովոցն: Իսկ զմենացն բան որ վասն Իգնատիոսի եւ քա

զյիշատակ երանելւոյն բառնալով զնա ի կենաց. քանզի յիշատակ պայծառ առաքինութեանց նորա նկարեալ ի միտս ժողովըրդեան՝ բաւական էր փնաս մեծ իշխանութեան իւրում հասուցանել: Այսն պատրիկ զհամօրէն վիճակաւորս որք սրբոյն Իգնատիոսի պաշտպանիչք լինէին, արկ ի չարաչար լլկանս, յորոց յետ սակաւուց հանեալ զնոսա, ողոր բանիւք եւ մեծամեծ խոսամամբք պարգեւաց եւ իշխանութեան հնարէր կորզել ի ձեռաց նոցա գիրս ի գտանել պատճառս ամբաստանութեան զսրբոյն Իգնատիոսէ: Իբրեւ ամենայն հնարք նորա ի դերեւ ելին, ցատուցեալ թելագիր եղեւ իշխանին Աւարդայ եւ ապա ի ձեռն նորա Միքայելի ինքնակալի առաքել զարս ոմանս առ երանելին Իգնատիոս, եւ ըմբերանել զնա իբրեւ թշնամի եւ փեսասկար յիրս արքունի: Իսկ եւ իսկ արձակեցան անագորոյն պաշտօնեայք եւ դառն դահիճք ի Տերերինթոս կղզի, ուր ատեան հարցափորձի կազմեալ, նախ զսպասաւորս երանելւոյն սատարիկ կտտանօք լլկէին: Այն կարացեալ գտանել պատճառս, կամ լսել ի նոցանէ բանս ինչ չարսխօսութեան զերանելի հայրապետէն առ ամբաստան լինելոյ իրաւացի դատաստանաւ զնմանէ, անիրաւութեամբ իշխեցին ձեռն ի նա արկանել:

Առեալ զնա եւ զորս ընդ նմայն էին ի Տերերինթեայ ի ջուցին յայլ տեղիս, ուր զերանելին չարաչար հարուածովք տանջէին: Առաւել քան զամենեսեան յառաջադէմ գտեալ՝ Վեռն ոմն պաշտօնեայ արքունի, եհան նմա սաստիկ ապտակս՝ մինչեւ թօթափել հրկուց յատամանց սրբոյն: Հետոյ ուժգին պրկեալ զոտս նորա ծանր կապանօք եւ շղթայիւք եղին ի դիպահջո՛ւ: «Այլ այս ամենայն ուժգին հարուածք եւ խոշտանգանք վասն այնորիկ էին, ասէ՛ Նիկիտաս, զի Իգնատիոս տացէ գիր հրաժարելոյ, եւ իւրով կամօք զաթոռ իշխանութեանն թողցէ: Իայց Իգնատիոսի տեսեալ թէ ապականիչ գայլն ժանտանայ ի հօտն, որչափ ինչ ձեռնհաս էր խափանէր զյարձակումն նորա», Հետ ոչ բազում աւուրց փոխեալ զտեղի բանտին, նովին կապանօք անցուցին զայրն սուրբ յայլ արդելանս. մինչեւ ապա բերեալ արգելին ի Միտիդլինէ կղզի: Մինչ դեռ հրանելին ի նեղութիւնս յայտոսիկ կայր, Փոտ ի մի ժողով գումարեալ զամենայն բարեկամս եւ զորս ի կողմն իւր էին ի մեծ եկեղեցի սրբոց առաքելոց, հաստատէր թէ անկաւ Իգնատիոս յաթոռոյ պատուոյն, եւ դառն նզովիւք նզովէր զնա: Արք միանգամ հաւանէին կամաց նորա եւ ընդունէին զբան վճռոյն՝ զնոսա ընդ առաջին բարեկամս եւ սիրելիս իւր գրէր: Իսկ որք երկիւղածքն էին եւ հակառակեալ բանից նորա՝ կշտամբէին զնա իբրեւ լուծիչ կարգաց եկեղեցւոյ, եւ զերանելին Իգնատիոս սիրելի հայրապետ իւրեանց եւ առանց ամենայն յանցանաց քարոզէին,

կառնանք եւ տանջանք ի բազում վիշտս մտանէր զնոսա: Եւ զբազումս յեպիսկոպոսաց անտի եւ ի ժողովրդենէ, որք սիրով արդարութեան վառեալ երանելոյն Իգնատիոսի ջատագով մտանէին, յետ չարաչար ձաղանաց վտարեաց ի Աոստանդինուս պոկոսոյ:

Եւ զի խորամանկ եւ չարախորհուրդ էր այրն, տեսեալ թէ այսպիսի երկպառակութիւնք եւ տրտուշք յեպիսկոպոսս եւ յուղղափառս վասն անձին իւրոյ՝ յոյժ ատելի կացուցանեն զանուն իւր յայլ տեղիս, խորհեցաւ նոր իմն խորհուրդ չարութեան՝ հրեշտակս արձակել ի Հռոմ առ Նիկողայոս մեծ քահանայապետ, եւ պատիր բանիւք աղաչել զնա՝ զի հրեշտակս յանուն իւր ի Աոստանդինուս պոկոսոյ արձակեսցէ: Անգամ տեսաւ խորհեցաւ ցուցանել նմա, ասէ Նիկետաս, թէ ցանկալ միաբանութեամբ հրեշտակացն Հռոմայ, զոմանս մնացեալս ի Պատմեմարտից ջնջել սպառնապուռ. բայց ներքին խորհուրդք նորա այն էին, զի երեւելի իշխանութեամբ քահանայապետին Հռոմայ հաստատեսցէ զլուծումն սրբոյն Իգնատիոսի ի կարգէ հայրապետութեան: Եւ հաստատեալ ի մօր զայս խորհուրդ՝ յամի 859 յղեաց ի Հռոմ զԱթոռիոս Վանգրայ, զԷփէփիդոս Լմորեայ, զԱմուէղ Վոնեայ եւ զՕպարիաս Տաւրմինեայ եպիսկոպոսապետս, որք էին բարեկամք եւ սիրելիք նորա. եւ ետ ի ձեռս նոցա գիր առ նոյն քահանայապետ, յորում ստուութեամբ ասէ, թէ «Իգնատիոս ծերացեալ հասակաւ եւ ի հիւանդութենէ ծանրացեալ, յետս եկաց յաստիճանէ պաշտամանն, եւ կայ խաղաղութեամբ ի կղզւոջ եւ ի մենաստանի իւրում, մեծարեալ ամենայն պատուով եւ սպասաւորութեամբք յիշխանաց եւ ի ժողովրդենէ», Ի սոյն գործ եւ Ալեքսանդր կայսր ըստ ինդրոյ փոտայ առաքեաց գիրս եւ դեսպանս ի Հռոմ առ մեծ հայրապետն Նիկողայոս, եւ գլուխ դեսպանացն էր Արշակիր ոմն պաշտօնեայ արքունի: Իսկ ի կողմնակցաց եւ ի մտերմաց երանելոյն Իգնատիոսի ոչ ոք կարող եղեւ ելանել ի Հռոմ եւ ճմարտութեամբ զգացուցանել մեծի քահանայապետին վասն նենգութեանց փոտայ եւ ինքնակալին ի վերայ հայրապետին իւրեանց սրբոյ:

Ի հասանիլ արեւելեան հրեշտակաց ի Հռոմ, զգուշութեամբ ժողով գումարեալ երանելոյն Նիկողայոսի, որոշեաց զերկուս հրեշտակս զՀռոդուադոս եպիսկոպոս Պորտուեայ եւ զՕպարիաս եպիսկոպոս Լնագնեայ, եւ յղեաց զնոսա ի Աոստանդինուս պոկոսոյ: Պատուէր ետ նոցա բարւոք կարգաւ հաստատել զամենայն բան ուղղութեան՝ որ վասն պաշտաման սրբոց պատկերաց սահմանեալ էր յեւթներորդ տիեզերական ժողովոյն: Իսկ զամենայն բանս՝ որ վասն Իգնատիոսի եւ փո-

տայ՝ պատուիրեաց ուղիղ դատաստանաւ քննել եւ ծանուցանել նմա: Ի ձեռն սոցա առաքեաց սուրբ հայրապետն Թուղթս երկուս, զմի առ Սիբայէի կայսր, եւ զմեւ եւս առ Փոտ: Օգլուի Թղթոյ իւրոյ առ Փոտ այսպէս իմն սկսանէր քահանայապետն. «Վիկոյայոս եպիսկոպոս ծառայիցն Աստուծոյ՝ Փոտիոսի իմաստնոյ խնդալ», ուր քաջ տեսանի՝ զի ոչ ինչ յորջորջումն քահանայութեան կամ եպիսկոպոսութեան տայ նմա. որպէս սովորութիւն էր առնել յամենայն Թուղթս առ եպիսկոպոսունս. որով եւ յայտ առնէր քահանայապետն՝ Թէ իբրեւ առ այր մի աշխարհական գրէր առ նա. որպէս եւ յառաջ անցեալ խօսի ի Թղթի անդ իւրում զայս ձեւ օրինակի. «Յաւ եղեւ մեղ, ասէ, յաղաքս ոչ պաշտելոյ ձեր զկարգս ուղիղս, վասն զի ոչ ըստ եկեղեցական աստիճանս ի վեր ելեալ՝ յայնպիսի մեծ պատիւ յաշխարհական կարգէ հասէք, ուր վայել էր ձերում իմաստութեան այնպէս իմն ըստ ուղիղ կանոնաց կալ ի կարգի վիճակաւորաց, զի ոչինչ գործ արտաքոյ եկեղեցական սահմանաց գործեալ, ի գիպող ժամանակի եւ արժանաւոր կոչմամբ կարգիցիք հովիւ եկեղեցւոյ: Եւ քանզի զայսոքիւք անփոյթ արարէք, ահա յայտ յանդիման ցուցաւ՝ Թէ հակառակ սահմանաց հարցն գործեալ է ձեր: . . . Սի ասն որոյ ձերում ձեռնադրութեանն չկարեմք հաւանել մինչեւ մերքն՝ որք ի մէջ այդր ի Սոստանդինուպոլիս առաքեցան, դարձեալ եկեսցեն այսր առ մեզ, զի ի նոցանէ առցուք ծանօթութիւն զգործոց բարւոք գնացից ձերոց, զհաստատութենէ մտացոյ մատուցանել նպաստաւորութիւն եկեղեցւոյ, եւ զփութոյ պնդութեան ի պահպանութիւն ուղղափառ հաւատոց: Եւ յայնժամ ապա եթէ արժան Թուեսցի՝ զձեզ իբրեւ այնպիսի մեծի աթոռոյ առաջնորդ մեծարեսցուք, եւ եզրայրական սիրով պատուեսցուք», Իսկ ի Թղթին որ առ ինքնուկայն, տրտունջ լինի սուրբ հայրապետն վասն ձեպով դատաստան առնելոյ եպիսկոպոսաց ի ժողովին Սոստանդինուպոլիս եւ մերժելոյ զսուրբն Իգնատիոս յաթոռոյ իշխանութեանն, առանց ինչ բնաւ ազդ առնելոյ առաքելական աթոռոյն Հռոմայ: «Եւ զի, ասէ, ոչինչ վնաս գտանեմք ի Թղթի անդ ձերում յիշատակեալ, վասն որոյ արժան իցէ Իգնատիոսի ըստ խոստովանութեան իւրոյ, կամ ըստ հաստատուն կարգաց պարտաւորեալ անկանել ի պատուոյն: Եւ արդ՝ առ ի յամենայնի զուղիղ կարգաց զհետ երթալոյ՝ կամիմք, զի Իգնատիոս . . . յանդիման եղեալ հրեշտակաց մերոց եւ ամենայն ժողովոյն, հարցեալ տայցէ պատասխանի, Թէ վասն որոց իրաց եթող նա զժողովուրդն որ նմա հաւատացաւ . . . եւ լիցի քննութիւն եթէ ըստ կանոնաց ինչ եղեւ լուծումնն ի կարգէն»:

Իբրեւ ժամանեալ հասին հրեշտակք Հռոմայ ի Կոստանդնուպոլիս, պաշտօնեայքն արքունի ըստ խրատուն Փոտայ զամիսս երիս չետուն նոցա թոյլ խօսել ընդ այլում ումէք բաց յիւրեանց սպասաւորաց, կամ լսել ստոյգ զողոյս զանցից սրբոյն Իգնատիոսի: Եւ պատգամ եկն առ նոսա մեծաւ սպառնալեօք, թէ պարտ եւ պատշաճ է ձեզ կտտարել զամենայն հրաման ինքնակալին, ապա թէ ոչ ընկեցեալ լինիք ի հեռաւոր օտարութիւն եւ մատնիք ի բազում տառապանս: Ամիսս ութ քաջութեամբ զգէմ կալան հրեշտակք քահանայապետին ըստ խրատու նորա ամենայն բռնութեան եւ սաստից հակառակորդաց: Բայց ապա զանգիտեալ, զի մի ըստ բանիցն սպառնալեաց եւ զգործոցն փորձ ընդունիցին չարչարանօք եւ հալածանօք խոնարհեցան ի կամս նոցա: Իբրեւ այս այսպէս յաջողեցաւ, խնդացեալ յոյժ Փոտայ, հրամանաւ Սիքայեղի կայսեր յամի 861 գումարեաց ի Կոստանդնուպոլիս յեկեղեցի սրբոց առաքելոց ժողով մեծ երեքհարեւր ութ եւ տասն եպիսկոպոսաց. ընդ որս միաբանեցին եւ երկօրին հրեշտակք հայրապետին Հռոմայ: Եկն անդր եւ ինքնակալն եւ Ալարդ հանդերձ երեւելի աւագանւով եւ բազում ժողովուրդ յամենայն կողմանց քաղաքին:

Գ. Իբրեւ ամենեքեան ժողովեցան, առաքեցին առ երանելին Իգնատիոս զԱհսան ոմն ոստիկան եւ զայլ արս անարժանս կոչել զնա յատեան ժողովոյն: Առաջ քան զամիսս ինչ փոխեալ էր Նիկեոսա ոմն հրամանատար արքունի զտեղի աքսորանաց երանելոյն, եւ անցուցեալ էր զնա միւսանգամ ի Տերեբինթոս՝ եւ անտի ի Կոստանդնուպոլիս, բազում վիշտս վտանգի ի գլուխ նորա կուտեալ, եւ բազում չարչարանս ընդ ընկերս նորա անցուցեալ: Եւստէն բարեղօք համարիմք զնեւ զգիր բողոքման կամ զթուղթ սրբոյն Իգնատիոսի գրեալ յանուն իւր եւ որոց ընդ իւրն էին միաբանեալ առ Նիկիոյայոս մեծ հայրապետ Հռոմայ: Օչ ի սմա հաւատարիմ բանիւք պատմէ երանելին զամենայն չարիս թշնամեաց իւրոց՝ որովք նեղեցին զնա, եւ զի որպէս չոգաւ ի ժողով նոցա, եւ զինչ ինչ խօսեցաւ եւ լուաւ եւ կրեաց ի նմա: Եւ էր պատճէն թղթոյն այս:

«Եւ սաստիկ բռնութեանց հարուածեալ եւ բազում ազգի ազգի վշտօք նեղեալ Իգնատիոս եւ որք ընդ իս են, պատահեալքս դառն ժամանակի, եպիսկոպոսապետք տասն, եպիսկոպոսունք հնգետասան, եւ մեծ բազմութիւն աւագ վանականաց, երիցանց եւ վանականաց, սրբոյ տեառնդ մերում եւ երանելի հովուիդ, համօրէն աթոռոց հայրապետիդ, յաջորդիդ սրբոյն Պետրոսի իշխանի առաքելական գնդին, տիեզերական

քահանայապետիդ՝ Նիկողայոսի, եւ սրբոց եպիսկոպոսաց քոց, եւ հռոմէական տիեզերական եկեղեցւոյդ ի Տէր խնդալ: — Ո՛ տայր զգլուխս իմ ջուր, եւ զաչս իմ աղբերս արտասուաց, ըստ աստուածեղէն գրոցն բարբառոյ՝, եւ լայի զլարիսն որք եկեալ հասեալ գտին զիս, եւ զանաղորմ դժնդակութիւն ուրոց զիսն հալածեն: Վնաղի ի ցուրտ, ի մերկութեան, ի սով եւ յամենայն անհարկին չարիս դառնացողին ղանձն իմ թշնամիք իմ եւ սիրողք հակառակութեանց: Օւաուրս հնգեասան ի սաստիկ ցրտութեան ի ցուրտ տեղւոջ, յարգելական եւ յաղջամղջին բանտի զրկեալ յամենայն իրաց փակեցին զիս, արկեալ ի պրկոցս, եւ ոչ ումեք ի մարդկանէ դուռն մտից բացեալ առ իս՝ որ յախտս դժնդակս կայի չարաչար. ի վերայ տցոցիկ հարին զիս ի հարուածս կսկծելիս, եւ զամենայն յօդուածս իմ գանիրք վերաւորեցին: Եւսկ զպատճառս այս ամենայն չարեաց՝ որք եկին գտին զիս, ահա ամենեւին յայտ առնեմ, ի Լստէն ցուցեալ երանելոյն զամենայն՝ զոր կրեալ էր ի Վարդայ, եւ զպատճառս այնոցիկ՝ մինչեւ ցանկանել իւր յաթոռոյ իշխանութեան, նախ քան զգալուստ հռոմայեցի հրեշտակաց, որպէս ինչ եւ մեք վերագոյնն պատմեցաք, յաւելու դարձեալ օրինակ զայս. «Եւ ձեռն Վաւրենտիոսի երիցու եւ Ստեփանոսի կէս սարկաւազի եւ մեւս Ստեփանոսի առն աշխարհականի տուաք դիրս առ ձեղ, յայտ առնել եպիսկոպոսաց զհանգամանս իրացն ամենայնի, եւ երդամաք ստիպեցաք զնոսա իւրեանց ձեռամբ աւանդել զնոսա սրբութեան քուռ. սակայն նոքա ոչինչ արարին:

Իբրեւ եկն առ մեզ հրաման երեւել յատենի, որ չէր ընդհատ ամենեւին յատենէն Վայիափայ, ի դատաստան սրբութեան ձերոյ մեծաձայն բարբառով բողոք կալաք: Բայց ոչ ոք էր որ զնէր ունկն: Եւսկ դարձեալ իբրեւ կոչէին զմեզ զառաջեալ, հարցաք. Ո՞րպէս հրաման տայք մեզ երեւել, ով հարք, իբրեւ միայնակեաց ոք նզովեալ, եթէ իբրեւ այր զորմէ դատաստան լինելոց իցէ: Նոքա յայտ արարին ասելով. Եւսկ որպէս ինչ արժանի էք: Հայնժամ արկեալ զմեւք զնուիրական զարգոն չոգաք առ Ժողովն, մանաւանդ թէ առ ամբոխ աւազակացն: Եւսկ ինչ գեռ ի բացեայ էաք, առաքեաց այրն բռնաւոր, այս ինքն՝ ինքնակալն, զմանա յիւրոցն ի հրապարակ ճանապարհին, որք մերկացին ի մէջ զսուրբ զգեստան: Եւ իբրեւ մտաք ի առձարն՝ որ էր տեղի Ժողովոյն, երեքին նուիրակք դատաւորաց՝ զորոց վերագոյնն յիշատակեցի Վաւրենտիոս եւ Ստեփանոս կէս սարկաւազ եւ մեւս Ստեփանոս առաքեցան առ մեղ, որք եւ ասացին ցիս. Օխարդ իշխեցեր արկանել զանձամբ զսուրբ

Հանդերձադ, զի վասն յանցանաց նզովեալ եւ ի կարգէ եւս մեր-
 ժեալ էիր: Ապա բռնաբար ձգեալ զիս յիմացս՝ որք ընդ իս
 էին, միայն ածին կացուցին առաջի ինքնակալին, որ եւ իսկ եւ
 իսկ բազում նախատանաց բանս բարրառեցաւ ցիս: Այլ ի
 տալ իմում պատասխանի, թէ դիւրագոյն է համբերել նա-
 խատանաց որ բանիւք լինիցին քան հարուածոց եւ տանջա-
 նաց. փոքր մի ինչ զիջաւ ի բազում բարկութենէն, եւ հրա-
 ման ետ ինձ բազմել ի վերայ փայտեղէն ակթուոյ: (Յետ բանից
 ինչ, աղաչեցի զի տացէ ինձ հրաման տալ ողջոյն հրեշտակաց
 քոց Հռոդուակոյրոսի եւ Օլաքարիայ. եւ իբրեւ ընկալայ զերն-
 դիրն, տուեալ նոցա զողջոյնն հարցի, թէ զմէ եկեալ են
 այսր: Արքա պատասխանի ետուն եւ ասեն. Հրեշտակք եմք
 Նիկողայոսի քահանայապետի Հռոմայ՝ առաքեալք իմանալ
 զդատաստան քո: Դարձեալ ի խնդրել իմում, թէ ունիցին
 գիր ի սրբութենէ քումէ գրեալ առ իս, ետուն պատասխանի
 թէ ոչ. քանզի, ասեն, ոչ առ հայրապետ այլ առ այնպիսի
 ոք՝ որ ի գաւառական ժողովի նզովեալ իցէ, եկաք, եւ պառ-
 րաստ եմք զամենայն ըստ հրամանի կանոնաց կարգել: Այլ ես
 ասեմ. Հայա նախ զօտարոտիդ զայդ՝ զՓոտ ի բաց ընկես՝ չիք,
 զոր թէ չէք ձեռնհաս առնել, չէք դատաւորք: Արքա ձե-
 ռամք զկայսրն ցուցեալ՝ ասեն. Այսպէս հրաման տայ նա: (Յետ
 այսորիկ մատուցեալ առ իս արքունի պաշտօնէից զառաջինն
 ողոր բանիւք, եւ ապա ահագին սպառնալեօք ստէպ ստէպ
 թելադիր լինէին զի կամաւ յանձն առեալ զմերժումն ի կար-
 գէս տաց նոցա գիր՝ թէ ինքնակամ հրաժարեալ է իմ յա-
 թոռոյ իշխանութեանս, զի այսպէս մարթասցի անօրէն այրն
 Փոտ անարգել վայելել յաստիճանի պատուոյն՝ զոր անարժա-
 նութեամբ ընկալաւ: Բայց իբրեւ ոչ կարացին խոնարհել
 զմիտս իմ, զայն օր վախճան եղին ժողովոյ իւրեանց: Ապա
 բազում անգամ զնոյն փորձ փորձեալ, եւ ի դերեւ ելեալ,
 յայլ հնարս ձեռն արկին, զպաշտօնեայս դատաւորաց զորոց
 ասացի՝ արձակեցին առ իս, կոչել զիս ի ժողովս իւրեանց:
 Այլ ես ետու պատասխանի. Ոչ երեւիմ առաջի ձեր, եւ ոչ
 ճանաչեմ զձեզ դատաւորս ըստ հրամանաց եկեղեցւոյ, վասն
 զի ոչ մերժէք զՓոտ զայր բռնակալ, յորոյ ի սեղանն եւս
 բազմեցարուք, եւ ի տուրս պարգեւաց նորին մինչ դեռ ի
 բացեայ էիք՝ վայելեցէք...: Այս զայսպիսի դատաւորս բնաւ
 ոչ ճանաչեմ, այլ առ քահանայապետն բողոքեմ, եւ կամաւ
 յօժարութեամբ ընդ նորա դատաստանաւ զանձն իմ արկա-
 նեմ: Օլայս եւ որք ընդ իս էին մեծաւ աղաղակաւ ասէին...:

Այլ նոքա վկայս մատուցին, որք ասէին, թէ պատրաստ
 եմք երդմամբ հաստատել, զի Իզնաուրոս հակառակ կարգաց

եւ օրինաց կացուցաւ եւ ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս: Յայնժամ ասեմ ջնոսա. Եւ ոչք ոմանք իցեն դռքա, ո՞ կարիցէ հաւատարիմ զնոցա բանս համարել,»: Աստ պատմէ երանելին զոր ինչ խօսեցեալն էր առ ինքնակալն, առ ժողովեալն եւ առ որս թախանձէին զնա տալ գիրս կամաւ հրաժարելոյ յաթոռոյ իշխանութեանն. եւ թէ զխարդ ի հին աւանդութեանց եւ ի վկայութեանց յանդիմանեալ էր զգործս նոցա արտաքոյ օրինաց եւ կանոնաց եկեղեցւոյ, ցուցեալ զանձն իւր ազատ ի հնազանդութենէ նոցա: «Եւ եւ զայն եւս յիշէ, թէ եպիսկոպոսունք եւ այլ եւս պաշտօնեայք եկեղեցւոյ չիշխէին գովել զիս, կամ զերաւունս արդարութեան իմոյ յանդիման կացուցանել. զի ողք զայնս առնէին, մեծամեծ պատիժս ընդունէին ի հակառակորդացն: «Եւ յետ տասն աւուրց, ասէ, դարձեալ միւստեմ զամ յափշտակեալ ածեն զիս յատեանն Լայիափայ. եւ վկայքն եղին վկայութիւն, թէ աթոռակալութիւն իմ հակառակ օրինաց լեալ է: Եւ արդ՝ զինչ այլ եւս մնայ ինձ ասել, զանձն իմ համակ խոցոտեալ եւ վշտագին, եւ թնօրեայ անտաւաղութեամբ եւ յանդադար պահպանութիւնս զինուորաց տառապեցուցին: Այս է բովանդակ բան դատին զոր կարճ ի կարճոյ յայտ արարի: Եւ դու, երջանիկ տէր, ցոյց ինձ զինամս գթոյ ողորմութեան քո, եւ ընդ մեծի առաքելոյն ասասջիր. «Ո՞ հիւանդանայ եւ ոչ ես հիւանդանամ»,»: «Եւ այեաց ի նախնիս քո ի Փարիափոս, ի Յուդիոս, յիննոկենտիոս, ի Վեռնոք եւ յամենեսեան՝ որք վասն հաւատոց եւ ճշմարտութեան քաջութեամբ մարտեան. զնոցա նախանձն նախանձեաց, եւ արի վրէժխնդիր ձեռամբ վառն մեր, որք զայսչափ անարժանս կրեցաք»,»: Այսչափ ինչ գրեաց երանելին Իգնատիոս առ Վիկտորիոս քահանայապետ. իսկ զայլ անցս անօրէն ժողովոյն եւ չարչարանաց երանելւոյն կարգ ըստ կարգէ պատմէ Վիկտորաս գրիչ վարուց նորա:

Յետ բազում այլ ընդ այլոյ բանից հակառակ երանելի հայրապետին, եւ յետ բազում սուտ վկայութեանց, հանին զանարժան վճիռ նզովման կամ լուծանելոյ զնա յաստիճանէն: Եւ էր ի ժողովի անդ ոմն կէս սարկաւազ Պրոկոպիոս անուն, զոր վասն ստահակ գնացից իւրոց ընդ բանիւ արարեալ եւ յեկեղեցւոյ մերժեալ էր երբեմն երանելին Իգնատիոս: Աս մատուցեալ արկ զերանելեալն ցնցոտի հանդերձ հայրապետութեան, եւ ապա արհամարհելով մերկեաց ի նմանէ զոր արին, զամենայն օրէնս հրապարակաւ նզովելոյ կամեցեալ կատարել: Այս առնէր ի ձայն բարձր աղաղակելով, Անարժան է. զոր եւ ասէին յետ նորա բազումք ի ժողովելոց հաստատելով զվճիռ

նզովման սրբոյ հայրապետին: Յետ բանիցս այսոցիկ առ իրաւացի ցուցանելոյ զինդիր ինքնակալին եւ Փոռայ՝ զոր առաջի արաբեալ էին մեծին Վիկոդայոսի ի խնդրելն ի նմանէ առաքել հրեշտակս յարեւելս, սահմանեցին բանս ինչ զպաշտամանց պատկերաց: Ապա ընթերցան զթուղթ նորին Վիկոդայոսի զգրեալն առ ինքնակալն, բայց ոչ այնպէս որպէս գրեալ էր, այլ կրծեալ եւ խանգարեալ, ոչ թողլով ի նմա բան մի ի գովութիւն սրբոյն Իգնատիոսի եւ յարհամարհանս Փոռայ: Ապա ըստ իւրեանց կամաց սահմանեալ եւթնեւտասն կանոնս վասն վանականաց, եկեղեցւոյ կարգաց եւ ընտրութեան եպիսկոպոսաց, յանկ հանին զխորհուրդ չարութեան իւրեանց եւ զատեանն անիրաւութեան:

Յետ վճռոյ դատաւորացն մատնեցաւ երանելի հայրապետն ի ձեռս դահճաց, զի չարաշար տանջանօք ընկալցին ի ձեռաց նորա զգիր հրաժարելոյ յաթոռոյն: Առին զնա երեք անագորոյն պաշտօնեայք, Խէոդորոս, Ղորգոնիտէս եւ Վիկոդայոս. կապեցին զոտս եւ զձեռս նորա յանհնարին պրկոցս. եւ գիշեր մի ողջոյն անգադար կտտանօք վէրս ի վերայ վերաց յաւելուին. եւ ապա թողին զնա շապկաւ եւեթ ի սաստիկ ցրտութեան առանց օգնականի: Յետոյ լուծեալ զնա ի դժուարին կապանացն, հարին ուժգնակի զգետնի, որ բոլորովին ոռոգեալ էր յարենէ նորա: Ոչաւուրս հնգեւտասան այսպիսի չարչարանաց համբեր երանելի այրն Աստուծոյ: Եւ մինչ յոգիս ապաստան կայր, Խէոդորոսի կալեալ բռնաբար զձեռն նորա եգ ի մէջ մատանցն գրիչ եւ մերձեցուցեալ ի նա թուղթ՝ գծեաց ի վերայ նորա զնշան խաչին: Ոչայն թուղթ վաղվաղակի տարեալ ետ ցՓոռ, որ խնդութեամբ ընկալեալ, գրեաց ի նմա իւրով ձեռամբ այսպէս. «Եւ անարժանս՝ Իգնատիոս կոստանդինուպոլսեցի խոստովան լինիմ, թէ հակառակ օրինաց եւ առանց ճշմարիտ ընտրութեան ամբարձեալ կալայ զաթոռ եկեղեցւոյ, եւ յամս յայսօսիկ ոչ ըստ կարգի իրաւանց՝ այլ բռնաւորութեամբ առաջնորդեցի եկեղեցւոյ», Ոչայս անօրէն եւ սուտ գիր իրրեւ ճշմարիտ գիր ձեռին Իգնատիոսի՝ առաքեաց Փոռ առ ինքնակալն: Եւ ապա այնուհետեւ հանեալ զերանելին արտաքս յարգեալական տեղւոյն, առաքեցին ի տուն մօր իւրոյ. ուր ժամ եղեւ նմա առ փոքր մի հանգիստ յանհնարին եւ ի դժնդակ ցաւոցն գտանելոյ՝:

6 Պատմն Սիւսեան Մագիստրոս եւ մւս որ էր յարքունի սպասաւորաց անտի, ի հեռմէ յայն պատգմ, որք յեւ օսկաւ ժառանգաւ գահն յերանելոյն՝ զապա եկեալ մանակի կացին պատմագիրք, թէ Միշ մատուցանէր նմա ընդ պատահման հաց եւ գեւ երանելին Իգնատիոս անօգնական եւ միջ եւ գինի սակաւ եւ այնպէս զօրացուլ թողեալ յամենեցունց յայս անհնարին տա՝ ցանէր փոքու իւրեք զերանելի նահատակն ուսպանս շարքերէր, զոստանգիւննս ոմն Գրիստոսի, հայ յազգէ պր բարեպաշտ եւ ողորմած:

Բայց թշնամին ճշմարտութեան փոտ բնաւ ոչ դադարէր իմանալ հնարել նոր խորհուրդս նենգութեան վասն առնն արդարոյ: Վնազի յետ սակաւ աւուրց խրատ ետ ինքնակալին պատուէր սաստիկ ի վերայ զնել Իգնատիոսի, զի երթեալ ի մեծ եկեղեցի սրբոց առաքելոց եւ ելեալ ի բնմն, բարձր բարբառով յայտ արասցէ ինքնին զլուծումն իւր ի կարգէ պատուոյն եւ նզովս ի վերայ անձին իւրոյ կարդասցէ: Ի սոյն մեւս այլ եւս յաճախագոյն ամպարշտութիւն յաւել. զի եղ ի մտի տալ բրել զաչս սուրբ Հայրապետին եւ հատանել ընկենուլ զձեռն նորա, զի յայնմհետէ բարձցի ի նմանէ կարողութիւն ի գործ ինչ մեծ պիտանացու լինելոյ: Այսն այսորիկ յեղակարծում ժամու արքունի հրամանաւ առաքեաց սպասաւորս վառեալս ի բնակութիւն սրբոյն, որ իբրեւ եհաս ի վերայ թէ սպառազէնքն խնդրեն ունել զնա, աստուածեղէն իմն ազգմամբ այլակերպեալ զգեցաւ զհանդերձ միոյ ուրուք ի ծառայից տան իւրոյ եւ բարձեալ յուս իւր զամբիւղս երկուս՝ առ ի դիւրաւ եւս պատրելոյ զինդրակս իւր, միով միայն ուղեկցաւ արտասուօք ել հետի ի տանէ իւրմէ, եւ զանխուլ ի մարդկանէ չոգաւ պանդըխտութեամբ յօտար տեղիս: Աւուրս բազումս աղքատութեամբ շրջեցաւ յանապատս, յայրս եւ ի փապարս լերանց, զաղբի աղբի վշտաց զփորձ առեալ: Ա՛րք ի մարդկանէ ոչ խանդազատեսցի ի գութ յառնն վերայ, որ էր որդի թագաւորի եւ ժառանգ ինքնակալութեան, եւ արժանաւոր եւս հայրապետ մեծի քաղաքի, եւ յայս անարգութիւն եհաս: Ինքնակալն եւ խորհրդակիցք նորա, որք թշնամութեամբ յարուցեալ էին ի վերայ նորա, ի ստիպելոյ Փոտայ առաքելոյն արս յուզել եւ խնդրել զնա յամենայն տեղիս, հրաման տուեալ զի ուր եւ գտցեն զնա՝ իբրեւ ապստամբ յարկունի օրինաց իսկ եւ իսկ սպանցեն: Բայց ոչ ուրեք հնար եղեւ նոցա գտանել զնա կամ ունել: Հետ սակաւ ամսոց ի լինել սաստիկ եւ ահագին սասանութեան ի Առստանդինուպոհիս, աղաղակէր ժողովուրդն, թէ Աստուած վրէժխնդիր յարուցեալ է ի վերայ մեր վասն անպարտ չարչարանաց երանելոյն Իգնատիոսի: Հայնժամ զահի մեծի հարեալ ինքնակալն եւ Արդայ՝ երգմամբ յայտ արարին, այնուհետեւ չհասուցանել նմա չարիս եւ հրաման եւս տալ՝ զի ըստ կամաց իւրոց երթեալ բնակեսցէ ի մենաստանի իւրում: Այսպիսի հրամանաւ զերծեալ երանելոյն յահագին սաստէ թշնամեաց իւրոց, դարձաւ աներկեւղ ի վանս իւր եւ յայնմհետէ դադարեաց սասանութիւն երկրի:

Հետ վախճանի չար ժողովոյն Փոտայ եհաս ի Հում'ի՝ Էւոն գեսպան Սիբայեղի կայսեր, առաքեալ ի նմանէ առ Նիկողայոս քահանայապետ հանդերձ թղթով նորա եւ Փոտայն, յորս

խնդրէին զհաստատութիւն ամենայնի՝ որ գործեցաւ առաջի հրեշտակաց նորա: Երբ նոյն այր առ սուրբ հայրապետն եւ զամենայն գործս անօրէն ժողովոյն. յորոց հաստատութեամբ ի վերայ եհաս նա, թէ հրեշտակք իւր ոչ կարացեալ քաջութեամբ դիմագրաւ լինել հնարից հերձուածողացն, ընդդէմ կամաց նորա եւ հրամանաց՝ հաւանեցան ընդ մերժել սրբոյն Իգնատիոսի յաստիճանէն, եւ ընդ հաստատել Փոտայ յաթոռ նորա: (Յաւուրսն յայնոսիկ Խէոգնոստոս, աւագ վանական հռոմայեցի, որ ի բազմաց հետէ ի Վոստանդինուպոլիս էր, աշխարհական զգեստուք ընդ ծածուկ ճանապարհս գաղտ գնացեալ երբ ի Հռոմ առ երանելի քահանայապետն զԹուղթ սրբոյն Իգնատիոսի զոր վերագոյնն գրեցաք: Այս Խէոգնոստոս յօրինեաց զնոյն գիր յանուն սրբոյն, եւ բանիւ բերանոյ եւս իմացոյց քահանայապետին զամենայն անցս չարչարանաց նորա:

Իբրեւ այսպէս յամենայն կողմանց գլոժկանք յաճախէին, մեծաւ ցաւով փղձկեալ քահանայապետին ժողովեաց ի Հռոմ ժողով բազում եպիսկոպոսաց առաջի՝ ՚ի եւոնի արքունի դեսպանի: Եւ անդէն եցոյց յայտ յանդիման, թէ չէ իմ բնաւ առաքեալ հրեշտակս յարեւելս ի հաւանութիւն նշովելոյ սիրելի եղբօր իմոյ Իգնատիոսի եւ բարձրանալոյ Փոտայ ի նորին աստիճան. նմին իրի եւ չեմ բնաւ հաւանեալ ընդ ամենայն որ ինչ գործեցաւ յարեւելս: (Այց յայսմ նուագի եւս երկայնամտեալ քահանայապետին՝ չարար վճիռ նշովից կամ յայտնի կշտամբանաց ի վերայ անօրինին Փոտայ. այլ ի ձեռն ՚ի եւոնի առաքեաց Թուղթս առ ինքնակալն եւ առ Փոտ իսկ գլխովին. եւ յերկոսեան եւս ընդդիմակաց ցուցանէր զանձն ի գործս ժողովոյ նոցա եւ լրնդունելութիւն Փոտայ յաթոռ հայրապետութեան: Այնու ժամանակաւ գրեաց նա եւ մեւս եւս այլ գիր առ համօրէն հաւատացեալս կողմանցն արեւելից, զնոյն հրաման իւր՝ որ վասն Իգնատիոսի եւ Փոտայ էր, յայտնապէս առ ամենեւեան ծանուցեալ:

Իսկ ամպարշտին Փոտայ՝ յետ ընդունելութեան Թղթոյ մեծի քահանայապետին, արհամարհեալ զամենայն հայրական բանիւք քաղցրութեան՝ ոչ դադարէր ի գործոց նենգութեան, եւ հանապազ խնդրէր հնարս զի արկցէ անուն վատութեան ի վերայ սրբոյն Իգնատիոսի, եւ խռովեաց զխաղաղութիւն նորա: Ի սմին ժամանակի խոյս տուեալ ոմանց ի Վոստանդինուպոլսեցւոց յերեսաց դառն հայածանաց եւ անիրաւութեանց Փոտայ եւ որոց ի նորա կողմն էին, ելին ի Հռոմ առ մեծն Վիկոյայոս, եւ պատմեցին նմա մի ըստ միով զամենայն ձախող անցս արեւելեան կողմանց: Սուգ առեալ ծանրաթախիծ ոգւով մեծի հայրապետին վասն այնր ամենայնի, միւսան-

գամ յամի 863 գումարեաց ժողով մեծ ի չուամ: Ի սմա մին ի հրեշտակաց նորա Օլաքարիաս՝ կոչեցեալ եկն յատեան հարց, եւ խոստովան լինալ զանարժան գործս իւր, զոր ընդդէմ կամաց հայրապետին իւրոյ գործեալ էր ի Վոստանդինուպոլիս, ընկալաւ զվճիռ որոշման եւ ընկեցաւ ի կարգէն: Իսկ մեւս պաշտօնակից նոցա շուրջաւորուողս ոչ պատահեալ զայնու ժամանակաւ ի չուամ, քննութիւն նորա ձգեցաւ յայլ ժողով: Ապա կամեցեալ մեծին՝ Վիկոպյոսի զըսեն մտացն խորհուրդ վասն որոյ զժողովն գումարեալ էր՝ յանդիման կացուցանել, մատոյց ի քնին զամենայն գործս Վոստանդինուպոլիսեցւոց եւ առաւելապէս զՓոսայն, որ առաջնորդ եւ պատճառք ամենայն չարեաց էր: Այստեալէս եցոյց զնա այր բռնաւոր, յադիշտակիչ պատուոյ օտարին եւ յամենայնի հանգոյն եւ նման Սաքսիմոսի շնականի, որ երբեմն երանելոյն Վրիգորի նազիւնազացւոյ հակառակաթող յարուցեալ, վեր ի վայր եհար զհեղեղեցին⁷: Ասան որոյ օրինաւոր վճռով իւրով եղ ի վերայ նորա զարժանի նշովն ընկեցեալ զնա յամենայն քահանայական պատուոյ եւ յորժառմանէ, եւ արգելեալ ի նմանէ զպաշտօն սուրբ խորհրդոցն: Այս եւ զՎրիգոր սիրակուսացի զնզովեալ եպիսկոպոսն՝ որ ձեռնագրեալ էր զՓոս, եւ զամենայն կամակիցս եւ զգործակիցս Փոսայ, եւ զամենայն ձեռնադրեալոն ի նմանէ որոշեաց ի հաղորդութենէ հաւատացելոց, եւ յաստիճանացն եւս ընկալելոց մերկացոյց: Իսկ վասն երանելոյն Խզնատիոսի յայտ արար, թէ վասն զի նա արդար է եւ զատեալ յամենայն յանցանաց, չէ մերժեալ ի պատուոյն կամ նշովեալ: Այն իրի միւսանգամ հատատեաց զնա յիւրում արժանաւոր կարգի եւ պաշտաման, պատիժս պատուհասի սպառնացեալ պաշտօնէից եկեղեցւոյ միանգամայն եւ աշխարհոյեանաց, որք յայնմհետէ հակառակ ինչ խորհին Խզնատիոսի, եւ կամ օտարաւան ի նմանէ:

Միքայէլ կայսր լուեալ ի Վեոնէ դեսպանէ իւրմէ, որ այն ինչ դարձեալ էր ի չուամ, թէ Վիկոպյոս քահանայպետ չէ ամենեւին հաւանեալ բանից իւրոց եւ ժողովոյն իւրոյ ի հատատել զՓոս յիշխանութեան, նա եւ ի թղթոյ նորին քահանայպետի առ ինքն՝ իմացեալ զամենայն անցս երկրորդ ժողովոյն չուամ՝ յորում նզովեալ էր Փոս, ի մեծ որոմամութիւն բարկութեան բողեցաւ: Ուստի յամի 865 առաքեաց հրեշտակութեամբ զՄիքայէլ պաշտօնեայ իւր ի չուամ առ նոյն երանելի հայրապետ հանդերձ թղթով, որ լի էր բազում սպառնալեօք եւ բանիւք սրտամտութեան: Ինկալեալ մեծին

7 Եւս փոյ ամ եկեալ Հռոմէական տաներն, որոնցաւ եւ նա ի հաղորդութի չուամ եւ ոչ կարացեալ անարատ զանն թեմէ եկեղեցւոյ: Եւսցանէ ի յանցանաց զսան որոյ ամբաւ 8 Յես յիմն 113 — 115:

Նիկիոյոյոսի զճամարտակեալ գիր ինքնակալին, առաքեաց ի ձեռն նորին թղթարերի զպատասխանի թղթոյն այնորիկ: Հայամ գրի փոխանակ դառն բանից Սիբայեղի քաղցրութեան բանս խօսեցեալ, հայրաբար յայտ առնէր թէ ոչ կարեն սպառնալք փոքու իւրք արգելուլ զիս ի կատարմանէ պարտուց պաշտաման իմոյ, յոր բարձրացոյց զիս աջ հզօրին Աստուծոյ: Այլ ես ազատ կամօք իմնվք յօժար եւ պատրաստ եմ մահուամբ չափ մարտ եղեալ կռուել, քան զիջանել յընդունելութիւն անարժան խնդրոց եւ անօրէն գործոց հակառակորդաց եկեղեցւոյն Աստուծոյ:

Ի գալ ամին միւսոյ, այն է 866, յառաքել քահանայապետին հրեշտակս ի Բուդգարս առ ի կրթել զՍիբայեղ թաղաւոր նոցա ի հաւատս ճշմարտութեան, յղեաց ընդ նոսա եւ զերիս դեսպանս զՎոնատ եպիսկոպոս Սատեայ, զՎեռնդ երէց եւ զՄարինոս սարկաւազ ի Ղոստանդինուպոլիս առ ի կատարել գործով զբանս թղթոյ իւրոյ, զոր յանցելում ամին գրեալ էր առ ինքնակալն: Ի ձեռն սոցա առաքեաց Նիկիոյոյոս թուղթս եւ առ նոյն ինքնակալ եւ առ այլ երեւելի մարդիկ. առ եպիսկոպոսունս եւ ժառանգաւորս Ղոստանդինուպոլիսոյ, առ Փոտ, առ Եւդոքսիա բամբիշն, առ Խեդդորա դշխոյ մայր Սիբայեղի ինքնակալի, որ արգելեալ կայր ի մենաստանի, առ երանելին Իգնատիոս, եւ առ Ծերակոյտ մեծի քաղաքին: Պարեաց ուրոյն թուղթ մի եւ առ խռովայոյզն Վարդ. բայց ոչ ժամանեաց այն ի ձեռն նորա: Վանդի Սիբայեղ ինքնակալ թէպէտ եւ յառաջ քան զամս ինչ կացուցեալ էր զնա կայսր, բայց ապա վասն անարժան գործոց ինչ նորա, որպէս պատմէ Նիկեոս, մեծաւ ցասմամբ երարձ զնա ի կենաց, եւ փոխանակ նորա արար իւր աթոռակից եւ կայսր զՎասիլ հայ ազգաւ, զայր արժանի գովութեան, զորմէ յետ սակաւուց բազում ինչ կայ մեզ ասել: Ի թղթին առ ինքնակալն՝ աղաչէր սուրբ հայրապետն լսել բանից հրեշտակաց իւրոց, զորս ի կողմանս յայնոսիկ առաքէր: Եւրատ տայր զգաստանալ ի չարաչար դնացիցն, զրաւ առնել գայթակղեցուցիչ գործոցն, եւ թողուլ զդատաստան Փոտայ եւ Իգնատիոսի ի տեսչութիւն եկեղեցւոյ, որպէս եւ արդար իրաւունք խնդրէին: Բայց որպէս պատմէ Նիսաստաս դիւանապետ՝ այն ինչ ի սահմանս Ղոստանդինուպոլիսի հասին հրեշտակքն Հռոմայ, հասեալ ի վերայ նոցա արքունի պաշտօնէից, արգելին զնոսա խաղալ յառաջ. եւ բազում թշնամանք եւս խայտառակեցին զնոսա: Եւ նոցա զաւուրս քառասուն միացեալ ի կողմանս յայնոսիկ, մեծաւ տաղնապաւ դարձան ի Հռոմ տալ գոյժ զչարեացն որ անցին:

Եւ եւալ Վոստանդնուպոյսեցեաց զամենայն, զոր արարեալ էր սուրբ հայրապետն Հռոմայ վասն Փոտայ, եւ թէ նզովեալ է զնա եւ ի պատուոյն եւս ընկեցեալ, այնուհետեւ համօրէն ողջամիտքն եւ լաւիմացք ի բաց մեկնեցան ի հաղորդութենէ եւ ի հնազանդութենէ նորա: Եւ այնժամ զայրացեալ ինքնակալին վասն այնպէս յանդուգն հակառակելոյ ժողովրդեանն հրամանացն իւրոց որ վասն Փոտայ, չարաչար տառապեցոյց զամենեւեան պէսպէս վշտօք եւ տուգանօք: Եւ Եւ Փոտութեպէտ եւ յետ մահուն Վարդայ՝ կորուսեալ էր զեւր ամուր հիմն հաստատութեան, բայց քանզի հանապազ սիրելի էր յաչս ինքնակալին, անքակ առանց բաժանելոյ կայր առ նմա եւ նորին իշխանութեամբ գործէր զամենայն ըստ կամաց իւրոց: Եւ ահա յայտ հօր ապաւէն իւր խիպսեալ, ժտեաց յանդգնութեամբ քնախնդիր լինել Եկիկոյայոսի մեծի քահանայապետի վասն չհաստատելոյ սորա զինքն յաթոռ հայրապետութեան: Եւ պա յամի 867 գումարեաց ժողով մեծ նզովել զերանելի քահանայապետն Եկիկոյայոս, յորում գահեցեաց կարգեաց զՄիքայէլ ինքնակալ, զՎասիլ կայսր, եւ յետ նոցա զերիս ուսման կեղծաւորեալս իբրեւ փոխանորդս երից արեւելեան հայրապետաց: Եւ ոչեաց եւ զամենայն համօրէն մտերիմ բարեկամս իւր զարս վարժեալս չարութեամբ եւ խռովասէրս. կացոյց եւ բազում սուտ վկայս կաշառեալս, զնել սուտ վկայութիւն զԵկիկոյայոսէ քահանայապետէ, բազում յանցանաց եւ չարեաց փեսասպարտ զնա համբաւեալ:

Եւ իւրեալ ինքնին ի միոյ միոյ ի նոցանէ զամենայն ստութեան բանս, իբրեւ իմաստուն դատաւոր արգարակորով արձակ բերանով կարդաց զվճիռ նզովից ի վերայ սուրբ հովուպետին եւ ի վերայ ամենեցուն որ ի նորա հաղորդութեան կային, զամենեւեան ընդ բանիւ արարեալ: Եւ ետ զնելոյ զայս վճիռ անօրէնութեան, հրաման ետ քսան եւ մի եպիսկոպոսաց որ ամենայնիւ մատնեալ էին ի կամս նորա՝ ձեռնադիր արկեալ հաստատել: Եւ անդերձ այսու ինքնակամ ետ գրել զանուանս համօրէն եպիսկոպոսաց երիցանց, սարկաւազաց եւ աւագ վանականաց որք էին ընդ իշխանութեամբ եկեղեցւոյն Վոստանդինուպոյսի. եւ համօրէն եւս արքունի նախարարաց որք քանզի ոչ պատահեցան անդէն ի ժողովին՝ անտեղեակ էին թէ երբ, որպէս եւ յինչ պէտս գումարեալ իցէ այն: Եւ ետ կատարելոյ անարժան ժողովոյս սկիզբն արար անօրէնն Փոտ զիմարեալ չարութիւն սրտին եւ զմահաբեր ատելութիւն հակառակ արեւմտեան եկեղեցւոյ հանել ի վեր՝ գրեալ թուղթ համաշխարհական առ արեւելեայս, եւ բազում մոլորութեանց գտիչ քարոզեալ զՎաստինացիս:

Վարեպաշտ ժողովուրդ մեծի քաղաքին, որ բնաւ չէր կա-
մակից ի գործն չարութեանցն փոռայ, իբրեւ ծանեաւ զբանս
վճռոյ նորա ի վերայ առաքելական հայրապետին Հռոմայ, ամե-
նեքեան առ հասարակ միով բարբառով աղաղակէին. «Այն
արժան ումեք ի մարդկանէ զառաջնորդ մեծի եւ առաջին ա-
թոռոյ, զքահանայապետն Հռոմայ, թէպէտ եւ յիրս ինչ յան-
ցաւոր իցէ, նդովել», Այլ չարադեւն ոչինչ երկուցեալ ի բար-
բառոյ անտի նոցա, ճարտարութեամբ ջան եդ անդարձ եւ ան-
փոփոխ զվճիռն իւր պահել։ Այն ինչ մնաց ի չարաչար հնարից
զոր ոչ գործեաց առ ի զսիրտս բազմաց շահելոյ. բայց սակայն
ոչ բաւեաց այնուհետեւ ընդ երկար ժամանակս կատարել զա-
մենայն կամս չարութեան իւրոյ։ Վանդի ի նմին իսկ ամի՛-
յորում զանօրէն ժողովն արարեալ էր, Միքայէի ինքնակալ
վասն իւրոց ամբարշտութեան եւ անիմաստութեան գործոց ան-
հանդուրժական իմն եղեալ աւազանւոյն, մինչ գեռ ի գիշերի
միում գինեհարեալ էր, յարուցեալ ծառայից իւրոց ի վերայ
նորա սատակամահ արարին զնա։ Եւ ի վաղիւ անդր ընդ
այգանալ աւուրն ամենեքեան միարանութեամբ առին զՎասիի
կամ զՎասիիլիոս կայսր հայ ազգաւ, ի տոհմն անտի Արշակու-
նեաց՝ որ յօտար աշխարհս բնակէին, եւ կացուցեալ զնա յա-
թոռ ինքնակալութեան, գոչեցին մեծաձայն. «Որեցք անէր մեր
ինքնակալ Վասիի», զոր եւ ընկալաւ ամենայն ժողովուրդն
եւ աշխարհն մեծաւ ցնծութեամբ։

Գ. ԼճԵՂԵՍ յանկարծական փոփոխութիւն անհանձար, չա-
րարարոյ եւ ամպարիշտ ինքնակալին Միքայելի՛ յայլ իշխան
մտաւարժ, արդարակորով եւ աստուածաւեր, որպիսի որ Ս. Ե-
փիղն էր, սիրեցեալ յաջ ամենեցուն վասն վարուցն առաքինու-
թեան, յայլ իմն կերպարանս շրջեաց եւ զգովանդակ եկեղեցի
արեւելից: Եւ յս ինքնակալ աստուածապաշտ իբրեւ հաստա-
տեալ գիտաց թէ՛ Նիկիոյայոս քահանայապետ զՓոռ իբրեւ
վայր անարժան եւ չարայոյզ յամենայն եկեղեցական պատուոյ,
մանաւանդ ի հայրապետութենէ մերժեաց, անյապաղ վաղվա-
ղակի ի բաց ընկեցեալ զնա յաթողոյն, տարազիր արար ի մե-
նաստանն որ անուանեալ կոչէր Սկեպէն: Եւ առաքեաց ՂԱԳԻԽ
հաղարապետ զօրաց իւրոց այլովք մարդկամբ հանդերձ ի կղզին,
ուր երանելին Իգնատիոս հալածական կայր, հրաժան տուեալ
նոցա մեծաւ շքով առեալ ածել՝ զնա ի թագաւորեալ քա-
ղաքն, եւ բնակեցուցանել զաւուրս ինչ ի հայրենի տան իւրում,
մինչեւ միւսանգամ ինքնին կազուսգէ զնա յաթողն մեծ:

Այլ աստէն ի տեղւոյն պատմեցուք զանցս իմն որ թէպէտ եւ չթուի ինչ այնչափ կարեւոր կարգի պատմութեանս, սակայն ընթերցանելեալն չէ փոքր ինչ զարմանաց: Անտ մերժե-

լոյ Վլադի ինքնակալի զփռա յաթոռոյն, յղեաց առ նա զՎլա-
հան ոստիկան հանդերձ պլովք սպասաւորօք առաքել առ
ինքն զամենայն ինչ գրեալ ի նմանէ, զի վայն ամենայն առեալ
էր ի հայրապետանոցէն յեւանել իւրում անտի: Եւ նա պա-
տասխանի ետ պատգամաւորին թէ Չիք իմ առեալ բնաւ գիրս
ինչ. քանզի վասն արքունի հրամանին ստիպելոյ մեծաւ շտա-
պաւ ելի անտի: Սինչ դեռ նա վայս առ Վլահան խօսէր,
սպասաւորք իշխանին տեսին, զի ընտանիք փոտայ եւթն լի
քսակս կնքեալս կապարաւ տանէին թաքուցանել ի շամբս ե-
ղեգանցն՝ որ անդ մօտ կային, եւ վաղվազակի յափշտակեալ
հանին ի ձեռաց նոցա: Եւ իրրեւ բացին, գտին յերկոսեան ի
նոսա զերկուս գիրս ոսկեհուռս եւ արծաթապատօ, արտաքոյ
մետաքսեայս եւ ի ներքոյ ճարտար գրչաւ գրեալս: Ի միում ի
մատենից աստի գտանէին եւթն արձանագիրք ժողովոյ իրիք ե-
ղելոյ ընդդէմ սրբոյն Իգնատիոսի, որք չէին սիւռեալք, որպէս
ասէ՝ Նիկեոսա պատմիչ բանիցս: Ի սկիզբն կամ ի գլուխ միոյ
միոյ յարձանագրաց աստի նկարեալ էր պատկեր սրբոյն Իգնա-
տիոսի յայլեալ կերպարանս ձեռամբ Վրիգորի սիրակուսացոյ
հերձուածող եպիսկոպոսի, որ քաջ հմուտ էր արուեստին:
Յառաջին արձանագրի նկարեալ երեւէր սուրբն Իգնատիոս
յափշտակեալ եւ գանահար եղեալ. առ նովաւ գրեալ էր բանք
Սատանայ: Յերկրորդին երեւէր երանելին ընդքարշ ածեալ եւ
թքօք թշնամանեալ, եւ առ նովաւ այս գիր՝ Սկիզբն մեղաց:
Յերկրորդումն նկարեալ էր անկանել նորա յաթոռոյ հայրապե-
տութեան, եւ վերնագիր այս՝ Որդի կորստեան: Ի չորրոր-
դումն երեւէր կապեալ եւ յաքսորս դատապարտեալ, եւ գիր
այսպիսի՝ Երծաթսիրութիւն Սիմոնի մագի: Ի հինգերորդումն
կայր երանելին երկաթի կապանօք կապեալ ի պարանոցէն, եւ
առ այնու այս վերնագիր. «Հպարտացեալ ի վերայ ամենայնի՝
որ անուանեալ իցէ աստուած կամ պաշտօն ¹⁰», Ի վեցերոր-
դումն նկարեալ կայր դատապարտեալ, եւ վերնագիր այս՝
Պղծութիւն աւերածոյն: Իսկ յեւթներորդումն նկարեալ էր
դարձեալ յափշտակեալ եւ մահու դատապարտեալ, եւ ունէր
գիր՝ Նեռն:

Յայս արձանագիրս զկնի նկարուցն կային յիսուն եւ երկու
գլուխք ամբաստանութեանց զսրբոյն Իգնատիոսէ, ամենայնն
կցկցեալ ստութեամբ: Եւ ի կատարել միոյ միոյ յայսց գլխոց
կայր տեղի դատարկ, զի եթէ ոք, ասէ՝ Նիկեոսա, ի ձեռն պար-
գեւաց եւ պատուոյ որսասցի ի հաղթս նորա, կարօղ լեցի ձեռ-
նագրովն իւրով հաստատել զբանս ստութեանցն: Եւ յաղբիկ էին
յառաջնում մատենին: Իսկ յերկրորդումն կայր արեւելեական

գիր ժողովոյն փոտայ ընդդէմ Ղիկողայոսի քահանայապետի, լըեալ բաղում բանիւք սաստիկ թշնամանաց եւ ցուրտ զըպարտութեանց: Օջորինակս երկոցունց այսց մատենից ի ձեռն Օգարիայ եպիսկոպոսապետին Վահիկեղոնի եւ Թէոդորոսի դաւադրիկեցւոյ բաղում եւ մեծամեծ ընծայիւք հանգերձ յղեալ էր փոտ առ Ղուգովիկոս արքայ Վահիկացւոց, աղաչելով զնա՝ ըստ զձռոյն իւրոյ ընկենուլ զմեծն Ղիկողայոս յաթոռոյն Հռոմայ: Բայց իբրեւ մեծն Ղասիղ ի պայազատելն զինքնակալութիւնն տեղեկացաւ այսմ ամենայնի՝ վաղվաղակի սուրհանդակս արձակեալ հրամայեաց ի ճանապարհէն յետս ընդ կրուկ դարձուցանել զՕգարիաս եւ զԹէոդորոս: Եւ առեալ զայս չորեսին մատեանս փոտայ եցոյց ծերակուտին եւ ուխտի եկեղեցւոյ, եւ ամենեքեան ծանեան զհնարս անօրէնութեան նորա:

Եւ իբրեւ այս ամենայն յաջողութեամբ կատարեցաւ, ժողովեաց Ղասիղ զամենայն աւագանին ի մեծ ապարանս՝ որ առնուանեալ կոչի Մագնաւրեան, առաջի սրբոյն Իգնատիոսի: Ընդ ի լսելիս ամենեցուն բազում գովութեամբ բարձրացուցեալ զերանելի հայրապետն, եւ զնա ամենայն մեծամեծ պատուոց արժանի ընծայեալ, ապա առեալ ած մեծաւ շքով յեկեղեցին մեծ, եւ վերստին կացոյց յաթոռ հայրապետութեան: Ըսպէս զամս ինն բազում եւ ազգի ազգի լկանօք եւ վշտօք տառապեալ քաջ հովուին, եւ դառն ցաւովք օտարացեալ ի հօտէ իւրմէ, միւսանգամ ընկալաւ կամօք Տեառն զաթոռ իւր եւ զպատիւ: Ըսյ եղեւ յամի 867 ի քսաներորդ երրորդ աւուր Ղոյեմբեր ամսոյ, յորում աւուր ինն ամօք յառաջագոյն, մեծաւ թշնամանօք մերժեալ էր նա յիւրմէ արժանաւոր աթոռոյ: Ընբարձեալ նորա այսպիսի շքեղ փառօք յիւր առաջին պատիւն, ըստ կարգաց եկեղեցւոյ զփոտ եւ զամենայն խորհրդակիցս նորա եւ զօգնականս արգել յաստուածեղէն պաշտամանցն կատարմանէ:

Ըսլ քանզի սոյն սա ինքն փոտ յամս անդ անարժան աթոռակալութեան իւրոյ բազում արս միաբանեալս ընդ իւր կարգեալ էր ի պատիւ եպիսկոպոսութեան, նմին իրի յետ մերժելոյ եւս նորա յաթոռոյն՝ ի պատճառս սոցա ոչ լռեցին ի սպառ խռովութիւնք յեկեղեցւոջ Պոստանդինուպոլսի: Հայնժամ մեծ ինքնակալն Ղասիղ հանձարեղ խորհրդով եզ ի մաի ի ձեռն իմաստուն եւ տիեզերական քահանայապետին Ղիկողայոսի հնարել զըարձումն չարին: Եւ հրեշտակութեամբ առաքեաց ի Հռոմ զՅովհաննէս եպիսկոպոսապետ Սիրիլայ, ընդ որում ուղեկից եղ եւ զանձնապահապետ իւր զՂասիղ: Ղա եւ կողմնակցացն փոտայ հրաման ետ առաքել զմի զոք յիւրայոց անտի, զի երթեալ կողմանքն երկրքին առ հայրապետն Հռոմայ, առաջիկա-

ցուցանել զիրաւունս արդարութեան իւրեանց. եւ նոքա ընտրեցին զՊետրոս եպիսկոպոսապետ Սարգիս: Նշանել ի ճանապարհ հրեշտակաց երկոցունց կողմանց այլ եւ այլ նաւուք, Վասիկ կայսր գրեալ գիր եա ի ձեռս իւրոց հրեշտակաց մատուցանել առ մեծն Նիկիոյոս: Ի գրին յայնմիկ ասէ. «Օ փոռ մերժեցաք ի պատուոյն, զի զգաստացեալ անձին միտ գնիցէ, եւ զԻգնատիոս որ արտաքոյ իրաւանց նեղեալն էր, որպէս զեարդ դատաստանաւ ձերով յայտարարեալ էր ձեր ի բազում թուղթս, զորս իշխանքն սրբ յառաջ քան զմեզ կացին խորդախել ջանացան, յիւր աթոռն կացուցաք: Բայց զկատարուսն այլ-ամենայն իրաց, որպէս եւ զհաստատութիւն այսր գործոյս մերոյ քումք սրբութեան թողաք բովանդակ. . . : Եւ զի յայնմի լինիցին աստուածեղէն եւ առաքելական դատաստանի ձերոյ սրբութեանդ որ ինչ զսրբոյ հայրապետէն Իգնատիոսէ եւ զԹշուռական առնէն զփոռայ եւ զփռեանց բանք իցեն, յերկոցունց կուսէ, որպէս եւ ի մէջ հրեշտակք արձակեցան, զի առաջի նոցա վճարեցի առ ի քէն հակառակութիւնն: Ինչ հրեշտակացն մերոց առաքեացէ առ մեզ հայրական սրբութիւն ձեր փախանորդս, զի սուրբ եկեղեցի մեր ճշմարտեալ գիտացէ հաստատութեամբ թէ որպիսի ինչ են կամք սրբութեան քո վասն երկոցունց կողմանցն»: Ինչ հրեշտակացս ընդ այսոցիկ առաքեաց եւ սուրբն Իգնատիոս ուրոյն հրեշտակս առ երանելի քահանայապետն, տուեալ առ նա գիր յորում աղաչէր զնա առաքել հրեշտակս յարեւելս, զի նոքօք հանդերձ հնար լիցի արագ արագ հաստատութիւն խաղաղութեան առնել ի մէջ եկեղեցւոյ:

Առաքեալք ինքնակալին եւ երանելոյն Իգնատիոսի յաջողութեամբ նաւարկեալ հասին ի Հռոմ ի ժամանակին՝ յորում մեծ հայրապետն Նիկիոյոս Ա. լծեալ զընթացս տառուածահաճոյ կենաց իւրոց փոխեալ էր յաշխարհէ, եւ յաջորդեալ էր զաթոռն Աղրիանոս Բ. նորին սրբական վարուքն պայծառացեալ: Իսկ հրեշտակք կողմնակցացն փոռայ, թէպէտ եւ ընդ նոյն ճանապարհ եւ նոր եւս նաւու նաւարկէին, սակայն հանգիպեալ սաստիկ մրկի, եւ խորտակեալ նաւուն նոցա, ամենեքեան ծովակուր եղեն, բաց ի միոյ միայնոյ վանականէ, որ մազապուր զերծեալ յանհնարին վշտէ մահուն, գուժեաց ամենեցուն զբարաչար անցս իւրայոցն: Իչ փոքր պարծանք եւ տառելութիւն գովութեան եղեւ այս կողմանն Իգնատիոսի, ի լինել սովաւ յայնմի համօրէն աշխարհի թէ չեղեն կամք Աստուծոյ թողուլ հակառակորդաց սիրելեաց իւրոց վարել յառաջ զերաւունս իւրեանց առաջի գլխոյ եկեղեցւոյ իւրոյ:

Եւ Ի հասանել ի Կոստանդինուպոլիս լոյ մահուն մեծին Նիկիոյոսի, եւ յաջորդելոյ զնա Աղրիանոսի, վաղվաղակի

յղեաց ինքնակալն մեւս եւս այլ հրեշտակ զԵւթիմիոս պաշտօնեայ իւր ի Հռոմ խնդակից լինել նորոյ քահանայապետին վասն մեծի պատուոյն զոր ընկալաւ, եւ աղաչել զնա զի ինքնին հանցէ ի գլուխ զոր ինչ երանելին Նիկողայոս վասն մահուն ի վերայ հասանելոյ չեարաց կատարել: Դադովեալ սրբոյ հայրապետին զմի մի ի հրեշտակացն բազում մեծարանօք եւ սիրով առաջի բազմութեան եպիսկոպոսաց եւ աւագանւոյ քաղաքին, որպէս եւ սովորութիւն էր, առ ի նոցանէ զԹուղթս ինքնակալին եւ հայրապետին զգրեալսն առ Նիկողայոս քահանայապետն (Յայնժամ շնորհակալ եղեն հրեշտակք արեւելեց) եկեղեցւոյն Հռոմայ, վասն բազում ջանիւք մաքրելոյ զեկեղեցին Սոստանդինուպոլսի ի հերձուածոցն: Եւ յետ այլոց եւս բազում գովութեանց, ըստ բանից Մնաստասայ դիւանապետի¹¹, ասացին. «Վարեպաշտ որդի ձեր Վասիղիոս ինքնակալ, եւ Իգնատիոս» որ ձերով օգնականութեամբ վերստին բարձրացաւ յաթոռ հայրապետութեան, յետ մերժելոյ ի ձեռն ձեր յեկեղեցւոյն Սոստանդինուպոլսի զբռնաւորն Փոտ, ի դիւանի նորա գտին գիրս լցեալս ստութեամբ հակառակ սրբոյ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ սրբոյ քահանայապետին Նիկողայոսի: Օայն իբրեւ արդարեւ գիրս եղծագործս կնքեալ հանին ի բաց ի քաղաքէ իւրեանց, եւ առ ձեզ իբրեւ առ վերին գլուխ որում ի Վրիստոսէ տուաւ իշխանութիւն կապելոյ եւ արձակելոյ յերկինս եւ յերկրի՝ առաքեցին: Եւ արդ՝ աղաչեմք առեալ քննեմք զայն գիրս, եւ զչարաչար նենգութիւնս՝ որովք խռովասերն Փոտ զանմեղ Սոստանդինուպոլսեցիս պատրել հնարեցաւ սրելով զեզու իւր ընդդէմ այսր սուրբ, անարատ եւ անբիծ եկեղեցւոյն Հռոմայ, քաջ ծանխիք: Եւ պատասխանի երանելի քահանայապետն Մղրիանոս. «Օգիր այդր չար ժողովոյ հրաման տալք քննել, զի մատենագիրն, գտակն ստութեան եւ խոտորնակ ուսմանց՝ այս երրորդ անգամ նզովեսցի, որ ցայժմ երկիցս դատեցաւ եւ երկիցս նզովեցաւ յայսմ առաքելական աթոռոյ:»

Յետ այսց բանից Յովհաննէս եպիսկոպոսապետ՝ մին յարեւելեան հրեշտակաց ելեալ արտաքս երեւր զայն գիր, եւ ընկեցեալ յերկիր ասէ. «Նիծեալդ ի Սոստանդինուպոլսի անիծեալ լիջիր միւսանգամ եւ ի Հռոմ: Օքեզ պաշտօնեայն բանսարկուին Փոտ, նորն Սիմոն, ստութեանցն գտակ յօրինեաց. զքեզ պաշտօնեայն Վրիստոսի Նիկողայոս, նորն Պետրոս, ճշմարտութեանն սիրօղ եղծ:» Ի լռել նորա Վասիղ պաշտօնեայ եւ հրեշտակ արքունի ընդ ոտիւք կոխեալ եւ սրով հարեալ զնոյն գիրս ասէ. «Վիտեմ՝ յայս գիր բնակեալ է բանսարկուն,

11 Ի վերս Աղբիւն. Բ. քահանայապ. ի քաղ. ժող. հատ. Ժ. յիշմ 393.

զի զոր ինքնին ասելն չկարէ, բերանով Փոռայ արաքս փսիւէ, : Օյս ասացեալ բազում հաստատուն բանիւք հաւատարիմ արար, թէ ի նմին գրի նենգութեամբ Փոռայ դրոշմեալ է ա- նուն Վասիլի կայսեր: Օհ սա ինքն Փոռ, ասէ, կաշառք ձգեալ արս բազումն, ետ նոցա զանուանս Սիբայեղի ինքնա- կալի, Վասիլի կայսեր եւ բազմութեան եպիսկոպոսաց որք չէին անդ առնութեւր, գրել ի ներքոյ գործոց չար ժողովոյն իւրոյ, զորմէ ոչ ոք բնաւ լուեալ կամ գիտացեալ ինչ էր: Օյս ա- մենայն լուեալ մեծին Ադրիանոսի, հրաման արար արանց՝ որ հմուտ էին յոյն եւ Հռոմայեցի դպրութեան զգուշութեամբ քննել զգիրսն: Ապա յամի 868 ժողով եպիսկոպոսաց գումա- րեալ ի Հռոմ առաջի արեւելեան հրեշտակաց, միւսանգամ լուաւ ի նոցանէ զամենայն կարգս անցիցն անցելոց: Եւ ընթեր- ցեալ զթուղթս մեծին Նիկիոյայոսի նախնոյն իւրոյ, որ վասն այսց իրաց դրեալ էին, սրբեաց զնա յամենայն չար համբաւոյ: Հե- տոյ կրկին վճիռ նզովից եհան ի վերայ Փոռայ եւ ամենայն գոր- ծակցաց նորա: Եւ ըստ վկայելոյ Անաստասայ՝ զոր վերագոյն յիշատակեցաք, զանարժան եւ զպիղծ գիրս նորա նզովեալ, ետ առաջի սեմոց դրանց սրահի ժողովոյն ընդ ոտիւք կոխել եւ ա- ռաջի անբաւ բազմութեան մարդկան հուրք մաշել: Եւ հրա- ման եւս ետ, զամենայն օրինակս գտեալս ի Առտանդինուպոլիս նոյնօրինակ բառնալ ի միջոյ:

Այս ամենայնի վերայ հրաման եւ վճիռ ետ զի ժողով տիեզերական լինիցի ի Առտանդինուպոլիս առ յայտնագոյն եւս հռչակելոյ ամենայն գործոց սրբոյ եկեղեցւոյն Հռոմայ ի կշտամ- բութիւն Փոռայ եւ առ առաւել եւս մանր քննելոյ զեղեալսն: Հաղազս այսորիկ որոշեաց յիւրոց եպիսկոպոսաց արս ընտիրո զՎոնատ եպիսկոպոս Ոստիայ, զԱտեփանոս եպիսկոպոս Վեպե- սեայ եւ զԱրիստոս դմին յեւթն սարկաւադաց Հռոմայ, եւ ա- ռաքեաց զնոսա ի Առտանդինուպոլիս գահերէց եւ տեղապահ իւր լինել ի ժողովի անդ: Ի ձեռն սոցա առաքեաց թուղթս առ Վասիլի ինքնակալ եւ առ սուրբն Իգնատիոս: Հառաջ- նումն մեծապէս գովէ զինքնակալն վասն ամենայն գործոց նորա որովք ջանայր ի խաղաղութիւն եկեղեցւոյ: Ազգ առնէ նմա փութալ կատարել զհրամանն, որ վասն գումարելոյ տիեզերա- կան ժողովոյն էր. հորում, ասէ, գահերէց նստցին հրեշտակք մեր առնել դատաստան ընդ սիրելի եղբօր մերոյ Իգնատիոսի զարանցն մոլորելոց եւ զնոցին մոլորութեանց: Հերկորդում թղթին յայտ առնէ երանելոյն Իգնատիոսի թէ որով օրինա- կաւ պարտ իցէ գնալ ընդ մոլորելոցն, եւ որոց հաստատու- թեամբ եւ սաստիկ նախանձու հակառակ նոցա ջանացան ի ժա- մանակի հալածանաց:

Եւ ինչպէս չհրեշտակաց մեծի քահանայապետին ի Հռոմայ, իբրեւ հասին ի Թեոփիլոսիէ, առաքեաց ինքնակալն զմի յերեւելի պաշտօնէից դրանն ընդ առաջ նոցա, յիւր անուն հարցանել զողջունէ նոցա: Եւ պա ըստ զուր շքով, արքունի երիւարօք եւ ըստ զուր սպասաւորօք, եւ ժառանգաւորօք՝ որ նուիրական զգեստս զգեցեալ էին զորս եւ առաքեալ էր երանելին Իգնատիոս, եկին մօտն ի Թադաւորակաց քաղաքն յամի 869: Ի վաղիւ անդր յետ մօտից նոցա ի քաղաքն, որ օր վերտասան էր ամսոյն Սեպտեմբրի, զամենայն պաշտօնեայս արքունեաց իւրոց յղեաց առ նոսա ինքնակալն եւ հրաւիրեաց զնոսա առ ինքն յոսկիապատ սենեակ արքունեացն: Իբրեւ եկին մօտն ի սենեակ անդր, յոտն եկաց ինքնակալն ըստ զուր մեծարանօք, եւ առեալ ի ձեռաց նոցա զԹուղթ Եղիւստինոսի մեծի հայրապետի համբուրեաց զայն. եւ ապա եհարց զողջունէ նորա, զվիճակաւորաց Հռոմայ եւ զծերակոյտ իշխանացն: Եւ մեծաւ սիրով համբուրեալ զմի մի ի հրեշտակաց, արձակեաց զնոսա առ սուրբն Իգնատիոս, տալ նմա զԹուղթ մեծին Եղիւստինոսի:

Յաւուրն երկրորդի իբրեւ միւսանգամ ելին հրեշտակք քահանայապետին առաջի ինքնակալն, ուր գտաւ եւ երանելին Իգնատիոս, խօսեցաւ ընդ նոսա աստուածատէր ինքնակալն օրինակ զայս. «Սուրբ եկեղեցին Սոստանդնուպոլսի ի պատճառս փառասէր բարոյից ծանրասիրտն Փոտայ անհնարին ծփանօք հերձուածոց յուզէր, իսկ սուրբ եկեղեցին Հռոմայ՝ մայր համօրէն եկեղեցեացն Եւստուծոյ, ի ձեռն հաւատարիմ խնամոց տիեզերական սուրբ քահանայապետին՝ Եփեսոսի փոյթ յանձին կալաւ սրբել զնա յամենայն արատոյ: Եւ զայս մարթ է հաւատեալ ի միտ առնուլ ի Թղթոց անտի նորին Եփեսոսի, որոց զօրութեամբն սոյն այս հայր մեր Իգնատիոս, որ ի ձեռն Փոտեանց բռնի մերժեալ էր, այժմ օգնականութեամբ Տեառն դարձաւ յաթոռն իւր: Եւ ասն որոյ մեք ընդ համօրէն արեւելեան հայրապետաց, եպիսկոպոսապետաց եւ եպիսկոպոսաց դատաստանի սրբոյ մօրս մերոյ հռոմէական եկեղեցոյ զերկեամ մի ակն կալեալ, արդ յանուն Տեառն աղերս առաջի ձեր արկանեմք՝ զգործն Եւստուծոյ քաջութեամբ ի գլուխ հանել, եւ իշխանութեամբ սուրբ ժողովոյ ձերոյ զգայթակղութիւն մահաբեր նենգութեանցն Փոտայ ի բաց բառնալ, որպէս զի միաբանութիւնն եւ հանգարտութիւնն ցանկացեալ ի ըստ զուր ժամանակաց հետէ ըստ վճռոյ սրբոյ քահանայապետին Եփեսոսի հաստատեսցի»:

Պատասխանի ետուն հռոմէական հրեշտակքն եւ ասեն. «Եւ մեք յայդ իսկ եկեալ եմք եւ ի դոյն առաքեցաք. բայց կամեմք զձեզ պիտունս լինել, զի ոչ զօք ի ձերոցդ արեւելեայց,

ըստ սահմանի ժողովոյս մերոյ որ ի Հռոմ եղեւ, կարօղ եմք ի ժողով մեր ընդունել, եթէ ոչ տան մեզ գիրս ըստ օրինակի գրոյն, զոր ի դիւանէ առաքելական սուրբ աթոռոյն բերեալ է մեր,,: Եւ այս բան հրեշտակաց պատասխանի արարին ինքնակալն եւ հայրապետն. Վանդի նոր եւ ըստ ոչ սովորութեան է՝ զոր խնդրէքն, ցանկամբ տեսանել զօրինակ գրոյդ՝ վասն օրոյ ասէքք: Եւ վաղժադակի առեալ ի նոցանէ զայն գիր ետուն հանել ի յոյն բարբառ եւ առ ամենեսեան սփռել¹³: Եւ որպէս ասէ Լնատաս դիւանապետ, ոմանք տուեալ զգիր ըստ օրինակի այսր գրոյ, մօրին եւ կալան վիւրպանչիւր բազմականս ի ժողովն, եւ որք հրաժարեցանն տալ զայն՝ մնացին արտաքոյ: Երդ այսպէս մարդասէր խնամովք եւ անկեղծաւոր սիրով ժողովեալ ինքնակալին զհրեշտակա առաքելական աթոռոյն, այնուհետեւ հրատման արար, ըստ բանի Եդրիանոսի քահանայապետի, զի ժողով տիեզերական լինիցի ի Կոստանդինուպոլիս: Հրեշտակս արձակեաց եւ առ բազում եպիսկոպոսունս՝ վասն խաղաղութեան եկեղեցւոյ սրբոյ ելանել ի սուրբ ժողովն:

Օ. Եւ իբրեւ ամենայն ինչ պատրաստեցաւ, յամի 869, յերկրորդում ամի առաջնորդութեան Եդրիանոսի երկրորդի Հռոմայ հայրապետի, եւ յերրորդ ամի տէրութեան Սլաւի ինքնակալի, ի հինգ ամսոյն Հոկտեմբերի եղեւ օկիզն ժողովոյն ի Կոստանդինուպոլիս ի մայր եկեղեցւոյ աստուածեղէն Իմաստութեանն, յաջակողման բաժնի վերին սրահին, ուր ի պատուական տեղւոյ եղեալ կային մասն մի ի փայտէ խաչին եւ մատենաք սուրբ աւետարանաց: Յառաջին դահսն բազմեցան երեքին տեղապահք Եդրիանոսի քահանայապետի, Վանատ եւ Ստեփանոս եպիսկոպոսք եւ Սարինոս սարկաւազ, եւ յետ նոցա երանելին Իգնատիոս հայրապետ Կոստանդինուպոլիս: Յետ նոցա նստան ըստ կարգի իւրեանց հրեշտակք արեւելեան հայրապետաց, այս է՝ Թովմաս եպիսկոպոսապետ Տիւրքոսի փոխանորդ Լնտիոքայ եկեղեցւոյն, որոյ ոչ գոյր յայնժամ հայրապետ, եւ Իգիաս երէց տեղակալ Խէնդոսիոսի Երուսակեմացւոց հայրապետի: Իսկ վասն Յովսեփայ սարկաւազի, որ էր հրեշտակ Եղեքսանդրիայ հայրապետին, ընթեռնուով թէ մերձ ի կատարած ժողովոյն եհաս անդր: Ընդ սոսա եկեալ բազմեցան եւ մետասան նախարարք յարքունի դրանէ արք ուղղափառք եւ ճշմարիտ աստուածասէրք:

Ի ժողովել սոցա ի միասին, հրաման ետուն փոխանորդք Եդրիանոսի քահանայապետի եւ որք ընդ նոսա էին յեկեղեցական դասուէ, զի եկեալ մացեն ի ժողով անդր ամենայն եպիս-

13 Զհամառօտ օրինակ այսր գրոյ գեցուի յետոյ յառաջին գումարման ժողովոյս:

կոպտասունք, որք առ սէր ճշմարտութեան ընդ երանելոյն իզնա-
տիտի յաւուրս հալածանաց Փոռայ քաղութեամբ մարտեան:
Եւ իսկ եւ իսկ եկեալ մտին ի ներքս եւ բազմեցան ընդ առա-
ջինսն հինգ եպիսկոպոսապետք, այն է՝ Ամասիայ, Սեդիայ, Ա-
թենացւոց, Օմիւռնիայ եւ Հռոգացւոց, եւ եւթն եպիսկոպո-
սունք ուղղափառք: Եւ այսպէս յայսմ առաջին գումարման
ի բովանդակ ժողովի անդ գտան արք եւթեւտասն, թող զար-
քունի նախարարս: Բայց ապա աւուրց յաւուրս յաւելեալ
թիւ եպիսկոպոսաց, ի տասներորդում՝ այս ինքն ի վերջին ար-
ձանագրի անդ գտան գումարեալ հարեւր եւ ինն հարք: Ա-
նաստաս դիւանապետ թուեալ մի ըստ միով զամենայն հարս
ժողովոյս, յեզերս անդ իւրոյ պատմութեանն¹³ զայսպիսի բանս
կարճառօտիւք յիշատակէ. «Սի գայթակղեցուցէ զքեզ սա-
կաւութիւն թուոյ հարց՝ որք արկին ձեռնագիր ժողովոյն, զե-
որովհետեւ Փոռ երկայն ժամանակօք վարեաց զիւր բռնաւորու-
թիւն, եւ գրեթէ զամենայն ձեռնադրեալս ի սուրբ նախնեաց
իւրոց ի կարգէն մերժեաց եւ ընդ նոցա զկամակիցս իւր կար-
գեաց, յորոց ոչ որ յայս ժողով ընկալեալ եղեւ, նմին իրի
այսորիկ սակաւ եպիսկոպոսք միայն ի ձեռնագրութենէ նախնի
հայրապետաց գտան մնացեալք: Բայց համօրէն եպիսկոպոսունք,
որ առ մեծ քահանայապետօք՝ առ Նիկիոյոյոսիւ եւ առ Ա-
գրիանոսիւ էին, ընդ այսմ ժողովոյ գտան միարանք: Բայց
սակայն եւ այս սակաւութիւն եւս վասն արդարութեանն իւ-
րոյ նման է այնմ հօտի, ցոր տասց Տէր մեր¹⁴. «Սի երկնչիւր
հօտ փոքրիկ,»:

Եւ որ իբրեւ մտին ի ներքս ի ժողովն եւ ըստ ակնարկելոյ
հրեշտակաց Հռոմայ կալան զիւրեանց բաղմականս երկոտասան
եպիսկոպոսունքն, ըստ խնդրոյ Վահանայ սեպհոյ, որ առաջին
էր յարքունի իշխանսն եւ իբրեւ տեղապահ արքայի, եւ ըստ
հաւանութեան նոցին հրեշտակացն ընթերցեալ եղեւ գիր ին-
քնակալին: Ի սմին թղթի խոնարհ բանիւք թելադիր լինէր
նա հարցն՝ Տեառն գործակցութեամբ եւ սուրբ սիրով ի միա-
բան խաղաղութեան առանց ինչ սատարելոյ բնաւ կողմանցն
փութալ ի կատարումն գործոց ժողովոյն: Ի կատարել ըն-
թերցուածոյ թղթոյն յոտն եկաց բարեպաշտ սեպուհն Վա-
հան եւ ասէ առ հասարակ առ հրեշտակս առաքելական աթո-
ռոյն եւ արեւելեան հայրապետաց. «Ղալիսկոպոսք եւ նախա-
րարք փափագանօք խնդրեն դիտել, թէ որով իշխանութեամբ
առաքեցարուք ի սուրբ հայրապետաց,» Պատասխանի ետուն
հրեշտակք Հռոմայ եւ ասեն. «Յայժմ չիք բնաւ ուրուք
քննեալ զհրեշտակս Հռոմայ ի տիեզերական ժողովի,» Վա-

Հան առէ. «Դա մեք ոչ յայդ սակա ինչ առնեմք զերսդ, զի ի նուազութիւն ինչ զպատիւ առաքելական աթոռոյն իջուացուք. քաւ լեցի, այլ զի առաքեալքն յառաջ քան զձեզ ի Հռոմայ, Հռոգուադիոս եւ Ծաքարիաս, ի պատրանս արկին զմեզ, եւ արտաքոյ պատուիրանին զոր ընկալեալն էին, ընդդէմ զհակառակոն գործեցին, վասն այնորիկ եւ մեք զգոյշ լինել ստիպիմք»,։ Յայնժամ պատասխանի ետուն հրեշտակք առաքելական աթոռոյն եւ ասեն. «Մերիանոս քահանայապետ ի ձեռաց պատգամաւորաց ինքնակալին եւ հայրապետին, որք ելեալ էին ի Հռոմ, ընկալեալ զթուղթս գրեալս առ նախնին իւր Միգդայոս, եւ զիջեալ ի խնդիր արքայի՝ որ յաղաքս առաքելոյ հրեշտակս այսր ի Ռոստանդինուպոլիս ի քանցել զորոմն չարին, յուղարկեաց զմեզ հանգերձ թղթովս առ ինքնակալն, զոր ահա մատուցանեմք ձեզ»,։

Եւ այնքէր վաղվաղակի հրաման ընթեռնուլ զթուղթ մեծի քահանայապետին. եւ սկսաւ Մարինոս սարկաւազ մին ի հրեշտակաց նորա ընթեռնուլ զայդ ի Հռոմայեցի լեզու, յոր գրեալն էր, եւ Վասիանոս դպիր եւ թարգման արքունի փոխեաց իսկ եւ իսկ ի յոյն բան։ Եւ ի կատարել ընթերցուածոյն ասացին եպիսկոպոսունքն եւ իշխանք. «Օրհնեալ է Աստուած, յորոյ անուն հաճեցարուք փարատել ի մէջ զամենայն երկմտութիւն՝ ցուցեալ զառաքելութիւնն ձեր»,։ Յետ այսորիկ հրեշտակք Մերիանոսի եւ ժողովն ամենայն հրաման ետուն արեւելեան հրեշտակաց, յայտ առնել ամենեցուն զհանգամանս պատգամաւորութեանն իւրեանց։ Աստարեաց զհրամանն Լիդիա երէց հրեշտակ Լարուսադեմացոց եկեղեցւոյն, պատասխանի արարեալ վասն անձին եւ վասն թողմայի եպիսկոպոսապետի տեղապահի աթոռոյն Մնտիոքայ։ Եւ յայտնի եղեւ ամենեցուն, թէ զալուստ կամ հրեշտակութիւն թողմայի տեղացւոյ ի ժողովն չունի ինչ պէտս թղթոյ ընծայութեան, քանզի ի մեռանել հայրապետին Մնտիոքայ օրէնք էին՝ եպիսկոպոսապետին Տիւրոսի ամենայնիւ զնորա տեղին ընուլ։ Իսկ վասն օրինաւոր հրեշտակութեան Լիդիայի ընթերցեալ եղեւ թուղթ Թէոդոսեայ Լարուսադեմայ հայրապետի առ երանելին Իգնատիոս, զոր առաքեալ էր ի ձեռն նորին Լիդիայի հրեշտակի իւրոյ, յայտ արարեալ ի նմա, թէ վասն չառնոյ պարապ ի նեղութեանց աշխարհակալացն խափանեցաւ ինքնին գալ ի ժողովն։ Ի վերայ այսոցիկ եւ զայս ինչ պատմեաց Լիդիա երէց, թէ ի յամել գալստեան հրեշտակացն Հռոմայ այսր ի թագաւորեալ քաղաքս, աղաչեցաք ես եւ թողմաս զինքնակալն արձակել զմեզ անսրբէն ի տեղիս մեր, զի կարծէաք թէ ոչ եւս եկեսցէ որ ի Հռոմայ եւ ոչ գումարեացի ժողով։

Եւ ըստ կամաց ինքնակալին գրով աւանդեցաք նմա զհաճութիւն եւ զհաւանութիւն մեր ընդ ամենայնի՝ զոր արար Նիկիոյայոս քահանայապետ ընդգէմ փոռայ եւ վասն սրբոյն Իգնատիոսի: Անտ այսց բանից խնդրեցին հրեշտակէն Հռոմայ ընթեռնուլ զգիրն, զոր ընդ իւրեանս բերեալ էին ի Հռոմայ, եւ հրամանաւ ինքնակալին եւ Իգնատիոսի թարգմանեալ էր ի յոյն լեզու: Եւ անշտպաղ ընթերցեալ եղեւ ի հռոմայեցի եւ ի յոյն բարբառ: Այսպիսի գործինակ քաղելով իմն դնեմք աստէն:

«Սկիզբն փրկութեան է զուղիղ հաւատոցն կանոն անաբատ պահել, եւ յԱստուծոյ եւ ի հարցն սահմանաց ոչ խտտորել: Եւ զի ճշմարիտ էին բանք Տեառն մերոյ Ախտուօի Վրիստոսի, որ ասաց ցերանելին Պետրոս ¹⁵. «Ի՞նչ ես վէմ, եւ ի վերայ այդք վեմի շինեցից զեկեղեցի իմ», արգիւնք իւրացն զնոյն հաստատեն: Վանզի յառաքելական աթոռն անաբատ պահեցան հանապաղ ուղղափառ հաւատք եւ սուրբ ուսմունք: Եւ արդ՝ ոչ կամեցեալ ի սոյն հաւատոց եւ ուսմանց որոշել, եւ հարցն սրբոց՝ մանաւանդ առաքելական աթոռոյն երջանիկ առաջնորդացն կանոնաց զհետ երթեալ, նորոգ կարգամբ ի վերայ համօրէն մոլորութեանց եւ ամենայն Պատկերամարտից: Եւ զովս կարգամբ եւ ի վերայ փոռայ, որ հակառակ կանոնաց՝ սրբոց՝ յանպատրաստից յատենական սպառաւորութենէ եւ յաշխարհական զննութեանէ, ի կենդանութեան սրբոյն Իգնատիոսի հայրապետի, օժանդակութեամբ հերձուածողաց ոմանց, զօրէն աւազակի բռնի յափշտակեալ կալաւ զաթոռ եկեղեցւոյն Սոստանդինուպոլիս: Ընդունիմք զժողովն գումարեալ յերանելոյն Նիկիոյայոսէ քահանայապետէ որում եւ դու, սուրբ հայրք Աղբիանոս, մեծ քահանայապետ, հաւան գտար: Իսկ զոր ինչ վասն Իգնատիոսի մեծարգոյ հայրապետի եւ որոց ընդ նմին միարանք են՝ սահմանեաց իշխանութիւն առաքելական աթոռոյն, առանց իրիք նենգութեան ընկալեալ մեծարեմք: — Եւ զայս դաւանութիւն եւ Ա. Ա. եպիսկոպոս այս նիշ եկեղեցւոյ արարի, եւ իմով կամաւ արկի ձեռնագիր, եւ քեզ սուրբ, երանելի եւ երջանիկ եւ հրեշտակակրօն մեծի քահանայապետիդ մերոյ եւ տիեզերական հօրք Աղբիանոսի ի ձեռն հրեշտակաց քոց Վանատայ եւ Ստեփանոսի եպիսկոպոսաց եւ Մարինոսի սարկաւազի սուրբ, կաթողիկէ եւ առաքելական հռոմէական եկեղեցւոյ մատուցի, յայս ինչ ամենան յայս նիշ աւուր», Ի կատարած այսց բանից պարտ էր գրել զանուն մատուցողն զայս գիր եւ վկայիցն: Այսպիսի այսպիսի գործ յառաջ քան զամս

ինչ առաքեալ էր Նիկիոյոս քահանայապետ ի Աստուանդնուպոլիս, որպէս պատմէ Անաստաս, այլ փոքր նենգութեամբ խափանեաց՝ յայնժամ զընդունելութիւն նորա: Բայց ի սուրբ Ժողով աստ ամենեքեան սրտի մտօք ընկալան եւ յարգեալ գովեցին: Յետ այսր զորոյ ընթերցեալ եղեւ գիր արեւելեան հրեշտակաց զոր յիշեցաք, զոր եւ յառաջ քան զգալուստ հրեշտակաց հռոմէական աթոռոյն գրեալ էին անդէն ի Աստուանդնուպոլիս, յայտ առնելով ի նմա թէ ընդունին զամենայն՝ զոր ինչ Նիկիոյոս քահանայապետ ի Ժողովի իւրում վասն երանելոյն Իգնատիոսի եւ վասն Փոտայ սահմանեալ էր, յորում եւ դատապարտէին զՓոտ եւ զմիաբանեալսն ընդ նմա եւ ընդունէին գովութեամբ զերանելին Իգնատիոս զարժանաւոր հովիւն եւ զամենայն ձեռնադրեալսն ի նմանէ եւ ի Մեթոդիոսէ:

Ապա խօսեցաւ Ալահան սեպուհ առ հրեշտակս Հռոմայ եւ ասէ. «Աղաչեմք զձեզ բժշկել զմիտս մեր ի խղճէ իմ» որով նեղիմք. քանզի թէպէտ եւ հնազանդիմք ամենայնի զոր տէքիւ եւ առնէք, սակայն հաճեսցիք յայտ առնել մեզ, թէ զխարդ մարթ եղեւ Հռոմայեցւոցդ նղովիւք նղովել զՓոտ զայր ամենեւին անծանօթ ձեզ երեսօք»: «Արքա պատասխանի ետուն. «Նիկիոյոս քահանայապետ տեսեալ եւ ընկալեալ զգիրս եւ զհրեշտակս Փոտայ՝ որ բռնի ունէր զաթոռն, դատեաց եւ նղովեաց զնա որ ի բացեայն էր իբրեւ ի ձեռն գրոյ եւ պատգամաւորաց իւրոց առնութիւն գտեալ»: Եւ ի հարցանել Ալահանայ՝ թէ ի՞նչ ոմանք էին այն դեսպանք Փոտայ, հրեշտակք հռոմէականք կործառօտիւք պատմեցին զգալուստ Արշաւրի եւ որոց ընդ նմա՝ առաքելոց ի Միքայելէ ինքնակալէ եւ ի Փոտայ ի Հռոմ, եւ զոր Նիկիոյոս քահանայապետ առաջի նոցա եւ յետոյ եւս արար, որպէս ինչ վերագոյնն պատմեցաք: Ապա դարձոյց Ալահան սեպուհ զբանս իւր առ տեղապահս արեւելեան հայրապետաց եւ ասէ. «Եւ դուք, հարք սուրբք, որք զաւուրս բազումն էիք ի քաղաքի աստ մնալով գալստեան հրեշտակացն Հռոմայ եւ մօտ առ ձեզ էր Փոտ, զմէ՞ ոչ մտէք առ նա եւ ոչ քննեցէք զգործս նորա, զի այնպէս ապա զինի բարւոյք քննութեան նղովէիք զնա»: Պատասխանի եւ Իգնատիոս երէց եւ ասէ. «Գիտէք իսկ, եղբարք, զի Հոգին սուրբ զհայրապետս եղ յաշխարհի զի ի ձեռն նոցա քննեցին գայթակղութիւնք բուսեալք յեկեղեցւոյ Աստուծոյ, եւ հաստատեցին ի նմա տահմանք խաղաղութեան: Եւ արդ՝ քանզի առաջակաց աթոռն հնոյն Հռոմայ, եւ յետ նորա երեքին արեւելեան աթոռք, Աղեքսանդրիայն, Անտիոքայն եւ Երուսաղէմին, չընկալան զՓոտ, չէր ինչ բնաւ հարկ կոչել զնա միւսանգամ ի քննութիւն եւ ի դատաստան. զի դատաստան եւ դատապարտութիւն նորա

ամենեցուն յայտնի եւ ծանօթ էր: Վանդի սովորութիւն է զայսպիսի քննութիւն առնել զնոցանէ որք յեկեղեցիս Լատուծոյ եւ յամենայն աթոռս ընկալեալ են: Իսկ զնոցանէ՝ որք բնաւ ոչ եղեն ընկալեալք ի հինն Հռոմ եւ յայլ աթոռս՝ չէ պարտ ամենեւին առնել կրկին դատաստան: Ս'էք միշտ զխօսաւորս միայն ծանեաք հայրապետ Կոստանդնուպոլսի. եւ թէ պէտ եւ ի գալ մերում այսր գտեալ էր մեր զփռախոս ի հայրապետութեան, բայց սակայն բնաւ եւ ոչ մի օր հաղորդէպք ընդ նմա համարելով թէ իցէ նա հովիւ ճշմարիտ: Օայս եւ յառաջագոյն իսկ արարաք մեք չընդունելով զնա երբեք յեկեղեցիս մեր իբրեւ օրինաւոր հայրապետ: Վանդի նա առաքեալ զոմանս յԱնտիօք եհարց՝ թէ արդեւք հայրապետ տեղւոյն ընդունիցի հայրապետութիւն նորա, եւ ընկալաւ պատասխանի թէ ոչ իւրք իրօք:», Զաճեալ իշխանաց ընդ բանս այսոսիկ, գոհացան զՏեառնէ վասն փարատելոյ ի մտաց իւրեանց զամենայն կասկած: Եւ վասն զի օրն տարածամեալ էր, ամենայն ժողովեալքն մեծաւ խնդութեամբ եւ մեծազոյ բարբառով գովեալ զքահանայապետսն Նիկիոյոյս եւ զԵղրիանոս, զինքնակալն, զարքայորդիս նորա եւ զտիկնաց տիկինն Լուդղբոիա, հայրապետն Իգնատիոս, զպատուական իշխանս եւ զսուրբ ժողով իւրեանց, արձակեցան ի խաղաղութիւն:

Եւ Յետեւեւորդ աւուր Հոկտեմբերի ժողովեցան հարք եւ իշխանք երկրորդ անգամ: Եւ նախ քան զամենայն ինչ անցեալ ի մէջ ժողովոյն Պաւղոս դպիր եւ դիւանապետ եկեղեցւոյն Կոստանդնուպոլսի իմացոյց հարցն, թէ բազում պաշտօնեայք եկեղեցւոյ, որք յաւուրս բռնաւորութեանն Փոսայ ի նորին կողմ խտտորեալ էին, կան արաբոյ հանդերձ գրովք խոստովանութեան իւրեանց, եւ խնդրեն մտանել ի ներքս: Ի լինել հրամանի ի ժողովելոց եկին մտին ի ներքս նախ տասն եպիսկոպոսունք, եւ ի ծունր իջեալ կացին առաջի հարցն եւ ունէին ի ձեռս զգիր խոստովանութեան իւրեանց: Զարցին ցնոսա տեղապահք մեծին Եղրիանոսի, թէ ո՞ ձեռնադրեալ իցէ զնոսա, եւ թէ զինչ խնդրեն: Պատասխանի ետ մի ոմն ի նոցանէ՝ Իւդոքորոս եպիսկոպոսապետ Կարիայ եւ ասէ. «Իմանք ի մէջ ձեռնադրեալ են ի սրբոյն Իգնատիոսէ, եւ ոմանք յերանելոյն Սեթոգիոսէ: Եւ մենեքեան անկեալ առաջի սուրբ եւ համաշխարհական ժողովոյդ ասպաշխարութիւն խնդրեմք. եւ գիրս՝ զոր ի ձեռին ունիմք, է գիր խոստովանութեան միղաց մերոց, զոր ի սուրբ հայրապետն մեր Իգնատիոս անօրինեցաք գործել, Տեղապահք մեծին Եղրիանոսի ըստ միարան հաւանութեան այլոց հարց ժողովելոց հրաման ետուն Ստեփանոսի սարկաւազի ընթեռնուլ զայն գիր, որ էր ուղղեալ առ հրեշտակս առաքե-

լուսնի ակնարկները: Ի սմա գրեալ կային նախ ամենայն չարիք եւ հնարք Փոռայ եւ չարաչար կտտանք նորա որով ամառապեցողը նա զերանելին Խզնատիոս եւ զամենեսին՝ որ միարանեալ էին ընդ նմա: «Տեսեալ մեր, ասեն, զայս ամենայն յանձինս այլոց, եւ անձամբք իսկ ընդ փորձ տանջանացն եւս անցեալ, զահի հարեալ անկաք ի պատրանս խարէութեան, եւ ակամայ գործեցաք զանարժանս: Այլ արդ զջնացեալ եւ առանց կեղծաւորութեան մատուցեալ խնդրեմք զե գթասջիւղ գութ ի վերայ մեր: Հաստատեալ եմք յայսմ հետէ ոչ եւս միարանել ընդ Փոռայ եւ ընդ կողմնակիցս նորա, մանաւանդ թէ նզովեմք զնոսա, ցորչափ յիւրեանց չարիս յամառութեամբ պնդեալ կան եւ եկեղեցւոյ Աստուծոյ հակառակ գտանին: Արկանեմք զմեզ առաջի սրբոյ Ժողովոյս այսորիկ, պատրաստական ցուցեալ զանձինս յօժարութեամբ ընդունել զամենայն պատիժ պատուհասի ապաշխարութեան զոր ի վերայ մեր դնիցէ երանելի հայրապետն մեր»:

Ի կատարած ընթերցուածոյ այսր գրոյ խոստովանութեան ասեն ցնոսա տեղապահք հայրապետին Հռոմայ. «Իստ հրամանի Ադրիանոսի քահանայապետի եւ վասն սրտի մտօք խոստովանութեան ձերոյ՝ ահա ընդունիմք զձեզ ի հաղորդութիւն մեր. բայց հրաման է մեզ ի նոյն քահանայապետէ տալ ձեզ արկանել յօժարութեամբ ձեռնագիր դրոյն զոր վասն ապաշխարողաց առաքեաց ինքն քահանայապետն: Եւ ի հաւանել նոցա իրացն բազում սիրով, ետուն միւսանգամ ընթերցուով. եւ վաղվաղակի մատուցեալ արկին ձեռնագիր տասն եպիսկոպոսունքն այնոքիկ, եւ ետուն նոցին հրեշտակաց հանդերձ ձեռնագրովք վկայից: Յետ այսորիկ հաւանութեամբ հռոմէական հրեշտակացն հրաման ետ նոցա երանելին Խզնատիոս զգիրտ խոստովանութեան իւրեանց տարեալ դնել ի վերայ նշանի կենարար խաչին եւ գրոց աւետարանաց, եւ ապա տալ ի ձեռս իւր: Օչայն իբրեւ արարին, ետ միում միում ի նոցանէ զեպիսկոպոսական զարդս իւրեանց, ասելով առ առաջինն ի նոցանէ՝ այս ինքն առ Թէոդորոս կարիացի. «Ահա ասիկ ողջացար, մի եւս մեղանչեր՝ զի մի չար եւս լինիցի քեզ»,¹⁰: Եւ յասել սորա յանկեղծաւոր սրտէ, թէ Յիսիւսն անց մերոց կամիմք հաստատութեամբ կատարել զամենայն բանս գրոյ մերոյ. յաւել խօսել երանելին Խզնատիոս այսպէս. «Արդեակք իմ սիրելիք, ահա սիրով Ժողովեմ զձեզ առ իս որպէս հայր գթած զանառակ որդին զգարձեալն յապաշխարութիւն. քանզի եւ սուրբ եկեղեցին Հռոմայեցւոց գթութեամբ խնամարկեաց ի ձեզ, ընդ որում միարանեցին եւ արեւելեան ակնարկ»,¹¹: Յայնժամ արտասուօք ուրախութեան շնորհակալ եղեն նոքա Ժողովոյն սրբոյ, եւ

այր իւրաքանչիւր կալաւ զիւր պատշաճական տեղի ընդ այլ բազմականսն¹⁷ :

Յետ սոցա ըստ աննարկելոյ հարցն եկին մտին ի ժողովն մետասան երիցունք եւ ապա ինն սարկաւազունք ձեռնադրեալք յերանելոյն Մեթողիոսէ եւ Իգնատիոսէ, եւ յետոյ կէս սարկաւազք եւթն, որք անկեալ էին ի կողմն Փոտայ: Սղբա եւս ըստ օրինակի տասն եպիսկոպոսաց զամենայն հաւաստիս ճշմարիտ զղջման բանիւ եւ գրով ցուցեալ, եւ ձեռն արկեալ ի պատճէն գրոյն ապաշխարութեան, զոր մատուցին նոցա հրեշտակք Հռոմայ, ընկալան իւրաքանչիւր ի ձեռաց սրբոյն Իգնատիոսի զեւրեանց կարգին զգեստ կամ զգարդ, եւ մտին ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ:

Յետ այնորիկ ասացին առաքելական գեսպանքն. «Ղստ օրինակին՝ որով այսօր զանկեալ եւ զդարձեալ եպիսկոպոսունս եւ զայլ երիցունս ընկալաք ի հաղորդութիւն, սահմանեմք յետ այսորիկ նոյնպէս ընդունել զամենայն անկեալս՝ որք կամինն գալ ի զղջումն ապաշխարութեան», : Ապա հրաման ետ երանելին Իգնատիոս հաւանութեամբ ամենայն հարց՝ լու ի լու ամենեցուն ընթեռնուլ զհամառօտ սահման գործոց ապաշխարութեան, կամ զգիր եկեղեցական պատժոց եւ ապաշխարանաց, զոր սուրբ ժողովն վասն դարձելոց եպիսկոպոսաց, երիցանց, սարկաւազաց եւ կէս սարկաւազաց յօրինեալ էր: Եւ էր այս. «Որ ոք յապաշխարողաց ուտէր միս՝ ժուժկալեսցէ ի մնոյ, ի պանրոյ եւ ի ձուոց: Իսկ որք չէինն սովոր միս ճաշակել՝ ի բաց կացցեն ի կերակրոց պանրոյ, ձուոյ եւ ձկանց յաւուրս չորեքշաբաթուց եւ ուրբաթուց, եւ կերիցեն ընդեղէնս եւ բանջար իւղով եւ սակաւ գինեաւ: Եւ ուր աւուր յիսնիցս ծուր կրկնեսցեն, եւ հարիւրիցս ասացեն, Տէր ողորմեա, Մեղայ տէր, Լստուած քաւեա զիս զմեղաւորս. եւ դարձեալ ասացեն զվեցերորդ, զերեսներորդ եւթներորդ եւ զյիսներորդ սաղմոսսն: — Օչայստիկ հրամայեմ քեզ պահել մինչեւ ցծնունդ Վրիստոսի, եւ մի ունիցիս իշխանութիւն պաշտել եւ գործել զգործս քահանայից, մինչեւ ի ծննդեան մեծին Լստուծոյ եւ փրկին մերոյ Ռիսուսի Վրիստոսի հաստատեալ ի քահանայութեան քում, ընդ իս կատարեսցես զպաշտամունս քահանայի, եւ սպասաւորեսցես կենդանւոյն եւ մշտնջենաւորին Լստուծոյ», : Օչայս ամենայն յայսմ երկրորդ գումարման կատարեալ ժողովելոցն, եւ ըստ սովորութեան մեծաձայն բարբառով մաղթեալ ի Տեառնէ երկայն աւուրս ինքնակալին, որդւոց նորա եւ որոց ի կարգին, արձակեցան:

¹⁷ Ծանուցանէ ասան Նիկեոս պատկառելի զոյն արար ի ժողովի աստ. ոյլ փշ վարուց սրբոյն Իգնատիոսի, թէ Նորա ըստ հին աւանդութեան եկեղեցւոյ եթող Նիկ հայրապետն Իգնատիոսն ոչ զոր ինչ ինքն Հռոմայեցւոց զիշխանութիւնն դատելոյ:

Ը. Ի մետասաներորդ աւուր Հոփտեմբերի ժողովեցան հարք իշխանօրն հանդերձ յերրորդ գումարումն, յորում թիւ համարոյ եպիսկոպոսաց հասանէր ցքսան եւ չորս: Ի սկզբան անդ երեք եպիսկոպոսապետք Ստորոփանէս Օփուռնիայ, Նիկեփորոս Մասիայ, եւ Նիկեատաս Աթենացւոց, խնդրեցին ի ժողովելոց հրաման տալ՝ ընթեռնուլ զթուղթ ինքնակալին առ հայրապետն Հռոմայ եւ առ արեւելեան հայրապետս եւ զթուղթս Եղրիանոսի քահանայապետի եւ երանելոյն Խչնատիոսի: Եւ չգտնելով զթուղթս՝ զեպիսկոպոսս ոմանս ձեռնադրեալս ի Սեթողիոսէ եւ յիգնատիոսէ, որք դեռ ի մօլորութեան շրջէին, հրաւիրել ի ժողովն, զի յուղղութիւն եկեալ ձեռն արկցեն ի գիրն առաքեալ ի Հռոմայ: Ս ասն այսորիկ նոյն երեքին եպիսկոպոսապետք հրամանաւ ժողովելոցն երթեալ առ Խէդդուհոս եպիսկոպոսապետ Նիկիւրիայ Վաղատացւոց եւ առ Նիկեփորոս եպիսկոպոսապետ Նիկիայ, զգացուցին նոցա զհրաման ժողովելոցն: Նոքա խոտորնակի պատասխանի արարեալ ասեն. «Ի պէսպէս եւ ի բազում ձեռնադրոց զոր կամայ կամ՝ ահամայ արարեալ է մեր ի բազում նուագո՝ տազնապեալ եւ տաղտկացեալ, հաստատութեամբ եղեալ եմք ի մեռի ոչ եւս դնել ձեռն ի պատճէն ինչ: Եւսական համարիմք զգիր խոտովանութեան հաւատոյ մերոյ, զոր մեր իսկ ձեռամբ գրեալ առաք ի դիւան հայրապետանոցին ի ժամանակին յորժամ ձեռնադրեցաք: Եւ զայնմք զսուրբ ժողովն, եթէ հնար ինչ իցէ, թոյլ տալ մեզ զի ցկատարած կենաց մերոց հաստատուն եւ անփոփոխ ի խորհրդեանս յայսմիկ մերում Պատարաք», Օտյոս բանս երկոցունց եպիսկոպոսացն ի գիր աւանդեալ առաքելոցն բերին մատուցին ժողովելոցն, զոր եւ նոքա իսկ եւ իսկ ետուն ընթեռնուլ, եւ իմացեալ զհաստատուն միտս նոցա յանկարգութեան խորհուրդան, մերժեցին զնոսա ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ:

Յետ այսորիկ ըստ հրամանի հրեշտակացն Հռոմայ ընթերցեալ եղեն յիշատակեալ թուղթք Ս ասիկ ինքնակալի եւ երանելոյն Խչնատիոսի առ Նիկոդայոս քահանայապետ եւ թուղթ Եղրիանոսի առ Խչնատիոս, յետինս այս ի հռոմայեցի եւ ի յոյն բարբառ: Եւ ամենեքին գովեցին զքանս թղթոցն, մանաւանդ զԵղրիանոսի, «Իսկուղթ օրինաւոր կարգօք գրեալ եւ լի արդարութեան բանիւք», կոչելով: Պատմի՝ Թէ ի սմին գումարման ազդ եղեւ հարց՝ Թէ Խէդդորոս եպիսկոպոսապետ Կարիայ, որ ընկալեալ ձեռնադրով իւրով զգիրն առաքեալ ի Հռոմայ՝ մտեալ էր ի հաղորդութիւն եկեղեցւոյ որպէս վերագոյն գրեցաք, մի էր ի նոցանէ որք յանօրէն ժողովին ֆոտայ արկեալ էին ձեռնագիր նշովմանն Նիկոդայոսի քահանայապետի: Օջատաս-

առան սորա թողին հարքն քննութեան հայրապետին Հռոմայ, եւ ինքեանք արձակեցան ի խաղաղութիւն: Օչայս պատմութիւն չգտանեմք աւանդեալ յարձանագիրս գործոց ժողովոյս:

{Երեքտասաներորդ աւուր նորին ամսոյ միաբանեալ ժողովեցան հարք եւ իշխանք ի չորրորդ գումարումն: Եւ ի սկզբան անդ խօսել սկսաւ Վահան սեպուհ եւ իմացոյց ժողովելոցն թէ եպիսկոպոսունք երկու Խէոփիղոս եւ Օջաբարիա ձեռնադրեալք ի Մեթողիոսէ անկեալ ի կողմն Փոտայ համբաւ տուա հանեն յամենայն տեղիս թէ եկեղեցի Հռոմայեցւոց ընկալաւ զՓոտ. արդ եթէ բարւոք թուի, ասեն, ժողովելոցդ՝ եկեսցեն մտցեն ի ժողովս եւ դատեսցին առաջի ձեր: Հրեշտակքն Հռոմայ հաւանութեամբ այլոց հարց հրաման ետուն երկուց ժառանգաւորաց՝ յորոց մին էր ի Հռոմայեցւոց անտի եւ երկրորդն ի ժառանգաւորաց արեւելեան հրեշտակացն եւ միոյ ումեք յարքունի պաշտօնէից երթալ կոչել զերկոսին եպիսկոպոսունսն զայնոսիկ: Երբա երթեալ եւ խօսեցեալ ընդ նոսա եւ գրեալ զբանսն, դարձան առ ժողովեալսն եւ ընթերցան զբանս երկոցունցն, որք ասէին. Մեք ձեռնադրեալ եմք ի Մեթողիոսէ եւ հաղորդութիւն արարաք ընդ Փոտիոսի: Եւ եալ զայն հարց ասեն. Եղիցի բաժին նոցա ընդ Փոտայ: Սովին յայտ առնէին թէ անարժան համարին կոչել զնոսա զառաջեալ եւ յանօգուտ բանս անկանել ընդ նոսա. մանաւանդ զի ոչ ինչ զղջումն ցուցանէին:

{Յայնժամ իշխանացն կամեցեալ զպարտս պաշտաւան իւրեանց իբրեւ միջնորդք խաղաղութեան կատարել խօսեցան ի ձեռն Վահանայ սեպուհայ եւ ասեն. Երբար եւ ուղիղ դատիմք զպարտաւորսն եւ զանկեալսն ի կողմն Փոտայ դէմ յանդիման նոցա դատել եւ ըմբերանել. հարկ իմն է կոչել զերկոսին յիշատակեալ եպիսկոպոսունս եւ զայլ եւս երիս կամ զչորս իբրեւ մերկացեալս յեպիսկոպոսական պատուոյ եւ միայն իբրեւ արս աշխարհականս, որք եկեալ կացցեն աստ ի կարգի աշխարհականաց, որք կանն զկնի մեր. եւ հարցեալ տեղեկասջիք իւրեանց իսկ բանիւն՝ թէ զինչ ինչ խորհցին: Մեզ այնպէս թուի՝ թէ չէ մարթ զանց առնել զայսոքիւք. զի եթէ առանց կոչելոյ զՓոտիոս եւ զմիաբանեալս ընդ նմա այսր յատեան ժողովոյ ձերոյ եւ առաջի իսկ նոցա յայտնապէս կարկելոյ զքերանս նոցա դառիք եւ դատապարտէք զնոսա, թէպէտ եւ յանցանք նոցա յայտնին, սակայն նոքա անդադար խռովութիւնս յուղեսցեն յասելն՝ թէ ոչ յիրաւի դատապարտեցաք. եւ այլք այլազգ ինչ եւս խորհեցին:

Մետրոփանէս եպիսկոպոսապետ Օմիւռնիայ երկրորդեաց զայս խնդիր իշխանաց յանուն այլոց ժողովելոցն առ տեղապահս

քահանայապետին, եւ զնովիմբ ածեալ ասէ. «Փոռ եւ կողմնակիցք նորա հրաման ընկալին զրով ցուցանել՝ թէ ընդունին զայս սուրբ եւ տիեզերական ժողով եւ զոր ինչ նայն սահմանէ՝ եւ յայնժամ մոցեն ի ժողովս. եւ եթէ կարիցեն սրբել զանձինս ի յանցանաց, ընկալցուք զնոսա, ապա եթէ դատապարտ գտցին՝ ամենայն ոք առեալ զլուր արդարութեան դատաստանի մերոյ՝ հանգիցէ»,։ Իսկ հրեշտակք առաքելական աթոռոյն չռոմայ պէսպէս բանիւք յայտ արարին թէ աւելորդ իմն է կոչել զնոսա երկրորդ անգամ ի դատաստան, քանզի նորա դիտակ իսկ են վճռոց քահանայապետիցն՝ Նիկողայոսի եւ Նդրիանոսի, զոր ծանուցին նոցա ի ձեռն դեսպանաց նոցին եկելոց ի չռոմ, եւ զի չէ արժան զդատաստան քահանայապետիցս այսոցիկ նորոգել կամ փոխել։ Այլ իբրեւ կարի շատ ստիպեցին զնոսա իշխանքն ազաչանօք իւրեանց՝ իբրեւ ակամայ ընկալեալ հռոմայեցի հրեշտակաց զինչիրն՝ հաւանեցան զալ մասնել թէնփիղոսի եւ Օլաքարիայ ի ժողովն. քանզի այլ կողմնակիցք Փոտայ, որպէս իշխանքն ի նմին պահու ծանուցեալ յայտ արարին, չգտան յայնժամ ի քալաքի անդ ի տեղիս իւրեանց։

Իբրեւ եկին մօին երկրորդն սոքա ի ժողովն, հրաման ետուն գահնրէցքն արքունի իշխանաց, զի ինքեանք իւրեանց բերանով հարցցեն զնոսա, թէ ընդունիցին ձեռնագրով իւրեանց զգիրն՝ զոր առաքեաց Նդրիանոս քահանայապետ։ Իշխանքն ասեն. «Նազանդ լինելով բանից ձերոց հարցցուք զնոսա, եւ ոչ իբրեւ զերաւունս ինչ իշխանութեան մերոյ կատարելով, քանզի ձեր միայն է այդ իշխանութիւն»,։ Յետ այսց բանից եհարց Վահան զթէնփիղոս եւ զՕլաքարիա եւ ասէ. «Եւմիք լսել զբանս գրոյն չռոմայ»,։ Եւրա ասեն. «Եւ զգրոյն զայնմանէ կամիմք լսել ինչ եւ ոչ այսր գալ յօժարեալք. քանզի մեք կոչեալ յինքնակալէն չողաք յապարանս նորա եւ ոչ վասն այսպիսի ինչ գրոյ խնդիրք էին մեզ»,։ Վահան ասէ. «Եւսպարանս անդ ասացէք՝ թէ իբրեւ քահանայք կատարեցաք ի չռոմ ընդ Նիկողայոսի քահանայապետի զպաշտամունս եկեղեցւոյ»,։ «Այո», ասեն, ասացաք, եւ դարձեալ ասեմք, թէ իբրեւ զբարձրագոյն քահանայս կամ զեպիսկոպոսունս ընկալաւ զմեզ Նիկողայոս քահանայապետ, եւ հաղորդեցաք ընդ նմա յաստուածեղէն պաշտամունս»,։ Չհանդուրժեալ հրեշտակաց առաքելական աթոռոյն ընդ այսպիսի բանս ստուգեան, ասեն. «Վաւ լիցի. սուտ են եւ ոչ գոյ ի նոսա ճշմարտութիւն»,։ Թէնփիղոս եւ Օլաքարիա ասեն. «Եթէ սուտ եմք՝ ընդէր բնաւ հարցանէք զմեզ»,։ Եւ ցնոսա Մարինոս մին ի հրեշտակաց անտի. «Եւ զինչ, մի թէ արդար ինչ խօսիցի ամենայն ոք, որում հարցմունս ինչ առնեմք»,։ Թէնփիղոս մատամբ ցուցեալ զնոյն Մարինոս սար-

կաւարդ ասէ. «Յդա իսկ հարցէք՝ որ խօսի ընդ իս, թէ ո՞չ այնպէս եղեւ ի Հռոմ որպէս եսն ասացի վասն ընդունելու թեան մերոյ ի հաղորդութիւն»,։ Սարինոս ասէ. «Յորժամ դոքա եկին ի Հռոմ ընդ Նիշաւրի՝ ես ի պաշտաման եկեղեցւոյ էի ի կարգի կէս սարկաւազաց, եւ գիտեմ եւ ծանեայ՝ զԵփեսոս քահանայապետ՝ յետ տալոյ սոցա գիր եւ երդումն՝ ընկալաւ զնոսա, բայց ոչ բնաւ շնորհեաց նոցա բազմականս ի դասու եպիսկոպոսաց»,։

Վարձեալ հարցին ցնոսա նախարարքն եւ ասեն. «Դ գալ ձեր ի Հռոմայ ընդ Օպարիայ եւ ընդ Հռոդուաղդոսի բերէ՞ք թուղթս»,։ Նորա ասեն. Չգիտեմք։ Հրեշտակք Հռոմայ ասեն. «Յայսմ ահա ծանիցէ սուրբ ժողովդ թէ սուտ խօսին սոքա. զի վկայեն զանձանց թէ հրեշտակք եւ պատգամաւորք էաք, եւ չգիտեն թէ բերին թուղթս ընդ իւրեանս թէ ոչ բերին»,։ Թէնփիղոս ասէ. «Ղա վասն թղթոց ինչ ոչ արարի հարցեւփորձ եւ ոչ վասն զթուղթս ընդունելոյ չողայ»,։ Նախարարքն ասեն. «Ղա զինչ ինչ գրեալ կայր ի թղթին՝ զոր տարայք ի Հռոմ»,։ Թէնփիղոս ասէ. Չգիտեմ։ Յայնժամ ասեն հռոմէական հրեշտակքն. «Հաւատասցէ սուրբ եւ տիեզերական ժողովս զի եկեղեցին հռոմէական ոչ երբեք ընկալաւ զՓոտ իբրեւ հայրապետ եւ ոչ զմի դք ի ձեռնադրելոց ի նմանէ»,։ Նշխանքն ասեն. «Իսկ զհարկ ասեն դոքա՝ թէ ընկալիալ եղաք»,։ Հրեշտակքն ասեն. «Ստեն եւ բարբաջս յօգեն ընդդէմ հռոմէական եկեղեցւոյ»,։ Ի հաստատութիւն այսց բանից հրաման ետուն նոյն հրեշտակք ընթեռնուլ զերկուս թուղթս մեծին՝ Նիկիոյայոսի առ Միքայէլ կայսր, յորոց յառաջնումն յայտնի իսկ խոստովանի երանելի քահանայապետն, թէ Ոչ հաւանիմ ընդ ձեռնադրութիւն Փոտայ, մինչ չեւ իցեն դարձեալ առ իս հրեշտակք իմ առաքեալք անդր ի Սոստանդնուպոլիս ի քննութիւն իրացս այսոցիկ։ Իսկ յերկրորդին՝ զոր յետ դարձի հրեշտակաց իւրոց գրեաց, հաւաստեալ ծանուցանէ, թէ Բնաւ չեմ հաւան ամենայնի որ ինչ ի Սոստանդնուպոլիս եղեւ առաջի հրեշտակաց իմոց Հռոդուաղդոսի եւ Օպարիայ. եւ զի չեղինմ բնաւ ի բաց մերժել զԻգնատիոս կամ զՓոտ իբրեւ հայրապետ ընդունել։ Վարձեալ հրամանաւ բովանդակ ժողովոյն ընթերցեալ եղեւ եւ մեւս թուղթ Նիկիոյայոսի քահանայապետի առ Փոտ, յորում յայտ առնէ նմա սուրբ հայրապետն, թէ Ոչ զԻգնատիոս իբրեւ անկեալ ի պատուոյն համարիմ, եւ ոչ զքեզ զՓոտդ իբրեւ հայրապետ ճանաչեմ։

Յետ այսորիկ հարցին իշխանքն արքունի զմի մի յարեւելեան հրեշտակաց, թէ Յեկեղեցիս եւ ի կողմանս նոցա ընկալեալ իցեն զՓոտ իբրեւ հայրապետ, եւ լեալ իցեն նմա հա-

զորդ թղթովք: 'Նոքա ուրոյն ուրոյն յայտ արարին, թէ Չիք մեր բնաւ հաղորդութիւն արարեալ ընդ Փոռայ եւ ընդ գործակիցս նորա, կամ օրինաւոր հայրապետ ծանուցեալ զնա: Յայնժամ մեծաւ խնդութեամբ ուրախ եղեն հարքն վասն հռչակելոյ, թէ ոչ դք ի հայրապետաց ընկալաւ զՓոռ իբր օրինօք եպիսկոպոս եւ հայրապետ: Այս ասեն նախարարքն ցտեղապահս Ադրիանոսի քահանայապետի. "Սովորութիւն է եկեղեցւոյն Հռոմայ յամենայն եկաց խնդրել գիր դաւանութեան հաւատոց, եւ այնպէս թողուլ նոցա մտանել յեկեղեցի սրբոյն Պետրոսի. արդ՝ մի թէ եւ սղբա, Խէնփիղոս եւ Օպարիաս, արարի՞ն այնպէս,": Ասեն հրեշտակքն. Այո արարին: Խէնփիղոս եւ Օպարիաս ասեն. Միթէ մի՞ միայն գիր տուաք, եթէ երկուս, նոքա ասեն. Երկուս: Եւ ի հարցանել զնոսա Վահանայ նախարարի, թէ Օխնչ ինչ դաւանեին ի գիրսն յայնոսիկ, ասեն. "Խոստովան եղեն ըստ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ ունել եւ պահել զճշմարտութիւնն. եւ ըստ ամենայնի զհետ զնալ դատաստանի սրբոյ եկեղեցւոյն Հռոմայ"¹⁸: "Այո, ասէ Վահան, զայս եւ յերեկի աւուր խոստովանեցան առաջի Քր թէ միարան են ընդ եկեղեցւոյն Հռոմայ,": Ի կատարել այսր ամենայնի՝ հրեշտակք Ադրիանոսի ի ձեռն իշխանաց հարցին զերկոսին զայն հակառակասէրսն, թէ Վամիցին ընդունել զպատճէն գրոյն՝ զոր ի Հռոմայ բերեալ էին, եւ արկանել ձեռնագիր: 'Նոքա դարձեալ յանդուգն պատասխանի արարեալ ասեն. "Եւ լսել անգամ զգրոյն զայնմանէ կամ յիշել ինչ չկամիմք,": Յայնժամ հրամանն ետուն ժողովեալքն արտաքս վարել զնոսա ի ժողովոյն, եւ ինքեանք յետ սովորական ձայնից հայցուածոց խաղաղական սիրով արձակեցան:

Խ. ՅԱՆՆԻՑԱՆԵՐՈՐԴ աւուր Հոկտեմբեր ամսոյ ժողովեցան հարք եւ նախարարք ի հինգերորդ գումարումն: Եւ յասել Պաւլոսի դպրի, թէ ինքնական առաքեաց զՓոռ ի ժողովս, գահերէցք ժողովոյն, հրեշտակք Հռոմայ, հրամանն ետուն առաքել առ նա՝ իբրեւ առ աշխարհական դք՝ զարս ումանս յաշխարհական կարգէ: Եւ իշխանքն ընտրեցին արս վեց, յորոց երեքն էին յարքունի պաշտօնէից, մին՝ յաշխարհական ուղեկցաց հռոմէական հրեշտակացն եւ այլքն երկօքին յուղեկցաց արեւելեան հրեշտակացն. եւ պատուիրեցին նոցա երթալ եւ ասել ցՓոռ. "Սուրբ եւ տիեզերական ժողովն հարցանէ զքեզ, կամիցիս արգելք գալ ի ժողովն, եթէ ոչ: Եւ եթէ ասիցէ,

18 Անտոնոս զիւնապետ տեղեակ աւ գիր յորում ասին զհետ երթալ զնոց ամսոյնի պարոյիկ յեզրոս անդ թարգմաւ առաքելական աթոռոյն, եւ զայս նախ քան նութեան գործոց ժողովոյն ասէ պայտէս. զընկալաւ լինել իւրեանց ի հաղորդութեամբ զերկուս գիրս արարին սղբա, թիւն,": այլ ոչ իբրեւ եպիսկոպոս, որպէս գիր մի զհաւատոց՝ յառաջ քան զմտանել ի վերադարձն լուսք: Ի խաղաղութ. իւրեանց ի Հռոմ քաղաք, եւ զմեւ եւս հոգ. Ժ. յէջ 544:

ասեն, ոչ կամիմ, հարցնե՛ք թէ ընդէր ոչ կամիցի: Եւ յորթեալ որոց առաքեցանն եւ խօսեցեալ զամենայն ըստ բանիցն որպէս ինչ պատուիրեցաւն նոցա, ընկալան ի Փոռայ այսպիսի ինչ պատասխանի. «Ճառաջագոյն բնաւ ոչ կոչեցէք զեւ ի ժողովն, եւ արդ յոյժ զարմացեալ եմ ընդ կոչել ձեր զեւ այժմիկ: Եւ ես կամաւ ոչ ելանեմ ի ժողովն. քանզի ոչինչ հարցեալ ցիս վասն այսր ժողովոյ, զեմրդ ստիպէք զեւ գնալ անդր: Եւ ասցի թէ պահեցից զճանապարհս իմ. զի մի մեղաց լեզուաւ իմով: Եւ զի պահապան բերանոյ իմոյ, եւ զոր ի կարգին զհետ գայ դուք ընթերցե՛ք», այս է «Դ հակառակել մեղաւորին առաջի իմ»¹⁹: Եւ երբեւ եկեալ պատգամաւորացն ընթերցան առաջի հարց զբանս նորա, զոր ի գիր աւանդեալ էին, քաղցրութիւն եւ մարդասիրութիւն ցուցանել կամեցեալ ժողովելոցն՝ սահմանեցին միւսանգամ հրաւիրել զնա: Սմին իրի Եղիսայ երէց փոխանորդ Երուսաղեմացոց հայրապետին գրեաց առ նա յորդորելով զի ելեալ եկեացէ ի ժողովն: Եւ իրրեւ այսու եւս ինչ ոչ շահեցաւ այրն չարիմաց, առաքեցին երիցս անգամ կոչել, եւ ականաց բերին զնա ի ժողովն եւ հրամանս ետուն կալ ի խոնարհ տեղում:

Յայնժամ հարցին ցնա հռոմէական հրեշտակք ի ձեռն արքունի իշխանաց եւ անձամբ եւս բազում ինչ, թէ ընդու նիցի արդեւք զսահմանս հարց, զորէնս հայրապետաց Հռոմայ, զմեծին Նիկիոյայոսի եւ զԵդրիանոսի: Եւ այս ամենայն բանս եւ հարցմունս պապանձեալ կայր չարասէրն, եւ ոչ բանայր զբերան իւր տալ պատասխանի որոց հարցանէինն: Յայնժամ ասեն տեղապահք սուրբ քահանայապետին. «Եւ եւալ իսկ էր մեր, թէ սա այր բանիրուն է. եւ արդ դիտեմք, զի օրինաւանց եւ պիղծ է. պատասխանի արասցէ», Փոռ ասէ. «Եւ լուութեան աստ իմում լսէ Եստուած զձայն իմ», Եւ ցնա հրեշտակքն. «Եւ եւեթ լինելովդ ոչ ապրեսցիս ի դատապարտութենէ», «Եւ, ասէ Փոռ, եւ ոչ Յիսուս լուռ եւեթ կալով զերծաւ ի դատապարտութենէ», Սովին բանիւք նմանեցուցանէր անօրէնն զժողովեալ հարսն՝ Պիղատոսի, եւ զանձն իւր Յիսուսի: Օհարացեալ տեղապահաց արեւելեան հայրապետացն ընդ անարժան բանս բարբառման նորա, ասեն. «Չես արժանի պատասխանելոյ վասն այդպիսի յանգուզն բարբառոյ, զի զքեզ զանօրէնդ Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի նմանեցուցեր: Եւ արդ՝ «Օհնչ հաղորդութիւն է արդարութեան ընդ անօրէնութեան. եւ կամ զինչ հաւասարութիւն է լուսոյ ընդ խաւարի եւ կամ զինչ միսբանութիւն է Վրիստոսի ընդ Վնիլարայ»,²⁰:

Յետ բանիցս այսոցիկ հարցին ցնա դարձեալ հրեշտակք Հռոմայ եւ արեւելեան հայրապետաց եւ այլ հարք եւս բազում ինչ. խոսեցան եւ բազում բանս խրատու առ ի զգաստութիւն նորա: Այլ նա առ այս ամենայն բանս կարկեալ կայր առանց բանից եւ պատասխանելոյ. մինչեւ ասել զեսպանաց Հռոմայ. «Ահա որպէս իժի քարրի զի խցեալ է զականջս իւրն, այնպէս ոչ լսէ սա զձայն սրբոյ ժողովոյս, այլ կամի լռութեամբ իւրով վերծուցանել զանձն ի նզովից, զոր եկեղեցին Հռոմայ յառաջ քան զամս բազումս կարգաց ի վերայ նորա»: Այս ասացեալ՝ ետուն ընթեռնուլ զթուղթս ինչ մեծին Նիկիոյայոսի եւ այլոց ոմանց, որք ի յանդիմանութիւն անարժան գործոց փոտայ ի դէպ էին: Ի վերայ այսոցիկ Նիկիաս տեղապահ աթոռոյն Նորուսաղեմայ հրաման առեալ ի ժողովելոց, արար յանուն իւր եւ տեղապահի աթոռոյն Անտիոքայ համառօտ ինչ հրապարակաստութիւն: Յայտ արար միւսանգամ զհակառակութիւն ամենեցուն ընդ աթոռակալութիւն եւ ընդ գործս փոտայ, յանդիմանեաց զամենայն անարժան գնացս նորա, կրչտամբեալ եւ զանդէպ լռութիւն նորա որով արհամարհէր զհարսն եւ զնախարարս: Բայց եւ յորդորեաց եւս զնա գալ ի զգաստութիւն, խոնարհել զմիտս եւ զկամս սրտի իւրոյ եւ ապաշխարութեամբ արժանի գտանել գոնեայ ընդ ուղղափառ աշխարհականս կարգելոյ եւ հաշտելոյ ընդ սուրբ եկեղեցւոյ. ապա թէ ոչ՝ ի յաւիտենից տանջանս մատնեցիս, առէ, եթէ մնացես յորոշման եւ ի կապանս եկեղեցական նզովիւք: Յաւել ի սոյն բանս եւ Վահան սեպուհ զայսոսիկ. «Ղրդար են այդ բանք, եւ մեք զնոյն ասեմք եւ ի նոյն յորդորեմք»:

Յետ այնորիկ ընթերցեալ եղեւ գիր ինչ գահերիցանց ժողովոյն գրեալ ի կշտամբութիւն առնն հետեւելոյ յորում խօսէին այսպէս. «Ղուարուք եւ տեսէք, եղբարք, զամենայն որ ինչ եղեւ եւ ասացաւ վասն իրացս այսոցիկ. եւ յայտնի եղեւ ամենեցուն՝ թէ անհնարին եւ անարժան իրք են հաւանել ի ձեռնադրութիւն փոտայ եւ յանկումն Իզնատիոսի յիշխանութենէ: Եւ մեք ոչ եթէ նոր ինչ իրս սահմանելոց եմք, կամ նորագոտաստան դատելոց, այլ զոր ինչ յառաջագոյն Նիկիոյայոս քահանայապետ դատեաց, եւ յաջորդ նորա Ադրիանոս հաստատեաց՝ զայն երկրորդեմք, ոչ խոտորեալ ի սահմանաց հարցն մերոց: Այլ եւ ի պատուական հրեշտակաց արեւելեան աթոռոց լուաք, թէ ոչ ուրուք ի նոցանէ ընկալեալ է զայլս զայս: Եւ արդ՝ զոր ոչ առաքելական աթոռս մեր, եւ ոչ արեւելեան աթոռք ընկալան՝ զնա ո՞րք ի քրիստոնէից ընկալի: Այլ մեք գալիմք եւ խորշիմք յայնպիսի հնարից, եւ նզովիւք արգե-

լուսք, զի մի լիցի ումեք յայսմհետէ աշխարհական իշխանութեամբ ամբարտաւանեալ ի բաց զօրինաւոր հայրապետն յաթոռոյ իւրմէ մերժել, եւ փոխանակ նորա զայլ ոք արտաքոյ արժանեաց կացուցանել,»:

(Յնդունել համօրէն ժողովելոց միարան հաւանութեամբ զայսպիսի արդար բանս տեղապահաց քահանայապետին Հռոմայ, նոքա դարձեալ յորդորէին զմոլորեալն Փոտ խոնարհել զպարանոց իւր խիստ ի հնազանդութիւն ժողովոյն եւ Խզնատիոսի, որպէս զի գոնեայ իբրեւ ողջամիտ աշխարհական ընկալեալ լիցի ի հազորդութիւն ուղղափառաց: Թալաղի բղեւ նմա մարդասէր քաղցրութեամբ եւ Վահան նախարար խօսել եւ արդարապէս յանդիման կացուցանել զիւր իրաւունս, եթէ կարօղ ինչ իցէ: «Խօսեաց, ասէ, տէր Փոտիէ, եթէ ունիս ինչ իրաւունս. ահա աշխարհ ամենայն աստ է, գուցէ յերկաբել քո զերսդ, փակեցէ սուրբ ժողովս զգութս իւր ի քէն: Օհ ո՛ր դիմեցես աստի: Սիթէ ի Հռոմ. ահա ի Հռոմայ են աստ արք: Յարեւելս արդեւք. ահաւասիկ եւ յարեւելց եկեալ են այսր արք: Տես մի փակեցի դուռնն, զի թէ սոքա փակեն, ոչ ոք է որ բանայցէ: Ըսա, այրդ Աստուծոյ, զոր իրաւունս ունիցիս,»:

Իսկ նորա տուեալ պատասխանի ասէ. «Ղա՛ արդարութիւն չէ յայսմ աշխարհի. զի եթէ յաշխարհի աստ էր՝ տեսանէիք արդեւք,»:

Սորմքեալ Վահանայ ընդ այսպիսի պնդութիւն յամառութեան նորա, ասէ ցնձ հեզութեամբ. «Տեսանեմք՝ զի ամօթ եւ երկեւղ շփոթեցին զմիտս քո, ուստի եւ չգիտես զինչ խօսիսդ: Բայց ահա սուրբ ժողովն շնորհէ քեզ ժամ պարապոյ, զի մտախորհ եղեալ զգաստասցիս. եւ դարձեալ հրաման է քեզ գալ այսր ի ժողովս,»:

Փոտ ասէ. «Դս չխնդրեմ ինչ ի ձէնջ ժամանակ, եւ եթէ արձակել կամիցիք զիս՝ այդ ի ձերում իշխանութեան է,»:

Ոչ դանդաղեցաւ պատուական իշխանն միւսանդամ յորդորել զնա դառնալ ժաղագոյն յողջմտութիւն. վասն զի ամենայն բանք եւ գործք քո, ասէ, յետ մեկնելոյ աստի հրեշտակաց՝ անպտուղ եւ անշահ լիցին: Բայց իբրեւ ոչ ինչ օգուտ եղեւ, միաբան հաւանութեամբ արտաքս հանին զնա ժողովեալքն, զի տեսցէ եւ խորհեցի՝ թէ զինչ ինչ արժան իցէ առնել. եւ ինքեանք հանին ի գլուխ զհինգերորդ գումարումն յետ կրկնելոյ զբանս հայցուածոցն:

Ժ. Ի քսաներորդ հինգերորդ աւուր Հոկտեմբերի ժողովեցան հարբ ի վեցերորդ գումարումն, եկն եւ ինքնակալն Վասիլ զարդարեալ ի զարդ արքունի հանդերձ վեշտասան աւագ նախարարօք, եւ բազմեցաւ ընդ երանելի հարսն յերեւելի դահու: Յառաջ քան զամենեսեան հրապարակախօս

եղեւ Մետրոփանէս եպիսկոպոսապետ Օմիւռնիայ, գովեալ զինքնակալն եւ զհարսն ժողովոյն: Ի վախճանել բանից նորա եւ հրաման յինքնակալէ ընթեռնուլ զգիր տեղապահացն Ագրիանոսի քահանայապետի, զոր նորոգ յօրինեալ էին: Նաւուցանէին նոքա զամենայն գործս ուղղութեան, զոր ինքնակալն յառաջին աւուրց անտի վերանալոյ իւրոյ ի գահ իշխանական ուղղեալ էր, բառնալով ի Փոտայ զպատիւն՝ որում չէր արժանի, եւ կացուցանելով ղերանելին Իգնատիոս յաթոռն իւր: Դարձեալ պատմէին զամենայն՝ զոր երանելի քահանայապետն Նիկողայոս եւ ըստ նմանէ Ադրիանոս հակառակ գործոցն Փոտայ արարին: Հայսմ ամենայնէ եւ յորոց ինքեանք ի ժողովի անդ յառաջին հինգ գումարմուննն արարեալ եւ խօսեցեալ էին՝ նշովեալ ցուցանելով զՓոտ, չէ պարտ, ասէին, անկանել այնուհետեւ զբազում բանիւք, եւ ոչ ունկնդիր գործակցաց նորա լինել: Բայց խաղաղաւոր ինքնակալն հոգեւոր գթով առ փոքր մի եւս երկայնամեալ առ նոսա իրաւունս համարեալ, հաւանութեամբ հարցն ետ կոչել ի ժողովն զումանս ի Փոտեան եպիսկոպոսաց: Առաջի սոցա հրաման ետ միւսանգամ ընթեռնուլ ղերկուս թուղթս մեծին Նիկողայոսի առ Միքայէղ ինքնակալ եւ առ Փոտ, զորս ի չորրորդ գումարմանն տուեալ էր հարցն ընթեռնուլ:

Հետ ընթերցուածոյ թղթոցն՝ Իգնատ տեղապահ Լորուսաղեմացոց հայրապետին յանուն իւր եւ տեղապահի աթոռոյն Անտիոքայ գովեաց զփոյթ աստուածուսէր ինքնակալին եւ շնորհակալ եւս եղեւ վասն խաղաղացուցանելոյ ղեկեղեցի յետ անկարգութեանցն Փոտայ: Հայտ յանդիման ետ վկայութիւն զհաւանելոյ արեւելեան հայրապետաց եւ եկեղեցեաց ընդ աթոռակալութիւն Փոտիոսի եւ ընդ ամենայն գործս անարժանութեան որք նորա թելադրութեամբ եւ փութով անցին ընդ երանելին Իգնատիոս: Եւ զայն եւս յիշեաց օրինակք հին գործոց ինչ եկեղեցւոյ եւ եպիսկոպոսաց, թէ թէպէտ եւ նա անիրաւութեամբ կալաւ զաթոռն՝ նմին իրի արժանի է դատապարտութեան, սակայն ոչ ամենայն եպիսկոպոսունք՝ որք միաբանեցին ի ձեռնադրութիւն նորա պատժապարտ են նովին չափով. քանզի սոքա ի սպառնալեաց Միքայեղի ինքնակալի ստիպեցան: Մի միայն Վրիգոր սիրակուսացի, ասէ, արժանի է հաւասար ընդ Փոտայ պատժել, վասն զի նա յառաջագոյն նշովեալ էր յԻգնատիոսէ հայրապետէ, եւ քինացեալ ընդ նա ի սրտի իւրում ժտեաց ձեռնադրել զՓոտ:

Հայնժամ խօսեցաւ ինքնակալն առ ոմանս ի կողմնակցացն Փոտայ, որք եկեալ էին ի ժողով անդր, եւ ասէ. «Ահա լուս-

րուք եւ ծաներուք յայտնապէս զմիտս հայրապետացն Հռոմայ, Լորուսադեմի եւ Լեւոնիդայ. արդ զինչ ասիցէք առ այդ, : Սի ոմն ի նոցանէ, Լեւթիմիոս անուն, զոր Փոտայ ձեռնադրեալ էր եպիսկոպոս Սեսարեայ Սապադովկացւոց, յանդուգն պատասխանի արարեալ ասէ. «Լեւթէ հրաման տաս մեզ, ով ինքնակալ, յայտ յանդիման ցուցանեմք՝ թէ այդ ամենայն բանք եւ գիրք ասացեալք եւ գրեալք հակառակ մեր սնոտիք են եւ պատճառք խռովութեանց, : Եւ ցնոսա ինքնակալն. «Օր եւ անդէպ են բանք ձեր. զի դուք խրոխտացեալ աշխարհական իշխանութեամբ, առանց միաբանութեան հայրապետական աթոռոց անկարգութեամբ ըստ կամաց ձերոց ժողովս արարեալ, իշխեցէք սուրբ եւ նուիրական ժողովս ցնոսա կոչել. եւ արդ չամաչէք սնոտիս կոչել զբանս հարցս ժողովից եւ հակառակ կալ այսմ ժողովոյ, որ յամենայն հայրապետական աթոռոց գործակցութեամբ եւ շնորհք Լստուծոյ՝ որ մեզ զիշխանութիւն ինքնակալութեան հաւատաց՝ գումարեցաւ : Եպաբէն ծաներուք դուք եւ ամենեքեան, որք ի ներքոյ երկնից են, զի խնամովք Տեառն Լստուծոյ մերոյ հինգ հայրապետք համօրէն ծաղաց երկրի յուղիղ կարծիս են եւ չիք արատ հաւատոց : Եւմին իրի զոր ինչ նոքա սահմանն կարեւոր հարկ է ձեղ ընդունել, : »

Իբրեւ ոչ հանդարտեցին նոքա սովիմբ, եւ կամէին խօսել ի Զատադովութիւն անձանց եւ Փոտայ՝ ժողովեալքն լռելեայն իմն շնորհեցին նոցա զինչիւրն : Եւ ահա Օպարիաս եպիսկոպոս Վաղկեդոնի, ձեռնադրեալ ի Փոտայ, երաց զբերան իւր սուտ եւ մտացածին բանիւք ի հաստատել, թէ անկանելն Իգնատիոսի յաթոռոյն օրինօք գործեցաւ, եւ Փոտ արժանապէս ժառանգեաց զաթոռ նորա : Եւ նախ գուն գործեաց զդատաստան սրբոց քահանայապետիցն Վիկոդայոսի եւ Լգրիանոսի զՓոտայ՝ անիրաւ ցուցանել : «Վիկոդայոսի քահանայապետի եւ այլոց հայրապետաց իշխան կանոնն է, ասէ. եթէ ըստ կանոնի գործեն՝ չառնեն ինչ հակառակ այնր՝ զոր ինքեանք իսկ ուսուցանեն. իսկ եթէ արտաքոյ այսր կանոնի առնէ ինչ Վիկոդայոս քահանայապետ կամ այլ դք, այնմ ոչ հաւանիմք, : Սովին կամէր յայտ առնել այրն մօլորեալ՝ թէ քանզի քահանայապետք եւ հայրապետք հպատակեալ են կանոնաց, դատաւորանք նոցա չեն արժանի ընդունելութեան եւ ստիպիչք ի հնազանդութիւն՝ եթէ խոտորին ի կանոնաց անտի : »

Երկրորդ ճգնեցաւ ցուցանել, թէ դատաստանք հայրապետաց Հռոմայ չեն ինչ անմոլար եւ անհրաժեշտ, զոր հաստատել կարծէր օրինակաւ Ուրկեղեայ անկիւրացւոյ՝ որ ի

Յուդիոսէ քահանայապետէ եւ ի սարդիկեան ժողովոյ ուղղափառ քարոզեալ, ցարդ իբրեւ հերետիկոս նզովի եւ մերժի. եւ օրինակաւ Ապիարիոսի, որ թէպէտ եւ անմեղ ցուցաւ ի հայրապետաց Հռոմայ, սակայն մերժեցաւ ի ժողովոյն Ափրիկեցւոց:

Երրորդ ջան եղ նանրացուցանել զպատճառս՝ վասն որոց Նիկոդայոս քահանայապետ չէր հաւանեալ ընդ աթոռակալու թիւն Փոտայ: «Արանգի գրէ Նիկոդայոս քահանայապետ, ասէք անօրէնն, թէ չէր պարտ Փոտիոսի վաղվաղակի յաշխարհական կարգէ ելանել յաստիճան եպիսկոպոսութեան, յայտ առնէ՝ թէ պարտ է խրատել զձեռնադրօղս, յայսմ հետէ զգոյշ լինել յայսպիսի դէպս, եւ ոչ եթէ դատապարտել զձեռնադրեալն ի նոցանէ: Այլ արդ սովորութիւնն խափանուցն արար այսմ կանոնի: Սոյնպիսի եղեւ ձեռնադրութիւնն Նեկտարիոսի, Տարասիոսի եւ Նիկեփորոսի ի հայրապետութիւն Վոստանդնուպոլսի. այսպէս եղեւ ձեռնադրութիւնն Ամբրոսիոսի յաթոռն Մեդիոդանու, եւ այլոց եւս բազմաց: Արդ՝ եթէ նոքա անպարտ են՝ անպարտ է եւ սա»,:

Չորրորդ կամեցաւ ցուցանել՝ թէ չէ պարտ մերժել զՓոտ վասն այնորիկ՝ զի ձեռնադրեցաւ ի Վրիգորի նզովեալ եպիսկոպոսէ Սիրակուսայ. քանզի եւ ոչ ձեռնադրեալքն ի Պետրոսէ Խոթովէ աղիքսանդրացւոյ եւ յԱկակիոսէ կոստանդինուպոլսեցւոյ՝ ի նզովեալ եպիսկոպոսաց՝ մերժեցան յաստիճանաց իւրեանց:

Հինգերորդ պնդէր՝ թէ չէ արժան լուծանել զՓոռախոս ի կարգէն վասն ընդունելոյ նորա զնզովեալ եպիսկոպոսունս ի հաղորդութիւն իւր եւ յաղագս առնելոյ ձեռնադրութիւն ի նզովեալ եպիսկոպոսաց: Արանգի եւ ոչ Մեստոդիոս կոստանդինուպոլսեցի՝ որ ընկալաւ զԼատիքէս զնզովեալն ի Փղարիանոսէ՝ համարեցաւ պատժապարտ: Ղարձեալ գիտեմք, ասէ, զի Փղարիանոս հայրապետ Մետիոքայ ոչ եղեւ ընկալեալ ի հռոմէական աթոռոյ իբրեւ օրինաւոր հայրապետ, սակայն եւ այնպէս ոչ մերժեցաւ յաթոռոյ իւրմէ, զի զձեռնադրութիւն նորա կանոնք ոչ մերժէին: Սոյնպէս չէ պարտ զարմանալ եթէ Փոտ եւ եպիսկոպոսունք, երիցունք եւ այլ ժառանգաւորք որ ի նմանէ ձեռնադրեցան՝ ոչ հնազանդին վճռոյ նզովման իւրեանց մինչեւ ոչ ի մէջ բերցին կանոնք, ըստ որոց արժան իցէ նոցա ի կարգէն լուծանել:

Սամէր իմն այրն յառաջ եւս մատուցանել զբարբաջս իւր, այլ մարդասէր ինքնակալին չկամեցեալ առնել թողութիւն զի երկարագոյն եւս ձանձրացուցէ՝ զլսելիս բազմութեան ժողովելոցն, լռեցոյց զնա ասելով, թէ ամենայն օրինակք ի նմանէ ի մէջ մատուցեալք են վրիպմունք ոմանց, զորս այլ հայրապետք ուղղեցին, եւ իբրեւ զվէրս ինչ օգտակար սպեղանեօք բուժե-

ցին. եւ կամ զի Թողութիւն շնորհեցաւ յանցաւորացն ի ցուցանել նոցա զղջուսն վասն անցանելոյ նոցա ըստ սահմանս եւ ըստ կանոնս եկեղեցւոյ: Իսկ ձեռնադրութիւնն Փոտայ եւ նորին կողմնակցաց չեղեւ ընկալեալ ցարդ ի հայրապետաց եկեղեցւոյ, եւ ոչ յանցանք նոցա դեռ եւս ուղղեցան. վասն որոյ եւ կան մնան նոքա ի խորս չարութեան իւրեանց: Հետ այսց բանից խրատ ետ նոցա ինքնակալն՝ յանձն առնել զանձինս գթոյ եւ խնամոց հարցն: Եւ իբրեւ նոքա այսմ եւս հետեցին, յանդիմանեաց զնոսա ինքնակալն բանիւքս այսոքիւք. «Ի վերայ հասաք ճշմարտութեամբ՝ զի արք աշխարհականք էք. եւ մէք ոչ ածաք զձեզ այսր՝ խօսել զանպատշաճս եւ յօղել բանս սառութեան: Քանզի ամենայն բանք ձեր սուտ են եւ մոլորեցուցիչ», Եւ զայրացեալ կողմնակցաց Փոտայ ընդ բանս ինքնակալին ասեն ցնա. «Եւ այս եւ ոչ այսն չար համարձակեցաւ ասել», Ինքնակալն բարեպաշտ ոչ դադարեցաւ յիշեցուցանել Փոտեանց քաղցր բանիւք զամենայն անցս չարեաց եւ զամենայն անկարգութիւնս, որք յետ մերժելոյ երանելոյն Իգնատիոսի յաթոռոյն իւրմէ եւ յափշտակելոյ զայն Փոտայ անցին. որոյ առաջի, ասէ, Թէոփիլոսն այն աշխարհական այր, որ ընդ խաղս հայրապետ կերպարանէր, արկեալ զիւրեաւ զգգեստս եկեղեցւոյ խունկ մատոյց, եւ այլ եւս նոյնպիսիս յիշէր: Սակայն ժպրհեցաւ հակառակել մի ոմն ի Փոտեանց՝ Եւզիմիոս եպիսկոպոս Եպամիայ, որ ի սկզբանէ ընդ Վրիգորի սիրակուսացւոյ եւ ընդ Փոտայ միաբանեալ անաստէր սրբոյն Իգնատիոսի: Եւ եւալ հրեշտակացն զբանս ստութեան սորա՝ պապանձեցուցին զնա աղաչելով զինքնակալն մի խօսել ընդ նմա յոչ ինչ պէտս, զի նա նզովեալ իսկ է, ասեն, ի հայրապետէն Հռոմայ:

Ի կատարել այսր ամենայնի հարցին հրեշտակքն զերիս եպիսկոպոսունսն, որք թէպէտ եւ ի սրբոյն Իգնատիոսէ ընկալեալ էին զձեռնադրութիւն իւրեանց՝ բայց ընդ Փոտայ միաբան էին, թէ կամիցին հնազանդել դատաստանի սուրբ ժողովոյն եւ ձեռնադրով իւրեանց ընդունել զգիր զաւանութեան կամ հնազանդութեան առաքելոյ ի Հռոմայ: Եւ ոքս ետուն պատասխանի. «Բաւ լիցի: Եւ եթէ հրաման տայ ինքնակալ մեր լսել զամենայն եղեալսն՝ ասասցուք մի ըստ միջի», Եւսն ցնոսա հրեշտակքն Հռոմայ. «Եթէ ոչ կամիք լսել սուրբ ժողովոյս, երթայք առ հարս ձեր»,:

Բայց առ չաժեղոյ ի ներքս կարծիս անգիտութեան կամ տկարութեան զժողովեալ հարց՝ իբր այն թէ չեն բաւական ջրել հաստատուն բանիւք զսուտ բարուրս հակառակորդաց իւրեանց, յառաջ մատեաւ Մետրոփանէս եպիսկոպոսապետ Ռմիւսնիայ, եւ կարգ ըստ կարգէ արար պատասխանի իւրաքանչիւր

մասին առասպելացն Օլաքարիայ քաղկեդոնացւոյ պաշտպանին փոտայ: Եւ առաջին գլուխ բանից նորա զայս բանս ընդդէմ եղ. Չէ մարթ փոտեանց գերծուցանել զանձինս ի դատաստանէ Նիկիոյայոսի քահանայապետի. զի թէպէտ եւ չնկատիցեմք զերաւունս նորա իբրեւ գլխաւոր դատաւորի, զոր ունի վասն բարձրագոյն իշխանութեանն աւանդելոյ յեկեղեցւոյ Աստուծոյ առաքելապետին Պետրոսի եւ նորին յաջորդաց, սակայն եւ այնպէս պարտ եւ պատշաճ է նոցա հնազանդ լինել վճռոյ նորա, քանզի ինքեանք կացուցին զնա իւրեանց դատաւոր, եւ ի դատաստան նորին ի ձեռն պատգամաւորաց եւ թղթոց ապառտան արար փոտ զիւր դատ: «Եւդ, ասէ, օրէնք եկեղեցականք եւ քաղաքայինք պատուիրեն, զի ամենայն՝ որ ընտրէ իւր զոք դատաւոր, պարտի զհետ գնալ եւ հնազանդել դատաստանի նորա, եւ չէ նմա իշխանութիւն մերժել եւ ի բաց թողուլ զահմանս եւ զօրէնս՝ զորս նայն դնիցէ: Եւ զի կողմն ձեր խնդրեաց եւ արար իւր դատաւոր գերանելի զքահանայապետն Նիկիոյայոս, զեւրդ իշխեցէք արտաքոյ օրինաց եւ կանոնաց եկեղեցւոյ եւ աշխարհի յանդիմանել եւ դատել զնա, բանդագուշկով թէ գործք նորա չէին ըստ կանոնաց»:

Եւ երկրորդ գլուխ բանից հակառակորդին պատասխանի արար Մետրոփանէս, թէ Սարկեդոս անկիւրացի ըստ կանոնաց ընկալեալ եղեւ ի հաղորդութիւն ի Յուդիոսէ քահանայապետէ յետ նղովելոյ իւրոյ զմոլորութիւնն՝ զորմէ կասկած գոյր թէ քարոզէ. եւ դարձեալ ըստ կանոնաց իբրեւ հերետիկոս մերժեցաւ ի Վիքերիոսէ քահանայապետէ ի փոխելն զիւր կարծիսն. որով եւ ոչինչ բնաւ արհամարհեցաւ դատաստան Յուդիոսի հայրապետի եւ ժողովոյն Սարգիկեայ զնմանէ²²:

Ս ասն Լպիարիոսի ետ պատասխանի, թէ Ժողովն Լպիարիեցւոց հնազանդեցաւ ամենայնիւ վճռոյ հայրապետին Հռոմայ ի դատաստանի նորա, եւ միայն առ ի զգայթակղութիւնս բառնալոյ արդել ի նմանէ զկատարումն աստուածեղէն պաշտամանց յեկեղեցւոյ Սիկկեայ եւեթ, զորմէ եւ դրեաց առ Օրսիմոս քահանայապետ՝ միւսանդամ ի դատաստան նորա յանձն առնելով զիրս առնն:

Ս ասն Փղարիանոսի Ընտիրոջայ հայրապետի ասաց, թէ Լպիարիեցին Հռոմայ յորդորեալ յաղաքանաց Խէդդոսի կայսեր ընկալաւ զնա եւ ծաննեաւ օրինաւոր հայրապետ²³:

²² Սիւալ ի 28 պատմական նշմարի ի բա- կեղոսս այդ հերձուածօք կամ հերետիկոս նի աստ Մետրոփանոսի, յասել նորա՝ թէ ասացեալ եմք ի ծանօթութիւնս ժողովոյն Մարկեդոս անկիւրացի ի ձեռն Վիքերիոսի Սարգիկեայ 286 իջին: քահանայապետի մերժեցաւ ի հաղորդու-

²³ Յայն բանս եւս Մետրոփանոսի գտա- թէնէ ուղղափառաց. քանզի այսպիսի ինչ նի սիւալ պատմական. զի ոչ եթէ ազա- ղէպս չգտանեմք բնաւ ի պատմագիրս եկե- չանօք մեծին Թէոդոսի ընկալաւ եկեղեցին ղեցւոյ: Այլ թէ որպէս համարեցաւ Մար- Հռոմայ զՓղարիանոս անաիքացի: այլ է

Ընդհանուր մասնական Գաղափարային զայս բանն ընդդէմ եղ Մետրոփանէս . «Սեծ խտիր է ընդ մէջ օրինակացդ զոր յառաջ մատուցէք եւ ընդ մէջ Փոտայ : Քանզի Նեկտարիոս կացուցաւ եւ ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոսապետ Արստանդինուս պոռնի ի տիեզերական ժողովոյ եւ ի սրբոց Հայրապետաց, եւ ինքնակալն՝ այն է մեծն Խեղոս ոչ ինչ իւրիւր ստիպեաց զնոսա ի նոյն, նա եւ ոչ ինչ բռնութիւն իշխանական յայս գործ միջամուխ եղեւ . եւ ոչ եպիսկոպոս որ ի պատճառս Նեկտարիոսի արքունի իշխանութեամբ յանիրաւի մերժեցաւ յայնժամ յաթոռոյն Արստանդինուսի»²⁴ : Սոյնպէս յետ մահու Լաքսենու տիոսի արքանոսի Ամբրոսիոս երանելին ի ժողովի անդ գումարեւոյ յայնժամ ի Միգուլացուց վասն ուղղափառ Հաւատոց կացուցաւ եպիսկոպոս Մեղիոփանու . եւ ոչ որ յեպիսկոպոսաց ի ձեռն աշխարհական իշխանի ստիպեցաւ ի ձեռնադրութիւն նորա : Սոյնօրինակ եւ երանելին Տարասիոս վկայութեամբ Պաւղոսի Հայրապետի, որ ի պատճառս Հաւատոց ուղղափառութեան մեկնեալ էր յաթոռոյն Արստանդինուսի, ընտրեցաւ եւ յառաջ մատուցաւ ի նոյն աթոռ, ի Հաստատել նորին Պաւղոսի եւ Համօրէն Զատագովաց ուղղափառութեան որք զայնու ժամանակաւ անդ պատահեցին, թէ նա վասն իւրոյ ջերմ եռանդանն յուղիղ Հաւատս եւ վասն ամբիժ վարուցն արժանի է այնմ աթոռոյ . եւ ոչ որ բնաւ բռնութեամբ կամ սաստիւ բռնադատեցաւ ընդունել զնա»²⁵ : Նոյնպէս եւ յետ ելից եւ Հանգրստեան այսր Տարասիոսի երանելոյ՝ երանելին Նիկեփորոս յայտնապէս ի ժողովի ազատ Հաւանութեամբ գումարեւոյ եպիսկոպոսացն կացուցաւ եւ ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս Արստանդինուս պոռնի : Իսկ ի վերայ Փոտայ ոչ մի ինչ յայսպիսեաց տեսանի . քանզի նա առ կենդանեօք օրինաւոր հովուին եկեղեցւոյ անարժանութեամբ մուծաւ յաթոռն . եւ ձեռնադրողք նորա ի սաստից ինքնակալին ստիպեցան, եւ ոչ որ ի Հայրապետաց յանձին կալաւ ընդունել զնա ի կարգ քահանայութեան» :

Ընդհանուր մասնական Գաղափարային զայս զնէր Մետրոփանէս ընդդէմ . (Օրէնք եկեղեցւոյ հրամայեն զձեռնադրեալս ի հերետիկոսաց յետ ի բաց մերկանալոյ նոցա վաւերական գրով զգործիս մոլորութեան՝ ընդունել ի հաղորդութիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եւ թոյլ տալ կատարել զաստուածեղէն պաշտամունսն ըստ իւրաքանչիւր աստիճանացն . եւ ոչ զձեռնադրեալս

ինչպէս անոց որոնք նորա Արկադեոս կոչուողին Երեսնամեայ Միգուլացուց եպիսկոպոսի յառաջ քահանայապետութեան ինչպէս առ թէոփիլոս : 24 Տես ի պատմ. Ա. ժող. Կոստանդնուպոլիսի առաջնորդի . որպէս մարթինոսի 127—128 : 25 Տես ի պատմ. Բ. ժող. Նիկիայ . (Գիւրգ. Ը. Գ. Ի. Գ.), եւ ի Թղթոյ անտի յիշին 490 :

յարանց անառակաց եւ բռնի նստելոց յաթոռս այլոց. զի զայս կանոնք արգելուին: Բստ այսմ ոչ համարեցաւ եկեղեցի անհատաւ զձեռնադրութիւնս տուեալս ի Պետրոսէ Խոթովէ եւ յԱկակիոսէ, թէպէտ եւ երկոքեանն իսկ որոշեալ էին յեկեղեցւոյ. իսկ նմին հակառակ՝ զՄաքսիմոս շնական եւ զամենայն ձեռնադրեալս ի նմանէ մերժեաց ի բաց. սոյնպէս պարտ է ի բաց մերժել զՓոտ եւ զձեռնադրեալսն ի նմանէ:

Առ հինգերորդ գլուխ բանից հակառակորդին ետ պատասխանի, թէ Այնչափ ինչ կշտամբելի են որ ձեռնադրեցին զՓոտ որչափ ինքն Փոտ. քանզի նորա առ այնպիսի ձեռնադրութիւն ի հարկէ եւ բռնութեամբ ստիպեցան. իսկ Փոտ հերձուածս արար եւ զայլթակողութիւնս ազգի ազգիս զրգռեաց, եւ առանց ինչ բնաւ ստիպելոյ յումեքէ կամաւ եւ յօժարութեամբ իւրով հակառակ կամաց բազում եպիսկոպոսաց ձեռնադրեցաւ ի Վրիգորէ սիրակուսացւոյ՝ յառնէ հերձուածողէ եւ մերժելոյ ի կարգէ իւրմէ:

Թուէր իմն հարց ժողովոյն՝ թէ յայնչափ հաւատարիմ բանից ի միտս եկեալ հակառակորդացն՝ դառնայցեն ի միարանութիւն ուղղափառաց: Այլ նորա ոչ ի բանից աստի պատասխանելոյ եւ ոչ ի բազում թելադրութեանց ինքնակալին զգայութիւն առեալ, կացին մնացին պնդութեամբ ի մոլորութեան իւրեանց: Օայն տեսեալ տեղապահաց Ադրիանոսի քահանայապետի՝ մեծապէս արհամարհութիւն սրբոյ ժողովոյն եւ մեծարգոյ անձին մեծի ինքնակալին, նա՝ հակառակ կարգի սովորութեան ցուցին՝ երկարագոյն եւս թողութիւն առնել այնպիսի արանց՝ զի բազում բանիւք զլեւելիս ունկնդրաց ձանձրացուցանիցեն: Այլ ի չկամել դարձեալ հերձուածողացն զշնորհ ներողութեանն կամակար մտօք ընդունել՝ ինքնակալն Վասիլ, ի ձեռն միոյ յատենադպրաց իւրոց խօսեցաւ ընդ նոսա բանս ինչ յորդորելով: Օայս բանս քաղեալ կարգեսցուք ի տեղւոջս, զի մարթասցին որ ընթեռնունն յայտ յանդիման տեսանել զխոնարհութիւն ինքնակալին, եւ զնորա ջերմեռանդն նախանձ ի դարձումն մոլորելոց: Այլ էր կարգ բանիցն այսպէս:

«Բարեկամք մեր եւ սիրելիք, ընկալարուք զբանս խրատու, նա՝ ոչ ինչ պատկառեմ ասել, աղաչանաց մերոց. զի յայս յորդորեալ երբի զմեղ գութ խնամոցն՝ զոր ունիմք ի ձեր վերայ: Բնենսջիք զճաճուկս գաղտնեաց խղճի ձերոյ, եւ գտանիցէք զանձինս չարաչար հերձեալս յեկեղեցւոյ: Վերջին ժամանակ է, եղբարք իմ, եւ դատաւորն մօտ առ դուքս հասեալ կայ, մի լեցի մեղ մահուամբ յափշտակել մինչ դեռ օտարացեալս եմք յեկեղեցւոյ նորա: Սի խորշեցուք յայտնել

զվէրս, եւ զդեղ տապաշխարութեան եւ զբժշկութեանն խնդրել, եւ ի գունդս փրկելոց մտանել, զի մի գուցէ զխոնարհ հպատակութիւն պատկառանս համարելով մշտնջենաւոր պատկառանաց ժառանգորդք լիցուք: Երդ պատկառանք արդեւք իցեն, եղբարք իմ, անկանել ի խոնարհ առաջի Աստուծոյ եւ խնդրել թողութիւն. քանզի արդարեւ առաջի Աստուծոյ անկանին, որք եկեղեցւոյ եւ նորին հոգեւից հոգեկիր հարց առաջի խոնարհին: Եւ եթէ արդարեւ զայդ՝ պատկառանս համարիք, ես ինքնին որ զթագ ինքնակալութեան կապեալ ունիմ ի գլուխ իմ յառաջեալ եղէց ձեզ օրինակ պսր պանչելի խոնարհութեան. ես՝ որ տրուպս եմ եւ թափուր յիմաստութենէ սկիզբն բարի եղէց ձեզ՝ որք կատարեալք էք յիմաստութեան եւ առաւելեալք գիտութեամբ: Եւ որ ի տիղմս մեղաց անկեալ դնիմ, յառաջնութաց եղէց ձեզ՝ որ սուրբք էք եւ յառաքինի վաստակս պարապեալք: Եւ նախ ընկենում զանձն իմ յերկիր, առ ոչինչ զեղխանական թագս եւ զարքունի ծիրանիս համարեալ: Եւսկայք ելէք ի վերայ երեսաց իմոց, եւ գնաձիք ի վերայ աչաց իմոց. մի մեծ ինչ իրս համարեալք առաթուր կոխել զթիկունս իմ, եւ մի խորշեալք ոտնակոխ առնել զգլուխն յորոյ վերայ եդեալ կայ աստուածապարգեւ պսակն: Ինչ չէ ինչ փոյթ զանձինս շքոյ, միայն զի տեսից աչօք իմովք զմիարանութիւն, զխաղաղութիւն եւ զմիարան ցնծութիւն եկեղեցւոյ: Չգիտեմ զինչ այլ եւս պարտ իցէ առնել եւ խորհել զոր իմ չէ արարեալ, այսուհետեւ դուք պիտաձիք, զի ես անպարտ եմ ի կորստենէ ձերմէ: Եթէ աստ այժմէն ոչ զգաստանայք եւ ոչ դառնայք յողջմտութիւն՝ չիք այլ ձեզ յումքէ թողութեան եւ ապաւինի անկալութիւն, ոչ ի քահանայապետէն Հռոմայ եւ ոչ յարեւելեան հայրապետաց, զի ամենեքեան միարան խորհրդով ի բաց մերժեցին զձեզ: Եւ արդ՝ մի, եղբարք իմ, մի անձամբ զանձինս ի պատրանս արկեալ զժամանակ փրկութեան ձերոյ կորստեամբ վատնեալք, այլ զամենայն զգժտութիւն եւ զյամառ գիմադարձութիւն ի բաց եդեալ, առէք դեղ ի դեղատուէ եւ կցեալք ի հոգեւոր գլուխն ձեր, եւ հաղորդակից լերուք եկեղեցւոյ Աստուծոյ: Իսկ որ ինչ յաշխարհի իրս հայիցին, զայնցանէ մի լիցի ինչ ձեզ փոյթ, զի կարող եմք մեք ըստ մերոյ արքունի իշխանութեան բազում եւ ազգի ազգի կերպարանօք զամենայն ինչ բովանդակ դարմանել: Եւ եթէ պետք ինչ լինիցին խնդրուածս եւ աղերս առաջի արասցուք ըստ կարի հոգեւոր հարց մերոց եւ երջանիկ հայրապետաց, զի քաղցրութեամբ մարդասիրութիւն ի ձեզ ցուցցեն,:

Եւսչափ եւ այսպիսի պանչելի օրինակ քաղցրութեան ընծայեցուցանէր աստուածասէր ինքնակալն, զոր եւ արժանապէս

գովեցին հարք ժողովոյն, եւ յաւելին եւս ինքեանք բանս խրատու առ մոլորեալսն դառնալ ի չար ճանապարհաց իւրեանց եւ միարանել ընդ սրբոյ եկեղեցւոյ եւ ընդ տինգերական ժողովոյն: Եւ թէպէտ չընկալան նոքա զբանս խրատուածաց իւրեանց, սակայն ինքնակալն եւ ոչ յայնժամ ըստ նոցա հետադարձեան յանդիմանութեան կերպարանօք կշտամբեաց զնոսա. այլ հաւատար խորհրդով ամենայն ժողովելոցն ետ նոցա ժամանակ զաւուրս եւթն ի զգաստանալ: Եւ յետ այսց աւուրց եթէ ոչ դառնայք, ասէ, ի զգուշութիւն, եկեալ յանդիման եղերուք ժողովոյս սրբոյ, եւ որ ինչ նա վասն ձեր կարգեսցէ, անյապաղ ի գլուխ տարցի բովանդակ: Այս իբրեւ ասաց, արձակեցաւ վեցերորդ գումարումն յետ սովորական բանից հայցուածոցն:

ԺԵ. Ի քսաներորդ իններորդ աւուր ամսոյն Հոկտեմբերի ժողովեցան հարքն ինքնակալաւն եւ արքունի նախարարօք հանդերձ եւթներորդ անգամ: Յայսմ աւուր կատարեալ էր պայմանեալ ժամանաւն, զոր շնորհեցին հարք Փոտայ ի հինգերորդ գումարմանն՝ առ ի խորհելոյ ի զգաստանալ. վասն այնորիկ հրաման ետուն Վահանայ նախարարի ածել զնա յատեան ժողովոյն: Եւ եկն եկաց նա միաբանութեամբ Գրիգորի եպիսկոպոսի Սիրակուսայ: Յեցեալ էր Փոտ ի գաւազանն, որ զայնու ժամանակօք նշանակ մեծի պատուոյ համարէր: Հանդուրժեալ Սարինոսի սարկաւազի հրեշտակի հայրապետին Հռոմոյ ընդ այս յանդգնութիւն նորա, հրաման ետ առնուլ ի բաց ի նմանէ զգաւազանն, «Որ հովուական իշխանութեանն ասէ, նշանակ է, զոր չէ դա արժանի կրել, զի գայլ է եւ ոչ հովիւ»: Իբրեւ առին ի նմանէ զգաւազանն, հարցին ցնա հրեշտակքն Հռոմայ ի ձեռն Վահանայ իշխանի, մի թէ հաւանեալ իցէ արկանել ձեռնագիր պատճենի գրոյն զղջման, զորմէ առգարարեալ էին նմա ի հինգերորդ գումարմանն, զի կարօղ լիցի ի հաղորդութիւն հաւատացելոց մտանել իբրեւ այր մի աշխարհական: Յանդգնութեամբ պատասխանի տուեալ Փոտայ ասէ. «Եւ ես եւ սա ինքն Գրիգոր աղերս մատուցանեմք առ Տէր վասն երկայն ժամանակաց բարեպաշտ ինքնակալիս մերոյ, որում վասն ամենայնի տամք համարս, եւ ոչ դեսպանացդ այդօցիկ»: Յաւել ասել գործակից նորա Գրիգոր. «Ինքեանք իսկ դեսպանքն պէտս ունին ապաշխարութեան եւ զգաստութեան եւ ոչ մէք»: Եւսն հրեշտակք Հռոմայ ի ձեռն թարգմանի. «Այդ ամենայն յարհամարհանս եկեղեցւոյ խօսին. մէք այլ ինչ ոչ խընդրեմք ի նոցանէ, բայց զի տացեն գիրս զղջման. եւ վասն այսորիկ իսկ արարաք նոցա հարցեւփորձ: Ղիտէ ամենայն ժողովս զի յոտից մինչեւ ցգլուխ շաղեալ են դոքա ի մեղս իւրեանց. մէք չտամք ինչ պատասխանի նոցա յայսմհետէ»: Յանդիմանե-

ցին զնոսա խտապոյն եւս եւ փոխանորդք արեւելեան հայրապետաց, առեալ ի կշտամբանս նոցա եւ զայն բան սաղմոսաբանին. «Դակ զթիւրեալսն ի յափշտակութիւն, տանի զնոսա Յէր ընդ այնոսիկ որ գործեն զանօրէնութիւն. խաղաղութիւն ի վերայ Խարայնդի»²⁶, Լու այս պատասխանի ետ փոռ եւ ասէ. «Լուս ամբաստանութիւն կարի յոյժ մեծ եղեւ»,

Ի վերայ հասեալ հարց, թէ չէ հնար այլ եւս օգտիկամ զգաւորութեան ակն ունել ի փոռայ, հրաման ետուն կոչել զայլ եպիսկոպոսունս կողմնակիցս նորա, զի թերեւս ի գալ նոցա յողջմտութիւն, պատկառեալ վարդապետի նոցա յօրինակէ նոցա, եւ ինքն եւս բժշկեսցի: Ի մտանել նոցա ի ժողովն դարձեալ ի ձեռն Վահանայ հարցին ցնոսա առաքելական հրեշտակքն, մի թէ հաստատեալ իցեն զմիտս իւրեանց ընդունել այժմ զպատճէն գրոյն զղջման ձեռնադրով իւրեանց: «Եղբա միաբանութեամբ պատասխանի արարին. «(Ն) անդր, քաւ լիցի», Եւ մի ոմն ի նոցանէ յանդգնադոյն գտեալ, ձեռամբ զառաջնորդ իւր զփոռ ցուցանէր եւ ասէր. «Եր որ զայս եպիսկոպոս նզովէ՝ նզովեալ եղիցի», Եւ այլ ոմն ասէ. «Լմենայնի, որ հակառակ մտաց է եւ արտաքոյ առաքելական կանոնաց, թէ պէտ հռոմայեցի որ իցէ որ զայն քարոզիցէ, թէպէտ երուսաղէմացի եւ կամ հրեշտակ ի վերուստ իջեալ, ես ոչ բնաւ անսամ եւ զհետ ոչ գնամ», Լու այսպիսի բարբառմունս նոցա ոչ կարաց լռել ինքնակալն, եւ զբանչելի խոնարհութեամբ խնդրեալ հրաման ի տեղապահաց քահանայապետին, խօսեցաւ ընդ նոսա ի ձեռն Վահանայ եւ ասէ. «Եւք, ասասջիք՝ ուստի՞ իցէք դուք. յերկնից, ի խորոց անդնդոց, եթէ յերկրէ աստի, ուր միքս եմք: Հոուցէք յայտնեցէք անյապաղ, ի բուսանել մոլորութեան իրիք կամ հերձուածոյ, եւ ի կարծել ուրուք այլ ազգ ինչ ի կարծեաց հնգից հայրապետաց, ապրեցաւ արդեւք այնպիսին: Եւ այսօր իսկ աւաղիկ հնգեքին հայրապետք դատապարտ առնեն զձեզ, զեմորդ թուի ձեզ, իցէ որ ձեռն տու օգնական լիցի ձեզ»,

Հետ այց բանից սկսան անօրէնքն յօտար խորհուրդս մտաբերել, այլ ընդ այլոյ բանիւք ողորել զինքնակալն, զնա միայն դատաւոր իւրեանց գործոց խնդրելով, եւ ոչ զհարսժողովոյն կամ զտեղապահս հայրապետացն: Իսկ բարեպաշտ ինքնակալն երբեմն իւրովի եւ երբեմն ի ձեռն Վահանայ ազդ արար նոցա, զի յընդունել նոցա առ անգամ մի թէ այն հրեշտակք ստուգիւ ի հայրապետաց առաքեցան հանդերձ թղթովք ընծայութեան, պարտ է նոցա ընդունել զնոսա իբրեւ դատաւորս: Լպա թէ ոչ ընդունին՝ հարկ է նոցա անձամբ երթալ առ հայ-

րապետս, եւ յայտ առնել նոցա հաւաստեալ գլխատաստանս իւրեանց: Եւ ես, ասէ ինքնակալն, խոստանամ զի ոչինչ չարիք հասանեն ձեզ անդէն, եւ դարձեալ այսրէն ի տեղիս ձեր անմնաս դառնայցէք իմովք խնամովք: Եւ որքա խստութեամբ պատասխանի արարեալ ասեն. «Այ, այլ աստէն իսկ ի քնին մատուցին գործքն»,։ Այլովմբ յայտ առնէին, թէ ոչ զհարս ժողովոյն ընդունին իւրեանց դատաւորս, եւ ոչ առ հայրապետս երթան վասն իրացն քննութեան, այլ կամին զի ըստ իւրեանց սովորութեան աշխարհական դատաւորօք եւ ի ձեռն ինքնակալի իրքն վճարեցին:

Եւ որ յայսչափ յամառութենէ սոցա ի միտ առին ամենայն ժողովեալքն թէ չիք յոյս խրատութեամբ ածելոյ զնոսա յուղղութիւն: Ասան որոյ միաբանութեամբ հրաման ետուն ընթեռնուլ զթուղթ մեծին Եփեսոսի զոր գրեալ էր առ աւետ եկեղեցւոյն Կոստանդինուպոլսի, յորում կայր վճիռ նշովից ի վերայ Փոտայ եւ ամենայն գործոց նորա, որպէս եւ ի վերայ ամենայն միաբանելոց ընդ նմա, որ էր յսրինեալ ի ժողովի նորա ի Հռոմ յամի 863: Ետուն ընթեռնուլ եւ զլորեսին թուղթս Եգրիանոսի քահանայապետի առ Ալասիո ինքնակալ եւ առ երանելին Իգնատիոս, յորս զվճիռ նախնոյն իւրոյ Եփեսոսի հաստատէր: Եւ արձեալ ընթերցան եւ զգործս ժողովոյ նորին Եգրիանոսի, յորում դատապարտեցաւ ժողովն Փոտայ, եւ ամենայն անարժան գիրք նորա հուրը դատեցան: Եւ տայորիկ ընթերցեալ եղեն բանք տեղապահաց աթոռոյն Հռոմայ, յորս ի մէջ բերէին զկամակոր խորհուրդս եւ զյամառեալ չարութիւն Փոտայ ի չանսալ խրատու աղղեցութեան համօրէն ժողովելոց: Ասան որոյ, ասեն, ոչ համարիմք իրաւունս թողուլ առանց մատուցանելոյ ի գործ զվճիռ Եփեսոսի քահանայապետի, զոր եհատ ի վերայ նորա, զոր եւ հաստատեաց Եգրիանոս հայրապետ. այլ ի կալն եւ մնալ նորա ի յամառութեանն եւ ի չգալ ի միաբանութիւն եկեղեցւոյ, պատշաճ թուի մեզ միւսանգամ կարգալ ի վերայ նորա զնոյն նշովս: Եւ կատարել բանից սոցա ետուն ընթեռնուլ զկարճառօտ հրապարակախօսութիւն երանելւոյն Իգնատիոսի առ ժողովն, յորում եւ վասն բազում բարեաց զոր Տէր ի ժամանակի հալածանաց նորա շնորհեալ էր նմա, եւ վասն միւսանգամ նստելոյ նորա յաթոռ հայրապետութեան մատուցանելը շնորհակալութիւն:

Իբրեւ այս ամենայն այսպէս կատարեցաւ, ամենայն ժողովեալքն կարգացին նշովս ի վերայ Փոտայ ասելով. «Եւ զովեալ եղիցի աշխարհական այրն եւ բռնակալ յափշտակիչն Փոտ, նշովեալ եղիցի հերձուածօղն եւ դատապարտեալն Փոտ, նորն Մաքսիմոս շնական, նորն Եփեսոսիոս, նորն Էջուդաս, եւ որ ի կար-

գին: Նշուեալ եղեցին եւ ամենայն աշակերտք եւ սատարք նորա: Նշուեալ եղեցի Վրիգոր՝ որ երբեմն եպիսկոպոս էր Սիրականացւոց: Նշուեալ եղեցի նշուեալն եւ հերձուածօղն Նշուեալն պիտոս: Նշուեալն այսց տրտմութեան բանից ըստ սովորութեան զուրախալի բանս հայցուածոց վասն սրբոց հայրապետացն Հռոմայ Նիկիոյայոսի եւ Եղիանոսի, յաղագս մեծի ինքնակալին եւ արքունի տանն, եւ համօրէն սրբոյ ժողովոյն եւ պատուական նախարարաց ի վերայ բերեալ, արձակեցան խաղաղութեամբ:

ԺԿ. Ի հինգերորդ աւուր ամսոյն Նոյեմբերի ժողովեցան երանելի հարքն եւ ինքնակալն հանդերձ նախարարօք իւրովք ութերորդ անգամ: Ի բազմել ամենեցուն խնդրեաց Վահան նախարար յանուն ինքնակալին ի հրեշտակաց հայրապետին Հռոմայ եւ ի հարց անտի զամենայն զետտոր եւ զխաղաղ գիրս Փոտայ, մանաւանդ յորս կային սուտ ձեռնադիրք յանուն ոմանց ոմանց դրոշմեալք, եւ կամ բռնի առեալք յորոց ոչն կամէին տալ զայնպիսի գիրս, յատենի ժողովոյն հուրք մաշել: Հրեշտակքն Հռոմայ բազում գովութեամբ յարգէին զինքնակալն վասն այնպիսի գեղեցիկ խորհրդոյ, վասն որոյ ինքեանք իսկ հրաման ընկալեալ էին ի մեծէն Եղիանոսէ: Եւ իսկ եւ իսկ հրաման եւ ինքնակալէ, եւ բերին անդր անօթ մի մեծ պղնձաձոյլ լի հրով. եւ իձեռնիդոս սարկաւազ եւ պատգամաւոր հայրապետին Վոստանդինուպոլսի հաւաքեալ զամենայն սուտ գիրս ամբաստանութեան, զորս բռնաբար առեալ էր Փոտայ ի վիճակաւորաց բազում եկեղեցեաց եւ յամենայն ազգ աշխարհական մարդկանէ, ի պատուականաց եւ յաննշանից մինչեւ ի հիւսանց, ի ձկնորսաց եւ յայլոց նմանեաց, եւ զգիրս եւս նորա զսուտ զհնարեալս հակառակ մեծին Նիկիոյայոսի քահանայապետի, զգործս չար ժողովոյն՝ որ ընդդէմ սրբոյն Իգնատիոսի, եւ պաշտօնէից տեղապահաց քահանայապետին եւ հայրապետաց: Եւ յետ յայտ առնելոյ Վահանայ սեպհոյ առ կողմնակիցս Փոտայ՝ որք անդ էին թէ Սարգասէր ինքնակալն ամենայնիւ ջանայ բառնալ զամենայն գայթակղութիւնս ձեր ի միջոյ. արկին սպասաւորքն ի պատրաստեալ հուրն զգիրսն ամենայն, յուրախութիւն եւ ի ցնծութիւն ժողովելոցն:

Նշուեալն այսորիկ ասէ ինքնակալն ցհրեշտակս քահանայապետին. “Հրաման տուաք ասել այսր զսուտ տեղապահս հայրապետաց զորս կերպարանեաց Փոտ. արդ զինչ կամիք թէ արասցուք ընդ նոսա,”: Նշուեալ ասեն. “Մոցեն ի սուրբ ժողովս,”: Եւ ինչ մոին նոքա ի ներքս յատեան հարցն: Եւ եհարց Վահան սեպուհ զմի ի նոցանէ, որում անուն էր Պետրոս եւ ասէ. “Սուսի՞ եկեալ ես. գտա՞ր դու ի ժողովին Փոտայ, զոր գու՞մարեաց նա հակառակ Նիկիոյայոսի քահանայապետի, կամ ե-

առի՞ր գիրս ամբաստանութեան զնմանէ», : Եւ Պետրոս. «Եւ ոչ ի ժողովի անդ գտայ, եւ ոչ զգրոյ ինչ գիտեմ: Ս'ի թէ ես Պետրոսս միայն իցեմ եկեալ այսր ի Հռոմայ. այլ եւս բազում արք եկին ի Հռոմայ, որոց անուանք Պետրոս ճանաչին: Եւ արդ՝ ազգեմ ընթեռնուլ զայս զիմ գիր պաղատանաց եւ ի վերայ հասանել ամենայնի՝ որ վասն իմ ինչ է», : Եւ թերցաւ գիր նորա, եւ ունէր այսպիսի ինչ բանս. «Վանգի ոմանք ի ձէնջ համարեցան՝ թէ մատուցեալ իցէ իմ գիրս ընդդէմ եկեղեցւոյն Հռոմայ, իբրեւ զի ի գիրս ինչ սփռեալս լինէր յիշատակ զինէն, յայտ առնեմ ձեզ երկրորդ անգամ, զոր յառաջագոյն իսկ յայտ արարեալ է իմ, թէ չիք իմ բնաւ գիրս տուեալ, ոչ զլսելիս ինքնակալին բանիւք ամբաստանութեան ձանձրացուցեալ, եւ ոչ ի ժողովի ուրեք, եթէ գումարեալ իցէ բնաւ, առնթերակաց գտեալ», : Սմին նման յայտնապէս եցոյց եւ երկրորդն, որում անուն էր Բարսեղ, թէ չիք իւր բնաւ գիրս ամբաստանութեան տուեալ զմեծէն Վիկտորիոսէ կամ զեկեղեցւոյն Հռոմայ: «Եւ զովեալ եղեցի, ասէ, որ ես գիրս ընդդէմ եկեղեցւոյն Հռոմայ», : Օսոյն նոյնպէս ստոյգ վկայութեամբ հաստատեաց զանձնէ եւ ՚՛Եւոնդիոս ոմն այր աշխարհական, զորմէ հնարիւք ստութեան յայտ արարեալ էր Փոտայ, թէ եկեալ նորա ի Վոստանդինուպոլիս իբրեւ տեղապահ հայրապետին Նիքեասնդրիայ, ետ ինձ գիր ամբաստանութեան Վիկտորիոսէ քահանայապետէ:

Յետեւել ի վեր վաւերական վկայութեամբ նենգութեանցն Փոտայ, տեղակալք հայրապետին Հռոմայ վասն ամենեւին հանելոյ ի ստուգութիւն զանմեղութիւն երեցունց սոցա, Պետրոսի, Բարսեղի եւ ՚՛Եւոնդիոսի, ետուն նոցա կարդալ նզովս ի վերայ գրոցն այնոցիկ յանուն իւրեանց յորինելոց եւ ի վերայ այնորիկ՝ որ զնոսայն յորինեաց: Եւ իբրեւ յետ սակաւ ինչ դիմադարձութեան կատարեցին նոքա զայն, ապա եւ եպիսկոպոսապետք ոմանք որոց անուանք գրեալ կային ի կարգի ձեռնագրաց սուտ գրոցն այնոցիկ՝ յայտ արարին թէ չեն ինչ մեղուցեալ ի մեծն Վիկտորիոս եւ թէ Փոտ խաբէութեամբ յորինեալ եւ կարգեալ է զամենայն: Եւս եւ հրաման ի հրեշտակաց ընթեռնուլ զքսաներորդ կանոն ժողովոյն ՚՛Հատերանու գումարելոյ ի Սարտինոսէ քահանայապետէ, յորում սահմանեալ էր, թէ որք միանգամ սուտ յիշատակարանս, ժողովս, թուղթս, ձեռնագիրս, վկայութիւնս եւ դեսպանս ի մէջ մատուցանեն, որպէս արարեալ էր Փոտ, միայն յելս վախճանի կենաց իւրեանց ընկալեալ լիցին յապաշխարութիւն: Յետ այնորիկ յոտն կացեալ Ստարոփանոսի Օմիւռնիայ եպիսկոպոսի խօսեցաւ ճառ ի գո-

վեստ ճշմարտութեան եւ ինքնակալին, որ բազում ուղղութիւնս ցուցեալ էր առ ի բարձրացուցանել զնոյն ճշմարտութիւն:

Ի կատարել այսր հրապարակասութեան, ասէ ինքնակալն ցհրեշտակս Հռոմայ. «Ինչոպոհոս, որ անուանեալ կոչի Վրիթինոս, առաջնորդ Պատկերամարտից՝ ըստ հաւանութեան բարեպաշտութեան ձերոյ՝ հրաման առ զալ ի սուրբ եւ ի տիեզերական ժողովս. արդ՝ զի՞նչ թուի ձեզ վասն նորա», : «Երբ ասացին առաքել առ նա զմանս ի պատուական իշխանաց եւ յորդորել ի բարի կարծիս: Եւ առաքեցան Վահան եւ Վեռնդ նախարարք հանդերձ խրատական գրով հռոմայեցի հրեշտակաց, յորում թելադիր լինէին նմա զգաստանալ ի մոլորութենէ եւ միաբանեալ ընդ ուղղափառաց մեծարել զսուրբ պատկերս, եւ տալ թուղթ զղման եւ դարձի իւրոյ: Եւ իբրեւ չարար նա պատասխանի բանից խրատուցն, մատոյց նմա մեծ իշխանն Վահան դահեկան մի Վասիլ ինքնակալի, եւ եհարց ցնա, թէ ընդունիցի արդեւք զայն, եւ պատուիցէ իբրեւ արդարեւ պատկեր երեսաց ինքնակալին: Եւ յասել նորա, թէ Եւր, մեծաւ պատուով ընդունիմ եւ մեծարեմ, պատասխանի ետ նմա աստուածասէր իշխանն եւ ասէ. «Վարեպաշտ ինքնակալ մեր ասէ քեզ իմով բերանով. Եթէ զիմ պատկեր, զառն մահականացուի եւ զերկրաւոր թաղաւորի մեծապատիւ մեծարանօք ընկալեալ պատուես, զի՞նչ զի զպատկեր Բանին մարմնացելոյ, զամենասուրբ Աստուածածին կուսի եւ ամենայն սրբոց իշխես անպատուել», : Յայնժամ ըստ իւրում տխմարութեանն յիմարութեամբ ետ պատասխանի այրն, ուղղեալ առ ինքնակալն զբանսն, եւ ասէ. «Վու առաքեցեր առ իս զդահեկանն, եւ ես ընկալայ զայդ, դիտացեալ հաստատութեամբ թէ քո է. եւ արդ հրաման տաս ինձ ընդունել եւ զպատկեր Վրիստոսի. եթէ սոյն այս արդարեւ պատուիրեալ է ի Վրիստոսէ եւ կամ նմա հաճոյական՝ ցուցեն ինձ, եւ ընկալայց», : Եւ այսպիսի անհանձար բանս նորա գեղեցիկ եւ իմաստուն պատասխանի ընդդէմ արար Վահան, ասելով. «Չէ մեզ ի դէպ առ ամենայն ինչ յայտնի հրամանաց Վրիստոսի մեալ, այլ զոր եկեղեցի նորա, այն որ առանց յաղթահարելոյ է ի դրանց դժոխոց եւ անխալ, մեզ պատուիրէ, զայն իբրեւ արդարեւ պատուիրան իմն ի Վրիստոսէ մեզ աւանդեալ՝ պարտական եմք սրտի մտօք ընդունել եւ մեծարել», :

Իբրեւ ոչինչ պտուղ եղեւ ի բազում բանից իշխանացն առաքելոց, անդրէն դարձան առ ժողովեալն, եւ պատմեցին զամենայն ինչ ըստ կարգի. յայնժամ եւ հրաման ի հրեշտակաց Հռոմայ ընթեռնուլ զբանս ի թղթոյն Նիկիոյոյսի քահա-

նայապետի որ վասն պաշտաման սրբոց պատկերաց էին: Եւ յետ ընթերցուածոյն ըստ բանի ինքնակալին եւ ըստ հրամանի գլխաւորաց ժողովոյն եկին ի ներքս երեք ոմանք ի Պատկերամարտից զնդէ անտի, Վիկետաս, Խէփոփոյոս եւ Խէփոփանէս, եւ շարժեալ ի զօրեղ խրատուց տեղապահաց Ադրիանոսի զղջացան, եւ խոստովան եղեալ զմեղս եւ զմոլորութիւն իւրեանց, նղովս կարդացին ի վերայ աղանդոյ Պատկերամարտից: Հայնժամ աստուածասէր ինքնակալն առ ի ցուցանել նոցա զմեծ ցնծութիւն սրտի իւրոյ վասն դարձի նոցա, կոչեալ առ ինքն զմի մի ի նոցանէ, բազում սիրով համբուրեաց զնոսա, ասելով. «Լոդ ապրեցարուք ի հաղթից սատանայի, եւ եղերուք արդարեւ ճշմարիտ քրիստոսապաշտք. եւ ընդ համօրէն ուղղափառաց հասանելոց էք ի փրկութիւն», յեծապէս գովեցին զահեղեցք ժողովոյն զթագաւորն վասն այնչափ խոնարհութեան եւ սիրոյ նորա, եւ վասն ջերմ նախանձուն ընդ դարձն մոլորելոց: Ապա միաբանութեամբ կարդացեալ նղովս ի վերայ համօրէն թշնամեաց պատկերաց եւ չար ժողովոյ նոցա, դարձեալ եւ ի վերայ Փոտայ, եւ բազում բարութիւնս ինքնակալին եւ այլոց ըստ սովորական կարգին մագլթեալ, լի գոհութեամբ մեկնեցան յատենէ ժողովոյն:

ԺՎ. Հետ այսր ութերորդ գումարման զամիսս երիս եւ աւելի եւս պարապ առեալ հարց, թերեւս վասն կարեւոր ինչ գործոց ի վերայ հասանելոյ, յամի 870 յերկոտասանն փետրուարի ժողովեցան իններորդ անգամ հանդերձ մետասան արքունի նախարարօք: Հայսմ գումարման չգտաւ ինքնակալն ի ժողովն անդ. բայց թիւ համարոյ հարց առաւելեալ էր ի օմաքան յայլ գումարմունսն. զի եւ Հովսէփ սարկաւազապետ եւ տեղապահ Միքայելի Աղեքսանդրիայ հայրապետի յայսմ նուագի եհաս ի ժողովն: Սա նախ քան զմտանելն ի ներքս խօսեցեալ ընդ հրեշտակացն Հռոմայ եւ լի եւ լի ընթերցեալ եւ ի միտ առեալ զամենայն՝ որ ինչ յառաջին ութ արձանագիրս ժողովոյն արարեալ եւ գրեալ էին, ամենայնի հաւանեալ ընկալու: Օչայս եւ ինքնին՝ յետ մտանելոյ իւրոյ ի ժողովն, եւ յետ տալոյ ընթեռնուլ զգիր առաքչին իւրոյ առ ինքնակալն, առանձին վճռով առաջի ամենայն հարցն յայտ յանդիման ծանոյց: Վրանգի ի հարցանել զնա արքունի նախարարաց, թէ ամենայն եղելոց կատարեալ տեղեկութեամբ ի վերայ հասեալ իցէ, եւ թէ հաճոյ իցէ նմա ամենայն, ասաց. «Վարի իսկ հաճոյ թուի ինձ ամենայն որ գործեալ է եւ սահմանեալ ի պատուական տեղապահաց հնոյն Հռոմայ եւ արեւելեան աթոռոց: Եւ ահաւասիկ գրով զրոշմեալ ունիմ ի ձեռին զկարծիս իմ, եթէ հրաման ապք ընթերցեալ լիցի», Օչայս ասացեալ տա-

բաւ եղ զգիր իւր ի վերայ փայտի կենարար խաչին. զոր ապա ըստ հրամանի տեղապահաց քահանայապետին առեալ ոմն ի դպրաց ընթերցաւ լու ի լու ամենեցուն: Ի սմին գրի յայտնէր Յովսէփ զիւր հաւանութիւն ընդ ամենայն ինչ, զոր արարեալ էին ժողովեալքն վասն վերստին նստուցանելոյ զերանելին Իգնատիոս յաթոռն իւր, վասն մերժելոյ զՓոռ եւ վասն պաշտաման սրբոց պատկերաց:

Եւ ապա հրամանաւ հռոմէական հրեշտակացն եւ հաւանութեամբ համօրէն ժողովելոց եկին ի ժողովն արք երեքտասան, յորոց ոմանք էին յարքունի աւագ պաշտօնէից, որք յառաջ քան զամս ինչ ի չար ժողովին Փոռայ երգմամբ սուտ վկայութիւնս վկայեալ էին զերանելոյն Իգնատիոսէ, որպէս վերագոյնն ասացաք: Եւ յառ զերկուս ի նոցանէ զատ եւ ուրոյն քննեցին ինքեանք հրեշտակք Հռոմայ. թէ առիմէ երդուան զերդումն ստութեան զհայրապետէ իւրեանց, եւ թէ կամաւ արդեւք թէ ակամայ: Եւ զայնքն՝ Իգնատիոս ի զինուորական կարգէ խոստովան եղեւ. թէ «Ես ակամայ երդուայ. քանզի ասաց ինձ որ զայնու ժամանակաւ ինքնակալն էր, թէ Վանգի դու յաւուր յորում Իգնատիոս կացուցաւ յաթոռն՝ յապարանս մեր էիր յարքունի գործս եւ ոչ տեսեր զձեռնադրութիւն նորա, մոռտ ի ժողովն Փոռայ եւ երդուիր. եւ ես մօտի եւ երդուայ, զի արդարեւ չէր իմ տեսեալ զձեռնադրութիւն նորա», Եւ զայս եւ երկորդն այս ինքն՝ ի եւոնդ առննադպիր ասաց, զի եւ զսա նոյնպիսի պատճառանգը ստիպեալ էր Միքայէղ կայսր երդնուլ ընդդէմ Իգնատիոսի: Եւ նկայեալ ժողովելոցն ի սոցանէ զճշմարիտ նշանս զզման եւ միաբանութեան ընդ երանելոյն Իգնատիոսի, ի քննութիւն կոչեցին զմնացեալ մետասանսն ի միասին, եւ գտին զամենեւեան ի ստիպելոյ Միքայէղի ի նոյն չարիս մտաբերեալ: Եւ ծանեան եւս, զի ոմանք ի նոցանէ յառաջագոյն ապաշխարեալ էին վասն մեղացն այնոցիկ, եւ ամենեքեան նզովս կարդացեալ ի վերայ ամենայնի՝ զոր սուրբ ժողովն դատապարտեալ էր, ինդդէին ապաշխարութիւն:

Եւ քննութեան սոցա լուան գահերէցք ժողովոյն յիշխանաց, թէ են եւ այլք ոմանք կցորդեալք ի նոյն չարիս, որք վասն հիւանդութեան իւրեանց կամ այլոց կարեւոր գործոց ոչ ժամանեցին գալ ի ժողովս: Սոցա քննութիւն ըստ խնդրոյ իշխանաց եւ ըստ հաւանութեան ժողովոյն յանձն եղեւ սրբոյն Իգնատիոսի: Եւ վասն ամենեցուն սոցա յանցուցելոց ընդդէմ հայրապետի իւրեանց այսպիսի ապաշխարութիւն կարգեաւ. «Եւ ասն այսց յայտնի մեղաց զամս երկու կապցեն արտաքոյ եկեղեցւոյ, եւ ապա զամս երկուս ի կարգի ունկնդրաց կացեալ միտ զիցեն ընթերցուածոց աստուածեղէն բանից, այլ մի լեցին կա-

բողբ հաղորդել: Եւ յայս չորս ամս բաց յաւուրց կիւրակէից եւ տէրունական տօնից՝ հրաժարեսցին ի մնոյ եւ ի գինւոյ: Ի յաջորդ երիս ամսն կացցեն ի կարգի հաւատացելոց, եւ միայն ի տէրունական տօնս հաղորդեսցին, ողորմութեամբք, աղօթիւք եւ պահօք հանդերձ. եւ յաւուրս երկուշարթուց, երեքշարթուց եւ շարթուց ժուժկալեսցեն ի մնոյ եւ ի գինւոյ: Իսկ որք յայսմ աւուր ոչ եկին ի ժողովս, եւ ծածկեն զմեզս իւրեանց եւ հրաժարին յապաշխարութենէ, ի բաց մերժեալ յեկեղեցւոյ՝ նդովեսցին, մինչեւ ի միտս եկեալ ապաշխարեսցեն, և խաց յաղաչել արքունի նախարարաց զհարս ժողովոյն առ փոքր մի ամիոփել զժամանակ այսր ապաշխարութեան, յանձն արար ժողովն երանելոյն Իգնատիոսի, յետ կատարածի ժողովոյն ինքնին ըստ իւրում իմաստութեան եւ ըստ չափոյ յանցանացն խորհել վասն այնր խնդրոյ:

Ի կատարել դատաստանի սոցա՝ կոչեցան յատեան հարց արք երեք աշխարհականք Սարինոս, Բարսեղ եւ Ղէորգ, որք յաւուրս Սիբայեղի կայսեր յարհամարհանս քահանայութեան, կարգաց եկեղեցւոյ եւ սրբոց պաշտամանց, բազում անգամ իւրեւ ի տեսիլ ինչ թատերաց արկեալ զիւրեամբք զնուիրական զգեստս, ոմն զհայրապետի, այլ ոմն զեպիսկոպոսի, եւ մեւս ոմն զայլոյ պաշտօնէի եկեղեցւոյ ղանձն յանդիման կացուցանելով առ առակէ շրջէին ի հրապարակս, որպէս յառաջագոյն պատմեցաք: Իբրեւ հարց եւ փորձ եղեւ նոցա ի ժողովի անդ, եթէ էր վասն զայնպիսի գործս անօրէնութեան արարին, անարգելով այնպէս զսուրբ կարգսն, պատասխանի ետուն, թէ Ստիպեալ ի հրամանէ Սիբայեղի կայսեր որ այսպիսի անարժան խաղաղ զուարճացեալ բերկրէր, զայն չարիս գործեցաք. եւ գլուխ էր մեզ Իւդոփիղոս, որ այժմ վախճանեալ է: Օայս ասացեալ մեծաւ զղմամբ խնդրէին տալ նոցա զարժանի ապաշխարութիւնս ի քաւութիւն յանցանաց իւրեանց: Եւ հրաման ի գլխաւորաց ժողովոյն ի յաջորդ գումարմանն նոցա եւ ամենեցուն՝ որք ընդ նոսա ի նոյն գործս չարութեան հաղորդ եղեն, որք եւ ոչ գտանէին յայնժամ ի ժողովի անդ, տալ զարժանաւոր ապաշխարութիւնս: Օսոյն ապաշխարութիւն սահմանեցին ի վեշտասաներորդ կանոնի իւրեանց, որպէս գրեւցուք իսկ:

Յետոյ կոչեցան ի ժողովն երեք այլ աշխարհական մարդիկ, զորս Փոտ իրրեւ տեղապահս երից արեւելեան հայրապետաց, ստիպեալ էր արկանել ձեռնագիր ի գործս չար ժողովոյ իւրոյ ընդդէմ Նիկիոյոսի քահանայապետի: Սին ի սոցանէ՝ Վեռն անուն, զոր Փոտայ իրրեւ տեղապահ հայրապետին Եղեքսանդրիայ կացուցեալ էր, յառաջագոյն իսկ, որպէս

գրեցաք, յուժերորդ գումարման զամենայն անցս իրացն եւ զհանգամանս գործոց իւրոց հաւատարմութեամբ ցուցեալ էր: Ստան այնորիկ ասացաւ զնմանէ, թէ նա յայն սակս երկրորդ անգամ կոչեցաւ ի պատասխանատուութիւն, զի առաջի Յովսեփայ Ճշմարիտ տեղապահի հայրապետին Աղեքսանդրիայ քննեսցի: Արդ սա ի քննել զնա Յովսեփայ իւրովի եւ ի հարցանելն, թէ սվ դք իցէ, եւ թէ ի հայրապետէն Աղեքսանդրիայ առաքեալ էր, ասէ. «Եւ յազգէ յոյն եմ, եւ գերի վարեալ ածայ յԱղեքսանդրիա, ուր գնոց արծաթոյ էառ ազատեաց զիս Սիւքայէ՛լ հայրապետ. եւ եկի այսր ի Կոստանդնուպոլիս խնդրել տուրս ողորմութեանց: Սինչ դեռ աստ էի, առաքեաց զիս Փոտի Հռոմ, հրաման տուեալ ինձ, զի զոր ինչ եպիսկոպոսապետք իւր ասացեն ինձ՝ կատարեցից անխափան: Այլ սրտագէտն Լստուած գիտէ, զի իբրեւ զոչխար անդիտութեամբ երթայի զհետ հրամանի նորա»,։ Օայս լուեալ ժողովելոց ասեն. «Ահա հաւաստի սա ինքնին յանդիմանեաց զիւր մեղս, չեն պէտք վկայից վասն սորա»,։ Սմին նման եւ երկու այն սուտ տեղապահք հայրապետաց ստուգութեամբ յայտնեցին մի ըստ միով զհարս Փոտայ, թէ պատիր պատճառանօք առաքեալ էր զնոսս ի Հռոմ, զի ի դառնալ նոցա անտի ցուցցէ ամենեցուն, թէ ի Հռոմայ գան տալ իւր գիրս ամբաստանութեան զԵփրայիմոսէ: «Սեք, ասէին սոքա երկոքեան, իջաք ի Հռոմ՝ ականայ բռնադատեալք: Վրանդի ասաց մեզ Փոտ. ի Հռոմ են ոմանք որք գիրս տուեալ ամբաստան լինին զԵփրայիմոսէ քահանայապետէ, երթայք եւ տեսէք թէ ասացեալքն հակառակ նորա Ճշմարիտ իցեն: Այլ մեք ասացաք ցնա. Արք շինականք առանց դպրութեան եմք մեք, զինչ ինչ բանս խօսեսցուք ի հասանել մեր ի Հռոմ: Եւ նա ասաց. Եպիսկոպոսունք ուսուցանեն ձեզ, զոր ինչ ասելոցդ էք»,։ Օայս ամենայն լուեալ հռոմէական հրեշտակաց ետուն սոցա նզովս կարգալ ի վերայ չար ժողովոյն Փոտայ, եւ ընդունել հաստատուն բանիւք զԵփրայիմոս մեծ եւ զԵղնատիոս հայրապետ: Եւ յետ այսր ամենայնի զսովորական բանս մաղթանաց ասացեալ հարց, եւ երկրորդեալ զնզովսն ի վերայ Փոտայ եւ նորին գործակցաց, հանին ի գլուխ զայս իններորդ գումարումն:

Ի քսաներորդ ուժերորդ աւուր Փետրուար ամսոյ գումարեցան ի տասներորդ եւ յետին գումարումն, յոր եկն եւ ինքնակալն հանդերձ անդրանկաւ իւրով Կոստանդեաւ կայսերք եւ քսան երեւելի նախարարք դրանն: Ի նոյն աւուրս հասեալ ի Կոստանդնուպոլիս երեքին դեսպանք՝ յուղովիկոսի արքայի Խտաղիայ եւ Վահիայ, այս ինքն Լեւոնտոս զիւանապետ, Սուլայն քեռի դշիւդին յուղովիկոսի եւ հազարապետ տան արքայի եւ Եւրարտոս իշխան նորա, վասն կարեւոր գոր-

Ժող ինչ²⁸, յայսմ վերջին գումարման մտին եւ նոքա ի Ժողովն: Եւ ինչ ի Ժողովն եւ հրեշտակք Միքայելն Ռուդֆարաց արքայի, որ հասեալ էին յաւուրսն յայնոսիկ ի Կոստանդինուպոլիս: Եւ վաղվաղակի հրաման եւ ի տեղապահաց Եղրիանուսի քահանայապետի բարձր բարբառով ընթեռնուլ զքսան եւ զեւթն կանոնս պատրաստեալս, զի հաստատեցէ ամենայն Ժողովն: Ոչ կարեմք ասել հաւաստեալ՝ թէ արդեւ այս կանոնք ի միում յառաջին գումարմանց Ժողովոյս առաջի բազմութեան հարց յօրինեցան, թէ ուրեք առանձին ի բազմութենէ ինչ եպիսկոպոսաց, կամ թէ միայն ի տեղապահաց սրբոյ հայրապետին Հռոմայ: Վրանցի յարձանագիրս Ժողովոյս ըստ Թարգմանութեանն Ենաստասայ դիւանապետի չգտանեմք զրոյցս ինչ զայսմանէ, եւ ինքն Ենաստաս չասէ ինչ: Սիայն յոյն օրինակն ունի այսպէս. «Սահմանեցաւ զի ընթերցեալ լիցին կանոնքն զորս սուրբ Ժողովն յօրինեաց»:

Եւ զկանոնս զայտոսիկ առեալ մի ոմն ի դպրաց ընթերցաւ ի վերին կողման սրահի Ժողովոյն, եւ մեւս եւս այլ դպիր ի ներքին կողման լու ի լու համօրէն բազմելոց: Եւ ունէին այսպիսի միտս:

Եւ աջին, կանոնք երանեալ առաքելոց կամ տիեզերական եւ գաւառական Ժողովոց, եւ կամ այլոց աստուածախօս հարց եւ վարդապետաց կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, իրեւ երկրորդական պատգամք²⁹ ըստ մեծին Վիոնեսիոսի, ըստ ամենայնի պահեսցին:

Երկրորդ, օրէնք եւ սահմանք Վիկոնիայոսի քահանայապետի առաջնորդի եւ Եղրիանոսի երկրորդի վասն եկեղեցւոյն Կոստանդինուպոլիսի եւ Խզնատիոսի հայրապետի, եւ մերժելոյ եւ նշովելոյ Փոտայ յափշտակողի, անարատ եւ անփոփոխ կացցեն: Եւ որ միանգամ դը ի Ժառանգաւորաց զնոքք արհամարհէ՝ ի կարգէն անկցի, իսկ վանականք եւ աշխարհականք՝ որք ի նոյն չարիս մտաբերեն՝ յեկեղեցւոյ որոշեսցին:

Երրորդ, սահմանեմք զի պատկերաց Տեառն մերոյ Ճիսուսի Վրիստոսի, մատենից սրբոց աւետարանաց, եւ նշանի պատուական խաչին, նոյնպէս եւ պատկերաց աստուածածին Կուսին, ամենայն սրբոց եւ երջանիկ հոգեղէն զուարթնոց պատիւ եւ մեծարանք երկրպագութեան մատուցցին: Եւ որք այսպէս ոչ առնեն՝ նշովեալ եղիցին ի Հօրէ եւ յԱրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ:

28 Զպատճառս պատգամաւորութեան արքայի ընդ որդւոյ Վասիլի: Այս հրեշտակաւ հանդերձ երկուք ընկերքն ի գուռն կուծին, որպէս ասէ ինքն Անտոնոս, Վասիլի կայսեր՝ ինքին ցուցանէ Անտոնոս գիւտնապետ ի Յառաջարանի այսր Ը. Ժ. զվոյ, այս ինքն նախ ինդրել ի Վասիլէ օգնականութիւնս ընդդէմ հինից Սաբակեանաց, որք բազում աւեր գործէին յիտա-

29 Սէ երկրորդական պատգամք զհարցն ան, զի աստուածականքն առաջնք են: Վաստայս գիտնապետ: Վասն ամենանութեան գտանք զուգովիոսի

Չորրորդ, ի կարգս աշխարհականաց կարգեացին ամենայն ձեռնադրեալք ի Փոտայ՝ որ չէ եւ չեղեւ բնաւ եպիսկոպոս։ Եկեղեցիք եւ սեղանք զոր նորա նուիրեցին եւ օծին՝ նորոգ նուիրեցին, սոյնպէս կանգնեալքն յորոց նայն ձեռնադրեաց, միւսանգամ կանգնեցին։ Եւս՝ ամենայն կարգք որ ի նմանէ յրնդունելութիւն այլոց ի քահանայութիւն կամ ի մերժումն ի քահանայութենէ՝ արարան, անօգուտ լիցին։

Հինգերորդ, ըստ ամենայնի պահեսցին կանոնք՝ որք արգելուն աշխարհականաց վաղվաղակի յաշխարհական կարգէ ելանել յաստիճան եպիսկոպոսութեան, թէպէտ եւ ընկալցին զամենայն կարգս վիճակաւորի։ Վանգի պարտ եւ պատշաճ է ծանօթ լինել ամենեցուն, թէ այնպիսին միայն առ սէր աստուած պաշտութեան եւ ոչ վասն անձին ինչ օգտի կամ փառասիրութեան, եւ յուսով ամբառնալոյ ի պատիւ եպիսկոպոսութեան ընկալաւ զկարգ վիճակաւորի։ Իսկ եթէ միայն զխոնարհութիւնն Վրիստոսի ի սրտի ունելով հրաժարեցի յաշխարհէ եւ գրեացի ընդ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ, պարտ է նմա զամ մի ի կարգ ընթերցողութեան, զամ երկուս ի կէս սարկաւազութեան, զամ երիս ի սարկաւազութեան, եւ զամ չորս ի կարգ երիցողութեան սպասաւորել, եւ այնպէս ապա յետ տասն ամաց աստիճանի եպիսկոպոսութեան արժանի լինել։

Վեցերորդ, նզովեմք զՓոտ եւ որոշեմք զնա եւ յաշխարհական հաղորդութենէ եւս եկեղեցւոյ, վասն այնորիկ զի ի վերայ այլոց չարեաց իւրոց՝ սուտ տեղապահ արեւելեան հայրապետաց կացոյց, եւ ընդդէմ՝ երանելի քահանայապետին՝ Նիկողայոսի ժողով անօրէնութեան գումարեաց։ Ասոյն պատիժ պատուհասի սահմանեմք եւ վասն այնոցիկ որ ի նոյնպիսի չարիս մտաբերեն։

Եւթներորդ, մի ոք ի նշովելոց ի սրբոյ ժողովոյս իշխան լիցի նուիրական պատկերս նկարել կամ աստուածեղէն եւ մարդկեղէն դպրութիւնս այլոց աւանդել։ Եւ որք զայնպիսիսն ի սոյն գործ յորդորեն ժառանգաւորք յիւրեանց կարգէ մերժեցին, իսկ աշխարհականք ի միարանութենէ ուղղափառաց եւ ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ մերժեցին։ Այս կանոն եղ սուրբ ժողովն առանձինն ի յանդիմանութիւն Գրիգորի սիրակուսացւոյ՝ որ էր քաջ նկարիչ, եւ Փոտայ որ էր ճարտար դպրութեամբ։

Ութերորդ, մի լիցի օրէն հայրապետաց Նոստանդինուպոլսի ի ժառանգաւորաց իւրեանց ձեռնադիրս ի պաշտպանութիւն անձանց պահանջել։ Եւ շատ լիցի նոցա գիր խոստովանութեան ուղեղ հաւատոց, զոր իւրաքանչիւր եպիսկոպոս պարտի մատուցանել այնմ որ զնայն ձեռնադրիցէ։ Ար անցանիցեն զկանոնաւ՝ ընկեցին յիւրեանց կարգէ։

Խններորդ, անհաստատ եւ անվաւեր գրեցին ամենայն ձեռնագիրք ակամայ արկեալք վասն Փոտայ ի նոցանէ՝ զորս նա ի պէսպէս աշխարհական ուսմունս կրթէր: Եւ որք զանձինս պարտաւորս համարելով ի կատարումն անհանձար ձեռնագրի իւրեանց հաստատուն կան ի կողմն Փոտայ, եթէ վիճակաւորք իցեն՝ լուծցին ի կարգէն, ապա թէ աշխարհականք իցեն՝ ի հաղորդութենէ եկեղեցւոյ մերժեցին:

Տասներորդ, մի որ յեկեղեցւոյ պաշտօնէից առանց վճռոյ օրինաւոր ժողովոյ համարձակեցի ի հաղորդութենէ հայրապետի, եպիսկոպոսապետի կամ եպիսկոպոսի իւրոյ պատճառանօք իւրք ի բաց կալ, կամ զանուն նորա յաստուածեղէն պաշտամունս եւ առաջի սրբոյ սեղանոյն չսիշել: (Օրինադանցք հրամանիս եպիսկոպոսք եւ վիճակաւորք ի պատուոյն կողոպտեցին, իսկ վանականք եւ աշխարհականք՝ յեկեղեցւոյ հաղորդութենէ զրկեցին, մինչեւ դարձցին յապաշխարութիւն:

Մետասաներորդ, որ որ ընդ հակառակս հնոց եւ նորոց կտակարանաց եւ հոգեկիր հարց եկեղեցւոյ ըստ մուրերոց ոմանց ուսուցանէ ունել մարդոյ երկուս հոգիս, նըղմեալ եղիցի³⁰:

Երկուսասաներորդ, որ որ սատարութեամբ կամ օստօիւք աշխարհական իշխանաց ձեռնագրի եպիսկոպոս, հակառակեալ առաքելական եւ ժողովական կանոնաց, իսկ եւ իսկ ընկեսցի յընկալեալ կարգէն³¹:

Երեքտասաներորդ, միայն վիճակաւորք մեծի եկեղեցւոյն Վոստանդինուպոլսի, որք բարւոք գնացա ցուցեալ են, կարօղ լիցին ի մեծամեծ պատիւս եւ յառաջնորդութիւն այնր եկեղեցւոյ ելանել: Եւ ոչ որ յընասանեաց եւ ի պաշտօնէից կամ ի գործակալաց տանց եւ գեղից աւագանւոյ կարգեցի ի թիւ այսց վիճակաւորաց, զի մի թերեւս յաւուր միում նոցին ձեռնտուութեամբ արտաքոյ արժանեաց ընկալցի երեւելի աստիճանս եկեղեցւոյ: Եւ որ զհրամանօք կանոնիս արհամարհէ, յընկալեալ աստիճանէն լուծցի:

Չորեքտասաներորդ, մի որ յեպիսկոպոսաց, որք ըստ աստիճանի պատուոյ իւրեանց հրեշտակացն հանգիստապատիւք են՝

30 Առաջնոց ոմանց փիլիսոփայից եւ յայտ արար այնր անօրէն, թէ "Զայդ Դիմիթրիեանց եղեւ կարծիք՝ թէ ի մարգն մարութեան ուսումն աւել յանձն՝ իբր ոչ բաց ի բանաւոր հոգւոյ եւ այլ հոգի զգայալ եթէ զի անից զայլս ի կործին մշտութեան հոյ, յորմ ամենայն կարիք եւ ախթեան, այլ զի անից՝ թէ զին ինչ առաւոր գործք ցանկութեան ծնանին: Այս նիցէ իդնատիս հայրապետ եթէ յաւուր քա Մանիքեցւոցն անհանձար առաքելաց՝ առաջնորդութեան նորա ի մէջ գայցէ հեշար արարին արարած է, եւ իւրով բնաւոր բեթութիւն ինչ հաստատեալ փիլիսոփայութեամբք միշտ ի շարին միտադոյն: Գայութեան պատճառք":

Ըստ վիսլիւս Անատոսայ գիւտնապետի (ի յառաւիթ. Ը. Գիլիւր. Իւլ.), եւ Գոսիոս եւս անկաւ յայս մուրութիւն. յիշին 516. որպէս եւ զքաններորդ երկերորդ այլ իբրեւ կշամբեաց զնա Վոստանդինոս կանոն այսր ութերորդ ժողովոյ: փիլիսոփոս Ժամանակակից զանս այնորիկ,

տարապարտ մեծարանօք ընդ առաջ երթիցէ աշխարհական իշխանաց արտաբուստ եկելոց՝ մինչ դեռ հեռագոյնն են, կամ ի հեռաստանէ իջեալ յերկարէն ահիւ եւ զողութեամբ յերեսս անկեալ երկիր պագցէ նոցա: Այնպիսի պատու մատուցէ աշխարհական իշխանաց որ հոգեւոր պատուոյ իւրոյ եւ իշխանութեան ոչինչ անարգութիւն լինիցի, եւ զի կարօղ լիցի ի յանցանել ուրուք յերեւելի իշխանաց ըստ պատշաճի յանդիմանել զնա: Այլ եթէ եպիսկոպոս որ զհրաման ժողովոյս եղծանել ժողի՝ վամ մի ողջոյն մերժեսցի եւ օտար լիցի յեկեղեցոյ. իսկ աշխարհական իշխանն զերկեամ մի ոչ հաղորդեսցի սուրբ խորհրդոց:

Նոգեսասներորդ, ըստ հրամանի առաքելական կանոնաց մի իշխեսցէ եպիսկոպոսն զանօթս եկեղեցւոյ վաճառել, եւ մի ինչ յամենայնէ որ եկեղեցւոյ են, եթէ կալուածք իցեն եթէ դահեկանք՝ օտարացուցանել, բայց միայն ի պէտս ազատութեան գերեաց: Արդ այսմ կանոնի չհպատակին, լուծցին ի կարգէ իւրեանց եւ գործք կամ դաշինք նոցա անվաւերք լիցին: Այս եւ որք գնեն կամ առնուն ինչ յանօթոց, ի կալուածոց եւ ի գոյից եկեղեցւոյ՝ նզովեալ լիցին մինչեւ դարձուցեն յետս զընկալեալն կամ զգնեալ: Այլ եթէ որ եպիսկոպոս ընչիւք եկեղեցւոյ վանս շինէ՝ եկեղեցւոյն լիցի այն սեպհական: Այս եթէ յիւրոց գոյից շինեսցէ մենաստան՝ իւր լիցի, եւ ի մեռանելն տացէ զայն ի մասն ժառանգութեան ում եւ կամիցի. բայց մի լիցի մենաստանին փոխել յիջեւանս կամ ի բնակութիւն աշխարհականաց:

Այլ նշտասաներորդ, հրամայեմք յայսմհետէ մի ումեք ի քրիստոնէից անօրինել այսպն առնել զեկեղեցական կարգօք՝ արկեալ զիւրեաւ զնուիրական զգեստս պաշտօնէից եկեղեցւոյ, որպէս դառն ցաւօք լուաք թէ յաւուրս Միքայելի կայսեր արարին ոմանք: Այլ եթէ որ զայնու ժամանակաւ ինքնակալ է եւ կամ ի նախարարաց որ ի սոյն մտաբերիցէ, ընկալցի կշտամբութիւն ի հայրապետէն եւ յեպիսկոպոսաց, եւ եթէ այնմ անասատ գտցի՝ նզովեսցի: Այլ եթէ յայսպիսի դէպս հայրապետն եւ եպիսկոպոսունք նորա անփոյթ առնիցեն՝ խոտեսցին յիւրեանց պատուոյ: Իսկ սատարք անօրէն գործոյն զամս երիս ի հաղորդութենէ հաւատացելոց ի բաց կացցեն:

Այլ թնեւտասներորդ, հայրապետք իշխան լիցին զեպիսկոպոսապետս իւրեանց ըստ պատշաճի պիտոյից գումարել ի ժողով, նա եւ զյանցուածս նոցա կշտամբելով ցուցանել: Այլ եպիսկոպոսապետք մի հրաժարեսցին երթալ ի ժողովն պատճառս պատճառելով թէ աշխարհական իշխանք խափանումն առնեն: Իսկ որք տգիտութեամբ ասեն, թէ չեք հնար առանց աշխարհական իշխանի գումարել ժողովս, զայնպիսինս մեծապէս

նզովելով ի բաց մերժեմք: Արհամարհոտք այսր կանոնի մերժեացին յեկեղեցւոյ եւ նզովեսցին:

Աթեւտաներորդ, մի ումեք լիցի օրէն զստացուածս եւ զառաւելութիւնս եկեղեցեաց՝ յորս վայելցին զամս երեսուն՝ ի բաց հանել, եւ որք այսմ ոչ հնազանդին՝ նզովս ընկալցին մինչեւ զգաստացեալ դարձուցեն յետս զոր բարձինն:

Իննեւտաներորդ, մի իշխեսցեն եպիսկոպոսապետք պատճառանօք այցելութեան առանց իրիք պիտոյից յեկեղեցիս եպիսկոպոսաց իւրեանց գնալ, ծանրանալ նոցա եւ զերես եկեղեցեաց նոցա որ են պարէնք աղքատաց՝ ծախել: Արհամարհօք կանոնիս ըստ հրամանի հայրապետի իւրեանց անկցին յիշխանութենէ:

Վասներորդ, մի լիցի իշխանութիւն եպիսկոպոսաց զկալուածս եկեղեցւոյ տուեալս այլոց ի վարձու՝ ի բաց առնուլ ի նոցանէ, պատճառանս պատճառելով թէ ոչ պահեն հաւատարմութեամբ զպայմանս դաշանցն: Եւ եթէ որ ճշմարտութեամբ իսկ ոչ հատուցանէ զվարձս կամ զսակ կալուածոցն, պարտ է եպիսկոպոսին ազդ առնել նմա յառաջագոյն՝ թէ ի չհատուցանել քո ի ժամանակի աւուրց երից ամաց զամենայն զոր պարտիսդ՝ մերժեսցիս ի կալուածոց անտի: Եւ ի չանսալ նորա այսմ՝ առաջի դատաւորաց քաղաքին կամ գաւառին քննեսցի, եւ ի գտանելն պարտաւոր՝ ըստ վճռոյ այնց դատաւորաց առցէ եպիսկոպոսն զկալուածս եկեղեցւոյն յինքն: Արք միանգամ այսմ կանոնի ընդդէմ դառնան՝ արտաքոյ լիցին հազօրդութեան եկեղեցւոյ մինչեւ դարձուցեն զկալուածս առ որս դաշամբք առեալ էին գնոսա ի վարձու, եւ եթէ յամառեալ մնան յիւրեանց չարիս՝ ընկեսցին ի կարգէ իւրեանց:

Վասներորդ առաջնորդ, մի որ յաշխարհական իշխանաց կամ ի Թագաւորաց ժպրհեսցի արհամարհել կամ ընկենուլ յաթոռոյ զմի որ ի հայրապետաց, այլ բազում պատուով մեծարեսցէ զնոսա, մանաւանդ զերջանիկ քահանայապետն հնոյն Հռոմայ, ապա զհայրապետսն Վոստանդինուպոլսի, Միլեթսանդրիայ, Մետիդայ եւ Լարուսադեմի: Եւ որ այսմ հետեիցէ՝ նզովեալ եղիցի: Սահմանեմք դարձեալ՝ մի ումեք իշխել գիրս կամ բանս յօդել ընդդէմ սրբոյ քահանայապետին հնոյն Հռոմայ, հնարելով յանցանս կամ ամբաստանութիւնս եւ անօրէն ժողովս գումարելով, որպէս այժմիկ իսկ արար Փոտ եւ վաղ ուրեմն Վէոսկորոս: Եւ որ ըստ Փոտայ եւ ըստ Վէոսկորոսի ժպրհեսցի գրով կամ բանիւ գործել ապիրատ ինչ ընդդէմ աթոռոյ առաքելապետին Պետրոսի, զնոյն նզովս զոր նոքայն ընկալան՝ ընկալցի: Արդ՝ եթէ ի գումարել տիեպերական ժողովոյ տարակոյս կամ խնդիր ինչ լինիցի զսրբոյ եկեղեցւոյն Հռոմայ,

պարտ է մեծարանգը եւ պատշաճ ակնածութեամբ զինորդոյն հարցուփորձ առնել եւ զլուծումն ընդունել կամ դերձանել ի տարակուսէն, եւ ոչ յանդուգն վճիռ հատանել ի վերայ մեծ քահանայապետաց հնոյն Հռոմայ:

Վասնեւորդ երկրորդ, եպիսկոպոսունք կացուցին եւ ձեռնադրեցին ի գաւառակից եպիսկոպոսաց. իսկ թագաւորք եւ իշխանք աշխարհականք մի ձեռնամուխ լիցին յընտրութիւն հայրապետի, եպիսկոպոսապետի եւ եպիսկոպոսի: Եւ որ դժբաղանջաց աշխարհի ընդ հակառակս ինչ ուղիղ ընտրութեան առաջնորդաց եկեղեցւոյ առնել ինչ յանդգնեացի, նոյնիցս: Սակայն հրաման է նոցա գործակից լինել այսպիսի ընտրութեան՝ եթէ հրաւիրեցին ի նոյն յորոց արժանն է:

Վասնեւորդ երրորդ, մի լիցին իրաւունք եպիսկոպոսի ի գոյս օտար եկեղեցւոյ ձեռն մտել, եւ հոգալ զայնցանէ: Եւ որք այսմ կանոնի չմիաբանին՝ որոշեցին յեկեղեցւոյ: Դարձեալ՝ մի իշխեցն վիճակաւորք պաշտամունս կատարել յեկեղեցիս՝ վասն որոց ոչ ձեռնադրեցան. եւ եթէ որ այսմ անհնազանդ լիցի՝ որոշեցին ի հաղորդութենէ մինչեւ դարձցի յիւր եկեղեցի. եւ եթէ սովմբ եւս ոչ զգաստանայ՝ լուծցի ի կարգէ իւրմէ:

Վասնեւորդ չորրորդ, մի լիցի հրաման եպիսկոպոսապետաց կոչել յիւրեանս զեպիսկոպոսունս իւրեանց, եւ զկատարումն սեպհական պաշտաման նոցա աւանդեալ՝ ինքեանք յաշխարհի հոգս պարապել: Հակառակօղք կանոնիս յանդիմանեացին յիւրեանց հայրապետաց, եւ եթէ ոչ զգաստանան՝ մերժեցին յաստիճանէ իւրեանց:

Վասնեւորդ հինգերորդ, եպիսկոպոսունք եւ վիճակաւորք ձեռնադրեալք ի Մեթողիոսէ եւ յԵրուսաղիմէ, որք անկեալ ի կողմն Փոտայ օչ զղջացան եւ ոչ խոնարհեցան ընդ դատաստանաւ ժողովոյս, ընկեցին ի կարգէ իւրեանց առանց յուսոյ վերջօտին ընդունելութեան:

Վասնեւորդ վեցերորդ, վիճակաւորաց որք բանիւ եպիսկոպոսի իւրեանց ի կարգէն մերժեալ կամ զրկանս ինչ կրեալ են՝ հրաման տամք բողոք ունել առ եպիսկոպոսապետն, եւ եպիսկոպոսաց զրկելոց յիւրեանց եպիսկոպոսապետէ հրամայեմք զնալ առ հայրապետն, զի ուղիղ դատաստանաւ քննեցի ամենայն ինչ:

Վասնեւորդ եւթներորդ, արգելումք եպիսկոպոսաց՝ արտաքոյ ժամանակի եւ տեղեաց սահմանելոց ի սուրբ կանոնաց ի գործ առնուլ զեմփորոնն³³: Սոյնպէս արգելումք եւ վանականաց ձեռնադրելոց յեպիսկոպոսութիւն՝ թողուլ զվանական կամ զմիանձնական հանդերձն ամբարհաւաճ մտօք, զի մի սովաւ ար-

33 Տես ի պատմ. ժող. Եփես. յԻմ 160, ի ծանոթ:

համարհողք կարգաց իւրեանց յանդիմանեացին: Եւ որք արտաբոյ հրամանի ժողովոյս ինչ գործեն, կամ ընկալցին կշտամբութիւն, եւ կամ ի կարգէն իւրեանց ընկեացին ի ձեռն հայրապետի իւրեանց:

Ի կատարել ընթերցուածոյ այսց կանոնաց ըստ հրամանի տեղապահաց Ադրիանոսի քահանայապետի եւ ըստ հաւանութեան համօրէն հարց երկու եպիսկոպոսապետք, մին ի վերին կողմն սրահին եւ մեւան ի ստորինն ընթերցան զսահման սուրբ ժողովոյն: Յայսմ սահմանի հաստատեն երանելի հարքն զամենայն մասունս ուղղափառ հաւատոց: Ապա մի ըստ միջէ յիշատակեալ զեւթն տիեզերական ժողովն առաջինս, հաստատուն բանիւք խոստովանին ընդունել զայնոսիկ, եւ նզովել զամենայն հերեսիովտայս, յորոց դատապարտութիւն գումարեցան այն ժողովք: Յետոյ ինքեանք եւս նզովեն ուրոյն զամենայն անարժան եպիսկոպոսունս Վոստանդինուպոլսի, զԱրհամայսն եւ զՊատկերամարտս: Հաստատեն եւ զվճիռ նզովեց զկարդացեալն ի Նիկիոյոյս եւ յԱդրիանոսէ հայրապետաց Հռմայ ի վերայ Փոտայ: Եւ ի հարցանել ինքնակալին զամենեւեան, թէ Հաւանեալ իցեն ընդ ամենայն կանոնս եւ սահմանս հաւատոց, միաբանութեամբ յայտնապէս վկայեցին ամենեքեան՝ ընդունել եւ հաստատել զամենայն: Օչոյս յայտ արարեալ, ապա սկսան ամենեքին իրրեւ ի միոջէ բարբառոյ զերկայն աւուրս եւ զմշտնջենաւոր յիշատակ անուան մաղթել մեծի ինքնակալին, արքայորդւոց եւ տիկնաց տիկնոջն Եւդոքսեայ, ապա Նիկիոյոսի եւ Ադրիանոսի, արեւելեան հայրապետաց եւ համօրէն ժողովոյն: Նզովս կարդացին ի վերայ Փոտայ, Վրիգորի օրհակուսացոյ գործակցի նորա եւ այլոց որ ի նորա կողմն էին:

Յետ այսորիկ ընթերցեալ եղեւ հրապարակախօսութիւն մեծի ինքնակալին Վասիլի, յորում շնորհս մեծապէս մատուցանէր հարցն, վասն այնպէս վաստակելոյ նոցա ի տնկել զխաղաղութիւն եւ ի բառնալ զխռովութիւնս: Ի սմա հրաման ապր, զի թէ որ հակառակ ինչ օրինաց սուրբ ժողովոյն կամիցի խօսել՝ անդէն իսկ յառաջ քան զարձակել նորա առասցէ համարձակ, վասն զի յետ արձակելոյ նորա ոչ որ իշխան է, ասէ, խօսել ընդդէմ նորա: Յետ այսպիսի բանից յաւելու. «Այլ դուք, առաքելնի եւ աստուածասէր գլուխք քահանայութեան եպիսկոպոսունք, խրատեցէք եւ կրթեցէք որ ի ձեզ հօտդ է, առաջնորդեալ նոցա ընդ ուղղորդ ճանապարհն, եւ դարձուցեալ զնոսա յօտարոտի գնացից: Յամենայն աւուրս կիրակեից ջամբեցէք նոցա անխնայ զկաթն հոգեւոր վարդապետութեան, եւ զթիւրեալսն ի պէսպէս մոլորութիւնս իրրեւ հովիւք քաջք ածէք մուծէք ի փարսին: Դուք ձեզէն իսկ աստուածուսոց էք

առ այս զի նզովն ընդունի եպիսկոպոս, որ զհերձուածս ինչ բուսեալս յիւրում վիճակի ոչ ճգնի անդադար առողջ վարդապետութեամբ արմատախիլ առնել: Հայա, հաստատուն պահեմը ի ձերում միջի զեազաղութիւնն հաստատեալ ի սրբոյ այսմ ժողովոյ, զի մի գծաութեամբ ինչ խռովութեան չարիք նորոգեսցին: Բարեպաշտութիւն ձեր եւ միաբանութիւն ընդ միմեանս եղիցի օրինակ ուղղութեան ամենայն հօտին, զի ըստ վարուց ձերոց եւ գնացից ուղղեսցին եւ վարք նոցա: Եւ դուք վիճակեալք ի դասս ժառանգաւորաց, արծարծես՝ չիք զօրէնս սիրոյ եւ խաղաղութեան, զոր հաստատուն ձերով աչօք տեսէք հաստատեալ ի սրբոյ ժողովոյս, ոչ խոտորեալ յայնցանէ որք ըստ տուելութեան սուրբ Հոգւոյն սահմանեցան: Եւ ձեզ աշխարհի կենօք քաղաքավարելոցդ որք ի պատիւս ինչ էք եւ որք ոչ, այս ինչ յայտնի լիցի զի չէք կարօղ զեկեղեցւոյ դատից խնդիրս յուզել, կամ բնաւ իսկ հակառակ կալ եկեղեցւոյ եւ տիեզերական ժողովոյն: Օ՛հ եպիսկոպոսաց է գործ՝ քննութիւն եւ դատ առնել զայսպիսեաց. նոքա ընկալան իշխանութիւն առաջնորդելոյ եւ հովուելոյ, եւ մեզ պարտ է ի նոցանէ արածել եւ գնոցա ձայնի զհետ գնալ: Օ՛հ աշխարհական դք թէպէտ եւ լի ամենայն հրահանգօք եւ իմաստութեամբ իցէ, սակայն եւ այնպէս չդադարէ լինել յոչնորաց անտի: Եւ սմին հակառակ, եպիսկոպոս թէպէտ եւ անկարգ գնացս ցուցցէ, ցորչափ զբանն ճշմարտութեան ուղղել համառօտէ, հովուական անուան եւ պատուոյ միշտ արժանաւոր է: Սեզ կարեւոր պէտք են երկիւղիւ եւ աննենգ հաւատով առ սոսա մատչել եւ յերեսաց նոցա պատկառել, զի պաշտօնեայք են Տեառն ամենակալի»:

Ի վախճանել բանից մեծի ինքնակալին, աղաչեցին զնա տեղապահք աթոռոյն Հռոմայ յառաջ քան զամենեւեան արկանել ձեռնագիր ամենայն գործոց եւ սահմանաց ժողովոյն: Եւ ինքնակալն խոնարհ պատկառանօք ետ պատասխանի. «Սամբ էին ինձ զհետ երթալ արդարաւորով ինքնակալաց՝ որք յառաջ քան զիս կացին, Սոստանդիանոսի մեծի, Իւէնդոսի, Սարկիանոսի եւ այլոց, եւ յետ համօրէն մեծապատիւ եպիսկոպոսաց արկանել ձեռնագիր: Եւ վասն ձերոց խնդրուածաց արկից ձեռնագիր յետ մեծարգոյ տեղապահաց հայրապետացն», Եւսպէս ապա սկսան տեղապահք Եղբիանոսի քահանայապետի ի հինգ օրինակս համօրէն գործոց ժողովոյն՝ որք գրեցան վասն հնդից հայրապետական աթոռոց, արկանել ձեռնագիր: Եւ գրեցին այսպէս. «Եւս Գոնատ եպիսկոպոս սրբոյ եկեղեցւոյն Ոստեայ, տեղապահ տեառն իմոյ Եղբիանոսի մեծի հայրապետի եւ տիեզերական քահանայապետի, զամենայն ինչ զոր վերագոյնն է ըն-

տացեալս ի Վրիստոս : Նոյնպէս եւ մեծ ինքնակալն Վասիլ յանուն իւր եւ երկուց որդւոց իւրոց մուրհակարար առ ամենայն եպիսկոպոսունս, ծանուցանելով նոցա զսահմանն ժողովոյն սրբոյ : Եւ առ հաստատուն զամենայն հրամանս նորա ցուցանելոյ՝ զՓոռ զամենայն խռովութեանց պատճառ վտարեաց յօտարութիւն :

Ըստէն ի հանգուցանել զպատմութիւն ժողովոյս կարգեսցուք համառօտս եւ որ ինչ յետ արձակման ժողովոյն եղեւ : Սինչ դեռ հրեշտակք հայրապետին Հռոմայ ի Կոստանդինուպոլիս էին, ոմանք ի խռովատէր եւ ի նախանձոտ Յունաց յընդու նայն խորհուրդս անկեալ մատեանս առ ինքնակալն եւ ասենցնա . “Օրինակք զորոյ ապաշաւանաց տուեալք առ հրեշտակաթոռոյն Հռոմայ, որովք կողմնակիցք Փոռայ ընկալեալ եղեն ի հաղորդութիւն ժողովոյն, մեծապէս վնասակարք են եկեղեցւոյ Յունաց” : Ի հրապոյրս բանից նոցա ելեալ ինքնակալին անմեղութեամբ, իբրեւ ակամայ հրամանս ետ իւրոց պաշտօնէից, որոց յանձն էր հոգ դարմանելոյ զամենայն պէտս հրեշտակաց Հռոմայ, զի ի մեկնել նոցա ի բնակութենէ իւրեանց եւ ի գնալ յայլ տեղի, մտեալ ի բնակութիւնս նոցա զամենայն պատճէնս զորոց յիշատակելոց լռելեայն բարձեալ բերցեն առ ինքն : Ի գալ դիպօղ ժամու կատարեցին սպասաւորքն զհրամանն արքունի . այլ ոչ կարացին զամենայն պատճէնս բառեալ, զի իբրեւ զգացեալ իմն յառաջագոյն հրեշտակացն ղխարէութիւն Յունաց, բազում զգուշութեամբ թագուցեալ էին յայլ եւ այլ տեղիս :

Իբրեւ դարձեալ ի տուն իրազեկ եղեն անցից իրաց, իսկ եւ իսկ հանդերձ գեսպանօքն՝ Վուդովիկոսի արեւմտեան կայսեր մօտին առ ինքնակալն եւ տրտունջ եղեն վասն անարժան գործոյն, վկայեալ յայտնապէս, եթէ չկարեմք անդրէն դարձ առնել ի Հռոմ մինչ չեւ իցէ մեր զամենայն պատճէնս գրոցն վերստին ընկալեալ : Ըստպէս բազում անգամ ստիպեցին զինքնակալն : Նա եւ գեսպանք Վուդովիկոսի իմաստուն պատճառօք ցուցին թէ չար է գործն : Յայնժամ ի միտս եկեալ ինքնակալին հրամայեաց դարձուցանել զամենայն օրինակս գրոցն առ նոսա : Եւ առեալ հրեշտակացն, նախ քան զչուել իւրեանց ի Կոստանդինուպոլիս ի ձեռն գեսպանաց Վուդովիկոսի առաքեցին յիտաղիա, եւ հասին անխափան ի ձեռս Աղրիանոսի քահանայապետի :

Չայստսիկ մանր պատմէ Լնաստաս ղիւանապետ մին ի գեսպանաց անտի³⁴, որ եւ հրամանաւ մեծին Աղրիանոսի զգուշութեամբ փոխեաց ի յունէ ի հռոմայեցի բարբառ զամենայն արձանագիրս ժողովոյս, որպէս ինչ ի ժողովի անդ գրեալ էին : Ըսլ այժմու Յունաց օրինակն միայն համառօտութիւն

34 Ի Վարս Աղրեան . Բ . քահ . Ի քաղ . Ժաղ . Վար . հա . Ժ . յԻլն 397 :

իմն է գործոց ժողովոյն, յորում եւ ոչ տեսանին բազում կարեւոր բանք, որք ի Թարգմանութեան Անաստասայ յայտնի գրեալ կան մանրապատում: Այսն որոյ պիտի այս Թարգմանութիւն իբրեւ արդարեւ բուն օրինակ արձանագորց ժողովոյս պատուի:

Յայս վայր որ ինչ վասն գործոց եւ անցից ութերորդ տիեզերական ժողովոյն, այն որ չորրորդն է ի տիեզերական ժողովս գումարեալս ի Աոստանդինուպոլիս, եւ վերջինն որ ի կողմանս արեւելից: Առվաւ վերստին կացուցաւ երանելին Իգնատիոս այր արդար եւ ուղղահաւատ յիւր արժանաւոր աթոռ եւ մերժեցաւ Թշնամին եկեղեցւոյ Փոռ: Ի սմա կրկին նզովիւք նզովեցաւ տկարացեալ աղանդ Թշնամեաց սրբոց պատկերաց: Այո, ոչ վերջացան Թշնամիք ճշմարտութեան, մանաւանդ գլուխ նոցա Փոռ ի տեղոյն պատրանաց իւրոց, եւ յետ դառնալոյ տի, զամենայն հնարս հնարել առ ի քակելոյ զուղիղ սահմանս սրբոյ ժողովոյս եւ աղաւաղելոյ զանուն սրբութեան նորա: Այլ ամենայն նենգաւոր խորհուրդք եւ հնարք նոցա նանրացեալ, յամենայն ժամանակի զիւր արժանաւոր մեծարանո բնկալաւ ի համօրէն եկեղեցւոյ եւ ութերորդս այս ժողով տիեզերական իբրեւ զեւթն առաջին սուրբ ժողովս համաշխարհականս:

Ա Ա Ի Մ Ա Ն Ե Ց Ա Ն Տ Ի Ե Զ Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ Ք

Ա Ր Ե Ի Ե Լ Ե Ա Յ Ք

ՎՐԻՊԵԱԼՔՆ Ի ԴՐՈՇՄԵԼ ՄԱՑՆԵՒՍ

Էջ	Ցուշ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
19	13	ի եւ հրամանաց	եւ ի հրամանաց
40	9	եպիսկոպոս	եպիսկոպոսք
46	7	աշխարհէս	աշխարհին
66	2	նայն ի	նայնի
86	ի ծան . Բ . սիւն . ասղ 8	հերետիկոս	հերետիկոսի
133	18	բանախեամբ	Պարանախեամբ
146	40	Թորիզեայ	Դորիզեայ
209	22	մարդ ըստ չափոյ կա- մաց իւրոց որ ըն- կալաւ	մարդ՝ որ ըստ չափոյ կամաց իւրոց ըն- կալաւ
415	36	Խրատելոց	Խրատելոյ
416	35	Թէոթորոս	Թէոդորոս
427	5	ցաւազինս	ցաւազինս

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04147 6501

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04147 6501

